

4⁰ThS

1580

-2-

PARS SECUNDA
EXERCITATIONUM THEO-
logicarum

Pro

THEOLOGIA
CHRISTIANA

MARCI FRIDERICI
WENDELINI.

PARS SECUNDA
EXERCITATIONUM THEO-

LOGICARUM

PRO

THEOLOGIA
CHRISTIANA

MARCI FRIDERICI
WENDELINI.

EXERCITATIO LXX.

*Afferitur & vindicatur Evangelii
definitio.*

Rogredimur jam bono cum Deo ad Collegii *Anti-Wendeli-
miani* à Gerhardo aperti disputationem octavam, quæ or-
thodoxæ doctrinæ de *Evangelio & vocatione ad salutem*, bel-
lum indicit. Occurrit in limine *Aristotelicum* effatum,
ἐνός ἀποπρὸς δὲ δέντ & ἡ ἀλλὰ συμβαίνει; cuius veritatem e-
videntibus exemplis, hætenus comprobavit *Salanum hoc
Collegium*, quod ἀποπα, ut nubes *Cecias*, hucusq; traxit. *Pri-
mum & præcipuum* ἀποπρὸν fuit, æterna Dei voluntas antecedens universalis, de
omnibus & singulis hominibus in Adamo lapsis instaurandis & ex morte ad vitam
reducendis; quam inter decreta Dei numerari à *Lutheranis*, supra ex ipsorum met
scriptis ostendi, & evidenti quoque ratione, exercitat. 14. & præcedenti 69. Ab
hoc errore ut plurimos alios taceam, transierunt ad *aliam* de universalitate abso-
lutæ meriti Christi; de quo superiori disputatione. Excipit hunc *alius*, de abso-
lutæ Evangelii & vocationis per doctrinam Evangelii universalitate, quæ quasi
columnæ sunt & πρῶτος ψεύδης, ut ipsi agnoscunt *Animadversores* *. Quorum
pressa, ut cœpi, sequar vestigia, non summa tantum delibaturus fastigia, sed &
media atque ima omnia ad justam censuram vocaturus.

§. 1.

* pag. 357.
procem.

Oblationem Mediatoris definiò beneficium Dei, quo Mediatorem verbo
& signis verbo adjunctis offert, quibuscunque & quocunque tempore aut mo-
do ipsi est visum. Hanc meam repetunt definitionem. In postremis eius verbis
ὕπερ λόν ἡ latere suspicantur. Itaque confessionem suam definitioni meæ opponit,

§. 2.

* pag. 358.
th. 1.

Respectu divina voluntatis & intentionis, Mediatorem cum omnibus be-
neficiis offerri & annuciari omnibus omnino hominibus debere: sed quia multi
oblatam de Christo Mediatore doctrinam neglectui & contemptui habuerunt, iusto
Dei iudicio ob hominum ingratitude (non absolutum aliquod beneplacitum) fa-
ctum esse, ut non omnibus temporibus, nec singulis hominibus, sed tantum quibusdā,
solenni atque ordinario modo, per verbum eiusque præcones hodie offeratur. *

* ibid. th. 1.

R. 1. Non nuda nobis sufficit Animadversorum confessio, quæ illustrare quidem orthodoxiam (uti contraria iuxta se posita) sed profligare non potest. Fundamenta confessionis desideramus & expectamus.

2. Ex *intentione Dei* ad solutè universalem esse vocationem per Evangelii præconium, est falsum. Actū omnibus vocationem per Evangelii præconem non obtingere, experientiâ & scripturâ testibus, videri volunt Animadversores confiteri; sed, ut apparet, minus ingenuè, vel timidè. Unde, ne nimium videantur concedere, limitationem adjiciunt, *solenni atque ordinario modo*: quasi dicant: *omnibus quidem aliquo modo obtingere vocationem per Evangelij prædicationem & eius præcones, sed aliquibus tantum solenni & ordinario modo*: quod consonum hypothese in hoc collegio sæpius inculcatæ, quæ hujusmodi est: *Causam meritoriam damnationis simpliciter universalem, respectu omnium, qui à condito mundo sunt damnati & deinceps damnabuntur, hanc esse, quod promissionem Evangelij sibi verâ fide non applicarint*. Nō supponas, promissionem hanc omnibus aliquo modo innotuisse, locus esse causæ meritorie damnationis, quæ dicitur fides promissioni non habita, seu infidelitas in specie sic dicta, & iustificanti fidei opposita, non poterit. Ut enim, qui sine lege peccarunt, sine lege quoq; perierunt, Rom. 2. v. 12. Ita & qui sine Evangelio peccarunt, sine eo quoque perierunt & peribunt. Ita mentem suam alij quoque *Lutherani*, de universalitate vocationi Evangelicæ, explicant contra scripturam & experientiam. Ut in tract. de Prædest. & theol. Christianâ monstravimus.

3. Causam discretionis, cur aliis obtingat actu solemnus illa per Evangelij præconium vocatio, aliis non obtingat, hanc esse, quod majorum alij contemserint gratiam Evangelii oblatam, alii non contemserint, falsum est. Testatur enim experientia, posterorum, quorum majores pariter ingrati fuerunt, vocari nonnullos, aliis non vocatis, & negligi quoque gratiorum quorundam posteros, non neglectis ingratorum posteris: quam in rem supra egregiam produximus *Ambrosij* sententiam, ex cap. 5. de vocat. gent. *Liberatur pars hominum, parte pereunte &c. Tutum heic est nescire, quod tegitur*. Sed plura de his in sequentibus.

§. 3. *Evangelium* à me definitur doctrina à Dei Filio patefacta, de lapsorum & ad vitam æternam electorum hominum instauratione, per & propter Christum Mediatorem verâ fide apprehensum. Aegrè ferunt Animadversores Evangelij ad *solos electos* coarctationem; unde in adversum nituntur operosâ probatione, quam conficiunt cum ex meis hypothesebus tum è praxi *Lutheranâ* consolatoriâ. Argumentantes audiamus, ex hypothesebus meis disputant:

(1) *Quibuscunque Evangelium non tantum offertur, sed & promissiones eiusdem conferuntur & obsignantur, illorum restorationem à Christo factam*
Evan-

*Evangelium continere necesse est. Atqui reprobis etiam Evangelium non tantum offertur, sed & promissiones & c. Ergo. Majorem probant: quia obsignare alicui promissiones Evangelicas, nihil est aliud, quam illum reddere certum de sua in Christo institutione per Evangelium oblata.**

*ibid.th.3.4
& p.359.th.
4.5.

R. Misa Majore, minorem nego: quam probant hoc modo:

*Quicumque baptizantur, illis Evangelium non tantum offertur, sed etiam promissiones eiusdem conferuntur & obsignantur. Atqui reprobi etiam baptizantur. Ergo.**

*ibid.th.6.

R. Majorem nego, quam probant.

1. In genere, ex sacramentorum forma, fine & effectu. Ipse enim Wendelinus dicit formam sacramenti consistere in significatione, obsignatione & praeibitione rerum signatarum: & obsignatione quidem non tantum veritatem similitudinis inter signa & res signatas confirmari, sed & efficaciam conjunctionis in legitimo usu obsignari. Praeibitione revera spiritualiter praeberi id, quod signis figuratur. Finis dicitur invisibilis gratia Dei & nostra cum Christo conjunctionis significatio & c. Effectus confirmatio nostrae fidei & c.*

*ib.th.ead.

R. Nihil efficiunt Animadversores: verissimae sunt meae hypotheses, sed male applicantur ab hisce disputatoribus: Evangelium nihil promittit nisi fidelibus: Sacramenta promissionem coelestem in individuo nemini obsignant, vel rem signatam praebent nisi fidei. Vnde ipsi Lutherani confitentur, sacramenta sine fide nihil prodesse. Lutherus concion: die festi corp. Christi: *Wiewol das Sacrament eine rechte Speiß ist: doch wer es nicht nimbt im Herzen durch den Glauben / den hilffes nichts! Dann es mache niemand fromm noch glaubig / sondern es erfordert daß er zuvor fromm vnd glaubig sey.* Fides verò in specie sic dicta bonum est electorū proprium: ut supra probavimus, & suo deinceps loco probabimus. Frustra ad meas provocari hypotheses, animadvertere facile poterant Animadversores: quando mentionem feci *usus legitimi*, & sacramenti effectum expressi *confirmatione fidei*. Vt igitur sermo Evangelij non prodest, nisi *συγκραμμένον τῇ πίσει*, Hebr. 4. v. 2. Ita & sacramenta sine fide nihil profunt, neque sine fide legitimus eorum esse usus potest, confess. August. art. 13.

2. In specie ex Baptismi forma consistente in significatione, obsignatione & praeibitione rei signatae, tum & fine principali, qui est significare, obsignare & sacramentaliter praebere.*

§.4.

*ib.th.ead.

R. Eadem speciei, quae generis est ratio, quoad praesens institutum. Et haec prius argumentum è meis petitis hypothesebus.

(2) *Quicumque iubentur credere Evangelio, illorum restorationem Evangelium continere debet. Atqui reprobi iubentur etiam Evangelio credere: Ergo.**

§.5.

pag.360.

R. Nec maior nec minor simpliciter & citra omnem limitationem vera est.

Maiores probant: *Quia fides requirit obiectum suum, quod est Christus cum suis beneficiis, sive restauratio in Christo facta. Qui ergo fidem Evangelio habere debent, eorum restorationem in Christo factam Evangelium continere debet.* *

* ib. th. ead.

R. Obiectum fidei non est tantum promissio specialis de Redemptione per Christum facta *mibi, tibi*: uti fides quoque tantum non est illa in specie sic dicta *justificans*, quæ hoc speciale obiectum apprehendit & subjecto suo in specie vel individuo applicat; neque *Evangelium* eodem sensu semper accipitur, ut patet è theologia, pag. 308. Et hoc respectu non tantum electi, sed & reprobi in Evangelio habent quod credant, facta q; revelatione, tenentur credere, etiamsi specialis gratia & redemptio per Christum facta solos attingit electos, quatenus, ex intentione Dei, fide in specie dicta est apprehendenda & applicanda. Itaque *Majoris* probatio nulla est.

Minorem probant. Ex W. qui c. 19. *asserit etiam reprobos vocari: at vocatio includit mandatum fidei.* *

* ib. th. ead.

R. Exemplum mandati fidei in specie sic dictæ ad reprobum, de cuius constituto reprobatione, in individuo directum nullum habetur. Reconciliationis sermo indefinitus est, qui promiscuè cœtibus proponitur à verbi præconibus electos à reprobis discernere nescientibus & è charitatis iudicio de singulis bene sperantibus; quia arcanum reprobationis, de individuis, revelatum iis non est. DEVS, qui incrementum dat, suos à non suis discernit, & quæ fructificet, terram sibi præparat, relictâ terrâ reprobâ. Interim habent & reprobi, quod credant in Evangelio, quod verè possunt & tenentur credere; nempe, extrâ reconciliationem ipsis in specie impetratam, ipsorumque bono ex intentione Dei in carnem missum Filium, omnia: Quin & illa, attamen non absolute, sed sub conditione penitentia. Igitur *minoris* probatio ad rem non facit. Hactenus meæ hypotheses.

§. 6.

Practicum Syllogismum hunc mihi obijciunt: *Quicquid afflictis & tentatis conscientiis fundamentum consolationis & certitudinis subruit, illud jure merito rejiciendum. Atqui Evangelij definitio à W. posita hoc facit: Ergo.* * Major, inquit, sua luce radiat. *

* ibid. th. 8.

R. I. Propositionem distinguo: Quicquid tentatis subruit consolationis & certitudinis fundamentum solidum & in Evangelio positum, id rejiciendum est. Hinc infero, rejiciendum esse dogma *Lutheranorum* de fide reprobis communi cum electis, totalique & finali apostasiâ à fide verâ: de omnibus damnatis & damnandis DEO per mortem Filij reconciliatis: De Filio missio ad eos redi-

men-

mendos, qui ante incarnationem ejus irrevocabili sententiâ actu jam erant damnati. Habent Animadversores fundamentum consolationis suæ onerosæ extra scripturam positum. Certitudinem planè nullam habent, nisi quam ore jactant, ut supra vidimus. Itaque *propositio* citra limitationem simpliciter vera non est.

2. Hâc præeunte limitatione, *assumptionem* nego, quam probant Animadversores hoc modo.

§. 7.

*Quicquid Evangelium facit particulare & ad certas tantum personas restringit, illud afflictis & tentatis conscientis consolationis fundamentum subruit. Atqui definitio W. Evangelium facit particulare & ad certas tantum personas restringit &c. Ergo.**

* ibid. th. 9.

R: *Propositionem* distinguo: Quicquid Evangelium ita facit particulare, ut omnem ei adimat universalitatem, & ad aliqua tantum absolute pauca individua adstringit, id fundamentum consolationis subruit afflictis. Requirit enim ad consolationem & certitudinem *propositiones aliquo modo universales*, * sub quibus subsumi possit & conclusio inferri necessario, non inficior; Propositiones verò absolute universales salutis certitudinem absque fidei conditione præstantes qui desiderat, novum oportet Evangelium sibi cudat. Ejus enim, quod ab Apostolis accepimus, promissiones, quibus nititur salutis certitudo, annexam habent fidei conditionem; *Qui crediderit salvus erit: Evangelium est potentia Dei ad salutem omni credenti.* Unde ne Lutherani quidem Evangelium sine mentione fidei definiunt: Patet hinc, quid de probatione *Majoris* in prosyllogismo statuendum sit.

* ibid. th. 10.

* ib. th. ead.

§. 8.

Præferunt scrupulum hunc Animadversores: unde monent esse distinguendum inter ipsas promissiones in se consideratas, & consideratas respectu actualis applicationis: Promissiones in se consideratas omnes omnino homines concernere abstrahendo, quis illorum actu eas sit accepturus & fidem habiturus, quis non. Ratione vero actualis apprehensionis ad solos credentes pertinere. Et hoc discrimen a jure susque deque a W. haberi.

* pag. 361. th. ead.

R: Non mirabitur hoc à me fieri, qui nullius momenti & Evangelio ignotum esse hoc discrimen noverit. Actualis applicatio requirit fidem in subiecto, promissio Evangelica in specie sic dicta eandem in se includit, vel annexam habet: In Veteri quidem Evangelio: de novo non laboramus. De veteris Evangelij promissionibus ita scribit *Heerbrandus* in compend. theol. *promissiones universales non sunt absolute, sed, ut ita dicam, limitate accipiendæ & referendæ ad ordinem a Deo institutum, nempe ad omnes pœnitentes & verè credentes in Christum.* Videatur idem in disp. de prædest. th. 92. *Selnæc.* in recit. pag. 82. *Promissio*

m. ssio

missio universalis determinata est ad credentes verbo & referenda est ad ordinem ab ipso Deo institutum, videlicet ad omnes pœnitentes & verè credentes in Christum: Sic & Hunnius contra Huberum.

§.9.

*ibid. th.11. *Prosyllogismi sui assumptionem probant; quia definitio W. Evangelium restringit ad instaurationem hominum Electorum, qui paucissimi sunt.*

R. Definitio mea mentionem facit electorum & fidelium, quibus etiam sua est universalitas, ut supra vidimus: Hinc enim dicuntur omnes credentes, quicumque credunt &c. Sub hac universalitate subsumere singuli credentes possunt & debent; indeque fidenter concludere. Electorum per se & absolutè consideratorum magna est multitudo: respectu verò reprobatorum in scripturâ dicuntur pauci, non tamen paucissimi.

§.10.

*ibid. th.12. *Sed excipiunt heic Animadverfores: questionem esse de tentatis, qui in summo tentationis discrimine sunt constituti, qui ad tempus non tantum nullam in se fidem sentiunt, ne languidam quidem, sed & certò sibi persuadent, se non esse electos, adeoque Christi ad se meritum non pertinere. Hi frustra jubentur scripturam legere, quæ electorum tantum prædicat instaurationem: frustra uti mediis, quibus ad finem electi adducuntur: frustra opponi misericordiam Dei peccatorum multitudi- ni &c.**

R. 1. Eum, qui ita tentatur, ut non tantum fidem in se nullam esse sentiat, sed & electum se esse negat; idque pertinaciter, erigere & à nexibus expedire solius est Dei. Solida verò consolatio, quæ mentem planè tranquillet, ubi nullus est fidei sensus, in superque cogitationes de reprobatione obstrepunt, etsi ab homine ex veris hypothesebus proficisci non potest: tamen de tentato huiusmodi à desperationis præcipitio retrahendo frustra non laboratur. Et primùm quidem persuasio illa, quod electus non sit, toto conatu est evellenda, quod fieri poterit tantò facilius, quia persuasionis illius fundamentum justum est nullum, vel à priori, nisi extraordinaria planè sit revelatio, cujus exemplum non habemus, nisi forsan in agonizantibus nonnullis: vel à posteriori, nisi conscientia peccati in Spiritum S. superveniat. Hoc maximo fluctu composito, ad media, quibus ordinariè fidem excitare Deus solet, rectè pergitur: à quorum usu jure abstertere neminem potest electionis vel meriti Christi particularitas: Hæc positâ hypothese, quod frustra nemo credat, & quod justam de Dei misericordiâ desperandi causam non habeat, cui vel externa obtingit vocatio & præsertim singularis illa docentis & consolantis cura: quæ non absque singulari Dei accidit providentiâ & ad spem bonam fovendam prostratum excitare debet: præsertim si accedat recordatio sensus fidei, qui ante tentationem fuerat.

2. Miror autem, quod hoc consolatoriæ praxis telo nos toties petunt ii, qui

qui nec extra tentationem, nec in tentatione, nec præsente, nec absente fide, per hypotheses suas, salutis suæ certitudinem habere aut alteri persuadere possunt: ut evidenter supra monstravi. Hominem in summo tentationis discrimine constitutum, qui nullam in se fidem sentiat, & qui planè sibi persuadeat, se non esse electum, ex hypothesis *Lutheranis* solare quæso & erige, *Gerbarde*. Si meritum Christi & Evangelium ei commendaveris; respondebit, ex hypothesis *Lutherana*, non plus solatii ex Evangelio ad electum & salvandum, quam ad reprobum & damnandum redundare: cum Christi meritum, quoad impetrationem, tam reprobos, & certò damnandos, imò & ante id damnatos concernat, quam electos & salvandos; cumquè pro iis etiam redimendis Christus prædicetur mortuus, qui redimi amplius haud potuerunt, quippe, ante mortem ejus dudum damnati, & ab æterno ad damnationem præscripti. Pertinere verò ad tentatum hujusmodi, quoad applicationem actualem, dici verè non potest, quam diu nullus adest fidei sensus, & ad ultimam desperationem spectant omnia, insuperque de reprobatione hæret persuasio. Si interrogaveris, an fidem aliquando senserit, & sensisse tibi respondeat, quam ei solidam inde consolationem suggeres. Occurrit enim protinus deplorata hypothesis, de fide verà salvificà in specie sic dictà communi salvandis cum damnandis, totalique & finali ab eà defectione longè plurimis testatà exemplis in theologià *Lutherana*. Occurret etiam hypothesis *Brentiana*: *Eum, qui reiectus est, non posse salvari, etiamsi omnium sanctorum opera fecerit*. Si scripturam legere jusseris, ut mihi respondebit, scripturam tantum Electorum prædicare instaurationem, ita & tibi, idque verè, scripturam tantum electorum & finaliter credentium salutem prædicare, & ex proprià tuâ falsaque hypothesis, scripturam prædicare instaurationem omnium per Christum, sed salutem actualem paucissimorum, & eorum quidem, qui ante ultimum halitum ordinariè certi de salute sua non possint esse, quia de perseverantia finali esse certi non possunt in tanta verè fidelium finaliter deficientium & damnandorum, atque à mundo condito damnatorum, multitudine. Si jusseris eum uti mediis, quibus ad finem electi adducuntur: excipiet media ista communia electis cum reprobis, salvandis cum damnandis esse omnia. Si misericordiam Dei opponere multitudini peccatorum jusseris; respondebit, non obstante illà misericordià, eorum, quibus redimendis & instaurandis Deus Filium suum misit, quique per eum redempti & instaurati sunt, paucissimos salvari, & inconsequentem esse illam *Pauli* argumentationem. Si, cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus, multo magis reconciliati servabimur per vitam ipsius: *Rom. 5. v. 10*. Item: *Is, qui proprio Filio non pepercit, sed pro omnibus tradidit eum, qui non etiam cum eo omnia nobis gratificabitur? Rom. 8. v. 32.*

Addunt nostri consolatores practici: Imò hoc unicum tentatus isti: modi ex

b

Evan-

S. II.

pag. 362.
th. ead.

*Evangelio certò sibi demonstrandum urgebit, quod restauratio hominum quorundam à Christo facta ad se etiã pertineat, & quod certò sibi persuasum habere debeat, sui etiã restorationem in Christo factam esse. Quod W. ex Evangelio suo particulari vix ac ne vix quidem prestare poterit. Nulla enim alia ex eo extrui potest demonstratio, quàm talis. Quicunq; sunt electi, ad illos pertinet instauratio. Ego sum electus: Ergo &c. Atqui minor in tentato est principii petitio, cū se electū esse neget **

R. Certum & indubitatum ut electionis, ita & instaurationis in Christo factæ nullum documentum est ordinariū, nisi vera in Jesum Christum fides, sanctæque vitæ studiū. Quisquis igitur fidem in se nullā sensit vel sentit, in superque sibi certò persuadet, se reprobū esse (hujusmodi n. hominem nobis sistunt consolatores *Salani*) is, quantisper in hoc miserrimo est statu, consolatione quādam erigi & tranquillari plenè non potest: attamen nec deferendus illicò, aut pro deplorato habendus, sed tentanda ea, quæ paulò ante sunt commemorata; Deiq; digitus expectandus. Syllogismi practici mediū nos non depromimus ex Electione, sed ex fide: quā qui in se nullam sentit, nec unquā sensit, nec de Electione nec de instauratiōe sui esse certus potest, q̃ diu in hoc est statu: Interim cur desperet, causa justa & sufficiens est nulla: siquidē non valet heic tritū illud. *Qui non est hodie cras minus aptus erit:* momēta vocationis & dispēstationis divinæ varia sunt: ut supra diximus.

Tu verò, *Gerharde*, etiamsi, secundū Evangelium tuum, persuaseris tentato hujusmodi instauratiōe ipsius à Christo factā esse, ecquid inde ad eum redibit solatii, si ex eodē intellexerit Evangelio, etiam *Caini, Sodomitarum, Pharaonis, Neronis, Herodis, Jude proditoris* & omnium reproborum, quotquot à Mundo condito, usq; ad exhibitum in carne Christum, actu sunt damnati & ad finem usq; damnabuntur, factam in Christo redemptionem esse. Hoc, scilicet, Evangelium est, quod desperabundos illicò erigit! Meritū Christi fide apprehensum proponitur, à quo vocatus nemo arcetur, nemo frustra id apprehendit, secundū orthodoxos: Secundū *Lutheranos* verò, plurimi. Unde rursus evanescit consolatio.

§. 12.

Pergunt & consuetudinem hujusmodi inducunt: *Evangelium sensu Wendelini acceptum in peccatore vel homine nondum credente non posse verā ac salvificā fidei accendendæ organon esse: quia nondum credens certus esse nequit an Evangelium etiam ad se pertineat, cum nesciat, an sit ex electorum numero, adeoq; sine dubitatione & incertitudine neq; apprehendere promissionem Evangelicam possit **

* *ibid.* th. 13.

R. Si absque digito Dei, hoc est, internā Spiritus S. motione, Deique Patris tractione esset, per Evangelium in nemine mortalium fides accenderetur: è vi a. hujus causæ principalis ordinariē vera fides & salvifica per Evangelium accenditur in omnibus electis & adultis, non obstante meriti particularitate, quæ tamen, respectu electorum, est universalitas. Unde dicuntur Evangelio credidisse, quotquot erant ad vitam eternam ordinati; Act. 13. v. 48. *Electi assecuti sunt, reliqui*

occa-

occiderunt, ad Rom. II. v. 7. Quos Dominus ab aeterno, inquit Osiander in cap. 9. ad Rom. ad vitam aeternam praedestinavit, hos cognitione Evangelii donat: juxta illud Pauli; quos praedestinavit, hos & vocavit, & quos vocavit, hos & (fide) justificavit, Rom. 8. Quare autem Dominus non omnes praedestinavit, & cur non omnes fide donet, nostrum non est inquirere. Statuendum autem, Deum esse justissimum & sapientissimum. Interim ipsi toto pectore gratias agamus, quod nos per praedicationem Evangelii ad participationem vitae aeternae vocaverit, & fide corda nostra illuminaverit. Hæc Osiander: quibus ex asse subscribunt orthodoxi. Ad Pauli locum, Rom. II. v. 7. hæc ejusdem est observatio: Excacari dicuntur homines reprobis, non quod Deus illuminatis fide lucem veritatis eripiat, sed quod cecos in incredulitate non modo relinquat, verum etiam splendorem Evangelii illorum mentibus objiciat: Unde (suo ipsorum vitio) magis amentes & duriores fiunt: quemadmodum noctua a solis splendore cecari dicitur. His quoque tanquam verissimis subscribimus. Itaque Dei opus Deo relinquendum, & interim, ubicunque datur occasio, Evangelium prædicandum; per quod suum Deus agit opus, quando, ubi & in quibus ipsi libet. Unde apparet, planè frivolum & ἀθεόλογον esse consolatorum horum confectarium. Interim hoc oppono.

Illud est verum Evangelium, quod docet omnes per Christum instauratos servari: Atqui consolatorum horum Evangelium hoc non docet: Ergo Evangelium ipsorum non est verum Evangelium. Propositio prob. ex Rom. 5. v. 10. & 8. v. 32. Assumptioni fidem facit hoc ipsum collegium, quod plurimos per Christum instauratos damnari docet.

§. 13.

Addo & hoc:

Illud est verum Evangelium, quod docet, Christum eo fine esse mortuū, ut tantum pro salvatis vel salvandis λύτρον persolveret, non pro damnatis, de quibus redimendis spes esse nulla potuit. Atqui consolatorum horum Evangelium hoc non docet: Ergo verum Evangelium eorum non est.

Propositio probatur: quia verum Evangelium ex morte Filii Dei & sanguine ejus non facit rem ludicram & vilem, quasi pro iis redimendis impendatur, qui redimi amplius non possunt: neque intentionem Deo tribuit planè frustraneam, qualis ne in hominem quidem prudentem cadit.

Assumptioni fidem hoc ipsum facit collegium, quod absolutam meriti Christi universalitatem adstruit, adeoque Christum pro omnibus reprobis, qui ante mortem ejus pridem damnati erant, redimendis mortuum esse docet.

De resipiscencia ad Evangelium pertinente egi, theol. pag. 310. In decisione mea cum jure nihil possint reprehendere, neque reprehendant *, hanc exercitationem finio.

*ibid. th. 4.

EXERCITATIO LXXI.

Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de vocatione internâ & externâ, de vocatione electorum & reproborum.

§. 1.

* pag. 363.
th. 15.

* ibid. th. 16.

Vocationem externam definio & definitionem explico, theol. pag. 311. Verba mea repetunt Animadverfores *: quam veluti spicam putant fricandam, ut, quæ grana contineat, videant. Hoc facile patior, modò proprias ipsi manus non lædant. Ajunt me, factâ mentione vocationis externæ, respicere ad *internam & vulgarem vocationis distinctionem in externam & internam* *: quod non nego: etsi de vocatione interna hoc loco non ago, interim censuram audiamus.

Vocatio, inquit, duplici modo considerari potest, ratione Dei, vel ratione hominum. Ratione Dei vocatio non nisi una est & simplex. Quoscunq; enim Deus per verbum vocat, iis offert verbum tanquam δὲν ἀπὸ τοῦ οὐνοῦ καὶ τῆς γλῶσσης, ad Rom. 1. v. 16. Non aures corporis tantum percellens, sed cor etiam efficaciter aperiens, pungens & penetrans. Ratione vero hominum vocationem illam accipientium vel rejicientium, vocatio sæpe sensu dici potest vel interna, quando sc. homines verbum ita admittunt, ut in ima usque cordis & animi penetralia sese insinuare, cor movere & convertere possit: vel externa, quando homines verbum prædicatum vel negligenter audiunt, vel superciliosè contemnunt, vel malitiosè repellunt, vel aliâ ratione impediunt, ut penetrare non possit *. Prorsus similia vel eadem potius sunt oracula Nicolai Hunnii, de vocat. univers. th. 71. 72. &c.

* ib. th. ead.

R. Hæc Animadverforum spica & nobis est fricanda, quamvis labore magno hæc minimè opus sit: siquidem sponte suâ excidunt grana eaque putrida & inutilia.

§. 2.

(1) Vocationem, respectu Dei, non nisi unam esse & simplicem uniusque modi, planè falsum est. Vocat *externè* Deus, quando per verbi præcones suam hominibus voluntatem significat, officium ab hominibus requirit, obedientibus præmia promittit, inobedientibus pœnas comminatur; Idem *internè* vocat, quando Spiritu suo hominum mentes ita disponit & afficit, ut affulgens verbi lumen admittant & eo illuminentur, in superque voluntates ita immutat, ut lumen in mentibus accensum sequi possint, velint & actu sequantur. Itaque *externa vocatio* est verbi prædicatio à verbi ministris plerumque administrata: *interna* est
mentis

mentis illustratio & voluntatis immutatio à Spiritu cooperante profecta quamvis ordinariè in adultis non sine verbo, quod lumen est. Hæc ubi abest Spiritus cooperatio, quâ dat Deus, quod jubet, uti externo verbi præconio jubet, quod vult, effectus verbi salutaris in homine nullus sequitur; quod præter experientiam scriptura sacra evidentissimè docet, mirum ut sit, Christianos esse, & quidem theologos, qui negare hoc ausint. Illustris est Pauli locus, 1. Cor. 3. v. 5. *Quis est Paulus, quis autem Apollos, nisi ministri, per quos credidistis, & ut cuiq; Dominus dedit? Ego plantavi; Apollos rigavit*, (nempe externo verbi præconio) *sed Deus dedit incrementum*, (internâ cooperatione) *Itaq; neq; is, qui plantat, est aliquid, neq; is, qui rigat, sed Deus, qui dat incrementum*. Quid evidentius, quam cum rigatione & plantatione, hoc est, externa vocatione, internam in mentibus hominum operationem Dei, quæ largitio est incrementi, necessariò concurrere, ubi salutaris est præconii eventus: contra verò effectum verbi salutarem esse nullum, ubi hæc Dei abest cooperatio: quæ etsi conjuncta cum rigatione & plantatione, hoc est Evangelii prædicatione, est in iis, quos convertere Deo libet, tamen ab eadem ita est distincta, ut in plurimis ab ea ablit. Atqui nihil à se ipso abesse potest. Laudamus Osiandri paraphrasin: *Deus dedit incrementum, hoc est, benedictionem cœlestem, Spiritus S. virtutem & operationem, ut accipiam plantare, nec Apollos rigare frustraneum esset*. Hæc quia olim non accessit interna vocatio & Spiritus operatio, cum sannis & risu Evangelii præconium, tanquam rem absurdam, exceperunt *Athenienses*, Act. 13. v. 8. 32. fuitque Christus prædicatus *scandalum Judæis, stultitia Græcis*, 1. Cor. 1. v. 23. Benedictionem hanc divinam Spiritusque virtutem & operationem scriptura appellat *tractionem Patris*, Johan. 6. v. 44. sine qua ad Christum nemo venit, etiam in continua verbi auditione. *Nemo potest venire, nisi datum ei sit à Patre, v. 65*. Iterum heic laudamus Osiandri paraphrasin: *Nemo potest venire ad me, (hoc est) in me Salvatorem credere: nisi Pater, qui misit me, Spiritu S. in corde traxerit eum, ut in me credat, atq; ad me unicuique Mundi Servatorem confugiat*. Nullæ sunt enim vires liberi arbitrii in conversione hominis, sed homo habet se merè passivè: *Trahitur enim à Deo: postquam autem conversus est, tum bona vult, quatenus à Spiritu Dei agitur & ducitur*, Rom. 8. Non igitur mirum est, paucos verè in Christum credere: Non enim omnes, qui verbum Evangelii audiunt, à Patre ad Christum trahuntur & illuminantur. Cur autem Deus hunc trahat, alium verò non trahat, id ipsius sapientiæ & justitiæ est committendum. In iis enim, quos trahit, suam misericordiam, in iis, quos non trahit, suam justitiam demonstrat: quia omnes homines invenit peccatores & aeterno supplicio dignos. Ergo tu Domine Deo pro ipsius misericordia gratias age, non autem justa ejus judicia reprehende. Planè consona hæc sunt *Augustiniani tract. 26. in Johan. Magna gratiæ commendatio! Nemo venit nisi tractus, quem*

quem trahat, & quem non trahat, quare illum trahat & illum non trahat, noli vel-
le judicare, si non vis errare. Pertinent huc quoque illa ex lib. I. de prædest. sanct.
c. 5. Multi audiunt verbum veritatis: sed alii credunt, alii contradicunt, volunt
ergo isti credere, nolunt autem illi. Quis hoc ignoret? Quis hoc neget? Sed cum a-
liis præparetur, aliis non præparetur voluntas à Domino, discernendum est utique,
quid veniat de misericordia ejus, quid de judicio. Quod quærebat Israel, ait Aposto-
lus, hoc non est consecutus: Electio autem consecuta est, ceteri verò excecati sunt.
Idem c. 8. Si & illos, quibus stultitia est verbum crucis, ut ad Christum venirent,
docere voluisset, procul dubio venirent & ipsi. Non enim fallit aut fallitur, qui ait:
omnis, qui audit à Patre & didicit, venit ad me. Et iterum: cum igitur Evan-
gelium prædicatur, quidam credunt, quidam non credunt: sed, qui credunt, prædi-
catore forinsecus insonante, intus à Patre audiunt, atque discunt, qui autem non di-
scunt, foris audiunt, intus non audiunt, neq; discunt: hoc est, illis datur, ut credant,
illis non datur: quia nemo, inquit, venit ad me, nisi Pater traxerit eum: & c. 19. nec
quod credidimus, sed ut credamus, vocamur, atq; illà vocatione, quæ sine pœniten-
tiâ est, id prorsus agitur & peragitur, ut credamus. Idem ad Simplic. q. 2. Si vocatio
istâ est effectrix bonæ voluntatis, ut omnis vocatus eam sequatur, quomodo verum
est, multi vocati, pauci electi? Quod si verum est, & non consequenter vocationi vo-
catus obtemperat, atq; ut obtemperet, in ejus est positum voluntate: Rectè etiam di-
ci potest: Igitur non misereantis Dei, sed volentis atq; currentis est hominis, quia mi-
sericordia vocantis non sufficit, nisi vocati obedientia consequatur & c. Et: Non
potest effectus misericordiæ Dei in hominis esse potestate, ut frustra ille misereatur, si
homo nolit, quia, si vellet etiam ipsorum misereri, posset ita vocare, quomodo illis a-
ptum esset, ut & moverentur & intelligerent & sequerentur. In tantâ testimonio-
rum & rationum evidentia an ne porrò negabitis, diversos, ex parte Dei, modos
vocandi esse? Eadem & Lutheri est sententia, de S. A. pag. 155. Cur alii lege tan-
guntur, alii non tanguntur, ut illi suscipiant, & hi contemnant gratiam oblatam, alia
questio est, neq; hoc loco tractatur ab Ezechiele, qui de prædicatâ & oblata miseri-
cordiâ Dei loquitur, non de occultâ illâ & metuenda voluntate Dei ordinantis suo
consilio, quos & quales prædicatâ & oblata misericordiâ capaces & participes esse
velit: quæ voluntas non requirenda, sed cum reverentiâ adoranda est, ut secretum
longè reverendissimum Majestatis divinæ soli sibi reservatum ac nobis prohibitum.
Et pag. 158. Quare Majestas illa vitium hoc voluntatis nostræ non tollit, aut mu-
tat in omnibus, cum non sit in potestate hominis, aut cur illud ei imputet, cum non
possit homo eo carere, querere non licet, at, si multum quæras, nunquam tamen inve-
nias: sicut Paulus ad Rom. 11. ait: Tu quis es & c. Sic & alii Lutherani: Andreas
Althamm. in edit. germ. pag. 137. f. 2. Die innerliche Berufung fehlet nicht/eriffe
das Herz/und ist nicht müßig: Wer auff diese weis beruffen ist/kan nicht verder-
ben.

ben. Antonius Corv. in postill. Dom. Septuag. an. 36. Wiewol die Mündliche Berufung zu vielen geschicht/so fehlet sie dennoch: Nicht daß der Fehl am Wort der Berufung sey; sondern daß wir innerlich durch den Geist nicht gezogen/ die eusserliche vocation vnd Mündliche Predigt verschmähen vnd verachten. Item: Wann nun Christus sagt: Viel sind beruffen / so sagt er von der Mündlichen Predigt/durch welche dem ganzen hauffen gedienet wird: Wann er aber sagt: Wenig sind auserwehlet/so will er von der Bersehung verstanden seyn/ vnd muß nichts destoweniger die Mündliche Predigt neben dem zehen des H. Geistes seyn.

Singram. Suevie: verbum Spiritus vehiculum est: Cur igitur Spiritus non omnibus verbum audientibus datur? In promptu est ratio: nam verbum in omnes genres spargitur: sed revelationem Spiritus verbi Dominus sibi soli reservavit aperientem, cui & quando voluerit. Idem sentit confessio Theolog. Mansfeld. lat. an. 65. pag. 155, 162, 195, 205. Idem confess. germ. an. 60. Lutherus Dom. 6. Epiph. pag. 93. F. 2. T. 4. Jen. pag. 469. F. 2. Memorabilia sunt ejus verba T. 6. pag. 507. Der H. Geist muß inwendig wirken im Herzen der Zuhörer / vnd das eusserliche Wort richtet allein nichts auß. Sonst wo es das eusserliche Wort allein selte thun/würden alle gläubig/die es hören. Sic & Tom. 2. Jen. pag. 486.

S. 3.

(2) Eorum omnium, qui per verbum vocantur, non tantum aures percelli, sed & corda à Deo efficaciter aperiri (quod & alii Theologi Lutherani recentes scribunt) falsissimum est, ut ex iis, quæ modò dicta sunt, clarissimè patet. Certè indigna theologo vox hæc, literis sacris è diametro contraria. Cum Apostoli *Thyatirorum* mulierculis concionarentur, apostolus tanquam singulare quid prædicat, quod *Lydia purpuraria* cor Deus aperuerit, ut attenderet ea, quæ dicebantur à Paulo. Act. 16. v. 13. 14. Quid attinebat in unâ tantum prædicare, si idem omnibus contigerat? Ita Deus inter tot conciones & miracula Israelitis olim non dedit cor ad intelligendum, nec oculos ad videndum, nec aures ad audiendum, Deut. 29. v. 3. 4. Si omnium vocatorum corda aperiuntur, omnes trahuntur & illuminantur, eccur exclamat Propheta: *Domine, quis credit predicationi nostræ & brachium Domini cui reiectum est*, Jesaïæ 53. v. 1. Illis né etiam per prædicationem aperti sunt mentis oculi & corda, quorum oculos excacavit Deus, & obduravit corda, ne videant oculis & intelligant corde & convertantur, Joh. 6. v. 12. Et quæ illa vocatio, quam antecedit Electio & perpetuò sequitur justificatio, sanctificatio, glorificatio, Rom. 8. v. 30. Certè non illa, de quâ Christus, *multi vocati, pauci Electi*, Matth. 20. v. 16. Hinc August. lib. 1. Retract. cap. 3. *Parum de ipsâ vocatione differui, quæ sit secundum propositum Dei: non enim omnium, qui vocantur, salus est, sed tantum Electorum.* Et de prædest. sanct. cap. 17. *Electi sunt autem de Mundo eâ vocatione, quâ Deus id, quod prædestinavit, implevit. Quos enim prædestinavit, ipsos & vocavit, illa sc. vocatione secundum propositum: non ergo alios,*

lios, sed, quos predestinavit, ipsos & vocavit, nec alios, sed quos ita vocavit, ipsos & justificavit, nec alios, sed quos predestinavit, vocavit, justificavit, ipsos & glorificavit.

§. 4.

(3) Vocationem internam dici, respectu hominum duntaxat verbum ad ima cordis penetralia admittentium, ut cor movere, & convertere possit, omnino falsum & *Pelagianum* est. Quod enim verbum fructificat hominisque cor aperitur & fides infunditur, non ab hominibus est, sed ab ipso Deo verbo cooperanti, cor per idaperienti & fidem infundenti, quando ubi & in quibuslibet. Homo heic se passivè habet, qui se non vocat, sed à Deo vocatur, non immutat & creat, sed à Deo immutatur & creatur, non se trahit, sed trahitur, & ita quidem, ut causa, cur hic potius trahatur, quam ille, huic potius cor aperiat, quam illi &c. in arcano Dei lateat iudicio, cujus rationes per vestigare homini nefas, ut ex allegatis patet scripturæ *Augustini, Lutheri & Lutheranorum* testimoniis. Vocationem passivam, respectu hominum, *internam* appellari, facile patimur: activa modò & *interna* quidem, quam hactenus descripsimus, præter externam verbi prædicationem, non adimatur Deo, & tribuatur homini, sive præconi verbi, sive Auditori convertendo, totumque conversionis opus à *moralis suasionem* non suspendatur. Qui omnium illorum est error, qui verbi & spiritus unam numero ἐνεργειαν esse docent, quique vocationem, quâ alii convertuntur, alii non convertuntur, in se consideratam, æquè efficacem esse statuunt: uti idem ejusdemque efficacis medicamentum diversis applicatum ægris, alios sanat, alios non sanat, propter diversam subjectorum conditionem ac dispositionem. Quæ Animadversorum nostrorum, *Hunnii & aliorum recentium Lutheranorum* lententia est. Quamvis interdum rectius sentire nonnulli velint videri. Ita ipse *Gerhardus* disput. XII. th. 17: Internæ Spiritus S. operationis cum externo verbo, ad fidem excitandam, concursus omnino necessarius prædicat verbis memorabilibus, quæ supra quoque allegavi: *Solus, inquit, verbi externus auditus non sufficit, nec solitaria causa fidei (sic enim homo vel maxime per mille annos audiret verbum & Deus ex gratiâ non constituisset per hoc externum medium fidem dare, nunquam ex auditu externo vel tantillum fidei in animo audientis accenderetur) sed interior Spiritus S. operatio accedat necesse est.* Expresse igitur distinguit *Gerhardus* inter externam verbi prædicationem, quæ nobis est *externa vocatio*, & inter internam Spiritus S. operationem, quæ nobis est *interna vocatio*. Quid igitur contra me disputat. Hactenus excussa Animadversorum spica.

§. 5.

Apparet hinc falsa quoque esse quæ sequuntur: *vocationis modos, à quibus externa & interna appellatur, distinctos & separabiles non esse; Internum bonum & donum electorum proprium non esse; Sententiam orthodoxam hactenus explicatâ Scripturæ destitui suffragio & Evangelii virtutem infringere **. Contrarium de singu-

singulis haftenus demonstravi è scriptura, Patribus, *Luthero & Lutheranis*. Colophonis loco syllogismum subjicio :

Illà vocatio electorum est propria ; quæ cum salute vocatorum semper est conjuncta. Vel, ne cavillandianfam vitiligator arripiat : Quæ vocatio cum salute vocatorum semper est conjuncta, ea Electorum est propria. Atqui vocatio interna cum salute vocatorum semper est conjuncta : Ergo vocatio interna electorum est propria.

*Propositio probatur, quia soli electi salvantur, eorumque propria est salus. Assumptio probatur ex illustri loco Pauli ad Rom. 8. v. 30. Quos prædestinavit, eos etiam vocavit, quos vocavit, eos etiam justificavit, quos justificavit, eos etiã glorificavit. Non posse vocationem heic accipi de externâ verbi prædicatione & auditione, inde palam est : quia in plurimis ea cum justificatione & glorificatione cõ-juncta non est : quo sensu dicuntur multi vocati, pauci electi. Hæc verò, de quâ Paulus, cum justificatione & glorificatione semper est conjuncta. Quoscunq; enim vocavit eos & justificavit &c. Videantur, quæ supra allegavimus ex Augu-
stino lib. 1. Retract. c. 23. Et lib. de prædest. Sanct. c. 17. Quibus óµόψηφα illa Simo-
nis Pauli, part. alt. Meth. pag. 231. Deus gratuita benignitate & misericordia electos vocat per Evangelii prædicationem, vocatos ad credendum convertit, conversos ju-
stificat, justificatos glorificat & vita æterna donat. Reliquos verò omnes occulto qui-
dem, sed justissimo judicio, non eligit, non vocat, non ad credendum convertit, non
glorificat, non vita æterna donat, sed finit eos errare. Qui elabi heic conantur, in
Pelagii casses incidunt.*

Dico vocationem primariò ad Electos pertinere, ubi loquor potissimum de vocatione per Evangelii præconium : quam ad Electos primariò pertinere et-iamnum dico. Nisi enim ex perditâ humani generis massâ aliquos ad vitam æter-
nam Deus elegisset, ne Evangelium quidem unquam fuisset, uti nec in carnem missus Dei Filius, nec in ea passus fuisset. Jam verò quia libuit Deo aliquos è per-
ditionis massâ, ex mero suo beneplacito, nullo ipsorum merito, nullâ in ipsis, se-
cundum prævisionem, existente discretionis causâ, extrahere & instaurare ad æ-
ternam vitam, illi verò hinc inde in mundo permisti sunt reprobis, verbi præco-
nio eos placuit evocare, & indefinitè salutem pœnitentibus & in Christum cre-
dentibus promittere, non credentibus mortem denunciare. Igitur vocatio, ad re-
probos quoque aliquos pertingit, etsi princeps Deo est cura de suis electis, quos
solos quoque per verbi præconium ad se trahit, reliquis in impœnitentia missis,
non tamen sine omni notitiâ viæ ad vitam ducentis. Interim ministri, quibus ar-
canum electionis vel reprobationis, quoad hominum individua, revelatum non
est, neminem excludunt, sed, quàm diu possunt, de singulis bene sperant, iisdem-
que convertendis laborant.

§. 6.
* ibid. th. 17.

Objiciunt heic mihi Animadverfores (1) *Scripturæ testimonia*, Matth. 28. v. 19. Marci 16. v. 15. Coloss. 1. v. 28. *quæ nullius inæqualitatis mentionem faciunt* *.

R. Nulla est consequentia: *Loca illa inæqualitatis mentionem non faciunt. Ergo planè nulla est agnoscenda inæqualitas.* Anne omnia scripturæ loca insitam habent interpretationem, nullusque est analogiæ fidei locus in testimoniorum sacrorum interpretatione? Exemplo vanitatem consequentiæ agnoscite: Christus ait, Luc. 6. v. 30. *cui vis petenti abs te da.* Ubi nullius facit inæqualitatis in dando observandæ mentionem. *Ergo in dando nulla debet esse inæqualitas.* Item Ps. 36. v. 7. Nullâ mentione inæqualitatis factâ dicitur Deus *homines & jumenta servare.* Quis hinc inferat nullam esse in conservatione jumentorum & hominum inæqualitatem?

§. 7.
* ib. th. ead.

(2) *Individuum legis & Evangelii in ministerio docendi nexum. Lex & Evangelium semper sunt conjungenda. Ergo omnibus iis, qui pœnitentiam agere jubentur, simul etiam Evangelium est proponendum. Atqui pœnitentiam jubentur omnes homines sine discrimine agere: Ergo & sine discrimine omnibus Evangelium est annunciandum, & per consequens non primario solis electis* *.

R. 1. Esse per verbi ministros Evangelii prædicatione aliquos fraudandos, nostrum nemo dicit. Hoc enim in mandatis à Deo non acceperunt ministri nostri (quamvis olim Spiritus prohibuerit ad tempus Evangelium nonnullis prædicare) uti nec discernere inter electos & reprobos possunt. Spargendum igitur verbi semen, exemplo Christi & Apostolorum, ubicunque se offert ager & occasio, & eventus Deo permittendus, qui suos à non suis novit discernere, & trahit quos vult, negligit, quos vult, ubi, quando & quàm diu vult. Cum autem propter electos datus sit Mundo servator & patefactum Evangelium, uti Dei est intentio electorum suorum salutem promovere, non reproborum, quos nunquam salvandos decrevit damnare; ita nemo quoque prudens & rectè informatus verbi minister in eam incumbet curam, ut tam reprobos, saltem indefinite consideratos, quàm electos ad æternæ tranquillitatis portum adducat. Sic enim intenderet, quod se nunquam assecuturum sciret, effectumque dare laboraret, quod sciret nolle Deum efficere: Quæ mentis esset *ἀπώστια*. De quocunque igitur servando ministri laborant, de eo spem aliquam oportet habeant: quæ haberi de eo, quem reprobum esse noveris, non potest. Unde Apostoli divinitus adinoniti de Judæorum reprobatione, ab iis ad gentes se converterunt, Act. 13. v. 46. Et hoc vult instructio Apostolis data, Matth. 10. v. 14. *Quicumq; non receperit vos, neq; audierit sermones vestros, exeuntes domo aut urbe illa excutite pulvei ē pedum vestrorum.* Ubi jubet quoque suos esse prudentes, ut serpentes, & innocentes, ut columbas. De reprobis convertendis non laboravit Lutherus, in Gen. cap. 49. pag.

744.F.2. Dominus misereatur eorum, qui sunt convertendi: Die andern hole der Reuffel. Idem T.3. Jenensi Lat. in Ecclef. Salom. pag. 275. Non ideo cessandum, quia tam pauci emendantur ad predicationem Evangelii. Sed sicut Christus quoque fecit, sic tu quoque. Ille electos eripuit, ceteros reliquit: sic etiam Apostoli: Tibi non erit melius. Stultus es; si tu solus praesumas efficere omnia, aut contra, si non procedit, de omnibus desperare. Agnovit igitur Lutherus concionem Evangelii electis esse destinatum, propter quos arcanum hoc est patefactum. Sic argumentor:

Cujus hic est primarius finis, ut sit organum evocandi Ecclesiam universalem, quam in symbolo credimus, illud primario destinatum est electis. Atqui concionis & vocationis Evangelicae primarius hic est finis, ut sit organon evocandi Ecclesiam universalem, quam in symbolo credimus: Ergo concio & vocatio Evangelica primario est destinata electis. Assumptionem nemo, opinor, Christianus theologus negabit: quam ipse Dei Spiritus probat, Eph. I. v. 9. 10. & 5, v. 25, 26, 27. Propositio probatur, quia Ecclesia universalis est electorum universitas: quam assertionem, una cum iis, quae inde sequuntur, impie à Pontificiis damnari dicit & protestatur Lutherus, T.3. Wittenb. Lat. pag. 308.

Consequentia illa: Evangelium sine discrimine omnibus annuntiatur: Ergo primario solis Electis non destinatur: plane nulla est, ut ex iis, quae dicta sunt, patet.

2. Etsi verò ab ordinariis verbi praeconibus lex & Evangelium semper conjunguntur, tamen non cum omni vocatione in genere sic dicta, praesertim in ea latitudine, quā accipitur à Lutheranis, conjunctum est Evangelium vel doctrinae Evangelicae patefactio, quae nec eordibus est inscripta per Naturam, nec ex Naturae contemplatione, quā Deus se aliquo modo gentilibus patefecit, haberi potest.

(3) Dordracenam Synodum; quae ait, promissionem Evangelii omnibus populis & hominibus promiscue & indiscriminatim annuntiari & proponi debere. Quae ergo inferunt, primario electis? *

§.8.

*ib. th. cad.

R. Quae consequentia, ab indiscriminata & promiscua vocatione ad aequalitatem intentionis & destinationis ex parte Dei, & verbi quoque ministrorum recte sentientium? Norunt verbi ministri in numerosis coetibus ad quos mittuntur, esse electos & reprobos, convertendos & non convertendos, salvandos & damnandos, per irrevocabilem Dei sententiam; quos quantisper discernere non possunt, promiscue & indiscriminatim verbum praedicant propter electos convertendos & salvandos, quos Deus discernit. Interim nemo, nisi mentis inops, intendit salutem eorum, quos nunquam salvatum iri indefinite novit, hoc est, reprobos & damnandos; Etiam si de ignotis, sub spe electionis, est sollicitus. Es were gut / inquit Lutherus, in postill. Ecclesiast. Wann es also fönne seyn /

daß man das Evangelium predigte allein an dem Orte / da solche blöde vnd erschrockene Gewissen weren : Weil man aber solche nicht kan von dem grossen Hauffen absondern / vnd vmb derselben willen in gemein dahin predigen muß / vnd Gott befohlen seyn lassen / welche vnd zu welcher zeit es treffen sol. Darumb geschiet es / das es nicht vberall frucht schafft. Concedo reprobos vocari, cum mandato resipiscentiæ & fidei. Quod, salvis hypothesebus meis, sine fucō & fallaciis à me asseverari posse negant Animadversores, & conantur probare:

§. 9.

(1) *Vocatio est opus dilectionis & misericordiae divinae, quam ad solos electos restringit, Theol. pag. 79. Ubi specialis misericordia definitur, & ad electos restringitur. Unde argumentantur:*

Quos Deus vocat, eos speciali sua misericordia complectitur. Atqui reprobos speciali misericordia non complectitur, Ergo non vocat:

Maiorem probant, quia vocatio est peculiare Dei beneficium, quod fluit ex misericordia non universali: quia W. eam ad beneficia corporalia refert. Ergo specialis; quæ spiritualia complectitur beneficia. Minorem patere ajunt ex misericordia specialis definitione à me posita.*

* ibid. th. 18.

R. A fucō & fallacia caveant sibi Animadversores: Hæc à me arma procul esse jubeo nimis familiaria Adversariis meis. Vocationem in genere sic dictam esse opus dilectionis & misericordiae specialis κατ' ἐξοχήν ita dictæ nunquam affirmavi, nec deinceps affirmabo. Itaque propositi Syllogismi *propositionem* de vocatione in genere loquentem nego. Probatio nullius est momenti; vocationem in genere acceptam esse particulare Dei beneficium ex dilectione & misericordia speciali (quæ quid & qualis sit mihi, non obscurum est ex definitione) profectum, nego. Ex misericordia universali tantum corporalia fluere beneficia equidem non affirmo: quatenus universalis misericordia intelligitur ea, quæ & electos & reprobos concernit. Testatur enim, præter experientiam, scriptura, non tantum electos, quos solos attingit misericordia & dilectio in specie & singulariter sic dicta, sed & reprobos per verbi prædicationem, accedente Spiritus operatione, illuminari, & aliquo usque progredi. Unde multi ex iis etiam, quos nunquam agnovit Dominus, agnitione illâ speciali, quâ suos nosse dicitur, per Domini nomen prophetant, Demonia ejiciunt, & multas virtutes edunt, Matth. 7. v. 22, 23. Ad evincendam Majoris falsitatem observentur illa scriptura loca, quæ testantur annunciari quandoque verbum in poenam, ut excæcentur & indurentur impii: cujus rei exemplum evidens habetur in Pharaone, Exod. 4. v. 21. & 9. v. 12. & 10. v. 20. 27. Videatur Lutherus de S. A. pag. 210, 211, 212, 215, 216.

(2) Hy-

(2) Hypotheses Wendelini sunt contraria, 1. Deus jubet, ut quidam repro-
bi resipiscant & sic vitam expectent (2) Deus absolute non vult dare conversionis
mediam reprobis. Quid hoc est aliud, quam dicere, Deum velle reprobos resipiscere,
& Deum non velle reprobos resipiscere: quia αὐτὸ φανερὸν pugnant*.

§. 10.

pag. 365.
th. 19.

Re. 1. De verbo Dei cum ipso Deo, de occulto Deo cum praedicato Deo con-
ciliando nobis non laborandum judicat Lutherus, de S. A. pag. 156, 157, 158, 165, 166,
167. Esse enim humano captu rem sublimiorem putat. Hanc si nos responsione
tueremur, quas quæso turbas daturi essent Animadverlores?

2. Nos verò, commodâ distinctione adhibitâ, ἐν αὐτῷ φανερὸν objectum cō-
ciliamus. Deus reprobos vult resipiscere voluntate præcepti ad resipiscentiam
debitam eos obligantis: & ita etiam decrevit obligare, quosunque per præcepta
obligat. Interim ut decrevit reprobis resipiscentiæ gratiam non largiri, ita etiam
non largitur: & hoc respectu dicitur nolle eos resipiscere, quia, quod jubet ipsos
facere, in ipsis non efficit, nec vult efficere. Discretionis causa in homine non exi-
stit: quod Lutherus & γνήσιοι ejus discipuli libentes agnoscunt: quorum, in do-
ctrina de prædestinatione, testimonia produximus. Jure ab hominibus debitum
Deus exigit, etiam si solvendo non sunt, neque solvendi facultatem ipsis vult resti-
tuere, quam culpa ipsorum amissam non tenetur restituere.

§. 11.

(3) Ad absurdum conantur W. deducere hoc modo & medio. Quibus
mandatur fides in Christum Mediatorem, illi jubentur credere pro se Christum es-
se mortuum, & Deum sibi propter Christum esse propitium. Atqui Reprobis man-
datur fides in Christum Mediatorem & resipiscentia. Ergo.

Majorē probant, quia fides in Christum Mediatorem nihil est aliud, quam
credere Christum sibi à Deo esse in salutem datum.*

*ibid. th. 20.

Re. Major ambigua est, & propter ambiguitatem in falsum trahi sensum
potest: itaque sic eam explico. Quibus (absolute & sine conditione resipiscentiæ)
mandatur in Christum fides (in specie sic dicta, quam justificantem appellamus) ij
jubentur credere (absolute & sine conditione resipiscentiæ) Christum pro ipsis esse
mortuum & Deum per Christum esse factum propitium. Unde Assumptio hu-
jusmodi est: Reprobis absolute & sine conditione resipiscentiæ mandatur in Chri-
stum fides in specie sic dicta. Ergo.

Ita verò explicatam assumptionem nego. Concio Johannis & mandatum
ad Auditores fuit: Resipiscite & credite Evangelio, Marci i. v. 15. Tantum igitur
abest, ut teneatur credere, quisquis in impœnitentiâ perseverat, se Deo per Chri-
stum esse reconciliatum, ut potius credere contrarium teneatur, se Deo per Chri-
stum non esse reconciliatum: uti certè reconciliatus non est. quisquis in impœ-
nitentiâ perseverat. Manet enim super impœnitentes ira Dei. Ergo reprobis

vocatis, quoad assensum generalem, credenda & pro veris habenda sunt, quæcunque credenda in Evangelio proponuntur: Quia, uti proponuntur, vera sunt omnia. Applicatio autem ad individua, quæ per fiduciam fit, fieri non debet, nisi ubi sensus est resipiscentiæ. Docet quoque hoc praxis Ecclesiastica, quâ jubentur homines primo peccatorum suorum magnitudinem & reatum mortis agnoscere; Deinde peccata detestari & deinceps fugere apud animum sibi firmiter proponere; denique credere, sibi omnia per & propter Christum remitti.

Videamus jam pergentes Animadverfores.

§. 12.

Pergimus, inquit; Qui jubentur credere, sibi Christum in salutem datum, & Deum propter Christum propitium esse, cum tamen nec Christus pro iis mortuus sit, nec Deus ipsis unquam propitius esse velit, illi simpliciter falsum credere jubentur

* ib. th. ead. &c. Ergo. *

*R. Propositionem distinguo: Qui jubentur absolutè credere, sine conditione resipiscentiæ, Christum sibi in salutem esse datum, & Deum propter Christum esse propitium, cum tamen &c. illi jubentur falsum credere. Cum hac limitatione acceptam assumptionem nego, ut ante. Probatio è mea concessione petita ex parte falsa & inconsequens est *. Etiam si enim nego, Christum pro reprobis esse mortuum, eosdemque irato Deo reconciliasse: tamen non affirmo, reprobos teneri absolutè, absq; conditione resipiscentiæ, credere, se Deo per mortem Filii reconciliatos esse: Sed contra, teneri credere, sub conditione resipiscentiæ: quo modo si credunt, falsum non credunt. Mortuus enim est Christus pro omnibus iis, qui sinceram agunt pœnitentiam. Unde vel Julianus Apostata si credidisset, sub conditione pœnitentiæ seriæ, per mortem Jesu Nazareni se Deo reconciliatum esse, verum credidisset. Siquidem vera est propositio: Si Julianus seriâ egerit pœnitentiam, per mortem Christi reconciliatus est Deo & æterna vita factus hæres. Uti & hæc vera est: Si Judas Proditor seriâ egit pœnitentiam, salvatus est.*

* pag. 366.
th. ead.

§. 13.

Sed age & nostros Animadverfores exerceamus, ipsorum secuti vestigia, ut solutionis nostræ agnoscant veritatem. Quibus mandatur fides in Christum Mediatorem, illi jubentur credere, se vitam æternam per Christum Mediatorem certò consecuturos, adeoque ad vitam æternam in Christo ab æterno electos. Atqui reprobis aliquibus mandatur fides in Christum Mediatorem: Ergo reprobi aliqui jubentur credere se vitam æternam per Christum Mediatorem certò consecuturos adeoque ad vitam æternam in Christo ab æterno esse electos.

Propositio prob. quia fides in Christum Mediatorem nihil est aliud, quàm credere Christum sibi à Deo esse in salutem datum, & se per Christum salutem consecuturum, adeoque ad eam electum esse. Nemo enim salutem consequitur,
nisi

nisi qui ad eam ab æterno est electus. *Assumptio* apud *Lutheranos* est in confesso. Unde pergo.

Qui jubentur credere, se vitam æternam per Christum Mediatorem consecuturos, adeoque ad vitam æternam in Christo electos esse, cum tamen nec vitam æternam per Christum Mediatorem sint consecuturi, nec ad eam in Christo sint electi, illi falsum credere jubentur. Atqui reprobi nonnulli jubentur credere, se vitam æternam per Christum consecuturos, adeoque ad vitam æternam in Christo Electos esse, cum tamen nec vitam æternam per Christum sint consecuturi, &c. Ergo.

Assumptio continet duo membra: 1. reprobos nonnullos debere credere, se vitam æternam per Christum consecuturos, adeoque ad eam esse electos. 2. Nec tamen ipsos vitam consecuturos nec ad eam electos esse. Utrumque statuunt *Lutherani*. Prius in præcedente syllogismo probavi. Posterius constat: quia confitentur nullum reprobum salvari, nullumq; reprobum esse electum. Unde ad imitationem Animadversorum concludo. Qui jubentur manifestè falsum credere, iis à jubente illuditur. Reprobi vocati à Deo jubentur manifestè falsum credere. Ergo reprobis à Deo jubente illuditur. Blasphemum! Ita in foveam, quam foderunt, incidunt Animadversores. An nostra secuti vestigia inde sint emeraturi, videbimus. De fine vocationis reproborum * suo loco.

* *ibid.* th. 21.

EXERCITATIO LXXII.

*De vocationis externalis amplitudine vindicatur
& defenditur sententia orthodoxa.*

Eternam vocationem per Evangelii præconium ordinariè omnibus electis adultis & præter hos, reprobis quoque, quamvis non omnibus, obtingere in theologiâ affirmo, pag. 311. Ad experientiam provoco, quæ docet olim plurimas gentes de Christo Mediatore nihil unquam audivisse, & sic absolutam externalis vocationis universalitatem infringo, etiam iavitis Adversariis *.

§. I.

* *ibid.* th. 22.

Explicant hæc se Animadversores, quo sensu *Lutherani* universalem omnium hominum vocationem profiteantur: nempe non eo sensu, quod omnes & singuli homines, omnibus & singulis temporibus locisq; simul & semel vocentur ætèrnu, vocatione solemni, quæ fit per prædicationem verbi. Sed quod 1. universalem dicant, quoad Deum serio volentem & mandantem, ut Evangelium annuncietur omnibus & singulis hominibus. Hanc intentionem suam, cur non exsequatur Deus, in causa

in causa esse homines ajunt, verbum pradicatum vel negligentes, vel contemnentes aut repudiantes. 2. Terminum vocationis paulò latius accipiant, pro quovis monito & quavis $\chi\epsilon\iota\varsigma\alpha\gamma\omega\gamma\iota\alpha$, quâ homo ad Deum duci potest, sive fiat per verbum lectum aut pradicatum, sive per Naturam, sive per Ecclesiæ famam &c..*

ibid. th. 23.

Re. 1. Si contradicere nobis volunt Lutherani, ad sententiam nostram probè attendant oportet. Non est de eo quæstio; An omnes & singuli homines, omnibus & singulis temporibus locisq; simul & semel per pradicacionem verbi vocentur. Nemo, nisi fortè insanus aut demens, hoc affirmaverit contra scripturam & manifestissimam experientiam. Sed hæc est quæstio: An omnes & singuli homines, adulti per Evangelii præconium ad salutem actu vocentur, ita ut nullus sit populus, & quidem in individuo, hic populus, hic homo, qui per Evangelii præconium aliquando non sit vocatus aut vocandus? Non iisdem temporibus, simul & semel singulos, iisdemque locis, vocari, palàm est: quia successiva est vocatio, vocantiumque missio atque profectio, & homines simul iisdem temporibus & locis omnes & singuli non existunt. Qui igitur in Germania non sunt, in Germania vocari non possent, qui nondum in rerum natura sunt, aut aliquando fuerunt & ipsi propriè vocari non potuerunt, sed tum demum, postquam esse cœperunt. Circa posterioris quæstionis negationem à nobis dissentire Lutheranos (non loquor de omnibus, sed potissimùm de recentibus) inde patet: quia universalem damnationis omnium reproborum causam meritoriam etiam in hoc ipso collegio ajunt esse fidem Evangelio non habitam, pag. 77. 79. Imò, Lutherus in postill. domest. in Johan. c. 3. pag. 71. disertè ait, nullum amplius in mundo esse peccatum, præter infidelitatem: verba non usque adeò civilia allegavi supra. Et Jacob. Andr. in colloq. Mompelg. negavit propter peccata alia quenkumque damnari: cui acriter contradixit Hoffm. in apolog. pag. 43. Si igitur fides Evangelio non habita, hoc est, infidelitas in specie sic dicta, est meritoria & unica damnationis reproborum causa, sequitur Evangelium omnibus & singulis esse prædicatum aliquando: lex enim naturâ non nota, neque aliàs promulgata, haud obligat. Ubi verò nulla obligatio, ibi nulla transgressio, nulla pœna: ubi pœna, ibi & obligatio & transgressio: Evangelium naturâ notum non esse, in confesso est.

2. Esse vocationem externam absolutè universalem, respectu locorum, temporum, personarum, ex parte voluntatis & intentionis divinæ, ita nimirum ut intendat (sic enim alibi th. 24. loquuntur, de universalitate vocationis, ratione divinæ intentionis) & mandet Deus omnium & singulorum hominum, omnibus & singulis locis atque temporibus, quibus existunt homines, vocationem per Evangelii præconium, falsum & scripturæ est contrarium, quæ de consilio & intentione Dei vocationem gentium, præsertim à Judæâ remotissimarum, usque ad
tempus

tempus migrationis suscitati Salvatoris dilatare docet, & miserrimam gentium ante vocationem describit conditionem. Imò expressè à Spiritu ad tempus prohibiti sunt Apostoli vocare gentes nonnullas, ut ex Actis constat cap. 16. v. 6. 7. 8. Quicumque igitur è gentilibus illis mortui sunt ante, quàm Spiritus eos permitteret vocari, qui dubio procul plures, singulis diebus, fuerunt in totâ Asiâ & Bithyniâ, ii ex intentione Spiritus non erant vocandi: quemadmodum nec eorum, quos alibi, ante adventum præconum, ex vitâ evocavit, vocationem intendit, vel etiam mandavit. Taceo, quòd planè indignum sit Deo, sine & intentione suâ excidere: cum arguat defectum potentiæ vel sapientiæ.

3. Causam denegatæ prædicationis Evangelicæ universalem esse præcedentem vocationis propriè sic dictæ, & quidem vocationis per Evangelii præconium, neglectum vel contemptum, est falsum: etsi consilii sui rationes Deo constitisse lubens fateor: Qui enim nunquam quicquam de Evangelio audiverunt, vel audire potuerunt, iis neglectus & contemptus prædicationis Evangelicæ imputari non potest: unde non ex Evangelio, sed ex lege damnabuntur. Ad majores multis retrò seculis antegressos qui confugiunt, se non expediunt. Si enim majorum contemptus sufficiens esset causa denegatæ seris trinepotibus & posteris Evangelicæ prædicationis, è gentilibus vocati fuissent nulli, siquidem omnium majores contemptus hujus rei fuerunt, quorum tamen plurimis obtigit vocatio, præteritis quandoque, qui aliis videbantur tolerabiliore, Matth. 11. v. 20, 21, 22, 23, 24. Rectè heic sensit Winckelmannus Tom. 5. disp. Giesn. disp. XII. th. 50. *Causas, cur huic genti verbum suum dederit, aliis præteritis, cur aliis gentibus citius, aliis tardius, cur pluribus verbum audientibus alii illuminentur, alii non, soli sapienti Deo notas dicimus, cujus judicia iusta sunt, & abyssus multa.*

4. Neque quæstio est, cur actu aliqui vocati non sint, vel cur absolutè universalis non sit vocatio? Sed, *an omnes & singuli per præconium Evangelii vocentur actu?* Hanc universalitatem negantibus nobis hætenus contradixerunt Lutherani.

5. In vocabulo vocationis ludunt. Nec enim quæstio est de notitiâ, quæ habetur ex contemplatione Naturæ, vel ex insitis principiis practicis, aut famâ aliquâ obscurâ, sed de vocatione publicâ, quæ fit per Evangelii præconium & missionem præconum, de quâ Paulus Rom. 10. v. 14, 15. *Quomodo invocabunt eum, in quem non crediderunt? Quomodo autem credent ei, de quo non audiverunt? Quomodo ergo audient absq; prædicante? Quomodo autem prædicabunt, cum non missi fuerint?* Sicut scriptum est: *Quàm speciosi pedes Evangelizantium pacem, evangelizantium bona!*

6. Largiuntur mihi Animadversores τὰν ἀμφοῖν, vocationem, quæ actualis

pag. 367.
th. 24.

*ib. th. ead.

lis Evangelii est annuntiatio, non esse universalem * quod gratus accipio, & inde externæ vocationis absolutam universalitatem à nobis rectè negari infero, insuperque errare eos colligo, qui universalem damnationis reproborum causam meritoriam immediatam & unicam esse ajunt fidem doctrinæ Evangelicæ non habitam. Sed quod utraque mihi apertè largiuntur, videntur alterâ clam iterum velle surripere, *quando negant vocationem universalem actualem esse respectu ordinariorum verbi ministrorum & præconum* *. Nisi extraordinarios quoque addant præcones, nihil largiuntur, neque gratiarum actionem merentur: sed in manifesto errore perseverant.

De universalitate, ratione *intentionis divinæ*, quod addunt, jam ante repudiavimus: de actuali loquimur & disputamus universalitate, non de intentionali: etsi & intentionalis eaque frustranea non sine injuriâ Deo tribuitur: videantur quæ antè diximus n. 2.

§. 3.

*ibid. th. 25.

Sed instant, *Deum omnium omnino hominum (intelligunt singula generum) vocationem serio velle & intendere, intentamq; istam vocationem ipso actu simpliciter executum esse* (1) *Præcipiendo, Marc. 16. v. 15, 16.* (2) *Promittendo Matth. 11. v. 28.* (3) *manifestando, quando tribus distinctis vicibus universo mundo verbum suum patefecit, tempore Adami & Evæ: tempore diluvii, Patriarchæ Noë & familiæ ejus post egressum ex arcâ: tempore migrationis Christi ex hoc Mundo, post ascensionem, quando Apostolos in orbem misit* *.

R. 1. Universalitatem, ratione intentionis divinæ referunt, cum aliis *Lutheranis*, Animadverfores ad absolutam universalitatem, omnia includentem individua, quæ à Mundo condito in hunc usque diem fuerunt: de hujusmodi enim universalitate quæstio est: Hanc igitur absolutæ universalitatis intentionem & vocationem, si executus est Deus actu, ut dicunt Animadverfores, utique omnes & singulos, quos intendit vocare (neminem ab intentione excipiunt) actu vocavit, vocavit, inquam, propriè, per prædicationem verbi, & quidem Evangelici: sine quâ ordinariè adulti ad Christum non adducuntur & invitantur: Atqui eandem hanc universalitatem ipsi modò negarunt, th. 24.

2. Absolutæ universalitatis intentionem & ejusdem executionem non probat allegata vel præceptio, vel promissio, vel patefactio: quia loca singula loquuntur de tempore exhibiti Messias, non de prioribus ignorantia temporibus, quibus nec Prophetæ, nec Sacerdotes, nec Apostoli gentibus in universum promissi aut mihi sunt. Unde *Osiander*, in Col. 1. v. 26. *Etiam si Israelitæ in V. Testamento habebant promissiones de Christo: tamen gentes prorsus illas ignorabant. Gratias agamus ergo Deo, quòd in N. T. & gentes ad participationem beneficiorum Christi vocaverit: nostri enim Majores ante aliquot annorum centurias gentes fuerunt.* In eūdem

dem locum Theophylactus: *Bellè dixit, mysterii hujus: Sunt enim & alia sacramenta resq; arcana: ceterum hoc reverà mysterium est, quod nemo norat, quod præter omnem consuetudinem & expectationem est, nempe, quod gentes assumenda erant.*

3. *Intentionem* divini præcepti, Marc. 16. v. 15, 16. spectasse omnium hominum tunc temporis in universo Mundo viventium individua, probari nullo modo potest. Erat enim intentio Dei, ut successive Apostoli non momento uno orbè, quàm possent & à Spiritu ducerentur, & quando possent, circumirent. Cū verò Deus ante Apostolorum adventum è vitâ plurimos evocarit, utique intentio ejus non fuit, ut & illi per Apostolos vocarentur: Aliàs superstites omnes ad Apostolorum usque adventum conservasset. Nemo enim sanæ mentis sanique consilii proprias suas impedire intentiones solet.

4. Planè ἀνιγµατῶδες est, & simile colloquio Salomonico cum reginâ Saba, quod adferunt, cum aliis suis sociis, de patefactione in universo mundo tribus factâ vicibus: quibus Universus Mundus constabat 1. non nisi duobus hominibus, 2. non nisi octo: 3. plurimis quidem; attamen longè paucioribus iis, quibus antè, à condito Mundo, patefactio ista non contigit. Hocce verò vel divinæ intentionis, vel actualis vocationis & executionis, de quâ inodò quaeritur, absolutam universalitatem, quoad omnia hominum individua, probat? Videntur hi homines in re seriâ ludere.

Quod verò addunt, *potuisse prædicationem verbi tribus factam vicibus ad omnes homines propagari, si modo illi, qui tribus istis distinctis temporibus vixere, unâ cum posteris suis collatum sibi thesaurum divini verbi custodivissent* * facile credimus; sed inde absolutam universalitatem divinæ intentionis & vocationis probari negamus. Neque tamen Dei hîc culpam agnoscimus, cum post lapsum vocationem nulli Deus debuerit, sed ex gratiâ vocaverit, quos, quando & ubi voluit.

Elumbis, inquit, est consequentia: in remotissimis quibusdam locis verbi prædicatione homines sunt privati & nihil de Christo audiverunt: Ergo ex absoluto Dei beneplacito & decreto *.

§.4.

* ibid.

R. I. Quæstio hæc non est de absoluto beneplacito & decreto, sed de absolutâ vocationis universalitate. Igitur nihil ad rem hæc elumbis animadversorum cavillatio. Decreta Dei conditionata, suspensa à conditionibus nunquam implendis habeant sibi Animadversores; Nobis nulla hujusmodi admittit sapiëntia & potentia divina.

2. Igitur ab eo, quod facit, vel non facit Deus in tempore, ad decretum æternum faciendi, vel non faciendi, consequentia est non elumbis, sed planè mascula & adamantina, Uti ab æterno voluit Deus in tempore omnia facere: Ita

d 2

facit

facit quoque in tempore: & uti facit, ita quoque voluit facere: quia, propter immensam suam sapientiam, consilii & voluntatis suæ mutandæ causam non habet.

§. 5.

Dico, multos in remotissimis orbis partibus vel insulis olim fuisse, ad quos nulli præcones Evangelii pervenerunt; inter quos postmodum ne minimæ quidem auditionis de Christo perceptæ deprehensa sint indicia. Mentionem hæc facio *Americanorum*, qui ante centum triginta annos circiter sunt inventi laboriosissimis pariter & ingeniosissimis navigationibus.*

*ibid.th.26.

*ibid.th.27.

Excipiunt Animadverfores (1) *Affertionem meam è diametro pugnare cum mandato Christi Apostolos in mundum universum ablegantes, Matth. 28. v. 19. & cum Apostolicâ mandati executione, Coloss. 1. v. 23.**

R. I. Nec cum mandato, nec cum executione pugnat. Non enim mandatum Apostolis tum progredi ulterius, quam potuerunt. Sed hoc voluit servator, disrupto jam inter gentes & Judæos interstitio, Evangelii prædicationem extra Judæam esse proferendam, & nulli Nationi sub cælo, quam quidem adire possent, denegandam. Neque mandatum hoc in solis terminatum Apostolis; Sed Apostolorum quoque successores attinet, qui Evangelicæ prædicationis telam tenentur pertexere. Potuisse verò tum Apostolos ad extimas orientis, occidentis, meridiei & septentrionis insulas singulas ab hominibus habitatas penetrare, & reverâ penetrasse, in illâ rerum nauticarum infantia, & commerciorum inter homines frequentatorum angustia (cum nostris temporibus comparatio si instituat) quis dixerit? Cum nec in hunc usque diem, postquam ad *ἀνμν* pervenit res nautica, & hominum cum avaritia, tum curiositas, omnes detectæ sint regiones, præsertim circa plagam Australem. Deinde faciamus tum temporis Apostolos miraculoso quodam modo (de quo tamen planè nihil constat) in omnes & singulas orbis habitatas insulas penetrasse, & incolis Evangelium prædicasse, an & majoribus barbarorum illorum idem contigisset? Anne & posteris illorum omnibus, qui per multas annorum centurias, postquam Evangelii doctrina sepulta jacuerat, sine Christo, sine Deo, sine spe salutis vixerunt, & præter externam hominum speciem ferè nihil retinuerunt. Et hos omnes atque singulos per Evangelii præconium vocatos dicemus? Nisi forsan eâ ratione dicantur vocati, quâ olim in paradiso, vel in arcâ Noë dicuntur vocati omnes & singuli homines, ad Christum usque in carne exhibitum.

2. Apostoli locum ad Coloss. 1. v. 23. quod attinet, notum est scripturam phrasi illâ, *omnis creatura, omnis natio sub cælo*, non semper indigitare absolute omnes & singulas nationes, nedum absolute omnium nationum individua singula: sed quandoque indefinitè magnam nationum hinc inde dispersarum varietatem: quod

quod evidenti loco probo Act. 2. v. 5. *Erant Hierosolymis commorantes Judæi viri religiosi, ex omni natione sub cælo*; Heic si omnes absolutè nationes, quæ sub cælo sunt & fuerunt, intelligendæ fuerint, utique *Hierosolymis* quoque oportuit fuisse Insulanos ex ultimâ *Japonia*, *Groenlandia*, *Psittacorum* & *Pygmeorum* regione, & quos innumeros cum oriens tum occidentis habet. Sed tantis non est opus ambagibus. Ipse Apostolus illos ex omni sub cælo natione populos recenset v. 9, 10, 11. in quibus neque orientis neque occidentis, neque septentrionis, neq; *Austri* incolæ ultimi. Nulli *Germani*, nulli *Galli*, nulli *Hispani*, *Dani*, *Sueci* &c. Et tamen dicuntur ex omni natione eorum, qui sub cælo sunt. Ita Salomon quoq; ait *Ecclesiasta* 4. v. 15. *se vidisse omnes vivos, qui incedunt sub sole*. Forlan & hic universum orbem peragravit, aut omnes Insulanos & Barbaros ad se in Judæam ex orbe toto evocavit.

Objiciunt heic *Bezam*, qui dicit ineptos esse, qui percontantur, ecquid eo tempore ad antipodas aut orbem novum pervenisset Apostolorum prædicatio? procul, inquit, pervenerat odor Evangelii, quum hæc Paulus ex vinculis scriberet*.

§. 6.

* ib. th. ead.

R. Videntur heic sibi reperisse, non quod pueri in fabâ. Loci ad Coloss. 1. v. 23. inquit, *claritas Beza sequentia extorsit*: Sed cum pueris decipiuntur. Non habent suffraganeum *Bezam*, quem sibi videntur habere. *Beza* non ait, temporibus Apostolorum Evangelii præconium ad antipodas & in novum orbem pervenisse: Sed dicit ineptos esse, qui percontantur, an eò tum pervenerit. Ineptiores judicat, qui pervenisse affirmant. Concedit autem procul venisse Evangelii odorem, cum hæc è vinculis Paulus scriberet. Et ne quis, Apostolorum temporibus, necessario debuisse Evangelii prædicationem ad antipodas (*Americanos*) pertingere sibi persuadeat, addit, (quod omittunt Animadversores nostri, quia instituto ipsorum non servit) *adhuc durare diem illum hodiernum*, de quo loquitur David *Psal.* 97. v. 17. *Hodie cum audiveritis* &c. Est hoc, quod antè dixi, mandatum illud Apostolis datum non in solis Apostolis esse terminatum vel terminandum, sed ad eorum quoque successores attinere, neque injungi ipsis uno momento totum terrarum orbem replere Evangelii præconio, sed successivè. Unde pedites itinera sua confecerunt, non equites, vel aligeri, quamvis & hoc modo temporis non pauci opus fuerit successione.

Excipiunt (2) & ad veritatem obruendam testimoniorum cogunt nimbium. Insignia, inquit, variorum scriptorum testimonia sunt de factâ verbi divini prædicatione in remotissimis regionibus. Nominant *Aubertum Miræum*, qui à Thomâ Christi doctrinam in Indiam esse allatam scribat: nominant *Nicephorum*, qui Thomam *Brachmannis* & accolis *Insule Taprobanae* Evangelium annunciasse

§. 7.

memoret. *Allegant famam communem de sancto Bartholomæo Indorum & Armeniorum Evangelista: Producent Eusebium de Panteno ad Indos profecto, de Evangelio Matthæi reperto & asservato: Laudant Ruffinum & Theodoretum de Frumentio in Indiam profecto & per eundem ecclesiâ ibidem collectâ **.

* pag. 369.
th. 28.

R. 1. Quàm incertæ sint in multis scriptorum Ecclesiasticorum Nicephori, Ruffini, Theodoretii &c relationes, præsertim de rebus ab ipsorum ætate remotioribus, non ignorant docti.

2. Mihi tamen hoc loco eorum fidem extenware non est animus: cum veritati à me assertæ nihil contrarium doceant. Longissima *Thomæ, Bartholomæi & Pantani* profectio, ut Historici isti narrant, fuit in *Indiam orientalem* veteribus ante Christum notissimam, multisque peragratam *Heroibus, Philosophis, Mercatoribus*. Ad accolæ insulæ *Taprobanae* pertigisse *Thomas* dicitur, qui forsan incolæ fuerunt *Malaccæ*, quæ *Indiæ* continua transitum in maximam illam Insulam præbet facilem, si freti interjecti spectes angustiam. *Brachmanni* Indorum fuere Philosophi, quibus cum *Apollonii Thyanæi* celebris est conversatio. Mentionem eorum faciunt *Strabo* lib. 25. *Plinius* lib. 1. c. 17. Neque planè ignota *Philosophia Indica*, cujus specimen nobis dedit *Heurnius*. Jam, tu, Lector, de consequentiæ ratione cogita: *Apostoli usq;* in *Indiam orientalem* veteribus cognitam pervenerunt. Ergo *Evangelium* in omnibus & singulis totius *Mundi habitatis angulis & insulis prædicarunt*. Pueris persuadeant, æquè latè patere *Indiam orientalem*, atque totum maris terræque orbem.

§. 8.
* pag. 370.
th. ead.

*De profectioe Apostolorum vel præconum Evangelii in Americam producant Johannem Lerium, qui barbati alicujus præconis mentionem facit, de quo, ex avorum relatu. Silicernium Americanum non nihil retulerit **.

R. Relationi *Lerii* (quam fere ante 30. annos in Galliâ legi) fidem non derogabo. Etsi non adeò videtur verisimile ea barbaræ istius linguæ promptitudine polluisse *Lerium*, ut concionari *Americanis*, eos probè intelligere & ab iisdem intelligi potuerit. Sed sit sanè ita: Anne satis tuta istius *Silicernii* fides? Ad ferros trinepotes & posteros, ubi nulla sunt literarum monumenta, quàm à Majoribus incorruptæ veniant traditiones, non ignoramus: imò quàm facilè obliarentur & penitus intercidant, quotidiana testatur experientia. Visus sanè sit in Insulis illis ante aliquot annorum centurias barbatus aliquis præco, qui vel maria, aptatis *Dadali* aut *Mercurii* alis, transvolavit, aut fortè *Delphino*, ut *Arion*, vectus eò enatarit; anne illicò præco fuerit *Evangelii*, & concionis illius summa feris illis posteris, qui in feras propemodum abierant, in quibus communium notionum characteres pene exoluerant, tam tenaciter hæserit? Credat, qui quidvis sibi facile persuaderi patitur. Assensum nec sacræ, nec profanæ historiæ nobis heic imperant,

perant, quia & illæ & istæ silent. Trajecerit tamen in remotissimas illas Insulas non nemo ex Apostolis, vel eorum discipulis, ane illico sequetur & posteris, qui ex intervallo mille annorum secuti sunt, vocationem obtigisse? Mirum certè, quòd barbatus iste præco nullum *Indiarum illarum occidentalium*, post reditum suum, in *Asiâ, Europâ vel Africâ* indicium fecerit; nisi forsan in *Americâ* fuit sepultus, vel ab Auditoribus suis devoratus, aut inde in tractum *meridionalem* transvolavit, ibidemque adhuc latet: Ut per hunc quoque *Australibus* contingerit Evangelii prædicatio. Sed & hoc ipsum si detur, non tamen absoluta vocationis universalitas evincentur, nisi forsan ex intentione divina per homines impeditâ, quæ nec hæctenus est probata, nec deinceps probabitur. Omnibus istis relationibus scripturam opponimus, novi Testamenti, quæ vocationem gentiû, post servatorem in cælum assumptum, tanquam singulare prædicat Mysterium ante inauditum.

Minus fideliter mihi tribuunt illa Animadversores nostri, quod remotissimarum regionum incolæ nihil unquam de Christo audiverint, neq; etiam audire potuerint *. Sic enim mea habent verba: *Multi olim mortui sunt reprobi, & etiamnum hodie moriuntur, qui de Mediatore Christo nihil unquam audiverunt, vel audire potuerunt*: ubi loquor de individuis nationibus & reprobis, qui his vel illis seculis exstiterunt in remotissimis Mundi partibus vel insulis: non de nationibus & individuis omnium seculorum vel temporum. Quis enim regionum & insularum omnium fuerit status ante diluvium, vel aliquot seculis post diluvium, non definio: uti nec Animadversores possunt vel necesse habent definire, quibus sufficit ad probandam vocationem universalem etiam *Americanorum* vocatio, duorum hominum in *Paradiso*, & octo personarum in *arcâ Noæ*.

*ibid.th.29.

Dico *Americanos* ante 130. annos circiter inventos esse: ad quod excipiunt Animadversores, me fallere à dicto secundum quid, ad dictum simpliciter. Inventos dici *Americanos* quia multis ante seculis fuerunt incogniti, eorumq; terra impervestigabiles, non autem, quod simpliciter fuerint ignoti, ac nullo unquam tempore, nedum priscis, cogniti. Allegant heic doctorum quorundam sententiam de navigatione *Salomonica* in regionem *Peruanam*, quam *Ophir* in scriptura appellari arbitrantur, putantq; λευκοῖς ἐλέγχοις demonstrari posse Insulam Atlanticam, cuius veteres nonnulli scriptores, maximè autem *Plato*, mentionem faciunt, fuisse *Americam*: quippe quæ major fuisse dicitur *Africa* & *Asia*. *Platonis* verba sunt in *Timæo*: Ατλαντικὸν πέλαγος νῆσαν πρὸ τοῦ σώματος εἶχεν, ὃ καλεῖτε Ἡρακλείου σήλας, ἥ δὲ νῆσος ἅμα λιβύης ἦν καὶ Ἀσίας μόζων, ἐξ ἧς ἐπιβατὸν ἐπὶ ταῖς ἄλλαις νήσοις τοῖς τότε ἐγένετο πορευομένοις *.

§.9.

*ibid.th.30.

Ex, Frustra se fatigant & in auxilium *Platonem*, historicos, Poëtas & Oratores

tores vocant nostri Animadverfores, semper eam ignotam, nunquam ante annos 130. cognitam fuisse eam orbis partem, quam *Americam* appellamus, equidem nuspiam affirmavi. Sufficit mihi, quod ipsi dant Animadverfores, nempe, cum ante annos 130. Insulæ istæ & populi (quos *Americanos* appellamus ab inventore) invenirentur, multis ante seculis, in orbe veteri ignotos fuisse, eorumque terras impervestigabiles: Et Apostolorum quidem temporibus notas fuisse Insulas illas & regiones *Americanas*, nullo probari indicio; nisi quod suspiciones inter doctos fuerint, de insulis extra *columnas Herculis*, quas à serâ posteritate detectum iri quasi vaticinatus est Seneca seculo suo: *Venient annis secula seris, quibus oceanus vincularerum laxet, & ingens pateat tellus, Typhisq; novos detegat orbes: nec sit terris ultima Thule.* Ptolemaeus descriptionem suam 80. latitud. partibus conclusit, neque ultra 180. longitud. gradum extendit: residuum oceano aut terrâ incognitâ claudi credidit; quæ rata stetit sententia, donec, Patrum nostrorum memoria, *Castellani & Lusitani* priscum errorem navigationibus suis detexerunt.

Salomonica Ophir Peruana arrisit *Vatablo, Postello, Goropio, Aria Montano, Genebrardo, Antonio Possevino, Bozio, Eugubino & aliis*: quibus acriter contradicunt *Pererius, Barrerius, Acosta, Barradas, Malvenda, Pineda & alii*, inter quos *Casspar Ens*, cujus non contemnendæ rationes videantur in hist. *India occid.* lib. 2. cap. 2. *Platonicam* narrationem suo loco relinquo (etsi nescio, an historica sint omnia, quæ de *Atheniensibus* loco illo narrantur) neq; λευκὰς illos ἐλέγχεσθαι moror, cum mea illis sententia non urgeatur, neque Animadverforum opinio fulciatur: in quorum confessione acquiesco: neque enim unquam illi demonstrabunt, post Christi ex terris hisce abitum & Apostolorum in orbem profectionem, notas fuisse terras istas prius, quàm ab Hispanis detegerentur, duce *Christophoro Colombo*, qui, Anno Christi Redemptoris nostri 1492. primus hoc iter est ingressus.

§. 10.

Addo tandem ante missos Apostolos in orbem paucissimos ex gentilibus ad salutem in Christo obtinendam vocatos esse, idq; probo ex Eph. 2. v. 11, 12. Adversus quod excipiunt:

(1) Committi ignorancem Elenchi: me loqui de verbi prædicatione solenni, quæ fit per ablegatos Dei servos Evangelium prædicantes: hujus verò vocationis privationem damni nihil afferre sententia *Lutherana**.

R. Nulla à me committitur elenchi ignoratio: loquor de vocatione propriè dicta, ex qua concipi fides potest, quæ præconis requirit missionem & verbi annunciationem. Rom. 10. v. 14, 15. loquor de vocatione, quæ fit in ramis, non tantum in stipite: Unde nego vocatos esse *Americanos* vel in *Paradiso*, vel in

Arca

* pag. 371.
th. 31.

arcâ Noë: non enim potuerunt audire, qui nondum erant: Igitur vocationis propriè dictæ universalitatem si negant, desinant loqui de universalitate vocationis & orthodoxis contradicere.

(2) *Concludi à dicto secundum quid simpliciter: tamen si enim plurimi gentium ante Apostolorum missionem vocatione illustri fuerunt destituti, nondum tamen sequi omnibus simpliciter mediis perveniendi ad Christum caruisse & quidem ex absoluto Dei decreto* *. §. II.

Rx. Loquor de vocatione propriè dictâ, quæ esse potest, etiam si illustris non est: ad quam quid requiratur, Apostolus docet ad Rom. loco allegato: requiritur *verbum*, requiritur *præco*, requiritur *missio*, requiritur *auditiō*: quæ quovis respectu media esse possunt & appellari, vocationem esse ex Dei verbo non discimus. * ibid. th. ead.

Quod de profelytis ex omni natione, Actor. 2. v. 9, 10, 11. adfertur, universalem gentium vocationem neque solennem, neque non-solennem probat: cum nec exules Judæi absolutè omnibus misti gentilibus fuerint, ut supra ostendi, & ipsa docet Apostoli inductio, nec cujusvis exulis pii in quacunque regione habitatio sit vocatio illius gentis.

(3) *Paulum ad Ephes. 2. v. 11, 12. non dicere, Ephes. simpliciter & absolute fuisse absq. Christo alienatos à Republ. Israelis, extraneos à pactis promissionis &c. quia alias Apostolus sibi ipsi contradiceret, quando Roman. 1. v. 19, 21 ait τὸ γνωστὸν Θεὸς manifestum in gentibus fuisse; Unde inferunt, gentiles non fuisse simpliciter expertes Dei, sed tantum longius à verâ cognitione & spe salutis ab-fuisse* *. §. 12. b. th. ead.

Rx. Quicquid sit de illo, absolute & simpliciter, Apostolus negat gentiles, de quibus loquitur, fuisse propriè vocatos: nam de propriè vocatis accipi illa non possunt. Longè aliud de vocatis Ephesiis Apostoli est iudicium: quos appellat *Sanctos* in ipsâ compellatione, cap. 1. v. 1. ait *Deum, Patrem Domini nostri Jesu Christi*, benedixisse quoq. ipsis omni benedictione spirituali in cælis, in Christo, v. 3. esse electos in Christo ante jacta mundi fundamenta, ut essent sancti & inculpati per charitatem v. 4. prædestinatos in adoptionem, v. 5. gratis effectos gratos in illo dilecto v. 6. habere redemptionem per sanguinem Christi, nempe peccatorum remissionem, v. 7. redundasse in ipsos omni sapientiâ & intelligentiâ, v. 8. patefactum esse mysterium voluntatis divinæ, v. 9. sperare in Christo, v. 13. credere & obsignatos esse Spiritu S. & heredes vitæ æternæ, ibidem &c. Observanda etiam ἀντίθεσις, quæ cap. 2. è vestigio sequitur descriptionem conditionis nondum vocatorum: nunc estis in Jesu Christo, propinqui facti per sanguinem Christi, v. 13. cum Judæis in idem corpus coaluistis, v. 14, 15. reconciliati Deo per crucem, v. 16. Evangelio pacis

vocati v. 17. aditum habetis per Christum & unum Spiritum ad Patrem v. 18. non amplius hospites & inquilini, sed concives sanctorum & domestici Dei v. 19. Superstructi super fundamentum Apostolorum v. 20. templum sanctum Domino v. 21. habitaculum Dei v. 22. Cogitajam, Lector, an hæc sit tantum comparatio secundum magis & minus, vocatorum cum non vocatis.

Tò γυνώσκον θεῶν, quod tribuitur gentibus ante vocationem, non impedit, quo minus *expertes Dei* rectè dicantur, & eo sensu, quo sic ab Apostolo describuntur. *Expertem Dei* esse Apostolo est non habere notitiam veri Dei in Christo Jesu. Unde Deum Patrem dicitur non nosse, qui Filium non novit: quo modo planè *expertes Dei* erant gentiles ante vocationem. Osiander ait, eos *nullum habuisse Deum*, quamvis viderentur multos habere Deos; neq; enim à Deo vero tanquam populum ejus curatos. Observat idem & hoc: quod Deum non habeant, qui verum Deum (trinum & unum) non rectè agnoscunt & juxta illius præscriptum colunt, etiamsi multos Deos, aut unum colant. Prorsus sine Christo fuisse inde palam est, quia de Christo planè nihil audiverant, adeoque nec spem in eo ullam collocare poterant, & consequenter nec spem salutis per eum obtinendæ ullam concipere. *Alieni à Republica Israelis & extranei à pactis promissionis* dicuntur Osiandro, quia foedus, quod pepigerat Deus cum Israelitis, prorsus ad eos non spectabat. Evanescit igitur comparatio secundum magis & minus, & vocatio propriè dicta eorum, qui de Christo nihil audiverunt, ad quos non sunt missi, qui prædicarent Evangelium, qui spem vitæ æternæ per Christum obtinendæ nullam habere potuerunt, qui à pactis promissionis extranei fuerunt, qui verum Deum non agnoverunt, nempe trinum, Patrem, Filium & Spiritum S. Sine his vocatio propriè dicta esse non potest, etiam non excellens, non-solennis.

§. 13.

* pag. 372.
th. ead.

Sed tandem videntur sibi reperisse firmam anchoram: *Εφεσίοι ἀπὸ τῆς πολιτείας τῆς Ἰσραὴλ*: Ergo aut ipsi, aut saltem eorum *Majores fuerunt divini foederis olim participes* *.

R. De majoribus datur in *paradiso* olim & in *arca Noe* constitutis. Judæi in traditionibus suis narrant à *propheta*, *Noachi* filio, ducentos descendisse populos, & in iis quoque græcos. Fuerunt igitur vocati *Ephesii* in *Paradiso*, & in *arca Noe*: & hæc scilicet fuit propriè dicta atque Evangelica ipsorum ad Christum vocatio! Quis dubitare ausit? Ita evicta est absoluta vocationis universalitas!

EXERCITATIO LXXIII.

*Vindicantur & defenduntur solutiones argumen-
torum, quibus Lutherani universalitatem vocationis ni-
tuntur adstruere.*

Dico laborare *Lutheranos* de absolute universalitatem reproborum, quam electorum vocatione asserendâ, ad evincendum universale salutis decretum. Ubi insidias *Homonymiæ* sibi videntur deprehendere Animadverfores*. Ecquas verò insidias?

§. 1.

*ibid. th. 32.

(1) *Ambigunt, quo respectu nuncupetur vocatio absolute universalis. Ratione divina intentionis, quâ Deus omnes & singulos homines absq. ulla exceptione, secundum benevolunt suum affectum, ad regnum suum vocare vult & intendit? an ratione actualis & solennis predicationis? Priorem universalitatem agnoscere, posteriorem repudiare protestantur*.*

*ibid. th. 33.

R. 1. Vocationem cum nominamus, divini decreti de hominibus actu ad salutem in Christo obtinendam vocandis intelligimus executionem. Ut autem absolutam decreti, ita & intentionis atque executionis, universalitatem repudiamus. Opponimus igitur principaliter hoc loco sententiam nostram, de actuali vocatione, non omnium & singulorum, sed multorum, sententiæ de actuali vocatione non multorum tantum, sed omnium absolute: quam docent *Lutherani*, sed timide, ita ut quandoque hæsitent, propter manifestam dogmatis falsitatem. Interim universalitatem hanc actualis vocationis omnino tenent, ut ut sentire aliud quandoque velint videri. Hinc enim evidentissima scripturæ testimonia, quibus freti negamus universalem omnium & singularum gentium, ante emissos Apostolos, vocationem, eludunt *distinctione comparationis secundum magis & minus, distinctione vocationis illustris, solennisq. & non-solennis*, quæ tamen interim sit vocatio propriè dicta, hoc est vocatio ad salutem in Christo obtinendam: *Enumerationem mediorum externorum*, quibus omnibus seculis omnes sub cælo nationes Deus vocarit, de quibus supra vidimus, exerc. 14. ad p. 60. th. 73. Enigmatica totius mundi in paradiso & arca Noë vocatione.

Fuisse unquam hanc Dei intentionem, ut omnes & singuli homines, per universum sparsi mundum nullo excepto, vocarentur, planè falsum est, ut supra ostendimus. Ingenuam igitur & sinceram de actuali & universali vocatione propriè dicta, quamvis non-illustri, non-soleni, confessionem adhuc nobis edant Animadverfores. Sequent; th. 34. asserunt Deum omnes & singulos homines ad

regnum suum vocare cum voluntate & intentione salvandi: quod si de intentionali tantum, non actuali vocatione accipiunt, hic erit verborum illorum sensus: Omnium hominum vocationem intendit Deus (non exequitur) cum intentione salvandi eos, quos se nunquam salvaturum præscivit. Ita intentionum sunt intentiones eæq; à sapientia divina prorsus alienæ, & nullæ interim intentionū executiones. Hanc ego theologiam probare non possum. Videatur quoq; th. seq. 36.

§. 2.
*ibid. th. 34.

(2) *Petunt sibi monstrari, quinam universalem vocationem tulerint hoc sine, ut universale salutis decretum evincant, negant hoc à Lutheranis agnoscere vel propugnari*.*

R. Antecedentem & universalem Dei voluntatem, eamque æternam, de omnibus hominibus salvandis à *Lutheranis* prædicari, ejusque tria fundamenta constitui; *dilectionem* Dei universalem, *Christi meritum* universale, *vocationem* universalem; omnes docent *Lutherani* recentes. Omnium instar unus jam esto *Matthias Hafenrefferus*, in locis theol. ubi lib. 3. loc. 1. *Antecedentem* seu universalem Dei voluntatem scribit definiri, *consilium beneplacitum & decretum Dei æternum, de omnibus in universum hominibus peccato perditis per Christum Salvatorem fide apprehendendum salvandis*: & quærenti, quos fundamentis innitatur hæc universalis Dei voluntatis definitio? respondet, tribus: *primum* est universalis Dei misericordia: *secundum*, universale Christi meritum: *tertium*, universale verbi ministerium. Universalem verò hanc voluntatem à *Lutheranis* appellari *decretum*, constat ex his ipsis verbis modò allegatis, aliisque pluribus testimoniis, quæ exercit. 14. allegavimus: Mirum ut sit, cur demonstrari & monstrari sibi hæc talia petant *Animadversores*: ignota enim esse *Gerhardo* non arbitror.

Insidiis jam declinatis, ad ipsas veritatis machinas accedunt, easque quatefacere moliantur. Urgent *Lutherani* locum Matth. 28. v. 19. pro universali suâ vocatione adstruendâ, è quo formatam consequentiam nego, ob tres potissimum rationes, quas infringere nituntur.

Prima meo ratio est: Si maximè Apostolorum temporibus omnes & singuli homines, (qui nempe tum vixerunt) essent vocati: tamen non sequeretur ante Apostolorum tempora quoque omnes fuisse vocatos.

§. 3.
*pag. 373
th. 35. 36.

Contra hanc rationem excipiunt (1) *Id hoc argumento se non probare, & ultro fateri, solemnem illam per Apostolos vocationem factam non concernere omnium temporum homines, sed eos tantum, qui post Christi ascensionem vixerunt*.*

R. Inane effugium est: loquimur enim de vocatione ad salutem propriè dictâ, de quâ inter nos quæstio est; *An omnes & singuli homines à condito mundo ad æternam salutis per Christum obtinendam participationem, per Evangelii patefactionem sint vocati*: de illustri & prorsus solemni vocatione non quæritur in specie.

cie. Certum autem est non magis probari vocationem absolutè universalem omnium & singulorum hominum, per emissionem Apostolorum, post Christi ascensum, in orbem, quàm per vocationem factam in *paradiso & arca Noe*. Demonstrent modò nobis vocationem propriè dictam omnibus & singulis Ethnicis, ante Apostolorum tempora, in V. T. contigisse, quainvis non solenniter.

§. 4.

Excipiunt (2) etiam eos, qui ante *Apostolorum tempora vixerunt*, non omni prorsus vocatione fuisse destitutos: quod a jure elucere è variis, præter notitias naturales, mediis modisq³, nempe ex variis divina providentia operibus & beneficiis, ex illustribus miraculis in populo Israelitico editis, ex dispersione Judæorum in omnes *pene mundi angulos* * ib. th. ead.

R. 1. Ethos & plures alios modos enumerarunt quoque Animadverfores supra Colleg. pag. 60. th. 73. Quibus universalitatem vocationis Lutheranam non probari, ad th. istam probavi. Vocatio ad salutem propriè dicta sine verbo externo, vel internâ speciali revelatione, nulla est. Non sufficiunt divinæ providentiæ opera & miracula, nisi accedat declaratio per verbum, aut interior revelatio. Quorsum aliàs illa Apostoli quæstio? *quomodo credent ei, de quo non audiverunt? quomodo audient absq³ predicante*, ad Rom 10. v. 14. Fides ordinariè ex auditu, auditus autem per verbum est, v. 17. Pulchra sunt *Molinai nostri verba*, in *Anatom. Arminian* cap. 36. n. 1. Nulla potest esse salutaris contemplatio naturæ, nisi verbo Dei quasi specillis admotis, distincta nobis appareant, quæ in dubia luce & exolescentibus characteribus agrè legebantur. Tam demum cælum, ut vestibulum paternæ domus filia i³bus oculis contemplamur, postquam Deus verbo suo amētib³ nostris caliginem dispulit, & paterni suo amoris certa monstravit indicia.

2. Anne verò miracula in Ægypto vel Israhæle facta omnibus ubique innotuerunt? Doceant nos Animadverfores, quid tum temporis altimus de illis oriens, occidens, septentrio, & meridies acceperint. Cum ne apud Græcos quidem veteres, evidentia & ἀξιόπιστα de iis extent documenta; Judæos per omnes orbis angulos & Insulas habitatas esse dispersos, sine ullo fundamento affirmatur. In actis apostolicis recensentur nationes, per quas dispersi fuerunt Judæi: neque semper fuerunt dispersi.

3. Profectio Judæorum in regionem nunquam habitatam facta spatio unius & dimidii anni ex lib. 4. Hezræ cap. 13. sufficienter non probatur: Est enim liber *apocryphus*, in quo fidem historicam & auctoritatem sacram desiderat Ecclesia. Sed consumserint sanè in itinere illo annum unum & dimidium, anne propterea totum orbem peragrarunt? In itinere ex Ægypto in terram Canaan assumpti sunt anni 40. ac quantum illud iter? Multa peregrinantibus, præsertim cū impedimentis, objici possunt obstacula, multæ remoræ. De vero Dei cultu gentibus per universum orbem prædicato per Judæos fide dignum testimonium

non habemus. Ipsi Judæi quoque à vero Dei cultu plurimum desciverunt. *Schickardi* conjectura nobis nihil præjudicat. Quâ ratione circumcisionis ritus in Peninsulam *Jucatan*, quam, anno Christi 1517. *Franciscus Ferdinandus Cordubensis* adiit, pervenerit, incertum est; neque hoc vocationis universalis indicium est: in plurimis aliis tale nihil observatur. Constat *Satanam* in sua ecclesia semper antiquos ritus divinis analogos observasse. Locus 2. Paralip. 6. v. 32. de *Proselitis* loquitur, de quibus Act. 2. Sed nec hoc universalis gentium vocationis documentum est.

§. 5.

Alteram earatio est: quia Apostoli non uno die vel mense universum mundum peragrarunt, sed successivè, annorum aliquot spatio: ubi dubio procul multi sunt mortui, prius quàm de Apostolicâ doctrinâ quicquam audivissent. Addo, Apostolos ne tum quidem peragrassè mundum totum, cum magna ejus pars ignota fuerit, nec de profectioe ipsorum in *Americam* vel regiones *Australes* quicquam constet.

* pag. 374.
th. 37.

Excipiunt (1) *Se non negare plures annos in hac profectioe insumptos, concedere etiam ante auditam Evangelii prædicationem multos decessisse: sed hoc modo non laedi causam suam: eò quòd concludi hinc non possit, aliis mediis ad Ecclesiam allicientibus ipsos fuisse destitutos**.

R. 1. Concedunt igitur ex emissionè Apostolorum in orbem non probari absolutè universalem gentium vocationem: quod ipsum & ego volo; & sic primum cadit argumentum.

2. Media illa, quibus cum verbi prædicatio, vel notificatio conjuncta non est, esse vocationem propriè dictam nego, è quibus præcipua quoque absolutè universalis non fuerunt.

§. 6.

* ib. th. ead.

(2) *Jam supra ostensum, hanc inficiationem esse contrariam experientie & scripturæ**.

* ib. th. ead.

R. Falsum hoc esse supra ostendi: Sed argumentantur: *Apostoli mandato fuerunt obedientes aut inobedientes. Si prius: utique totum orbem peragrarunt, quod W. negat: Si posterius: falso id asseveravit cum Evangelista Marc. 16. v. 20. tum Apostolus, Coloss. 1. v. 6.**

R. Mandato Christi obediverunt Apostoli, quatenus fuerunt obligati, & quatenus potuerunt. Mandatum de prædicando Evangelio toti Mundo fuit indefinitum, ut Evangelium prædicarent, ubicunque in Mundo posset: quod fideliter ipsos præstitisse extra omne est dubium. Non potuisse autem illos Evangelium prædicare iis, qui ante adventum ipsorum in vivis esse desierant, res ipsa loquitur, & jam ante concesserunt Animadversores: non potuisse in insulas tum temporis incognitas & toto orbe divisas, sine miraculo, (de quo nihil constat) adire, ipsa quoque dictat ratio: Quo sensu *omnis sub cælo natio & totus Mundus* accipi solet,

soleat, jam ante ex ipsa scriptura docuimus. Observetur *Prosperi* sententia; *Eo* ipso tempore, quo ad omnes gentes *predicatio Evangelii* mittebatur; *quadam* loca *Apostolus* adire prohibebatur ab eo qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, multis utiq; in illa retardatis atq; aversis *Evangelii* mora, sine agnitione veritatis & sine regenerationis consecratione morituris. Itaque frustra sunt argumentatores nostri.

Verba *Beza* cum *prefatione silentii* repetita * silentio poterant involvere, quando aliud nihil arguunt, nisi errorem judicii in *Animadversoribus*: ut supra ad th. 27. ostendi. * ib. th. ead.

Tertia me ratio est: Quia non sequitur post *Apostolorum* tempora omnes & singulos esse vocatos: ubi excipiunt. §. 7.

(1) *De actuali & solenni cujusvis temporis vocatione per legitimos verbi ministros facta se hoc largiri* *.

R. Neque de solempni, neque de non solempni, proprie tamen dicta & actuali, absolute universalis (nam de potentiali & mere intentionali heic non quaeritur) ullum proferre possunt evidens documentum: Actualem si negant, manus dant.

(2) *Se evincere contra W. intentionem divinam esse, ut Evangelium predicetur omnibus & singulis hominibus idq; constare ex presenti mandato: mandatum n. quod non sit propter obedientiam, meram potius esse ludificationem* *. §. 8.

R. 1. Intentionem hanc universalem, respectu omnium & singulorum hominum, evinci hinc non posse jam ante ostendimus. Tribuere Deo intentionem alicujus rei, quam se non esse assecuturum novit, indigna theologo est assertio. Qui, quælo, intenderit Deus per *Apostolos* omnes & singulos homines vocare, qui ad *Apostolorum* adventum usque superesse plurimos noluit: quorum ita forsitan intendit vocationem, ut eorum, qui ante mortem *Christi* jam actu erant damnati, & justo judicio nunquam liberandi, liberationem per mortem *Filii*. Nos illa mysteria non capimus. *Apostolos* de mandato officio, quatenus obligabantur, & potuerunt, fideliter fuisse functos jam ante dedimus & mandati hujus sensum exposuimus. 2. In genere verò omnis divini mandati, ex parte Dei, finem esse obedientiam, aut, si hic non sit finis, meram ludificationem esse mandatum, planè falsum est, & non asseritur nisi ab iis, qui actionum suarum fine Deum frustrari & excidere ατόπως & αθεολόγως statuunt. Videantur quæ supra sunt disputata de mandato *Pharaoni* dato: *dimitte populum meum*: ubi tantum abest, ut obedientiam, ad quam *Pharao* obligabatur, intenderit Deus, ut ipse etiam *Pharaonem* induravit, ne dimitteret, & induraturum se prædixerit, *Exod.* 4. v. 21. & 9. v. 12. & 10. v. 20, 27.

Alterum argumentum *Lutheranorum* pro absolute universalis vocatione, depromitur ex quibusdam veteris & novi Testamenti formulis, quibus Deus omnes

omnes & singulos homines ad se invitat : cujus consequentiam infringo triplici ratione :

(1) Quia ad vocationem non sufficit formula vocationis in libro scripta, sed vel imprimis requiritur, ut is, quem vocari dicimus, audiverit & intellexerit vocationem. Atqui plurimi, cum in V. tum in N. T. omnibus seculis fuerunt, præsertim in remotissimis mundi angulis & insulis, qui de istis formulis nihil unquam fando acceperunt, aut accipere potuerunt.

Excipiunt, duas planè distinctas quæstiones in hac controversiâ, de vocatione, occurrere ; Unam de intentione Dei : *An Deus omnes & singulos homines vocare velit & intendat ?* Alteram, de actuali vocatione : *An Deus ipso actu omnes & singulos homines ad Ecclesiæ suæ consortium invitet ?* Distinctas istas quæstiones distinctis probari argumentis, quorum quædam Dei intentionem & voluntatem, quædam actualem vocationem evincant. Hoc autem posteriori argumento probari, Deum serio intendere omnium & singulorum hominum vocationem *.

* pag. 375.
th. 39. 40.

R. I. Quæstiones illas duas Lutherani rarò distinguunt, quando absolute universalem esse vocationem probant, & inde voluntatem Dei antecedentem universalem & æternam conantur evincere. Nostrorum argumentorû ad actum tandem ad hanc anchorâ confugiunt; in quâ tamen tutò non acquiescunt. Aliàs intentionem ab executione differre non ignoramus.

2. Nec divinæ intentionis, nec executionis vel affecutionis absolutam universalitatem probare ullo idoneo argumento possunt: ut sæpius hucusque vidimus. Interim observetur, agnoscere heic Animadversores actualis vocationis absolutam universalitatem, respectu omnium & singulorum hominum : in quâ confessione hætenus tergiversati sunt, ut intentionis tantum divinæ, non actualis executionis & vocationis, absolutam universalitatem adstruere sint visi. Unde toties hætenus, in ἀμύχανι suâ, distinctionis, inter intentionem divinam & actualem vocationem, objecerunt clypeum : ut, quos actu vocatos esse probare haud potuerunt, saltem ex intentione Dei vocandos fuisse obtinerent.

3. Intentionis divinæ universalitas (concedunt enim ex allegatis locis, Ps 33, v. 8. & 47, v. 2. & 49, v. 1. Matt. 11, v. 28. non probari actualem omnium hominum vocationem *) ex locis istis neutiquam probatur ; ut enim transeam, quæ hætenus contra divinæ intentionis universalitatem produxi, solidiora, quam ut ullâ perverti possint sophisticâ, eccuit tandem cordato persuadebunt intentionem vocandi, per allegatas formulas, eos omnes & singulos, qui ante conceptas & prolatas illas decesserunt, & maximam partem damnati jam fuerunt ? Ita ex intentione divinâ sapientissimâ lusum faciunt, & quod vel homini prudenti tribuere prudens non auderet, sapientiæ divinæ tribuere religioni sibi non ducunt.

§. 10.

(2) Quia Apostolus, ad Eph. 2, v. 11, 12, ait gentes fuisse absq; Christo, extraneas à pactis promissionis &c.

Exci-

Excipiunt, *supra monstratum esse, quâ ratione Apostoli verba sint accipienda* * *ibid. th. 41.*

R. Falsâ interpretatione ab Animadversoribus textum Apostolicum eludi supra quoque monstratum est.

(3) Quia vocatio gentium per Apostolos facta tanquam insolens & novum quiddam prædicatur.

Excipiunt, *esse paralogismum à dicto secundum quid &c. predicari vocationem omnium hominum tanquam novam, non ὁπλῶς, sed tantum πῶς & πρὸς τι, ratione modi, qui novus & illustrissimus fuit* *.

ibid. th. 42

R. Assertio de universali & actuali omnium gentilium, ante missos à Christo in orbem Apostolos, vocatione ad salutem per Christum obtinendam non tantum πῶς, & κατὰ τί, sed & ὁπλῶς nova est, hæctenus non nisi in scholis Lutheranis audita, scripturæ planè incognita, omnique experientiae contraria; videantur, quæ hæctenus abundè dicta sunt, & in tract. de prædest. c. 2, 15. 16.

Ajunt vocationem gentium esse novam, ut præceptum charitatis vocatur novum, Joh. 13. v. 34. Novum, quia à repetitione nova confirmatur *.

§. 12.

* pag. 376.
th. ead.

R. Mandatum dilectionis & *vetus & novum* scriptura appellat conferantur loca, Joh. 13. v. 34. & 1. Joh. 2. v. 7. Unde *novum* per *renovatum* explicari facile patior. *Vetus*, inquit *Augustinus*, est *mandatum*, quia jam *audi vultis*: *novum*, quia *tenebrae ad veterem hominem, lux verò ad hominem novum pertinet*. Eodem verò sensu *novam*, temporibus Apostolorum, fuisse gentium vocationem, hoc est, tantum renovatam, scriptura non docet: imò disertè negat hanc universalitatem, Ps. 147. v. 19, 20. Coloss. 1. v. 26, 27. Eph. 2. v. 11, 12. & 3. v. 5, 6. Rom. 6. v. 25, 26. Neque ad *Paradisum*, vel *arcam Noe* heic confugi potest, quia nec in *Paradiso*, nec in *arca Noe* fuit vel unicus gentilis, nedum omnes, concludimus igitur & credimus, vocationem omnium & singulorum hominum ad æternæ salutis participationem non dari, & hoc sensu universalem non esse: quod & *Hunnius* credidit, in loco de *Prædest.* pag. 872. *Certum est*, inquit, *ne quidem omnes semper homines vocatos esse*. Idem & *Heshusius* credidit in cap. 9. ad Romanos, ad verba illa, *Multi sunt vocati &c.* *Primus*, inquit, *Christus dicit, nō omnes homines in toto orbe vocatos esse*.

§. 13.

At enim, inquis, *vocatio ad pœnitentiam est universalis: Ergo & vocatio ad salutem in Christo obtinendam.*

Antecedens prob. *ex lege hominum cordibus inscripta, & patefactione Dei in natura: qua olim omnes gentiles redditi sunt inexcusabiles*, Rom. 1. v. 19. 20. 21. & cap. 2. v. 14, 15.

R. Negatur consequentia. Quia pœnitentiam dictat naturæ lex inscripta & ex patefactione naturæ ad eam se obligari adsequitur ratio. Viam autem ad vitam per Christum obtinendam nec lex inscripta nec naturæ contemplatio homini monstrat: sed patefactio vel extraordinaria vel facta per verbū Evangelii.

Instat Ploni: *Mandatum Evangelii per se, quod credere & respicere debeant, additâ promissione remissionis peccatorum & vitæ, ad omnes homines communiter dirigitur, nemoq; omnium ab eo excluditur.*

R. Aliud est mandatum, aliud patefactio mandati: quæ ubi nulla est, ibi vocatio non est. *Quomodo credent ei, de quo non audiverunt? Quomodo audient absq; predicante?* Rom 10. v. 14.

Instat iterum: *Statim à lapsu & à diluvio universo humano generi annuntiatur est:* Gen. 3. v. 15. & 4 v. 6 7.

R. Vocatio universalis dicitur & intelligitur hoc loco, non quæ aliquando fuit omnium & singulorum hominum: Exempli gratiâ, post lapsum in Paradiso: quando non nisi duo fuerunt in mundo homines: item post diluvium, quando non nisi octo fuerunt homines, nempe solus Noach cum suis: sed quæ omnibus seculis omnium & singulorum fuit hominum.

Sed culpa, inquis, particularitatis non fuit Dei, sed hominum ingratorum.

R. Alia hæc est quæstio: quæ tamen dat, quod volumus; nempe vocacionem Evangelicam non esse simpliciter universalem: quæcunque tandem sit particularitatis causa Reliqua omnia hæcenus sunt excussa.

EXERCITATIO LXXIV.

Vindicatur & defenditur reiectio sententiæ Lutheranæ de fine vocationis reproborum, ex parte Dei.

§. 1.
*ibid. th. 43.

O Rthodoxi, inquiunt Animadversores, hoc est, Lutherani, asserunt Deum, quoscunque homines ad regnum suum vocat, illos vocare eo fine, ut salutis, si-
ve æternæ vitæ, participes fiant, & proinde etiam reprobos *. Hanc asserti-
onem jure improbo, quia Deum fine suo frustrari docet: quod planè alienum à
potentia & sapientia divina. Videatur theol. pag. 313. siquidem frustratio finis ar-
guit defectum potentiae & sapientiae.

Excipiunt (1) se potuisse hanc objectionem prorsus missam facere, quippe, cui
supra sit satisfactum, disput. 1. th. 6. pag. 4. Disp. 2. th. 63. pag. 52. disput. 3. th. 157.
ibid. th. 44 pag. 167.

R. Quisquis, amice Lector, falso non laboras præjudicio, recurre ad alle-
gata loca, quæ in *Exercitationum* harum margine videbis annotata: cognosces
machinas huic objectioni vel nullas, vel levissimas esse ad motas, easque fortiter
repulsas, adeoque invictam stare rationem meam, quæ & porrò stabit.

(2) Ne

(2) *Ne causâ cecidisse videantur, eandem ad incudem se revocanturos*.*

§. 2.

R. Rectè faciunt: Hactenus enim nihil effecerunt: ni fortius & felicius * ib. th. cad. jam nunc rem gerant, causâ cecidisse meritò existimabuntur.

Dispelcunt rationem meam in duos syllogismos, quia vident unitam virtutem esse fortiolem. Priorem ita informant.

Quicumque fine suo frustratur, ille est impotens, Deus (ex hypothese *Lutherana*) fine suo frustratur: Ergo Deus est impotens.

Excipiunt, *Majorem, si simpliciter accipiatur, esse falsam: idq̃, inde probant: quia conclusio est falsa & blasphema: & quidem non propter minorem, quam putant clarissimis scripturæ testimoniis probari, Jesa. 5. v. 4. Luc. 7. v. 30. Matth. 23. v. 37. Reliqua igitur est majoris falsitas*.*

§. 3.

* ib. th. 45.

R. I. Nulla est finis seriò intenti frustratio, quæ non arguat vel scientiæ, cum quâ prudentiam conjungo, vel potentiæ, vel utriusque defectum. Finem qui seriò intendit, ille seriò vult: qui vult, assequitur, si potest: si non potest, impotens est: si assequi non vult, non potest dici intendere: qui intendit, quem se non assecuturum præscit, imprudens & stultus est: qui intendit, quem se posse assequi putat, & tamen non posse tandem deprehendit, & scientiæ & potentiæ laborat defectu.

2. Jam ad Syllogismum. *Minorem* clarissimis scripturæ testimoniis probari, falsum est. Ad Jesaiam frustra provocant. Absit ut tanto ille se absurdo patronum præbeat. Verba illa: *Expectavi, ut uvæ ederet, edidit labruscas*: de Deo αὐτὸς ὁ πῶς ὁ πῶς dicta θεοῦ γενῶς sunt intelligenda: quod probo. Sperant & expectant homines aliquid futurum, quod futurum esse putant, vel certò sciunt: quod verò non futurum pro certo sciunt, si sanæ sunt mentis, ut expectent & sperent futurum, nunquam se induci patiuntur. Et Deo tu, *Gerharde*, spem & expectationem hujusmodi tribues? Spem Deo nunquam propriè competere docent Scholastici & rectè quidem, nedum spem tam absurdam. Est igitur expectare Dei apud Prophetam nihil aliud, quàm requirere officium, vel ab homine debitum exigere, quod absque frustratione finis sit, etiamsi, quod exigitur, non fit. Vineæ, quæ non nisi labruscas tulit, eo fine culturam à Deo adhibitam esse, ut uvæ ferret, textus non affirmat, & contra glossam hanc strenuè pugnat objectio mea. Agricolam, qui ex revelatione divinâ sciret & crederet agrum, quamvis diligentissimè cultum, non nisi tribulos, vineam non nisi labruscas edituram, quis manifestæ stultitiæ non damnet, si vel illum, vel istam excoleret assidue eo fine, ut triticum præstantissimum ille, uvæ generosissimas ista ederet?

3. Neque absurdum hoc stabilit loc. Luc. 7. v. 30. *Pharisæi consilium Dei rejecerunt adversus semetipsos.* Non enim loquitur textus de frustratione finis, ex parte Dei, sed de rejectione consilii divini, ex parte Phariseorum; quæ fine suo

Deum non frustravit, sed Phariseorum malitiam confirmavit & poenam aggravavit. *Dei consilium*, quod rejecisse dicuntur Pharisei, *Osiander* interpretatur *ministerium Johannis*: alii, *doctrinam Evangelii* de peccatoribus per fidem in Christum salvandis. Utrumque fieri potuit absque frustratione finis à Deo intenti. Qui hinc divini decreti ab hominibus suspensi rescissionem per homines eliciunt, minùs de Deo suo honorificè sentiunt, quàm de Jove suo Homerus, qui ita loquentem inducit.

----- ὁ γὰρ ἐμὸν παλινάγρετον, ἔδ' ἀπατηλὸν,
ἔδ' ἀτελεύτητον γ' ὁ, ἢ κεν κεφαλῇ κατανέυσω.

4. Neque locus Matth. 23. v. 37. *quoties volui congregare liberos tuos &c.* absurdum dogma comprobatur: Sed concionum duntaxat Christi & Prophetarum contemptum exprobrat, & poenam inobedientiæ denunciat. Locum hunc supra excussimus, qui deinceps quoque recurret.

§. 4.

Jam propositionem syllogismi limitant hoc modo: *Quicumq; sine suo absolute & sine conditione intento frustratur, ille est impotens. Ita, majore concessa minorem veram esse & ex sententiâ Lutheranâ educi posse negant: cum doceant Lutherani reproborum salutem à Deo intendi conditionatè*.*

* ib. th. ead.

R. Hac ratione ab impotentiae suspicione, per falsam hypothesin, Deum vindicando, divinam sugillant, & quantum in ipsis, labefactant sapientiam. Quia nemo sanæ mentis finem, quem seriò intendit, suspendit à conditione, quam non impletum iri præscit. Sanè delirare eum omnes prudentes dixerint, qui ingens volumen scripserit de *orali manducatione*, eo fine seriâque intentione, ut omnibus orthodoxis eam persuaderet: interimque finem hunc suspenderet à conditione, quam non impletum iri præsciret, nempe, si *Ubiquitatem*, vel corporalem præsentiam & existentiam corporis Christi in cum & sub pane ultrò essent admissuri orthodoxi. Hujusmodi volumen tunc scribes, *Gerharde*, hoc fine & hac intentione? Qui scit conditionem nunquam impletum iri, de fine hujusmodi non laborat, si sapit. *Ενστασις*, quam th. 47. adferunt, jam nunc excutiam.

§. 5.

Sequitur alter syllogismus, quem ita formant: *Quicumque actioni suæ finem præstituit, quem se vel assequi non posse, vel non assecuturum præscit, ille imprudens est: Atqui Deus, ex Lutheranorum sententia: Ergo &c.*

Negant majorem, & hujusmodi dant instantiam. Magistratus præscribit civibus leges in eum finem, ut ab omnibus observentur, & tamen non omnes cives servaturos, adeoq; finem se non assecuturum præscit.*

* pag. 377.
th. 46.

R. Magistratus prudens fert leges eum in finem, ut Reip. salutem procuraret, quam se procuraturum sperat: etiam si de eventu planè certus non est, ex defectu cum scientiâ, quia omniscius non est, tum potentia, quia omnipotens non est. De singulis subditis benè sperat magistratus, quantisper evidentem desperandi cau-

di causam non habet. Si verò præsciat Magistratus, ab hoc vel illo subdito infal-
libiliter violatum iri legem, & se graviter in violatorem illum animadversurum,
imprudens sit oportet, si eâ ferat intentione, ut observet hic vel ille, quem non ob-
servaturum certò scit, & in quem ob violationem futuram animadvertere jam
ante decrevit. Etsi interim ad observationem obligat, & violatorem ex lege post-
modum justè punit, & sic hâc etiam ratione Reipublicæ salutis consulit. Vides igitur,
amice Lector, quàm malè vindicetur Deus à suspitione imprudentiæ, exem-
plo magistratus imprudentis.

Adversus assertionem *Lutheranorum* de frustratione finis sub conditione,
ex certâ præscientiâ, non implendâ intenti, quam à sanâ mente alienam esse dico:

§. 6.

Instant Animadverfores; *magistratum seriò velle subditis suis benè esse, hâc
tamen conditione, ut honestè vivant, & legibus conformes se gerant. Finem illum à
bono laudatq; Magistratu intendi, & tamen suspensum esse ab ejusmodi conditi-
one, quam à malitiosis subditis non impletum iri Magistratus præscit.**

* ibid. th. 47.

Re. Ut ne privatim tantùm videantur desipere Animadverfores, iterum
Magistratum in erroris societatem pertrahere conantur. Felicitatem politicam
promittere magistratum subditis, sub conditione obedientiæ legibus præstitæ,
extra controversiam est: ita quoq; vocatis, sub conditione fidei, promittitur æter-
na felicitas à Deo: A prudenti verò magistratu, tanquam finem, in legis latione
seriò intendi felicitatem eorum, à quibus per malitiam contumaciter & perseve-
ranter leges bonas violatum, rem publicam seditionibus turbatum & atrocibus
sceleribus contaminatum iri certò præscit, tum demum cordatis persuadebunt,
cùm paribus ambulare passibus prudentiam & imprudentiam, confusis jam virtu-
tum & vitiorum limitibus, demonstraverint. Mihi hujusmodi magistratus, qua-
lem fingunt Animadverfores, prudens non est. Absit igitur ut hoc exemplo De-
um prudenter agere vel mihi, vel alii persuadere nitar. Vides, amice lector, hæcere
nostris Disputatoribus aquam, & adversus veritatem à me assertam ipsos nihil
posse, post tot & toties iteratos conatus! Excidunt fine, quem intenderunt, quem
si præscivissent, se non affecuturos, & tamen intendissent, & infelices & stulti es-
sent disputatores.

§. 7.

Interim progredior: Nemo sanæ mentis finem, quem seriò intendit, suspen-
dit à mediis, quæ procurare principaliter, nemo nisi ipse potest, quæque non pro-
curare secum decrevit. Atqui vocatorum voluntates flectere & ad obsequium
principaliter permovere, seu ex cordibus lapideis facere carnea, nemo potest, nisi
Deus, qui in reprobis ne vult quidem hoc facere &c. theol. pag. 313.

Excipiunt (1) falso heic supponi, quod Lutherani statuunt, Deum finem su-
um à solis illis suspendere mediis, quæ nemo nisi ipse procurare potest: cùm Deus in
conversionis negotio nihil ordinariè ex necessitate faciat, vel secundum absolutam

omnipotentiam, sed ordine certo & per certa media, ita ut, quicumq; ordini isti divinitus instituto resistunt, non convertantur. Itaq; præter media, quæ à solo Deo proficiuntur, hoc etiam requiri, ut homo in conversione Deo non obluetur, nec media salutis malitiosè aspernetur*.

R. 1. Non sine distinctione tribuitur *Lutheranis*, quòd statuant Deum suspendere suum finem à solis illis mediis, quæ nemo nisi ipse procurare ullo modo potest. Particula *exclusiva* (*solis*) à me non est addita. Procuratio mediorum non absolutè soli Deo tribuitur, sed Deo principaliter: ut patet è verbis meis, quæ allegant. Manet igitur assertio mea. *Nemo sane mentis finem, quem seriò intendit, suspendit à mediis, quæ procurare principaliter ipse solus potest &c.* In conversione autem etsi Deus non agit ordinariè secundum absolutam omnipotentiam, sed secundum ordinariam in verbo patefactam, tamen finem actionis suæ, quando hominis intendit conversionem, non suspendit ab actione liberi arbitrii & minimè omnium eâ, quam defuturam prænovit: Hoc enim cum sapientiâ divinâ pugnat è diametro, eique nullo modo potest conciliari, ut ante evici.

2. Quamvis autem admodum suspensio gradu & tacito pede incedere Animadversores videri velint; crepat tamen *Pelagianismus* & infamis illa regula etiam à *Bellarmino* proscripta: *Faciendi quod in se est, Deus non denegat gratiam*: Unde discretio converforum à non converfis ex libero arbitrio quoque pullulat, quando per id homo non obluetur Spiritui conversionem intendenti, sed obsequenter admittit primam gratiam, adeoque se discernit ab aliis obluentibus & non admittentibus. Longè aliter de Spiritu S. conversionem intendentis efficaciam loquitur *Lutherus* in S. A. pag. 61. *Rursus, ex alterâ parte, si Deus in nobis operatur, mutata & blandè assibilata est Dei Spiritu voluntas, iterum mera lubentia & pronitate ac sponte suâ vult & facit, non coactè, ut nullis contrariis mutari in aliud possit, & ne portis quidem inferorum vinci aut cogi.* Et pag. 283. *Si cor regis, quod videtur maximè liberum & aliis dominari, non tamen potest velle, nisi quòd Deus ipsum inclinavit, quanto minus ullus aliorum hominum id potest.* Cum *Luthero* sentit *Augustinus* de corrept. & grat. c. 14. *Deo volenti saluum facere nullum hominum resistit arbitrium.* Sic enim velle & nolle in volentis aut nolentis est potestate, ut divinam voluntatem non impediatur, nec superet potestatem. Et tract. 26. in Joh. *Nemo venit nisi tractus: quem trahat & quem non trahat &c.* Videatur idem, *Enchirid.* c. 95. *Deus noster in cælo sursum, & in cælo & in terra omnia, quacumq; voluit, fecit: quod utiq; non est verum, si aliqua voluit & non fecit, & (quod est indignius) ideo non fecit, quoniam, nec fieret, quod volebat omnipotens, voluntas hominis impedivit.* Consentit quoque *Ambrosius* de vocat. gent. lib. 2. c. 10. *Nihil obsistere divina gratiæ potest, quo minus id, quòd voluerit, impleatur.*

§. 8.

Excipiunt (2) negare se Deum non velle reprobis dare media salutis, vel ideo, quia

quia hac ratione culpa non conversionis in solum transferretur Deum. Argumentantur: Qui solus causa est, quò minus reprobi convertantur, in illum culpa non-conversionis unice est transferenda. Atqui solus Deus causa est &c. Ergo.

Minorem probant hoc prosyllogismo: Quicumq; ea media absolute denegat reprobis, à quibus unice conversio eorum pendet, is solus causa est, quò minus reprobi convertantur. Atqui Deus ea media absolute denegat reprobis &c. Ergo*.

* pag. 378.
th. ead.

R. 1. Non velle Deum ulli reprobo ullum dare conversionis medium, quo nempe uti alias solet in conversione hominum, ego nunquam affirmavi, neque quisquam orthodoxus. Sunt enim externa conversionis media verbi prædicationis & sacramentorum administratio, quæ plurimis obtingunt reprobis. Per verbi prædicationem etiam multos reprobos illuminari, extra omnem est controversiam. Etsi interim multi quoque sunt, quibus hæc non obtingunt. Igitur per media conversionis, quæ nolle Deum reprobis dare ajo, interna media intelligo, nempe gratiosas & salutes Spiritus S. cum externis mediis in iis, qui convertuntur, concurrentes actiones; cujusmodi sunt, quas exprimo, *voluntates flectere ad obsequium, auferre duritiem cordium &c.* Sine quibus converti nemo potest, & quibus convertitur, quemcunque Deus vult convertere.

2. Quod si verò maximè nec interna nec externa salutis & conversionis media reprobis dare Deus vellet, adeoque nec daret, tamen nec non-conversionis, nec interitus reproborum culpa transferri in Deum jure posset: quia, post lapsum, nec salutis, nec conversionis media dare ulli tenetur. Non magis non-conversionis & interitus reproborum culpa in Deum redundaret, quàm culpa perseverantis malitiæ & interitus Diabolorum, quibus nullâ suâ auxiliatur gratiâ.

3. Hinc ad Syllogismos expedita est responsio. Principalis syllogismi propositionem distinguo; Qui solus est causa, quò minus reprobi (nullâ ipsorum interveniente culpâ) convertantur, in illum culpa non-conversionis unice est transferenda. Cum hac limitatione acceptam assumptionem nego. Prosyllogismi propositionem quoque distinguo: Quicumq; ea media, à quibus unice pendet conversio, denegat reprobis (nullâ ipsorum interveniente culpâ) solus est causa non-conversionis ipsorum: Cum hac limitatione acceptam assumptionem itidem nego. Intervenit enim reproborum culpa, nempe corruptio cum originalis, tum actualis, per quam causas conversionis Deus applicare reprobis non tenetur; Unde negatio applicationis ipsiusque conversionis nullam Deo culpam impingit. Interim nec omnia conversionis media omnibus reprobis negat Deus, & quibus omnia negat sine culpa negat: etsi notitia legis aliquo modo etiam non-vocatis impressa est: quâ uti quoque Deus solet in conversione hominis.

4. Facile quoque sententiæ meæ conciliantur dicta scripturæ, Jesa. 65. v. 2
Pro-

* ib. th. ead. Prov. .v. 24. Matth. 23. v. 37. * quæ loquuntur de vocatione externâ, quam multis etiâ reprobis obtingere non negant orthodoxi; & hæcenus ego sæpe cōcessi.

§. 9.

Neque ullius est momenti instantia: *Quomodo reprobi essent ἀναπολόγητοι & justas se pati pœnas agnoscerent*, (quem à Deo per externam vocationem intendi finem affirmo) *penes quos non-conversionis culpa prorsus non fuit?* *

* ib. th. ead. R. Quis nostrum ait, penes reprobos culpam non-conversionis esse nullam? Jam ante ἔγκλημα & ψευδολόγημα hoc elisi. Unde & hoc falsò nobis impingitur: *Solum Deum esse causam non-conversionis reproborum*. Fatemur enim ipsos quoque reprobos, & quidem maximè, sibi obstare, quando ordinaria conversionis media negligunt & contemnunt & præfractè divinis se mandatis opponunt.

§. 10.

* ib. th. ead. Excipiunt (3) *me frustra sententiam meam ex eventu & experientiâ confirmare hoc modo: Deus, experientiâ teste, voluntates reproborum non flectit, nec ad obsequium permovet: Ergo nec voluit id facere* *.

R. Non frustra, sed efficacissimè ex eventu & experientiâ meum confirmo sententiam: quicquid enim Deus in tempore non-facit, id ab æterno non-facere decrevit. Quicquid non-facere decrevit, id etiam nō vult facere: nec enim mutabilia sunt Dei decreta, vel recentia, quæ ex tempore nascantur & in tempore evanescant. Probavi hoc supra ex scripturâ, Luthero & Augustino. Lutheri loca videantur in S. A. pag. 29, 33, 198, 369. Augustinus videatur in Enchiridio c. 95, 96, 97. cujus titulus, *quæstio, utrum quidam Deus velit, quæ facere & exequi impediatur ab hominibus?* Videatur & sequens 98. caput.

§. 11.

Excipiunt heic (1) *contrarium esse argumentum ab experientiâ desumptum, quando Deus offert & prædicari curat Evangelium, quod est efficax Dei organon, quo fidem Deus excitat: unde & sermo Dei dicitur vivus efficax &c. Heb. 4. v. 12. Ergo, inquiunt, etiam voluntates reproborum flectere & ad obsequium permovere Deus voluit, non quidem absolute, sed certâ conditione, si verbum illud oblatum audiant & Spiritui S. per verbum operanti non resistent pertinaciter* *.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Hoc me argumentum non ferit, cujus planè elumbis, imò nulla est consequentia. Efficax Dei organon est verbum, sed in iis, & ibi, in quibus & ubi cooperatur Spiritus, sine quo salutaris verbi fructus non est, ut suo loco sæpe hæcenus ostendi ex scripturâ, Luthero, Lutheranis & Augustino.

2. Velle Deum omnes illos ad obsequium flectere & permovere, quibus verbum annunciat, falsum esse supra evidenter ostendi.

3. Conditio illa, *si verbum illud oblatum admittant & Spiritui S. non resistent*, annexa decreto divino ad Pelagii scholam est amandanda, in quâ vires arbitrii liberi cum gratiâ concurrentes & gratiam communem indifferentemque determini.

terminantes & decretorum Dei executionem promoventes atque impediētes prædicantur. Per hominem si stare, nemo non Spiritui S. pertinaciter resisteret, adeoque nemo converteretur: de quo plura suo loco. Interim decretum conditionatum suspensum ab eiusmodi conditione, quam non impletum iri is, qui decernit, prævidet, in sapientem non cadit hominem, nedum in Deum:

Excipiunt (2) *Committi fallacium à non-causa, ut causâ quod enim Deus reproborum voluntates non flectit, & ad obsequium promovet, non fieri ob absolutum quoddam decretum, quod salutem eorum non intendat, sed quod reprobi media, per quæ Deus voluntatem ipsorum vult flectere, malitiosè repudiant* *.

S. 12.

* pag. 379.
th. ead.

R. Sapientis est dictum. Deus antecedente suâ & æternâ voluntate omnes & singulos homines, etiam reprobos, vult saluos, sed sub conditione, si ipsi sibi non sint defuturi, si, quod vult Deus, & ipsi sint volituri: quamvis eos sibi defuturos, & quod vult, non volituros infallibiliter præviderit. Sic cum intentione salvandi media quoque in tempore ipsidem offert, quamvis intentionem seriam se nunquam assecuturum ab æterno præsciverit, quippe qui futura omnia in æternitate suâ habuit præsentia. Sic verò, ut cum *Pelagio* præclarè existimatur de homine corrupto & in peccatis mortuo, ita de Deo contentius, quàm de homine. Præclariùs de *Jove* suo *Homerus* sensit. Hisce diutiùs nos immorari nil attinet, cum primum jam non occurrant. *Tandem concludo*: stante hypothesei adversariorum, de fine vocationis reproborum, ita esse pronuntiandum. Deus in vocatione salutem intendit reproborum, sub hac conditione, si efficacem parendi gratiam ipsis sit daturus, quam se non daturum præscit, theol. pag. 314.

S. 13.

Excipiunt, *hoc non sequi ex suâ sententiâ, sed ex commento, quod statuunt, Deum finem suum suspendere à solâ mediæ salutis collatione, cum tamen præter illa media, requirant etiam hominis consensum, ut oblata media non repudiet, & operanti Spiritui S. non resistat* *.

* ibid. th. 49

R. Non video, in quo hæc à me sit peccatum, nisi in eo forsan, quod à *Pelagianismi* suspitione non nihil liberare adversarios voluerim. Credebam enim ad efficacem parendi gratiam ab ipsis quoque referri consensum, quo oblata salutis media externa & etiam interna acceptat homo, Spirituique S. se immutandum voluntariè permittit, repressâ naturali antipathia. Hæc si erravi, ignorent mihi, quod saniores eos judicaverim, quàm revera sunt. Quàm hi sint degeneres *Lutheri* discipuli, abundè docet *Servum Arbitrium*, præsertim pag. 122, 123, 148, 149. Interim manet decretum imprudens ab eiusmodi suspensum conditione, quam non impletum iri præscivit Deus. De divinis decretis per homines impeditis, vel impediendis, quid *Lutherus* & *Augustinus* sentiant, jam ante vidimus. Meam de fine vocationis reproborum, quem Deus intendit, senten-

tiam paucis explico: ut, quid sui sit officij, intelligant, & neglectus conscientia tandem iustas se pati poenas agnoscant, Theolog. pag. 314.

§. 14.

Multa hęc regerunt nostri Animadverfores, quę ordine videbimus:

(1) *Peti id, quod est in principio. Probandum esse Deum per doctrinam Evangelij voluisse reprobis officium ostendere & causam damnationis monstrare, cum verbum legis id facere potuerit**.

R. Probatum id hactenus. Per doctrinam Evangelij reprobis, quoque nonnullis annunciatam in coetibus publicis, aut salutem eorum intendit Deus, aut officij tantum significationem & obligationem, tandemque ἀναπολογησίαν. Atqui prius absurdum est, ut hactenus ostendi. Rationem meam Animadverfores illam relinquerunt, quamvis lædere maximopere voluerint, conatu toties hactenus frustra iterato. Et quę illa consequentię ratio? *Deus per verbum legis potuit reprobis officium ostendere, & causam damnationis monstrare. Ergo per doctrinam Evangelij id facere non decrevit?* Potuit reprobos in utero materno interimere, uti dubio procul multos interimit, & etiam non convictos per naturę & operum divinorum contemplationem damnare; & tamen multos cilibuit per vitę prorogationem & naturę considerationem legisque notitiam reddere ἀναπολογήτως. Quis facti rationes ab ipso exquirat? Propter electos reprobis mistos Evangelij prædicatio reprobis quoque obtingit: absque illis esset, nec Evangelium vel ejus prædicatio esset.

§. 15.

(2) *Confundi finem accidentarium, cum fine per se: quod reprobi per vocationem ἀναπολόγητοι redduntur, id tantum per accidens fieri, cum Christus Iohan. 12. v. 47. clarissimis testetur verbis, se non venisse ut damnet, sed ut Mundum salvet: de fine accidentario hęc nullam esse quæstionem**.

* pag. 380.
th. ead.

R. Si propriè loquamur, finis per accidens, nullus est: siquidem finis propriè dictus non est, nisi qui intenditur sive principaliter, sive minus principaliter: quod verò intenditur & obtinetur, per accidens non est: quia per accidens præter intentionem evenit. Minimè verò Deo præter intentionem evenire quicquam potest, cum omnia præsciat, & in potestate suā habeat, ut, secundum intentionem, infallibiliter possit vertere, quocunque vult. In specie autem de verbo suo hoc ipse Deus testatur Jesaia 55. v. 11. *Verbum meum, quod egressum fuerit ex ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet id, quod volo, & prosperabitur id, quod emisero.* Distinguant potius Animadverfores inter finem principalem & minus principalem, & hunc per illum non evertant. Christus principaliter propter solos electos est missus, hi quoque principaliter vocantur, hi soli salvantur. Interim tanquam iustus iudex damnat in verbo, & tandem in ipsa damnabit executione, quicunque ipsum pertinaciter contemnunt, & præcepta ejus sive legalia, sive Evangelica negligunt.

(3) Fi-

(3) *Finem, ut reprobis intelligant, quid sui sit officij esse merè theoreticum, vocationem verò esse opus practicum & finem quoq; efflagitare practicum* *.

§. 16.

* ib. th. ead.

R. Non est merè theoreticus hic finis, cum per eum ad praxin, hoc est, officij præstationem obligentur reprobis, sub comminatione pœnæ, nō obediunt.

(4) *Expensis omnibus, & salvis hypothesebus meis, reprobos per vocationem non posse fieri ἀναπολόγητους, idq; demonstrare proclive esse* *.

§. 17.

* ib. th. ead.

R. Utrumque nego, videamus proclivitatem & ponderemus.

Cum impij, inquiunt, in iudicio extremo propter neglectum fidei sint damnandi, attestante scripturâ, Ioan. c. 3. Et fatente hic ipso W, probato hoc, quod impij fidem negligere non possint, probatum simul erit, quod nec ἀναπολόγητοι dici nec iustas pati pœnas possint *

* ib. th. ead.

R. Impios, seu reprobos, propter neglectum: fidei in specie sic dictæ (quæ est fiducia remissionis peccatorum & gratiæ divinæ per & propter Christi λύτρον pro me, te, persolutum, simulque certa, non conditionata persuasio de vitâ æternâ obtinendâ) tanquam propter causam meritoriam damnatum iri, nec scriptura dicit, nec ego unquam sum falsus. Igitur & scripturæ & mihi injuriam faciunt Animadverfores. Videatur *Exercitatio* LXIV, ad pag. in marg. notatam 320. th. 80 & pag. 321, th. 81, & *Exercitatio* LXX, ad pag. 385. th. 2. & *Exercitatio* LXXI, ad pag. 365, 366. Si verò probatum fuerit, reprobos fidem nullo modo posse negligere, dabitur utique eos, hoc respectu, non posse dici ἀναπολόγητους. Sed audiamus, quid probent.

§. 18.

Reprobi, inquiunt, fidem negligunt, vel quia ex proprijs viribus eam sibi non acquirunt, vel quia ex gratia divina oblatam sibi repudiant. Sed non priori ratione negligunt; quia fides non proprijs potest acquiri viribus: neq; posteriori: quia ex W. hypothese Deus fidem reprobis non vult largiri; Ergo neutro modo negligunt, & per consequens, sunt excusabiles *.

* ib. th. ead.

R. 1. Quibus, ex defectu vocationis Evangelicæ, de Christo nihil innotuit, ij per Evangelium quoque ἀναπολόγητοι non redduntur: Neque fidem negligere vel contemnere in specie dici possunt Interim non sunt simpliciter excusabiles. Siquidem alio modo redduntur ἀναπολόγητοι, nempe per legem cordibus inscriptam & operum divinorum contemplationem. Neq; excusabiles omni modo sunt; qui prius, quàm lucem adspiciant, expirant.

2. Tu verò, Lector, miram audiratiocinationem. *Fides non potest proprijs viribus acquiri à reprobis, neq; Deus eam largiri vult reprobis: Ergo non potest negligi à reprobis.*

Anne vero quod proprijs viribus acquiri non potest, id etiam proprijs viribus negligi & contemni non potest? cælum viribus suis negligunt Epicuri

de grege porci: quod tamen acquirere proprijs viribus non possunt. *Diognes Cynicus M. Alexandri* Majestatem cynico suo fastu negligebat, quam acquirere nullis suis viribus poterat. Negligunt impij & irrogeniti officium in perfectâ legi præstanda obedientia, quam tamen viribus suis præstare non possunt, neque excusabiles inde redduntur. Etiam si igitur Deus reprobis nonnullis fidem, quatenus est assensus in genere Evangelio habitus, justo suo iudicio largiri non vult: nihilominus tamen ipsi eam negligunt, & negligendo rei fiunt: quia negligunt, quod tenentur præstare, & quod, ut possint, dare Deus non tenetur; postquam semel datam potentiam suâ culpâ amiserunt in Adamo.

3. Illi, qui nullo unquam verbi præconio sunt vocati, qui ab avīs & proavis in barbarie & idololatriâ sunt nati, educati, mortui, cum avis & proavis negligunt obedientiam divinæ legi præstandam, quamvis præstare eam suis viribus non possint, neque præstandæ ejus divinam gratiam oblatam, (gratiam, inquam, regenerationis in Evangelio patefactam, quæ nunquam oblata ipsis fuit) repudiârint: qui tamen propterea excusabiles non sunt.

§. 19.

(5) *Etiam Anglos theologos agnoscere, omnes, qui per verbi præconium à Deo vocantur, ad conversionem seriâ serio invitari, neque posse homines reddi inexcusabiles eâ vocatione, quæ eo tantum fine exhibetur, ut reddat inexcusabiles* *.

* ib. th. ead.

R. Neque ego non-seriò reprobos vocari dico: injungit enim ijs Deus seriò pœnitentiam, quam debent suo creatori: illuminat multos per vocationem & ad obeunda sua ministeria sibi præparat. Promittit in genere pœnitentibus æternam vitam & verè etiam præstat omnibus, qui conditionem implent. Hanc qui non implent, neque implere possunt, non nisi sibi ipsis imputare culpam jure possunt. Siquidem non tenetur Deus post lapsum ulli vitam & conditionis implendæ gratiam dare: sed gratis dat in filio, cuicumque vult dare, nulli debitas.

2. Non tantum eo fine Deus reprobos vocat, ut inexcusabiles reddat; sed ut alia etiam ipsis conferat, quæ actu confert varijs varia, ut ad certos usus eos aptet & doceat, quid debeant suo creatori, ut ad officium præstandum obliget. Vide *Molinaum* in *Anat. Armenianismi* cap. 28. n. 19. Interim ut finem intendat huic vel illi, quem se non assecuturum ab æterno præscivit, summa eius non admittit sapientia. Hunc qui nodum solverit, certè rem magnam præstiterit; quam præstare hætenus Animadversores nostri non potuerunt.

EXERCITATIO LXXV.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus conantur probare Lutherani, reprobos à Deo eâ intentione vocari, ut salventur.

Octo argumenta *Lutheranorum* in medium producit theologia, quibus sine suo Deum circa vocationem reproborum frustrari, dum eorum intendit salutem, quam non consequitur, & se non consecuturum ab æterno præscivit, magno nisu probare student. Ordine illa solvuntur, theol. pag. 314, 315, 316. Igitur argumenta sua defendere, & solutiones meas evertere conantur Animadverfores: quo successu jam nunc videbimus.

§. 1.

Argumentum 1. depromitur ex Matth. 23. v. 37. *Qui impios & impœnientes Hierosolymitanos ita voluit congregare, ut gallina suos pullos congregat, is per vocationem intendit eorum conservationem ad salutem (quam tamen non affectus est) Atqui Christus Matth. 23. &c.*

Theologia propositionem negat, & ait Christum congregationis suæ studium cum congregatione gallinæ comparare, non respectu finis, sed respectu effectus, si vocatorum respondisset affectus.

Excipiunt Animadverfores (1.) *gratis hoc dici, absq; ulla urgente ratione. Præcipuum in congregatione gallinæ esse eiusdem intentionem & finem, ex tenerrimo erga pullos affectu, propter quem gallinæ congregatio dilaudatur vulgò 1. Et hoc respectu comparationem à Christo institutam* *.

§. 2.

R. 1. Non gratis hoc dicitur, sed cum urgentissima ratione: *quia intentione & fine suo frustrari potentissimus & sapientissimus Deus noster non potest. Unde scopum comparationis eum, quem Animadverfores volunt, non admitto: quem sine ullâ urgente ratione sibi imaginantur ex falsâ suâ hypothese; quod eâ intentione vocentur reprobi, ut vocanti pareant & salventur: cui disertè contradicit illud Johan. 12. v. 39, 40. propterea non poterant credere, quia iterum dixit Esaias, excacavit oculos eorum, ne videant oculis, & intelligant corde, & convertantur, & sanem eos. Quis sanæ mentis dixerit cum intentione salvandi à Deo vocari eos, quorum ipse excacat oculos, ne videant oculis, & intelligant corde, ne convertantur & sanentur? Et qui cum salvandi intentione verbum Christus ijs prædicari iuberet, de quibus Deo gratias ipse agit, quod mysteria regni ijs absconderit. Matth. 11. v. 25. qui ad id positi sunt, ut ad sermonem offenderent. 1. Pet. 2. v. 8. Ita cum dimissionem populi Israelitici per Moysen Pharaoni Deus imperaret, non imperavit tum eo fine ut obediret, quia cor eius induravit, ut ne obediret; Exod. 4. v. 21, & 9. v. 12, & 10. v. 20, 27.*

* pag. 381.
th. 51, 52.

2. Si major Dei homines reprobos congregare volentis non esset sapientia, quàm gallinæ ad congregationem pullos suos invitantis : par forsan utriusque posset esse intentio, & tam suâ Deus intentione frustrari posset, quàm gallina nonnunquam frustratur. Sed quis non videt ingentem dissimilitudinem?

3. Ex allegato *Matthæi* loco pro arbitrio libero. Sic disputantem *Erasmum* inducit *Lutherus*, de S. A. pag. 164. Principio illud *Matth. 23.* procedit, velit muscarum *Achilles*: *Jerusalem, Jerusalem*, quoties volui congregare filios tuos &c. Si cuncta, inquit *Erasmus*, sunt necessitate, nonne poterat merito respondere Domino *Hierosolyma*: Quid in anibus lecrimis te maceras? Si tu volebas nos auscultare prophetis, cur eos misisti? Cur nobis imputas, quod tuâ voluntate, nostrâ necessitate factum est?

Respondet ex sua sententia *Lutherus* pag. 165. 166. Nos dicimus, ut jam ante diximus, de secretâ illâ voluntate majestatis non esse disputandum, & temeritatem humanam, quæ perpetuâ perversitate, relictis necessarijs, illam semper impetit & tentat, esse avocandam & retrahendam, ne occupet sese scrutandis illis secretis Majestatis, quæ impossibile est attingere, ut quæ habitat lucem inaccessibilem teste *Paulo*. Occupet vero sese cum Deo incarnato, seu cum *Jesu* crucifixo &c. Et paulò post: Deus igitur incarnatus hic loquitur, volui & tu noluisti. Deus, inquam, incarnatus in hoc missus est, ut velit, loquatur, faciat, patiatur, offerat omnibus omnia, quæ sunt ad salutem necessaria; licet plurimos offendat, qui secretâ illâ voluntate majestatis relictæ vel indurati non suscipiunt volentem, loquentem, facientem, offerentem &c. Et paulò post: hujus Dei incarnati est flere, deplorare, genere super perditione impiorum, cum voluntas Majestatis ex proposito aliquos relinquat & reprobet, ut pereant: Nec nobis querendum, cur ita facit, sed reverendus Deus, qui talia possit & velit. Nec, puto, aliquis hic calumniabitur, quod illa voluntas, de qua dicitur, quoties volui &c. etiam ante incarnatum Deum *Judeis* fuerit exhibita, ut qui Prophetas ante Christum occidisse & sic voluntati ejus restitisse arguantur. Notum est enim apud Christianos omnia geri per Prophetas in nomine futuri Christi &c. Idem pag. 158. Igitur rectè dicitur, si Deus non vult mortem; nostræ voluntati imputandum est, quod perimus: rectè, inquam, si de Deo prædicato dixeris: nam ille vult omnes homines salvos fieri, dum verbo salutis ad omnes venit, vitiumq. est voluntatis, quæ non admittit eum; sicut dicit *Matth. 23.* Quoties volui congregare filios tuos, & noluisti? Verùm quare majestas illa vitium hoc voluntatis nostræ non tollit aut mutat in omnibus, cum non sit in potestate hominis, aut cur illud ei imputet, cum non possit homo eo carere, querere non licet, ac, si multum quæras, nunquam tamen invenias. Hæc *Lutherus*. Vellem in *Lutherum* incidissent superciliosi isti Disputationes, qui sapientissimum Deum intentione suâ & sine frustratâ confidenter asserunt. Vix in ultam sineret magistratus rigidior temeritatem, si tanta ei à subdito imprudentia impingeretur.

Addo

Addo & *Augustinum* in eundem locum *Enchirid.* cap. 97. *Aperius Dominus in Evangelio compellans impiam civitatem. Quoties, inquit, volui congregare filios tuos, sicut gallina pullos suos, & noluisti? Tanquam Dei voluntas superata sit hominum voluntate, & infirmis nolendo impediens, non potuerit facere potentissimus, quod volebat. Et ubi est illa omnipotentia quæ in cælo & in terrâ omnia, quæcunq; voluit, fecit, si colligere filios Jerusalem voluit & non fecit? An potius & illa filios suos ab ipso colligi noluit, sed, eâ quoque nolente, filios ejus colligit ipse, quos voluit? quia in cælo & in terrâ non quædam voluit & fecit, quædam vero voluit & non fecit: sed omnia, quæcunq; voluit, fecit.*

Excipiunt (2) *Esse alia parallela loca. Esa. 65. v. 2. Expandi manus meas & c. Proverb. 1. v. 24. Vocavi & renuisti, expandi manum meam & c. Extensio manuum inquit, finem extendentis importat. Ergo & congregatio apud Matthæum finem notat*.*

§. 3.

* ib. th. ead.

R. Extensio manuum ἀνθ' ὧν παρὰ τῷ Deo tributa significat vocationem & promissionem divinam, non finem seu intentionem, respectu cujuscunq; ob-
jecti etiam si sine fine non fit. Homo expandit brachia cum intentione ample-
xandi, quia sperat venturum, quem vocat: quem si non venturum certò præsciat,
non expandit amplexandi intentione, si prudens & sapiens sit: Hanc impruden-
tiam nemo, nisi imprudentissimus, Deo impingit sapientissimo.

Excipiunt (3) *Male opponi subordinata, effectum & finem, & nullam esse consequentiam: Christus comparat suæ congregationis studium cum congregatione gallinæ, respectu effectus; Ergo non ratione finis*.*

§. 4.

* ib. th. ead.

R. I. Ego subordinata non oppono, sed diversa tantum distinguo, eaque inter se necessario connexa nego; & sic adversariorum consequentiam infingo.

2. Quæ mihi affingitur consequentia, meam esse nego: figmentum est Animadversorum, qui ita colligunt: *Christus comparat suam congregandi voluntatem cum congregatione gallinæ: Ergo comparat ratione finis.* Sequelam hanc nego: quia in alio tertio institui potuit comparatio, quàm in fine. Dico autem institutam in effecto, non absolute, sed cum conditione, si respondisset effectus. Aliàs posse effectum & finem in comparatione aliquâ concurrere, non inficior, quamvis hoc loco id non concedam. Triviale est Animadversorum stratagemâ, quo non semel hætenus sunt usi: ut imbelles & elumbes suas consequentias mihi affingant, & in probatione quando deficiunt, probandi in me onus devolvant, minus candidè, minus ingeniosè: quia nimis manifesta fraus est.

§. 5.

Argumentum II. *Quos Christus ad se venire jubet, cum annexâ promissione salutis, illorum vocatio est destinata ad salutem. Atqui etiam reprobos ad se venire jubet?*

jubet? Ergo: *Majorem probant: quia aliàs externa vocatio dissentiret ab interno vocantis proposito.*

* b. th. 53.
& pag 381.
th. 54.

§. 6.

Theologia Syllogismi principalis propositionem negat, & probationem inconsequentiarum arguit. Quod Deus proposuit circa reprobatorum vocationem facere, id in executione re ipsa facit. Proposuit autem reprobos nonnullos vocare, & sub conditione præstitæ obedientiæ, iis salutem promittere, ut salutis viam discerent, quod sui esset officij intelligerent, & se justè tandem damnari agnoscerent*.

* ibid. th. 55.

Excipiunt (1) *Committi fallaciã secundum plures interrogationes. Aliud esse loqui de proposito promissionem salutis per externam vocationem offerendi, quod in vocatione reproborum ab externã vocatione non dissentire largiuntur: aliud loqui de proposito, voluntate, vel intentione Dei rem in vocatione externa promissam, hoc est, salutem, conferendi. Hoc propositum ab externa vocatione, secundum hypothesein meam ajunt dissentire*.*

R. Plures interrogationes fingunt Animadversores, ut, quod dicant, habeant. Cum reprobis salus promittitur, sub conditione obedientiæ, nego intentionem Dei esse salutem reprobis dare: nego etiam promissionem sub conditione factam pugnare cum intentione divinã absolutã, & minimè conditionatã: tum verò pugna esset, si absolutè decrevisset non dare, & absolutè promitteret se daturum: Qui autem absolutè decrevit salutem non dare (decreto nimirum à conditione non suspenso: non enim quovis respectu decretum vocatur *absolutum*) & tamen promittit se daturum sub conditione, non significat se decrevisse, quod non decrevit, neq; significat se intendere, quod non intendit: sed monstrat viam obtinendi salutem, & non obedienti & ingredienti viam significat causam negatæ salutis, quæ est neglectio conditionis, sub quã promissa est salus. Ita creditor decoctori, quem carcere nunquam liberare decrevit, eò quod solvendo eum nunquam futurum certò sciat, sine pugna liberationem, sub conditione solutionis præstitæ, potest promittere, ut perpetui carceris & negatæ liberationis causam intelligat debitor, solvendi *ἀδυναμία*.

§. 7.

* ib. th. ead.

Excipiunt (2) *Petitionem principij committi in eo, quod dico, Deum proposuisse sibi reprobos vocare, ut, quid sui esset officij, intelligerent, & se justè damnari tandem agnoscerent. Supra enim dictum esse, illum vocationis finem esse tantum accidentarium, nec primario à Deo intendi*.*

R. Dictum hoc ab Animadversoribus, sed non probatum: Ego contrarium dixi & probavi. Homini præter intentionem aliquid evenit propter defectum scientiæ & potentiæ, qui locum in Deo non habet: neque pugnant, esse finem per se & primario non intendi. Committitur fallacia oppositorum. Neque principium petere dici debet, qui affirmationi adversarij opponit negationem, eamque oppositã affirmatione declarat,

Ad

Ad instantiam *Lutheranorum*: *Qui salutem promittit reprobis sub conditione impossibili, cuius prestanda gratiam largiri non vult, is illud reprobis. Atqui Deus &c. Ergo. Respondet theologia, negatione propositionis: quia promissio salutis facta reprobis, sub conditione certo respectu impossibili, non est illusio, sed negatio salutis ob defectum conditionis, sine qua salus nemini obtingit.* §. 8.

Excipiunt (1) *Esse τὸ δὲ ἡγοῦναι*, dicere promissionem salutis esse negationem salutis: non posse promissionem alicujus rei simul dici ejusdem negationem: cum promissio importet voluntatem aliquid conferendi, negatio verò prorsus contrarium significet *.

* ib. th. 56,

R. Atqui ex logicis, opinor, norunt *Animadversiores*, *hypotheticam*, §. 7.
qua conditionem habet impossibilem, aequipollere neganti. Potest igitur promissio esse rei ejusdem negatio, si habeat annexam conditionem, respectu certo, impossibilem. Falsum ergo est omnem promissionem importare voluntatem aliquid conferendi. Etenim voluntas aliquid conferendi includit affirmationem: promissio annexam habens conditionem impossibilem includit negationem, secundum axioma logicum, quod modò allegavi. Neq; affirmat aliquid hypothetica, nisi posita conditione. Ita non affirmat asinum volare, qui dicit eum volare, si habeat pennas.

Excipiunt (2) *Opponi subordinata.* *Nihil enim ob stare, quò minus promissio salutis, sub conditione impossibili, facta reprobis sit illusio & negatio simul: quia duo illa saepe concurrunt *.* §. 9.

* pag. 38
th. ead.

R. Subordinata non oppono, sed diversa distinguo. Posse aliquam promissionem, sub conditione impossibili, negationem simul & illusionem esse, ego non nego. Hanc verò promissionem, de quâ quaestio est, esse illusionem nego. A particulari ad individuum nulla est consequentia. Ego promissionem hanc illusionem esse ex alio fundamento nego, nempe quia habet finem serium & minimè illusorium, de quo ante.

Simile, si triplici conclusum turri *Magistratus* ad libertatem evocaret, & tamen munitissimas fores referare neutiquam vellet, prater apertionis & liberationis negationem, concluso simul illuderet; *, me non ferit. Si captivo nunquam liberando liberationem promittat magistratus, sub conditione certo respectu impossibili, ad quam tamen implendam captivus esset obligatus, & ob quam non impletam vel implendam liberandus nunquam esset, (exempli gratiâ, si decoctori promitteret libertatem sub conditione solutionis per ultimam pauperiem impossibili) negaret quidem captivo liberationem, at tamen propterea non illuderet, sed captivum debiti admoneret & perpetui
 h justiq;

* ibid. th.
ead.

justique carceris causam indicaret. Corruit heic triplex illa turris & hiant munitissimæ fores.

§. 10.

Excipiunt (3) *Deum reprobis ob defectum fidei salutem negare, & eosdem propter impœnitentiam damnare non posse, stantibus W. hypothesebus, supra ostensum esse* *.

* ibid. th ead.

R. Falsum hoc esse à me supra ostensum est.

§. 11.

Argumentum III. ex Act. 17, v. 30. *Deus denunciat omnibus ubique hominibus, ut recipiscant: Ergo eo fine vocat, ut obediant & salutis aeternæ participes fiant.*

* ib th. 58.

Respondeo negatione consequentiæ: quia verba Apostoli, *ut respiciant*, non finem denunciationis: sed materiam significant seu id quod facere vocati jubentur *.

ib, th 59.

Excipiunt, *nodum in scirpo queri: & si πετανοτέιν materiam annunciationis heic significet, causam Lutheranam juvare plurimum. Quia omnis vera denunciatio intentionem denunciantis circa rem denunciata perpeuo importat* *.

R. Temporis sim prodigus, in scirpo si nodum quæram, cum in manibus modò sit funis ab A. contortus crassorum errorum nodis asperrimus. Interim suâ se oblectent imaginatione. Ego causam *Lutheranorum* hâc ratione juvari, & quidem plurimum juvari, non credo: Vera denunciatio importat denunciantis intentionem, non autem mali interpretis. Cum ergò Deus etiam reprobis pœnitentiam veram denunciat & injungit, intentio ejus est, ad pœnitentiam obligare reprobos, sui que eos officii admonere, & quid gratum habeat, significare: etsi interim obsequii gratiam eis non largitur, nec largiri decrevit, adeoque non eo fine denunciat ut obsequantur, quos non obsecuturos præscit. Hæc ipsa præscientia infallibilis non secuturi obsequii evidenter probat, denunciantis alium esse finem, quàm actuale obsequium. Cum nemo sanæ mentis eum intendat finem, quem se non affecuturum infallibiliter præscit: imò quem assequi etiam non vult: ut constat de *Pharaone*, quem & jussit Deus populum dimittere, & jubendo induravit simul, ut ne dimitteret: ut supra ostendi, Exod. 4. v. 9, 10.

§. 12.

Argumentum IV. Ex Coloss. 1. v. 28. *Apostoli Christum annunciarunt, quemvis admonentes & erudientes omni sapientiâ, ut quemvis perfectum sisterent in Jesu Christo. Ergo eo fine quosvis vocarunt, ut vita aeternæ participes fierent.*

Totum heic concedo; quia consequens mihi nō contradicit: disputatur enim hoc loco de fine vocationis reproborum, respectu Dei, qui omnia reproborum individua novit: non respectu ministrorum Dei, qui repro-

bos

bos in individuis non norunt, & de singulorum vocatorum salute benè sperant*.

* ib th. 60.

Excipiunt A. (1) *Si maxime sit alius vocationis reproborum finis, respectu Dei, alius respectu ministrorum Dei, ut ex hoc loco id tantum probetur, quod ministri Dei de singulorum vocatorum salute benè sperent; abundè tamen Wendelino contradici: quod hoc modo probant:*

Quicumque ita Christum annunciant, quemvis admonentes & erudientes omni sapientiâ, ut quemvis sistant perfectum in Iesu Christo; illi non credunt Deum quibusdam & quidem plurimis hominibus salutem absoluto decreto denegare: Atqui Apostoli ita Christum annunciarunt &c. Ergo.*

ibid. th. 61.

R. 1. In propositione ambigua sunt verba, quæ nervum rationis continent: *ut quemvis sistant perfectum*: ambiguitas autem potissima est in vculâ *quemvis*. Nam si *qui vis*, indefinite accipiat, pro omni singula generum comprehendente, propositionem concedo, sed assumptionem nego: non enim laborarunt Apostoli de reprobis in Christo perficiendis, quos nunquam perfectum & ad æternam vitam adductum iri noverunt, cum immutabile esse reprobationis decretum non ignoraverint. Si verò *qui vis* definite accipiat, pro hoc, vel illo seorsim considerato, pro Petro, Iacobo, Iohanne &c. quibusvis perficiendis dederunt operam: hoc est, à cura sua Apostolica neminem simpliciter excluderunt: quia, ex defectu revelationis, neminem in individuo in censum reproborum potuerunt referre, sed de singulis definite, hoc, illo, bene sperantes nihil intermiserunt, quod sui esse officii judicarent. Ita verò *propositionem* nego: quamvis enim sciverint indefinite plurimos esse reprobos irrevocabili sententiâ, eâque absolutâ, hoc est, non conditionatâ, tamen quinam illi in individuis essent, ignorarunt & sic definite neminem excludere ausi sunt, ubique charitatis usi iudicio. Si revelatione divinâ reprobis aliquis in individuo & singulariter ipsis innotuisset, equidem tantæ ipsos imprudentiæ non damnabo, ut credam, laboraturos fuisse de rescindendo Dei decreto, quod rescindi non posse noverant, & de eo obtinendo, quod se nunquam obtenturos præsciverant. Apostolus Iohannes noluit laborare de iis, qui infallibiliter deplorati essent, quibus nunquam poenitentiae gratiam Deus esset facturus; unde pro iis quoque rogare noluit, Epistolâ 1. cap. 5. v. 16, 17. Atqui omnes reprobi infallibiliter sunt deplorati: de quibus Lutherum quoque non laborasse supra ostendi.

2. Hinc expedita est responsio ad probationem propositionis, quæ huiusmodi est. *Qui credit plurimis hominibus salutem à Deo absolutè negatam esse, is nunquam suæ predicationis hunc intendit finem, ut quemvis sistat perfectum;*

* ibid th.
ead.

siquidem certò scit, quod finem illum consecuturus non sit *. Si ambiguitas, in vocula, *quemvis*, evolvatur, omnis tollitur scrupulus. Certò sciverunt Apostoli æternæ vitæ participes non futuros reprobos: De iis igitur nec omnibus nec singulis, nec aliquibus, tanquam de reprobis, Christo sistendis solliciti fuerunt. Interim quatenus in individuo neminem noverunt, & ab electo discernere potuerunt, cura ipsorum Apostolica dubio procul multos quidem reprobos attigit, sed qui ex charitatis iudicio & scientiæ defectu pro electis sunt habiti, spe bonâ ubique prælucente, ubi manifesta desperationis causa non fuit. Unde nullum intenderunt finem, de quo obtinendo spem nullam habuerunt, etsi fine suo in plurimis exciderunt, è defectu scientiæ.

Excipiunt (2) *Negare se alium fuisse finem vocationis respectu Dei, alium respectu Apostolorum: quia Apostoli fuerunt legati Dei: legatus verò non potest legationis suæ finem alium ac diversum habere ab eo, quem habet legans* *.

Æ. 1. Simpliciter & absolute alium esse Dei, alium ministrorum verbi finem, ego nunquam affirmavi, neque etiamnum affirmo. Dei per ministros vocantis intentio primaria est, colligere sibi Ecclesiam, quam sanctificet & glorificet tandem: Eadem & ministrorū verbi, tanquam legatorum aut internunciorum Dei, est intentio. Utq; Dei intentio non est, rescisso suo decreto æterno, quod de reprobis in gratiam nō recipiendis fecit, conciliare sibi reprobos, per verbi ministerium & æternū beare: Ita nec Apostolorum hæc fuit intentio, quibus conditio reproborum & decretorum divinarum ignota non fuit. Interim ut sæpè legatis reticere nonnulla, quæ scire ipsorum non interest, & quæ principali legationis scopo non adversantur, Principes solent: Ita Apostolis quoque & verbi ministris in specie singula, quæ de hoc vel illo decrevit, quæ circa hunc vel illum intendit, Deus non revelavit, quæ & ignorare æquis debent animis, adeoque verbum prædicare, ubicunque possunt & non prohibentur; à salute quidem & spe in individuo neminem, nisi fortè certo indicio deploratum, excludentes; attamen eventum Deo permittentes, cujus cogitationes & intentiones sæpe ab hominum discrepant cogitationibus & intentionibus; quæ, nisi à præscriptâ exorbirent normâ, Deo nihilominus sunt gratæ. Ita quoque medicus Dei minister est, quem adhibet ad vitæ corporalis conservationem & afflictæ valetudinis instaurationem. In hac intentione principali consentiunt Deus & medicus. Intendit autem salutem medicus omnibus & singulis, quos pro deploratis non habet, etsi in singulis eam Deus non intendit, qui deploratos esse novit, etiam de quibus benè sperat medicus, adeoque in iis curandis ad principalem Medicinæ scopum collineat, etsi ex scientiæ & potentiæ defectu

cum

eum non attingit. Interim quos certò deploratos esse scit prudens medicus, de iis conservandis non laborat, uti nec de mortuo in vitam revocando sollicitus est. Insanit & delirat medicus, quisquis eâ intentione medicinam facit, ut à Deo definitum vitæ terminum proferat, suisque potionibus æternum Dei decretum rescindat. Eadem Apostolici muneris est ratio.

2. Verba illa vers. 19. *Deus posuit in nobis verbum reconciliationis*, non probant intentionem Dei, vel Apostolorum, de reprobis, quos constat esse reprobos, Deo reconciliandis servandisque: sed scopum verbi principalem, qui est conversio omnium convertendorum. Hinc *Lutherus* Tom. 6. pag. 308. *Lieber HERGOTT Vater / hie befehre vnd wehre / befehre die noch sollen befehret werden / die deinen guten Willen noch erkennen sollen / die noch sollen Kinder deines Reichs werden.* Et in cap. 49 Genes. pag. 744. f. 2. *Dominus misereatur eorum, qui sunt convertendi: Die andern 2c. Observeventur & illa Lutheri* Tom. 1. 1. *Heb. pag. 319. f. 2. Nun ist eine andere Frage / warumb GOTT Mosen hat heißen p. edlaen / da er doch selbst sager / Pharaon wird euch nicht hören. Ist nicht ein nârrisch Ding / wann einer spricht zu einem / lieber Predige Pharaoni / vnd wisse er wird dich nicht hören / ich wil in verstoßen. Da wolte ich einem die Schlüssel für die Füße werffen / vnd sagen / predige du selber. Aber das ist die antwort: Uns ist befohlen zu predigen / aber nicht befohlen / die Leute gerechtfertigt vnd fromb zu machen: Da sollen alle prediger vnd Christen getrost seyn / vnd ein i gleicher seinen Beruf folgen / vnd denselben getrewlich aufrichten / Mose wird allein das Wort befohlen / vnd wird ihm nicht aufgetragen / Pharaonem weich oder hart zu predigen / das Wort ist ihm befohlen / das ist Gottes Wille / das soll er führen / ob ihm auch gleich niemand hören wolte.* Et Tom. 3. Jen. lat. in Eccl. Salom. pag. 275. *Non ideo cessandum, quia tam pauci emendantur ad prædicationem Evangelii, sed sicut Christus fecit, sic & tu quoque: ille electos eripuit, cæteros reliquit. Sic etiam Apostoli: tibi non erit melius: Stultus es, si tu solus præsumas omnia efficere, aut contra, si non procedit, de omnibus desperare.*

§. 140

Instant: *Atqui hæc ratione omnes conciones Apostolorum & ministrorum verbi, de fide & pœnitentiâ, eludi & in meras imposturas converti possent.* * pag. 385. th ead,

R. Non illicò Apostolos convertit in impostores, qui negat eos esse imprudentes Doctores. Non sani hominis, sed stulti nugatoris hoc esset iudicium. Qui doctrinæ Apostolicæ fidem habet, non fallitur: obligant præcepta eorum ad obedientiam, & conditiones promissionum implentibus conferuntur promissa. Non laborandum de occultâ Dei intentione, sed vivendum secundum revelatam ejus voluntatem, quæ norma fidei & vi-

rae nostrae est. *Aliter*, inquit Lutherus, *de Deo, vel voluntate Dei nobis predicata, revelata, oblata, culta*: & *aliter de Deo non predicato, non revelato, non oblato, non culto disputandum est*. Quatenus igitur Deus sese abscondit & ignorari a nobis vult; nihil ad nos: de S. A. pag. 256. Et: Nobis spectandum est verbum & relinquenda illa voluntas imperscrutabilis: verbo enim nos dirigi, non voluntate illa inscrutabili oportet: Atque adeo quis se dirigere queat ad voluntatem prorsus imperscrutabilem & incognoscibilem? Satis est nosse tantum, quod sit quaedam in Deo voluntas imperscrutabilis: Quid verò, & cur, & quatenus illa velit, hoc prorsus non licet querere, optare, curare, aut tangere, sed tantum timere & adorare, pag. 157, 158. Sic in Gen. pag. 104. F. 2. Sophista disputant de Electione, quae sit secundum propositum Dei: sed saepe monui abstinendum esse à speculationibus nuda majestatis. Haec enim sicut impossibile est ut vera sint; ita etiam minimè sunt salutare. Sic potius de Deo cogitemus, sicut nobis se offert in verbo & in sacramentis. Nec referamus huiusmodi exempla ad electionem occultam, quā Deus omnia secum disposuit ab aeterno. Hanc enim animo completi non possumus, & videmus eam pugnare cum voluntate Dei revelatā. Similia passim alibi apud Lutherum occurrunt. Quae si à Calvino proferrentur, quae non maria concitarentur!

S. 15.

ibid.

Porrò instant: Omne consolationis fundamentum labefactaretur. Semper enim hoc obverti posset in istiusmodi concionibus vel consolationibus non esse intentionem Dei, sed Ecclesiae ministri*.

R. Effet momenti alicujus haec instantia, si nulla intentionum inter Deum & verbi ministros esset consensio. Atqui & Deus & ministri intendunt salutem omnium verè poenitentium & credentium Evangelio. Discrepantia intentionum circa individua reprobatorum, quae Deus novit, ministri non noverunt, consolationis fundamentum non labefactat, neque justā desperandi ansam magis praebet, quàm electionis particularitas & immutabile reprobationis decretum. Hinc D. Saccus Dom. Sexag. pag. 312. Fol. 2. Etiam si non solum scriptum esset, multos esse vocatos, paucos electos, verum etiam tantum tres vel quatuor praedestinos: tamen singuli in cœtu vocatorum statuere deberent, se esse ex tribus vel quatuor illis, qui sunt electi, cum promissio sit universalis. Augustinus de ritu Eccles. Si inter omnes huius mundi homines unus tantum salvari deberet, tamen unusquisque sperare deberet, se illum esse, qui salvetur. Deus, inquit, Heshusius, in Epist. ad Rom. F. 293. F. 2. tibi nuppiam patefecit, quod te non elegerit: nullā voce in toto orbe terrarum significavit Deus, quod te non praedestavit.

Excipiunt (3) *Nihil divine omnipotentia & sapientia derogari, tametsi Deum suo interdum sine frustrari statuamus* *. §.16.
* ibid. th. cad.

R. Indignū est divinā potentiā sapientiā suo frustrari sine, ut hactenus evidenter ostendi: contrarium Animadversores probare nō potuerunt, neque fundamentum meum convellere, quod immotum stat & stabit. Nunquam Animadversores cum divinā omnipotentia & sapientia conciliabunt frustrationem finis.

Argumentum V. ex Jes. 57. v. 11. *Deus ad epulas coelestes invitat homines, eo sine, ut comedant: Ergo finis vocationis, etiam respectu reproborum, est salus & vita aeterna.* Eckhardi est argumentum in fascic. cap. 15. q. 8. §.17.

Respondet theologia falsum esse antecedens: de fine vocationis in textu nihil haberi.

Excipiunt (1) *Lutheranos hunc locum non urgere: Sphalma esse in edit. 2. fascic. positumque caput 57, pro 55.*

R. Transeat igitur hic locus, quem suum esse nolunt, & per errorem in fasciculum irrepsisse ajunt. Mihi ad manus editio prima non fuit, sed altera auctior & ab autore recognita.

Excipiunt (2) *Ex cap. 55. vers. 1. omnes sitientes jubentur venire & comedere. Quidam reprobi sunt sitientes: Ergo: Minorem ajunt dudum esse probatā ab Hunnio, nempe per sitientes hoc loco intelligendos esse, qui iram Dei super peccata sentiunt, tamen si beneficia ad spiritualem vitam pertinentia serio non expetant* *. §.18.
* ib. th. 62, 63.

R. Conclusio mihi non adversatur: vocatio propriè dicta includit præceptum obediendi: non verò quæritur de præcepto & vocatione externa, sed de fine ejus. Quod ajunt eos, qui spiritualia beneficia serio expetunt, non posse demum vocari & invitari, falsum & Ecclesiasticæ praxi contrarium est. Ad actu vocatos & fideles scribunt Apostoli, quos nihilominus porro vocant & invitant: sunt n. continuā invitatione & adhortatione in officio retinendi fideles, & ad faciendos progressus excitandi. *Eadem scribere vobis*, inquit Apostolus, Phil. 3. v. 1. *me quidē haud piget, vobis a. tutum est.*

Sed & finem conantur probare: *Quicumq; non tantum jubentur venire, sed & comedere, illi eo sine vocantur, ut fruantur paratis epulis: Atqui reprobi quidam &c. Ergo: Propositio prob: Quia alias invitatio esset mera illusio* *. §.19.
* pag. 386 th. cad.

R. Propositionem nego: probatio falsa est: *Pharaonem* jussit Deus dimittere populum, non tamen eo sine, ut tum dimitteret, cum primum, secundum, tertium juberetur: quia induravit eum Deus, ut ne dimitteret. Neq; Lutherus credit intentionē & finem Dei fuisse, ut obediret Pharaō, loco supra allegato. Neque tamen Pharaoni Deus illusit: quem non excitavit ad lusum, sed ad potentiam suā in eo demonstrandam. Ita quorum ocu-
los

los Deus excæcat & corda obdurat, ne videant oculis & intelligant corde, ne convertantur & sanentur, eos certè non vocat cum intentione ad se adducendi, convertendi & sanandi, sed alio fine, quem se affecuturum novit. Sciens & volens nemo sibi ponit remoras.

Argumentum VI. Ex Ephes. 4. v. 4. *Homines vocantur in una spe vocationis: Ergo finis vocationis unus est, respectu omnium vocatorum.*

Respondeo (1) Antecedens apud Apostolum universale non esse: Apostolum loqui de Ephesiis, quos ex charitatis iudicio pro electis habuerit. (2) Consequentiam quoque nullam esse: cum aliud sit vocationis spes una, respectu ministrorum vocantium, aliud finis unus, respectu Dei.

Excipiunt (1) *Priori responsione me cadere vineta propria. Nam si antecedens universale propterea non est, quia Paulus de Ephesiis loquitur; irrito prorsus conatu contra vocationem gentium me supra urxisse locum ad Ephes. 2. v. 11, 12. siquidem in illo loco Paulus de Ephesiis loquitur*.*

65. R2. Nullum cædis periculum est: quod de Ephesiis hoc loco Apostolus affirmat, rectè extenditur ad omnes, qui Ephesiorum sunt similes, & ex charitatis iudicio pro talibus habentur, quia de similibus simile ex iudicio. Quando igitur nego apud Apostolum universale antecedens esse, non omnè simpliciter nego universalitatem, sed absolutam, tam reprobos quàm electos complectentem. Neque ex altero loco, cap. 2. de absolutâ gentium universalitate pronunciavi, sed absolutam universalitatem vocationis impugnavi & expugnavi: Fuisse Ephesiorum similes plurimos extra omne est dubium.

6.21. Excipiunt (2) *Hunc etiam locum à Lutheranis non urgeri*.*
 • ibid. th. R2. Ergone exautoratur Eckhardus tam præclarè meritis de Ecclesiâ
 ead. Lutheranâ suis adversus orthodoxos scriptis! Urget & hoc argumentum in fasciculo cap 15. q. 8.

Hoc cum negare haud possint Animadversores nostri, ne prorsus deferere socium videantur, ajunt alio modo eum concludere, & non tam finis, quàm vocationis unitatem probare. Si una est vocatio, seu una spes vocationis: Ergo
 * ibid. th. non est duplex vocatio finium contrarietate discriminata*.
 ead.

R2. Non excusant, sed accusant Eckhardum Animadversores, tanquam disputatorem insubidum, qui aliud proponat thema, aliud concludat: Thema Eckhardi est: *Omnes per verbum vocati salvationis vocantur fine:* quod X. argumentis probare nititur: inter quæ lectum ex Ephes. 4. v. 4. petitur, de quo jam agitur. Etiam si igitur unitatem vocationis quoque adstruit; de unitate tamen finis probandâ potissimum laborat. Intelligunt Animad-

Animadversores imbelle argumentum esse; unde mallent eo non usum esse *Eckhardum*. quia τὸ ἀποθεῖναι τῆς ἀποδείξεως ἐλάττωσις τῆς ἀληθείας. De externæ vocationis unitate non est quaestio.

Argumentum VII. Ex Luc. 14, v. 15. *Deus jubet vocatos ad intrandum compelli: Ergo eodem sine omnes vocat.* §. 22.

Ad hoc argumentum, inquit, W. satis quidem expeditè, sed nimis dictatoriè respondet. Nego, inquit, consequentiam; nullâ prorsus negationis ratione addita, quam Christiano lectori invidere non debuisse. *

* ibid. th.

R. Bona verba, Animadversores: Præter morem & legem disputationis nihil hæc agit W., *Eckhardi*, quod propono, n. 7. est argumentum: qui cum consequentiæ rationem planè nullam redderet, negasse eam mihi suffecit: affirmanti potius, quàm neganti incumbit probatio; qui expeditè quidem; sed nimis dictatoriè objecit, nullâ consequentiæ ratione redditâ; quam invidere nobis non debuerat. Ego verò cur consequentiam negem, causam habeo gravissimam: quia planè alienum est à divinâ sapientiâ intentione, seu fine, frustrari & excidere.

66.

Sed ipsi Animadversores suppleant extract. de prædest. quod in theologiâ, propter compendii rationem, deesse judicant: Per domum, inquam vocati jubentur compelli, intelligendum esse cœtum Ecclesiæ visibilis, & compulsionem seriæ adhortationis quidem argumentum esse, non verò statim hunc inferre finem, ut invitati ingrediantur in regnum cœlorum.

Excipiunt igitur (1) *Rem salvam esse: se non satis capere, quâ ratione sit seriâ invitatio, & quidem ea; qua ex magno desiderio hospitium, cum compulsu est conjuncta, carere & destituta esse possit hac intentione, ut invitati compareant.* *

§. 23.

* p. 387.
th. 67.

R. Res salva est: nullum solutioni meæ periculum ab hac exceptione. Ad comparandum per vocationem Deus seriò vocatos nonnullos obligat: etsi non eo fine, ut compareant: cum præsciat propriâ suâ culpâ & contumaciâ eos non cōparituros, quos & eo fine, ut compareant, per sapientiam suam & potentiam immensam, vocare non potest: siquidem hujusmodi intentio è diametro cum sapientiâ pugnat. Magnum verò desiderium, idque frustraneum, ejus rei, quam se nunquam consecuturum præsciat, & quam infallibiliter procurare nolit, qui rem tanto desiderio expetitam in manu suâ habet, & hominum etiam refractariorum, quò vult, suaviter inclinare voluntates potest, Deo tribui non magis piè potest, quàm intentio frustranea: Illa ad visibilem Ecclesiæ cœtum compulsio, verbo ἀναγκάζειν expressa, & à Deo mandata Apostolis, est vocatio externa verbi præconio &

miraculorum virtute peracta: *Ut sciamus*, inquit Theophylactus, *magna virtutis Dei esse, credidisse gentes in tantâ versantes ignorantia, ideo dixit, compelle. Nisi enim magna predicaretur virtus, ut magna esset verbi veritas, quomodo persuasi essent homines, in idolorum cultu insanientes & fide operantes, ut repente agnoscerent verum Deum & spiritualement diligere vitam.* Igitur admirabilem translationem significare volens, nominavit necessitatem: quasi diceret quis: gentiles, etiam nolentes relinquere idola & delicias, à predicatione veritatis coacti sunt ea relinquere. Hoc ministerium, hic reconciliationis sermo Apostolis & verbi ministris, quorum in colligendâ Ecclesiâ operâ Deus utitur, à Deo demandatus est, & ubique possunt, prædicandus, ea intentione principali, quæ & Dei est intentio, ut Ecclesia colligatur tandem æternum glorificanda. Hæc ut nulli labori fideles verbi præcones parcunt, proprioque iudicio in specie & individuo neminem excludunt; ita incrementum à solo esse Deo norunt, trahique solos illos, quos trahere vult Deus, reliquos autem quos non vult trahere, & quos ipse solus à suis novit discernere, indurari. Errant igitur, ex ignorantia, circa multa individua ministri, suoque fine excidunt: Deus verò, qui ab eterno & ordinavit & præscivit omnia, nec errare, nec fine suo excidere ullo modo potest, quia negare se ipsum non potest.

§. 24. *Exponat nobis finem, inquit, istius invitationis & compellationis, si negat esse ingressum*.*
 * ibid. th. *R.* Verbis meis ipsi sibi respondent Animadversores; ut, quid officii sui sit, invitati reprobi intelligant, & sic inobedientiæ convincantur.
 ead.

§. 25. *Sed regerunt, novum hoc esse invitationis genus, aliàs inauditum & accedentarium prorsus, cui textus sit contrarius*.*
 * ibid. th. *R.* Novum hoc non potest esse ei, cui Deus non novus est; qui sapientissimum esse Deum novit, qui ab humana quoque sapientia alienum esse novit, finem intendere, quem se non assecuturam præsciat. Imò nec Aristoteli visum fuisset novum, qui de Deo jam pridem verissimum axioma promulgavit, *ὁ θεὸς καὶ ἡ φύσις ἃ δὲν μάλιστα ποιεῖ*, lib. 1. de celo, textu 32. hoc est: *Deus & natura nihil faciunt frustra.* In textu Evangelico non video quid huic repugnet veritati: *Pharaonem per Moysen invitavit Deus ad populi dimissionem, quem tamen invitando induravit ut ne dimitteret.* Sanè non novum hoc est invitationis genus, sed antiquissimum.

§. 26. *Cur invitati, inquit, se excusari petissent, quòd non possint venire, nisi ipsi agnovissent invitationem eo fine esse factam ut comparerent*.*
 * ibid. th. *R.* Ad
 ead.

R. Ad vocationem manifestam respiciendum erat vocatis, non ad vocantis intentionem occultam. Ita vos docet *Lutherus*, locis supra allegatis. Debuerunt agnoscere se obligari mandato vocantis ad comparandum, quod & agnoverunt: Unde se excusari petunt, & impedimenta prætendunt.

*Sed qua de causa, inquit, Dominus cœnæ venire nolentibus indignatus fuisset, nisi ea illos vocasset intentione, ut omnes venirent ** §. 27. * ibid. th.

R. Jure indignatus fuit mandatorum suorum contemtoribus & præfractis officij neglectoribus. Ad obedientiam obligantur reprobi: Etiam si nec volunt, nec possunt obedire, tenenturq; rationem reddere ei, qui reddendis rationibus non est obnoxius. *Si quis litigare velit cum eo, non poterit respondere ei ad unum ex mille*, Jobi 9. v. 3. Nonne indignatus *Pharaoni* fuit, quod populum non dimitteret, ipse Deus indurando fecit: videte quæ ex *Luthero* supra sunt allegata. Pertinet huc objectio, Rom. 9. vers. 19. *Quid adhuc succenset? voluntati ejus quis resistit?* videatur Apostoli responsio, vers. 20.

Excipiunt (2) *Si maximè detur, per domum intelligendum esse cœtum Ecclesiæ visibilis, eo ipso tamen, quo probant reprobos ad cœtum Ecclesiæ à Deo vocari & compelli, simul demonstrari, ad regnum cœlorum & salutem æternam eorundem esse invitatos ** §. 28. * ibid. th.

R. Reprobos quosdam etiam ad regnum cœlorum vocari, ego nunquam negavi, neque quisquam orthodoxus: Cur autem in tract. de prædest. domum restringam ad cœtum Ecclesiæ visibilis, obscurum esse non potest ei, qui ad objectionem, ad quam respondeo, attenderit: Est ea: *Deus jubet vocatos compelli ad intrandum: Ergo eo sine jubet, ut ingrediantur regnum cœlorum*. Hæc necessaria erat explicatio domus in parabola expressæ, ne videretur vel affirmare, ad regnum cœlorum, hoc est, beatam æternitatem, & reprobos à Deo vocari cum intentione, ut ingrediantur: vel negare reprobos aliquos ea vocari intentione, ut Ecclesiæ visibili se associant. Utrumque falsum esset; prioris falsitas hætenus demonstrata est: posterioris falsitatem scriptura & experientia monstrant: multos enim reprobos se associare visibili Ecclesiæ, ex intentione Dei, adeoque hac etiam intentione vocari, manifestum est.

Argumentum VIII. *Deus non est hypocrita: Ergo quoscunque vocat ad salutem, eorum salutem intendit.* §. 29.

Consequentiam nego: Deus enim non vult videri id velle, quod non vult, (quod hypocritarum est) sed ostendit reprobis causam negatæ salutis.

Sunt & aliæ vocationis externæ causæ, alij fines, quos Deus intendit; de quibus supra.

Excipiunt (1) *Se hoc assumere, quod datur, hypocritam esse, qui vult videri id velle, quod non vult & ita concludere:*

Quicumque verbis præ se fert, se velle salutem alicujus, quam tamen absolute non vult, ille vult videri id velle, quod non vult. Atqui Deus verbis præ se fert

* ibid. th. &c. Ergo*.

68,69.

R. *Propositionem* distinguo: qui verbis præ se fert se velle salutem alicujus, quam tamen absolute non vult, hoc est, nullo modo vult, vel absolute decernendo, vel cum conditione promittendo, vel conatum eam consequendi mandando, ille vult videri velle, quod non vult. Cum hac limitatione acceptam *assumptionem* nego. Etiam si enim decrevit Deus reprobos non salvare, tamen decrevit nonnullis viam salutis monstrare, ad eam incundam obligare, & sub conditione obedientiæ, salutem promittere; quod exequitur quoque per vocationem: neque præ se fert velle, quod nullo modo vult. Eodem colore dici posset Deum verbis præ se tulisse, se velle dimissionem populi, cum prima, secunda, tertia &c. vice dimissionem Pharaoni mandaret, quam tamen non voluerit, cum ipse impedierit. Egisse igitur hypocritice. Simili hæc modo respondendum.

J. 30.

Ajunt Animadversores in minori duo sibi esse probanda:

(1) *Deum verbis præ se ferre, se velle salutem reproborum.*

Constare hoc ajunt ex apertissimis scriptura dictis, quibus Deus non tantum reprobos vocat, monet, credere & resipiscere jubet, sed insuper jure jurando firmat, se eorum salutem velle, imò cælum & terram adversus ipsos contestatur, &c.

* p. 388.

th. cad.

Ezech. 18. & 33. Esaia 1. v. 2. & 5. v. 3, 4. *

R. Malim dicere, verbo *Deum* significare, quàm, verbis præ se ferre, se salutem reproborum velle. Quo verò modo eam velit, & quo sensu significet se velle, in distinctionis ad assumptionem applicatione jam dixi. Vult, non decernendo, vel efficiendo, (siquidem ab æterno decrevit non salvare, uti in tempore quoque non salvat, sed damnat) sed approbando, sub conditione obedientiæ promittendo, mandando & ad obsequium obligando. Ita igitur sine contradictione, sine hypocrisi, vult & non vult. Quis *ὡς ὁ πατήρ* accuset Deum, quando *Abrahamo* præcepit mactare & occidere filium, quem tamen non occidi, sed in vita conservari voluit & conservare decrevit? Quando *Pharaonem* jussit populum dimittere, cujus tamen cor induravit, ut ne dimitteret? Quando converti populum jussit, quem tamen excæcavit & obduravit, ne converteretur & sanaretur: quique ab æterno decrevit facere, quicquid fecit, & non facere, quicquid non fecit.

2. Lm.

2. Lutherani quoque nolunt videri Deum accusare ὡς ὀργισμένον, quando, diverso respectu modoque, eum reprobos salvos velle & nolle ajunt: velle voluntate antecedente nolle consequente. Æternum Dei decretum de damnandis reprobis immutabile agnoscunt esse, quamvis sub conditione multis vitam promittere, & ut nostri loquuntur A. salvandi voluntatem verbis præseferre eidem affirmant: anne non sine nota ὡς ὀργισμένον?

3. Apud Ezechielem juramento firmat Deus, se velle vitam peccatoris conversi, quam etiam ab æterno decrevit, & in tempore actu confert. Mortem verò peccatoris impœnitentis velle Deum qui negat, & reprobationem & damnationem negat. Audite Brentium, in cap. 15. Johan. vult Deus ut peccator maledicatur: nam sic sententia legis, quæ est divina, pronuntiatur. Non tamen vult mortem peccatoris, si resipiscat & convertatur. Apud Iesaiam c. 1. Deus cælum & terram testes ingratitudeis populi sui Israëlitici appellat, de cap. 5. supra egimus.

(2) Deum salutem reproborum, juxta internum beneplacitum, non velle: quod inde probant: quia nego Deum reproborum voluntates velle ad obsequium flectere*.

S. 31.

* ibid. th.

R. Si hic sit sensus, Deum ab æterno decrevisse reprobos non salvare: ead. nulla opus est probatione: Hoc enim tanquam verissimum lubens do; & suo loco ex scripturis probavi: Interim beneplacitum Dei quoque est, præceptis suis ad obedientiam reprobos obligare & sub conditione obedientiæ præmium vitæ promittere; quod & ipsum exequitur, sine ulla hypocrisi.

Excipiunt (2) Nondum liquere, qua ratione Deus ab hypocrisi liberetur, si dicatur in vocatione externa ostendere reprobis causam negatæ salutis:

1. Quod petatur τὸ ἐν δεξιῇ: nondum enim probatum esse, Deum reprobos idcirco vocare, ut ostendat illis negatæ salutis causam. Illud enim per doctrinam legis fieri posse, nec esse, quod per promissiones Evangelii à Deo falsa spe latentur*. * ibid. th.

R. Evidenter id probatum est, ex remotione finis: quem Adversarij 70. Deo tribuunt planè indignum ejus sapientia & potentia. Libuit autem Deo reprobos nonnullos per legem cordibus inscriptam tantum, alios per legem & Evangelium inexcusabiles reddere: Ut ipsa testatur scriptura & experientia. Ita Christus, Johan. 15. v. 22. Si non venissem & locutus essem eis, peccatum non haberent: Nunc autem non habent, quod prætexant peccato suo, vel, ut alij vertunt, non habent excusationem de peccato. Lactari reprobos spe falsa, falsissimum est: spes enim vitæ ipsis nulla fit, nisi sub conditione obedientiæ; hanc verò conditionem quisquis implet, spem vitæ certissimam habet; qui non implet, & tamen sperat, à se ipso non à Deo decipitur.

§. 32. 2. *Quod ista salutis negatio, nihilominus cum hypocrisi & elusione sit conjuncta, quam diu Deus, interno proposito reprobis negare salutem absolutè stantur.*
 * ibid. th. euitur *.
 ead. Re.

Falsum hoc esse, jam ante ostendi; finis Dei non est illudere reprobis, sed ad officium faciendum obligare reprobos, causam negatæ salutis indicare, & inexcusabiles reddere. De reprobis, quibus sub conditione fidei salus per vocationem externam promittitur damnamus æternum & immutabile Dei est decretum, idque non conditionatum, et sine à peccati respectu absolutum. Nobiscum hoc docet *Lutherus*, & saniores quoque *Lutherani*: qui illusionem & hypocrisin detestantur.

Ex iis, quæ dicta sunt hactenus, pro veritate Dei contra hypocrisin, facile est judicium ferre de omnibus quæ prolixè & satis blasphemè effundit *Grænerus*, de hypocrisi & ludificatione Dei, invocatione reproborum, *absurd.* pag. 257. 258 259. 260.

EXERCITATIO LXXVI.

Asseritur & vindicatur sententia orthodoxa de sacramento propriè dicto ejusque genere & naturâ: ubi differitur quoque de infantium fide & Baptismo.

§. 1. **D**Ucit me ordo institutionis meæ & animadversionis *Lutheranæ* ad doctrinam de *Sacramentis*, in qua triumphum sibi de orthodoxis promittit *Gerhardus* & lauream decernit, per juveniculum, ut res ipsa loquitur, insolentem & ferocientem, qui nuper forsan à Philosophorum subfelliis dimissus, & laurea donatus, ut vitulus, aut fræni impatiens equi pullus, orthodoxos Doctores quosvis obvios protervè calcibus petit, proverbii incessit, subtilitatum philosophicarum & theologicarum acumine ferit, & stylo interdum ad *Parnassi* cacumen usque sublimato, tantò validius ex alto confodere nititur. In ipso limine Animadversionis primæ *complices & Terrigenas*, hoc est, *Gigantes & Cyclopes*, fratres salutatur orthodoxos Doctores, pro modestia, opinor, *Lutheranâ*, qua præsidi suo barbam demulcet. Nobis, hæc monuisse, sit vindicasse.

§. 2. In proaulio dicitur *facinus Christiano homine indignum, in scitia Phytagorica*

gorica operculum vanum, si visceribus tenaciter inhaereat falsa praesumptio, iudicarias partes in religionis negotio sibi vendicare, & praconceptas suas opiniones arenoso fundamento superstructas, ausu plusquam temerario, pro sententiis pronuntiare insulse *. Hoc velut emblemata optarim cathedrae Animadverforum literis uncialibus inscribi. Nos praeccepti memores Apostolici *ἡμῶν τὰ δικάζομεν, τὸ καλὸν καὶ τέχνομεν*, interimque patimur, quamvis non sine contradictione, quod mutare non possumus, *fixedissimum* pro purissimo aliis arridere, eosque in clarissima luce cœcutire: quæ de suis haud inviti largientur mihi Animadverfores.

* p. 389.

Dissensum nostrorum circa appellationem Sacramenti Jesuiticè exagitant *, *Bellarminum* imitati, qui circa appellationem hanc modò *Zwinglium*, modò *Calvinum*, modò *Philippum* perstringit & sugillat: quos è nostris vindicavit *Chamierus*, Tom. 4. lib. 1. c. 1. Unanimi sensu & consensu appellationem Sacramenti omnes retinent orthodoxæ Ecclesiæ, scholæ: testes confessiones publicæ, privatae disputationes, commentationes, volumina & libelli theologici. Unus, quod sciam, *Philippus* in locis editis, anno XXI, XXII, non contradicente *Luthero*, imò laudibus in cœlum efferente locos, locum de signis inscripsit, non de Sacramentis. Interim de ipsa voce Sacramenti, quam non spiritus S. lingua, sed Romana & Latina Doctoribus Ecclesiasticis, & quidem imprimis Autori versionis vulgata, subministravit, iudicia sua liberè, consensu in doctrina salvo, exposuerunt. In authentica N. T. editione occurrit vox *μυστήριον*, quam ubique ferè sacramentum reddit latinus interpres, & quam arripientes *Monachi*, post *Lombardum* & *Hugonem*, tot ferè sacramenta propriè dicta in Ecclesiam N. T. induxerunt, quot in scriptura nominantur mysteria. Tandem tamen septenario numerus est conclusus, quia septem in Ecclesia sunt hominum diversitates, adeoque primum sacramentum fuit appellatum *intrantium*, ut Baptismus: secundum, *pugnantium*, ut confirmatio: tertium, *virescumentium*, ut Eucharistia: quartum, *resurgentium*, ut Pœnitentia: quintum, *exeuntium*, ut extrema unctio: sextum *ministrantium*, ut ordo: septimum *novos milites introducendum* ut Matrimonium. Alii alias quoque rationes è septinario in scripturis læpius expresse deductas effinxerunt. Unde *Zwinglius*, vocem istam, inquit, Sacramentum, magnopere cupiam Germanis nunquam fuisse receptam, nisi germanè esset accepta: quod posterius omitendo *Bellarminus*, candore Jesuitico prius, tanquam absolutum votum, exagitare sibi permisit. *Calvinus* Instit lib. 4. cap. 14 § 13 ait veteres, qui sacramenti nomen signis indiderunt, minime reflexisse, quis fuisset verbi huius usus latinis scriptoribus: sed novam

§. 3.

* p. 390.

th. 1.

hanc

hanc significationem pro suo commodo affinxisse, quâ simpliciter sacra signa designarent. Interim vocem hanc in sensu Ecclesiastico cum omnibus Christianis Ecclesiis & Doctoribus retinet, tanquam longâ præscriptione civitate Ecclesiæ donatam. Quod etsi omnes facimus, tamen *Aristarchorum* horum censuram & dentes declinare non possumus. Neque *mysterii* appellatio in scripturis tribuitur vel *Baptismo*, vel *Eucharistia*: quod tamen nomen indi illis nemo pius ægrè fert: quia sub elementis visibilibus offertur & exhibetur arcano modo gratia spiritualis, quæ sensibus non apprehenditur, & ratione non intelligitur, sed ex sola verbi Dei revelatione agnoscitur: *Chemnit. Exam. Concil. Trid. part. 2. pag. 5. a.*

§. 4.

Protestantur A. se nolle scrupulosè vocabuli (*sacramentum*) investigare originem. Interim ne hîc quidem animi morbum ex impotentia possunt premere. *Zwinglium* perstringunt, quod appellationem communem, secundum principalem significatum, *sacramentis* propriè dictis, per modum exclusionis, accommodet. *Calvinum*, quod novam hujus vocis significationem fingat *; Illi pro laude, quam accuratè distinguenti debebant, vituperium reponentes: hunc etiam insigni injuriâ afficientes. Non enim *Calvinus* novam hujus vocis significationem fingit, sed fictam à priscis theologis docet: ut patet è verbis, quæ modò allegavimus.

* ib. th. 2.

Distinguunt tamen, & *sacramentum* docent in Ecclesiâ dupliciter usurpari; generaliter & specialiter. Generaliter (1) κατὰ γενικὴν ὁρμήν, pro mysterio, seu secreto, *Daniel. 2. v. 19, 30, 47. & 4. v. 6. Tobia 12, v. 7. Sapient. 2. v. 22.* (2) Propriè pro signis institutis ordinatione Dei specialiter, quando in specie ad sacramenta sic dicta transfertur; & sic accipi dupliciter (1) Impropriè pro signo seu etiam re terrenâ, vel parte alterutrâ sacramenti duntaxat, ut ab *Augustino* sæpè usurpatur. (2) Propriè pro toto sacramento, toto ritu, seu actione divinitus ordinatâ *.

* p. 391.
th. 3.

R. 1. Notum in latinâ Ecclesiâ vocem hanc gentilibus usitatam scriptoribus significatu non uno (ut, quæ propria & principalis fuerit, non aded constet) assumptam & quasi sanctificatam, ita tamen, ut à priscis Patribus variè quoque sit accepta. Quod verò potius κατὰ γενικὴν ὁρμήν ad mysterium, seu arcanum, quàm ad signum ordinatione Dei institutum significandum sit traducta, non video unde A. habeant. Nam & *mysteria*, seu secreta, à *Daniele c. 2.* descripta, à Deo exhibita sunt, neque minus propriè vel impropriè appellâtur *sacramenta* (si è sua origine æstimentur) quàm alia arcanæ significationis signa à Deo ordinata. Et quidem *Danielis 2.* in textu *Chaldaico* eadem vox מִסְתֵּרִים septies occurrit, notatque mysticam illam imaginem regi à

Deo

Deo repræsentatam, ejusque secretam significationem. Unam hanc vocem interpres vulgatus ter *sacramentum*, quater *mysterium* reddidit, sine ullo mutationis mysterio. An satis concinnè *sacramenti* vocem adhibuerit, non disputo. Idem interpres *μυστήριον* quoque in N. T. passim *sacramentum* reddidit, ex voto *Pontificiorum*, qui ad multiplicanda Ecclesiæ N. T. sacramenta abusi sunt versione istâ Evangelicis non probatâ. Interim Ecclesiæ suam esse vocem illam jam pridem voluit, cum quâ meritò jam loquimur, & de proprietate atque improprietate vocis, non tam ex origine, quàm ex consuetudine Ecclesiæ orthodoxæ pronunciamus, postquam restrictior esse usus capit.

2. Impropiè *sacramentum* ab Ecclesiâ veteri pro *signo*, propriè pro *complexo signi & rei signata* accipi, satis quidem fervidè Animadversores affirmant, sed ne frigidè quidem probant: etsi non diffiteor esse è recentioribus, qui ipsis assentiantur: qui tamen non tam sensu, quàm verbis à me dissentiant, & ab ipsis ego. Qui enim sacramentum propriè *signum* esse docent, à sacramento non excludunt rem signatam, etsi negant per se esse rem signatam, ut *Augustinus* & alii. Ita relatum propriè non est pars correlati, etiam si à correlato non excluditur, & ne in definitione quidem. Unde & rem signatam à definitione sacramenti non magis ego exclusi, quàm Animadv. qui mihi contradicunt. Dici verò propriè sacramentum de eo, quod non est res signata seu materia interna, ad th. sequentem probabo. Interim, quoad rem ipsam, facilè admitto descriptionem sacramenti ab Animadv. exhibitam.

Sacramentum est actio sacra divinitus instituta, nempe administratio rei certa peculiari Dei verbo determinata, hoc fine, ut per illam Deus promissionem Evangelii propriam de gratuita peccatorum remissione singulis venientibus offerat & credentibus applicet & obsignet *.

Ex Apologiâ Augustiniana confessionis hanc nobis definitionem sacramentorum exhibet *Hutterus* in compend. l. 19. q. 2. *sacramenta sunt ritus, qui habent mandatum Dei, & quibus addita est promissio gratiæ.* Apologiæ verba pleniora hæc sunt. Discernunt Ecclesiæ à cæteris gentibus ritus quidam divinitus instituti, qui nominantur usitatè sacramenta, ut Baptismus & cœna Domini: quæ tamen non tantum signa professionis, sed multò magis, ut vetustas dicit, signa gratiæ, id est, sunt ceremoniæ additæ promissioni Evangelii de gratia, seu gratuita remissione peccatorum. Ibidem Baptismus dicitur esse integra actio, videlicet, mersio & verborum pronuntiatio &c. In Examine *Philippus* sacramentum ita definit. *Sacramentum N. T. ut Ecclesiæ loquitur, est ritus in-*

* ibid. th.

ead.

stitutus, additus promissioni in Evangelio tradita, ut sit testimonium & pignus exhibita & applicata promissionis gratia. Ideo vetustas dixit, sacramentum est signum gratia.

Heerbrandus in compend. Quid est sacramentum? sacramentum propriè loquendo est ceremonia vel sacra actio in Evangelio divinitus instituta, constans verbo Dei & Elemento, quâ, tanquam sigillo, promissio Evangelii propria de gratia & reconciliatione cum Deo applicatur, confirmatur & obsignatur. Neque dissentiunt alij. Consentit quæ à me traditur definitio, lib. I. cap. 20. th. 3. Sacramentum est ceremonia externa, v. sibilis, divinitus instituta, quâ Deus gratiam in Mediatore collatam conveniente signorum & rerum signatarum analogiâ significat, obsignat & exhibet, ipsiusque populus vicissim fidem & pietatem testatur.

Ab Admonit. Neostad. cap. 2. pag. 41. describitur sacramentum ritus seu ceremonia, cujus usum Deus inde ab initio precepit suæ Ecclesiæ, ut fideles &c.

A Morneo lib. 4. de Euchar. cap. 4. Sacer ritus à Deo institutus promissioni gratia in Christo factæ adjunctus, quo tanquam arrhabone & testimonio fidelis quisque certus sit, promissionem illam gratia, quæ in verbo divino explicatur, sibi particulatim ad salutem exhiberi, ratificari, applicari.

Quis omnes enumeret? Nemo nostrum, qui ex professo & plenè sacramentum definit, sive per signum, sive per ritum, sive per ceremoniam, sive per actionem (hæc enim omnia genera nostris usurpantur) in definitione sacramenti omittit mentionem institutionis divinæ & rei internæ seu significatæ, obsignatæ, exhibitæ, finisque & usus. Videantur Calvinus, Beza, Zanchius, Ursinus, Polanus, Piscator, Bucanus, Treleatius &c.

§. 5.

Interim hoc probè notari velim, pro synonymis cum à nostris, tum à Lutheranis quoque Doctoribus haberi in hoc negotio actionem, ritum, ceremoniam, signum: neque vel Animadv. hæc excipio, quorum th. 3. hæc sunt verba: sacramentum accipitur propriè pro toto ritu seu actione divinitus ordinata: & th. 8. Ceremonias divinitus institutas in actione consistere, nemo inficiabit, & th. 25. Tantum abest, ut signi vocem in doctrina sacramentorum reformidemus, vel ad eam expallescamus, ut potius agnoscamus illud proprium scripturæ vocabulum esse, quo ipsa sacramenta significantur, eorumque conditio & natura describitur, & quo sæpè orthodoxa Antiquitas usa est. Plura deinceps.

§. 6.

Ajunt primariam hanc & genuinam Vocis sacramenti significationem non esse ad palatum V. accipientis eam propriè pro altera parte sacramenti, nempe, signo sensibili ad rem internam seu intelligibilem, relato, seu pro externa Elementi administratione & externis ceremoniis in oculos incurrentibus: sequentis hac in parte

parte Socinianos, Herbornenses, Musculum, Sadeelem &c. praefractè negantes rem significatam pertinere ad essentiam sacramenti, locoque integri sacramenti putamina Ecclesia Dei obtrudentes *.

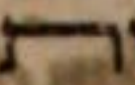
* ib. th. 4.

Re. 1. Fateor propriâ significatione mihi cum multis aliis sacramentum esse *signum* ordinatione divinâ institutū, cujus synonyma, ut ante ostendi, Theologis cum nostris, tum Lutheranis, sunt *ceremonia*, *ritus*, *actio*: adeoque rem significatam, quamvis sine eâ nec esse, nec definiri sacramentum possit, & propter rem signatam sit sacramentum, tamen, propriè & accuratè loquendo, partem essentialē sacramenti propriè dictam non esse. Ratio assertionis meæ hæc est: quia signi propriè sic dicti pars essentialis propriè dicta non est signatum. Atqui sacramentum est signum propriè dictum. Ergo sacramenti pars essentialis propriè dicta non est res signata. (Eadem est ratio *actionis*, *ceremonia*, *ritus*: Etiam si enim actio, ritus, ceremonia versantur circa objecta propria, tamen partes eorum essentialēs propriè dictæ, αἰχμαμακῶς loquendo, non sunt objecta: judicent hæc qui possunt judicare, & quibus ignota non est actionis natura.) Hoc modo & argumentis etiam plerique *Lutherani* coguntur mihi assentiri, aut fateri, Christi corpus & beneficia esse partem essentialē vel integram actionis & ceremoniæ externæ in sensu incurrentis, quod planè absurdum.

Propositionis veritas patet ex inductione signorū & rerū signatarum. Omnium verò minimè signorum sacramentalium in specie sic dictorum partes essentialēs propriè dictæ sunt res signatæ. Habemus hæc confidentes Animadversores, quorum verba, th. 10, hæc sunt: signum signat, sive significat quidem suum signatum, sed non est ipsum signatum, vel pars signati. Ita quoque actio sive sacra sive profana, versatur quidem circa objectum, sed non est ipsum objectum vel pars objecti.

Assumptio probatur (1) Ex scriptura: Circumcisio propriè dicta fuit signum propriè dictum: circumcisio propriè dicta fuit sacramentum. Ergo quoddam sacramentum fuit signum propriè dictum. Neque ulla est ratio, cur non & omnia alia sacramenta propriè dicta signa sint propriè dicta: de quo plura in sequentibus. Propositio prob. Rom. 4. v. 11. Abraham accepit signum circumcisionis (hoc est, circumcisionem, signum) quod obsignaret justitiam fidei: ubi circumcisionem accipi propriè pro externo ritu significante & obsignante justitiam fidei, ex ipso Paulo manifestum est. Distinguit enim circumcisionem istam; quam signum appellat, à justitiâ fidei, tanquam re signatâ. Non enim fuit circumcisio, propriè dicta, ipsa fidei justitia, sed signū & sigillum justitiæ, (σημεῖον καὶ σφραγὶς) sic & Gen. 17. v. 11. Eadē circum-

§. 7.

cisio expressè signum, appellatur: etsi ibidem quoque improprie fœdus appellatur: improprietate & phrasi scripturis familiari, quando de sacramentis loquuntur. Fatentur Animadv. th. 25. *signum esse proprium scriptura vocabulum, quo sacramenta significantur.*

§. 8.

(2) Ex Antiquitate piâ; quam, ut supra vidimus, in Apologiâ C. A. & in Examine Philippus laudat, quod sacramentum appellarit *signum gratia*. Sic & Contarenius: *Apud theologos posteriores* (intelligit eos, qui quarto vixerunt seculo & sequentibus) *immutata fuit hujus nominis* (sacramenti) *ratio* (significatio, quam apud superiores habuit) & *appellaverunt sacramentum signum illud sensibile, sub quo latet arcanum spirituale: arcanum verò illud, quod latet, appellavêrem sacramenti.* Igitur sacramentum propriè dictum significavit illis diversum quiddam à re sacramenti, hoc est, re signatâ sacramento. Notius hoc est ex Augustino & aliis, quam ut ulla egeat probatione. Planè synonyma Augustino fuerunt *sacramenta & signa*, seu *signacula sacra*. Memorabilia sunt verba, quæ ex August. tract. 26. in Johan. repetit Rabanus Maurus, de Institut. Cler. lib. 1. cap. 31. *Mensa Domini quibusdam cedit ad vitam, quibusdam ad exitium. Quicumque enim ejus particeps fuerit, idem Christo capiti membrum associatum erit in regno coelorum. Quia aliud est sacramentum, aliud virtus sacramenti: sacramentum enim ore percipitur, virtute sacramenti interior homo satiatur. Sacramentum in alimentum corporis redigitur, virtute autem sacramenti aeterna vita dignitas acquiritur. In sacramento fideles & communicantes pactum societatis & pacis ineunt: in virtute verò sacramenti omnia membra capiti suo conjuncta & coadunata in aeternâ charitate gaudebunt. Sicut ergo illud in nos convertitur, cum id manducamus & bibimus: sic & nos in Christi corpus convertimur, dum obediētes & piè vivimus.* Testimonia Antiquitatis hanc in rem multa adducit consens. orthod. c. 7. pag. 304, 305, 306, 307. & seqq. Chamier. Tom. 4. lib. 1. c. 14. Morna: de Eucharist. lib. 4. cap. 1. pag. 656. Hanc doctrinam à Patribus acceptam etiam num retinet Ecclesia Pontificia, quamvis in cenâ Dominicâ aboleat suâ transubstantiatione sacramenta, h. e., symbola sacramentalia substantialia. Hinc Catech. Trident. Latini Doctores signa quedam sensibus subjecta, quæ gratiâ, quam efficiunt, simul etiam declarant ac velut ante oculos ponunt, sacramenta commodè appellari posse existimarunt: Item: *Quæ cum ita habeant, sacramentum ad hoc rerum genus, quæ significandi causa instituta sunt, referri perspicuum est.* Iterum: *Sed ex scripturis etiam aperte colligitur, sacramentum inter signa numerandum esse.* Apostolus enim de circumcisione, veteris legis sacramento, quæ Abrahamo omnium fidelium Patri data erat, ita ad Romanos scribit: *Et signum accepit cir-*
cum.

circumcisionis, signaculum iustitiae fidei. Hæc Catech. Trid. Neque dissentit Bellarm. qui inter requisita, quæ ad novæ legis sacramentum constitutum sunt necessaria, primo loco ponit, *ut sit signum*: ut sit signum, inquam, non ut habeat signum. Neque dissentiunt alii. Vide Chamier. Tom 4. lib. 1. cap. 11. Patrum hanc in rem testimonia multa vide in *orthodox. consens.* cap. 2. quorum constans de hac sacramenti ratione & significatione fuit sententia. Neque obstat, quod alibi Augustinus ait, *sacramentum & rem sacramenti esse corpus Christi.* Siquidem Christi corpus propriè vel impropriè accipitur: propriè acceptum est res sacramenti, non sacramentum, secundum perpetuam Augustini sententiam: Impropriè acceptum, pro signo corporis Christi, est sacramentum, non res sacramenti. Unde alibi, *cælestis panis*, inquit, *suo modo vocatur corpus Christi, cum re vera sit sacramentum corporis illius, quod visibile & palpabile in cruce pependit.*

(3) E testimoniis Lutheranorum. Dignus hæc est, qui gregem ducat, Lutherus, Tom. 7. Wittenb. fol. 18. Also ist dieses Sacrament in Brod vnd Wein empfangen nichts anders / dann ein gewis Zeichen empfangen dieser Gemeinschaft vnd Einleitung mit Christo vnd allen Heiligen. Gleich ob man einem Bürger ein Zeichen / Handschrift oder sonst eine Lösung gibe / daß er gewis sey / er soll der Stadt Bürger seyn. Plenior ejus est definitio & planè Augustiniana, Serm. de N. T. *sacramentum est signum rei sacrae, spirituale quippiam significans, cæleste & æternum, quod corporalibus externisque rebus representatur.* Item: *sacramentum oportet esse externum & visibile signum, scilicet tamen quod spirituale rem contineat & significet: ut hoc modo per illud, quod est externum, perducamur in id, quod est spirituale: ipsum quidem externum oculis carnis, spirituale verò interius oculis cordis complectentes:* Idem concion. in c. 6. Johan. *Quod si panis super altari tantum est signum, ut baptismus: non igitur male Berengarius, qui, solum sacramentum esse sensit, & non ipsum substantialiter corpus Christi, cuius est signum: neque enim simul ipsum reverà corpus & signum ejus esse potest.* Memorabilia sunt Lutheri verba, quæ allegat consens. orthod. cap. 7. pag. 340. *In hoc sacramento Altaris, sicut in superiore Baptismi tria sunt, quæ omnino scire & intelligere est necesse: primò sacramentum, seu signum: secundò significationem ipsius sacramenti: tertio fidem utriusque.* *Sacramentum oportet externum & visibile signum esse, invisibili aliquâ formâ, ut sunt externa panis & vini signa, & in Baptismo aqua.* *Significationem sacramenti necesse est internam & spiritualem esse, ab ipso videlicet spiritu hominis comprehensam, qualis est vera communicatio corporis Christi, quâ fideles Christo incorporantur ei que uniuntur, & ipsis vicissim passiones omniaque dona & beneficia*

ipsius communia sunt. Atque sic sacramentum in pane & vino accipere, nihil est aliud, quàm certum signum accipere hujus communionis & incorporationis cum Christo ejusque sanctis & fidelibus: Fides denique sacramenti utraque illa superiora duo, externum & visibile signum, & spirituale ipsius significationem in usu & utilitate sacramenti conjungit. Non enim satis est scire, quid sit sacramentum & quæ sit ejus significatio: sed certò firmiterque credendum est & nullatenus dubitandum, sicut sacramentum significat, ita quoque re ipsa fieri.

Rectè & orthodoxè omnia: neque Calvinus vel Beza heic quicquam desideraverit. A se ipso nisi Lutherus defecisset: tantopere jam non laborarent Evangelicæ Ecclesiæ.

Ecce! (1) Luthero sacramentum est externum & visibile signum.

(2) Luthero formalis ratio sacramenti est significatio:

(3) Luthero signum est externum & visibile.

(4) Luthero significatio sacramenti necessariò est interna & spiritualis.

(5) Luthero res significata sacramento non nisi spiritu hominis comprehenditur.

(6) Luthero vera communicatio corporis Christi, quæ fit in sacramento, & incorporatio cum Christo fit per fidem.

(7) Luthero communicatio corporis Christi est inter Christum & fideles, non inter corpus & panem.

(8) Luthero κοινωνία, quæ promovetur per sacramentum, non tantum corporis Christi, sed & omnium Christi beneficiorum infert participationem.

(9) Luthero sacramentum in pane & vino accipere non est nisi certum signum accipere communionis & incorporationis cum Christo & fidelibus.

(10) Luthero spirituale significationem cum externo & visibili signo conjungit fides &c.

Et hæcenus planè orthodoxus & reformatus Lutherus & optimus Augustanæ confessionis interpret. Alibi si aliter sentit, utique dissentire ab ipso nobis fas erit: quando à se ipso dissentit: quod satis ipsi familiare. Nicolaus Selneccerus disertè scribit, Lutherum ab initio, cum Calvinistis sensisse: consens. orth. pag. 341.

Idem Luth. alibi, in serm. de præparat. ad Eucharist. sacramenta nihil aliud sunt, quàm signa, quæ fidem confirmant, quæque nos ad credendum invitant, & sine fide nihil prosunt: in quibus tantum accipitur, quantum creditur. Item:

sicne

sicut in omni sacramento duo considerari oportet, verbum & sacra signa: ita quoque in sacramento Missæ seu cœnæ, sunt verba, & panis & vinum: verba sunt divina promissio & Testamentum: signa verò sunt sacramenta, hoc est, sacra signa. Quemadmodum autem multo plus situm est in Testamento, quam in sacramento: sic etiam plus momenti est in verbo, quam in signo: quia signa possent etiam non esse, ut tamen se verbo sustentet homo, atque sic absque sacramento quidem, verum non absque testamento, salverur.

Assentitur quoque nobis *Lucas Lossias*, in Cateches. ubi quærenti, quid sit sacramentum? Respondet: *Externum signum* divinæ promissionis &c. *Quid elementum sacramenti?* Resp. *signum externum*, seu visibile promissionem Dei adiunctam habens. *Quid cœna Domini?* R. Est divinum signaculum &c.

Assentitur etiam *Georg. Mylius*, cum aliis.

Georg. Mylius, Jenens. olim Theol. & Professor, orthodoxi nominis & fraternitatis Evangelicæ pacisq; Ecclesiasticæ odio nobilitatus, cuius disertæ exstat sententia, disp. 5. de signo & signac: ex Rom. 4. th. 2. Quod de circumcissione dixit Apostolus, quatenus sacramentum est, id reliquis etiam commune esse, quæ hoc genere *συνώνυμους* participant, nemo est quin facile intelligat. th. 3. Priore signi vocabulo sacramentum ipsum significatur, ejusdemque conditio & natura describitur. Sacramenta enim, si proprio scripturarum vocabulo appellare velimus, signa vocabimus, thes. 4. Prius vocabulum (signum) partim ratione verbi nudi, quo cum fidelibus agit Deus, partim respectu peculiarium quorundam rituum, in primisque ritus externi, ac visibilis elementi (cui invisibile quiddam semper est conjunctum,) sacramentis tribuitur, th. 5. Quod si brevissimâ definitione, quid sint sacramenta, dicere velimus, præsens locus nobis eam ex scripturâ supeditat, ut dicamus, sacramenta esse signa (divina esse semper præsupponitur) quibus justitia fidei obsignatur, th. 8. Sacramentum cum signum appellatur, totius sacramenti conditio exprimitur. Quod ergo ad substantiam sacramenti pertinet, ei tribuendum est hoc, quod signet. Planè eadem habet *Hutterus* in August. confess. disp. 15. th. 12. Sacramentorum naturam & definitionem argutâ brevitate complexus videtur Apostolus, definiens sacramenta, quod sint signa obsignantia justitiam fidei: Et thes. 18. Sacramenta si ex naturâ & substantiâ suâ considerentur, signa sunt: sed signa talia, quæ, D. Augustino describente, præter speciem, quam ingerunt sensibus, aliud aliquid faciunt ex se in cogitationem venire, signatum videlicet: Et thes. 19. Dicuntur sacramenta signa partim ratione verbi nudi, per quod in iis Deus cum fidelibus agit, partim respectu ritus externi & visibilium Elementorum. Sic & *Lobeck*, in A. C. disp. 15. th. 14. fatetur signum esse

esse proprium scriptura vocabulum, quo sacramenta significantur, eorumque conditio & natura describitur, & quo sapius orthodoxa Antiquitas in hac doctrinâ est usa. Planè eadem est Animadversorum nostrorum confessio in hac disp. th. 25. Interim absurdè, contra scripturam, contra orthodoxam Antiquitatem, imò contra conditionem, rationem & naturam sacramenti & signi, à *Myllo, Huttero* & aliis res cœlestis & invisibilis quoque signi nomine indigitatur & comprehenditur. Contra manifestam, inquam, signi rationem, quam Pontifici quoque agnoscunt: quia de ratione signi & imprimis sacramentalis est, ut sit *sensibile*, & quidem in specie *visibile*. Nota est definitio signi ab *Augustino* tradita, quam nemo theologus huc usque improbavit, & in specie *Hutterus* laudavit, ut paulò ante vidimus. Sic & *Forsterus*, Exercit. Theolog. disp. 12. th. 3. affirmat media, quibus Deus ad fidem excitandam ordinariè utitur, esse *αὐτοῦ*, qualis prædicatio Evangelii vel *ὁ λόγος*, qualia sacramenta: vide *Chamier*, Tom. 4. lib. 1. cap. 14. *Chemnitius* L. C. part. 3. in fol. pag. 156. ait ad substantiam sacramenti in N. T. duo requiri. 1. *Expressum & universale mandatum Dei complectens universam Ecclesiam N. T. de externo, seu visibili aliquo elemento, seu signo, certo ac præscripto ritu administrando & usurpando.* 2. *Promissionem Evangelii, de gratuitâ misericordiâ Dei propter Christum, huic ritui in verbo ita additam ut per illum ea offeratur, exhibeatur, applicetur & obsignetur singulis verâ fide sacramentis utentibus.* Quibus facilè subscribimus. Prosignis enim sacramentalibus non habemus, nisi quæ ordinatione & mandato divino sunt instituta ad obsignandam promissionem Evangelicam, ad promissa bona exhibenda & applicanda omnibus & singulis, qui verâ fide sacramentis utuntur. Hactenus *Lutheranorum* testimonia.

§. 10.

2. Porro jam sic arguo. Sacramenti propriè dicti genus propriè dictum est *ritus, ceremonia, actio sensibilis*. Ergo *ritus, ceremonia, actio sensibilis* non est pars tantùm essentialis sacramenti, sed ipsum sacramentum propriè dictum. Antecedens apud *Lutheranos* est in confesso: definiunt n. sacramentum per *ritum, ceremoniam, actionem sensibilem*, tanquam genus legitimum, habentque hæc singula nomina pro synonymis: quibus expressè quoque assentiuntur Animadversores, thes. 3. 8. Rationem consequentiæ ipsimet reddunt, th. 10. colleg. pag. 398. lin. 23. *Quia pars sacramenti non potest esse ejus genus: & nulla pars de toto prædicatur in casu recto: Meisner*, Philosoph. Sobr. sect. 1. de quæst. log. cap. 5. q. 9. pag. 283. Patet igitur manifestè sibi contradicere Animadversores & alios *Lutheranos*, quando negant sacramentum in propriâ significatione accipi pro re externâ sensibili ad internam

ternam & insensibilem relata. Quod demonstrandum erat contra hominem (verba sunt collegii) ἀεὶ ὁ βαλὼν τὸν τῶς τε ἀγγελίας διώκοντα, quem in theatrum heic produxit *Gerardus*, venationis hujus patronus. *Matthiam Hefenrefferum*. Saepe, si roges, quot sint substantialia sacramenti, disertè respondebit: Duo: 1. *Elementum*, seu res externa à Deo ordinata. 2. *Verbum mandati & promissionis*: secundum illud *Augustini*, *Accedat verbum ad Elementum, & sit sacramentum*, locor. Theolog. lib. 3. stat. 3. loc. 7. de sacram. in gen. q. 4. Consentit quoque *Heerbrandus* in compend. I. de sacram. q. 3. ubi eandem *August.* sententiam probat. Consentit & *Hunnius*, de sacram. in gen. cap. 1. ubi quaerenti, quae requirantur ad substantiam, vel integritatem substantialem cujusque sacramenti? Respondet: duo: *Elementum*, seu res in oculos incurrens, & *verbum adjunctum*: Juxta illud *August.* Consentit quoque *Gesnerus*, profess. Wittenb. de Bapt. *Adamus Francisc.* Abbas Heilb. in Margarit. Theolog. *Winckelm.* in cap. I. Marci & *Chemnit.* loco paulò ante allegato. Neque mens mihi alia, quando sacramentum propriè dictum appello signum vel ceremoniam. Intellego enim ceremoniam non quamvis, sed à Deo institutam: non absolutam, sed relata ad promissionem gratiae & res alias coelestes, insensibiles.

§. II.

3. Si igitur hac ratione, loco integri sacramenti, putamina Ecclesiae obtruduntur, culpa haec in scripturam, Antiquitatē piā & *Lutheranos* ipsos met redundabit. Nobis ceremoniae sacrae, vel signa foederis gratiosi non sunt nuda putamina, etiamsi non sunt res ipsae signatae, sed rerum signatarum, quas ad signa pertinere & cum iis esse conjunctas, ex institutione & ordinatione divinā, qui negari à nobis dicit, per impudentem calumpniam dicit: et si lubentes fatemur, per signa sacramentalia non impleri ora rerum coelestium exhibitione & praebitione. Aliud est ad sacramentum pertinere quacunque ratione, aliud pertinere tanquam partem essentialē propriè dictam & componentem. Qualem esse rem signatam, internam, invisibilem, spirituales, salvā hypothēsī suā de sacramenti propriè dicti genere legitimo, ne *Lutherani* quidem affirmare possunt, ut modò vidimus. Itaque salvā meā hypothēsī, assentior *Chemnitio*, qui part. 2. Exam. concil. Trid pag 8, ad sacramentum octo requiri ait (1) ut habeat externum, materiale & visibile elementum certo externo ritu administratum. (2) ut expressum mandatum divinum habeat tam elementum, quam ritus. (3) ut institutum sit in N.T. (4) ut non ad tempus sit institutum, sed usq; ad consummationem saeculi. (5) ut habeat promissionem de divina gratia, effectu & fructu sacramenti. (6) ut promissio sit annexa signo (7) ut promissio sit gratia, seu justificationis, hoc est, gratuita reconciliationis

nent in Christo: rem ipsam verò non ita. Et Magist. Sent. Eos, qui indignè sumunt, non rem ipsam, sed sacramentum accipere dicit.

Hac termini amplitudine & ego in Theol. materiam sacramenti constituo *externam & internam*: illa sacramentum propriè dictum, hæc res sacramenti mihi est cum *Augustino & aliis*.

Quod addunt de *variis variarum definitionum symplegadibus* apud nostros obviis, quarum alia sint minus generales & obscuræ, alia nimis angustæ, imperfectæ & vitiosæ, alia tantum unicum finem nominant & principalem omittant, alia non exprimant materiam & formam*: magni momenti non est: quia non nisi frigida cavillatio est. Nostri, quando in mentionem sacramenti incidunt, pro ratione, instituti, quod perfectam definitionem ubique non exigit, variè ea describunt, alij latius & uberius, alij contractius. Ut & Lutherani Theologi, quorum omnes & singulas descriptiones, cum generales, tum speciales, quæ pro re natâ adferuntur & attinguntur, si quis rigido examini logico vellet subicere, multa certè, quæ desideraret, inveniret: quæ tamen condonari suis Lutherani humanitatis & æqualitatis esse judicant: neque hæc morosos & difficiles nos experiuntur.

§. 13.

* ibid. th. ead.

Quâ veritate, inquiunt, vocabimus *circumcisionem signum externum, nudum*, cum sit *foedus Dei*, sigillum justitiæ, Genes. 17. vers. 7. Roman. 4. vers. 11. *

§. 14.

* p. 392. th. ead.

R. Abraham fide jam justificatus & in foedus à Deo receptus accepit circumcisionem, signum foederis, ut expressè appellatur: signum utiq; non nudum, etsi justitiæ fidei per id infusa Abrahamo non fuit, neque tantum theoreticum, sed practicum, quod esset sigillum justitiæ fidei in præputio, Rom. 4. v. 11. Vocatur autem foedus Dei improprie & phrasi sacramentali, qua signis tribuuntur nomina rerum signatarum: ut jam pridem orthodoxa observavit Antiquitas & in primis *Augustinus*.

Pergunt: Quo jure sacramentum Baptismi definiemus solo signo externo, cum à spiritu Dei disertè vocetur efficax medium, quo regeneramur & à peccatis mundamur, Tit. 3. v. 5. Ephes. 5. v. 26. Johan. 3. v. 5. Actor. 2. v. 38, 39. 1. Pet. 3. v. 21. Et præter aquam, in Baptismo inveniatur S. Sancta Trinitas, Matth. 28. vers. 19. *

§. 15.

* ibid. th. ead.

R. 1. Quis solo signo externo Baptismum definit? Videatur definitio Theologiæ pag. 350. Anne verò illicò Baptismi pars propriè dicta est, quicquid definitionem Baptismi ingreditur? Relata per se mutuò definiuntur, nec tamen relatum pars est correlati.

2. Quod si verò solo externo signo definire sit loco generis tantum

externum signum ponere, recurret quæstio jam ante expedita, de sacramen-
to propriè & sine tropo sic dicto & propria hæc vineta cædent Animadv. qui
genus sacramenti approbant *ritum, ceremoniam, actionem externam*; imò
signum: ut ostendi. *Hutterus* in compendio quærenti, *quid est Baptismus?*
respondet: *Baptismus non est simpliciter aqua, sed est aqua divini mandato*
comprehensa & verbo Dei obsignata: ex Apolog Confess. A.

3. Spiritus Dei non adeò disertè Baptismum vocat efficax medium,
seu organum, quo regeneramur & à peccatis mundamur. Hæc scripturæ
phrasis non est: Dicit autem scriptura, *nos servari per lavacrum regeneratio-*
nis, Tit. 3. v. 5. *Ecclesiam purgari lavacro aqua*, Ephes. 5. vers. 25. *Ecclesia cives*
baptizari in remissionem peccatorum, Actor. 2. vers. 38. Unde colligi posse, Ba-
ptismum esse medium & organum regenerationis, equidem sano sensu do,
ut patet ex Theolog pag. 365, 366. sed non eo prorsus, quo *Lutherani* vo-
lunt, quasi per Baptismum, tanquam causam instrumentalem, ordinariè
omnibus baptizatis in ipso actu externi ritus infundatur fides & regenera-
tionis opus efficiatur. Repugnat enim praxis Ecclesiæ Apostolicæ, in
qua non baptizabantur adulti, ut nec hodiè, nisi ante Baptismum fide-
les & regeniti, ex confessionis publicæ testimonio & charitatis judicio. Illis
igitur Baptismus fuit *lavacrum regenerationis, purgati sunt per lavacrum aqua,*
baptizati in remissionem peccatorum; nec tamen per Baptismum infusa pri-
mum fides, vel inchoata regeneratio. Unde irrefragabili sequitur conse-
quentia, posse Baptismum verè dici *regenerationis lavacrum*, etiamsi medium
& organum infundendi fidem & inchoandi regenerationem non est: qua
de re plura suo loco. Repugnat quoque communis Ecclesiæ, etiam *Lu-*
therana, assertio: *quod sacramenta sine fide utentis & recipientis non prosint.*
Atqui omnino sine fide prodesse, si per ea, vel per Baptismum in specie,
omnibus infunderetur fides.

4. Præter aquam in Baptismo invenitur *SS. Trinitas*, sed quomodo?
Anne tanquam pars essentialis ingreditur compositionem ejus? Necessaria
est *SS. Trinitas*, quia ejus mandato & autoritate administratur Baptismus, &
quia *SS. Trinitas* gratia scedusque cum fidei homine initum obsignatur;
quia *SS. Trinitas* per symbola sacramentalia menti fidei exhibet & offert
Christum cum omnibus beneficiis. Admittimus illud *Chemnitii* L. L. C. C.
part. 3. pag. 356. *juxta scripturam sentiendum & loquendum est, sacramenta*
esse actiones ipsius Dei, qui per externum illud ministerium promissionem singulis
offerendo, exhibendo, applicando & obsignando divinâ suâ efficaciam ea operatur &
efficit (ubi nempe fides utentis accedit, quam expressè requirit *Chemnitius*
eodem

eodem loco, & sine qua nulla est applicatio & obsignatio reali) de quibus promissiones sacramentis annexa loquuntur. Docendi itaque sunt homines, ut in sacramentis non tantum ad elementa externa, vel ad personam ministri & ad externam ejus actionem tantum respiciant: sed fide in verbo Deum ipsum praesentem & per sacramenta, juxta promissionem, operantem intueantur. Hæc Chemnitius.

Poriò urgent: Qua vel specie veritatis contendemus, sacramentum cœnae Dominicae nudo pane constare & vino: cum spiritus Dei cœnam Dominicam vocet κοινωλια corporis & sanguinis Christi? *

§. 16.

* ibid. th. ead.

R. Κοινωλιας de nudo signo jam ante est excussus & suo deinceps loco pluribus excutietur. Nos nudum panem nudumque vinum non agnoscimus: ut olim circumcisio non erat nuda pelliculae resectio, & hodie Baptismus non nuda aquae adpersio: sed Elementa divinitus instituta res nobis cœlestes significantia, exhibentia, obsignantia: quomodo circumcisio signaculum erat fœderis, quod ipso fœderis nomine dignatur Deus: uti panem corporis dominici & vinum sanguinis dominici appellatione. Carnem pane, & vino sanguinem vestitum, ita ut non minus carne & sanguine, quàm pane & vino, os repleatur, cur non admittamus, causas habemus gravissimas, de quibus deinceps. Interim manducatio panis, & bibitio vini cum fide conjuncta eodem sensu est κοινωλια corporis & sanguinis Christi, quo circumcisio fœdus, panis Christi corpus, poculum, seu vinum in poculo, Christi sanguis.

Cùm igitur nomen rei relatæ non ex re quavis connexa & requisita, sed ex intima rei natura & essentia maximè genuinam & propriam sortiri significationem debeat, acceptio vocis, sacramenti, quatenus aggregatum ex relato & correlato, ex sacramento & re sacramenti, notat, propria non erit. Signum enim propriè non est aggregatum ex signo & re signatâ, neque actio propriè est aggregatum è motu, objecto, virtute agente & termino: etsi sine objecto, subjecto, virtute agente & termino non est actio. Dum igitur Animadv. sacramentum esse actionem propriè dictam, & quidem æquipollentem ritui & ceremoniæ concedunt, vel inviti nobis assentientur de propria sacramenti significatione.

Etsi verò sacramenti materiam duplicem, internam, & externam, ipse quoque constituo, non tamen acquiescunt Animadv. sed ipso facto id me negare contendunt, externisque symbolis sacramenti nomen & officium adscribere: quod vel inde probant: quia rem terrenam, αἰσθητὴν, cœlestem verò νοητὴν esse, nulliusque rei substantiam, nisi solum elementorum, adesse credo.

§. 17.

.b.ih 3. Quo modo partem sacramenti essentialem & substantialem tolli clamant.

Re. 1. Quo sensu materiam sacramenti duplicem constituam, *internam & externam*, jam antè dixi: nempe, non ut sacramentum propriè dictū ex *interna & externa* materia, tanquam partibus essentialib⁹, intrinsecè componi indigitem, sed ut ad sacramentum, seu externum elementum divinitus institutū requiri rem cœlestem, oculis minimè obviā, sed fide solā perceptibilem, doceam. Neq; n. potest sacramentum, tanquam signum sacrum, esse absque signato, relatum absque correlato: veluti nec actio esse potest sine principio agente, subjecto, termino à quo & ad quem: quamvis horum nihil actionem intrinsecè componat.

2. Rem substantialem sacramenti νοητὴν appellari ægrè ferunt hi Theologi: fortè, quia in gratiam τῆ νοητῆς nec dens acuitur, nec os aperitur, nec ventriculus distenditur, ut solet ad alimenta σωματικὰ καὶ αἰσθητὰ σωματικῶς præsentia & applicata.

3. Cur verò à nobis rem sacramenti, seu materiam internam, νοητὴν appellari ægrè ferunt, cum Lutherani passim eandem appellent invisibilem & spiritualement. Atqui spirituale, quā tale, νοητὸν, non αἰσθητὸν, est.

4. Externis symbolis cur nomen & officium sacramenti propriè dicti adscribam, jam ante dixi, neque erat cur ita me sentire Animadv. laboriosè probarent: hoc enim ultrò largior. Distinguo sacramentum propriè dictum à re sacramenti.

5. Quod in administratione sacramenti nullius rei, nisi solorum elementorum, præsentiam credam, calumnia est. Equidem nego præsentiam corporalem, seu ἀδιασάσιαν & propinquitatem substantialem corporis & sanguinis Christi in, eum & sub elementis substantialibus: neque tamen propterea omnem eorum nego præsentiam. Aliam requirit os, dens & stomachus præsentiam alimentorum suorum, aliam fides, quæ est ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἑλεγχῶ τῶν μὴ βλεπομένων; quæ non, *graculorum* instar, infera, sed, *aquilarum* more, supera petit, videt, apprehendit & sibi unit. Neque oculi nostri corporei, quamvis tetreni, objectorum suorum ἀδιασάσιαν requirunt, sed longissimè etiam distantia vident & apprehendunt per speciem delata: cujus vicem supplet nostræ fidei verbum & sacramentum, quamvis longè excellentiori & efficaciori rationi.

6. Sacramenti propriè dicti partem essentialem propriè dictam & intrinsecè componentem, rem significatam si Adversarii putant, principium petunt:

petunt: Sin, ex negatione partis propriè dictæ & intrinsecè componentis sacramentū, inferunt à sacramento auferri, quod ad sacramentum pertinet, & sine quo sacramentum non est, vitio fallunt & falluntur consequentiæ.

de unione sacramentali à me & aliis orthodoxis dicitur, nugatorium §.18.
*esse clamitant **: pro more & indole suâ: quia intelligunt per unionem sa- * ibid. th.
 cramentalem ab orthodoxis traditam cœlesti & spirituali alimento nec os ead.
 nec ventrè impleri, aut dētes exerceri: quia orali per eam manducationi loc⁹
 non est. Cū diffiteri non possint. Animadversores orthodoxam nobis
 ad stipulari antiquitatem: quæ ut sacramenta, seu elementa sacra, αἰσθητὰ
 ori & ventri, ita rem sacramentorum invisibilem spirituales & κρυπτὰ fidei
 destinat: de sensu Patrum pervertendo & in Lutheranum errorem trahen-
 do laborant.

Ajunt igitur (1) Patres aliud nihil voluisse innuere, nisi quod modus præ- §.19.
 sentie corporis Christi sub pane & sanguine sub vino, humanâ ratione investigari
 nequeat, sed solâ fide intelligatur *.

Ex. Credidisse pios patres corpus Christi in cum & sub pane benedicto * p. 393.
 corporaliter & αἰσθητῶς esse præsens, & unâ cum pane os hominis ingredi, th.6.
 dentibus subjici & in stomachum trajici (sine quibus oralis manducatio &
 & propria cibi solidioris nulla est) longè falsissimum est; utè Patribus jam
 pridem nostri evidentissimè demonstrarunt. Inter plurimos alios videan-
 tur Sadeel de spirituali manducatione c.6. Hostin. hist. sacrament. part 2. l. 1.
 c. 3 pag. 82. usque ad 102. Chamier. T. 4. lib. 11. per multa capita. Mor-
 naus de Eucharist lib 4. pag 568 Polanus in Symphoniâ c. 17. p 408. Man-
 ducationem oralem carnis Christi, in cujus gratiam fingitur corporalis præ-
 sentia in pane & αἰσθητῶς, Augustinus judicavit barbaram, facinorosam &
 flagitiosam lib. 3. de doctrinâ Christi c. 16. Sic Cyrillus in Johan. Ex imperitiâ
 multi, qui Christum sequebantur, verba ipsius nō capientes perturbabantur: Nam
 cū audivissent, amen, amen dico vobis, nisi comederitis carnem Filii Hominis &
 biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis, ad immanes ferarum me-
 res vocari se arbitrabantur incitarique, ut vellent crudes hominum carnes man-
 ducare & sanguinem bibere, quæ vel auditu horribilia sunt. Denique ubiqui-
 tatem corporis Christi, sine quâ oralis manducatio, dilecta illa mater, esse non
 potest, totis animis averſati sunt Patres orthodoxi: ut supra vidimus.

(2) Non advertere viros Calvinianos multis parâ sangis distare has duas §.20.
 propositiones, aliquid fide intelligi, & aliquid fide percipi. Extra omnem du-
 bitationem aleam esse, rem signatam sensibus humanis non subjacere, sed fidei patere.
 At falsissimum esse, quia fide intelligitur, ideo realiter presentem non esse, realiter
 non exhiberi, sed fide tantum accipi *.

* ibid. th.

Ex. 1. Igno- ead.

N. 1. Ignoscite *viris Calvinianis* hebetudinem : vos tam subtiles & acutos facit *oralis manducatio & bibitio*, quam nos tanquam absurdam scripturæque & piæ antiquitati contrariam fastidimus ; unde forsan minus ingeniosi videmur, & mysteria illa *oralia* non assequimur.

2. Aliàs non ignoramus inter corpora invicem misceri, ut fieri in pharmacis solet, posse quandoque scientiam & artem distinguere, ubi sumentis os aut lingua cujusvis non potest discernere. In sacramentis verò corporalis miscella elementorum & rerum signatarum vel unio corporalis per substantialem signorum & rerum signatarum contactum & ἀδιασάριστον, nulla est ; unde res signata non nisi fide cognoscuntur, adeoque non nisi fide percipiuntur. *Accedimus ad Jesum non carne, sed corde, non corporis presentia, sed fidei potentia.* August. lib. 33. cont. Faust. Manich. c. 8. *Hæc quoties agimus, non dentes ad mordendum acimus, sed fide sincerâ panem sanctum frangimus & partimur : Cyrianus, de cœnâ Domini, sect. ult. Quasi verò cum jam ascenderet, tum tangi velit aut possit, & utique poterit sed affectu, non manu : voto non oculo ; fide, non sensibus. Tanges manu fidei, desiderii digito, devotionis amplexu tanges mentis oculo : Bernhard. serm. 18. super canticum : Non credunt, qui comprimunt ; credunt, qui tangunt. Fide tangitur Christus, fide Christus videtur, non corpore tangitur, non oculis comprehenditur. Ambros. lib. 6. in Luc. Itaque de sententiâ orthodoxæ antiquitatis, præsentia corporalis & manducatio oralis dominicæ carnis nulla est, & contrarium sentientes dogma foveant falsissimum, absurdissimum.*

3. In usu cœnæ Dominicæ realiter fidelibus præsentem sunt res signatæ ; realiter exhibentur, realiter accipiuntur, quamvis non nisi fide accipiantur. Falsa enim & theologo Christiano planè indigna est consequentia : *Caro Christi fide tantum accipitur & manducatur : Ergo realiter non accipitur.* Digna autem illis, quibus fides est aliud nihil, nisi phantasia seu imaginatio : Unde præsentia fidei imaginaria, habitatio Christi in nobis per fidem imaginaria, tota religio imaginaria. Ita σοφοὶ ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτῶν ἐμωράνθησαν καὶ ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν ἐματαιώθησαν. Quis quæso nostrum ita argumentatur ? *Res signata in sacramento fide intelligitur : Ergo realiter præsens non est, realiter non exhibetur, sed fide tantum accipitur ?* Oralis hæc est sequela.

§. 21.

Porro, ex sententiâ meâ, sacramentum propriè dictum non esse nisi inanem ceremoniam argumentando volunt evincere. *Argumentamur, inquit, ex ipsius hypothesei : Omne sacramentum sine fide utentis est inanis ceremonia : Pado baptismus est sacramentum sine fide utentis. Ergo est inanis ceremonia. Major, inquit, est Calvinii, Keckermanni, Beza. Minor in cathedris*

cathedris Calvinianis approbata. Lutheranis enim infantes verè baptizatos fidem habere affirmantibus contradicunt Cingliani*.

*ib.th.7.

R. I. Qui dicit sacramentum propriè dictum esse signum à Deo institutum, ejusque partem essentialem & substantialem propriè dictam negat esse rem signatam, signi correlatum, quæ mea est sententia: is non dicit sacramentum esse inanem ceremoniam sine fide hominis. Quid enim contemtibilius dici de signaculo divino posset, vel de signo ex institutione divinâ significante, exhibente & obsignante, cujusmodi sacramentum est, etiam si correlatum ejus, res signata, pars ejus propriè dicta non est? Itaque conclusio, quæ infertur, nec mea est assertio, nec ex hypothesi meâ rectè infertur, sed ex fictâ falsâq; adversariorum.

2. Videamus præmissas. *Propositio falsa est: qua Calvinio, Beza & Keckermanno per injuriam affingitur. Calvinus loco ab Animadversoribus allegato Instit. lib. 4. c. 14 §. 25. ita docet. Meminerimus hic de ceremoniis non in suâ verâ & nativâ significatione acceptis, sed ad falsam pravamque interpretationem detortis, non de legitimo earum usu, sed de superstitionis abusu disputari. Quid igitur mirum, si separata à Christo ceremonia omni virtute exuuntur. In nihilum enim redigitur, quicquid est signorum, ubi res signata tollitur. Et paulò post: Si clariorem solutionem requiris, huc tendit omnium summa: totum illum ceremoniarum apparatus, qui in lege Mosaicâ fuit, nisi ad Christum dirigatur, rem esse evanidam & nihil.*

3. Calumniam apertius retundit Beza part. 2. respons. ad coll. p. 119. §. 22. *Ut semel de signorum nuditate calumnias omnes diluam, sciat D. Andreas, nuda demum ea esse signa quibus divinitus adjuncta non sunt rei significata vera præbitio, ejusmodi sunt mystici omnes illi verè inanes ritus humanitus excogitati. His autem opponuntur tum vetera & nova sacramenta, quibus adjunxit Dominus gratuiti salutaris fœderis promissionem, tum visiones, typi &c. Et paulò post: Noverit & istud D. Andreas, sacramentorum veritatem, quæ huic nuditati opponitur, neque olim pependisse à rerum promissarum existentia reali: nec etiam à reali signorum cum rebus signatis coexistentia in terris, nec ab eorum fide vel incredulitate, qui ad sacramenta accedunt, sed à Dei ordinatione semper verâ & firmâ, etiam si increduli signa duntaxat percipiant: quæ tamen ipsis nec signa quidem sunt gratiæ, sed exitii ipsorum sigilla, manente nihilominus, ut suo loco diximus sua sacramentis ipsis integritate. Tu, amice lector, confer hæc cum propositione, cui probandæ allegantur, & de candore hominum istorum judica.*

4. Keckermanus Syst. Theol. lib. 3. c. 8. pag. 446 ita loquitur & sentit. §. 23. *Qui sine fide utuntur sacris signis non percipiunt ipsum formale sacramentorum,*
m sed

sed nudum tantum materiale. Quæ propositionem minimè probant. Quamvis enim infideles rem sacramenti non percipiant, sed signa tantum ipsis tanquam infidelibus nihil obsignantia, tamen sacramentum propterea non amittit id, quod ex institutione divinâ habet, neque sacramentum esse desinit, etiam si in infideli non est. Unde *Augustinus*: sic carnaliter accipis, spirituale esse non desinit, sed tibi non est spirituale. Quo sensu *Chrysost.* in cap. 4. *Rom.* negat circumcisionem carnis esse verum signum iis, in quibus fides & res obsignata non fuerit, hoc est, pactum cum Deo, & quæ hoc continetur, spiritualis circumcisio cordis. Hæc n. quibus circumcisio non obsignavit, istis verum signum, quale ex divina institutione in se erat, dici fuisse non potest. Et *Cyprian.* serm. de cœnâ: sacramenta quidem quantum in se est, sine propria virtute esse non possunt, nec ullo modo divina se absentat majestas mysteriis: sed quamvis ab indignis se sumi vel contingi sacramenta permittant, tamen spiritus participes esse, quorum infidelitas vel indignitas tanta sanctitudini contradicit, non possunt. Hætenus propositio ejusque probatio calumniosa. Addo tamen & hoc, si quis fortè nostrum diceret, sacramentum sine fide utentis inanem esse ceremoniam: non alio id sensu dici & accipiendum esse, quàm quo *Augustana Confessio*, *Lutherus*, *Chemnitius* & alij *Lutherani* dicunt, sacramenta sine fide nihil prodesse. Hinc antè, quàm ab eam, Patribus & nobis suffragantem, suosq; discipulos castigantem producam *Brentium*, *Exeg.* in c. 6. *Johan.* pag. 119. 3. Cur, inquit, non omnes baptizati regenerantur, si Baptismus non vacuum signum fuerit, sed eo veritas regenerationis offertur? Audi, quisquis hæc objicis: (audite & vos *Salani Animadversores* & similes alii.) Non hic nobis sermo est, de homine Baptismum accipiente, sed de naturâ Baptismi, quam ex verbo Domini habet. Jam, ut *Augustinus* scribit, non interest, cum de sacramenti integritate & sanctitate tractatur, quid credat, & quali fide imbutus sit ille, qui accipit sacramentum. Interest quidem plurimum ad salutis viam, sed ad sacramenti questionem nihil interest. Jam enim apertius dicimus: Deus donat regenerationem. Instrumentum, quo donatur regeneratio, est Baptismus. Fides accipit regenerationem. Aliud est donare, aliud distribuere, aliud accipere. Deus donat: per sacramenta donum distribuitur: Homo fide accipit. Proinde si per infidelitatem donum Dei sacramento oblatum respueris, non incommodabis veritati sacramenti, sed tuæ ipsius salutis. Docet ibidem pluribus rem in sacramento significatam non accipi nisi per fidem. Quod si verum est, de orali manducatione actum est. Ecce fœtum hunc infelicem non agnoscunt, etiam qui parentes ejus vulgo creduntur esse!

5. *Assumptio* syllogismi principalis approbata in cathedris *Cinglianis* dicitur

dicitur eâdem fide, quâ *Propositio*. Suspenso gradu & cauto pede theologi nonnulli heic incedunt, tanquam in re abstrusâ & in scripturis non adeò expressè definitâ, ut nonnulli sibi persuadent. Qui igitur fidem infantibus denegant, de fidei loquuntur actibus secundis, quales in adultis sunt, actualis notitia verbi divini & imprimis doctrinæ Evangelicæ, actualis assensus, actualis fiducia & applicatio promissionis Evangelicæ. Ex his enim æstimari fides communiter solet. Hos verò infantibus actus tribuere, est, ut vulgò loquuntur, *Herculis coturnos aptare*, seu tribuere, quæ in ætatem infantilem primam non magis cadunt, quàm plenus rationis usus, neque, nisi per miraculum, ei possunt conciliari, de quo in scripturâ nihil legimus. Interim operationem spiritus S. gratiosam simpliciter non denegant infantibus, etsi, tacente scripturâ, non audent adeò temerè definire, ut nonnulli solent, de actuali fide, hoc est, actibus fidei secundis, tanquam re compertissimâ, quæ nec scripturarum nec antiquitatis orthodoxæ nititur autoritate, insuperque sanæ rationi & ætati isti è diametro rapugnat.

6. Allegant inter alios *Beza* part. 2. respons. ad act. Colloq. pag. 99. Qui quidem, cum *Augustino*, serm. 14. de verbis Apost. *Bernhardo* & aliis, actualem fidem, (qualis adultorum est) denegat infantibus, sed non omne spiritus S. opus. Verba ejus sunt pag. 103. *Nascuntur infantes etiam electorum propter alienum simul & suum ex Adamo propagatum peccatum, corrupti & rei: sed nullis adhuc ullius vitii amarissimis fructibus coram Dei facie contaminati. Sufficit igitur illis admirabile quidem, & abditum ac inscrutabile, certissimum tamen, illud S. spiritus in ipsis opus merè passivum, quo fit ut Christi membræ nascantur, cujus ad mortem usque crucis obedientia ipsis imputata à mortis reatu ipsos absolvit &c.* Et paulò post: *Tenera autem ipsorum corpora semina quoque incorruptionis jam tum ejusdem spiritus S. virtute in eodem Christo recipiunt. Hæc demum igitur est infantium electorum in infantiâ morientium justificatio, & hoc illud est in ipsis regenerationis semen &c.* Hanc si fidem ἀναλόγως dictam appellaveris, dubio procul haud contradixerit *Beza* vel quisquam alius.

§. 24.

7. *Martyrem* quoque allegant in locis communibus, pag. 826. quæ de hac materiâ nihil habet: Autorem ne inspexisse quidem videntur: Tangit autem quæstionem hanc pag. 1533. ubi cum *Beza* actualem fidem, qualis adultorum est, in hac ætatulâ non agnoscit: attamen singulare spiritus S. opus prædicat cum *Beza*: verba *Martyris* sunt: *Judico satis esse, ut statuatur, qui servandi sunt, eò quod per Electionem & prædestinationem ad peculiū Dei pertineant, spiritu S. perfundi, qui radix est fidei, spei, charitatis & omnium virtutum,*

§. 25.

virtutum, quas postea exerit & declarat in filiis Dei, cum per aetatem licet. Quādam tamen locutione possunt dici parvuli huiusmodi fideles, quemadmodum infantes rationales appellamus, non quòd re ipsa (aetate) valeant ratiocinari, verum, quòd animam habeant, quae, cum per aetatem fieri poterit, ratiocinabitur. Et pag. 1534. Facilius nos respondemus, qui fidem expressam & aetate requirimus, quoad illos, qui sunt adulti, in parvulis vero Christianorum, qui baptizandi offeruntur, eam esse dicimus inchoatam, in suo inquam principio & radice: quia spiritum S. habent: unde cum fides, tum omnes virtutes profluunt. Hāc moderatione cur offendi debeant p[er]i theologo, non video.

§. 26.

8. Tandem & Musculam producant ex locis communibus pag. 240. 336. ubi tale nihil reperio. Explicat autem se pag. 304. eandem in sententiam. Qui fidem infantibus tribuunt, meo, inquit, iudicio accipiunt vocem fidei pro occultae spiritus S. operatione, quae in electis operatur pro libera voluntate, secundum gratiam praevenientem, de qua judicare non possumus. Semen quoddam infundit illis, quod reprobis negatur. Verum ubi de fide loquimur (nēpenal' ἐξοχὴν sic dicta qualis est adultorum) separamus illam ab hoc semine occulto & definimus secundum scripturas, quid sit & unde sit: quae sanè definitiones non possunt habere locum in recens natis infantibus, donec per aetatem fidei huius possunt esse capaces. Summa huc redit, Beza, Mariyr, Musculus fidem actualem cum actibus secundis, notitiā actuali, assensu & fiducia in infantibus non agnoscunt: Interim occultum & gratiosum spiritus S. opus, quo imputatur & applicatur electis Christi meritum, & quo justificantur, qui in infantia decedunt, ultrò largiuntur: quod semen, radicem, principium, inclinationem fidei appellant, neque minus per Baptismum obsignatur, quam in adultis divina gratia aetati & captui ipsorum accommodata.

9. Agmen claudit Calvinus, à quo rem in suspenso ajunt relinqui Instit. lib. 4. c. 19 §. 15. ubi iterum abutuntur lectoris patientia allegatione falsa, quam fatigant hoc modo occupatissimi homines, qui per cœcum Zelum, quo adversus Calvinianos ardent, ne autores quidem, quos ad manus habent, aut Typographorum labores, quos disputandi pruritu excitant, inspicere & cum Archetypis conferre sustinent. Sententiam suam exprimit Calvinus lib. 4. c. 16. (non cap. 19) §. 17, 18, 19, 20, 21. ubi actualem fidem, quam supra descripsimus, in suspenso quidem relinquit; attamen in infantibus, (electis) decedentibus in infantia, opus Dei & regenerationem prædicat disertè, & fidei atque poenitentiae, quamvis nondum formatæ, sementamen occultae spiritus S. operatione impressum agnoscit. Et hactenus assumptio quoque Argumenti. Vides igitur, amice lector, argumentum ab Animadversoribus

versoribus mihi oppositū esse centonem è tribus consultum calumniis, quarum una *propositionem*, altera *assumptionem*, tertia *conclusionem* constituit. Ita scilicet debellandi sunt *viri Calviniani*!

Ego fidem infantum habitualement appellari patior: sed nec sic quidem Animadversoribus satisfacio. *Obijciunt mihi Ravenspergerum celebrem apud Batavos Calvinistam, qui in Floril. pag. 169. 170. affirmat fundamentum carere distinctionem fidei in potentialem & actualem* *.

* ibid. th.

Verba sunt hæc D. Ravenspergeri: cui vanitas quoque distinctio fidei actualis in *fidem actus primi & secundi*, Pentad. 6. q. 4. Sect. 1. Ego verò etsi magnifacio D. Ravenspergerum, tamen, vel pace ejus, licere mihi ab ipso dissentire arbitror, cum ab aliis satis liberè dissentire religioni sibi non ducat. De fide potentiā, respectu *potentiæ remotæ*, seu potentiæ ad actum primum (quo sensu dico infantem esse potentia mathematicum, & mathesin (potentialem ei competere) facilè assentior Ravenspergero: neque de hujusmodi fide mea accipi verba velim. Loquor de potentiā proxima, quam habitum & *actum primum* appellare solent Philosophi: unde habitualement appello, quam infundi etiam infantibus electis in infantia decedentibus concedo, ut & regenerationem: sanè aliā ratione, quā n adultis nondum conversis ordinariè solet: ut ne dicantur salvari sine omni fide & regeneratione. Si verò inter fidei *actum primum & secundum* distinguere mihi non permittit D. Ravenspergerus, certè non satisficient mihi Animadversores unius illius Doctoris autoritate: Neque illæ me vanitatis minæ terrebunt; stant à partibus meis omnes Philosophi & Theologi, qui distinguunt inter *actum primum & secundum*, inter scientiam actu primo & secundo consideratam, inter habitum & operationem seu actionem habitus. Res ipsa hæc loquitur. Quis enim neget mathematicum aut theologum esse, qui vel dormit, vel aliud agendo de mathematicis aut theologicis rebus ne cogitat quidem, aut per impedimenta urgentia cogitare potest? Ita fidelem animam quis esse neget, quando intra se planè quiescit, actumque notitiæ, assensus & fiduciæ non exercet, aliis vel distenta cogitationibus, vel impedita obstaculis, quæ à variis esse casibus possunt? Fidem igitur veram & salvificam non tollit negatio *actuum secundorum* in specie, sed privatio habitus. Subscribit Hunnius in disp. Marpurgensibus disput. 20. th. 30. *Credunt infantes baptizati, Christo teste, etiam si nequeamus intelligere, quo pacto spiritus S. virtute sua occulta in eis operetur, aut quomodo fides eorum sit comparata. Sicuti pios adultos vera in Christum fide preditos constat etiam in somno, quantumvis tum ipsorum ratio, tam nihil actu intelligat aut operetur, quàm in infantibus.* Hæc cum Hunnius scriberet

beret & disputaret, dubio procul ignoravit, quæ posteris sunt revelata: qui scribunt infantiae fidem esse actualem non quidem *ad extra*, sed *ad intra*, eamque *velut in speculo recipere Christi imaginem & beneficia*, ita tamen, ut actus internos, motus bonos & fiduciam erga Deum efficiat. Arcana spiritus Dei videntur hi theologi introspexisse. *Hunnio* tamen ad stipulatur, *Grauerus* in *absurd.* p. 202. vide *Exer.* 119. §. 4 *Hulsemannus*, ibidem. Quod inferunt de inani ceremoniâ *, ne ex hac quidem inferri potest hypothese, ut ante ostendi

* p. 394.
th. ead.

§. 28.

Hallucinatur, quoque, inquiunt, *Ursinus*, docens Baptismum externum esse lavacrum, cuius aqua extrinsecus sordes corporis abluuntur: contra *Petrum & Paulum*: quorum hic dicit, Ecclesiam purgari lavacro aquæ per verbum ad *Ephes.* 5. v. 26. Ille disertè negat huius lavacri aquam esse ordinatam eò, ut carnis sordes abluat, *Epist.* 1. c. 3. v. 31. *.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Ita se explicat *Ursinus*, ut hosce Cavillatores & iniquos testes atque iudices facilè confundat in catech. q. 69. *Quâ ratione in Baptismo admoneris & confirmaris te unici illius sacrificii Christi participem esse?* *R.* Quod Christus externum aqua lavacrum mandavit, additâ hac promissione, me non minus certò ipsius sanguine & spiritu à sordibus animæ, hoc est, ab omnibus meis peccatis lavari: quam aqua extrinsecus ablutus sum, qua sordes corporis expurgari solent. Videantur ad eandem questionem variæ Baptismi definitiones, quæ singulæ calumniam hanc abstergunt, ejusque sordes abluunt. Si ex fide *Animadversorum* æstimandus esset *Ursinus* cordatissimus Theologus, Baptismus ei aliud nihil esset nisi *balneum Salanum*: quomodo vix *balneator Salanus* definierit Baptismum, nedum *Ursinus*, tanti vix iudicii. Sed ecce, quàm quæso calumniosa est sutela! *Ursinus* ait, Baptismi aqua elui corporis solere sordes: Ergo Baptismus ei aliud nihil est nisi lavacrum corporeis sordibus purgandis destinatum, quale est omne balneum. Ubi frons! Ubi conscientia horum disputatorum! Scribunt hæc talia non informandis rudibus, sed deformandis orthodoxis, adversus quos apud rudes & ignavos, etiâ calumniæ testimoniorum supplent vicem. Ita verò discipulos suos non ducunt, sed seducunt.

2. Quo sensu Baptismus à Paulo appelletur *lavacrum regenerationis* supra diximus, & deinceps suo loco pluribus dicemus. Negare *Petrum* in aqua Baptismi vim esse purgandi sordes corporis, falsum est. Affirmare *Ursinum* eò esse ordinatam Baptismi aquam, ut carnis sordes abluat, itidem falsum est. Longè alios fines in Catechesi recenset. *Petri* locus rectè opponitur iis, qui elemento aquæ in Baptismo adhibitæ, vi quadam divinitus infusa,

infusa, ex infideli fidelem, ex non-regenito regenitum fieri & salutem ab eo necessario suspendi clamitant. Aliter *Augustinus*, tract. 6. in Joh. Epist. *Aliud est aqua sacramenti, aliud est aqua spiritus. Aqua sacramenti visibilis est, aqua spiritus invisibilis est: illa abluit corpus, & significat quod fit in anima: per istam ipsa anima mundatur & signatur.* Idem *Ursinus* docet, quod *Augustinus*: qui tamen Baptismum propterea non transformat in balneum salanum.

Jam objecto *Medusa capite* in laxa nos convertere, indeque *Anabaptistica* hæresis & confusionis turrim ædificare, ductu & auspicio *Affelmanni*, moliuntur.

S. 29.

Si infantes non sunt capaces partis substantialis Baptismi, non erunt baptizandi: Atqui infantes non sunt capaces partis substantialis Baptismi: Ergo infantes non erunt baptizandi. Assumptio probatur:

Qui destituuntur fide Christum apprehendente & salvante, illi non sunt capaces partis substantialis Baptismi. Atqui infantes, ex sententia Calvinianorum, destituuntur fide Christum apprehendente: Ergo.

Assumptio probatur: quia negant eos esse præditos fide actuali, actu secundo apprehendente & applicante Christum.*

*ibid. th.
ead.

R. I. Sed beneres habet! Vivit adhuc *Perseus*, qui, objecto *Pallas clypeo*, effigiem monstrosam ære repercussam intueri potest impunè, & falcato ense monstrum conficere. Si capax partis substantialis Baptismi (posita hypothese de partibus substantialibus) is tantum dicatur, qui Christum actuali notitia, actuali assensu & fiducia apprehendit, & sibi applicat, ut adulti solent verbi præconio conversi, syllogismi principalis *connexum* nego. Nunquam hoc dabimus *Anabaptistis*, solos esse eos baptizandos, qui actu intelligunt doctrinam Evangelicam, eidemque actu assentiuntur, & promissionem actu sibi applicant, ut adulti solent. In circumcidendis olim tale nihil requirebatur, quod cadere in eos per ætatem non potuit. Eadem baptizandorum est ratio. Utq; aliud ab adultis circumcidendis, aliud ab infantibus requirebatur: ita ad easdem leges adstringendi non sunt baptizandi infantes & adulti. Explicatam & negatam à me propositionem omnis negat antiquitas pia & orthodoxa, quæ de fide illa infantum Christianorum adulta & actuali nihil novit. *Beza*, part. 2. respons. ad acta p. 100. illa observentur: *Si quid tale in infantium animis aut voluntate spiritus S. efficeret, fieri ne posset, ut ex tot myriadibus ne unus saltem quispiam ex illa prima infantia excedens & firmiora nactus intelligentia & affectuum organa fidei & regenerationis istius testimonium non ederet?*

2. Neque video, quo jure infantibus neganda sit cœna Dominica, si fide

fide illa actuali, actu secundo se exerente in notitia mysteriorum salutis, in assensu & fiducia, pollent. Quid n̄ enim se ipsos quoque probare & redemptoris sui actu possint recordari, si actu secundo eum norunt, sibi applicant, suamque in merito ejus fiduciam collocant?

3. Si verò capax partis substantialis Baptismi is quoque dicatur, qui capax est gratiosæ spiritus S. operationis, & pro ætatis statusque modulo, regenerationis, quæ significatur & obsignatur per Baptismum, *assumptionem* syllogismi principalis nego. Probationis seu prosyllogismi *propositio*, quæ fidem non agnoscit nisi adultam & actu secundo explicatam, tanquam principii petitio itidem negatur. Aliter cum infantibus, aliter cum adultis divina agit sapientia & misericordia. Unde, quamvis Evangelium sit potentia Dei ad salutem, neq; minùs infantes, quàm adultos Deus velit salvos: tamen Evangelium prædicari recens natis non jubet, nedum materno adhuc utero conclusis, in quibus per spiritum suum efficax est, vel ante Baptismum, vel in Baptismo, vel post Baptismum.

4. Nobis dum *Anabaptistica* hæresis confusionem falsè obijciunt Animadversores, ipsi armis eam adversus veritatem cœlestem instruunt, quando sacramentum sine fide prodesse negant & in omnibus baptizandis adultam actibusque secundis explicatam fidem requirunt; cujusmodi fides non nisi in adultos cadit, quos solos baptizari volunt *Anabaptistæ*.

5. Si nemo baptizandus est nisi capax partis substantialis baptismi, & nemo capax est partis substantialis baptismi nisi actu fide præditus, quæ hypotheses sunt Animadversorum, sequitur aut nullum infantem esse baptizandum, aut omnes infantes ante baptismum actuali fide esse præditos, quorum utrumque dubio procul falsum & absurdum *Lutheranis* videbitur. Uno enim omnes ore negant fidem in infantibus ordinariè Baptismum antecedere & per Baptismum omnes regenerari, ante eum irrogenitos docent: quamvis in praxi sibi ipsis turpiter contradicant, ut supra monui & deinceps monebo.

S. 30.

* ibid. th.
ead.

Jam quasi re præclarè gesta ἐπιβραβιον sibi canit & applaudit crepitante ciconia rostro. Bene! loco pulsus est Apollo, *Metamorph. II.* Si enim valeret ejus potestas, dignis hos Anabaptistas ornaret, si non aureis, sanè auribus*.

R. Scilicet loco suo pulsus Apollo, ut olim à *Marsya*, VI. Fastorum. Nec aureos, nec aures, vel *Mida*, ei invidet Apollo.

S. 31.

Queruntur, à me affricari *Lutheranis* in sacramento compositionem physicam inter materiam terrenam & cœlestem, indeque compositum *Physicum* integrale cœli: quod se viri totis à se viribus propulsare protestantur*.

R. Theol.

Ex. Theol. p. 322. dictum *Irenaei*, de Eucharistia duabus rebus constante, explico, & nego id ita accipiendum, quasi sacramentum sit totum quoddam integrale è duabus partibus integrantibus conflatum, ut mista corpora dicuntur ex clementis constare. *Lutheranorum* mentionem nullam facio: dictum tamen hoc sibi putant, quasi nemo, nisi *Lutheranus*, errare possit. Compositionem physicam non nominavi; etsi illustrandi gratia simile à Physico composito petitum adduxi. Sed erat aliquid affingendum, ut tanto justior videri posset querela. Interim in ore perpetuo habent nostri Animadversores, cum aliis *Lutheranis*, partes substantiales, essentielles, totum, integrum &c. Unde ne error à lectore conciperetur, cavendum mihi erat. Complexum illud *Lutheranum* ex carne Christi & pane ἀδιασάτω unitis, & immediatè se contingentibus constans, quod nonnulli artocreas appellant, quantum quæso distat à composito integrali! Hoc qui concesserit, omnino in castra *Lutheranorum* pertrahitur & orali manducationi litare cogitur.

Iam ad definitionis suae analysin accedunt Animadversores, & genus quidem excutientes probant sacramentum esse actionem: quia in descriptione institutionis singulorum scriptura adhibet verba actiones significantia: idemque ex orthodoxis quoque nonnulli fatentur: addunt meum suffragium: quia sacramenta ceremonias appello divinitus institutas, quas in actione consistere affirmant*. §. 32.

Ex. I. Ab orthodoxis quidem sacramenta actiones appellari, nullumque sine actione sacramentum esse, extra omnem est controversiam. Sed esse sacramenta actiones absolutas, non relatas, seu ad signum, exhibendum & obsignandum non ordinatas, nunquam dabunt orthodoxi. Veritatis evidentia extorqueri nobis assensum necesse non est: sponte enim veritati cœlesti assurgimus, eamque veneramur: uti falsitatem contemnimus & aver-
samur.

2. Interim de hoc cogitandum Animadversoribus, si sacramentum propriè est actio, quomodo sacramenti partes essentielles substantiales propriè dictæ constitui possint elementa sensibilia & res cœlestes substantiales, insensibiles? Anne actionis propriè sic dictæ partes propriè sic dictæ, sive essentielles, sive integrales, sunt objecta, circa quæ versatur actio? Ceremonia facilius hoc admiserit quàm actio: non enim, quicquid ceremoniæ nomine venit, actio est.

Ajunt per sacramenta me non intelligere ejusmodi ceremonias, quæ ad agendum & operandum ordinatæ sunt primariò, quarum principalior respectus consistat in actione, sed quæ formaliter dicant relationem, quam Helenam appellant, §. 33.

* ibid. th.
ead.

pro qua obtinenda tanquam pro aris & focis certetur, fluctuante acie & titubante conscientia*.

R. Sacramenta significare, obsignare & exhibere quoties & quàm difertè in theologia asserui? ut nudis relationibus absolvi sacramenta non dicimus, ita nec absolutis actionibus, aut ceremoniis, constare dicimus & docemus. Actiones sacramentales omnes sunt relatæ & ordinatæ ad res cœlestes significandas, obsignandas, exhibendas. Itaque sacramenti, quatenus est sacramentum, principalis respectus nec est in relatione nuda, nec in actione vel ceremonia absoluta, sed in ceremonia symbolisque sensibilibus relatis significantibus, exhibentibus, obsignantibus. Hæc non est *Helena*, quam adulteram raptori *Paradi* haud invidemus: sed intemerata & casta virgo, cui nec cum *Helena*, nec cum *Paride*, nec cum *orali manducatione* quicquam est commercii. Defendimus hanc stante, non fluctuante, acie, conscientia planè conquiescente, non titubante, nulla contradictionum irretitam nassa.

§. 34.

* p. 396.
th. 9.

Signum non esse legitimum sacramenti genus probare Animadversores conantur: quia sacramentum est quiddam absolutum, cujus relativum constituit genus non debet: siquidem genus & species in eodem sunt predicamento.*

R. Excutiunt hæc loculos Logicos & Metaphysicos ad opprimendam veritatem. Sacramentum esse quiddam absolutum pro confesso & concessum sumunt, quod planè falsum. Esse sacramentum propriè dictum, *signum* & *signi* appellatione naturam indolemque sacramenti exprimi, supra probavi ex scriptura, antiquitate orthodoxa, & suffragatione *Lutherana*. Imò & Animadversores nostri sacramenta esse Entia relativa hæc ultrò confitentur & laudant Patronum *Hunnum*, qui substantias in sacramentis occurrentes tanquam symbola donorum cœlestium exhibitiva refert ad prædicamentum $\pi\rho\sigma$ $\tau\eta$.

§. 35.

* ibid. th.
ead.

Interim tamen putant Animadversores, quamvis certo respectu ad relatam pertineat sacramentum, tamen principaliter in censu absolutorum esse collocandum, adeoque per genus absolutum non relativum esse definiendum, nempe per actionem, non per signum.*

R. Quod Animadversoribus placet, aliis displicet, non orthodoxis tantum, sed & *Lutheranis*, qui sacramenta in natura & substantia sua considerata ajunt esse signa, ut supra ex *Mylio* & *Huttero* ostendi. Transigant igitur nostri cum suis antecessoribus, collegis & præceptoribus. Principalem sacramentorum respectum esse absolutum non dant suis hisce successoribus & discipulis. Sacramenta, respectu substantiarum, quæ in iis occurrunt,

runt, *Hunnius* ad prædicamentum $\pi\rho\acute{o}\varsigma\ \pi$ refert. Actiones quoque externas, sensibiles, sacramentales, quas ceremonias appellant, omni jure ad prædicamentum relationis referimus: quia signa, symbola, & sigilla actionum spiritualium, tanquam rerum signatarum, sunt, eoque fine adhibentur; neque rationem habent actionum sacramentalium, nisi quatenus relatæ & ordinatæ sunt ad actiones spirituales significatas & obsignatas, hinc idem *Hunnius*, contra Embdenses pag. 163. affirmat, *sacramenta ad prædicamentum relationis, non substantia, pertinere*. Arrisit Apostolo genus relatum, quando, de judicio *Hutteri*, arguit brevitate sacramentum definit, *signum vel sigillum justitiæ fidei*.

Sed argumentantes audiamus. *Quicquid est instrumentum verè activum, illud primò & formaliter consideratum non pertinet ad subsellia relativorum, sed Entium absolutorum, nempe causarum. Atqui sacramenta sunt instrumenta verè activa. Ergo &c.* §. 36.

Propositio probatur, quia respectu causalitatis, quæ est operatio efficientis, instrumentum revocari debet ad classem absolutorum *. * ibid. th.

R. 1. *Propositio falsa est: Instrumentum, quatenus instrumentum est, omninò est Ens relativum: non enim dicitur instrumentum nisi per relationem ad efficientem principalem utentem instrumento: unde etiam de finiri nequit, nisi mentione facta sui correlati, hoc est, causæ principalis.* ead.

2. Probatio itidem falsa est: Nam & causa, quæ causa, relatum est, cujus causatum est correlatum, quod causæ definitionem ingreditur. Est igitur sacramentum, quæ sacramentum, & signum, adeoque relatum, & instrumentum, adeoque hoc ipso quoque nomine relatum. Unde *Daniel Arcularius* olim collega *Hunni*, in Academia Marpurgensi, in Tom. disput. alternis habitatum disp. 21. th. 14. *Finis sacramentorum notatur, cum dicuntur esse tum signa gratiæ, id est gratuita reconciliationis, tum organa seu instrumenta, per quæ Deus promissa bona exhibet &c.* Ita servus, quæ servus, est relatum, & instrumentum sui correlati, hoc est Domini. Magistratus, quia instrumentum est Dei, non definit esse Ens primariò relatum. Ad prædicamentum si referri debeat instrumentum vel causa, quæ causa, quis quæso Logicorum ad Prædicamentum relationis non retulerit?

Instant: *relationis nulla est efficacia* *.

§. 37.

R. Quid inde? Ergone & relatorum nulla est efficacia. Quis hoc dederit? Ita causæ, quatenus est causa, nulla erit efficacia: Domini, quatenus est Dominus, nulla efficacia: Præceptoris, quatenus est præceptor, nulla

* p. 397. th. ead.

nulla efficacia : Magistratus, quatenus Magistratus, nulla efficacia. Et quis finis absurdorum ? Signorum sacramentalium est significare, obsignare, exhibere. Est igitur insignis eorum efficacia. Signa adversarii quoque distinguunt in *σημαντικά, σφραγιστικά, προσφύροντα* : quæ inefficacia appellari neutiquam patientur. Non igitur erat, cur probarent Animadversores, sacramenta vim habere agendi : Hoc enim nemo nostrum unquam negavit, & disertè theologia affirmat & probat. Porro etiam cogitandum, an canon : *Relationis nulla est efficacia* : ita simpliciter, absolutè & universaliter verus sit. Logici & Metaphysici hæc se exerceant.

§.38. Quæ crepant hæc *de palpi obtrusione, de castris Libertinorum, Suvvenck*
 ibid. th. *feldianorum & Anabaptistarum* *, de pelvi sunt fulgura. In probationibus
 cad. quando deficiunt, in convicia se effundunt. Cæterum regula illa : *Relativum non potest constitui genus Absoluti, nec Absolutum genus Relativi* : hoc loco nos non affligit. Interim contradicit ei praxis cum Theologorum tum Philosophorum in definitionibus relatorum, quorum plurima genera habent absoluta, quibus differentia adjungitur relata ad complendam definitionem. Exempli gratiâ ; *Magistratum* esse relatum, apud omnes est in confesso. Atqui præcipui *Lutheranorum* Theologorum *Philippum* imitati in definitione Magistratus, loco generis, ponunt personam, quæ Ens est absolutum : Idem & orthodoxi faciunt. Nec illis nec his dica hucusque scripta est. Sic & locus est Ens relatum ad locatum. Quis verò *Peripateticus* non constituit loci genus absolutum, *superficiem*. Videatur inter alios *Pererius*, lib. II. de loco. Similia exempla passim sunt obvia.

§.39. Nondum tamen impugnando genere ingenio & genio satisfecerunt, sacramenta per signa (etsi à me per signa non sunt definita) rectè non defini-ri porrò probant :

(1) *Quia sacramentum non est signum primariò sed secundariò, median-
 tibz nimirum actionibus sacramentalibus : omnis verò definitio debet dari ex
 prioribus* *.

* ibid. th. 10. R. Sacramentum non esse signum primariò, falsum est : probatio inepta est : Actiones sacramentales non sunt absolutæ, sed relatæ : neque obstat, quòd, mediantibus absolutis, sint relatæ : siquidem omnis relatio fundatur in aliquo absoluto : neque tamen obstat, quò minus relatum sit primariò relatum. Definitur igitur sacramentum per signum, non tanquam prius & generalius sacramento, sed & tanquam per proximè quiddam actione in genere sumtâ. Siquidem sacramentum non est actio, quatenus actio, sed quatenus actio relata ad significandam & obsignandam promissionem

Evan-

Evangelicam. Unde in definitione loco generis adhibetur rectius signum, vel actio relata, quàm actio in genere: quia proximius in definitione genus adhibendum est. Proximior autem est actio relata, quàm actio in genere. Per hanc Animadv. subtilitatem omnia relata definienda erunt per genera absoluta: Sunt n. absoluta relatis priora tanquam subiecta relationum.

(2) *Quia signum non est essentialiale sacramento: uti genus debet esse essentialiale definito. Pertinet enim signum tantummodo ad officium & finem sacramenti, qui non est de essentiâ sacramenti*.*

§. 40.

* p. 398.

th. ead.

R. Signum sacramento essentialiale non esse falsum est, de sententia illorum *Lutheranorum*, qui rationem & naturam sacramenti in signo positam esse affirmant, quos supra laudavi. Sic quoque in casu recto & propriè affirmatur de sacramento, tanquam genus de specie. Neque refert, quòd officium & finem sacramenti quoque exprimat: Est enim cum naturâ & essentiâ sacramenti ita complicatus usus, ut extra usum nihil habeat rationem sacramenti. Sic & instrumentorum, ad quorum censum sacramenta referunt Animadverfores, tota vis in usu consistit. Sic & finem quandoq; ingredi essentiæ rationem alibi scribit *Scaliger*, Exercitat. 107. *Zabarella*, de constit. scientiæ naturalis cap. 22. & lib. 3 de methodo cap. 28. Sic & *Scaliger* exercitat. 307. sect. 39. ait: *ἐντελέχεια esse & partem compositi & potiore & perfectiorem & finem.* Assentiuntur hæc nobis Pontificii Doctores, inter quos *Vasques*, cap. 4. disp. 128. præterea, inquit, ad rationem signi, quod dicitur esse de ratione sacramenti, non pauci theologi antiqui & recentiores meritò censent pertinere divinam institutionem: ita ut sacramentum non modò sit signum rei sacrae, sicut in suis definitionibus *Magister*, *Thomas* & *Isidorus* solum expresse-
runt: sed etiam à Deo institutum, ut alii &c. Accommodatum igitur sacramenti gen⁹ est signum, quod & symbola sensibilia substantialia ad substantias cœlestes relata & actiones sensibiles ad insensibiles & cœlestes relatas & u-
sum in se implicitè continet, uti genus naturam speciei.

§. 41.

Nondum quiescunt: Hoc genus sacramenti, inquiunt, à Calvinianis da-
tum tantum abest ab essentiâ sacramentorum, ut potius eandem destruat, quia ex-
cludit partem sacramenti principalem nempe materiam cœlestem*.

* ibid. th.

ead.

R. I. Destruxit igitur sacramenti naturam *Paulus*, qui, de sententiâ *Hutteri*, argutâ brevitate id definivit per signum & sigillum iustitiæ fidei. Destruunt omnes *Lutherani*, qui rationem & naturam sacramenti convenienter exprimi per signum docent: in quibus ipsi quoq; Animadv. nostri fuerunt, quos supra allegavimus. Vide quæso, quàm præceptum hoc sit *Salanorum* Disputatorum iudicium! In gratiam oralis manducationis nihil non negant, & vel in propria læviunt viscera ex odio orthodoxæ.

* ibid. th.
ead.

2. Etsi signatum non est pars propriè dicta signi, tamen non excluditur per signum, sed potius includitur: quia signum non est nisi respectu signati: Ut igitur absq; signato intelligi non potest, ita nec esse. Planè nulla est illa consequentia: *signum non est signatum, uti relatum non est suum correlatum: Ergo signatum non pertinet ad signum: ** Quasi verò ad rem nihil pertineat, nisi quod essentiam ejus intrinsecè tanquam pars propriè dicta constituat. Videatur quæ supra sunt dicta de sacramenti acceptione propriâ.

§. 42.
* ibid. th.
ead.

Porro instant: *Pars sacramenti non est ejus genus: Atqui signum est pars sacramenti: Ergo **.

R. 1. Si pars sacramenti non est ejus genus, cur igitur genus sacramenti propriè dicti cum aliis *Lutheranis*, constituunt *Animadversores actionem*: hæc enim non est integrum sacramentum: siquidem inter essentialia sacramenti non numerant tantum actiones, sed & substantias, nempe elementa substantialia, aquam, panem, vinum, & res signatas substantiales, carnem & sanguinem Christi: etiamsi enim actiones versantur circa objecta substantialia, tamen ab objectis ipsis sunt distinctissimæ.

2. *Assumptio* de sacramento propriè dicto à me supra est negata. Materiam sacramenti quo sensu *externam* & *internam* appellem, supra explicui. Ego hæc intrepidus sto: labi vel elabi non cogito.

§. 43.
* ibid. th.
ead.

Tandem excipiunt, *Wendelino indignam esse exceptionem*, dicente, à se *nuda vacua & inania signa non statui, eò quod significant, obsignent & exhibeant: Dicit enim nuda & vacua signa, non respectu significationis, sed respectu rei cælestis, cujus ὀχήματα & vehicula sint. Veluti cum negatur panis cæna Dominica esse ὄχημα corporis Christi **.

R. Non illicò indignum est *Wendelino*, quod indignum eo judicant *Animadversores Salani*, falsis excœcati præjudiciis. Contra theologis indignissimum est, inania & vacua signa idèò appellare sacramenta, quia in *σεμνηκῶς, & σιωδῶς & ἀδιασάτως*, tanquam vasa & ὀχήματα, non continent sanguinem & carnem Christi. Quanti hi homines faciant Dei verbum, quod & ipsum est signum atque efficax Dei organon, ex hæc conjectare hypothesei proclive est. Nempe inane & vacuum est signum: quia in eo tanquam vase aut vehiculo, *σεμνηκῶς, & σιωδῶς & ἀδιασάτως* non continetur cælum, Christi corpus, Christi sanguis, hominis justificatio, sanctificatio, glorificatio & quicquid credendum atque faciendum homini proponitur. Nimirum ut plena non possunt esse sacramenta, nisi plena sint corpore & sanguine Christi, iisque ora hominum, etiam impurissimorum & à fide alienissimorum impleant: sic & verbum esse plenum

non

non poterit, nisi plenum sit (ut vas vino, vehiculum oleis) bonis donisque celestibus, iisque aures & celebrum hominis, etiam impii & infidelis, impleat $\sigma\omega\mu\alpha\pi\iota\kappa\omega\varsigma$ & $\epsilon\sigma\iota\omega\delta\omega\varsigma$. Hæc absurda verè indigna sunt homine Christiano, nedum theologo. Ante cœptum cum Carolstadio certamen Lutherus, in cap. 6. Johannis ita concionatus est: *Panis super altari tantum est signum, sicut Baptismus, neque prodest, nisi verus panis jam intus sit manducatus.* Ideoque hoc Evangelium de pane Altaris intelligi non potest: Audite, quæso, & Brentium in cap. 6. Johan. Ut per verbum, ita etiam per sacramentum fidei offeruntur & dantur corpus & sanguis: ut habeat externus homo sua externa, panem & vinum, internus verò sua interna & spiritualia, corpus & sanguinem in mysterio data: Nam ut Baptismus duo habet, aquam & verbum: corpus in Baptismo aquam sensibilibiter accipit, quo lavatur; fides verbum, quo lavatur internus homo. Ita & cœna dominica duo habet, panem, vinum & verbum. Corporis os accipit panem & vinum sensu: præter panem enim & vinum, aliud non sentit. Os fidei accipit suo etiam sensu corpus & sanguinem, ut corpus in sacramento habeat corporalia signa, & fides spiritualia, hoc est, rem ipsam & veritatem. Idem & nos sentimus.

EXERCITATIO LXXVII.

Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de efficiente principali & instrumentali sacramentorum: de actione Dei internâ cum externo ministerio concurrenti.

CAusam sacramenti efficientem, quoad institutionem, dico Deum esse & unicum Dei hominumque Mediatorem, Christum Jesum. Assertionem hanc non possunt improbare Animadversores: Interim contendunt, me, si $\phi\upsilon\lambda\acute{\alpha}\tau\epsilon\iota\nu$ thesin meam velim, cogi statuere, Christum, secundum humanam Naturam ab institutione & dispensatione sacramentorum esse secludendum, idque conantur probare.

(1) Qui negat Christum, secundum humanam Naturam, largiri gratiam sacramentis propriam, ille etiam negat, Christum, secundum humanam Naturam, concurrere ad institutionem & dispensationem sacramentorum. At W. cum Gregaliis &c. Ergo &c. *

§. I.

* p. 399.
th. II.

R. I. Pro.

R. I. *Propositio simpliciter vera non est, si largitio gratiae intelligatur de speciali modo divinitatis proprio.* Concurrit ad idem opus (quale etiam est institutio sacramenti) utraque natura, sed non eodem modo, eademque actione.

§. 2.

2. Et *assumptio* negatur: quatenus donatio & largitio gratiae est *apotelesma Mediatoris Θεωυθ γωπω*: de cuius naturâ suo loco supra disputatum est.

Probant *assumptionem* Animadversores hoc modo: *Quicumque negat Christum, secundum humanam Naturam, habere excellentiam & potentiam divinam, ille etiam negare tenetur Christum secundum humanam Naturam largiri divinam gratiam, remissionem peccatorum &c. Atqui W. negat &c. Ergo: Propositionem probant: quia collatio illius gratiae divinae & beneficiorum non nisi à virtute divinâ & infinitâ proficisci potest* *.

* p. 400.
th. cad.

R. I. Excellentia & potestas divina est vel *idioma divinum*, praesertim omnipotentia divina: vel *axioma*, quod apotelesmatis habet indolem, & Mediatori Θεωυθ γωπω competit, secundum utramque Naturam, diverso tamen modo & respectu, pro naturarum diversitate. Priori sensu *propositionem*: posteriori *assumptionem* nego. Videantur quæ de Apotelesmatibus & virtute edendi apotelesmata sunt discussa.

Quod oggerunt de *solutione unionis hypostaticae duarum naturarum*, supra quoque enervatum est. Non, si *Eutychianam*, confusionem ex Ecclesiæ finibus ejicimus, illicò *Nestorianam* solutionem inducimus. Inter *Scyllam* & *Charibdim* medijs tutique incedimus. Naufragia qui vitare nolunt, culpa sua pereunt.

§. 3.

(2) *Quicumque negat carnem Christi concurrere ad applicationem gratiae & vitæ, ille etiam negare tenetur, carnem Christi concurrere ad institutionem & dispensationem sacramentorum.* Atqui W. negat hoc &c. Ergo &c. *Assumptionem probant: quia communiter Calviniani disputant, carnem Christi esse vivificam non ratione efficaciae & applicationis, sed respectu acquisitionis & meriti* *.

* ibid. th.
cad.

R. I. Ad *propositionem* idem repono, quod paulò ante ad *rationem secundam*.

2. *Assumptionem* nego: probatio simpliciter vera non est: Efficacia ab acquisitione & merito non segregatur: esset aliàs inefficax meritum, quod tamen universale & efficacissimum est respectu omnium beneficiorum ipsiusque fidei, quâ peragitur applicatio. Interim ut aliud est meritum seu λύτρον, aliud Deus, ita agendi quoque modo differunt. Non libuit Deo gratiae suae op⁹ in homine perficere, nisi interveniente merito, seu satisfactione, quæ in ordine causæ meritoriae ad effecta gratiae, fidem, remissionem peccatorum & sanctificationem concurrat.

Præ-

Præviderunt Animadverfores non defuturam mihi distinctionem inter *idiomata divina* & *apotelesmata*, adeoque institutionem & dispensationem sacramentorum non inter *idiomata divina*, sed inter *apotelesmata*, & ea in specie, quæ pertinent ad officium propheticum, me relaturum: ad quæ divina Natura, quod est divinæ, & Humana, quod est humanæ, non divina, quod est humanæ, nec humana quod est divinæ, conferat*.

*ib.th.12.

Excipiunt igitur, se perpetuo quoque urgere, ut naturarum, ita & agendi facultatum & actionum discriminen. Interim studiosè quoque observare unionem personalem, & *ἁρμόνιον* & communicationem, per quam ut neutra natura seorsim & separatim subsistit, ita neque seorsim aut separatim agat: sitque non alia actio Deitatis per se & separata, alia humanitatis separata, & sic duas separatas actiones*.

§.4.

Et 1. Rectè distinguunt inter naturas & actiones: rectè, præter distinctionem hanc, urgent naturarum unionem & communicationem. Idem & nos facimus contra *Nestorium* & *Eutychen*. Unde tam separationem, quàm confusionem cum Ecclesiâ damnamus & nihilominus in unionem ut naturarum, ita & actionum distinctionem cum Ecclesiâ prædicamus. Itaq; istâ Animadverforum admonitione de Naturis non separandis haud indigemus.

*p. 404.
th. ead.

2. Quod verò unio hypostatica & communicatio idiomatum inferat humanæ naturæ omnipotentiam, omniscientiam & omnipræsentiam, adeoque per hæc idiomata humanæ Naturæ communicata etiam actionum divinarum ab idiomatibus divinis fluentium communicationem, id tanquam falsum, *Eutychianum* & *Monotheticum* repudiamus. Vera idiomatum & actionum communicatio est reciproca in personâ à naturâ utrâque denominata, sine ullo statuum discrimine; Quæ à *Lutheranis* prædicatur, claudicat, & ex part. solius Naturæ humanæ ambulat, neque tamen sine omni claudicatione; ut enim non omnia idiomata divina naturæ humanæ ἀπεύχως communicata moderatiores docent, ita nec omnes simpliciter actiones divinas Naturæ humanæ transcribunt, saltem in statu humiliationis. Humanæ verò Naturæ idiomata communicata esse divinæ, nec non actiones, affirmare non audent; nisi qui planè sunt crassi: qui ut divinitatem esse passam & mortuam affirmare non dubitant, ita nihil non humanæ proprietatis & actionis eidem divinitati tribuere audent. Utrum separari actiones statuunt nostri adversarii, quando Natura una agit, quod altera non agit, & hanc separationem absurdam judicent, nondum satis liquet. Dubium non est quin toties repetita separationis mentio ad diabolum sit comparata:

Nos

Nos ut distinctas prædicamus, non separatas naturas, ita idiomatum quoque & actionum urgemus distinctionem. Separationem ad Nestorium, confusionem ad Eutychen remittimus.

Canonem concilii Chalcedonensis : *utraq; Natura in officio agit, quod suum est, cum alterius communione* : ajunt, quoad prius : *utraque agit, quod suum est* : opponi Eutychi : quoad posterius, *cum communicatione alterius* : Nestorio : quæ tanquam vera admittimus : sed glossam posterioris, *cum communicatione alterius* : hoc est, ut humana Natura agat, quod est divinæ, per communicata idiomata divina, tanquam falsam & *Monotheticam* rejicim⁹. Absit in mentem ut hoc venerit concilio Chalcedonensi : Sic enim pro Eutychē & Monothetis potius, quàm contra illos pronuntiasset ut supra vidimus. Agit autem utraque Natura cum communicatione alterius non *in abstracto*, quod, quicquid Natura agit humana, idem agat & divina, & quicquid divina, idem & humana : sed *in concreto*, quod, quicquid homo agit, idem & Deus agat, quicquid Deus, idem & homo, quod negabat Nestorius : qui Deum & hominem duas esse personas sibi persuaserat. Itaque contra Nestorium ultrò Animadversoribus largior, passionem humanæ Naturæ esse Dei passionem : siquidem verè passus & mortuus est Deus : esse verò eandem passionem & mortem Divinitatis passionem & mortem, nego : siquidem divina Natura *ἀπαθήσας & ἀθανάτος* & est : & talis etiam prædicatur à scriptura & veteri Ecclesia. Provocant hęc Animadversores ad præcedentem Collegij disp. 6. in quam nostræ videantur exercitationes.

§. 5.

(3) *Quod ingreditur essentiam cœnæ Dominica non potest esse ejusdem efficiens* : Atqui Christus ingreditur essentiam cœnæ Dominica : Ergo non potest esse ejusdem efficiens. Propositionem probant : quia Appelius, contra Menzerum, omnium Calvinistarum nomine regulam hanc promulgavit. *Efficiens non ingreditur effectum essentia sua*. Assumptio probatur ex Johanne Rubelio in *cō-*
cione de cœnâ Domini *.

* p. 402.
th. cad.

R. 1. Si ingredi rei essentiam est esse partem essentialē propriē dictam compositi essentialis propriē dicti. Assumptionem nego. Videantur, quæ supra de sacramento propriē dicto sunt disputata. Interim omnino pertinere Christum ad cœnam Dominicam, & sine Christo cœnam non esse, vel esse posse, utrâque largior. Sic & ad sacramenti cœnæ impropriē accepti, pro complexo ex re signatâ & signo, essentiam suo modo Christum pertinere & ipsum largior.

2. Regula pro confirmandâ propositione ex Appelio allata, nisi certo modo limitetur, catholica non est. Neque scio, è quibus documentis habeant

beant Animadverfores, quod tam fidentur scribunt, *Appellum, nomine omnium Calvinistarum, illam effutivisse regulam.* Scio ego multos esse, qui de *Appelio*, præsertim antè, quàm censura ejus contra *Menzereum* ederetur, nihil unquam audiverunt: Imo multis quoque, post editam illam censuram, hæcenus fuit ignotus: (quod tamen commune illi cum multis) tantum abest, ut *omnium nomine*, hoc est, jussu vel rogatu, scripserit. Quanta igitur hæc Animadversorum temeritas!

3. Nota in scholis est distinctio causarum in *externas & internas*: quarum illæ extra rei essentiam dicuntur esse, quatenus nec *materia*, nec *forma* sunt rei, sed *efficientis & finis*: Hæ essentiam ingredi, eamque componere: unde & partes dicuntur essentielles; suntq; *materia & forma*. Interim adeò fixi non sunt hi differentiarum limites, quin interdum moveantur, & efficiens quoque subeat causæ internæ respectum, nempe in composito, quod per se unum non est, unionem materiæ & formæ substantialis, tanquam duorum principiorum incompletorum, sed plurium completorum aggregatione vel collectione. Sic Christus efficiens est Ecclesiæ suæ & pars simul, quia caput ejus est: Princeps collegij consiliariorum suorum pars & caput est, ejusdemque efficiens simul. Sed in naturalibus etiam dantur exempla: *vis plastica* in semine tritici aut alterius plantæ efficiens est pullulantis inde plantæ & simul forma vel pars formæ.

Ab efficiente principali ad instrumentalem transeunt. Externæ administrationis organa dico esse verbi ministros, quorum in Ecclesia sua Deus operatur, cum in verbo prædicando, tum in sigillis verbi administrandis & distribuendis.

§. 6.

Judicarunt Animadverfores suæ accurationis esse non sine animadversione hæc transmittere. Præmissis igitur aliquot scripturæ testimoniis, de officio ministrorum verbi, qui sunt dispensatores mysteriorum Dei, per quos efficax est, quibus qui resistunt, spiritui S. dicuntur resistere & Dei consilium spernere Matth. 28. v. 19. I. Cor. 3. v. 9. & 4. v. 1. & 15. v. 10. ad Gal. 2. vers. 8. Matth. 10. v. 20. Act. 7. v. 51. Luc. 7. v. 30. ajunt.

Evidentissimum esse, gravissimum *Enthusiatarum, Anabaptistarum, Schvvenckfeldianorum* errorem me errasse, dum ministros externæ solum administrationis organa constitui, qui non nisi externum elementum tractent*.

* ibid. th.

Ex. 1. Si, quæ in sacramenti administratione & salutari perceptione, 13. in verbi prædicatione ejusdemque fructificatione partes spiritus Dei sunt, tribuere spiritui Dei, & non verbi ministro, est errorem *Enthusiatarum, Anabaptistarum & Schvvenckfeldianorum* errare, omni dubio procul hunc

quoque errorem Paulus erravit: qui sibi aliisque verbi ministris tantum plantationem & rigationem, quæ externæ sunt actiones, transcripsit, incrementi verò largitionem soli Deo vendicavit. Quis est Paulus, inquit; Quis autem Apollos, nisi ministri, per quos credidistis ut cuique Dominus dedit? Ego plantavi, Apollos rigavit, sed Deus dedit incrementum. Itaque neque is, qui plantat, est aliquid, neque qui rigat, sed Deus, qui dat incrementum. Is verò qui plantat & is qui rigat, unum sunt, 1. Cor 3 v. 5, 6, 7, 8. In quæ verba Ambrosius: Plantare est evangelizare, & ad fidem attrahere, rigare verò baptizare solennibus verbis, peccata autem dimittere & spiritum dare Dei solius. Si ergo effectum salutis Deus dat, nulla gloria in hac re hominis est: scimus enim & spiritum S. sine manus impositione datum à Deo, & non baptizatum consecutum remissionem peccatorum. Num quid non hic invisibiliter baptizatus est, quando donum baptismatis consecutus est. Et plantata solent emori & rigata ad effectum fecunditatis minimè pervenire, nisi det Deus vegetam vitam. En Ambrosium, Anabaptistam, Enthusiastam! Venit in hunc quoque censum Augustinus, lib. quæst. V. & N. Test. & de Bap. Parvul. Visibilis sacramenti forma à ministro datur, ipse autem Christus invisibilem dat gratiam. Item: Hoc ait & efficit ille, qui rei signis extrinsecus admonet, rebus autem ipsis per se ipsum intrinsecus docet. Sed age, in castra Enthusiastarum & Schuvenickfeldianorum Lutherum quoque haud invitum pertrahamus, sed eodem modo, quo orthodoxos nostri Animadverfores, de S. A. pag. 178. Placitum est Deo, ut non sine verbo, sed per verbum tribuat spiritum, ut eos habeat suos cooperatores, dum foris sonamus, quod intus ipse solus spirat, ubi ubi voluerit, quæ tamen absq; verbo posset, sed non vult. Hisce Lutheri verbis de ordinario cum Ecclesia & in Ecclesia agendi modo, planè subscribimus. Idem pag. 17. Duplex est claritas scripturæ, sicut & duplex obscuritas: Una externa in verbi ministerio posita, altera in cordis cognitione sita. Si de internâ claritate dixeris, nullus homo unum jota in scripturis vides, nisi qui spiritum Dei habet: omnes habent obscuratum cor, ita ut si etiam dicant & norint proferre omnia scripturæ, nihil tamen horum sentiant, aut verè cognoscant; neque credunt Deum, nec se esse creaturas Dei, nec quicquam aliud, juxta illud Psalmi: Dixit insipiens in corde suo, Deus nihil est &c. Spiritus enim requiritur ad totam scripturam, & ad quamlibet ejus partem intelligendam. Si de externâ dixeris, nihil prorsus relictum est obscurum, aut ambiguum, sed omnia sunt per verbum in lucem producta certissimam & declarata toti orbi, quæcunque sunt in scripturis: Et pag. 359. Hic sanè (Joh. 6. Nemo venit ad me) non solum opera & studia liberi arbitrii, docet esse inania, sed ipsum etiam verbum Evangelii (de quo agitur eo loco) frustra audiri, nisi intus loquatur, doceat, trahat ipse mei Pater:

Idem

Idem Tom. 1. Germ. Jen. pag 319. Dus ist befohlen zu predigen/aber nicht befohlen die Leute gerechtfertigen vnd fromb zu machen. Wosi wird allein das Wort befohlen/ vnd wird ihm nicht auferlegt/Pharaonen weich oder hart zu predigen/das Wort ist ihm befohlen/2c. Et pag. 451. Es mag niemand Gottes Wort recht verstehen/er habe es dann ohne Mittel (NB. immediate) von dem H. Geist. *Syngrammaticis Suevicis hæc sunt verba: Verbum spiritus vehiculum est. Cur igitur spiritus non omnibus audientibus verbum datur? In promptu est ratio: nam verbum in omnes gentes spargitur: sed revelationem spiritus, verbi Dominus sibi soli reservavit aperiendam cui & quando voluerit.* Videatur Exercit. 3. & imprimis 71. quæ agit de internâ vocatione: Ubi plura inuenies testimonia *Lutheranorum* hæc in parte nobis assentiunt & nobiscum *Anabaptisticos* furores auersantium. Addo illis *Chemnitium* loc. com. part. 3. pag 156. ubi de verbi ministris sacramenta administrantibus loquitur: *Distingui sanè possunt & debent externa ministri actio & interna Dei operatio non tamen diuelli debent.* Quod contra eos observandum, qui planè eandem ajunt esse ministrorum & Dei actionem in salute hominum procurandâ, in homine illuminando & generando &c. errore minimè excusando.

2. Noverint igitur Animadversores à fidei & conversionis causis organicis nos minimè excludere verbum & verbi ministerium, adeoq; sua *Anabaptistis* & *Enthusiastis* scriptum & extrinsecus prædicatum Dei verbum contemnentibus deliria relinquere. Ordinariè enim per verbum & verbi ministros opus suum peragit spiritus, qui fidem adultis ordinariè non infundit, nisi quibus objectum fidei per verbum & verbi ministerium revelavit, & sic per auditum ad hominis animam transmisit; quæ tamen salutariter non afficitur, nisi accedente Dei digito, & immediate (ut *Lutherus* docet) spiritu concurrente. Incrementum *Paulus* non sibi, sed Deo tribuit: Solus spiritus *Luthero* intus spirat.

3. Sed durum hoc in auribus *Lutheranorum*, quòd in sacramentorû administratione externum minister duntaxat elementum tractare dicitur. Amplius aliquid à ministris expectant, nempe ut Christi carnem in communicantium ora ingerant *in cum* & *sub pane*, & dentibus supponant: Malè memores *Lutheri*, cujus part. I. Postill. Ecclesiast. Epist. 1. in Festo Nativitatis hæc sunt verba: *Durch den Glauben machet er die Herzen rein: Drumh siehestu auch/das man dir Christum nicht gibt in die Hand/legt ihn nicht in den Kasten/steckt ihn dir nicht in den Busen / gibt dir ihn nicht ins Maul/ sondern man trägt dir ihn vor allein mit dem Wort vnd Evangelio / vnd heilt dir ihn durch deine Ohren für dein Herz / vnd beut dir ihn an/als den der vor dich/vor*

deine Ungerechtigkeit sich gegeben hat : Darumb kanstu ihn auch mit keinem andern / dann mit dem Herzen aufnehmen : Das thustu/wann du aufstehst/ und sprichst mit dem Herzen : Ja ich glaube es/ es sey also. *Nimis Calvinisticè hæc videntur dicta !*

4. Etsi igitur inter instrumenta fidei & regenerationis verbum, ministros & sacramenta suo singula ordine & modo numeramus : tamen *physicam* fidei infundendæ & regenerationis conciliandæ iis vim inditam non agnoscimus : sed spiritui immediatè concurrenti cum externis causis instrumentalibus vim hanc tribuimus, cum *scripturâ*, cum *Luthero*, multis *Lutheranis* & sanctis quoque *Patribus*, qui *Enthusiastas* à se procul esse jubent, *Verbum* in aures, *sacramenta* in oculos incurrentia nil ad salutem profunt, nisi, quod instrumentis istis significatur, offertur, & obsignatur, fides apprehendat, quæ cordi non imprimitur, nisi per digitum & spiritum Dei cum externis organis ordinariè concurrentem & incrementum dantem, qui mentem, ad verbi lucem admittendam videndamque, aperit & in assensum trahit, voluntatemque ad fiduciam concipiendam præparat. Observentur illa *Bernhardi* : *cortex sacramenti & furfur carnis mortem sumentis adfert, nisi condimentum, in communicanda apposita carnis Christi veritate à spiritu S. accipiat.*

Physicam causam hæc opponimus *causa moraliter agenti*, quam effectus non sequitur, nisi interveniente sensu & ratione circa objecta per verbum & sacramentum oblata apprehendendo se exerente.

§. 7.

Scripsi pagina theol. 334. me non negare simpliciter sacramenta esse organa gratiæ : sed ejusmodi tantum organa, qualia vel *Pontificii* vel *Lutherani* volunt, quæ, tanquam *Physicæ* causæ, in hominibus agant, & non-credentibus applicata fidem & regenerationem illicò infundant. Verbis hisce maria concitavi *Tyria*, quæ *spumas impudentiæ, calumniæ & mendaciorum* evomunt *.

* p. 403.
th. cad.

Re. Ad ficum alligatus bos efferatus mitescere, infuso oleo tranquillari mare perhibetur. Age tentemus aliquid ad tranquillanda hæc maria, vel potius *Salanos* fluctus. Tota quæstio ad Baptismum devolvitur : per quem docent *Lutherani* cum *Pontificiis* omnes infantes regenerari : tanquam per efficacissimum organum. Ex hac hypothese arguo :

Causa subiectum alterans, nullâ ejus interveniente notitiâ & apprehensione per sensum atque rationem, *physicè* agit & alterat. Atqui Baptismus quosvis Christianorum infantes recens natos, nullâ eorum interveniente notitiâ & per sensum atque rationem apprehensione, alterat & regenerat : Ergo Baptismus *physicè* agit & alterat.

Propositio

Propositio probatur, quia causæ *moraliter* & causæ *physicè* agentis in eo consistit discrimen, quòd *moraliter* agens effectum non producat, nisi inter-veniente objecti vel subjecti alterabilis actuali notitiâ & apprehensione per sensus externos, internos & rationem, si particeps rationis subjectum sit: *Naturaliter* verò agens etiam absque notitiâ & apprehensione hujusmodi suum producat effectum. Exempli gratiâ: Ad conservandam vel recuperandam corporis sanitatem ordinariè organis utitur Deus, nempe medicamentis cum simplicibus tum compositis: ad animæ sanitatem, verbo & sacramentis; illa organa *physicè* agunt: quia etiam dormientibus nihilque sentientibus applicata prosunt: ista *moraliter* agunt: quia verbum non afficit & alterat mentem nisi sensu perceptum & intellectum: sacramentum quoq; (saltem Domini cœna) sine sensu & intellectu ad salutem nil prodest, neque efficax est: unde toties illud in scholis *Lutheranis* inculcatum: *sacramentum sine fide, hoc est, sine notitia assensu & fiducia applicante nihil prosunt*. Neque est quòd quis hîc cavilletur terminum *causa physica*; latiore enim significatu accipitur causa physica, non quatenus hyperphysicæ, sed quatenus moraliter agenti opponitur: ut ante quoque dixi. Hactenus *propositio* probata.

Assumptionem comprobat partim diserta *Lutheranorum* cōfessio: omnes enim infantes *Christianorum* per Baptismum regenerari apud ipsos est in confesso: partim ipsa ratio & experientia. Non enim magis sensu & ratione externam ceremoniam, Baptismi, quàm verbum, percipiunt & intelligunt infantes, nec magis utrumq; quàm dormientes: ut & in ipso Baptismi actu plerique infantes dormiunt; omnes autem rationis usu destituti sunt & vigilantes etiam nec ritum nec verbum intelligunt magis, quàm medicamenti applicationem atque vim. Comparisonem infantium & dormientium adultorum ex *Hunnio* supra allegavi.

Quisquis igitur, ex *Lutheranorum* hypothefi, Baptismum ad regenerationem infantium actione physicâ, seu instar causæ physicæ, (non *moralis*) concurre affirmat, injuriam illis nullam facit, sed, quod res est, dicit. Itaq; impudentiam, calumniam & mera mendacia reforbenda Animadversoribus remitto, si vel hoc saltem modo mitescere & tranquillari possint.

Distinguunt Animadversores (1) inter actiones Dei mediatas & immediatas, (2) inter potentiam Dei essentialē soli Deo propriam & inter potentiam ordinariam (3) inter ministrum consideratum ratione sui, ex virtute suâ, respectu actionis physicæ, & constitutum in officio divinitus commendato, cum quo divina visum sapientia agere unitè & conjunctim.*.

§. 8.

* ibid. ibi.
Hac cad.

* p. 404.
th. 14.

Hæc ita applicant : *Agi heic non de actione aliquâ Dei immediatâ, qualis, fuit creatio universi, ad quam nullius ministerio creatura Deus est usus : sed de actione Dei mediata, qualis est dispensatio sacramentorum, regeneratio &c. in quâ, etsi sit opus ejusdem omnipotentia, Deus utitur mediis, quæ in creatione nulla fuerunt, nempe ministerio hominum ad id officium constitutorum* *.

Re. 1. Non opus erat hoc distinguendi labore. Quis enim nescit ad opera sua perficienda Deum uti modò causarum secundarum ministerio, modò non uti, & solum agere ? Esse potentiam creaturis communicabilem diversam ab essentiali potentiâ Dei ? Concursum Dei cum causis secundis sequi effectum vires solarum secundarum excedentem ? Utrunque hæc concessa & confessi sunt. Hoc verò in quæstione est ; *An ad apotelesma, quale est regeneratio, prorsus eadem actione concurrat instrumentum & Deus utens instrumento : sitq, planè nulla Dei in producendo apotelesmate actio, quæ non etiam sit instrumenti ?* Nos cum Paulo, Ambrosio, Luthero, aliisq; Lutheranis negativam amplectimur : testimonia produximus supra : Si credidit Paulus incrementi largitionem non minus pendere à suo ministerio, quàm plantationem & rigationem, cur negavit se incrementum dare, plantare verò & rigare cum collega suo affirmavit ? Si non minus Deus per Paulum dedit incrementum, quàm per eum plantavit & rigavit, iniquus in ministerium suum Paulus fuit, qui soli Deo incrementum transcripsit ; qui nihil se esse dixit, eò quod tantum plantaret & rigaret. Lutherus ait, *ministros cooperari Deo. sed ita, ut foris illi sonent, intus verò solus spiraret Deus*, de S. A. p. 158. videatur & pag 17. 18. Idem, ut ante vidimus, verbum Dei negat rectè intelligi posse, *nisi immediatâ spiritus S. operatione*. Sic Dominica 6. Epiph. Wir Prediger leben nicht im Hergen / sondern Gott ist allda Meister / der es offenbahret / wie vnd wenn er will / vnd wenn es ihm gefelt.

2. Errant heic eundem errorem Lutherani, quem in doctrinâ de communicatione idiomatum & actionum. Ut enim in productione apotelesmatum humanam Naturam non tantum quod est humanæ, sed & quod est divinæ, per communicationem virtutis divinæ, operari statuunt : Ita similiter instrumentis exera unionem constitutis & proprias & divinas actiones adscribunt, nihilq; in salutis nostræ intra nos peragenda negotio permittunt Deo, in cujus societatem non trahant organa : quasi ut apotelesmata à subordinatis pendent causis, ita & actiones spiritus omnes ab instrumentis.

3. Igitur ad rem ut redeam, si regeneratio ordinariè in adultis inchoata & continuata accipiatur pro apotelesmate, nec verbum, nec verbi ministros, nec sacramenta excludimus : quia ordinariè adultus nemo regeneratur,

tur, nisi præconio verbi prius institutus, ordinariè quoque fides non alitur, & regenerationis gratia augetur, nisi sacramentorum adjuta & excitata usu. Interim actionum singularum hæc concurrentium ratio eadem non est; non enim singulæ sunt organica & mediata, ut ante ostendimus.

Atqui ministri, inquit, non possunt dici mysteriorum Dei dispensatores, si tantum externa elementa, quæ in & per se mysteria non sunt, tractarent: solus verò spiritus S. actiones perficeret: sic enim introduceretur divulgatio & separatio eorum, quæ Deus voluit conjuncta, & turpis oppositio causæ principalis & instrumentalis committeretur.*

§. 9.

* ibid. th.

Ex. 1. Etiam cum verbum prædicant ministri, appellantur rectè mysteriorum Dei dispensatores, quia id, quod mysteria salutis continet & revelat, significando & offerendo, ex ordinatione Dei tractant: hoc est, externum verbum, quo in salutis nostræ promovendo negotio utitur Deus tanquam instrumento: Etsi interim immediatis quoque actionibus animam hominis præparat & incrementum largitur. Aut fortè *Paulus* salutis mysteria non dedit? Sic mysteria quoque sacramentalia rectè dicuntur ministri dispensare, etiam si carnem Christi in suâ potestate ita non habent, ut cuivis eam in os possint ingerere. Non enim nudum & vulgare tractant panem, vinum, aquam, sed certissima & sanctissima signa, sigilla & pignora salutis à Deo instituta, quæ qui fide mente, è manu ministri excipit, cœlestium & invisibilium bonorum per assistentem & concurrentem spiritus gratiam non minus fit particeps, quàm elementorum visibilium.

ead.

2. A solo spiritu S. in usurpatione sacramentorum omnes perfici actiones ad salutem nostram concurrentes, nemo nostrum unquam affirmavit. Affingitur hoc nobis.

3. Neque separamus actiones instrumentorum & spiritus in iis, qui ordinariè regnerantur & sacramenta cum fide excipiunt: sed distinguimus tantum, omnesque & singulas actiones Dei cum organicis concurrentes negamus esse mediatas & organicas. Negat idem *Paulus*, negat *Lutherus* cum priscis *Lutheranis*. Interim actiones ministrorum externas & spiritus S. insensibiles, internas in infidelibus etiam separari, & non spirare spiritum, ubicunque sonat verbum, in tantâ scripturarum evidentiâ, nemo sanæ mentis theologus inficiabitur: etsi inter recentes *Lutheranos* sunt, qui in omnibus verbi auditoribus eum externo præconio eadem operatione gratiosâ spiritum Dei concurrere affirmant, causamque discretionis, cur in aliis verbum fructificet, in aliis non fructificet, in solo quærunt & invenire sibi videntur homine, per liberi arbitrii vires corruptæ naturæ spinas removente vel

objiciente & spiritui malitiosè non obstante vel oblucente : qui planè *Pelagianus* est error à *Luthero*, ut *Augustinum* & *Ambrosium* taceam, in S. A. gravissimè notatus.

4. Subordinationem causæ principalis & instrumentalis in producendo toto apotelesmate agnoscimus & admittimus ; etiamsi singulas ad apotelesma actiones concurrentes instrumentis non transcribimus. Utq; turpem hanc vitamus oppositionem, ita & confusionem.

* *ibid.* th. ead. Quod Paulus ait, ad Eph. 3. v. 8, 9. *Sibi datam esse gratiam evangelizandi inter gentes impervestigabiles opes Christi & in lucem proferendi omnibus, qua sit communio mysteriorum, quod erat absconditum à seculis in Deo, adeoque creatorem & creaturam ex institutione divinâ, in salutis nostræ negotio peragendo, sociari certo respectu unitèque agere* *, eo damus sensu, quem ipse *Paulus* exprimit 1. Cor. 3. v. 6, 7. de quo ante. Ait *Paulus* patefactam esse sibi Evangelij doctrinam, eamque gentibus esse prædicatam, & sic impervestigabiles opes Christi explicatas & in lucem prolatas : Quis hoc n. get ? Interim *Paulus* plantavit & rigavit tantum, Deus verò incrementum dedit. Quid externa possit prædicatio, nisi interior spiritus accedat operatio, supra ex *Luthero* didicistis.

§. 10. Instant : Si in administratione sacramentorum minister tantum verba recitaret, aquam adaspergeret, panem & vinum distribueret, spiritus S. autem corda moveret, sanguine Christi baptizaret, corpusque & sanguinem distribueret : Non utique annuntiaret verbum, quod est potentia Dei, neque Baptismum integrum dispensaret *.

* p. 405. th. ead. R. Plus hi homines tribuunt ministerio suo *Lutherano*, quam *Apostolico* suo *Paulus*, qui plantationem & rigationem, quæ externæ & ministeriales sunt actiones, sibi & collegis suis, incrementum verò internum non sibi aut Collegis sed soli Deo adscripsit : unde se cum Collegis suis nihil esse dixit, eò quod dare incrementum non posset. Plus etiam recenti suo tribuunt ministerio, quam suo olim *Lutherus*, qui foris se sonare, solum verò Deum intus spirare affirmavit, negavitque se docere in cordibus hominum, sed solum Deum, à quo etiam immediatè verum divini verbi sensum haberi credidit, loco supra allegato. Nos, inquit T. 1. 1. 1. 1. pag. 319. F. 2. *Iubemur predicare verbum non iustificare & convertere homines : Uns ist befohlen zu predigen / aber nicht befohlen die Leute gerechtzuerichten und fromb zu machen. Wost würde allein das Wort befohlen / und wird ihm nicht auferlegt / Pharaonen weich oder hart zu predigen.* Et hoc ipsum eventus concionis Evangelicæ planè dispar testatur. Qui pariter infideles verbi præconium audiunt, auri-
ribusq;

ribusq; concionem hauriunt, eorum alij infidelitatē obijciunt, alij retinent: quia à Patre alij intus trahuntur, alii non trahuntur, aliis mysteria revelantur, aliis non revelantur à spiritu: Cur illi trahantur, hi non trahantur, illis revelentur, his non revelentur, prohibet *Augustinus* judicare, si non volumus errare: cur non horum, sed illorum misereatur Deus, *Ambrosio* iudice, nulla potest scientia comprehendere, nulla investigare sapientia. Latet discretionis ratio, sed non latet ipsa discretio: non intelligimus judicantem, sed videmus operantem. Planè eadem est *Lutheri*, *Brentii* & aliorum *Lutheranorum*, quos supra laudavimus, sententia. Displicere hæc *Pelagio* non ignoramus. Interim per verbum & ministerium efficacem esse Deum, adeoque à ministris prædicari verbum, quod est potentia Dei ad salutem omni credenti, administrari sacramenta, signa, sigilla & pignora salutis, iisq; nostram fulciri & augeri fidem, ultro damus: quia ordinariè Deus non trahit & mutat hominum auctorum mentes, nisi præeunte verbi præconio: hoc est, divinas & inorganicas suas, circa hominis regenerationem, actiones non ex-erit, nisi præcedentibus actionibus externis & organicis ministerialibus: vel, ut *Paulus* loquitur, incrementum non dat, nisi plantatione & rigatione Apostolicâ præeunte. Itaque probo illa *Winckelmanni* in caput 1. *Marci* & illa *Iohannis*: *Ego baptizavi vos aquâ, ille verò baptizabit vos spiritu* S pag. 17. *Distinguendum, est, inquit, inter officium ministrorum & operationem Christi, seu spiritus eius per illud. Iohannes baptizavit aquâ & præstitit externum ministeriū, at efficacia est à Christo. Ita omnes ministri accommodant Christo linguam, vocem, manum, perficiuntque externum ministerium: ac ut efficax sit illorum vox Baptismus & totum ministerium, illud à Christo est. Nempe spiritus est, qui, quod oculi vident & aures audiunt per verbi ministerium, menti aperit, exprimit & imprimit actione divina, quàm à verbi ministro frustra expectas, qui plantat quidem & rigat, sed incrementum non dat. Hinc Augustinus ait, visibilem formam foris à ministro, invisibilem verò gratiam intus dari ab ipso Christo. De Baptismo inquit idem: Aquam forinsecus exhibere sacramentum gratia, spiritum autem intrinsecè operari beneficium gratia.*

Gloriantur Animadversores, actioni physica ministerii Evangelii & sacramentorum in Ecclesiis Lutheranis nullum superesse locum (contrarium sibi volunt ostendi) se, quod Dei est proprium, non adscribere hominibus, affirmare, quod affirmat scriptura, negare, quod negat scriptura, ejusq; ductum in omnibus sequi.* §. II. *ib. th. 15.

R. Utinam vera, non vana esset gloriatio! Quàm verò longè in multis à scripturæ aberrant semitâ, abundè hætenus ostendimus. Hæc in specie confundunt actiones organicas ad salutis nostræ apotelesma concurren-

tes, cum immediatis, divinis, nullamque spiritui S. actionem permittunt, nisi organicam: Physicam verò Baptismo actionem tribui ab iisdem paulò ante probavi: nam de Baptismo quæstio est. Si, quod scriptura affirmat, affirmarent, & quod negat, negarent hi theologi, *ubiquitatem* corporis Christi & *oralem* ejus *manducationem* non affirmarent cum *Capernaitis*, neque prævisam fidem, tanquam æternæ Electionis fontem, commendarent cum *Pelagianis*, neque cum iisdem causam discretionis è solo homine deducerent:

In verbo & sacramentis per ministros offerri gratiam & dona spiritualia, non negant orthodoxi, eadem eosdemque ad fidem excitandam & regenerationem procurandam suo quoque modo & ordine concurrere haud diffitentur: siquidem ordinariè Deus spiritualia bona non offert adultis nisi in verbo & per verbum; quæ ut accipiant salvandi, cum verbo concurrens spiritus, quando & ubi vult, efficit.

§. 12.

Quæ hæc inspergunt & evomunt impuro ore convitia & calumnias de *calvâ* insanâ cohorte: de monstris, quæ aluntur, de apertissimo *Schvvenckfeldianismo*: de stipendiis, quæ hujus moneta viris in multis multorum hæreticorum castris persolvuntur: de opinione *Wendelini Stenckfeldianâ*: de *Stenckfeldio* per *Wendelinum* triumphante, exultante, è latebris se recipiente & in meditullium *Germaniæ* prodeunte*, impudentis & impotentis animi hominibus remitto, qui nesciunt benedicere, quia non nisi maledicere didicerunt.

* ibid. th.
ead. & p.
406. th.
ead.

Quando verbum & sacramenta dico agere tanquam causas morales, non tanquam causas físicas, & medicamenta corporibus curandis applicata, theolog. pag. 322. lin. 22, 23, 24, & pag. 366. lin. 14, 15. *Schvvenckfeldianismi* crepant & objectant, interimque causas physicè agentes sibi exprobrari ægrè ferunt, & quod docent, docere videri nolunt. Hoc cene verò sanæ cohortis indicium, imò verò iniquæ & calvæ cum accusationis, tum defensionis evidentissimum argumentum.

EXERCITATIO LXXVIII.

Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de materiâ sacramentorum externâ & internâ.

§. 1.

Sacramenti materiam constituo geminam, internam & externam, rem cœlestem & terrenam: utramque verissimè conjungi doceo. Tumultuatur hæc *Gerhardus* cum suo respondente: *cuniculos, sinoniam artem, fraudes,*

fraudes, vulpes, inania verborum involucra, insidias, vulnus mihi ipsi inflictum, rancorem concitatum, lusum in re feriâ. (ecce facundiam & fecunditatem theologicam!) crepant, clamitant *. Transeant isti impotentium animorû * ib. th. 16 impetus: altè radicatam arborem non affligit quivis turbo. Ægrè ferunt unam eandemq; rei terrenæ & cœlestis unionem, nempe *σχεπκὴν*, in omnibus tam veteris, quàm novi Testamenti sacramentis adstrui. Credo equidem: quia unio relativa dentibus ferias indicit & ora rebus cœlestibus non implet. Isti verò elementa requirunt carne & sanguine plena: qualia nobis nulla monstrat scriptura. Unionem *σχεπκὴν* omnibus Veteris & Novi Testamenti sacramentis cōmunem pugnare ajunt cum speciali singulorum sacramentorum institutione: quam ego non magis pugnare cum speciebus sacramentorum dico, quàm cum quâvis specie Naturam generis.

Materiam sacramenti in latiore significato hœc à me accipi in theologia pridem, & in his exercitationibus sæpe hucusque monui. Cùm enim sacramentū in propriâ significatione mihi sit symbolum sacramentale ad rem cœlestem relatum, patet utique non posse materiam ejus propriè & strictè acceptam constitui rem cœlestem, tanquam correlatum; Materiam igitur hoc loco appello in genere, quod ex institutione Dei sacramentum requiritur, nempe *relatum signum terrestris & correlatum signatum bonum cœlestis*: quam *externam & internam* appello materiam: & per illam intelligo tam substantias, quàm actiones & tractationes externas, sensibiles; per hanc res signatas, hoc est, Christum cum omnibus beneficiis. Refero huc illud *Irenæi* dicentis, *Eucharistiam constare duabus rebus, terrenâ & cœlesti.* Cujus mentem & intentionem longè aliam fuisse, ac nonnulli sibi hodiè imaginantur, profundi *Mystæ*, Animadversores nostri monent *. Nempe * p. 401. th. 17. regnum sapientiæ & intelligentiæ hi soli possident, quibus desipiunt, qui *ubi-quitatem & oralem manducationem* non adorant.

Sed disputantes tandem audiamus: Nolunt videri ingrati, red hosti- §. 2. mentum promittunt.

Excipiunt igitur (1) *actiones circa substantias sensibiles non fuisse referendas ad materiam externam sacramentorum*: exigui apud se valoris esse illud Pythagoræ; *αὐτὸς ἐφα*: probandam fuisse assertionem, quam toto pectore avversentur ipsi, utpote *natura & essentia omnium sacramentorum adversam* *. * ibid. th.

Et. Singularum *notionum Logicarum*, quas thematibus theologicis ead. imposui (et si rarissimè à communi usu discessi) rationem reddere mei instituti non fuit, cùm gratiam studiosorum theologiæ opusculum adornarem. *Lectori notionum Logicarum* non rudi minutias istas reliqui; neque quasvis

controverfias attingere mihi animus fuit, fed eas potiffimum, quæ fidem concernunt & in fcholis theologicis frequentantur. Notum quoque in *notionibus Logicis* imponendis ne Logicos quidē omnes consentire, & pro variâ rerum confideratione, ipfas quoque *notiones* à variis imponi variè. Retuli autem actiones externas & fenfibiles ad *externam* sacramenti *materiam* non poftremæ notæ fecutus theologos, neque absque evidenti ratione. Cùm n. *materiam externam* & fenfibilem opponam formæ internæ & intelligibili, & quidem *externa materia* nomine intelligam id, quod figni sacramentalis rationem habet, quod culpæ nemo, nifi cavillator, poteft: Omni jure actiones fenfibiles ad *materiam externam* retuli, quippe quæ forma dici interna non poffunt, cum internæ & infenfibiles non fint, fignorumque sacramentalium habeant rationem: quod ne ipfi quidem *Lutherani* poffunt diffiteri, qui sacramenta definiunt per *ritus, actiones, ceremonias*, eorumque conditionem & naturam fecundùm fcripturas, per *figna* rectè describi docent: ut fupra oftendi, & noftri quoq; Animadverfores confitentur pag. 416. Deftroi hæc ratione naturam, sacramentorum, falſum eſt: non eſſe conformem ſententiam naturæ & eſſentiæ sacramentorum Veteris & Novi Teſtamenti, itidem falſum eſt.

§. 3.

Excipiunt (2) *Res diverſorum prædicamentorum non poffunt eſſe materia unius ſacramenti. Atqui ſubſtantie ſenſibiles & actiones circa ſubſtantias ſunt res diverſorum prædicamentorum: Ergo non poffunt eſſe materia unius ſacramenti* *.

* ibi d. th.

ead.

R. 1. Ad *propositionem* per inſtantiam: Res diverſorum prædicamentorum non poffunt eſſe ſubſtantialia unius ſacramenti. Atqui elementa, verbum & actiones occupatæ circa elementa ſunt res diverſorum prædicamentorum: Ergo elementa, verbum & actiones externæ, non poffunt eſſe ſubſtantialia unius ſacramenti. *Concluſio* falſa eſt, ſecundùm *Hunnum, Haſenriſſerum, Heerbrandum, Geſnerum*, & alios, quos ſupra produxi.

Aſſumptio patet; quia elementa ſunt in prædicamento ſubſtantie: verbum & actiones non ſunt in prædicamento ſubſtantie. Negabunt igitur Animadverfores *propositionem*. Quòd ſi verò diverſorum prædicamentorum entia poffunt eſſe ſubſtantiale ejusdem ſacramenti, quid nî & materia?

2. Si partes integrantes heterogeneæ totum aliquod aggregatum conſtituentes neceſſariò ejusdem eſſe prædicamenti debent, utique & partes eſſentiales materia & forma ejusdem prædicamenti neceſſariò erunt. Atqui falſum conſequens, ſecundùm Animadverſores noſtros, qui pro formâ ſacramenti habent actionem, pro materiâ verò ſubſtantias.

3. Si

3. Si partes integrales, materiales totius alicujus aggregati singulæ ejusdem prædicamenti necessariò sunt: utique totum quoque aggregatum & singulæ partes ejus integrales ejusdem prædicamenti necessariò erunt: Atqui falsum Consequens, secundum Animadversores, qui totum aggregatum nempe sacramentum referunt ad prædicamentum actionis, indeque genus sacramenti constituunt actionem: Partes verò integrales, materiales ad prædicamentum substantiæ.

Patet igitur *propositionem* simpliciter veram non esse, præsertim in toto aggregato, quod vulgò *unum per accidens* dicitur. Falsitatis *propositionem* ipse quoq; *Lutherus* arguit, qui disertè scribit in quolibet sacramento oportere tres hasce partes esse, 1. *Signum* externum & visibile in formâ corporali, 2. *Significationem* internam & spirituales. 3. *Fidem* per quam in usu conjunguntur hæc duo. Hæne verò partes ejusdem sunt prædicamenti? videatur locus allegatus Exer. 79 §. 27.

4. Sed & *assumptio* simpliciter vera non est. Etiam si enim symbola sacramentalia absolutè considerata, quæ substantiæ & actiones, prædicamenti ejusdem non sunt: tamen propter rationem sacramentalem ex institutione divina utrisq; accedentem pertinent ad idem prædicamentum nempe *πρὸς π.*

Excipiunt (3) *Contradictionem* mihi ex meis aliorumque orthodoxorum scriptis impingi, idque facili se nisu demonstraturos gloriantur, nec *Sisyphi* moto saxo, nec *Herculis* implorato auxilio. *Polanus* dicit, externas sacramenti actiones esse externam sacramenti formam. *Wendelinus* contra *Eckhardum* concedit actionem posse dici externam & sensibilem sacramenti formam. Idem igitur & materiam & formam sacramenti dicit esse: quod absurdum, nulloque modo conciliari potest*.

§. 4.

* ibid. th.
ead.

Re. Tam non est grave hoc saxum, ut ad id movendum & amovendū Herculeo sit opus robore. Mirum, si in scholis Philosophicis nunquam audiverunt hi Disputatores *Salani*, formam & actum, certo respectu, quandoque rationem materia & potentia subire, adeoque idem diverso respectu modò formam seu actum modò materiam seu potentiam esse. Sic generica forma, superveniente specificâ, & potentia & materia rationem induit, quando indifferens per differentiam restringitur: quo nomine γένεσις & τὴν ὕλην analogum esse docet *Porphyrius* c. 4. § 7. quod attingit quoque *Aristoteles* q. *Metaphys* c. 3. & lib. 10. c. 3. Si igitur interna & *vera* forma, potentia & materia rationem subire potest, quid nō & externa atque sensibilis; cui formæ notio admodum lato significato tribuitur, & cui tanquam potentia, super-
venit

venit *interna*, tanquam *actus*? Habetis hæc è promptuario nostro promer-
calia putridis vestris mercibus pretiosiora. Non enim tam estis acuti, quàm
vultis videri.

§.5.

* p. 468.
th. 18.

*Rem signatam, quando materiam internam appello, meris verborum præsti-
giis lectori imprudenti nebulas offundere & sophisticè ludere perhibeor, adeoque in
lucem protrahendus*.*

R. Planè puer & stultus oportet lector sit, qui de offusis hæc nebulis
verborumque præstigiis queratur, modò omnia, quæ de sacramentorum
causis perspicuè trado, legerit & ponderaverit. Itaque acuminis laudem fru-
stra hæc quærunt Animadversores, qui si maximè cornu suum vulcano non
instruxissent, iudicii planè non nullius lector causam hæsitandi in præcepto-
rum meorum lucem nullam habuisset. Sed distinctionis faciem intueamur.

§.6.

* ibid. th.
ead.

*Vox (rei signatæ) duplici modo, inquiunt, accipitur, 1. Notat partem alte-
ram essentialem sacramenti, materiam internam, in S. N. T. 2. Notat usum &
fructum sacramenti salutarem, qui extra substantiam subsistit*.*

R. Quot modis rem signatam Lutherani acciperent, lectorem doce-
re, cùm theologiam scriberem, non institui; orthodoxæ sententiæ explica-
tione contentus. Ita lectorem quoque non monui de duplici acceptione
signi in scholis Lutheranis usitatâ, quibus *signum sacramentale* non tantum est
elementum externum visibile, sed & res cœlestis, interna, invisibilis, contra
omnem rationem & naturam signi. Singulis adversariorum paradoxis re-
censendis lectorem, in compendioso systemate distingere, minus consultum
duxi; sufficere ratus simplicem veritatis declarationem. Quid autem per
rem signatam orthodoxi intelligant, quem sacramentorum usum statuunt,
lib. 1. cap. 20. th. 6, 7, 8, 10, 11. doceo. *Interna materia* nobis Christus est cum
beneficiis morte partis, per symbola sacramentalia significatis, obsignatis &
exhibitis, fidei manu apprehendendis, unâ cum ipso servatore Θεανθρώπου :
Unde de fine & usu sacramentorum facile est judicare siquidem Christum
cum beneficiis significant exhibent & fidelibus obsignant. Interim ubi
scriptura N. T. duplicem illam rei signatæ acceptionem tradat, Animad-
versores non docent, qui aliàs ægrè ferunt cum substantiâ sacramenti con-
fundi usum seu finem.

§.7.

*Si priori modo, inquiunt, rem signatam accipit (1) malorum mare sibi in-
ducet, cui reclamabunt majores, contradicent posteri. & qui hanc nostrâ vivunt
æate. Sic enim sequeretur verissima esse, quæ IV. toties apud inferos stabulari
jussit, scilicet indignos fide salvificâ destitutos rei cœlestis in sacra coena fieri parti-
cipes; se, corporis & sanguinis Christi, mediante pane & vino benedicto. Si n.*

materia

*materia est simul res celestis, sequitur, qui sacramentum accipit, accipere rem terrenam simul & celestem.**

* ibid. th.
ead.

Et. Quanto fortior est disputatorum horum imaginatio, tanto iudicium est imbecillius. Quæ propria sacramenti significatio mihi sit, & quo sensu materiam sacramenti appellem etiam rem signatam internam, supra pluribus explicavi. Sed, ut fortius stringat Animadversorum argumentatio, ponamus hypothesein, quæ ipsis arridet, & nostrum quoque nonnullis, *sacramentum in significatione propriâ esse complexum totum ex signis & rebus signatis, tanquam materiâ externâ & internâ, & celesti.* Quid inde? Ergo infideles signa accipientes etiam res signatas simul accipient? Huic, fateor, consequenti reclamabunt orthodoxi maiores nostri usque ad Apostolos & Prophetas, contradicent posteri orthodoxi ad ultimum usque, & cum prioribus atque posterioribus, quotquot modò vivunt. Idem ex antecedenti consequens ulla inferri necessitate cōstanter negabunt, & iudicii oppo-
sitiæ accusabunt secus sentientes. Ipse Jehova per os Jesaiæ respondebit: *Intueor in pauperem & contritū spiritu & trepidantem ad verbum meum: Qui (hypocrita & infidelis) jugulat bovem (perinde est ac si) percuteret virum; qui mactat parvam pecudem, ac si decollaret canem: qui offert munus, ac si sanguinem porci: qui adolet thus, ac si muneretur idolum, c. 66. v. 2, 3.*

Respondet Paulus: *Quod consortium iustitiæ cum iniustitia? & quæ communio luci cum tenebris? & quæ concordia Christo cum Belial, aut quæ pars fidelium cum infideli &c. 2. Cor. 6. v. 14, 15.*

Respondet Augustinus, tract. 59. in Johan. Illi (alii Apostoli) manducabant panem Dominum, ille panem Domini contra Dominum. Et Bernhardus in Epist. ad fratres de morte & vitâ solitariâ: *Sacramentum sicut ad vitam accipit dignus, sic ad iudicium & mortem suam indignus: Rem verò sacramenti nemo percipit nisi dignus & idoneus. Sacramentum enim sine re sacramentisumentum morsest: etiam prater sacramentum sumentis vita est aterna.*

Imò & Lutherani assentiuntur scripturæ, Patribus & nobis, quando ab adultis hypocritis in Baptismo negant percipi rem signatam, sed aquam tantum. Quam in sententiam Hieronymus, in cap. 3. ad Gal. *Si quis hoc corporeum & quod oculis carnis adspicitur, aqua tantum accipit lavacrum, non est indutus Dominū Iesum Christum. Nam & Simon ille de actibus Apostolorū acceperat lavacrum aquæ, verum quia spiritum S. non habebat, indutus non erat Christum.* Illa igitur demum theologia consequentiam admittit, quæ ex symbolis sacramentalibus facit vasa rerum signatarum, & unionem agnoscit substantiarum substantialem, ἀδιασκόλων & propinquitatem substantialem, qualis in

cophino & pane, in scypho & vino: ubi contiguitas & contactus immediatus datur contenti & continentis. Hæc verò theologia non est antiqua, sed nova. Interim & contenta separari à vasis continentibus possunt, panis à cophino, vinum à scypho, nummi à marsupio.

§. 8.

* ibid. th.
ead.

(2) *Hæc ratione priores interpretationes & expositiones super verba cœnæ; Edite, hoc est corpus meum; Bibite, hic est sanguis meus: esse deferendas, aut opiniones inter se pugnantes in sinu fovendas*.*

R. Tam hæc est firma consequentia, quàm prior: hoc est, nullius momenti. Qui fide destituitur, præter symbola externa, nihil accipit, vel in Baptismo, vel in cœnâ. Præclare convenit huic assertioni cum interpretatione & expositione verborum cœnæ orthodoxâ.

§. 9.

* ibid. th.
ead.

Neque posteriorem modum validè impugnant, (1) effectus iste, inquiunt, extra sacramenti substantiam subsistit, neque nomine materia interna indigitari poterit.*

R. Etsi effectum sacramenti, qui est confirmatio fidei & obsignatio promissionis gratiosæ, ego ad sacramenti materiam non retuli; tamen in tantâ totius aggregati amplitudine causas & effecta, certò respectu, indigitare nomine materiæ absurdum & insolens non est: veluti nec adversariis absurdum est dicere, efficientem causam ingredi essentiam sui effecti, tanquam materiam ejus vel partem materiæ, ut ante vidimus. Sic exempli gratiâ, familia, tanquam totum aggregatum & collectivum, considerata pro partibus materialibus & integralibus causas habet & effecta, nempe parentes & liberos: idem in civitate & Ecclesiâ quoque videre est: Instituit princeps consilium, colligit dux exercitum, cujus ipse quoque pars est. Sed porrò attende, Gerharde; Ex Irenæo toties inculcatis sacramentū constare re duplici (tanquam materiâ) terrenâ & cœlesti. Dic mihi jam quamnam agnoscatis in Baptismo rem cœlestem, quæ externo elemento, vel symbolo sacramentali significetur, obsignetur & conferatur? Nonne vobis est regeneratio, velut in circumcisione res cœlestis erat cordis circumcisio. Atqui regeneratio vobis est effectus Baptismi, ut circumcisio cordis effectus externæ circumcisionis à vobis quoque prædicatur. Agnoscitur igitur substantiæ sacramenti, sive signo sacramentali intercedere unionem sacramentalem cum suo effectu. Anne absurdissimè?

§. 10.

* ibid. th.
ead.

(2) *Absurdissimum est statuere substantiæ sacramenti, sive signis sacramentalibus, intercedere unionem sacramentalem cum effectus sacramenti*.*

R. Inter causam & effectum esse unionem, & quidem relativam, qualis est inter relatum & correlatum, nemo facilè negaverit. Hujusmodi verò

verò unio cùm sit rerum sacramenti complexu comprehensarum, cur non suo sensu appellari sacramentalis possit? Præsertim si per gratiam sacramenti intelligant adversarii eam, quæ sacramentis obsignatur, cujus instrumenta dici quoque posse sacramenta, jam ante concessimus. Ita *orthodoxus consensus*, quem perstringunt Animadverfores, quoq; gratiam accipit, quando pag. 319. ait. *sacramentalem unionem rerum cum signis talem intelligi debere, qualis est sacramenti cum gratia, quæ non est essentiali aliqua copulatione affixa sacramento sed, ut Bernhardus ait, visibili aliquâ signo, quasi per investitura cujusdam modum, divinitus dispensatur, sicut si annulus ob hereditatis alicujus delata investituram daretur: Sic Damascenus gratiam mysteriis conjungi dicit, quia videlicet per ea, quæ secundum naturam sunt, divinitus fiunt & efficiuntur, quæ sunt supra naturam.*

Sed rationem audiamus, quæ ad contradictionem adegit Animadverfores.

*Ea, inquit, est unionis sacramentalis propria natura & affectio, ut res unite in usu sacramentali, tam quoad infideles, quàm fideles semper sibi sint præsentissima, & neutra sine altera sacramenta utentibus obtingere possit.** §. II. * p. 409.

R. Hæc illa est *Helena*, cui jam pridem repudiū libellum misimus, th. ead.
fundamentum oralis manducationis: Hanc propter teritur.

Altera jam bellis sacramentalibus ætas,

Nostris & ipsa Roma surgit viribus!

Facile verò nobis ignoscet Servator noster *Iesus*, quòd dentes in sanctū ejus corpus non acuiamus; quòd corde, non ore, pretiosissimam ejus carnem sumimus, & sanguinem haurimus; quòd mentis, non ventris, hunc esse cibum potumque credimus: quòd indignissimum ducimus indignorum, hoc est, porcorum & canum, cœlestem hunc panem objici dentib'.

EXERCITATIO LXXIX.

Defenditur & vindicatur sententia orthodoxa de formâ sacramentorum internâ, ubi multa de analogiâ & phrasi sacramentali.

PArata jam tollunt cornua Animadverfores nostri in *unionem & analogiam sacramentalem*, quam internam sacramenti formam appellamus, & in significatione, obsignatione & præbitione seu exhibitione dicimus consistere. §. I.

consistere. *Puduit, exclamant, analogiam ad solam referre significationem, quâ, undique scatent omnes Calvinistarum lucubrationes, inde ob signationem quoque & exhibitionem adjecit: sed frustra laborat, laterem lavat, cribro aquam haurit, tegere foliis hisce nuditatem suam non potest, figmentis utitur, palpum imperitis obrudit, medullam sacramentorum ex fugit* *.

*ib.th.19

R. Ecce facundiam *Salanam*! satis cultam & pictam producunt calumniam. Quis fidem ei non habeat? Nos verò gratiam in oculis iudicum horum invenire non possumus, quantisper ejusmodi unionem non statuimus, quæ rerum cœlestium objecto os occupet, & oralem manducationem promoveat. Hinc fordet, quicquid pro sacramentorum dignitate à nobis dicitur: quia, quod *dens & os* capiat, nihil dicitur, præter elementa.

§.2.

Solam & nudam à nobis agnoscere significationem inde probant: quia dicimus, totam sacramentorum Naturam esse relativam, mutuoque signorum & signatarum rerum respectu contineri: Certos nos reddi per Baptismum revera præstari in animo fideli per sanguinem, quod signo visibili promittitur & monstratur in corpore: Baptismi aqua significari sanguinem Christi, qui habeat non minus vim abluendi sordes spirituales, hoc est, peccata, quàm aqua sordes corporales: tam certò spiritualia Deum largiri nobis, quàm certò accipimus externa symbola. Probant etiam ex analysi phrasium sacramentalium, quæ nil nisi munus significandi & representandi rem signatam symbolis externis, reliquum facere dicitur: quam in sententiam illa Theologia verba ex pag 405. sacramenta non esse vasa gratia vel rerum signatarum, sed signa & sigilla tantum, literis insignita uncialibus allegant *.

*ibid.th.
ead. & p.
410. th.
ead.

R. 1. Si præter nudam significationem orthodoxi sacramentis nihil tribuunt, quia dicunt totam sacramentorum naturam esse relativam, mutuoque signorum & rerum signatarum respectu contineri: quid illis fiet *Lutheranis*, non de infimâ plebe hominibus, sed prioribus, qui termino signi totam sacramentorum substantiam, naturam & rationem exprimi docent, ad eò ut, quicquid ad integritatem & substantiam sacramenti pertinet, ei tribuendum sit, quod signet: quæ diserta sunt *Hutteri* verba in A. C. disp. 15 th 22.

2. Quando sacramentorum, quatenus sunt sacramenta, totam Naturam esse relativam dicimus & contineri mutuo signorum & rerum signatarum respectu; hoc volumus, sacramenta non esse *Entia absoluta*, sed *relativa*, & quidem in ordine signorum visibilium divinitus institutorum ad res cœlestes signandas, ob signandas, & exhibendas. Quomodo verbum Dei quoque signum est divinæ voluntatis, quo simul ut instrumento utitur Deus in offerendis bonis cœlestibus & salute hominis conficienda, cui sacramenta quoque

quoque serviunt : quæ arguta brevitate *Hutterus* ait ab *Apostolo* definiri signa obsignantia justitiam fidei : disp. allegata th. 12.

Noveris igitur, *Gerharde*, injuriam nobis facere & doctrinam nostram calumniosè traducere, quicumque, secundum nos, solâ significatione, exhibitionem & obsignationem excludente, omnem sacramenti vim exhauriri affirmant. Non enim minus, quàm verbum, exhibent nobis sacramenta bona cœlestia fide accipienda. Unde *verbum visibile sacramentum* appellat *Augustinus* : quod *signum obsignans, justitiam fidei* *Paulus* definit. Si exhiberi & offerri nihil posset, nisi quod manibus palpari, ore capi & dente teri posset, sanè per sacramenta exhiberi nobis carnem & sanguinem servatoris rotundè negaremus; quia hæc exhibitio & oblatio veritatem historię Evangelicę, Naturę humanę, sacramentorum, multorumque fidei articulo- rum labefactat & evertit.

3. Quæ verò illa est argutandi ratio? *Baptismi aqua significatur sanguis Christi, ad aspersionem aqua purgantis sordes corporis significatur adspersio sanguinis sordes spirituales abluentis & purgantis &c.* Ergo *Baptismus* nudè tantum significat, non obsignat, non exhibet, quicquid etiam contra protestentur orthodoxi. Eodem artificio, quid non impingi *Lutheranis* posset.

4. Et quid quæso *Zepperi* verba : *Quam certò accipimus externa symbola* (nempe res cœlestes significantia, exhibentia, obsignantia) tam certò etiam *Deus* spiritualia nobis vult largiri; habent, quod à sacramentorum naturâ & dignitate alienum sit? Anne minus honorificè de sacramento locutus est *Paulus*, quando circumcisionem *Abrahamo* justo jam in præputio applicatam appellavit *signum obsignans justitiam fidei*? In quo nec hæsit justitia fidei, & per quod nec justificatus demum est *Abraham*; sed de justitiâ factus certior, pignore & quasi sigillo verbo promissionis appenso.

5. *Analyphrasium sacramentalium* nudam tantum solamque indigari significationem, planè falsum est. Dicimus enim panem cœnæ *Domini* esse corpus Christi: poculum, seu vinum, esse sanguinem Christi, quia certissimum non tantum signum sed & sigillum est; signum, inquam, significativum, obsignativum & exhibitivum corporis & sanguinis *Dominici*, non ore accipiendi, non dente terendi, & per fauces in stomachum transmittendi, (quæ in orali manducatione concurrunt) sed per fidem apprehendendi & applicandi ad remissionem peccatorum.

6. Sacramenta non esse vasa rerum signatarum, (uti *cophinus* panis aut casei, *lagena* aquæ aut vini, *panis cavius*, inclusæ carnis) à diæta & corporaliter intra se continentia res signatas, corpus & sanguinẽ *Domini*, aperte

& ingenuè profitemur: propterea verò non nisi nuda esse signa & tantum significantia, non obsignantia, non exhibentia, præcisè negamus, & contrarium nobis impingentes injuriæ postulamus; Cum sacramenta dicuntur à nobis esse signa & sigilla tantum, utiq; non nuda indigitantur signa, sed signa & obsignantia & exhibentia, quamvis non sensu *Lutherano* exhibentia: talia enim non fides, sed fauces requirunt, non mens, sed dens, non cor, sed corpus. *Circa hoc corpus aquila sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus, leo Magnus, in jure Canonico de consec. distinct. 2. cap. 38. Cyprianus, de cœnâ Domini scet ult. Bernhardus, serm. 18. super cantica; Ambrosius, lib. 6. in Luc. August. tract. 26. in Johan. vide Exer. §. 26.*

* ibid. th.
ead.

Quæ hæc sequuntur inania verborum crepitacula *de lacertis sacramento abscissis, de nudis & vacuis signis &c.* *, coccyli sunt, quibus moveri cordatus lector non potest. Lacertos *orali manducationi* abscindi facile damus: nulla veritati cum falsitate communio est.

§. 3.

Docent orthodoxi verissimam & realissimam signorum & rerum signatarum unionem, seu conjunctionem relativam, consistentem in significatione, obsignatione & exhibitione, quam ad objecti sui apprehensionem requirit fides, non dens aut os corporis.

* p. 411.
th. 20.

*Animadversores negant relata sibi verè esse præsentia, si locorum absit conjunctio & à διασπασία substantiarum signantium & signatarum; quæ in corporibus fit per contactum corporalem immediatum.**

R. Credo equidem: non sine causa negant; Rueret enim *oralis manducationis* fulcrum, si vera esset corporis Christi præsentia, quæ tamen corporalis non esset, & cum locorum intervallo consisteret. Quæ enim, quoad substantias, locis sunt dissita, ea nec manus tangit, nec dens terit, nec os capit. Hæc igitur exclusâ præsentia, omnia feriuntur organa, nisi alio occupentur objecto *αδιασπαστος* applicato.

Dicimus igitur, invitis etiam adversariis, correlata, significata, obsignata, exhibita signis significantibus, obsignantibus, exhibentibus, non obitante locorum intervallo, esse præsentia, significationis, obsignationis & exhibitionis præsentia, sicutque sensui spirituali, hoc est, fidei præsentia, ita ut verissimè & realissimè apprehendi ab eâ possint. Fides oculorum respondet sensorio, unde & mentis oculus dicitur: Ut ergo oculus objecti sui præsentiam requirit, hoc est, existentiam ante sensorium, quam non impedit medijs inter objectum & sensoriū interjectis, ut constat exemplo solis, quem oculus in terris ex immenso intervallo apprehendit: ita quoque fides objectum suum verissimè apprehendit per sacramenta repræsentatum, exhibitum & obsignatum.

obsignatum. Imò etiam ea est fidei natura, ut & futurorum, τῶν ἐλπιζομένων sit ὑπόσαςις & πραγμάτων & βλεπομένων ἔλεγχος, Hebr. 11. v. 1. Per fidem igitur etiam adhuc incarnandus Messias in V. T. Patribus præsens & unitus fuit: Per fidem caro manducata est antè quam nata esset. Atqui nulla est unio, nulla manducatio realis, nisi per aliquam unitorum & manducatorum præsentiam realem: quamvis locorum & temporum intercedunt spatia. Unde neque pugnant inter se *absentia corporalis localisq;* & *præsentiæ relativa, significativa, obsignativa, exhibitiva, objectiva*, quam in objecto suo fides requirit, fideique sistitur per verbum & sacramentum. *Remotus erat, Agni paschatistempore, Christus & ab auribus & ab oculis carnalibus, præsentiissimus tamen erat fidei, quæ motis alijs suis ex hoc mundo in spiritualem transvolabat, ac pronaturâ visus Dei, ea quæ Christi sunt, videbat.* Nimis hoc forsitan Calvinianum videbitur: sed optimorum Lutheranorum, imò ipsius quoq; Lutheri est confessio, in Syngrammate Suevico.

Syllogismum adversariorum audiamus: *Quacunque præsentiæ est nuda σχέσεως præsentiæ, illa non est rei ipsius præsentiæ: Præsentiæ merè σχελικὴ est nuda σχέσεως præsentiæ. Ergo præsentiæ merè σχελικὴ non est rei ipsius præsentiæ.* §. 4.

R. Tertium argumentum ambiguum est: *Nuda σχέσεως præsentiæ* vel notat σχέσιν tantum præsentem, vel res per σχέσιν præsentes. Priori sensu assumptio, posteriori propositio est falsa. Neque constat assumptio ex dictis: neque propositio probatur ratiunculis adductis.

(1) *Nuda σχέσις non est res ipsa: cum res menti præsentes dicuntur, de quibus mens cogitat, ipsa autem res absunt, tamen non est vera & realis præsentiæ, sed tantum significativa, relativa.** §. 5.

R. 1. Præsentiæ rei relativa non magis aptè opponitur veræ & reali, quàm manducatio spiritualis veræ, reali. Ut enim spiritualis manducatio vera & realis est, etiamsi oralis non est: ita præsentiæ relativa consistens in significatione, obsignatione & exhibitione, vera & realis est, etiamsi localis non est. * ibid. th. ead.

2. Fides, quæ res per symbola sacramentalia præsentes apprehendit sibi præsentes habet; etiamsi sine cogitatione non est, tamen simplex & nuda cogitatio non est. Neque enim simplex & nuda cogitatio πεποίθησις, θάσος & παρρησία est, multò minus ἔλεγχος & ὑπόσαςις cogitatorum dicitur. Ita nec symbola sacramentalia divinitus instituta ad signandam & obsignandam Evangelij præmissionem & justitiam fidei, in communem signorum referenda censum.

(2) *Si præsentiæ σχελικὴ esset vera præsentiæ, tunc id, quod non est, erit ei præsentiæ quod est: quia illa σχέσις saepe terminatur ad non Ens.** §. 6.

R. An ead.

R. An verò absurdum est dicere & credere id, quod certo respectu non est, vel nondum est, esse præsens ei quod est? Atqui fides futurorum & *ἐλπίς* *ἐπὶ τοῖς ἀποκάλυπτοις* etiam *ἐπὶ τοῖς αἰσθητοῖς*: Carnem Messiae longè post demum exstituram fideles V. T. verè & realiter manducarunt, adeoque certo modo verè & realiter præsentem habuerunt, quam tot sacrificia significarunt & exhibuerunt: unde *Agnus Dei* ab origine mundi mactatus dicitur: viditque *Abraham* Dominum diem ipsumque Dominum, Apocal 13. v 8. Johan. 8. v 56. Habitavit per fidem in cordibus ipsorum futurus *Messias*. Nihil igitur ad rem facit, quod *σχέσις*, quandoque ad *non Ens* terminetur: (quamvis & hoc simpliciter verum non sit) accedit, quòd à particulari ad particulare nulla sit consequentia. Neq; uno modo *non Ens* accipitur: Quamvis Dei Agnus *Abrahami* temporibus nondum existeret, secundum carnem: tamen non habitus, illi fuit pro non Ente: vidit Ens, gavissus fuit de Ente.

§. 7.
* ibid. th.
ead.

(3) Nulla relatio tantis est instructis viribus, ut ex se & formaliter considerata inferat veram præsentiam: sed tantum unius ad alteram habitudinem*.

R. Neque nos nudam hæc & à fundamento suo abstractam *σχέσις* consideramus, sed *σχέσις*, quatenus à divinâ pendet institutione, à quâ principaliter ut *σχέσις*, ita & vis illa sacramentorum, quâ significant, obsignant & exhibent res cœlestes, pendent, ita ut unâ cum symbolis accipi res possint ab iis, qui fidei manu sunt instructi. De locali præsentia & contactu corporali signorum & rerum signatarum nobis hoc loco non est sermo: non requiritur ea in sacramentis. Localiter absentium datur quoque præsentia, eaq; vera, quamvis significativa, obsignativa, objectiva. Præsentiam, quæ à fide pendet, nonnulli Lutherani *imaginariam* & *phantasticam* appellant, quâ religione & pietate, ipsi viderint, quibus fides aliud nihil est, nisi *imaginatio* & *phantasia*. Unde habitationem Christi in nobis, quæ per fidem fit, *imaginariam* & *phantasticam* coguntur agnoscere: tandemque cō redibit res, ut tantò quisq; sit perfectior Christianus, quantò est *κατασκευασμένος*, vel major phantasta. In *Paracelsi* scholam hi ablegandi theologi, in qua *imaginatio* seu *phantasia exaltata* dominatur.

* ibid. th.
ead.

Cœlum terræ non miscet hæc nostra doctrina: ut clāmitant Animadversores*, sed distinguit cœlum à terrâ; quæ confunduntur ab iis, qui cœlum *phantasticum* & *ubiquitisticum*, quod in terrâ simul & inferno sit, sibi fingunt: simulque corpus Christi *ubiquitisticum*, quod à nullo distet corpore loci intervallo, sibi imaginantur: Et ex hac hypothēsi *in cum* & *sub pane* intra os condunt & oraliter manducant.

§. 8.
* ib. th. 21.

Ajunt me regerere, illam verissimam & realissimam conjunctionem legitimo usui, qui in fide consistit, acceptam esse ferendam*.

R. Verba

R. Verba mea, theol. pag. 324. th. 9. hæc sunt: *Forma sacramenti & conjunctio sacramentalis signorum & rerum signatarum in usu legitimo consistens &c.* ubi usus legitimi mentionem facio, non quod rerum signatarum cum signis unionem & præsentiam, extra legitimam fruitionem, agnoscam nullam: non n. definunt sacramenta ritè administrata esse sacramenta, quamvis à fruētibus legitimè non accipiantur. Sed quod in usu legitimo utraq; concurrat unio & præsentia, cum signorum & rerum signatarum (quæ extra usum legitimum quoque non est nulla) tum fruētium & rerum signatarum, quæ non nisi in legitimo usu locum habet: siquidem infidelis signa accipit sine re signatâ, quamvis suo modo signis unitæ sint res signatæ. Quod enim offertur, totum non capit, nisi qui necessariis capiendi instrumentis est instructus. Præter manum & os corporis, alia manus, aliud os requiritur. Patet hinc nullius esse momenti exceptiones quinque, quas subjiciunt.

(1) *Uterque usus, nempe externus, qui consistit in externâ administratione legitimâ, & internus spiritualis, salutaris confunditur, & regula vulgaris corrumpitur; nihil habet rationem sacramenti extra usum divinitus institutū **. §. 9. * p. 412.

R. Nulla hæc nostra est confusio, falsa Animadversorum accusatio: th. ead. ut exiis, quæ modò dixi, patet.

(2) *Turpis ἀδολεσχία committitur, & quæstiones re ipsa distincta commiscuntur, de sacramenti ῥήμα & ἐνεργεία. Integritas sacramenti non pendet ab hominis fide, neque hominum incredulitas potest facere fidem Dei irritam **. §. 10. * ibid. th.

R. Turpis est Animadversorum ἀδολεσχία, quam affricare adversario suo laborant. ῥήμα cum ἐνεργεία ego minimè confundo, neque sacramenti, quatenus est sacramentum, integritatem ab hominis fide suspendo: quam etsi ad legitimum & salutarem usum esse necessaria affirmo: tamen per absentiam ejus sacramentum in se nullum esse nego. Et hanc meam sententiam facile potuissent Animadversores intelligere, si tam investigare eam, quàm verba mea cavillari, animus fuisset. Expressit eam jam pridem Sadeel, de sacramentali manducatione, ad objectionem tertiam. Ergone, inquires, desinit esse cæna Domini, si impius & impoenitens ad sacram mensam accesserit? Respondeo: Quod ad institutum ipsam attinet, esse cænam Dominicam, modo ex ejus verbo celebretur ritè: sed non esse cænam Dominicam illi indigne manducanti, quin potius esse Dominica cæna profanationem. ead.

(3) *Ipse W. tribus argumentis evincit, intentionem ministri veritati sacramenti aliàs ritè administrati non obstare. Ut igitur fides dantis non pertinet ad integritatem sacramenti, ita nec fides accipientis **. §. 11. * ibid. th.

R. Totum do, de sacramento in se & per se considerato. Interim ead.

sacramentum totum (admissâ hypothesi de totalitate sacramenti) non accipitur sine fide.

§. 12.

(4) *Res cœlestis non est annexa rei terrena, conditionaliter, sub conditione fidei in homine sacramentum usurpante* *.

* ibid. th.

ead.

R. Constare signorum sacramentalium & rerum signatarum unionem, etiam sine fide accipientis, quamvis res signata non nisi fide accipiantur, jam antè dedi.

§. 13.

(5) *Fidei Natura non est, ut rem procul absentem verè statuatur præsentem. Quatenus fides promissionem divinam intuetur, rectè dicimus, fidei omnia sunt præsentia, propter promissionis firmitatem; non autem ipsam rerum actualem existentiam & præsentiam* *.

R. 1. Si nulla esset præsentia, nisi localis indistantia, facilè darem, per fidem res localiter absentes non statui præsentem. Quis verò hoc dederit Adversariis, præsentiam tam angustis circumscribi terminis? Ita res nulla corporea nobis præsens esset: quæ proximè nos non contingeret. Atqui & illa dicimus, tritissimo loquendi usu, nobis esse præsentia, quæ loci intervallo à nobis sunt disclusa: modò visu ea attingamus, vel alio sensu immediatam objecti ad sensorium applicationem non requirente. Quid nū igitur & ea nobis esse dicamus præsentia, quæ fidei oculo objecta percipimus, quamvis longè distantia aut etiam demum futura? Memorabilia sunt Scholæ ista græci verba in illud Apostoli, πίσις ὑπόστασις τῶν ἐλπίζομένων. Πίσις, inquit, ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ ὁσία τῶν ἐλπίζομένων πραγμάτων: ἐπεὶ δὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλαίῳ ἀνυπόστατα ἐσὶν, ὡς τέως μὴ παρόντα, ἡ πίσις ὁσία τις αὐτῶν καὶ ὑπόστασις γίνεται, εἶναι αὐτὰ καὶ παρεῖναι τρόπον τινὰ παρὰ σκευάξασα, διὰ τὴν πίσις εἶναι, hoc est, fides est ipsa subsistentia & essentia rerum, quæ sperantur: quia n. quæ in spe sunt, subsistentiam non habent, utpote quæ nondum extant, fides essentia quadam ipsorum & subsistentia fit, vel est, quia facit ut modo quodam existant & præsentia sint, quatenus esse credit.

2. Fides non tantum promissionem amplectitur, sed & res ipsas promissas apprehendit, quarum etiam futurarum ὑπόστασις appellatur & hac ratione, non obstante actualis extra causas existentiae negatione, spiritali modo sibi præsentem sistit, intuetur & amplectitur objecta per verbum & sacramentum exhibita. Ita objectum fidei, Christus, per fidem quoque in nobis habitare dicitur: per fidem & spiritum, tamquam palmites viti, conjungimur Christo, & membra corporis ipsius sumus, vitamque ex eo trahimus: Et huc tendit quoque spiritalis manducatio carnis Christi, quæ esse non potest sine verâ præsentia. Quæ enim verè manducantur, verè oportet sint præ-

præsentia; etiam si localiter non sunt præsentia; vide Exer. 107. §. 68. 22. Attendatur quæso illa *suevici syngrammaticis* verba. Remotus erat Agni paschalis tempore Christus & ab auribus & ab oculis carnalibus, præsentissimus tamen erat fidei, quæ motis alis suis ex hoc mundo in spiritualem transvolat & pro naturâ visus Dei, quæ Christi sunt, videbat. Sic enim Deus omnia, etiam futura, sibi præsentia videt. Ita fides rem longè pro mundi capta positam, sibi præsentissimam facit & videt. Eadem & *Andrea Alhameri* est sententia in Epist. ad Conrad. Som. cum *suevico syngrammatica* editâ; Fide opus est, inquit, (loquitur de cœnâ & præsentia corporis Christi) ista enim omnia per fidem contingunt: si credis, habes isthac præsentia, quam vis carnalibus oculis non videas. Fides enim est earum rerum, quæ sperantur & quæ non videantur: fidei omnia ad sunt præsentia. Adei itaque nobis in cœnâ Dominicâ corpus Iesu Christi litatum pro nobis, quia verbo & promissioni credimus.

Redeunt jam exagitandam analogiam sacramentalem, quæ ad palatum *Lutheranum* non est, quia non ore, sed corde, non dente, sed mente, capitur. Quæ hæc pro grandiloquentia suâ præmittunt, de edificio toto per tot annos carie infestato & ruinam minante, de adversariorum dissensione, cuius scintillæ cineribus obrui hætenus non potuerint, de analogia tantum significativarum in explicabiliter implicatis, de omnibus ingenii viribus collatis ad aucupandum unum verbum è patrum & *Lutheranorum* scriptis &c. tanquam *Thrasonica* æremque incassum ferientia verba *. Lubens transeo & adsequentia me confero.

§. 14.

* p. 413.
th. 22.

Homines hosce, inquiunt, adeo ἀλόγως reddidit ficta sua ἀναλογία scripturæ ignota, imò contraria, ut nihil nisi eandem somnient, eaq; omnium falsitatum suarum maculas eluereudent *.

§. 15.

* ibid. th.
ead.

R. Si ficta est nostra analogia, si scripturæ ignota, imò contraria: cur pulcerrimas illas similitudines à Patribus & vestris Doctoribus fabricatas aspernari non audetis *? Analogiam illam ad significationem, ob signationem & exhibitionem quando referimus, nihil fingimus, neque ignotum quid aut contrarium scripturæ asserimus: sed scripturæ, piæque vetustatis ductum sequimur; de *Lutheranorum* scriptis & judiciis non magnoperè solliciti: quamvis nec horum nobis desint suffragia. Anne signum est, quod non significet, aut sigillum, quod non ob signet? Atqui signa & sigilla sunt sacramenta: En analogiam significationis & ob signationis! Cumque signis sacramentalibus nomina rerum signatarum tribuantur, eaq; non minus, quam verbum, offerant res significatas, eorumque subsidio adjuncta fides apprehendat res signatas, causa utique evidens est, cur ob signationi adjungatur quoq; exhibitio.

* ibid. th.
ead.

exhibitio. Nihil hoc ignotum scripturæ, nihil contrarium scripturæ. Significationem, oblationem, & exhibitionem *Lutherani* quoque admittunt: Unde igitur lacrymæ ipsorum? unde diræ & iræ in analogiam sacramentalem? Cæcus sit, qui non videat. Eò usque si analogia progredieretur, ut *in cum & sub pane* Christi corpus, *in cum & sub vino* Christi sanguinem ἀδιασάτως sisteret, & ori sumendum exhiberet, *oralique manducationi* ancillaretur, satis pulchra satis grata, & sacramento digna esset. Jam verò quia ori nihil adfuit, cum *Homero* foras jubetur ire. *Nempe homines hosce adeo ἀλόγως reddit fictitia illa oralis manducatio, scriptura ignota, imò contraria, ut nil nisi eandem somnient eaque omnium falsitatum suarum maculas eluere sudent*: De suo mihi haud ægrè largiantur hoc Animadverfores.

Sed causas, cur adeò excandescant in analogiam, audiamus.

§. 16. (1) *Suggeret præsentiam non veram, realem, substantialem, actualem, sed tantum σχηλικήν* *.

* ibid. th. ead.

R. Præsentia & conjunctio rerum signatarum cum signis vera realis & actualis esse non definit, etiamsi relativa est: non autem localis, corporalis, per contactum immediatum, seu applicationem superficiem ad superficiem & ἀδιασάτως: qualem *oralis capernaitica manducatio*, non spiritualis, requirit.

§. 17.

* ibid. th. ead.

(2) *Definit præsentiam ex fide, non ipsâ re* *.

R. Non ex fide tantum, sed ex institutione quoque divinâ: quâ sacramentaliter res signatæ etiam signis præsentibus sunt, etiamsi intervallis locorum ab his distant.

§. 18.

* ibid. th. ead.

(3) *Infert eundem rei cœlestis præsentiam modum in V. & N. T.* *.

R. Ità verò nihil peccat.

§. 19.

* ibid. th. ead.

(4) *Monet corpus Christi (alteram cœnæ partem) non nisi in cœlo verè & substantialiter præsens esse, usque ad extremum diem* *.

R. Corpus Christi non nisi in cœlo jam corporaliter & localiter præsens esse, & futurum usque ad ultimum diem, longè verissimum est: falsum igitur omne dogma, quod contradicit, imprimis verò illud, quod *ubiquistum* corpus & *oralem corporis Dominici manducationem* fingit: utrumque planè portentosum est: Interim verè, realiter imò & substantialiter in terris quoque id præsens est cum *symbolis à Deo institutis*, sacramentaliter, quatenus verissimè, etiam quoad substantiam, per ea significatur, repræsentatur, & quasi ob oculos ponitur, obsignatur & fide apprehendendum offertur: tum *fidei objectivè & spiritualiter*, quatenus per fidem apprehenditur, nobis applicatur, unitur & in nobis quoque habitat: ubique exclusâ locali præsentia &

ἀδιασάτως

αδιασάσια, quæ immediatum infert substantiarum corporearum contactum, & superficiæ ad superficiem immediatam applicationem: quam qui non admittunt, & tamen *αδιασάσια* credunt, somnium sibi sine somno fingunt.

§. 20.

(5) *Manducationem statui fieri fide in cælum subvolante* *.

* ibid. th.

Ex. Fidem ab objecto suo apprehendendo nulla excludunt vel temporum vel locorum intervalla. *Chrysostomum* audiamus docentem & præcipientem, quod Animadversoribus eorumque sociis paradoxum & absurdum videtur. Homil. 24. in 1. Cor. 10. *Aquila in hac vita facti ad ipsum cælum evolemus, vel potius supra cælum. Ubi enim cadaver, inquit, illic & aquila. Cadaver Domini corpus (aures arrigant Beza & flagellatores) propter mortem: nisi enim ille cecidisset, nos non resurrexissimus. Aquilas autem appellat, ut ostendat ad alta eum oportere contendere, qui ad hoc corpus accedit, & nihil cum terrâ debere ei esse commune, neque ad inferiora trahi & repere, sed ad superiora semper evolare & in solem justitiæ intueri, mentisque oculum acutissimum habere: Aquilarum enim non graculorum hæc mensa est. Circa hoc corpus, inquit, Leo Magnus, aquila sunt, quæ alis circumvolant spiritualibus. Sic Augustinus tract. 50. in Johan. Resurrexit a discipulis agnitus, ante oculos eorum ascendit in cælum, ibi sedet ad dextram Patris, qui judicatus est, venturus est iudex: Audiant & teneant. Respondes, quem tenebo? absentem? quomodo in cælum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? fidem mitte & tenuisti. Parentes tui tenuerunt carne tu tene corde: vide Exer. 107. § 8. 21.*

ead.

Faceffant igitur ligna fœnum stipula * carnales & orales quæ extra fertilem scripturæ agrum manibus corporeis contrahantur, dentibusque demetuntur in caliginosâ ubiquitatis valle. Fatigati declamando Animadversores tandem argumentantur, vocato in auxilium *Mentzero*:

* p. 414.

th. ead.

Quicquid (1) nō exprimitur in institutione cuiusq; sacramenti (2) tollit discrimen sacramentorum V. & N. T. quæ differunt ut umbra & corpus, Coloss. 2. v. 17. Heb. 10 v. 1-3 (3) sacramenta V. T. statuit clariora & illustriora sacramentis N. T. (4) confundit sacrificia ac typos reliquos V. T. cum sacramentis propriè sic dictis illud non potest esse sacramentorum forma interna. Atqui analogia signi ad signatum, quam excogitarunt, non exprimitur &c. Ergo.

§. 21.

*Assumptionem non probant, sed à Mentzero luculenter probari ajunt, T. 2. Giff. disp. 6. th. 49. **

* ibid.

Ex. 1. Si analogia non ita strictè accipiatur & intelligatur ab Animadversoribus, sed aliquantò laxiùs ipsamque comprehendat unionem & conjunctionem sacramentalem signorum & rerum signatarum, quam ego formam sacramentorum internam appello, theol. pag. 324. th. 9. Syllogismum mihi

ead.

oppositum

oppositum agnosco, & primum quidem *propositionem*, respectu membri primi, nego. *Externam* quidem formam, seu adinistrationem sensibilem, in institutione sacramenti necessario exprimendam largior: quam ubique quoque descriptam reperimus: de *internâ* id nego. Sufficit si ex consideratione intentionis, ex naturâ sacramentorum & analogiâ fidei, quæ scripturæ nititur consensu, deprehendi & intelligi queat. Nulla probatio vel in hoc collegio, vel in *Menzeri* disputatione occurrit. Non dubito, quin internam quoque sacramenti formam agnoscant *Lutherani*, præter externam & sensibilem, quam in actione sensibili constituunt. Monstrent ergo nobis illam in institutione disertis verbis expressam & descriptam, quæcunq; tandem ea sit. Neque *materia interna* disertis verbis ubique exprimitur. Exempli gratiâ: *interna circumcisionis materia*, seu res signata & obsignata per *externam circumcisionem* est circumcisio interna, quæ cordis dicitur & in spiritu, ad Rom. 2. v. 29. quæ fit sine manibus, ad Col. 2. v. 11. Ubi verò materia hæc disertè exprimitur in institutione? Materia interna sacramenti *Paschatis*, tanquam res signata, fuit Messias incarnandus & pro populo suo redimendo mactandus. Monstretur hæc materia disertis verbis expressa in institutione Exod. 12. In *Baptismo* interna materia, seu res per aquam significata, est sanguis Christi, qui purgat nos ab omni peccato: uti verò in institutione sanguinis expresse fit mentio Matth. & Marc. ult.

Secundi membri appendix, quod differant sacramenta vetera à novis tanquam umbra à corpore, falsa est, neque probatur ex locis allegatis, ut suo loco videbimus. Hactenus *Propositio*.

2. *Assumptionem*, quoad tria posteriora membra, nego. Non probant eam Animadversores, sed inclinant in caducum *Menzeri* parietem, quo luculenter & validè fulciri membra singula dicuntur. Sed ad *Menzereum* ut abeam, nulla me adigit disputationis lex. Res mihi modò cum *Salanis* Doctoribus, non cum *Gissensibus*: Ad quævis si me raptari judicia paterer, finis refutandi & scribendi nullus esset: Cur non in compendium rationes contraxerunt, vel, ut aliàs solèt, transcripserunt & hoc modo suas fecerunt? Sed ex abundanti videamus luculentas illas & *Herculeas* probationes *Menzelianas*.

Primi membri planè nullam probationem adfert nedum luculentam.

Secundi membri nullam quoque adfert probationem. Probationis loco cavillatur exceptionem orthodoxorum, quod sacramenta V. T. fuerint signa & symbola Christi exhibendi: Novi verò, Christi exhibiti: ita tamen ut non nisi triplicem principij petitionem committant, quando ait, *confundite*
integra

Integra sacramenta cum symbolis: analogiam in Baptismo & coena, vel potius unionem analogicam, non esse formam sacramentorum internam: Sacramentorum N. T. hoc esse officium, ut Christum presentem offerant, nempe tanquam vasa liquorem in se continentia, ita ut etiam indigni ore & dentibus possint apprehendere. Hæ scilicet luculentæ sunt probationes!

Tertii membri vulgarem adfert probationem, quod per Agnum paschalem longè clarissimè præfigurata sit Christi passio & sanguinis ejus effusio, longè clariùs, quàm per panem & vinum. Sed nihil efficit: quævis enim Agnus mactatus certo respectu in se & per se clariùs repræsentarit Messiam incarnandum, passurum & moriturum, quàm panis & vinum; tamen hæc symbola alio respectu sunt clariora, non tantum quia per verbum sunt explicatiora, quàm in V. T. fuerat Agnus paschalis: quem sacramentū fuisse Messiae immolandi ignorasse vulgus *Israeliticum*, non desunt qui opinentur, cum typus hic in scriptura V. T. non explicetur: unde nec *Menzerus* heic quicquam definit in allegata disputatione: Sed &, quia alimoniam spirituales longè clariùs repræsentant, quàm caro & sanguis agni: cum ad hanc vitam corporalem conservandam longè efficaciora & præstantiora sint media panis & vinum, quàm caro & sanguis agninus.

Quarti membri nullam quoque probationem adfert: Hæ nimirum sunt luculentæ illæ probationes! Ejusdem cum hisce commatis & reliquæ sunt rationes *Menzariana*, quas cur non attigerint nostri Animadversores, miror, potuissent chartarum augere numerum & luculentis istis probationibus collegium suum exornare atque illustrare.

Penè in rabiem aguntur hominum mitissimi & æquissimi, ægrèq; finem calumniandi, vomendi, evomendi, revomendi (sunt hæ theologorum istorum elegantia & delicia) inveniunt.

§. 22.

Audiamus, quæso, inquit, quid audax ille homo, contra conscientiam, sine mente, sine fronte, Lutherani imponat: nempe *συνοχαι*, hoc est, localem inclusionem & presentiam, vel affixionem rerum signatarum in vel ad locum signorum*.

*ib. th. 23

R. Ut fidem accusationi facerent, paginam & verba mea allegasse disputatores debebant. *Impanationis, localis inclusionis, affixionis, commistionis* mentionem in meis non video. *Συνοχαι* Lutherani tribuo, sed eo sensu, quem ne ipsi quidem, nisi à se ipsis dissentire velint, improbare possunt. Verba mea theolog. pag. 392. hæc sunt: *Falsa Lutheranorum interpretatio, quæ συνοχαι, hoc est, substantiarum corporis Christi & panis coexistentiam, seu unionem corporalem, immediatam, (quam *ωαγουχαι* seu adessentiam, appellare non-*

nullis

nullis libet, nos nullo alio sensu συννοήσαν appellamus) *docent &c.* Itaque meritò in Animadversoribus, Gerharδο & discipulo ejus, conscientiam, candorem, mentem & frontem desidero, mitorque hominum audaciam. Novimus excandescere Lutheranos ad mentionem localis inclusionis: quam etiam non admittit *mysterium ubiquitatis*: quod enim ubique est, in nullo inclusum est: siquidem inclusio propriè accepta inclusi arguit terminos internos & externos, ut constat de inclusione vini in dolio, panis in cophino &c. Quod verò ubique est, quoad substantiam suam, nec interno nec externo termino circumscribitur. Interim, si ceca ponantur præjudicia, & substantiarum corporearum intra hunc Mundi ambitum comprehensarum natura & conditio, qualem & *Natura & Scriptura* liber nobis monstrat, probè consideretur, immediata corporis cum corpore conjunctio, quam *ἀδιασώσιαν* appellamus, ubi inter corpus & corpus nullum intercedit spatium medium, non potest esse nisi localis, per mutuam superficierum applicationem. Aut igitur Christi corpus non est amplius verum & humanum corpus, aut, si est *σώμα πικρὸς in & sub* pane, absque ullius interventu alterius medii, non potest non esse, nisi per contactum corporalem immediatum, quem localem appellamus. Ἀλόγως & ἀνααισθητὸς nos esse volunt, qui contrarium à nobis credi volunt, quod contrarium scripturæ, inimicum naturæ, & ab omni sensu atq; ratione & alienum: quamvis nec à sensu nec à ratione turbari nos pateremur, si in contrarium evidentem haberemus scripturam.

* ibid. th.
ead. & p.
415. thes.
ead.

Ad Bucerum hæc provocant Animadversores *, qui de impanatione, locali inclusione, ciboq; ventris Lutherum excuset: Sed Lutheri verbis acquiescit ille, & sequelas non urget: Mitiora Lutheri dicta, pacis & concordiae incundæ desiderio, prædicat, missis durioribus, quæ nec Luthero semper arriperunt, qui longè alius fuit *sedatus*, quàm *iratus*, alius *Doctor*, quàm *Disputator*: Talis si semper fuisset & mansisset *Lutherus* qualis in amicâ cum *Bucero* collatione & cum *Helveticis* Ecclesiis pacificatione inter initia fuit, non esset quod jam tantoperè laborarent Evangelicæ Ecclesiæ. Sed homo fuit, mutabilis fuit, & irritabilis. Videatur hac de re *Ambrosius Wolfius*, de confess. August. & concord. Lutheri cum *Bucero* & *Helveticis* Ecclesiis; pag. 47. & seqq. Post *Wittenbergensem* concordiam ad Italos ita scripsit *Bucerus*: *Quia inter nos Germanos de hoc mysterio dura nimis existit contentio, opus carnis fuit. Nos Lutherum putabamus Christum cœlestem terrenis signis nimis dicendo affligere: Nos ille in cœnâ nihil quàm panem agnoscere, vel tradere. Dedit tamen Dominus, ut tam de verbis, quàm de rebus pulchrè conveniat, & utrinque mysteria commendemus, ut nec ille nostris videatur indigna Christo tribuere, nec nos cœ-*

nam Domini sine Domino celebrare. Duas enim res hic percipi utriusque confitemur, Terrenam, Panem & vinum : & Cœlestem, corpus & sanguinem Christi Domini. Quidam reverà dilucidius nonnulli crassius de sacramentis loquebantur : ij ad mediocritatem piam & verbo Domini consonam se receperunt. Cum autem constanter, Bucerus, ubiquitatem, & corporalem præsentiam, seu αὐθιγὰς substantialem corporis Dominici & panis, nec non oralem atque Capernaiticam manducationem cum Ecclesiis Helveticis repudiavit, consequens est, aut publico mendacio Bucerum ad Italos se voluisse infamare : quæ de bonæ fidei viro & religioso Jesu Christi servo nefaria est suspicio : aut longè aliter, verbis saltem, suam tum temporis mentem explicasse Lutherum, quàm postmodum, cum novis contentionibus exarsisset & classicum adversus orthodoxos canere cœpisset : vide Ambros. Wolff. de Confess. August. pag. 18, 19, 20, 21. &c. & Orthodox. consens. pro leg. pag. 32. 33. Interim corporalis, præsentia & oralis manducatio omnia ista absurda infert, de quibus excusare tum temporis Lutherum Bucerus laboravit.

Pergunt cavillando : Ita me sententiam, quam defendendam suscepi, involvere, ut nihil nisi confusum chaos oculis obrudam*.

§. 23.
* ib. th. 24

R. Iis, qui confusionum specilla naso applicant, omnia videri confusa quis miretur ? Ecquod verò illud confusionum chaos ?

(1) Sacramentalem eam interpretationem intelligit, quâ, relictâ verâ propriâ & nativâ significatione verborum institutionis, confugiendum est ad tropicam & figuratam, omne mysterium in sacramentis tollens : cum in figuris & tropis nihil mysterii vel inusitati contineatur*.

* ibid. th.
ead.

R. 1. A verâ verborum institutionis significatione me discedere, planè fallum est : à propriâ qui discedit, non illico à verâ discedit ; opponitur enim vera falsæ, non improprie.

2. Ipsos quoque Lutheranos à propriâ verborum significatione cogi discedere & multos ultrò locutionem tropicam agnoscere, suo loco ostendam : imò & hoc ostendam, à τῷ ῥῆτῳ nullos abire longi⁹, quàm Lutheranos.

3. In figuratis & tropicis locutionibus nihil inesse mysterij, tam falsò, quam præcipitanter & inconsideratè asseritur à Gerhardo. Nihilne in verbis, poculum est novum testamentum, panis est κοινὸν αὐτοῦ corporis Christi, semen mulieris conteret caput serpentis & allegoricis tropicisq; aliis, quæ magno in scripturis numero de ardui momenti rebus occurrunt, est mysterii ? Assertio planè αὐθιγὰς & scripturarum interprete prorsus indigna ! oralia mysteria quàm hæc contradicunt !

(2) Nihil quicquam discrimini facit inter propositiones in negotio sacramentali

§. 24.

mentali occurrentes, sed omnes eodem modo explicandas arbitratur. Cum multum variant, in quibus fructus sacramenti de toto sacramento, & in quibus pars de parte prædicatur: in illis posse tropum constitui nostri non negant, in his verò minime*.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Propositiones sacramentales, sive signum de signato, vel contrà, sive effectus signati de signo &c. prædicetur, pro naturâ sacramentorum quando interpretor, contra officium boni interpretis nihil admitto. Aliter si interpretarer, peccarem & scripturæ sensum corrumperem: quod non est boni interpretis.

2. Nulla planè est ratio, cur in iis propositionibus, in quibus fructus sacramenti totius tribuitur toti sacramento, constitui tropus possit, in aliis verò, in quibus pars de parte prædicatur, & quidem affirmatè, in casu recto, constitui non possit: cum hæc potius, quàm illæ à verborum proprietate abeant. Etenim toti alicui effectus totius propriè tribui potest: de parte verò integrali præsertim heterogeneâ, vel essentiali, pars affirmatè in casu recto prædicari non potest, nisi impropriè. Quis enim dixerit corpus propriè animam esse, materiam, quatenus est materia, formam, caput, manum aut pedem?

3. Si in propositionibus, in quibus sacramenti fructus de toto sacramento prædicatur, constitui potest tropus, ut concedunt Animadversores, in ejusmodi propositionibus vel nihil, vel aliquod erit mysterij. Illud dicere profanum & ἀθεόλογον est; Imò ipsi Lutherani in sacramentorum fructibus & effectis magna prædicant mysteria, quæ ne ab orali quidem manducatione absunt: Hoc in præcedentem impingit Animadversorū assertionem, quæ in locutionibus tropicis nihil mysterij latere contendit.

4. Sed quo fundamento quæso ajunt, arbitrari me omnes propositiones in negotio sacramentali occurrentes eodem modo esse explicandas, nihilque discriminis inter propositiones illas statuere! Hoc certè in mentem mihi nunquam venit. Propositionum in hoc negotio occurrentium aliæ sunt propriæ, aliæ, impropriæ: Quæ ergò eodem modo omnes explicandas ego arbitrer? En assertionis impudentiam!

§. 25.

(3) Propositiones Ecclesiasticas cum Biblicis easdem esse persuasum habet, nempe enunciationem, hoc est corpus meum, eandem esse cum hæc, Hic panis est corpus meum: quod non sine certo respectu concedimus*.

* ibid. th.
ead.

R. Propositiones Ecclesiasticas in scripturis fundatas cum Biblicis, quoad sensum, easdem esse cum omnibus orthodoxis meritò persuasum habeo. Neque, quoad sensum, inter hæc propositiones, Hoc est corpus meum:

Hic

Hic panis est corpus meum: quicquam agnosco discriminis: quicquid tandem *Dipnosophista* hęc perplexentur & tracentur. Esse verò propositiones istas, etiam secundum *Lutherum* aliosque *Lutheranos*, planè æquipollentes suo loco evidenter docebo. Cum olim *Carolstadtus* pronomen τὸν ad corpus Christi referendum contenderet, *Lutherus* à Diabolo vel matre ejus id *Carolstadtum* accepisse, exclamavit tandemque ita conclusit: Also mißet ihr bekennen / daß das τὸν bey dem Brod nicht auff Christi Leib / sondern auffß Brod weise: videatur T.3. pag.77. in b.78, b.79 a.82, a.

Accedimus jam ad phrasium sacramentalium interpretationem, quam ipsa nobis scriptura suppeditat, insigni exemplo, quando propositionem, *circumcisio est fœdus*, explicat per illam, *circumcisio est signum & sigillum fœderis*. Ubi sparsis primum fabis puerilibus;

§.26.

Excipiunt (1) *se signi vocem in doctrinâ sacramentorum non reformidare, & agnoscere hoc (signum) proprium scripturæ vocabulum, quo ipsa sacramenta significantur, eorumque conditio & natura describatur, & sæpe orthodoxa antiquitas sit usa. Interim abhorre a sensu Calvinianorum, fingentium sacramenta nuda tantum esse signa, quæ non simul exhibeant significatum* *.

*p. 416.
th.25.

R. I. Præcipua hęc quæstio est de modo interpretandi phrascs sacramentales, earumque sensu: cujus egregium specimen & exemplum ipsa nobis subministrat scriptura: quæ impropriad & sacramentalem phrasin, *circumcisio est fœdus*: interpretatur per hanc, *circumcisio est signum & sigillum fœderis*. Atqui de similibus simile est judicium.

2. Si signum est proprium scripturæ vocabulum, quo ipsa sacramenta significantur, eorumque conditio & natura describitur, & quo sæpe orthodoxa antiquitas utitur: eccur quæso sacramenti genus signum constituere nobis non liceat? Cur finem & usum duntaxat sacramenti dicitur exprimere? An id, quod conditionem & naturam rei describit, proprièque in casu recto prædicatur de re, genus rei rectè appellari non possit aut finem & usum rei tantum exprimat? Anne falsi *Mylius* & *Hutterus*, quando arguta brevitate ab Apostolo sacramenta ajunt definiri *signa & sigilla justitiæ fidei*? Aut forsan scriptura quoque in assignando sacramenti genere erravit.

3. Sacramenta esse nuda tantum signa, & non exhibere rem significatam, orthodoxorum non est doctrina, sed per calumniam ipsis affigitur. Interim hujusmodi esse signa, quæ intra se σωματικῶς & αἰδιαστικῶς signatas contineant, iisque ora usurpantium impleant, jure meritissimo negant orthodoxi: neque tamen propterea nuda tantum signa astringunt.

Excipiunt (2) *Posito, non concesso, unam propositionem explicari per alte-*

§.27.

* ibid. th.
ead.

ram nihil tamen analogia significativa accedere. Quae finem & usum sacramentorum describunt, non illico formam illorum exprimere. Esse quidem sacramenta signa, sed illorum naturam vel unicè, vel potissimum in significando consistere, totis se viribus damnare*.

R. 1. Omnino multum accedit analogiae sacramentali ex illa scripturae interpretatione. Nam si ideo circumcisio appellatur foedus, quia est signum & sacramentum foederis, oportet analogiam esse inter signum hoc sacramentale & rem signatam. *Sacramenta enim nisi quandam similitudinem earum rerum, quarum sunt sacramenta, haberent, omnino sacramenta non essent: Ex hac autem similitudine plerumque etiam ipsarum rerum nomina accipiunt, docente Augustino.* De analogia hac sacramentali vide Lutherum, T. 1. F. 173. 206, 207, 208, 297. Memorabilia ejusdem sunt verba, T. eodem, F. 204. *Sacramentum corporis Christi tota habet scitu necessaria: primum est sacramentum, vel signum: alterum est significatio sacramenti: tertium est fides utriusque: in quolibet sacramento oportet tres hasce partes esse (NB) sacramentum oportet esse externum & visibile in forma corporali: significatio est interna & spiritalis in spiritu hominis: In usu hac duo per fidem conjunguntur.*

* ibid th.
ead.

Tria observentur in hisce Lutheri verbis, (1) sacramentum & signum aequipollere Luthero, (2) partes sacramenti tres constitui à Luthero, signum externum, significationem internam, & fidem usurpantium, (3) cum signis res significatas in usu non conjungi nisi per fidem. E quibus itidem tria elicio: (1) Luthero non improbari, sed maxime probari analogiam sacramentalem. Quid enim aliud est significatio interna, nisi analogia significativa sacramentalis, unio & relatio signorum externorum visibilium ad res significatas, internas, invisibiles? (2) Non magis errare Piscatorem & alios, qui partem sacramenti constituunt fidem utentium, quam Lutherum, qui idem hoc loco docet. (3) Indignos & infideles in usu non accipere res internas & coelestes sensibilibus symbolis significatas & exhibitas: quia non nisi per fidem in usu externa & interna conjunguntur. An non Lutherus in castra Calvinistarum hinc transit? Dignè certè cui persolvantur stipendia & qui ad Augustana: interpretationem hac parte admittatur. Utinam ubiq; sibi constaret?

Volunt Animadversores sibi ostendi particulam exclusivam*: quam nos minimè urgemus: qui solam nudamque significationem in symbolis sacramentalibus non docemus.

2. Vocabulo signi finem & usum sacramenti exprimi tantum, non naturam & substantiam ejus, falsum est, vel ipso Gerbardo iudice, qui vocabulo signi, scripturae proprio, sacramenti conditionem & naturam describi expressi.

pressè in hac thesi confitetur cum *Luthero* & aliis *Lutheranis*, quos hactenus produxi. *Lutherus* inter partes cujusq; sacramenti numerat externum symbolum & internam significationem : ut modò vidimus.

3. Sacramentorum Naturam tantùm in significando (non in obfignando & exhibendo) consistere, damnent, quàm diu volunt, Animadversores ; alias ad condemnationes nimis præcipites ; Res nostra heïc non agitur. Interim meminerint, *Hutero* teste, de *Lutheranorum* sententiâ, terminum signi totam substantiam sacramentorum exprimere, adeò ut quicquid ad integritatem & substantiam sacramenti pertinet, ei tribuendum sit, quod signet. Disp. 15. in A. C. thes. 22. Si qui forte nostrum sacramentorum tantùm in significando consistere ajunt, exclusivâ tantùm non obfigurationem & exhibitionem excludunt, sed tantum rerû cœlestium intra symbola terrena ad idæatorum existentiam : docentque rerum cœlestium signa, non vasa continentia, esse sacramenta : signa, inquam, non tantùm significantia, sed & obfignantia atque exhibentia. Aliud per calumniam nobis affingitur.

4. Mirum cur per sacramenti genus usum ejus nolint exprimi, cum tamen sacramenta confiteantur esse *instrumenta*. Atqui ex logicis didicisse debebant, totam vim *instrumenti* in usu consistere, & ex usu definiendum esse *instrumentum* ; quamvis voce signi solum sacramenti usum exprimi nos non concedamus.

Excipiunt (3) priorem propositionem non debere per posteriorem exponi : §. 28. esse enim duas distinctas propositiones. Priorem v. 10. 11. definire circumcisionem ex suo genere & specifica differentia, circumcisio est pactum sive fœdus, sive sacramentum divinitus institutum, ubi circumciditur caro præputii : in posteriori propositione addi notionem causæ finalis, ut sit signum fœderis *. * ibid th.

Ex. 1. Quid quæso tricarî est, si hoc non est ? In mentem mihi venit ead. illius *Plautini* : *Aulul* :

Scio quo vos pacto solatis perplexarier, pactum non pactum est : non pactum pactum est, quod vobis lubet. Versu 10. Deus circumcisionem appellat fœdus, ut confitentur Animadversores. Esse hanc impropriam locutionem non minus, quàm illam : *Poculum est Novum Testamentum* : Nemo negaverit, qui, quid fœdus sit, & quidnam cum Abrahamo Deus pepigerit, haud ignoraverit. Impropriam hanc locutionem v. 11. verbis reddit propriis, quando eandem, circumcisionem expressè appellat signum fœderis : quam propriam esse locutionem, & quidem prioris ἐξ ἡγνῆς καὶ ἁγνῆς, nemo mentis sanæ theologus negaverit : fatentur etiam *Lutherani*, qui Naturam sacramenti per signum propriè exprimi & describi agnoscunt. Unde non aliter distinguun-

tur propositiones istæ, quàm, ut propria & impropria. Quis quæso unquam, præter hosce homines, dixit circumcisionem propriè definiri per fœdus, tanquam genus!

2. Ecce! Synonyma Animadversoribus sunt *fœdus & sacramentum*. Sic enim ajunt, *circumcisionem definiri fœdus seu sacramentum &c.* Atqui synonyma non possunt appellari nisi unum impropriè, alterum propriè accipiatur: Quid enim fœdus, quid sacramentum propriè sit quis ignorat? Esse verò circumcisionem non minùs propriè fœdus, quàm sacramentum, nunquam puto affirmaturum Gerhardum. Atqui hoc ipsum est, quod & ego volo: propositiones istas non differre à se invicem, nisi ut *propriam & impropriam*, adeoque, quoad sensum, esse æquipollentes, ita tamen ut una explicetur per alteram, impropria per propriam. Ita *syngrammatis* autores Theologi Suevici: *Gratias agimus tibi, sancte spiritus, qui tua sponte aperis, quid per pactum vel, fœdus intelligas. Nam cum antea circumcisio pactum esset vocata, nunc pacti signum dicitur.*

3. Supra contenderunt Animadversores, *sacramentum naturâ suâ esse instrumentum*: cum autem instrumentum rectè definiri haud possit, nisi finis ususque tactâ mentione, sequitur, ex sententiâ Animadversorum, ita circumcisionem à Deo definiri: *Circumcisio est fœdus divinitus institutum, ubi circumciditur caro preputii, ut sit signum fœderis.* Quis verò definitionem hanc appellaverit, in quâ genus definito disparatè opponitur, differentia verò loco ponitur partim definitum, partim ipsum genus ab improprietate suâ liberatum?

Sed quid opus testimoniis extraneis? Reos habemus confitentes. Quod enim hætenus pertinaciter negarunt, jam concedunt, idemque cum orthodoxis docent, quando Gutterum secuti ita pronunciant. *Paulus ad Rom. 4. v. 11. argumenta brevitate complexus est singula, quæ sacramenti naturam perficiunt, asserens, Abrahamum accepisse signum circumcisionis, hoc est ipsam circum-*
** ibid. th. ead.* *cisionem, quæ ipsi, quoad causam finalem, seu usum, fuerit signaculum justitiæ: neque enim duæ hæ voces, signum & signaculum, significant, idem*.*

Assentior & hinc infero; per *signum* non denotari tantû finem & usum sacramenti, ut hætenus contenderunt Animadversores, sed & naturam & quicquid intrinsecè sacramentum constituit atque perficit. Esse autem sacramenta non tantû signa, sed & sigilla, ultrò largimur. Et qui ex nostris appellant signa, non tantum *σημειώματα*, sed & *σφραγίσματα* intelligi volunt.

§. 29.

Pergunt: Propositiones, panis est corpus Christi: vinum est sanguis Christi, negant in scriptura reperiri: a scriptoribus Ecclesiasticis usurpari concedunt:

cedunt : negant per omnia eandem efferationem harum propositionum : Hoc est corpus meum, & Panis est corpus meum. Prioram esse Christi & perspicuam : posteriorem non esse scripturam, nec per se claram *.

* p. 417.
th. 26.

R. 1. Etsi propositio, *Panis est corpus Christi*, totidem verbis expressa in scripturis non habetur : sensus tamen habetur & exprimitur verbis illis : *Hoc est corpus meum*. Ita nec hæc propositio, *Hoc est corpus Christi*, totidem verbis in scriptura exprimitur, sed sensus tantum, quando Christus ait, *Hoc est corpus meum*. Tota hoc agnoscit antiquitas orthodoxa & cum eâ *Luthero* : qui ex institutionis visceribus contra *Carolstadium* probat, *Hoc, τὸ τοῦ*, non ad corpus Christi, sed ad panem referri debere T.3.F.77. ubi expressè ait, *assertionem, quod τὸ τοῦ ad Christi corpus referendum sit, à Diabolo vel matre ejus profectam esse* : Videatur & pag. 78 b. imò longius progreditur *Lutherus*, & hanc quoque scripturam ait esse propositionem, *panis est corpus Christi*, T.3.F.548. verba ejus sunt : Der Spruch 1. Cor. 0. ist meines Hergen Freud und Kron / dann er spricht nicht allein / das ist Christi Leib / sondern nennet das Brod / so gebrochen wird und spricht : Das Brod ist Christi Leib. Quid amplius vultis ? Eadem futili tergiversatione dici posset, Ecclesiasticam tantum esse propositionem, non sacram & authenticam, *Hoc est corpus Christi*, quia Christus non dixit, *Hoc est corpus Christi* : sed, *Hoc est corpus meum*.

2. Priorem propositionem, *Hoc est corpus meum*, esse clariorem posteriore, *Panis est corpus Christi*, planè falsum est, neque persuaderi potest nisi homini mentis ἀπρωσία laboranti. aut cui sufficiat *Pythagoricum* illud, ad *Gerhardum* jure quodam hæreditario de latum, αὐτὸς ἔφα. Explicat posterior priorem, antiquitate orthodoxa : & *Luthero* judice, & prior posteriore sit clarior ? De subiecto prioris disputatur, ad quid τὸ τοῦ referri debeat, & disputatum olim inter *Carolstadium* & *Lutherum* : De subiecto posterioris non disputatur. Per panem enim verum, propriè dictum & cibarium de mensa assumptum intelligi panem nemo ambigit.

3. Clarior Animadversoribus prior propositio videtur, quia per eam ἀδιασασία, seu existentia corporis Dominici in eum & sub pane, facilius adstrui posse creditur : putant enim per τὸ τοῦ expressè non limitatum commodius intelligi posse συμπεπλεγμένον ex pane & corpore Christi substantialiter & ἀδιασάτως unitis : quam per panem, qui in solentius videretur complexū ex pane & carne indigitare. Hæc major est illa perspicuitas, quæ tenebris offundendis accommodatior videtur, magisque favere orali manducationi.

Porrò perversa (ut loquuntur, quos oralis manducatio planè dementavit) propositionum sacramentalium analysi à W. facta opponunt verba institutionis,

§.30.

nis,

nis, tormenta validissima, arietes robustissimos, fulmina, quæ clarissime dicuntur ostendere, symbola illa non esse tantum σημεῖα, sed etiam μετὰ δόξα, hoc est, mediante pane & vino, nobis dispensari corpus & sanguinem Christi, 1 Cor. 10. v. 16. Acervant hæc scripturæ de Baptismo dicta, Johan. 3. v. 5. Act. 2. v. 38.

* ibid. th.
ead.

Gal. 3. v. 27. Rom. 6. v. 3. Eph. 5. v. 26. Tit. 3. v. 5. 1. Petr. 3. v. 21. *.

Rz. 1. Verba, omnesque circumstantiæ institutionis, tormenta validissima, arietes robustissimos, & fulmina in oralem manducationem & perversam propositionū sacramentaliū analysin *Lutheranam* torquent & adigunt: ut à nostris jam pridem evidenter est demonstratum.

2. Sacramenta esse symbola tantum σημεῖα, non σφραγίσια, nulloq; modo μετὰ δόξα, per calumniam nobis affingitur: etsi μετὰ δόξιν ejusmodi, quæ oralis manducationis sit præsidium, minimè admittimus.

3. Non favere allegata de Baptismo testimonia analysi *Lutheranae*, neque veritati, quam tuemur, contradicere, suo loco ostendam, ne idem bis & ter cum tædio & temporis dispendio inculcare necesse sit. Recurrent testimonia illa in doctrinâ de Baptismo: nonnulla quoque jam ante sunt excussa.

* ibid. th.
ead.

Interim *Bonasum fugientem* * tibi, *Gerharde* & discipulo suo insequi per me licet. An hoc loco satis sit digna *Gerhardo Bonasi fugientis*, & quæ honestè nominari non possunt, post se fundentis, mentio, viderint graves theologi. Si artis & laudis hoc esset, cum *Gerhardo* paria facere, quis scurra non posset? Remitto igitur vobis *Bonasum* vestrum, & quæ post se fundit ad triū jugerum longitudinem, si *Plinio* credimus, lib. 8. cap. 15.

Inter alia phrasium sacramentalium exempla hæc quoq; numero, quando sanctificatio cordis appellatur circumcisio: *Esca & potus sacramentalis* dicitur *spiritualis*: *Fractio*, quæ panis est propria tribuitur corpori Christi.

§. 31.

Accusant hæc sententiam verborum præstigiis incrustatam, candore non *Lutherano*, sed *Calvinistico*, propositam, quæ, retento fundamento, absque principii petitione, non possit subvenire analogia fictitia, præsertim duobus prioribus exemplis *.

* p. 418.
th. 28.

Rz. Sacramentalia signa ex similitudine accipere nomina rerum signatarum orthodoxi docent cum *Augustino*, & assentiuntur ipsimet Animadversores nostri, p. 420. l. 16, 17, 18. Unde expedita ratio interpretandi phrasas sacramentales, quam ipsa quoque subministrat scriptura, quæ propositionem, circumcisio est fœdus, per hanc interpretatur, circumcisio est signum fœderis, ut ante vidimus. Cum igitur circumcisio, signum & sigillum fœderis, propriè non sit ipsa sanctificatio & justitia fidei: attamen sanctificationi tribuatur nomen circumcisionis, & consequens est propter analogiam, quæ signa for-

tiuntur

tiuntur nomina rerum signatarum, & contra, res signatæ nomina signorum, ita appellari: præsertim cum se ipsam ita interpretetur scriptura, quando expressè ait, *circumcisionem esse signum & sigillum iustitiæ fidei*, ad Rom. 4. v. 11. Eadem & secundi exempli est ratio. Unde ex pumice aquam elicere nil attinget, cum fontem habeamus. Nulla hæc verborum præstigiis incrustata sententia, nihil quod fundamentum labefactet, nulla principii petitio. *Lutherani* candoris laudē non ambimus: quàm candidè nobiscum hi theologi agant, videntibus hucusq; documentis ostendi. Sufficit nobis innocentie conscientia, quâ erecti famæ mendacia ridemus.

Tertio demum exemplo immorantur Animadversores, ne quid detrimenti capiat *oralis manducatio*, quam propius attingit hoc exemplum. *Excutiamus, inquiunt, analogiam significativam circa fractionem panis, quæ hæc est: quod scilicet fractione panis in partes fractio corporis Christi in cruce significetur. Hoc enim & non aliud W. opinatur **.

§. 32.

R. Etsi aliàs W. analogiam hanc agnoscit: tamen hoc loco, quid panis fractio significet, principaliter non quærit; Sed cur Christi corpus dicatur fractum? vel, cur fractio panis propria tribuatur corpori Christi, nempe à Paulo 1. Cor. 11. v. 24. Cujus me oblitum esse loci ineptè affirmant, cum ipsius loci omnibus notissimi verba adducam. Ubi enim Christi corpus fractum expressè dicitur, nisi in illo Pauli loco? Tribuitur autem fractio hoc loco, per phrasin sacramentalem, rei signatæ, hoc est, corpori Christi, quæ est propria panis, dicitque Apostolus *corpus pro nobis frangi*, quia sacramentum corporis, hoc est, panis, frangitur: Corpus enim propriè fractum non est, nec frangi debuit. De significatione ritus fractionis suo loco disputabimus & fidem veritati faciemus: interim ut moram tantò ferant patientius, suo se pascant privilegio *oralis manducationis* & elumbia sua effugia spongiis digna sustineant: quas ipsis delicias ad me missas duxi remittendas.

* ibid. th. ead.

Ad Pauli locum nos convertimus, è quo multa nectere, nihil connectere dicimur. Oracula audiamus *Lutherana*. Dissensum interpretum suorum non dissimulant Animadversores: attamen prolixè excusant, quem ferre in nostris non possunt, sed illicò occinunt; *terrigena pereunt per mutua vulnera fratres*, quæ *Lutherana* est humanitas, nobis æquo ferenda animo.

§. 33.

E nostratibus quidam, inquiunt, qui reverà nō stella, sed astra sunt & fuerunt nostri evi, satis probabiliter Paulum hoc modo interpretantur: quod (corpus) pro vobis frangitur, id est, in cœnâ distribuitur *.

R. Cauto pede & suspensio gradu incedunt Animadversores, ne astra sua offendant: quibus etsi non assentiuntur, dicam tamen minimè scribendam

* ibid. th. ead.

dam judicant, cum sapientiæ fundamina, quæ scilicet extra *oralem manducationem* nulla sunt, jecerint. Interim satis videtur probabilis glossa, quam tamen non probant ipsi: Nos verò ne probabilem quidem sed omnino improbandam, & ne *stellis* quidem *nebulosis*, nedum *lucidissimis astris*, dignam judicamus. Quis enim sanæ mentis theologus non videt, Pauli verbis, *quod pro vobis frangitur*, exprimi illud Lucæ cap. 22. vers. 19. *quod pro vobis datur, seu traditur*, nempe in mortem seu crucifixionem, ut & sanguis effundi in remissionem peccatorum dicitur, Matth. 26. v. 28? Itaque posteriorem interpretationem omninò probamus, nec alio nobis probari argumento petimus. Sed quem inde nodum nectant, Calvinistis enodandum, audiamus.

§. 34.

Si fractio panis verborum institutionis significat fractionem corporis Christi, eandemque quoque significavit in cœna prima. At ibi non significavit fractionem corporis Christi. Ergo. Assumptionem probant: quia corpus adhuc erat frangendum.*

*p. 419.
th. ead.

R. Hunc Affelmanni partum satis deformem magnificiunt, & impensè amant, lambuntque Animadversores, attamen sine judicio, ut fieri in amore præcipiti solet. Nos *assumptionem* negamus, & probationem inconsequentem esse dicimus. In primâ cœnâ panis fractio significavit corporis Dominici fractionem, non quidem præteritam, aut præsentem, sed paulò post futuram: quæ deinceps præteritam significavit. Ita panis quoque in primâ cœnâ discipulis datus sacramentum erat corporis Dominici, non jam in mortem actu traditi, sed paulò post tradendi, & vinum effusum sacramentum sanguinis Christi nondum actu fusi, sed paulò post fundendi. Sic olim in usu agni paschatis non fractio ossium agni, sacramentum erat ossium Servatoris longè post non frangendorum. Si igitur connexi Affelmanniani sensus hic est: si fractio panis in verbis institutionis, jam significat fractionem corporis Christi præteritam, eandem quoque significavit in cœnâ primâ præteritam: consequentiam Doctore indignam esse dicimus, & hac instantiâ retundimus: si datio panis Eucharistici in usu cœnæ Dominicæ jam significat traditionem corporis Dominici pro nobis in mortem præteritam: utique in primâ quoque cœnâ eandem traditionem præteritam significavit. At falsum consequens &c.

§. 35.

*ibid. th.
ead.

Instant: *Jam pridem inter Calvinianos conclusum est, sacramenta significare quidem, sed non futura, verum præterita*.*

R. I.

Omniū sacramentorum *interna materia* est Christus & cœv-
θρωθ, isque vel in carne exhibendus demum, vel actu jam exhibitus: Exhibendum significarunt sacramenta vetera, exhibitum significant nova. Etc
hoc

hoc respectu orthodoxi affirmant, sacramenta N. T. non significare futura: sed præterita, nempe Messiam actu jam in carne exhibitum. Nihil autem futuri unquam figurasse sacramenta N. T. nemo nostrum unquam affirmavit. Et quidem in primâ cœnæ administratione panem fuisse symbolum & sacramentum corporis Christi in mortem non traditi, sed demum tradendi, vinum sanguinis Christi, non jam fusi, sed demum fundendi, extra omnem est controversiam, & res ipsa loquitur.

2. *Lutheranum* si dogma spectes, & quidem *oralem manducationem*, nec panis sacramentum est corporis Christi in mortem demum tradendi per crucifixionem, nec vinum sanguinis demum per impios judæos fundendi, sed in ipsâ actione & cœnâ primâ illius in mortem traditi, hujus autem fusi. Etenim vivum corpus, si oraliter & propriè manducetur, vitâ necessariò privatur, & longè quidem crudelius, quàm si crucifigatur: Eadem & sanguinis fusi est ratio.

3. Aliàs sano sensu, & diverso respectu, concedimus sacramenta N. T. esse signa & sigilla rerum partim præteritarum, partim, præsentium, partim futurarum. Obsignant enim nobis Christum jam olim pro nobis traditum, & omnia per ipsum parata beneficia; obsignant præsentem applicationem & unionem nostri cum Christo vel utriusque continuationem: obsignant futuram etiam gloriam; quam adhuc expectamus.

Addunt *ἡ νίκη*: *In acie igitur hæret novacula quò quo se vertat, versutior etiam sit, quàm rota singularis* *.

§. 36.
* ibid. th.
ead.

R. Vides, lector, in victoribus hisce exaltatam dominari phantasiam, victorias, acies & novaculas imaginando sibi sistunt & repræsentant; quandoque volunt, etiam tum cum victi in acie trepidant novacula. Victorias prædicant quamvis cladium in collegij pagellis singulis, imò thesibus, extent vestigia.

Hanc *phrasium sacramentalium* explicationem affirmo nobis suppeditari à scriptura, sacramentorum natura & veneranda antiquitate.

Excipiunt: Ignoscendum stupori, non omnes nos orthodoxi tam subtiles sumus, ut tanta mysteria ex scripturis & sacramentorum Natura intelligere possimus. Sed audi, quæ sit, quòd ipsa sacra Nomenclatura funditus & radicitus verbatua liturâ inducat & extirpet. Signum certum tuæ sententia non certa cape ex superioribus *.

§. 37.

* ib. th. 29

R. 1. An affectatus stupor venia sit dignus, judicent pij theologi: aliàs non ignoramus hominum horum subtilitatem circa absurdam corporis Christi ubiquitatem & deformem oralem manducationem incrustandam.

2. A sacra nomenclatura nihil imminet periculi veritati, quam tuemur. Ipsa sacra scriptura definit nobis sacramenta per signa & sigilla, ut supra vidimus, & vel Animadversores quoque nostri agnoscunt: eadem *phrases sacramentales* explicat, ut nos explicandas contendimus: de quo supra. Mirum ut sit audere h. c. Animadversores provocare ad scripturam, vel sacramentorum in verbo Dei descriptam naturam! Sed quid non audeat præceps audacia!

3. Incerta signa, quæ adversus certam orthodoxorum sententiam supra Animadversores sustulerunt, vidimus & deiecimus, funditus & radicitus extirpavimus. Non est igitur, cur ad illa provocent.

§. 38. Contra *Patrum*, quos nomino, auctoritatem in genere excipiunt (1) *Fid. ibid. th. dei doctrinam constituere verba Jehove, non Patrum* *.

ead.

R. 1. Neque ego pro norma fidei Patres habeo. Provoco ad *Patrum doctrinam*, ut novitatis nostram desinant accusare novatores, constetque non primos nos hanc *phrasim sacramentalium* indolem ex scripturis didicisse, sed dudum ante nos veteris Ecclesiæ Doctores.

2. Quod si verò *Lutheri* libri tam polemici & turbulenti, quàm dogmatici & sedati pro doctrinæ in Ecclesiis Evangelicis recipiendæ normæ sunt habendi, ut constat ex *libro concordia*: Cur veteribus Ecclesiæ Doctorebus eundem non habent honorem Animadversores nostri? Causa non est obscura: quia unum *Lutherum* pluris faciunt, quàm omnes Patres: quamvis & hos sæpè nobis objiciant.

§. 39. Excipiunt (2) *gloriam de patrum consensu per Hesselb. jam pridem ex-*

* *ibid. th.*

ead.

R. Iste scilicet vir est, qui gloriam de consensu veteris Ecclesiæ nobis eripiat, & quæ quasi solis scripta sunt radio, obscuret, deleat!

§. 40.

Ad *Augustini* verba à me allegata: *Si sacramenta quandam similitudinem &c.* respondent, cum larvis me pugnare, neminem hoc negare, hoc opere multa testimonia conglutinandi facile supersedere potuisse: Monstrandum ex *Augustino* fuisse, sacramentum ab eo pro signo merè significativo poni: sin minus, se non astipulari ei, qui tales ex sufflet stipulas nudasque ostendat ampullas *.

* p. 420.

th. ead.

R. 1. Ex allegatis *Augustini* verbis docere institui modum explicandi *phrases sacramentales*, & analogiam inter symbola sacramentalia & res signatas. H. c. si mihi assentiuntur Animadversores cum omnibus aliis *Lutheranis*, non est quod sibi opposita putent ista. Cum non pugnare tantum contra Adversarios, sed & veritatem simpliciter docere & probare animus mihi fuerit: potuissent igitur *larvas suas* retinere, vel potius abjicere, ne *larvati* viderentur Disputatores & Adversarii.

2. Dissentire verò à nobis Lutheranos in *phrasium sacramentalium* analysi, è superioribus satis liquet, & omnibus aliis adversus nos scriptis. Viderint igitur Animadverfores ne & se, & alios, quibus hæc contradicunt, in *larvas* transmutent.

3. Unicum cùm allegarim *Augustinum*, quorsum illa *de opere multa testimonia conglutinandi*? Potuisssem sine omni labore, si voluisssem, plura adducere testimonia, nisi factum id à nostris jam pridem esset, & Patres *Luthero* contradicentes exesse juberent *Lutherani*.

4. Sacramenta esse signa merè significativa, cùm nunquam affirmaverim, imò expressè sola significatione sacramentorum formam absolvi negaverim, idemque omnes nostræ negent Ecclesiæ, aliudq; nobis impingentes calumniæ postulent, ex *Augustino* id probare ut non debui, ita nec volui. Habeant igitur suas sibi *stipulas & nudas impullas*, animadverfores dicam an cavillatores? Quibus solenne, quando in probationibus & solutionibus deficiunt, falsas hypothesas in auxilium vocare.

Addunt, tam esse perspicuum & dilucidum quam sunt solis radii & lucida tela diei, *Augustinum* non dare definitionem sacramenti, non essentialium, sed tantum externorum elementorum describere analogiam similitudinem & proportionem, quam nemo neget *Lutheranus*. Hinc verò non elici formam analogicam *. §. 41. * ibid. th. ead.

R. 1. Neque hoc loco agitur de definitione sacramenti, quam ex allegatis *Augustini* verbis elicere mihi propositum non est. Inepta igitur & ἀπερροδιόνησ & est exceptio. Dicunt aliquid extra rem, ne videantur nihil dicere.

2. Hoc verò est quod volo, & ex *Augustino* probo, propter analogiam sacramentalem signis tribui nomina rerum signatarum, & dici signa esse res signatas, quia significant, obsignant & suo modo exhibent res signatas. Hunc si agnoscunt *Lutherani* analogiam (uti disertè agnoscunt, & *Augustini* sententiam probant Animadverfores pag 420. lin. 16, 17, 18) salva res est. Definiant igitur tam fœdè sugillare analogiam sacramentalem.

3. Neque laboratur hæc de forma sacramentorum interna, sed de analysi *phrasium sacramentalium*. Uti nec forma interna à me unquam constituta fuit in sola nudaque significatione, quod toties falsò obijciunt Animadverfores, totiesque in hac ipsa th. 29. ingeminant, & sic verè non mecum, sed cum *larvis* luctantur.

Tandem & hæc subjiciunt; verba, quæ allegat ex *Paulo Augustinus*, ex spiritali sequente petra, 1. Cor. 10. v. 4 quam *Augustinus* sacramentum Christi interpretatur, commodè exponi posse, ut τὸ ἐκ non denotet materiam, sed causam efficientem, & sic spiritalis illa petra non significare Christum, sed fuerit ipse Christus *. §. 42. * ibid. th. ead.

R. Planè coacta est glossa. Synonymæ sunt ejusdem versiculi phrasæ, quamvis una alterius sit ἐξ ἑνὸς πηγῆς: omnes eundem potum spiritualem biberunt: & ex sequente spirituali petra biberunt: ubi petra sequens spiritualis est aqua fluens è petra, quæ Christi erat sacramentum. Aquam istam Apostolus appellat *potum spiritualem*, quia sacramentum erat potus spiritualis & Christi, qui res fuit signata. Planissima hæc est verborum Apostolicorū interpretatio, quam cur repudiemus, causa planè est nulla. Neque evidens est ratio consequentiæ seu probationis, si τὸ ἐκ ad *efficientem causam* referatur. Quamvis enim unus fuerit autor potus, quem biberunt omnes, tamen eundem fuisse potum, quem omnibus bibendum dedit, necessariè non sequitur. Potuit enim unus diversum, seu non unum, dare pluribus.

EXERCITATIO LXXX.

*Vindicatur & defenditur solutio argumentorum,
quibus Eckhardus impugnat formam sacramentorum in-
ternam ab orthodoxis assigna-
tam.*

§. I.

Sacramentorum *formam internam* constitui unionem & conjunctionem sacramentalem signorū cum rebus signatis, quam *analogiam sacramentalem* nonnulli appellant. Posteriores appellationem tanquam calumniæ magis expositam in ore semper Lutherani habent, indeq; in *analogiam significativam* sine fine & modo invehuntur. Inter alios Eckhardus in fasciculo quatuor argumentis eam impetit, quæ in theologia dissolvi; quo nomine *vindicatæ Eckhardianæ*, cum collegio adversus me insurgunt.

Primum Eckhardi argumentum est: Forma sacramenti est in predicamento actionis. Atqui analogia significativa non est in predicamento actionis: Ergo.

Ego primò calumniam hæc noto de analogia tantum significativa: deinde *propositionem* nego de forma interna theol. pag. 325. n. 3.

Animadversores præmissis inanibus & levibus verborum spumis, de imbre lacuna Calviniana, de fucis, verbis datis, superinducta cerussa, Disputatore tali, (At quanti qualesque Salani hi? Certè nulli cordato formidabiles, si convitiis positis & scammatis, liberaliter atq; theologicè disputent) &c: adversus primam meam responsionem excipiunt, *sine calumnia orthodoxis tribui*

tribui analogiam tantum significativam *, in quam & vindiciæ inclinant sententiam disp. 1. q. 5. th. 3. * p. 421. th. 30.

Collegium præbitionem, quam sacramentis orthodoxi tribuunt, jactat supra explosam, agonizantem, expirantem *, quæ non nisi thraſonica esse verba rerum * ibid. th. 3. ead. cassa pondere, è superioribus lector intelliget. De fungis & stipitibus se non excusabunt, quantisper analogiam tantum significativam in scriptis nostris deprehendere sibi videntur.

Vindicia non sine ratione agere & disputare videri volunt.

§. 2.

Objiciunt igitur (1) analogiam sacramentalem à nobis definiri similitudinem, convenientiam, congruentiam &c. signi ad signatum, præbitionem verò non pertinere ad locum similem, sed ad causam instrumentalem.

R. 1. Analogiam sacramentalem, ubi plenè ab orthodoxis describitur, & non nimis strictè accipitur; referri ad solam significationem, exclusa obſignatione & exhibitione, falsum est: interim alij latius, alij strictius analogiam sumunt: ego, ad ambiguitatem vitandam, sacramenti formam constitui in unione & conjunctione consistente in significatione, obſignatione & præbitione: Eadem U. ſini, Tralcatii & aliorum sententia est.

2. Præbitio vel exhibitio nō est causa instrumentalis, sed potius actio ejus. Actio verò, si Suarezio credimus, non est verè & propriè principium agendi, sed ipsa causalitas agentis: causalitas autem non est principium agendi, sed à principio, quod supponit, Tom. 1. disput. Metaph. disp. 18. sect. 4. n. 5. Item: Actio, ad terminum comparata, non est principium agendi illud, sed via ad illud: Item, non potest esse principium alterius actionis, quia nullum principium pertingit terminum, nisi media actione.

3. Simile quoque rationem habere instrumentalis causæ potest, & causa instrumentalis rationem similis, deducit enim simile unum in notitiam alterius. Potestque idem respectu ejusdem & instrumentum & simile esse.

(2) In expositione (non oppositione) verborum institutionis, Calvinianos subsistere tantum in signando; ut in S. cœnâ. Hoc est corpus meum, id est, Hoc signum est corporis mei: ubi nihil de exhibitione.

§. 3.

R. Ita subsistere in significatione, ut obſignationem & exhibitionem excludant, falsum: Sacramenta esse signa significantia, obſignantia & suo modo exhibentia, omnes nostri concedunt; & hujusmodi signa intelligim⁹ in analysi phrasium sacramentalium.

(3) Non posse fieri, ut in unâ simplici propositione unum idemque verbum geminam vel etiam triplicem sustineat significationem.

§. 4.

R. Atqui ipsi consentiunt Lutherani, sacramenta, quando appellantur

tur

tur signa, intelligi non σημανται tantum, sed & σφραγισιν & μετὰ δοτῶν: hoc est signantia, obsignantia & exhibentia. Et quid *Huttero* fiet, qui suo aliorumq; Lutheranorum nomine dicit terminum signi exprimere totam substantiam sacramentorum adeo ut quicquid ad substantiam & integritatem sacramenti pertinet, ei tribuendum sit, quod signet: Imò quid *Animadversoribus* nostris, qui sacramenti nomen proprium in scripturâ ajunt esse signum, idque conditionem & naturam sacramentorum describere, pag. 416. Quid verî falsique hebeat assertio: Non potest fieri, ut in unâ simplici &c. pluribus suo loco dispiciemus.

§ 5.

(4) *Esse ex Calvinianis plurimos, qui simpliciter & expressè negent sacramenta præbere, vel etiam obsignare gratiam: quam in sententiam allegatur Calv. lib. 4. Instit. cap. 14. sect. 17. Beza part. 2. resp. pag. 115, 116, 118. Aret. part. 2. probl.*

Re. 1. *Esse ex Calvinianis plurimos, qui simpliciter & expressè negent sacramenta obsignare gratiam, impudens est calumnia Gerharδο planè indigna, qui contra scientiam & conscientiam suam hoc affirmat. Indignus est theologi nomine hoc qui negat: cùm expressè dicat Apostolus, circumcisionem fuisse signum & sigillum justitiæ fidei: Absit ut vel Calvino vel Beza, vel Aretio in mentem hoc unquam venerit, vel in allegatis locis. Calumniam disertè retundit Calvinus lib. & cap. alleg. sect. 3, 5, 6, 12, & Beza cùm in multis Resp. locis, tum ad Rom. 4, v. 11. Eadem Aretii mens est.*

2. *Plurimos ex Calvinianis expressè & simpliciter negare sacramenta esse signa exhibentia & offerentia res signatas, & ipsum est falsum: & in specie quidem Calvinus, quem allegant, hanc à se criminationem depellit ipso illo, quem allegant, loco. Fixum, inquit, maneat, non esse alias sacramentorum, quàm verbi Dei partes, quæ sunt offerre nobis & proponere Christum & in eo cælestis gratiæ thesauros, & sect. 22. Quantum ad nostra sacramenta attinet, Christum eo clarius nobis offerunt, quò propius manifestatus est hominibus: & passim alibi. Beza quoque hanc abstergit calumniam, quoties negat contra Jacob. Andr. sacramenta esse nuda signa. Per sacramenta præberi rem signatam expressè docet ead. part. 2. pag. 63, 90, 109. & alibi. Quòd si verò exhibitionem & præbitionem intelligunt, qualis est vini in poculo, panis & casei in cophino, medicamenti in pyxide, per quam non fides tantum & mens hominis, sed & dens exerceatur, non plurimi tantum sed omnes negant, in cum & sub symbolis sacramentalibus exhiberi res signatas.*

3. *Quando Calvinus, Beza & alij negant inesse sacramentis virtutes regenerandi & renovandi, de virtute loquuntur in hærente per causam & virtutis phy-*

is physice modum agente, ut constat ex allegatis *Calvini & Beze* locis. Interim eandem vim sacramentis tribuunt, quam & verbo: quæ constans est nostra sententia. Faceffant igitur calumniæ & calumniatores.

Adversus alteram ad *primum argumentum* responsionem, quâ propositionem non nisi de formâ externâ concedo, excipiunt Animadverfores, *eludi argumentum, non elidi, dum inter formam internam & externam distinguitur. Sacramenta formaliter considerata, secundum potiore suum respectum, non elicere relationem, quanquam ad relationem secundariò referantur, & vel ipso Bucani judicio, internam sacramenti formam esse actionem* *.

§. 6.

* ibid. th. cad.

Re. 1. Inter internam & externam formam non malè distinguitur: usitata est philosophis distinctio: ubi tamen forma in genere non adeò rigidè accipitur, ut aliàs solet. Forma enim strictè & in rigore suo accepta non est nisi substantialis, pars altera substantiæ compositæ materialis, quæ per se in sensu non incurrit, & non nisi interna. Unde nonnulli formam in latiore significato acceptam, quatenus tribuitur accidentibus abstractis vel concretis, & totis quoq; aggregativis, *formale*, quàm *formam* appellare malunt. Vide *Keckerm.* in log. lib. 1. c. 9. de prædicamento qualitatis: & cap. 17. de formâ propriè & impropriè dictâ. *Castana*: in synops. distinct. philosoph. & theolog. tit. de formâ: Videatur & *Suareti* de formis substantialibus accidentalibus & Metaphysicis.

2. Sacramentum *formaliter* consideratum, & secundum potiore respectum esse absolutum quid & non relatum, planè fallum est: judicio quoque *Lutheranorum*, qui totam sacramenti Naturam & rationem per signum exprimi docent: reclamation arguta illa pauli definitio: *Signum & sigillum iustitiæ fidei*.

3. *Bucani* judicio internam sacramenti formam esse actionem externam & sensibilem, falsum: verba ejus sunt: *Si usum spectemus, forma sacramenti* (non addit, interna:) *est actio, quâ legitimè & rectè administratur*: Et quæ actio externa & sensibilis forma dici possit interna & insensibilis, contradictione tam manifestâ? Taceo, quòd *Bucanus* terminum formæ admodum latè accipiat, loc. 46. q. 11. ubi τὸ πᾶν εἶναι omnium sacramentorum appellat *institutionem divinam* in verbo comprehensam: quæ nō bis efficiens est, non forma propriè dicta.

Adversus eandem nostram responsionem vindiciæ pluribus armatæ exceptionibus in medium profiliunt th. 4.

§. 7.

(1) Minus rectè à *Wendelino* distingui inter formam internam & externam, cum unius rei non possit esse gemina forma specifica & propria: nec formam propriam & specificam mutari his vel illis respectibus.

Re. I. Non agimus hęc de formâ in rigore, sed significatu latiore, acceptâ, ut ante monui: hoc autem respectu cùm forma alia sit externa & sensibilis, alia interna & insensibilis: internam & externam quis neget eidē rei formam attribui minus posse, quàm substantialem & accidentalem? Nihil frigidum & triviale hęc est exceptio.

2. In præceptis theologicis ego ne formam quidem appellavi actionem externam, nedum specificam & propriam: Interim in exegesi alios explicavi & excusavi, qui actionem appellarunt formam, quando de externa eos loqui forma dixi: quam cur internam non appellem, ex natura contradictionis evidens est ratio: cui & hæc accedit è natura sacramenti petita: Est enim sacramentum *mysterium*: Atqui *mysterii*, quatenus est *mysterium*, forma interna, seu ratio formalis, non incurrit in sensum, sed mente percipitur. Adde & hanc: Nihil sui ipsius est forma specifica & propria: uti nihil sui ipsius est causa: Cùm igitur ipsa actio, secundum *Lutheranos*, sit sacramentum: utique eadem non erit forma specifica & propria sacramenti: Denique, genus sacramenti non est forma specifica sacramenti: Atqui actio sensibilis, secundum *Animadversores* quoque, est genus sacramenti: Ergo: *Propositio* manifesta est ex confessione omnium logicorum: Genus enim indeterminatum limitatur & restringitur per formam specificam, quæ in definitione appellatur differentia specifica.

3. Formam propriam non mutari his vel illis respectibus, simpliciter verum non est. Alia enim est forma absoluti, quatenus est absolutum: alia relati, quatenus est relatum: Sic exempli gratia; alia est ratio formalis hominis, quatenus est homo, alia quatenus est magistratus, Dominus, Pater, præceptor &c. alia quoque est forma corporis, quatenus est corpus: alia quatenus est calidum, aut frigidum, humidum, aut siccum &c. Sic & alia est forma panis, quatenus est panis, alia panis, quatenus est sacramentum corporis Domini. Hæc tu, *Gerharde*, discipulum tuum monere debueras.

S. 8. 1

(2) *Extra actionem vel usum externum nihil habere rationem sacramenti. Actionem verò verbo institutionis expressam esse sacramenti formam, etiam Bucano testante.*

Re. Mera est principii petitio de forma interna: neque ad rem hanc facere *Bucani* verba, jam ante ostendi. Interim concedo symbola sacramentalia, extra legitimam administrationem & tractationem, non habere rationem sacramentorum. Unde tamen non sequitur externam tractationem esse formam sacramenti internam. Interim nimis fidenter formam & finem hęc opponunt A, quasi finis nunquam formæ rationem habeat. Contrarium,

trarium, vide apud Scalig. Exerc. 307. sect. 27. citra finem. Zabarell. de constit. scient. natural. cap. 22. & lib. 3. de methodo cap. 28.

(3) *Sacramenta propriè & accuratè loquendo esse in prædicamento actionis, quia ubique describuntur verbis activis, id est, actionem requirentibus.*

§. 9.

R. Propriè & accuratè loquendo sacramentum est in prædicamento relationis, ut non inviti agnoscunt ex *Lutheranis* haud postremi, quos supra laudavi. Neque forma interna specifica sacramenti esset actio, si & genus sacramenti eadem esset: Videantur, quæ paulò ante sunt dicta. Probatio è verbis activis inconsequens est: hoc enim tantum evincit, sacramentum non esse absq; actione externâ, interim vel actionem externam esse formam specificam sacramenti, vel sacramentum naturâ suâ esse *Ens absolutum*, minimè sequitur. Interim & hoc observetur, in sacramentis non tantum esse actiones & accidentia, sed & substantias. Unde tritum illud: *Accedat verbum ad elementum & sit sacramentum*: quod multis probari *Lutheranis* supra ostendimus. Actionibus oportet subjici idonea elementa & circa elementa exerceri legitimas actiones, ut sacramenti constet ratio.

Ajunt distinguere posse & oportere inter essentiam, seu ipsam rem, & ejus usum: & hætenus respectu finis, sacramenta esse in prædicamento relationis, esse signa & integra, suas habere significationes: attamen in significando non consistere, ih. 5.

§. 10.

R. Distinctio inter essentiam & finem admittitur quidem, sed ita ut finis simpliciter & universaliter non excludatur ab essentia, quando & finis quandoque essentiam ingreditur, formæque rationem habet, ut ante probavi ex Scaligero & Zabarella. Unde & *Aristoteles* lib. 1. Oecon. cap. 1. ὅ ἐνεκα ἐκείνου ἐστὶ καὶ γέγονε, καὶ ἡ οὐσία αὐτοῦ αὐτῇ τυγχάνει ὅσα. Ex intima sua ratione sacramentum pertinet ad prædicamentum *Relationis*, sive signum appellatur, sive instrumentum, quod, quatenus est instrumentum, ad causam principalem intimè refertur, totamque vim suam habet in significando, ob signando & exhibendo. Sive igitur signa, sive instrumenta appellentur sacramenta, minimè eorum essentia excluditur, sed tanquam fundamentum semper includitur. Distinguat inter *materiale & formale* sacramenti: Ratione materialis sacramentum in prædicamento actionis & substantiæ est: ratione formalis, in prædicamento relationis.

Secundum Eckhardi argumentum est: Forma dat esse rei: analogia significativa non dat esse sacramento: Ergo.

Respondet theologia, sublata calumnia, de de analogia tantum significativâ, falsam esse assumptionem, ab Eckhardo non gratis sumendam, sed probandam,

§. 11.
* ibid. th.
ead.

Excipiunt Animadverfores, huic responsioni satisfactum esse per responsiones argumenti superioris solutioni oppositas *.

R. Minimè satisfactum esse è solutionum vindicatione cognoscer lector.

Quid vindiciæ? Coccysmum occini eundem clamitant, & ad jam dicta meremittunt: ex quibus colligi ajunt, minimè calumniam esse, sed ipsissimam rei veritatem, quando dicunt, Calvinianostantùm significativam analogiam, non verò simul exhibitivam & obfignativam propugnare, th. 6.

R. Verè coccysmus hic est, quem è prioribus occinunt & ad nauseam repetunt: protrita calumnia & ipsissima falsitas est, cui constanter orthodoxi contradicunt.

§. 12.

Tertium argumentum: Vera sacramentorum forma exprimitur in sede institutionis: analogia significativa non exprimitur: Ergo.

Respondet theologia, si exprimi sit expressè nominari, propositionem negari: sin simpliciter, indigitari & doceri per mentionem signorum & rerum signatarum, eorumque mutuam relationem & prædicationem sacramentalem, negari assumptionem.

Excipiunt Animadverfores (1) Non sine turpi petitione principii analogiam Calvinisticam fabricari ex institutione posse, idque adeò manifestum esse, ut adversarius nudum & egenum suum tegmen nullâ aliâ pingere & polire tramâ valuerit, quàm quòd scribat, si sit implicite &c. *.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Ita oralis manducatio homines hos excœcavit, ut, quicquid per eam, tanquam specillum, intuentur ex institutione depromptum & oralis manducationi inimicum, principii videatur petitio, quamvis nec affirmationis nec negationis suæ idoneam rationem possint reddere, & ubique principium ipsi petant.

2. Ego, adhibitâ distinctione, assumptionem negavi: Rationem negationis reddere per disputationis leges mihi non incubuit; sed adversarius potius negationem meam oppugnare. Nihilominus ex abundanti probationem quoque adjeci & analogiam ex institutione probavi. In probatione etiam si non acquiescunt hi Disputatores, non tamen illicò lequitur me principium petiisse: nisi confiteri & ipsi velint, toties à se in probationibus principium peti, quoties à me probationes ipsorum improbantur.

§. 13.

* p. 422.
th. ead.,

Excipiunt (2) Ad mentionem signi & signati eorumque mutuam relationem se non expavescere vel contremiscere, sed mutuam relationem ultrò agnoscere: Analogiam autem Calvinisticam spernere *.

R. Analogiam, relationem & conjunctionem signorum signatorumque

que in sacramentis facile admittunt *Lutherani*, sed tria sunt, quæ ad palatum non sunt: 1. *Quòd in genere à Calvinistis idem doceri videant.* A quibus tamen animis & corporibus abhorrent, maluntq; *oralem manducationem* cum impiis & damnandis communem habere, quàm cum *Calvinistis* analogiæ, relationis & unionis sacramentalis veritatem. 2. *Quòd in hisce formam sacramenti internam constituent orthodoxi.* 3. *Quòd nihil in hac analogiâ, relatione & conjunctione qualem orthodoxi tradunt, occurrat, quod rerum signatarum mole & præsentia corporali os impleat, & orali manducationi serviat.* Nos libentissimè adversariis gratificaremur, nisi obstaret scripturæ autoritas, humanæ Christi naturæ veritas & sacramentorum indoles. Interim bene ipsis precamur: tantum abest, ut è terrâ viventium cœloque eos proscribamus, tacitis etiam votis nostris.

Ad vindicias me converto, quæ moderatiores & æquiores hæc sunt:

Excipiunt (1) non velle hoc *Lutheranos*, quod semper necessum sit, formam sacramentorum in sede institutionis expressè nominari, sed quod sufficiat, simpliciter indigitari. Non igitur opus fuisse probationem negare, th. 7.

§. 14.

R. Si ita se *Eckhardus* explicuisset in fasciculo, vel etiam *Menzerus*, in disp. Gissensi, facile propositionem dimissem. Sed nulla apud ipsos hujusmodi declaratio. Imò quando formam suam, nempe actionem, ex institutione probant, non nisi ad expressa verba actionem significantia provocant.

Excipiunt (2) probandum *Wendelino* fuisse analogiam sacramentalem, vel saltem implicite indigitari in serie institutionis: nam & hoc negari.

§. 15.

R. Imò hoc ipsum probavi è mentione signorum sacramentalium & rerum signatarum. Unde *Augustinus*. si sacramenta similitudinem non haberent &c. Probavi è mutuâ relatione sacramentali, ut supra vidimus. Ipsi quoque *Lutherani* cum *Augustino* consentiunt, propter similitudinem signorum sacramentalium cum rebus signatis ipsa nominare rerum signatarum tribui sacramentis: vide colleg. pag. 420. l. 3. 16, 17, 18. Agnoscunt igitur divini consilii rationem circa symbolorum sacramentalium rebus cœlestibus analogorum institutionem: quam cum veteri Ecclesiâ agnovit quoque *Rabanus Maurus* lib. 1. de Instit. cler. cap. 31. Ubi interroganti: cur Dominus corporis & sanguinis sui mysteria in iis rebus tradere voluerit, quæ concedi & consumi possunt? Respondet: Maluit Dominus corporis & sanguinis sui sacramenta fidelium ore percipi & in pastum eorum redigi, ut per visibile opus invisibilis ostenderetur effectus, sicut enim cibus materialis forinsecus nutrit corpus, & vegetat: ita etiam verbum Dei intus animam nutrit & roborat. Item: Iste panis cor hominis confirmat: Iste quidem de terrâ natura nostra productus est: istudq; vinum latificat

cor hominis, quod ex vite vera processit. Nec aliud ex vite, quàm vinum nasci potest. Ergo quia panis cor firmat, ideo ille corpus Christi convenienter nuncupatur. Vinum autem quia sanguinem operatur in carne, ideo ad sanguinem Christi refertur. Hec autem dum sunt visibilia, sanctificata tamen per spiritum sanctum, in sacramentum divini corporis transeunt.

Dudum ante Rabanum idem docuit Cyprianus, Serm. de chrism. & de coenâ: ubi ait, sacramentum coenae aliquando panem dici propter nutrimenti congruentiam. Item: Panis iste communis in carnem nostram & sanguinem mutatus procurat vitam & incrementum dat corporibus, ideoque ex consuetore-rum effectu, fidei nostrae adjuncta infirmitas sensibili argumento edocta est, visibilibus sacramentis inesse vitae aeternae effectum: & non tam corporali, quàm spiritali transitione Christo unimur.

Certè miror tam deploratae cæcitatæ esse, qui in tanta mysteriorum divinatorum luce ausint negare propter analogiam & similitudinem Christum appellari Agnum & Petram: Christi carnem panem, sanguinem, potum seu vinum, idque ex intentione spiritus Dei ita appellantis. Tenebras hæc offundit oralis manducatio; Nam si carne & sanguine ora impleret analogia: satis pulchra, imò planè divina esset. Jam quia nihil horum in ora ingerit, Calvinistica & fictitia audit, ire foras jubetur, cum tota veteri Ecclesia.

§. 16.

Quartum argumentum: Analogia significativa naturæ sacramentorum N. T. adversatur: Ergo non est forma eorum. Antecedens probatur: quia sacramenta Veteris & Novi Testamenti in eo differunt, quòd signa illa sint σημεῖα τὰ καὶ, hæc verò μετὰ δόλην καὶ ὡς οὐ φέρονται.

Respondet theologia, sublata calumnia, antecedens negari & falsam esse probationem &c.

* ibid. th.
ead.

Animadversores differunt exceptionem usque ad locum de discrimine veteris & Novi Testamenti *. Ferenda igitur hæc mora. Quod subjiciunt, de Achillæa panoplia, de promissione victoria & lemniscata palma, de ollæ pictoris ornatâ, de argumētis venustiore schemate indutis, & fulminū veritatis vehementia non a verruncata: transeat cum reliquis grandiloquentiis. Nihil facilius hisce hominibus, quàm contemnere adversarium, & suas prædicare victorias, etiam ubi miserrimè succumbunt. Quanti sint ponderis argumenta Lutherana, quanti vindiciæ illorum, ex hac nostra patet responsione.

§. 17.

Vindiciæ academico more agentes & modo professorem nostrum, modo Rectorem nostrum, modo Wendelinum nostrum appellantes (miror νεωτερι-ματά τὰ τὰ in theologicis quoq; ferri cathedris, & Gerhardi iudicio probari.)

Excipiunt (1) W. chordâ dum semper oberrat eadem gratis hac dicere: de superioribus patere, nullam esse calumniam th. 8.

Re. Si calumniæ constanter contradicere, est eadem chorda oberrare, istud in me jactari proverbium facile patior; è superioribus patere calumniam, lector cordatus facile intelliget.

Excipiunt (2) *Veteris Testamenti sacramenta, ratione substantia, non fuisse* §. 18.
μεταδοντα καὶ τὸ πρὸς φερόμενα: differre enim à novis ut umbram à corpore: N. T. sacramenta non continere umbras & figuras, sed ipsum corpus & solidam imaginem, ibid:

Re. Falsam esse hanc differentiam suo loco ostendimus. Evangelij & sacramentorū V. T. planè eadem fuit materia, quæ N. T. nempe Christus cum omnibus beneficiis ex morte ejus ad nos redundantibus. Mediator & Redemptor fuit idem, qui etsi in carne actu manifestatus nondum fuerat, non minus tamen in V. quàm in N. T. per verbum & sacramenta fidei fuit exhibitus, & per eam apprehensus in cordibus fidelium habitavit. Etsi igitur in V. T. umbra fuit rerum futurarum, quoad externa symbola, nempe sacramenta & sacrificia, per hanc tamen umbram fideles nō sunt servati, sed per res ipsas adumbratas, fidei oblatas, à fide apprehensas & applicatas. Non minus illi fide carnem Redemptoris manducarunt ad beatam immortalitatem, quam Ecclesiæ N. T. cives, Act. 4. vers. 12. & 15, vers. 11. 1. Cor. 10. v. 3, 4. Sic & in prima cœna discipuli ederunt carnem Servatoris demum crucifigendam, & biberunt sanguinem demum fundendum. Quovis respectu nuda & vacua signa non magis habuerunt vetera, quàm nova sacramenta.

Atqui, inquiunt, agni paschalis substantia non fuit ipsum corpus, ipsa expressa imago, ipsa veritas, nempe caro & sanguis Christi: sed illius umbra & figura: cœna verò Dominica substantia, non est caro & sanguis agni paschalis, Iudaici, sed cum pane & vino ipsa vera substantialis caro & sanguis ipsius Filii Dei incarnati, ibid: §. 19.

Re. Etsi Agnus paschalis non fuit propriè ipsum corpus servatoris, non tamen minus fuit sacramentum corporis hujus, quàm panis Eucharisticus: & hoc respectu non minus rectè appellari potest corpus servatoris, quàm panis Eucharisticus appellatur corpus Domini. Unde Christus non minus expressè appellatur Agnus, & pascha Christus, Joh. 1. v. 29. 1. Cor. 5. v. 7. quàm panis corpus Christi. Cœnæ Dominicæ substantiam externam & sensibilem, hoc est, symbolum sacramentale, esse panem & vinum, agni carnem & sanguinem, extra omnem est controversiam: interim caro & sanguis Agni non fuit typus panis & vini, sed rei per panem & vinum, uti olim per agni carnem & sanguinem, significatæ, obsignatæ & exhibitæ; neque magis pani adiascatus & corporaliter unitum est Domini corpus, quàm olim carni paschalis agni.

agni. Unde hodie non magis est locus *Capernaica manducationi* in cenâ Domini, quàm olim in celebratione paschatis. Summa huc redit; res signata in V. & N. T. sacramentis planè eadem fuit, modus exhibendi & percipiendi eam planè idem: quicquid *Lutherani* contradicant.

Augustini, ex Psal. 73. verba allegata aliud nihil volunt, quàm quòd res significata, hoc est, Domini corpus & sanguis, in V. Test. actu exhibita nondum fuerit, sed promissa: in N. autem secundùm promissionem exhibita: nullo tamen fidei detrimento. Siquidem per vetera sacramenta significatum & oblatum Messiam suo tempore in carne manifestandum non minus apprehendit fides, quàm per nova in carne jam manifestatum. Ita se ipse *Augustinus* explicat, tract. in Johan. 26. *Hic est panis, qui de cœlo descendit. Hunc panem significavit manna: hunc panem significat altare Dei. Sacramenta illa fuerunt diversa in signis, sed in re, qua significatur, paria sunt. Apostolum audi; Nolo enim vos, inquit, ignorare Fratres, quia Patres nostri omnes sub nube fuerunt, &c. & omnes eandem escam spiritualem manducarunt: Spiritualem utique eandem: nam corporalem alteram quia illi manna, nos aliud: spiritualem verò, quam nos &c. Et eundem potum spiritualem biberunt: aliud illi, aliud nos, sed specie visibili, quod tamen hoc idem significaret virtute spirituali: Quomodo enim eundem potum? Bibebant enim, inquit, de spirituali sequente Petrà: Petra autem erat Christus. Videte ergo: fide manente, signa variata. Ibi petra Christus: nobis Christus, quod in altari Dei ponitur. Et illi pro magno sacramento ejusdem Christi biberunt aquam profluentem de Petrà; nos quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualem biberunt. Sic & *Anselmus*, in c. 10. prior: ad Corinth. Eandem escam corporis Christi, quam nos in pane manducamus, ipsi manducaverunt in mannâ, & eundem potum sanguinis Christi, quem nos ex calice bibimus, ipsi biberunt ex petrà; & ideo spiritualem manducaverunt eandem, quam nos, corporalem verò alteram &c.*

J. 20.

Monent vindicia, probè attendendum, ne confundantur integra sacramenta cum solis signis externis, sive symbolis. Habere enim Baptismum suas pulcherrimas significationes, sed in illis non consistere formam, sed pertinere ad finem & effectum sacramentorum, th. 9.

Re. Sacramentum in propriâ significatione esse externum & sensibile symbolum sacramentale, supra ostendimus. Interim verò accipi pro toto aggregato ex signo & re signatâ ultrò damus: & sic integra sacramenta cum externis symbolis non esse confundenda, facilè largimur. De forma jam ante quoque actum. Si finis sacramenti statuatur in significatione, ob signatione & ex-

& exhibitione rerum cœlestium, omninò ad essentiam sacramenti pertinere asserimus, & quidem *formam* non immeritò appellamus, vel *formale* potius, aut *rationem formalem*: cujus vicem quandoque finem sustinere ex Philosophis paulò ante ostendi.

Sed symbolorum externorum sacramentalium in N. T. hoc officium esse, ut Christum adumbrent, seu præfigurent ἀποτόμῳ; negant munusq; eorum esse affirmant, ut Christum præsentem offerant & exhibeant; ibid:

§. 21.

Re. 1. Si qui nostrum symbolis sacramentalibus N. T. Christum adumbrari & præfigurari ajunt, aliud nihil volunt, nisi significari vel signa esse. Atqui externa symbola sacramentalia esse signa, ne Lutherani uidem negat: Signum verè esse & non significare, vel significationis officium præstare, absurda est contradictio. Ita *Helvetica* Ecclesiæ in declaratione confessionis suæ ad Lutherum, An 1536. Si aliquando cum S. Patribus Tertulliano, Hieronymo, Augustino, Ambrosio loquentes diximus, aut etiam scripsimus, panem esse figuram & symbolum corporis Christi, illudque significare aut figurare vel repræsentare. Volumus hu formulis intelligi; panem non esse ipsummet corpus Christi, sed ejus, signum duntaxat & sacramentum, neque tamen quicquam, sic loquendo, præsentia Christi in cœnâ deirahere volumus &c.

2. Non pugnant, significare, præfigurare, repræsentare, Christum præsentem offerre: Subordinata sunt & S. N. T. pariter conveniunt, & à nobis tribuuntur.

Quod subjungunt ex Chemnitio (cui titulum *Magni Theologi* non invidemus, quamvis in oculis *Lutheranorum* admodum parvus sit *Calvinus*, qui tamen *Chemnitio* minor non est:) de luce fidei & mensurâ gratiæ in N. T. uberiore, quàm in V. libentes admittimus. Sed *oralem manducationem* hinc inferri & corporalem Christi cum nostris corporibus unionem ἀδιόσῃ, ἀποτόμῳ; negamus.

Tandem contra *Eckhardum* & hoc in theol. annoto: Unionem tantum σκεπηὴν non opponi à nostris unioni reali, sed tantum *Synusia Lutherana*, quâ in cum & sub symbolis ἀδιόσῃ & σωματικῶς, contactu corporali, latere corpus & Christi sanguis fingitur: Ubi insurgunt & regerunt vindiciæ:

§. 22.

(1) *Wendelinum* sociis suis primariis contradicere: *Calvinianos* enim propugnare unionem tantum σκεπηὴν: producantur *Zanchius*, *Ursinus*, *Pareus*, *Sohnius*: quorum testimonia infringere *W.* jubetur, th. 10, 11.

Re. Pugnam & contradictionem fingunt nostri vindices, ubi nulla est: Ego nego orthodoxos propugnare unionem tantum σκεπηὴν. En judicii imbecillitatem! Verba mea sunt: Unionem tantum σκεπηὴν nostram opponunt

opponunt unioni reali, conjuncta cum exhibitione & prabitione rerum signatarum: sed Synusia &c.

§. 23.

(2) Nil me juvare, quòd dicam unionem illam $\sigma\chi\epsilon\lambda\epsilon\chi\eta$ opponi tantum synusia Lutherana. Trelocatium enim addere illam prabitionem ita fieri in sacramento, sicut in verbo vocali, & referri tantum ad animam credentis. Ibid.

Re. Omnino me & veritatem juvat: non enim negant orthodoxi unionem realem, etiamsi negant unionem *synusiastice* vel substantiarum corporearum $\alpha\delta\iota\alpha\varsigma\alpha\sigma\iota\alpha\nu$ & contactum immediatum. Exhibitionis in sacramento & verbo idem est modus, quatenus Christus fidei mente apprehendendus, per externa hæc signa, offertur & sistitur, veluti objectum visui per speciem & mediū idoneum: ubi tamen hoc est discriminis; quòd longè divinior, excellentior & efficacior sit exhibitio objecti fidei per verbum & sacramenta, quàm objecti sensibilis physici per medium naturale, & apprehensio mentis per fidem, quàm sensus per sensorium: per fidem enim habitare in cordibus nostris dicitur Christus: per fidem membra sumus Christi capitis: qualis unio inter nos & objecta alia sensibilia sensibus apprehensa non est. Imò ne Christum quidem corporeis adspexisse oculis, absque fide, quicquam Judæis olim profuit: tantum abest, ut intimè ei fuerint uniti & membra ejus facti. Interim exhibitio in sacramento & verbo non quovis respectu eadem est. In sacramento enim exhibetur Christus per oculos ad fidelem animam transmittendus; in verbo per aures: utque plerumq; altius in mentem penetrant & magis afficiunt, quæ oculis, quàm quæ auribus tantum accipimus: ita verbo audibili *visibile*, hoc est, sacramentum, Deus addidit, ut tantò efficaciore quasi stimulo fidem excitaret, & visibilibus mediis excitando roboraret. Nil dente, nil ore hæc opus, nisi ad percipienda symbola sacramentalia, quæ etiam localiter absentia bona cœlestia menti offerunt, ita ut à dente & ore illæsa maneant.

Synusiam & *synuistas* quo sensu appellemus cum in theologiâ, tum superiori exercitatione, ad colleg. p. 414. th. 23, docui; ut convicio, de enormi & notoriâ calumniâ, opus non fuerit. Protestatione suâ; *de duarum substantiarum* (panis & carnis Christi) *unione arcanâ, reali, intimâ, hyperphysicâ, sacramentali, mysticâ, non physicâ*, non vindicant se ab errore *synusia* nostro sensu acceptæ, quantisper $\alpha\delta\iota\alpha\varsigma\alpha\sigma\iota\alpha\nu$ substantiarum & *oralem manducationem* propugnant. Hæc veluti *strumâ* rescissâ, manet nihilominus unio arcana, realis, intima, hyperphysica, sacramentalis, mystica, quam & nos cum Apostolis credimus, uti cum Apostolis *synusiam* & *oralem manducationem*, quæ nec mystica, nec sacramentalis est, repudiamus. Lutherani existentiam corporis

poris Christi ἀδιασάπτον *incum* & sub pane affirmantes, & interim localem inclusionem negantes, contradictionum se nexibus implicant, & corpus non corpus, finitum non finitum sibi fingunt. Nullum corpus propriè dictum ἀδιασάπτον alteri unitur vel in altero est, citra immediatam superficierum applicationem mutuam, quæ de ratione activæ & passivæ locutionis est. De *Bucero*, qui hæc objicitur, supra vidimus.

Denique propter unionem σχέτην signis nomina rerum signatarum tribui doceo: *Ubi si nudam*, inquit, intelligit σχέση & significativam relationem ad corpus & sanguinem Christi in S. cæna (uti non potest non intelligere, & omnes Calviniani intelligunt) sunt falsissima: siquidem etiam ritibus & sacramentis legalibus sua competit σχέση & significatio: non tamen de illis dicitur, quod sint κοινωνία corporis & sanguinis Christi, th. 12. §. 24.

Re. Calumniam de nuda significatione jam sæpius repuli: non posse non Calvinianos nudam & significativam tantum relationem intelligere, falsissimum est: sunt nobis sacramenta signa σημαντικά, σφραγιστικά & μεταδοτικά: etiam si carne & sanguine os non impleant. Sacramenta legalia, seu V. T. eorundem bonorum sunt sacramenta, quorum sunt N. &, quoad res significatas, nil differunt à novis. Unde agnus paschalis iis, qui carnem ejus cum fide in venturum Messiam manducarunt, κοινωνία carnis Christi quoque fuit, etiam si expressè ita non appellatur. Interim in N. T. Christus expressè nominatur agnus & pascha, Anno 1550. in scholâ Luneburgensi *Lutherana*, quærenti *Luca Lossio*; *Anne discrimen inter sacramenta V. & N. T. esset?* respondere jubebantur discipuli: *Prorsus nullum, quantum ad efficaciam & significationem eorum attinet sed quantum ad ceremonias seu externa signa: Quia utraque significant & offerunt gratiam Dei spiritualem, & sunt quasi symbola professionis doctrinæ:* in object. in catech pag. 58. b. Eodem prorsus modo respondet *Heerbrandus* in compendio, pag. 284.

EXERCITATIO LXXXI.

Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de fine & effectu Sacramentorum.

O Rthodoxam de fine & effectu sacramentorum sententiam explicavi theolog. pag. 327, th. 10, 11. Ubi queruntur Animadverfores de verborum meorum ambiguitate & occultatâ opinione *Lutheranis* contrariâ.

§. 1.

riâ. Verba cum non possint, mentem sugillant, & conscientiam vellicant tanquam omniscii & καρδιογνώσται. Interim acuminis sui laudes prædicant & quovis *Hetrusco Aruspice* sagatiores se jactant Prophetæ *Salani* *.

* p. 422.
th. 31.

Quæstionis statum ad carceres ita revocant: *An sacramentorum ex se & intentione Dei consideratorum finis etiam sit, quod sint organa media & ὀχήματα, per quæ Deus utentibus offert, exhibet & credentibus applicat promissionem Evangelii de remissione peccatorum, justitia & vita æterna. An verò quod sint signa tantum & sigilla gratiam jam ante collatam, vel postmodum conferendam, & significantia & obsignantia. Posteriores hunc finem unicum à me inculcari & Calvinianis unice arridere, quocunque tandem modo sententiam suam, non sine inanum verborum sesamo & flosculis, ornent, & magnifice de ea cornicentur, audacter asseverant* *.

* p. 423.
th. ead.

Re. Ita egregiè pullos suos *cornicari* docet *Gerhardus*! Quis facundiam hanc non miretur? Paucula stylo simplici repono:

(1) Agnoscunt Animadversores, de sententia orthodoxorum, per sacramenta fidelibus obsignari gratiam, vel collatam, vel conferendam: quod à plurimis *Calvinianis* simpliciter & expressè negari, nimis impudenter negarunt *vindicia Eckhard. disp. 1. q. 5. th. 3.* Ita calidum & frigidum *Gerhardus*, & illius & hujus disputationis præses, ex eodem ore efflat.

(2) Sacramenta esse organa & media, per quæ Deus utentibus offert & credentibus applicat promissionem Evangelii de remissione peccatorum, justitia & vita æterna, docent quoque orthodoxi, etsi sacramenta non *physicas*, sed *morales* esse causas agnoscunt; & si abfuerit salvifica fides, finem & effectum salutarem insequi negant cum Animadversoribus, sequente th. 37. quæ aliàs quoque recepta est *Lutheranorum* sententia: nil enim prodesse sacramenta sine fide ubique etiam *Lutherani* inculcant. Contrarium nobis per calumniam affingitur: Vide *Theol. pag. 334.*

(3) ὀχήματα hoc loco suspecta nobis sunt, etsi commodè explicari vox potest. Sed ejusmodi ὀχήματα *Lutherani* volunt, quæ etiam ori & dentibus cœlestem cibum advehant & offerant: qualia sunt vehicula, quæ panes, vina, carnes, caseos advehunt. Quamvis enim multa de *unione arcana, hyperphysica, mystica, sacramentali, non physica, non-locali, non synusiastica* concionentur: fundamentum tamen *oralis manducationis* retinent & corporis *Dominici in cum & sub pane* existentiam ἀδιάσκατον non minus requirunt, quàm famelicus agricola in lagenâ potum, in cophino panem & caseum: quem vacuum appellat, quando horum nihil, quod dentes exerceat & ventrem foletur, invenit. Hujusmodi ὀχήματα nobis sacramenta non sunt.

(4) Re-

(4) Remissione peccatorum jugi nobis opus, unde & jugiter ea nobis in Evangelio promittitur & inculcatur per verbum & sacramenta, quæ tamen non fructificant nisi in fidelibus: qui soli, quod verbum & sacramenta offerunt, accipiunt, & sibi applicant, his adjuti organis & mediis, quæ inter salutis nostræ causas meritò numerantur. Interim sano sensu etiam ὀχήματα admittimus: sed talia, quale est verbum, quod & nobis carnem & sanguinem Domini offert, & hoc sensu ὀχήματα dici potest. Ut igitur per verbum; ita & per signa sacramentalia, quæ sunt visibile verbum, dona & bona nobis offeruntur & distribuuntur cœlestia:

Aretius (quem *duplicarium militem* in bello Calvinistico appellat *Gerhardus*, ipse forsan *triplicarius* vel *quadruplicarius* in *ubiquetistico*: (nihil n. nostri sunt Doctores cum istis comparati *Heroibus*:) quando negat sacramenta esse signa exhibitiva, & res ipsas in sacramentis præsentantes: non exhibitionem & præsentiam simpliciter negat, sed modum duntaxat, quem credendum nobis *Lutherani* & *Pontificii* obtrudunt. Eadem quoque *Calvini* & *Beza* mens est: clarissimè se explicat *Calvinus*, loco, quem allegant *Animadversores*, *Inst. lib. 4. c. 14. num. 17.* quo lectorem remitto: distinguit ibi actionem causa principalis ab actione instrumentalis, negat sacramenta esse gratiæ vasa ut vini crateres: Interim verè ait præstari, quicquid signis promittitur & figuratur, neq; effectu suo carere signa, ut verax & fidelis probetur eorum autor. Tantùm hic queritur, inquit, propriane & intrinseca (ut loquuntur) virtute operetur Deus, an externis symbolis resignet suas vices? Nos verò contendimus, quæcunque adhibeat organa, primaria ejus operationi nihil discedere. Id cùm docetur de sacramentis, & eorum dignitas præclare commendatur, & usus aperte indicatur & utilitas abundè prædicatur, & modus in iis optimus retinetur, ut neque deferatur illis quicquam, quod non oportet, neque rursus, quod illis convenit, detrahatur. Interim illud tollitur figmentum, quo justificationis causa virtusq; spiritus S. elementis seu vasculis ac plaustris (ὀχήμασι) includitur: Sic id etiam prudenter admonet *Augustinus*; quomodo, inquit, & *Moses* sanctificat & Deus? Non *Moses* pro Deo. Sed *Moses* visibiliter sacramentis per ministerium suum, Deus autem invisibili gratiâ per spiritum S. *Beza* nemo rectius exculpaverit, quàm ipse: videatur absterfus calumn. sextæ, Tom. 1. pag 332, 333, 334.

Quando *Beza* ait, spirituale manducationem, hoc, est, apprehensionem gratiæ Dei multò ante sacra cœna sumtionem peractam: Anne, *Gerharde*, tibi videtur errare? Tu igitur spiritualiter manducare carnem Domini tum demum incipis, aut olim incepisti, quando oralem tuam præmittis aut præmisti? Aut tum demum justificatus fuit *Abraham*, cùm circumcideretur &

§. 2.

§. 3.

Observetur illud *Hieronimi*: *Caro & sanguis Christi sunt cibus & potus; juxta ἀναγωγὴν, quo non solum vescimur & potamur in mysterio, sed etiam in scripturarum lectione.*

Sed illud forsan piaculare, quod idem ait, *se non accedere ad cœnam Domini propter spiritualem manducationem, sed tantum ut petat signū gratiæ*: quod ex *Bezā* allegat *Lobechius*; sed ita ut locum non notet: esse verò suspectas *Lutheranorum* allegationes, multis hactenus experimentis didicimus. Atqui notum, ex orthodoxorum sententiā, in usu cœnæ Dominicæ à fidelibus non tantum sacramentaliter, sed & spiritualiter manducari carnem Domini, & bibi sanguinem: & idè quidem sacramentaliter, ut spiritualiter. Hoc cene à *Beza* negatum aut ignoratum dicemus? Non utique magis, quàm ego negari à *Gerhardo* dixerim, tam indignos & impuros canes & porcos, quàm fideles & dilectos Dei filios, præter symbola sacramentalia, etiam sanctissimum & gloriosissimum modò Christi corpus oraliter edere & sanguinem bibere. Illa igitur si *Beza* sunt verba, hoc unum indignant, *Bezam* ad Domini cœnam accessisse, non ut spiritualis in ea manducationis initium faceret: quia fide manducavit antè, quàm accederet: sed ut hoc gratiæ signo & sigillo fidem confirmaret, & quem antè apprehenderat, servatorem tantò teneret fortius sibi que jugiter magis magisque applicaret & uniret robustā fide. Eadem & nostra est sententia. Neque moror sequentia *Animadv. W. easdem inflat tibias, eandem crambem apponit, ut colligere est ex iis, quæ supra de formā sacramenti sine formā tructavit* *. Moderatè homines hi nec sentire nec loqui didicerunt. Veritas repetita nauseam iis parit: fastidiunt ὀχλήματα carne & sanguine non plena: verba veritati servientia ruct⁹ sunt theologis istis religiosissimis. Sed transeant ista.

§.4.

Theol. pag. 362, nego Baptismum fuisse organum regenerationis inchoandæ in iis, qui ante Baptismum olim fideles & regenti fuere: & jam quoque tale esse organon nego: etsi fieri potest, ut in ipso Baptismi actu spiritus fidem in infantibus nonnullis inchoet.

Hic se reperisse putant, non quod pueri in fabā: quod nec elidi nec eludi possit. Erroris, exclamant, *patrocinium querit ex Rom. 4 in historiā Abrahami, Eunuchi, Lydia, aliorum &c. quibus gratia justificationis obtingit prius, quàm baptizati essent. Hinc inferunt, ex verbis W. sequi: Nullum sacramentum Calvinianis esse organon, quo dona gratiæ Deus nobis exhibeat & applicet. Audiamus argumentantes.*

(1) Si Baptismus & Circumcisio non fuerunt organa, quibus dona gratiæ sua Deus obtulit, exhibuit, contulit & applicavit: tum nullum sacramentum est & fuit

fuit organon, quo spiritus S. fidem & regenerationem in hominibus excitat vel excitavit. Verum prius ex Calvinianorum sententia: Ergo & posterius: quod absurdum. Connexum prob: Quia ex sententia W. eadem est ratio omnium sacramentorum V. & N. T. Theol. pag. 328. & omnia conveniunt fine & effectu. pag. 340.* * p. 424.

R. Connexum ita explico; Si Baptismus & circumcisio non fuerunt organa, quibus dona gratiæ suæ Deus obtulit, exhibuit, contulit & applicavit fidelibus vera fide oblatam gratiam accipientibus & sibi applicantibus: tum nullum sacramentum est & fuit organon, quo spiritus S. fidem & regenerationem in hominibus excitat, vel excitavit. Connexo hoc sensu dato; assumptionem tanquam falsam nego: quæ, ex hypothese mea, quam allegant, minimè probatur. Ita me concludere ajunt: Baptismus non esse organon, quo spiritus S. fidem & regenerationem in baptizatis inchoat: Theol. pag. 362. Atqui non satis bona fide allegant verba mea, quæ ita habent: Baptismus non est organon, quo fides in infantibus & regeneratio inchoatur, eo quidem sensu, qui adversariis arridet. Ubi vides, lector, me non loqui in genere, de hominibus, sed in specie de infantibus: neq; vim inchoandi fidem simpliciter adimere sacramentis, sed eo tantum sensu, qui adversariis arridet: quando ea credunt agere per modum causæ, non moralis, sed physica, & sic per sacramenta etiam nec sensu nec mente percepta fidem & regenerationem effici sibi persuadent; quæ & Pontificiorum & Lutheranorum est sententia; quamvis operati operis isti nolint videri rei. Adultos quod attinet, ad fidei initium effectivè seu instrumentaliter, ut verbum, ita sacramentum, tanquam verbum visibile, posse concurrere haud inficior: in quibus ubi usum sacramenti vel à prima infantia præcessit fides, servit illud nihilominus excitandæ & augendæ fidei, quod & memoria ejus olim accepti, vel commonefactio præstat.

Connexum syllogismi probant quoque allegatione hypothesis, quam mihi minus candidè tribuunt. Eadem, inquit, est ratio omnium sacramentorum tam V. quam N. T. Theol. pag. 328. Εὐδιαβλήται sunt verba hæc, neque tam inconsideratè à me effusa: Mea verba hæc sunt: Hac in parte, (quatenus nempe circumcisio fuit signum & sigillum justitiæ fidei) eadem est ratio circumcisionis & aliorum sacramentorum. Hæc jure nemo culpaverit, illa nemo non limitanda dixerit.

(2) Si sacramenta initiationis non sunt organa, quibus spiritus S. fidem & regenerationem in nobis excitat, multò minus sacramenta confirmationis: & si nullum sacramentum erit ejusmodi organon: Atqui Baptismus & circumcisio non fuerunt organa, quibus dona gratiæ suæ Deus obtulit, contulit & applicavit, fatente W. Ergo &c.

R. In

§. 5.

§. 6.

R. In connexi antecedente ambiguum est verbum, *excitat*, quo vel inchoatio & effectio fidei, vel effectæ confirmatio & ex imbecillitate quasi jacentis suscitatio significatur. Deinde attendendus hæc respectus infantium sacramenti indolem & vim non intelligentium, & adultorum de eâ e- doctorum. Hiic præmissis, sententiam orthodoxam breviter declaro.

(1) Sacramenta initiationis applicata infantibus non sunt organa fidei in iis inchoandi & efficiendi, quamvis receptionem in fœdus iis significent & obfignent.

(2) Eadem sacramenta adultis applicata rectè informatis ad fidem quoque inchoandam organicè possunt concurrere, uti & verbum concurrit.

(3) Omnia sacramenta fidelibus & intelligentibus applicata serviunt confirmandæ fidei, quamvis interdum longè post fides sequatur applicationem.

(4) Non si sacramenta initiationis applicata infantibus fidem organicè non inchoant, multò minus sacramenta confirmationis applicata adultis.

(5) Sacramenta initiationis applicata infantibus in adulta demum ætate convertendis possunt esse organa inchoandæ fidei in adultis, præcedente iis communefactione & recta institutione.

(6) Sacramenta initiationis etiam infantibus, ex ordinatione divinâ, offerunt dona gratiæ, quamvis hisce offerendi organis ita non sit alligata spiritus efficacia; ut semper in actu administrationis externæ conferat & applicet oblata dona; sed multis ante, multis post susceptionem sacramentorum: siquidem liberrimè spirat, quando, ubi, & in quibus vult.

(7) Etiam quando in ipso administrationis actu dona gratiæ applicantur, sacramentorum virtus distincta est à virtute spiritus, habentque se infantes, quoad receptionem & applicationem, non activè, sed passivè: quando usum rationis nondum habent.

Ita planè enervatum esse syllogismum lector facilè intelligit. Ubi & hoc annoto, quod contra differendi legem non connexi antecedens assumât Animadverfores: hoc nempe modo: *Atqui Baptismus & circumcisio non sunt organa, quibus spiritus S fidem & regenerationem in nobis excitat: Sed diversum quiddam hoc modo: Atqui Baptismus & circumcisio non fuerunt organa, quibus dona gratiæ sue Deus obtulit, contulit & applicavit: quæ tanquam mea allegant verba, sine mentione loci; quæ mea, & quidem sensu Luthe- rano, esse inficior: Sententiam modò meam ita declaravi, ut dubitationis scrupulum reliquerim nullum.*

Jam,

Jam, quæso, lector audi egregium ἐπινίκιον, quod sibi canunt & mihi occinunt victores Salani. Cessent igitur, Calvinista, phalerata tua dicta, quibus quasi liberis quadrigis in nos (qui tibi videbamur calumniatores, quod asseruissimus, sacramenta non esse Calvinistis organa exhibitiva, organa fidem & regenerationem inchoantia) invehebaris! οἰκελοῖς enim ἡγοῖς, non sine turpis contradictionis propositio, ut Aquila quandoque contingere solet, βάλλη: Hoc certè nihil aliud est &c. *

§. 7.

* ibid. th.

R. Cesset verò, Ubiquitista, grandiloquus ille & inanis verborum strepitus: Thrasonicus ille ante victoriam triumphus: quadrigæ istæ liberæ, quibus in orthodoxos inveheris; qui haud immeritò calumniarū vos postulant, quando absolutè & sine ulla limitatione asseritis, sacramenta Calvinianis nullo modo esse organa exhibitiva, organa fidem & regenerationem suo modo inchoantia: Aquilinæ istæ alæ, quibus, dum veritatem cœlestem verberas, te ipsum lædis, & in quâ navigas, navim perforas: quod apud Fabium Tullius miratur.

ead.

Theol pag 362. negavi baptismum esse organum, quo fides & regeneratio in infantibus inchoatur, & quidē eo sensu, qui Adversariis arridet: negavi, omnes in externo baptismi actu fide in Christū donari, & per baptismū regenerari, intellige quoad inchoationem: quia fides & regeneratio in multis, præsertim adultis, baptismum antecedit: quod probo ex Actor. 2. v. 41. 8. v. 12. 10. v. 47. 16 v. 31. exemplis Eunuchi, Lydia & aliorum.

§. 8.

Adversus sententiam hanc & testimonia excipiunt Animadversores (1) De efficacia sacramentorum non esse sumendam regulam ex hoc vel illo exemplo, sed ex verbo mandati, ordinationis & promissionis *.

* ibid. th.

R. 1. Quidni de sacramentorum fine & effectu pronuncietur ex scripturæ testimoniis & exemplis, in quibus effectum finemq; suum sortita sunt sacramenta? Aut forsan efficaciam suam non exeruit circumcisio in Abrahamo ante circumcisionem fœderato, justificato, regenerato? vel Baptismus in Eunuchō, Lydia & aliis post fidem & regenerationem demum baptizatis? Dent nobis Lutherani testimoniū, & vel unum exemplum, quo probent in ipso circumcisionis, aut baptismi actu, per circumcisionem aut baptismum infantem spiritualiter esse alteratum & inchoatam in eo fidem & regenerationem. Non conficiunt hoc illis scripturæ testimoniis, quibus Baptismus appellatur lavacrum regenerationis. Quia lavacrum regenerationis potest esse Baptismus, etiamsi regenerationem non inchoat, sed vel antegressam vel postmodum secuturam obsignat & confirmat: ut exempla ex Actis allegata docent.

ead.

2. Nec mandati, nec ordinationis, nec promissionis verba in circumcissionis aut Baptismi institutione circumcissioni vim tribuunt in infantibus inchoandi fidem & circumcissionem.

§. 9. (4) *Exempla allata efficacia Baptismi & circumcissionis reliquorumque sacramentorum nihil detrabere: idque exemplo verbi posse demonstrari; quia multi audiunt verbum, qui jam ante sunt regenerati: cum tamen nihilominus verbum sit & maneat spirituale semen, per quod renascimur. Ut igitur fides & dona spiritus S. in regeneratis & verè credentibus per auditum verbi augentur, ita quoque per Baptismum & circumcissionem in iis, qui jam ante sunt regeniti, fidem confirmari & promissionem gratia obsignari: ut factum in Abrahamo per circumcissionem, in Cornelio, Eunuchò, Lydia, &c. per Baptismum*.*

* ibid. th.
ead.

R. 1. Absit, ut efficacia sacramentorum: per allata exempla quicquam detractum velimus. Non detrahunt efficacia sacramentorum, qui, quod ipsis non competit, non attribuunt.

2. Probatio ab exemplo verbi petita ad rem nihil facit & contra nos nulla est. Verbum inchoandi & conservandi fidem in adultis ordinarium est organon. Sacramenta in adultis quoque inchoanda, conservanda & augenda fidei servire possunt, ita tamen ut audibile præcedat verbum, sine quo ut intelligi non possunt sacramenta, ita quoque non intellecta nec inchoant nec confirmant fidem. In infantibus, quantisper infantes sunt, nec verbo nec sacramento Deus organo ad inchoandam & efficiendam fidem utitur: quia causæ hæ non sunt *physica*, sed *morales*, seu *Ethicæ*, quæ subjectum non alterant, nisi sensu & intellectu perceptæ. Interim infantibus applicatur Baptismus, uti olim circumcisio: quia fœderis, ad quod infantes, ut olim judæorum, ita & hodie Christianorum, pertinent, signum & sigillum est, ex hypothese ordinationis divinæ necessariò applicandum, quod adultis de hoc initiationis sacramento edoctis ad conservandam vel etiam inchoandam fidem unà cum verbo servit.

3. Verbum esse ordinarium medium, per quod fœderati primùm regenerantur & fide donantur, secundùm *Lutheranos*, falsum est: Quia in Baptismo & per Baptismum omnes infantes regenerari docent: adeoque negant, nisi contradictoria simul affirmare velint, verbum esse & manere spirituale & incorruptibile illud semen, per quod in Ecclesia nati primùm renascimur. Imò ne Baptismo quidem, secundùm *Lutheranos*, hæc competit dignatio: ut supra vidimus.

Meis hypothesebus infelicitè usi Animadversores hætenus infelicitè pugnarunt. Jam quia fulmen veritatis metuunt, ad vituli marini pellem cum

cum *caesare* confugiunt *, indeq; geminam in me fulmen vibrant, sed utrumque brutum.

* p. 415.
th 33.
§. 10.

(1) *Quomodo agit verbum, eo modo agunt & sacramenta, W. pag 313. Atqui verbum instrumentaliter agit ita ut sit medium, instrumentum, sive organum efficax, per quod renascimur & convertimur. Ergo. **

* ibid. th.
ead.

Ex. Quo sensu totum concedam, jam ante dixi: Videatur quoque theol. pag. 331. Et verbum & sacramenta agunt moraliter: neque infantes magis alterant sacramenta, quam verbum: quia sensu & intellectu non magis hoc, quam illa percipiunt. Interim, secundum *Lutheranos*, per verbum ordinariè in Ecclesiâ nulli regenerantur nisi *Apostata*, qui fidem, quam ad Baptismum infantes attulerunt, postmodum adulti excusserunt: quales nulli sunt: Unde, secundum *Lutheranos*, ex Christianis nati nulli vel per verbum vel Baptismum regenerantur.

(2) *De quo pradicatur insertio in fœdus Dei, regeneratio, renovatio, à peccatis mundatio &c. id non tantum est signum & sigillum assumptionis in fœdus, regenerationis &c. Sed ipsum medium, & organon, per quod nobis obtingit regeneratio, renovatio &c. At de sacramentis pradicatur &c. Gen. 17. Job 3. v. 5. Eph. 5, v. 27. T. 1. 3 v. 5. Matth 26. Ergo. **

§. 11.

Ex. 1. Si argumentum loquatur de adultis nondum regenitis & præcedente institutione baptizandis totum dari potest, ut enim in non regenitis adultis per verbum audibile, ita & per verbum visibile, hoc est, sacramentum, inchoari fides & regeneratio potest, tanquam per causas moraliter agentes, & sine quibus ordinariè Deus adultis in Ecclesiâ non confert hæc bona & dona.

* ibid. th.
ead.

2. Atqui & adultis jam regenitis applicatur sacramentum initiationis, ut *Abrahamo, Cornelio, Eunuchio, Lydia* & aliis olim in Ecclesia Apostolica, ut & hodie. Ubi Baptismus, de quo prædicatur insertio in fœdus Dei, regeneratio, renovatio, à peccatis mundatio, non est medium & organon, per quod primum regeneramur & renovamur: præcessit enim sacramenti applicationem corruptæ naturæ renovatio, sine cujus actu existentis indicio adulti ad Baptismum non admittuntur: Sed tantum est signum & sigillum beneficiorum jam ante collatorum, quamvis morale quoque sit medium conservandi & augendi illa. Consequentia igitur necessaria non est: De Baptismo prædicatur regeneratio & à peccatis mundatio: Ergo necessariò inchoat regenerationem & mundationem in iis, quibus applicatur.

3. De infantibus si quæstio sit & primo applicati sacramenti momento, nec non de inchoatione fidei & regenerationis ad momentum illud rela-

tâ, & per hanc causam organicam procuratâ, principalis syllogismi *propositio-*
nem nego: quia sacramenta non sunt organa *physica*, sed *moralia*, quæ spiri-
 tualiter non alterant nisi intellectu & mente apprehensa. Interim infanti-
 bus applicatum sacramentum suo tempore in adultis & institutis organon
 est *morale*, suamque in alterandis & afficiendis subiectis recipientibus vim
 exerit. Ubi & hoc notari velim, quando orthodoxi dicunt, sacramenta
 esse signa & sigilla, organorum seu instrumentorum expressâ mentione
 non factâ, non illicò ab iis negari, eadem esse instrumenta seu organa.
 Quin potius sigilla cum appellantur, simul instrumenta esse intelliguntur:
 quia omne sigillum, quâ sigillum, est instrumentum, quo principalis
 causa aliquid agit moraliter, pro naturâ sigillorum: Unde subordinata in-
 vicem sibi opponenda non sunt. Sic & *Lutherani*, quando de finibus sa-
 cramentorum differunt, non semper organorum mentionem faciunt, sed
 quandoque tantum signorum & sigillorum confirmantium. Inter hos u-
 nus nobis sufficiat *Heerbrandus*, compend. pag. 282 ubi quærenti *cur in-*
stituta sint sacramenta? respondet: *propter hominum inbecillitatem & fidei*
infirmi- tatem, quæ tanta est, ut solo Dei verbo & nudâ ejus ac simplici promissione
niti non queat, ideoque ad fulciendam & stabiliendam fidem DEVS semper
verbo promissionis suæ signa quadam & sacramenta addit. Et iterum quæren-
 ti: *qui sint fines sacramentorum?* respondet: *Principalis est, ut sint signa*
voluntatis Dei erga nos incurrentia in oculos, videlicet testimonia addita pro-
missioni de gratuita peccatorum remissione & reconciliatione cum Deo, fidem
infirmam confirmantia, per quæ Deus est efficax: sicut Parulus dicit, Abra-
ham accepisse signum circumcisionis, signaculum justitiæ fidei, id est. testimo-
mium & divinum sigillum, quo Deus tanquam literis & sigillo testatus sit &
confirmarit, eum receptum esse in gratiam. Hactenus *Heerbrandus*; cujus
 confessioni hæc in parte omninò subscribimus, & organa non magis repu-
 diamus, quàm ipsi *Lutherani*, modò in *physicas* causas non transformentur.
 De allegatis scripturæ locis singulis suo loco.

§. 12.

Signis sacramentalibus nomina & proprietates rerum signatarum tri-
 bui ajo, quòd res spirituales repræsentent, earumque perceptionem & pos-
 sessionem nobis obsignent: non quòd earum sint *ὀχήματα*, qualia supra de-
 scripsimus & *causæ physicae*, quæ etiam in non intelligentibus fidem & regene-
 rationem inchoent.

Exclamant hæc Animadversores: *Hoc non est Christi, Apostolorum &*
Evangelistarum venerari tribunal, sed aspernari & suæ rationi indulgere, hæc ag-
grippidem in scripturam dirigere. Ostendat *W. candidè, absque fūco, quam-*
nam

*nam repererit urgentem à literalis sensu recedendi rationem? Arma non mini-
strantur ex Gen. 17. ut visum; nec symbolorum indignitas obstat, quò minus
sint talia externa organa, per quæ invisibilis gratia conferatur*.*

*ib.th.34

R. 1. Imò verò hoc est Christi, Apostolorum & Evangelistarum tribunal venerari, falsas & inimicas scripturæ glossas aspernari, easque nec mirari, nec morari. In phrasium sacramentaliū interpretatione cur à literalis sensu cum orthodoxis omnibus recedam, prægnantes in doctrinâ Eucharisti- cā adduco causas, nempe scripturam, fidei analogiam, sacramentorum indolem, rerum significatarum naturam & absurda plurima, quæ, reli- cto τῷ ῥητῷ, διάνοιαν investigare jubet. Absurda illa adversarii verè de- clinare non possunt, nisi deserto τῷ ῥητῷ, ut suo loco videbimus. Et si studium id retinendi, & oralis manducationis amor omnia concoquit para- doxa & absurda: ita tamen ut orali manducatione excæcati à τῷ ῥητῷ omni- um longissimè Lutherani abeant: ut suo loco ostendemus.

2. Modum interpretandi phrasēs sacramentales evidenter ostendit cap. 17. Gen. quod & sacramentorum vim omnem, ut Lutherani quoque agnoscunt, vocabulis signi & sigilli, unà cum Paulo, argutè exprimit, ut supra audivimus.

3. Symbolorum dignitati nihil detrahimus, quamvis ea omnia iis non tribuamus, quæ Lutherani & Pontificii tribuunt. Qua ratione invi- sibilem gratiam conferant, vel non conferant, jam ante dixi. Eodem mo- do in adultis & verbum & sacramentum agit: Neutrum in infantibus & non intelligentibus physicè gratiam excitat aut confert.

Aptam illam Chrysostomi vocem homil. 60. ad popul. Antioch. & 83. in Matth. Si incorporeus esses, undè tibi ipsa dona corporea Deus tradidisset; quoniam verò conjuncta est corpori anima tua, in sensibilibus intelligenda proponuntur: Illamque Nazianzeni, orat. 40. διτῶν δὲ ὄντων ἡμῶν, ἐκ ψυ- χῆς, λέγω, καὶ σώματος, καὶ τῆς μὲν ὁρατῆς, τῆς δὲ ἀυράτης φύσεως, διττὴ καὶ ἡ κάθαρσις, δι' ὕδατος δὲ φημι καὶ πνεύματος, τὰ μὲν θεαρητῶς καὶ σωματι- κῶς λαμβανομένον, τὰ δὲ ἀσωμάτως καὶ ἀθεωρήτως συντρέχοντα, lubentes admittimus: quia absurdi nihil in utraque deprehendimus. Interim probè velim illa Chrysostomi verba observari, quando ait, dona incorporea nobis pro- poni in sensibilibus intelligenda: quibus indigitat Chrysostomus, sacramenta causas esse morales, quæ sine subjecti patientis actuali intelligentia non alte- rant. In altero Nazianzeni testimonio hoc observetur, quod διττὴν κάθαρ- σιν, unam ὕδατος, alteram πνεύματος agnoscat & prædicet magnus ille Ecclesiæ Doctor. A nobis quando interni & externi, spiritus & aquæ baptismi mentionē fieri audiunt Lutherani, illiçò hæresin & errorem nobis objiciunt.

4. *Seneca dictum, quod allegant: non quod est, sed quod volunt, credunt, qui cupiunt errare: optimè in eos quadrat, qui falsæ de orali manducatione hypothesei inhærentes corporalem rerum cœlestium præsentiam & adiasa-
oia in cum & sub sy ubolis sacramentalibus sibi imaginantur. Non quod est, hoc est, præsentiam sacramentalem & spiritualem, sed quod volunt, hoc est, præsentiam corporalem & propinquitatem substantialem corporis & sanguinis Christi, credunt, qui orali manducatione volunt decipi.*

§. 13.

Sed, ut arietibus duobus gigantes *Salani* prosternant nos parvulos, audiamus:

(1) *Cuicunque ita tribuitur regeneratio, ut per illud regeneratio obtingat, illud regenerationem non tantum significat, sed etiam confert: Atqui Baptismo ita tribuitur regeneratio, ut per illum regeneratio obtingat. Ergo. Assumptio prob: Ex Johān. 3. v. 5 Eph 5. v. 26. Tit. 3. v. 5. **

* p. 426.
th. ead.

R. *Propositionem* distinguo: Cui ita regeneratio tribuitur, ut per illud, tanquam causam organicam spiritualiter, etiam sine conjunctâ intelligentiâ agentem, alteretur & afficiatur anima, eademque regeneretur, id in ipso externo actu regenerationem non tantum significat & obsignat, sed etiam inchoat & confert: *Propositione* sic limitatâ, *assumptionem*, nego, quam allegata scripturæ testimonia non probant, ut maximè demus, de sacramento Baptismi singula loqui. Certum enim est testimonia illa in specie de infantibus nō loqui, sed potius de adultis, qui Apostolorum tempore ex *Judaismo* & *Gentilismo* conversi baptizabantur: quibus Baptismus fuit *lavacrum regenerationis*, quamvis ante Baptismum jam essent regenerati, & sic baptizati fuerint non regenerandi, sed regenerati. Unde colligo Baptismum in infantibus verè lavacrum regenerationis possè dici, quamvis regenerationem in iis non inchoet, sed applicetur etiam longè post regenerandis. Nempe fungitur officio suo Baptismus, siue regeneratis, siue regenerandis applicetur: Illis ut est signum, sigillum & organum significandi, obsignandi & augendi regenerationem antegressum, modò ritum & ceremoniam intelligant; ita hisce secuturam, postquam intelligere & credere cœperunt. De adultis nondum regeneratis & baptizandis demum sententiam orthodoxam jam ante exposui. In adultis sacramenta intellectu & fidem inchoare possunt, ut & verbum, tanquam causæ moraliter agentes: Sic & adultis non credentibus, sed per hypocrisin Ecclesiam decipientibus, longè post tamen credituris applicatus Baptismus lavacrum est regenerationis, quo & inchoari & augeri tandem potest regeneratio, accidente verbo audibili. Patet hinc *sylogismi conclusionem* indefinitè ita conceptam nobis non contradicere. Interim *Lutherani* in omnibus infan-

infantibus baptizandis fidem præcedaneam requirunt & supponunt : ut vidimus : adeoque hac in parte non nisi verba dant.

(2) *Quod ita nos salvat, ut arca Noachum in diluvio, illud non significat tantum, sed effectivè, instrumentaliter sc. nos salvat. Atqui Baptismus ita nos salvat &c. Ergo. Assumptionem probant ex 1. Petr. 3. v. 21. **

§. 14.

R. 1. Conclusio de adultis intelligentibus & credentibus accepta nobis non contradicit.

*ibid. th. cad.

2. Interim inter arcam Noachi & Baptismum hæc notetur dissimilitudo : quod extra Noachi arcam olim corporaliter nemo servatus fuerit : sine Baptismo aquæ verò servantur multi. Item : quod Noachi arca salutis corporalis causa fuerit *physica*, ut accipi à Philosophis & Theologis hic terminus solet : Baptismus verò salutis nostræ causa non sit, nisi *moralis*.

3. Apostolus ait, nos servari Baptismo, *non quo sordes carnis abjiciuntur, sed quo fit, ut bona conscientia interroget Deum*. Quasi dicat, fide, quam olim adulti in Baptismo profitebantur interrogati, hominem servari, non aquâ corporis sordes abluentè, unde *Tertullianus* in hunc locum : *Anima non lavatione, sed responsione sancitur*, in lib. de resurrectione carnis. Interim suam Baptismo vim in adultis intelligentibus non adimimus. Imò nec in infantibus planè nihil agit, etsi regenerationem per se non inchoat & confert : siquidem signum & sigillum est fœderis, ut olim infantibus posterorum *Abrahæ* circumcisio.

Dico præterea, sacramentorum fructum non esse coarctandum ad momentum illud, quo administrantur, exemplo verbi, cujus vis non semper se exerit ipso illo momento, quo auditur, theol. pag. 330. Contra quod Animæ adversores :

Excipiunt (1) *non esse questionem de fructu Baptismi, qui per totam hominis vitam extenditur **.

§. 15.
*ib. th. 35.

R. Disputo in allegato theologiæ loco contra Pontificios, negantes sacramenta esse signa & sigilla fidem nostram de veritate promissionum Evangelicarum confirmantia : ubi objicientibus Pontificiis :

Sacramenta etiam non intelligentibus, ut infantibus, administrantur : Ergo non faciunt ad augendam & confirmandam fidem, sed ad ipsam sanctitatem immediatè efficiendam.

Respondeo nullam esse consequentiam : rationem addo : quia sacramentorum fructus &c. Vide lector, quo judicio hi homines adversus me scribant : judica, annon ad rem faciat responsio mea. Negant Pontificii, sacramenta esse signa & sigilla promissionem confirmantia : quia etiam infantibus

fantibus non intelligentibus (nempe *circumcisio* & *baptismus*) applicantur: Ego sequi hoc nego, quia fungi officio hoc possunt in iisdem subjectis, postquam ætatem adultam attigerunt: adeoque infantibus applicantur, aliquando intellecturis & in fide confirmandis: succurrendū tamen *papiculis* laborantibus judicarunt Animadveriores, quia in eadem cum iis vehuntur navi, & de baptismi in infantibus effectu communem cum iis errorem habent: quamvis non sine contradictione.

§. 16.

(2) *Non esse questionem de auditoribus verbi, inter quos & infantes magna disparitas. In horum enim baptismo nihil esse, quod efficaci spiritus S. operationi remoram injiciat, quemadmodum in adultis* *.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Inepta exceptio est: neque enim ego principaliter de verbo respondeo: sed verbi duntaxat exemplo declaro & probo: posse sacramenta esse signa & sigilla confirmantia, quamvis infantium fidem non confirmant, sed ad adultiore & disciplinæ capacem ætatem progressorum, perinde ut & verbum adultos demum afficit, tanquam *morale* medium & organum.

3. Si in infantes cadere actualis fides potest, ut volunt *Lutherani*, qui adversus habitualem & potentialem tantum, paratragædiantur, quid nō & actualis infidelitas, quæ obnitatur operationi spiritus S.?

3. *Pelagiana* sententia est, de viribus liberi arbitrii in irrogenitis nonnullis sine repugnantia se spiritui S. submittentis, in aliis verò obluentis & intentionem spiritus S. impredientis & ita se discernentis.

4. Quasi verò spiritus S. intentionem regenerandi impedire hominis possit vitium, & invitum victoriæ defraudare fructu, adeoque de spiritu Dei superato triumphare. Vide *August. Euchirid. cap. 95, 96, 97.*

§. 17.

(3) *Esse questionem de usu & effectu Baptismi, quem negat W. in infante, qui baptizatur regenerando, asserens eum sequi Baptismi actum; cui immota fundamenta supra esse opposita gloriantur* *.

* p. 427.
th. ead.

R. 1. De quo inter me & Pontificios sit quæstio, in allegato loco, jam ante ostendi.

2. Habent hunc errorem cum Pontificiis communem *Lutherani*, quòd omnes infantes in ipso Baptismi actu per Baptismum regenerentur: utrisque meritò contradicunt orthodoxi: quia heterodoxi isti ex organo *morali* faciunt *physicum*; quod etiam non sentientes, non intelligentes alteret spiritualiter & sic fidem atque regenerationem inchoet, quam in plerisque postmodum (nempe in omnibus reprobis) totaliter & finaliter amitti falsò docent: adeoque negant verbum esse ordinarium medium, quo in Ecclesiâ Christi fides inchoetur: nisi forsan in *apostatis*, qui Baptismi effectum expulerunt.

3. In omnibus infantibus baptismi actum sequi demum regenerationem, nullum ante baptismum, vel in ipso baptismi actu infantem regenerari virtute Dei arcanâ : ego nunquam dixi : imò contrarium de aliquibus affirmavi supra. Interim *Lutherani* de omnibus infantibus etiam ante baptismum præsumunt fidem ; quia nullum baptizant, nisi qui, adultorum instar, fidem ante sit professus. Annuit *Lutherus* Postill. Eccles. P. 1. pag. 183.

4. Fundamenta, ad quæ provocant, vel meam non oppugnant sententiam, vel nullius sunt momenti, & à me hætenus eversa. Quæ de absoluto decreto & sanctitate fœderis hæc corniscantur (verbo ipsorum uti mihi fas sit) suo loco prolixè sunt excussa.

Iterum aggrèferunt Animadversores nostri, quod Pontificiis in doctrinâ de fide & regeneratione per baptismum infantibus conferenda à me sociantur : quibus cum ut nihil videantur velle commune habere, grandiloquentia sua dentibus lancinant Tarpei idoli, Pontificis Romani, Triarios Iesuitas, aliosq; Apollyonis huius milites, siculam Messem, horum sibi affricari scabiem graviter queruntur ; impudentia & calumnia squamas, postquam pisces vivos devorant, evomunt, somnia jactant, autorem & librum nominari volunt Theologorum A. C. qui Pontificiis hæc suffragatur*.*

§. 18.

* ibid. th. 36

l. 14, 15, 16

* ibid. th.

ead.

R. 1. Conveniunt in eo Pontificii & Lutherani, vòd utrique Baptismum fidei & regenerationis in infantibus inchoandę causam instrumentalem prædicant, adeoque vim spiritualiter alterandi etiam non intelligentes tribuunt : quam physicam appellamus causam, etiam si vim hanc à natura sibi insitam non habet, eamque non hyperphysicam, sed moralem opponimus, quæ non nisi intelligentes afficit & mutat. Non opus est allegatione auctoris aut pagine : omnium *Lutheranorum* recentium hæc est sententia, ne Animadversoribus quidem nostris exclusis : qui infantes nil intelligentes per Baptismum, tanquam causam instrumentalem, regenerari affirmant, & in orthodoxos contrarium sentientes hoc nomine plenis criminationum velis invehuntur.

2. Et quâ fronte negant, se talem sacramentorum efficaciam asseverare, quasi per illa Deus infundat gratiam etiam non credentibus*. Nonne per sacramentum baptismi infantibus non credentibus fidem infundi & non regentis gratiam regenerationis reconciliari docent ? Aut forsitan fides instrumentum est sui ipsius, quonempe ipsa infunditur. Cogitent Animadversores. Ita verò necesse est eos impingere, qui contradictoria docent & credunt : qui credunt omnes infantes ante susceptum Baptismum credere & regentos esse, eosdemque per Baptismum regenerari demum.

* ibid. th.

ead.

3. Sed & virum omni maiorem exceptione & librum jam allego, qui de Baptismo longè docet crudius, quàm quisquam *Triarius Iesuita*, aut *Apol-lyonis*, ut vos appellatis, *miles*. Est ille *tertius Elias vester, Lutherus*, cuius T. 6. Jen. pag. 302. A. hæc sunt verba: *Das Wasser in der Tauff mag wohl ein durchgösettes Wasser heißen*: Et pag 303. *Ich sol die Tauff so hoch heben vnnnd ehren / als ich Gottes Nahmen vnd Majestät schuldig bin zu thun*. Ita sacramentum transformatur in Deum: Quid nū igitur & opera quoque Dei faciat, fidemque & omnia dona cœlestia nobis infundat? Et pag 306. A. ait, totam SS. Trinitatis efficaciam (*kræfft*) in Baptismum esse effusam. Hæc velim vos *impudentia & calumnia squamas* excutere: (verba vestra agnoscitis) Negat *ubiquitista* quod vult, *Calvinista* quod debet. Somniare vos cum *Sabinis*, quod vultis, pateremur facilè, modò somnia vestra pro oraculis nobis non obtruderetis, ex iis normam interpretandi C. A. non crederetis.

§. 19.

Jam verò non tantum *Somniator*, sed & sacrarum tabularum & antiquitatis iudicio, (si vera profatur oraculum *Salanum*) absurdus censor & iudex audit *Wendelinus*: quando *verbum & sacramenta rem promissam eodem exhibere modo asserit, & nigro loliginis succo animos discentium inficit, incautaq; ætati hoc opinionis virus instillare cupit* *.

* ib. th. 37

Capitale crimen! cuius nisi me evidentissimis convicerint documentis, non *somniatores* tantum, sed & *vigiles* audient *calumniatores*.

Quaquam, inquiunt, *neque verbum neque sacramenta, si abfuerit fides salvifica, insequatur effectus salutaris, plus tamen Deus per sacramenta constituit conferre, quàm per verbum*. Ratio: quia per sacramenta, exempli gratiâ, per *cœnam sacram*, mediante pane & vino, nobis substantialiter offert corpus & sanguinem suum: per verbum verò corpus & sanguinem suum non offert, quoad

* ibid. th.

substantiam, sed beneficia *.

ead.

Re. 1. Atqui non probatio hæc est, sed foeda principii petitio. Stipes aut fungus sit, qui ita se convinci patiatur. Qui negat tibi, *Gerharde*, modum res easdem offerendi in verbo & sacramentis esse diversum, is negat quoque aliud per verbum, aliud per sacramenta offerri.

2. Si verbi & sacramentorum effectus salutaris nullus est, absente fide salvificâ, sequitur per verbum & sacramenta hominem infidelem salutari-ter ad fidem non disponi adeoque falsum esse, quod toties inculcant *Lutherani*, per Baptismum omnibus infantibus conferri fidem & regenerationem. Non enim requirunt illi fidem, tanquam conditionem in infante fide donando præexistentem, sed tanquam formam in subiectum infidele per Baptismum inducendam: Ita ut effectus hic salutaris sit fides, quæ ad sui pro-ductio-

ductionem nec effectivè nec dispositivè in infantibus concurrit, sed tantum produci supponitur, idque in subiecto merè passivo. Recurrit hic effectus contradictionis.

3. Per sacram cœnam, mediante pane & vino, Christi corpus & sanguinem *ἀδιασάτως* unita symbolis sacramentalibus offerri, ore corporis apprehendenda, planè falsum & absurdum est: ut suo loco docebimus.

4. Tam verbum nobis offert Christum *θεῶν ὁρῶν* cum beneficiis verâ fide apprehendendum, quàm sacramenta, adeoq; planè falsum & *ἀθεόλογον* est, quod ajunt Animadversores, Christum, quoad substantiam, per verbum non offerri, sed tantum quoad beneficia. Probo:

Qui habitat per fidem in cordibus fidelium ante usum sacramentorum, is, quoad substantiam, offertur per verbum. Atqui Christus in adultis ad Christianismum conversis, &, ante usum Baptismi, fidelibus, habitat per fidem: Ergo. Assumptio extra controversiam est. Propositio probatur: quia fides nihil apprehendit, nisi quod per verbum offertur: cum igitur non beneficia tantum, sed & substantiam apprehendat, ut q; per verbum utraque offerri necesse erit.

Item: Quod, verbo mediante, per fidem spiritualiter manducant fideles, id per verbum quoque offertur. Atqui carnem Christi, mediante verbo, per fidem fideles spiritualiter manducant: Ergo caro per verbum offertur. Quid? quòd beneficia Christi à substantiâ ejus separari non possint, ut aliàs quoque docent *Lutherani*. Sanè contraria assertio planè indigna est *Gerhardo*. An Apostoli tantum prædicarunt beneficia Christi & non ipsum Christum?

Atqui, inquit, inter verbum & corpus atque sanguinem Christi non est unio sacramentalis, qualis est inter panem & vinum corpus & sanguinem Christi *. *S. 20. *ibid. th.*

R. Etiam si inter verbum Christi que corpus & sanguinem non est ead. unio sacramentalis, tamen non est nulla, sed vera & arcta ita quidem, ut, qui verbum verâ fide excipit, res verbo promissas significatas & exhibitas non minus accipiat, quàm qui sacramentalia symbola cum fide accipit. Nil exhibent & obsignant sacramenta, nisi quod promittat & exhibeat verbum, cujus sunt sigilla. Per verbum nobis non offerri & exhiberi corpus & sanguinem Christi, aut aliter exhiberi quàm per sacramentum, assertio est directè contraria Syngrammati *Suevico*, *Luthero* & *Brentio* in c. 6. Johan. *Ut corpus Christi per verbum nobis communicatur, ita & communicatur nobis pane cœna per verbum: & ut sanguis nobis per verbum donatur, ita & nobis vino cœna per verbum donatur.* Brentii sunt verba, pag. 120. Et paulò post: *Quod si*

fidei nostra per hunc Christi sermonem donantur corpus & sanguis, cur non donarentur etiam per panem & vinum: quando hæc duo sermonis appendices sunt? Non ori, sed fidei utraque offerri, Syngamma & Exegesis docent: vide Exercit. 99. §. 24.

Theol. pag. 334. dico sacramenta non nisi fidelibus, qui vel actu & reverentia tales sunt, vel ex iudicio charitatis pro talibus habentur, porrigenda esse.

§. 1.

Hæc, inquit, spirarchi verba non minorem absurditatem spirant: Ubi litem non moveremus, si ipse sermo esset de sacramento confirmationis: de Baptismo intolerabile iudicant, quod dico: quia inde sequi putant, liberos fidelium nasci sanctos, & jam ante Baptismi susceptionem in fœdere Dei actu contineri.*

* p. 428.

th. 38.

R. 1. Si Gregorius esses, Gerharde, Thaumaturgus videri posses, qui adversario tuo qualvis formas inducere facili negotio potes. Spirarchum jam creasti, de quo opima tibi promittis spolia; quæ utne prius in triumpho ostentes, quam hosti detraxeris & tua feceris, amicè monco.

Quam infantibus electis fidem tribuam, cum aliis orthodoxis, supra pluribus exposui. Actualem fidem, qualis est adultorum, in actuali consistentem notitiâ, assensu & fiduciâ, in infantibus non agnosco: quia in ætatem hanc actus illi non cadunt magis, quàm corporis robur pedumque velocitas & loquela. Interim absque omni fide eos servari neutiquam doceo: Quamvis fidem infantilem facilius nominari, quàm rationem ejus exprimere & declarari posse existimem. Ut autem ex charitatis iudicio de singulis infantibus Christianorum ad fœdus Dei pertinentibus, secundum promissionem, bene speramus, nullumque in individuo ex electorum numero excludimus, ita & S. spiritus opus, pro modulo ætatis, in singulis inchoari & aliquâ ratione vel in utero, vel extra uterum sanctificari probabile ducimus, & sic fœderatis sigillum fœderis impertimus: quamvis iudicium hoc nostrum in multis falli certum sit. Sunt autem capaces sigilli hujus vigore promissionis & constitutionis divinæ, quicunque ex fœderatis carnaliter sunt nati infantes: qui tamen spiritualem alterationem, quæ in sanctis consistit inclinationibus & dispositionibus Baptismum antecedentibus, suo tempore perficiendis, non debent carnali generationi & communi promissioni, sed speciali & singulari spiritus S, pro modulo hujus ætatulæ spirantis gratiæ.

Quærentibus jam, an infantes Christianorum ante Baptismum actu sint in fœdere? respondeo cum distinctione: Actu in fœdere esse dicitur, vel qui ex fœderato natus, vigore promissionis est pars externi populi Dei, pro ratione ætatis, capax bonorum fœderis & imprimis sigilli fœderis, vel, qui fœderis conditionem internam, nempe fidem, pro ratione & modulo ætatis, actu

jama

jam implevit & implet, quamvis sigillum nondum acceperit. Impletio autem ista vel ex iudicio charitatis, quod falli potest, presumitur, vel actu ipsâque rei veritate inest. Sunt igitur infantes Christianorum ante Baptismum actu in fœdere Dei sensu priori: Sunt & posteriori, vel ex ipsa rei veritate & certitudine, vel ex iudicio charitatis.

2. Scripturæ testimonia, de natis ex immundo semine, de natis & conceptis in peccatis, de carne ex carne, de natura filiis iræ, &c. nobis non sunt opponenda, sed iis, qui fidem & regenerationem non minus, quàm alias naturales affectiones, acceptam ferunt carnali generationi & ex eâ derivant, quique peccato originali propriè dicto infantes obnoxios esse negant. Nobis reproba hæc moneta in usu non est, quamvis fidem & regenerationem in infantibus Christianorum per Baptismum, tanquam causam organicam, propriè alterantem & regenerantem, inchoari & effici haud demus; insuperque illa Animadversorum: *Infantes Christianorum non nascuntur sancti*, (nempe sanctitate externâ fœderali, quâ distinguuntur fœderatorum infantes speciali nativitatis privilegio ex promissione pendente, à non fœderatorum infantibus) & *per Baptismum fœderati demum fiant, qui ante Baptismum non erant*: repudiemus, tanquam ἀγχαφα & ἀντίγχαφα.

3. Sed aures quæso arrigant hi accurati disputatores: si, de sententiâ Lutheranorum, infantes Christianorum ante susceptum Baptismum in fœdere Dei actu non sunt: sequitur etiam fideles non esse ex hypothesi Lutherana: si fideles non sunt, talesque non esse Lutherani Doctores norunt, sequitur planè histrionicum & ludicrum esse ritum, quando quærentibus verbi ministris ante Baptismum; *credisne & Diabolo renuncias*, Anadochi, loco infantis baptizandi respondent, *credo, renuncio &c.* Manifestè mentirentur Anadochi, si credere infantem dicerent, quem non credere persuasum haberent. Idem expressioribus quoque assertionibus evertunt, ut vidimus.

Instant: *quæ alias esset Baptismi necessitas*.*

R. Sanè magna: etsi enim infantibus regenerationem & fidem, tanquam causa organica & ὀργανικὰ, non infundit, & jam actu fœderatis confertur, uti & plurimis olim adultis actu jam fœderatis & fidelibus est collatus, tamen ratione divini mandati omninò est necessarius. Cujus si maxime ratio nobis non constaret, vis tamen obligandi integra & illibata esset. Sed & ratio nobis constat: quia quam à naturâ trahimus corruptionem, seu labem originalem, hoc sacramento nobis monstrat Deus, & per id medicinam exhibet in Ecclesiâ jugiter: Insuperque sanctitatem fœderalem externam à promissione communis, & internam à singulari spiritus S. operatione gratiosa

S. 22.
* ibid th.
ead.

tiosâ manantem fidelibus obsignat, Deique populum à non populo distinguit. Sic *Abrahamo* jam fœderato & regenerato, ut & aliis in Ecclesiâ primitivâ Apostolicâ adultis fidelibus, vigore hujus mandati horumque finium, planè necessarius fuit Baptismus, quando haberi potuit.

§. 23.

Cape, inquit, argumentum: Infantes Christianorum nascuntur, sancti aut naturâ, aut gratiâ. Atqui non naturâ, fatentibus adversariis, adeoque non nascuntur sancti: qui enim naturâ non est sanctus, is quoque sanctus non nascitur. Neque gratiâ: quia una est eademque omnium hominum per generationem propagatio.*

* ibid. th.
ead.

Re. Capió argumentum, & dico putidam esse sophisticationem, (1) Infantes Christianorum nascuntur sancti, *naturâ*, non absolutè consideratâ, quatenus ab hominibus, sed quatenus est à Christianis propagata; sanctitate non *internâ* & regenerationis, quasi nativitas è Christiano, velut è seminali principio, trahat regenerationem, sed *externâ* & fœderis, secundùm illud Pauli, *si radix est sancta, & rami sunt sancti*: quâ, ex vi promissionis divinæ, cum nativitate ex fœderato semper est conjunctum jus ad communia populi Dei privilegia, & imprimis ad sacramentum initiationis, cujus ex non-Christianis nati infantes non sunt capaces, tanquam profani & à fœdere Dei alieni: quod per Baptismum obsignari non debet iis, quos ad id non pertinere novimus.

2. Infantes Christianorum, ex judicio charitatis, nascuntur sancti gratiâ, sanctitate etiam internâ & regenerationis, quatenus nasci est in lucem edi infantem jam ante in utero conceptû, formatum, animatum & singulari spiritus S. gratiâ spiritualiter alteratû reformatumq;. Etenim à spiritu S. in infantibus quoque electis (qui sæpe intra maternum uterum extinguuntur prius, q̃ in lucem edantur) dispositiones & inclinationes sanctas effici nemo theologus facilè negaverit quamvis in omnib⁹ eas effici nemo facilè affirmaverit: De quibus tamen, quoad individua, seciùs judicare charitas non permittit.

3. Itaque assertio illa: *Qui naturâ non est sanctus, is sanctus quoque non nascitur*: simpliciter vera non est: quia qui in peccatis conceptus est & peccator in utero, (quales sunt omnes communi lege concepti, formati & animati) ante, quàm nascatur, in utero sanctificari potest, & sic nasci, hoc est, in lucem edi, sanctus, quamvis origine suâ primâ peccato sit inquinatus, & ex utero quoq; secum in lucem efferat labem originis: quam ne adulti quidem renati penitus excutiant.

4. Non obstat heïc, quòd una sit eademque omnium hominum per generationem propagatio. Hæc n. quamvis labem originis inducat omnibus, non tamen impedit specialis gratiæ opus in aliquibus: cùm à sanctissimis

mis

mis quoque ut modò dixi, originale peccatum in hâc vitâ penitus non extinguitur.

Cramben de *absoluto decreto* heïc iterum apponunt *, quam *orali manducatione* conditam ipsis deglutiendam remitto.

Postquam magnis suis toties exciderunt ausis Animadversores nostri, tandem *contradictionis laqueum* nectunt, quo W. teneri gloriantur, modò error eum non delumbarit aut fregerit. Afferui supra infantes non habere fidem actualem (qualis nempe est adultorum, quæ secundis notitiæ, assensus & fiduciæ actibus exerit) sed quasi habitualement, inclinationem ad fidem adultorum, semen & radicem fidei. Heïc assero infantes, etiam ante Baptismû, fideles esse (ex charitatis iudicio) hinc *laqueus contradictionis: fidelis sine actuali fide: perinde ac si quis dicatur bonus absq; bonitate, candidus absq; candore* *.

§. 24.

* p. 429.
th. 39.

&. Ne sic quidem ex voto succedit res & venatio; telam nectunt araneorum, quia iudicii errore delumbati & fracti fortiolem non possunt. Atqui jam ante sæpius hoc inculcavi, nō esse eandem fidei rationem in adultis & infantibus: esse & adultos & infantes fideles, non utique vel illos vel istos absq; fide: etiam si in illis non conjuncta est fides cum actibus secundis notitiæ, assensus & fiduciæ: Qui ne in dormientibus quidē adultis, quando mens quiescit, reperiuntur: unde fidem eorum *habitualement & potentialem* appellamus: quo sensu & *habitus actusque primus* potentia appellatur, respectu *actus secundi*. Vides, amice lector, ridiculè mihi impingi contradictionem, & sine contradictione quoq; dici *fideles sine actuali fide*, non tamen sine fide: quia & *non actualis* fides, ut è præcedenti patet declaratione, nō est *non fides*. Inepta sunt, quæ de *bono sine bonitate & candido sine candore* obijciuntur: Quia fidelern sine fide à me non acceperunt Animadversores, sed pro subtilitate suâ finxerunt. Quamvis alias non planè absimilia nobis obtrudant absurda, quando nos jubent credere verum & naturale Christi corpus esse in loco, sed illocaliter & sine locatione vera: Christi corpus edi ore sed non oraliter, vel orali modo &c.

§. 25.

Non potuit heïc sine morfu dimitti, quamvis mortuus, Dominus *Martinus*, qui contra *Mentzerum* affirmavit, *Christum accepisse spiritus S. dona secundum assumptam humanam naturam, absq; mensurâ, sed non immensè*. Quam ironicè subtilitatem appellant hi subtilitatum Doctores & Magistri *.

* ibid. th.
ead.

&. Atqui noluit Dominus *Martinus* heïc ullam ostentare subtilitatem, simplici contentus veritate, quam qui non caperent, minimè subtiles iudicavit. Anne, qui sine mensurâ certâ dat, hoc est, non admetitur, spiritum, ut sanctis aliis, quos donorum distinguit varietate, illicò dat immensè? parum subtilis cavillatio. Sed hæc de re suprâ suo loco?

Multa

S. 26.

Multa sunt hactenus dicta, Exercit. 80, & 81. de signorum sacramentalium indole, sine & effectu & multoties repulsa, protrita illa calumnia de signis nudis & vacuis, merèque significantibus, & res signatis è sacramentis excludentibus. Ante quàm hinc planè abeam, doctrinam & confessionem hac de re orthodoxam nostrisque Ecclesiis probatam libet repetere, non meis, sed præcipui Doctoris Lutherani, Brentii, verbis, quæ occurrunt in Exeg. edit, an. 1534. pag. 120. 121.

Hæc, inquit, Brentius & nos cum Brentio, est vera sacramentorum ratio, quòd non sint pura, vana & vacua signa, sed quòd veritas signata per ipsa signa distribuatur. Est enim duplex homo, internus & externus, spiritualis & carnalis. Proinde in sacramento offertur, per verbum, interno & spirituali homini suum bonum, hoc est, spirituale: Externo autem suum: hoc est, externum. Iam spiritualis non exsatiatur, signis, sed rebus; non impletur umbris sed veritate. Itaque in sacramento exhibetur non solum externo homini externum signum sed & interno homini res & veritas ipsa; pulchra scilicet dispensatione: ut externus homo habeat externa sua cognata: & spiritualis interna sibi convenientia. Exempli gratia Baptismum arripe, ac cuius ratione manifestum sit etiam cœna sacramentum. Baptismum quis accipit: Quare? ut corpus lavet? At sic consultius esset, ut ad thermas aliquas proficisceretur. Accipit igitur Baptismum fide, ut regeneretur spiritu: est enim Baptismus regenerationis instrumentum. Proinde necessario consecrandum est, ut Baptismo non solum offeratur & detur corpori externa aqua, sed etiam interno homini res & veritas ipsa. Nam vide, quàm conveniret, si Baptismus solum signum esset, non item secum possideret signi veritatē: tunc enim exsatiaretur externus solus homo, interno vacuo dimisso: qui rebus, non signis sibi satisfacere vult. Ad eundem modum de cœnâ Domini differere licebit. Edit quis panem cœna, & bibit vinum: Quare? ut corpus cibet? Non hoc queritur, sed aliud. Si enim solum corporis cibum & potum quærat, ad pistorum & vinitores eat, apud quos hac multò sapidiora reperies, quàm apud ministrum Ecclesiæ. Itaque in sacramento non queritur cibus duntaxat corporalis, sed & spiritualis. At caro & sanguis sunt verè cibus & potus spiritualis. Proinde ut per verbum, ita etiam per sacramentum fidei offeruntur & dantur corpus & sanguis, ut habeat externus homo sua externa, panem & vinum: internus verò sua interna & spiritualia, corpus & sanguinem in mysterio donata. Nam ut Baptismus duo habet, aquam & verbum. Corpus in Baptismo aquam sensibiliter accipit, qua lavatur: fides verbum, quo lavatur internus homo. Ita & cœna. Dominica duo habet, panem, vinum, & verbum. Corporis os accipit panem & vinum sensu, præter panem enim & vinum aliud non sentit. Os fidei accipit suo etiam sensu

sensu corpus & sanguinem : ut corpus in sacramento habeat corporalia signa, & fides spiritualia, hoc est, rem ipsam & veritatem. Proinde ne fidei, propter quam Dominus sacramenta dedit, voto non satisfiat, omninò necessarium est, ut per sacramenta non solum vacua signa dentur, sed etiam rerum veritas, quâ solâ fides contenta sit. Iam & patres ante Christum ederunt fide corpus & sanguinem Christi, non autem per hoc sacramentum, sed per sua. Signa enim pro ratione temporis mutantur, sed veritas signorum & res ipsa semper ab orbe condito distributa est credentibus, nunc per hoc, nunc per aliud medium, prout Domino nostro placuerit. Hactenus Brentii verba & doctrina : summam in breves digeram aphorismos :

- (1) Sacramenta non sunt vana & vacua signa : *Assentimur.*
- (2) Veritas signata per symbola sacramentalia exhibetur & distribuitur. *Assentimur.*
- (3) Duplex est homo, internus & externus, spiritualis & carnalis. *Assentimur.*
- (4) In sacramento offertur per verbum spirituali homini bonum spirituale, corpus & sanguis Domini : Carnali, vel externo, panis & vinum. *Assentimur.*
- (5) Spiritualis homo non exsatiatur signis & umbris, sed rebus & veritate. *Assentimur.*
- (6) Externus homo accipit externa, panem & vinum : Internus & spiritualis, interna, corpus & sanguinem Domini : *Assentimur.*
- (7) Qualis est unio signi & rei signatæ in Baptismo, talisque quoque in cœna Domini : *Assentimur.*
- (8) Baptismi finis non est, lavare corpus : *Assentimur.*
- (9) Qui sine fide Baptismum accipit, non regeneratur spiritu, qui cum fide accipit, regeneratur : *Assentimur.*
- (10) Per Baptismum offertur non tantum externo homini aqua : sed & interno res & veritas : *Assentimur.*
- (11) Interno homini non signis sed rebus signatis satisfiat : *Assentimur.*
- (12) Panis & vinum in usu Cœnæ Dominicæ non accipiuntur eo fine, ut corpus nutriatur. *Assentimur.*
- (13) In cœna Dominica quæritur caro & sanguis Christi, tanquam cibus & potus spiritualis, pro homine spirituali : *Assentimur.*
- (14) Ut per verbum, ita etiam per sacramentum corpus & sanguis Domini offeruntur fidei. *Assentimur.*

(15) Externo & carnali homini destinata sunt panis & vinum : Interno & spirituali corpus & sanguis Domini. *Assentimur.*

(16) Ut corpus in Baptismo aquam accipit, qua lavatur, fides verbum, quo lavatur internus homo : Ita in cœna os corporis accipit panem & vinum : os fidei corpus & sanguinem Domini : *Assentimur.*

(17) Omnino necessarium est ut per symbola sacramentalia in cœna Domini offeratur fidei corpus & sanguis Domini, quibus solis est contenta. *Assentimur.*

(18) Etiam Patres ante Christum fide ederunt corpus & sanguinem Christi, quamvis per alia symbola sacramentalia : *Assentimur.*

(19) Res signata eadem in sacramentis veteribus & novis exhibetur, & excipitur per fidem : *Assentimur.*

En doctrinæ *Brentiana* & nostræ harmoniam ! Ita declaratus est Articulus X. August. Confess. Putesne credidisse tum temporis *Brentium*, externo homini offerri corpus & sanguinem Domini, propriè dicta, eademque corporis ore accipi, proprièque edi & bibi ?

Subjungit *Brentius*, *Panem ideo corpus Christi dici, quia per panem fidei nostra distribuitur corpus.* Ubi itidem assentimur. Quod subjungit, si tò est interpretemur significat, aut corpus figuram corporis, signorem suam adimi & sacramento suam veritatem : id sequi negamus. Manet enim Panis, etiam per hanc interpretationem, signum exhibitivum.

Antiquitatem redolent ista *Brentiana*, non absimilia iis, quæ de Ecclesiast. Hierarch jam pridem *Dionysius* tradidit, ubi appellat hanc sacrorû signorum venerandam traditionem, eamque in eo potissimum docet consistere, quòd cum in mysteriis sint res sensibiles & intelligibiles, à visibilibus signis seu symbolis, in quibus divina mysteria, velut in enigmate, teguntur, ad res cœlestes & intelligibiles, pro modo & ratione captus nostri, qui visibilibus figuris indiget, perducamur. Nam quia non ut cœlestes spiritus illa, quæ cœlestia & spiritualia sunt, nudè percipere possumus, ideo nobis hæc esse sensibilibus symbolis proposita atque concessa. Esse enim visibilia sacramenta rerum intelligibilium, ad quas per ista recto itinere perducimur, imagines : ideoque diligenter visibilibus istarum rerum initia, seu naturam, spectari oportere : quoniam ubi hæc secretiore, seu mysticâ intelligentiâ perceperimus, tunc etiam nos scire cujusmodi & quarum rerum sint τὰ ἀκατάγνωστα, & quæ invisibilia, seu intelligibilia per ista significantur. In humanis enim & externis imaginibus res divinas, & in materialibus figuris spiritualium rerû majestatem, ac denique in iis, quæ nobis familiaria & consueverunt, summa illa & supersubstantialia nobis tradi.

Adversus injuriam & calumniam de nudis signis semper protestati sunt nostri: Hinc Oecolampad in Epist. ad Bucer. *Fidelis injuriā se affectum & pro proditore haberi putat, si solum sacramentum & non etiam rem ipsam, quam sacramentum signat, manducasse dicatur: tamen si illud ore, hanc animo & fide accipiat.*

EXERCITATIO LXXXII.

Afferitur & vindicatur sententia vera de significatione vocis פָּסַח & de discrimine sacramentorum

V. & N. T.

Protritam, putidam & malitiosam calumniam, de ignoto spiritu nocturno Zwinglii, sexcenties ab oralis manducationis & ubiquitatis patronis eructatam, totiesq; resorbendam hactenus à nostris remissam, hoc quoque loco evomunt Animadversores. Hoc nixi gradu altius enituntur, & post exagitatum Zwinglium, Mosi quoque vim faciunt & verba ejus, Exod. 12. v. 11. à simplicis veritatis tramite abrepta in erroneam suam detorquent sententiam. Quisquis dixerit, agnum ibi à Mose appellari transitum improprie & sacramentaliter, expositionem in Ambubajarum natam circulis profiteatur. Salanum est edictum, quo studiosè cavetur, ne quid detrimenti capiat oralis manducatio. Pro Zwinglio hinc nihil, vel Herculis extorqueri clavā posse, gloriantur*. Videamus negationis confidentiam.

§ 1.

*ibid. th.

Ajunt duobus potissimum modis vocem פָּסַח in sacris scripturis usurpari. 40.

Primum significare festum in memoriam transitus à Domino institutum; Secundo denotare ipsam victimam paschalem. Priori modo à multis accipi, Exod. 12. v. 11. 27. Neutram tamen significationem patrocinari adversariis. Mosen enim non dicere, Agnus est transitus Domini, sed pascha Domini, hoc est, festum paschale: vel, si posterior significatio magis arrideat, agnus ille est victima paschalis*. *ibid. th.

R. 1. Planè inanis est tergiversatio. Qui hebraicæ linguæ non sunt ead, planè rudes, norunt פָּסַח proprie significare transitum, à radice פָּסַח, transiit, & Exod. 12. v. 13. Unde Münsterus in Notis synonymum ejus פָּסַח ponit à radice פָּסַח, transiit: & vulgata versio hoc loco transitum interpretatur.

Sic & *Arias Montanus* in versione interlineari à *Pelagiano* petita, nec non *Gallicus, Italicus & Hispanicus* interpretes. Præter hanc, improprie significationes פסח sunt aliæ, *festum & festi victima*, seu *Agnus*. Igitur פסח

פסח vers. 11. omni jure refertur ad proximè antecedens, quod *macltare & edere* jubentur, nempe, *Agnum*: quem propriè non esse פסח, sed זבח,

פסח hoc est *victimam transitus*, ut expressè nominatur, vers. 27. nemo

sanz mentis negaverit. Appellatur igitur *Agnus* iste פסח, quia est זבח,

פסח uti circumcisio ברית *foedus*, Genes. 17. vers. 10, 13. quia est אות ברית,

hoc est, *signum foederis*, v. 11.

2. Ista verò quàm sunt subtilia! *Moses* non dicit, *Agnus est transitus*, sed *pascha*. Atqui non ignorare possunt hi theologi, *Mosen hebraicè*, non *latinè* scripsisse, adeoque agnum non potuisse appellare *transitum*, sed פסח,

quem latini interpretantur *transitum*, ut modò ostendi. Interim facile admittimus interpretationem illam, *Agnus est פסח*, hoc est, *victima vel sacramentum*, aut *signum transitus*: sic n. & nos interpretamur פסח, seu *transitum*.

§. 2.

Sed concedamus, inquiunt, *W. tertiam significationem, quam propriam dicit, scilicet vocem פסח significare transitum propriè: non tamen evincitur Agnus*

debere stare loco subiecti in propositione, ut dicatur, Agnus est transitus. sed hic sensus erit, quia transitus est Iehova, vel ut v. 12. exponitur, quia transiturus sum per terram Egypti: Ut prænomen פסח non referatur ad agnū, sed ad vocem פסח.

* p. 430. th. ead.

Ex. 1. Si vel non credant Animadversores, non tamen ideo propria hæc significatio non erit, quam esse propriam omnes hebraicæ linguæ periti & falso præjudicio non excæcati, ultrè fatentur.

2. Nullus è præcedentibus æquè fluit sensus, atque noster: Unde nullis ad eliciendum opus tormentis: Qualia studium *oralis manducationis*, tanquam ruinosa domus, fulciendæ subministrat. *Causalis particula* in textu nulla est, neque sensus requirit ullam. Mollissimè verba fluunt & plenè, *comedetis eum* (פסח הוּא לִיהוּהָ *agnum*) *pascha ipse Iehova* (פסח הוּא לִיהוּהָ) Quis ipse,

nisi *Agnus*? Qui alibi expressè appellatur *pascha*, v. 22. & sæpius in N. T.

3. Se-

3. Secundum violentam Animadversorum glossam in vers. 11. & 12. hæc continetur *ἡ ἀπολογία*, quia transiturus est Iehova, vers. 11. quia transiturus est Iehova in Egypto vers. 12. Atqui prioris versiculi ἀπολογία Animadversoribus completitur posterior: Quæ verò illa ἀπολογία, probare aut declarare idem per idem?

Superest discrimen sacramentorum V. & N. T. de quo theol pag. 339. ubi septem rationibus doceo, Veterum & Novorum Sacramentorum eandem esse rationem in significandâ, obsignandâ & exhibendâ re significatâ, hoc est, Christo cum omnibus beneficiis: quibus facile acquiescerent Animadversores, modò *oralis manducatio* non obstaret. Interim argumentis meis non nisi *Romulei vulturis Satellites*, quos ita appellant; *, *ib. th. 41 urgeri ajunt. Ipsi verò præclare de sacramentis V. T. sentire videri volunt: unde in sacramentis V. & N. T. & per ea eandem gratiam, eandem efficaciam meriti & obedientiæ Christi, eandem fidem, eandem justitiam & salutem offerri, exhiberi, applicari & obsignari populo Dei, secundum *Lutheranos*, tradunt. *. Quæ satis præclare pro dignitate sacramentorum dici, *ibid. th. non diffitemur. Quid igitur discriminis agnoscunt? cad.

*Si argumentorum pondera, inquit, contra nos in aciem producere voluisset W. non de sacramentorum usu & fructu salutari, sed de substantiâ statum questionis formare debuisset. Ex convenientiâ enim finis, non potest nec debet inferri, quòd omnium sacramentorum eadem sit substantia *.*

S. 3.

* ibid. th. cad.

R. I. Ergone meritum Christi & eo parta beneficia, nempe gratia justificationis, adoptionis, sanctificationis, glorificationis, ad substantiam (quæ vox in latiore significato hoc loco accipitur ab adversariis quoque) sacramenti non pertinent? Atqui ut signorum nomine veniunt externa symbola & ritus sacramentales in oculos incurrentes, quibus res cœlestes significantur, obsignantur, exhibentur, applicantur: ita rerum signatarum appellatione in Ecclesiâ veniunt, quæ externis symbolis & ritibus significantur, obsignantur, exhibentur, applicantur: quæ utique non sunt caro tantum & sanguis nostri Redemptoris, sed & meritum atque alia ab eo in nos redundantia dona & bona cum Redemptore Θεωνθρώπων nexu juncta individuo, quæ simul exhibita simul apprehendit fides. Hinc ad substantiam sacramenti pertinere dicitur *res terrena & cœlestis*, symbola externa, visibilia & res signatæ internæ, invisibiles. Quis neget in sacramento circumcisionis Abrahamo applicatæ rem cœlestē significatā, obsignatā & exhibitā fuisse *justitiam fidei*, cujus sigillū expressè ab Apostolo appellatur? Quid nā igitur in nostris quoq; sacramētis eadē fidei justitia, quatenus Christi merito nobis est acquisita, ad rem, vel substantiā sacramenti pertineat? Est ergò sacramentorū

finis quidem significare, exhibere & obsignare gratiam cœlestem, justitiã fidei, vim atque efficaciam meriti atque obedientiæ Christi: attamen propterea significata, obsignata & exhibita bona cœlestia non desinunt ad substantiam sacramenti pertinere: Imò vel hoc ipso nomine ad eam maximè pertinent, quia symbolis sacramentalibus significantur, exhibentur & obsignantur.

2. Tam veteris, quàm Novi Testamenti sacramenta rem significatam, exhibitam & obsignatam habuerunt cum beneficiis substantiam quoq; Redemptoris Θεανθρώπου: quam qui verâ fide non apprehendunt, beneficiorum ejus expertes manent: quippe, quæ ex fonte suo non emanant, nisi in iis, qui suum vera fide eum fecerunt. Neque obstat, quod in V. T. Messias in carne nondum fuerit exhibitus: nam & venturi substantiam offerre, ut verbum, ita & sacramenta, fidei potuerunt: quam & accipere fides potuit, quæ ὑπόστασις est τῶν ἐλπιζομένων & ἔλεγχος πραγμάτων & βλεπομένων. Illa Christi sententia, Johan. 6. v. 53. 64. (*Amen, amen dico vobis, nisi edieritis carnem filii Hominis & biberitis ejus sanguinem, non habebitis in vobis vitam: qui edit carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam eternam*) unicam ad vitam ducentem viam monstrat V. quàm N. T. fidelibus. Unde iniquissimi in veterum sacramenta, fidem & salutem sunt, qui à substantia sacramentorum veterum excludunt carnem & sanguinem redemptoris, sine quâ vita est nulla.

§. 4.

Sed argumentantes audiamus, (1) *Qua differunt, ut umbra & corpus, ut figura & vera imago, illorum substantia non est eadem. Atqui V. & N. T. sacramenta differunt, ut umbra & corpus, ut figura & viva imago, Coloss. 2. vers. 17. Hebr. 10. v. 1, 2. Ergo &c. Sic igitur Agni paschalis substantia non fuit ipsum corpus, ipsa expressa imago, ipsa veritas, nempe caro & sanguis Christi: sed illius umbra & figura. At substantia cœnæ Dominicæ est ipsa vera substantialis caro & sanguis Filii Dei incarnati, non nuda tantum signa*.*

* p. 43 l.
th. ead.

&c. Per substantiam sacramenti aliàs intelligo materiam sacramenti, quam supra in *externam & internam* distinxi: *Illam* elementum & ritus elementalis, *hec* Redemptorem theanthropum & ejus beneficia complectitur. Hæc verò cum veterum & Novorum sacramentorum substantia dicitur eadem, *externa materia* intelligi non potest: quia symbola sacramentalia in veteribus & novis sacramentis sunt planè diversa. *Interna* igitur intelligenda, & quidem præcipuè, ex sententia quoque Animadversorum, Redemptor Θεανθρώπου. Hæc præmissa explicatione, *assumptionem* tanquam falsam nego, quam & supra negavi. Probatio ex allegatis locis planè inconstans est: siquidem in iis non agitur de discrimine sacramentorum V. & N. T. sed

sed de discrimine sacrificiorum ceremoniarumque legalium, venturum Messiam in V. T. figurantium, & in carne exhibiti Messiae, Redemptoris nostri, qui unica oblatione consecravit in perpetuum eos, qui sanctificantur, ad Hebr. 10. v. 14. Qui non per sanguinem hircorum & vitulorum, sed per proprium sanguinem ingressus est semel in sacrarium aeternam redemptionem nactus: ad Heb. 9. v. 12. qui semel in consummatione seculorum ad abolendum peccatum, per immolationem sui ipsius, patefactus est, v. 26. Cum sacrificia legalia non potuerint cultores conscientia sanctificare, v. 9. Hoc respectu lex habuit umbram futurorum bonorum, hoc est, sacrificii verè expiatorii à Messia incarnato offerendi. Symbola sacramentalia N. T. quod attinet, non magis propriè ea sunt corpus & sanguis servatoris nostri in carne exhibiti, quàm vetera sacrificia exhibendi. Et quamvis in V. T. agnus paschalis expref. è Christi corpus & sanguis non appelletur; tamen non minùs verè fuit, quàm panis & vinum in sacramento N. T. quia sacrum quoque & sacramentale signum fuit, ex institutione divina, significativum, obsignativum, exhibitivum, applicativum, per quod fideles idem in V. T. acceperunt, quod fideles per panem & vinum in N. T. Neque magis in N. T. panis & vinum os replent corpore & sanguine Domini, quàm agnus paschalis in V. T. Interim utrobique idem fidei est exhibitum, idem à fide acceptum: neque minus Patribus panis & vinum Domini-
cae coenae appellantur typi, symbola, similitudines, figurae &c. corporis & sanguinis Domini, quàm sacrificia & symbola sacramentalia vetera.

Qui hoc symbolorum utriusq; T. discrimen prædicant: quòd, exempli gratia, in, cum & sub pane & vino σωματικὸς & ἀδιασάρκως sint corpus & sanguis Domini, orique pariter exhibeantur: in, cum & sub agno paschali non item; & hoc respectu nuda signa appellant vetera, qualia non sint nova, τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνουσι & in os spiritui in scripturis loquenti contradicunt. Loquatur pro nobis Brentius & ingratos suos castiget discipulos, in 6. c. Johan. pag. 121, b. Iam, inquit, & patres ante Christum ederunt fide corpus & sanguinem Christi, non autem per hoc sacramentum, sed per sua. Signa enim pro ratione temporis mutantur, sed veritas signorum & res ipsa semper ab orbe condito distributa est credentibus, nunc per hoc, nunc per aliud medium pro ut Domino nostro placuerit. Hactenus prius argumentum.

(2) Si in sacra coena tantummodò figuram corporis sui & sanguinis instituere voluisset, tunc sacramentum Agni paschalis polleret claritate praesacramentis N. T. At consequens absurdum; Connexum probant: quia agni paschalis mactatio, assatio, & αἱματηχοσία significant clarius Christi passionem, mortem & sanguinis effusionem, quàm in coena panis & vinum*.

§. 5.

* ibid. th.

Ex. Huic ead.

R. 1. Huic argumento supra semel iterumque satisfactum.

Dico sacramenta V. T. venturum Messiam significasse, N. exhibitum significare :

Contra hoc excipiunt, aliud esse significare, aliud exhibere : verba institutionis non sinere nos tergiversari, sed expressè docere, panem & vinum non tantum significare exhibitum Messiam, sive Christum, sed etiam, mediantibus illis, corpus & sanguinem Christi nobis verè exhiberi *.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Cum utriusque Testamenti Sacramentis significari Messiam dico, non quamcunque significationem admitto, sed sacramentalem, quæ conjunctam habet & ob signationem & exhibitionem rerum significatarum, non ore corporis, sed fidei mente apprehendendarum & applicandarum : quomodo Abrahamo circumcisio significabat justitiam fidei.

2. Verba institutionis ut non sinunt nos tergiversari, ita nec sinunt nos absurdum dogma oralis manducationis & oviolas amplexari : ut suo loco ostendimus.

3. Expressè docere verba Institutionis, mediantibus pane & vino, corpus & sanguinem Christi ita exhiberi, ut ore corporis apprehendi possint, planè falsum est & capernaïticum.

* ibid. th.
ead.

§. 6.

Quæ contra analogiam significativam heic *παράγωγον* * (*Salanum* est verbum) supra dissolvimus : quamvis infeliciter eam adversarii vellicarint ;

Argumenta mea septem, quibus probo eandem esse efficaciam & rationem sacramentorum utriusque Testamenti, in significandâ, ob signandâ exhibendâ re significatâ, h. e., Christo cum omnibus beneficiis, intacta relinquunt Animadversores. Locum tamen, 1. Cor. 10, v. 1, 2, 3, ad rationem quartam allegatum sugillant & *παράγωγον*. Apostolus ait *Patres olim in deserto eandem escam spiritualem edisse, & eundem potum spiritualem bibisse* : ubi eandem nobiscum escam, eundem nobiscum potum interpretantur orthodoxi, respectu rerum significatarum & exhibitarum. Quia manna deserti etiam sacramentum fuit corporis carnisque Christi, ut aqua è petra deserti manans sanguinis Christi. Itaque symbolis illis externis idem fuit significatum & exhibitum, quod in cœna Dominica pane & vino, idem à fidelibus acceptum, quod à fidelibus N. T. Utrorumque igitur *esca spiritualis* est eadem, quia sacramentum est cibi cœlestis ejusdem : potus idem, quia est sacramentum potus cœlestis ejusdem. Requirit interpretationem hanc textus, & comparatio atque argumentatio Apostolica : ut in Notis docet Beza, & in comment. Pareus. Eadem est Patrum sententia, Tertull. de Bapt. cap. 9. adversus Marc. lib. 5. cap. 3. Origen in Exod. homil. 5. cap. 12. Gregor. Nuss. in Cant. homil. 10. August. in Johan. tract. 26, & 45. Tom. 9. de utilit. pœnit. cap. 1.

cap. 1. Quæst. in Levit. q. 37. Epiphan. hæres. 42. confut. 9. Chrysost. in 1. Cor. homil. 23. Cyrill. Alex. in Joh. lib. 3. cap. 34, 36. Bed. in 1. Cor. 10. Hugon. de S. Viç. in annot. in 1. Cor. 10. Anselmi. in 1. Cor. 10. Idem sentit Grat. de consec. d. 2. Can. inquit 80. Glossa ordinari : 1. ad Cor. 10. Thomas in 1. Cor. 10. lect. 1. Hugocardin. in 1. Cor. 10. Verba autorum allegata videantur apud Morna : de Eucharist. lib. 4. cap. 1. pag. 649, 650, 651, 652 ;

Jam exceptiones Animadv. audiamus : glossam de eadem esca spiritali civium V. & N. T. planè elumbem esse ajunt.

§. 7.

(1) Quia ex serie textus contrarium est manifestissimum*.

* ibid. th. ead.

R. Equo nobis ferenda animo hominum horum insolentia & *ἀν-
θαδεια*, cui interpretatio, tot Patribus & Doctoribus approbata, & ex ipsius textus visceribus petita, est glossa elumbis. Sed noveris, Gerbarde, glossam tuam de esca Israelitis solis communi, verè elumbem esse, & argumentationem Apostolicam prorsus enervare : Dehortatur Apostolus Christianos à profanatione symbolorum sacramentalium, exemplo veterum Israelitarum, quibus hæc profanatio malè cessit : rationem sequelæ reddit ab identitate cibi potusque spiritualis : quod nempe earundem rerum cœlestium sacramenta fuerint deserti *Manna & aqua*, quarum nostra symbola cœnæ Dominicæ, *panis & vinum*, quæ minus dignè & religiosè Corinthii tractabant. Eadem esca non nobiscum, sed Israelitarum tantum inter se si fuisset, quæ ratio esset sequelæ ab identitate escæ & potus desumptæ ?

§. 8.

Sequentia : fortè persuasum habent se cum Israelitis sub nube fuisse, & mare transisse, quia eandem cum Patribus escam volunt edisse, & eundem cum ipsis potum bibisse, O grandævus ! * : Quàm sint acuta, cordatus lector, me non monente, facilè intelligit : quo respectu esca dicatur eadem, jam ante dixi.

* p. 432. th. ead.

(2) Quia Oecolampadius eandem escam non nobiscum, sed inter Israelitas interpretatur*.

§. 9.

* ibid. th.

R. Præferimus Patrum & aliorum orthodoxorum interpretationem : ead. de quâ hætenus : quibus & Lutherus se associat Postill. Eccles. part. 1. p. 198. Wir müssen auch den Text des Apostels sehen / vnd die Wort / da er von der Tauff vnd geistlichen Essen redet / als von den Christen / vnd machet vns die Väter gleich / eben als hetten sie auch Tauff vnd Sacrament gehabt. Videatur B. 1, 1, & pag 199. A. 1.

§. 10.

(3) Quia eorum, qui eandem dicuntur escam percepisse, plurimi non sunt probati Deo, sed in deserto prostrati, unde argumentantur : Quorum plures destituti fuerunt fide, illi omnes fide eandem escam spiritualem percipere haud poterunt. Atqui Patres quidam Israeliti fuerunt destituti fide : Ergo.

R. Totum datur : quod enim ajunt Animadversores, me opinari

manducationem & bibitionem debere accipi de eâ, quæ fit per fidem : quasi omnes fide eandem escam ederint : in mentem mihi nunquam venit. *Eandem* acceperunt omnes escam spiritualem, hoc est, sacramentum ejusdem rei cœlestis, quamvis multi sola symbola sine re cœlesti, ex defectu fidei, acceperint. Ut enim non minus vetera symbola sacramentalia rem cœlestem significarunt, obfigurarunt & exhibuerunt, quàm nova : ita non magis sine fide Israelitæ in suis symbolis rem cœlestem perceperunt, quàm Christiani in suis : neque minus per fidem illi, quàm isti. Hinc quoque evanescit paralogismus *Grauerianus* : *Si Patres veteris Testamenti, nobiscum eandem escam manducarunt, & eundem spirituales potum biberunt : sequitur aut nos in N. T. manducare Manna & bibere de petrâ, aut impios in V. T. Israelitas fide manducasse corpus & bibisse sanguinem Christi. Atqui utrumque consequentis membrum est falsissimum & absurdissimum*, pag. 167.

Ex. *Connexum* negatur : eadem utrobique fuit esca, potus idem spiritualis, non quoad *materiam* : illi enim Man, nos panem : illi aquam, nos vinum habemus : sed quoad *officium sacramentale* : quia ejusdem rei cœlestis sacramenta fuerunt Man & Panis, aqua & vinum : utriusq; Testamenti fideles rem cœlestem eandem sub diversis symbolis acceperunt : infideles sola symbola diversa acceperunt. Observentur diserta *Lutheri* verba, *Postill. Eccles. part. 1. fol. 198. b.* *drumb istis allenthalben einerley Speiß vnnnd Trancß geistlich/worin Gott sein Wort vnd Zeichen helt/es sey wie eusserlich vnd leiblich es wolle.*

§. II.
* *ibid. th.*
ead.

Cæterum orthodoxam nostram de efficacia sacramentorum sententiam, *sine ulla hypothesium nostrarum destructione, sine fuco & nebulis**, defendimus longè firmiori præsidio, quàm *oralem manducationem* Lutherani : Ad stipulantur hæc nobis ipsi quoq; Lutherani : *Brentius* in *Exeg. in cap. 6. Et Patres ante Christum ederunt fide corpus & sanguinem Christi, non autem, per hoc sacramentum, sed per sua.* *Signa enim pro ratione temporis mutantur, sed veritas signorum & res ipsa ab orbe condito distributa est credentibus, nunc per hoc, nunc per aliud medium, prout Domino nostro placuerit. Quærentibus, quodnam sit discrimen inter sacramenta V. & N. T. ? Respondet Heshusius in Exam. theol. loco 18. Primum differunt ritibus : In Veteri Testamento circumcisio fuit mandata, in Novo, Baptismus : in Veteri fuit institutus agni paschalis usus. In Novo Filius Dei sacram suam cœnam instituit. Deinde differunt significatione : Nam Veteris Testamenti Sacramenta significabant Messiam venturum & passurum : N. T. S. testantur Christum esse exhibitum. Verum idem est Autor sacramentorum tam V. quàm N. T. eundem habent finem atq; usum.*

usum, nimirum ut promissionem gratia obsignent, & Deus per illa media sit efficax ad fidei confirmationem. Hæc *Heshusius* prorsus orthodoxè. *Heerbrandus*, in compendio, pag. 284. R. Quod ad finem & usum attinet, nullum est discrimen inter illa & hæc: sed tantum differunt ceremoniis. Veteris n. Testamenti sacramenta, quod ad ritus attinebat, venturum Christum prænuñciarunt, adumbraverunt & præsignificaverunt. N. verò T. eundem exhibitum testantur & offerunt. Orthodoxè *Lucas Lossius*, in object. in Catechis. p. 58. D. R. Prorsus nullum, quantum ad efficaciam & significationem eorum attinet: sed quantum ad ceremonias, seu externa signa. Quia utraque significant & offerunt gratiam Dei spirituales & sunt quasi symbola professionis doctrina: planè subscribimus. Nemo *Lutheranus*, opinor, dixerit, sacramenta veteris Testamenti fuisse signa vacua, nuda, inania: quia corpore & sanguine Messiae corporaliter & *ἀδίασάτως* in cum & sub iis præsentibus & existentibus plena non fuerunt. Et hæc *Ænus nona Collegii Disputatio.*

EXERCITATIO LXXXIII.

Asseritur doctrina orthodoxa de convenientiâ V. & N. Testamenti.

DEcimâ disputatione petulcum contra me *Arietem* educit *Gerhardus*, qui nil nisi sublimia spirat, omnesque nostras copias unico flatu dissipare sibi videtur. Interim sub clypeo præsidis & Doctoris sui humi repit, omnisque generis convitiis, criminationibus, calumniis, contemptu & ineptiis, veluti cicuta, se pascit & pinguescit.

Primum impetum, impotenti tamen nisu, quasi è trivio arrepta occasione, facit in doctrinam de objecto fidei justificantis: à quo obedientiam Christi activam à me excludi ægrè fert. Non patiuntur, inquit, se tegi errores W. ut nec *Midas auricula*: instar aviculæ è cavea in publicum provolant, quàm primum rimulam inveniunt. Hinc *Piscatorem* ferit & similis farina homines: virus incautis animis instillari queritur: Tandem verò ex arena se tacitè subducit, & fulgentissima Ecclesiæ lumina *Mentzerum*, *Eckhardum*, & *Gerhardum* inducit, ad quos me dimittit*.

R. I. Specimen hoc esto insolentiarum lascivientis hujus *Arietis*; qui non magis, quàm *Midas auriculas*, occultum habere gentis hujus genium potest, neque minus, quàm aviculæ è cavea, quàm primum rimulam invenit, in calumniarum, convitiarum, exagitationis contemptusque doctorum viro-

§ 1.

*p. 433,
434, th. 1]

rum trivium provolat, cum alijs hujusdem farine hominibus, incautisque sua instillat venena: fas mihi esto ita $\pi\alpha\rho\omega\delta\epsilon\iota\nu$. Hominis hujus deinceps ne mentionem quidem facturum sum. *Gerhardum* agnosco adversarium, quicquam benè gravitati & severitati theologicæ consuluerit, quando nomen & præsidium hujusmodi $\nu\epsilon\alpha\nu\iota\epsilon\upsilon\mu\alpha\sigma\iota$ commodavit, ipse viderit. Injuriam ei nullam fecero, si omnia imputavero, quæ præsidio suo omnia fecit sua.

2. Quæstio de materia vel objecto justificationis non est hujus loci: cumque sententiæ meæ, etiam non satis intellectæ, tantum contradicatur, neque vel meæ in medium adducantur rationes, vel aliæ mihi opponantur, non est quod moram hæc traham: neque moror fulgentissima illa Ecclesiæ *Lutherana* lumina, quorum omnia jam excutere volumina mei non est instituti. Mea vindicasse impræsentiarum mihi satis est: quod ad disputationem duodecimam fiet.

S.2.

Non concoquit *Gerhardus* convenientiam V. & N. Testamenti, quam doceo esse in substantia rei & fundamento salutis, nempe Mediatore Christo. Sententiam meam manifestè contrariam scripturæ ait esse, eamque tali oppugnat argumento.

Qualis differentia occurrit inter promissionem & promissi exhibitionem, inter significationem & præbitionem, inter figuram & ipsum corpus, inter imaginem & rem imagine designatam, talis etiam occurrit inter Vetus & Novum Testamentum. Atqui differentia inter promissionem & promissi exhibitionem &c. non est accidentalis sed realis & substantialis. Ergo.

Minorem ait, esse extra controversiam. Majorem probat: Quia gratuitæ fœdus, quod Deus cum Patribus iniit, non nisi in promissione & variis typis exhibebat Christum $\theta\epsilon\acute{o}\nu\theta\epsilon\omega\omega\upsilon\nu$: Act. 26. v. 6, 7. Gal. 3. v. 17. 1. Pet. 1. v. 10, 11, 12. Heb. 10. v. 1. Coloss. 2. v. 17. Corpus verò ipsum, rem Patribus promissam & typis adumbratam Novum exhibet, Matth. 13. v. 17. Rom. 1. v. 2, 3. Gal. 4. v. 4. Col. 2.

*ib. th. 2. vers. 17. *

R. 1. *Propositio falsa est & manifestè contraria scripturæ. Secundum scripturam in V. T. non fuit tantum verbalis promissio, sed & res promissa, quamvis simpliciter eodem modo non fuerit in V. T. quo in N. fuit. Per rem promissam, hoc est, Mediatorem, non minus servati sunt V. uam N. T. fideles, Act. 4. v. 12. & 10. v. 43. & 15. v. 11. Heb. 13. v. 8. neq; potuerunt servari nisi per rem promissam, hoc est, Mediatorem, verâ fide apprehensum, modoque certo præsentem; quam etiam per fidem in cordibus fidelium habitare scriptura testatur, Ephes. 3. v. 17.*

2. Secundum scripturam, Mediator in V. T. non tantum fuit significatus,

catus sed & exhibitus in verbo, sacrificiis & sacramentis, non quidem ut oraliter manducaretur, sed ut verâ fide apprehenderetur & per spiritû S. arctissimè fidelibus uniretur: quo respectu fideles in deserto eandem spirituales escâ (nempe *nobiscum*, ut ad disp. XI. probabimus & superiori probavimus:) dicuntur manducasse, 1. Cor. 10. v. 3. Hinc etiam *olea* Christû comparat Apostolus, cui in V. T. insitifuere Judæi fideles, ex cujus radicibus pinguedinem traxerunt: Rom. 11. v. 17. & seqq. Quî verò inseri oleæ potuissent, quam nullo modo præsentem habuissent? Aut forsan umbræ tantum & promissioni verbali fuerunt insiti, indeque incrementum & pinguedinem traxerunt?

3. Secundum scripturam in V. T. non tantum figura & umbra fuit Mediatoris, sed etiam ipsa substantia, *partim* quoad existentiam realem: quia æternus Dei filius, etiam ante assumptam carnem, officio mediatorio in V. T. est functus, dilectisque filiis suis præsentissimus fuit: quod nemo nisi *Socinianus* negat: *partim* in verbo, & signis visibilibus, quæ Θεός ὁπωπov oculis & auribus fidelium ingesserunt ita ut fide cum, quamvis nondum incarnatû, tamen incarnandû, potuerint & debuerint apprehendere sibi quæ arctissimè unire: unde *syngramma suevicum* docet Christum in V. T. fidelibus præsentissimum fuisse: Patet hinc nimis crudè & absurdè negari simpliciter in V. T. rem promissam, h. e., Mediatorem actu existitisse. Figura & umbra V. T. principaliter neminem sanctificavit, justificavit, servavit, sed ipsa substantia præfigurata, adumbrata & fide apprehensa, Heb 10. v. 1. Iniquissimus in Veterum est fides, qui non nisi umbrâ ab eâ apprehensam sibi & aliis persuadere nititur. Iniquissimus in Testamentum Vetus qui per sacramenta, sacrificia & verbum umbram rei tantum non rem promissam cœlestem fidei oblatam credit: etsi sacrificia propriè non fuerunt res ipsa, sed umbra tantum.

4. Secundum scripturam Jam in Veteri Testamento fuit Evangelium: Atqui Evangelium pro objecto ipsum habet Mediatorem, ut & fides, quam requirit Evangelium, non umbram Mediatoris.

5. *Propositionis* probatio nullius est momenti: ex allegatis scripturæ locis non evertitur assertio orthodoxa de convenientia utriusq; Testamenti:

Fœdus cum piis patribus initum exhibuit Messiam incarnandum: quod mihi concedit *Gerhardus*: rem igitur & substantiam, in specie sic dictam, utriusq; Testamenti eandem agnoscit, nempe eundem Mediatorem Θεός ὁπωπov.

At enim, inquit, *non nisi in promissione & variis typis exhibitus est Patribus Messias.* R. Modum exhibitionis aliquo modo diversum esse non inficiamur: sed, hac non obstante diversitate, nihilominus, idem exhibitus est Messias verbo & signis, in Veteri incarnandus in Novo incarnatus: differentia igitur in eo est, quod verbum & signa Veteris incarnandum, Novi a. incarnatum

exhibeant, nullo fidei impedimento: siquidem fides non præsentiā tantum, sed & futura atque præterita capit, non obstante vel temporum vel locorum intervallo. Intuebatur olim fides Christum in cruce pendentem cum nondū penderet, intuetur modò pendentem, quando amplius non pendet: quomodo *Abraham* longè antè *vidisse diem Domini* dicitur & propterea gavisus, Joh. 8. v. 56. Itaque fides Patrum non typos principaliter, sed rem typis significatam & exhibitam apprehendit, quam & nos apprehendimus. Oris hæc nulla habetur ratio.

§. 3.

6. Planè nihil *Gerhardum* juvant allegata loca: Act. 26. vers. 6, 7. Spes promissionis Patribus factæ non simpliciter fuit Messias; nam & in Veteri Testamento aliquo modo fuit Messias, ut ante ostendi: sed incarnatio & in carne peragenda redemptio: quam tamen & ipsam fides apprehendit: adeoq; idem fuit fidei in utroq; Testamento *objectum*, h. e. res & substantia eadē.

Gal. 3. v. 17. Apostolus diversum quidem legis & Evangelii, sed idem V. & N. T. *objectum* ostendit, nempe, Messiam, in Veteri incarnandum, & hoc respectu Abrahamæ promissum, in Novo incarnatum.

1. Pet. 1. v. 10, 11, 12. Apostolus non negat *objectum* V. T. ratione Evangelii, fuisse Messiam, seu Mediatorem Christum; sed incarnationē & passionem ejus à Prophetis per spiritum prædictam docet, Novi Test. reservandam temporibus. Interim verbo & signis exhibitus Mediator non minus à fidelibus V. quàm N. T. pro salutis fundamento fuit habitus & apprehensus. Siquidem vera & non umbratilis tantum fuit salus Veterum, ad quam requirebatur non *umbra* tantum, sed *substantiæ* exhibitio, apprehensio & applicatio. *Quanto errore, delirant*, inquit, *August.* contra Faust. lib. 19. c. 16. *qui putant, signis sacramentisq; mutatis, etiam res ipsas esse diversas!* Sic & in Joh. tract. 26. *sacramenta veterum Israelitarum in signis diversa, sed in re, qua significatur paria (nostris) sunt*: plura Antiquitatis suffragia vide in orth. conf. c. 3. p. 127. 128.

Heb. 10. v. 5. *Lex dicitur umbram futurorum honorum obtinere*, non expressam rerum formam: quia sacrificia legalia V. T. non erant ipse Messias incarnatus, sed figurabant incarnandum. Interim Messias in V. quoq; T. fuit, nempe Dei Filius, suoque functus est officio: in carne quamvis nondum fuerit, tamen ipsam quoque carnem *verbum & signa* offerebant fide apprehendendam.

Coloss. 2. v. 17. Plane idem verborum Apostolicorum est sensus. Veteres legales ceremoniæ *umbra* tantum, nō *corpus* Christi, fuerunt. Interim corp⁹ ipsum, fide apprehendendū obtulerunt: de quo & Evangelicū verbū concionabatur.

Reliqua loca, Matt. 13. v. 17. Rom. 1. v. 2, 3. Gal. 4. v. 4. hoc unum volunt, Promissiones Veteris Testamenti in N. impletas esse, h. e., in Novo Messiam esse

esse incarnatum, qui in Veteri nondum fuerat incarnatus. Hinc verò non sequitur Veteres *umbram* tantum apprehendisse, *non corpus*, & Evangelium in V.T. pro objecto *umbram* tantum, *non corpus*, habuisse. Parum religiosa fuerit Theologia, quæ tam malè senserit de veterum Evangelio & fide.

7. Hactenus *propositio* syllogismi *Gerhardiani* est examinata: Sed nec *assumptio* simpliciter est vera: Nam & promissio complectitur rem promissam eamq; exhibet fidei apprehendendam, quamvis non ori: quod quineget neminem inter sanos reperiri credo.

Opinatur Gerhardus non obstare sibi, quod unicū sit salutis fundamentum, Christus, agnus ille ab origine Mundi mactatus, per quem servati sunt & servantur, quotquot in utroque fœdere sunt servati & servantur: Act. 4. v. 12. & 15. v. 11.

Quid, inquit, hac ad substantiam Testamentorum, cum potius de fructu loquantur? concedimus Patres fideles non minus ac nos fuisse factos participes beneficiorum Christi & per eum salvatos: inde tamen non sequitur, Christum Θεῶν ἀνθρώπων æquè fuisse presentem patribus, ac est hodie nobis: Contrarium ait demonstrari ex Gal. 4. v. 4. Luc. 2. v. 1, 2. Et Act. 15. v. 11. non dici Patres per V.T. salvatos, quod peccatum tollere non poterat, Heb. 7. v. 18. sed gratiam salutarem ex N. T. per fidem in Messiam venturum fuisse hausam*.

§. 4.

* p. 435.
th 3.

R. 1. Imò verò plurimum obstat, mi Gerharde; Nam si unicum idemque est salutis fundamentum in utroque Testamento, nempe Mediator Christus, idemq; objectum verbi Evangelici & signorum, quis dixerit vetus Testamentum duntaxat *umbram* Mediatoris fidelibus commendasse, exhibuisse? Taceo quod plane sit ἀθεόλογον & impium, dicere Filium Dei Mediatorem in V.T. tantum *umbram* fuisse, quamvis *umbram* in deserto Israelis fecerit in columnâ nubis.

2. Nimis frigida est glossa: Agnus ab origine mundi fuit mactatus, Apoc. 13. v. 8. nempe respectu efficaciz, virtutis & meriti tantum. Non efficacia, virtus & meritum mactatur, sed victima. Hæc victima salutaris ab origine mundi per verbum Evangelicū & signa (inter quæ victimæ legales) fuit promissa & promittendo fidelibus oblata & ab iisdem apprehensa, quamvis in Novo demum Testamento esset mactanda; Nec temporum nec locorum distantia arcere fidem veterum potuit ab apprehensione victimæ in N.T. demum mactandæ, verbo nimirum & signis visibilibus mactationem representantibus suffultam: per quæ ipsam etiam mactationem vidit & apprehendit.

3. Meritum, virtus & efficacia Mediatoris nulli offerunt sine Mediatore; neq; apprehendunt ea fideles sine Mediatore, qui principale fidei objectum est: hunc qui fontem non apprehendit, gratiam ex eo non haurit.

Igitur

Igitur fideles V.T. non tantum beneficiorum Mediatoris, sed & ipsius Mediatoris Christi participes sunt facti; cui per fidem fuerunt insiti: ut supra ex Apostolo ostendi. Succum & pinguedinem ex oleâ ramus non trahit, nisi qui conjunctus est oleæ. Neque ex carne Christi vitæ succum trahit nisi qui eam manducat, Job. 6. v. 50, 51, 52. &c. Aut igitur fidelibus V.T. neganda vita æterna, aut manducatio carnis Dominicæ concedenda, & cum eâ Christus Θεάνθρωπος, utriusque Testamenti Mediator. Faceffat inanis umbra.

4. Tam præfens fuit Patribus Mediator Θεάνθρωπος, ratione fidei, ante incarnationem, quam nobis post incarnationem, quando suo à nobis abest corpore. Fidei nec locorum nec temporum obstant intervalla. Nempe ὑπόστασις hæc est, τῶν ἐλπίζομένων, & ἔλεγχος τῶν μὴ βλεπομένων πραγμάτων, Heb. 11. v. 1. *Per fidem Christi participantes*, inquit, Cyrill. in Job. lib. 1. cap. 14. *divinam participamus naturam & filii Dei efficimur, & Dei sumus, non solum quia gratiâ ad supernaturalem gloriam evolamus, verum etiam quia Deum inhabitantem possidemus.* Sola umbra nos non facit Dei filios, neq; umbra nostrum est caput, aut fuit Patrum, qui nec membra fuerunt umbræ, sed corporis.

5. Contrarium non demonstrant loca allegata: Gal. 4. v. 4. docet Apostolus Mediatorem in V.T. nondum fuisse incarnatum, ipso actu & existentia: quod & nos credimus. Luc. 2. docetur idem, Act. 15. v. 11. prædicatur eadem gratia V. & N. Testamenti, adeoq; idem utriusq; Testamenti Mediator. Non n. potuerant eadem salvari gratiâ, qui eundem gratiæ fontem non habuerunt.

6. V.T. non legem tantum, sed & Evangelium habuit: etiam si Patres non per legem, tamen per Evangelium salvavit. Unde in utroq; Testamento fideles servare gratia Domini Jesu Christi dicitur, in alleg. Act. loco.

§. 5. Excipit porrò Gerhardus: *non ob stare, quòd unus sit modus mediumq; per Christum obtinenda salutis. nempe, fides: nullam esse consequentiam ad substantia identitatem, ut loquuntur. Non esse hanc fidei naturam ut rem præcul absentem statuatur præsentem, sed rebus promissis se se accommodare, & quæ in verbo offeruntur ut præsentia, apprehendere ut præsentia, quæ ut præterita aut futura, apprehendere ut præterita aut futura. Hinc dici Patres credidisse in Christum, ratione carnis, futurum, Matt. 13. v. 16, 17. Act. 26. v. 6, 7. memorari conclusos in fidem revelandam, Gal. 3. vers. 23. Bonæ promissæ appellari μέλλοντα ἀγαθὰ, Heb. 10. v. 1. & non nisi πῶρρωθεν visa, Heb. 11. v. 13. **

*ibid. 4. R. 1. Ut una est fides, ita unus est utriusque Testamenti Mediator. Igitur in Mediatore, adeoq; in substantiâ, utrumq; convenit: est hoc quod volumus & optimâ consequentiâ inferimus,

2. Ab.

2. Absentium & futurorum praesentia ratione fidei non est *localis*, sed *objectiva*. Per *verbum* & *signa praesentia* offeruntur fidei & futura & praeterita objecta, adeoque praesens statuuntur & à sensu spirituali apprehenduntur, menti; uniuntur: quam exhibitionem per verbum & signa visibilia factam, mentisque fidelis apprehensionem tanti Deus facit, ut per eam nos Christo inferi & intimè conjungi testetur, nullo temporum vel locorum obstante intervallo. Etiam si igitur praeterita fides intuetur & apprehendit, ut praeterita, futura ut futura: utraque tamen apprehendit & praesens habet verbi signorumque ministerio, neque minus nostrae menti unit, quàm quæ ratione temporis & loci sunt praesentia.

3. Qui negant fidem ullo modo habere praesentia, quæ ratione loci sunt absentia, & ratione temporis praeterita aut futura, ii negent oportet per fidem uniri nobis posse absentia, futura, praeterita. Hoc verò qui negant, verae fidei naturam abolēt & extra scripturam sibi fidem aliam fingunt, vide Exer. 107. § 6. 8. 22.

4. Allegata scripturae loca aliud nihil volunt, quàm in V. T. actu nondum fuisse incarnatum Messiam, sed in novo demum incarnandum. Inde verò non sequitur, eundem utriusque Testamenti Mediatorem non fuisse, & rei substantiam utrumque non convenire. Non mutant substantiam rei differentiae temporum, quæ aliquam praedicatorum inferunt diversitatem: aliàs nec in N. T. eadem semper fuisset res: siquidem fidelium N. T. crediderunt alii in Christum *θεσπίζοντες* passurum, alii in patientem, alii in passum. Si accurate rem pensites, contradictio adversariorum circa convenientiam V. & N. T. in substantia rei, non est nisi mera cavillatio ex patrocinio profecta *oralis manducationis*: quod doctrinam de convenientia veterum & novorum sacramentorum quoque corrumpit, ut supra vidimus ad Colleg. pag. 431.

Interim adversarii extra contradictionum constituti fretum de discrimine V. & N. T. rectius sentiunt, nullumque in re & substantia admittunt. E multis unum produco, non postremi inter ipsos nominis, *Matthiam Hasenrefferum*, qui aliàs orthodoxi nominis odium clam non habet. Ille locor. comm. lib. 3. stat. 3. loc. 4. V. & N. T. praedicat triplex discriminis, *temporis, perspicuitatis & divulgationis*: quod & nos agnoscimus. Discriminis, *quoad rem & substantiam* mentionem nullam facit. Discrimen temporis ita explicat: *In veteri Testam. crediderunt in venturum Messiam, hoc est, in Mediatorem incarnandum: in Novo credimus in exhibitum, hoc est, incarnatum.* In utroque igitur creditur in Messiam: utrumque eundem habet Mediatorem: qui res & substantia est utriusque: cujus in utroque caro spiritualiter fuit & est manducanda, sanguis bibendus.

§. 6.

EXERCITATIO LXXXIV.

*Defenditur definitio Baptismi, quoad nomen
& rem.*

§.1. **S**ententiam de Baptismo *Lutheranā* præmittit hęc *Gerhardus*, quam veluti auream veritatis regulam commendat, nostramque ad illam exigit doctrinam. *Definitio*, inquit, *talis esto. Baptismus est prius N.T. sacramentum divinitus institutum, quo hominibus in Nomine P. f. & Sp. S. baptizatis Deus beneficia Iesu Christi satisfactione & obedientia parata, tum offert, tum fidei interventu donat, appli. at & obsignat, ut ex filiis iræ filii Dei facti ad vitam æternam regenerentur & renoventur* *.

* b. th. 9.

R. *Lesbia* hęc est regula ad errorum *Lutheranorum* prominentias inflata: supponit n. 1. *In Baptismo omnibus infundi fidem.* 2. *Ante Baptismum omnes esse filios iræ nullam Dei Filium; & Baptismo jam peracto, omnes esse Filios Dei, nullum iræ filium.* 3. *In Baptismo & per Baptismum omnes regenerari & renovari.* Omnia hęc esse falsa docet *Theologia Christiana*, cujus doctrinam deinceps adstruemus & hostiles disputatorum machinas confringemus.

Nominis, βαπτισμός, & verbi βαπτίζειν, significationem quod attinet mirantur *Animadversores*, quid me moverit cum aliis nostris adscribendū, verbo βαπτίζειν, immersionem in aquam propriè significari. Contra pertendunt illi βαπτισμὸν ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν in genere, quamvis lotionem aqueam significare, sive illa per immersionem, sive per aspersionem fiat *.

* p. 436.
th. 6.

R. 1. Et quid me moverit, ignorant? certè ignorant, quia mirantur. Noverint igitur me innotum autoritate *Græcorum* & græcè scientiū, qui propriam & usitatissimam verbi βαπτίζειν significationem ajunt esse mergere, immergere, *H. Stephano* docente in *Thes. L. O.* contrarium ex *Antiquitate græcæ* ethnicæ hætenus demonstratum non est: Firmat proprietatem significationis hujus origo vocis, à verbo βάπτειν, quod est mergere, immergere, tingere, intingere: cui prorsus respondet hebraicum *יָצַב*; Unde *Avenarius* & alii declinunt græca βάπτειν, βαπτίζειν, & concinnè germanica *Tauß/ Taußfen*. Propriæ huic significationi inhæsit *Ecclesia Apostolica* & quæ eam proximè insecuta est, primitiva, quæ docente historiâ *Ecclesiasticâ*, in administratione hujus sacramenti, non guttularum adspersione, sed immersione est usa. Unde *Cyprianus* & *Tertullianus* τὸ βαπτίζειν, in actu hoc sacro, non adspargere, sed intingere & mergitare reddiderunt.

2. βαπτισμὸν ἀπὸ τοῦ βαπτίζειν in genere modò quamvis significare lotionem,

lotionem, siue illa per immersionem, siue per adspersionem fiat, equidem non nego: neque in quaestione hoc est: Quæritur enim, an *proprie* verbū βαπτίζειν *adspargere* significet? Hoc nego: & interim ultro largior, Ecclesiastico usu verbum hoc usurpari non tantum de *immersione*, proprie sed & de adspersione minus proprie. Proprietatem Ecclesia Apostolica & primitiva est secuta: ritum sequentia mutarunt tempora ad nostram usque ætatem.

Argumenta, quæ ex *Gießen.* disp. tom. 2. disp. 14. describuntur & mihi opponuntur, nullius sunt ponderis, neque me feriunt, sed curtæ suppellectili amplificandæ tantum serviunt.

Objiciunt igitur (1) *Lavacra Israelitarum dicuntur διαφογοι βαπτισμοι: manifestum autem esse in iis non semper immersionem intercessisse* *.

§. 2.

* ibid.

R. 1. Unde quæso probabunt Animadv. in iis lavacris, quæ βαπτισμῶν nomine ab Apostolo insigniuntur, nullam intercessisse *immersionem*, sed simplicem tantum *adspersionem*?

2. Hoc si maximè probarent, nõ tamen illico sequeretur, τὸ βαπτίζειν *proprie* quoque significare, *adspargere*: significationem minus propriam ego nunquam negavi.

Objiciunt (2) *verbum βαπτίζεσθαι, Marc. 7, v. 4. Luc. 11, v. 28. accipi de manuum ablutione. Ibidemque βαπτισμὸς nominari ποτηρίων, ἡ ξυστῶν, ἡ χαλκίων &c.* *

§. 3.

* ibid.

R. 1. In allegato *Marci* loco de ablutione manuum esse sermonem, non ita clarum est, ut *Gerhardo* videtur: videantur notæ *Beze*: ablutio manuum ibidem seorsim exprimitur verbo νίπαιν, & alibi χερσὶνίπαιν: etsi magno opere hoc non urgeo. Sit sermo de ablutione manuum: anne manus, pocula, æramenta &c. ablui non possunt nisi adspersione?

2. Sed faciamus & adspersionem indigitari: quamvis ad id concedendum planè nulla nos adigat necessitas: anne hinc sequetur hanc propriam esse verbi significationem?

Objiciunt (3) *Quis evidenter demonstrabit, aut necessariis argumentis evincet, ter mille viros, Act. 2, v. 41. fuisse omnes in aquam immersos, non autem adspersos aquâ?* *

§. 4.

* ibid.

R. Quis *Lutheranorum* evidenter demonstrabit, aut necessariis argumentis evincet, ter mille viros istos in aquam nõ fuisse immersos: præsertim cum illis temporibus usitata fuerit in administratione hujus sacramenti *immersio*, nullumque exstet evidens *adspersionis* documentum? Certè indigna *Menzero* & *Gerhardo* est probatio: non probatio, sed difficultatis minus ingeniosa declinatio.

Objiciunt (4) *Paulus disertè Baptismum appellat λυτρῶν, Tit. 3, v. 5. Eph. 5,*

§. 5.

vers. 6. *Atqui lavacrum non tantum totali corporis immersione, sed etiam affusione aqua constat* *.

* ibid.

R. Ecce lector! Quæ consequentiæ ratio? Lavacrum interdum constat affusione aquæ & particulari, ut loquuntur, ablutione: Baptismus appellatur lavacrum. Ergo Baptismus propriè significat affusionem, seu adspersionem aquæ. Ita argumentantur, qui nondum se lavantur. Digna scilicet sequela nasutis Animadversoribus!

§. 6.

Ex fundamento tam egregio *ὁ λόγος* deducunt: non minus verum Baptismum & institutioni ac mandato Christi conformem esse, qui administratur per adspersionem aquæ, quam qui per immersionem in aquam *.

* ib. th. 7.

R. Quando adversarium non habent hi disputatores, sibi fingunt: Egone negavi Baptismum ritè rectèq; peragi adspersione aquæ? aut justa est hæc sequela: *Βαπτίζειν* propriè nō significat adspargere, sed immergere, intingere. Ergo peccant, qui adspersione utuntur? Idem verò cū sentire me cavillatores intelligant, rationem tamen vellicant. Dixi loco immersionis ab Ecclesia adhibitam conspersionem, idq; de multorum sententia, non sine autoritate Apostolicâ: præsertim cū res significata conspersionis vocabulo quoq; exprimitur, 1. Pet. 1. v. 2. Heb. 10. v. 22. In eadē sententia quoq; *Μετὰ* *Ζεῦς* est.

§. 7.

* ibid.

Præsupposito, inquit, quòd per τὸ *Βαπτίζειν* requiratur immersio, ad Calendas demum græcas ex hoc argumento adspersionem evinci *.

R. Per τὸ *Βαπτίζειν* necessariò requiri immersionem, quia *Βαπτίζειν* propriè est immergere: ego nunquam scripsi. Quin potius *ἀδιαφοροῦ* in hoc ritu agnovi, etsi mutationem autoritate Apostolica non carere, de multorū sententia, dixi. Cur verò Ecclesia, loco immersionis, tandem adhibuerit adspersionem, non quidem contra Dei mandatum, adversus quod dispensare nemini fas est, sed contra verbi proprietatem, illam mihi rationem probari dixi, quam modò adduxi: quæ apud religiosos, doctos & æquos viros jam pridem robur habuit, & à Calenda Græcis id non expectat: quibus tam frivola Animadversorum cavillatio demum probabitur.

§. 8.

A nomine ad rem pergunt *Aristarchi* nostri. Ajunt me omnibus lubentiss propinquum genus, nempe sacramentum, admittere; remotius vero ut concedam, nullo modo persuaderi posse: utrobique n. per signa, non per actiones, à mi sacramenta definiri, successu minus felici: quod probant ex Colleg. disp. 9. th. 9 10. Interim protestantur se mihi litem non moturos, modo signa gratia intelligerem non nudè significantia, sed simul etiam exhibentia, quibus Deus tanquam *ὁ χήμων* promissionem Evangelii credentibus applicet: hoc enim sensu & censu vocem hanc usurpari à Paulo, Rom. 4. v. 11. *

* p. 437.

th. 8.

R. Nullo

Ex. 1. Nullo modo me adduci posse, ut remotum sacramenti genus, actionem, admittam, falsum est: contrarium docet Exercit. 76. ad disput. 9. de cuius infelici successu testabuntur Exercitationes nostræ.

2. Inepta est oppositio inter *signum* & *actionem*; cum & signum possit esse actio & actio signum.

3. Calumnia de signis nudè significantibus supra est absterfa.

4. ὀχήματα signorum in se ἀδιασώτως continentia res significatas orali & capernaica manducationi sunt accommodata, à naturâ verò & indole sacramentorum sunt aliena.

5. Sacramenta esse instrumenta, quibus promissionem Evangelii Deus omnibus applicat credentibus, apud orthodoxos in confesso est.

Excipiunt tandem, ultimam Calvinianorum praxin ostendere, quicquid Wendelinus garriat &c sacramenta non nisi in mera significatione consistere: & hanc justam esse causam cur Lutherani se à Calvinianis separent, iisque fraternitatis manus diu multumque expetitas denegent: & memorabilia esse verba Hunnii: Calvinianos, si vel in reliquis omnibus A. C. articulis nihil discreparent: tamen ob hunc unum & solum articulum pro membris Ecclesiarum A. C. agnoscere nullo modo posse: eo quod A. C. doceat. Baptismum esse necessarium ad salutem: Calviniani verò doceant, non esse fundatam in Baptismo infantis salutem: Votum: *disp. Theolog. Wittenb. disp. 1. th. 55, 56. **

S. 9.

* ibid.

Ex. 1. Sacramenta, secundum orthodoxos, non nisi in mera significatione consistere, hoc est, tantum significare, non exhibere, non obsignare, antiqua est calumnia quæ ad hanc usque ætatem nostram pervenit: cui praxis & confessiones nostræ toties iteratæ refragantur. Veritatem asserere & calumnias abstergere æquis hisce hominibus est garrere & tergiversari. Judicet inter nos Deus, iudex ille justus, qui vivos & mortuos judicabit.

2. Quod fraternitatis manus nobis diu multumque expetitæ à Lutheranis hætenus sunt negatæ, justo Dei iudicio permittimus: fecimus quod debuimus, negarunt nobis, quod non debuerunt negare, Fratri nostro Christo rationes aliquando reddituri: ἀσέβειας & pertinacis odii causas justas non habuerunt, neque etiamnum habent: fingunt, quas in nobis non inveniunt, ne sine ratione nos videantur odisse: fidem nostram non ad scripturam rectè intellectam, sed ad præconceptas suas opiniones & πᾶσι πρὸς ἑαυτοὺς exigunt, neque nostra nobis rectè interpretari permittunt. Fratres habere nolunt, nisi qui cum ipsis ubiquitatem corporis Christi & oralem ejus manducationem absurdissimorum par dogmatum, adorant. Nos si pari cum ipsis æquitate voluissemus agere, plures fraternitatis ipsius non expetendæ quàm illi negandæ, causas habere potuissemus. Nos verò illius Apostolici memores sumus &

etiamnum sumus: *Ne vincitor ab eo, quod malum est: sed vince bonitate malitiam: Rom. 12.v.21.*

3. Insigne specimen hoc ipso loco exhibent *Salani* disputatores *fraternitatis manus* nobis denegant. Quare? Quia sacramenta non nisi in mera significatione consistere docemus. Atqui falsissimè hoc nobis imponi, toties hæcenus testati sumus & protestati: reclamant calumniæ huic omnes nostræ declarationes & apologiæ: videantur *Exer. ad 9. disp.* Non, si *æq̃tæ* in sacrâ Domini cenâ non agnoscimus, Eucharisticum panem pro mere significativo symbolo habemus.

4. Ejusdem commatis *Hunniana* est tergiversatio. Non pugnant illa: *confessio Augustana docet, Baptismum esse necessarium ad salutem: Calviniani docent, in Baptismo non esse fundatam infantis salutem.* Utrumque rectè explicatum est verum & sincerum.

Baptismus ad salutem est necessarius, necessitate mandati, vel ex hypothesis mandati divini, ita quidem ut pertinax contemptus sit damnabilis: qui *August. Confess.* sensus est: unde regula: *contemptus sacramenti damnat.*

§. 10.

In Baptismo infantis salus simpliciter & absolutè nō est fundata, ita quidem ut infans nullus salvetur aut salvari possit absque Baptismo: quæ & *Lutheranorū* est doctrina, qui infantes ante Baptismum decedentes, ob Baptismi privationē, ex regno cœlorum non excludunt: uti nec olim, qui ante octavū diem sine circumcissione decesserunt, è salvandorum numero propterea exempti fuerunt. Unde regula: *Privatio sacramenti non damnat.* Vide *Meisn. Anthropol. dec. 1. disp. 7. q. 1. Augustin.* sententia est, lib. 1. de Bapt. cap. 22. *Tunc sacramentū Baptismi impletur invisibiliter, cum id ipsum non contemptus religionis, sed necessitatis articulus excludit.* Bernh. Ep. 77. *Voluntas pro facto imputatur ubi factum excludit necessitas.* Cujus ad *Hugonem* est regula: *Non damnat quenquā Baptismi privatio, sed contemptus.* Patet igitur iniquissimam esse ab *Hunnio* latam sententiam, & doctrinam orthodoxorum *August. Confess.* minimè contrariam esse. Quis quæso iudices hujusmodi ferat? Ad iudicem cœli & terræ appellamus, coram quo intrepidè comparebimus.

EXERCITATIO LXXXV.

Defenditur & vindicatur doctrina orthodoxa de causâ efficiente Baptismi principali & instrumentali: ubi de Laicorum & Mulierum Baptismo.

§ 1.

Grandis mihi dica scribitur à *Gerhardo.* Remittit Theologia lectorem ad historiā instituti Baptismi, Matth. 28.v.19. Unde probo efficientem principalem S. Baptismi esse Christum, p. 351. *Salani*

Salani disputatores maturè me jubent prospicere, qui velim defendere, institutionem Baptismi à Matthæo demum describi, cap. 28. v. 19. Negant eo tempore demum capisse Baptismum: præcessisse n. loh. Baptism. autoritate divinâ institutum: Apostolos etiam ante Baptizasse: concedere me ipsum à Deo Iohannem jussu baptizare: non posse hæc ἀντιλογίας evitari notam: distinguendum igitur inter ipsam Baptismi institutionem & institutionis illius solennem promulgationem.*

* p. 438.
th. 9, 10.

§. 1. Certè frivola est cavillatio: Baptismum à Christo institutum esse probo ex Matth. 28. v. 19 ubi expressum occurrit Christi mandatum de Baptismo omnibus gentibus administrando, expressa etiam administrandi formula, qualis alibi extra parallela Evangelistarum loca, non exstat. Hoc argumento & testimonio, pro asserendo Baptismi autore ipsimet utuntur Lutherani, imò & Animadversores nostri, disp. hujus th. 9. lin. ult. Ego cum idem facio, non est idem. En Gerhardo indignam cavillationem!

2. Nunquam negavi ante mandatum illud & formulam, Matth. 28. v. 19. promulgatam, Baptismum esse à Christo institutum: interim à Christo institutum ex allegato loco rectè probo præsertim cum universale mandatum & formula alibi non exprimatur. Quod è Iohannis exemplo per consequentiam elicitur, id expressa præsentis loci verba docent. Taceo, quod nec hæc mea sint verba, institutionem Baptismi à Matth. demum describi: ad historiam provoco, si primum sit descripta sive repetita, perinde est: quamvis ita expressè alibi non sit descripta.

3. Baptismus à Christo institutus est promulgando & promulgatus instituendo: institutionis formulam tota Christi Ecclesia ex allegato loco & parallelis accersit: Quid nî cum eadem & ego? sed indigna hæc cavillatio, quæ cursum nostrum amplius remoretur.

Cæptæ cavillationis telam pertexunt: ἀντιλογίας in illis notant, quando dico, Baptismum à Iohanne, tanquam summi auctoris ministro institutum esse. Quis unquam, exclamant, ita locutus est? Aliud est Baptismi institutio, aliud instituti administratio: aliud ipsa institutio, aliud institutionis manifestatio. Institutio sacramentorum non pertinet ad summi Auctoris ministrum, sed ad solum summum Autorem: uti nec in ullius hominis est potestate novos fidei articulos condere*.

§. 2.

* p. 439.

§. 1. Ecce vertiginem horum disputatorum! In me quod th. 11. reprehendunt, id th. 9. ipsimet docuerunt & promulgarunt. Nempe errare dico ego, qui dico, in institutione Baptismi Christum esse usum ministerio Iohannis: hoc n. mea velle verba; Baptismus est institutus à Iohanne, tanquam summi Auctoris ministro: nemo non, nisi extremè stupidus, intelligit. Non errant

Salani

Salani disputatores qui dicunt, à Deo per *Iohannem Baptismum* esse institutū, th. 9. lin. 4. An hæ dignæ sunt ineptiæ, quæ in auditorium theologicum inferantur?

S. 3.

2. Qui dicit Baptismum esse institutum à summi Autoris ministro, is ab institutione non excludit Autorem summum, sed summo tantum adjungit ministrum, quo pro arbitrio suo usus est summus, cui omnem debet auctoritatem institutio, veluti qui dicit à Deo per *Iohannem* institutum esse Baptismum, non excludit ministrum, etiamsi principes partes defert Deo. Legem populo suo dedit Deus, attamen ministerio usus *Mosis & Angelorum*, Act. 7. v. 53. & alibi; unde & *Mosis* lex appellatur plurimis locis. Meminit rei hujus Theologia quoque. Sed taciti scopulum hunc transmittunt cavillatores, quis nescit in sanciendo legibus ministerio prudentū uti Principes, & tamen à solis principibus auctoritatem habere leges?

* p. 449.
th. 12, 13.

Semel placuit cavillatio, progrediuntur in eā. Baptismum à *Iohanne*, administratum nego, contra Pontificios, minoris fuisse efficaciam, quam Baptismum à reliquis Apostolis administratum. *Probant hoc Animadversores*, si de substantialibus loquar: quia, inquiunt, non minus *Iohannes*, quam reliqui Apostoli, Baptismum in aqua adhibuit: in SS. Trinitatis nomine baptizavit. Sin de accidentalibus sit sermo, affirmant omnino Apostolorum Baptismum maiorem virtutem & efficaciam habuisse, quam *Iohannis*: quia Apostolorum Baptismus fuit miraculosus & visibilia spiritus S. dona contulit: *Iohannes* verò nullum edidit miraculum, *Ioh. 10 v. 41* quò referunt quoque, predicationem *Ioh Bapt.* Matt. 3. v. 11.*.

R. 1. Loquor ego de efficacia Baptismi *Iohannis* & reliquorum Apostolorum: respondent Animadversores, de substantia, hoc est, verbo & elemento: de quâ non quæritur. Passim in hoc collegio clamitant de confusione fructus sacramentorum cum substantia: cujus hoc loco ipsimet sunt rei. Et planè inepta est distinctio efficaciam Baptismi in substantiam & efficaciam cum substantia conjunctam.

2. Idem quoad speciem & substantiā, fuit Baptismus *Iohannis* & reliquorum Apostolorum: Unde Baptismum, quem non nisi unum agnoscit N. T. unà cum *Iohannis* ministerio institutum affirmant Animadv. quod eundem non nego: ut ante vidimus. Fuisse verò Baptismum Apostolorum efficaciorē, quam *Iohannis*, hoc est, amplius aliquid contulisse baptizatis, nego. Neque obstat quod nullum fecisse signum *Iohannes* dicatur, *Ioh. 10. v. 41*. Apostoli verò reliqui miraculis conspicui fuerint: siquidem miracula illa nō fuerunt effecta Baptismi Apostolici, sed alterius virtutis, quæ, unà cum Baptismi efficacia utrobique eadem, in reliquis se Apostolis exeruit, in *Iohanne* non item. Itaque nulla est consequentia: cum Baptismo Apostolorum concurrere quan-

quandoque miracula. Ergo Baptismus iste fuit miraculosus & majoris efficacia, quam Baptismus Iohannis, cum quo miracula non occurrerunt. Miraculosa dona secuta sunt manuum impositionem, Marc. 16. v. 17. Act. 6. v. 6. & 8. v. 17, 18, 19. & 9. v. 12, 17: 18. & 19. v. 6 & 28. v. 8. 2. Tim. 1. v. 6. &c.

Locus Act. 1. v. 5. ad rem hanc nihil facit: de Bapt. pentecostali hic non agitur, sed de ordinario Ecclesie sacramento. Neq; Joh. Matt. 3. v. 11. Baptismum suum, ratione efficaciae, distinguit à Baptismo, quem administraturi erant reliqui Apostoli. Ministerium suum distinguit à Magisterio Christi, à quo & Apostolorum ministerium erat distinctum.

Sic & Bellarmino respondeo, Theol. p. 352. in alleg. Matt. loco distingui, non Baptismum, sed Baptizantes: quam sup. nam Aristarch. Salani respon-
sionem appellant: eo quod loquatur Christus de Baptismo fluminis miraculoso, non de Baptismo fluminis ordinario. Distingui igitur hic non tantum Baptizantes, sed & Baptismos: quod probare nituntur 1. ex futuro Bap. nicoi, quo innuitur Baptismus miraculosus expectandus. 2. Ex voce, Ignis; quia miraculū pentecostale significetur. 3. E testimonio Christi, Act. 1. v. 4. 5 & Petri, Act. 11. v. 16*.

S. 4.

* p. 440.
th. 14.

R. 1. Non me pœnitet, Gerharde, responsionis meae, quam tuæ mihi ratiuncule non extorquent. Non distinguit hoc loco Iohannes Baptismos, sed baptizantes, distinguit externum ministerium à servis Dei peractum & peragendum ab interno magisterio Christi Domini, qui plantandi rigandiq; partes suis demandavit servis, sibi verò incrementum reservavit, 1 Cor. 3. v. 6, 7. Sententiam hanc meam laudat Hieronym. in 4. Jesa. Iohannes Baptista, inquit, in Evangelio loquebatur: Ego baptizo vos in aqua: qui a. post me venit, ipse vos baptizabit in spiritu S. & igne: Ex quo discimus, quod homo tantum aqua tribuat, Deus a. spiritum S. quo & sordes abluuntur & sanguinis peccata purgantur. Laudat & Augustinus, Tract. in Johan. Antequam veniret ad fluvium, cum multi ad Iohannem currerent baptizari, ait illis: Ego quidem baptizo vos in aqua: qui a. post me venit, major me est, cuius non sum dignus corrigiam calceamenti solvere, ipse vos baptizabit in spiritu S. & igni. Iam & hoc noverat: Quid ergo per columbam didicit? nisi quandam proprietatem in Christo talem futuram, ut quamvis multi ministri baptizati essent, siue iusti, siue iniusti, non tribueretur sanctitas Baptismi, nisi illi super quem descendit columba: de quo dictum est: Hic est qui baptizat in spiritu S. Petrus baptizat: hic est qui baptizat Paulus baptizat; hic est qui baptizat. Iudas baptizat: hic est, qui baptizat. Et Tract. 5. Posuit Dominus noster Iesus Christus, si vellet, dare potestatem alicui servo suo, ut daret Baptismum suum, tanquam vice suā, & transferret a se baptizandi potestatem, & constitueret in aliquo servo suo, & tantam vim daret Baptismo translato in servum, quantam vim haberet Baptismus datus à Domino. Hoc noluit ideo, ut in illo

spes esset baptizatorum, à quo se baptizatos agnoscerent. Noluit ergo servum ponere spem in servo &c. Et paulò post: Baptizavit ergo Paulus tanquam minister, non tanquam ipsa potestas: baptizavit autem Dominus tanquam potestas. Intendite, potuisset hanc potestatem servis dare, sed noluit. Si n. daret hanc potestatem servis, id est, ut & ipsorum esset, quod Domini erat, tot essent Baptismata, quot servi. Idem lib. 3. contra lit. Petiliani, cap. 49. maxime urget Dei solius esse abluere & mundare, neminemque sibi debere arrogare quod Dei est. Et Epist. 166. Quare, inquit, non verum dicimus & rectè sapimus? Quia semper est Dei illa gratia & Dei sacramentum, hominis autem solum ministerium; qui, si bonus est, adheret Deo & operatur cum Deo: si autem malus est, operatur per illum Deus visibilem sacramentum & manum, ipse autem donat invisibilem gratiam. Et 3. in Levit. q. 8. Non Moses sanctificat pro Domino, sed Moses visibilibus sacramentis per ministerium suum, Dominus autem invisibili gratia per spiritum S. ubi est totus fructus etiam visibilium sacramentorum. Et lib. de Trinit. 15 cap. 26. Quomodo Deus non est, qui dat spiritum S. ! Imò quantus Deus est (Christus) qui dat Deum. Neque enim aliquis discipulorum ejus dedit spiritum S. Orabant quippe, ut veniret in eos, quibus manum imponebant, non ipsi eum dabant: quem morem in suis praepositis etiam nunc servat Ecclesia. Idem in serm. de Baptis. Aqua foris secus exhibet sacramentum gratiae: spiritus autem intrinsecus operatur beneficium gratiae. Nam etsi communia sunt omnibus sacramenta, non tamen communis est omnibus gratia.

Hanc in sententiam Chrysost. in 2. ad Timoth. homil. 2. ἡ χάρις τοῦ αὐτοῦ, ἡ χαρίζεται ὁ θεός, ὡς ὑπὸ ἱεραρχικῆς ἀρετῆς ἀνύεσθαι. Τὸ πᾶν τῆς χάριτος ἐστίν. Τὰ τε ἐστὶν ἀνοίξαι τὸ σῶμα. Τὸ δὲ πᾶν ὁ θεός ἐργάζεται, σύμβολον ὅτι πλεῖστοι μόνον.

Rectè igitur minister Iohannes in administratione Baptismi aquam sibi tribuit. Magistro verò Christo spiritum S. de sententia Hieronymi, Augustini, Chrysostomi, Lutheri: quibus alius est, qui in ministerio confert virtutem, alius, qui administrat signum. Assentitur Lutherus in Responso ad declarationem de concordia ineundâ per Helveticas civitates missam: Censemus, inquit, solam aquam & verbum (quæ præcipua sunt in Baptismo) sine spiritu S. in- tus agente nihil externè efficere aut operari. De solo Flaminis miraculoso Baptismo Iohannes non loquitur, qui de Baptismi ordinarii ratione auditores instruit, & baptizandorum devotionem à se ministro ad Magistrum convertit.

S. 5.

2. Argumenta, quæ in contrariam adducuntur sententiam, nullius sunt ponderis.

Primum à tempore petitum futuro Bellarmini est: sed nullius roboris. Quis n. nescit hebræo idiomate frequenter futurum usurpari pro præsentī, ad perpetuitatem & continuationem rei designandam? Et ne dubites, futu-

rum

rum in præsens mutat ipse Joh. c. i. v. 33. ὅς ἐστιν ὁ βαπτίζων ἐν πνεύματι ᾧ ὕμν. *Hic est, qui baptizat spiritu sancto.* Ubi Osiand in paraphr. *Ministorum est predicare & sacramenta administrare: Christi verò est incrementum dare & spiritum S. in nos effundere, qui ministerio verbi & sacramentorum utuntur &c.*

§. 6.

(3) Ignis ad ignem illum pentecostalem sensibilem & extraordinariū principaliter vel tantum hoc loco nulla necessitate refertur: quando, ut aliàs aquæ, ita & igni appositissimè spiritus S. confertur, ejusque vis in purgandis & mundandis nobis exprimitur. Unde vox hæc nō obstat *Augustino & Hieronymo*, quò minus de ordinario Christi, cum ministerio externo, concursu locum hunc interpretarentur.

§. 7.

(4) Duo ex Actis loca c. i. v. 5. & ii. v. 16. miraculosum actum Pentecostalem referri posse concedo: illum verò, de quo agimus, Matt. 3. ad eundem vel solū, vel principaliter referri debere nego, cum *Augustino & Hieron.*

§. 8.

Digredimur jam ad disputationem de *Laicorum & Mulierum Baptismo*: ubi & *Lutheranos & Pontificios* adversarios habemus. Unde *Suarez* scribit; *quemlibet hominem, qui loqui possit & lavare, posse esse sufficientem minist. in Baptismi, sive sit vir, sive fœmina, fidelis vel infidelis baptizans vel non baptizatus, dummodo sciat lavare & verba proferre cum debita intentione.* Idem & *Belarminus* scribit. Prætexunt heic, *Pontificii & Lutheranicæ* sum inevitabilis necessitatis, hoc est eum (ut *Animadv.* interpretantur) ubi *Baptismus amplius differri non potest, nisi baptizandum sine hoc lavacro decedere velimus*.*

* p. 441.
th. 15.

Be. Inevitabilem hanc necessitatem plenè non explicant. Periculum damnationis sine Baptismo decedentium religionem hanc & necessitatem discedendi ab ordine divino secum trahit. Si n. regenerare Deus non vult nisi eum, qui ante mortem, cum potuerit baptizari à verbī ministro vel non ministro, viro vel fœminâ, baptizatus fuerit, constat utique inevitabilis baptizandi necessitas, nisi inter manus hominum perire infantem velis. Ex hujus necessitatis opinione profluxit *Laicorum & Mulierum Baptismus*: nimirum ex opinione prorsus falsa: cujus fragilia fulcra destruxit Theologia, quæ & hoc nomine in offensionem *Salanorū* incurrit: qui hoc loco tergiversantur.

§. 9.

Ad ratiuncularum suarum vindicationem transitum sibi faciunt fugillatione *Beza*, quem ajunt Baptismum Diaboli pro rato habere, more & candore *Lutheranis* disputatoribus usitato. Improbat *Beza* doctrinam Pontificiam de intentione ministri in administratione sacramenti: neque simpliciter & absolutè pro rato habet Baptismum Diaboli, sed cum conditione, quam propria ipsius loquuntur verba: *Si, fieri posset, ut vel Satan ipse sederet in Cathedrâ ministerii & legitimus Christi Baptismus administraret, verus is esset Christi Baptismus: ut qui à ministri nec scientia, nec conscientia pendeat.* Ecce

hypothese & intentionem *Beze* ! si fieri posset ut fœmina sederet in cathedra ministerii & legitimum Baptismum administraret, & nos pro rato eum haberemus. Planè idem sentit & scribit *Lutherus* de Missa & Baptismo per Diabolum administrato, Tom. 6. Jenensi, Jerem. fol. 99. th.

Primum *Lutheranorum* pro *Laicorum & Mulierum* Baptismo argumentum exemplo nititur *Zippora* fœminæ, quæ suum circumcidit filium. Unde parata conclusio pro *Laicorum & Mulierum* Baptismo. Quod enim in circum-

*ib. th. 16

§. 10.

Ad hoc argumentum reponit Theologia (1) Non posse ex scripturis probari, circumcisionem à *Zipporâ* administratam fuisse Deo probatam: siquidem scriptura factum modò recitat, Dei verò de circumstantia facti judicium reticet.

Excip. Animadv. (1) *Quamvis propter brevitatem historia aliquomodo sit obscura, ex diligenti tamen circumstantiarum consideratione tantum colligi, quantum ad probationem sufficit. Postquam n. Zippora mariti decumbentis vices, quamvis invita, supplevit & filium circumcidit vim lethalis morbi à Moseaversam fuisse, & sic re ipsâ Deum ostendisse gratam sibi fuisse circumcisionem* *.

* p. 442.

th. 17.

R. 1. Quomodo *Mosi* occurrerit *Jehovam* morte eum affecturus, per morbum lethalem, an vim etiam majorem, incertum est: unde diversæ interpretum natæ sententiæ. Sed ad rem præsentem hic scrupulus nihil facit.

2. Tam plana & plena probatio non est, quàm Animadvers. videtur esse. Pontificiis eandem probationem urgentibus jam olim respondit *Calvinus*, perperam hinc colligi factum *Zipporæ* probatum fuisse Deo: quod simili probat exemplo: sequeretur n. placuisse Deo, quem gentes ab *Assyriâ* in *Samariam* traductæ in idololatria sua cultum instituerant, ad imitationem cultus *Mosaici*, quem à sacerdote *Israelitâ* fuerunt edoctæ, & sic ab incursum leonum liberatæ, 2. Reg. 17. v. 25, 26. &c. Gentes illas non timuisse *Jehovam*, neque fecisse juxta decreta & morem ipsius, neque juxta legem & præceptum, quod præcepit *Jehova* filiis *Jacob*, expressè textus ait. Externum igitur illi *Mosaici* cultus usum, vel potius abusum, verique cultus inter idola profanationem, Deo placuisse, quis quæso dixerit? Ut igitur hæc non è cultus merito, sed ex judicis misericordia condonata vel ablata fuit pœna; sic & de altero judicandum exemplo fuerit, si rigidè cum adversariis agatur. A tolerantia divina ad approbationem non valet consequentia.

§. 11.

Excipiunt (2) *Videri me hoc ipsum concedere, quando scribo; fieri potuisse, ut Deo factum quidem non planè improbaretur: attamen mulierum curiositas & intempestiva sollicitudo displiceret. Petunt hæc sibi probari intempestivam curiositatem:*

*statem: addunt, coactam fuisse Zipporam, ad hoc munus subeundum, eò quòd maritus, prostratis viribus, administrare circumcisionem non potuerit *.*

R. 1. Simpliciter non concedo: sed etiam concessio, quod adversarii volunt, sequi nego. Neq; n. facti alicujus in se considerati probatio illicò arguit & infert omnium circumstantiarum approbationem.

2. Intempestiva curiositas inde satis probatur; quia sum sit irata fœmina, quod fœminis à Deo non demandatum, neq; ullo simili exemplo comprobatū fuerat, adeoque rei ad se non pertinenti operā dedit, judicio errante. Viro irascebatur Jehova, non fœminæ: nec, si fœminæ, hoc ab ipsa ministerium exegisset, sed neglecti in marito monendo officii accusasset.

3. Coacta ad hoc ministerium Zippora fuit, nec à Deo, nec à Mose: neutrius vel minimum prodit indicium scriptura: sed ab imminentis periculi metu; quod coactionis gen⁹ quamvis interdum à poenâ personam liberet: tamen factum à peccato non excusat, nec à poenâ semper: ut constat exemplo Uzæ, 2. Samuel. 6. neq; intempestivam tollit curiositatem falsa persuasio.

Excipiunt (3) *Si Deus ratam habuit circumcisionem à curiosa muliere administratam, multò magis approbaturum eam, quæ à piis fœminis peragitur *.*

§. 12.

* ibid. th. ead.

R. 1. Si. 2. Neque si: illicò sequitur, curiositatem & facti circumstantias fuisse probatas, hoc est, non tantum circumcisionem, sed & fœminæ impatientis, iratæ affectuque in composito agitatæ, vel etiam fœminæ simpliciter.

3. Nulla pia fœmina sine curiositatis notâ in hoc se ingerere ministerium potuit. Nam & hic intempestivæ lapsus est curæ, si ad te pertinere putes, ex judicii præcipitantiâ, quod tuæ non est curationis. Non à pietate privatâ proficisci debet ministerium hoc sacrum, sed à mandato divino.

Excipiunt (4) *Nisi in casu necessitatis Israelitis licuisset circumcidere filios privatis, maximum Judæis scandalum fuisse præbitorum Mosén, ad quos se conferebat filium ferens secum non legitime circumcisum *.*

§. 13.

* ibid. th. ead.

R. 1. Quis negat Israelitis etiam privatis licuisse filios circumcidere? neque n. circumcisionis administratio olim functio sacerdotum propria fuit, uti nec agni paschalis mactatio: Ita nec hodie apud Judæos à solis sacerdotibus peragitur circumcisio, sed plerumque à Judæo exercitato: Necessitatis casus divinâ lege nullus est designatus, qui fœminis ministerium hoc injunxerit: ad quod nec hodie fœminas admittunt Judæi. Ad solas ubi fœminas deventū est cessat contemptus & excusat privatio. Contemnit enim legem divinam, qui contra eam agit.

2. Peccasse Mosén, quod justo tempore filium non circumciderit, cum

potuerit circumcidere, extra omnem est controversiam: Unde scandalum quoque perculit Judæos prevaricationis gnaros, si qui tum fuerunt gnari: Interim incertum est, an Israelitis tum notus fuerit hic Mosis lapsus. Quod si detur, scandalosum fuisse non negaverim, non quod planè nulla hæc fuerit circumcisio, sed quod omnibus modis ritè non peracta, hoc est, à fœminâ, quæ peragi à viro debuerat. Et hæcenus vindicata prior mea responsio. Cadente exemplo *Zipporæ*, cadit quoq; exemplum mulierum *Maccabearum*, quod illo nititur: ut ipsi fatentur Animadv. neq; satis constat, an ipsæ illæ fœminæ suis manibus circumcisionem filiorum peregerint? Facere n. aliquid dicitur, etiam qui p. aliū fieri procurat: cujus rei nō levis est suspicio, *Maccab. i. v. 64.*

Reponit Theol. (2) & principaliter, nullam esse consequentiam à circumcisione ad Baptismum argumentari: quia olim circumcisionis administrationem nō ita conjunxit Deus per expressam legem cum publico docendi munere, ut in N. T. Baptismi administrationem: ut & longè major fuit libertas in celebratione Paschatis, quàm in administratione sacræ cœnæ.

Excipiunt Animadv. (1) *Nullo modo dubitari posse, quin etiam administratio sacramentorum in V. T. cum aliis Ecclesiastici muneris partibus fuerit arctissime conjuncta. Abrahamo mandatum fuisse circumcisionem, qui fuit Propheta Domini, Gen 20. v. 7. **

§. 14.

R. 1. Nihil hoc ad rem. Quibus n. publicè docendi atque sacrificandi munus injectum fuit, iisdem administrare quoq; sacramenta licuisse, extra omnem est controversiam. An verò penes eos solos ex ordinatione divinâ, sacramentorum fuerit administratio, queritur? Nos negamus: quia praxis reclamât Ecclesiæ judaicæ in utriusque sacramenti, *Paschatis & circumcisionis*, ordinariâ administratione. Et quidem sacramentorum V. T. ad certum ministrum non fuisse adstrictam administrationem, agnoscunt & contendunt Pontificii: quia nusquam leguntur Israelitarum domos obiisse sacerdotes, vel ad mactandum paschalem agnum, vel ad peragendam circumcisionem: multò minus expressum hac de re exstat mandatum; imò ne suspicio quidè idonea: sed contraria potius, *Exod 12. & alibi: vide Serar. in cap. 5. Josuæ & Vasquez in 3. Th. Tom. 2. disp. 164, cap. 4.*

2. Circumcisio primùm *Abrahamo* est mandata, non quia Propheta fuit: sed quia fœdus cū ipso & omnibus ejus posteris iniit Dominus: neq; in specie mandatum *Abrahamo* ut ipse solus manu suâ omnes familiæ suæ mares circumcideret: Vide *Gen. 17, v. 10, 11, 12, 13, 14.* Neq; probabile est grandævum *Abrahamum* uno die tot homines manu suâ circumcidisse &, post alios, se ipsum. Rectè fecisse dicitur, quod jubente & docente ipso, fecerunt ministri, ad id, præ aliis, idonei & informati.

Excipiunt

Excipiunt (2) *Nec in N. T. adeò conjunctum esse munus docendi cum munere sacramenta administrandi, ut unum sine altero esse non possit, & qui administrat unum, etiam necessario administret alterum. Christum docendi officium gessisse & tamen nullum baptizasse, Ioh. 4. vers. 1. Paulum docuisse & paucos baptizasse, imò scribere se non esse missum ad baptizandum, nempe, principaliter, 1. Cor. 1. v. 17.*.*

§. 15.

R. Ne hoc ad rem: Non n. quaeritur: *An omnes necessario administrare sacramenta in N. T. qui publico docendi munere funguntur legitime, teneantur. Sed an. prater verbi ministros legitime vocatos, etiam alii non ministri, non vocati, sed Laici, aut foeminae?* Posterius ut negamus, ita prius facile damus. Nam & in Evangelicis Ecclesiis à sacramentorum administratione se eximunt plerumque Antistites & Diaconis eam demandant. Etiam si igitur non omnes verbi ministri in N. T. sacramenta administrant: tamen nulli nisi in ministerio sacro constituti administrare ea debent: quia non nisi verbi ministris munus hoc Christus imposuit: quod de cœnâ Dominicâ Lutherani ultrò confitentur: de Baptismo expressa quoque sunt verba Christi non nisi ad Apostolos & eorum successores directâ: *Ite & docete &c.*

* p. 443.
th. 18.

Excipiunt (3) *Sicut in V. T. ordinariè circumcisio administrata fuit, à Levitis, sic in N. T. ordinariè administrandū esse Baptismum ab Ecclesia ministris: hoc tamen nihil obstante, nonnunquam extraordinariè, in extremo necessitatis casu, personis privatis utrumque sacramentum licere administrare: quia utrumque est sacramentum initiationis*.*

§. 16.

R. 1. In Veteri Testamento circumcisionem ordinariè tantum à Levitis esse administratam, ex scriptura probari non potest. neq; probabile est: minister circumcisionis definitus non est: ut ante vidimus. Ministrum verò Baptismi definitum esse: clarissimè docet institutio & praxis Ecclesiae Apostolicæ, & purioris primitivæ, quæ illam proximè secuta.

* ibid. th.
ead.

2. Nulla est tanta circa sacramenti collationem necessitas, quæ legis divinæ violationem excuset aut injungat: quia contemptus tantum, non privatio sacramenti damnabilis est: contemnere verò sacramentum dici non debet, cui applicari id ritè & secundum institutionē divinam non potest.

3. Licere extraordinariè privato & Laico sive viro sive foeminæ baptismum administrare, principii est petitio: cui annexa ratio, *quia sacramentum est initiationis, fidem non facit: plus in Baptismum, quàm in cœnam Dominicam, nulli permissum est Laico aut foeminæ: neque plus horroris cœnæ Dominicæ conciliat corporalis præsentia & oralis manducatio, quàm Baptismo initiatio.*

Alterum

§. 17.

Alium argumentum Lutheranorum sine fūco, nudè propositum hujusmodi est: Mulieres olim in V. T. docendi ministerium obierunt? Ergo & sacramentum Baptismi in N. possunt administrare.

Nimis pellucida Animadv. vestis hæc videtur: quia imbecillitatem & fraudem malè tegit: alio igitur indutum schemate argumentum producunt Artifices nostri.

Quicumq; possunt & debent Ecclesiam ordinario ministerio destitutam, itemque domesticos & alios, sive sanos, sive aegros, informare & consolari, illi etiam possunt & debent, summâ id fligitante necessitate, administrare Baptismum. Atqui omnes pii (Laici & formine) hoc debent præstare.

Majorem probant: *Quia ubi eadem est ratio, ibi idem est jus: Atqui eadem est ratio inter doctrinam & administrationem Baptismi.*

Minorem probant: *Quia omnes pii vocantur regale sacerdotium, Apoc. I. v. 6. & 5, v. 10. Facti coram Deo reges & sacerdotes. Accedunt exempla fœminarum piarum, Debora, Jud. 4. Hulda, 2. Reg. 22. vers. 14. Hanna, Luc. 2. v. 36. Priscilla, Rom. 16, v. 3. Loidu & Eunice, 2. Tim. I v. 3, 4. &c.*

Et Animadversores secundum & tertium argumentum in unum contrahentes responsioni meæ triplici occurrunt.

Prima est, in N. T. fœminis docere in Ecclesia, adeoque & sacramenta administrare non est permixtum, 1. Cor. 14. v. 34. 1. Tim. 2. v. 11.

§. 18.

Excipiunt () *Distinguendum esse inter munus ordinarium, quod fœminis nunquam competit, & extraordinarium, quod nonnunquam ipsis concedi posse opinantur*.*

* ibid. th.

19, 20.

Et. 1. Ecclesiasticum & publicum docendi atque sacramenta administrandi munus extraordinariè fœminis autoritate divina concedi posse, nemo negat. Si Deo libuisset penes solas fœminas, exclusis viris, Ecclesiastica esse munera omnia tam extraordinaria, quàm ordinaria, quis expostulare cum ipso hoc nomine potuisset?

2. Eandem verò Ecclesiæ quoq; autoritatē esse in constituendo ministerio sacro, sive extraordinario, quis quæso dederit Animadversoribus? Extraordinaria hæc extraordinariam Dei requirunt dispositionem. Imaginaria necessitas non excusat falcis, in messem alienam, missionem. Pretendit eam & Huzza, quando labare videbatur Arca fœderis; sed temeritatem morte mulctavit Dominus, 2. Sam: 6. v. 6, 7.

§. 19.

Excip (2) *In allatis dictis non esse sermonem de privata institutione, nec de necessitatis aliquo casu, sed de publicis congressibus, quibus docti viri interfunt: in hisce fœminas, quæ discere volunt, juberi silere*.*

* ibid.

Et. I. Pri-

R. 1. Privatam institutionem & consolationem foeminis esse prohibitam nos non dicimus, neq; hanc in sententiam scripturae loca adducimus. De publico docendi ministerio loqui Paulum in confesso est: ab hoc arceat foeminas; & consequenter à publico sacramenta administrandi ministerio. Privata institutio in utroque Testamento omnibus est permessa: privatam sacramentorum administrationem institutioni parem, hoc est, Laicis foeminisque permissam, sive ordinariè, sive extraordinariè, nullam Novi Testamenti doctrina novit: neq; saltem in administratione cœnæ dominicæ, ullam agnoscunt *Lutherani*.

2. Limitatio illa publicorum congressuum (quibus docti viri interfunt) in Paulo non habetur: sive docti interfint viri, sive non interfint, ab hoc ministerio foeminas Apostolus arceat.

3. Limitatio illa foeminarum (quæ discere volunt) etiam in Paulo non habetur. Simpliciter eas jubet in publicis congressibus tacere: Interim tolerabilius videretur, si ex discendi desiderio loquerentur, quàm si ex docendi præsumptione concionarentur: siquidem discere non est proprium sacri & Ecclesiastici ministerii.

4. Tanta est nulla necessitas, quæ ordinis divini violationem, hominum permittat arbitrio. Hactenus prima responsio.

§. 20.

Alter a responsio mea est: Prophetissæ in V. T. immediatè fuerunt vocatæ ad docendi officium: In N. T. mulieres hujusmodi vocationem non habent.

Excipiunt (1) *Exempla quoque in N. T. esse, quibus foeminis doctrina & institutio fuit concessa; quarum supra facta est mentio* *. * p. 444. th. 21.

R. 1. Non in universum loquor de Novi Testamenti mulieribus: non n. nescio aliqua dari, quamvis paucissima, exempla: sed de mulierculis, quæ post Apostolorum tempora alienas ab hoc sexu sibi partes sumserunt, quæque, præter paucissimas, in Ecclesiâ Apostolicâ fuerunt, eamque ad nostra usq; tempora secutæ sunt: quibus in fidei necessitatis casu Baptismi administrandi promiscuè potestatem hodie *Lutherani & Pontifici* faciunt.

2. Exempla supra allegata ejusdem rationis non sunt: *Hanna* expressè appellatur Prophetissa, quæ in V. T. constituta attigit Novi Testamenti tempus. *Priscillam*, *Loidem* & *Eunicam* fuisse Prophetissas & publicè docuisse, nuspiam in scripturâ legimus. Potuit *Priscilla* utilem Paulo navare operam, quo nomine *σούεργος* appellatur, etiam si publicè non doceret. *Loidis* & *Eunica* fides celebratur, non ministerium Ecclesiasticum publicum.

§. 21.

Excipiunt (2) *Desiderari probationem hujus vocationis immediatam in singulis exemplis* *.

R. Sufficientem probationem appellatio prophetissæ subministrat.

Ut Prophetarum ita & Prophetissarum non nisi extraordinaria & immediata fuit vocatio. *Priscillam, Loidem & Euniam* fuisse Prophetissas propriè sic dictas scriptura nusquam affirmat: Unde nec ego immediatam illarum vocationem adstruo.

§. 22. Excipiunt (3) *Monstratum esse, quomodo ab hisce exemplis argumententur Lutherani* *.

R. Planè nullius momenti esse argumentationem hætenus monstratum est.

§. 23. *Tertia responsio mea*, qua tertium argumentum evertō hæc est: Dispar est ratio inter consolationem & sacramentorum administrationem, quia consolatio moribundorum est actio privata, quæ nullo discrimine utrique sexui & omnibus competit: sacramentorum administratio est publica actio, quæ solis verbi ministris &c. Unde ad cœnæ administrationem nec Laicos, nec fœminas *Lutherani* admittunt.

* ib, th. 22 Excipiunt (1) *Se ostensuros aliam esse rationem S. cœnæ & Baptismi* *.

R. Quoad Personas legitimè administrantes utrumq; sacramentum, par utriusque est ratio. Quid ostensuri sint, videbimus, ubi conati fuerint.

Excipiunt (2) *Administrationem vocari actionem publicam, respectu Personæ, aut loci. Si respectu personæ, me petere principium & teneri prius probare, sacramenta à Personis privatis nunquam posse adhiberi. Si respectu loci, committi ignorantiam elenchi: eò quòd Laicis & fœminis non concedatur à Lutheranis in publico cœtu baptizare* *.

* ibid.

R. *Publicam* appellamus actionem respectu Personæ publicæ, secundum institutionem Domini, ritè ea defungentis. Sine principi petitione simpliciter nego, quod affirmant adversarii. Unde non tam meum est probare, quàm adversariorum. Sed & negationis meæ sufficientes Theologia rationes & probationes exhibet.

§. 24. Hætenus vindicatæ responsiones meæ ad secundum & tertium *Lutheranorum* argumentum. Syllogismi th. 19. tam speciosè vestiti fucus non est obscurus; confunditur *actio publica* cum *privata*: nempe publicè in Ecclesia docere, & privatim domesticos rudes, sanos, ægros informare, consolari: Cui publicè in Ecclesia docere concessum, eidem & Baptismum administrare concessum: non item, cuicumque privatim informare & consolari permissum. Esse verò *Laicis & fœminis*, legitima vocatione nulla interveniente, permissum in Ecclesia publici ministerii partes sibi sumere & usurpare, Animadversores contra scripturam hoc loco inuunt: opponimus illud Dei: *currebant & non mittebam eos*, Jerem. 23. vers. 2. *Nemo sibi sumit hunc honorem*, Heb. 5. v. 4. Quod si, verò à ministerio publico, etiam quando ordinario ministro

nistro destituta est Ecclesia, Laicos & fœminas arcent Animadv. pro Baptismi administratione inferre nihil possunt: cum privati ministerii partem eam negem⁹ esse: ad me falsissimè provocât: expressè contradico, loco allegato.

Probatio Minoris à priorum omnium dignitate regali & sacerdotali pro publico docendi ministerio Laicis & fœminis asserendo petita Gorhardo indigna est: pro privato, ἀπροσδιόνυσ & ἀνακόλυθ & est. A potestate docendi privatim ad sacramenti ullius administrationē nulla est consequentia.

Tertium Lutheranorum argumentum (quod in Theologia quartum) huiusmodi est: Si infantes sine Baptismo decedentes nō regenerantur, sequitur in casu mortis instantis, absente verbi ministro, permissum esse fœminis baptizare infantes. At verum prius: Ergo & posterius.

§. 25.

Argumentum hoc majori cum ornatu producendum putant Animadversores.

Si Baptismus est unicum illud medium per quod infantes in peccatis concepti & nati ad vitam aeternam regenerantur, sequitur quod in casu necessitatis à personâ privatâ (Laico vel fœminâ) possit administrari. At verum prius. Ergo. Connexio ratio redditur: quia ubi est casus necessitatis, ibi communis ordo cessat; & quia in tali Baptismo substantialia ejus adsunt: non enim requiritur ad substantiam Baptismi, ut à ministro Ecclesia dispensetur.

Assumptio prob. ex Genes. 17, v. 7. Johan. 3, v. 5. Tit. 3, v. 5. Eph. 5, v. 26. * ib. th. 23

Ad argumentum à me propositum respondet Theologia, falsam esse Assumptionem & probationem inconsequentem: quia Baptismus appellatur lavacrum regenerationis, non quod regeneratio virtute externi Baptismi inchoetur, aut etiam in infantibus perficiatur, sed quod per eum significetur & obsignetur: sive ante Baptismum, sive in eo, sive post eum per spiritum S. contingat.

§. 26.

Adversus responsionem Animadversores sarcasticè & thraſonicè excipiunt: Vitaturus Charybdim in Scyllam incidit! Quod verbis tot falsitatibus scaturit exceptio*.

R. Verba hæc sunt thraſonica, quæ non moror: quia non nisi à præjudicio falso sunt dictata. Sed audiamus & castigemus ironica νεανιεύματα, quæ in theatrum hæc sunt producenda.

* p 443.
th. 24.

(1) Unde, quaso, didicit regenerationem virtute Baptismi in infantibus non inchoari? Fortassis ex illo Tit 3, v. 5. Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis*.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Ex loco Pauli ad Titum hoc non didici: sed nec vos inde falsam vestram doctrinam posse adstruere, è sequentibus patebit.

2. Unde didicerim docebit vos Theologia lib. 1. c. 22. th. 14. Expl. 23 ad quam ubi pervenero, Doctores vobis nominabo plures.

S. 27. (2) *Quis eum docuit, duplicem dari Baptismum, internum & externum?*
Procul dubio Beza; ex illo Ephes. 4. vers. 5. Unus Dominus, una fides, unum Ba-
 ibid. th ptisma.

cad.

R. 1. Baptismum, tanquam genus univocum, hoc est, propriè acceptum pro Novi Testamenti sacramento initiationis, in *internum & externum*, tanquam *species propriè sic dictas*, ego nunquam distinxì, neque hunc in errorem mihi unquam Doctorem exoptavi, aut quæsivi: Impingit eum mihi calumnia, *ἔγκλημα & ψευδολόγημα Salanum*; ex occasione nimis levicula. Cum enim *externum Baptismum* nomino, materiam Baptismi unius, quem scriptura prædicat, *externam* intelligo, cui *interna* opponitur, quæ & ipsa impropriè quandoque Baptismus appellatur. Docere hoc Animadversores meos, si solidè disputare, quàm calumniari maluissèt, capitis 22 Theol. th. 9, 10. potuissent. Planè eodem sensu scriptura distinguit *circumcisionem externam & internam*, externæ carnis & interni cordis. Uti etiam præputium est carnis & cordis, Levit. 26. v. 41. 42. Deut. 10. v. 16 & 30 v. 6. Jerem. 4. v. 4. & 9 v. 26. Ezech. 44 v. 9. Act 7 v. 51. Rom. 2. v. 28. 29. Quærant igitur nostri cavillatores, quis Prophetas & Apostolos docuerit, duplicem esse *circumcisionem*, externam & internam? Duplex esse *præputium*, animi & corporis?

2. Christianæ æquitatis specimen heïc exhibēt *Salani* disputatores *Bezam* producunt & traducunt, tanquam autorē, vel saltem approbatorē Baptismi duplicis (propriè sic dicti; hoc n. quod jure carpant, unum habere possunt) *interni & externi*: Part. 2 Resp. ad act. Coll. pag. 44. Tu quæso, amice lector, ipsum *Bezam* consule & lege & hominum horum admirare iniquitatem: quam in Jacobo Andr. miratur quoque *Beza*. Valde, inquit *Beza*, sum miratus cuiquam venire in mentem potuisse, ut putaret, quod in duo distribuitur, in totidem tota secari. Num enim, quæso, unum hominem in duos homines dividimus, cum ex duobus componi totum unum hominem dicimus, corpore videlicet & animâ? Aut animas plures numero esse sentimus, cum hominem in interiorem & exteriorem, ut loquuntur *Paulus & Petrus*, in uno eodemque subjecto, consideramus. Respondet a illa corporis & animæ distributio ad amissim istis Baptismi, imò etiam omnium sacramentorum partibus essentialibus &c. Et pag 46, 47. Rectè partes essentielles Baptismi & ipsius materiam esse dixi, *Aquam*, ut rem terrenam, & *Christi sanguinem*, ut rem cœlestem: & rectè actionem hominis externam, quæ est Baptismus externus, cum internâ spiritus, quæ est Baptismus internus, compositi: quæ male inficiatur D. Andr: neq; inde efficitur duos esse totos Baptismos sed unius totius duas partes Frustra heïc tumultuatur & sophisticatur *Granerus*, Dico, inquit,

inquit, per turpissimam & crassissimam ignorantiam confundi causam instru-
mentalem cum suo effectu, absurdissime causam instrumentalem & ejus effectum
constitui unius totius partes essentielles. Ablutionem illam sordium anima, quam
vocant Baptismum internum, dicimus esse fructum & effectum Baptismi, tan-
quam causæ instrumentalis, pag. 213, 214.

Re. Ecce hominis insolentiam & fastum ἀθεόλογον! cui si quis crassissi-
mam & turpissimam ignorantiam vicissim exprobraret, injuriam forte an-
nullam faceret. Baptismi partem quando Beza appellat ablutionem sordium
anima, non intelligit commune ἀποτέλεσμα, quod est ab externâ ministri &
internâ spiritus Dei actione, & peccatorum quoque appellatur ablutio: sed
peculiarem spiritus Dei actionem, à ministri externâ actione, etiam secun-
dum Lutheranos nonnullos, distinctam, quæ non est effectus Baptismi, tan-
quam causæ instrumentalis, sed causa principalis apotelesmatis, quod nomi-
ne ablutionis sordium anima quoq; venit, ut modò dixi. Debebat igitur inso-
lens hic Aristarchus distinxisse inter ablutionem peccatorum activam & passi-
vam: quarum illa est actio spiritus interna: hæc terminus actionis, seu ἀπο-
τέλεσμα, ad quod suo ordine & modo externa ministri actio quoq; concur-
rit. Sunt autem ita comparatæ hæ actiones, quas Baptismi partes Beza ap-
pellat, ut separari à se invicem possint, & in multis separentur. quibus com-
mune Baptismi nomen cum veteres, tum recentes Theologi impoluerunt,
de proprietate appellationis non adeò solliciti. Neque tam exquisita hæc est
totius ratio, quàm in aliis totis essentialibus, exempli gratiâ, in homine ex
corpore & anima, tanquam materia & forma, composito: quamvis aliqua
intercedat analogia, ad quam Beza respexit: quam ineptè exagitat Sophista,
pag. 214, 215 &c. & ultra mentem ipsius extendit: Non enim tam modum
compositionis attendit Beza, quàm partium componentium indolem & na-
turam: actio spiritus interna, insensibilis, comparatur animæ; actio ministri
externa, sensibilis, corpori. De compositione sacramenti nos suo loco egim⁹.

3. Si Doctor mihi arrideret Lutheranus, quod de externo & interno
Baptismo scripsi, acceptum id ferre possem Heerbrando; qui compend. Theol.
pag. 640. Etsi unus, inquit, est Baptismus, Ephes. 4. tamen trifariam accipi-
tur. Primum, externus aqua: secundo est Baptismus Christi internus, quo corda
ab ipso per spiritum S. a sordibus peccatorum abluuntur, & donantur homines spi-
ritu S. Et hic solus est Christi proprius: & hic conjunctus est externo, per quem &
fit. Tertius miraculosus, effusus super Apostolos in die pentecostes. Idem discri-
men agnoscunt & admittunt Hunnius in Postill. de Johannis Baptismo &
Sigefridus Saccus, in Postill. pag. 71. vide & Hoffmannum, Apolog. pag. 44.
addo & Brentium in catech. Sunt tamen & hisce Lutheranis & Bezâ docto-

res longè antiquiores, quibus usitata distinctio Baptismi in *Fluminis, Flaminis & Sanguinis* Baptismum: neque ignotus ut recentioribus, ita & vetustioribus, fuit Pauli locus, Eph 4. Unde nec ego, nec quisquam alius sanæ mentis tres Baptismos eliciet. Dignus tamen iste lusus lepidus & faceto ingenio, quod paulò post iterum se proderet *Gemina ablutionis* non semel meminerunt Patres, *Augustin: Ambros: Hieronym: Cyprian: Damasc: Isidor: & alii.* Ναζιαζενος διτλή ἐστὶ καθάρσις, διὸ δατῶν καὶ πνεύματος: vide Exer. 81. §. 12.

§. 28. (3) Unde hausit Baptismum regenerationem tantum significare & ob-
* ibid. th. gnare? forsan ex illo Ioh 3 v 5. Nisi quis renatus fuerit &c. *

ead. R. Baptismum non tantum esse signum & sigillum, sed &, sano sensu, efficax renascentiæ organum, docet, Theolog cap. 22. thes. 14. Expl. 3. Resp. ad 2. Ex allegato Iohannis loco error Lutheranorum non probatur: ut suo loco videbimus.

§. 29. (4) Ubi legit in infantibus ordinariè sine Baptismo vel ante Baptismum, regenerationem habere locum? Forsan in Epist. ad Ephes. 2. v. 3. vel Ioh. 3. vers. 6.
* ibid th. vel Iohi 14. v. 4. *

ead. R. 1. Nimis crassa sophistica! Egone scripsi, infantes ordinariè regenerari sine Baptismo vel ante Baptismum? Verba mea sunt, Baptismum appellari lavacrum regenerationis, quia per eum significatur & obsignatur regeneratio, sive ante Baptismum, sive in eo, sive post eum, per spiritum S. obtingat. Nullum spiritui S. momentum regenerationis ordinarium præscribo, neque admonentum Baptismi id restringo. Flat spiritus, ubi, quando vult: qua de re suo loco.

2. Ex allegatis locis minimè probatur, regenerationem infantum non peragi sine Baptismo, vel ante Baptismum. Quæ enim hæc consequentia: *Infantes per natiuitatem sunt peccatores & ex utero secum ferunt labem originalem: Ergo nulli sine Baptismo, vel ante Baptismum regenerantur.* Sutela hæc est Gerhardo indigna. Consequenti etiam Lutherani contradicunt, qui infantes sine baptismo decedentes non damnant. Imò nec adversus gentiliolum infantes pronunciare sustinet Meisnerus cum aliis nonnullis: ut supra vidimus. Quid quòd ordinariè omnes Christianorum infantes ante Baptismum regenerari praxis doceat *Lutherana*, quæ infantes non baptizat nisi fidem ante confessos.

§. 30. (5) Ubi inuenit, regenerationem eam, quæ post Baptismum obtingit, Ba-
* ibid. th. ptismo obsignari? Libro nullo, capite raso, folio invisibili *

ead. R. Lepidum caput cum tuo libro nullo, capite raso, folio invisibili! Digna festiuitas theologica gravitate, digna Graverianâ gravitate & æquitate, quam tanquam singulare ornamentum assumsit Gerhardus cum suo discipulo.

Quæro

Quæro, an libro nullo, capite raso, folio invisibili inveniatur, quod totidem verbis expressum in scriptura non invenitur? Affirmaturos hoc vos non opinor: Sic n. *palladia* vestra corruerent, *oralis manducatio*, *prævisafides*, *ubiquitas corporis Christi*, *regeneratio omnium & singulorum infantum in Baptismo &c.* Nihil enim horum expressis in scriptura verbis exstat. Quare in eorum, quæ libro nullo, capite raso & folio invisibili inveniuntur, censum non referetis, quæ per legitimam consequentiam è scripturâ deducuntur. Ita verò salva res & periculum à vestro libro nullo, capite raso & folio invisibili nullum erit. Baptismus ex natura & institutione divina esse sigillum justitiæ & sanctitatis, non exstat, opinor libro nullo, capite raso, folio invisibili: successit enim circumcissioni, quæ fuit sigillum justitiæ fidei. Atqui Baptismus vobis quoque est sacramentum initiationis, regenerationis, adeoque sanctitatis & justitiæ: est & sacramentum signum & sigillum: ut supra ostendimus: unde patet idem esse, sacramentum justitiæ, & sigillum justitiæ, atque sanctitatis. Sive igitur justitiam fidei antecedit, sive comitetur, sive sequatur, sigillum est & manet justitiæ sive antegressæ, sive connexæ, sive futuræ. Sanctificari autem & regenerari nonnullos demum post Baptismum, adeoque baptizatos etiam quosdam irrogenitos esse vel infame docet dogma de totali sanctorum electorum apostasia. Illis apostatis si ad mentem sanam redeant, Baptismus sigillum est justitiæ non tantum primæ, sed & post naufragium & jacturam primæ, secundæ: quia semel collatus Baptismus à *Lutheranis* quoque non iteratur. Idem igitur sigillum est justitiæ antecedentis, comitantis & consequentis. En spiritum vertiginis, qui circumgyrat nostrum *Gerhardum* cum discipulo!

Quartum argumentum, quod in Theologia quintum esset, nisi à me neglectum esset, ex cænâ & sanâ Antiquitate peti possit, ajunt, nisi hoc fasce *Lutheranos* sublevasset *Calvinus*, lib. 4. Instit. cap. 15. §. 20. Unde hæc mihi verba opponuntur: *Multis ab hinc annis, adeoque ab ipso ferè Ecclesiæ exordio receptum fuit, ut in periculo mortis Laici baptizarent, si minister in tempore non adesset.* Exclamant hæc: *Arrige aures W.!* *

§. 31.

*ib. th. 25

Re. I. Cum Theologiam scriberem, non ignota mihi fuit *Calvini* sententia, non ignota erroris, de *Laicorum & foeminarum* Baptismo, Antiquitas: quam ex *Calvino* demonstrare nil opus erat. Agnosco eam Antiquitatem, sed sanam eam esse nego. Errores in Ecclesiâ non præscribuntur. Nota *Satanæ* malitia, quæ in Ecclesiâ sparsit *Z zania* ab ipso *Mundi* exordio, in *Paradiso*, sibi que in hunc usque diem similis est. Quid ni igitur in exordio Ecclesiæ *Novi Testamenti* idem tentarit? Nonne *Apostolus* de pullulante iniquitatis mysterio queritur? Et *Cerintus* atque *Ebion* *Apostolica* tempora infecta-

festarunt? Testes hęc habemus locupletissimos, Hæresium catalogos ab *Augustino & Epiphanio* confectos.

2. Circa *Laicorum* Baptismum trepidat *Augustinus*: planè præcipitata est *Tertulliani* sententia: *Laicis jus est baptizandi; quod enim ex aquo accipitur, ex aquo dari potest.* Egregia verò ratio!

Perquam latissima ἀταξία aperitur fenestra & omne sacrum ministerium *Laicis* in Ecclesiis constitutis fit commune. Auribus suis accipiunt conciones sacras viri & scemine, pueri & puellæ: ad suggestum igitur admittendi promiscuè & in Ecclesia publicè docendi partes iis permittendæ. Cœnam Dominicam omnes accipiunt: ex aquo igitur dent quoque & administrent omnes. Aliis igitur multis *Tertulliani* erroribus & hic accenseatur.

3. De Baptismo *fœminarum* ita sentit cana & Sana Antiquitas.

Tertull. de veland. virg. c. 9. *Non permittitur mulieri in Ecclesiâ loqui: sed nec docere, nec tingere, nec offerre, nec ullius virilis muneris, nedum sacerdotalis officii sortem vendicare:* Idem de Bapt. c. 17. *Petulantia mulierum, quæ usurpavit docere, utique non etiam tingendi jus sibi pariet: nisi si quæ nova bestia venerit similis pristina: ut, quemadmodum illa Baptismum auferbat, ita aliqua per se eam conferat.*

Clemens, constit. 3. cap. 9. περὶ δὲ τῆς γυναικὸς βαπτίζειν, γινώσκουμεν ὑμῖν, ὅτι κίνδυνος ἔστι μικρὸς τοῖς τῆς ἐπιχειρήσεως. Διὸ ὃ συμβαλόμεν, ἐπισφαλὲς γάρ. Εἰ δὲ καὶ ἔδει ὑπὸ γυναικῶν βαπτίζεσθαι, πάντως ἀν καὶ ὁ κύριος ὑπὸ τῆς ἰδίας μητρὸς ἀβαπτίζετο.

Similia habet *Epiphanius*.

Concilii Carthag. 4. Can. 100. *Mulier baptizare non præsumat.* Assuunt hęc exceptionem de necessitate cogente, quam nullam agnovit concilium, adeoque sine omni exceptione mulierum Baptismum prohibet: neq; exceptionis hujus meminerunt *Tertullianus*, *Clemens*, *Epiphanius* aut probati Doctores alii. Ludibrio Baptismum exponi à *Marcionitis* γυναικοβαπτισμόν in Ecclesiam invehentibus, sine distinctione remedii extraordinarii, pronunciat *Epiphanius*. Certè non fuerat omittenda exceptio, præsertim in concilii canone, si locum ei esse cana & sana Antiquitas credidisset.

§. 32.

Quintum adversariorum argumentum *Ananiae* nititur exemplo, qui *Laicus* baptizasse dicitur, *Theol.* pag. 355. Syllogismus est: *Ananiae Paulum baptizavit, Actor. 9. v. 17, 18. Atqui Ananias fuit Laicus &c.*

Respondet Theolog. Assumptionem nego: *Bellarmini* ad eam probandam autoritas minimè sufficit: Quin potius nos *Laicum* fuisse negamus, vel hoc ipso argumento: quia baptizavit. Sed & alia suppetit ratio &c.

*ib. th. 26

Excipiunt *Animadv.* (1) *Lutheranos* hoc argumento non uti*.

Be. Res

R. Res mihi hoc loco cum *Lutheranis & Pontificiis*: quæ igitur pro suis non agnoscunt *Lutherani Pontificiis* pace meâ remittant: neque obscure Theologia *Pontificiorum* hoc esse argumentum innuit.

Excip. (2) *Principium me petere, quando contra Bellarm. sic concludo: Ananias baptizavit: Ergo non fuit Laicus**.

§. 33.
* ibid. th.
ead.

R. 1. Sequelæ *Bellarminiana*, *Ananias fuit Laicus: Ergo quidam Laicus baptizavit*: aliam oppono: *Ananias baptizavit: Ergo Laicus non fuit*: non ut principale probationis robur hoc esse ostendam: sed ut monstrem, plus roboris *Bellarminianam* sequelam non habere, quàm meam.

2. Expresse addo, aliam suppetere rationem: quia immediate vocatus est *Ananias* ad Baptismum Paulo conferendum, *Act. 9. vers. 11. 15. 17.* Vides, amice lector, planè frivolam *Adversariorum* animadversionem & cavillationem.

Accinunt sibi crepitante rostro ἐπιτίμιον. *Hæc pro adstruendâ & à corruptelis vindicandâ veritate sufficiant**.

* ibid. th.
ead.

R. Infelix assertio & vindicatio falsitatis & corruptelarum!

Progrediuntur jam ad enervandum robur argumentorum pro veritate contra falsitatem pugnantium.

Primum Theologiæ, contra *Laicorum & fœminarum* Baptismum, est. *Mulieribus in Ecclesiâ non est permillum publicè docere*, *1. Cor. 14. vers. 34.* *1. Tim. 2. v. 11.* Ergo nec sacramenta administrare: quia publicè docere & sacramenta administrare ad idem officium pertinet*.

* p. 446.
th. 27.
* ib. th. 28

Excipiunt: *Huic argumento esse satisfactum in th. 18, 20.**.

R. Nihil minus. Recurrat lector ad examen, *th. 18. & 20.*

§. 34.

Alterum argumentum: *Fœminis & Laicis non est permillum Cœnam Domini administrare: Ergo nec Baptismum*: siquidem utriusque sacramenti administratio ad eosdem pertinet.

Excipiunt: *Argumentum hoc facile abire in fumos, si sciamus, aliam esse rationem Baptismi, aliam Cœnæ Dominicæ. Esse Baptismum sacramentum initiationis, per quod Ecclesiâ primum inserimur, adeoque magis necessarium, quàm Eucharistiam, quæ est sacramentum confirmationis**.

* ibid. th.

R. 1. Alia est ratio Baptismi, alia cœnæ dominicæ, quoad symbola sacramentalia, quoad subiecta, quoad fines speciales &c. sed non quoad ministros legitimos. Non aliis mandata cœnæ, aliis Baptismi administratio. Quib? dixit Christ? *Hoc facite*: iis quoq; dixit: *Ite & docete baptizantes eos &c.*

2. Baptismum esse magis necessarium, quàm Eucharistiam dicunt hi disputatores, sed non probant: nos negamus: æquè stringit in utroq; man-

datum divinum : neutrius privatio damnabilis est : utriusque contemptus damnabilis est : non minus necessaria gratiæ conservatio quàm collatio : à neutro absolutè & simpliciter pendet gratia : multis Baptismus olim contigit, sine spirituali & verâ insertione : multi verè & spiritualiter inferuntur sine Baptismo : quicunque nullâ suâ culpâ privantur Baptismo ; quod de cœnâ quoque verissimè dicitur. Qui dixit ; *nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu, non poterit introire in regnum Dei* : idem quoque dixit : *nisi ederitis carnem Filii hominis, & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis* : Aqua Baptismi fidem non efficit, sed per fidem est efficax, etiam de sententiâ *Lutheranorum* ; quibus sacramenta sine fide nihil profunt, adeoque nec Baptismi aqua. Sic igitur in fumos abijt Exceptio.

§. 35.

Tertium argumentum : Mulieres & Laici non sunt legitimè vocati ad sacramenti administrationem : Ergo : Anteced. prob. Quia nec à Deo immediatè, nec à Magistratu Dei jussu sunt vocati.

Excipiunt, *stare argumentum hoc infirmistalis. Quamvis enim Laici solenni & ordinariâ vocatione, quâ gaudent Ecclesia ministri, destituantur, tamen ex argumentis superioribus colligi posse, quòd non omni vocatione careant : neque*

*ibid. th.
ead.

absurdè dici vocationē illas habere ab Ecclesia : quia illa approbavit & permisit *.
R. 1. Egregia scilicet vocatio *Laicorum & fœminarum* ! Unde jus vocationis hujus Ecclesia *Pontificiorum & Lutheranorum* habet ? Non de quavis, sed de legitimâ Dei que verbo consonâ vocatione sermo est. Aut forte quævis, à quacunq; Ecclesiâ, ad quodvis officium, vocatio est legitima ?

2. Argumenta superiora nihil minus probant, quàm legitimam *Laicorum & fœminarum* vocationem ad baptizandi ministerium : ut vidimus.

§. 36.

Quartum argumentum : Quia nulla est necessitas, quæ Laicos & fœminas ad Baptismum administrandum cogat : cùm talis Baptismus nec mandato divino nitatur, nec regenerationis beneficium Baptismo externo sit alligatum.

*ibid. th.
ead.

Excip. (1) *Argumentū hoc planè falsum esse : quia pugnat cum expressa scriptura, Joh. 3. v. 5. Gen 17. v. 7. Ubi necessitas Baptismi inculcatur* *.

R. 1. Necessitatem Baptismi simpliciter non negamus : etsi fidem & regenerationem à Baptismo absolutè & simpliciter pendere negamus : quod nec *Lutherani* affirmant, qui nobiscum vetus illud probant : *Sacramenti privatio non damnat* : neque damnant illi infantes sine Baptismo decedentes : uti nec olim damnati *Judæorum* puelli, qui ante octavum diem decesserunt. Igitur ex hypothesi divinæ voluntatis & præcepti necessaria est Baptismi collatio ; si minister præstò sit idoneus : qualis nec Laicus nec fœmina, nec æditus nec vetula obstetrix.

2. Allegat.

2. Allegata loca si nostræ sententiæ conciliari nullo modo possent, ipsos quoque *Lutheranos* cogerent negare, infantes olim ante circumcisionem & hodiè ante Baptismum mortuos salvari. De locis illis in specie suo loco.

Excipiunt (2) *Nondum esse probatum γυναικοβαπτισμὸν pugnare cum Dei mandato, neque distinctionem Baptismi in externum & internum* *. §. 37. * p. 447.

R. 1. Mandato Dei non niti γυναικοβαπτισμὸν, inde patet, quia post diligentissimam inquisitionem & lectionem scripturæ mandatum hætenus produci nullum potuit, neque deinceps poterit. Unde à Patribus & conciliis Baptismus hic repudiatus est: ut supra vidimus. In hisce talibus qui non est cum Christo, contra Christum est, Matth. 12. v. 30. th. ead.

2. Cavillatio de distinctione Baptismi in *externum & internum* jam ante excussa est.

Excipiunt (3) *Necessitatem heic intelligi non respectu Dei, sed nostri: Deum enim non esse alligatum ad media, sed nos, ut ubicunque substantialia Baptismi possunt haberi, ea infanti conferre teneamur* *. §. 38. * ibid. th. ead.

R. 1. Concedo alligari nos ad media: sed cum hac conditione: si haberi ea legitimè, secundum institutionem dominicam, possint: hanc conditionem in *Gynacobaptismo* non deprehendo.

2. Per substantialia Baptismi dubio procul intelligunt *Elementum aquæ & verbum*: hæc enim substantialia aliàs appellant *Lutherani*. Atqui si Baptismus est legitimus & suscipiendus, ubi Elementum est & verbum, à pueris quoque per lulum, quod olim factum, cum pronunciatione verborum, *Baptizote in Nomine &c.* adpersa aqua pro legitimo Baptismo habenda erit. Vide *Ruff* hist. lib. 1. cap. 1. *Niceph* lib. 8. cap. 44. Ita tandem & histrionum in Scenâ imitamenta rerum religiosarum rata erunt. Si quis olim *Laicus* non fecerit, non-Levita, vel fœmina, sacrificiorum substantialia, hoc vestro sensu accepta, omnia adhibuisset, an pro rato sacrificium Deus fuisset habiturus? Eadem est ratio substantialium Cœnæ Dominicæ; quæ si maxime à puero vel puellâ omnia adhiberentur, nunquâ tamen pro cœnâ legitimè administratâ actionem habituri essetis. Agnoscite igitur causæ vestræ morbum.

Excipiunt (4) *Gratis dici, gratiam ante vel post Baptismum infundi: quia repugnat, Eph. 2. v. 3.* §. 39.

R. 1. Consequentiam ex loco ad Eph. 2. v. 3. contra orthodoxos deductam nullius esse momenti, supra ostendi ad thes. 24. Distinguite inter id quod à naturâ habemus,

2. Si ea veteri Ecclesiæ insedisset suspicio, ante Baptismum regenerari neminem, tam diu Baptismum non distulissent, vel certè graviter hoc

nomine ab Episcopis objurati fuissent Christiani. Atqui constat, ut obscuros taceamus, *Constantinum* ad extremum vitæ tempus Baptismum distulisse, idque sine Episcoporum reprehensione: Constat *Nectarium* antè, quàm baptizaretur, designatum esse Episcopum *Constantinopolitanum*: Constat *Gregorium Nazianzenum*, Episcopi filium, ante virilem ætatem, tum quidem temporis sine scandalo, non esse baptizatum: qui ipse, nisi urgeat necessitas, censet tertio demum anno infantes esse baptizandos: quæ & *Tertulliani* fuit opinio.

§. 40. Quintum argumentū: Quia à *Marcionitis* invecus est γυναικοβαπτισμός.

Excipiunt: *Marcionitas* promiscuè tam in casu necessitatis, quàm ex-
* ibid. th. tra illum, γυναικοβαπτισμὸν concessisse*.

ead. R. Simpliciter ob γυναικοβαπτισμὸν introductum reprehenduntur: casus necessitatis, qui γυναικοβαπτισμὸν excuset, mentionem veteres nullam faciunt. Dignus γυναικοβαπτισμῷ autor, *Marcion*.

Non possum quin hæc subjiciam Animadversorū ineptā & pene scurrili puerilitate plenam Ironiam, quam attexunt quinto huic & ultimo argumento. *Achillea*, exclamant, *hæc est Panoplia, sub quâ latitans noster Theologia ac Philosophia Professor victoriam & lemniscatam palmam certò sibi promittit. Sed capra nondum peperit & hædus jam ludit in tecto.*

Lepida & faceta ingenia! Ob rem tam præclarè gestam & tam liberales in cathedrâ theologicâ jocos, trivialemque & planè Academicam adversarii exagitationem digna lemniscatâ palmâ, caprâ & hædo, quo cum in tecto ludant. Non metuunt sibi argumenta à gloriosorum horum militum impetu: stant immota, invicta: quæ non magis quatiunt elumbes hæ Animadv. elusiones, quàm capræ vel hædi. Partus lususve munitissimam turrim.

§. 41. Denique, quâ sunt Stomachi imbelillitate, non concoquunt, quod asfero per γυναικοβαπτισμὸν violari legem divinam: petunt sibi legem exprimi. Suspiciantur eò me tendere, quò *Calvinus*, quando scribit, lib. 4. Inst. c. 15. v. 2. *Sanguinem Christi nos emundare à peccatis: non igitur aquam Baptismi. Ita verò crassam committit causa fallaciam: emundare n. Christi sanguinem, tan-*
* ib. th. 29 quam causam principalem, Baptismum tanquam causam organicam*.

R. 1. De lege Dei per γυναικοβαπτισμὸν violatâ hæcenus egi: ac tum hæc non est agendum.

2. Per vim & ineptè hue trahitur argumentatio, quæ *Calvino* tribuitur: Ex hoc capite γυναικοβαπτισμὸν impugnare animum nunquam induxit: neque ullam video consequentiæ rationem. Assutum igitur hoc πᾶν &, ut curtiores prolongaret suppellectilem.

3. De Baptismi efficaciam suo agemus loco. Ego emundandi vim Baptismo simpliciter non adimo, ut nec *Calvinus*: neque ita crudè arguit *Calvinus*, qui quo sensu Baptismus appelletur *lavacrum regenerationis*, allega. o loco docet, & secus docentes redarguit. *Non sacramentum justificat*, inquit *Augustinus*, sed *fides sacramenti*: Sententiam hanc laudat *Lutherus* Postill. Eccl. part. 1. p. 183. c. Addit hæc *Lutherus*: Es ist kurgumb beschlossen: Tauffe hilfft niemand ist auch niemad zugeban/er glaube dann für sich selbst/vnd ohn eigen Glauben niemand zutauffen ist. Approbat ibidem *Waldensium* sententiam. Ein jeglicher muß für sich selbst glauben / vnd mit eigenem Glauben die Tauff oder Sacrament empfangen: wo nicht / so ist ihm die Tauff oder Sacrament kein nütz: So fern / inquit, red. n vnd halten sierecht. Contendit ibidem, aut *avodoxus* in Baptismo mentiri, quando ante Baptismum Infantis baptizandi fidem confitentur, infantis loco, aut infantem ante Baptismum credere. Unde, de *Lutheri* senten. Baptismus non est causa fidei, adeoque nec sanctificationis nec justificationis. Misso igitur *Calvino* in *Lutherum* dentes vestros acuite: cujus hæc sunt verba: darumb wann ihre (der *Waldenser*) meinung recht were (quod nempe infantes ad Baptismum delati per se non credant) so mußte das alles eytel lügen vnd Spötterey seyn/das mit dem Kind in der Tauff gehandelt wird. Dann da frage der Täufer / ob das Kind glaube: vnd man antwortet ja / an seiner statt / vnd ob es wolle getauft werden. Da antwortet man auch ja / an seiner statt. Nun wird dennoch niemand an seine statt getauft: sondern es wird selbst getauft: Darumb muß es auch selbst glauben: oder die Paten müssen lügen/wann sie sagen an seiner statt / ich glaube. Imò ne baptizari quidem infantes *Lutherus* vult, nisi ex hypothesi antecedentis fidei: Ibid. pag. 184. a. Wo wir nun nicht besser können auß diese Frage antworten / vnd beweisen daß die jenige Kinder selbst glauben/vnd eigenen Glauben haben: Da ist mein trewer Rath vnd Urtheil/daß man stracks abstehe/je ehe je besser / vnd tauffe nimmermehr kein Kind etc.

EXERCITATIO LXXXVI.

De Baptismi causâ materiali asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa.

A B efficiente ad materiam Baptismi progrediuntur Animadversores *Salani*. Et initio quidem materiam distinguunt in *ex* & *circa* quam: Materiam ex qua in externam & internam: Illam nominant aquam & quidem solam, Ubi Animadversoribus equidem non contradico, nec ipsi mi-

§. 1.

* p. 448.
th. 30.

hi. Attamen *Beza* vellicant, quem scriptitasse ajunt, in administrando Baptismo quemvis alium liquorem ritè adhiberi posse. Quibus instrumentis, exclamant, hisce se extricabit laqueis *Beza*? Quid respondebit? *

R. I. Fidem in allegatione desidero. Loquitur *Beza* de casu deficientis aquæ, & quæstio est: *Utrum, aqua deficiente, præstet Baptismum infanti planè non conferre; an, aqua loco, liquorem alium fluentem, qui nempe ad usum lotionis adhiberi queat, assumere eoque baptizare?* Extra casum hunc nullus est quæstioni locus, nedum ut responsurus sit *Beza*, licere quemvis alium liquorem adhibere.

2. In hoc casu sentit *Beza* præstare alium liquorem adhibere, quàm Baptismum infanti prorsus negare. Sententia est privata, quam Ecclesiæ submittit judicio. Si ante pronunciatam à *Beza* sententiam, quæstio hæc *Gerhardo* proposita fuisset & tranquillari conscientias suas responsione theologicâ religiosi viri petissent, nescio an aliam ipse laturus fuisset sententiam, stante præsertim hypothesi, de regeneratione, perpetuo Baptismi in omnib' baptizatis infantibus effectu.

3. Ne solus *Beza* inextricabilibus vestris laqueis teneatur, socium ei adjungo *Lutherum*, qui, aquâ deficiente, etiam *cerevisiam* aut *lac*, pro aquâ, in Baptismo adhiberi posse, sumpto deliberandi spatio, respondit, & ratione reddidit, *quia pro lavacro servire possunt*: Colloq. mensal. fol. 200. B. Cogitate, quibus instrumentis extricare se laqueis hisce *Lutherus* possit? Quid responsurus sit, aut vos pro illo?

Scio equidem Colloquia illa non omnibus probari *Lutheranis*: Continent n. multa minus theologica. Interim *Lutheri* sunt, à *Lutheranis* è san, & *Lutheri* ore excepta, à *Lutheranis* vulgata & commendata. Lectorem remitto ad *Johannis Aurisabri* præfationem, quæ utilitatem illorum & præstantiam prolixè prædicat: unde ab aliis quoque *Lutheranis* allegantur. Neque ullo modo verisimile est, quicquam hæc ab adstantibus vel assidentibus affectû esse *Luthero*, quem tanquam Numen coluerunt ita ut & ludicra quasi pro oraculis habuerint. Ad *Lutherum* quoq; remitto tumultuantem *Græverum* in absurd, p. 173. 174. 175. 176. nec non *Mentzerum*, Tom. Gieß. 2. disp. 14. thes. 108. De quæstione *Luthero* & *Beza* propositâ judicet Ecclesia. Ego sententiam non præcipito.

§. 2.

Occupant hæc Animadverfores: *Quod si prætereundum vellet, in casu necessitatis dispositionem de ordinario ministro intercedere: Ergo etiam de aquâ: parata est responsio: diversam esse rationem: quia aqua est pars essentialis Baptismi, ministri verò qualitas nequaquam: cum causa efficiens nunquam rei essentiam ingrediatur* *.

* ibid, th.

R. I. Qui

Be. 1. Qui aquam denominavit, idem & ministrum denominavit. Autoritas instituentis non minùs adstringit ad ministrum, quàm ad aquam: Si igitur de ministro licet disponere, quid nò de aqua etiam? Etiam si igitur ministri qualitas non est pars essentialis, tamen defectus ejus ipsam quoque afficit essentiam, ita ut pro non-sacramento habeatur, quod à non-idoneo applicatum est ministro: ut si puer aut furiosus cœnam dominicam vel Baptismum administrat, adhibitis symbolis à Deo præscriptis & sacrâ verborû formulâ. Quid de sacrificiis legalibus vobis videtur? Si quis olim non-sacerdos, partibus sacerdotis sibi sumtis, bovem aut ovem immolasset, an pro vero sacrificio à Deo & Ecclesiâ Israeliticâ id habitum fuisset?

2. Si efficiens nunquam ingreditur essentiam & substantiam rei, cur inter substantialia Baptismi communiter refertis verbum, quod nec materia nec forma est accuratè loquendo, sed ad efficientem pertinet. Est enim instrumentum, quo autor præscribit & explicat essentialia; seu substantialia: Cur S. S. Trinitatem, quæ & ipsa efficiens est Baptismi?

3. Tam religiosi heic estis! Et panem verum atque cibarium è cœna dominica exterminare, & pro ea *spumam & nebulam* substituere non dubitatis? Sic quoque, contra Domini mandatum, fractionem omittis.

Missio Bezæ, in me jam iras suas convertunt. *Ajunt me sine ratione immersionem, seu aspersionem aquæ, ad materiam externam Baptismi trahere: quod precedenti disp. th. 17. demonstratum jactant: imò absurdè etiam: quia theolog. th. 12. ad externam formam expressè refero immersionem, seu aspersionem. Atqui idem non potest simul esse materia & forma* *.

§. 3.

* ib. th. 31.

Be. Argutia minus subtilis ad thesin illâ 17. disp. 9. excussa & conculcata est: ostendi diverso respectu & consideratione, rem eandem *materia & forma* rationem subire posse, & ipsos quoq; heic assentiri *Lutheranos*, quos allegavi. *Externa forma* latiore significatu sic accepta & dicta, nempe sensibilis symbolorum sacramentalium tractatio; quæ & ipsa sacramentalis symboli habet rationem, quid nò & ipsa respectu formæ internæ, ad materiam referri queat? Sed actum heic non ago, neque prolixiore responso frivolâ cavillationem dignam judico, quamvis reperisse heic sibi Animadv. videantur, non quod pueri in fabâ.

Ingenuè heic confitentur dissensum Theologorum Lutheranorum circa internam Baptismi materiam: quando alteram Baptismi partem essentialem, seu materiam internam, nonnulli constituunt *verbum*, ex Ephes. 5. v. 26. alii *spiritum* S. Joh. 3. v. 1. 1. Cor. 12. v. 13. 2. Cor. 1. v. 12. alii *sanguinem Christi*, Apoc. 1. v. 5. 1. Joh. 1. v. 8. 1. Pet. 1. v. 2. alii S. S. Trinitatem, Tom. Giesl. 2. disp. 14. th. III.

§. 4.

th. III. Nolunt heic cornicum oculos configere, neque tamen veriore sententiam deferere. Itaque alteram essentialem Baptismi partem, hoc est, materiam internam, constituunt verbum, seu, quod idem ipsis, Nomen totius SS. Trinitatis, Patris, Filii & spiritus S. & Filii quidem Θεου & υἱου, ne ex Baptismo sanguis Christi credatur excludi, à quo Baptismus suam habet virtutem. Cur vero sanguinem Christi non ferant internam appellari materiam, hanc adferunt, cum Mentzero, rationem, quia mentionem expressam institutio non facit *.

* p. 449.
th 32.

Re. 1. Ubi igitur πολυτέλεια & illa Lutheranorum consensio toties hætenus in hoc jactata collegio! Sed non heic tantum in studia scinduntur contraria, sed & in aliis magni momenti quæstionibus: Evidentia Exercitationes naturæ producant specimina. Quoties in os *Luthero* contradicunt recentes *Lutherani*!

2. Nolunt videri cornicum oculos configere: attamen erroris & cæcitatæ accusant socios, qui Christi sanguinem ad internam Baptismi materiã rectissimè referunt: quo in censu sunt non postremi inter *Lutheranos* nominis Doctores. Verior scilicet, si vobis habenda fides, sententia eorum, qui alteram essentialem Baptismi partem constituunt *verbum institutionis*. Atqui non illicò verius est, quod vobis videtur esse. *Institutionis verbum* (etiam de sententiã *Mentzeri* vestri, Tom. 2. Giesl. disp. 14. th. 114.) rectius inter externas & efficientes causas, quàm inter internas refertur. Est n. verbũ instrumentum illud, quo materia sacramenti instituitur, quod materiam nobis describit, sive expressè, sive implicite. Interna Baptismi materia insensibilis est, nempe res signata per verbum sensibile menti offerenda, ut & per signa visibilia. Ita *Augustinum* interpretor: *Accedat verbum ad elementum & fit sacramentum*: Siquidem tota sacramenti ratio ad solius Dei referenda auctoritatem & institutionem, quæ verbo exprimitur, Ubi n. verbum nullum, ibi institutio nulla, ubi institutio nulla, ibi sacramentum nullum. Accedit, quod verbum sit signum, non res signata: Unde, si omninò ad causam materiale referri verbum deberet, ad externam potius, quàm internam materiam, quæ est res signata, referendum esset. Si *institutionis verbum*, inquit *Mentzerus*, loco alleg. th. 115. esset pars altera materia Baptismi: eodem modo etiam sacra cœna pars altera erit *verbum institutionis*: Rationem consequentia reddit ex paritate, th. 116. consequens falsum judicat.

3. Nimis ἀκυρολόγως pro synonymis habentur, *verbum institutionis* & *Sacro-S. Trinitas*: quæ hoc loco ut efficiens causa princeps nobis commendatur & verbo exprimitur. Interim aliud est verbũ & signum, aliud res verbo significata.

4. Cur

4. Cur sanguinem Christi in Baptismo pro re signata cum *Lutheranis* nonnullis habeamus, gravis est causa. Omnium sacramentorum V. & N. T. materia interna Christus est *θεὸς υἱὸς πατρὸς*, cujus signū sacramentale citra controversiam fuit *Agnus Paschalis*, cui Domini cœna successit, quæ sacramentū est corporis & sanguinis dominici, alimonie nostræ spiritualis, quæ figurant Panis & vinum: Circumcisio sigillum fuit justitiæ fidei Christi pro nobis fundendo sanguine impetrandæ, fidelibus jam tum imputatæ. Circumcisioni successit Baptismus, sacramentum purificationis nostræ spiritualis; quod cum in Aqua administretur, elemento corporis sordes natura sua purgante, ecquid rectius dicatur figurare quàm Domini sanguinem, *qui ab omnibus nos purgat animas sordibus*, hoc est, peccatis, 1. Johan. 1. v. 7. Utque Aqua Baptismi adspersione corpora nostra, ita sanguine Christi corda nostra; 1. Pet. 1. v. 2. Adspersionis hujus in veteri testamento expressissimus fuit typus sanguinis victimarum adspersio, de qua multa Apostolus ad Hebr. 9. cui in Novo Testamento respondere adspersionem aquæ in Baptismo, quis quæso moderatus Theologus negaverit? *Audi*, inquit *Ambrosius*, tom. 2. lib. 3. de spir. S. cap. 11. quomodo testis spiritus mentem renovat, aqua proficit ad lavacrum, sanguis spectat ad pretium. Spiritus n. nos per adoptionem filios Dei fecit, sacri fontis unda nos abluit, sanguis Domini nos redemit. Neque tamen excludimus *Sacrosanctam Trinitatem*, cui acceptam ferimus purificationem nostri: attamen per & propter fusu pro nobis dominicum sanguinem. Non contradicunt hæc nobis, nisi qui omnibus contradicendi laborant morbo. Forsan idcirco non placet *Christi sanguis*, ne, si sanguinis Christi signum sacramentale agnoscant esse aquam Baptismi, cogantur fateri in, cum & sub aqua Baptismi esse sanguinem Christi: utrin, cum & sub vino Eucharistico esse fingitur; quævis *Mentzerus* hoc verum esse contendat, Tom. 2. Giesl. disp. 14. th. 1. 8. quod & ubiquitas requirit. Sic cum aqua Baptismi etiam defluet sanguis Christi. Quoties, quæso, hoc modo fusus & fundendus!

5. Ratio, quam adferunt, *quia expressam sanguinis Christi mentionem non fecit institutio*, nullius est momenti: siquidem expressa omnium partium substantialium mentio in omnibus sacramentis non fit. Sufficit si legitime educi vel ex institutione, vel ex scriptura reliqua possit. Ubi in institutione *Agni Paschalis* expressa fit mentio Christi *θεὸς υἱὸς πατρὸς*, agni immaculati pro nobis mactandi? Circumcisio signum & sigillum fuit justitiæ fidei. Ubi verò expressa justitiæ hujus in institutione mentio?

6. Sed ipsi *Animadv.* consentunt, se ex Baptismo non excludere Christi sanguinem, etiam si expressa ejus mentio non fit. Includunt igitur sanguinem

nem Christi, & in partium substantialium numero habent. Inter accidentia enim numeraturos non opinor: Siquidem ex sanguine Christi vim Baptismi derivat. Interim veritas absq; contradictione dimittenda nō videbatur.

§.5.

Ad internam Baptismi materiam refert quoque Theologia *mundationem à peccatis, & unionem cum Christo arctissimam*. Non concoquunt hoc Disputatores *Salani*: quia inter principales Baptismi fines non est minimus à peccatis purgari & cum Christo uniri *.

ib. th. 33

R. Finis Baptismi est significare, exhibere & fidelibus obsignare purificationem à peccatis & cum Christo unionem: Est igitur Baptismus bonorum horum cœlestium sacramentum, quæ hoc ipso nomine ad internam Baptismi materiam in eodē referuntur: ut n. signa sunt externa sacramenti materia, ita signatæ res interna.

Excipit *Menczerus*, Tom. 2. Giesl. disp. 14. thes. 132. *Unumquodque sacramentum substantiam habet propriam & ab aliis sacramentis distinctam*. Atqui ablutio à peccatis sive remissio peccatorum non est soli Baptismo propria. Ergo non pertinet ad substantiam Baptismi. Assumptio probatur: Quia remissio peccatorum etiam ministerio verbi tribuitur.

R. I. Crypticus est syllogismus, in quo, propositionis loco, ponitur probatio ejus: Igitur propositionem, vel potius probationem propositionis, negamus: Si substantia sacramenti intelligatur res cœlestis & significata: Sacramenta nō tam distinguuntur *re cœlesti*, quàm *re terrenâ*, seu symbolis sacramentalibus sensibilibus. Sacramentorum tam Veteris, quàm novi Testamenti res signata, seu cœlestis, est Christus cum omnibus beneficiis ad nos redundantibus. Sunt n. sacramenta sigilla promissionum Evangelicarum: Evangelicæ verò promissiones complectuntur & offerunt Christum cum beneficiis. Unde sacramentum appellatur *verbum visibile*, Evangelium, *audibile*. Libuit n. Deo nostro imbecillitati nostræ succurrere signo visibili non uno, ut tantò facilius in animos nostros descenderet Christus crucifixus, extra quem nihil inter *Corinthios* scire *Paulus* decreverat, 1. Cor. 2. v. 2. Hæc Evangelii, hæc sacramentorum substantia, sive materia est. Inepta igitur & nulla est consequentia: *Remissio peccatorum, vel ablutio à peccatis, non est Baptismi propria: Ergo non est materia Baptismi*. Quid illis fiet *Lutheranis*, qui Baptismi materiam agnoscunt *sanguinem Christi*; quem tamen cum S. Eucharistiâ cōmūnem habet? Quid *Menczero*, qui Baptismi materiam statuit SS. *Trinitatem*? Hæc verò si ideò Baptismi materia est, quia in nomine, hoc est, jussu & autoritate SS. Trinitatis baptizamus: Quid nō & S. Eucharistiæ materia erit: quia ejusdem SS. Trinitatis jussu & autoritate S. Eucharistiâ celebramus? Neq; aptior illa est con-

est consequentia: *Remissio peccatorum tribuitur quoque verbi ministerio: Ergo non est materia Baptismi.* Subordinata non pugnant. *Iustitia fidei* etiam olim tributa verbi Evangelici ministerio fuit: quæ tamen nihilominus materia circumcisionis fuit: unde appellata *circumcisio sigillum iustitiae fidei*, Rom. 4. v. 11. Eadem *Baptismi & circumcisionis* materia interna est: ut eadem *Agni Paschalis & S. Eucharistiae.*

2. *Assumptionis* probatio quoque minus idonea est: non verbi ministerium, sed alia sacramenta erant alleganda; & ostendendum, Baptismum cum iis communem habere remissionem peccatorum.

De vi & efficacia Baptismi quod attexunt, suo loco videbimus: non absq^{ue} §. 6. *fusco me adscribere sanguini Christi vim mundandi à peccato & regenerandi* *, * ibid. th. calumnia est familiaris hisce Disputatoribus. Aquam in Baptismo non esse ead. simpliciter aquam, sed aquam mandato Dei comprehensam & verbo vite conjunctam, etiam Animadv. non monentibus, novimus, neq; tamen propterea aquam in idolum mutamus cum *Luthero*, q^{ui} scribit SS. *Trinitatem omnem suam virtutem in Baptismum effundere*, Tom. 6. Jen. pag 306. A. & tanto in honore habendum Baptismum, in quanto Deum habemus, Tom eod p. 303. De Baptismo honorificè non sentit, qui, q^{ui} Baptismi non est, ei affingit. Ubi fides non est, ibi Baptismus non prodest: at fides prodest, etiam ubi Baptismus non est: modò Baptismi contemptus absit. *Externus aqua Baptismus*, inquit in *Gatech. Brentius*, simpliciter ad salutem non est necessarius, neq; nudum hoc opus Christianum facit. Meminit ibidem Judæi sæpius baptizati, q^{ui} tamen Christianus nō est factus: quia fide fuit destitutus. Sed nondum dimitti *Wendelinus* potest: Quia asserit, solam Christi sanguinem propriè & accuratè loquendo rectè materialem Baptismi partem statui Ubi nec sibi, nec Animadv. ex asse satisfacere dicitur: Non sibi, quia omnipresenciam carnis Christi negat. Unde arguunt: Omnis pars essentialis Baptismi debet esse in terris: Sanguis Christi non est in terris, sed tantum in cælo: Ergo non est &c.

Non Animadvers: quia expressa sanguinis Christi in Baptismi institutione mentio fit nulla *.

R. 1. *Solum* Christi sanguinem propriè & accuratè loquendo rectè materialem Baptismi partem statui, ego nunquam asserui. In thes. 10. nominavi non solum Christi sanguinem, sed præter eum, *mundationem à peccatis & unionem nostri cum Christo arctissimam*: Hæc verò dum eximia Dei opera recensco, non excludo spiritum autorem horum operum, etiam si expressam ejus mentionem non facio. En ergo Animadv. *ψευδολόγημα!*

2. *Ubiquitatem* corporis Christi rectè nego, simulq; sanguinem Christi

partem Baptismi materiale, quamvis in terris jam non sit, rectè constituo, elumbem syllogismum nil moratus, cujus *propositio* falsa est, ex falsissimâ hypothesis nata: *quod signum & signatum in sacramento αδιασάτως invicem præsentia esse necessario debeant*. Præsentiam hanc oralem peperit *manducatio oralis*. Nos in signis & signatis αδιασάτως necessario requiri, negamus: neque fides localiter tantum & αδιασάτως præsentia, sed & longissimè distantia apprehendit: imò non existentia tantum, sed & præterita atque futura. Erat veterum sacramentorum res signata adeoque & materia Mediator Homo, quamvis Homo nondum esset, sed futurus demum esset. Corporis os non capit nisi præsentia.

3. De ratiunculâ, quòd expressa sanguinis Christi in institutione mentio non fiat, jam ante egimus.

§. 7.

Ajunt me fucum facere & meris verborum prestigiis incautos circumvenire, quando p. 356. scribo: Sicut aqua vim habet abluendi sordes corporis: ita sanguis Christi vim habet abluendi sordes spirituales: *& hunc fucum probè denudatum fuisse, ab Eckhard fasc. cap. 9. q. 7. ex hypothesis nimirum: quòd, sanguis Christi non sit capax divinarum proprietatum & operationum.*

R. Elumbem Eckhardi paralogismum quando dissolvi, de hominis iniquitate & audaciâ conquestus sum, q̃ tam elumbi argumento totas Ecclesias lacerare, mendacii accusare & conscientias impugnare non dubitaverit. De quo etiamnum jure conqueror, neque injuriam Eckhardo ullam facio.

Quid ad hæc nostri Animadv., æquissimi & moderatissimi homines? Plenis, inquiunt, pharetris calumnias ejaculatur in pium & de Ecclesiâ Dei optimè meritum D. Eckhardū. Qui bona nititur conscientia, hæc scommata & diſteria hæreticorum tam non curat, quàm corvorum aliarumq; obscænarum avium per medium ærem volitantium crocitates atq; garritus. Poterit, si quod ex hoc λοιδόγιας studio gaudii percipit, eo frui & ita quidem, ut pinguescat etiâ maledicendo*.

*ib. th. 35

R. Promulgat, nisi fallor, cornu hoc arietinum Sabbathum convitiōrū, quæ plenis, non pharetris, sed plaustris in orthodoxos ejaculantur humani & graves theologī: *Hæretici sumus, scommata & diſteria fundimus, corvis aliisq; obscænis comparandi avibus*, innocentiam quando nostram asserimus, & iniquissimas accusationes iniquitatis & audaciæ accusamus. Iniquissimus censor & Judex nostrarum est conscientiarum Eckhardus, qui nil hęc nisi suam denudavit iniquitatem & audaciam: Gaudeant, per me licet, Animadvrsi. hoc λοιδόγιας studio, eoq; fruuntur & maledicendo pinguescant. Non poterit nō propendere ipsis aqualicul⁹, si criminationes & maledictiones pingue faciūt.

Respondi Eckhardo connexi consequentiam esse nullam: probationem
simpli-

simpliciter non esse veram: mundationem à peccatis non esse vel idioma divinum, vel operationem divinam in specie sic dictam, sed ἀποτέλεσμα, seu opus Mediatorium, ad quod utraque natura, quod suum est, confert &c.

Habes jam, exclamant Animadv. mi Dn. Eckharde, responsum, quod an non elumbe sit, judicent docti omnes & probi *.

§. 8.

* p. 451.

th. ead.

R. Imò verò habet ille responsum, q̃ conscientias nostras liberat, & ini. qui hominis accusationem delumbat. Quid desiderent in eo Aristarchi nostri, audiamus.

Excip. (1) In canone concilii Chalcedonensis, quod in operationibus officii agat qualibet natura, quod suum est, maluisse à me omitti expressa verba: cum communicatione alterius. Ubi candor, exclamant, tuus, W. ? Audax homo, qui sic detruncare audes verba totius concilii ! *

§. 9.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Concilii Chalcedonensis hæc nullam mentionem facio, mentem meam explico. Etiam si igitur verbis concilii utor, tamen detruncare ea jure dici non magis possum, quam qui aliorum utuntur autorum verbis, ad quorum tamen auctoritatem non provocant. Impune semper licuit & deinceps, etiam invitis vobis, licebit aliorum verba nostra facere, nostroq; instituto accommodare: quantisper ad auctoritatem expressè non provocamus. Resorbeant igitur convitium & calumniam suam audaces hii homines.

2. Quando canonem concilii supra ex professo allegavi, quæ hæc desiderant verba, non omisi, sed probè excussi: hæc ut nullo opprobrio; sic & commodo meo nullo omissi: siquidem mihi nequaquam contradicunt: ut suo loco supra ostendi, & jam nunc ostendam. Certè nimis simplex essem, si verborum illorum omissione doctis me posse imponere credidissem. Cui n. ignota sunt illa ? Igitur candorem in hisce hominibus jure desidero: insuperque audaciam & impudentiam accuso.

Excip. (2) Disertè scripturam explicare, quæ sit illa communicatio: nempe, quod Christo, secundum humanam naturam, inter alia idiomata divina, communicata sit virtus illa verè divina mundandi à peccatis. Inde non solū Christo θεὸς ὁ ὢν, sed & sanguini ejus mundationem à peccatis tribui: adeoq; humanam naturam & sanguinem non agere tantum secundum virtutem naturalem humanam, sed etiam secundum virtutem divinam communicatam *.

§. 10.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Habet jam Wend. responsum & Canonis explicationem, q̃ cum applausu accepturi fuissent Monothelæ, Eutychianorum affines: suo in loco supra ostendimus in doctrinâ, de Personâ Christi. Absit verò ut hujusmodi καὶ ὁ ὢν sanxerit venerandum concilium, cujus hæc est mens: utramq; naturam suis distinctam manere proprietatibus, q̃ negabant Eutychiani, natura-

rum abolentes distinctionem per proprietatum communicationem & confusionem: attamen agere utramq; cum alterius communione, hoc est, ad apotelesmata, seu opera theandrica, concurrere utramq; diversis agendi principiis & actionibus: quod negabant *Monothelæ*; de quibus ex *Damasceno* & aliis veteribus multa laudavi supra. Aliam qui sibi hæc fingunt communionem, præteream, quæ cum orthodoxâ vetustate docent nostræ Ecclesiæ, in scopulos impingunt *Eutychianos* vel *Monotheléticos*. Scripturæ locos, quibus abuti solent adversarii, supra excussimus.

2. *Mundatio à peccatis* apotelesma est & opus theandricum: quod humanæ quoque tribuitur naturæ & sanguini pro nobis fuso: non quod in solidum inde & unicè proficiscatur, sed quod ad id suum quoque conferat unâ cum Naturâ divinâ sanguis Domini pro nobis fusus, & lytri loco datus, per & propter quod peccata nobis remittuntur & corrupta natura instauratur. Quæ eandem Dominico sanguini divinâque naturæ vim agendi actionemque tribuunt, (actionem hæc distinguo ab apotelesmate) à piâ vetustate ex scripturis accusantur & gravissimi erroris damnantur.

§. II.

Excip. (3) *Patere hinc ingenium Calvinianorum & lusum aleatorium: concedere ipsos, quod Christus in personâ unitate habeat carnem & sanguinē, quod nos à peccatis mundet, sed quod ipse sanguis Christi virtute non agens personaliter sibi communicatâ nos mundet, non credere* *.

* ibid. th. ead.

R. Per summam calumniam *lusus aleatorius* orthodoxis hæc exprobratur: sententiam nostrâ scripturæ & piæ vetustati consonam esse persuasum: contrariam verò *Eutychianam*, vel *Monotheticam*: Unde patet ingenium horum hominum & lusum aleatorium: veram agnoscere videri volunt humanam naturam, & tamen omnipotentem eam & immensam prædicant: nihil n. ubique est, nisi quod immensum est. Ne Deus quidem ubique esset, nisi immensus esset. Sed defendi aliter oralis manducatio non potest.

§. 12.

Pergunt ad materiam circa quam, quam ajunt esse homines vivos & omnes homines: quia Deus omnes homines vult salvos fieri & omnibus media offert, quibus vitam æternam consequi possint *.

* ib. th. 36

R. Non nisi vivos esse baptizandos, verum est, omnes simpliciter homines, citra distinctionē, esse baptizandos, falsum est: Qui n. ex Christianis non sunt nati, neque doctrinâ Christianam amplectuntur, baptizandi non sunt, etiâ de adversariorum sententia. Quo sensu velit Deus omnes salvos fieri, suo loco ostendimus: *Lutherano* sensu id falsum est: non n. omnes ad salutem sunt electi. Æternæ vitæ obtinendæ media sufficientia omnibus offerri & ipsum est falsum: ut supra monstravimus.

Sed

*Sed ipsi se castigant Animadversores, & rectè negant, baptizandos esse adultos Christi doctrinam non amplexos & gentiliū infantes, quātales *: Sed non diuturnæ sunt hæ induciæ: mox in capillos involant, Calvino, Beza & Bucano, qui non Christianorum infantibus Baptismum denegant; quibus & W. adjungunt, qui eos duntaxat homines ad Baptismum admittit, qui probabiliter censentur esse in fœdere gratia: quam opinionem falsâ ajunt nisi hypothesi, quod Christianorum infantes ante perceptum Baptismum actu sint in fœdere Dei *.*

§. 13.

* p. 452.
th. 37, 38.

* ib. th. 39

R. 1. Baptismus circumcisioni successit: ut igitur circumcisio fuit sigillum fœderis, ita & Baptismus. Atqui sigillum fœderis nemini nisi fœderato conferendū, vel ad minimum, qui probabiliter est in fœdere. Sic & Lutherani docent, infantes esse baptizandos non minus, quā olim circumcidebantur: quia ad ipsos gratiæ fœdus pertinet: sic in locis *Hafenreiff.* lib. 3. loc. 7. sic alij. Et hanc ob causam ut olim gentiliū liberi ad circumcisionem non admittebantur, quia à fœdere alieni & extra civitatem Dei erant: sic & hodiè ad Baptismum iidem non pertinent: quo distinguit Deus Ecclesiæ cives à non-civibus. Hinc ut olim *Judaorum* infantes ante octavū diem & circumcisionem mortuos Ecclesia non damnavit, sed de salute ipsorum, tanq̃ fœderatorum & civium Ecclesiæ, benè speravit. Sic & hodie de Christianorum infantibus ante Baptismum decedentibus idem judicat Ecclesia. Imò nec gentiliū infantes è regno eorū excludere Lutherani nonnulli sustinent.

2. Infantes Christianorum, etiam ante Baptismum, actu esse in fœdere Dei, de sententia *Lutheranorum*, testatur praxis. Siquidem per *ἀναδόχους* ante Baptismum infantes de fide interrogantur, & p̃ eosdem fidem profitentur. Unde *Lutherus* in Postill. Eccl. Entweder müssen die Kinder vor der Tauff glauben/oder die Paten müssen liegen: locum antè allegavi. Atqui actu in fœdere est, qui credit Evangelio. Interim externa fœderis societas nulli à nobis neganda, qui Christum confitetur, vel ex fœderato natus est: ad hos promissionem referimus: *Ero Deus tuus & seminis tui post te.*

3. *Bucanus* parvulos infidelium manifestè à Christo alienorum, si maxime à Christianis suscepti sint, negat è vestigio, ante aņos discretionis, esse baptizandos, loc. 47. q. 32. Contraria Animadv. sententia an veritatis sit cynosura, à qua nefas deflectere, nondum liquet. Privilegium hoc gentiliū infantibus scriptura non asserit. An parentis gentilis ad Christum conversio filio in gentilitate nato jus fœderis & baptismi in prima infantia acquirat? quæstio est in Ecclesia nondum expressè decisa, adeoq; non exagitandus, q̃ negativā amplectitur: præsertim cū rationes pro affirmativa non sint evidentes nisi pro Baptismo infantum Christianorum: Interim ad praxin Apostolorum, qui

§. 14.

qui totas familias baptizarunt, nostri quoq; theologi provocāt. Alia est quæstio, de quâ *Farrell. ad Calvin. Epist. p. 129.* videatur quoq; *Calvini Epist. p. 180.*

Sed audiamus, quibus rationum firmamentis Animadv. nostri probent, infantes Christianorum, ante perceptū Baptismum, non esse in Dei fœdere.

*Si essent, inquit, in fœdere Dei, tum mendacii postularentur universa scriptura à: Et. que de peccato originali agunt, & etiam Christianorum infantes eos declarant: ut Job. 14. v. 4. & 15. v. 14. Job. 3. v. 6. Rom. 5. v. 12. Gen. 5. v. 3. Ps. 51. vers. 7. Ephes. 2. v. 3. **

* p. 453.
th. ead.

R. Planè nullius momenti est consequentia: miror tam inepto argumento pugnare *Gerhardū.* Infantes Christianorū sunt fœderati Dei; etiam si originale peccatum ex utero secum trahunt. Nam si à fœdere Dei simpliciter excludit peccatum originis, ne adulti quidem fideles & baptizati erunt fœderati: quia quoq; peccatum originale his adhæret, unā cum actualibus multis, quibus infantes nondum sunt obnoxii. Nullitatem consequentiæ agnoscit *Lutherus*, q. originale peccatum agnoscit in infantibus, & tamen ante susceptum Baptismum eosdem prædicat fideles: *Postill. Eccl. part. 1. p. 183.* & hoc ipsum vult praxis Ecclesiæ in administratione Baptismi; ubi interrogatio & confessio fidei præcedit infantum Baptismum. Et qui ante Baptismum decedunt Christianorum infantes, an pro infidelibus & non fœderatis simpliciter habendi sunt, quia per naturam peccatores sunt?

§. 15.
* ibid. th.
ead.

Pergunt disputando: *Si ante Baptismum essemus sancti, quid opus esset regeneratione, quæ tam sedulo à nobis requiritur? **

R. 1. Semper nobis opus regeneratione; quia divinæ imagini conformes esse semper tenemur; neque sine sanctitate quisquam Deum videbit. Ante circumcisionē sanctus fuit *Abraham*: an regeneratione ei opus non fuit? Qui adulti baptizantur & fidem ante Baptismum profitentur, ante Baptismum sunt sancti, & tamen opus habent regeneratione; neque frustra suscipiunt Baptismum, uti nec *Abraham* circumcisionem.

2. Sed non satis exprimunt, q. volunt, Disputatores nostri. Hoc, nisi fallor, volunt. *Si ante Baptismum essemus sancti, non opus esset Baptismo:* Consequentia ratio est: quia Baptismus suscipitur, ut regenerationem non regentis conferat: qui igitur ante Baptismum est regentis, frustra baptizatur: quod n. actu jam habetur, id demum acquiri non est necesse: Atqui planè inconsequens est principale connexum. Ratio est hypothesis, q. *Lutherano* sensu acceptam negamus. Nec circumcisio, nec Baptismus sensibilis per se inchoat & efficit in infantibus regenerationem; de quo suo loco. Consequentia nullitatem probant exempla & circumcisorum & baptizatorū, ante utriusq; sacramenti susceptionē, fidelium & regentorum. Ita argutantem *Lutherus* non tulisset.

Porro

Porro disputant: *Si fiunt, non nascuntur Christiani, sequitur ante Baptismum in Dei fœdere infantem non esse* *.

§. 16.

* ibid.

R. Planè nulla est consequentia: Etiam in materno utero possunt esse Christiani, etiam si non nascuntur, sed fiunt. Discernendum n. qd à *Naturâ* est, ab eo, qd à *Gratiâ* est: quamvis simul esse possint *Natura & Gratia*. *Naturâ* sumus peccatores, sed per *Gratiam* justificamur & sanctificamur, alii in materno utero, alii statim à nativitate, alii in Baptismo, alii post Baptismum; prout spiritui visum est: neq; in hac imperfectione corruptionem *Naturæ* penitus abolet *Gratia*: sed in eodem cum ipsâ moratur subjecto: unde simul esse nil prohibet. Externum civitatis Dei jus singulari privilegio infantes Christianorû à nativitate quoq; trahunt, cujus jure ad externa fœderis bona admittuntur, q nati sunt ex Christianis: à quibus excluduntur gentiliû infantes.

Tandem aliquam Christianorum infantibus, præ aliis, concedunt prærogativam apostolico motu loco, Act. 2. v. 39. *Prærogativa est, quòd in aetate infantili, antè quàm in verâ religione instituantur, possint & debeant baptizari: reliqui non item. Hæc tamen prærogativâ negant eos ab utero materno sanctos effici, ipsoque actu fœderi inseri* *.

§. 17.

R. I. Cômuni omnibus & singulis Christianorum infantibus sanctitatem, q ex utero materno secum efferunt, aliam nullam tribuimus, quàm quæ ab Apostolo iis tribuitur, Rom. II. v. 16. 1, Cor. 7. v. 14. Ubi intelligi à nobis *sanctitatem regenerationis* constanter hæcenus negavimus, & etiamnum negamus: quamvis à calumnia nos tutos præstare hæcenus confessio nostra non potuerit, apud eos præsertim, qui ad fovenda in Christi Ecclesiâ dissidia omnia dicta nostra & facta in pejorem accipere partem consueverunt, neq; nos verborum nostrorum interpretes ferunt & audiunt. Adversus quos coram Deo nos tutabitur conscientia & innocentia.

* ibid. th. ead.

2. *Fœderati* dicuntur vel *ingeneri*, quicunque visibilis Ecclesiæ sunt membra; quæ nobis innotescunt vel ex confessione, vel ex nativitate è Christianis Ecclesiæ visibilis membris; quibus cômunia sunt externa Ecclesiæ visibilis privilegia propria, & spes quoque interiorû, quæ charitatis præsumit judicium, ex promissione cômuni, *Ero Deus tuus & seminis tui post te*: Item: *vobis & liberis vestris &c.* quos cômunitè Dei populû scriptura appellat, Vel *in specie*, qui invisibilis Ecclesiæ sunt membra, per fidem actu Christo capiti insita: quales nec omnes sunt Christianorum infantes, sive ante Baptismum, sive in Baptismo, sive post Baptismum: nec omnes adulti, qui fidem in Christum profitentur, inter quos hypocrite sunt multi; qui tales non sunt, quales videntur, aut videri volunt, Secus, si p fœderatis à nobis non habendi, nisi de

h h

quibus

quibus ex scientia aut conscientia pronuciare possumus, major pars civium Ecclesiæ visibilis erit excludenda, neq; ullis adultis Baptismus conferendus : in quibus actualem requiri fidem vos ipsi docetis.

§. 18.

Sed nimis dubitanter audaculis hisce loqui videor, quando dico, eos duntaxat baptizandos, qui probabiliter censentur esse in fœdere gratiæ: Interim *Aruspice* ex *Hetruriâ* nolunt consulere: in promptu ipsis ratio ex *absoluto Calvinianorum decreto*. *Quam diu n., inquit, pro illo, non secus ac olim Graci pro suâ Helenâ, dimicant, certi esse non possunt, hunc vel illum hominem esse in gratia Dei constitutum.* Hoc *W.* subolfaciens dubitanter loquitur & probabiliter tantum censet, homines esse in fœdere gratiæ*.

* ibid. th.

40.

R. 1. Nimis *nasuri* sunt hi homines, qui odorantur, etiam quæ non sunt. Malunt interim iudicii sui errorem sequi, quàm *Aruspice* consulere, vel saltem meam mentem probè ponderare: ut ne desit contradictionum materies. *Non dubitanter*, sed cum *fiducia* loquor. Ut & vos mecum loquamini, nullo negotio efficiam. Adultos, q. ex gentilismo sua dant Christo nomina, non baptizatis, nisi fidem in Christum professi, ex iudicio charitatis, actu sint in fœdere gratiæ, Christo per veram fidem insiti. Iudicium hoc vestrum est ne probabile, an infallibile? Posterius eligere non potestis, quia *Cardiognosta* nō estis, & verò constat, hypocritas à sinceris dignosci infallibiliter nō posse, cum interioris animi morbus sit hypocrisis, qui in cute non apparet. Si prius eligitis, mecum loquimini, utrum *dubitanter*, an *fidenter*?

2. Ubique in *absolutum decretum* impingunt, q. conditionatum fingunt, & quale nō agnoscimus, nobis affingunt. Non *absolutum*, quod à nobis, *August., Luthero* & priscis *Lutheranis* asseritur, sed *conditionatum* adulteræ *Helenæ* est simile, ex schola transumptum adultera, nempe *Palagiana*: unde & fides prævisa: cujus germana soror *oralis manducatio*.

3. Vos, qui *absolutum decretum* non agnoscitis, certiores esse non potestis, hunc vel illum hominem in gratia Dei esse constitutum, quàm nos. Si quidem in gratia Dei constitutus est nemo, nisi quem amore speciali in Filio Deus actu complectitur, cui peccata condonat, & qui per fidem Mediatori Christo est insitus: quod in fronte nulli ita est scriptum, ut infallibili iudicio legi ab alio possit: ut modò diximus. *Conditionatum* decretum nullam hæc pariet certitudinem.

§. 19.

Instant: *Probabilitas hæc se extendit ad omnes Christianorum infantes, aut non: Si ad omnes, tunc probabiliter omnes Christianorum infantes sunt electi: quod falsum: Si non ad omnes: non igitur omnes baptizandi* *.

R. 1. Probabilitas hæc charitatis accidit iudicio; non tantum in collatione

latione Baptismi, sed & cœnæ Dominicæ. Frequentissimis cōmunicantium cœtibus Eucharistica symbola porrigitis, ex præsumptione vel probabilitate dignitatis: Indignis n. scientes & volentes non porrigetis: *Unde ad imitationem sic arguo*: Probabilitas hæc se extendit ad omnes communicantes, aut non: si ad omnes, tunc probabiliter omnes cōmunicantes, in numerosissimis cœtibus sunt digni. Quis verò probabile hoc esse sibi persuadeat; in tantâ hyp. critarum sinceris ubique se miscentium frequentiâ? si non ad omnes: non igitur omnibus porrigenda symbola sacramentalia, neq; porcis obijciendæ margaritæ. Hæc si vos ipsos expediveritis, pro me quoque respondebitis, & cornu vestrum infringetis.

2. Interim ipse p me respondeo directè: Extendit se probabilitas hæc ad omnes, non, q̄ probabile sit, omnes & singulos infantes esse electos: sed q̄ charitatis iudicium in specie vel individuo nullum possit excludere: q̄vis indefinite constet, nō omnes esse electos. Ita indefinite & in genere etsi olim non ignorarunt Apostoli inter eos, qui Baptismū expetebant & fidem Christianam profitebantur, esse hypocritas, verâ fide destitutos: tamen de singulis, q̄ se offerebāt, benè sperarunt & nullū repulerunt: Unde inter alios *Simon magus* quoq; baptizatus fuit, nequissimus hypocrita, q̄ Apostolos deceperat.

Poterant hæc finire animadversionem suam de Baptismi materiâ, & cū *Anabaptistis* me decertantem dimittere: quos utriq; adversarios habemus, iisdemq; argumentis impetimus. Sed persequuntur victoriâ & soli volunt videri *Anabaptistarū* tela posse confringere. Unde responsiones meas sugillāt, assumtis, verarū hypotheseū loco calumniis & cavillationib⁹ insequentib⁹

Quamdiu, inquit, perniciosas hasce opiniones fovet W. quod infantes à fidelibus parentibus nascantur sancti: quod fidem habere non possint: quod sacramenta nō sint organa excitanda fidei: tam diu sine victoriâ manebit, & argumenta Anabaptistarum inconcussa jacebunt: quippe quæ robur inde acquirunt haud exiguum. *. Ex disputat: *Gießen*: hæc sunt descripta.

R. 1. Ubi scripsi ego *sanctitatem regenerationis* progari p̄ nativitatem carnalem? Ubi scripsi infantes fidem simpliciter vel nullo modo, habere posse? Ubi scripsi sacramenta nullo modo, esse organa excitandæ fidei? Non mea hæc est sententia simplex, sed Animadversorum calumnia triplex.

2. *Regenerationis sanctitas* Baptismum antecedens *Anabaptistarum* causam nihil juvat: imò destruit: procedunt illi à negatione regenerationis infantum, ad negationem Baptismi eorundem. Quisquis igitur infantes sanctos pronunciat, *Anabaptistis* contradicit. Sic & *Lutherus* sanctitatem infantum ante Baptismum adstruit: ut supra vidim⁹. Forsan & hic triumphare de

S. 20.

* ib. th. 41

*Anabaptistis non poterit: Observentur illa Luth. verba, Postill. Eccles. p. 2. pag. 183. C. Das ist kurgumb beschlossen: Tauffe hylff niemand / ist auch niemand zugeben / er glaube dann für sich selbst: vnd ohne eigenen Glauben niemand zu tauffen ist. Eant jam Giessenses, & axioma: Sacramentum sine fide u-
tentis est inanis ceremonia: pro Anabaptistis animandis exagitent: quamvis nec hoc orthodoxis simpliciter probetur.*

3. Neque solida est illa consequentia: *Sacramenta non sunt organa efficiendi fidem: Ergo infantes non sunt Baptizandi.* Falsa hypothesis heic est: Infantes ideò baptizari ut per aquam fides eis infundatur; omnibusque per aquam fidem infundi. Ex veris, non ex falsis hypothefibus, refutandi sunt hæretici.

Quod garriunt, *multas pro stare Anabaptistarum argumentationes, ad quas, salvis suis hypothefibus, in æternum Calviniani solide respondere non possint: thrafonica est grandiloquentia, cum falsiloquentiâ conjuncta. In solvendis Anabaptistarum paralogismis nemo orthodoxorum hætenus defecit, vel Lutheranorum auxilia imploravit.*

Jam in solutiones *Anabaptisticorum* argumentorum animadvertunt, nec non in argumenta *Anabaptistis* à me opposita.

§. 21.

Et initio quidem in primo & principe argumento meo. Infantes sunt in fœdere: Ergo ad illos pertinet sigillum fœderis: lapsus notant: quia Christianorum infantes actu in fœdere Dei constituti & per appellationem nudi sigilli efficaciam Baptismi minus.*

* ibid. th.

42,

R. 1. De infantibus Christianorum actu in Dei fœdere constitutorum jam ante egi: nihil heic peccatum.

2. Neque circa efficaciam Baptismi quicquam peccatum, quando sigillum appellavi Baptismum: aut si peccatum, cum *Mose* peccatum, qui circumcisionem fœderis appellat sigillum, Gen. 17. v. 11. & cum *Paulo*, Rom. 4. v. 11. Nudum sigillum hæc narrant, ut invidiam orthodoxis concilient. De efficacia Baptismi deinceps.

§. 22.

Alterum argumentum Anabaptistis oppositum, est: Infantes sunt capaces spiritus S. & rei p Baptismum signatæ, nempe, purgationis à peccatis: Ergo:

Hoc si seriò credit, inquit, agnoscat etiam infantes fidei esse capaces: quia purgatio à peccatis non contingit nisi per fidem. Unde argumentantur. Qui est capax spiritus S. is etiam vera fidei est capax: Infantes sunt capaces spiritus S. Ergo etiam vera fidei. Conclusionem ajunt à Calvin: non admitti: quod ex Beza

* ib. th. 43 & Piscatore probant*.

R. Conclusionem à me admitti testatur Theolog. pag. 450, 451, ubi de fide

fide infantum differitur. Ex nostris, qui fidem infantibus videntur denegare, quos inter *Beza* & *Piscator* numerantur, non loquuntur de fide absolutè & omni, sed tantum de certo fidei modo, qui in adultis est conspicuus, completurque notitiam, assensum & fiduciam non tantum in actu primo, sed & secundo: quem modum infantibus rationis & discretionis usu destitutis, actu nihil intelligentibus, nihil componentibus aut dividantibus, (quæ omnia in adultorum concurrunt fide) competere negant: Interim agnoscunt & prædicant *admirabile quidem & abditum ac inscrutabile, certissimum tamen S. spiritus in ipsis opus merè passivum, quo fit ut Christi membra nascantur, cujus ad mortem usq; crucis obedientia ipsis imputata à mortis reatu ipsos absolvit & aternâ vitâ per imputatam eandem Christi justitiam in ipso dignos efficit*: quæ *Beza* sunt verba ad Act. Colloq. resp. 2. p. 103. Hoc divinum, abditum, mirabile & inscrutabile spiritus S. opus, quæ eadem consequuntur, quæ fidem adultorum, si infantum appellare fidem alicui libeat, nec *Beza* nec *Piscator* obloquetur: Quid n. in verbis morosissimus & propter ea Ecclesiam distrahamus, si res ipsa sit sana? Neque *Augustinus* adultorum fidem ut infantibus tribueret, à se impetrare potuit. Sic n. ille Epist. 57. *Scire divina parvulos, qui nec humana adhuc norint, si verbis velimus ostendere, vereor ne ipsis sensibus nostris facere videamur injuriam, quando id loquendo suadere studemus, ubi omnes vires officii-umque sermonis superet evidentia veritatis*. Idem tract. 80. in Joh. *Mundatio nequaquam fluxo & labili tribueretur elemento, nisi adderetur, in verbo. Hoc verbum fidei tantum valet in Ecclesiâ Dei, ut per ipsam credentem, offerentem, benedicentem, tingentem, etiam illum mundet infantem, quamvis nondum valentē corde credere ad justitiam & ore confiteri ad salutem*. Sic lib. 4. de Bapt. cap. 24. *docet in infantibus baptizatis precedere Regenerationis sacramentum, & si Christianam tenuerint pietatem, sequi in corde conversionem, cujus in corpore præcessit mysterium*. Idem *infantes docet credere fide parentum* serm. 14. de verbis Apostoli: quod & *Bernhardus* docet, Epist. 77.

Aliam verò esse fidei infantilis & fidei adultæ rationem omnes ii coguntur admittere, qui ordinarium gignendæ fidei medium in Ecclesiâ ajunt esse Dei verbum lectum vel prædicatum, auditum & intellectum mentisq; bono agro exceptum: quæ & *Lutheranorum* est sententia: falsa utique, si adulta fides per Baptismi aquam omnibus & singulis Christianorum infantibus infunditur. Sic n. adulta fides ordinariè per verbum non efficeretur, sed actu in animâ ab infantia primâ existens, tantum suscitaretur & se tandem exerceret p. modum *Platonica Reminiscencia*. Imò ne suscitari quidem necesse haberet, si planè adulta esset fides, quippe quæ non tantum est in actu primo, sed

§. 23.

vel maximè in actu secundo. Mirum certè quod, inter tot myriades infantū baptizatorum, nullus unquam existiterit, qui ante institutionem, rationis usu per ætatem se jam exerente, indicium aliquod præsentis adultæ fidei, quoad notitiam & assensum, dederit : quod omnes hæcenus nil nisi meram rerum ut humanarum, ita vel in primis divinarum ignorantiam summam prodiderint. Cum fari jam discunt & sacris sermonibus initiantur, ecquid intelligere inter initia illa deprehenduntur ? Quibus nulla obtingit institutio, nulla verbi auditio vel in publicis concionibus, vel in familiari conversatione, ecquæ fidei adultæ, quoad notitiam, assensum atque fiduciam, in ætate jam adultâ, juvenili, virili aut senili etiam, dant documenta ? Itaque stante *Lutheranâ* hypothefi, Christianorum infantes, quando ad discretionis annos perveniunt & ratione uti fariq; incipiunt, fidem actualem, secundis actibus explicatam, quæ in primâ habuerunt infantia, videntur amittere & oblivisci, adeoque à Deo deficere, ut postmodum per verbum ordinariè non convertantur nisi apostata, adeoque adultus nemo fidelis sit, nisi qui ante apostata fuerit. Ecce plenam consolationis doctrinam !

§. 24.

Infantes spiritus S. & renovationis esse capaces probavi, inter alia, exemplo *Jeremia*, c. i. v. 5. *Fatentur animadv. multos eruditos, pro adstruendâ capacitate fidei in infantibus, uti exemplo illo : sed si ad verbum הקדשתיך attendatur, apparere non de sanctificatione à peccato, sed de segregatione & destinatione ad rem sacram, verbi ministerium, id esse accipiendum **.

* p. 455.
th. ead.

R. Quis credat multos illos & eruditos viros, inter quos dubio procul etiam *Lutherani* sunt (nostros n. appellari eruditos in hoc collegio non semel ægrè ferunt *Animadv.*) ignorasse sensum Prophetæ & significationem verbi הקדשתיך : quod etiam si aliàs significationem illam non abnuit, tamen hoc loco necessariò inferre visum non est.

Siquidem peculiare quid & non ordinarium de *Jeremia* prædicatur. Atqui in utero existentem ad munus aliquod à Deo ordinari non est extraordinarium aliquid, sed ordinariū : siquidem in utero existentes ad officia futura ordinat Deus, imò ab æterno, quoscunq; ad officia adhibiturus est. Sed & hæc contradicendum erat, nec mihi saltem, sed & multis eruditiss.

§. 25.

Ad tertium Anabaptist: argumentum respondeo, regenerationem infantum spiritui S. non esse impossibilem, etsi modus à nobis fortean investigari non potest. Assumunt hoc & argumentantur *Animadversores*:

*Quicumq; regenerantur illi habent fidem : Infantes regenerantur : Ergo &c. Proposit: prob: Quia regenerati Deo placent, sine fide autem impossibile est Deo placere, Heb. 11, vers. 16. **

* ibid. th.

R. Cor

R. Conclusio mihi non contradicit, si particularis sit: Fidem infantibus nonnullis jam ante concessi, etsi non ad eam illam, qualis est adultorum in actuali consistens notitiâ, assensu & fiduciâ: quæ sine usu rationis esse non possunt.

Atqui, instant, sibi ipsi hoc modo contradicit Wendelinus, qui negat regenerationem in infantibus virtute externi Baptismi inchoari*. §. 26.
* ibid. th.

R. Certè misera consequentia! Regeneratio in infantibus virtute externi Baptismi non efficitur. Ergo regeneratio infantum non est possibilis spiritui S. ead.

Sed instant: Wendelinus concedit infantes per Baptismum regenerari: alias Anabaptistis nihil respondisset*. §. 27.
* ibid. th.

R. Concedere me, infantes per Baptismum regenerari, sensu Luthe- ead.
rano, falsum est: & tamen Anabaptistis rectè respondeo, negando nimirum impossibilitatem regenerationis infantum ab Anabaptistis affirmatam.

Ad quartum Anabaptistarum argumentum respondeo, etiamsi infantes non credunt perfectione, ut adulti: tamen inclinatione credere, spiritu S. mentes & voluntates ipsorum disponente & præparante: quod etiam sine rationis usu fieri posse dico.

Excipiunt Animadversores (1) Si cuilibet liceret fingere novas & absurdas distinctiones, quale tandem monstrum pariet theologia: addunt Beza *αποτόμως* fidem infantibus denegare. Vorstium scribere plerosque nostrum initia & semina fidei pueris fidelium concedere: Ergo non omnes*. §. 27.
* p. 456.
th. ead.

R. 1. Si cuilibet liceret novas & absurdas distinctiones fingere, talia monstra paritura esset theologia, qualia superiori seculo peperit, quando ubiquitas corporis Christi & oralis manducatio absurdis distinctionibus cœpit afferri.

2. Distinctio mea absurda non est, sed ex collatione scripturæ cum naturâ & modulo infantum petita: non admittit infantum modulus adultam fidem, quam nec scriptura ei tribuit, neque ante Lutherum quisquam theologus nominis alicujus: negavit suo tempore Augustinus Epist. 57. quam paulò ante allegavi: repugnat quoque manifesta experientia, de quâ supra.

3. Beza & alii infantibus fidem negantes loquuntur de fide adultâ in actibus secundis notitiæ, assensus & fiduciæ consistente: qualem nec ego ipsis tribuo.

Excipiunt (2) Oportuisse me meminisse inclinationem ad credendum non sufficere ad applicationem beneficiorum Christi, sed fidem actualem requiri: alias si infantum fides esset in mera potentia etiam salutem ipsorum fore in mera potentia: imò & hypocritas salvatum iri, quia & ipsi fidem habent in potentia*. §. 28.
* ibid. th.
R. In ead.

R. 1. Infantibus regenitis, quos suo modo credere dicimus, imputatur justitia Christi, quamvis actu secundo, ut adulti, beneficium hoc sibi non applicent: plus non requirit ab iis Deus, quam dat iis. Sic nec à dormiente adulto actuale applicationem requirit Deus: quia non dat ipsi, ut eadem dormiens possit præstare, quæ vigilans.

2. Fidem infantum, quos fide donari dico, in merâ esse potentiâ, hoc est, in potentiâ remotâ omnem actum excludente, (quomodo & infideles in potentiâ ad fidem sunt:) ego non affirmo. Potentia mihi excludit non actum omnem, sed secundum tantum, qui absurdè tribuitur infantibus. Unde frivolum est, quod de hypocritis objicitur: quibus nullo actu fides competit salvifica, ut nec *Judeis* vel *Paganis*. Qui fidem non admittunt nisi in actu secundo constitutam ii & dormientibus & aliud agentibus nec de objecto fidei actu cogitantibus fidem adimunt, omnibusque, in illis momentis, spiritum emittentibus unâ cum fide salutem adimunt: Est igitur *crudelis consequentia*, à negatione fidei in actu secundo constitutæ ad negationem salutis actualis.

§.29.

Excipiunt (3) *Notandam esse ἐμφασιν φράσεως*, qui credit in Filium (non qui fidem habet potentiâ:) habebit vitam eternam, *loh 3 v. 16*. Illud autem non credere, nihil aliud esse, quam Christum apprehendere; idque non posse accipi de nudo habitu: quia alias duæ darentur credentium classes, in quibus aliqui per fidem habituales, aliqui per actuales salvantur: hoc verò contra scripturam esse non

* *ibid. th. nisi unum credentium genus agnoscentem* *.

ead.

R. 1. *ἐμφασιν φράσεως* non ignoramus: sed ut communis hominum appellatio, quæ & adultis & infantibus competit, etiam in scripturâ, non infert omnimodam adultorum & infantum similitudinem, ita nec fidei, cujus planè eadem non est ratio in infantibus & adultis, quia eadem non est ratio infantum & adultorum.

2. Fidem expressè scriptura infantibus non tribuit: per consequentias ea est afferenda: cumque magnum inter adultos & infantes discrimen agnoscat scriptura, quid nî & fidei admittat discrimen? Duæ credentium classes non magis absurdè admittuntur, quàm duæ hominum classes, una adultorum, in quibus fidei actus secundi sunt conspicui, altera infantum, quorum conditioni habitus infusus, vel dispositio sufficiens est, ex misericordia divina, quæ ut infantes esse adultos non jubet, ita ab infantibus quoque non omnia requirit, quæ ab adultis, nec omnia iis dat, quæ adultis. Lo-

cuples nobis testis experientia.

EXERCITATIO LXXXVII.

*Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de
Baptismi causâ formali internâ.*

Non possunt hoc concoquere Animadversores nostri, quòd internam Baptismi formam Theologia nominat relationem sacramentalem signorum & rerum signatarum in Baptismo, consistentem in significatione, ob signatione & præbitione rei signatæ. Ubi ajunt mirum in modum arridere Calvinianis analogiam sacramentalem, viderique sibi eos reperisse in ea, non quod pueri in faba. Remittunt me ad disputationem IX. quæ de analogia sibi videtur triumphare: quamvis interim nolint videri omnem analogiam è Baptismo proscribere*.

§. 1.

R. 1. Arridet nobis analogia sacramentalis, quia sacramentorum indolem ob oculos nobis ponit: sunt sacramenta signa & sigilla fœderis, quæ nisi similitudinem quandam earum haberent rerum, quarum sunt sacramenta, omnino sacramenta non essent: & hanc ob causam nomina quoque & effecta rerum signatarum iis tribuuntur: ut ex Augustino aliàs docuimus. Facile, nisi fallor, analogiam sacramentalem ferrent Lutherani, modò inferret ea ad *ἀσάλας* signorum & rerum signatarum, & ad oralem manducationem stabiliendam, crederetur esse Christi corpus *in, cum & sub* pane Eucharistico. Christi sanguis *in, cum & sub* vino Eucharistico: & utrumque æquè captaret os corporis: modò *in, cum & sub* aqua Baptismi & per eam omnibus infantibus infundi cum fide regeneratio crederetur. Hæc enim putant se reperisse, non quod pueri in faba.

* p 457.
th. 46, 47

2. Ad nonam disputationem frustra me remittunt: jam enim non æ satisfactum abundè. Analogiam ea sugillavit, sed non prostravit: stat ea & porro stabit, per illam: Quòd si verò & Animadversores cum aliis Lutheranis admittunt analogiam, tanquam sacramentorū naturæ & scripturæ conformem: ecurrà nobis laudatam nauseant tanquàm cramben sæpius coctam?

At, inquiunt, in eo vertitur quæstionis cardo: An Baptismus præter significationem & analogiam habeat etiam vim regenerandi & spiritum S. conferendi? Et num in sacramentali hac analogia consistat Baptismi forma? Prius ajunt me negare, posterius affirmare*.

§. 2.

* ibid. th.

R. 1. Si Baptismum accipias pro complexo & toto, constante ex duabus partibus, nempe, re terrena & cœlesti: simpliciter vim regenerandi Baptismo non adimimus. Quis enim negat sanguinem Christi & spiritum Dei,

ead.

quæ res sunt cœlestes, habere vim regenerandi & purgandi? Siquidem propter *λύτρον* spiritus S. nos regenerat fidemque nobis confert, quo *λύτρον* apprehendimus & per quam justificamur.

Quòd si verò per Baptismum intelligas symbolum sacramentale aquam à Christo usui huic sacro peculiariter destinatam & ritè adhibitam, uti cum *Augustino* & aliis nostri Theologi plerunque sacramentum accipiunt, pro *symbolo sacramentali* ad rem cœlestē relato eumq; significante, exhibente & obsignante: negamus eam esse Baptismi vim, ut regenerationem infundat, & ex omnibus infantibus non-regenitis efficiat regenitos, spiritumq; sanctum conferat. De quo deinceps, exercitatione sequenti, agendum erit.

2. *Analogia* Baptismi nobis non est tantum *significativa*, ut hoc loco innuunt Animadversores, sed *exhibitiva* quoque & *obsignativa*: in quâ formam sacramenti consistere, rectè dicimus & docemus. Quæ enim relati, quatenus est relatum, forma dicatur veriùs & rectiùs, quàm relatio? Videantur Exercit. in disput 9.

§. 3. Sed contrarium probantes Animadversores audiamus: Sic argumentantur, contra *analogiam*, quam Baptismi formam constituimus.

*Quod convenit omni aquæ, non est officium sacramentale Baptismi: Atqui significare ablutionem sordium spiritualium convenit omni aquæ: Ergo: **
* ibid. th. ead.

R. 1. Falsa supponitur hypothesis, *Baptismi aquam significare tantum generaliter ablutionem sordium spiritualium*. Contra hanc calumniam sæpius protestati sumus.

2. *Propositionem* distingo: Quod convenit omni aquæ, ex institutione divinâ singulari, id non est officium sacramentale Baptismi: Jam si assumas: *Atqui ex institutione divinâ singulari omni aqua competit ablutionem sordium spiritualium significare, exhibere & obsignare*: Assumptio falsissima erit.

§. 4. Jam porrò contra nos affirmant: *Baptismi aquam habere vim regenerandi irregenitos & spiritum S. conferendi*: idque sequentibus argumentis.

(1) *Quia apertis tibi analogia sacramentali reclamant Divus Petrus, ubi negat, aquæ in Baptismo officium esse abluere sordes corporis: quamvis Calviniani dementiâ quadam capti scribere non vereantur: sicut aqua vim habet abluendi sordes corporis: ita & sanguinē Christi habere vim abluendi sordes animæ*.*
* p. 458. th. ead.

R. 1. Clausis tibi analogia sacramentali reclamant Animadversores: strepitum hunc non audimus. Aquæ officium esse in Baptismo abluere corporis sordes, equidem non affirmo, neque hanc in rem adhiberi nostræ docent Ecclesiæ. Aliud est dicere, *aquam singulari institutione divinâ adhibitam esse ad significandam, exhibendam & obsignandam ablutionem sordium animæ* per

per sanguinem Christi obvenientem: quia natura sua corporis sordibus abluendis est aptissima: aliud, aqua in Baptismo officium esse abluere corporis sordes: prius nostrum esse agnoscimus: posterius nobis affingitur.

2. Dementes sunt, non qui comparisonem instituunt inter aquam Baptismi & sanguinem Christi, sed qui comparationē hanc exagitant, quam comparatio naturæ & scripturæ indigitat. Anne negatis, aquam habere vim abluendi sordes corporis? Aut negabitis, sanguinem Christi habere vim abluendi sordes animæ? Plus quàm dementes sunt, hoc qui negant, & qui similitudinem non agnoscunt. Venit in societatem dementiæ, quæ impudenter nobis exprobat, *Augustinus* in libro quæstionum ex N. Testamento, c. 59. *Qui Baptismum putat carnali ratione consistere, hic non est spiritualis; nec donum cœleste poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem, immutari credat. Aqua enim cernitur, sed, qui non videtur, spiritus operatur, ut fides in eo sit. Quia sicut sordes corporeas aqua, (NB) ita spiritus animam abluat à peccatis: ut quomodo visibilia visibilibus, ita spiritualibus prosit spiritus; ac per hoc spiritualis ratio vertitur in Baptismo.*

3. *Petrus*, Epistol. i. cap. 3. v. 21. non negat, aquam Baptismi habere vim abluendi sordes corporis: neque negat, sanguinem Christi habere vim abluendi sordes animæ: sed negat nos servari Baptismo, quo carnis sordes abjiciuntur: quod & nos negamus: Utque non affirmat, aquæ in Baptismo officium esse abluere sordes corporis: ita nec nos affirmamus: adeoque analogiæ sacramentali minimè reclamant *Petrus*: quem nescio quâ capti dementiâ nobis objiciant Animadversores, cum vel maximè ipsis repugnet, ut suo loco ostendimus.

(2) *Per quod regeneramur, renovamur, mundamur, Christum inducimus, salvamur, illud non est tantum signum renovationis, sed & instrumentum: Atque per aquam Baptismi regeneramur: Ex Joh. 3. v. 5. Eph. 5. v. 27. Tit. 3. v. 5. Gal. 3. v. 27.*

S. 56

R. 1. Recurrit hæc calumnia, de nudo & solo signo significante.

2. Etiam signum instrumenti habere rationem potest, & quidem signa sacramentalia, respectu Dei per illa nobiscum agentis, habere rationem instrumentorum quis neget? Unde sano sensu etiam Baptismi aqua ad renovationem relata dici instrumentum potest: & regenerationis sacramentum Baptismus appellatur.

3. Assumptionem sensu *Lutherano* acceptam nego: de locis allegatis sequenti *Exercitatione* agendum erit: unde patebit quid ad regenerationem conferat Baptismus, cujus in regenerationem influxum simpliciter nos non negamus, etiam si adversariorum sententiam non probamus.

§. 6.

(3) Quod nos ita servat, ut arca Noachum, & qui cum ipso erant in diluvio, illud non *significativè* sed *effectivè*, ὅπως αὐτῶς, hoc facit: sicut & Ecclesiæ minister se ipsum & auditores suos servare: 1. Tim. 4. v. 16, dicitur. Atqui Baptismus ita nos servat: 1. Pet. 3. v. 21.

R. 1. Malè iterum hæc opponuntur *significativè* & *effectivè* ὅπως αὐτῶς; quasi significando nihil efficiatur: quo modo nihil efficiemus, quicquid loquamur aut scribamus. Ita verò quid Dei verbo fiet?

2. Baptismum quoque inter organa salutis nostræ referendum esse nemo nostrum negat: referimus in organorum salutis censum Dei verbum, sacramenta horumque dispensatores, Ecclesiæ ministros.

3. Comparari Baptismum cum arca Noachi extra controversiam est. Sed & hoc probè observandum, non quovis respectu comparisonem ab Apostolo institui. Quoad effectum, nempe conservationem, Petrus arcae Noachi comparat Baptismum, non respectu aquæ, quæ carnis sordes abjiciuntur, sed respectu bonæ conscientiæ in Baptismo Deum interrogantis, respectu fidei rem cœlestem sacramentali symbolo significatam, ob signatam & exhibitam apprehendentis. Sine fide sacramentum ad salutem nihil prodest: ut ex *Luthero* supra ostendi. Adscribit igitur Petrus salutem & conservationem nostri non *externa* ablutioni, sed *interna*: quam in sententiam *Tertull.* in lib. de resurrectione car. *Anima non lavatione, sed responsione sancitur.* Itarectè quoque *Syrus* interpres: *Servamur non corpore abluti a sordibus, sed confitentes Deum in conscientia pura.* Confessionem hanc in Baptismo edunt adulti. Sic & *Augustinus* Serm. 20, de verbis Domini. Quid ostendit vobis? quia & Baptisma, quod semel adhibetur, per fidem mundat. Fides autem intus est, non foris. Unde dicitur & legitur in *Actis Apostolorum*, fide mundari corda eorum. Et *Apostolus Petrus* in Epist. sua ita loquitur: Sic, inquit, & nobis dedit similitudinem de arca Noë: quomodo cœlo anima salvæ facta sunt per aquam: & adjunxit: Sic & vos similiforma Baptismi: salvos faciet, non carnis depositio sordium sed conscientia bona interrogatio in Deum. Sic *Nicetas* annotat: tertiā in *Nazianz.* orationem 40. In quorum numero Baptismus quoque est: qui quidem, ut *Petri* verbis utar, non sordium carnis depositio est, sed conscientia bona interrogatio ad Deum. Interrogati enim in Baptismo, quomodo se habeat conscientia nostra erga Deum, & quam in eum fidem habeamus: respondemus, nos ipsius partibus adjungi, atque, ut uno verbo dicam, fidei symbola profitemur.

§. 7.

(4) Aut omnes phrasæ de Baptismo erunt aliter interpretandæ, aut concedendum, quod Baptismus conferat regenerationem & salutem. Ac prius dici nequit: quia pugnaret contra regulam interpretationis, quod à τῶ ἑστῶ non sit discedendum,

cedendum, nisi impingat in articulum fidei: quia hac ratione omnia scriptura dicta κατὰ τὸ ἑρμηνεύον accepta essent falsa: quia denique nusquam Baptismi effectus esset propriis verbis expressus. Connexum probant: Quia omnes ad classem non adjunctorum significantium, sed causarum instrumentalium conferentium pertinent: Tit. 3. v. 5. 1. Pet. 3. v. 21. Joh. 3. v. 5. Zach. 13. v. 1. Marc. 16. v. 16. Gal. 3. vers. 26. Rom. 6. v. 3. Actor. 2. v. 38 & 22. v. 16. Ephes. 5. v. 26. *

R. 1. Phrases de Baptismo dubio procul intelligunt eas, quæ Baptismo tribuunt regenerationem & purgationem à peccatis: nam si simpliciter omnes intelligerent, quibus scriptura utitur, quando de Baptismo loquitur, ineptum esset disjunctum & nulla consequentia. Etiam si enim Baptismus sensu *Lutherano* non confert regenerationem: inde tamen non sequitur, omnē de Baptismo phrasin esse impropriad: Hinc κατὰ τὸ ἑρμηνεύον accipimus verba institutionis: *Profecti docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filii & spiritus S. Qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur: qui vero non crediderit, condemnabitur.*

* ibid. th. cad.

2. Sic igitur disjunctum accipio & distinguo: Aut omnes phrases, quæ Baptismo aquæ tribuunt regenerationem, aliter sunt interpretandæ, aut concedendum *Lutherano* sensu, Baptismum conferre regenerationem. Prius dicitis non posse dici. Ego verò posse dici contendo. Probatio vestra planè nulla & inconsequens est. Interpretationis nostræ gravissimas habemus rationes: de quibus sequenti Exercitatione agendum erit. Et quæ quæso illa consequentia? Scriptura dicta, quæ Baptismo aquæ regenerationem tribuunt, non possunt κατὰ τὸ ἑρμηνεύον, *Lutherano* sensu, accipi: Ergo omnia scriptura dicta κατὰ τὸ ἑρμηνεύον accepta sunt falsa. Certè nullo digna theologo.

3. Baptismi effectus est confirmatio fidei de receptione in fœdus Dei: (prout circumcisio sigillum erat justitiæ fidei & fœderis divini) de remissione peccatorum & salute certò obtinendâ: quò illa pertinent verba κατὰ τὸ ἑρμηνεύον accipiendâ: *qui crediderit & baptizatus fuerit, servabitur.* Esse enim sacramentum Baptismi organum quoque propriè dictum salutis nostræ propriè & organicè promovendæ, ego lubens concedo: ctsi vim hanc aquæ Baptismi non tribuo, quod nempe affusa ea omnes infantes regeneret, omnibusque fidem infundat. Neque sequitur, *Baptismus illicò esse causam regenerationis infantum, quia propriè est instrumentum salutis ipsorum promovendæ:* cùm hoc fungi possit officio, etiam si fidem infantibus non infundit, neque propriè eos regenerat, *Lutherano* sensu.

4. Loca, quæ acervantur, omnia inferre causam instrumentalem regenerationis beneficium conferentem falsum est: Tit. 3. v. 5. dicimur serva-

J. 8.

ti ex misericordia per lavacrum regenerationis & renovationem spiritus S. ubi occurrit quidem instrumenti nota in illis, *servati per lavacrum*, sed conveniens quærenda *διὰ τοιαύτα*: quamvis instrumentum salutis etiam propriè appellari Baptismum posse jam ante concesserim neque jam negem. Aliud verò est instrumentum salutis esse, aliud instrumentum regenerationis infantum. Salutis enim plura sunt instrumenta, quàm regenerationis infantum: neque tamen simpliciter nego Baptismum esse regenerationis instrumentum, quatenus nempe continuandæ & agendæ ei servit in adultis fidem suam hoc sacramento fulcientibus & in pietate magis magisque proficientibus: imò nec ab inchoatione simpliciter excludo: ut è superioribus patet.

De loco 1. Pet. 3. v. 21. jam ante egimus. Salutem Apostolus tribuit non Baptismo aquæ, sed stipulationi & interrogationi bonæ conscientiæ. Locus igitur hic nihil facit ad præsens institutum & instrumentum.

Joh. 3. v. 5. *Aqua & spiritus* pro eodem si accipiantur, ne hic locus ad rem faciet: de quo in Exercit. sequenti: Ex aquâ Baptismi & per eam si renasci dicamur, nota quidem hæc erit instrumenti: sed de sensu genuino reliqua erit quæstio.

Zachariæ 13. v. 1. De Baptismo non agitur.

Marc. 16. v. 16. Non fit mentio regenerationis, sed salutis, cujus instrumentum esse Baptismum jam ante concessi.

Gal. 3. v. 26. dicuntur *Christum induisse, qui in Christo baptizati sunt*: nihil hoc ad instrumentum. Qui tum temporis baptizabantur, plerique adulti erant, qui ante Baptismum Christianam amplexi fidem Christum quoque induerunt, & postmodum rei hujus sacramentum susceperunt.

Rom. 6. v. 3. per Baptismum dicimur *sepulti in mortem Christi*: quod Coloss. 2. v. 12. repetitur: dicimur quoque *baptizati in mortem Christi*: quia in Baptismo mysterium mortis & sepulturæ Christi proponitur fidei nostræ, tanquam in verbo visibili: quod beneficia ex iis ad nos redundantia nobis obsignat, nempe mortificationem & sepulturam veteris hominis, corruptæ naturæ nostræ, & vivificationem atque resurrectionem novi.

Actor. 2. v. 38. *Baptizari in remissionem peccatorum* est per Baptismum confirmari de remissione peccatorum, de quâ testatur in Baptismo Sancta Trinitas, nempe, omnibus in Christum credentibus tam certò remitti peccata & donari justitiam quàm certò sciunt & sentiunt se aquâ, secundum institutionem Domini, baptizari, seu tingi, vel conspergi.

Actor. 22. v. 16. *Baptizari & abluere peccata*, vel ablui à peccatis est sacramentum ablutionis suscipere & de ablutione interiore per exteriorem confirmari: Baptizabantur enim fideles jam abluti, justificati, sanctificati.

Ephes. 5.

Ephes. 5. v. 26. dicitur *Ecclesia purgari lavacro aquæ per verbum*: ubi nota occurrit instrumenti gemini, *Baptismi & verbi*: utrumq; autem *morale*, non *physicum*: verbo in adultis audientibus, intelligentibus & assentientibus ordinariè inchoatur fides adulta & regeneratio: Baptismo confirmatur & augetur: In infantibus dona & bona hæc per verbum externum & aquâ sacramentalem non efficiuntur, quia causâ *moraliter* agente non afficiuntur, sed per spiritû, cujus virtus ad hæc instrumenta non est alligata: etsi interim actionis suæ gratiosæ in infantibus quoque sensibile symbolum & sacramentum vult exstare, cui cœlestis rei nomen & efficaciam tribuere scriptura assolet: quod jam pridem orthodoxa vetustas observavit.

Quando doceo, sacramentalis aquæ officium non consistere tantum in significatione, verum etiam in obsignatione & præbitione rei signatæ:

§. 9.

Excipiunt *Glaucoma oculis obijci, nec posse hæc verba convenire cum illis, quæ habet Theol. pag. 405. Sacramenta non sunt vasa gratiæ vel rerum signatarum, sed signa & sigilla tantum* *.

*ib.th.48

R. Suam hæc cæcitatem accusent Animadverfores, non culpam meam, quæ nulla est: Nulla in verbis meis est pugna: Cum sacramenta dico esse tantum signa & sigilla, non denego ipsis vim exhibendi vel offerendi res signatas, sed *vasa gratiæ & rerum signatarum* esse tantum nego; & modum exhibitionis hujusmodi, ut *in, cum & sub* symbolis sensibilibus, adeoque per ea res signatas accipiant, quicumque signa accipiunt: veluti medicamenti repleta vasa nemo accipit, quin ipsa quoque medicamenta accipiat, quæ corporaliter & indistanter, ut loquuntur, unita sunt vasis iisque continentur: Hujusmodi, inquam, vasa nego esse sacramenta, & nihilominus res signatas per ea exhiberi dico, veluti per verbum audibile quoq; exhibentur: quamvis non nisi per manum & os fidei possint apprehendi. Objecta enim hæc non sunt manus & oris corporei: Memorabilia sunt illa *Lutheri*, Postill. Eccles. part. I. pag. 54. Darumb siehestu auch / daß man dir Christum nicht gibt in die Hand / legt ihn nicht in den Kasten / steckt dir ihn nicht in Busen / gibt dir ihn nicht ins Maul: sondern man trägt dir ihn für allein mit dem Wort und Evangelio / und hält ihn durch deine Ohren für dein Herz. Darumb kanstu ihn auch mit keinem andern denn mit dem Herzen aufnehmen.

Excipiunt porro: *Quid queso obsignare poterit Baptismus in infantibus, si carent fide? Nam juxta Chrysostomum assentientibus etiam Calvinianis, quamvis sacramentum sit sigillum justitiæ, tamen nihil obsignat in iis, qui fidem non habent. Ut autem propter fidei obsignationem circumcisio dicta fuit sigillum justitiæ fidei, Rom 4 v. 11 ita & Baptismus ejusdem est sigillum, quippe qui in circumcisionis locum successit: Coloss. 2. **

§. 10.

R. I. Sup.

*ibid.th. ead.

1. Supponitur hæc, infantes fidei & regenerationis nullo modo capaces esse: quod ego Animadversoribus non do: etiam si per aquam Baptismi infantibus fidem infundi & regenerationem conferri nego.

2. Etiam infantibus illis, qui carent fide omni, nihilominus aliquid obsignatur per Baptismum: de infantibus loquor, qui ex Christianis sunt nati parentibus: obsignatur, inquam, jus fœderis externi, quo Deicensentur populus & ad Ecclesiæ admittendi sacra: quomodo confirmatur promissio, *Ero Deus tuus & seminis tui post te*: Quod si in fœdere, ante Baptismum, nullo modo essent, sigillum fœderis conferri iis non posset: quod conferri non nisi fœderatis debet, uti olim circumcisio non nisi Judæis vel Judæorum religionem amplexis & in fœdere comprehensis conferrebat.

3. In iis, qui ante Baptismum regniti non sunt, nec in ipso Baptismi actu regenerantur, sed demum post eum regenerandi sunt, Baptismus futura respicit, & rem signatam antevertit signum suoque tandem fungitur officio; quia ante rem signatam præsentem collatus semel, non repetitur, sed pro sigillo servit, quandoque tandem res signata subsequatur, modo subsequatur. Sic adultus hypocrita sine regeneratione baptizatus sigillum ante rem obsignatam accepit: neque enim sigillum de novo confertur, sed per antegressum justitia subsequens obsignatur. Sic de infantibus quoque *Augustinus* judicat. *In baptizatis infantibus, inquit, præcedit Regenerationis sacramentum, & si Christianam tenuerint pietatem sequitur in corde conversio, cujus mysterium præcessit in corpore.*

4. Iis, qui nunquam conversi sunt aut convertentur, nec circumcisio nec Baptismus est sigillum justitiæ, sed sigillum duntaxat juris, quod ad externi fœderis societatem habent: ad quam promissio, sine exceptione, admittit parentes & liberos: quo nomine etiam fœderis sigillum nulli denegatur: etiam si multi nunquam convertuntur.

EXERCITATIO LXXXVIII.

Assertitur & vindicatur doctrina orthodoxa de causâ finali & effectu Baptismi: & primum quidam defenduntur solutiones Argumentorum Lutheranorum.

§. I.

Finalem Baptismi causam geminam adstruunt Animadversores: Principalem, regenerationem & renovationem & quæ sub hac continentur: Minus principalem, testimonium professionis & Christianæ congregationis,

gationis, *commonefactionem de fœdere divino & in tentationibus consolationem* &c. *

R. 1. *Regenerationem & renovationem*, (distinguunt hæc beneficia) causam finalem Baptismi appellari, facile patimur: modò non intelligatur effectus Baptismi perpetuus & necessarius in omnibus Baptizatis, ita quidem, ut spiritus S. ordinariè in Ecclesiâ neminem regeneret & renovet, nisi per sacramentalem Baptismi aquam, tanquam organon. Hoc enim falsum esse Theologia docet. Interim regeneratio & renovatio Baptismi fines sunt hæcenus; quia sacramentum hoc est regenerationis significandæ, exhibendæ & obsignandæ omnibus fidelibus: quo nomine jam regenitus & renovatus *Abraham* circumcisionem, cui successit in N. T. Baptismus, accepit, tanquam *sigillum justitiæ fidei, quam in præputio habuerat*: Rom. 4. v. 11.

2. Cur *commonefactionem de fœdere divino* inter fines minus principales referant hi disputatores, equidem causam justam non video, cum ab *obsignatione fœderis*, tanquam principali, unde fieri denominatio solet, nomen sortiatur circumcisio, voceturque *sigillum fœderis* non minus, quàm *sigillum justitiæ fidei*. Sed in nobis quid desiderent, audiamus.

Baptismum Calvinianis non esse efficax medium salutis & gratiæ divinæ vehiculum, sed duntaxat nudum ejus signum & sigillum, tam ajunt esse certum, quàm dari in Apuliâ muscas. Ubi in Wendelinum invehuntur, quod Proteum agat, ὁμοία λαλῶν, ἀνόμοια φρονῶν: quod non sine fūco scribat, principalem Baptismi finem esse significare, obsignare & sacramentaliter præbere remissionem peccatorum, regenerationem &c. Siquidem alibi sententiam suam aliter exposuerit, adeoque contra se adducat loca, Act. 2. v. 38. Tit. 3. v. 6. in quibus ajunt Baptismum dici efficax organon regenerationis & renovationis *.

R. 1. Spem habet *Apulia* è muscarum angustia tandem eluctandi, si certius non est in *Apulia* dari muscas, quàm orthodoxis Baptismum non esse efficax medium salutis: Affingit hoc nobis calumnia: quod si igitur in *Apulia* nullæ sunt muscæ, nisi quas inducit calumnia, utique à muscis jam libera erit. Forſan ex *Apulia* cum evolarent muscæ, in hunc *Arietem* inciderunt & *Leonem* esse crediderunt, (sunt enim Leonibus molestissimæ) suisq; punctiōnibus ita eum efferarunt & excœcarunt, ut nullo discrimine in innocentes & nocentes cum Ductore suo jam incurrat.

Baptismum efficax esse medium & organum salutis nostræ promovendæ constans nostra est sententia, etiam si per eum infantes omnes & singulos in ipso illo externo actu regenerari negamus. Anne idèò *verbum Dei* efficax salutis nostræ organon non est, quia omnes & singuli adulti per id non rege-

* p. 452.
th. 49.

S. 2.

* ib. th. 50

nerantur & salvantur, sed è multis pauci tantum? Aut fortè, quia *verbum* divinæ gratiæ non est vehiculum ejusmodi, ut gratiam hauriat, quicumque verbum haurit, ideò efficax salutis organon non est? Ita forsan in *Apuliâ* inter muscas colligitur.

2. *Verbum & sacramenta* gratiæ sunt vehicula, sed non *physica*, verùm *moralia*, quæ nisi cum fide suscipiantur, non accipiuntur id, quod offerunt: quamvis & sine iis conferre Dei possit gratia & dubio procul infantibus fœderatis quoque conferat. Secundùm *Lutherum*, Baptismus nemini prodest, nemini quoq; conferendus, nisi credat: Laudat idem *Augustini* sententiam: *Non sacramentum justificat, sed fides sacramenti*. Hinc idem *August.* de Bapt. lib. 4. c. 25. *Aliud est sacramentum Baptismi, aliud conversio cordis &c.* Illud sine istâ potest esse in infante &c. Et Baptismus potest inesse ubi conversio cordis defuerit. Sic & *Brent.* in exeg. non est verisimile omnes infantes in Baptismo regenerari. Idem in *Catech. Major:* pag. 81. negat Baptismum sine fide prodesse *Chrysost.* homil 5 *Op. Imperf.* Multi in aquâ baptizati non baptizantur in spiritu. *Hieronym.* in 3. ad Gal. Si, qui in Christo baptizati sunt, Christum induerunt, manifestum est eos, qui non sunt induti Christum, non fuisse baptizatos in Christo &c. Si quis hoc corporeum & quod oculis carnis aspicitur, aqua tantum accipit lavacrum: non est indutus Dominum Iesum Christum. Nam & *Simon* ille de *Adibus* &c. Ita *Hunnus* contra *Huberum* docet scripturâ contrarium esse, dicere omnes baptizatos regenerari.

3. *Proter* vestigia in Theologiâ meâ exstant nulla: sed fingit ea & figit *Calumnia*. Ita meam exposui sententiam, ut fuci mihi exprobrandi justam causam non habeat æquus disputator: quem in hoc collegio *Gerhardiano* desidero. Minimè verò omnium contra me loca, *Act. 2. v. 38.* & *Ti. 3. v. 6.* produco. Baptismum esse regenerationis organum, *Lutherano* sensu, nec in his, nec in aliis scripturæ locis dicitur: quo autem sensu regenerationis appellari organon possit, jam ante dixi.

§. 3.

* p. 460.
th. cad.

Observari volunt, quod verba, ad *Gal. 3. vers 6.* Per fidem sumus in Christo Iesu & filii Dei, ad infantes quoque referam, & tamen fidem infantibus derogem*.

R. Fidem infantibus me simpliciter derogare, vel potius denegare, idque ex illo fundamento, quòd nullo modo capaces sint fidei, *ψευδολογία* est: cui contradicit Theologia.

§. 4.

Sed quicquid sit, inquiunt, si vel centies sibi contradicat *W.* vel millies à veritate convincatur, in veteratam tamen opinionem suam amplectitur & tueri allaborat: & pertinaciæ hujus luculentum dat specimen, quando omnem regenerandi

viam

vim & efficaciam Baptismo detrahit: Nempe, quia negat omnes infantes in ipso Baptismi externi actu & per hanc ceremoniam fide in Christum donari & regenerari: imò negat Baptismum, tanquam organum, in infantibus inchoari regenerationem, eo sensu, qui adversariis arridet*.

*ib.th.56

Rz. I. *Wendelinus* nec sibi contradicit, nec à veritate convincitur, nedum centies vel millies: omnia falsa: etsi *Animadversores* à veritate convicti vel millies ipsi contradicunt. Non opinionem inveteratam, sed dogma scripturæ consentaneum maximis rationibus stabilitum amplectitur & tuetur.

2. *Animadversores* sublestæ fidei luculentum dant specimen, quando ajunt me Baptismo omnem regenerandi vim & efficaciam detrahere: quod aliquoties hætenus negavi & etiamnum nego: expressè quoq; Theologia negat, pag. 365. Ratio, quâ hoc mihi affingunt, inepta est: dicit *W.* non omnes infantes in ipso externi Baptismi actu per hanc ceremoniam regenerari, imò negat Baptismum esse organon, quo fides & regeneratio in infantibus inchoatur: Ergo omnem regenerandi vim & efficaciam detrahit Baptismo. Quæ quæso sequelæ ratio? Anne planè eadem est infantum & adultorum omniumq; hominum ratio, ut, quod in infantibus non efficit Baptismus, in nullo efficiat homine? Eâdem ratione & sequelâ negari quoque posset, verbi prædicationem vim habere ullam in fide & regeneratione conciliandâ: quia infantes non afficit verbi prædicatio: alia ut absurdataceam: Eâdem fide & candore *Graverus* orthodoxis circa effectum Baptismi impingit contradictionem: quando Aquam Baptismi instrumentum regenerationis esse nonnulli negant, alii affirmant: & iidem quandoque affirmant quandoque negant: sed alio atque alio sensu, in aliis atque aliis subjectis: quod attendere *Stentor* iste debuerat: pag. 181, 182, 183, 184.

Pergunt & de lubricitate atq; tergiversatione *W.* conqueruntur: densissimis nebulis involvi controversia statum, ajunt: duplicem induci Baptismum, externum & internum, clamitant: verbis illis meis (non omnes infantes regenerantur) aliud nihil notari dicunt, quam vi absoluti decreti reprobatos infantes fide aut spiritu S. non donari, etsi millies baptizentur, imò nec electos, ante discretionis annos*.

J. 5.

*ib.th.56

Rz. I. Si lubricus est & tergiversatur, qui suam ita mentem exprimit, ut, qui sanæ sunt mentis & à cavillandi libidine alieni, justam de eâ dubitandi causam non habeant, agnoscenda erit culpa. Densæ illæ nebulæ non sunt in meo libro, sed in *Animadversorum* cerebro & oculis veritatis radios non admittentibus. De duplici Baptismo jam ante respondi: & Baptismum

propriè sic dictum non nisi unicum me agnoscere, disertè docet theologia, quæ lib. 1. c. 22. unum definit, unius causas & adjuncta explicat;

2. Reprobos nec infantes nec adultos verâ donari fide & regenerari, expressè alibi Theologia docet, sine ullis nebulis: Fides & regeneratio bona sunt & dona Electorum propria, quæ semel data nunquam auferuntur. Electos infantes, ante discretionis annos, non regenerari, aut à spiritu Dei sanctificari, ego nuspiam asserui, imò contrarium in Theologiâ asserui: per Baptismum verò, sensu *Lutherano*, fidem & regenerationem in iis inchoari, disertè & sine ullis nebulis negat Theologia, idque non sine evidentibus argumentis. *Absolutum reprobationis decretum*, quatenus in nostris Ecclesiis & scholis docetur, non quale per calumniam traducitur, verbo Dei, *Augustini*, *Lutheri* & priscorum *Lutheranorum* doctrinæ consentaneum est: Informis foetus *oralis manducationis* lambendo nunquam ita formabitur, ut monstruosus esse desinat.

§. 6.

Jam ad sententiæ suæ explicationem accedunt: quæ hujusmodi est:

Omnes infantes, quibus juxta Dei institutionem Baptismus confertur, in ipso actu, verè donantur fide, regenerantur, renovantur & salvantur, non tanquam ex opere operato, vel occultâ vi Baptismi, sed ex spiritu S. tanquam causa principali, qui per aquam Baptismi verbo Dei significatam, munitam & comprehensam beneficia illa dispensat. Hæc scilicet est orthodoxia Lutherana.*

* p. 461.
th. 53.

Re. Quæquælo aqua Baptismi infantibus eorum, quæ patiuntur, nihil intelligentibus affusa divinos hosce effectus organicè producat sine ullâ vi producendi sive occultâ, sive manifestâ? Anne meretur, efficientis causæ nomen, quod vim efficiendi nullam habet? Aut igitur vim regenerandi & fidem conferendi tribuant aquæ Baptismi, aut organicam regenerationis causam esse negent. Nos quando adultos per Baptismum, sano sensu, regenerari dicimus, omnino vim agendi Baptismo tribuimus: siquidem sine vi agendi nihil agit.

§. 7.

Sed argumenta orthodoxia Lutherana & Pontificia audiamus:

Primum: *Baptismus est lavacrum regenerationis*, Tit. 3. v. 5.

Ergo per Baptismum omnes infantes regenerantur.

Theologia negat consequentiam, geminâ negationis ratione redditâ: quarum una: Quia Baptismus appellatur lavacrum regenerationis sacramentali locutione, non quòd in infantibus inchoet externa illa aquæ adpersio & verborum pronuntiatio regenerationem, sed quòd significet & obfignet: sive antecesserit, sive secutura sit, sive à spiritu Dei in ipso illo actu inchoetur. Lavacrum regenerationis est non tantum quod efficit, sed & quod ex institutione divina obfignat regenerationem.

Ex-

Excipiunt, cum tædio reponi antiquam cramben th. 52. & 57. remotam: non enim dari duplicem Baptismum: nec Baptismum esse tantum signum & sigillum regenerationis, ut fanatici homines sibi falso imaginantur. Contradicere Wendelino Calvinum in comment. h. l. ubi ait Deum non inanibus figuris nobiscum ludere, sed virtute suâ intus præstare, quod externo signo demonstrat, adeoque Baptismum congruenter & verè dici lavacrum regenerationis: vim & usum sacramentorum rectè cum tenere, qui rem & signum ita connectit, ut signum non faciat inane aut inefficax, neque tamen ejus ornandi causâ spiritui S. detrahat, quod suum est &c.*.

* ib. th. 54
55.

R. 1. Veritatem repetere hominibus hisce est cum tædio antiquam cramben reponere: Nempe veritas odium & nauseam parit iis, qui adsueta sunt falsitatibus. Rancida crambe de duplici Baptismo supra est remota. Provocatio ad thes. 52. & 57. planè frustranea est: De 52. jam egimus: altera thesis secundum argumentum proponit, quod Theologia evertit. Exceptionibus paulò post satisfiet, Baptismum signum, sigillum & organum quoque regenerationis esse, quamvis non *Lutherano* sensu, sæpe jam diximus & deinceps dicemus. De eo, quod fanatici homines sibi imaginantur, nō laboramus. Sinceris & recto pede atque tramite incedentibus multa à fanaticis affingi falsa dogmata, hoc ipsum testatur collegium.

2. Assentior *Calvino*: Deus inanibus figuris nobiscum non ludit, sed quod externo signo demonstrat virtute suâ intus præstat, & quod promittit præstat, si fidei conditionem homo impleat: nihil autem prodesse sacramenta sine fide, non *Calvinus* tantum docet, sed & *Lutherus*, *Brentius* & alii *Lutherani*: de quibus supra. Baptismum congruenter & verè dici lavacrum regenerationis cum *Calvino* quoque dico, & rem atque signum ita connecto, ut signum non faciam inane & inefficax, neq; tamen, ejus ornandi causâ, spiritui S. detraham, quod ejus est: neque spiritus S. gratiam adstringam ad visibilis elementi applicationem, quasi ubicunque est externa corporis adpersio, ibi & interna sit ablutio, animæque purgatio.

Haftenus prior negationis meæ ratio: sequitur altera: quia etiam adultis ad Christum conversis, qui olim ab Apostolis sunt baptizati, lavacrum regenerationis fuit Baptismus, in quibus tamen non inchoavit, sed obsignavit regenerationem.

§. 8.

Excipiunt (1) *Quamvis nonnulli ante Baptismum fuerint regeniti ex eo tamen efficacia Baptismi nihil decedere: sicut & verbo divino, quod à multis auditur, qui jam sunt regeniti, nihil decedit, sed manet salutare remedium &c.*.*

* p. 462.

R. Nihil hoc ad rationem meam, per quam fracta manet consequen-

th. 56.

tia primi vestri argumenti : siquidem congruenter & verè Baptismus appellatur *lavacrum regenerationis*, etiamsi regeneratione organicè non inchoat : quod probo exemplo adultorum, qui post regenerationem baptizantur & olim sunt baptizati : quibus non minus lavacrum regenerationis est & fuit quàm infantibus. Contra veram Baptismi efficaciam non disputo, quam illibatam relinquo, etsi non veram prædicantibus vobis contradico. Alià verbi est ratio, per quam tanquam efficax organon Deus fidem in adultis ordinariè & inchoat & conservat. De sententiâ *Lutheri & Lutheranorum* nec Baptismus nec verbum in Christianis primùm inchoat, nisi forsan in Apostatis.

S. 9.

Excipiunt (2) *Quando Baptismus vocatur lavacrum regenerationis, principaliter illud fieri respectu infantum, in quibus spiritus S: per Baptismum accendat fidem & efficiat regenerationem : quam in adultis confirmet & obsignet**.

* ibid. th. cad.

R. Dicitis hoc, sed non probatis. Aliter Baptismum esse lavacrum regenerationis in adultis aliter in infantibus, unde docetis ? Signum sigillumque fœderis & regenerationis unum est pro adultis & infantibus : lavacrum regenerationis unum idemque pro utrisque : quod in adultis potius est organon inchoandæ fidei, quàm in infantibus : siquidem non *physica*, sed *moralis* est causa. Et quis credat, quæso, Apostolum appellare Baptismum regenerationis lavacrum respectu infantum potius, quàm adultorum, cum dubio procul frequentior tum temporis inter gentiles fuerit adultorum, quàm Infantum Baptismus. Quod dicitis fidem in infantibus accendi per Baptismum repetitio principii & erroris vestri est : cui cum *Luthero* expressè aliàs contradicunt *Lutherani* ; ut sæpius hactenus ostendimus.

S. 10.

Secundum: Ex aquâ Baptismi renascimur: Ergo Baptismus est organon efficax renascentiæ: Anteced prob. ex loh 3, 5. Nisi quis fuerit regeneratus ex aquâ & sp. &c.

Respondet Theologia I. Antecedentis ex loco allegato probationem non esse evidentem : Siquidem per Aquam necessariò non intelligitur Baptismus : cum multi sine Baptismo externo introeant in regnum Dei. Commodè igitur intelligi posse *aquam spiritualem*, seu aquam, quæ est spiritus &c.

Excip. (1) *Nullam esse causam cur à litera discedamus, & ne illam quidem, quam ego adduco: quanquam n. multi infantuli absq; baptismo emoriantur, Deum tamen, ex auditis Ecclesiæ & parentum precibus, cum illis extraordinariè agere velle, & agere posse: non esse Baptismum ex parte Dei necessarium, sed ex parte tantum nostri, qui eum, quando possumus, tenemur administrare**.

* ibid. th.

57, 58.

R. I. Cur à litera discedamus evidens est causa, & quidem ipsa illa, quam attingit Theologia quia *Aqua*, de quâ Christus loquitur, ad salutem simpliciter est necessaria, sine ulla limitatione, sine exceptione status & ætatis: *Amen, Amen*, inquit Christus, *nisi quis fuerit genitus ex aquâ & spiritu, non potest introire in regnum Dei*. Unde argumentum & consequentia: Sine

Sine aquâ Baptismi multi ingrediuntur regnum cœlorum:

Sine aquâ, de aquâ Christus loquitur, nemo ingreditur regnum cœlorum:

Ergo aqua, de quâ Christus loquitur, non est aqua Baptismi.

Primum axioma inter nos & *Lutheranos* in confesso est: non enim privatio, sed contemptus sacramenti damnat.

Alterum ipsius Christi verbis conceptum est: unde necessariò tertium infertur.

2. Neq; rationem hanc ullo modo enervat, quòd Deus cum infantulis absq; Baptismo decedentibus extraordinariè potest & vult agere, & Baptismus non ex parte Dei, sed nostri tantùm dicitur necessarius. Nihil enim vult Deus vel ordinariè, vel extraordinariè, quod jurat absq; ullâ exceptione se nolle. Atqui jurat, sine omni exceptione, se nolle in regnum cœlorum intromittere eum, qui ex *Aquâ & spiritu non est renatus*. Gratis heïc dicitur *Baptismus non ex parte Dei, sed nostri tantùm esse necessarium, & privationis hïs excipi casum*. Non enim loquimur de necessitate Baptismi, sed de necessitate Aquæ, quam hoc loco Christus commendat, cujusque tantam prædicat necessitatem, ut sine eâ nemini ad regnum cœlorum via pateat: ordinem hunc immutabilem esse Deus vult, contra quem extra ordinariè non dispensat: Veluti contra ordinem sanctificationis extraordinariè non dispensat, sine sanctimoniâ vel adultum vel infantem in conspectum suum admittendo. Cùm igitur tanta non sit Baptismi, quanta hujus Aquæ, necessitas: aliam hanc esse Aquam, aliam Baptismi Aquam rectè inferimus cum *Calvino, Piscatore, Chamiero* & multis aliis. *Aliud, inquit, Augustin. tract. 6. in Epist. Joh. est aqua sacramenti, aliud aqua, qua significat spiritum Dei. Aqua sacramenti visibilis est: aqua spiritus invisibilis est: ista abluit corpus & significat, quod sit in animâ, per illum spiritum ipsa anima mundatur & signatur*. Interim damus, teneri nos Baptismum administrare, quando possumus.

Excipiunt (2) *Longè majorem esse rationem, quæ ad τὸ πρὸς observandum cogat:*

§. II.

1. *Quia de tali Baptismo hoc loco respondet Christus, de quali Nicodemus quaesivit. At Nicodemus quaesivit de Baptismo propriè. Cùm enim scandalum sibi fingerent Pharisei è novo baptismationis ritu introducto quem contra consuetudinem reliquarum purgationum legalium in peccatorum remissionem conferebat Iohannes, petere Nicodemum sibi eximi hunc scrupulum.**

& Quærere hoc loco Nicodemum de Baptismo propriè dicto, falsum est: Quærere de modo regenerationis, v. 4. Cujus mentionem Christus fecerat v. 3.

Quærenti.

* p. 463.
th. cad.

Quærenti respondet Christus, v. 5. Scrupuli de Baptismo Johannis ne verbulo quidem fit mentio in hoc *Nicodemum* cum Christo colloquio.

§. 12. 2. Quia aliis locis parallelis Baptismus vocatur lavacrum aquæ: Tit. 3.

* ibid. th. v. 5. Ephes. 5. v. 26 *.

ead.

R. Planè nulla est consequentia: alibi Baptismus appellatur lavacrum aquæ: Ergo hoc quoque loco per Aquam intelligi debet Baptismus. Refragatur textus: ut modò vidimus.

§. 13.

3. Quia, si per aquam intelligendus esset spiritus, ταυτολογία in textu foret: nisi quis fuerit natus ex spiritu & spiritu *.

ead.

R. Nulla est ταυτολογία, quam nostra infert interpretatio, quæ voces duas ita explicat, ut una alterius sit ἐξηγητική: nisi quis fuerit natus ex aqua, quæ est spiritus. Cur autem particula καὶ hoc loco non sit discretiva, sed declarativa, jam ante probatum dedimus. Hactenus prior responsio.

§. 14.

Respondet Theologia 2. Consequens rectè intellectum nos facile dare: Nam & nos docere Baptismum esse efficax organum renascentiæ, non quidem per vim quandam inhærentem, quâ instar *physicæ* agat *causa*, & fide etiam se non exerente, vel absente, nobilem hunc producat effectum, sed per modum causæ *moraliter* agentis: quatenus, verbi instar, Christum cum omnibus beneficiis nobis exhibet &c.

Excipiunt se mentem suam th. 53. exposuisse & heic quiescere: Interim ἀντιπαλον ad disput. 9 th. 15, remittere & ad L. C. Gerhards *.

R. 1. Et ego orthodoxam heic sententiam expono, cui nihil præjudicat heterodoxia antè exposita: ostendo simul argumenti secundi antecedens malè probari ex Joh. 3. v. 5. & consequens rectè intellectum à nobis admitti, adeoque invalido elencho Animadversores heic disputare. Si benè se res habet & laudandi erunt, quòd veritati cedant: sin minùs, periculo & malo suo pergant veritati contradicere eique falsa sua præjudicia opponere. Interim hoc iterum audiant: Sacramenta agere verbi instar, non ut *causas physicas*, sed ut *morales*, adeoq; non immutare vel alterare nos, nisi intellecta nisi cum assensu & fiducia accepta: uti nec verbum nos alterat, nisi intelligatur & cum assensu excipiat. Si vel mille annis surdo concionaremini, nihilo doctiorem reddituri cum essetis, quamvis in singulis periodis impotentissimè in orthodoxos, quos *Calvinianos* appellatis, inveheremini & sic optimos vos esse concionatores & sinceros purosque Lutheranos testatum faceretis.

2. Disputationi nonæ jam ante satisfactum abundè & th. 15. tabies compressa. Locos communes *Gerhards* adire jam non libet: meam, contra vestrum

verum collegium, Theologiam defendo & cum Gerardo heic loquente ago. Cur non produxit hoc loco oraculorum suorum momenta, si tanti sunt momenti? Quales invenio heic Animadverfores, tales judico: *hic Rhodius, hic saltus.*

Missis, ad quæ debebant solidè respondere, à Baptismo ad verbum Evangelii provolant, & è multis, quæ scripsi & dixi de efficacità sacramentorum in regeneratione, de verbi & sacramentorum, quoad agendi modum, convenientiâ, de distinctâ & diversâ Baptismi, respectu totius & partium, consideratione, p. Theol. 366. illa tantum verba arripiunt: *Verba Evangelii significant & efficaciter ostendunt ubi & quomodo salus sit querenda.* Ad quæ quid audio, exclamant? *Si verbum tantum significat & ostendit, ubi salus sit querenda, utique non erit medium, quo Deus ordinariè vult conversionem efficere:* Contra Rom. 1. v. 16 Ephes. 1. v. 3. &c. Ita nimirum aperti *Suvenckfeldianismi* notam inurunt suo adversario*.

§. 15.

R. 1. Convenientiam verbi & sacramentorum in modo *moraliter* agendi non impugnant Animadverfores: quos heic assentiri colligo: Qui non est contra nos, pro nobis est: Infantes igitur nihil intelligentes non magis altetat Baptismi aqua, quàm verbum forinsecus prædicatum.

*ib. th. 59

2. Scripsi ego, *verbum significare & efficaciter ostendere:* ut tantò majori specie sententiam meam exagitare & *Suvenckfeldianismi* notam faciliùs inurere *Brontesque Steropesque & nudus membra Pyracmon* possint, suæque litare crudelitati, voculam *efficaciter* certo à me additam consilio omittunt. *Quid audio?* Si tantum significat & ostendit verbum &c. ubi exclusiva, *tantum*, inferitur, nempe ad compensandam vocem omissam, *efficaciter*. Prudenter & subtiliter omnia! digna, ob quæ sophisticæ fraudis nota inuratur hisce disputatoribus. Sed & alia ad pleniorē sententiæ meæ explicationem addita & necessaria omittunt: addo enim, *verba Evangelii esse signa non tantum theoretica, sed & practica, quibus fideles impetrant res signatas, quibus a spiritu S. in adultis (ordinariè) fides & regeneratio inchoantur.* Addo *Evangelium esse potentiam Dei ad salutem, non cuiusvis promiscuè auditori, sed credenti:* Ro. 1. v. 16. *non n. prodest hic sermo nisi fidei mistus:* Heb. 4. v. 2. Quam in sententiam *Osiander* in paraph. *Nihil prodest promissio divina iis, qui eam fide amplecti nolunt: itaque illis pereundum est, nisi resipiscant & credant promissionibus divinis.*

3. Verbum Dei formaliter consideratum est signum divinæ voluntatis de totâ salutis nostræ ratione, de credendis & faciendis omnibus, quæ creditu & factu sunt necessaria. Cum igitur fides ab adultis ordinariè non concipiatur, nisi objecto fidei patefacto & intellectu per notitiam illuminato &

in assensum tracto: verbum verò Dei objectum fidei patefaciat, intellectum illuminet & in assensum trahat, (spiritu nempe Dei ubique incrementum dante) idque significando faciat: (nihil enim verbum formaliter confideratum efficit absque interveniente significatione:) ecquis sanæ mentis theologus neget verbum Dei per significationem efficax esse salutis medium & organum? verbum est ὄχημα, quod significatione sua omnes thesauros cœlestes menti offert: quamvis non admittat eos naturæ corruptio, nisi accedente Dei spiritu, qui, plantantibus per verbum ministris, dat incrementum. Facessat igitur rancida calumnia de *Suvenckfeldianismo*: quam fortiter repulit *Exercit. 3.* ad quam lectorem remitto. Agnosco Dei verbum esse semen, quo regeneramur, esse pontem, quo ad nos Dei spiritus venit, corda nostra contere, fidem, justitiam & vitam æternam dare, atque sermonem vitæ ab effectu vocari, & hæc omnia ὁργανικῶς pro modo voluntati Dei congruo, quem expressit Paulus, 1. Cor. 3. v. 5, 6, 7, &c. Ἀποτέλεσμα conversio est; causæ concurrentes sunt Dei spiritus & verbum prædicatum: quæ ut distinctæ sunt, sic & distinctæ earum actiones sunt eæque subordinatæ, quamvis unum sit ἀποτέλεσμα. Videte & audite *Lutherum*, cujus verba *Exercit. 3.* produxi: Patres, quorum dicta allegavi, *Exerc. 85 §. 4.* Remittunt me Animadversores ad incomparabilem Theologum, *Chemnitium*, quem & nos magnificimus, quamvis ubique recto pede non incedat: Ego vicissim ipsos remitto ad incomparabilem Theologum, *Calvinum*, ὁρθοπῶδ' ἐν τῷ, *Institut. lib. 3. cap. 2. §. 31.*

§. 16.

Rebus tam præclarè gestis fatigati excusant prolixitatem demonstrationis bono *Wendelini* susceptæ, ut videat in quam periculosam errorum nassam cum *Suvenckfeldio* incidat. Nondum tamen finis: Protestantur injuriam sibi fieri, si physica compositio inter aquam & verbum ipsis tribuatur: cum unionem duntaxat sacramentalem agnoscant, per aquam Baptismus efficax sit re-
 p. 464, generationis organum.
 th. 60.

R. 1. Planè frustranea fuit prolixitas: quâ supersedere potuissent disputatores *Salani*: in quam noxiam calumniarum inciderint nassam, addo & errorum, è nostris lector facile intelliget.

2. De compositione physica inter aquam Baptismi & verbum à *Lutheranis* assertâ, nihil docet Theologia: adeoq; nullam *Lutheranis* injuriam facit. Hypothetica sunt verba mea: si Baptismus esset compositum (non dico Physicum) ex aquâ ejusque externâ tractatione & Christi sanguine, conjunctaque spiritus S. ἐνεργείᾳ, tanquam partibus componentibus &c. (non dico ex Aqua & verbo:) Quid igitur opus protestatione illa? Nonne sacramentum.

mentum aliàs, ut *totum* quoddam considerant? Neque nos compositionem ita rigidè damnamus: De unione sacramentali suo actum loco: non facit illa ut rem signatam accipiat, quicumque signum accipit: quæ falsa hypothesis *oralem manducationem* stabiliret. Baptismus quatenus sit efficax regenerationis organum, jam ante dictum est. *Hactenus secundum argumentum.*

Tertium: omnes baptizati Christum induunt: Ergo per Baptismum omnes regenerantur: Anteced. prob. Gal 3. v 27. Quicumque in Christo baptizati estis, Christum induistis. §. 17.

Theologia negat antecedens: quia Apostolus non ait omnes baptizatos induere Christum in ipso externo Baptismi actu, & per eum, tanquam instrumentum: Loquitur a. Apostolus de baptizatis fidelibus, qui tum adulti ex *Judaismo* & *gentilismo* baptizabantur non prius, quàm Christum amplexi & fidem in eum essent professi &c. Addit, ad Gal. expressè *Paulum* loqui de iis, qui per fidem filii Dei erant.

Excip. (1) *Dictum Apostoli in genere intelligi posse de omnibus baptizatis, etiam hypocritis, si ordinationem & intentionem divinam respiciamus.* * p. 465.

R. 1. Solutionis nostræ robur non infringit adversarii in textum A. th. 62. postolicum glossa nullo fundamento nixa.

2. Ex ordinatione divinâ omnes adultos ex *Judeis* & *gentilibus* ad religionem Christianam accedentes & nomina atque fidem apud Ecclesiam profitentes ad Baptismum admitti debere, damus: omnes verò & singulos illos, ne hypocritis quidem exclusis, Christum vel in ipso Baptismo, vel ante eum verè induere, non damus: quia manifesta est contradictio, hypocritam esse & verè Christum induere eique inferi.

3. Ex Ecclesiæ & Charitatis judicio omnes, qui fidem profitentur & baptizantur, induere vel induisse Christum, nemo nostrum negat: siquidem hypocritas à sinceris distinguere Ecclesia non potest, & benè de omnibus, præsertim externam pietatis præ se speciem ferentibus, sperat: quoad contrarium externo & sensibili opere non demonstrant. Et sic *Paulus* quoque de *Galatis* hoc loco judicat: quos *Christum induisse* ait, quando ante Baptismum se induisse confessi sunt, quod per Baptismum iis est obsignatum: uti in fœdus antegressa receptio per Circumcisionem obsignata est *Abrahamo*.

Excipiunt (2) *Apostolum in specie loqui de omnibus actu regeneratis, qui Christum per fidem induunt: dixisse n. Paulum in precedentibus: omnes filii Dei estis per fidem in Christo Iesu: & mox subungere, quando & per quod medium facti sint filii Dei, fidemque in Christum acceperint, nimirum in sacramento regenerationis. Loqui ergo restrictè de credentibus omnibus, & horum censu etiam* §. 18.

*baptizatos infantes venire, qui obicem non possunt ponere spiritui S. regenerationem operanti **.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Loquitur *Paulus* de omnibus, ex iudicio charitatis, regenitis, quos induisse *Christum* ait: Subjicere verò *Paulum*, per Baptismum illos demum induisse vel coepisse induere *Christum*, Deique filios fieri, id falsum est. *Galata* gentiles & adulti (ut & alii) ad Baptismum non fuerunt admissi, nisi post fidei professionem publicam; Unde Ecclesia iudicavit eos esse Dei filios, per fidem *Christo* insitos, adeoque induisse *Christum*: quâ spe & iudicio mota Baptismum iis contulit. Unde patet planè falsam esse glossam, de medio, nempe Baptismo, quo demum filios Dei factos, per fidem *Christo* insitos, & *Christum* induisse iudicavit Apostolus & Ecclesia.

2. Infantum nulla hæc fit mentio: quorum & adultorum si par esset ratio, vel ex hoc ipso loco manifestè error adversariorum convinceretur. Adulti, ex iudicio Ecclesiæ, jam fide donati & *Christum* induti baptizabantur demum: quod extra controversiam est: Par igitur infantum Christianorum si fuit ratio, utique ex iudicio charitatis, quo habebantur pro *Christi* membris, *Christum*q; indutis, baptizati sunt: adeoque non baptizati ut per Baptismum demum inciperent credere & *Christum* induere: ut & hodiè baptizantur à Lutheranis, non ut credant, sed quia credunt. Non enim baptizant, nisi fidem ante professum. Baptismus ex non fœderato non facit fœderatum, sed fœderato possessionem obsignat & confirmat, veluti circumcisio *Abrahamo* jam in fœdus recepto & iustificato est data.

3. Causam discretionis, cur alii convertantur & alii non convertantur, in homine & penes hominem esse, quòd per naturam alii obicem ponant, alii non ponant & sine obice vel contradictione spiritui se ultro per naturam submittant, jam pridem in Pelagianis Ecclesiis & scholis impotenter decantatum est: sed & jam pridem, per Dei verbum, ab *Augustino* potenter explosum. *Hactenus tertium argumentum.*

§. 19.

Quartum: Infantes baptizantur in remissionem peccatorum: Ergo peccata per Baptismum remittuntur: eo nempe modo, quo Lutherani volunt.

Respondet Theologia, baptizari in remissionem peccatorum, esse per Baptismum confirmari de remissione peccatorum: Sic baptizatos olim adultos in remissionem peccatorum, quam per fidem ante Baptismum acceperant. Velut & *Iohannes* prædicabat Baptismum resipiscentiæ ad remissionem peccatorum. Marc. i. vers. 4. quamvis non baptizavit nisi illos, qui resipiscen-
tiam prius essent professi & Evangelio credidissent, v. 15.

Excipiunt: *Insufficientem esse Græcorum explanationem: Baptismum non solum*

solum confirmare fidem de remissione peccatorum, sed etiam esse efficax medium per quod remissio peccatorum infantibus baptizatis confertur: Marc. 1. ver. 4.

*Luc. 3. v. 3. Act. 2. v. 38 Rom. 6. v. 3. 2. Cor. 5. v. 14. 1. Cor. 6. v. 11. Eph. 5. v. 26. *. *ib. th. 63*

R. 1. Sufficiens est *Φράσις* explicatio: non n. plus tribuit scriptura 64. infantum Baptismo, quàm adultorum: & de Baptismo quæ enunciat, de naturâ ejus enunciat. respectu omnium objectorum, quibus legitimè confertur: Baptizari in remissionem peccatorum non est per Baptismum, tanquam organon, consequi remissionem peccatorum, ita ut cum externo Baptismi actu & virtute ejus organicâ semper inchoetur peccatorum remissio. Si n. hæc esset genuina *Φράσις* explicatio, nemini Baptismus applicaretur, in quo non demum remissio peccatorum, & in ipso quidem illo actu inchoaretur: quod falsum esse ipsimet *Lutherani* non possunt diffiteri. In adultis multis præcedit remissio, in multis longè post demum sequitur, quinempe hypocritæ primùm sunt baptizati, & longè post demum conversi: in aliis nunquam præcessit, nunquam comitata vel consecuta est. Idem in infantibus quoque contingit. Non enim plus infantibus confert Baptismus, quàm adultis: si ex scripturâ pronunciamus.

2. Allegata scripturæ loca errorem *Lutheranum* non confirmant: sunt ea jam ante excussa: Non illicò sunt ista scripturæ dicta falsa, si non admittitur glossa *Lutherana*, ut ineptè colligit *Græverus* in *absurd* pag. 177.

Hactenus *Lutheranorum* argumenta: quæ Animadversores à me depravata ajunt: quæ pulcherrimos foetus enervatos delumbatosq; vident & dolent.

Hunnus in suâ *διακρίσει* nostram de Baptismo doctrinam *Lutherano* more exagitat, ad exaggerandum in fundamento dissensum: Argumentum ejus hujusmodi est.

Reformati 1. negant in aquâ Baptismi esse spiritum S & Christi sanguinem: 2. negant Baptismū regenerantem administrari ab Ecclesiæ ministro: 3. negant Baptismum extrinsecus administratum regenerare, peccata abluere: 4. E contrario statuunt Baptismo internam virtutem tribuere, præter significationem, esse idololatriæ: 5. Eum nihil aliud præstare agnoscunt, nisi præfigurationem & ob signationem remissionis peccatorum: 6. Cætera tantum corpus abluere. Ergo hac suâ de Baptismo doctrinâ ordinem conferenda salutis pervertunt, sacramentum Baptismi sua virtute & divinâ efficacîâ spoliunt, & consequenter Deum offendunt, spiritum S. ejiciunt, in Decalogi præceptum peccant, tandemque si se ipsos privant: n. 624.

R. Horrenda accusatio! Sed laus Deo, quod partim falsum sit ante.

cedens, partim falsa & nulla *consequentia*; adeoque non nisi falsa criminatio *consequens*: quod paucis ostendam.

(1) *Reformati* negant cum aquâ Baptismi *ἀδίασάτω* conjunctum esse sanguinem Christi: interim docent, aquam esse sacramentum sanguinis Christi ab omni nos peccato purgantis: & hoc nomine nihil eorum faciunt, quæ consequens ipsis affingit.

(2) *Reformati* ab aquâ Baptismi non excludunt spiritum sanctum, etsi operationem ejus ita aquæ non alligant; ut in omni baptizato, sive credat, sive non credat, se exerat in ipso Baptismi actu. Et quæ excludant spiritum S. cum sacramentum ejus agnoscant esse aquam Baptismi? Habent hæc *ὁμοψήφως* etiam *Lutherum* & *Lutheranos Doctores*. Et sic à criminatione consequentis omnino sunt absolvendi.

(3) *Reformati* non negant Baptismum, regenerationis lavacrum, ab Ecclesiæ ministro subministrari: quamvis negent à ministro per aquam regenerari infantes in ipso adspersionis actu: neque simpliciter negant, cum ministrum, tum aquam Baptismi esse organum regenerationis, quamvis *physicum* esse negent. Ut enim verbum, ita & sacramentum est causa *moralis* effectus supernaturalis.

(4) *Reformati* igitur non simpliciter negant Baptismum extrinsecus administratum regenerare: quamvis per omnia hæc *Lutheranis* non assentiantur, causamque *physicam* non admittant. Iterum ergo absolvendi à criminatione.

(5) *Reformati* statuunt idololatricum esse, virtutem regenerandi *physicam* æquæ Baptismi tribuere: causam regenerationis *moralem* esse non negant. Habent hæc *Lutherum* assentientem in Articulis Smalkaldicis. *Non sentimus*, ait, cum *Thomâ & Monachis predicatoribus; seu Dominicanis, qui verbi & institutionis Dei obliti dicunt, Deum spirituales virtutes aquæ contulisse & indidisse, quæ peccatum per aquam abluat*. Jure igitur absolvimur à criminatione consequentis.

(6) *Reformati* quando ajunt Aquam Baptismi nihil præstare nisi præfigurationem & ob signationem remissionis peccatorum, non negant simpliciter aquam esse regenerationis organum (siquidem per significationem & ob signationem est causa *moralis*) sed *physicum* esse negant, quod etiam non intelligentes spiritualiter alteret per virtutem spirituales inditam: quam *Lutherus* quoque repudiavit: Et sic iterum evanescit consequentis criminatio.

(7) *Reformati* non docent Baptismi aquam tantum abluere corpus: Remittimus igitur *Hunnio* criminationem suam. Quæ ex nostris Doctoribus

bus & Confessionibus allegat, criminationem non stabiliunt. Qui distinctas aquæ & spiritus sancti actiones in apotelesmate regenerationis prædicant, non ideò ab apotelesmate actionem Baptismi simpliciter excludunt. Qui *physicam* regenerationis causam negant esse Baptismi aquam, non illico *moralem* quoque negant. Qui infantes in ipso Baptismi actu per aquam regenerari negant, non illicò docent ad regenerationem simpliciter nihil eam conferre. Deniq; à Lutheranis qui hæc abeunt, non illicò à veritate abeunt.

Tandem superpendii loco sequentia addo :

§. 21.

Quod in baptizandis requiritur ante Baptismum, ad id conferendum non est ordinatus Baptismus. Atqui fides in baptizandis requiritur ante Baptismum : Ergo ad fidem conferendam non est ordinatus Baptismus.

Propositio manifesta est : Quia causa effectui prior, non effectus causa & causam præsupponit effectus, non effectum causa.

Assumptio Lutheri est : cujus verba allegavimus, Exer. 86. §. 20. Firmat eandem praxim *Lutherana*, quæ Baptismum non confert nisi fidem ante confessis. Das Kind muß glauben/oder die Paten müssen liegen/inquit *Lutherus*.

Pergo.

Quod non credenti confert fidem, id prodest sine fide recipientis. Atqui Baptismus non prodest sine fide recipientis : Ergo Baptismus non credenti non confert fidem.

Propositio manifesta est : quia fidem non habenti dare fidem est maxime ei prodesse : ita verò quod prodest, id prodest sine fide præexistente : si non prodesset sine fide præexistente, utique non habenti non daret :

Assumptio Lutheri & Lutheranorum est : videantur loca allegata, Exer. 70. §. 3. Exer. 76. §. 9. 15. Exer. 86. §. 20.

Baptismus non plus confert Christiano, quàm *circumcisio* olim Judæo. Omnesne verò per externam carnis circumcisionem etiam corde & animo internè sunt circumcisi ? Vide scripturæ loca allegata, Exer. 81. §. 27.

EXERCITATIO LXXXIX.

Defenduntur argumenta Lutheranis in questione, de Baptismi effectui opposita.

Contra doctrinam *Lutheranorum* de effectui Baptismi Theologia producit semper argumenta, quæ rodunt Animadversores : quibus vindicandis & defendendis *Exercitatio hæc* opponitur.

§. 1.

Primum ::

Primum : Apostoli olim non baptizarunt, nisi eos, qui jam actu erant fideles, vel ex iudicio charitatis pro verè fidelibus habebantur : Ergò Baptismus eorum non fuit organon, quo spiritus S. fidem & regenerationem in Baptizatis inchoavit de sententiâ Apostolorum, & proinde tale organon nec jam est : etsi fieri potest, ut in ipso Baptismi actu spiritus S. fidem & regenerationem inchoet. Anteced. prob. exempl. *Lydia Cornelii &c.* & scripturæ testimoniis, Act. 2. v. 41. & 8. v. 12. 37.

Excipiunt (1) *Negando antecedens* : falsum esse Apostolos olim non nisi eos baptizasse qui jam ante erant fideles : fuisse enim baptizatas integras familias : neminem verò tam emotæ mentis fore, qui negaturus sit inter illas quoque infantes

* p. 466. fuisse *.
th. 66.

R. 1. Loquor non de simpliciter omnibus & singulis, qui unquam ab Apostolis sunt baptizati : Sed de iis, à quibus baptizandi initium fecerunt inter *Judeos & gentiles*, qui non nisi adulti fuerunt Christum amplexi & professi. Unde in institutione Christus mandatum docendi & instituendi in Christianismo præmittit, *docete omnes gentes* : imò ipsam quoq; fidem : *Qui crediderit & baptizatus fuerit &c.* quæ causa quoque, quod primum Apostoli non nisi fidem professis contulerint Baptismum, ut ex Actis patet. Omnium igitur primos adultos esse baptizatos nemo tam est emotæ mentis, qui neget. Illis verò, qui inter initia sunt baptizati, antè, quàm infantes nascerentur Christiani, quiq; antè, quàm baptizarentur, crediderunt in Christum & actu conversi fuerunt, Baptism⁹ fuit *lavacrum regenerationis*, quamvis regenerationem non inchoavit. Unde infero, de ratione Baptismi non esse organicè fidem & regenerationem inchoare, etsi *lavacrum regenerationis* appellatur.

2. Non video, què emotæ mentis sit, qui in familiis nonnullis, quæ ab initio sunt baptizatæ, infantes fuisse non affirmet, aut, si fuerunt, baptizatos fuisse non affirmet: cùm familia esse possit, etiam quæ tenellum infantem non habet : imò plurimæ tales sint : cumq; de familiâ indefinitè dici possit, etiam quod singula familiæ individua non attingit. Ita & hodie familiæ dicuntur ad Domini mensam accedere, quamvis infantes, quæ in iis sunt, non accedant : ut olim apud Judæos singulæ familiæ *paschalem Agnum* comedebant, quævis de eo infantes nihil comederint: neq; probabile est, singula uniuscujusq; familie individua ad *paschatis festum Hierosolymæ* confluxisse, omnesq; alias urbes & pagos interea vacuos mansisse, etsi familiis præcepta *celebratio paschatis in loco sancto*. Deut. 16. v. 5, 6, 7. Accedit, qd de toto vel integro (nedū ita rigidè accepto) allegata loca, Act. 16. v. 15, 1. Cor. 1, 16. nihil habeant: Domus nominatur,

tur, sed non tota : familia, sed non integra. Interim in infantibus quoque baptizandis fidem requirunt *Lutherani* : ut vidimus.

3. Cum sacra scriptura nusquam affirmet, infantes in *Judaismo* vel *Gentilismo* olim natos, ex non-Christianis, ante discretionis aënos esse baptizatos, ecurreremotæ erit mentis, qui sententiam & judicium heic non præcipitat & non affirmat temerè, quod scriptura non affirmat ? Ego heic nihil definio : quæ causa etiam, quòd, pro *pædobaptismo* astruendo, non allegem infantes inter prima Baptismi initia ab Apostolis baptizatos, & quidem in *Gentilismo* vel *Judaismo*, adeoq; extra Ecclesiam, natos. Nam si ponere juberer exempla, utiq; hæcura esset aqua. Consequentia ex familiis petita non est firma : ut vidimus. Interim non nescio è nostris quoq; nonnullis hoc arridere argumentum.

Excipiunt (2) *Perperam argumentari W. ab inclusione unius ad exclusionem alterius. Apostoli baptizarunt fideles adultos : Ergo illos solos* *.

§. 2.

* ibid. th.

ead.

R. Ita ego non argumentor, sed fingor argumentari. Dico inter initia Baptismi ab Apostolis non esse baptizatos nisi adultos fidem professos & regeneratos, saltem ex charitatis judicio ; hoc est, adultos non esse baptizatos nisi fidem professos & ex charitatis judicio regenitos : neq; aliud historia Evangelica vel Acta Apostolica dicunt. Infantes in *Judaismo* vel *Gentilismo* ex Judæis vel gentilibus natos unà cum parentibus religionem Christianam amplexis illicò baptizatos esse, ubi quæso docet scriptura ? Quamvis nec hoc, si darem, argumenti mei robur infringeret. Solo adultorum post regenerationem demum baptizatorum exemplo evinco, Baptismum, etsi *lavacrum regenerationis* appellatur, illicò non esse organon inchoandi regenerationem.

Excip. (3) *Distinguendum esse inter adultos & infantes: In infantibus Baptismum esse potissimum organon regenerationis, in adultis principaliter organon confirmationis* *.

§. 3.

* ibid. th.

ead.

R. Nullam & ἀγχαφον hanc esse distinctionem jam ante ad thes. 56. ostendimus : malæ causæ & ἀμυχανίας indicium facit. Organi mentionem expressam scriptura non facit : lavacrum regenerationis Baptismum appellat, tam adultorum, quàm infantum respectu ; non principaliter horum, minus principaliter illorum : veluti fœderis sigillum circumcisio ex æquo fuit adultis & infantibus. Interim si regenerationis organon appellari debeat, adultorum potius, quàm infantum respectu, quoad inchoationem, appellabitur : ut supra ostendi.

Ait Theologia diversam esse rationem infantum & adultorum, quoad
mm pro.

§. 4.

professionem fidei, non quoad ipsam fidem: Ut n. adulti baptizabantur, quia, secundum confessionem ipsorum, credebant & pro fidelibus, ex charitatis iudicio, habebantur: sic & infantes baptizandos, quia ex affectu charitatis pro fidelibus & verè fœderatis habentur*.

*ibid. th.
ead.

Excipiunt faceta & liberalia ingenia. *Ehodum, bone vir, quid ais? Si fides adultorum & infantum est eadem, cur igitur infantibus fidem suffuraris?*

*ibid. th. *En labyrinthum!* *

ead.

R. 1. *Ehodum, boni viri, quid dicitis? Egone infantibus fidem suffuror? aut vos tam fædi ἐγκλήματα & ψευδολογήματα non pudet? singulis disputationibus tuis Gerharde, ἐγκλήματα & ψευδολογήματα præscripsisti, quas singulas ἐγκλήμασι & ψευδολογήμασι tuis fædasti. Meam de infantum fide sententiam expressi Theol. pag 450, 451. quam sæpe hæcenus inculcavi. Vos videte, ne furti sacri arguat præceptum secundum decalogo, in catechismis & confessionibus vestris, surreptum. *En labyrinthum!* Remittendæ sunt deliciae.*

2. Cum dico infantum & adultorum eandem esse rationem, quoad fidem, non hoc volo, quasi infantilis fidei & adultæ prorsus eadem sit ratio, iidemq; actus, etiam secundi, quod ante *Lutherum* nemo credidit in Ecclesiâ orthodoxus doctor: sed quod præcisè infantibus non sit neganda fides, quævis confessio in eos non cadat, ut in adultos: quodq; charitatis iudicium de fide, non in adultos tantum, sed & in infantes propendeat: quamvis iudicium hoc non tantum circa infantes, sed & circa adultos, sæpè fallat: quia καρδιογνώσται non sumus.

§. 5.

Jam igitur ex propriâ confessione me adoriuntur: *Si infantes fidem habent, aut habebunt illam immediate, aut per carnalem generationem, aut per Baptismum. Non immediate: quia extra necessitatis casum Deus immediate non agit: non per carnalem generationem, in quâ peccatores nascimur: Ergo per Baptismum, qui organon est salutare per quod spiritus S. fidem in infantibus accendit*.*

*ibid. th.
ead.

R. 1. Ferit hic *Aries* tribus cornibus, sed nullo lædit. Omnibus & singulis Christianorum infantibus fidem ego non tribuo, etiam si charitatis iudicium in individuo nullum excludit. Hoc volo, etiam fidei, p. modulo ætatis & imbecillitatis, capaces esse infantes, multosq; in infantia donari fide & p. spiritum renovari, sive ante Baptismum, sive in Baptismo, sive post Baptismum: quamvis aliqui nunquam, & in specie quidem nemo reprobis: etsi charitatis iudicium, circa individua, in partem meliorem semper vergit.

2. Quicumque igitur in infantia fidem habent, sive ante Baptismum, sive in Baptismo, sive demum post Baptismum habeant, non per carnalem generationem, non per organum Baptismi; (qui ad hunc effectum non nisi

per.

per modum *causæ moraliter agentis* concurrit, adeoque effectum non producit, non alterat, absque interveniente subiecti patientis actuali intelligentiâ, quæ in infantibus recens natis est nulla) sed per spiritum S. habet, qui liberrimè spirat, ubi, quando, quomodo & in quibus vult, sive mediatè, sive immediatè. Et in infantibus quidem *immediatè* renovationem à spiritu S. fieri existimo: quia externum medium apparet nullum, ne Baptismus quidem, ob causam, quam modò dixi: Etsi in ipso Baptismi actu quandoque spiritum Dei hoc opus suum peragere non nego.

3. Quod de casu necessitatis dicitur, planè frivolum est. Quæ n. illa sit necessitas, quæ cogat Deum immediatè agere, vel legem ipsi præscribat? Si infantem nullum sine Baptismo, tanquam organo, regenerare Deo liberet, quis quæso casus necessitatis obstare ei posset? Fortè verbi minister & aqua deficeret? Aut vitam infanti Deus, donec copia horum fieret, prorogare non posset? Sic igitur statuo. Quoscunq; in primâ infantiâ regenerat Deus sive ante Baptismum, sive in Baptismo, sive post Baptismum, eos liberrimè, nullâ necessitate urgente, immediatè regenerat: quæ, respectu infantum, ordinaria Dei actio est: si nullum, præter Baptismum, organon & medium regenerationis infantum agnoscunt *Lutherani*: quod in infantibus locum habere huc usq; nondum probare potuerunt.

4. Remitto tibi, *Gerharde*, *Arietis* tui cornua: Si infantes, ante Baptismum, fidem habent (habere autem statuit *Lutherus* cum *Lutheranis*, ut ostendi non semel;) vel immediatè, vel per carnalem generationem habebunt: Elige alterutrum vel da tertium. Hactenus *primum nostrum argumentum*.

Secundum: Baptismus est signum & sigillum fœderis gratiosi: Ergo non facit ex non fœderatis fœderatos, seu ex non fidelibus fideles.

§.6.

Antecedens probatur exemplo circumcisionis, cui Baptismus successit. Ratio consequentiæ ex consideratione circumcisionis est manifesta. quia post initum fœdus & regenerationē demum *Abrahamo* data & inuncta est.

Excip. *falsam esse hypothesin, de sacramentis tantum signis nudè σηµαντικοῖς: cum tamen simul sint µεταδοτικὰ. Provocant ad disp. 9. & hujus disp. th. 47.*.*

*ib. th. 66

R. Tam expedita manu argumentum conficitur! Atqui non est falsa mea hypothesis, sed obsoleta Animadversorum calumnia, de signis merè σηµαντικοῖς. Nos signa agnoscimus significantia, obsignantia & sano sensu quoque præbentia, quæ Græci µεταδοτικὰ appellant. Disputationi nonæ, ad quam provocant, & th. 47. Jam ex affe satisfactum est. Integrum argumenti hujus nervum relinquunt.

Instant hæc alii: *Atqui Baptismus non tantum est signum fœderis gratiosi, sed etiam lavacrum regenerationis.*

R. Atqui non illicò regenerationem inchoat, quod est lavacrum & sacramentum regenerationis: Nam iis, qui post fidem baptizantur, est lavacrum regenerationis, etiam si fidem non inchoat.

§. 7.

Tertium: Infantes non regenerantur per verbum externum, tanquam causam instrumentalem: Ergo nec per Baptismum, Ratio consequentiæ, quia non magis intelligunt ceremoniam Baptismi, quàm ipsum Dei verbum externè annunciatum. Atqui eodem modo ajunt verbum & sacramenta &c.

Animadversores argumento meo aliam induunt formam ex puris negativis: *Quicumq; non regenerantur per verbum externum, illi, neq; per Baptismum*: Atqui infantes non regenerantur &c. Hanc argumentandi formam supra exagitarunt, ob puras negativas: jam admittunt: non enim vituperant: quamvis hoc loco mihi necessariò imputari haud possit: quia integro syllogismo non utor: etsi aliàs quoq; à Logicis hæc argumentandi forma excusatur: ut alibi ostendimus. Sed minutula hæc transeant.

Excip. (1) *Ad nauseam reponi cramben, de sacramentorum significatione, contrath. 47. & Schwenckfeldianismi nebulas produci, contrath. 59.*.*
 * p. 467. th. 67.

R. Ad nauseam reponitur crambe de nudâ sacramentorum significatione & Schwenckfeldianismi nebulis, quas supra ad th. 47. & 59. discussimus: præcipuè verò in Exer. in disp. 9 & ab initio, Exer. 3. *ψευδολόγημα* est.

§. 8.

Excipiunt (2) *Falsum esse, quod verbum & sacramenta agant eodem modo: Quamvis n. infantes externam Baptismi ceremoniam non intelligant, nihil tamen ob stare, quo minùs spiritus S., cujus capaces sunt, possit in illis per Baptismum fidem accendere, per quam regenerentur, & à peccato emundentur: ubi ad præcedentia argumenta provocant**,

* ibid. th. ead.

R. 1. Ajunt falsum esse, verbum & sacramentum eodem modo agere: sed non probant, neq; probare unq̃ poterunt: sacramenta sunt verba visibilia: verbum, quâ verbum, *moraliter agit* & non intelligentes p se non imutat, siue sit audibile, siue visibile. Quamvis significare per id Deus intelligentibus possit, quid de non intelligentibus statuatur. De omnipotentia Dei absoluta heic non disputatur.

2. Infantes spiritus S. esse capaces, concedo. Posse Deum, si velit, per Baptismum, tanquam organon, in iis fidem accendere, & ipsum do: velle, non do: quia nullam, nisi *moraliter agendi*, vim sacramentis, ut & verbo audibili, inesse ex scriptura & experientia discimus.

Excip. alii: *Expressum mandatum & promissio em. à Deo nos habere, quod*

Deus per Baptismum in iis fidem accendat, & ipsos do: velle, non do:

nuspiam scriptura dicit: nullum hęc mandatum: nulla promissio. Aliud est esse lavacrum & sacramentum regenerationis: aliud regenerationem in infantibus inchoare per modum causę agentis physicę.

2. Non habere nos promissionem de verbo regenerante, falsum est: videantur loca, 1. Cor. 4. v. 15. Eph. 5, 22. Jacob. 1, 18. 1. Pet. 1. v. 23. 1. Pet. 2. v. 2.

3. Ad præcedentia argumenta frustra provocant: quibus *Lutheranæ* sententię non adstrui jam ante ostendimus. Hactenus *tertium argumentum*.

Quartum: Non omnes adulti in ipso externo Baptismi actu regenerantur: Ergo interior *ἐνεργεια* spiritus regenerantis non semper se exerit in ipso Baptismi actu & omnibus baptizatis.

§. 9.

Pro hoc argumento vivo reponunt mihi Animadv. cadaver argumenti: Sic n. apud illos arguo: *Regenerationis medium omnes debet regenerare: Baptismus non omnes regenerat: Ergo* Syllogismum hunc tanquam spurium, pro meo non agnosco. Regenerationis medium aliud nihil debet agere, nisi ad quod agendum ex intentione divinā adhibetur: intentione autem & fine suo Deus nunquā excidit aut frustratur: Igitur quod regenerationis est medium, non omnes debet regenerare, sed eos, quos Deus suo tempore decrevit regenerare: etsi naturę integritatem ab omnibus requirit lex. Sed quid respondeant, audiamus.

Excip. (1) *A remotione actus secundi aliquo objecti vitio impediti non sequi statim remotionem actus primi: veluti verbum Dei non est in omnibus ad fidem & salutem efficax, quamvis interea maneat salutare medium, per quod Deus fidem & salutem operatur. Non igitur desinere Baptismum esse lavacrum regenerationis, quamvis non regeneret impios & hypocritas**.

*ib. th 68

R. Non respondent ad argumentum meum, sed ad cadaver, quod sibi finxerunt. Ego ex remotione actus secundi non infero remotionem actus primi: Sed universalitatem *ἐνεργειας* spiritus in regenerandis omnib' baptizatis se exerentis infringo exemplis contrariis: quę efficacissima probandi ratio. Interim nec hoc nego, Baptismum esse, ex institutione suā, lavacrū regenerationis & salutare organum; etiamsi in omnibus & singulis ad salutem & fidem non est efficax: ut & verbum Dei: cui *quartum argumentum* meum, uti à me formatur, non minus, quàm Baptismo, accommodari potest.

Excip. (2) *Distinguendum esse inter infantes & adultos: adultos posse obicem ponere spiritui S. & sic opus regenerationis impedire: infantes hoc nō posse facere, quia actuali inpenitentia & incredulitate spiritui S. non resistunt, nec hypocrisis: sed recte sunt obnoxii.* R. Respondet illi hoc log. ad pra. ptem adductam non tenet, quia obicem ponunt spiritui S. sequi vel nullo modo adultos regenerari.

§. 10.

rari, vel efficaciorē esse auctorū pravitatē actūalem, quā spiritus regenerantis ἐνεργεῖαν: vel omnes, qui regenerantur, ita naturā esse comparatos, ut sine pugnā spiritui S: se submittant & hoc *Pelagianismum* sapere.

Excipiunt (1) *Me avarum esse & sumere*, quod ipsi nondum concesserint: nempe omnes homines ponere obicem spiritui sancto: quia omnes pravitatē actūalem habent à naturā inhaerentem. Distinguere me debuisse inter pravitatē naturalem omnibus insitam, & voluntariam, quā quibusdam tantū inest, nempe hypocrisis: priorem non impedire spiritus S: opus, sed tantū posteriorem*.

* p. 468.
th. ead.

R. I. Iniqui sunt Animadversores, qui mihi obtrudunt, quod meum non est, nempe dicere me, omnes homines (sine discrimine ætatis) obicem ponere spiritui S: quod omnes pravitatē actūalem habeant natura inhaerentem: Atqui non loquor de absolutē omnibus hominibus, sed expressē de adultis: quos, propter actūalem pravitatē, omnes spiritui sancto obluſtari inter iūta, cum scripturā dico: imō & hoc dico, carnis & spiritus luctam per omnem continuari vitam, etiam in regenitis.

2. Actualis pravitas, si idem est, quod actuale peccatum, infantibus à me id neutiquam tribui, locuples testis est theologia: delictā corruptæ infantum naturæ cum spiritu regenerante nihil assero: quamvis contrarietas, quæ inter pravam infantæ inclinationem & spiritus in oppositum tendentis sanctam actionem est, pugna dici sine absurditate possit. Vos verò, qui circa fidem easdem tribuitis infantibus & adultis actiones, nempe actūalem notitiam, assensum fiduciam, quid nō infantibus quoque natura corruptis non ignorantiam tantū, sed & dissensum & diffidentiam actūalem tribuatis?

3. Distinctio inter pravitatē naturālē, per peccatum originale, omnibus insitam, & inter actūalem atq; voluntariam, in specie sic dictam, ignota mihi non est, contra quam nec hoc loco Theologia peccavit: adeoq; falsò accusatur. Interim quod alii aliis minus obluſtantur & spiritui Dei facilius cedunt, non à corruptā naturā, sed à gratia est: ut suo loco ostendimus.

4. Pravitatē voluntariam, actūalem, seu in actu secundo constitutam, tantū hypocrisis inesse, manifestè falsum est. Quid n. de manifestè impiis dicendum fuerit? an minus illi obluſtantur, quā hypocritæ?

5. Nec originalis nec voluntaria pravitas facit quod minus homo regeneretur, quem regenerare intendit Dei spiritus, quamvis iusta hominis non regenerandi utraq; possit esse causa. Intentione sua non frustratur Deus, cui tam est promptū originalis, quā voluntariæ pravatis obicem remove. Sed hac de re jam ante est actum. In hoc campo *Pelagius* olim se jactavit. Nos miram divinæ gratiæ dispensationem videmus: convertuntur quandoque, qui

qui omnium iudicio fuerunt desperatissimi, non convertuntur, qui longè tractabiliiores aliis videntur: Discretio penes solum est Deum. *Deo volenti convertere, inquit Augustinus, nullum resistit liberum arbitrium (finaliter.)* Ut ne finaliter resistat gratia convertens facit.

Excip. (2) *Non esse absurdum, interdum pravitatem adultorum efficacior* rem esse spiritus S: ἐνεργεῖα ad conversionem: non enim spiritum agere in conversione hominis, secundum absolutam suam potentiam, sed per ordinaria media, quibus repudiatis impediri possit regeneratio*.

§. II.

R. Spiritus S. regenerationem intendentis ἐνεργεῖα potentiorē & efficaciorē esse hominis adulti pravitatē, verè absurdū est, extra Pelagii scholam. Hæc n. ἐνεργεῖα spiritus regenerationē intendentis emollit corda etiam durissima, trahitq; efficacissimè, etiam oblucentes & inter initia nolentes, ad obsequium, ut tandem velint & oblucenti desinant, non utiq; p naturam, sed per gratiam: Unde finaliter nemo resistit obicemq; ponit, cui conversionē Dei spiritus vel immediatè, vel per media ordinaria intendit; quæ assistens & efficax spiritus gratia ita regit & applicat, ut fine, quem per ea intendit, nunquam excidat. Unde de verbo suo Deus apud Jesai: c. 55. v. 11. *verbum meum, quod egressum fuerit ex ore meo, non revertetur ad me vacuum, sed faciet id, quo delector, & prosperabitur id quod emisero.* Prolixius hoc persequi hujus non est loci. Ex professo controversiam hanc tractat Theologia contra Pontificios, Arminianos & Lutheranos, qui utrisq; se associant: etsi in aliquibus dissentire ab iis videri volunt, lib. 1. cap. 26. thes. 4. Expl. 6, 7. quibus Animadv. Salani disputationis suæ XIII. Animadversionem 2. opposuerunt: cui oppositam vide nostram *Exercitationem* CXXVII. qua argumenta nostra defenduntur, exceptiones Animadversorum eliduntur, & Pelagianismus hic Patrum, Lutheri & priscorum Lutheranorum testimoniis opprimitur. Vide quoq; Exer. LXI. ubi de interna vocationis efficacia disseritur, inter alios, ex Lutheranis etiam, quorum pro nobis adducuntur suffragia luculenta. Deum fine suo, quem intendit, quandoq; frustrari & excidere, planè ἀθεολογόν & ἀθεόν est dogma.

* ibid. th. ead.

Excip. (3) *Nequaquam sequi ex Lutherana sententiâ, eos, qui regenerantur, sine pugna spiritui S: se submittere: sed illud tantum, quosdam non ponere obicem, nec per voluntariam obstinationem, pertinaciam & hypocrisin spiritui S resistere*.*

§. 12.

* ibid. th. ead.

R. I. Omnino sequitur: voluntariè repugnare spiritui sancto est obicem ei ponere. Quisquis igitur spiritui S. obicem non ponit, is voluntariè ei non repugnat; qui verò voluntariè non repugnat sine pugna se submittit. En frigidam & frivolam Animadvers. tergiversationem! Romanam, verba oderunt. Credunt quod credit Pelagius, & tamen audire Pelagianum nolunt.

2. Scriptura

2. Scriptura obstinatæ malitiæ & pravitatis, respectu corruptæ naturæ & pullulantium inde fructuum, omnem hominem accusat, Gen. 6. v. 5 Jerem. 13. v. 23 Matth. 7. v. 18 Rom. 8. v. 7. 1. Cor. 2. v. 14. &c. malitiam illam non reprimat & opprimit, nisi gratia. Quid habes, quod non acceperis? Quis te discernit, 1. Cor. 4. v. 7. *Lutherum* de viribus arbitrii irrogeniti differentem aliàs produximus. Hactenus *quartum argumentum*.

§. 13.

Quintum: Si infantes per Baptismum, tanquam causam instrumentalem redderentur fideles & demum inciperent regenerari, sequeretur ante Baptismum nullum esse fidelem & regeneratum. Atqui falsum consequitur: Ergo & antecedens. Assumit. probat: Quia omnes damnarentur infantes ante Baptismum decedentes: quod nec *Lutherani* concedunt.

Excipiunt *distinguendum esse inter modum mediumq; ordinarium & extraordinarium*.
* ibid. th. *extraordinarium* *.

64.

R. Regeneratio infantum ad certa & ordinaria momenta, atq; organa non est alligata. Spirat in iis spiritus quando & quomodo vult, sive ante Baptismum sive in Baptismo sive post Baptismum. Causis moraliter agentibus non utitur: quia in obiectum, quod rationis usum non habet, ea non ajunt. Quæ verò sunt illa extraordinaria media per quæ Deus ante Baptismum fidem in infantibus nonnullis accendit? Non aliqui tantum infantes Christianorum ante Baptismum, sed omnes secundum *Lutherum* & *Lutheranos*, credunt: etsi secundum eosdem quoque non credunt: ut vidimus.

§. 14.

Sextum: Infantes non servantur per Baptismum, quo carnis sordes abjiciuntur 1. Pet. 3. v. 21. Ergo per Baptismum quoq; non regenerantur. Ratio consequitur: quia regenerandi vim non habet, quod servandi vim non habet.

Excipiunt: *Petrum non loqui de Baptismo corporis sordes abluciente, seu in eum finem instituto, ut corporis sordes abjiciat, cum etiam commune balneum hoc præstare queat: sed de Baptismo, qui sit ἐπερώτημα τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως & tale medium, per quod sordes peccati spirituales abjiciuntur. Unde disputant: Quodcunque est medium spiritualis mundationis à sordibus peccati, illud etiam homines regenerat: At baptismus est tale medium &c.* *

* p. 469.
th. 70.

R. 1. Loqui *Petrum* de Baptismo N. T. sacramento, extra controversiam est. Sed & hoc evidentius est, quam ut ullâ obfuscarî sophisticâ possit, duo Apostolum in Baptismo distinguere nempe *Elementum externum*, seu symbolum in sacramentale, *aquam*, & ἀπερώτημα τῆς ἀγαθῆς συνειδήσεως. Elementum corporis sordibus ablucendis aptum etsi non eo fine adhibetur ut corporeas sordes purget, quod præstare etiam *Salanea balnea* possunt, tamen ideo potius, quam aliud symbolum, adhibetur, ut ex institutione Christi, sanguinem

guinem Christi spiritumque Dei spirituales peccatorum sordes purgantem fidei animæ figuret, exhibeat & obsignet, adeoque per se non servat aut regenerat hominem hoc sacramentale symbolum: sed conjunctum cum eo ἐπερωτήματα ἀγαθῆς συνειδήσεως, quod fidem complectitur apprehendentem id, quod visibili symbolo exhibetur. Unde *Tertull.* *Anima non lavatione, sed responsione sancitur*: *Ambrosius*, lib. 2. in Luc. in verba illa: Ego vos baptizo aqua: *Aqua corpus abluitur, spiritu anima delicta mundantur.* *August.* lib. quæst. ex N. T. cap. 59. *Donum cæleste non poterit consequi, qui se per aquam, non per fidem, immutari credat: aquam cernitur, sed qui non videtur: spiritus operatur, ut fides in eo sit.* Idem *Tract.* 16. in *Epist. Joh.* *Aqua sacramenti visibilis abluit corpus & significat, quod fit in anima: per aquam spiritus invisibilem ipsa anima mundatur & saginatur.* Igitur Apostoli sententia est: servari nos Baptismo, non quatenus aqua ejus corpus tangit & abluit, sed quatenus cum aqua concurrat ἐπερωτήματα ἀγαθῆς συνειδήσεως. Interim sano sensu salutis organum est quoque Baptismus externus, qui quasi visibile est verbum: cui regenerandi quoque vim simpliciter non adimimus, quatenus nempe fidei exhibet objectum, quo servamur & regeneramur: etsi non regenerat quoscunque tangit aut tingit. Videatur *Exercit.* LXXXVII. quæ hunc ipsum locum tractat.

2. Syllogismus Animadversorum sano sensu totus à nobis concedi potest, quamvis ipsorum de effectu Baptismi doctrinam non approbemus, cui etiam sextum hoc argumentum est oppositum.

Septimum: Si omnes infantes in ipso Baptismo regenerantur, sequeretur omnes baptizatos servari. At falsum consequ. &c. connexi ratio est: quia fides & regeneratio totaliter & finaliter nunquam amittuntur.

Excipiunt: πρῶτον ἐστὶ ψεῦδος, quod *W.* cum suis sibi persuadeat, fidem semel datam & spiritum S. semel acceptum non posse iterum amitti. Quid fiet, exclamant, de Davide? Quid fiet de Petro? Quid fiet de omnibus sanctis, qui quotidie orant, remitte nobis debita nostra &c. *

§. 15.

* ib. th. 71

&c. Fidem & regenerationem bona electorum propria, semel data & accepta, nunquam vel totaliter vel finaliter amitti vel auferri, non ψεῦδος est vel primum, vel secundum, sed verissimum dogma, quod ex professo adstruit *Theologia*, lib. 1. c. 24. thes. 18. *Explicat.* 3. 4. Ubi ad quæ sita singula respondetur. Etsi tertium, quid fiet de omnibus sanctis, qui quotidie &c. planè nullius est momenti. Quæ n. consequentia: Sancti quotidie peccant & peccatorum remissionem petunt: Ergo spiritum S. & fidem totaliter aut finaliter amittunt & abjiciunt. Si quoties in hoc vestro collegio peccastis odio & infectione nominis orthodoxi, contemptu piorum Theologorum, calumniis, oppugnatione

ne veritatis & assertionis falsitatis, toties fidem & spiritum S: totaliter amissis, sine fide & spiritu sancto totum id conscriptum & disputando assertum fuit. Non sunt fructus isti spiritus & fidei.

§. 16.

Criminatur *Graverus*, ut colophonis loco hoc addam, secundum *Bezam*, nullos infantes baptizatos regenerari ante aetatem adultam: unde infert, secundum *Calvinianos*, infantes aliquos post Baptismum statim morientes absque regeneratione salvari: in absurd. pag. 189, 190, 191. Criminationem ipse *Beza* expressis verbis diluit: part. 2. Resp. ad Aet. pag. 123. *Negavi*, inquit, & nego istiusmodi infantibus illam adultis propriam regenerationem convenire, non illam, sine qua Deum nemo videbit. Non igitur negat *Beza* rem, sed modum rei tantum. Apage impudentem calumniam!!

EXERCITATIO XC.

Vindicatur & defenditur censura de adiunctis Baptismi & precipue de Exorcismo.

§. 1.

Acaulis & ff. & is ad adjuncta Baptismi progredimur: ubi, adhibitâ distinctione, necessitatem Baptismi adstruo, nempe eam, quæ est ex hypothese voluntatis & ordinationis divinæ, quæ tamen & ipsa sic est comparata, ut per eam non privatio, sed contemptus Baptismi sit damnabilis: absolutam verò necessitatem à Pontificiis & aliis assertam destruo.

Non habent hæc, quod carpant, Animadv. & censores nostri; & dubio procul agnoscunt eorum, qui omnem Baptismi necessitatem à nobis negari clamitant, calumniam*.

*ib. th. 72.

Inter adjunctas Baptismi ceremonias hodiè quoq; infantum Baptismo usitatas occurrunt, *Nominis professio*, *Abrenunciatio*, *Fidei professio*: de quibus ita judicat Theologia: In infantum Baptismo præposterum esse & sanctis doctisq; viris ridiculum videri, ex infantibus, qui per ætatem nec loquentem intelligere, nec fieri possunt, quærere an credant, an abrenuncient, an baptizari velint? Et pro his ἀναδόχως respondere, *credo*, *abrenuncio*, *baptizari volo*: quàm consuetudinem & κακοζηλίαν ne in Evangelicis quidem Ecclesiis nonnullis probor.

§. 2.

Excipiunt (1) *Ac bona verba mi Domine! Anne dicam scribes tuis reformatis Ecclesiis &c. vide quomodo cum iis transigas. Interim modum existimant inventu facilem fore: cum enim infantibus fidem derogent, non esse cur fidei professionem in Baptismo ab ipsis requirant**.

*p. 470. th. 73.

R. I. Cum reformatarum Ecclesiarum doctoribus transigere mihi facile:

facile erit, etiam sinè tuo consilio, *Gerharde*. Qui hanc in Ecclesiis Evange-
licis, quæ tamen paucissimæ sunt (*reformatas* intelligo) κακοζηλίαν inveniunt
reliquam, non probant eam: etsi mutare inveteratam consuetudinem ipsi-
met non audent. Multa tolerantur, quæ tamen non probantur.

2. Modum transigendi, per concessam & confessam infantum omnium
infidelitatem Baptismum antecedentem, comitantem & consequentem, di-
ctavit calumnia: de quâ supra & deinceps suo loco.

3. Mihi longè facilius erit cum Doctoribus nostris transigere, quàm
tibi, *Gerharde*, tecum & cum Ecclesiis *Lutheranis*. Dicitis in Baptismo infan-
tes ante adspersionem aquæ, hoc est, ante externum Baptismi actum, esse in-
fideles, & tamen pro infante, ante Baptismum, respondetis *credo, abrenuncio*.
Nonne manifestum est mendacium, si in corde tuo scias infantem non cre-
dere, & tamen ore profitearis, eum credere? Lutherum hanc in rem supra
allegavi: *Wann das Kind nicht glaubt so müssen die Väter liegen*.

Excipiunt (2) *Graves subesse causas, cur infantibus in Baptismo nomina* §. 3.
imponantur: idem in Ecclesia Israelitica quoque factum in circumcisione *. * *ibid. th.*

R. Egone *nominum impositionem*, quæ fieri in Baptismo solet, unquam ead.
improbavi? Aut distinguere vos Domini nescitis inter *nominis impositionem*
& *nominis professionem*? Nomen profiteri non est nomen imponere, sed, ut
Theologia describit, pag. 361. Baptismum petere: quod olim adulti facie-
bant, à quibus ad infantes præposterè ritus deflexit, quando interrogantibus
visne baptizari, respondent *ἀναδόχοι*, loco infantis, *volo*.

Præviderunt hoc meum responsum Animadv: *Dicet*, inquiunt, *W. se non* §. 4.
impugnare nominis impositionem sed ejus & fidei professionem, quam edere infan-
tes haud possint. Attamen ne videantur nihil dicere & errorem vel intempe-
stivam animadversionem agnoscere, dicunt, *eorum nomine respondere ἀναδό-*
χοι: non quod consuetudo ea fidem infanti conferat, sed in spem futura fidei, &
sic se ipsos confessione hac obligent, quod nihil reliqui facturi sint, quod ad fidem in
infantibus confirmandam & conservandam pertineat: viguisse etiam consuetu-
dinem hanc in Ecclesia primitiva *. * *ibid. th.*

R. I. Malè defenditur intempestiva & inutilis exceptio: si intelligunt 74.
me nominis impositionem non impugnare, cur hoc mihi nomine dicam scri-
bunt? Malè etiam defendunt præposteram infantes interrogandi consue-
tudinem & κακοζηλίαν, quam non excusat responsio *ἀναδόχων*: nam & hæc
præposteræ est &, ut ante ostendi cum mendacio conjuncta: si vera est hy-
pothesis Lutherana de infidelitate infantum antecedente Baptismum. Si au-
tem vera *ἀναδόχων* responsio, mendacium devolvitur in eos, qui infantibus
nondum baptizatis fidem denegant.

2. Responsio *Lutheranorum* ἀναδόχων non arguit spem futuræ fidei, sed præsumptionem præsentis, per verbum de præsentis, *credo*: quod mendacii arguit recepta *Lutheranorum* hypothesis. Per ineptam illam consuetudinem infantibus fidem conferri, nemo sanæ mentis facillè crediderit, (unde præter rem hoc assuitur) agnosci verò & credi fidem in infantibus nondum baptizatis esse, diserta docet confessio, cui recepta adversatur hypothesis.

Animadversores *Luthero* castigandos transmittito. Crudeles sunt, in propria viscera sæviunt, sibiq; turpiter contradicunt, ut hæctenus ostendi.

3. Consuetudinem infantes in Baptismo interrogandi de fide in Ecclesiâ primitivâ & sincerâ receptam fuisse, hæctenus nondum probarunt *Lutherani*. De adultorum interrogationibus & responsionibus nullum est dubium. Testem hæc habemus historiam Ecclesiasticam & Patres. Etsi non diffiteor etiam in infantum Baptismum, post Apostolorum tempora, irrepisse exorcismum: cujus tamen nec *Dionysius*, nec *Clemens* in constitut: nec *Tertullianus* mentionem facit.

§. 5.

Tandem miser, inquit, Exorcismus agmen claudit, quem flagellari ægè ferunt: etsi *Lutherano* Exorcismo facile consuli posse opinantur, ex duplici hypothesis, 1. Quod eadem Pontificii & *Lutherani*, Exorcismi non sit ratio: *Lutheranis* nempe Exorcismus est res ἀδιάφορος, Pontificius necessaria: *Lutheranis* est tantum σὺμπαύλιος, Pontificius magicâ quâdam superstitione efficax ad expellendum Diabolum. 2. Quod pro Exorcismo, tanquam pro aris & focis, non pugnent *Lutherani*, sed ut rem indifferentem retineant, quæ quidem abrogari possit, modo cautè agatur & occasio scandali non detur, idq; autoritate Magistratus: attamen in gratiam adversariorum non sit abroganda, ne libertas Christiana prostituatur*.

* p. 471.
th. 75,

R. 1. Verè miser Exorcismus, & misera rei miseræ defensio! Non quia ἀδιάφορος & σὺμπαύλιος tantum *Lutheranis* est Exorcismus, ideo in Ecclesiâ retinendus & inter ritus Baptismi ferendus. Quamvis non omnes ita sentiant *Lutherani*. *Iustus Menius* in libello de Exorcismo olim Wittenb. An. 1551. excuso scribit: Exorcismum esse seriâ precationem, niti divino mandato & promissione, Diabolo esse formidabilem, esse divinum opus, idque Dei jussu & potestate datâ peragi ab Ecclesiâ, adeoque graviter peccare, qui repudiant. Rem tam divinam, necessariam & efficacem, quis ἀδιάφορον & merè σὺμπαύλιον esse dixerit. Transigat hæc *Gerhardus* cum *Menio*. Interim divinæ gratiæ signa nova in Ecclesiam invehere & sacramentis assuere, pro hominum arbitrio, nefas est. Irregenti hominis statum & conditionem verbum Dei nobis describit. Cur igitur scripturæ verbis non utamur potius, quàm tam scandalosâ Exorcismi formulâ. Cur signa divina nobis sordeant, & præ iis

in

in deliciis sint humana, scandalosa, theatra, per κακοζήλιαν, tanquam deformis nævus, pulcherrimo corpori affluta?

2. *Lutheri* aliorumq; *Lutheranorum* de Exorcismo longè alia sunt iudicia, quàm theologorum horum *Salanorum*: *Lutheri* de eo hæc sunt verba, de Baptis. & ejus append: Der Exorcismus ist gleich wie eine Verachtung des heiligen Christandes / gleich als würden darauf auff der Welt geboren / die vom Teuffel bejessen weren / vnd müssen durch die geistliche zc. davon erledigt werden. Es Papstenger / vnd wüß nach dem Papst / der unserm Herrn G. Die in alle ding seinen Unstat geschmissen hett / vnd Weister seyn wollen zc. Suadet ibidem abrogandum esse, non obstante longi temporis præscriptione, tanquam ceremoniam plenam superstitione, scandalis & absurdis.

Heerbrandus in compend. pag. 304. appellat Exorcismum *Neniam Papisticam*.

Hunnius multis rationibus profligandum & ex Ecclesiâ Christianâ ejiciendum judicavit; 1. Quia Christum autorem non habet, sed traditio est merò humana. 2. Quia corporalem obsessionem infantum Christianorum verba ejus inferunt, utique torqueantur. 3. Quia donum Demones ejiciendi in Ecclesiâ jam desit & Exorcismus jam non est nisi inter Papistas & Magos. 4. Quia vulgus opinatur necessarium esse & sine eo minus efficacem Baptismum. 5. Quia abusus est divini Nominis, quando dicitur: Adjuro te in nomine Patris, Filii & spiritus S: cum nec adsit impurus spiritus, nec ullum sit Dei mandatum hujus adjurationis. 6. Quia contentiones in Ecclesiâ excitat. 7. Quia etiam huc parte in Ecclesiâ conformitas tenenda. 8. Quia hac ratione ad Apostolicâ simplicitatem propius acceditur. 9. Quia jam pridè Evangelici status humanis & inutilibus traditionibus Exorcismum accensuerunt, in scripto, cui titulus: Statut de Außführung der Ursach / warumb die Chur vnd Fürsten vnd andere Stände der Augspurgischen Confession des Papsts Pii IV. außgeschrieben vermeintes Concilium &c.

3. Pro Exorcismo, tanquam pro re sacrâ, annon pugnant, qui tot pro eo afferendo libros & disputationes hætenus emisserunt. *Iusti Menii* iudicium ante adduxi. Et quis quæso credat pios Magistratus in struma hujus refectionem facile non consensuros, si seriò rem hancurgerent theologi & sua Exorcismo negarent patrocinia? Scandali metustanti non est, ut ritus tam scandalosus in Ecclesiâ Christi sit ferendus, postquam B. hylo- ne per Dei gratiam illa exiit. Plebeculæ animi tranquillari facile possent, si de abroganda *Nenia Pontificia* & nullius usus aut efficacæ, insuperque scandalosa re agi intelligerent, si, quâ κακοζήλιαν in Ecclesiam

S. 6.

sit inuenta, edocerentur &c. Si *Lutheri* aliorumq; *Lutheranorum* cognoscerent testimonia, & ad exempla aliarum Ecclesiarum *Lutheranarum* cogitationes illorum traducerentur. Sed odium veritatis & orthodoxæ Ecclesiæ tantum est apud plerosque, ut sub prætextu libertatis Christianæ afferendæ servitutem hanc foveant, malintque Apostolicam à Baptismo exulare simplicitatem, quam deformem hanc ab eo abrescari *strumam*.

§. 7.

Pro abrogatione Exorcismi Theologia adducit septem argumenta 1. Quia à Christo non est institutus. 2. Quia ab Apostolis non est usurpatus tanquam ceremonia Baptismi. 3. Quia fidem requirit miraculorum, quæ desit hodie. 4. Quia ceremonia est vana. 5. Ludicra. 6. Mendax. 7. Impia, vide Theolog. lib. I. cap. 22. th. 16. Explic. 3.

Rationes hæc levioris momenti esse judicant *Aristarchi Salani*, quæ tamen ex *Luthero* & *Hunnio* sunt depromptæ. Ita noviti hi Antecessores & Majores suos Præceptores de ponte deturbant & *Lutheranam* panopliam contemnunt.

Excipiunt igitur (1) *Primam & secundam rationem laborare consequentiâ*: quia eodem modo omnes ceremonia ab Ecclesiâ introducta possent eliminari. Imò non fore rem adiaphoram Exorcismum, si à Christo esset mandatus & ab Apostolis necessario usurpatus. Sufficere quòd ceremonia hac à Christo nullibi sit prohibita, nec ab Apostolis damnata. Aliàs nec à nobis retinendam esse Abrenunciationem & symboli confessionem & complura alia, quæ in Baptismi institutione expressa non leguntur. Distinguendum igitur esse inter essentialia & accidentalia, inter

* p. ead. necessaria & mutabilia *.

th. 76, 77

& p. 472.

th. ead.

R. I. Exorcismi & aliarum ceremoniarum Ecclesiasticarum pro cuiusq; loci indole ad εὐταξίαν spectantium planè diversa est ratio. Exorcism⁹ ceremonia est Baptismo assuta, de sententiâ *Lutheri* & *Heerbrandi* papistica, blasphema, in contemptum conjugii vergens, ludicra, falsa, adeoq; non ad εὐταξίαν Ecclesiasticam, sed ad scandalosam ἀταξίαν comparata. Si quæ sunt aliarum ceremoniarum, quarum par est ratio, omnino ad ultimos *Indos* relegandæ sunt. De ceremoniâ igitur tam suspectâ & deformi annon consulendum fuerit Christi mandatum & praxis Apostolica?

2. Digna observatu sunt *Lutheri* verba de Baptismo: Die ganze heilige Tauff bestehet eigentlich vnd vollkômlich in diesen Worten: Ich tauffe dich im Nahmen des Vaters/ vnd des Sohns vnd des H. Geistes. Das ander alles ist auß menschlicher Andacht darzu gerhan/ darunter viel dinges ist/ das man biß daher nicht gestraffet hat vnd wird doch bald hernach gestraffe werden müssen: Alles was sonst (außgenommen die Tauff/ Gebet vnd Ermahnung)

zu dieser eigentlichen / vollkommenen / vnd genugsamen Form vnd Weiß zutauschen / nach des Herrn Christi Einsagung / von Menschen darzu geschehen ist / als der *Exorcismus*, das soll man mit gebühlichem Fleiß erwegen vnd verbessern. Der *Exorcismus* ist gleich wie eine Verachtung des heiligen Ehestandes &c. reliqua jam ante sunt allegata. Nunquam suaserit *Lutherus* ut ceremoniæ utiles, laudabiles & ad εὐταξίαν καὶ εὐσχημυσμένην spectantes abrogentur, si maximè sint adiaphoræ, hoc est, retineri vel abrogari possint. In harum verò censu *Exorcismum* non habuit; Unde ad institutionem Christi Baptismum vult reformari: quod & *Hunnii* votum fuit. Idem & nos contendimus.

3. Expresse Christus non prohibuit nec Apostoli in specie & expresse damnarunt *Exorcismum* in Baptismo infantum & adultorum non obsessorum, quia tum temporis hæc Baptismo *struma* nondum erat adnata. Anne verò postquam mirum in modum jam excrevit, idcò rescanda non est, & prisca atque Apostolica simplicitas ex institutione Christi revocanda? Quot *Pontificiorum* ceremonias abrogarunt *Lutherani*, quamvis expresse eæ à Christo non essent prohibitæ vel ab Apostolis non damnatæ, sed tum temporis nullæ & non-entia? Neq; *Lutherus*, *Hunnius*, *Heerbrandus* & alii *Lutherani* ignorarunt, ceremoniam hanc à Christo expresse non esse prohibitam, ab Apostolis expresse non damnatam: & tamen hanc ejus retinendæ causam esse justam non crediderunt: sed omnibus nobis abrogandam judicarunt. Et quis quæso mentis sanæ illud vobis axioma dabit? *Quicquid à Christo expresse non est prohibitum & ab Apostolis expresse non damnatum, id in Baptismi institutione est tolerandum & ab Ecclesiâ est defendendum.*

4. Per me si staret, ad primam simplicitatem revocarem administrationem Baptismi, rescatis omnibus ceremoniis non Apostolicis, imprimis vero *Abrenuntiatione* & toto illo *Interrogationum* ad Infantem Baptizandum directarum actû: quem plerisq; nostris Theologis improbari scio, quique in paucissimis reformatis Ecclesiis adhuc in usu est.

5. Probè novimus distinguere inter essentialia & accidentalia, immutabilia & mutabilia, ut etiam inter laudabilia & illaudabilia, inter utilia & non utilia, inter seria & ludicra, inter pia & impia &c. Unde cum *Luthero* & aliis *Lutheranis* abrogandum esse *Exorcismum* judicamus, tanquam ceremoniam illaudabilem, mutilem, ludicram, impiam & maximè scandalosam.

Excipiunt (2) *Tertiam rationem aliquid conclusuram, si corporalem obsessionem i. fantibus tribuerent Lutherani, ad quam fides miraculosa requiritur* *.

§. 8.

* ibid. th.

R. I. Atqui verba omnia, omnes scenici illi actus corporalem obsessionem inferunt, ut cunq; torqueantur: quæ secunda est *Hunnii* ratio: &

ead.

quæ

quæ nobis est tertia, *Hunnio* quoque est tertia : ut ante vidimus. Quòd si verò corporalem obsessionem non tribuunt infantibus, cur signis abutuntur verbisque corporalem obsessionem significantibus utuntur : quibus olim ad corporaliter obsessos sunt usi ; quibus donum fidei miraculosæ obtigit ?

§. 9.

* ibid. th.
ead.

Excipiunt (3) *Reliquas rationes confutare, aliud nihil esse, quàm milium te-
rebrare, aut cum larvis luctari : nihil in iis esse, quod solvi ex superioribus non
possit* *.

R. Atqui contemnere rationes, non est solvere : contemni facile pos-
sunt, quæ rectè solvi non possunt : agnoscunt robur earum *Lutherus & Hun-
nius*, agnoverunt alii quoq; *Lutherani* Theologi, qui strumæ hujus resecan-
dæ autores Magistratibus fuerunt. *Vanam, mendacem, ludicram & impiam*
esse ceremoniam probat Theologia, probat *Lutherus & Hunnius* : Et porro
Baptismum Christi & Ecclesiam ea deformabit ?

Contra quintam rationem excipit alius, *omnino constare de præsentia Sa-
tana : Siquidem Satanas adsit obsessione spirituali, iis qui nondum sunt baptizati
& adhuc sub irâ sunt* :

R. 1. Omnesne ergò infantes ante Baptismum spiritualiter à Diabolo sunt
obsessi ? Non credunt hoc *Lutherani*, qui omnes Christianorum infantes
ante Baptismum credere sibi persuadent, & non baptizant nisi fidem per
avadoxus professos : quod & *Lutherum* credere supra ostendimus. Aut o-
portet infantes ante Baptismum credere, aut *avadoxus* strenuè mentiri : de
sententiâ *Lutheri*.

2. *Spiritualis obsessio* in infantibus irrogenitis non est nisi corruptio
naturæ, quam ab ipso trahunt ortu etiam intra viscera parentum fidelium :
quæ tamen propinquitatem substantialem Diaboli apud infantes non infert.
Unde ludicra est Diaboli compellatio & alloquium, de cujus non constat
præsentia.

§. 10.

* ib. th. 78

Argumenta pro *Exorcismo* militancia solvi : solutiones meas non attin-
gunt Animadverfores, adeoque silentio suo approbant verba *Chemiti* quæ
allegantur. *Habet Ecclesia libertatem, ut doctrinam illam de peccato originis, de
potestate & regno Satana & de Baptismi efficacia aliis verbis scriptura magis
consentaneis proponat & explicet* : *. facile toleramus, modò libertatem ita
non accipiat, ut potestati Ecclesiæ relinquat scandalosam hanc ceremoniam
abrogare vel retinere : Ad abrogationem est obligata : unde retentio

ei libera non est. Et hætenus decima Collegii

Salani disputatio.

EXERCITATIO XCI.

*Vindicatur & defenditur definitio cœna Dominica,
ejusdemq; causa efficiens. Occurritur exceptioni de geminâ improprietate, & distinctioni inter promissionem &
rem promissam.*

Tot hæcenus eluctati remoras rectum veritatis cursum tenentibus objectas in tumultuosum jam mare *manducationis oralis* incidimus: *Pandoram* illam, quæ in Evangelicas Ecclesias contentionum & calamitatum infudit maria & pene spem pacis atque concordiae excludit omnem. Hæc tamen cum satis iusta intestini atque pertinacissimi in Ecclesiis Evangelicis belli odiique adversus orthodoxos *Patini* & immortalis causa non videretur: (quid enim iniquius, ne quid dicam gravius, quàm cœlo terræque viventium extorres jubere esse, quotquot *oralem manducationem* non adorant, dogma, quod nec fidei est articulus, sed multos fidei evertit articulos: nec piæ devotionis quicquam habet, sed prorsus inhumanum est & crudele, qualis *ἀνθρώπων φάρμακον* semper habita, nec consolationem ullam suggerit, sed adimit potius tam iniquè & indignè gloriosi corporis Christi tractati cogitatione & conscientia) assumenda erant aliæ criminationes in vulgi, simplicium atque rudium auribus plausibiliores. *De Deo peccati, quatenus est peccatum, autore, de negata Dei omnipotentia, misericordia & veritate, de soluto unionis personalis vinculo, de natura Sacramentorum eversa, omnibusq; symboli Apostolici articulis labefactatis*, & quæ similia sunt calumniarum portenta: quibus pulchra illa *Helena* stipatur & in innocentiae perniciem armatur. Igitur attentione hæc opus, & probè singula formæ momenta consideranda, quæ tam admirabile sui desiderium in adversariorum animis excitavit: præsertim cum nolint Animadversores videri causæ deesse, & penè integrum disputationis volumen hinc inde ex commentarijs describant.

Pulchro emblemate disputationis vestibulum exornant, quod *Minutii Felicis Octavius* subministrat. *Sacrilegii quàm maximi instar est, humi quærere, quod in sublimi debeas invenire: Verba, inquit, aurea, digna quæ à quolibet Christianorum stylo, vel adamantino, imprimantur animo*.*

R. Satis magnifica & felix illa *Minutii Felicis* sententia: Laudo quoque judicium Animadversorum. Utinam verò, præclaræ illius memores sententiæ sui que judicii, tandem humi desinerent quærere, quæ non nisi in sublimi inveniuntur, adeoque sacrilegii reatum non contraherent, à quo immunes esse non

§. 1.

§. 2.

* pag. 473.

474. præfat.

* ibid.

possunt, quantisper in hostiis Christi corpus quarunt, eique ore & dentibus inhiant, quod non nisi in cœlo invenitur & fide capitur, si scripturæ consulamus & audiamus penetralia. Nobis quod heic occinunt, *de mysteriis fidei præfractō animo negatis, eò quod rationis humana decempedā metiri ea nequeamus*, (intelligunt autem mysteria fidei, *ἀδιασσίαν* & *propinquitatem substantialem carnis Christi in eum* & *sub hostiola papali, ejusdemque oralem manducationem ubiquitate statuminatam*) *, nos non movet: siquidem antiquum obtinent & imaginationes suas pro mysteriis & articulis fidei nobis obtrudunt, adversus quas ne hiscere quidem nobis licere putant: cumque in scripturis nullum inveniant præsidium, ut credamus, quod non est, esse, brutam à nobis requirunt obedientiam, voluntque, sensibus ligatis, & sepultâ ratione, solis patere aures nostras fictitiis istis mysteriis. Nos verò tam servili jugo non assuevimus, neq; plus adversariis credimus in hoc fidei negotio, quàm evidentibus probare documentis possunt. Sensu utimur & ratione, quàm diu per scripturam licet. Absit, ut adversus scripturam præclaris hisce Dei donis abutamur. Misera sunt humanæ rationis mancipia, miserrima verò falsarum opinionum mancipia. *Subent isti, inquit, Athanasius, simpliciter accipere, quæ dicuntur. Nemo exquirat, quid in ipsis decens & indecens sit: Et fidem vocat hæc hæresis offensionem pertinacem, non consideratam, non excussam in iis, quæ consistere non possunt nec probari. Credam nullâ ratione? nec expenditur, quid possibile, quid utile, vel decens, vel amicum Deo, vel proposito consentaneum, vel mysterio aptum, vel virtute dignum sit? Et quid extra hæc lucrī? Aut quid prodest memini horum considerare, sed aures quidem sono verborum adhibere, animam verò nullam eorum, quæ dicuntur, intelligentiam percipere?*

Ubiquitati corporis Christi & orali manducationis quando veritatem & finitatem humani corporis, nec non ascensionem in cœlum, & mansionem in cœlo ad extremum usque diem, oppono, non ex cæca rationis, sed scripturæ ductum sequor, quæ verum finitumque, idque visibile & palpabile Redemptori nostro corpus, etiam post resurrectionem, tribuit, ejusque in cœlum translationem, & in eo, ad ultimum usque diem, mansionem, & ex eo tandem reditum differtè asserit, illibatumque relinquit principium, *contradictoria simul vera esse nequeunt*. Contrariæ adversariorum assertiones *ubiquitati & orali manducationi* servientes matrem habent *παρερρηνησίαν* & rationem in mysteriis fidei pertinaciter cœcutientem, divina & humana confundentem, intestinoque contradictionum bello evertentem.

Cyrilli sententia: *quomodo non erunt eterno supplicio digni, qui rerum omnium opificem contemnunt, ut, quomodo in operibus eius dicere audeant, &c.*

* pag. 474. præfat.

*, iis occinenda, qui, quæ Dei sunt opera *ἀνεξιχνίασα* & *ἀκατάληπτα*, Dei esse negant,

negant, & pro iis spurios falsorum præjudiciorum foetus supponunt, *ubiquitatem & oralem manducationem*, sine quibus vel unionem duarum in Christo naturarum, vel mysticam & intimam corporum nostrorum cum Christo conjunctionem illæsam servari posse negant: non iis, qui pro Dei operibus recusant agnoscere, quæ Dei non sunt opera, sed hominum à veritatis orbita exorbitantium figmenta. Nos rationem non opponimus scripturæ, sed glossis *ubiquetistici & oralibus*, scripturæ, naturæ & rectæ rationi inimicis.

Cœnam Dominicam, theol. pag. 374. definitio, alterum N. T. Sacramentum in Christi pro nobis crucifixi memoriam institutum &c. adversus definitionem hanc in vestibulo Animadversionis primæ impotenter & impudenter tumultuantur nostri Animadversores, appellantque eam *compendium & sentinam errorum Calviniani gregis circa articulum de Cœnâ Domini*; productisq; in medium *pictoribus & histrionibus*, quorum illi hominis faciem depicturi principales partes cerusâ levi delineare & adumbrare, si *περίσωπον ποταπὸν*, ad fabulæ summam breviter exponendam, producere consueverunt, chartas implent*.

§.3.

* ibid. th. I.

R. Vel inviti perfectionis laudem definitioni meæ tribuunt Animadversores. Est enim bonæ definitionis hæc indoles, ut totam rei naturam brevibus contractam spatijs velut in tabella exprimat & menti repræsentet, ad quam, tanquam oraculum, in expediendis difficultatibus dubiisque decidendis tutò & facile decurri possit. Sed unica veritas odium definitioni meæ parit, unde *nauseat* eam *nasus* Animadversorum, quia vident per eam ori & dentibus subduci carnem Christi. Sed quid isti, nisi animorum in terris quærentium, quæ non nisi in cœlo inveniuntur, & spirituales epulas fastidientium produnt mortem?

Videamus igitur errorum definitioni implicatorum, quem texunt, catalogum.

§.4.

(1) *Placet quidem genus, sacramentum, sed displicet, ad quod sacramentum refero, prædicamentum* *περὸς τι*: cum potius τὸ ποταπὸν ipsis arrideat. Clamitant igitur confundi prædicamenta, & ad collegii hujus disputationem nonam me remittunt*.

* pag. 475. th. 2.

R. Nonæ disputationi, cujus propria hæc est materies, plenè jam satisfactum est; Ad prædicamentum *περὸς τι* omni jure sacramentum refertur, quia naturâ suâ est signum & sigillum, neque externa actio sacramenti rationem habet nisi relata ad rem significatam.

(2) *Ajunt confundi in definitione mea cœnæ Dominicæ substantiam cum ejus efficacia, causam materiale cum finali. Ad substantiam hujus Sacramenti non solum panem & vinum, sed etiam sanctissimum Christi corpus, ejusq; pretiosissimum pertinere sanguinem: hac verò à me in præsentī definitione plane sejungi*

§.5.

* pag. 476. th. 3. *solorumq³ elementorum externorum communicationem relinqui, putamen sine nucleo **

R. Certè grandis gravisque accusatio! Sed salva res est: falsa criminatio & calumnia est. Supra in doctrina generali *rem cœlestem*, tanquam *materiam internam*, ad Sacramentum pertinere disertè affirmavi. Jam in doctrina speciali, & quidem in definitione cœnæ Dominicæ, expressam facio corporis sanguinisq; Dominici mentionem, quæ symbolis sacramentalibus significata, obsignata exhibitaque fides accipit ad spirituale nutrimentum animæ. Hanc cœnæ Dominicæ materiam expressè nomino theol. pag. 404. th. th. 10, 11, 13, 15. ubi & præsentiam eorum in usu cœnæ Dominicæ adstruo.

Istis meæ definitionis verbis, quæ repetunt (*Christus testatum facit, se carne suâ crucifixâ & sanguine fuso verâ fide apprehensis animam ipsorum ad vitam æternam spiritualiter pascere*) ajunt introduci in hoc Sacramento turpissimam *ὑπόστασιν* & *ἐνέγγυειαν* confusionem. At quanto, amice Lector, iudicii morbo! Carnem crucifixam, & sanguinem fusum exprimo, quibus verâ fide apprehensis animam spiritualiter ad vitam æternam nutriri affirmo, adeoque expressè carnem & sanguinem Dominicum ab efficacia eorum, hoc est, nutritione spirituali ad vitam æternam, distinguo. Hoc cene verò est confundere *ὑπόστασιν* & *ἐνέγγυειαν*? Sed omnia confundit & euertit hisce hominibus, qui *ubiquitatem* & *oralem manducationem* repudiat. Finem Sacramenti huius disertè explico & à materia distinguo, cujus nomine mihi venit Christus cum omnibus beneficiis, qui in cœna Dominica nobis per symbola sacramentalia exhibetur; nulla hæc confusio.

§. 6.

(3) *Hoc modo, corpore & sanguine Christi, ratione materia, cœnâ Dominicâ exclusis, eorundem ὑποστάσεων tacite insinuari. Rationem addunt: quia quod per aliud representatur, illud non est præsens, cum, secundum Calvinianorum sententiam, memoria non sit nisi absentium **

R. I. Cœnâ Dominicâ corpus & sanguinem Christi à nobis excludi, falsum est; cœna Dominica non est sine corpore & sanguine Christi. Sunt enim hæ spirituales epulæ, quas in cœna fidelibus percipiendas per symbola sacramentalia exhibet Servator.

2. Corporis & sanguinis Christi ὑποστάσεων quamcunque à nobis insinuari, omnemque præsentiam negari, falsum est. Exhibentur res cœlestes visibilibus elementis, præsentissimæ fidei animæ, quæ non minus cœlestia capit bona, sibi-que unit, quàm os terrestria, cœlestium localiter absentium sacramenta.

3. Nullo modo esse præsens, quod per aliud representatur, falsum est, siquidem fides ὑπόστασις est τῶν ἐλπιζομένων & ἑλεγχῶν πραγμάτων & βλεπομένων, Hebr. II, v. 1. Quin ipsa symbola sacramentalia representantia carnem &

san-

sanguinem Christi, res in cœlo asservatas animæ oculo sistunt præsentem, ita quidem ut hisce symbolis visibilibus adjuta mens fidelis, non obstante locorum intervallo, cœlestes epulas excipere sibi que intimè unire possit.

4. Secundum *Calvinianos* per memoriam excludi omnem memoratorum præsentiam, falsum est. Etiam si enim memoria seu recordatio est præteritorum: tamen fides etiam præterita apprehendendo, imò & futura demum, sibi sistit præsentia, quo nomine ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων appellatur. Semel olim passus est Redemptor, passionem præteritam symbolis sacramentalibus ob oculos positam oculus fidei tanquam præsentem intuetur, apprehendit & sibi applicat, neque tantum præteritam passionem, sed & corpus sanguinemque Domini sacramentaliter præsentia fidei; oblata apprehendit & sibi unit, res in cœlo asservatas. Non pugnant invicem *corporalis absentia* & *spiritualis presentia*. Memoria quoque, præterita recordando, præsentia sistit menti & cogitationi.

(4) *Symbolis sacramentalibus planè alienum officium sacramentale adscribi, tale sc. quod omni pani, omniq; vino extra cœnæ usum commune sit, & ita rei cœlestis & terrenæ veram & sacramentalem unionem planè dissolvi, substitutâ unione imaginariâ, repræsentativâ, relativâ, uno verbo, nullâ*.*

§.7.

* pag 477.
th.5.

Rz. Symbolis sacramentalibus, quando per ea Christus nobis dicitur passionem & mortem suam repræsentare, simulque testatum facere, se carne suâ crucifixâ & sanguine fuso &c. planè alienum officium sacramentale à nobis adscribi, planè falsum est. Siquidem hoc est symbolorum sacramentalium officium sacramentale, significare obsignare & exhibere bona cœlestia: quod illa definitionis meæ verba indigitant.

2. Omni pani omni que vino, extra cœnæ usum, commune hoc esse officium, iterum planè falsum est, quia extra usum nihil habet rationem Sacramenti, adeoque nec symbolum signumque est ex ordinatione divinâ significans, obsignans & exhibens dona & bona cœlestia. Contrà verò, *ubiquitate* positâ, sub quovis pane & vino, sub quovis edulio, pomo, piro, caseo, olere &c. sub quovis potu Christi corpus & sanguis est, adeoque oraliter ubique manducatur & bibitur. Unde ad oralem manducationem & bibitionem promovendam non erat opus pane & vino Eucharistico. Sic & *Manichæis* opus non erat peculiari cibo ad edendum Christi corpus, quod sub omni cibo ci debant esse: de sententia *Augustini*. Contra *Faustum* lib. 20 cap. 12.

3. Rei cœlestis & terrenæ veram & sacramentalem unionem ab orthodoxis planè dissolvi, planè falsum est: veram & sacramentalem unionem soli retinent, non illam, quæ est avenæ & sacci, hydriæ & aquæ, cophini & casei: (hæc enim etsi vera, tamen sacramentalis non est:) sed, quæ omnibus communis est sacramentis veteribus & novis, relativam, obsignativam, exhibitivam: quæ ta-

men non denti & ventri cœlestes illas dapes terendas & condendas objicit, sed fideli menti reverenter excipiendas, sanctè habendas & constanter retinendas.

4. Unionem relativam, repræsentativam, obsignativam, exhibitivam (ori & dentibus non exhibetur cœlestis cibus:) esse imaginariam & nullam, omnino falsum est, *capernaiticum* est. *Aquilarum*, non *graculorum* hic cibus est: Fides plus, quàm phantasia & imaginatio est. Fidei objectum exhibetur, etiam locorum intervallo disjunctum, verè & realiter, non imaginariè & falsò: accipitur etiam locorum intervallo disjunctum, non imaginariè & falsò, sed realiter & verè.

§. 8.

At, inquiunt, verba Christi, Hoc est corpus meum, non innuunt officium sacramentale panis & vini Eucharistici in eo consistere, ut vel famem, vel sitim leniant, vel corpus & sanguinem Dominicum obscurâ aliquâ & ærei & analogiâ figurerent, sed ut vera & reali corporis & sanguinis dominici distributioni & perceptioni ore corporis perficienda inserviant.*

R. Officium panis & vini Eucharistici sacramentale, secundum orthodoxos, in eo consistere, ut famem & sitim leniant, *διαβολή* est: etsi cum *Augustino* & orthodoxâ vetustate in symbolis sacramentalibus requiramus similitudinem cum rebus bonisque cœlestibus significatis, quæ adeò necessaria, ut absque ea non sint sacramenta. Et hanc similitudinem ipsa indigitat scriptura, quando, quod propriè symbolorum est, tribuit rebus cœlestibus, & quod cœlestium, symbolis sacramentalibus, ut supra vidimus. Sic igitur panem & vinum dicimus idonea esse symbola sacramentalia carnis & sanguinis Christi, propter similitudinem & analogiam: quia ut panis & vinum (quorum nobis particulae porriguntur, quæ in cogitationem nos deducunt naturæ & efficaciarum horum mediorum:) ad famem sitimque corporalem sedandam, adeoque & vitam hanc conservandam, naturâ sunt efficacissima à Deo ordinata media, si edantur & bibantur: ita Christi quoque caro pro nobis in mortem tradita, & sanguis pro nobis fusus, ad famem sitimque spirituales sedandam & æternæ vitæ spem fovendam, si fideliter edantur & bibantur, hoc est, apprehendantur & teneantur. *Qui carnem meam edit, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego excitabo eum in ultimo ille die*, inquit ipse Christus Johan. 6. v. 54. *Oralis & capernaitica manducationis & bibitionis hæc efficacia non est: damnat eam Christus, tanquam barbaram & Cyclopicam.*

2. *χέρις* & analogia panis vinique cum carne & sanguine non obscura, sed clarissima est: siquidem ipse Servator panem appellat suum corpus & vinum sanguinem suum: apud Johan. cap. 6. carnem suam appellat panem, qui de cœlo descendit: Anne verò sanæ mentis Theologo ignota & dubia aut obscura esse potest

potest *σχῆμα* inter signum & rem signatam, sine quâ signa esse & res signatas *ἀδύνατον* est.

3. Servire symbola sacramentalia veræ & reali corporis & sanguinis Domini exhibitioni & perceptioni, apud orthodoxos in confesso est. Sunt enim hæc instrumenta, quibus fideles oblata cœlestia bona sibi applicant & sua faciunt, non minus, quàm ipsa elementa visibilia.

4. Perfici ore corporis Dominicæ carnis propriè dictæ manducationem & sanguinis bibitionem propriè dictam, absurdum & *capernaiticum* est.

(5) *Omitti finem S. cœnæ principalem: quem negant esse ἀνάμνησιν: sed hunc, ut sit organum, medium & ὄχημα, per quod Deus offert, exhibet, & credentibus applicat promissionem Evangelii de remissione peccatorum* *.

§ 9.

* ibid. th. 6.

R. I. Atqui dubio procul theologi & philosophi hi olim ex Logicis Magistris didicerunt, quod est in generis definitione sumptum, non esse resumendum in definitione speciei. Cum igitur obsignatio & applicatio promissionis Evangelicæ finis sit non cœnæ Dominicæ in specie proprius, sed sacramenti in genere, in cuius definitione quoque à me facta ejus mentio, non erat hic finis in definitione cœnæ Dominicæ resumendus & repetendus.

2. In institutione cœnæ Dominicæ alium finem non expressit Servator, quàm ἀνάμνησιν, quæ fidei, gratitudinis & dilectionis est, adeoq; multa completitur, & in iis ipsam quoque promissionem Evangelii de gratuita peccatorum remissione. Quis igitur vitio mihi verterit, quòd ipsum sacramenti huius autorem secutus ἀνάμνησιν in definitione expresserim, ad quam totam sacramentalem actionem referri Servator voluit?

3. Eodem modo *Menzero* quoque definitur Domini cœna: *actio sacra à Jesu Christo θεῶν πατρὶ παύλῳ ante mortem solenniter instituta, in qua ipse, per suum ministerium, cum pane benedicto, fracto & distributo nobis Christianis summentibus, exhibet corpus suum pro nobis in mortem traditum manducandum, & cum vino benedicto & distributo sanguinem suum pro nobis effusum bibendum, ad sui recordationem.* Et brevius, *corporis Jesu Christi cum benedicto pane manducatio & sanguinis ejusdem cum benedicto vino bibitio, ad sui recordationem*, disp. Giesl. T. 3. disp. 6. th. 14. 15. Vides, lector, solam ἀνάμνησιν, tanquam finem, à *Menzero* exprimi. Ultramque definitionem, excluso oralis & *capernaitica* manducationis atque bibitionis figmento facillè admitto.

(6) *Indignorum manducationi & bibitioni à Wendelino nil nisi panem & vinum destinari* *.

§ 10.

* ibid. th. 7.

R. Dicere & docere impios in perceptione cœnæ Dominicæ non nisi panem & vinum accipere, non error, sed veritas est: uti ex adverso erroneum, falsum & absurdum est, dicere & docere, sanctam & gloriosam redemptoris carnem

nem porcorum & canum dentibus objici & subjici, sanguinem faucibus excipi & hauriri: de quo plura suo loco.

§. 11.
* ib. th. 8.

(7) *Induci necessitatem fractionis Eucharistici panis & fusionis Eucharistici vini*.*.

R. Necessitatem hanc inducit mandatum & exemplum Christi, ut deinceps videbimus. In definitione suâ *Menzerus* quoq; expressam fractionis fecit mentionem.

§. 13.
* pag. 478.
th. 9.

Hi sunt, inquit, principales Calvinianorum errores circa hunc articulum de Eucharistiâ, quos definitione sua W; seu compendio, comprehendit.*.

R. Intellexisti, amice lector, vel falsa mihi aliisque orthodoxis affingi, vel vera pro falsis haberi & traduci minus candidè, minus theologicè.

§. 14.

Inter synonymicas cœnæ Dominicæ appellationes notant, 1. à me sacramentum altaris omitti: quia vel mentio altarium cor & cerebrum sectæ Calvinianæ additis findat. 2. Ex figuratis quibusdam appellationibus me colligere, figuratas locutiones à sacramentis alienas non esse.*.

R. I. Omnes cœnæ Dominicæ appellationes Ecclesiasticis scriptoribus usitatas recensere animus mihi non fuit: sed frequentiores & familiariores: Catalogum inter alios orthodoxos texit *Hospin*: hist. sacr. p. 1. lib. 2. cap. 9. De *sacramento altaris*, cum ista scriberem, ne cogitavi quidem, etsi appellationem non ignoravi. Quas nos appellamus templorum mensas, *altaria* appellent *Lutherani*, quàm diu volunt, modò, quod nos, intelligant, aut suo periculo ita appellent. Grata Pontificiæ Ecclesiæ appellatio est, propter *sacrificium missaticum* propriè dictum, quod *altare* requirit propriè dictum: orthodoxis hæc appellatio nec cor, nec cerebrum findit: ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἐπὶ, καὶ ὁ ῥυπῶν ῥυπωσάτω ἐπὶ, καὶ ὁ δικαιῶν δικαιωθήτω ἐπὶ, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἐπὶ. Interim miramur, iis, quibus *sacrificium* propriè dictum & *altare* propriè dictum in administratione cœnæ Dominicæ, improbat, nihilò minus probari *oralem* propriè dictam *manducationem*: quæ *altare* dominici corporis atque sanguinis constituit *os*, etiam impiorum porcorum & canum: *sacerdotes* atq; *maçtatores*, dentes, quibus sacratissimam hanc hostiam objicit & subjicit: *sepulcrum*, ventriculum, cujus cavo conditur, quicquid propriè oraliter manducatur.

2. Figuratas & tropicas locutiones à sacramentis alienas non esse, hoc loco ipsi quoque Animadversores concedunt: qui porrò jam sunt audiendi.

§. 15.

Excipiunt heic (1) *cum ventis me pugnare*. Nullum enim unquam ex *Lutheranis* theologis asseruisse omnia omnino S. cœnæ Institutionis verba, ut ab *Evangelistis* historicè describuntur, vel etiam eas locutiones omnes, quæ ex verbis institutionis deducuntur, τὸ πᾶν carere & simpliciter κατὰ τὸ πρῶτον accipi debere.*.

R. Non-

R. 1. Nondum pugno, ne dum cum ventis: nulla enim adversariorum vel *Lutheranorum* vel *Pontificiorum* mentione factâ, lectorem moneo, tropicas locutiones non esse alienas à sacramentis: quod verum esse ipsi etiam adversarii vel inviti agnoscere coguntur & confiteri.

2. Dum cautiores suis majoribus videri Animadversores volunt, imprudentiores fiunt: Quàm enim *Lutherus* cum discipulis suis adversus *tropos* institutionis cœnæ Dominicæ tragicè declamavit, idque sine limitatione & restrictione, nemo nescit: cumque evidentissimo synecdoches exemplo constrictum se & convictum intelligeret, ne *tropum* propriè dictum cogeretur admittere *grammaticam synecdochen* excogitavit invitis & contradicentibus *Grammaticis* & *Rhetoribus*. Errorem posterius etiamnum quasi hæreditario translatus jure fovet. Unde in omnium ore & manu validus ille aries. *Testamentorum* verba propriè sunt accipienda, non tropicè & obscure, sed propriè & clarè loquuntur testatores. *Christus*, cum cœnam institueret morti vicinus fuit, verborumq; improprietas simplices discipulos non turbavit, lusi, decepit. Omnia testamenta, exclamat *Flacius*: & fœdera debent esse perspicua & propriissimè loqui: ob id ipsum enim fiunt scribunturq; quò omnis error sic dubiorum litiumq; inter hæres tollatur, certoq; ac indubitanter de voluntate Testatoris omnibus constet. Tanto vero etiam magis sacra testamenta aut sacramenta debent proprioq; perspicuoq; sermone proponi &c. de myst. & sacrament. manducati pag. 179. arg. 26. Hæc & similia recentiores & subtiliores mallent non scripta: quia evidenter falsa sunt, testamentis & divinis & humanis jam pridem convicta. Interim majorum peccata non lænt posterius, si seriò ea improbaverint.

Ajunt Animadversores in hoc verti cardinem controversiæ:

(1) *Anne in verbis S. cœnæ substantialibus, quibus Christus corpus & sanguinem suum testamentariâ actione Ecclesiæ suæ legat: nempe, Hoc est corpus meum: Hic est sanguis meus, aliquis troporum reperiatur? **

§. 16.

* ib. th. cad.

R. Quæri hoc inter nos, extra controversiam est. Negativam, ut *prisci Lutherani* obtinerent ad indolem Testamentorum olim provocarunt, & hodiè etiam plerique provocant. Neque defendi potest proprietas ex indole testamentorum, si aliquæ in iis tropicæ dictiones & locutiones admittantur. Siquidem à particulari ad particulare nulla est consequentia. Nos cur affirmativam amplectamur, rationes habemus ponderatissimas: quas cum elidere *Lutherani* non possint, in tropum quoque vel inviti consentiunt: ut suò loco videbimus. Verba cœnæ substantialia sunt, *poculum est Novum Testamentum*. Quis verò sanæ mentis tropo ea carere dixerit?

(2) *Si aliquis deprehendatur, an iste verba illa in contrarium & planè alienum sensum à verbis Testamenti propriè sumtis detorqueat, nec ab ullo Evangelistarum, vel Apostolo Paulo fuerit explicatus? **

§. 17.

* ib. th. cad.

R. Statum controversiæ nos ita non formamus: neque sensum ē verbis per torturam eliciendum dicimus, etiamsi aliter, quàm sonant accipiendā esse verba contendimus: Hoc enim natura tropi requirit, ut aliud dicatur, aliud intelligatur. Interpretationem nostram luculenter Scriptura explicat: & in specie Paulus quoque; ut suo loco videbimus. Unde & hoc respectu controversiæ status non rectè formatur: Aliàs res ipsa testatur, eadem verba propriè & impropriè accepta contrarios & contradictorios sensus posse gignere.

§. 18.

* ib. th. ead.

(3) *An, nullā urgente necessitate, sed solius cœcæ rationis impulsu à ῥητῶ & literali sensu recedere debeamus* *?

R. Cardinem controversiæ in hoc verti, falsissimum est: stultus & infans sit, qui quæstionem istam affirmaverit. Nullā urgente necessitate, soliusque cœcæ rationis impulsu à ῥητῶ & literali sensu orthodoxas Ecclesias recedere, calumniantur quidem *Lutherani*: nos verò constantissimè negamus & porrò negabimus. De necessitate urgente suo loco. Miror certè, quòd tam crassæ & palpabilis sophisticæ non pudeat *Gerhardum*.

§. 19.

Excipiunt (2) *Improprietas esse duplicem, rethoricam, sive λέξις, quæ tropica appellatur, & logicam sive σύνθεσις: hæc ratione improprietas esse propositiones, quæ ad nullum proprium prædicandi modum logicum quadrant, alias inusitata & mystica dicta: priori modo propositiones sacramentales: Panis est corpus Christi &c. non esse improprietas: posteriori esse* *.

* pag. 429.
th. 12.

R. 1. Et nostris nonnullis arridet distinctio improprietatis, quoad λέξις & σύνθεσις, seu dictionem & dispositionem: Videatur inter alios *Keckerm.* lib. 2. cap. 2. interim nullo nostro incommodo carere nos eâ posse arbitror: & improprietas λέξεως acquiescere: neque illicò sequitur, *improprium* esse, quod, ratione rerum, est *singulare & inusitatum*:

2. Sive admittatur, sive repudietur distinctio, veritas interpretationis per eam nihil detrimenti capit. Proposito: *Panis est corpus Christi*; sit impropria, quoad λέξις, non quoad σύνθεσις, vel quoad σύνθεσις, non quoad λέξις: nil id ad *συνυσίαν*, hoc est, existentiam corporalem corporis dominici in, cum & sub pane. Unde in sensu conveniunt nostri, quamvis in *improprietatis* specie aliqui discrepent. Vide *Keckerm.* loco allegato. Propositio non est magis perspicua si improprietas in eâ admittatur σύνθεσεως, quàm si λέξεως.

§. 20.

3. De improprietas propositionis. *Panis est corpus Christi*: suo loco. Improprietas σύνθεσεως concedunt Animadversores triplici adhibitâ cautione:

(1) *Quòd ejus fundamentum sit & causa arctissima & presentissima extremorum unio, non fictitia illa Calvinianorum σχέσις & analogia* *.

R. Et *Keckermannus* pro fundamento prædicationum harum agnoscit unio-

unionem extremorum: non quidem eam, quæ oritur ex propinquitate substantiali & ἀδιασφα^{στα} corporum, quæ fictitia, falsa & absurda est: sed quæ à divinâ est ordinatione, per quam symbola sacramentalia utriusque Testamenti sunt instrumenta significantia, obsignantia & exhibentia res cœlestes quasi oculis usurpandas & fidei mente capiendas. Vnde ipsis quoque symbolis rerum cœlestium nomina tribuuntur, ad quas significandas, obsignandas & fidei exhibendas à Deo sunt destinata. Cur fictitiam unionem hanc appellent *Lutherani*, non obscura est causa: quia per eam *ori & dentibus* res cœlestes subtrahi, soli que menti & fidei reservari intelligunt. Hinc illæ lacrymæ!

(2) *Quod ejusmodi propositiones solum in arcanis & stupendis theologiæ mysteriis reperiantur* *. * ib. th. ead.

R. Propositiones sacramentales tantum in scripturâ & theologiæ mysteriis in scriptura expressis & è scriptura deductis reperiri facile damus. Interim analogas iis extra scripturam, de aliis subiectis enarratas reperiri nullas, falsum est: Vide *Keckerm.* loco alleg. & lib. I. Rhet. c. 2. de metonym. Exempla nos quoque suo loco adducemus.

(3) *Quod sint prorsus inusitata & planè non familiares* *. §. 21.

R. In sacris literis, ut supra ostendi, usitata & familiares sunt: Imò verò, de sententia *Lutheranorum*, ex usitatissimis & tritissimis loquendi formulis depromptæ sunt: ad quas provocant, ad *παρεμπνεύειν* suam, Hoc, id est, *in, cum, & sub* hoc, palliandam: ut suo loco videbimus: Tam tritam & usitatam hanc esse prædicandi rationem *Lutherus & Jacobus Andreas* contendunt, ut etiam à Turcis & Judæis facile possit intelligi: ut *cum*, monstrato cantharo dicimus, hoc est vinum: monstratâ ollâ, hoc est caro, vel olus &c. monstrato sacco, hoc est avena, monstratâ crumenâ, hoc est aurum, argentum. Et quoad prædicandi modum, inusitata sint loquendi formulæ, quæ in singulis culinis, popinis, stabulis, & Judæorum atque Turcarum officinis occurrunt? Solas de filio Dei prædicationes & propositiones inusitatas appellavit Philippus, non tam propter inusitatum prædicationis modum (non enim in iis disparatum de disparato propriè affirmatur, ut supra vidimus, quàm propter inusitatam & verè admirandam naturæ humanæ & divinæ unionem hypostaticam quâ verè & propriè Deus est homo, & homo Deus. * ib. th. ead.

Ad efficientem C. D. progrediuntur Animadversores, quem theologia dicit esse unicum Dei & hominum Mediatorem, Christum Jesum, ubi putida disputatorum occurrit cavillatio, *salvis hypotheseibus, me non posse affirmare Christum secundum utramq. Naturam, sacramenti Eucharistiæ esse autorem: sed cum Bucano teneri negare loco 48. Instit. q. 3. provocant heic ad firmissima & sufficientissima argumenta disp. 9. th. II. unde Gramben hanc arreptam hoc loco reponunt* *.

R. Omnia esse falsa Exercitatio superior docet LXXVI. ubi firmissima illa & sufficientissima argumenta nullius esse momenti & roboris ostendi. *Bucanus* quoque atroci afficitur injuriâ: ipse legatur autor, qui patrono opus non habet.

§.22.

Corporis & sanguinis Dominici mysterium institui, doceo, verbis mandatum & promissionem continentibus pag.374. th.4. in explic. ab aliis triphicia institutionis Christi verba observari annoto, *præceptiva, dogmatica & exegetica*, primis aliquid præcipi, mediis promitti, ultimis finem notari dico. Vbi metuunt Animadverfores, *ne quid detrimenti capiat oralis manducatio, & promissio non ad*

*ibid.th.14. *substantiam, sed ad finem duntaxat & beneficia referatur* *.

R. Et si *oralem manducationem* unâ cum corporali præsentia, seu propinquitate *substantiali*, planè repudio: tamen promissionem non minus ad substantiam, quàm ad finem & beneficia refero: ut è sequenti toto tractatu patet. Non erat igitur cur hic scrupulus Animadverfores angeret.

§.23.

Sed statim recurrit sollicitudo de pulcherrimo illo *oralis manducationis* foetu, qui, cum tenerrimus sit, etiam sequiore lædi suspicione potest: unde tantò exquisitiore fovendus curâ. Nisi fallor, inquis, Gerharde, hoc ipso vocabulo (*promissionis*) tacite gregalium argumento patrocinium quarit, qui ex eo, quod verba sacramentalia sint promissiones, evincere conantur corpus Christi in cœnâ sacramento non nisi fide manducari posse *.

*ib.th.ead.

R. Non utor argumento hoc, Gerharde, neque ignoro promissiones esse de rebus etiam corporaliter percipiendis & possidendis. Qualis olim erat de terra *Canaan*, & de *Messia* in carne exhibendo. Cur verò corpus Christi in cœnâ non ore, sed fide manducari possit & debeat, aliis rationibus alibi doceo. *Gregales* animasse & loca expressisse debebas: *Tua & gregalium* tuorum accusatio non sufficit.

§.24.

Salva, inquis, *res est*; Distinguant inter promissionem & rem promissam, promissio solâ fide percipitur: res promissa ipsum corpus & sanguis Christi, ore corporis percipitur *.

R. Omnia sunt salva, modò salva sit *oralis manducatio*. Tàm hætenus imperiti & inepti fuerunt orthodoxi, ut inter promissionem & rem promissam distinguere haud potuerint. His usi præceptoribus & monitoribus deinceps cautiore erunt. Sed salva res est, Gerharde. Promissionem auribus & fide percipi non ignoravimus: Rem promissam ore corporis percipi debere olim *Capernaite* putarunt, quibus cum Servatore Christo contradicunt orthodoxi; neque ita crudè, simpliciter & universaliter à modo perceptionis ipsius promissionis ad identitatem modi perceptionis rei promissæ argumentantur *: ut tu, Gerharde, cum discipulo tuo scribis. Cur corporis ore rem in cœnâ Dominicâ promissam

*ib.th.ead.

per-

percipi negent gravissimas habent causas: de quibus suo loco. Orthodoxorum fides non tantum promissionem, sed & rem promissam in Domini cenâ accipit: Vide Exerc. 79. §. 13. Exerc. 107. §. 19. Exerc. 108. §. 6. Exerc. 112. §. 10. Sacramentalia symbola à verbo naturâ differre specificâ, nemo negat: eadem ab eodem differre modo exhibendi res cœlestes, omnes negant orthodoxi cum scripturâ & vetustate piâ.

EXERCITATIO XCII.

Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de verbis mandati in cenâ Dominicâ & de fractione panis Eucharistici.

Mandati verba ajo dispensatoribus administrationis & communicantibus sumtionis necessitatem imponere: contra quæ excipiunt Animad-
versores: §. 1.

(1) *Non tantum verba mandati esse, quæ posui. Hoc facite: sed & mandatum continere verba, accipite, edite & c. Et hac ipsam sacramentalem actionem respicere, illa actionis salutarem fructum: ipsam vero actionem vel supponere, vel tacite includere*.*

* ibid. th. 15.

Rx. 1. Atqui & ego expresse inter mandati verba refero illa, *accipite, edite, bibite*, theol. pag. 375. th. 7. Quibus necessitatem sumtionis imponi communicantibus doceo, ut administrationis dispensatoribus, illis, *hoc facite*. Quamvis rectè eadem referantur ad præcedentia omnia, quæ in administrationis actu Christus & discipuli, jubente Christo, fecerunt: quæ diserta quoque *Lutheri* sententia est, quam deinceps producam; putida & indigna *Gerhardo* est hæc cavillatio.

2. Verba, *hoc facite*, non sacramentalem actionem, sed tantum actionis fructum salutarem respicere, cum *Luthero* negamus: *Lutheri* diserta verba videantur. T. 2. F. 144. ad Regem Angliæ, & T. 3. F. 486.

3. Si actionem ipsam includunt, utique per modum præcepti includunt. Atqui non tacite tantum includunt, sed & tanquam fundamentum respiciunt, ut sequentia, *ad mei recordationem*, fructum salutarem. *So sag ich nun/ inquit Lutherus ad Regem Angliæ, quem minus regiè tractat, das Wort/ da Christus spricht/ hoc facite, streckt sich auff das ganze Ampt/ vnd befiehlt ihnen beyde zu segnen vnd zu nehmen/ frey/ wie sie wollen/ &c. Dann er wil damit befohlen haben alles/ was dazumahl geschach von ihm vnd seinen Jüngern.*

§. 2.

(2) *Mandatum ad dispensatores propriè directum nullum adesse, sed contineri indirectè in mandato accipiendi, tum implicite in mandato salutaris applicationis* *.

* ib. th. ead.

R. Sine omni ratione hoc negant *Salani* Disputatores. Quis credat Sacramenti, quod in Ecclesia jugiter conservari & usurpari Servator voluit, administrandi & dispensandi mandatum expressum in institutione nullum esse? Et vos *Lutheri* fulmen hec non metuitis? Audite quæso, quàm durè tractarit ille *Anglia Regem, Henricum*, negantem verbis illis, Hoc facite, mandari consecrationem seu Eucharistiam: **Wann ich aber würde sagen: Er haet ihnen befohlen/ (subaudi, daß die Priester das Sacrament sollen segnen:) da er spricht/ Hoc facite, wil seine Ungenad dahin ziehen/ daß den Jüngern befohlen sey/ das Sacrament zu nehmen/ vnd nicht zu segnen. Ich spreche hie schier/ daß König H. in Engelland eine Erme were. Hat ihn doch der Teuffel so gar besessen/ daß er sich keines andern beflisset/ dann auß lauterem Muthwillen der göttlichen Majestät Wort öffentlich zu lestern vnd zu schänden/ daß die Satan Gott gebiete/ wie tobestu wider den Schöpffer vnd H. Ern.** Si *Henrici, Anglia Regis*, nomen eximere tuumq; *Gerharde*, infererem, anne majori te injuriâ afficerem, quàm Regem *Angliae Lutherus*? Sed nos tam diferti & grandiloqui non sumus. Resolve quæso, *Gerharde*, Christi verba: *Hoc facite, ad mei recordationem*: Jubentur facere; quid? *Hoc*. Ecquid verò illud *Hoc*? Res ipsa loquitur & respondet *Lutherus*, quod in actu antegresso viderunt fieri & iussi sunt facere. Quo fine? *Ad recordationem Domini*. Hunc verborum, *Hoc facite*, sensum etiam Pontificii Doctores agnoscunt: *Cajetanus in Lucam*: Non dicit, *Hoc dicite*, sed, *facite*: quia mandat fieri, quod ipse fecit, sc. accipere panem, gratias agere, frangere, consecrare, sumere, dare: *Carthus.* *Hoc facite*, id est, sacramentum istud suo tempore celebrate, conficite, date, sumite. *Jansen. concord. cap. 101.* Refertur pronomen *Hoc* non tantum ad sumtionem, qua mox Christus fecisse dicitur: mandat enim facere, quod ipse fecit &c.

§. 3.

(3) *Verba, Hoc facite, indirectè discipulis eorundemq; successoribus sacramentum administraturis inungere officium gratias agendi, hoc est, verba institutionis repetendi & sic panem & vinum consecrandi, communicantibus distribuendi* *.

* ib. & pag. 481. th. ead.

R. Agnoscunt igitur trivialem cavillationem, quâ hactenus adversus veritatem se oblectarunt & exercuerunt: ego mandati directi & indirecti distinctionem non adhibui: solius mandati mentionem feci, quod directum esse ex-

con-

contextu, *Luthero* & aliis scriptoribus modò probavi. Jam contra *Panisfragium* pugnare eique arietes & propugnacula sua objicere incipiunt, ad licentiam *Romanae* Ecclesiae potius, quàm *Christiana* devotionem asserendam: Etenim *fractionem* in ipso primæ institutionis actu adhibitam, & à sequente Apostolica atq; primitiva Christi Ecclesia religiosè usurpatam, sub *Pontificibus* verò, postquam horrendum, informe & ingens *μεταίωτος* monstrum in Ecclesiam est invec-tum, abrogatam, luculenter historiæ testantur.

Communis igitur orthodoxorum est sententia: *fractionem Panis ad integritatem cœnae Dominicæ esse necessariam & partem ejus integram*: adeoque non quidem nullam, attamen mutilam & non integram esse Dominicam cœnam, quæ fractionis est expers. Necessitatem ego in theol. pag. 403. 405. quatuor argumentis adstruo; ad quæ, saltu facto, extra seriem, singulari impetu rapiuntur Animadversores, *Romana* Ecclesiae applaudentes moribus.

Primum argumentum meum est: quia Christus in primâ cœnæ administratione fregit panem, idemque discipulos suos jussit facere, præcepto, *Hoc facite*. Vbi respondent ad *exemplum* & *præceptum*, & sic in duo membra rationem partiuntur. Ad prius de *exemplo*, respondent:

(1) *Majorem omissem*: *Quicquid Christus in primæ cœnæ administratione fecit, id ministri ipsius quoq; debent facere: limitando: Quas actiones προσηκουσας, hoc est, primarias & ad integritatem sacramenti necessarias Christus adhibuit, easdem adhibere & ministris Ecclesiae convenit: περιελαλκας vero & secundariae absque detrimento integritatis abesse possunt, quippe quæ tempori tantum vel circumstantiis inserviunt: In assumptione posterioribus tantum accensent fractionem* *.

S. 4.

* ib. th. 16.

R. Dic mihi quælo, *Gerharde*, quo theologico & infallibili criterio distinguas inter actiones Servatoris, in ipso primæ administrationis actu adhibitas, προσηκουσας, (sic enim appellare vobis libet:) necessarias, & περιελαλκας, non necessarias atque liberas, ab Evangelistis & Paulo expressè enumeratas & consignatas. Dic mihi, annon rectius & religiosius ii faciant, qui actiones Redemptoris in ipso primæ administrationis actu adhibitas tantoque consensu ab Evangelistis & Paulo consignatas, tanquam in mysterio, retinent & imitantur, quàm qui negligunt exemplo *Pontificis Romani*? Fractionem tantum περιελαλκην tempori illi inservientem, non προσηκουσάν, fuisse actionem, quo quælo argumento vel tibi, vel mihi & orthodoxis Ecclesiis persuadebis? Cur autem non tantum περιελαλκην sed προσηκουσάν fuisse actionem orthodoxi credant, è sequentibus patebit.

Affirmat *Aretius* fractionem panis Christi tempore fuisse in usu tam in convictu, quàm in eleemosynis, quod & ego affirmo. Sed quod tu, *Gerharde*,
hinc

hinc infer; Ergo non est necesse fractionem à ministris Ecclesie in cœna admini-
 *ib.th.ead. stratione adhiberi *: quam sit pingue, me non monente, intelligis, vel ex ritibus
 distributionis, sumtionis & manducationis, qui non minus in ulu fuerunt.

§. 5.

(2) Si major ommissa simpliciter esset vera, multa exinde absurda esse even-
 tura: nempe cœnam Dominicam non nisi Hierosolymis in cœnaculo strato, nocte
 &c. esse administrandam: quam in sententiam allegant Lutherum part. I. contra
 cœlestes prophetas * pag. 482. th. 17.

Re. Propositio ommissa non tantum exemplum, sed & praeceptum Christi
 complectitur jubentis facere, quod ipse in actu primæ administrationis, quam
 verba institutionis describunt, fecit. Hæc si fiant nulla inde eventura video ab-
 surda, nedum multa: imò si non fiant, absurda cœnæ Dominicæ fiet mutilatio,
 cujus rei sunt, quicunque fractionem negligunt. Quod objicitur de Hieroso-
 lymâ, cœnaculo strato, & nocte, ineptum est, nec Luthero, nec Gerharo dignum:
 non enim quæstio est hoc loco de circumstantia loci & temporis, sed de actioni-
 bus à Servatore in administratione adhibitis. Ommissa à me, brevitatis studio, pro-
 positio non trahit secum ineptas istas consequentias, sed cavillatorum cacoëthes.
 Lutherus, cum similia objicerent Pontificii, calicisq; necessitatem oppugnarent
 aliarum circumstantiarum libertate, quid olim responderit, audite quæso, Tom. 6.
 F. 345. Ist auch nicht gleich / wie diese Eselköpff rühmen / daß Christus
 das Sacrament nach dem Abendm. h. gehalten / vnd daß die Kirche hern
 nach des Morgens nüchtern braucht vnd reicht. Dann Christus das
 Sacrament an ihm selbst / oder beyde Gestalt / hat er nicht frey gelassen /
 daß es diese Säu vnd Esel möchten endern: Solches solt ihr thun /
 sprichet er / vnd befiehet damit / daß er es wil ungeändert vnd ungelassen
 haben. De similibus simile est judicium. Mandato: Hoc facite: comprehendî
 quoque, ex Lutheri sententiâ, fractionem, evincunt, quæ modò dicta sunt, & de-
 inceptis dicentur:

§. 6.

(3) Majorem alio modo limitando: Quicquid Christus in prima cœna
 administratione fecit, facere etiam convenit Ecclesie ministris, non tam ratione
 modi, quam ratione finis. Rationem limitationis hanc reddunt: quia multa in S.
 cœna occurrunt, quæ, quamvis modus eorum absolute non sit cognitus, quoad sub-
 stantiam, tamen retineri fas & opus est: Exempli gratiâ: retinetur distributio,
 etiamsi apodicticè nec affirmari nec negari potest panem Eucharisticum in os esse
 datum: retinetur panis, quamvis incertum sit, utrum hordeaceus, an triticeus fue-
 rit: retinetur vinum, quamvis incertum sit, rubro an albo usus sit Dominus*.

ibid. th. 18.

Re. Ad modos, ex defectu revelationis, incognitos observandos nemo
 obligatur: Atqui fractio non est incognita: Siquidem uno ore affirmant Evange-
 listæ

listæ & *Paulus* in primæ administrationis actu panem à Christo esse fractum, & post fractionem, distributum. Itaque distinctio de modo & fine ad rem hoc loco non facit: & finem & modum novimus, cur igitur præ untem Redemptorem non sequamur? De pane *hordeaceo* vel *triticeo*, vino *albo* vel *rubro* nihil textus habet, unde non est quod scrupulum hæc vobis injici patiamur, modò pane vero vinoque utamur.

*Propositione sic limitatâ, ajunt, non sequi fractionem panis, ratione modi, debere adhiberi; quamvis, ratione finis, hoc est, commodæ distributionis in cœnæ administratione adhiberi debeat **

* pag. 483.
th. ead.

R. Atqui limitatio *Majoris* hoc loco est inepta, siquidem notus nobis modus, hoc est, fractio, è Christi exemplo, præcepto & consensu Evangelistarum.

2. Quæ verò illa est consequentia. *Fractio est propter commodiorem distributionem: Ergo actio in cœnæ administratione necessaria non est:* Nam distributio atque sumtio elementorum sunt propter manducationem & bibitionem: Et tamen actiones in administratione Sacramenti necessariae sunt.

3. Servire fractionem panis unius distributioni inter multos, facile damus. Allegata *Musculi* & *Aretii* verba orthodoxis non contradicunt: aliud est fieri propter distributionem, aliud fieri propter solam distributionem.

*Putant Animadversores perinde esse: sive in ipsâ administratione panis frangatur per manus ministri Ecclesiastici, sive ante administrationem, per alium, nempe pistorem aut coquum: utroque modo ejusdem obtineri finem, nempe aptitudinem ad distribuendum *.*

§. 7.

* ib. th. ead.

R. 1. Christo, Ecclesiæ Apostolicæ & veteri orthodoxæ perinde non fuit, sive à verbi ministro, sive à coquo aut pistore ante administrationem, vel in administratione frangeretur: religiosè Apostoli & orthodoxi veteres exemplum Servatoris imitati sunt, & præceptum, *Hoc facite*, observarunt. Actiones in actu primæ administrationis à Christo adhibitæ, & ab Evangelistis ad Ecclesiæ informationem fideliter consignatæ, non sine magnâ temeritate negantur esse sacramentales & necessariae. Atqui sacramentalis actionis, extra usum, rationem nihil habet. *Ea saltem*, inquit *Lutherus* de Missæ privat. abrog. libera sunt, quæ in Christi institutione non inveniuntur.

2. Forfan perinde quoque erit, sive gratiarum actio & aliæ solennitates à pistore aut coquo administrationi in culinâ aut ad furnum præmittantur, sive à verbi ministro in administratione adhibeantur, & sic operæ hæ sacrae & Ecclesiasticæ inter *Pistores* & *pastores* distribuuntur: de fine tractationis jam ante, & deinceps suo loco.

Judicium *Zanchii*, quod ex Epistolâ ad *Ott.* à *Grünrad*: allegatur, singulare

lare est, nihilque præjudicare orthodoxatum Ecclesiarum consensui debet: Interim fractionem, de sententia *Zanchii*, quoque necessariam esse, docet Exeg. cœnæ Dom. in tractationum theologicarum volum. Librum, de operibus creationis, proximè sequente, lib. I. cap. 16. pag. 408. 409. In eadem Epistola non dubitat *Zanchius* de necessitate fractionis: sed mandatum speciale, de sola fractione, desiderat; interim exempla Christi sequenda esse disertè docet. Hactenus exemplum Christi.

§. 8.

Ad præceptum progredior: quod alterum argumenti membrum appellant. Etiam præceptam à Christo fractionem dico illis verbis: *Hoc facite*.

*ib, th, 19.

Excipiunt me hæc in parte à præstantissimis Ecclesiæ Calvinianæ Doctoribus, in quorum verba & doctrinam juraverim, planè seorsim sentire. Doctores illos nominant *Zanchium* & *Aretium*.*

R. 1. Jurasse me in verba vel *Zanchii*, vel *Aretii*, vel cujusquam Doctoris orthodoxi, quâ fronte affirmas, *Gerharde*? Ego id falsum esse pronuncio. Ab hoc pseudologemate te nunquam vindicabis.

2. Non simpliciter negat *Zanchius* mandatum fractionis: sed mandatum speciale, quod nec ego urgeo: etsi generale urgeo: *Hoc facite*.

3. Si negat *Aretius*, verbis, *Hoc facite*, nos obligari ad fractionem, pace ejus, mihi cum aliis orthodoxis dissentire ab eo fas erit: quando à multis dissentire ipse sibi permisit. Singularitates hujusmodi inter doctores *Lutheranos* infrequentes non sunt: Videatur *Breviarium Ubiquetisticum*, & refutatio catech. ubiquetist. à *Rungio* adornata: nec non *Anatomia Massonii*.

4. Mandatum, *Hoc facite*, complecti quoque fractionem panis à Christo adhibitam, disertè scribit *Lutherus*, videantur loca supra allegata: & Tom. 3. F. 468. So höre ich wol/ Christus müsse bey einem jeden Buchstaben setzen diese Worte/so sollt ihr sprechen vnd thun/ vnd sollt nicht genug seyn/ daß er am Ende saget: Solches thut zu meiner Gedächtniß: Sollen wir solches thun/ so müssen wir das Brot nehmen/ vnd segnen/ vnd brechen/ vnd geben: Dannes ist alles in das heisselwort/ solches thut/ gefasset/ vnd müssen die Worte nicht aussen lassen. Dann auch S. Paulus sagt/ Er haba vom H. Ern empfangen/ vnd also gegeben/ ic. welches freylich auch heisselwort seynd/ vnd lassen vns nicht ein einiges Stück heraus zwacken oder endern. Sic Tom. 3. Jen. F. 180. Ist das nicht ein muthwilliger Frevel/ wann in einer Rede drey Stück nacheinander folgen/ vnd aneinander hangen/ (benedixit, fregit, dedit) daß jemand darff sagen/ das erste vnd letzte gehören zusammen/ aber das andere vnd
mit

mittelste gehöre zu der feinem? Digna observatione ejusdem verba in lib. de abrog. Miss. privatæ. Vide, inquit, ut *Missarum universarum ritus hodiernus cum Evangelio faciat.* Omnes tres Evangelistæ unâ diligentia, similiter & Paulus, memorant panem esse à Christo fractum & datum discipulis, tacent verò an & ipse comederit & biberit cum eis. Quid enim est frangere, nisi in multa partiri? quid dare discipulis, nisi in multa partitum aliis distribuere? Si ergo Missa institutum & exemplum Christi referre debet, necesse est, ut nulla unquam fiat, nisi Eucharistia frangatur & multis distribuatur per Sacerdotem. Si autem aliqua aliter perficitur, non est Christiana Missa, nec cum instituto Christi ullâ ex parte convenit. Et paulò post: Hi verò qui celebrant, quid faciunt? Simulant fractionem hanc, dum in tres partes hostiam partiuntur, & unam viventibus, unam defunctis, unam beatis deputant. Scilicet egregii distributores, qui beatis adhuc necessariam fidem & promissionem faciunt: sed quid aliud nugarentur, postquam usum fractionis aboleverunt? Deinde nullis distribuunt, sed sibi solis universas partes sumunt, aliis auferunt. Conferamus istos Antichristos cum Christo. Ille frangit & partitur in multos, & partitum distribuit: isti contra per omnia nullis frangunt, & sibi solis sumunt, nisi quod simulant quandam fractionem. Et ubi manet verbum Christi: **Hoc facite?**

Audiendus quoque super hâc re Chemnitius, in Exam. concil. Trid. part. 2. in refut. argument. Synod. Trid. pro Missâ, pag: mihi 145. b. ad arg 5. Paulus certissimus est interpres, relativum τὸ in mandato Christi, **Hoc facite**, nihil aliud efficit, quàm ministros Ecclesiæ in administratione cœnæ Dominica hoc debere facere, quod constat & certum est Christum in administratione primæ cœnæ fecisse? Atqui constat & certum est Christum in administratione primæ cœnæ, panem fregisse & fractum discipulis distribuisse. Cur igitur in administratione cœnæ idem & vos non facitis? Mandati divini neglecti vos accusat Chemnitius vester, accusat Lutherus vester, ambo Lutherana Ecclesiæ lumina & columnina. **Uns ist recht geschehen/** inquit Lutherus Tom. 6. F. 93. b. **da wir ins Teuffels Namen wolten flüger seyn/ dann Gott/ vnd die Miß besser ordnen/ als er sie geordnet hat.** Capite vobis hoc.

Alterum argumentum meum petitur ab exemplo Apostolorum aliorumque fidelium in Ecclesiæ ministerio successorum, qui in administratione cœnæ panis fractionem religiosè observarunt.

Adversus exemplum Apostolicum excipiunt Animadversores (1) probandum esse Apostolos in cœnæ administratione panem Eucharisticum fregisse: negant id probari, ex Act. 2. v. 42. & 20. v. 7. Siquidem phrasîs hæc tantummodo victum communem denotet, Luc. 24. v. 36. Act. 27. v. 35.

§. 9.

* pag. 484.

R. Certè impudens negatio ! Actorum 2.v.42. notatur perseverantia Apostolorum in exercitiis pietatis, quæ recensentur *auditio & prædicatio doctrine Apostolica, communicatio, fractio panis & preces*: inter hæc verò exercitia quis convictum vulgarem intelligi sibi persuadeat, & in eo perseverantiam commendari? Act.20.v.7. Dicuntur discipuli primo hebdomadis die, hoc est, dominico congregati fuisse ad *frangendum panem*, quæ temporis circumstantia quid notat nisi congregationem ad *fractionem Eucharisticam*, quam sequens Ecclesia ad nostra usque tempora observavit? Ita *Syriaca versio* utrumque locum interpreta- tur: Ita *Patres*: Ita *Pontificiorum* doctissimi & in his quoque *Bellarminus*, lib.2. de Missâ cap.14. Ita *Lutherani* quoque Doctores, inter quos *Chemnitius*, Exam. concil. Trid. part 2. de communione sub utrâque specie, pag.118. a: & in utriusque loci paraphrasi *Osiander*. Reliquorum locorum Luc.24. v.35. & Actor.27. v.35. ex disparitate circumstantiarum dispar est ratio: semper enim fractionem de administratione Eucharistiæ accipi, nos non asserimus: nunquam verò accipi negant illi, quibus est grave Christi exemplum sequi & præcepto ejus obsequi. Fortè periculum est, ne *in, cum & sub* hostiolâ Papali ipsum quoque corpus Servatoris frangatur.

§.10.

(2) *Si maximè concederetur, Apostolos in cœna administratione panem fregisse: nihil tamen autoritatis exinde fractionem representativam obtinere, sed hoc tantum sequi, Apostolos hand secus ac ipsum Christum eo sine panem fregisse, quo inter communicantes distribui posset* *.

* ib. th. ead.

R. Multum inde autoritatis fractio obtinet, cùm enim instituti Servatoris fuerint observantissimi discipuli, colligimus inde, pro ceremoniâ adiaphorâ & liberâ non esse habitam fractionem, adeoque eâdem religione à nobis quoque observandâ: si vel maximè finis non constaret: obligationem infert præceptum, non cognitio finis. Quis credat omnes Israelitas habuisse cognitos fines rituum in præparatione & comestione agni paschalis usitatorum? quos tamen pro adiaphoris & liberis ut non habuerunt, ita nec habere debuerunt. Interim unicum fractionis finem fuisse commoditatem distribuendi, falsum est.

§.11.

Adversus exemplum successorum excipiunt, fuisse panem ab ipsis in administratione fractum: sed exemplum hoc non inducere absolutam fractionis necessitatem, sed hoc tantum probare, posse hunc ritum ex Christiana libertate retineri, si necessitatis absit opinio *.

* pag. 485.

ch. 21.

R. Etsi exemplum successorum per se & absolutè consideratum non infert absolutam fractionis necessitatem: tamen religiosissima illa sacri hujus ritus observatio exemplo Ecclesiæ Apostolicæ nixa arguit fractionem pro adiaphorâ & libera re non esse habitam, sed Christi exemplo & præcepto sancitam: quam, sine fide, & proinde cum peccato, Ecclesia Romana primum ausa est negligere, quæ

quæ adiaphorum hoc nullo probare documento potuit, uti nec successores & imitatores ejus possunt. Rectè *Lutherus*, de abrog. privat. Miss. *Ea saltem libera sunt, quæ in Christi institutione non inveniuntur.* Atqui fractio panis in institutione Christi invenitur. Videantur quæ ex cod. lib. paulò ante sunt allegata contra adiaphorum.

Necessitatem fractionis *Zanchius* non negat *; sed in revocando ejus usu * ib. th. ead. intermisso circumspeditionem requirit, ne, dum panem volumus frangere, corpus Ecclesiæ frangamus & dissipemus, in quo facile assentior *Zanchio*. Prudentiâ est opus in reformationibus & abrogationibus pravarum consuetudinum, quæ altè & diu hominum animis infoderunt. Interim in eadem Epistola monet *Zanchius*, cum ministris, tum magistratui operam esse dandam, ut panis fractio postliminio in Ecclesiam revocetur, urgetque exemplum Christi, Apostolorum & veteris Ecclesiæ insuperque mysterii rationem.

Tertium meum argumentum est: quia fractio est ceremonia sacramentalis significans & obsignans nobis fractionem & crucifixionem Christi: unde, respectu ceremoniæ hujus, Paulus dicit, *Christi corpus pro nobis esse fractum*, etiamsi propriè non est fractum: quatenus nempe ossa ejus fracta non sunt, quæ frangi crucifixis aliàs solebant.

§. 12.

Animadvertores *negant fractionem esse actionem sacramentalem, repræsentativam passionis & crucifixionis Dominicæ*: quamvis ipse Paulus analogiam exprimat, dicatque corpus Christi, cujus sacramentum est panis fractus, pro nobis esse fractum: quamvis etiam ratio sacramenti id flagitet, ut sit aliqua similitudo symbolorû sacramentalium & rerum cœlestium: quam phrases & prædicationes sacramentales, de quibus supra, evidenter demonstrant, & pia antiquitas jam olim agnovit & prædicavit: quo etiam respectu *verbum visibile* appellatur sacramentû, quia per oculos menti ingerit, quod audibile verbum propriè dictum per aures.

Cyprianus, lib. 2. Epist. 9. *Panis & vinum in commemorationem sacrificii, ad exprimendam Dominicæ passionis imaginem offeruntur.*

Augustinus in sentent. *Prosperi* de consecr. distinct. 2. *Dum frangitur, inquit, hostia, dum sanguis è calice in ara fidelium funditur, quid aliud, quam Dominici corporis in cruce oblatio ejusq; sanguinis de latere effusio designatur?*

Theodoretus dialogo 1. & 2. *Fractum à Christo panem ut corporis, ita & passionis in corpore typum nominat.*

Chrysostomus in 1. Cor. homil. 24. "Ὁ περ ὃ καὶ παθεν ἐπὶ τῷ σταυρῷ, τὸ τοῦ σώματος ἐπὶ τῆς προσφωγῆς διὰ σε, καὶ ἀνέχειαι διακλώμενον, ἵνα πάντως ἐμπλήσῃ.

Beda in cap. 22. *Lucæ*: *Fregit, inquit, ipse panem, quem porrigebat, ut ostenderet corporis sui fractionem spontaneam esse & se potestatem habere ponendi animam suam & rursus sumendi.*

Sequioris ævi theologi agnoverunt idem, *Lombard. lib. 4. distinct. 12. c. 3.* expresse scribit, *fractionem hostiæ passionis & mortis Christi esse representationem.*

Ivo Carnutensis, Christus inquit, corpus suum manibus consecratum fregit & discipulis suis distribuit: in qua fractione passionem suam designavit mox futuram.

Ite jam & dicite, analogiam hanc à *Calvinianis* esse excogitatam. Imò verò pudeat vos negare, quod cum vetustate etiamnum affirmant *Pontificii*, quibus autoribus vos fractionem panis Dominici coepistis negligere. *Thomas part. 3. q. 83. art. 5. ad 7. Fractio hostiæ significat ipsam divisionem corporis, quæ facta est in passione. Harding. ut eo modo (per fractionem) Christi passio nostris memoriis representetur, in qua ejus pretiosum corpus in crucem suffixum propter peccata nostra frangebatur, disrumpebatur, lacerabatur.*

§. 13.

Sed cur actionem sacramentalem negent esse fractionem, rationes audiamus.

(1) *Quia non μετοχήν & κοινωνίαν sacramentalem concernit, sed tantum est preparatoria & ὁργανικήν ad commoditatem distributionis, ut patet è verborum* * *ibid. th. 22. in Evangelistis cohesione: fregit & dedit.*

R. Quæ ratio consequentiæ? *Evangelistæ ajunt, fregit & dedit. Ergo innuunt fractionem non esse actionem sacramentalem, sed tantum preparatoriam ad distributionem, sine ullâ aliâ significatione mysticâ. Non duo tantum coherent verba, sed quatuor, accepit, gratias egit, fregit, dedit. Primam, secundam & quartam actionem pro necessariis, ad integritatem sacramenti pertinentibus habetis, tertiam pro liberâ & adiaphorâ; quo quæso fundamento? Ist daß nicht ein Muthwill und Frevel/wann in einer Rede drey Stück nacheinander folgen / und an einander hangen / benè dixit, fregit, dedit, daß jemand darff sagen / das erste und letzte gehören zusammen (seyn nötig) aber das ander und mittelst gehöre zu der keinem (tanquam necessarium) Luth. Fractio, dicitis, servit distributioni; Ergo necessaria non est. Quæ ratio consequentiæ? Nonne & sumtio servit distributioni? Nisi enim sumsisset, non distribuisset. Erit igitur ex eodem fundamento libera quoque sumtio, ex parte dispensatorum & communicantium quoque, quia & hæc propter comestionem est. Neque aptior est illa consequentia: Fractio servit distributioni: Ergo finis ejus alius nullus fuit. Anne ignotum vobis Logicum illud: Vnius rei fines esse multi possunt. Eiusdem commatis & illa est sequela: Fractio est organica: Ergo sacramentalis actio non est. Cur non ipsam quoque coenam Dominicam negatis sacramentum esse, quia instrumentum est? Manifesta igitur est nullitas ratiunculæ hujus: quæ Gerharδο indigna est.*

(2) Pan-

(2) *Paulus I. Cor. 10. v. 16. Solius fractionis mentionem facit: Ergo per fractionem intelligenda est sola distributio, phrasi hebraeis familiari*.*

§. 14.
* ib. th. cad.

R. Planè nulla est consequentia. Paulus in allegato versiculo non recitat integram institutionem, quod facit c. 11. v. 23. 24. 25. 26. Vbi non minus quàm reliqui Evangelistæ, fractionem exprimit & à distributione distinguit. Cap. 10. v. 16. solius meminit fractionis, nullà vel gratiarum actionis, vel distributionis, vel sumtionis, vel manducationis factâ mentione, quæ tamen distinctæ & necessariae sunt actiones sacramentales; hanc ipsam ob causam, ut necessariam esse fractionem indigaret, & panem non quomodocunque tractatum, sed ritè & secundum institutionem Servatoris fractum esse communionem corporis Christi significaret: Igitur neglectum & contemptum fractionis hic locus non excusat, sed accusat: quam in sententiam *Hospinianus* noster: *panis fractio tanti videtur esse momenti, ut, qui illam non adhibent, Christum quodammodo non immolatum, neque veteri illa victimarum legalium dissectione adumbratum, sed totidem penè Christos, quot panes singulares, tradere videantur.* Extra sacramentalem usum alio quoque significatu fractionem accipi non ignoramus.

(3) *Actio hæc in altera cœnæ parte (nempe administratione poculi vel vini) omittitur: Ergo non est necessaria in administratione, & servit tantum commoda distributioni, sine ulla aliâ mysticâ significatione*.*

§. 15.
* pag. 486.
th. cad.

R. Neque opus erat in parte alterâ cœnæ fractionis mentionem facere, quia nec poculum nec vinum à Christo fractum est, unde ratiuncula hujus consequentiæ planè nulla est & indigna theologo. Vinum sive in poculum infuderit, sive non infuderit Salvator, in altera quoque parte occurrit analogia, quatenus ex toto vino singuli deliberare particulam jubentur, ut ex toto pane singulis defracta particula porrigitur. *Bibite ex hoc omnes,* inquit Salvator, *Matth. 26. v. 7. Et biberunt ex eo omnes, Marc. 14. v. 23.* Recurrit hæc morbus consequentiæ. *Servit distributioni: Ergo finis ejus alius est nullus.*

(4) *Ramus negat fractione panis significari fractionem corporis Christi, lib. 4. Theol. cap. 8. *.*

§. 16.
* ib. th. 23,

R. Vnius *Rami*, professione non theologi, sed Philosophi, hæc in parte dissensio, Ecclesiæ orthodoxæ consensum turbare nec debet nec potest: Reliqua doctrina viri hujus de cœna Dominica planè orthodoxa & pia est: commendo vobis argumenta ejus contra corporalem præsentiam & oralem manducationem capitibus sequent. 11. 12. 13.

(5) *Nullus hætenus ex Calvinianis, ne W. quidem, explicuit vel explicare potuit, in quo similitudo illa consistat inter Christi passionem & panis Eucharistici fractionem. Ergo similitudo planè nulla est, scriptura ignota, ortum suum habens*

§. 17.

habens ex insipido Calvinianorum cerebro, ac proinde rursus potius quam refutatione, digni.

*ib. th. 24.

R. I. Dignan non risu, non refutatione, sed indignatione, hæc Animad-
verforū impudentia: ignorantia enim tam crassam exprobrare ijs nolim: Ex ore
Mentzeri loquuntur. Quoties verò à nostris explicata illa analogia & simili-
tudo? E pluribus unum nominasse sufficiat, qui in tuorum, *Gerharde*, discipulo-
rum est manibus, *Bucanum*, quem sæpius allegant. Quærentibus: *An panis fra-*
ctio sit ceremonia media? R. *Non est, sed essentialis ac sacramentalis ad finem*
seu scopum atque adeò ad formam S. cænæ omninò pertinens, sicut & vini in pocu-
lari infusio: quippe quibus Christum non modo se pro nobis impendentem, sed quasi
in cruce inenarrabilibus animi & corporis cruciatibus laceratum, contusum, con-
fractum, & usque ad animam à corpore violentissimam separationem discerptum &
velut in duas partes, secundum humanam naturam dilaniatum, & tanquam ad-
huc sanguinis grumos stillantem, salutis nostræ causâ, fideles mentis oculis intuen-
tur. Loco 48. q. 27. In plurium manibus sunt Explicationes catechetice *Ursini*,
ad quaest. 77. *Fregit*, inquit ille, *panem non modo ad distribuendum, sed etiam ad*
significandum passionis dolores & separationem corporis Christi ab animâ, &c.
Similitudinem hanc, verbis Theologorum *Palatinorum* explicatam videte apud
Mentzerum vestrum: Tom. 3. disp. Jen. disp. 8. th. 47. Plenam similitudinis ex-
plicationem in theologia ego omisi, quia etiam pueris ea nota est, quibus in scho-
lis explicantur ceremoniæ sacramentales. Et *Aristarchis* hisce planè nulla est
similitudo? Nisi parcerem vobis, *insipidi cerebri* in vobis hoc esse argumentum
dicerem, & sic *insipidum* vobis *cerebrum* remitterem, quibus nihil est facilius &
familiarius, quàm alto supercilio contemnere, quotquot à vobis *oralem mandu-*
cationem sibi persuaderi non patiuntur. Fractio est solutio continui: vulneratio,
quàm multiplicem in cruce Servator sustinuit, fuit solutio continui. Quid nū igitur
analogia sit inter fractionem panis Eucharistici? & vulnerationem corporis
Dominici? Et si nulla est similitudo cur *Paulus* κλάσιν, seu fractionem, non panem
tantum, sed & corpori Dominico tribuit?

2. Similitudinem hanc à *Calvinianis* ortum suum habere *insipidi cerebri*
est assertio. Ex vetustate autores laudavi §. 12. *Augustinum, Theodoretum, Chry-*
sostomum, Bedam: quibus addidi *Lompard. Thomam, & von. Carnut.* qui dudum
ante *Calvinum* esse desierunt.

3. Circa analogiæ hujus explicationem orthodoxis usitatam multas
contradictiones *Mentzerus* disput. alleg. th. 48. fingit, hisce præmissis *hypothesi-*
bus, quòd fractio orthodoxis describatur, solutio vel divisio continui violentè
facta: quòd descriptio hæc ex æquo conveniat corpori Christi & pani: quòd
analogia non consistat in fractione in partes, sed in solutione & disruptione con-
tinui:

tinui: quòd frangere in propria sua & nativa significatione notet idem, quod unum totum comminuere & in partes dividere.

His, inquam, præmissis hypothefibus, *vide*, exclamat, *Calviniani spiritus condensatas contradictiones.* Tu verò, amice Lector, ubiquetistici spiritus vide condensatas vertigines.

1. *Panis frangitur propriè, inquit, corpus Christi metaphoricè: Et tamen eadem fractionis descriptio ex æquo convenit fractioni panis & fractioni corporis.*

R. Vera non est contradictio, sed *Menzeri* vertigo. Quid nî enim concipi fractionis descriptio possit, quæ ex æquo conveniat fractioni propriè & impropriè dictæ, adeòque fractioni panis & fractioni corporis Dominici? cuiusmodi est illa *divisio vel solutio continui violentè facta*: quæ etiamsi non planè eodem modo; tamen certo modo æquè facta in pane & in corpore Dominico.

2. *Frangere est dividere in partes, & panis frangitur in partes ad obumbrandam fractionem corporis Christi: sed tamen analogia non consistit in fractione in partes.*

R. Nulla est contradictio: Divisio in partes, nempe actu discretas & planè separatas à toto & à se invicem non est descriptio fractionis in genere, sed fractionis in specie & propriè sic dictæ, qualis est fractio panis. Fractio igitur propriè dicta adumbrat fractionem impropriè dictam: unde analogia non consistit in fractione propriè dicta, sed in fractione ἀναλόγως propriè & impropriè dictæ competente. Tam Christi corpus est fractum, quàm panis frangitur, etiamsi aliter Christi corpus, aliter panis frangitur.

3. *Fractio propriè dicta est solutio continui violentè facta. In corpore Christi facta est solutio continui violenta, in laceratione, vulneratione, &c. Sed tamen corpus Christi non est propriè fractum.*

R. Nulla est orthodoxorum contradictio, sed fraudulenta *Mentzeri* cavillatio. Solutio continui violentè facta, non est descriptio fractionis in specie & propriè dictæ, sed fractionis in genere propriam & impropriam comprehendens.

4. *Metaphora sumpta est à fractione panis, quæ fit in cœna, nempe, in partes, & tamen similitudo non consistit in fractione in partes.*

R. Nulla est contradictio: Fractio corporis Christi impropriè & ἀναλόγως sic dicta repræsentatur per fractionem panis strictè & propriè dictam, adeòque similitudo non consistit in fractione in partes propriè dicta, sed in fractione latè & ἀναλόγως accepta: quæ & pani & corpori Christi competit.

5. *Analogia non consistit in fractione in partes, & tamen propter eandem necessum est, ut panis in partes frangatur.*

R. Nulla est contradictio: Fractione panis propriè dictâ usus est Christus ad repræsentandam corporis sui fractionem impropriè dictam. Exemplum hoc meritò sequimur: quin & præcepto, *Hoc facite*, meritò obedimus.

6. *Anima Christi est à corpore separata & hæc vocatur fractio, sed tamen non est fractio in partes.*

R. Nulla est contradictio: Fractio est metaphoricè dicta animæ à corpore separatio, quæ repræsentari potest per fractionem in partes propriè dictam.

7. *Idem genus (solutio continui) συνώνυμος & ex æquo prædicatur de fractione panis & de fractione corporis: & tamen illa est fractio propriè, hæc metaphoricè.*

R. Nulla est contradictio. Quid enim, quæso, obstat, quò minus de fractione panis propriè dictâ & de fractione corporis impropriè dictâ, ex æquo prædicari possit solutio continui? Ita animal ex æquo prædicatur de vulpe propriè & impropriè dictâ. Attamen fractionem συνώνυμος non prædicari de fractione propriè & impropriè dictâ facilè damus: ubi nec vulpes ex æquo & συνώνυμος prædicatur de vulpe propriè & impropriè dictâ. Hactenus *Mentzeriana* subtilitates & putidæ cavillationes.

Ex illis & hæc una est, Tom. I. disp. 8. *Quicquid affirmatur de uno & negatur de altero, in eo non potest fundari analogia representativa. Atqui fractio, hoc est, comminutio in frusta, affirmatur de pane sacrae cœna & negatur de corpore Christi: Ergo in fractione, h. e. comminutione in frusta; non potest fundari, &c.* Propositio prob. *Quia omnis analogia consistit in uno aliquo tertio, in quo est similitudo vel æqualitas.* Assumptio prob. Johan. 19. v. 38. *Non fregerunt ejus crura, &c.*

R. *Propositio simpliciter & universaliter vera non est; Inter fractionem, quæ est comminutio in frusta, & fractionem, quæ non est comminutio in frusta, nihilominus esse analogia potest: Quid enim prohibeat, quò minus certo respectu sint similia, quæ alio sunt dissimilia? Sic fractio panis & fractio corporis Christi quamvis differant in speciali modo, tamen conveniunt in genere, nempe in violentâ continui solutione, ut ante diximus. Unde corpus Christi à Paulo non minus frangi dicitur, quàm panis: quod absque omni convenientiâ dici verè non posset.*

§. 18.

(6) Ex *Affelmanno* argumentantur: *Finis fractionis, qui invertit veritatis ordinem, est alienus. Atqui talis est finis fractionis panis analogicus. Ergo: Assumptionem probant: Typorum figurantium, seu figurarum ceremonialium, terminus ad quem Christus est, in quo impletur: Fractionis autem panis terminus non est ipse Christus, sed panis*.*

* pag. 587.
th. 25.

R. Prin-

IV. Principalis Syllogismi *assumptionem* nego: *Prosyllogismi assumptio* falsa est: quam probant Animadverfores cum suo *Affelmanno*.

Quia quando W. ait, respectu ceremonie hujus, Paulum dicere corpus Christi esse fractum, etiamsi propriè non est fractum, nihil aliud dicit, nisi quòd, ob analogiam sacramentalem, de corpore Christi fractio predicetur metaphoricè, quia panis, corporis signum, frangatur: & sic terminat fractionem in typo, in pane, evertitq; naturam typi *.

* ib. th. ead.

R. Erratis, Animadverfores, cum vestro *Affelmanno*, cujus in orthodoxos vibrata tela sunt obtusa, fulmina bruta quamvis suprà modum subtilis sibi videatur. Fractio panis Eucharistici terminatur nobis in passione, crucifixione, vulneratione & divulsione animæ à corpore, tanquam re signo sacramentali significatâ & obsignatâ: neque aliud volumus, quando dicimus, respectu ceremonie hujus, *Paulum dicere Christi corpus pro nobis esse fractum, quamvis ossa Servatori propriè confracta non sint, nec confringi debuerint*. Hoc enim tantum indigitamus, fractionem panis propriè dictam esse signum & symbolum fractionis Dominici corporis ἀνολόγως à Paulo ita dictæ, ut mysterium ritus istius sacramentalis nobis explicaret: unde fractionem in typo, seu pane, non terminamus, sed ad ἀντίτυπον, σῶμα ὑπὲρ ἡμῶν κλώμενον, tanquam signum ad rem signatam, referimus. Patet igitur misera & elumbis cavillatio.

(7) *Merum humana rationis figmentum est, quod W. de obsignatione passionis Christi per fractionem panis factâ blaterat, haud secus ac ipsa passionis significatio* *.

§. 19.

* ib. th. 26.

R. Non est eadem ratio fractionis Eucharistici panis, & oralis vestræ manducationis; quæ verè figmentum est humanæ rationis, idque satis crudele & inhumanum, de quo etsi multa autores ejus blaterant, usum tamen ejus tanto dignum hiatu nullum hæcenus ostenderunt, neque porrò ostendent, nisi fictum fallumque: etsi verum nos non ignoramus, nempe odium adversus Ecclesias orthodoxas hostile: specimen videatur in opusculorum *Danai* volumine, Apolog. ad *Jacob. Andr.* pag. 1460.

Interim non sine autoritate hæc blaterat W. (liceat retinere vestram elegantiam) Autores habet *Paulum*, *priscos Ecclesie Doctores*, *Pontificios* quoque *Doctores*, quos supra produxit. Omnes illos blateronibus accenset *Salana* humanitas & modestia.

(8) *Si fractio passionis Dominice representativa est urgenda; sequitur nullo jure à Calvinianis imagines in templis posse improbari & ex iis ejici. Aut, si illicitæ sunt imagines, fractio quoq; representativa erit illicita* *.

§. 20.

* ib. th. 27.

R. Indigna Gerhardo hæc argumentatio est. Nos non omnes simpliciter imagines prohibemus, & è templis ejicimus; sed quæ à Deo sunt prohibitæ,

quales sunt imagines S.S. Trinitatis, ad usus idololatricos à Pontificiis destinatae & hodie etiamnum adhibitae, nec non aliae scandalosae, & ad idololatriam porro exercendam comparatae: quales sunt pleraque sanctorum imagines, quas ab Ecclesiâ pontificiâ idololatrico cultu foedatos *Lutherani* acceperunt, & non minus studiosè foveant, quàm ipsi *Pontificii*, imò & imperitam plebeculam (ut *Pontificios* peregrinos taceam) hoc modo ad idololatriam (quamvis culpae expertes haberi velint) invitant. Longè aliam esse fractionis Eucharisticae rationem quàm puer non intelligit? Introducitur illa est ab ipso Christo, præcepta ab eodem, usitata Ecclesiae Apostolicae & sequenti orthodoxae usque ad tempora *hierarchiae Pontificiae*, quibus sincera doctrina & cultus multis modis est deformatus: adeoque non prohibita, sed mandata, non libera, sed necessaria, non idololatriae fovenda, sed fidei confirmanda destinata, nullo jure scandalosa vel periculosa. Vides, amice Lector, quàm validis hucusque machinis fractionem panis Eucharistici *Gerhardus* cum discipulo suo incursarit. Validiores nisi adhibeat, inconcussa porro stabit fractio Eucharistica, quam talium ratiuncularum strepitus nunquàm concutiet. Insigne Dei adversus hominum in tanta Evangelii luce ingratitudinem judicium hæc est observare, quòd tum frivolis & puerilibus ratiunculis Domini coenam mutilare sibi permittant, & nihilominus soli puritatem Evangelicae doctrinae sibi vendicent, soli sapere videri velint, soli dictatores fidei & Interpretes *Augustanae confessionis*. Similibus fundamentis nititur *ubiquitas* & *oralis manducatio*. Sed nondum dimittit nos acumen *Mentzerianum*, cui uno ictu omnes nostras copias conficere facilimum videtur: Sic ille Tom. I. Giesl. disp. 8. coronidis th. 4.

Omne divinum mandatum, cui necessaria debetur obedientia, expresse in scriptura habetur. Atqui frangendum esse panem in sacra coena eo fine & usu, ut per comminutionem illius in frustra praefigretur & ante oculos ponatur fractio corporis Christi in cruce, expresse in scripturis non habetur: Ergo frangendum esse panem in sacra coena eo fine & usu &c. non est divinum mandatum, cui necessaria debetur obedientia.

Propositio, inquit, est immota veritatis: Quod ego tibi præcipio, inquit Dominus, hoc tantum facies: Deut. 12. v. 4. Et Matth. 28. v. ult. Docete eos servare omnia, quaecunque mandavi vobis. Assumptio plana est: Quia toties publicè provocati Calviniani nullo, nullo, nullo scripturae sacrae expresse, perspicuo & claro testimonio potuerunt confirmare mandatum de praefigurativo, seu representativo panis fragio.

R. I. *Propositio nec de re mandata, nec de fine rei mandata simpliciter vera est. Expresse illud haberi in scriptura dicitur, ad quod evincendum nullâ est opus consequentia. Atqui mandata ad quae evincenda opus est consequentiâ,*

in scripturis sunt plurima: Exempli gratiâ: expressum in scriptura mandatum non fuit, quod expressè *Mentzerum* vel *Gerhardum* jussit Deum & proximum diligere, poenitentiam agere, in Christum credere &c. siquidem expressa *Mentzeri* vel *Gerhardi* mentio in scripturis nulla fit: & tamen de hisce fuisse mandata divina ipsos obligantia, extra controversiam apud ipsos est. Per consequentiam demum hæc mandata evincuntur: quâ ex universalibus specialia & singularia deducuntur. Nam si omnibus hominibus est mandatum diligere Deum & proximum &c. Ergo *Mentzero* quoque & *Gerhardo* est mandatum: cum & ipsi sint homines. Eadem & finis est ratio. Neque contrarium probant allegata scripturæ testimonia, quæ nec *Mentzeri*, nec *Gerhardi* in specie, vel individuo meminerunt.

2. *Assumptionem*, de mandato frangendi panem, negavit *Lutherus*: vide supra §. 8. quod finis non exprimat, nihil refert: sufficit si per consequentiam evinci ex scriptura possit. Aut fortè de sententia *Lutheri*, ex intentione divina, mandata fractionis nullus fuit finis, quia expressus non fuit finis? Igitur fractionis mandatum non est *nullum, nullum, nullum*; sed evidentissimum *Luthero* visum, quod verbo, *Hoc facite*, continetur. De fine & usu vide §. 12. Neque finem actionis hujus scriptura reticet: quando frangere in Christi memoriam jubet.

3. Simile *Mentzero* & sociis ejus (uti nostros theologos appellat) argumentum repono; unde de robore *Mentzeriani* elenchi judicare ipsis facile erit. *Omne divinum mandatum, cui necessaria debetur obedientia, expressè in scripturis habetur. Atqui oraliter manducandum esse Christi corpus in sacra cæna eo fine & usu, ut per manducationem illam obtingat nobis consolatio quintuplex, quam Lutherani prædicant. Exerc. III. §. II 12. 13. 14. 15. expressè in scripturis non habetur. Ergo oraliter esse manducandum Christi corpus in sacra cæna eo fine & usu &c. non est mandatum divinum, cui necessaria debetur obedientia.*

Propositio *Mentzeri* est. Assumptio plana est: Quia toties publicè provocati nullo, nullo, nullo S. Scripturæ expresso, perspicuo & claro testimonio potuerunt mandatum de oralitate consolatoriâ confirmare: neque ullo in æternum confirmabunt.

Sed adhuc de robore trium nostrorum argumentorum enervando laborat *Mentzerus*, eadem disp. ubi *Sturmio* & omnibus ejus sociis (theologos nostros hoc maculat honoris titulo) hanc donat instantiam, Coronid. th. 20. 21. 22.

Quam ceremoniam in sacramento I. Christus expressè mandavit. II. Et ipsius fideles discipuli usurparunt. III. repetito etiam mandato. IV. & cui annexa est pulcherrima significatio, sive figura: illam omittere est nefas. Atqui im-

merfionem in aquam in Baptismo, I. Christus expresse mandavit: II. & ipsius fideles discipuli usurparunt: III. reperito etiam mandato: IV. & illi ann. x. a est pulcherrima significatio sive figura. Ergo immersionem in aquam in Baptismo omittere est nefas? Aut si, non obstantibus hisce omnibus, nihilominus fas est immersionem omittere, quam etiam Calviniani omittunt, utique & fractionem panis in cœna Domini licebit omittere, non obstantibus iisdem argumentis, hoc est, mandato, exemplis, significatione.

Propositionem ait esse constantissimæ veritatis apud nos, eamque passim à nobisurgeri. Assumptionis membrum I. prob. ex Matth. 28. v. 19. II. prob. Matth. 3. v. 16. Luc. 3. v. 21. Act. 8. v. 38. III. prob. Act. 2. v. 38. & 22. v. 16. IV. prob. Rom. 6. v. 34. Coloss. 2. v. 12. Et ex Lutherò in catech. ad quæst. Quid significat ista in aquam immersio? Hinc Sarcasmus: Respondete, rationem reddite, cur, ceremoniâ immersionis in Baptismo omisâ, de qua tam luculentum exstat mandatum, & exempla & significatio, adeo pertinaciter urgeatis fractionem panis in S. Cœna præfigurativam.

Re. Assumptio exclusivè accepta, hoc modo: Solam immersionem in aquâ, minimè vero adspersionem quoq; Christus mandavit, sola hæc à fidelibus ejus discipulis est usurpata, sola hæc pulcherrimam habet significationem; nihilq; horum commune ei est cum adspersione: Negatur. Omne probationis momentum est in verbo βαπτίζειν, quod si tantum significat actum immersionis, nullo autem modo actum adspersionis vel conspersionis: aliquid obtinuerit Mentzerus, quamvis non totum. Quia fractionem à celebratione Eucharistiæ ita excludunt Lutherani, ut ne similem quidem & ejusdem significationis actionem retineant, quæ illo nitatur præcepto, Hoc facite: quo ipsam quoque contineri fractionem Lutherus agnoscit. Sed verbum βαπτίζειν tantum significare immersionem & nullo modo adspersionem, falsum esse scribunt ipsi Lutherani, in collegio Gerhardiano: videatur Exerc. 84. §. 1. 2. 3. &c. Scribit & pluribus rationibus contendit Mentzerus Tom. Giesl. 2. disp. 14. th. 56. &c. Neque simpliciter contradicunt nostri theologi: siquidem verbo βαπτίζειν etiam adspersionis actum significari contendunt, quamvis propriam hanc ejus esse significationem negent. Fideles Christi discipulos in Ecclesia Apostolica tantum adhibuisse ritum immersionis, nunquam ritum adspersionis, affirmare non audet Mentzerus: imò probaturus, verum Baptismum institutioni Christi conformem esse non minus, qui per adspersionem aquæ, quam qui per immersionem administratur, provocat ad exempla, Act. 2. v. 41. th. 59. Denique significationem non soli immersioni, sed & adspersioni competere, ipsi quoque fatentur Lutherani. Anne similibus nititur fundamentis relegatio fractionis? Remittimus igitur Mentzero & ejus sociis imbellem elenchum parium. Jam ad quartum argumentum progrediamur.

Quartum meum pro fractione Eucharistica argumentum est: quia à fractionis ceremonia, tanquam parte necessaria & minimè negligenda, inditum huic sacramento nomen: Adversus quod excipiunt.

§. 21.

(1) *Peti principium: Loca ex Actis allegata nihil probare: quia sunt alia scripturae loca de fractione agentia, quae Calviniani de Eucharistia negant agere*.*

*ibid. th. 28.

R. Loca delegi supra duo, Actor. 2. v. 42. & 20. v. 7. in quibus, fractione panis, Dominicam cœnam designari & appellari probavi ex ipsis textibus, ex Patribus & Doctoribus *Lutheranis*. Illa autem quàm pinguis est consequentia! *Fraçtio in aliis scripturae locis non significat cœnam Dominicam: Ergo nec in duobus istis.* Itane argumentari tu, *Gerharde*, discipulos tuos doces? Vix puto: Forsan tyrunculos ita tentare tibi libuit.

Ad *Bezam* heic provocant. Sed ille quamvis Actor. 2. v. 42. fractionem non interpretetur Domini cœnam in specie, nisi quod interpreti *Syriaco & Arabico* fractionem Eucharisticam probari annotet, tamen ad alterum Actor. 20. v. 7. notat, convivii istius potissimam partem fuisse cœnam Dominicam: ubi *Junius* notat locum hunc de cœna Domini intelligi & exponi debere.

§. 22.

(2) Jam masculè argumentantur. *Aritu apud Judæos quotidiano & usitatissimo cœna Domini ab aliis distincta, differentia causâ, non denominata fuit. Ritus frangendi panem quotidianus fuit apud Judæos & usitatissimus: Ergo ab eo cœna hæc denominata non fuit*.*

§. 23.

*ib. th. ead.

R. 1. Integra conclusio est: *Cœna Domini à ritu fractionis, differentia causâ, hoc est, ut ab usitata & communi panis fractione distingueretur, denominata non fuit.* Hæc assertio nobis non contradicit: siquidem nemo nostrum ait, cœnam Dominicam appellari in scriptura fractionem panis eo fine, ut distinguatur hæc ipsâ appellatione à fractione inter Judæos usitata: quod dici magis non potest, quàm sacrum hoc & mysticum convivium appellari à scriptura cœnam, ut à cœna Judæis omnibusque nationibus usitata distinguatur. Non enim distinguit diversa, quod & quatenus diversis commune est. Dicimus igitur à ritu fractionis denominari cœnam Dominicam, non ut distinguatur à fractione apud Judæos usitata & communi, sed ut necessitas ritus hujus sacramentalis à Christo adhibiti, quamvis ante institutionem in cibi sumptione usitatus esset, indigetur. Sic & panem Dominus in hac nova & mystica institutione à communi usu segregavit & sacramentum fecit, qui ante sacramentum non fuerat, sed omnibus usitatum & commune alimentum. Idem circa fractionem quoque accidit, aliosque ritus citrà controversiâ sacramentales, quamvis aliàs vel Judæis, vel omnibus populis usitati essent. Vides, lector, quid argumentando disputatores effecerint & profecerint.

2. Videntur autem ita argutari A: *Fraçtio panis apud Judæos fuit ritus quoti-*

quotidianus & usitatissimus. Ergò inde Eucharistia nomen sortita non est: Sed minus argutè. Accepit hoc sacramentum cœnæ nomen, quamvis apud Judæos cœna esset quotidiana & usitatissima.

Lutheranis τὸ ἀδιάφορον fractionis è communi ritus hujus apud Judæos usu adstruentibus respondeo, nullum esse consequentiæ robur: rationes adfero:

§. 24.

(1) Quia ritum aliàs communem necessarium facit mandatum Servatoris, quod jubet discipulos facere, quicquid Servator in administratione prima fecit.

* pag 488.
th, 19.

Ratio hæc prima, inquit, horrenda monstra absolute & universaliter sumpta enititur: quod supra demonstratum gloriatur.*

R. Certè monstrosa exceptio: Quis ante Disputatores hos credidisset mandato Servatoris horrenda sanciri monstra? Ita, scilicet, fatis religiosè habetis mandata Domini: monstra vobis enituntur, quoties præconceptis vestris opinionibus adversantur. Sed bene res habet! Monstra ista judicii vestri sunt ἀμαρτήματα & ἐκτρώματα, non mandati Servatoris γεννήματα. Videantur, quæ supra diximus. Ubi de Zanchio & Aretio quoque vidimus. Quæ verò tandem proditura essent horrenda monstra, si faceret modò Christi Ecclesia, quicquid Christus in administratione, primâ fecit? Anne forsan monstra Servator in primâ administratione enixus est? Quæ supra sunt recitata, mirum videri monstrosa iis, quibus verè monstra, Ubiquitas & oralis manducatio, monstrosa non videntur. De vino cœnæ aquâ diluto nihil habet historia Evangelica: ejus igitur & fractionis dispar est ratio. Necessitatem fractionis ex mandato, Hoc facite, à Lutherò assertam supra vidimus. Cyprianus, quem objicitis lib. 2. Epist. 3. mandatum Domini urget & meritò quidem: Idem Lutherus omnesque pii theologi faciunt. Contendit Cyprianus cœnam Dominicam sine vino non esse, adeoque necessarium vinum: Quod de administratione aquæ addit, singulare est. Neque, si minus dextrè mandatum Domini applicasse Cyprianus videbitur, nobis quoque imputari idem debet.

(2) Quia distributio & manducatio panis erant quoque actiones extra sacramentum usitatæ, quæ tamen in cœna sunt necessariae.

(3) Quia ut distributio & manducatio extra cœnam usitatæ, in cœna nihilominus sunt sacramentales & necessariae: ita quoque fractio.

§. 25.

Ad hæc Animadversores; secunda & tertia, inquit, quibus panis fragiunt cum distributione & manducatione comparat, nihil ad rem faciunt: quia distributio & manducatio actiones extra cœnam usitatæ in cœna nihilominus sunt sacramentales & necessariae, non tantum quia ad formam cœnæ Dominicæ pertinent: sed etiam quia verba Christi præceptiva, comedite, hoc facite, in cœna nos ad actiones

actiones hasce adstringunt, quod dici de fractione non potest, iudicio Zanchii & * ib. th. ead. Aretii *.

R. 1. Distinctè ad distinctas rationes erat respondendum: secundâ meâ ratione evidenter ostendo nullitatem consequentiæ: *Fraçtio extra cœnam olim fuit usitata: Ergo jam in cœna Dominica non est necessaria, sed indifferens*: sic enim simili modo argutari fas esset: *Distributio & manducatio olim extra cœnam fuerunt usitatae: Ergo jam in cœna Dominica non sunt necessaria*. Vides cadaver consequentiæ! Sutelam sine sequela!

2. Verba Christi præceptiva, *Hoc facite*, ad omnia ea, quæ Christus fecit, adeoque ad fractionem quoque referri & nos adstringere, supra ex *Luthero & Chemnitio* probavi, quos *Zanchio & Aretio* à vobis postponi miror, cum aliàs Doctorum nostrorum contemptus vobis sit familiarissimus, qui soli sapientiæ regnum possidere vobis videmini. De *Zanchio & Aretio* supra: Et hæctenus asserta doctrina orthodoxa de panis fractione: cui bellum vos indicitis, fortè, quia ab hæresi *Pythagorica* alieni non estis, cuius Autor in cœna panem frangere vetuit, quod ominosum duceret à fractione cœnam inchoare. Nos Christum ducem & Autorem sequimur.

Vini in poculum infusionem, de qua seorsim ex professo agere non institui, vellicant quoque, eò quod necessitatem ejus asserere videar, ad sanguinis effusi representationem: quam eodem habent loco, quo fractionem, nempe tanquam preparationem ad distributionem, & actum minus principalem, qui à Christo adhibitus in verbis institutionis nō legatur, adeoq; ad præceptiva verba referri non possit *. * ib. th. 30.

R. Vini in poculum infusionem in ipso cœnæ actu necessariam esse, non affirmo: quia in institutione nec exemplum, nec mandatum expressum est. Observatur autem in Ecclesiis nostris, quia à Christo adhibitam probabile est, servitque informationi Ecclesiæ de sanguine Christi pro nobis fuso, cuius sacramentum esse vinum ritè tractatum voluit Servator.

Illæ: Nec ullus Evangelistarum annotavit, discipulum in sinu Christi recumbentem brachiâ ipsius (quod optandum sanè esset Calvinianis, ut haberent, ex quo argumentum sumerent) movisse, ut aliqua effusa fuisset guttula vini, ad sanguinis Christi effusionem representandam *, tanquam puerilia & scurrilia, indigna quibus suis suum nomen commodet *Gerhardus*, prætermitto. * pag. 488. th. ead.

Adeo, inquit, planè est ἀγχαφὴ vini vel effusio vel in calicem infusio à Christo peracta *. * ib. th. ead.

R. Ego ad scripturam hæc non provocavi. Ad *Grammaticam* fortè criticus provocaverit, quæ effusionem ignorat ἀγχαφὴν, laudat ἀγχαφον. Sed linguarum scientissimis, quibus nostrum plerique videntur rudes & ἀπαιδεύτοι, hoc imputare σφάλμα equidem non ausim: Typographi error est.

Sed si maximè adhibitam constaret infusionem, non tamen sanguinis Christi illa Animadversoribus nostris præfigurasset effusionem: rationes sunt:

§. 28.

(1) *In omni analogia sacramentali requiritur signum visibile, corporeum, id representans, quod est invisibile, teste Bucano, in Instit. theol. pag. 566. & 571. Atqui sanguinis effusio in cruce non fuit invisibilis res & incorporea: Ergo*.*

*ibid. th. 31.

R. Ecce quæ solusum puerilem! Invisibile in sacramento orthodoxi cum Augustino & aliis veteribus appellant, non omne id quod naturâ suâ est invisibile: sed quod in usu mysterii corporalibus oculis adspici non potest, sed fide mente tantum percipitur: vel quia corporaliter præsens non est, quamvis naturâ suâ visibile sit: ut corpus & sanguis Domini: vel quia per se non oculi, sed mentis est objectum, ut gratia, quam invisibilem appellant. Vides igitur, lector, vanitatem argumenti.

§. 29.

(2) *In analogia sacramentali, quod signi proprium est, tribuitur, Calvinianorum & W. mente, signato metaphoricè, Theol. pag. 404. l. 7. 8. At fusio utrobique vini & sanguinis est propria: Ergo inter fusionem sanguinis Christi & vini Eucharistici nulla est analogia sacramentalis*.*

*ibid. th. 32.

R. Misa syllogismi crypsi, *propositionem* universaliter veram esse nego: quam mihi aliisque orthodoxis falsò tribuunt hi disputatores: allegatum Theologiae locum videat Lector: interdum, quod signo propriè competit, signato tribui impropriè, haud nego: Atqui *interdum* non æquipollet τὼ *semper & omni*. Ita, scilicet, prostrata jacet panis fractio! Non nisi ἐπιτύχον deest & triumphalis arcus!

EXERCITATIO XCIII.

*Asseritur & defenditur sententia orthodoxa
de modo accipiendi symbola sacramen-
talia.*

§. 1.

AD modum ambiguè me loqui quiritantur Animadversores, quando dico communicantibus functionis & usurpationis necessitatem in specie injungere hæc verba, *Accipite, edite, bibite*; non enim addi, quid edere & bibere debeant, an tantum panem & vinum, an verò etiam cum istis corpus & sanguinem Christi. Cumque è sequentibus intelligant, *oralem corporis Christi manducationem, tanquam impiam, horrendam, impossibilem & inutilem*, facile scrupulum hunc sibi eximi confitentur*, adeoque frustra profusa esse hæc verba, & incertam thesin agnoscunt. In calumniarum qui hæc evagantur campum, comiter

*ibid. th. 33.

fere-

se retrahi patiantur & noverint hanc esse nostram sententiam: non indefinite & absolute nos juberi accipere, edere, bibere, sed ita, ut accipientes, edentes, bibentes *Domini recordemur*: vel accipere, edere, bibere *cum recordatione Domini*, unde, pro diversitate objectorum, modi quoque accipiendi, edendi, bibendi præcipiuntur diversi: nempe corporalis, oralis & propriè sic dictus, respectu symbolorum sacramentalium: spiritualis, mentalis & impropriè dictus, respectu rerum cœlestium symbolis terrenis significatarum, obsignatarum, exhibitarum: quâ de re suo loco.

De modo accipiendi symbola sacramentalia jam disputant Animadversores*, quem ἀδιάφορον judicant, sive manu, sive ore fiat: quâ quidem in parte me Adversarium non habent; facile enim patior ipsos ore accipere, quod manu orthodoxæ accipiunt Ecclesiæ: nisi quod doleam, in alle eos ab Ecclesia Romana, quàm Apostolica & veteri primitiva modum accipere. Modum enim manu accipiendi symbola sacramentalia in Ecclesia veteri primitiva usitatum in Pontificia Romana esse abolitum & pro manu os suppositum extra controversiam est, neq; in tanta testimoniorum veterum, quæ huc transcribere mihi visum non est, evidētia, nobis contradicere Lutherani audent. Videantur, inter alios *historia tripart.* lib. 9. cap. 30. ubi actus recensetur inter *Ambrosium & Theodos. Imperat. Augustinus* citatus de consecrat. dist. 22. cap. Interrogo vos: *Chrysost.* de sacerdot. lib. 3. & in Epist. ad Ephes. cap. 1. serm. 3. *Cyrillus Alexand.* in Johan. lib. 12. cap. 50. *Dionysius Alexandr.* ad Xystum, apud *Eusebium*, lib. 7. cap. 8. *Beatus Rhennanus* in not. super *Tertull.* de corona milit. *Concil. Carthag.* III. cap. 6. Ausa Ecclesia Romana hanc mutationem, post excogitatam μετεσσίαν, cui apud *Lutheranos* successit συνουσία: par utrobique novationis ratio.

Modum igitur manu accipiendi probamus, alteri præferimus, & exemplo Christi atque Apostolico consentaneum judicamus, quem rationibus quoque approbamus non quidem apodicticis, & evidenter necessariis, sed probabilibus, in quibus facile acquiescunt, qui *Romanorum Pontificum* planè suspecta habent placita.

Primum argumentum peto ex verbo λαμβάνειν: quod dico esse propriè & usitatè manu accipere, nempe ubi dari aliquid & porrigi dicitur ei, qui manus habet liberas & commodè iis accipere potest, quod porrigitur: Nisi singularis aliqua addatur determinatio organi aut alterius circumstantiæ, ore accipi ab homine, quod hoc modo porrigitur, nemo sibi imaginatur: cum bestię & manibus capti ore soleant apprehendere, quæ manibus porriguntur.

Animadversores ad Theologorum Lutheranorum judicia heic provocant. *Agmen ducit Mentzerus*, cui ruditatem & inscitiam dicuntur prodere, qui dicunt λαμβάνειν propriè idem esse, atque manu accipere. *Hanneckenio* valdè hospi-

pag. 490.
th. 34.

§. 2.

tes in S. Bibliis judicantur, qui non sapissimè animadvertunt, λαμβάνειν esse vocem generalem, quamvis acceptionem notantem, quocumq; fiat instrumento*.

R. 1. Scilicet *Mentzerus* ille *Aristarchus* omniumque linguarum & disciplinarum est helluo, qui orthodoxis Doctoribus ruditatem & inscitiam meritò possit exprobrare! Quæso, *Gerharde*, modestiùs de vobis, & honestiùs de nobis sentite. Linguas à vobis discere necesse nō habemus: non desunt nobis orthodoxi Doctores. Quo sensu scribamus, τὸ λαμβάνειν de apprehensione, quæ manibus fit, propriè accipi, jam ante dixi: tropicè accipi, ubicunque diversum ab ista apprehensione significat, non dicimus aut diximus: affingendum igitur erat, ut ruditas & inscitia exprobrari posset. Quamvis insolens *Aristarchus* ilte ratione utatur satis triviali & parum eruditā: Verbi λαμβάνειν generalis est significatio, quæ dicuntur λαμβάνειν etiam qui manibus non accipiunt. Ergo ruditatem & inscitiam suam produnt, qui scribunt λαμβάνειν propriè idem esse, quod manu accipere. Anne quia λαμβάνειν significat quoque apprehensionem, quæ non manu, sed alio fit organo sive ore, sive aure &c. idcirco propriè non significat apprehensionem, quæ fit manu? Consequentia vanitatem etiam tirunculi intelligunt.

2. Etiam non monente *Hannekenio*, verbi λαμβάνειν in S. Bibliis latitudinem novimus, & facili negotio scire possunt, quibus ad manus sunt Græcæ concordantiæ. Sed ad rem præsentem hoc nihil: mentem nostram jam ante explicui, quæ non quidem cavillatori, sed æquo Lectori facilè satisfaciet. Præconceptæ opinioni heic non indulgeo, de immoto fundamento non glorior, multò minus absurda & manifestissimè falsa propono*: sed argumento admodum probabili ritum in primitiva Ecclesia Apostolicæ propinqua, citra controversiam, usitatum contra novationem Pontificiam adstruo.

§. 3. Diversæ significationis exempla, ὅτε ἔλαβε τὸ ὄζον, Johan. 19. v. 30. ἐλάβομεν χάριν, Rom. 1. v. 5. ἔλαβε πληγὰς, 2. Cor. 11. v. 20. cum admirationibus & exclamationibus, *Omnia absona! absurda! tantā eruditione indigna!** cordatum movere neminem debent. Produnt Animadversores judicii & candoris defectum. Affingunt enim mihi sententiam, quam non agnosco: oppugnant sententiam meam locis circumstantiarum & subjectorum diversitate dissimilibus. Discipuli Servatoris, fragmentum panis manu porrigente magistro, & accipere atque edere jubente, liberas habebant manus, & quod manibus apprehendi solet, poterant apprehendere. In allegatis exemplis tale nihil occurrit; Servator in cruce ligatus habebat manus & clavis cruci affixas.

Gratia propriè nec porrigi nec accipi manu solet aut potest: neque plagas apprehendendas porrigi, sed violenter infligi subjecto passivo, non ignorant, nisi qui nihil sciunt, ἄλογοι & ἀναίδητοι.

§. 4. Alterum argumentum à recubitu discipulorum & Christi petitem, inconsequen-

sequentia arguunt, potuisse enim Christum symbola sacramentalia uni tantum ex discipulis, videlicet sibi proximo porrexisse, illum portione sua accepta, reliquum sequenti, & sic deinceps: hoc modo surgere Christum necesse non habuisse, à quo labore vix immunis fuisset, si singulis in manus symbola tradidisset *.

* pag. 491.
th. 36.

Rz. Ritus hujus in Ecclesiis orthodoxis usitati necessitatem non adstruimus, neque apodictica pro eo asserendo argumenta ex scripturis promittimus, sed ut ante dixi, probabilia, quale & hoc secundum. Neque sanè existimo sani & à falsis præjudiciis purgati judicii hominem fore, qui, omnibus expensis circumstantiis, ore potius, quàm manu, sacra symbola, quæ porrigebantur manu, à discipulis simpliciter jussis accipere & edere &c. apprehensa, sit affirmaturus: cum ne probabilis quidem ulla pro ore ratio militet. Ad hunc censum pertinet quoque secundum nostrum argumentum à discumbentium situ petitum, quod eludunt potius, quàm elidunt Animadversores. Ne propabile quidem ejus, quod prætendunt, occurrit indicium. Cum enim fregisse Servator & dedisse discipulis (non uni tantum) panem dicatur, quo colore dixeris, à discipulis potius, quàm à Magistro panem fractum & distributum? Quod de surgendi necessitate, hoc admissio distribuendi modo prætenditur, nullius est momenti. De convivio lauto, multisq; ferculorum struicibus sine dubio nulla hæc est præsumptio. Unde tredecim etiam convivæ in circulo frugalis mensæ ita recumbere facile potuerunt, ut ex porrectis manibus, singuli se invicem attingere valuerint, mediaeque in porrigendo operas non desiderarint, aut surgere coacti fuerint: quod faciendum omnino fuisset, si ab uno in singulorum ora ingerenda fuissent fragmenta. Unius autem Magistri hunc laborem fuisse, ut ante dixi, ex historia Evangelica obscurum non est. Aliàs, ubi in distribuendis panibus opera Discipulorum Servator est usus, non neglexit historia ministerium hoc, sed satis clarè expressit, Johan. 6. v. 11. *Accipit panes illos Jesus, & actis gratis distribuit discipulis, discipuli verò accumbentibus*: Ita & alii Evangelistæ Matth. 14. v. 19. Marc. 6. v. 41. Luc. 9. v. 16. Quod si verò mutuam discipulorum operam in S. cœnæ administratione intervenisse maximè concederemus: nulla tamen inde vel præsumptio, pro ingestione in ora, peti ullo modo posset. qualis nec in Ecclesia Tigurina usu recepta est. Interim mysterium hæc nullum quaerimus: à superstitione quoque imitatione procul absumus; nisi fortè supersticiosum hisce hominibus sit, facere, quæ Christus fecit & fieri voluit. Nos ut libera pro necessariis non habemus, ita nec necessaria pro liberis. Laudamus illum Lutheri canonem: *Ea tantum libera sunt, quæ in Christi institutione non inveniuntur*. Interim in ingestione in ora nec εὐσχημοσύνη, nec reverentiam singularem deprehendimus: uti nec incommoda illa multa, quæ vitari per eam ajunt *,

* ib. th. ead.

videmus: neque vel Ecclesia primitiva olim, cum manibus acciperentur sacra

symbola, sensit incommoda, vel nostra etiamnum sentit ulla. In Pontificia, post *μετεσθια* excogitatam, incommoda quoque sunt excogitata, quæ *συρυσιας* vel *ωροσθιας* patronis arriserunt.

Tertium argumentum nostrum petitur ab ætate & statu eorum, quibus olim porrecta sunt in administratione cœnæ sacra symbola, & hodie etiamnum porriguntur. Sunt ii non infantes & pueruli, qui manibus uti nequeunt, & quibus digitis in ora puls ingerenda: sed adulti, qui manibus apprehendere panem & ori admoveere ipsi possunt & solent.

§. 5.

Excipiunt, *me disparia facere paria, idque probant exemplo Baptismi, quem etiam adulti, qui alias à corporis sordibus se ipsi purgant, sibi ipsis non applicant, & Iuda, qui buccellam, intinctam & porrectam accepit, ut alias pueri solent, non ipse intinxit.* Johan. 13. v. 26. *

* pag. 492.
th. 37.

R. 1. Absolutam paritatem hæc nullam urgemus; Agnoscimus disparitatem aliquam in communi cœnæ & cœnæ S. Et in hac quidem distinctas esse actiones dispensantis & communicantium, extra omnem est controversiam. Manu porriguntur à dispensatore sacra symbola, quæ porrecta accipere jubentur communicantes. In cœnæ vulgari etiam manu non porrecti cibi sponte à convivis accipi possunt & solent: quamvis sæpe etiam porrecti accipiantur. Cum igitur in usu cœnæ Dominicæ alia faciat Dispensator, alia facere jubeat communicantes, & quidem in specie porrectum panem accipere, quis non manui potius, quàm ori porrectum, & non manu potius, quàm ore, ab adultis acceptum credat? Suadente præsertim consuetudine aliisq; circumstantiis, quibus opponi nullum vel probabile obstaculum potest.

2. De Baptismo quod prætenditur, planè dispar est. Externa actio baptizandis in ipso actu expressè nulla præcipitur: ut in cœnæ, *accipere, edere, bibere*: sed passio saltem, quam eodem modo infantes & adulti sustinent, quoad symboli sacramentalis acceptionem.

3. Buccellam cur intinxerit & porrexerit Servator proditori, non verò ab ipso met intingi, & non porrectam sponte accipi voluerit, causa est evidens: quia singulari indicio proditorem notare voluit, quem alias non notabat quævis à quovis intincta & porrecta vel accepta buccella. Quòd ori proditoris buccellam manu suâ admovearit & ingesserit Servator, textus non habet.

§. 6.

Quartum argumentum à primitivæ Ecclesiæ consuetudine petitur, in qua manu, non ore, communicantes sacra symbola à dispensatoribus exceperunt: ut paulò ante ostendi.

Excipiunt *Animadversores*: à ritu Ecclesiæ primitivæ liberè usurpato ad cœnæ administrationem à Christo peractam argumentari non licere: non enim

man-

*mansisse ceremonias mutationis expertes, cum statim post Apostolorum tempora corrupta sit doctrina ipsa de cœna Domini **.

* ib. th. 38.

R. Ab Ecclesia primitiva mutatum esse τρόπον δόσεως à Christo adhibi-
tum, & quidem ab iis mutatum, qui sinceram sacramenti hujus doctrinam reti-
nuerunt, affirmare temeritatis & petulantiae est: cum ne minimum quidem hujus
rei extet indicium. Doctrinam à falsis Doctoribus corruptam, post Apostolorum
tempora, largior, quia testem habemus historiam, quæ de ritu δόσεως in Ecclesia
primitiva mutato planè nihil tradit. Neutiquam verò in eos hæc cadit suspicio,
qui illibatam olim retinuerunt doctrinam. Aliàs dubium non est, quin, post cor-
ruptam demum in Ecclesia Pontificia sacramenti doctrinam, τρόπον quoque
δόσεως sit immutatus, & Pontificiorum doctrinæ Eucharisticæ corruptorum,
non veterum & sincerorum Ecclesiæ primitivæ doctorum, hæc in parte, imitato-
res sint *Lutherani*, qui ab iisdem quoque *oralem manducationem* acceperunt.
Ex corrupti fonte non nisi corrupti manant rivuli.

EXERCITATIO XCIV.

Defenduntur argumenta probantia δειπκὸν, τῷ, vel
Hoc, tantum ad panem Eucharisticum esse
referendum.

ARcem causæ bono cum Deo jam invadimus, ad verba delati consolatio-
nis & dilectionis plenissima: *Hoc est corpus meum*: quæ hominum suis affe-
ctibus servientium perversitas in μῆλον ἔριδ & distractionis funestæ
odiique pertinacissimi ἀφορμὴν transmutavit.

§. 1.

Prima contentio est de axiomatis hujus *subiecto*, quod est τὸ δειπκὸν, τῷ,
vel *Hoc*: Quid Salvator eo significet? Orthodoxi cum *Luthero Carolstadium* op-
pugnante *solum panem* significari docent, quem de mensa Servator accepit, fre-
git, manuque discipulis suis porrexit, eundemque accipere jussit & edere, officio
sacramentali declarato verbis sequentibus, *est corpus meum*: quo modo à vulgari
pane eum discrevit, & esse voluit, quod in præcedente convivii actu non erat.
Lutherani recentes τῷ δειπκῷ, *Hoc*, complexum ajunt, significari ex pane &
carne, seu corpore Christi, quoad substantias ἀδιασάτως ita unitis, ut nemo pa-
nem possit accipere & edere, quin simul *in, cum* & *sub* pane carnem manu vel ore
accipiat atque edat.

Falsam hanc sententiam in theologia pag. 377. quatuor argumentis de-
struo, iisdemque veram nostram adstruo.

Ante-

Antequam argumenta mea vindicem, hoc lectorem moneo, *Lutherum* contra *Carolstadium* magno nisu contendere, demonstrativum τὸ το, *Hoc*, in ver-
bis institutionis, non ad corpus, non ad sanguinem, sed ad panem & vinum re-
ferri debere, Tom. 3. F. 65. 68. 71. 72. 77. 78. 79. 82. Inter alia sic argumentatur
Lutherus: In altera parte τὸ το, de solo calice intelligendum est: Ergo etiam in prima
parte de solo pane. **Hie steht das Wort/** τὸ το, inquit, **aufgedruckt/ vnd wei-**
set auff den Kelch/ den er darreicht/ vnd nicht auff das Blut Christi das
da saß/ ic. Gibt der Wahrheit die Ehr/ vnd bekennet/ daß ihr/ lieber Peter
Külß/ das τὸ το nicht recht angesehen habt. Item/ **ihr müßet bekennen/**
(vos *Salani* Disputatores & Animadversores) **daß das τὸ το bey dem Brot**
nicht auff Christi Leib/ sondern auff's Brot/ ic. Diese Propheeten mein-
ten mit dem τὸ το, bey dem Brot die ganze Welt umbzukehren/ sahen aber
nicht/ daß das τὸ το bey dem Kelch würde sie augenblicklich in Dreck ere-
ten/ daß sie nicht mehr stien dörffen. Ignoscite *Luthero*. Eiusdem de capri-
vitate *Babylonica* expressa sunt verba: *Ipse usus loquendi probat, subjectum, Hoc,*
esse demonstrativum panis & non corporis. Item: *Ego verbis Christi simpliciter in-*
herens credo firmiter, panem esse corpus Christi. *Hic enim me servabunt verba,*
Hoc, id est, hic panis, quem acceperat, fregerat, est corpus meum. Idem postill. Ec-
clesiast. parte 1. edit. anno 84. fol. 239. 2. **Es sind Wort/** (intelligit verba in-
stitutionis, quæ integra recitaverat) **die weder sie (Pontificii) noch der Teufel**
läugnen können/ darauff müssen wir stehen: vnd laß sie glossiren/ wie
sie wollen/ so haben wir Gottes Wort klar/ daß da sagt: das Brot sey
Christi Leib/ für ons gegeben/ ic. Ecce! Luthero expressa sunt Dei verba: Pa-
nis est Christi corpus.

Lutherum heic sequuntur & alii *Lutherani*, *Daniel Hofman*. Apolog. pag.
14. 15. antith. 40. 44. *Selnecker*. in exam. pag. 323. 2. part. pædag. pag. 584. *Kittel-*
man. in ausführlichem Beweis/ pag. 112. *Chemnit*. exam. Concil. Trid. part. 2.
pag. 78. Consentiant *Heshusius* & *Simon Pauli*, *Josua Stegmannus*, *Photinian*.
disp. 49. q. 2.

Res igitur hoc loco *Salanis* Animadversoribus non tantum cum *Calvinia-*
nis, sed & cum *Luthero* multisque *γυνόις Lutheranis*, nec non cum vetustate
piâ, *Ireneo*, lib. 4. c. 32. 34. lib. 5. c. 4. *Iustin. Martyre*, apol. 2. *Tertull.* contra Marc.
lib. 4. *Origen.* in Matth. c. 26. *Cyprian.* lib. 1. Epist. 6. *Chrysost.* in 1 Cor. 10. *Hie-*
ronym. ad *Hedibiam*: *Theodore.* dial. 1. c. 8. *Ambros.* *Augustin.* *Cyrrill.* *Maxentio*:
quorum verba allegata vide in *Consen. Orth.* cap. 7. pag. 288. 289.

Primum meum argumentum hujusmodi est: Demonstrativum *Hoc*, id tantum significat, quod Christus suis manibus de mensa accepit, fregit, distribuit. Atqui panem, non corpus suum manibus de mensa accepit, fregit, &c. ut constat ex historia institutionis: corpus in mensa non jacuit, sed ad mensam discubuit; non manibus fuit apprehensum, non fractum, non oribus insertum, sed suo loco, eoque uno discubuit integrum, extra ora discipulorum.

Excipiunt, *majorem esse insufficientem & hoc modo supplendam*: Demonstrativum, *Hoc*, id significat, quod Christus suis manibus de mensa accepit & fregit, & cum eo accepto & fracto distribuit discipulis: Jam subsumunt: Christus suis manibus de mensa accepit & fregit panem, & cum eo accepto & fracto distribuit & manducari jussit corpus suum: Ergo demonstrativum, *Hoc*, non tantum panem, sed & corpus Christi significat. *Majorem* ajunt concedi à Wendelino, pag. 381. *Minorem* probari ex coherencia verborum: quia Christus non tantum panem accepit, à communi usu separavit, sed etiam distribuens istum panem dixit: Hoc est corpus meum: in quo omnipotenti dicere ajunt unionem sacramentalem consistere*.

*ibid. th. 39.

R. 1. *Supplementum* facile admitto ad Christi mentem acceptum & sine fœda principii petitione conceptum hoc modo: Quod Christus suâ manu de mensa accepit & fregit, quodq; manu sua distribuit discipulis eosq; accipere & ore corporis manducare jussit, id demonstrativo, *Hoc*, significatur. Jam si subsumatis; Christus manu suâ de mensa accepit, fregitq; panem, idem manu sua non tantum panem, sed & corpus suum manu acceptum distribuit discipulis, neque panem tantum, sed & corpus suum oraliter manducare jussit: planè falsa & capernaitica evadit *Minor*: de qua paulò post, ubi amplius excussa *Major* fuerit.

2. Dicunt Animadversores à me *Majorem* cum limitatione & supplemento, quod addunt, concedi, pag. 381. sed tu noveris, Lector, hæc mea esse verba, quæ capernaitarum palato minus sapida videbuntur: Propositionem distinguo: Id significatur particulâ, *Hoc*, quod Christus accepit, fregit, & jussit edere, nempe corporaliter & oraliter. Eadem si Animadversorum mens est, de propositione planè consentimus.

3. Sed *majorem*, uti ab Animadversoribus suppletur, pro mea non agnosco: etsi absque causæ damno possem concedere: supponit, præter id, quod de mensa acceptum & fractum est, aliud aliquid cum eo manu gestatum, distributum, non fractum, & in ora cœnantium ingestum esse in Eucharistiâ: quod non agnoscunt nisi Capernaitæ.

4. In *Majore*, uti à Chemnit. part. 2. Exam. concil. Trid. pag. 78. concipitur, planè acquiesco. Sic autem ille: De illo, quod accepit, quod benedixit, quod fregit, quod discipulis dedit, de illo, inquam, dixit, accipite, comedite, Hoc est corpus

meum. Quod igitur de mensa non accepit, quod non fregit, non benedixit, idque quoque demonstrativo, Hoc, non intellexit. Laudo & sequentia Chemnitii. Nedium sit, an particula demonstrativa denotet illud, quod Iesus acceperat, Panem, scilicet & Poculum: Lucas & Paulus in descriptione alterius partis, manifestam adjectionem, disertè hoc expresserunt. Accepit poculum, benedixit, dedit illis & addidit, τὸ ποτὶον: Hoc poculum. Et Paulus 1. Cor. 10. Sicut de altera parte, inquit, Poculum, cui benedicimus, est communicatio sanguinis Christi, ita etiam de priora parte inquit. Panis, quem frangimus, est communicatio corporis Christi. Disertè igitur declarat & exprimit, quid particula Hoc in utraque parte denotet, panem scilicet & poculum.

5. Minor Animadversorum, ut ante dixi, planè falsa & capernaïtica est, & e verborum cohærentiâ non probatur, sed evidenter refutatur. Nam de eo Christus dixit, Hoc est corpus meum, quod manibus suis de mensa accepit, quod fregit, quod distribuit manibus suis. Atqui de mensa non accepit corpus suum sed panem, non fregit corpus suum, sed panem, non benedixit corpori suo, sed Pani. Minimè omnium corpus suum propriè dictum suis manibus gestavit, in ora discipulorum ingessit & dentibus comminuere atque deglutire (ita enim cibus solidus propriè editur) iussit, cum diceret, edite. Hæc dum gesta sunt, Servator corpore suo suo mansit loco, visibilis, palpabilis, cum discipulis disseruit liber non faucium conclusus angustia & intra dentium captivus septa, doloris expers, non dentibus horribiliter laniatus ab Antropophagis: quod ne carnificibus quidem ipsius permissum.

6. Sed cur panem duntaxat de mensa manibus acceptum dicitis: Anne, cum in mensa adhuc jaceret panis, in, cum & sub eo non fuit Christi corpus? Quid igitur fiet de unionem personali, si ab illo Panis ubi corpus Servatoris abfuit? Aut forsan ludicra & nulla sunt vestra argumenta, quibus ex negatione actualis ubiquitatis solutionem personalis unionis magno clamore infertis? Cur panem solum fractum dicitis? & tamen τὸ δεῖν φάγω, Hoc, non solum panem indigitari contenditis: cum τὸ Hoc, etiam Luthero & Chemnitio id sit, quod de mensa Servator accepit, fregit, distribuit &c. De eodem objecto omnes hæc passionem enunciantur. Sed cautè procedendum in via præcipiti & periculosa. Corpus Christi unum cum pane fractum in sacra cœna, quis affirmare auit? In cruce demum à carnificibus Redemptor id erat passurus. Sed hypocritica hæc est humanitas. Quod enim propriè & oraliter manducatum dicitis, cur non & fractum dicitis? Crudelior est vivi corporis devoratio, quàm fractio in specie sic dicta.

7. A vulgari usu separatum & ad sacramentalem esse destinatum panem tam orthodoxi docent, quàm vos: neque unionem negant sacramentalem, sed capernaïticam tantum & non sacramentalem, nempe existentiam corporis

ἀδιασάτω in, cum & sub pane Eucharistico: quæ absurdorum secum lernam trahit.

8. Sutela est sine sequelâ: Christus distribuens panem & manducare iubens dixit: Hoc est corpus meum: Ergo in, cum & sub pane ἀδιασάτως existens corpus suum proprie dictum manu distribuit & oraliter manducare jussit: Ergo omnipotenti illo dicere pani carnem ἀδιασάτως univit, & utrumq; pariter manu in os ingessit & dentibus subiecit. Similis est hæc sutela imagini aureæ, quam in convallo Dura, in provincia Babylonica erigi Nebucadnezar jussit, mandato de ea ab omnibus Satrapis, Antistitibus, Ducibus, Senatoribus, Thesaurariis, Legisperitis, Exactoribus & provinciarum Dominatoribus ad agenda promulgato, hac additâ comminatione: Is, qui non prociderit, & adoraverit, eâdem horâ projicietur in mediam fornacem ignis accensam. Daniel. 3. v. 1. 2. 3. 4. 5. 6. Quas in orthodoxos cultum imagini huic vestræ cum Daniele & lociis ejus negantes vos Theologi spiretis minas, tu non ignoras, Gerharde. Sed vivit adhuc trium puerorum Deus, cui eventum committimus, tibi que & tui similibus, quod pueri olim Nebucadnezari, respondemus, Daniel. 2. v. 16. 17. 18.

9. Dicere illud: Hoc est corpus meum: rectius & magis theologicè dicitur omnipotentis, quàm omnipotens: nullum Dei verbum, nisi ὑποστατικόν, est omnipotens: Exeruit autem in hoc dicere se Dei omnipotentia, non faciendo, ut in, cum & sub pane Eucharistico ἀδιασάτως esset Christi corpus & unâ cum pane ora singulorum simul ingrederetur & oraliter manducaretur: sed ut sacramentum corporis esset, quod ante non erat, essetque signum σημειωτικόν, σφραγιστικόν & μελαδοτικόν, respectu mentis, non dentis.

Non licet, inquiunt, colligere: Acceptio & fractio tantum pertinent ad panem, tanquam actus ministeriales & preparatorii: Ergo etiam distributio & manducatio: ratio: quia dationi & fusioni manducationis adheret omnipotens Christi dicere: Hoc est corpus meum*.

§. 3. Ita arguimus: Acceptio, benedictio, fractio, distributio, sumtio & manducatio ad idem pertinent, quod τῷ δεικνῶ, Hoc, significatur: ratio: quia omnes hi actus in institutione immediatè cohærent: omnibus adheret omnipotentis illud dicere: Hoc est corpus meum. Siquidem Servator suum esse corpus dixit, quod accepit ipse, benedixit, fregit, distribuit, jussitque accipere & manducare. Ita intellexerunt, nec aliter intelligere potuerunt discipuli, quibus scrupulum non moverunt Christi verba sacramentalia: qui sanè longè maximus fuisset, si aliquid ab eo, quod accepit, benedixit, fregit, diversum distribuisset & discipulos accipere atque edere jussisset.

2. Quid verò tergiversantur Animadversores, & hujus sectæ alii? Quasi absurdus sit Christi corpus de mensa manu levare & frangere in, cum & sub

pane, quàm idem manu gestare, manu distribuere, in ora ingerere, dentibus sub-
jicere, eoq; oraliter manducando os & dentes exercere. Culices hoc est colare,
& camelos deglutire?

3. Distributio non minùs est actus ministerialis, quàm acceptio & fra-
ctio: singularum harum actionum terminus est manducatio. Quod enim corpus
suum appellat Servator, in manus accepit, benedixit, fregit, distribuit, accipere &
manducare jussit: & ideo quidem accepit, benedixit, fregit, distribuit, ut mandu-
caretur: unde non acciperet tantùm, sed & edere jussit. A præceptoribus hæc
deficiunt discipuli.

§. 4.

*Limitationem meam, quando dico: Id significatur particulâ, Hoc, quod Chri-
stus accepit, fregit, distribuit, & jussit edere, nempe corporaliter & oraliter: Ajunt
Animadversores nostri nullam esse. Nec est, inquiunt, ut excipiat, Christum non
jussisse corpus suum manducare: descendunt heic in arenam & argumentantur:*

*Aut Christus jussit corpus suum manducare capernaiticè: quod nec Calvi-
niani, nec nos asserimus: aut spiritualiter. Si spiritualiter, impossibile præcepit: quia
Calviniani salvis suis hypothefibus spirituales corporis sui manducationem asser-
mare nequeunt: Ergo si nec capernaiticè, nec spiritualiter Christus jussit corpus
suum manducare, jussit id manducare oraliter*.*

* ib. th. ead.

R. 1. Non benè mereris, Gerharde, de juventute, quando elenchos ejus-
modi proponis, quibus veritas premitur & errores foveantur: etsi intèrùm adver-
sariis non nocet. Juvabo disjunctum duobus verbis: Christus jussit corpus suum
(proprie dictum) aut capernaiticè aut spiritualiter manducari. Atqui non caper-
naiticè, inquis. Utinam ex animi sententia loquereris! negas quidem capernaiticè
mandari manducationem: sed protestationis factum adstruis contrarium: &
quod Christus non mandavit, videris tibi facere, tuisque, ut credant & faciant, di-
scipulis suades persuades. Atqui, mi Gerharde, carnem Christi proprie dictam
proprie & oraliter manducare, aliud nihil est, quàm capernaiticè manducare.
Nullam aliam sibi Capernaita imaginati sunt manducationem, nisi oralem & pro-
prie dictam, qualem & vos vultis, quâ repudiâtâ, spirituales sancit Christus. Vos
utcunq; subtilem fingatis oralem manducationem (etsi satis crassè alibi de ea sen-
sit & locutus est Lutherus, ut suo loco videbimus) tamen oralem & proprie dictam
retinetis & propugnatis, adeoque nullam nisi capernaiticam. Cogita modò Ger-
harde, quid sit proprie & oraliter edere cibum solidum, & imprimis buccellam
carnis majorem. Qui proprie dictam & oralem appellant manducationem, quâ
cibus ore quidem capitur, sed nec os, nec dentem contingit, neque cõmuniter &
per fauces in ventriculum demittitur, ad erroris sui agnitionem hac essent pœnâ
abducendi: ut carnibus quidem aliisque cibis solidioribus os repleretur: attamen
dentes, linguæ & palatû eos attingere, faucesq; deglutire prohiberentur. Putidus
igitur

igitur est diversorū elenchus, nō capernaiticè, sed oraliter edere: nisi forsan capernaita non ore, sed vel auribus, vel naribus, vel oculis ederunt: qui novus edendi mos est, ut & nova instrumenta. Sic & bibitio oralis, propriè dicta, nulla est alia nisi capernaitica: & quæ capernaitica fuit, omnium est populorum: qualem etiam in caula requirit *Lutherus*, Postill. Eccles. part. I. fol. 239. **Es sey dann daß sie uns lehren / daß trincken etwas anders heisse / dann wie es die ganze Welt heisse / so bleiben wir dabey / daß wir alle auß dem Reich trincken sollen.**

2. Spiritualem corporis Christi manducationem, secundum hypotheses orthodoxorum, esse impossibilem, planè falsum est: de quo suo loco, ubi hypothesillas produxerint Animadveriores.

Cum dico, Christum corpus suum manibus non accepisse, vanum & irritum id esse ajunt: ratio: quia Christi corpus in sacramento cœna considerem, quatenus subjacet proprietatibus naturalibus, cum potius considerari debeat, quatenus aeterno λόγῳ personaliter unitum est.*

§. 5.

*ib.th.ead.

R. Atqui Christi corpus per unionem personalem & in unione personali non desiit esse verè humanum & naturale corpus, neque proprietates naturales verè humani corporis deposuit, sed è matre primùm, deinde è sepulcro extulit & in cœlum intulit, indeq; ad ultimum judicium è cœlo efferet & referet. Hinc post resurrectionem se agnosci vult ex proprietatibus naturalibus, quas sensibus discipulorum examinandas offert. *Videte, inquit, manus meas & pedes meos: nam ego ipse sum: contrectate me & videte*, Luc. 24. v. 39. *Nam spiritus carnem & ossa non habet, prout me conspiciatis habere.* Qualis in cœlum ascendit, talis ex cœlo quoque redibit: *viri Galilaei*, exclamant Angeli, *quid statis intuentes in cœlum? Hic Jesus, qui sursum receptus est à vobis cœlum, ita veniet, quemadmodum conspexistis eum proficiscentem in cœlum*, Act. I. v. II. Ut igitur naturam unio non abstulit, ita nec proprietates naturæ, quæ, salvâ eâ, ne auferri quidem possunt. Facessat igitur phantasticum & Martioniticum corpus non-corpus, humanum non-humanum, verum non-verum. Si scripturam ducem sequamur, & quod corpori Christi ipsa disertè tribuit, nos quoque tribuamus, salva res erit. Sed tum nec ubiquitati nec orali manducationi locus erit. Quanto consensu olim Patres illibatam proprietatum naturalium in unione conservationem adversus hæreticos propugnarunt! Testimonia passim in hisce Exercit. sunt allegata. Tu verò, amice Lector, infelicitatem oralitatis hinc æstima. Non potest in Ecclesiam Christi ea recipi nisi ex ea proscribatur & exulare jubeatur corporis Christi veritas & pro corpore verè humano inducatur non corpus, non verè humanum.

Secundum meum argumentum huiusmodi est: Paulus expressè demonstrativum Hoc, interpretatur de pane: dum verba Christi, *Hoc est corpus meum*: interpretatur per hæc: *Panis est communio corporis Christi*, I. Cor. 10. v. 16.

§. 6.

Excipiunt Animadverfores: *furvaret W. opinionem locus iste Paulinus, si non tantum subiecti, sed etiam prædicati identitatem monstraret. Atqui aliud prædicatum apponit Paulus, nempe, loco corporis communionem corporis. Unde palam ajunt esse, pronomen, Hoc, in propositione Christi, & panem in propositione Apostolica, non unum esse & idem, sed diversa, adeoque propositiones istas duas, variatis subiectis & prædicatis, non esse identicas, sed diversas: quamvis eadem sint, si sensum respicias*.*

* ib. th. 40.

R. 1. Ecce Sophistas! Sed non adeò subtiles! concedunt mihi propositiones duas, unam Christi: *Hoc est corpus meum*: alteram Pauli: *Panis est communio corporis Christi*: easdem esse, si sensum respicias. Agnoscunt igitur, quoad rem & sensum, idem subiectum & idem prædicatum: sine quâ identitate non admittunt propositionum identitatem. Atqui hoc ipsum & ego volo. Quam igitur contradicendi causam habent? Latet adhuc subtilitas in lucem protrahenda. Subiectum propositionis Christi est, *Hoc*, Paulo *panis*. Prædicatum illius, *corpus meum*, vel *corpus Christi*: huius, *communio corporis Christi*. Ecce varietatem subiectorum & prædicatorum! sed verbalem, non realem, vel, quoad verba, non quoad sensum. Quasi tam stupidus nostrum quisquam unquam fuerit, ut verborum diversitatem non agnoverit.

2. Neque satis assequitur nostra simplicitas, quam sophisticâ hac exercere vobis visum, illam consequentiæ rationem: *propositionum duarum prædicata sunt diversa. Ergo & subiecta sunt diversa*: adeoque pronomen *hoc* in propositione Christi, & *panis*, in propositione Apostolica, non significant unum & idem, sed diversa. Quasi verò prædicata diversa necessariò quoque arguant subiecta diversa: aut vocum diversitas illicò quoque rerum arguat diversitatem.

3. Prædicatorum in verbis est diversitas, in sensu nulla. Explicat enim Paulus Christum. Unde & adversarij, pro sensu prioris propositionis adstruendo, posteriorem adducunt, uti & de sensus identitate nobis assentiuntur. Equidem non diffiteor, differre aliàs *corpus* & *communio corporis*: hoc autem loco *Christi corpus* & *communio corporis Christi* planè eodem dici sensu dicimus, etiam ex hypothese & concessione *Lutheranâ*. Est enim *panis* sacramentale symbolum corporis Christi *σημαντικόν, σφραγιστικόν & μεταδοτικόν*, ita ut, qui panem hunc eo, quo debent, modo accipiunt, *κοινωνοί* corporis Christi propriè dicti fiant. Atqui hoc planè sensu panis idem dicitur *κοινωνία* corporis Christi, quia per eum *κοινωνοί* corporis Christi reddimur. Sic *Osiander* in paraphrasi I. Cor. 10.

Panis

Panis ille, quem in sacra cœna frangimus, nonne participatio corporis Christi est? id est: annon panis ille, quem in sacra cœna accipimus, exhibet nobis corpus Christi, ut corpus Christi edant, qui panem illum manducant. Sed sine ambagibus & involucris breviter & apertè Suevi in syngrammate: Attende hebraïsmum: Quid est communicatio corporis, nisi communicatum & distributum corpus?

4. Sic & *subjectorum* in verbis est diversitas, in sensu nulla; ut supra ostendimus ex *Luthero & Chemnitio*: qui è subjecto propositionis *Paulina* interpretantur & probant subjectum propositionis Christi. Videantur allegata ipsorum verba.

Sed Affelmannus, quem tanquam clypeum objiciunt, audiendus. Sic ille, ex Calvinianorum hypothese, argumentatur: Panis est communicatio corporis Christi: quæ propositio est Apostoli: Hoc est panis: quæ est Calvinianorum: Ergo Hoc est communicatio corporis Christi, & per consequens, & Hoc ad utrumq; panem videlicet & corpus, est referendum.*

§. 7.

* pag. 494.
th. ead.

R. Si absit sophistica, principalem syllogismum facilè concedo. Sed unde illa *παράφρασις*, fungus ille tam citò enatus & adnatus: & per consequens & Hoc ad utrumque, panem videlicet & corpus est referendum. Hoc è prioribus citra sophisticam quæ eliciatur, non video. Rectius hoc elicitur consequens: & Hoc non significat complexum ex carne & pane: sed tantum panem: quia in propositione *Paulina*, panis (cui æquipollet & Hoc) non significat complexum ex carne & pane: quod *Artocreas* uno nomine solemus appellare. Videatur *Lutheri* argumentatio, de qua supra. Interim & Hoc & panem ad corpus Christi quoque referri nemo orthodoxus negat, eo sensu, quo relatum ad suum correlatum referri, signum ad rem signatam solet. Interim & Hoc & panis aliud nihil significat nisi panem, etiamsi panis ad corpus Dominicum sacramentaliter refertur.

Secundi mei argumenti membrum alterum appellant illa verba: Si Lutherianorum sententia vera esset: Sensus verborum Christitalis exurgeret. Panis unà cum corpore meo est corpus meum, futilitatem sequela à Mentzero ad oculum esse demonstratam ajunt, T. 3. disp. Giesl. 6. th. 78 & seqq..*

§. 8.

* ib. th. ead.

R. Atqui consequentia evidentissima est: si Hoc idem, quod complexum ex pane & corpore Christi: utique perinde fuerit, sive dicam; Hoc est corpus Christi, sive complexum panis & corporis Christi est corpus Christi. Futilis est *Mentzeri* discursus. *Monstratur, inquit, totum complexum: ac proinde particula demonstrativa est exponenda pro ratione factæ unionis.* Si totum, inquam ego, monstratur complexum, particula demonstrativa significabit totum complexum, & proinde, quoad sensum & rem, idem erit, sive dicam hoc, sive complexum ex pane & corpore Christi: & per consequens idem erit, sive dicam, hoc est corpus Christi, sive, complexum ex pane & corpore Christi est corpus Christi. Ita, si monstratâ hydriâ

vino

vinoplenâ, quod simile adfert *Mentzerus*, dicas, Hoc est vinum: & *Hoc* dicas notare complexum ex hydria & vino: quamvis inepta sit locutio, tamen recta est illatio; Ergo complexum ex hydria & vino est vinum. Aliter igitur *Hoc* vobis explicandum, si futilitatem sententiæ vultis declinare. Si *Hoc* est totum complexum, utique pars totius complexi, nempe *corpus Christi*, in casu recto prædicabitur de toto complexo. Anne aptè? Anne verè? Anne propriè? Solidus est discursus, quem nulla *Mentzeri*, vel cujusquam alterius tergiversatio convellet.

Tertium argumentum: Demonstrativum *Hoc* illud tantum denotat, quod in memoriam corporis Christi jubemur manducare. Atqui jubemur solum panem in memoriam corporis Christi manducare, I. Cor. II. v. 26.

§. 9.

Excipiunt Animadverlores (1) *negando majorem: quia per pronomen Hoc non indigitatur, quod in memoriam tantum corporis Christi, sed quod in memoriam ipsius personæ Christi manducatur. Unde Salvator non dicit: Hoc facite in corporis mei commemorationem, sed in mei, quod integram personam denotat, commemorationem* *.

* ib. th. 41.

R. *Major* mea loquitur de manducatione propriè dicta & orali: Atqui nec Christi corpus, nec personam oraliter manducamus. Cum autem dico demonstrativo *Hoc* illud tantum denotari, quod in memoriam corporis Christi jubemur manducare, non excludo ipsam personam Christi, sed vel maximè ineludo, quia corpus extra personam non prodest. Unde non minus persona pro nobis tradita dicitur, quàm corpus personæ. Ita de *δεῖπνον*, *Hoc*, prædicat Servator corpus, non personam: etsi interim personam à corpore non excludit: quamvis panem ex professo sacramentum corporis sui instituerit, & personam in illa propositione non expreslerit. Ita nec sanguinis sacramentum esse voluit panem, cui significando & exhibendo vinum destinavit: etsi corpus à sanguine jam non separatur. Non erat igitur in neganda *maiore* opus cavillatione. Accipere panem Eucharisticum in memoriam corporis Dominici pro nobis à persona traditi, & in memoriam ipsius personæ, quæ suum pro nobis corpus tradidit, quoad rem, idem sunt.

§. 10.

Excipiunt (2) *Minorem negando. Non jubemur, inquiunt, tantum panem in Christi memoriam manducare, sed panem simul & corpus: quia dicit, accipite, comedite: hoc est corpus meum: hoc facite in mei commemorationem* *.

* ib. th. ead.

R. *Minorem* nudè non posui, sed luculento *Pauli* testimonio probavi. Siquidem non nisi panem nominat, quem jubet nos comedere in memoriam sui, corporisque pro nobis fracti, seu mortis suæ pro nobis appetitæ, & quidem *usque dum redierit ad nos*, I. Cor. X. v. 26. Has si probè circumstantias consideres, & quòd jubeat propriè & oraliter manducare, idque in memoriam corporis pro nobis in mortem traditi, & usque dum ex cælo, in quod corpus locali *μεταστέλλεται* transu-

transtulit, ad nos redierit, perpendas, clarissimum evadit, non præcipi corporis propriè dicti, sed tantum panis, manducationem propriè dictam, quem toties *Paulus* nominat: *quotiescunq; ederitis panem hunc: quisquis ederit panem hunc: ita de pane illo edat.* v. 26. 27 28. Etenim propriè & oraliter carnem Domini edere, est *capernaiticum*: neque ipsa editur in sui memoriam, sed aliud, nempe panis, tanquam sacramentum, in ejus memoriam: uti nec edi oraliter potest, propter absentiam & translationem in cælum: cujus etiam symbolum vigere & in memoriam edi, non nisi usque ad reditum corporis, debet, quantisper nimirum abest: cujus præsentia corporalis impositura est ceremoniæ finem. Igitur verba: *Accipite, edite, Hoc est corpus meum, Hoc facite in mei commemorationem*: nihil minus probant, quàm *oralem manducationem* corporis Christi propriè dicti, lanienam crucifixione longè horribiliorem. Interim non diffiteor, si ita liberet Servatori, in memoriam nobis posse revocari corpus Christi pro nobis in crucem actum, per oralem ejus & propriè dictam manducationem: quia etiam crucifixione crudelior hæc esset manducatio; unde de minus crudeli supplicio nos facile posset admonere. Sed faceßat hoc recordationis medium: crudeles nos esse Salvator noluit, neque ventris, sed mentis esse cibum, voluit sacrosanctum corpus suum. Crudelitatem hanc vos non effugitis, quantisper *oralem manducationem propriè dictam* asseritis.

Excipiunt (3) *Pauli locum eludendo: Nihil illis ad rem facit. Paulus, inquit, non dicit: quotiescunq; ederitis panem & de poculo biberitis, mortem Domini annuncietis, donec venerit.* (NB. donec venerit, non corpus Christi, sed totus Christus) non enim tantum corpus ad iudicium veniet: sed emphaticè loquitur: *Quotiescunq; ederitis panem hunc, τὸν ἄρτον τῆς σαρκὸς: de quo Christum dixisse retulerat: Hoc est corpus in eum: quem corporis Christi communicationem esse dixerat* *.

§. II.

* ib. th. ead.

R. 1. Inanis est cavillatio de corpore Christi, & de toto Christo. Loquitur de personæ reditu propriè dicto, sed secundum Naturam, secundum quam, tanquam finitam & propinquitatem substantiali in terris non præsentem, post ascensionem in cælum, propriè redire poterat, hoc est, secundum humanam, cujus pars est corpus. Igitur nervus probationis meæ à cavillatione hîc illæsus manet.

2. Emphaticam agnoscimus locutionem: *loquitur de pane non quovis & vulgari, sed de quo Christus dixerat: Hoc est corpus meum.* Quid verò inde? Ergo per panem intellexit *ἄρτον & σὰρκα*, seu complexum ex pane & carne? Hoc tu, *Gerharde*, orthodoxis nunquam persuadebis. Et quæ proprietatem verborum hoc modo tueberis? Quod enim *ἄρτον & σὰρκα* est, impropriè panis appellatur: complexo toti impropriè tribuitur partis unius nomen. Indicium istius complexi in

Paulo extat nullum: argumenta id evertentia nonnulla: interim panem Christi corpus esse extra controversiam est, quem corpus esse ipse Christus, veritatis os, dicit, de quo deinceps.

§. 12.

Quartum argumentum: Quod significatur per pronomen *Hoc*, est symbolum & sacramentum corporis Christi. Atqui non corpus, sed solus panis symbolum & sacramentum est &c. Ergo, *Propositio* probatur: Quia pronomen, *Hoc*, expresse *Paulus* interpretatur de pane, qui solus est symbolum corporis Christi.

Negatur, inquiunt Animadverfores, *major exclusivè sumta. Probatio nulla est: Ratio: quia pronomen, Hoc, in propositione sacramentali, & panis, in propositione Apostoli, non unum idemq³ sunt: cum non unum, sed diversa habeant predicata.*

R. 1. Et *Majoris* & probationis negatio temeraria est, caretque fundamento. Ratio, pro nullitate probationis ostendendâ, planè inepta est. Ostendi supra 1. propositionis utriusque subjectum, quoad sensum, esse idem. 2. prædicatum utriusque propositionis, quoad sensum, esse idem. 3. à diversitate prædicatorum ad diversitatem subjectorum planè nullam esse consequentiam. Vnde admodum miror tam imbelli & nulli ratione *Gerhardum* pugnare & ipsum quidem *Lutherum* oppugnare. Identitatem propositionum, quoad sensum, jam ante concessit.

2. Quid audio? *Hoc est corpus meum*: est *propositio* sacramentalis: Pauli *propositio: Panis est enim communio corporis Christi*: non est sacramentalis? Ratio forsitan est: quia illa est propria: Hæc impropria: mentem si rectè assequor, indigna est quæ appelletur ratio: Certè *Gerhardo* indigna: Utraque impropria & sacramentalis est, ut deinceps videbimus.

*Panem propterea corpus Christi dici, quia signum & sacramentum est corporis Christi, falsum esse ajunt**, sed contra scripturam, contra sacramentorum naturam, contra orthodoxam antiquitatis doctrinam: ut è superioribus patet, & è sequentibus patebit.

§. 13.

* ib. th. ead.

Vera, inquiunt, *predicationis ratio est unio sacramentalis**.

R. Planè vera, modò *sacramentalis unio* ea non intelligatur, quæ *orali manducationi* corporis Christi propriè dicti ancillatur, & in ἀδιασάσις, vel propinquitate substantiali signorum & rerum signatarum consistit, ut communiter *Lutherani* volunt.

Inter propositiones *personales* & *sacramentales* est aliqua similitudo: sed, quoad unionem subjectorum & prædicatorum, maxima dissimilitudo: de qua aliàs.

Damus & illud, quod volunt, *panem esse signum corporis Christi non nudè*

ἐν μὲν

σημαντικόν (ut vulgò nobis affingitur) sed & μεταδοτικόν καὶ προσφερόμενον: de quo supra. Invieta igitur stant argumenta mea pro τῷ Hoc ad solum panem referendo.

EXERCITATIO XCV.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus adversarij conantur probare τὸ Hoc significare complexum ex corpore Christi & pane, vel accidentibus panis.

O Rthodoxa, inquiunt Animadverfores, nostra sententia de subiecto sacramentalis hujus propositionis, hoc est, per pronomen δεικτικόν, Hoc, non tantum panem, nec tantum corpus Christi, sed simul panem & corpus Christi denotari*.

§. 1.

* ib. th. 43.

R. Ego verò non tantum contra Lutheranos, sed & contra Pontificios disputo, & utrorumque hæc argumenta solvo. De solutionum successu jam nunc videbimus.

Primum adversariorum, quibus cum mihi res est, argumentum in theologia hujusmodi est: Si Christus voluisset dicere, Hoc, id est, panis est corpus meum: utique uno verbo clarius dixisset: Hic panis est corpus meum: atqui hoc non fecit: Ergo.

Argumentum hoc ajunt in scriptis Lutheranorum, post diligentem inquisitionem, non repertum. Imprudentius videtur, quam ut imprudentiam cadat Lutheranam, quæ virgulam censoriam in Servatoris nostri verba sibi sumere non permittit, ita ut præscribat ipsi, quid, vel quomodo loqui debuerit*.

§. 2.

* ib. th. cad.

R. Neque Lutheranis in specie hoc ego tribui argumentum, ut mihi affingunt Animadverfores, sed omnia Lutheranis & Pontificiis, non singula utrisque. Ut igitur scrupulum vobis eximam, noveritis non ex Lutherano, sed ex Pontificio Doctore Maldonato hoc à me argumentum proferri. Qui tamen & ipse loquendi leges Servatori non præscribit: sed, stante orthodoxâ sententiâ, aliter locuturum fuisse Servatorem, sibi persuadet. A quo conjectandi artificio ne vos quidem abhorretis in complexo vestro asserendo: quod receptæ loquendi consuetudini judicatis consentaneum: quam nisi retinere Servator voluisset, solumq; panem propositionis suæ subiectum esse voluisset, panem potius, quam Hoc, suum esse corpus dixisset, vestro quidem judicio. Censoriam virgulam in Servatoris verba utinam nunquam sumeretis!

Interim haud obscure innuitis, non adeò vos abhorre ab hoc *Maldonati* argumento: modò *cenforia virgula* in Servatoris verba non sumatur: quam ne à *Maldonato* quidem sumi arbitror. In meam igitur conversionem *vana*, exclamatis, & nullius ponderis sunt *W. exceptiones*, quibus primum & secundum argumentum destrui putat. Sunt autem adverlus primi argumenti connexum exceptiones meæ hæ: *Primum* connexi consequentiam nego: quia tritissimâ loquendi ratione demonstrativum *Hoc* indigitat id, cuius proximè ante facta est mentio. Atqui solius panis ante facta fuerat mentio, solus panis de mensa acceptus, benedictus, fractus. *Deinde* simili argumentatione connexum urgeo: si Christus voluisset dicere: *Hoc, id est, Hoc complexum, est corpus meum*, cur non clariùs dixisset, *Hoc complexum est corpus meum*?

§. 3.

Hæc quia aurunt *Animadversores*, suamque rem agi intelligunt, frigidam affundunt (1) concedimus, inquiunt, demonstrativum τὸ τοῦτο interdum indigitare id, cuius ante facta est mentio, quodque etiamnum demonstratur. Sed nulla est consequentia: interdum hoc vocabulum ita usurpatur: Ergo & hoc loco. Demonstrat, quòd hoc loco vocabulum illud hoc & non alio modo interpretari debeat*.

* pag 496.
th. cad.

R. Tu verò, amice Lector, si probè ad argumentum *Maldonati* & solutionem meam attenderis, connexi consequentiam à me infringi facillè perspicias. Quamvis enim Servator non dixerit, *Hic panis est corpus meum*. Sed: *Hoc est corpus meum*: tamen non sequitur, illam non esse mentem Servatoris: rationem adfero ex tritissima loquendi consuetudine, quâ δεικνύον, seu demonstrativum *Hoc*, ad proximè antecedens refertur, quod etiamnum demonstratur. Expressâ igitur mentione & repetitione panis opus non erat, cum etiam sine eâ, quid Servator vellet, ab iis, quibus loquendi consuetudo non erat ignota, quique aliud nihil, nisi panem de mensa acceptum & fractum, manu Servatoris sibi porrigi viderunt, intelligi facillè potuerit. Itaque à singulari ad singulare ego non argumentor, sed inconsequentiam connexi idoneâ exceptione ostendo: Cui & hoc addo: nullam fuisse idoneam causam, cur à recepta loquendi consuetudine Christum recedere voluisse sibi persuadere debuerint. Igitur & jam quaestio debebat esse, non, an panem corpus suum esse Christus dixerit, sed, quo sensu dixerit? Demonstrativo *Hoc*, non complexum ex pane & carne, sed solum panem denotari abundè hactenus probavi & defendi. Videantur, quæ pro veritate asserendâ ex *Luthero* supra à nobis allata sunt, *Ihr müsst es bekennen* / inquit *Lutherus*, daß das τὸ τοῦτο bey dem Brot nicht auff Christi Leib / sondern auff's Brot gehe / &c. Diese Propheten meinten mit dem τὸ τοῦτο bey dem Brot.

Brot die ganze Welt umzubringen (quod & hodie fit) sahen aber nicht / daß das τστο bey dem Kelch würde sie augenblicklich in den Dreck treten / daß sie nicht mehr licken dörrten. Der Spruch / inquit idem 1. Cor. 10. ist meines Herrkens Frewd vnd Kron: Dann er spricht nicht allein / das ist Christi Leib / sondern nennet das Brot / so gebrochen wird / vnd spricht / das Brot ist Christi Leib. Tom. & pag. jam ante allegavi.

Sed ad probandum contrarium se offerunt Animadversores. *Si tantum panis subjectum esset, sequeretur vel in copula, vel in predicato tropum esse. Atqui falsum consequens.*

§.4.

*ib. th. ead.

R₂. 1. Ipsi Animadversores, cum assumptionem à me negatum iri prævideant, infectâ re heic discedunt, & ad sequentia provocant: de quibus suo loco.

(2) Alteram exceptionem & similis consequentia objectionem planè puerilem ajunt esse: & quamvis in propositione Christi, Hoc, denotet complexum panis & corporis; non tamen pro eo, subjecti loco complexum panis & corporis supponi posse contendunt, adductis in medium tribus similibus exemplis, quibus ingenia lepida se oblectant, præses cum respondente, liberalis joci immisso lepore. Exemplum primum subministrat illud ingentis magnitudinis vas vinarium palatinum; de quo nemo dixerit, nisi forè stupore menti fragrantia vini inducto, hoc complexum est vinum. Alterum, sacculus didactron continens: de quo nemo dixerit, hoc complexum est pecunia. Tertium, pyxis pharmaceutica. Scilicet in hisce synecdoche est grammatica, per quam, Hoc, significat complexum vini & vasis, sacculi & didactri, pyxididis & pharmaci. Adeoque rectè & eruditè dicitur, hoc est vinum: hoc est pecunia: hoc est pharmacum. Ineptè verò & pueriliter, complexum vasis & vini est vinum*.

*ib. th. ead.

R₂. 1. Ignosce stupori nostro, Gerharde, qui nec dum subtilitatem hanc capit. Δεικνύει, hoc, dicis notari complexum duarum rerum unitarum. Sunt igitur in hisce talibus synonyma, idemque denotant, Hoc, & complexum duarum rerum unitarum, veluti substantia corporea sensu prædita & animal: Animal rationale & homo. Ut enim animal rationale dico esse hominem, ita tu dicis Hoc esse complexum duarum rerum unitarum. Utque mihi idem est, animal rationale & homo: ita tibi, Hoc & rerum unitarum complexum: sic orthodoxis in propositione sacramentali, Hoc, idem est quod panis. Atqui idem diversis expressum nominibus prædicatum admittit idem: veluti Hoc, quia nobis

idem est, quod *panis Eucharisticus*, perinde nobis fuerit, siue dicas, *Hoc est corpus Christi*, siue, *panis Eucharisticus est corpus Christi*. Ita quoque perinde fuerit, siue dicas, animal rationale est ad imaginem Dei conditum, siue, homo est ad imaginem Dei conditus. Cur igitur vobis, *Hoc, & complexum duarum rerum unitarum* idem esse affirmantibus perinde quoque non est, siue dicatis hoc, est corpus Christi, siue, complexum, *Hoc est corpus Christi*? Nempe quia posterior propositio est absona & inepta. Atqui non minus absonum & ineptum est, quod dicitis, *Hoc esse complexum duarum rerum unitarum, Panis & corporis Christi*: unde tam inepta & absona sequitur propositio. Argumentor:

Quod manibus suis Christus distribuit discipulis, id appellavit corpus suum. Atqui (secundum Lutheranos) *complexum panis & corporis* manibus suis distribuit discipulis: Ergo *complexum panis & corporis* appellavit corpus suum, & per consequens *complexum panis & corporis Christi* est corpus Christi.

Propositio: ex institutione manifesta est. *Assumptio Lutheranorum* est. Heic dextrè nodum hunc solvite & vos expedite. Interim alià vià ad eandem metam tendo.

Hoc est corpus Christi: *Hoc est complexum panis & corporis Christi*: Ergo *complexum panis & corporis Christi* est corpus Christi.

Propositio est Christi: *Assumptio* est Lutheranorum saltem recentium & nostrorum Animadverlorum.

2. *Pyxis pharmaceutica*, quā monstratā, dicitur, *hoc est alexipharmacum*, huic malo alexipharmacum non subministrat. Nam si *Hoc* idem est, quod id, quod est in pyxide, quæ vestra est interpretatio, utique *Hoc* non denotat complexum pyxididis & alexipharmacum, sed alexipharmacum in pyxide. De similibus simile est iudicium. Discursum vestrum *vini* fragrantia videtur corrupisse, quem unā cum *didactro* poteratis in *sacculo* retinere: plus quā puerilis est vestra tergiversatio. Ab ineptis sententiis si abhorretis, ab ineptis glossis abstinete.

3. *Synecdoche vestra grammatica*, quam excogitatis in propositione sacramentali, ante hac inaudita fuit. *Synecdoche* enim nulla huc usque agnovit *Grammatica*, nisi quæ anomalia quædam constructionis est: cui locus heic nullus est. Sed ut tropus excluderetur *Rhetoricus*, in gratiam *oralis manducationis*, fingendus erat *Grammaticus*. Digna novo dogmate nova inventio!

§. 5.

Alterum adversariorum argumentum, quod est *Maldonati* & aliorum *Pontificiorum*: *Demonstrativum* τὸ τοῦ est generis neutrius: Ergo per id non indigitatur ὁ ἄνθρωπος, qui est generis masculini. Esset enim hic solæcismus:

An pro suo quoque habeant a. gumentum hoc Animadverfores, non explicant, uti nec solutionem meam oppugnant, nisi quod de primo & secundo conjunctim dicant, *exceptiones meas iis oppositas esse vanas & nullius ponderis*:
quæ

quæ ipforum verè vana & nullius ponderis est exceptio. Ego secundi huius argumenti consequentiam nego, quæ planè puerilis est, & ne Scholastico quidem digna. Quis enim nescit τὸ δεῖν λέγειν Hoc, nudè posito pro substantivo, id est, hâc re, citra solæcismum cuiusvis generis rem vel nomen posse monstrari, & receptâ loquendi consuetudine monstrari? Ita consequentiam infringo, non ex particulari particulare inferendo, ut cavillantur nostri, sed axiomatis, quo probanda est consequentia, universalitatem negando: est autem axioma huiusmodi. *Pronomen vel articulus generis neutrius, absque solæcismo, non potest indigitare rem vel nomen generis masculini.* Huic axiomati oppono tritissimum loquendi modum, quem nemo Grammaticus hæcenus solæcismi damnavit. Quid nova vestra ferat Grammatica, quæ novos parit tropos, equidem nescio. Nil amplius heic addo nisi vestra illa. *Vos ipsi Lutherani, nisi planè fungi estis, ad unguem hunc exponendi modum nostis. Modo amore veritati contradicendi non essetis excecati, & ea, quæ in corde vera esse agnoscitis, ore etiam & manu publicè confiteremini**.

* ib. th. ead. lineis tribus ultimis.

Tertium argumentum: Si in prima parte institutionis τὸ nudum significat panem, in altera quoque parte τὸ nudum significat vinum: At falsum hoc: Ergo: Assumt: prob. Quia apud Lucam τὸ τοῦτο dicitur ἐκ χυνομένου ὑπὲρ ὑμῶν, quod de solo nudoq; vino dici nequit.

§. 6.

Ad hoc argumentum, quod Eckhardianum & γνήσιον judicant, respondeo per negationem connexi, si nudus panis nudumque vinum eo tantum dicantur respectu, quòd in, cum & sub pane non existat corpus, in, cum & sub vino &c. Si quidem in altera parte, τὸ τοῦτο, expressè quoque refertur ad poculum, quod in se continebat vinum: adeoque per poculum synecdochicè vinum significatur: Tropo sic explicato, jam assumptionem nego & ad probationem respondeo, verbas ἐκ χυνομένου ὑπὲρ ὑμῶν, à Matthæo & Marco expressè referri ad αἶμα, adeoq; in Luca quoque ad idem referenda, si vel maximè refragaretur Grammatica: quamvis & Grammaticæ satisferrì possit: Theol. pag. 379.

Intelligunt Animadverfores, argumenti huius vim nullam esse, nisi falsâ assumptâ & suppositâ hypothesi, de propinquitate substantiali & ἀδιασάκτα rerum terrenarum & coelestium, quam existentiam rerum signatarum in, cum & sub signis appellari ægrè ferunt. Itaque non tam vindicant, quàm deserunt hoc argumentum, quippe falsâ nixum hypothesi. Audiamus igitur vindicantes & respondentes.

§. 7.

(1) Nullus Lutheranorum, inquiunt, ita loquitur: corpus Christi in, cum & sub pane distribuitur & accipitur, unitum modo incognito. Hinc addunt, nudum ab Eckhardo panem dici, non quòd in cum & sub pane non existat corpus, sed quòd unitum ei à Calvinianis negetur*.

* pag. 497.

N. I. th. 44.

R. I. Erubescunt: salva videri res posset: nisi pudor ille majorem eliceret impudentiam: Interim pudet illos, si non rei, saltem verborum, *Christi corpus existit in cum & sub pane*. Nullus, inquiunt, *Lutheranus ita loquitur*. Quæ quæso, Deum immortalem, fronte! Quis *Lutheranorum* ita non sentit, & si verborum tueri proprietatem velit, ita loqui non cogitur? Annon in mentem vobis venit istius in Ecclesiis, scholis, & libris *Lutheranorum* πολλοὶ πολλήν, *Hoc, id est, in, cum & sub hoc?* τὸ ἐστὶν qui propriè ajunt accipi, (quam suam esse sententiam *Lutherani* volunt) habito ad subjectum, *in cum & sub hoc*, & ad prædicatum, *corpus Christi*, respectu, anne negare possunt idem esse, quod *existere*, & annon ita παρὰ φεράζειν coguntur? Non loquimur jam de modo existentia *in, cum & sub*, sed de ipsa existentia, quam vos credere non potestis diffiteri, nisi fortè fidem *Lutheranam* amisistis: Et alio quæso synonymo proprio reddite mihi τὸ ἐστὶν. Interim hæc vobis videtur arridere paraphrasis, *in, cum & sub hoc distribuitur & accipitur corpus Christi*, sed quid tum fiet τὸ ἰν τῷ & proprietate τὸ ἐστὶν, quod hoc modo significabit, *distribuitur & accipitur*? Date nobis exempla hujus sive propriæ, sive impropriæ significationis. Et cur ita vos timidi, aut præposterè cauti, ut dicere non ausitis, *in, cum & sub pane Eucharistico existit corpus Christi*? Annon ἀδιασάτως & propinquitate substantiali creditis esse vel existere carnem in pane Eucharistico, quam *Lutherus* & alii vestri antecessores crediderunt esse in caseo non-Eucharistico, in quovis cantharo cerevisiario, in quovis saxo, ligno, folio, fune &c.? Adeone majorum vobis displicent dogmata & instituta? Itane majorum vobis displicent dogmata & instituta? Itane mirandum illud *ubiquitatis* mysterium sordere vobis incipit? In ore vestro *Christi corpus* existere cum sacro quodam horrore creditis: & in pane, *in cum & sub* quo vobis in os ingeritur, existere non creditis? Superstitiosa hæc est religio. Sed vincat vos propria confessio: pag. 508. th 62. Verba vestra hæc sunt: *Verba institutionis: Hoc est corpus meum: secundum literam & propriè intellecta nullum alium gignunt sensum, nisi hunc: in cum & sub pane est corpus meum*. Ego modum existentia, ut dixi, non urgeo, sed verbi duntaxat proprietatem. Sed majorem vobis testem nomino, ipsummet *Lutherum*, cui in propositione sacramentali τὸ *Est*, significat *adest*, & corporali præsentia existit &c. Loca ex *Luthero* allegata videantur in *consens. orth.* pag. 409.

2. Unionem sacramentalem ab orthodoxis negari, & pane Eucharistico, eeu instrumento, *Christi corpus* communicantibus non exhiberi, secundum eodem, falsum est: ut supra vidimus. Illam verò ineffabilem & absconditam unionem, quæ *manducationi capernaitica & orali* ancillatur, & os non pane tantum, sed & carne implet, tanquam absurdam, scripturæ ignotam & contrariam pro
nullâ

nullâ à nobis haberi verissimum est: Quo respectu si nudus appelletur panis, non contradicimus.

(2) *Frustra, inquiunt, connexum negat: quia nemo Lutheranorum inficiatur, per poculum intelligi ipsum potum vel per τὸ ποτήριον magis contentum quam continens indigitari. Hoc verò ajunt in questione esse, utrum ποτήριον sanguinem & vinum contineat, an vinum tantum*.*

§. 8.

* ib. th. ead.

R. Non sine causâ connexum à me negatur: quia in consequens est: siquidem in prima institutionis parte τὸ tantum demonstrat panem, & nullum panis continens: in altera non tantum vinum sed & continens vini; hoc est poculum, quod exprimitur, τὸ ποτήριον. Quicquid igitur sit de affirmatione vel negatione *Lutheranorum*, falsum est connexum & meritò negatur.

Aliàs statum controversiæ hunc esse: *utrum in poculo sit tantum vinum Eucharisticum, an verò vinum & sanguis propriè dictus simul?* non inficiamur: adeoque prius affirmamus, posterius negamus, quod affirmantes nostri Animadversores, ita conantur probare.

Quo mediante sumus participes sanguinis Christi, illud est organum, medium & instrumentum, quo distribuitur sanguis Christi. Atqui per τὸ ποτήριον seu vinum sumus participes sanguinis Christi, I. Cor. 10. v. 16. Ergo.*

§. 9.

* ib. th. ead.

R. I. *Propositio* sine limitatione accepta universaliter vera non est: quod hâc ἐνστάσει probo: mediante fide participes sumus sanguinis Christi & tamen fides non est organum exhibendi & distribuendi, sed accipiendi sanguinem Christi. Ex hypothesi *Lutherana* quoque falsa est *propositio*; mediante ore corporeo participes sumus sanguinis Christi & tamen os corporeum non est organum exhibendi & distribuendi, sed accipiendi sanguinem Christi.

2. *Propositione* hoc modo limitatâ: *Quo mediante sanguinis Christi propriè dicti corporaliter & oraliter participes sumus, id est instrumentum, quo sanguis Christi corporaliter distribuitur & in os infunditur* (quamvis ne sic quidem universaliter vera sit) *assumptionem* nego, quæ ex allegato Pauli loco minimè probatur. Dicitur enim poculum communio sanguinis Christi, quia sacramentum est communionis hujus, & quia poculo hoc sacramentaliter exhibetur Christi sanguis, non ore, sed fide accipiendus, qui non ori, sed fidei exhibetur, tanquam potus mentis, non ventris. Quisquis igitur vinum Eucharisticum fidei mente ita intuetur & haurit, ut credat id esse sacramentum sanguinis Christi pro se fusi, sibi-que per id obsignari remissionem peccatorum & redemptionem sanguine Christi fuso partam, ille Christi sanguinem bibit, ejusque & omnium ejus beneficiorum communionem habet: cum contrâ *oralis bibitio*, ex hypothesi adversariorum, impuris quoque & impiis, quibus nulla cum Christo est communio, sit communis,

3. *Conclusio* rectè intellecta nobis non contradicit. Esse enim vinum Eucharisticum organum, quo exhibetur & distribuitur sanguis Christi, nos haud inviti damus. Modò tale non statuatur organon, quale est poculum, quo vinum exhibetur & distribuitur, tanquam contentum continente, & ori applicatur atq; infunditur, etiam absente affectu pio: sed sacramentum, quod tanquam verbum visibile offert sanguinem Redemptoris verâ fide apprehendendum & bibendum. Est enim omnino vinum Eucharisticum huiusmodi organum, quod ex institutione divina fidem nostram excitat & oculis nostris repræsentatum sanguinem Redemptoris fideli mente excipiendum & applicandum propinat. Nullæ hæc sunt oris partes, nisi circa symbolum sacramentale, seu rem terrenam.

Vide lector, quàm præclarè Animadversoribus nostris cesserit discursus hic & syllogismus principalis. Audiamus porrò disputantes:

§. 10.

Quod est organum, medium & instrumentum, quo distribuitur sanguis Christi, illi sanguis Christi est præsentissimus & unitus. Atqui τὸ ποτήριον, seu vinum sacramentale est organum, medium seu instrumentum, quo & c. Ergo sacramentali vino sanguis Christi est præsentissimus atque unitus: Et per consequens, vocabulum ποτήριον, utrumque & vinum & sanguinem Christi comprehendit.*

* pag. 498.
th. cad.

R. I. *Propositionem* distinguo: Quod est organum & medium, quo sanguis Christi corporaliter & oraliter hauriendus distribuitur, illi sanguis Christi unitus est & præsens propinquitate substantiali. Cum hæc distinctione & restrictione accepta *assumptio* falsissima est, unde illata quoque conclusio est falsa.

2. *Propositio* hoc sensu accepta; quod est organum seu instrumentum, quo distribuitur, hoc est singulis exhibetur, sanguis Christi fideli mente hauriendus, illi sanguis Christi ἀδιασάτως est unitus: falsa est: nam & verbum est medium atque instrumentum, quo singulis exhibetur idem Christi sanguis spiritualiter hauriendus, cui tamen ἀδιασάτως unitus sanguis non est.

3. Sin verò *unio* intelligatur *relativa*, & *exhibitio obiectiva*, qualis in sacramentis est, totum damus.

4. Consequens, quod è *conclusionem* elicitur, planè inconsequens est: si *comprehensio* intelligatur, qualis in complexo rerum corporaliter & ἀδιασάτως unitarum, ut avenæ & sacci, poculi & vini, cophini & casei. Quòd si verò sanguinem Christi comprehendere sit ad eum referri, eum sacramentaliter exhibere, comprehensionem hanc facilè damus, neque contra eam disputamus. Sed non laborant de ea Lutherani, quia *orali manducationi* & bibitioni non inservit.

Quamvis, inquiunt, concedamus Wendelino, verba ἐκχυρόμενον ὑπὲρ ὕμῶν ad αἶμα referri, neutiquam tamen exinde sequitur: Ergo non referuntur ad τὸ ποτήριον: quia τὸ αἶμα est principalis pars, ex quo ποτήριον seu potus iste constat*.

* ib. th. cad.

R. Si

R. Si verba, ἐκχυνόμενον ὑπὲρ ὑμῶν propriè referuntur ad αἷμα, utique propriè ad ποτήριον seu vinum in poculo referri non possunt, ita ut vinum propriè dicatur aut dici possit pro nobis in remissionem peccatorum effusum: cum propriè non sit αἷμα Servatoris, qui suum pro nobis sanguinem, non vinum, fudit. Esse verò πᾶμα partem principalem poculi seu vini, tanquam contentum continentis, vel potius complexi, ex contento & continente ἀδιασάτως unitis constantis, planè falsum, *orale & capernaiticum* est.

(3) Interim secundo loco respondeo, de vino effusionem in remissionem peccatorum impropriè & sacramentaliter prædicari posse, uti de eo impropriè & sacramentaliter sanguis prædicatur: *quod quia ad palatum non est, neq; orali bibitioni servit, Aristarchis hisce blaterare est* *.

§. 11.

* ib. th. cad.

R. Veritati dum obstrepunt, blaterare ipsimet meritò dicuntur. Quàm falsò jactent fundamenti destructionem, suo loco videbimus. Sed cur rectius res cœlestis de terrena, quàm signatum de signo sacramentaliter prædicari dicitur? Fortè, quia & res cœlestis numerari in signis potest & debet, ut absurdè nonnulli etiam Christi corpus propriè dictum in cœna signum esse blaterant: de quo supra.

Quartum argumentum hujusmodi est: Pronomen δεικτικὸν in verbis institutionis ponitur nudè, neutraliter & substantivè. Ergo complexivè significat.

§. 12.

Nego consequentiam: cujus rationem, nempe *propositionem* omissem, ubi pronomen δεικτικὸν, *Hoc, nudè & seorsim & c. dico falsissimam esse.*

Argumenti hujus vanitatem & responsionis meæ veritatem cum agnoscant Animadversores, ejus quodammodo ipsos pudet. Ajunt igitur, *Lutheranos Theologos, Majorem haud ita indeterminatè ponere, sed hoc modo restringere. Vbi- cunq; pronomen δεικτικὸν Hoc, seorsim & neutraliter ponitur, nec commodè de eo tantum, cujus antea facta est mentio, intelligi potest, ibi complexivè significat, & c. subsumunt: Atqui in verbis institutionis pronomen δεικτικὸν & c. **

* ib. th. 45.

R. *Majorem* indeterminatè, sine restrictione *Salanâ*, ponit *Eckhardus*, in fascic. c. 20. q. 10. unde sequitur aut falsos esse testes Animadversores nostros, aut *Eckhardum* non esse *Lutheranum Theologum*.

Sed non est dubium, ajunt nostri, *quin subintellexit restrictionem istam, quamvis haud expresserit* *.

§. 13.

* ib. th. cad.

R. 1. Lata jam est in *Eckhardum* sententia. *Majorem theologi Lutherani ita indeterminatè non ponunt.* Atqui ita posuit *Eckhardus*. Cautius igitur pronuntiandum fuerat: *etsi Lutherani nonnulli majorem ita indeterminatè ponunt, tamen restrictionem subintelligunt.* Unde verò nostis vos, restrictionem istam subintelligi ab iis? Ego qualem inveni *Eckhardum* talem judicavi, vos non posse

defendi, q̄ialis invenitur, cū intelligatis, σοφῶ restrictionis subintellectæ φάσ-
ματι laboranti succurrendū putatis, Equidē morosē hēc vobis non contradicā,
si eādem erga nostros & determinationes quoq; usi humanitate fueritis, & ubi in-
determinatæ minusque explicatæ eorum occurrant assertiones, non damnaverit-
tis os prius, quā nostras declarationes audiveritis. Hoc si deinceps feceritis,
tot absurderum centonibus, quos hactenus consuistis, nobis deinceps molesti
non eritis. Sed videtur illud esse proprium vestrum inseparabile. Quamdiu sub
sole disputatum fuit, iniquior pars nulla in adversariorum suorum dicta & scripta
fuit, quā Theologorum vestrorum multi, à quibus & vos ipsos non excipio
etiam si æquior ante hac visus *Gerhardus*.

2. Igitur *maior* sic restrictā & determinatā vobis, & si ita vultis, *Eck-
hardo* quoque concessā, *assumptionem* nego, quæ vel maximē probanda *Eckhardo*
fuiſſet. Imō sola illa determinatio: *δεικνὺν, Hoc, commode non potest intelligi de
eo tantum, cuius antea mentio est facta*; argumentum confecisset, si probata so-
lidē fuiſſet. Sed cū planē mutus hēc sit *Eckhardus*, Animadversores nostri
opem ferendam judicant, probationis in se recepto onere.

§. 14. (1) *Obstat, inquiunt, pro confirmandā assumptione, locus parallelus, I. Cor.*
* pag. 499. 10. v. 16. *
th. ead.

R. Si affirmare adversariis meis sufficit, mihi negare sufficiat: cū ne
umbrā quidem obstaculi in allegato loco videam. *Panis*, inquit Apostolus, *quem
frangimus, est communio corporis Christi*. Forſan panis est hēc complexum car-
nis & panis; quod *δεικνὺν, Hoc*, quoque exprimit. Sed mera hæc & falsa est
principii petitio, cui ipse textus repugnāt: Panem Apostolus nominat, non car-
nem & panem vel *ἀγτόκρεας*. Per panem id intelligit, quod in administratione
cœnæ est fractum & frangi quoque à nobis debet. Atqui complexum panis &
carnis non est fractum in cœna, sed panis tantum. Panem nominat, qui est sacra-
mentum cōmunionis corporis Christi: Atqui non corpus Christi est communio
corporis Christi, vel sacramentum cōmunionis huius: sed panis Eucharisticus.

§. 15. (2) *Exurgeret aliās propositio identica, saltem ex eorum sententia, qui
tropum in predicato propositionis sacramentalis stare posse affirmant. Siquidem
metonymia Calvinistica est, cū signatum dicitur & intelligitur signum. Itaque
ex propositione, Panis est corpus Christi, sublato tropo sacramentario & pro voca-
bulo modificato posito proprio, ita stabit, Panis est panis*.*

R. Parum subtilis est *Sophistica*. *Metonymia sacramentalis* est, quando
de eo, quod ex institutione divina rationem signi habet, in casu recto affirmatur
signatum: seu, cū res terrena dicitur esse cœlestis: ut, cū panis dicitur esse
corpus Christi, vel communio corporis Christi. Ubi orthodoxorum nonnulli
ajunt, tropum esse in prædicato, dicique corpus & intelligi signum corporis, &
sic

sic propositionem tropo liberatam hanc esse: *Panis est signum corporis Christi*: non verò ineptam illam, *panis est panis*: quæ tamen nescio, an sit ista ineptior, *Hoc, id est, complexum panis & corporis Christi est corpus Christi*. Rectè verò & citra nugationem panem appellari signum corporis Christi, ne Animadversores quidem diffiteri possunt. Cæterum, si quis *additiones, subtractiones & permutationes* animadversorum imitari vellet, innumeras nugationum formas comminisci posset: ad minimum omnia axiomata, in quibus definitio de definito prædicatur, essent nugatoria: cumque nobilissimam artium & scientiarum partem constituent huiusmodi axiomata, tandem monstrosâ *νετρεμωσθωσ* in nugationes mutabuntur omnes artes & scientiæ, & sic tandem *Magistri nugarum* creandi erunt. Vide de identicâ ineptientem *Grauerum*, in absurd. pag. 152.

Quintum argumentum: *Tritissima est loquendi ratio, cum duo quædam conjuncta porriguntur, ut simul subiecti loco ponatur totum complexum, quod duobus illis constat. Ergo & hoc loco subiectum τὸ τοῦ totum denotat complexum ex pane & corpore Christi.*

Hujus argumenti consequentiam negat theologia, donec probatum fuerit, Christum manibus suis de mensa sumsisse, fregisse & oraliter manducandum porrexisse non tantum panem, sed & *in, cum* atque *sub* pane suum corpus.

§. 16.

*Quid ad hæc nostri Animadversores? Nunquam, inquiunt ulli ex orthodoxis (Lutheranis) in mentem venit statuere Christum manibus suis corpus suum de mensa sumsisse vel fregisse: actus isti ministeriales in corpore locum non habent: sed sufficit, quod ex verbis institutionis probari possit, Christum corpus suum distribuisse & manducari præcepisse: Quod probant verba: Hoc est corpus meum *.*

* ib. th. 46.

&. 1. Non defendunt argumentum suum, neque infringunt solutionem meam: Ego consequentiam nego, quantisper non probaverint, quod probari volo, & quod tenentur probare, aut si probare nequeunt, confiteri: theologica ingenuitas jubet, *hoc nos argumento non urgeri.*

2. Postulati mei æquitatum inde perspicient A: Quod *δε. χλινόν*, *Hoc*, ostendat id, quod manibus de mensa accepit, fregit, distribuit, & oraliter manducare jussit Servator. Docet hoc contextus & coherencia verborum: *Accepit, fregit, dedit, jussit edere.* Quid verò jussit edere? Id quod manibus accepit, quod manibus fregit, quod porrexit. Quid verò accepit, quid fregit, quid dedit? Expressè historia dicit, Panem accepit, fregit &c. Itaque intolerabilis est audaciæ, dicere aliud esse manibus datum, aliud acceptum & fractum, vel datum esse manibus, quod acceptum & fractum non est. Metuant adversarii *Theandri* sui fulmina: de quibus supra.

3. Verba in distributione pronunciata, *Hoc est corpus meum*, non confirmant errorem *Lutheranum*. Appellat enim Servator corpus suum id, quod manibus accepit, quod fregit, quod manibus distribuit, quod ore edi iussit. Id verò panem esse non corpus mensæ assidens vel decumbens disertè testatur Historia & circumstantia Eucharistiæ multiplex: appellat igitur Panem corpus suum, quem communionem corporis expressè *Paulus* nominat, non complexum ex pane & carne: & ideo sic nominat, quia sacramentum est corporis, non quia complexum panis & carnis ἀδιασάτως conjunctorum.

4. Non tantum acceptio & fractio, sed & distributio est actus ministerialis: qui singuli circa id, quod corpus suum appellat Dominus, occupantur: habetque eorum nullus locum in corpore Christi propriè dicto, quod ut manu acceptum de mensa fractumq; non est, ita nec datum aut ori applicatum; etiamsi interim panis verissimè Christi corpus est appellatus. Uti & poculum verissimè appellatus N. T.

5. Sed cur negatis Christum manu suâ corpus suum de mensa accepisse? Aut fuit in pane, qui in mensa jacuit, Christi corpus, aut non fuit. Si fuit, non potuit accipi panis, quin simul acciperetur corpus: Veluti panis suo moveri loco non potest, quin simul contenta caro moveatur loco: ut fieri videmus in artocreate: Si non fuit; ubique corpus non fuit & sic soluta personalis unio fuit; quando λόγος fuit ubi corpus non fuit. Est hæc argumentatio & sequela *Lutherana*: ut suprâ vidimus.

§. 17.

Sextum argumentum: Id significatur particulâ Hoc, quod Christus accepit, fregit, & jussit edere: Atqui non solum panem Christus accepit & fregit, sed & corpus jussit edere, verbo edite: Ergo Hoc non solum panem, sed & corpus Christi significat.

Propositio probatur ex verbis institutionis: Christus enim accepto fractoque pane dixit: accipite, comedite: Hoc est corpus meum. Assumptio probatur: si verbo, edite, corporis Christi manducatio non esset præcepta, corpus suum manducari in cæna Christus non jussisset, quod falsum.

Elenchi hujus *Graveriani* propositionem distinguo, eâque distinctâ, assumptionem nego. Distinctio est: id significatur particulâ Hoc, quod Christus accepit, fregit & jussit edere, nempe corporaliter & oraliter.

Excipiunt, me distinctione argumentum *Graveri* voluisse dilacerare; distinctionem verò in thesi absumentam esse. Interim ad assumptionem à me negatam se convertunt, & falsissimum esse ajunt, Christum corpus suum propriè dictum nusquam corporaliter & oraliter jussisse edere: Verbisq; *Graveri*: Si corporis Christi manducatio non est præcepta verbo, comedite, Christus in institutione corpus suum manducari non jussit, validissimè me oppugnari*.

* ib. th. 47.

&. Et volui enervare, & enervavi argumentum *Graveri*: Distinctio mea in

in thesi vestra nulla est absumpta. Quod scripsi, verissimum est, nempe, *Christum nunquam & nuspiam præcepisse corporis sui propriè dicti manducationem propriè dictam, hoc est, corporalem & oralem*: Argumenta suo loco multa adduxi. Interim machina ista *Graverina* me nec angit, nec tangit. Etenim verbo Christi, *comedite*, præceptam esse corporis Christi manducationem, omnes vobis orthodoxi largiuntur: quamvis *oralem* vestram *manducationem* corporis Christi propriè dicti minimè admittant, tanquam *capernaiticam* falsam & absurdam.

At enim interpretes *Graveri* porro audiamus. Loquitur, inquiunt, *Graverus de manducatione* 1. *sacramentali*. 2. *tali, quæ in hac N.T. sanctione recenter à Christo est instituta* *.

§. 18.

* pag. 500.
th. ead.

R. De qua manducatione *Graverus* loquatur, equidem sollicitus non sum in solutione argumenti *Graveriani*: quam qualemque manducationem ego admittam, ipse potius viderit cum patronis suis: De *sacramentali manducatione* ipsum loqui facile patior, de qua & orthodoxi loquuntur: *Sacramentalem manducationem* si intelligit *oralem* corporis Christi propriè dicti, tanquam *capernaiticam* repudiamus & frustra nobis opponi protestamur: N.T. propriam intelligi facile quoque patimur, siquidem sacramentum à Christo institutum N.T. est proprium. Sed planè nihil hoc pro argumento adstruendo.

Sed audiamus firmam collectionem, quam promittunt:

Si ea verba, accipite, comedite, non dicuntur propriè de corpore Christi, nec iisdem manducatio ejusdem corporalis & oralis innuitur, sequitur quod Christus nullam sui corporis sacramentalem manducationem in S. cœna instituerit. Rationem consequentiæ hanc reddunt: quia spiritualis non est. 1. Sacramentalis sed ab eâ distincta. 2. Non est à Christo tum demum, ut nova, instituta *.

§. 19.

* ib. th. ead.

R. Connexi consequentiæ nego: Ratio consequentiæ prorsus inconsequens est: quia, præter *manducationem oralem* vestram, (quam pro *capernaiticâ* nos habemus) & spirituales, quæ semper in Ecclesia fuit, tertia datur species, nempe *sacramentalis*: Quæ non est *oralis* vestra corporis Christi propriè dicti nunquam & nuspiam instituta, sed est sacramenti corporis Christi in N.T. instituti: de qua theol. pag. 417. Dicitur autem corpus Christi *sacramentaliter* manducari, quando sacramentum, seu sacrum ejus signum, panis Eucharisticus, manducatur, velut & ipse hic panis appellatur Christi corpus, quia sacramentum est corporis Christi. Annuit *Lutherus* in serm. de Eucharist. *Sacramentum in pane & vino accipere, nihil est aliud, quam certum signum accipere hujus communionis & incorporationis cum Christo & omnibus ejus sanctis & fidelibus: quemadmodum si civi alicui daretur signum, chirographum, seu symbolum aliquod, quo certus & persuasus esse debeat, se in civem receptum ut membrum civitatis &c.* Et hoc

hoc est *Augustino Christi corpus sacramentotenus manducare*: hoc est: sacramentum corporis Christi manducare: cui opponit reverâ manducare, hoc est, ipsum corpus Christi propriè dictum manducare spiritualiter: tract. 26. in Johan. Quo sensu quoque accipiendum illud, serm. 2. de verb. Dom. *Tunc erit unicuique vita corpus & sanguis Christi, si, quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur & bibitur*. Itaque nullius sequelæ est collectio: *Christus corporis sui manducationem sacramentalem instituit: Ergo verba Christi, accipite & comedite, intelligi debent de corpore Christi propriè dicto, iisdem manducatio ejus corporalis & oralis innuitur* *. Capernaïtica hæc est collectio, quæ fidem nostram minimè turbat.

§. 20.

Ad argumenti sexti Graveriani solutionem & hoc addo. Propositio ejus est: *Id significatur particulâ, Hoc, quod Christus accepit, fregit, & jussit edere*. Assumptio est: *Atqui non solum panem Christus accepit & fregit, sed & corpus jussit edere*. Ὑπολον manifestè heïc prodit Graverus. Cur in assumptione integrum medium prædicati loco ita non posuit, uti in propositione posuerat? Debuit certè hoc modo. *Atqui Christus non solum panem sed & corpus suum accepit, fregit & jussit edere*. Ita verò de assumptionis falsitate confiteri coactus fuisset: Acceptum enim & fractum à Christo in prima institutione corpus Dominicum procul dubio cum aliis Lutheranis negat. Fraus igitur hæc occultanda fuerat, etiam invitâ dispositione syllogisticâ. Magis igitur ingenuè & formaliter ita argumentemur.

Quod significat id, quod Christus accepit, fregit, & jussit edere, id non solum panem, sed & corpus Christi significat: Atqui, Hoc, significat id, quod Christus accepit, fregit & jussit edere: Ergo Hoc non solum panem, sed & corpus Christi significat.

Ita verò propositionis majoris manifesta est falsitas, etiam de sententia Lutheranorum, negantium in prima institutione & administratione fractum esse Christi corpus.

Quærentibus, *ubi in institutione Christus jusserit impropriè seu spiritualiter & per fidem edere corpus suum?* respondeo, implicite in verbo, *edite*: Siquidem præcipitur manducatio panis Eucharistici, quem corpus suum appellat Dominus, non nuda & vulgaris, sed conjuncta cum fide in rem pane significatam exhibitam & obsignatam.

§. 21.

Falsum me loqui clamitant Animadversores, & hoc pugnant syllogismo: Verbum unum idemq, in simplici axioma non potest habere nisi unam significationem. Verbum, edite, hoc loco in simplici axioma est constitutum: Ergo. Assumptionem probant: quia in cœna Dominica panis & corpus Christi manducantur, non quatenus sunt res distinctæ, sed quatenus sunt sacramentaliter unite *.

2. 1. *Propositionem* distinguo: Verbum unum idemque, respectu ejusdem objecti, seu rei, in eodem axioma non nisi unam habet significationem: quòd si verò idem ad diversa referatur objecta eodem axioma comprehensa, & vel implicitè saltem indigitata (ut fieri amat in propositionibus sacramentalibus & actionibus circa symbola sacramentalia præceptis) quid nō diversa quoque possit habere significata? Exempli gratiā; si peccatores jubeantur *scindere vestes & corda*? uti à Propheta jubunter *scindere corda, non vestes*: Verbum unum idemque, *scindere*, propriam & impropriam significationem sustinebit, respectu duorum diversorum objectorum, nempe *vestium & cordium*: Ita diversæ quoque res sunt, *panis Eucharisticus & corpus Christi*, quæ dicuntur manducari modo non eodem, uti nec eodem edi debent modo cibus mentis & cibus ventris. Sic qui dicunt Christum descendisse ad inferos, secundum utramque Naturā, in eadem propositione descensum propriè & impropriè accipiunt. In propositione Matth. *Spiritus S. descendit in specie columba, verbū descendit ad Spiritū S.* rel. tū impropriè, ad *columbam* propriè accipi docet & agnoscit *Hunnius*, de sacrament. cap. 14.

2. Ego tamen, sensu non nihil alio, dico, in verbo, *edite*, implicitè spiritua-lem manducationē præcipi. Ipsum verbū in significatione propria per se non nisi ad panem Eucharisticū refero, tanquam sacramentū corporis dominici. Hujus verò panis manducatio cum ex Christi voluntate conjuncta esse debeat cum fide manducantis in rem sacramenti cœlestem, (jubemur enim edere non absolute & simpliciter, sed *cum recordatione* &c.) implicitè manducationem spiritua-lem præcipi dico, hoc est, apprehensionem & applicationem rei cœlestis per fidem. Cum enim Servator dicit; *Edite, Hoc est corpus meum*: panem vult edi tanquam sacramentum corporis, non utique sine fide, sed cum fide rem sacramenti apprehendente. Hanc appello implicitam *spiritualis manducationis* præceptionem in verbo *edite*, quæ plenè explicatur in sequentibus: *Hoc facite* (edite, bibite) *in mei recordationem*. Ita igitur verbo, *edite*, implicitè præcipi potest spiritualis manducatio, etiam si per se id non nisi propriè accipitur, & in propria significatione ad solum panem refertur. Jam olim respondit *Bucerus* in proposit. *Argent.* disputatis, anno 44. *verba*: accipite & manducate *synecdochica esse & ad res diversissimas referri, alio tamen atque alio sensu*. Cum enim ad symbola referuntur, propriè & simpliciter accipi: At verò cum referuntur ad corpus & sanguinem Christi intelligi mysticè seu *μεταφορικῶς* per similitudinem & analogiam corporalis & spiritualis cibi, atque externi & interni inter se hominis comparisonem.

3. In cœna Dominica panis & corpus Christi, res distinctissimæ, quamvis sacramentaliter unitæ, manducantur diverso modo. Non enim unio sacramentalis res distinctas confundit, aut invicem transmutat. Unde ineptè dicuntur, *panis & corpus māducari nō quatenus sunt res distinctæ, sed quatenus sacramentaliter unitæ*. Interim aliter orthodoxis, aliter *Lutheranis* res sacramentaliter unitæ dicuntur.

2. Si verbum, *edite*, respectu panis Eucharistici & corporis Dominici, quæ ὁδὸς αὐτῶς unita sibi imaginantur *Lutherani*, unam eandemque & propriam significationem sustinet: sequitur, ita corpus Domini edi propriè ut propriè editur panis, hoc est, dentibus teri & comminui & per fauces in ventriculum transmitti: Hoc enim demum propriè est edere. Cogitent heic Adversarii, quid statuendum sit. Nimis diluta & calva illorum est responsio, qui corpus Christi & propriè & *oraliter* manducari ajunt, quia unà cum pane os ingreditur, quamvis interim unà cum pane non masticaretur, in ventriculum per fauces non transmittatur, & ne os quidem tangat. *Oralem & propriè dictam manducationem* ita qui describunt, tantisper solâ eâ exercendi essent, donec fame stimulante faterentur *oralem & propriè dictam manducationem* cibi solidi sine masticatione, contactu & transmissione in ventriculum esse nullam.

§. 22.

Instant: *Quamvis fides ad manducationem sacramentalem pertineat ratione finis, seu usus, non tamen ratione manducationis formaliter sive in se spectata* *.

* ib. th. ead. etata *.

R. 1. Neq; hoc ego affirmo, cum manducatione formaliter sive in se spectata, hoc est, *orali & propriè dictâ*, semper conjunctam esse fidem. Nam & impii sacramentum propriè manducant sine fide: unde apparet manducationem propriè dictam à spirituali distinctam & separabilem esse: quamvis ex mandato Christi utraque conjungi debeat, & sic ad manducationem sacramentalem, ex præcepto Christi, fides quoque pertineat.

2. Fides in usurpatione sacramenti requiritur non tantum ratione *finis*, sed & principaliter respectu *rei significatæ* & per symbola sacramentalia oblatæ: Non enim beneficia tantum, sed & ipse Christus, fons omnium beneficiorum, fide apprehenditur & apprehendi debet.

§. 23.

Argumentantur: *Omnis actio singularis, quæ occupatur in objecto sibi proprio, est una non gemina. Atqui manducatio S. cœna propria est actio singularis, occupatur in objecto sibi proprio, nempe cibo sacramentali, hoc est corpore Christi sacramentaliter pani unito. Ergo manducatio sacramentalis est una, non gemina, quarum alterius objectum sit signum, alterius signatum* *.

* ib. th. ead.

R. 1. *Conclusio* mihi non contradicit: nam & ego cum orthodoxis omnibus unam non geminam *manducationem sacramentalem* profiteor. *Manducationem sacramentalem*, quæ propriè dicta & oralis est, non nisi ad signum refero.

2. Ad *propositionem* hoc moneo: Etsi actio singularis occupata in objecto proprio est per se & in se una: tamen impedit, quò minus cum eadem quandoque concurrat alia, quæ & concurrere nonnunquam debet: veluti *manducatio sacramentalis & oralis* est actio singularis, eaque unica, circa objectum proprium,

prium, nempe panem Eucharisticum, occupata; interim cum hac per se unâ, non geminâ, actione concurrere ex mandato Christi alia debet, nempe manducatio spiritualis, cui promovendæ instituta est *sacramentalis*.

3. Falsum est, quod in assumptione dicitur, manducationis cœnæ propriæ, hoc est sacramentalis, objectum esse proprium Christi corpus propriè dictum panem (*ἁδίασάτως*) unitum. Spiritualis manducationis hoc est objectum, quod mens, non dens attingit. Ecce quàm feliciter successerit argumentatio!

Pergunt argumentando:

*Si verbis edite, bibite, innuitur perceptio, quæ fide fit, particulâ Hoc, solus panis non denotabitur: aliàs Christus jussisset credere in panem. Atqui verum illud ex mente W: Ergo. En Wendelinum proprio gladio jugulatum! **

§. 24.

* pag. 501.
th. ead.

R. I. Nego connexi consequentiam. *Δεικτικόν*, Hoc, solum panem denotat, attamen non vulgarem panem, sed Eucharisticum, corporis Christi sacramentum, isque solus jubetur edi propriè & oraliter, non tamen sine recordatione ejus, cuius est sacramentum: quæ limitatio implicita & non expressa postmodum explicatur & exprimitur verbis, *Hoc facite* &c. Itaque τὸ *Edite* per se denotat manducationem sacramentalem, non spirituales, limitatio verò subintellecta primùm, & dein expressa, spirituales, non sacramentalem, seu oralem. Non igitur jussit Christus credere in panem, sed edere panem, cum recordatione sui: quomodo, cum *manducatione orali* panis, conjungitur manducatio spiritualis rei cœlestis significatæ.

2. *Ἐπιτίμιον* illud: *En Wendelinum proprio gladio jugulavimus!* à Salanis militibus ante victoriam nimis maturè cantatum est. Accidit illis, quod gloriosis militibus nonnullis, qui victi etiam crepant victorias.

*Tandem respondeo, spirituales manducationem expressè præcipi verbis illis: Hoc facite in mei commemorationem: contra quod objiciunt Animadversores Mentzeri scutum, qui Marpurgensibus exprobrat stuporem, asseverantibus manducationem & bibitionem corporis & sanguinis Christi non fundari in verbis, edite, bibite, sed in istis: Hoc facite in mei commemorationem. Regerit non distinguere ipsos inter sacramenti substantiam & finem: contradicere Calvinistarum doctissimis: Et Matthæum & Marcum accusare gravissimi errati, qui verba illa non habent, quæ à Luca tantum & Paulo exprimuntur **

§. 25.

* b. th. 49.

R. I. *Marpurgensium* verba mihi ad manus non sunt: testis idoneus mihi *Mentzerus* non est, cui *ἀπαδευσία* & stuporem nostris exprobrare familiare est, etiam quando parùm doctè & subtiliter ipse disputat, mentemque nostram vel non assequitur, vel minus candidè profert, vel sophistice impugnat. Thraloniceus ille fastus Theologo indignus est, quem modestia decet.

2. Si *Marpurgenses* asseverârunt, manducationem & bibitionem corporis & sanguinis Christi spirituales (de qua quæstio est) non fundari in verbis, *edite, bibite*, non expressè & explicitè fundari intellexerunt: idque absque ullo stupore: Neque tamen prorsus non fundari sequitur, quod *expressè & explicitè* non fundatur: ut ante ostendi. In mentem vobis veniat excusationis & defensionis *Eckhardiana*, §.13. *Non est dubium, quin intellexerit, quamvis haud expresserit.*

3. Si maximè *Marpurgenses* asseverassent, nullo modo fundari, mihi tamen incommodare asseveratio ista non posset: qui aliquo modo fundari asseveravi & probavi, meamque ita sententiam explicavi, ut neminem orthodoxum mihi facilè contradicturum confidam, neque dubito, quin alio sensu negarint *Marpurgenses*.

4. Norunt *Marpurgenses*, & nos cum illis, distinguere inter sacramenti substantiam & finem: neque doctore & monitore *Menizero* opus habuerunt. Sed & hoc norunt, *recordatione illâ fidei*, non tantùm sacramenti usum, sed & substantiam contineri, sine quâ usus est nullus. Symbola sacramentalia fidelem illam in nobis memoriam fovant & conservant: fidelis memoria apprehendit & firmiter tenet rem cœlestem.

5. *Matthæum & Marcum* non accusamus errati, quòd omnia & singula Servatoris verba non recitarint. Cùm videamus placuisse Spiritui S. supplere per alios, quæ omissa sunt ab aliis. Interim omissa à *Matthæo & Marco* verba ita sunt comparata, ut sensum eorum ex historica institutionis recitatione, quam habent, & consideratione naturæ sacramenti, facilè assequi liceat. Hactenus

subjectum *δεικτικόν, Hoc*. Tu judica, Lector, quàm egregiè argumenta sua pro *complexo* vindicarint Animadverfores.

EXERCITATIO XCVI.

Asseſſitur & vindicatur ſententia orthodoxa de ſignificatione τῆς ἐſt, in propoſitione, Hoc eſt corpus meum: Vbi argumenta τῶν ῥητῶν oppoſita vindicantur & defenduntur.

Vidimus ſubjectum propoſitionis ſacramentalis: ſequitur copula *eſt*, quam cum orthodoxis aliis interpretor, ſignificat vel ſignum aut ſymbolum & ſigillum eſt. Argumenta ſententiam meam confirmantia prius, quàm aggrediantur Animadverſores, calumniando & cavillando præludunt.

§. 1.

Calumnia materiam ſubminiſtrat Monitor Zwinglii, qui primus excogitaſſe hanc copula, *Eſt*, ſignificationem & Eccleſia obtruſiſſe dicitur. Spiritum ajunt fuiſſe eum, à quo ſe monitum affirmabat Peucerus in viſione, ut librum concordie oppugnaret, & Matthias Bergius, ut doctrinam Zwinglii præferret doctrinæ Lutheri. Opponunt ſomniis illud catholicum: quod Deus per ſomnium haud amplius res fidei revelet. Sed quòdejuſmodi revelationes, tempore Chriſti & Apoſtolorum, fuerint ultima*.

* ibid. th.

R. 1. Calumnia, de Monitore Zwinglii, ſexcenties adverſus orthodoxos eruſtata ſexcenties eſt abſterſa, adeoque indigna, quæ curſum exercitatio- num noſtrarum remoretur. Inter alios conſulat Lector ipſos Tigurinos, & in ſpecie Beumlerum Apolog. cap. 4. Pareum in Euchariftia, Embdenſes contra Hunnium; Virgas Behmii pag. 9. 10. Anat. Maſſ. part. 1. c. 18. & part. 4. c. 20. ubi minutim omnia excutiuntur.

50. 51.

2. Quà autem fronte ſcribis, Gerharde, ut unum hoc tantum repetam, ſcribere Zwinglium, d. 13. April. nocte & c. Spiritum ſibi apparuiſſe. Ubi quaſo ſcribit Zwinglius, Spiritum ſibi apparuiſſe? Toties à veſtris jactatum ψευδολόγημα tu quoque porrò jactas? Scito igitur Spiritus à Zwinglio mentionem factam non eſſe. Lutheranium ψευδολόγημα hoc eſſe: Quod cur & ſuum eſſe Gerhardus voluerit, equidem miror. De hoc mendacio monere diſcipulos debuerat.

3. Si monitor ille fuit Spiritus, quod tamen Zwinglius non dicit, nec tu, Gerharde, noſti, cur bonum potius, quàm malum fuiſſe (non obſtantibus illis, ater an albus fuerit nescio) credamus, cauſæ ſunt minimè contemnendæ, quas in Anatomia Maſſonius recenset, part. 1. c. 18.

4. Monitorem spiritum habuit *Lutherus*, à quo adversus *Missam* privatam validissima accepit argumenta: veluti contra defensorem *Missæ Pontificiæ* *Zwinglio* Monitor quoque locum scripturæ suggessit. Fuisse autem Monitorem *Lutheri* diabolum, ipse *Lutherus* expresse scribit, T.6. Jen. germ. F.87.88.

5. Si quis spiritus in visione *Peucerum* monuit, ut *Librum Concordiæ* oppugnaret, & *Bergium*, ut doctrinam *Zwinglii* sanam erroribus *Lutheri* (errasse enim in multis *Lutherum* extra controversiam est) præferret, bonum fuisse equidem non dubito. Cur *Concordiæ liber* oppugnetur, justæ sunt causæ, quæ *Lutheranis* quoque haud paucis librum illum infensum reddiderunt.

6. Primum fuisse *Zwinglium*, qui hanc copulæ, *Est*, significationem excogitarit, fallum est. Siquidem exempla significationis hujus ipse spiritus Dei in scripturis subministrat, de quibus deinceps: Ad quæ *Zwinglius* quoque provocavit, & longè ante *Zwinglium* *Augustinus* hanc copulæ, *Est*, significationem observavit: quæst. uper Levit.57. Solet res, quæ significat, ejus rei, quam significat, nomine nominari. Hinc dictum est, *Petra erat Christus*: non enim dixit: *Petra significat Christum*: sed tanquam hoc esset, quod utique per substantiam non erat, sed per significationem. Et Epist.102. Aliquando res ea, quæ significat, nomen ejus rei, quam significat, accipit &c. Sic enim *petra erat Christus*, quia significat *Christum*; idem repetit, de civitate Dei l.18.c.38. De aliis Patribus suo loco.

7. Sententiam hanc *Zwinglius* non magis Ecclesiæ obtrusit, quàm *Lutherus* doctrinam Evangelicam à Pontificio fermento purgatam. Aliud est docere Ecclesiam: aliud reluctanti Ecclesiæ aliquid obtrudere, uti vos jam pridem obtrusistis *concordiæ formulam*, quæ in exilium multos egit: & hanc etiam obtruditis normam interpretandi *August. Confess.*

8. Deum per somnia haud amplius cum fidelibus suis agere, eosq; etiam in fidei negotio informare, sed ultimas hujusmodi revelationes fuisse tempore Christi & Apostolorum, nimis audacter asseritur. Quis tibi dixit, *Gerharde*, promissionem, Joel.2.v.28. jam olim, Apostolorum temporibus, expirasse? *August.* in Gen. narrat, Medico per somnium apparuisse formosum juvenem, qui de mortuorum resurrectione, quæ dubia videbatur Medico, disseruerit. Idem *Augustinus* scribit: Matri *Monica* dormienti juvenem apparuisse, qui filii *Manichæismo* infecti conversionem promiserit verbis: *ubitu, ibi ille*. Hoc somnio ut pia *Monica* mirum in modum erecta fuit, ita *Augustinus* ad *Manichæismum* deferendum haud leviter impulsus. Imò *Lutherum* ex cœlesti quadam revelatione & immediatè ab ipso filio Dei theologiam suam habuisse, fidenter scribit *Neander*, in præfat. Catech. pag.23. Et quis adeò præcipitis judicii, qui affirmare aulit fami-

familiarius illud Dei cum servis suis commercium desuisse penitus, ita ut extraordinaria ratione neminem amplius vel consoletur, vel informet, vel animet? Absit tamen ut *Enthusiastis, Phantastis & Weigelianis* heic patrocinemur. Revelationem Dei verbo scripto contrariam nullam admittimus, illudque *Pauli* omnibus *Enthusiastis* opponimus: *Etiam si vel Angelus de cælo evangelizet vobis præter id, quod vobis evangelizatum est, anathema esto, Gal. I. v. 8. 9.* Novos fidei articulos ex revelationibus singularibus & extraordinariis non expectamus. Difficilia scripturæ loca quandoque fidelibus Dei servis peculiari modo explanari à spiritu Dei, quis præcisè ausit negare?

A calumnia transeunt ad cavillationem, dissensum nostrorum circa sedem tropi, vel improprietatis, exagitant: Quod metonymiam alii in copula, alii in prædicato collocant: utriusque sententia authores recensent.*

§. 2.

* pag. 502.
th. 52.

R. Dissensum aliquem heic non diffitemur: qui tamen non in *theologia* & re ipsa, sed in *Rhetorica* & verbis est. Panem dici corpus Christi, quia signum est corporis Christi, vel significat Christi corpus, tanquam sacramentum ejus, uno omnes ore confitemur: cum nemine morosè heic contendimus: laudamus illud, quod *Oecolampadio* observatum apud *Roffens.* lib. 2. c. 10. *Non est vis, sive exponas, Est, pro significat, sive relinquant in genuino significatu & rem exponas figuram rei. Neque enim de verbo contendere placet, ubi de sententia constat.*

Porro mentem meam explicando dico, verba *Hoc est corpus meum*, debere intelligi improprie & sensu sacramentali, quo de externo & visibili elemento affirmatur res signata per verbum, *Est*; quia externum & visibile elementum significat & repræsentat rem signatam &c. theol. pag. 381. Hæc verba, impactu syllogismi ariete, conantur evertere.

Quaecumq; verba contradictionem involvunt, illa veritati repugnant. Atqui verba Wendelini contradictionem involvunt: Ergo.*

§. 3.

* pag. 503.
th. 53.

R. *Assumptionem* nego: quam probant *Animadversores*:

(1) *Sacramentale est, quod mysticum est & inusitatum; propositiones tropicae non sunt mysticae, non inusitatae. Ergo propositiones tropicae non sunt propositiones sacramentales: Assumptionem ita probant: Quaecumq; propositio reduci potest ad regulas, illa non est mystica, non inusitata: Atqui propositiones tropicae seu improprie reduci possunt ad regulas. Ergo*.*

* ib. th. ead.

R. I. Principalis syllogismi propositio universaliter & simpliciter vera non est. Sacramentale quidem omne est *mysticum*, sed non illicò *inusitatum*, si verba & modum loquendi spectes: Siquidem propositiones & phrasæ sacramentales cum in V. tum in N. T. sunt *usitatae* & nihilominus *mysticae*. Neque locutiones sacramentalibus similes apud profanos autores prorsus *inusitatae* sunt.

Unde

Unde Homerus Iliad. γ: Οἱ δ' ἄλλοι φιλότιμα καὶ ὀρκιαῖς ἀπαμόντες: *amicitiam & fida juramenta, seu fœdera, macularunt*: Et κήρυκες ὀρκιαῖς ἀθεῶν σύναγον, *collegerunt seu coëgerunt fida Deorum juramenta, seu fœdera*. Ubi per ὀρκια & φιλότιμα, hoc est, *juramenta, fœdera, amicitiam* indigitantur victimæ, signa fœderum & amicitiae. Neque aliàs inusitata aut insolens est metonymia, quâ signo tribuitur nomen rei signatæ, vel rei signatæ nomen signi. Inter nostros videatur *Keckermannus* Syst. theol. lib. 3. c. 8. can. 12.

2. *Assumptio* falsissima est, siue *mysticæ propositiones*, intelligantur in specie *sacramentales*, siue in genere, quæ *mysteria*, seu res sublimes & arcanas complectuntur. Sacramentalis mystica est illa: *Calix est novum testamentum*: in qua tropum ipsimet *Lutherani* agnoscunt. Exempla alia supra vidimus, & deinceps videbimus atque vindicabimus. In genere *mystica* est illa, *semen mulieris conteret caput serpentis*. In qua ne verbum quidem est proprium. Et quot quæso *mysteria* in utroque occurrunt Testamento verbis explicata impropriis? Unum, ut alia taceam, legatur cap. Gen. 49. ut mysteriorum ita troporum plenissimum. Prædicat Paulus *magnum pietatis mysterium*, *Deum in carne manifestatum*. 1. Timoth. 3. v. 16. Anne absque omni tropo? Atqui vox *caro* manifestè tropica est. Quin & in voce, *Deus*, est tropus. Spirituale inter Christum & Ecclesiam *conjugium* anne mysticum non est, quia impropriis in scripturâ verbis explicatur & est conjugium impropriè dictum? vide Ephes. 5. v. 32. & alibi. Sic nimirum, absurdæ *orali manducationi* non potest succurri, nisi aliorum absurdorum assertionibus.

3. Si propositiones tropicæ non sunt sacramentales, uti habet syllogismi principalis *conclusio*, sequitur propositionem, *calix est N. T.* non esse sacramentalem: quia citra omnem controversiam est tropica. At falsum est consequens: quod & ipsum est in confesso.

4. Pro syllogismi *propositio* planè falsa est: probanda ab adversariis, non ita gratis sumenda. Quid quæso impediatur, quò minus mystica propositio reduci possit ad regulas, quæ habentur de propositionibus propriis & impropriis. Non enim heic est quæstio de inusitato prædicandi modo, sed de proprietate vel improprietate verborum in propositionibus mysticis occurrentium. Imò, si regulæ deficerent *Aristotelicæ*, anne defectus ille præjudicare veritati deberet? Regulas *Aristoteles* & alii gentiles ex usu & scriptis autorum profanorum extruxerunt: quis prohiberet, quò minus theologi è sacris literis ideam facerent, si res & veritas cœlestis id flagitaret? Sed & ἀνολόγως ad gentiliū regulas applicari sacra exempla posse, res ipsa loquitur & à nostris jam pridem est ostensum.

5. Si omnes propositiones tropicæ seu improprie possunt reduci ad regulas quid nū & mysticæ atque sacramentales? si à regulis & proprietate abeant.

(2) Si propositio sacramentalis eadem est cum propositione tropicâ, seu impropria, verba institutionis Baptismi non intelligenda erunt sacramentaliter. Sed consequens absurdum: Ergo & antecedens. Connexum probatur: quia in verbis institutionis Baptismi tropus monstrari non potest*.

*ib. th. ead.

R. I. In connexo inanis est cavillatio in voce, sacramentalis; sacramentale appellatur vel à subjecta materia, quod loquitur de sacramento, & in institutione aut repetitione sacramenti exprimitur, vel à modo in sacramentis & de sacramentis improprie loquendi usitato. Priori sensu ab adversariis accipitur, posteriori à me & aliis orthodoxis, qui *propositiones sacramentales* in specie appellant, in quibus vel signum de signato, vel signatum de signo &c. affirmatè prædicatur: quod non nisi improprie fit. Interim omnes locutiones in sacramenti institutione usurpatas esse tropicas & improprias nemo orthodoxus unquam affirmavit.

2. In verbis institutionis Baptismi tropum monstrari haud posse, quod satis audacter & inconsideratè asseritis, falsum est. Inspicite *Marcum*, c. 16. v. 15. Et illa considerate: *profecti in mundum universum, predicate Evangelium omni creatura* &c. Nullumne heic agnoscitis tropum? Atqui omnis creatura pro omni homine synecdochicè dicitur: neque enim brutis, aut inanimatis, Evangelium prædicari & Baptismum administrari Christus iussit. Sic & *mundus* pro parte mundi ab hominibus habitata synecdochicè dicitur. Neque enim iussi sunt proficisci ad sphaeras fixarum errantiumque stellarum, vel ad regionem aëris supremam aut mediam, vel ad terræ centrum aut maris abyssum. Corrigenda igitur nimis ræceps & incauta assertio.

Jam ad rem propius accedamus. Cur Christi verba, *Hoc est corpus meum*, cum orthodoxis interpreter: *hoc significat, vel signum & sigillum est*, &c. Sex rationes adtero, quas Animadversores nostri conantur eludere, quamvis nec lædere, nec elidere possint.

Prima mea ratio est: Panis est Christi corpus mysticè & sacramentaliter: Ergo propositio, *Hoc est corpus meum*, sacramentaliter est intelligenda. Est autem *phrasis sacramentalis* in specie & singulariter sic dicta, quâ externis symbolis tribuuntur nomina rerum signatarum: quia significant &c. theol. pag. 381.

Similes heic simili modo explicandas scripturæ phrasas adduco, ex Gen. 17. v. 10. 13. 1. Cor. 10. v. 4. Gen. 41. v. 26.

Excipiunt (1) Si antecedens W. ita interpretaretur, ut solent Lutherani: *pani corpus Christi unione sacramentali est unitum: unde panis est organon, quo communicantes corporis Christi fiunt participes: conclusionem libentissime concederemus: quia mystica sacramentalis hac propositio esset appellanda, eò quod mysticam corporis Christi cum pane *συνωμία* exprimeret & ab usitato prædicandi modo deflecteret**.

*ib. th. 54.

R. Pani corpus Christi sacramentali unione esse unitum orthodoxi *Lutheranis* largiuntur: neque negant esse organon, quo communicantes fiunt participes corporis Christi: propositionem quoque appellant mysticam & sacramentalem, quâ unio sacramentalis exprimitur. Damus hæc omnia: etiamsi unionem sacramentalem vestram in ἀδιασπασία & propinquitate substantiali signorum & rerum signatarum consistentem unâ cum *orali participatione* repudiamus.

§ 6.

(2) *Quamvis W. demonstrasset in ceteris sacramentis omnibus ejusmodi sacramentales phrasas habere locum, adhuc tamen incumberet, ut in scriptura ejusmodi phrasin, quæ ad sacramentum cœnæ spectaret, ostenderet, sed talem vix inveniet; quia illa propositio, panis est corpus Christi, est ἀγασφ, & si sinistrè explicetur, planè rejicitur à Lutheranis **.

* pag 504.
th. cad.

R. 1. De omnibus sacramentis in scripturâ phrasas occurrere, quas *sacramentales* appellamus, in quibus vel signis nomina rerum signatarum, vel rebus signatis nomina signorum, vel propria rerum signatarum tribuuntur signis &c. jam pridem à nostris est demonstratum: exempla quoque suppeditat theologia, adeò ut dilatione demonstrationis ad *calendas græcas* usque opus non sit. Jam dudum *calenda* ista præterierunt, si demonstratio hæc illas provocare potuit vel debuit. Neque refert, quod vobis nondum est satisfactum. Exceecat enim vos *oralis manducatio*, ut videre & agnoscere veritatem non possitis.

2. Phrasin ejusmodi, quæ ad sacramentum cœnæ spectet, vel imprimis subministrat nobis scriptura: quando ait: *Hoc est corpus meum: Panis, quem frangimus, est communio corporis Christi*. Circa priorem cur tergiversemini, in causa est *oralis manducatio*, quamvis *Lutherus* hanc scripturæ phrasin agnoverit, T. 3. F. 548. **Der Spruch / 1. Cor. 10. ist meines Herzens Freud und Kron: Dann er spricht nicht allein / das ist Christi Leib / sondern nennet das Brot / so gebrochen wird / und spricht: Das Brot ist Christi Leib.** Itaque phrasis hæc *Luthero* non est visa ἀγασφ: ut pluribus supra ostendimus. Neque demonstrativum *Hoc* aliud notare, quàm panem Eucharisticum, supra evicimus: Ita quoque & non aliter accepit pia vetustas, cujus facile princeps *Augustinus*. Si cavillari & tergiversari cum adversariis liberet, etiam hanc propositionem, *Hoc est corpus Christi, ἀγασφ* esse causari possemus: quia totidem verbis in scriptura non extat. Et non in mentem vobis venit illud: *Hoc poculum est N. Testamentum*,

§. 7.

Sed & rationem Animadversorum audiamus: *Quam similitudinem, inquit, ratione essentia, inter se habeant singula sacramenta, non ex locis similium & cognatorum, sed ex singulorum sacramentorum institutione estimandum est,*

est, idque idcò, quia doctrina generalis de sacramentis nuspiam in scripturis traditur*. *ib. th. ead.

R. Neque nos urgemus tantum loca similium & cognatorum, sed ad singulas sacramentorum propriè dictorum V. & N. T. species provocamus, phrasiumque similitudinem monstramus. Neque minus audienda scriptura, quando de sacramentis extra institutionem loquitur, quam ubi verba institutionis recitat. Neque in institutione tantum, sed & extra eam occurrunt phrasae sacramentales de sacramentis. Neque de rebus, quæ in institutione sacramentorum attinguntur, judicandum ex sola institutione, sed ex universa scriptura & analogia fidei, quæ certissima & tutissima est ratio interpretandi scripturam: præsertim quando in textu occurrunt themata, quorum frequentissima in scripturis est mentio, vel quando de sensu loci alieius controversia incidit. Ita in sacramento cœnæ Dominicæ non patimur nobis obtrudi corpus Christi illoca, invisibile, inpalpabile, omniprasens, quod in hostia sit totum, sine extensione & iustâ membrorum proportionem: quia huiusmodi corpus scriptura Christo nuspiam tribuit. Neque patimur nobis obtrudi oralem manducationem, quia fidei articulos & analogiam illa evertit. Orthodoxis τò, Est, significat interpretantibus obstrepunt cum Pontificiis Lutheranis, insolentem hanc esse copulæ significationem, ejusque sibi exemplar dari, petunt: qualia ad primæ meæ rationis illustrationem & confirmationem adduxi quatuor: ad quæ prius, quam accedant Animadversores, sententiam meam syllogismo includunt huiusmodi: Cujus explicationis evidentia habentur exempla in aliis propositionibus Biblicis, illa non est temerè rejicienda: sed hujus explicationis, quæ, Est, exponitur significat, evidentia habentur exempla &c. Ergo.

Excipiunt (1) *Majorem simpliciter non concedi propter diversitatem in exemplis*.*

§. 8.

*ib. th. 55.

R. Oportet igitur concedant mihi oppositam Majoris, quæ hæc est: Cujus explicationis evidentia habentur exempla in aliis propositionibus Biblicis, illa est temerè rejicienda. Ecce monstrum! De diversitate deinceps.

Excipiunt (2) *Minorem negari duabus rationibus: 1. quia τò, Est, non idem valet, quod significat: 2. quia non omnes propositiones citatæ sunt figuratæ*.*

§. 9.

*ib. th. ead.

R. Utraque ratio est falsa, quod ex allegatis textibus evincitur, ad quos jam nunc accedimus.

Primum exemplum peto ex Gen. 17. v. 10. 13. Ubi circumcisio appellatur fœdus Dei. Hoc est fœdus meum, ut circumcidatur omnis mas: Erit fœdus meum in carne vestra.

Excipiunt hæc (1) *Hæc ipsa verba, circumcisio est fœdus Dei, nullibi leguntur*.*

§. 10.

*ib. th. 56.

R. Inanis est cavillatio: totidem literis & syllabis verba hæc in allegato loco extare, ego non affirmavi: uti nec adversarii affirmare possunt, verba, *Hoc est corpus Christi*, totidem literis & syllabis in institutione Dominica extare. Sensum urgeo satis clarè expressum. Ecquod pactum in carne Israëlitarum fuit, nisi circumcisio? Qui falso non sunt excœcati præjudicio & amore *oralis manducationis*, ex verbis illis: *Hoc est fœdus meum, ut circumcidatur omnis mas*: nihil aliud possunt colligere, quàm circumcisionem appellari fœdus Dei, adeoque esse fœdus Dei, sed eo sensu, quem ipsa nobis subministrat scriptura, quando ibidem, v. 11. circumcisionem appellat *signum fœderis*; & Paulus *sigillum justitiæ*, Rom. 4. v. 11. Magis ingenui sunt heic Pontificii nonnulli, qui circumcisionem in scripturis *fœdus* appellari agnoscunt, Perer. in Genes. Eman. Sa, Mariana, in not. ad Genes. 17.

§. II.

Excipiunt (2) *Etiam si detur propositionem*, Circumcisio est fœdus, *quælibet*, ex hoc capite educi posse, non tamen esse propositionem metonymicam, sed vel descriptionem ex forma, & sic prædicationem propriam, si terminus fœderis sumatur generaliter, pro omni pacto, quale etiam est sacramentum: vel causalem descriptionem, quâ finis prædicatur de circumcisione, si fœderis terminus accipiatur

* ib. th. ead.

specialiter, pro confœderatione divinâ *.

R. 1. Rectè faciunt, quod veritati saltem nonnihil concedunt. Sed non qualitercunque tantum, sed evidenter ex hoc capite deduci potest propositio. Jam quidem de *metonymia* non contendam: est enim artis terminus, sine quo defendi veritas theologica potest. Hoc si detur, *circumcisionem dici fœdus, quia signum & sigillum est fœderis*, ut ipsa scriptura interpretatur, satis erit: magnopere de *metonymia* non laborabimus, si adeò exosum est *τεχνολόγημα*.

2. In scripturis ita latè esse usurpatum nomen *fœderis* propriè dicti, ut etiam sacramenta propriè dicta complectatur, demonstrandum Animadversioribus. Ego nego. Scripsit ante A: Bellarminus lib. 1. de Euch. cap. 11. fœdus propriè accipi pro instrumento, quo explicatur promissio: sed nemo Pontificius vel Lutheranus id hæcenus probavit. Novimus sacramenta esse signa & sigilla fœderis, non ipsum fœdus. Per improprias & latissimas significationes confundi possunt omnia, nisi certâ nitantur autoritate.

3. In allegato autem loco *fœdus* propriè accipi pro confœderatione divinâ aut in fœdus receptione, palàm est. Quia circumcisio sigillum fuit non nisi gratiosæ illius in fœdus receptionis, quæ circumcisionem antecessit, & cujus sacramentum instituta est circumcisio.

4. *Causalis* illa Animadversorum descriptio gignit propositionem impropriad: neque enim finis in casu recto propriè & affirmatè prædicari de finito, seu destinato, potest. Et hunc propositionis sacramentalis, *hoc est corpus meum*, ortho-

orthodoxi sensum quoque admittunt: *Panis Eucharistici hic est finis, ut sit organum corporis Christi significandi, obsignandi, & exhibendi.* Salva res est, si oralis manducationis absit absurditas.

Instant: *non confundenda est propositio: Circumcisio est fœdus Dei: cum duabus ceteris: Circumcisio est signum fœderis, & circumcisio est signaculum justitiæ. Rationem hanc adferunt: quia, cum circumcisio dicitur signum fœderis, intelligitur signum memoriale, quod de fœdere capere debebant ex amputatione præputii: cuius externæ notæ respectu circumcisio, quæ ratione totius suæ essentiæ est fœdus, dicitur signum fœderis* *.

§. 12.

* pag. 505.

R. 1. Non confundimus propositiones, sed unam declaramus per alteram, scripturæ secuti ductum. Siquidem eandem Circumcisionem appellat *fœdus* & *signum fœderis*, & ideo quidem *fœdus*, quia est *signum fœderis*, seu, ut Animadverfores loquuntur, *memoriale*, quod de fœdere, seu receptione in divinum fœdus, capere debebant ex amputatione præputii. Hactenus igitur consentimus: Quia datur mihi explicatio propositionis sacramentalis, quam cum orthodoxis probo.

th. ead.

2. Circumcisionem verò, respectu totius suæ essentiæ, propriè esse fœdus Dei, falsum est, ex hoc ipso fundamento, quia propriè est signum fœderis. Erat fœdus Dei cum Abrahamo initum integrum & perfectum, etiam ante circumcisionem.

Quando autem à Paulo *circumcisio dicitur appellari signaculum justitiæ, quia est signum obsignans* *, & hoc ipsum damus. Quid enim aliud est *σφραγὶς*, nisi signum obsignans?

* ib. th. ead.

Sed *circumcisio, inquiunt, intelligitur de toto sacramento, quod fœderali ratione obligat circumcisos, & simul etiam justitiā oblatam & collatam obsignat* *.

§. 13.

* ib. th. ead.

R. Circumcisione suo modo ad fidem & gratitudinem obligatos esse Israëlitæ & oblatam collatamq; iis obsignatam esse justitiā, ultro damus, neque quicquam nostræ hoc modo decedit causæ & interpretationi: manet enim, quod volumus, circumcisionem dici fœdus, quia signum & sigillum est fœderis atque justitiæ in fœdere promissæ.

Excipiunt (3) *Elenchum parium committi: quia non sit par ratio, cum dicimus de circumcissione, quod sit signum fœderis, & cum de pane Eucharistico, quod sit corpus Christi: Fœdus enim sacramento sancitur, & proinde non est pars sacramenti, sed ejus finis: contra corpus Christi est pars cœnæ essentialis, finis non item* *.

§. 14.

* ib. th. ead.

R. 1. Has inter se propositiones comparamus. *Circumcisio est fœdus, & Panis est Christi corpus*: Par harum est ratio: utraq; est sacramentalis: neq; magis propriè Panis est corpus Christi, quàm circumcisio fœdus Dei, seu receptio in gratiam: neque magis corpus Christi est pars cœnæ essentialis, quàm fœdus circum-

cisionis; uti minus quoque sacramentum & signum corporis Christi non est panis Eucharisticus, quàm circumcisio fœderis: ut magno consensu prisca docet Ecclesia, quæ panem Eucharisticum appellat signum, figuram & typum corporis Christi.

2. Quid nî corpus Christi quoque dicatur finis cœnæ Dominicæ eodem sensu, quo fœdus circumcisionis finis? Ut enim circumcisio olim instituta erat ad obfignandam receptionem in fœdus seu gratiam: ita panis Eucharisticus ad obfignandam *κοινωνίαν* corporis Christi. Plura videantur hâc de re in doctrina sacramentorum generali.

§. 15.

* ib. th. 57.

Alterum exemplum depromo è cap. 12. Exod. v. 11. ubi agnus appellatur pascha seu transitus: Quia signum & sacramentum erat transitus: de quo actum ajunt disp. 9. th. 40. * quo lectorem remittimus. Plenè ad th. illam vindicatus est hic locus.

Tertium Exemplum sumo ex 1. Cor. 10. v. 4. ubi Apostolus ait: *Petra erat Christus*. Dico Apostolum loqui de petra, ex qua in deserto fluxit aqua: quæ non nisi *σημαντικῶς* & sacramentaliter Christus erat.

* ib. th. 58.

Excipiunt (1) *Sententia mea directè opponi sententiam venerabilis Bedæ, comment: in 1. Cor. 5. v. 10. Vbi verba Bedæ sunt: Non est dictum petra significabat Christum, sed Petra erat Christus. Idem ait: Christum esse petram propter firmitatem: opponi quoq; Martyris & Junii interpretationem* *.

R. Mihi non contradicit allegata Bedæ sententia: nam & ego cum Beda dico: *Non est dictum, Petra significabat Christum: sed, Petra erat Christus*. Interim dictum Apostoli sic interpretor cum Orthodoxis & Augustino, Epist. 102. *Aliquando res, quæ significat, nomen ejus rei, quam significat, accipit: sic enim & petra Christus, quia significat Christum*. Et de civitate Dei lib. 18. c. 38. *Dictum est ab Apostolo, petra erat Christus: quoniam Petra illa, de qua hoc dictum est, significabat utique Christum*. Et in Leviticum q. 57. *Hinc est, quod dictum est: Petra erat Christus: Non enim dixit, petra significabat Christum: (agnoscitis opinor, unde sua desumerit Beda) sed tanquam hoc esset: quod utique per substantiam non hoc erat, sed per significationem*. Sic & Hieronymus in hunc locum: *Petra erat Christus: quia Christus erat postmodum secuturus, cujus figuram tùm petra gerebat*. Et glossa interlinearis, *Petra erat Christus in signo*. Lyra, *Petra erat Christus, non per substantiam, sed per significationem*. Ab hâc sententiâ me non dimovent Martyr & Junius, quos alioquin magnifacio, neque Sociennos, ut vos per contemptum appellatis, quibus nemo Theologus magnus, nisi quem *oralis manducatio* magnum facit, sed eximios Dei servos & Ecclesiæ Doctores judico. Interim ipse quoque Junius in notis ad 1. Cor. 10. v. 4. *τὴν* erat interpretatur sacramentaliter significabat.

Exci-

Excipiunt (2) probandum esse Apostolum loqui de petra, ex qua in deserto aqua fluxit: contra verò pertendunt, loqui de Christo, qui in scriptura non raro petra & lapis dicitur*.

§.16.

* pag. 506.
th. ead.

R. Non est difficilis è textu probatio. De ea petra loquitur Apostolus, quam ante & proximè immediatè appellavit petram spiritualem. Atqui proximè & immediatè ante petram appellavit spiritualem, è qua potus fluxit spiritualis, nempe aqua rei spiritualis sacramentum: Ergo. *Propositio* patet ex immediata verborum coherrentia: *Bibebant ex sequente spiritali petra: Petra verò erat Christus.* *Assumptio* probatur quoque ex immediata verborum coherrentia: *omnes eundem potum spiritualement biberunt: Bibebant enim ex sequente spiritali petra.* Eodem sensu potus appellatur spiritualis, quo petra spiritualis, nempe propter spiritualement significationem, ut *Augustinus* interpretatur & ipsa loci circumstantia atque Apostoli scopus indigitat. Hanc nec *Mentzerus* sententiam falsitatis apertè audet accusare, contra *Sadeel.* de sacram. manducat. pag. 136. 158. Eodem sensu *Mannam* quoque appellat escam spiritualement versiculo proximè antegresso. Comparat enim, ut ipsa capituli & verborum docet inspectio; duo sacramenta N. T. cum duobus illis V. T. in identitate rei significatæ & diversitate signorum, loquendi modo in sacramentis usitato. Unde *Augustinus* tract. 26. in Johan. *Sacramenta illa fuerunt: in signis diversa sunt, sed in re, quæ significatur, paria sunt: & tract. 45. Videte ergò, fide manente, signa variata. Ibi petra Christus, nobis Christus, quod in altari Dei ponitur: & illi pro magno sacramento ejusdem Christi biberunt aquam profluentem de petra, nos, quid bibamus, norunt fideles. Si speciem visibilem intendas, aliud est: si intelligibilem significationem, eundem potum spiritualement biberunt.* Eodem igitur sensu petra appellatur Christus, quo panis Christi corpus: quia ut petra fuit sacramentum Christi, ita & panis corporis Christi. Utrobique res significans nomen ejus rei, quam significat, accipit: secundum *Augustini* doctrinam.

Deinde de illa petra Paulus loquitur, cujus omnes Israëlitæ, tam infideles, quàm fideles facti sunt participes. Atqui non omnes facti sunt participes Christi, Messia promissi: Ergo.

Propositio probatur, quia sine discrimine omnes dicuntur bibisse eundem potum spiritualement. v. 3. *Assumptio* prob. quia infideles partem in Christo non habuerunt. *Quod enim consortium justitiæ cum injustitia? Et quæ communio luci cum tenebris? Et quæ concordia Christo cum Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli?* 2. Cor. 6. v. 14. 15. His & similibus dubio procul inducti argumentis *Augustinus*, *Hieronymus*, *Lyra*, *Beda*, & alii nostram amplexi sunt sententiam.

2. Christum in scriptura comparari lapidi, seu petra, & metaphoricè petram appellari, extra controversiam est. De petra verò metaphorica Christum prædi-

prædicari, ecquo docebunt exemplo? Ex hoc quidem loco omnium minimè. Loquitur enim Apostolus de petra deserti propriè dicta, cujus officium sacramentale explicat, ut modò ostendimus.

Interim contrarium probare nituntur Animadversores, & quidem argumento, ut glorientur, fortissimo.

§. 17. De illa petra loquitur Apostolus, quæ Judeos per desertum est comitata. Sed ea petra, quam Moses percussit, Judeos per desertum non est comitata. Ergo &c.

* ib. th. ead. Loquitur igitur de Christo, quem Judei in itinere fidelem habuere comitem *.

R. Assumptionem nego: Comitata est Israëlitas petra deserti, ratione aquæ ex ea fluentis & Israëlitas progredientes sequentis. Neque ita Piscator tantum & Parens interpretantur, qui ab Animadversoribus perstringuntur: sed & in commentariis Hieronymus ad verba, bibebant de spiritali conseguente eos petra: ostendit, inquit, Apostolus, quoniam populi s Israël, quàm diu in deserto fuit, per omne iter eorum sequebatur eos petra. Unde populo cum omni substantiâ sua fluenta suffecerunt: donec pervenientes in terram Moab puteum effoderunt aquarum &c. Et Lyra in commentario: conseguente eos petra, id est, satisfaciente voluntatibus eorum, quod, quoquò irent, aqua inundantes secuta sunt. Neque obscure firmat sententiam hanc Psal. 78. v. 15. 16. Fiderat rupes in deserto, ut potum præberet in abyssis plurimum. Educens fluenta è Petra, & demittens tanquam flumina aquas. Tamnè citò defecisse vel exaruisse fluenta illa & flumina credemus, ut aliquò usque secuta populum tardè progredientem non sint. Sic & Psalmo 105. v. 41. Aperuit rupem & effluxerunt aquæ, ambulantes per siticulosa loca, ut fluvius. Præter eas, quas petra effudit, in proximo aquæ non fuerunt, neque novo miraculo è terra arida evocatas legimus. Unde igitur nisi ex petra illa copiosissimè fluentes & populum, instar fluminis, comitantes?

§. 18. Sed & hoc nolunt admittere Aristarchi nostri duabus freti rationibus:

(1) Quod scriptura semper inter petram & aquas ipsius distinguat. Iesaiæ 48. v. 21. Exod. 13. v. 6. Numerorum 20. v. 8. 9. 10. 11. 12. Psal. 78. v. 15. 16. Et ut in typo, sic & in antitypo inter hæc duo distinguat: quia non tantum dici, quod Christus sit petra, sed, etiam, quod ex illo profluant aquæ vivæ, Iohan. 4.

* ib. th. ead. v. 10. *.

R. In alięatis locis inter petram & aquas distingui facilè largior: inde verò sequi semper & ubique expressè distingui, nego: Et in hoc quidem ipso præsentē loco distinguere nos textus haud patitur; nisi quod petra deserti secuta populum dicatur, quia aquæ ex ea uberrimè profluentes sunt secutæ, ut ante ostendimus. Petram, quatenus ex ea fluxerunt aquæ populum reficientes, typum fuisse Christi neino nostrum negat: imò de hac petra, tanquam typo & sacramento, affirmari Christum, tanquam antitypum & rem sacramenti, contendimus: et si

etsi utrumque rectè dicitur, & petram & aquam inde manantem esse Christi typum: siquidem Christus & aqua & petra vivifica est.

Præpositionem ἐκ (*biberunt ἐκ πνευματικῆς πέτρας*) notare hoc loco non materiam, sed causam efficientem, seu autorem aquæ Christum, nego: quia planè coactum est. Fluit sensus & ratio sensus ex Apostoli verbis: *omnes eundem potum spiritualem biberunt*: ratio: *quia biberunt ex sequente spirituali petra*: hoc est, ex aqua, quam percussa deserti petra jugi Fluxu fudit plenis rivis & fluentis, uti psalmus loquitur. Ubi ratio consequentiæ est evidens.

Sin verò petram intelligas metaphoricam, & Christum interpreteris, consequentiæ ratio vacillabit: quia identitas auctoris Dei seu Christi, necessariò identitatem potus non arguit cum πολυποίκιλος auctoris sit sapientia & potentia, quæ diversissimos exhibere & conferre potus potuit: uti reverà contulit. Nonnullis enim tantùm aquam deserti dedit, nempe infidelibus: aliis cœlestem aquam applicuit, prius quam illam petræ aquam libassent, nempe iis qui in fide ante decesserant: aliis utramque. Ita dubium non est, quin magna aquarum varietas toto illo peregrinationis in deserto tempore Israëlitis à Deo oblata fuerit.

(2) *Quod reclamet Historia: quia paulo post denno indiguerunt aquâ, quâ non indignissent, si aqua de petra eos subinde fuisset secuta*.*

§. 19.

* ib. th. ead.

R. Quanto post intervallo aquâ iterum indiguerint, non possunt definire Animadversores: neque historia reclamatur: cui sua constat veritas, modò aliquo usque euntes comitata sit Petræ aqua, quod factum cur non credamus, causa planè nulla est: favente textu Apostolico, psalmique 78 præconio, & priscis quoque Doctoribus assentientibus. Itaque scrupulus, qui *Parco* objicitur, me non urget vel angit. Concludo igitur, manere *metonymiam sacramentalem*, quam ita appellare orthodoxi consueverunt, & exulare à loco Apostolico *metaphoram*.

Quartum exemplum de promo ex Gen. 41. v. 26. Ubi septem vacca dicuntur septem esse anni: quia septem annos significant.

§. 20.

Excipiunt (1) *De somnio exemplum hoc loqui: Sacram cœnam nullatenus attingere*.*

* pag. 507.
th. 59.

R. Nihil ad rem hæc facit exceptio, attingit exemplum loquendi modum, de quo quæstio est, nempe an τὸ Ἔστι in scripturis pro *significat* usurpetur, adeoque per id signatum de signo in casu recto affirmetur?

Usurpari probamus: siquidem *septem vacca dicuntur esse septem anni, quia significant septem annos*.

Excipiunt (2) *tropum latere in prædicato, dum per metonymiam signatum ponitur pro signo, nempe anni pro signis annorum*.*

§. 21.

* ib. th. ead.

R. 1. Agnoscunt igitur *Lutherani*, signatum de signo affirmari in casu recto, non esse insolens: quod & nostri volunt Doctores: quorum nonnulli metonymiam hanc quoque agnoscunt, ut suo loco videbimus. Eodem autem res redibit, siue dicas, *panis Eucharisticus significat corpus Christi*: siue, *panis Eucharisticus est signum corporis Christi*: uti eodem redit, siue dicas, *septem vaccae significant septem annos*, siue, *septem vaccae sunt signa septem annorum*. *Lutherus* in cap. 41. *Genes.* annuit, quando ait *septenarium numerum* (vaccarum & spicarum) *utrinque septem annos designare & esse eandem significationem duplicis signi*. Quid quaeso aliud voluit *Lutherus*, quam septem spicas septemque vaccas significare septem annos?

2. Tò *Est*, cur hoc loco non interpretemur, *significat*, causa planè nulla est: siquidem & sensus hoc modo sanus manet, & peregrina aut insolens significatio copulae, *Est*, non tribuitur. Unde, post longam tergiversationem, *Bellarminus* fatetur, in explicationibus vocabulorum, *Est*, ordinariè accipi pro *significat*: Et *Costerus*, *parabola*, inquit, & *similitudines antecedentes indicant, illud, Est, idem valere quod significat*. *Augustinus* in hanc sententiam totus concedit. Haec tenus prima mea ratio vindicata.

Secundatio: Qualis est locutio, *calix est novum Testamentum in meo sanguine*: talis quoque est locutio: *Hoc est corpus meum*: Atqui prior est sacramentalis; Dicitur enim calix novum Testamentum, quia vinum calice contentum Eucharisticum est signum & sigillum novi Testamenti per Christi sanguinem sanciti.

S. 22.

Excipiunt (1) *Majorem simpliciter non concedi: quod non planè inter se convenient haec propositiones: quia prior in praedicato habet accidens: posterior nomen substantiae* *.

* ib. th. 60.

R. En frigidam cavillationem & sequelae cadaver! *propositionis unius praedicatum est accidens, alterius substantia*. Ergo similis praedicandi modus in iis non est: Ergo utraq; sacramentalis non est: Ergo tò est in utraque non ponitur pro *significat*. Quasi ad praedicationis similitudinem, in collatione duarum pluriumve propositionum, necessaria semper sit convenientia in praedicatis respectu praedicamenti.

Propositiones, *Panis est Christi corpus*, & *Circumcisio est foedus*, convenient in praedicatione sacramentali: quamvis praedicata & subiecta praedicamenti differant. Appellatur enim circumcisio foedus: quia, scripturâ interprete, est signum & sigillum foederis: ita panis Christi corpus, quia sacramentum est corporis Christi, ut jam pridem orthodoxa antiquitas est confessa: neque subiectae materiae indoles reiue veritas admittit glossas alias. Hinc, praedicamentorum in subiectis vel praedicatis insuper habitâ diversitate, regulam *Augustinus* tradit hujus

huiusmodi: Solet res, quæ significat, ejus rei, quam significat, nomine nominari: quæst. super Levit. 57. Quam subjecto exemplo, *Petra erat Christus*, declarat, sic Epist. 3. ad Bonif. *sacramenta ex hac similitudine plerumq; ipsarum etiam rerum nomina accipiunt: & contra Adimant. c. 12. Non dubitavit Dominus dicere, Hoc est corpus meum, cum daret signum corporis sui.* Vid. eund. contr. Maxim. lib. 3. c. 28. Quam in sententiam Theodoretus in Atrepto: Ο σωτήρ ὁ ἡμέτερος ἐν ἡλλάξε τὰ ὀνόματα, καὶ τῷ μὲν σώματι τὸ τῆ συμβόλων τέθεικεν ὄνομα, τῷ δὲ συμβόλῳ τὸ τῆ σώματος. Idem paulò post: τῆς ἐναλλαγῆς hujus rationem reddit: Δὴ λῶ ὁ σκοβός. ἡ βαλήθι γὰρ τῆς τῶν δείων μυσηρίων μεταλλαμβάνοντας μὴ τῇ φύσει τῶν βλέπομένων προσέχειν, ἀλλὰ διὰ τῆς τῶν ὀνομάτων ἀναλλαγῆς πιστεύειν τῇ ἐκ τῆς χάριτος γεγεννημένῃ μεταβολῇ. Οὐ γὰρ δὴ τὸ φύσει σῶμα σίτον καὶ ἄρτον προσαγορεύσας, καὶ αὐτὸ πάλιν ἑαυτὸν ἄμπελον ὀνομάσας, ὥτως τὰ ὀρώμενα σύμβολα τῇ τῆ σώματος καὶ αἵματος προσηγορίᾳ πέπληκεν, ὅτι τὴν φύσιν μεταβαλὼν, ἀλλὰ τὴν χάριν τῇ φύσει προστεθεικώς: Paulò post querenti, ἡ παναγία τροφή τίνος σύμβολον καὶ τίς; respondet: ὦν τὰς προσηγορίας ἐδέξαντο. In *Asinchoyto*, Eranista querenti: τὰ μουσικὰ σύμβολα τίνων ἐστὶ σύμβολα; respondet orthodoxus, τῶν ὄντων σώματος δεσποτικῆς καὶ αἵματος: χρὴ γὰρ εἶναι τὸ τῆς αἰκόνος ἀρχέτυπον, καὶ γὰρ οἱ ζωγράφοι τὴν φύσιν μιμῶνται, καὶ τῶν ὁμομένων γράφουσιν τὰς εἰκόνας. *Macar. homil. 27.* ἄρτος καὶ οἶνος ἀνπτυκὰ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ αἵματος, legatur Epistola *Melanchthonis ad Palatinum Rheni*. Videatur *Polanus*, in *Symph. c. 17.* Ubi ex Patribus prolixè probat, panem appellari corpus Christi, quia est *sacramentum, mysterium, symbolum, typus, antitypum, figura, signum, imago, similitudo, memoria corporis Dominici*. Probat τὸ *Est*, à Patribus exponi, *significat, representat*. Patrum verba heic allegare nimis esset prolixum: factum id ab aliis & in specie quidem à *Polano & consens. orthodoxo*, cap. 4. E multis paucula adhuc, in Juniorum gratiam, libet enotare & annotare

Cyprian. de chrism. & Resurrect. Cum panis dicitur corpus Christi, significantia & significata iisdem nominibus censentur.

Ambros. lib. 2. de myster. fidel. verba: Hoc est corpus meum & hic est sanguis meus: idem ait valere, quod, veri corporis & sanguinis sacramentum esse: quæ ita intelligi oportere addit: Quia ante consecrationem alia species nominatur, post consecrationem corpus Christi verè significatur. Ante consecrationem aliud dicitur: post consecrationem sanguis Christi nuncupatur.

August. ad Bonifac. Cum panis dicitur corpus Christi, sacramentum corporis Christi, secundum quendam modum est corpus Christi: quia videlicet sacramentum tantæ rei, nomine ipsius rei vocatur: sicut Baptismus dicitur esse fides, quia est sacramentum fidei: propter enim similitudinem & analogiam, quam habent sacramenta cum rebus, quarum sacramenta sunt, nomina ipsarum rerum sortiuntur.

Item: *Cœlestis panis suo modo vocatur Christi corpus: cum reverâ sit sacramentum ipsius corporis, quod in cruce immolatum fuit.* Hæc verba interpretatur Glossator decret. cap. Hoc est: de consecr. dist. 2. *Cœlestis panis, id est, cœleste sacramentum, quod repræsentat Christi carnem, dicitur corpus Christi, sed improprie: unde dicitur suo modo, sed non rei veritate, sed in significante mysterio, ut sit sensus, vocatur Christi corpus, id est, significat.* Longe ante Zwinglium hæc sunt scripta.

Patet hinc objectionis Lutheranae: *Christus dixit, Hoc est corpus meum: non dixit: Hoc significat corpus meum: Ergo sensus verborum Christi non est: Hoc significat corpus meum, vel signum est corporis mei.* Consequentiam à Patribus negari! Unde Augustinus, diversis in locis: *Non dictum est, Petra significat Christum, sed Petra erat Christus: tanquam hoc esset, quod utique per substantiam non erat, sed per significationem: Quemadmodum nec dictum est: per Baptismum sepulturam in mortem cum Christo significamus; sed, prorsus consepulti sumus, quamvis per mortis similitudinem.* Et quid quæso ineptius illâ consequentiâ? Quâ omnem διαβολῶν τῷ πῑτῷ improprii iustuleris. Exempli gratiâ: Deus in promulgatione primi Evangelii non dixit: *Messias ex virgine nasciturus regnum Satanae destruet, & morte suâ captivos homines liberabit:* Sed dixit: *Semen mulieris conteret caput serpentis.* Ergo sensus huius Evangelii non est, quem διαβολῶν illa exprimit. Eidem ubique uti artificio licebit.

Sed obstrepit heic Graverus, & negat τὸ Ἔστι exponi posse per significat: vel, est signum: in absurd. pag. 140.

(1) Si *Est* exponi potest per significat: sequitur idem esse rem & signum rei: est falsum consequens: Ergo & antecedens.

R. *Assumptio* nihil habet falsi vel absurdi: si hic ejus sit sensus: idem, diverso respectu, est res & signum rei: pro ut vox eadem, *Est*, modò ὑπαγωγικῶς, modò σημειωτικῶς est, ut supra ostendimus; modò proprie, modò improprie fumitur: corpus etiam, citra absurditatem, proprie pro re, improprie, pro signo rei potest poni.

2. Si verba, *Hoc est corpus meum, ita sunt resolvenda, Hic panis est signum corporis mei: sequitur Christum falsò adjecisse: quod pro vobis traditur: quia signum corporis Christi pro nobis non est traditum.*

R. Consequentia connexi negatur; probatio inconsequens est: quia verba, quod pro vobis traditur, parte resolutione illâ, non pertinent ad integrum prædicatum, sed ad mortem ejus: vide Exerc. 97. §. 62. ubi objectio hæc expeditur.

3. Si verba, *Hoc est corpus meum, ita sunt resolvenda. Hic panis est signum corporis mei, sequitur Christum in verbis cœna nullam prorsus instituisse manducationem corporis sui, nec fidei nec oris.*

Connexi consequentiam probat: *quia per illam interpretationem Christus iussisset tantum corporis signum manducari: quod non est ipsum Christi corpus.*

R. Connexum negatur: probatio inconsequens est: præcipitur, non obstante interpretatione illâ, manducatio sacramentalis & oralis quæ est symboli corporis Christi, cui nomen corporis tribuitur: cumq; oralis & sacramentalis manducatio præcipiatur ejusmodi, quod conjuncta sit cum recordatione corporis propriè dicti pro nobis in mortem traditi, utique & manducatio fidei præcipietur: Manducatio verò oralis propriè dicti corporis Christi nulla præcipitur: quia absurda, in humana, jam impossibilis & planè inutilis est.

Sed propositionum sacramentaliū interpretes audiamus Animadverfores.

§. 23.

*Propositio, Hoc est corpus meum, docet, quid detur cum pane manducandum, videlicet, corpus Christi. Altera, Calix est novum Testamentū, docet, propter quid detur ex calice cum vino benedicto sanguis Christi: nempe ad sanciendum fœdus testamentarium.**

*ib. th. ead.

R. Quis credidisset *oralem manducationem* tam solido niti fundamento? Omnia sc. sunt expedita & plana, modò *orali glossæ* sua constet veritas & auctoritas. Quam heic desideramus. Scripturæ, sacramentum naturæ, & piæ vetustati consona interpretatio hæc est: Docet utraque propositio, quodnam sit panis & calicis Eucharistici officium, quod ex institutione Servatoris nova accepit: nempe sacramentum esse, hoc est, signum & sigillum sacrum corporis Christi pro nobis in mortem traditi sanguinisque pro nobis fusi in remissionem peccatorum, quam, certò veluti pignore & arrhâ, fidelibus Servator confirmat & obsignat. Interim cum pane exhibetur quoque manducandum Christi corpus, & cum vino bibendus sanguis, sed non *oraliter & capernaiticè*, verum sacramentaliter & spiritualiter, ut suo loco explicamus. Si propositio, *Panis est corpus Christi*, docet, quid detur cum pane manducandum, nempe, corpus Christi: Quid nî propositio quoque, *Calix est N. Testam.* doceat quoque, quid detur cum calice bibendum, nempe, novum Testamentū. Mirum *oraliter* bibendi genus, quo Testamentum *oraliter* & propriè bibitur! Periculosi homines, qui Testamenta deglutiunt.

2. Benedicto calicis Eucharistici vino non demum sancitur *fœdus testamentarium*, sed sancitum confirmatur & obsignatur: uti fœdus olim cum Abrahamo initum sacramento circumcisionis postmodum confirmabatur & obsignabatur.

Excipiunt (2) *Minorem negando: quia poculum, id est, vinum, docente Mentzero, verissimè est novum Testamentum in sanguine Christi. Sancitur enim Testamentum novum inter Deum & homines ipso sanguine Christi in ara crucis effuso: quomodo sancitum & confirmatum est novum Testamentum ex parte Dei. Idem sanguis nobis exhibetur bibendus in poculo,*

§. 24.

ut ex nostra parte etiam novum Testamentum conformetur, nobisq; applicetur. Rectè igitur & verè dicitur: Hoc poculum, juxta Christi institutionem, à nobis haustum est novum Testamentum: vel, sanguinis Christi ex hoc poculo bibitio est novum Testamentum*.

*ib. th. ead.

& pag. 508.

th. ead.

R. Poculum, hoc est vinum poculo contentum (per *Synecdochen* continentis) verissimè esse novum Testamentum sanguine Christi sancitum, nemo negat orthodoxorum: & quis negaret, affirmante Servatore, cujus propositio est: *Calix, seu poculum est novum Testamentum &c.* An verò propria hæc sit prædicatio, in quæstione est? Nos phrasin agnoscimus *sacramentalem*, quâ signis tribuntur nomina rerum signatarum, ut ex *Patribus* antè ipsaque scriptura ostendi. Cæterum sanguine Christi in ara crucis effuso sancitum esse novum Testamentum ultrò damus: idem nobis confirmari exhibitione & sumptione vini Eucharistici, tanquam sacri signi & sigilli fidem nostram excitantis & applicationem promoventis, & ipsum est verissimum. Interim propriè vel poculum, vel vinum in poculo, vel etiam sanguinem Redemptoris esse novum Testamentum, planè falsum est, nullisque unquam vel *Mentzeri* vel alterius *Lutherani* Doctoris artibus evadet verum. *Poculum, vinum, sanguis*, substantiæ sunt: *Testamentum* accidens esse Animadversores nostri modò affirmarunt. Sanguinis bibitio & novum Testamentum quoque distinctissima sunt.

§. 25.

Excipiunt (3) *Argumentum Wendelini invertendo*: *Calix propriè & verè est novum Testamentum, seu fœdus in Christi sanguine*: Ergo & Hoc, (non panis tantum, sed totum, quod Christus præbebat manducandum *συνεπλεγμένως*) propriè est corpus Christi: & proinde propositio, *Hoc est corpus meum*, non impropria sed propria est*.

*ib. th. ead.

R. I. De antecedente quid statuam, jam ante dixi: falsum & viro docto indignum est: digna tamen falso dogmate & absurdo probatio absurda. Qui, quid sit propriè *testamentum* & *fœdus* noverit, profectò stultus fuerit, si persuaderi sibi patiat, calicem, sive aureum, sive argenteum, sive ligneum, propriè testamentum esse aut fœdus: quamvis testamento confirmando adhiberi possit. Miræ certè à *Lutheranis* Doctoribus *oralem manducationem & bibitionem* tam reddi suspectam argumentis tam frivolis & manifestè falsis atque absurdis!

2. Ex absurdo antecedente consequens infertur absurdum, idque ipsum inconsequens. Totum aliquod complexum propriè esse partem complexi, & de toto in casu recto propriè prædicari partem, falsum est, & falsum esse norunt, qui *nondum ere lavantur*. Hoc denotare complexum & ipsum esse falsum, supra ostendi.

Tertia ratio: Qualis est Pauli locutio: *Panis est communicatio corporis Christi*: Talis

Talis quoque est Christi locutio: *Panis est corpus meum*: vel, *Panis est corpus Christi*. Atqui illa est sacramentalis. Ergo.

Excipiunt (1) *maiores concedi de propositione Ecclesiastica dextrè exposita, non autem de propositione Christi, quæ & aliud habeat subiectum & aliud prædicatum* *.

§. 26.

* ib. th. 61.

R. 1. Propositio Christi ab Ecclesiæ Christi propositione sensu non discrepat: siquidem audit sponsi & pastoris sui vocem. Lutherus tamen non *Ecclesiasticam* tantum, sed & *Apostolicam* ait esse propositionem: *Panis est corpus Christi*. T. 3. F. 548. verba allegavi supra. Certè mirum est in tam clara Evangelij luce tam miserè cœcutire viros Doctos! Quis quæso perluadere sibi posset, *Pauli*, cum diceret, *Panis est communio corporis Christi*, aliam fuisse mentem quam fuit *Christi*, cum de mensa acceptum fractumque panem discipulis suis monstraret & diceret, *Hoc est corpus meum*? Nemo veterum & orthodoxorum Doctorum unquam dubitavit. Cum μετέσφα & συνελξα error hic in Ecclesiam Christi irrepsit, qui jam miserrimè eam lancinat.

2. Quoad sensum igitur idem est subiectum idemque prædicatum. τὸ *Hoc*, Paulo est panis, ut supra vidimus: *Communio corporis Christi* & *corpus Christi* ad eundem tendunt scopum. Est enim panis sacramentum corporis Christi, quia *organon* est, quo ad communionem ejus adducimur. Est *sacramentum* communionis corporis Christi, quia ad corpus Christi apprehendendum adducit fidem panis Eucharisticus, & oculis repræsentat atque exhibet, quod verbum auribus.

3. Nec subiecti nec prædicati diversitas impedit, quo minus prædicandi modus sit idem, nempe sacramentalis: modò propositiones pro objecto habeant sacramentum.

Excipiunt (2) *Minorem niti falsâ hypotthesi, quod Paulus, quando κοινωvίαν dicit corporis Christi, loquatur de communione Christi & fidelium, cum tamen loquatur de communione panis & corporis Christi* *.

§ 27.

* ib. th. ead.

R. 1. Falsum hominibus hisce est, quicquid *orali manducationi* impedimento videtur esse: unde tanta eorum sollicitudo, ne quid detrimenti res *oralis* capiat, uterque laboret & dissipetur publica. Sanè ἀθεόλογον est, negare, Apostolum loqui de comunione Christi & fidelium. Aut forsan eo fine non est instituta Domini cœna, ut κοινωvοι, seu participes Christi & omnium ejus beneficiorum fiant fideles, neq; Eucharisticus panis organum est κοινωvίας istius? Et quid sequentia sibi aliud volunt, quam κοινωvίαν fidelium inter se & cum Christo, quoniam *unus panis, unum corpus multi sumus: omnes unius panis sumus particeps*. Videatur *consens. orthod.* pag. 74. Apage igitur monstra ipsis etiam Lutheranis

invl-

invisa: nam & oralitas infert κοινωνίαν oralem & corporalem Christi & fidelium, imò & infidelium, hoc est, Christi & Belialis.

2. Ad præsentia Apostoli verba monet Osiander, diligenter observandum esse, quod ii, qui panem in S. cœna sumunt, & è poculo consecrato bibunt, fiant participes corporis & sanguinis Domini. Agnoscit igitur κοινωνία heic tradi & commendari non tantum signi & rei signatæ, sed & hominum sacramento utentium, cum autore sacramenti Christo: quod & alii credunt Lutherani. Imò κοινωνία symbolorum sacramentalium & rerum signatarum unice destinata est ad κοινωνίαν Christi & utentium. Quid Lutherus, antequàm adversarium sibi numo aureo emisset? Expedi, inquit, & est necesse, quod hæc communio cum Christo omnibus sanctis fidelibus in ipsomet Christo arcanè, invisibiliter & spiritualiter fiat, & quod tantum corporale, visibile & externum ipsius signum nobis exhibeatur: eaq; est vera hujus sacramenti significatio: In Serm. de Euchar.

3. Theophylacti hæc est paraphrasis: non dixit μετοχή, id est, participatio, sed κοινωνία, id est communio, ut aliquid excellentius indicet, summam puta unionem. Quod autem dicit, hujusmodi est: Hoc, quod in calice est, illud est, quod ex latere fluxit Christi, sanguis nimirum pretiosus. Ex eo accipientes communicamus, hoc est, unimur Christo. Et ad verba: Panis, quem frangimus &c. pro eo dixit, quod est: æquè ac illud corpus Christo unitum est, sic & nos ipsi Christo per panem hunc unimur. Et ad sequentia: Quoniam unus panis & unum corpus &c. quia dixerat, communio corporis est; communicans autem est aliud ab eo, cui communicat: jam majus quiddam demonstrat, inquiens, quoniam illud ipsum corpus sumus. Quid enim est panis? Corpus Christi. Quid autem sunt assumentes corpus Christi? Non corpora multa, sed unum corpus: quemadmodum panis ex multis granis unus efficitur, sic & nos, multi cum sumus, unum efficimur corpus Christi. Et ad illa: Omnes ex uno pane participamus &c. Quomodo igitur charitatem non observamus & unum secundum hoc non efficimur? Atqui Deus, inquit, propterea corpus suum nobis tradit, ut uniat nos cum erga se ipsum, tum nos inter nos mutuo. Hoc ex Chrysostomo Theophylact. observetur & illud Cyrilli, in Johan. lib. II. cap. 20. virtus sanctissimæ carnis Christi unum corpus facit participantes: eâ de causa participes Christi & concorporales sumus. Hujus μετοχῆς συσσωματώσεως instrumentum est sacra cœna, & hoc respectu Panis appellatur κοινωνία corporis: ut Augustinus docet ad fratres in Eremita serm. 28. Hoc sacramentum ideo nobis datum est, ut corpus quod est in terris, cum capite, quod est in cœlis, coadunetur. Plura videantur: Exerc. 106. §. 46. in fine. Et orthodox. consen. cap. I.

Interim nè minus videar liberalis, largior Animadversoribus, quod & ante attingi, etiam heic intervenire communionem panis & corporis Christi, hoc est, unio-

unionem sacramenti visibilis & rei, quæ non videtur, quam natura deposcit sacramenti: etsi principalis illa non est, sed organica tantum.

Quarta ratio: Si propositio Christi propriè & κατὰ τὸ ῥητὸν esset intelligenda, sequeretur panem σιωδῶς, substantialiter & propriè esse Christi corpus. Atqui falsum consequens: Ergo. Assumptio probatur: quia sequeretur 1. Christum, cum de mensa panemsumeret & frangeret, corpus suum sumsisse manibus & fregisse, adeoque & sanguinem suum fudisse prius, quàm crucifixus à Judæis esset. 2. panem propriè pro nobis in mortem esse datum, & vinum in remissionem peccatorum effusum. 3. Christi corpus jam gloriosum in cœna etiamnum frangi & sanguinem fundi. 4. In symbolo Apostolico nos frustra credere reditum Christi in hunc mundum &c. theol. pag. 383.

Excipiunt (1) *Falsum esse connexum*: verba enim institutionis: *Hoc est corpus meum*: secundum literam & propriè intellecta nullum alium sensum gignere, nisi hunc: *in cum & sub pane est corpus meum*; ceteras expositiones omnes absurda inuehere: & Calvinisticam quidem inferre propositionem identicam, panis est panis*.

S. 28.

* ib. th. 62.

R. 1. *Connexum* falsitatis arguitur falsissimè: siquidem propositio κατὰ τὸ ῥητὸν intellecta non est, nisi cuius partes omnes, quoad verba, intelliguntur propriè, & secundum proprietatem suam, sensum inferunt proprium, qui, si rem exquisitè ponderemus, non potest esse, nisi à signorum, hoc est verborum, proprietate. Improperitas, quam nonnulli non in verbis, sed in connexionione, quærunt, & invenire sibi videntur, exemplis nondum est evicta. Concessa verò proprietate omnium verborum, necessariò concedenda sunt, quæ inde necessariò consequuntur: nempe, ut eadem propriè dicantur de symbolis sacramentalibus & de rebus cœlestibus; siquidem symbola sacramentalia propriè res cœlestes esse supponuntur. Unde absurda pullulant, quæ recensui.

2. Verba Christi, *Hoc est corpus meum*, propriè & κατὰ τὸ ῥητὸν intellecta non nisi hunc inferre sensum, *in cum & sub pane est corpus meum*, planè falsum est, & ante excogitatam *oralem manducationem*, inauditum. Quamvis enim copula & prædicatum hoc modo sensuque propriam suam retineant significationem: tamen subjectum, *Hoc*, à propria sua significatione abire longissimè, mentis sanæ nemo inficiabitur. Quis enim fando unquam accepit, (nisi ex recentibus *Lutheranis*, post natum *oralis manducationis* mysterium) *Hoc* propriè significare *in cum & sub hoc*? In confesso apud omnes est, *Hoc*, absolutè positum in demonstratione propriè idem esse, quod *hec res*. *Hec* verò res quantum differat ab *in cum & sub hac re*, nemo nisi rerum & verborum rudis nescit. Si respondens tuus, Gerharde, monstrato aureo poculo aquæ *Salanæ* nonnihil continente, diceret? *En pro præsidii studio hoc tibi dono, & de sermonis mei proprietate securum*

bbb

re esse,

te esse jubeo: tuisque in præfulgidum metallum defixis cogitationibus & oculis, exciperet, non poculum tibi esse destinatum & donatum, sed id, quod est in poculo: Hoc enim sermonis velle proprietatem. An non indignabundus illud tibi regereres, & de proprietate demonstrativi *Hoc* consulere Grammaticos & Lexica asinum & ingratum discipulum juberet? Quod remittendum tibi duxi pro *Didactro* in *sacculo* supra oblato. Unicum mihi saltem probæ notæ priscum autorem nominate, qui demonstrativi *Hoc* propriam significationem *in, cum & sub Hoc*, esse scribat.

3. Reliquis omnibus interpretationibus absurda, & in specie nostra, *propositionem identicam*, panis est panis, inveni, non minus est falsum. De aliis non laboramus: Nostra nec absurdum, nec identicam propositionem infert: nisi identicas appelles omnes eas, quarum subjectum exprimitur per *δεικτικόν*, *Hoc*, de quo in casu recto prædicatum affirmatur per copulam *Est*. Ita verò identicarum, & quidem nugatoriarum, quas, ut opinor, solas perstringitis, plena erunt omnia. Digito in aurum, argentum, lignum, saxum &c. intento dicimus, hoc est aurum, hoc est argentum, lignum saxum &c. illud verò, quod indigitamus τὸ *Hoc*, est aurum argentum lignum &c. En igitur propositiones identicas, aurum est aurum, argentum est argentum, lignum est lignum &c.

Sed identica longè ineptiori ratione nobis exprobratur. Siquidem interpretatio nostra propositionem exhibet hanc: *Panis est signum corporis Christi*, vel, *panis significat corpus Christi*, quam nemo sanæ mentis nugatoriæ identitatis accusaverit; siquidem de subjecto adjunctum prædicatur officium, veluti cum circumcisio dicitur esse signum fœderis. Quò igitur mentes vobis Animadversores? Ad præcedentem provocatis demonstrationem, quæ pag. 499. th. 45. occurrit, in quam si nostram consuluerit Lector exercitationem, provocari intelliget, non ad demonstrationem, sed ad putidam & puerilem sophisticationem: quâ Pauli quoque propositionem, *Petra erat Christus*, stante adversariorum interpretatione, in identicam nugatoriam posses transformare: Si nempe loco subjecti, quod est Petra, secundum Animadversores nostros, metaphorica, hoc est, ipse Christus, ponatur. Christus, unde identica, *Christus erat Christus*. Quis hoc non miretur artificium aut metamorphosin ingeniosam!

Interim quàm egregia sit interpretatio *Lutherana*; Hoc, id est, Hoc complexum panis & corporis mei est corpus meum: vel, *in cum & sub hoc* complexo panis & corporis mei est corpus meum: veluti si dicas, *in cum & sub hoc* complexo vasis & vini est vinum. Cogitet quæso æquus & præjudicio falso non fasciatus Lector: liquor est in vase, non in complexo vasis & liquoris.

29.

Assunt, negato connexo, omnia concidere absurda, quæ deduco: quæ tunc demum sint consecutura, si propositioni Eucharistica: Hoc est corpus meum, æquipollere

pollere diceretur Ecclesiastica: Panis est corpus Christi, & copula est per *mutatum* est, ex mente Pontificiorum, exponeretur*.

* pag. 509.
th. ead.

R. Connexum absque omni ratione negari, jam ante ostendi. In propositione Eucharistica per *Hoc* indigitari panem, supra probavi: ubi & *Lutheri* aliorumque Lutheranorum & piæ vetustatis consensum laudavi. Quod assuitur de copula, *Est*: pro *mutatum est*, plane frivolum est, & nodum hunc non solvit: Nam si subjectum, *Hoc*, propriè panis est: & copula, *Est*, in propria significatione accipitur: uti accipitur, quando dico: *Panis est substantia, est corpus, est alimentum* &c. prædicatum, *corpus Christi*, itidem in propria significatione: Breviter: Si panis propriè est corpus Christi: uti propriè dicitur esse signum corporis Christi; non possunt non sequi absurda illa omnia, quæ deduco, veluti, si Panis est propriè signum corporis Christi, de signo corporis Christi verè & propriè affirmo, quæ de pane propriè & verè affirmo: quod nempe ex aqua sit & farinâ, quod pi. satur, frangatur, manibus tractetur, in os ingeratur, dentibus comminuetur, in stomachum trajiciatur, in substantiam humanam convertatur &c. Hæc enim omnia de pane verè propriè affirmantur. Si igitur, cum Christus de mensa panem sumeret & frangeret, corpus suum non sumsit manibus & fregit: Si panis propriè dictus pro nobis in mortem non est traditus: Si corpus jam gloriosum non frangitur & dentibus comminuitur &c. falsum est panem propriè esse corpus Christi: quicquid etiam contradicatis: Equidem miror eo absurditatis delabi sanæ mentis hominem posse, ut in re tam evidenti contradicat. Pontificio illo, *mutatum est*, ad absurda hæc deducenda opus non habemus: vestra nobis sufficit confessio de proprietate copulæ & prædicati. Non concidunt igitur absurda, nostro negato connexo, nisi cum ratione id negetur, & defensionem exasse satisfiat. Vos, ad retinendam *oralem manducationem*, nil non negatis. Non malè huc retuleris illud *Nazianzen. orat. 7. Φιλία τῶν γεράμματα & ἐνδυμα τῆς ἀσέβειας*. Graverus in suis absurdis, cap. 1. n. 8. negat sequi, omnia de corpore Christi posse dici, quæ de pane dicuntur, vel de pane, quæ de corpore Christi: si Christi corpus propriè prædicetur de pane, seu panis propriè sit Christi corpus: Exempli gratia: panem hypostaticè esse unitum Dei filio; panem esse natum ex virgine, esse crucifixum, mortuum &c.

Rationem hanc reddit: Quia propositio, Panis est Christi corpus, sit denominativa, non univoca. Quamvis igitur in univocis prædicatum non importet aliquid, extra rationem subjecti: tamen in denominativis importare. Pro exemplo allegat propositionem, Deus est Homo.

R. I. Admittimus comparisonem inter propositiones: Deus est Homo, & Panis est corpus Christi: utraque sit propria: ut igitur de Deo, hoc est, personâ Christi quæ Deus est, verè prædicantur omnia, quæ de Homine, hoc est, personâ Christi,

Christi, qui Homo est, & de Homine omnia, quæ de Deo: (ut enim verè Deus in tempore est conceptus, natus, passus, mortuus, corporeus, finitus, visibilis &c. ita verè Homo ab æterno genitus, impatibilis, immortalis, incorporeus, immensus, invisibilis &c.) consimili ratione nihil de pane Eucharistico dici poterit, quin de Christi quoque corpore dici verè possit, nihil de Christi corpore, quin verè de Eucharistico pane quoque dicatur: aut falsum erit, panem Eucharisticum propriè esse Christi corpus: uti falsum erit Deum esse propriè Hominem, si de Persona, quæ Deus est, non omnia verè dici possunt, quæ de Homine dicuntur, vel de persona, quæ Homo, non omnia, quæ de Deo.

2. Quod de propositione paronymica *Graverus* excipit, non adeò liquidum est: si propositio, *panis est Christi corpus*, vera & propria est, nego eam esse paronymicam: substantia substantivo & synonymico vocabulo expressa de substantia affirmatè in casu recto propriè prædicatur paronymica. Substantiæ in serie prædicamentali politæ aut sunt disparatæ, aut sunt genera & species: substantia disparata de disparata prædicari quidem potest paronymicè: sed non propriè: ut, *Herodes est vulpes*. De generum & specierum prædicatione synonymicâ dubium est nullum. Exemplum idoneum prædicationis affirmatæ propriæ & paronymicæ substantiæ de substantia in casu recto, nullum proferre potest *Graverus*: cui in faciem hæc contradicit, *Meisnerus*, sobriæ Philoloph. pag. 287. ubi ait, *nullum proferri exemplum posse, in quo verè disparata affirmatè de se invicem enuncientur*: & pag. 288. ait, *in universa natura nullum esse inventum exemplum, in quo due substantiæ disparatæ vocabulis synonymicis vel substantivis expressè de se indicem enuncientur*: si nullo modo, nec paronymicè nec synonymicè, ubi necessario subaudienda limitatio, propriè; ne manifestè falsa sit *Meisneri* assertio. Videatur ibidem responsio ad exempla *Graveri*. Multa hæc verba profundit *Graverus*, n. 9. 10. de accidente prædicamentali & prædicabili, de tō propriè, & non propriè: ut doceat Christi corpus, quamvis sit substantia, tamen posse esse accidens prædicabile; & quod proprium non est, non illico esse tropicum: quod propriè de aliquo enunciatur, non illicò essentialiter enunciari: Et substantiam quoque propriè de substantia in casu recto posse affirmari, quamvis non univocè, tamen paronymicè & accidentaliter, idque propter unionem. Sed multa dicit, sibiq; dari petit, contra nos nihil probat. Idoneis exemplis hoc est probandum: Substantias vocabulis synonymicis & substantivis expressas, easq; disparatas de se in casu recto posse propriè, non tamen & c. & c. enunciari. Nos negamus: exempla desunt: unio qualiscunque vel etiam sacramentalis prædicationem illam paronymicam, propriam non evincit vel requirit. Arctissima unio, inter corpus & animam, non gignit nobis huiusmodi prædicationem, *corpus est anima*, cui similis, *panis est corpus Christi*. Propositio: *Corpus est animatum*; longè est alia: Nec unio accidentiū abstractorū, exempli gratiā, *theologia & philosophia, albedinis & dulcedinis,*

dinis, in eodem subiecto, huiusmodi nobis proprias & veras gignit propositiones, *theologia est philosophia*, *albedo est dulcedo*: quamvis veræ propriæq; sint propositiones, *theologus est philosophus*, *album est dulce*: non enim *disparata* heic sed *diversa* disponuntur, quæ opposita nō sunt. Unde alia est ratio accidentiū in eodem subiecto concurrentiū & unitorū, idq; denominantiū, alia substantiarū disparatarum synonymicis vocabulis expressarū: uti *Graverū* informat *Meisnerus*. Ipse tandem hic insolens disputator sub finem capitis, n. 16. pag. 100. Propositionē, *panis est corpus Christi*, negat, *absolute, simpliciter aut propriè & exactè paronymicam esse*: & ad asylum illud usitatum *predicationis inusitata* confugit ut inter propriū & *tropicū* habeat medium, *inusitatum*: quā doctè & subtiliter, Lector judicet. Tandem heic assentientem habet *Meisnerum*. Ad Animadversores revertimur.

Excipiunt (2) *Si quaestio sit de propositione Ecclesiastica: Panis est corpus Christi: an illa sit propria vocanda? Ita statuendum; propriam esse, si voces spectentur singula: sin attributio, quæ voces singulas conjungit, & extrema inter se necit, non esse propriam, neque tamen propterea tropicam, sed inusitatum* *.

§. 20.

* ib. th. ead.

R. 1. *Propositio, panis est corpus Christi: Lutherō non tantum Ecclesiastica, sed & Apostolica est: ut supra vidimus non semel: non minus, inquam, canonica est, quā illa, Hoc est corpus Christi: veluti non minus canonica est propositio: Hoc est corpus Christi: quā altera; Hoc est corpus meum.*

2. Ut propositiones quasdam, respectu verborum, proprias, respectu dispositionis, improprias statuamus, nulla nos urget necessitas. Mihi & plerisq; aliis orthodoxis improprietas propositionum omnis est in verbis impropriis. Præjudicia quædam particularia nobis nihil præjudicant, vel *Lutheranorum* nos excusante iudicio, vide *Goel. Miscellan.* part. 1. pag. 15. Interim, nec hanc admittam improprietate, periclitatur veritas, quam defendimus. *Gravero*, in absurd. cap. 1. n. 26. ridiculum videtur, quod *Beza* ponit tropum in tota propositione & tamen negat esse in subiecto vel prædicato: Anne verò minus ridiculum, quod improprietas ponitur in tota propositione, & negatur esse in subiecto vel prædicato?

3. *Predicationes sacramentales*, ut supra ostendi, non sunt inusitatae: neque, si maximè inusitatae essent, propterea tropicae non essent. Planè mustea & *oralis manducationis* natalibus recentior est sanctio, quæ inusitatum tropico opponit, quod hactenus usitato est oppositum, quæque tropum usitato proprium vendicat: cum tamen & usitato & inusitato convenient.

4. *Quaestio est πῶς ἢ τί, an cum eo sua propositioni; Panis est corpus Christi, veritas constet?* Atqui πῶς ἢ τί proprietatem notat verborum, oppositam improprietati, quam tropicam appellamus. In præsentī ergo propositione si πῶς ἢ τί verborum urgeas & adstruas, sequitur panem non minus propriè & κατὰ τὸ πῶς ἢ τί verè esse corpus Christi, quā propriè & κατὰ τὸ ἔντεν verè esse signum corporis Christi. Inde verò absurda illa, quæ deduco, irrefragabili consequentiā

manant omnia. Et cur *improprietas verborum* aliena potius à mente Testatoris, quàm *improprietas attributionis*?

§.31.

Excipiunt (3) *Ex interpretatione Lutherana* sequi non minus, quàm ex *Pontificia*, corpus Christi in terris præsens esse Ecclesiae ministris cœnam administrantibus, neque id pugnare cum reditu Christi ad iudicium: quod alio præsentiæ modo Christus jam sit in cœna, alio in cœlis, seu in ubi Beatorum. In cœna, inquit, est præsentiâ divinâ, in cœlis præsentiâ creatâ, finitâ, definitivâ. Quamvis igitur divinâ præsentiâ præsens in cœna accipiatur, adventus tamen ejus ad iudicium frustra non creditur: quia præsentiâ illa erit visibilis & definitiva*.

* ib. th. ead.

R. I. Ecce, quàm miris opus sit machinis, ad ædificandam & defendendam illam *oralis manducationis turrim Babylonicam*! Credo equidem, non minus ex *Lutherana*, quàm ex *Pontificia* interpretatione sequi præsentiâ corporis dominici, hoc est, propinquitatem substantialem & ἀδιασώστου, in cum & sub pane, vel specie panis. Hoc enim *Missæ Pontificiæ* fundamentum est, hoc *oralis manducationis* stabilimentum, quo gloriosum Domini corpus fidei destinatum menti subicitur denti, & per *oralem infidelium manducationem* Christus sociatur Beliali, cum quo tamen nulla ei communio. Hinc propensior *Lutheranorum* in *Pontificios*, quàm in *Calvinianos* affectus: quia cum illis communem habent *oralem manducationem*: quamvis pari apud *Pontificios* sint loco *Calviniani* & *Lutherani*.

2. 'Αδιασώστα illa & omni propinquitas substantialis corporis Christi in omnibus simul locis & ubi, in cœlo & in terra, monstruosum & absurdum est figmentum, scripturæ corporisque, veræ humani naturæ inimicum, ut suo loco ostendimus. Dum igitur ore ubique captant Domini corpus, pro corpore non nisi figmenti sui umbram apprehendunt, & spiritualem quoque, quantum in ipsis, *manducationem* evertunt, quia objectum ejus, nempe corpus verè humanum, destruunt.

3. Gemina corporis præsentiâ, hoc est, propinquitas substantialis in loco. (Nam & præsentiâ nos agnoscimus geminam, nempe corporalem & spiritua-lem, non tamen propinquitatem & ἀδιασώστου substantialem geminam) una visibilis, localis, creata, finita, definitiva: altera invisibilis illocalis, increata, infinita, repletiva, absurdum & contradictorium est figmentum: quod conciliari cum veritate corporis humani non magis potest, quàm cum veritate Naturæ Servatoris divinæ: quæ non magis, propter unionem personalem cum humanâ, esse in loco potest visibiliter, localiter, creatè, finitè, definitivè: quàm Humana propter unionem cum Divinâ, in omni loco invisibiliter, illocaliter, increatè, infinitè, repletivè. Figmentum hoc est absurda & horribili orali manducationi stabiliendæ & palliandæ inventum Christique Ecclesiæ obtrusum, olim in Ecclesia Apostolica

lica & Christiana inauditum: nisi quod ab ipso Christo prævifum & prædictum fit, Matth. 24. v. 23. 24. 25. 26. 27. *Si quis vobis dixerit; Ecce hic Christus, aut hic: ne credite. Surgent enim Pseudochristi & Pseudoprophetae & c. si dixerint vobis, ecce in deserto est: ne egredimini. Ecce in conclavibus: ne credite. Sicut enim fulgur exit ab oriente, & apparet usq; in occidentem: ita etiam erit adventus Filii Homi- nis.* Si vera est hypothesis Lutherana oralis & ubiquistica, sic reformanda erit Servatoris sententia. *Si quis vobis dixerit, post meam in cælum ascensionem, ante reditum ad iudicium, Ecce hic Christus, aut hic: credite, de Pseudochristis & Pseudoprophetis securi: si dixerint vobis, Ecce in deserto est; egredimini: Ecce in conclavibus: credite: Quamvis enim, secundum naturam finitam & humanam, post ascensionem, tantum sit in cælo, non hic aut illic in terra, non in deserto, non in conclavibus, aut in templis, præsentia visibili, locali, creatâ, finitâ, definitivâ: tamen hic & illic, in deserto, in conclavibus, (in templis omnibus, in hostiis omnibus, imò in omni cibo, potu, folio, cantaro, gramine & c.) ubique est præsentia invisibili, illocali, increatâ, infinitâ, repletivâ, quâ omnia Christi corpore sunt plena: ut Propheta post me & Apostolorum meorum tempora surrecturi docebunt. Non est quod meus e cælo ad iudicium reditus vos turbet; non enim erit ille verè localis (quando idem numero corpus ubique est, & non magis verè de loco in locum moveri potest, quàm immensa Divinitas, quæ communicata quoque corpori & humana mea Natura, quæ per unionem personalem est Deus æternus & immensus cæli & terræ creator) sed apparitio duntaxat & manifestatio corporis, quod propinquitate substantiali invisibiliter ubiq; in cælo & in terra semper fuit. Ecce aliud Evangelium, de quo nihil scivit Paulus!*

Instant pro asserendo gemino illo præsentia modo.

§. 32.

*Modos istos se non tollere apparet ex ipsius in cælo definitivè existentis apparitionibus in terris: apparet ex repetitione dogmatis, de præsentia substantiali corporis Christi in cæna post ascensionem, 1. Cor. 10. v. 16. 1. Cor. 11. v. 12. 1. Johan. 5. v. 8. **

* ib. th. ead.

Rx. 1. Nulla in sacris literis expressa Christi, secundum humanam naturam, apparitio in terris probat Christi corpus, propinquitate & præsentia substantiali atque ἀδίαστοις simul in summo cælo & in imâ terrâ fuisse. Vel enim visus est in cælo existens & à terrâ longissimè distans: vel, in terrâ si fuit, in cælo simul non fuit: etsi corporis Dominici post ascensionem in terra existentis apparitio evinci ex scripturis nulla potest.

2. Præsentia ista ex 1. Cor. 10. v. 16. 1. Cor. 11. v. 12. nullo modo evincitur: ut prolixè hæcenus evincimus.

3. Neque locus 1. Johan. 5. v. 8. ad hanc rem quicquam facit, quamvis à multis allegetur. Constat variè ab Interpretibus locum accipi: & illa, ἐπὶ τῷ ὕδατι, nec

nec in Syro, nec in multis aliis *Græcis latinisq;* codicibus haberi. Interim γυνήσιν esse, equidem non negaverim. Olim sanguis & aqua testimonium in terra perhibuerunt, quando ex aperto crucifixi Christi latere fluxerunt, Johan. 19. v. 34. Unde *Augustinus* collegit, *crucem Christi fuisse tanquam fontem sacramentorum novi Testamenti*. Et etiamnum sanguis in terrâ testatur per sacramentum suum, sive *aquam Baptismi*, sive *vinum Eucharisticum*, quod sanguinem Christi pro nobis in terra effusum fide excipiendum offert, idque sine sanguinis *propinquitate substantiali*, nedum bibitione *ejus orali*; quam nec scriptura promittit, nec fides desiderat, nec conditio Servatoris admittit.

Trafonicus disputator, & insolens omnium orthodoxorum datorum contemtor, qui nil nisi ruditatem, inscitiam & ἀπαιδευσίαν aliorum crepat, *Graverus*, ruditatem *Calvinianorum* in Logicis notat in hoc argumento quarto, quando ex eo, quod corpus Christi propriè prædicari de pane dicitur, inferunt, id εἰσὼδός, essentialiter, prædicari: eò, quod non solum univoca, sed etiam denominativa prædicatio sit propria, nec tamen essentialis: cap. 1. n. 7.

R. Quasi verò *subiectum & prædicatum* heic in specie non attendant: quæ non *adjectivum & substantivum*, sed duo sunt *substantiva*: quæ in casu recto de se propriè affirmata, non nisi univocam gignunt prædicationem, adeoque essentialiter prædicantur: ut, *Homo est animal: Arbor est planta*: quicquid etiam contra, moliatur, & tumultuetur *Graverus*, cum suâ unione & prædicatione paronymicâ.

S. 33.

Quinta ratio: Nullum disparatum de disparato affirmatur propriè: ex natura oppositorum: In verbis, Panis est corpus Christi: calix est novum Testamentum: affirmatur disparatum de disparato. Ergo &c.

Excipiunt (1) *Majorem hoc modo limitandam*. Nullum disparatum de disparato affirmatur, si extra unionem disparata considerentur. Ex eo autem non sequi, quod in ipsa etiam unione & propter unionem propriè de se invicem prædicari nequeant: quia disparata non sunt contradictoria, sed diversa, quæ conjungi & uniri divinâ virtute possunt, ut certo modo fiant unum & ratione illius unitatis de se invicem prædicari possint*.

* pag 510.
th, 63.

R. 1. Turpitudini falsitatis palliandæ ficulneum adhibetur folium. Disparata etiam unita non exuunt naturam oppositorum & disparatorum: unde verè & propriè de se invicem affirmari, per naturam oppositorum & in specie disparatorum, neutiquam possunt. Hinc *Logicus Wittembergi*: olim, jam Theologus, Log. lib. 1. pag. 211. hunc tradit Canonem: *Disparata, quâ disparata, usitata à prædicatione de se non dicuntur: hoc est: verè & propriè affirmari non possunt*. Unde *Scholasticorum* assertio: sicut impossibilis contradictio est, aliquid, seu idem esse diversum & aliud à seipso: ita quoque non minus impossibile est, panem propriè

& crea-

& realiter esse ipsum corpus Christi. Quam in sententiam Jesuita Moguntinenses, in disp. An. 75. ajunt, *Ne Deum quidem posse facere, ut panis sit, aut verè (proprie) dicatur esse ipsum corpus Christi.*

2. Etiam si disparata in specie non sunt contradictoria. Sunt tamen opposita, quæ à diversis accurati logici distinguunt, ideoque ita comparata, ut contradictionem quoque involvant, quam omni verè & realiter opposita de se invicem proprie affirmata involvunt. Dicere igitur corpus Christi proprie esse panem, & panem proprie esse corpus Christi, est dicere, corpus Christi esse non corpus Christi, & panem esse non panem: est quoque dicere, corpus Christi proprie dictum esse ex farina & aqua pistum: panem proprie dictum esse ex virgine Maria natum: quæ absurdas contradictiones involvunt.

3. Conjungi & uniri divinâ virtute disparata posse, extra controversiam est, cum naturali quoque virtute jungantur, quoties materia formæ unitur. Unita verò disparata in eum transferri statum, ut naturas disparatas retinentia proprie & verè de se invicem in casu recto affirmari possint, planè falsum est & manifestam involvit contradictionem: si vel centies hoc præses affirmet. Quæ absurda non sunt canonizanda ad stabiliendam *oralem manducationem*. Videatur judicium *Meisneri*, loco supra allegato.

Excipiunt (2) *non esse sermonem de propositione Ecclesiastica, panis est corpus Christi: sed de propositione Salvatoris: Hoc est corpus meum: Et, si maxime quoad priorem propositionem res tota esset evicta, huic tamen posteriori nihil inde decedere**.

§. 34.

* ib. th. ead.

&. Propositio Ecclesiæ, quoad sensum, planè eadem est cum propositione Salvatoris: *Hoc enim Salvatori aliud nihil est, nisi Hic panis Ecclesiæ*, ut supra evicimus & expressè scribit *Lutherus*. Quicquid igitur de illa, etiam de ista evictum erit, & jam evictum est: pascantur vel cervi, vel lepores in aëre quandoque libuerit, siquidem ad hos provocare vobis libuit; quibus non absimilia sunt argumenta vestra fugacia.

Panis & corpus Christi disparata sunt: Disparatum de disparato in casu recto affirmari verè & proprie non potest. Non potest dissentire, qui theologiæ & philosophiæ planè rudis non est.

2. Sed quid alterâ fiet propositione, *calix est novum Testamentum?* Anne & illa tantum *Ecclesiastica?* Non affirmabitis, opinor: *Divina est & sacramentalis*, in qua disparatum de disparato in casu recto affirmatur: anne proprie: Affirmant hoc, qui distinctos rerum confundunt limites & naturam à creatore ordinatissimam in confusum transformant chaos.

§. 35.

Excipiunt (3) *Propriâ hypothese W. convinci, quem hoc incurvant ariete. Ubi signum predicatur de signato, ibi non dicitur disparatum de disparato. Atqui*

in hac propositione, (*panis est corpus Christi*) prædicatur signum de signato. Ergo &c. *Maiores* a jure probari à Keckermanno l. 3. syst. theol. pag. 445. *Minorem* esse Wendelini*.

R. Ergone actum de Wendelino? Fallimini, disputatores Salani. Parata Wendelino defensio. *Minorem & majorem negat.* Vos de *conclusionem* videbitis. *Minor*, dicitis, est Wendelini. Atqui falsum hoc. Non dicit W. in hac propositione, *panis est corpus Christi*, prædicari signum de signato: sed signatum de signo. *Major* quoque non est Keckermanni, loco allegato: & qui esse possit? Anne dicemus ignorasse aut dubitasse Keckermannum, utrum signum & res signata essent disparata? Atqui docet ille in Logicis disparationem esse oppositionem specierum ex unius generis per oppositas differentias divisione ortarum: Neque ignoravit signum & signatum esse oppositas species unius generis: uti nec hoc ignoravit, latissimè patere disparata, neque naturam disparatorum exuere, quamvis alios quoque cum aliorum oppositorum, tum consentaneorum etiam respectus subeant. Veluti *causa* inter consentanea relatæ nihilominus quoque disparantur, tanquam species oppositæ sub uno genere; sic causa quoque & effectus disparatæ sunt unius generis species. Itaque non magis verè & propriè, in casu recto, de materia forma, de materia materiatur, de signo signatum, quàm de homine brutum affirmari potest. *Breviter ergo*: etsi panis & corpus Christi subeunt respectum signi & signati, tamen non exuunt naturam disparatorum, quod inde patet: quia ut de pane in casu recto propriè affirmari non potest corpus Christi, ita nec de signo signatum. Aliàs non ignota est distinctio inter *notiones primas & secundas*, quarum confusio varios gignit paralogismos.

Mentzerus, Tom. 3. Giesl. disp. 7. th. 86. contendit in propositionibus: *Hoc est corpus meum: Panis est communicatio corporis Christi: Panis est corpus Christi:* (quæ omnes in sensu ipsi conveniunt:) *consentanea affirmando disponi*: quia panis est *causa instrumentalis*, sive medium divinitus destinatum distribuendo & percipiendo corpori Christi: & panem, non respectu suæ substantiæ, sed officii sacramentalis, in dispensatione S. cænæ, esse corpus Christi, id est, *communicationem corporis Christi*.

R. Sed non ignorare potuit hic disputator: consentanea, causas & effecta, subjecta & adjuncta: certo respectu esse quoque *dissentanea*, quatenus oppositæ sunt sub eodem genere proximo species; adeoque in casu recto de se invicem, quæ consentanea, propriè non affirmari posse, & quando affirmantur, ut *dissentanea* impropriè affirmari: Contrà, ut *consentanea* quando affirmantur, non in recto, sed in obliquis id fieri casibus: sic causa propriè non est effectus, sed effecti principium: *subjectum* non est *adjunctum*, sed adjuncti fulcrum: Igitur, si panis est Christi corpus, non respectu substantiæ, sed officii sacramentalis, quia instru-

mentum.

mentum est corpori Christi distribuendo destinatum, utique non propriè, sed impropriè erit Christi corpus: propriè verò instrumentum distribuendo corpori destinatum. Nullum enim instrumentum propriè est res ipsa, cui distribuendæ est destinatum.

Objicientibus hæc propositiones de Filio Dei: Deus est Homo: Homo est Deus: in quibus disparatum de disparato verè & propriè videtur affirmari, respondet theologia; Deum & Hominem non esse disparata: etsi Deitas & Humanitas sunt disparata, pag. 383.

§. 36.

Excipiunt (1) *Sententia mea contradicere sectæ Calvinianæ homines: qui in hujusmodi propositionibus disparatum de disparato prædicari affirmant. Nominantur Ubbius Emmo & Gellius S necanus *.*

* ib. th. 64.

R. In hisce propositionibus disparatum de disparato non prædicari, recepta Doctorum nostrorum est sententia. Neque duo isti mihi contradicunt, si mentem eorum probè attendas. Dum enim ajunt disparatum de disparato non nisi figuratè enunciari, exceptis de Filio Dei effatis, vel excepto incarnationis arcano, hoc volunt: Deum & Hominem extra arcanum incarnationis esse disparata: Attamen in hoc arcano de se affirmari propriè: sed ita, ut naturam disparatorum propriè dictorum deponant. Aliud si vellent, contra receptam Ecclesiæ doctrinam audiendi non essent, nisi robustis firmati præfidiis. Sed hæc illorum mens est.

Excipiunt (2) *Sententiam hanc esse falsam: idque probare hunc in modum conantur. Dna species oppositæ sunt disparatæ: Deus & Homo sunt dñe species oppositæ: siquidem definitione differunt: Ergo &c. quicquid etiam W. cum Thoma & Cajetano garriat *.*

§. 37.

R. *Assumptio falsa est in hoc singulari & planè extraordinario individuo: in quo Deus & Homo non sunt species oppositæ, neque definitione differunt. Est enim Deus eadem numero persona, quæ Homo, & Homo eadem numero persona, quæ Deus: etsi interim naturæ, Divinitas & Humanitas, ut oppositæ sunt species, ita & definitione differunt. Longè major hæc in parte apud me est Thomæ & Cajetani autoritas, quàm horum Aristarchorum ratione tam elumbi utentium: quos ad scholam Jacobi Martini, olim Logici jam theologi Wittenbergen- sis amando: à quo Partit. theolog. disp. 14. th. 119. sic informabuntur. Si naturali intellectu, qui extrinsecus à Deo eruditus non est, percipias duas illas voces in hisce predicationibus: Deus est Homo: Homo est Deus: aliter judicare non potes, quàm disparatas illas esse: si verò illas ipsas perpendas intellectu divinitus informato, prout in propositionibus, quas constituunt, unitatem personalem explicant, statim intelligis, quod κατ' ἀλήθειαν disparata non sint: &c.*

* pag. 511. th. ead.

Sed, inquiunt, una eademq; ambarum naturarum hypostasis non impedit, quò

§. 38.

minus *Deus* & *Homo* disparata esse possint: quia partes cum toto quidem consentiunt, inter se autem dissentiunt. Ita igitur *Deus* & *Homo* conveniunt ὑποστάσει, *ib. th. cad. differunt ἑστιά, neque tollit ὑποστάσεως convenientia differentiam ἑστίας*.

R. Ita verò res non conficitur, Animadverfores; *Deus* & *Homo* in hisce propositionibus nomina sunt ὑποστάσεως, non *Naturarum*. Unde non possunt disparata esse *Deus* & *Homo*, quia unam numero personam utrumque nomen denotat. De naturarum, quas una hæc complectitur persona, tanquam partes, disparatione, nulla est controversia. Differentiam naturarum ut non tollit ὑποστάσις: Ita ὑποστάσεως quoque unitatem non tollit naturarum dualitas: manentque naturæ duæ disparatæ *Deitas* & *Humanitas*, quamvis non disparentur *Deus* & *Homo*, sed una eademque sint persona, quæ sibi ipsi opposita non est.

§. 39.

Excipiunt (3) Pro obtinendis suis disparatis, & quidem ex hypothese *Wendelini*. Si ob id *Deus* & *Homo*, aliàs disparata, in *Christo* non sunt disparata, quia ratione ὑποστάσεως uniuntur, etiam corpus *Christi* & panis aliàs disparata in *S. cena* non erunt disparata: quia uniuntur sacramentaliter: Sed verum prius ex *ib. th. cad. *Wendelini* mente: Ergo & posterius*.

R. 1. Ad assumptionem: *Deum* & *Hominem*, ratione ὑποστάσεως, uniti, non est mens & ὑπόθεσις *Wendelini*: quamvis alio sensu & vocabulorum usu admittatur. *Deus* & *Homo* hoc loco mihi sunt nomina personæ, & quidem personarum denotant numero unam, quam sive *Deum*, sive *Hominem* appelles, perinde est: quia non negatur *Deus* esse, quando *Homo* appellatur, neque *Homo*, quando *Deus*. Cum igitur persona personæ non sit unita, utique nec *Deus* *Hominis* unitus dici poterit, nisi *Hominem* pro *Humanitate*, vel Naturâ humanâ, accipias, quam vel divina *Natura*, vel personæ τῆς λόγου hypostaticè unitam esse *Christi* credit & confitetur *Ecclesia*. Mihi verò, ut ante dixi, hoc loco *Homo* non *Natura*, sed *Personæ* nomen est.

2. Ad connexum, per negationem consequentiæ, propter maximam dissimilitudinem unionis personalis & sacramentalis, quam etiam *Lutherani* coguntur agnoscere per ὑπόθεσιν suam de communicatione naturarum, idiomatum & ὑποστάσεως: quam in Sacramentis non admittunt. Ex unione divinitatis & humanitatis resultat unum per se, nempe persona una duarum naturarum, quæ non minus propriè est *Deus*, quàm *Homo*, non minus propriè *Homo*, quàm *Deus*. Ex unione panis & corporis *Christi* verâ & sacramentali non resultat unum per se duarum naturarum, quod non minus propriè sit panis, quàm corpus *Christi*, nec minus propriè corpus *Christi*, quàm panis. Unde non perinde panis & corpus *Christi* definunt heic esse disparata, atque *Deus* & *Homo*: neque propriè de pane corpus *Christi* affirmari in casu recto potest, ut *Deus* de homine, neque verè dici de

de pane possunt, quæ de corpore, aut de corpore, quæ de pane: uti de Deo, quæ de Homine, & de homine, quæ de Deo dicuntur. De convenientia & discrepantia unionis personalis & sacramentalis videatur. *Consens. orthod. cap. 7. pag. 295. 296.*

Sexta & ultima ratio: Si calix est propriè sanguis Christi, utique non erit propriè Testamentum Christi: Atqui, ex Lutheranorum sententia, verum prius: Ergo & posterius. Connexi ratio est: quia sanguis & Testamentum idem non sunt: ille quiddam naturale & substantiale, hoc morale, seu civile & accidentale est.

Excipiunt (1) *Majorem simpliciter & absque ullâ limitatione falsam esse. Probationem ineptam & nullam: similem illi: W. est homo: Ergo non est Rector Gymnasii: quia hominem esse, quiddam naturale est, Rector em esse ad vitam civilem spectat.**

§. 40.

* ib. th. 68.

R. Major verissima est; propter oppositionem disparatam sanguinis propriè dicti & Testamenti propriè dicti. Nullus in rerum natura unquam sanguis fuit propriè dictus, qui fuerit Testamentum propriè dictum, aut esse possit: quod non negabunt, nisi quibus cum ratione libuerit insanire: modò quid sit Testamentum propriè dictum, & quid sit sanguis propriè dictus, per summam inscitiam, quæ insanix species est, non ignoraverint. Simile, quo consequentiæ ratio sophisticè vellicatur, planè ineptum est. Loquor enim ego, ut ex antecedentibus & scopo disputationis patet, de re naturali & morali, vel civili, non quavis, sed de naturali, quæ disparatè civili est opposita: qualis, exempli gratiâ, Homo & fœdus, Homo & Testamentum. Atqui Hominem & Rectorem disparatè non opponi, etiam in Classibus, nedum in Academiis, notum est. Hallucinatio igitur mea heic nulla est, sed Gerhardi.

Excipiunt (2) *In sensu sano totum argumentum concedi: si Major ita intelligatur: Calicem non esse novum Testamentum, eo respectu, quo est sanguis Christi. Habere enim se sanguinem Christi ad calicem, hoc est, ad vinum calice contentum (synecdoche hæc est non rhetorica, sed grammatica) tanquam partem sacramenti essentialem unam ad alteram: Esse verò novum Testamentum, ad vinum Eucharisticum, ratione sanguinis Christi ipsi sacramentaliter uniti, se habere ut usum, seu finem.**

§. 41.

* ib. th. ead

R. 1. Calix propriè nec novum Testamentum est, nec sanguis Christi, nec vinum, sanguinis Christi sacramentum. Sunt enim hæc omnia disparata. Adeoque ex mera ἀμυχάνια dicitur quicquid dicitur.

2. Si sacramentum sumatur pro συνθέτω rei terrenæ & cœlestis, concedo ad vinum calice contentum habere se sanguinem Christi tanquam partem sacramenti unam ad alteram, non tamen essentialem, si logicè & accuratè loquamur, sed integram: Calix verò propriè ne pars quidem est: adeoque & heic proprietas illa πολυθεύλητος & expirat, contra quam modò disputamus. Neque

verò in heterogeneis vel pars de parte in casu recto affirmari verè & propriè potest. *Synecdoche grammatica*, quæ hoc loco prætendi solet, ad inferiora subfella est dimittenda.

3. Nec vinum Eucharisticum, nec sanguis Christi propriè est novum Testamentum: sunt enim hæc omnia disparata.

4. Sanguinis Christi finem esse sanctionem & ratificationem novi Testamenti etsi lubentes damus, tamen de sanguine finem hunc in casu recto propriè affirmari negamus. Sunt enim, certo respectu, disparata quoque causa & causatum, tanquam oppositæ species.

§. 42.

* pag. 512.
th. ead.

Pergunt Animadverlores: *Hæc propositio: Calix est novum Testamentum in meo sanguine: est prædicatio causalis, in qua nihil prasidii invenit metonymia*.*

R. 1. Ut ut *causalis* esse detur, tamen propriè & κατὰ τὸ πρῶτον accipienda non est. Non enim *calix* tantum, sed & *vinum* calice contentum, imò & *sanguis*, qui calice contineri fingitur, disparatè opponitur novo Testamento: nihilq; horum propriè novum Testamentum appellari potest.

2. Est omninò locus heic *metonymiæ sacramentali*, præter *synecdochen* in subjecto, sive τὸ *Est* interpretetur, *significat*, sive novum Testamentum signum vel sacramentum novi Testamenti.

§. 43.

* ib. th. ead.

Instant: Imò quamvis hæc ipsa propositio figurata esset, an exinde Wendelinus concluderet? *Figurata est prædicatio, quando usus sacramenti ponitur pro ipso sacramento. Ergo figurata etiam locutio est, quando una pars essentialis prædicatur de altera: quando sanguis Christi prædicatur de vino. Falsa sanè esset consequentia*.*

R. Quid nî concluderet? Quia ut causa & causatum, sic & partes totius essentielles disparatè sibi opponuntur: neque magis propriè causa, quàm causa, est effectus, quàm pars una essentialis altera, materia forma, vel forma materia. Sanguinem Christi de vino citra tropum & propriè affirmari ego nunquam vobis dederò. Igitur consequentiam minimè fallam judico, etsi eâ ipse non utor.

§. 44.

* ib. th. ead.

Sed alia, dicitis, est prædicandi ratio, quando usus sacramenti de sacramenti essentia prædicatur, alia, quando species diversissimæ, sive disparata de se invicem prædicantur.*

R. Usus rei propriè non est res ipsa, nec disparatum unum propriè est alterum disparatum. Est igitur prædicandi ratio generica eadem, & specifica quoque eadem, quatenus utrobique disparatum de disparato affirmatur: quod verè & propriè in casu recto nunquam fit. Subeunt quidem disparata nonnulla etiam respectum consentaneorum, quæ tamen nunquam ita amicè

amicè inter se conspirant, ut unum de altero in calu recto verè & propriè affirmari possit.

Porro instant: *Licet in illo predicandi modo (nempe quando usus sacramenti de sacramenti essentia predicatur:) figura aliquid obtinerent loci: in hoc tamen, (quando disparatum de disparato affirmatur) exspirarent omnes, inusitato predicandi modo locum tenente **.

§. 45.

* ib. th. ead.

R. Res est confecta, si detur Animadversoribus, quod volunt: nempe disparatum prædicari de disparato propriè posse, attamen inusitatè: panem propriè & citra figuram, seu tropum, esse corpus Christi, attamen inusitatè. Ita, stante verborum proprietate, stat etiam *oralis manducatio*, quamvis inusitata & supernaturalis, facta modo non orali, asserta quidem verè, attamen modo non vero, defensa non siue ratione, attamen modo irrationali. Mysteria hæc sunt *oralia*, quæ nos non capimus. Σοφὸν & ἀγενναῖον inusitatus predicandi modus, qui omnem abolet improprietatem: quæ ultra Naturæ releganda limites erat, ut *orali manducationi* locus esse posset, quæ ore quidem fit, attamen non orali modo; est manducatio non-manducatio, quia nec cum masticatione nec cum deglutione est conjuncta. *Inusitatum modum* supra rejecimus: usitatae sunt prædicationes sacramentales: &, si maximè usitatae non essent, non tamen propterea omnes propriæ essent: opponitur inusitatum usitato, non improprio.

Oggerunt: *Probandum esse in propositionibus, ubi disparatum de disparato predicatur, metonymiam inesse **.

§. 46.

* ib. th. ead.

R. Neque à me universaliter hoc affirmatur: nam & disparatum de disparato *metaphoricè* prædicatur. Cur autem *metonymia* nobis probetur, hæc est ratio: quia signorum & signatorum hæc permutantur nomina. Sic enim scriptura seipsam explicat, & pia vetustas scripturam. Ut supra vidimus.

Ex abundanti hæc quoque audiendus *Mentzerus*, quem in acie *Lutheranâ* triarium, vulgò prædicant. Creditur ille *sacramentarium tropum* planè profligare, disp. Giesl. Tom. 3. disp. 7. ubi th. 92. 93. &c. sequentia nobis argumenta opponuntur, & veluti arietes tropo impinguntur.

§. 47.

(1) *Nullus tropus in scripturæ interpretatione admittendus est, qui non in ipsa scriptura monstrari & ex ea explicari possit. Atqui tropus sacramentarius in ipsa scriptura monstrari & ex ea explicari non potest: Ergo tropus sacramentarius in verborum Christi interpretatione non est admittendus.*

Propositionem probat: *Quia interpretatio scripturæ non est ex humano cerebro formanda, sed haurienda ex ipsa scriptura.*

Assumptionem probat è *vivâ Sacramentarium praxi*: *Quia in hunc usq; diem metonymiam illam suam in scripturis invenire non potuerunt.*

R. *Assumptionem* nego: probatio è *vivâ Sacramentarium praxi* petita est

est viva Ubiquetariorum calumnia. Metonymiâ sacramentalem in scriptura vel sexcenties orthodoxi monstrarunt & ex ea explicarunt: monstrant & explicant eandem Exercitationes nostræ, 79.81.96. necessitatem ejus constituendæ evincit natura sacramentorum & bonorum in testamentaria dispositione nominatorum & legatorum: vincunt *absurda, oralia & ubiquetistica* glossemata adversariorum. Neque refert quòd demonstrationum nostrarum lucem videre hactenus non potuerint adversarii. Cæci de colore & luce nequeunt judicare. Viderint illi quâ *oralem* suam *manducationem & ubiquitatem* in scriptura monstrare & ex ea explicare possint. Præsidia hactenus in scripturis nulla invenerunt, neque porro in æternum invenient: quia paradoxa sunt planè contradictoria.

(2) *Nullum est dogma fidei Christianæ ad salutem necessarium, quod non alicubi in scripturis divinis, propriis & perspicuis verbis tradatur: Atqui dogma Calvinianum de metonymia sacramentali nusquam in sacris literis traditur propriis & perspicuis verbis, ut constat. Ergo.*

R. 1. *Propositionem*, de verbis perspicuis, concedimus, de propriis, negamus: si omnia & singula intelligentur propria, eaque impropria omnia alicubi ex professo & expresse explicantia: Sufficit si ex natura rerum in scripturis explicatarum vel per legitimam consequentiam, scripturæ ductu, commodè explicari impropria possint. Monstrent nobis adversarii, ubi in veteri Testamento Evangelium in Paradiso promulgatum, *semen mulieris* &c. uno alio loco, ex professo & expresse verbis merè propriis explicetur aut tradatur. Monstrent ubi in novo Testamento dogma: *quod poculum Eucharisticum sit novum Testamentum*: ex professo & expresse verbis merè propriis explicetur. Monstrent, ubi *descensus Christi ad inferos*, ex professo & expresse verbis merè propriis explicetur.

Excipit heic *Mentzerus*: credere orthodoxam & catholicam Ecclesiam Christum verè descendisse ad inferos, non metaphoricè, idemq; credere omnes autores, qui in articuli hujus explicatione dissentiunt.

R. Et nos credimus Christum verè ad inferos descendisse. Ergo non metaphoricè & improprie? Hanc argumentationem horrendæ damnat inscitie *Hutterus* Exerc. 97. sequitur §.86. omnes verò credere autores, Christum proprie & localiter descendisse ad inferos, manifestè falsum est; videatur *Simleri κατὰ βίαν* eis *αὐτῷ*. omnium verò minimè descensus ille proprius & localis per *Lutheranas* hypotheses admitti potest: Sunt ex *ubiquitas* corporis Christi, præsertim in statu exaltationis: & dubitatio de inferni situ, utrum intra terram, an supra terram sit in aëre.

2. *Assumptio* simpliciter vera non est. Metonymia nostra sacramentalis ex propriis & perspicuis scripturæ verbis per legitimam consequentiam probari potest. Pertinent huc omnia argumenta ex scripturis pro *diavola* contra τὸ ἐν τῷ δε-

deprompta. Nam si propriè non possunt intelligi & accipi verba: utique impropriè erunt accipienda & pro naturâ sacramentorum & troporum rectius accipi non poterunt, quam metonymicè: ut suo loco ostendamus. Haecenus secundum *Mentzeri* argumentum.

(3) *In narratione historica rei gestæ verba intelligenda sunt, ut sonant, non tropicè, nisi causa graves & perspicua in ipsa historia annotata aliter fieri jubent. Atqui Evangelistæ & Apostoli in describenda cæna Domini narrant historiam rei gestæ. Ergo verba eorum intelligi debent ut sonant, non tropicè.*

R. 1. Conclusioni si annectatur conditio, quæ in propositione expressa est, nisi causa graves &c. facilè à nobis ea admittitur. Atqui graves & perspicuæ in ipsa historia annotatæ sunt causæ, cur τὸ πρῶτον, præsertim *Lutheranum*, admitti non debeat aut possit. Memorat enim historia verum panem, memorat verum Christi corpus humanum, quod suo loco discubuit extra discipulorum ora: ita verum quoque vinum, verumq; Christi sanguinem memorat. Atqui fieri nullo modo potest, ut panis propriè sit Christi corpus, vinum propriè Christi sanguis. Multò minus memoratur corpus illocale, invisibile, impalpabile, ubiqueisticum, manibus gestatum, intra ora conditum & viscera sepultum, quale requirit oralis manducatio, & prædicatur in πρῶτον *Lutherano*.

2. Propositio quoque simpliciter vera non est, etiam positâ conditione. Potest enim historica narratio impropria alterius verba recitare simplicissime sine circumstantiis improprietatem evincantibus: quæ tamen idè simpliciter & necessariò pro propriis habenda non sunt. Sic & historiæ tam sacræ, quam profanæ sæpius verba continent impropria.

3. *Ad assumptum*: Narrant Evangelistæ historiam rei gestæ, cujus quoque pars fuit enunciatio Christi impropria, eaque non una. Haecenus tertium argumentum.

4. *Omnis tropus est mutatio significationis nativæ & propriæ in alienam. In verbis illis Christi: Edite, hoc est corpus meum: Bibite, hoc est sanguis meus: non est mutatio significationis nativæ & propriæ in alienam: Ergo &c.* Idem ait iudicium esse de propositione Ecclesiastica: *Panis est corpus Christi.* Assumptionis veritatem supra demonstratam ait, eamque ab orthodoxis quoque agnosci.

R. *Assumptio negatur*: cujus veritatem à se demonstratam falsò gloria-
tur *Mentzerus*. Falsitatem ejus demonstrant Exerc. 96. 97. Omnium verò mi-
nimè τὸ πρῶτον à *Lutheranis* retineri, evincit Exerc. 98. Nec τὸ Edite, nec τὸ Hoc,
nec τὸ Corpus in propria significatione retinent. Omne πρῶτον absorbent oralis
manducatio & ubiquitas. Inter verba substantialia sunt quoque illa: *Poculum est
novum Testamentum*: Anne omnis tropi expertia? Ex nostris, qui paulò aliter hec

sentiant, pauci sunt. Improprietatem à verbis transferunt ad prædicationem, sensu eodem, sed modo & medio multis non arridente.

2. Observa Lector, propositionem, *Panis est Christi corpus*, haberi propriam à *Mentzero*: cui in faciem & barbam contradicit *Hütterus*: *Nugatur*, inquit ille, *Hospinianus* & vim manifestam facit nostris Theologis, quod statuunt panem eucharisticum propriè esse corpus Christi: vide §.86. Igitur *Mentzerus* quoque nugatur & vim manifestam facit theologis *Lutheranis*: Nisi forsan *Hütterus* nugatur & vim manifestam facit *Hospiniano* & sociis suis. Pro impropriam tamen contra *Mentzerum*, in hoc ipso collegio decernit *Gerhardus*. Et *Gravevus* in absurdis ait se scire, theologos *Lutheranos* negare, quòd corpus Christi propriè dicatur de pane: pag.72. Interim viderint, quis ipsorum maximè nugeatur. Nos ad alia festinamus.

EXERCITATIO XCVII.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus Lutherani τὸ ἐν τῷ verborum Christi, Hoc est corpus meum, propugnant.

§. 1.

Defendi hætenus bono cum Deo, argumenta mea τῷ ἐν τῷ opposita: quæ dissoluta falsò gloriantur Animadversores. Stant invicta. Penes æquum Lectorem iudicium esto. Argumenta pro asserendo τῷ ἐν τῷ præcipua delumbavit & enervavit Theologia. Quo nomine indignabundi Animadversores (vident enim rem agi oralis manducationis) vindicias moliuntur, defensionem parant & deploratæ causæ remedia conatu magno, attamen planè frustra, conquirunt.

Primum argumentum pro τῷ ἐν τῷ huiusmodi est.

Interpretatio retinens propriam verborum Christi significationem congruit cum mente & voluntate testatoris Christi: Ergo sola est retinenda.

Argumenti huius antecedens negat Theologia: quia interpretationem istam sequuntur absurda, quæ paulò ante sunt enumerata.

Excipiunt Animadversores: *Huic solutioni satisfactum esse, th.62. secutura illa absurda, si subiectum Hoc, in propositione sacramentali equipolleret soli pani, & prædicatio, sive attributio, quæ panis cum corpore Christi coniungitur, propria,*

**ib. th. 66. sive essentialis esset*.*

R2. 1. Intactam ab illa satisfactione nostram manere solutionem evincet respon-

responsio ad thesin istam. Non obstante contradictione, sequuntur absurda ista.

2. Subjectum, *Hoc*, in propositione sacramentali solum denotare panem, sacramentum corporis Christi, supra evicimus, vel *Luthero* iudice.

3. Propriam illam propositionem & attributionem non esse, neque τὸ ἐν τῷ locum esse posse, eorundem absurdorum inductione ostendimus.

4. Propriam & essentialem prædicationem, seu attributionem æquipollere nego: uti & proprium essentiali contradistinctum nego, proprium, inquam, respectu verborum, vel grammaticum. Assentientur hæc quicunque sanæ sunt mentis Theologi & Philosophi.

5. Dum attributionem non esse propriam mihi largiuntur Animadverfores: dant quod volo: & τὸ πῦρ τὸν deferunt. Utinam deinceps commendari de constantia possent, & *manducationi* orali quoque valedicerent.

Secundum argumentum: Interpretatio retinens propriam verborum Christi significationem retinet promissionem & exhibitionem rei significata, hoc est, corporis Christi &c. Ergo sola est probanda.

§. 2.

Theologia negat antecedens, si rei significatæ promissio & exhibitio intelligatur Dei verbo & Testatoris menti congrua. Atqui corporis sui præsentiam corporalem, & quidem omnipræsentiam, ante ultimum diem, in scriptura Christus non promisit &c. multò minùs *oralem manducationem* præcepit.

Excipiunt: *In assertione præsentia corporalis in cæna ad objectum, non ad modum, præsentia Lutheranos respicere, & hoc velle: non solam virtutem & efficaciam, sed ipsam etiam substantiam corporis & sanguinis Christi in sacra Cæna præsentem esse, quamvis corporali & quantitati modo non sit præsens*.*

* pag. 513.

Rz. 1. Substantiam corporis & sanguinis Christi in S. Cæna præsentem th. 68. 69. esse & à fidei mente percipi, orthodoxi quoque docent: sed eâ præsentia, quam fides requirit; quâ apprehendit mens non tantùm beneficia Servatoris sui, sed ipsissimum etiam Servatorem, qui hoc modo *in cordibus fidelium habitare* dicitur Ephes. 3. v. 17. quâ veram & salutarem cum Christo communionem habemus: quam quia Eucharisticus quoque panis promovet, *communio corporis Christi* à Paulo appellatur, 1. Cor. 10. v. 16.

2. Præsentia corporis & sanguinis Christi substantialis, quam vulgò appellant *propinquitatem substantialem* & αἰδιασσίαν in, cum & sub pane, vel in terræ locis pluribus aut omnibus simul, idque ante ultimum diem, sive à primo inchoetur incarnationis momento, sive ab ascensione in cælum & sessione ad dextram Dei, in sacris literis nuspiam nobis est promissa: absurdum est figmentum, articulis fidei & veritati humanæ Christi naturæ evertendæ natum & excogitatum in gratiam *oralis manducationis*, quæ sine præsentia illa est nulla.

3. Existentia corporis Christi in aliquo loco, five ἀδιασάσια substantialis in, cum & sub pane, sine corporali & quantitativo modo æquè absurdum est figmentum, quod nullo scripturæ testimonio, nulloque vel probabili documento firmari potest: verissimum hæc illud tritum comperitur, ἐνὸς ἀτόπου δοθέντος &c. Corpus propriè corpus & verè quantum sine corporali & quantitativo modo existens in loco propriè dicto, qui Aristoteli est πῆρας περιέχοντος, est non-corpus, non quantum, hoc est absurdum & contradictorium figmentum: quale omnino requirebat oralis manducatio, ut persuaderi hominibus posset, intra angustias hostiolæ papalis & humani oris esse totum Christi corpus, quamvis non sentiatur & os non contingat: Corpus non veri, sed pseudo Christi, quod, ut Scholastici definiunt, Nullam habet in se vel distantiam vel differentiam partium, veluti inter hunc vel illum oculum, inter oculum & aurem, aut caput & pedem: sed oculus, auris, brachium, manus & pes omnia simul sunt, & singula aliud & universa unum. Hujusmodi corpus scilicet ex Maria virgine λόγος assumptum! Hujusmodi verbum Dei nobis describit! Error modis omnibus deplorandus! Hoc quia absurdum non adoramus totâ die patimur!

§. 3.

Sed argumentantes audimus Animadverfores:

* ib. th. 70. Quicquid Christus instituit & ordinavit, seu promisit, à Wendelino, salvâ conscientia, negari non potest. Atqui Christus corporalem & substantialem corporis & sanguinis sui præsentiam instituit, ordinavit, promisit. Ergo*.

R. Planè falsa est assumptio sensu accepta Lutherano & toti piæ vetustati contraria, ut prolixè probat consensus orthodoxus, cap. 6. Etiam Lutherani negant corporis Christi præsentiam corporalem in S. Cœna demum esse institutam: verba Cœna Dominicæ, exclamat ubiquitatis Apostolus, contra Heidelberg. tantum sunt verba dispensationis corporis & sanguinis Christi jam ante & ex alia causa, communicata videlicet divinæ proprietatis per unionem, essentialiter in pane & vino, sicut in alia quavis creatura, præsentis. Probant Animadverfores.

(1) Pronomen δεικνὺν Hoc, in propositione sacramentali, non solum panem, sed totum complexum panis & corporis ἀδιασάτως, propinquitate substantiali unitorum, denotat: Copula etiam propriam significationem retinet. * ib. th. ead. Ergo*.

R. Antecedens planè falsum esse supra evici, vindicatis defensisque meis cum argumentis, tum solutionibus contrariorum: unde frustra provocatur ad superiora.

§. 4.

(2) Quod in sacra cœna manducandum & bibendum nobis datur, illius veram, realem & substantialem præsentiam (ἀδιασάτως à nostris corporibus) Christus instituit & promisit. Jam verò juxta ipsius Christi veracis & omnipotentis

tentis assertionem, in Cœna non solum panis, sed etiam corpus illius nobis manducandum datur. Ergo.

Propositionem probant: quia λήβις in manducatione & bibitione consistens prærequirit δόσις: δόσις verò substantialem præsentiam: siquidem ore nihil potest accipi, seu manducari, quod cœlis omnibus est remotius*.

* pag. 514.
th. cad.

R. I. Propositionem distinguo: Quod in S. Cœna oraliter manducandum & bibendum nobis datur &c. Cum hac limitatione accepta minor falsa est. Probandum igitur hoc incumbit Animadversoribus: Christus oralem corporis sui & sanguinis sui propriè dicti manducationem & bibitionem in S. Cœna instituit & præcepit. Hoc nisi probetur, nihil contra orthodoxos obtinebitur. Probatum id hæctenus nondum est, neque deinceps unquam probabitur: quia manifestè falsum est.

2. Interim, veram veri corporis & sanguinis propriè dicti Θεανθρώπου Servatoris nostri manducationem & bibitionem à Christo præceptam in sacra Cœna, ultrò damus totoque corde credimus: quamvis oralem manducationem & bibitionem toti aversemur, tanquam Capernaïticam. Igitur corpus suum propriè dictum Servator nec in ora discipulorum ingessit, nec vel manu vel ore discipuli acceperunt: Sed sacramentum corporis & sanguinis dominici: quod tamen simul exhibuit fidè apprehendendum Christi corpus & sanguinem propriè dictum.

3. Obiter moneo λήψιν, de quâ in institutione, non consistere in manducatione & bibitione, ut Animadversores volunt, sed esse actionem à manducatione & bibitione distinctam distinctè præceptam, verbo, accipite: uti manducatio & bibitio verbis, edite, bibite. Est & idè hoc observandum, quia λήψιν oralem cum manducatione orali confundunt vulgò Lutherani, qui ad absurda oralis manducationis declinanda oraliter manducare ajunt esse in, cum & sub pane intra os corpus Christi recipere, sine masticatione & deglutitione, seu traiectione in ventriculum: sine quâ manducato vera, realis & propriè dicta, quam oralem appellamus, nulla est: unde novâ implicantur difficultate. Manducationem corporis Christi spiritualem in verbis institutionis præcipi vulgò negant: oralem propriè dictam volunt: quam tamen funditus postmodum evertunt, quando fieri eam ajunt sine contactu, masticatione & deglutitione. Unde irrefragabili sequitur consequentiâ, corporis Christi in institutione S. Cœnæ, secundum hypotheses Lutheranas, nec oralem propriè dictam, nec spiritualem impropriè dictam, præcipi manducationem, adeoque nullam. Quam enim ipsi fingunt oralem propriè dictam, non est manducatio, sed intra os tantum receptio, hoc est, manducatio non-manducatio, nempe putida contradictio. Quantisper autem urgent manducationem oralem, veram, propriè dictam, tantisper absurdis, quæ suo loco recensemus, premuntur & opprimuntur.

§. 5. Instant: *non manducare non posse exponi per credere: quod ad oculum th. 48.*
 * ib. th. ead. *demonstratum ajunt* *.

R. Neque ego spirituales manducationem explicitè verbo *edite*, denotari affirmo; quod in propria significatione cum orthodoxis accipio. Quatenus verò spiritualis hæc quoque indigitetur, & præcipiatur, supra ad th. 48. evidenter ostendi: ubi disparere *oralem & ocularem* illam demonstrationem Lector animadvertet.

Jain ad *Minoris* probationem se accingunt. Controversiæ status est: *An Christus oralem corporis sui propriè dicti manducationem in cæna instituerit?* Nos negamus: Animadverfores affirmant & probant:

§. 6. (1) *Quod in prima cæna oraliter manducandum & bibendum Christus dedit Apostolis: illud adhuc hodie in administratione Eucharistiæ oraliter manducatur & bibitur: Atqui in prima cæna Christus corpus suum propriè dictum oraliter manducandum Apostolis dedit & sanguinem oraliter bibendum: quia porrecto benedicto pane dixit, Hoc est corpus meum, & calice benedicto, Hoc est sanguis meus.*

* ib. th. ead. *Ergo* *.

Nota: *non oraliter* non exprimunt quidem Animadverfores: attamen subintelligunt: de hac enim pulchra *Helena* contenditur jam non in decimum, sed ultra centesimum annum.

R. *Assumptio* falsa est: probatio inconsequens: ut è superioribus patet.

§. 7. (2) *Si Christus nolisset nobis corpus suum verum & essentielle in S. cæna oraliter manducandum exhibere, non dixisset, Hoc est corpus meum, sed, Hoc est corporis mei signum. Atqui falsum consequens: Ergo & antecedens* *.

* ib. th. ead. R. *Connexum* nego: Eodem modo & Capernaite potuissent excipere: Si Christus nollet à nobis carnem suam propriè & oraliter manducari, non diceret: *nisi carnem Filii hominis ederitis & sanguinem ejus biberitis &c. Sed, nisi in Filium hominis credideritis.*

§. 8. Instant: *Cur verò iis non explanasset hoc mysterium, ut alias parabolas, si aliter illud intelligi voluit* *.

R. Non explanavit verbis illicò: quia vidit eos non offendi, instar Capernaitarum: scivitque haud ignotas ipsis esse *phrases sacramentales*. Interim re ipsâ explanavit: quia oculis suis viderunt Apostoli Servatoris corpus, non *in, cum & sub* pane, sed extra panem esse, neque multorum simul ora ingredi & dentibus laniari, sed illæsum uno loco extra ora quiescere, non manibus seipsum gestare non frangere &c.

§. 9. (3) *Ex calice Eucharistico aut tantum vinum, aut cum vino etiam Christi sanguis oraliter bibitur. Atqui non prius: quia calix dicitur N. T. quod dici non potest ratione solius vini: quia N. T. non vino, sed sanguine Christi est sancitum, & ejus*

*eius applicatio & confirmatio non fit bibitione solius vini, sed bibitione sanguinis Christi vino uniti, docente Christo: Bibite, Hoc est sanguis meus N. T. **

* ib. th. ead.

R. I. *Assumptionem* nego: Probatio inconsequens est: Calix dicitur N. T. improprie & sacramentaliter, quia Sacramentum est N. T. Christi sanguine sancti.

2. Applicationem sanguinis Christi & confirmationem fieri *orali bibitione* sanguinis Christi, falsum est: Applicatio fit per fidem, fides fulcitur & elevatur per Sacramentum, quod objectum fidei significat, obsignat & exhibet.

3. Vera sanguinis Christi applicatio est salutaris: illa, quæ *orali bibitioni* adscribitur, per se non est salutaris: quia fidelibus & infidelibus communis fingitur. Sensum verborum: *Hic est sanguis meus*, jam ante excussimus: nihil in eo præsidii invenit *oralis bibitio* sanguinis Dominici proprie dicti.

(4) *Per quod Christus ad nos se venturum in verbo suo promisit, illius præsentiam veram & substantialem nobis est pollicitus: Atqui per sanguinem suum se ad nos venturum promisit* 1. Johan. 5. v. 6. 8. Ergo *.

§. 10.

* pag. 515. th. ead.

R. I. *Minor* principalis syllogismi probanda in *conclusionem* non inferatur, secus, quàm fieri par est.

2. *Assumptio* falsa est de corporali adventu in poculum Eucharisticum, vel etiam in hunc mundum inferiorem, ante diem ultimum. Probatio ex 1. Joh. 5. inconsequens est: ut paulò ante vidimus. In textu Apostolico Jesus dicitur non *ἐρχόμεν* & vel *ἐλευσόμεν* (venturus) *δι' ὕδατος καὶ αἵματος*, sed *ἐλθὼν*, venisse: cùm nempe sanguinem olim in terra pro nobis funderet, & præcipuè in cruce, ubi sanguis & aqua ex aperto latere effluxit: quod singulariter à Johanne in Evangelio notatum & hoc loco repetitum legimus.

(5) *Per quod Christus in terris se testaturum ore Apostoli sui dixit, illius præsentiam substantialem nobis promisit. Sed per sanguinem suum in terris se testaturum ore Apostoli dixit: Ergo **

§. 11.

* ib. th. ead.

R. I. *Propositionem* nego de *ἀδιασώτως* acceptam; quia, exempli gratiâ, per sanguinem testari Deus in terra potest: etiamsi in terra sanguis corporaliter & *ἀδιασώτως* præsens non est: testimonium deponitur non tantum *immediate*, sed & *mediate*. Sic Christus per sanguinem in terris jam testatur non *immediate* & *ἀδιασώτως*, sed *mediate*, quia per Sacramentum sanguinis testatur, hoc est, vinum Eucharisticum, quod sanguinis appellatione dignatur: quemadmodum per conscientiam testari dicitur, qui per conscientiae indicium, hoc est, literas conscientiae testimonium continentes, testatur.

2. Et *assumptionem* nego: Apostolus non dicit sanguinem in terris testaturum, quasi alia futura deinceps sit testandi ratio, quàm Apostoli tempore fuerat: sed in terra testari: quia sanguinem illum innocentem terra hausit, idemque
ut

ut tum, sic & jam testatur in terra, per sacramentum repræsentatus obsignatus & exhibitus.

3. Conclusio non continet affirmationem quæstionis controversæ: ut paulò ante quoque monui. En demonstrationem!

§.12.

An per sanguinem in terra testantem commodè intelligi quoque possit exvatio peccati per sanguinem, ad Theol. pag. 414. videbimus. Jam quidem responsione illâ non utor.

* ib. th. 71.

*Retâmpreclare gesta, audentiores facti Animadversores, non tantùm sacramentalem corporis Christi præsentiam & propinquitatem substantialem in, cum & sub pane, sed & universalem apud omnes creaturas in scriptura promissam affirmant. Ephes. 4. v. 10. Johan. 12. v. 41. & 14. v. 21. Ephes. 3. v. 17. **

R. Nobile sororum par, corporis Christi ubiquitas & oralis ejus manducatio, quarum ista illam peperit, illa tamen, ut volunt multi, prior istâ: quod prorsus αὐνιγματῶδες, & monstro prope modum simile. Sed de ubiquitate corporis Christi supra abundè actum: ubi princeps quoque locus. Ephes. 4. v. 10. prolixè excussus: reliqui crinibus & παραλόγως huc trahuntur.

§.13.

Urgent postremum, Ephes. 3. v. 17. ut inhabitet Christus per fidem in cordibus vestris, quem contendunt loqui de λόγῳ, quia Christus est Θεὸς αὐθρῶν & : qui cum in credentibus habitare asseratur, sequitur illum credentibus præsentem esse, non dimidiatum unâ tantùm naturâ, quæ extra alteram per διὰς αὐτῶν quandam constituatur, sed totum secundum ambas naturas αὐτῶν αὐτῶν intimè sibi præsentem, quam corporalem apud fideles appellant præsentiam.

R. 1. Totus in cordibus nostris per fidem habitat Christus, secundum utramque naturam fide apprehensus, etsi secundum utramque naturam αὐτῶν αὐτῶν & substantialiter vel propinquitate substantiali cordibus nostris præsens non est. Apprehendit enim fides etiam loco distantia, imò & extra causas suas nondum existentia. Sic *Messias* quoque totus olim in V. T. per fidem habitabat in cordibus fidelium. Inhabitatio igitur, quæ fit per fidem, per fidei fit actum, hoc est, apprehensionem Christi, & fiduciam actualem in ipso collocatam; unde in ipsum inhabitantis Christi domicilium & templum dimanat adoptionis gratia & quæ cum ea necessariò sunt connexa. Fertur autem hic actus in objectum suum, idque apprehendit, non obstante locorum vel temporum distantia. Ratione propinquitatis substantialis, Christus non est propior fidelibus, quàm infidelibus, suppositâ ubiquitate corporis Christi: unde de *ratione formali* inhabitationis gratiosæ non est propinquitas substantialis humanæ naturæ: quippe quæ planè separabilis ab illa est.

2. Etiam si in aliquo *ubi ὁ λόγος* est, in quo Natura humana non est, non tamen desinunt propterea unitæ naturæ αὐτῶν αὐτῶν & intimè sibi præsentem esse.

Agno-

Agnoscent hoc omnes illi *Lutherani*, qui *Suevica ubiquitati absolute*, sine ullo statuum discrimine, contradicunt; *Brunsvicensis, Hassiaci* & alii, quique absurdum illud, de existentia corporis Christi in omnibus *piris, pomis, caseis, panibus, fumbus, cantharis* &c. averfantur: qui propinquitatem substantialem in omni *ubi*, non nisi in statu Exaltationis, post lectionem ad dextram Dei, admittunt, & nihilominus unionis personalis vinculum in statu quoque humiliationis illæsum afferunt: quibus & hoc ipsum accedit collegium, ut supra vidimus.

3. Igitur corporalis Christi apud fideles, post ascensionem in cœlum, præsentia non est divinæ gratiæ documentum, sed errantis iudicii figmentum, cui occasionem præbuit *oralis manducatio*.

Tertium argumentum: In nullius Sacramenti institutione à propria verborum significatione est recedendum: Ergo nec in institutione cœnæ id fieri debet.

§.14.

Theologia antecedens, tanquam falsum, negat, eò quod in institutione veterum & novorum sacramentorum Deus sit usus locutionibus impropriis, quod probat inductione multarum locutionum sacramentalium impropriarum in veteri novoque Testamento occurrentium: pag. 385.

Excipiunt (1) *Se causam habere fonticam, cur verborum in sacramentorum institutionibus proprietatem urgeant* *.

* pag 516.

R. Verè *fonticam* habetis causam: propriè verba vestra accipio, quando tam exosa vobis est verborum improprietas: Est enim *fontica* illa causa *oralis manducatio absurda*, quâ cœlestem veritatem gravissimè læditis, eamque, quantum in vobis, *fontico morbo* inficitis.

th. 72. 73.

Constat tamen inter omnes, dicitis, *pacta & fœdera inter homines propriis & perspicuis, planis & manifestis verbis proponi & exprimi solere, ut vera, certa & nativa sententia omnibus sit obvia, omnesq; quantum fieri potest, lites & contentiones præcaveantur. Quis igitur Dei fœderibus verba obscura & impropria inserta esse affirmet* *?

§.15.

R. 1. Sacramenta propriè non sunt fœdera, sed sigilla fœderum. Interim sunt, ex hypothese adversariorum, fœdera. Certè morbida hæc causa eorum appellatione & applicatione nunquam convalescet.

* ib. th. ead.

2. Pro ratione subjectæ materiæ perspicuis planisque verbis uti solere homines in pactis & fœderibus sinceris, facile do: semper verò *propriis*, non do, neque sanæ mentis quisquam dederit in tam manifestâ experientiæ contradictione. Nec verò improprium perspicuo & plano, sed proprio opponitur. Utque non omne proprium est perspicuum, ita nec omne improprium est obscurum. Interim contentiosi non de impropriis tantum, sed & de propriis litigant; ut in tanta hæresium & litium multitudine est videre.

3. In fœderibus divinis exprimendis uti spiritum Dei verbis etiam impropriis quī negaturus esset, tam impudentem & imprudentem fore neminem mihi persuaseram. Sed postquam *oralis* inventa est *manducatio*, omnia jam sunt fieri posse negabant. Recurrite quælo ad primum fœdus Evangelicum, quod cum lapso homine Deus pepigit verbis illis. *Semen mulieris conteret caput serpentis*: in quo ne unicum quidem verbum est proprium. De fœdere cum *Abrahamo* inito, deinceps. Videatur fœdus cum populo *Israëlitico* pactum Deut. 28.

4. Facile vobis do *sycophanticum* esse scelus, si dolo malo verba obscura & ambigua pactis seu fidelibus fœderibus inferantur, quæ ex ipsa fœderum ratione aliisque circumstantiis facile intelligi aut declarari haud possint.

§. 16.

Sed ipsi Animadversores sententiam suam corrigunt & retractant. Notandum, inquit, nos non in quibuslibet institutionum verbis, ut à Mose & ab Evangelistis historicè describuntur, vel etiam in iis, quæ ex illis institutionibus deducuntur, locutionibus proprietatem requirere, sed in verbis institutionum substantialibus, quibus novum inter Deum & Hominem sancitur pactum, vel bonum aliquod

* ib. th. ead. testamentaria actione legatur*.

R. 1. Contraria est facto protestatio. Quis, inquit, Dei fœderibus verba obscura & impropria inserta esse affirmet? Hoc cum manifestè falsum esse intelligant, ad paucula quædam verba substantialia inconsideratam affirmationem restringunt; nequid detrimenti capiat *oralis manducatio*.

2. Sed & hæc restrictio falsa est, ut evidenter verba docent *primum Evangelium* exprimentia, & quæ à me subjiciuntur exempla multa: de quibus jam nunc dispiciendum.

§. 17.

Excipiunt (2) *Exempla à me allata planè nihil figurati habere: alia non esse verba institutionum sacramentalium essentialia, sive substantialia: cui assertioni ut fidem faciant, exempla perstringunt, de quibus ordine jam nunc agendum.*

*Primum exemplum, in quo circumcisio appellatur fœdus, & secundum, in quo agnus appellatur pascha, ab improprietate ajunt esse vindicata, disp. 9. §. 40. & supra th. 56. & seqq. **

* pag. 517.
th. 74.

R. Falsam esse hanc gloriationem docebunt Exercitationes nostræ in allegata loca.

§. 18.

Tertium exemplum, Hoc poculum est N. T. per sanguinem meum, negant esse figuratam seu tropicam propositionem. Poculum enim non ratione sue materis, ex qua constat, considerari, sed in usu suo seu officio sacramentali: quatenus secundum Christi institutionem bibitur. Esse igitur causalem propositionem, quæ finis de re aliqua affirmatur, ut I. Cor. 10. v. 16. De pane communicatio corporis

* ib. th. ead. Christi*.

R. I. Ecquæ esse posset impudentior negatio & ineptior probatio? Hisce nimirum artibus defendenda *oralis manducatio*! Aliquisne sanæ mentis futurum credidisset, ut *Gerhardus* negaret, propositionem: *Poculum est novum Testamentum*: impropriam & figuratam esse! Cogitent modò *Grammatici* cum *Theologis* & *Jure consultis*, quid propriè sit *poculum*, quid propriè *Testamentum*, & qui propriè de se affirmari in casu recto possint, *poculum* & *Testamentum*!

2. *Cornicum* heic oculi configuntur, & de ponte *Salano* senes præcipitantur. Concedit in hac propositione *Graverus* esse tropum *synecdoches* in subjecto, *poculum*, & quidem *synecdoches continentis pro contento*: concedit eundem senex ille *Brentius* in Exeg. in Johan. pag. 122. quibus, ut & aliis, in faciem impudenter contradicere in re manifestissima non erubescunt nostri Animadversores. Quantum hoc malæ & desperatæ causæ indicium!

3. Ratio, quæ adducitur pro asserenda proprietate propositionis, indigna *Gerhardo* est. Non enim quæstio est de modo considerandi *poculum* & de officio ejus, sed de propria *poculi* & *Testamenti* significatione. *An poculum propriè dici possit esse Testamentum?* De officio sacramentali consentimus, modò per *poculum synecdochicè* significetur, quod fuit, hodieque est in poculo Eucharistico.

4. Etiam *causalis propositio* est impropria, ponitur enim causa pro causato per *metonymiam*: Veluti cum dico, *ira est fervor sanguinis circa cor*: *Eclipsis lunaris est interpositio terræ &c.* nominatur enim *fervor sanguinis* & intelligitur *affectus* à fervore excitatus: nominatur *interpositio terræ* & intelligitur *privatio luminis* per interpositionem.

5. Non obstante *predicatione finis de finito*, quæ tamen & ipsa non est propria, præsens propositio tropica esse non desinit. Siquidè *poculum* propriè acceptum non est finitum N. T. nec N. T. finis *poculi* propriè accepti. Non enim *poculo*, & ne *vino* quidem, quod tropicè per *poculum* significatur, sed sanguine Christi sancitum est N. T. cujus sacramentum est vinum: Ecce quanta troporum complicatio! *Novum Testamentum* propriè nec *poculum* est, nec vinum, nec sanguis. Unde igitur proprietates propositionis, *poculum est N. T.* Vos eam omnium rerum verborumque rudibus persuadete: Nos verò tantæ infelicitatis ne dammate.

Non sequitur, inquiunt, propositio est causalis: Ergo & metonymica. Metonymica enim facit, ut unum pro altero dicatur: in causali verò predicatione unum de altero dicitur.*

§. 19.

*ib. th. ead.

R. Satis pinguis hic est oppositorum Elenchus: quasi non utrumque heic concurrat, hoc est, & unum pro altero dicatur, & unum de alio dicatur: quod

fit in *metonymiâ causa*: nam & causa pro effectu dicitur, & de effectu dicitur. Ita in propositione: *Ira est fervor sanguinis*, causa nempe fervor sanguinis pro effectu, nempe affectu hoc dicitur: eademque causa de effectu suo dicitur & in casu recto affirmatur.

Jam, cur antecessores suos tropi in voce, *Poculum*, assertores de ponte precipitent, causam hanc reddunt: *quia non simpliciter poculi fit mentio, sed additur, in sanguine meo, & sic expresse contentum nominatur* *.

*ib. th. ead.

R. Tu, lector, judica de consequentia: *Fit etiam mentio sanguinis, tanquam contenti: Ergo poculum, tanquam continens, citra tropum in casu recto predicatur de Testamento.* Testor heic *Dialecticos & Rhetores*, anne tropus in voce esse definat, quando interpret tropi ita eam explicat! Non tollit explicatio tropos, sed eos tantum docet & monstrat. Quis dixerit per analyses Rhetoricas ex Oratoribus & Poëtis omnes eliminari tropos? Manent igitur improprie autorum phrasés, etiamsi propriis eas interpretes reddunt verbis. Taceo, quod nec sanguis citra tropum dici possit Testamentum.

§. 20.

Ultimam jam arripiunt naufragii tabulam à littore toties repulsi. *Verba, inquit, Calix est novum Testamentum in sanguine meo: non sunt substantialia institutionis verba, seu non directè docent, quid in S. cœna bibendum nobis detur:*

*ib. th. ead. *sed propter quid sanguinem in cœna bibamus exponunt* *.

R. 1. Cum in institutione Christi nihil redundet & omnia spectent ad naturam Sacramenti hujus explicandam, non immeritò omnia dicuntur substantialia, non sola illa, quæ ad *oralem manducationem* corporis Christi propriè dicti & *oralem bibitionem* sanguinis propriè dicti absurdè detorquentur. Et quid nî illa, quæ ad finem sacramenti hujus spectant in essentialibus quoque numerentur, cum propter illa omnia sint reliqua? Et quis non pluris faciat *spiritualem manducationem & bibitionem* rerum cœlestium adjunctam & promotam symbolis sacramentalibus, eorumque legitimâ tractatione quàm absurdam & *oralem* vestram; cum illa sola sit salutaris principalis & fidelium Christi membrorum propria, omnibusque modis religiosa, hæc, ex propria etiam confessione vestra, multis damnosa per se sola nulli salutaris, minus principalis, fidelibus Christi ovis cum infidelibus hircis porcisque communis, addimus nos, & planè irreligiosa nostroque gloriosissimo Redemptori ignominiosa. *Non vult Deus ab improbo fœdus suum assumi in ore.* Psal. 50. v. 16. & sanctissimum Filii sui gloriosi corpus in ora ingerat impiorum?

2. Verba, *Hoc poculum est novum Testamentum in meo sanguine*, non esse substantialia institutionis verba, falsum & *ἀθεόλογον* est. Anne dicemus substantialia ab Evangelista *Luca* & Apostolo *Paulo*, qui Dominicam institutionem immediatè à Domino accepit, dubio procul in cœlo tertio, esse omissa, & cum loco illorum *Matthæi* & *Marci*, *Hoc est sanguis meus novi Testamenti*, quæ substan-

tialia

tialia esse diffiteri non potestis, reponant nobis *Lucas & Paulus*, ad integritatem institutionis absolvendam ista: *Hoc poculum est novum Testamentum per sanguinem meum*: Quis in sensu & re ea convenire neget? Et nonne eodem recidunt: *Poculum*, hoc est, *vinum poculo contentum est sacramentum N.T. sanguine meo sancitum*, & *poculum*, seu *vinum in poculo*, est *sacramentum sanguinis mei*, quo *N.T. est sancitum*. Perinde est fidei animæ, siue ex *Marco & Matthæo* fide apprehendat sanguinem, quo *N.T. est sancitum*: siue ex *Luca & Paulo* *N.T. quod sanguine Christi est sancitum*. Ad vitam pascitur anima fidelis, non minus ex *Luca & Paulo*, quam ex *Matthæo & Marco*. Est igitur vinum Eucharisticum & sanguinis & *N.T. sacramentum*, quo obsignatur nobis promissio, & ipsa res promissa exhibetur fidei mente accipienda: neque enim Testamentum novum est sine Christi sanguine, qui in eo bonum nobis legatum & vino Eucharistico obsignatum est. Sic circumcisio olim sacramentum erat fœderis indeque ipsum fœdus est appellata. Sed forsitan & illa: *Hoc est fœdus meum*, quibus respondent, *Hoc est N.T.* non fuerunt substantialia institutionis verba. Hæc si vera sunt, quid nō negamus quoque substantialia esse illa, *hoc est corpus meum*, & sic omnia tollamus substantialia. Hæc verò ratione malè consuletur *orali manducationi*.

3. In sacra cœna *oraliter* bibendum porrigitur vinum: quod verbis illis partim è præcedenti versiculo repetitis, *dedit eis poculum*, *postquam cœnasset*, expressum: Porrigitur etiam spiritualiter bibendus sanguis, oculis sacramentaliter repræsentatus, ipsique fidei menti fide apprehendendus per visibile symbolum oblatus: quomodo & quibus verbis hæc spiritualis bibitio significetur, supra ostendi. Cum igitur & hæc *Luca* verba rem significatam, nempe Testamentum & sanguinem Domini difertè exprimant, quis neget doceri iis, quid in sacra cœna spiritualiter bibendum, hoc est, fide apprehendendum nobis exhibeatur?

4. Sed & vestra hæc mihi sufficit confessio. Si, quod datis, *Luca* verba exponunt, propter quid sanguinem in cœna bibamus: utique sanguinem bibi exponunt, & per consequens essentialia sunt: Neque simpliciter exponunt, sed & explanatione finis amplificant, adeoque admodum luculenter exponunt. Quid igitur amplius vultis? *Oralis bibitio* sanguinis propriè dicti nunquam vel directè vel indirectè est præcepta, sed jam pridem in *Capernaitis* damnata & scripturis sacris contraria.

Quartum exemplum, quo calix ponitur pro vino in calice, quasi per tumultum negligitur & in specie non attingitur, quia manus urit: nimis enim manifesta est *Rhetorica synecdoche continentis pro contento*, quam & *Lutherani* præ reliquis ingenuè agnoscunt. In præcedens *chaos* precipitatur exemplum hoc, quod nempe in propositione sacramentali & substantiali non occurrat. Hoc verò esse *folium siculæ* absurditatis *oralis bibitionis* regenda excogitatum quis cordatus non intelligit? Imò verò manifestè falsa est exceptio: ut ex iis, quæ modò dicta sunt, palam est. Est enim propositio sacramentalis: *Calix est N.T.*, non minus quam illa: *Circumcisio est fœdus*:

magisque tropica: quia *calix* pro *vino* ponitur synecdochicè, circumcisio autem propriè accipitur. Et in propositionibus apud *Matthaeum* & *Marcum* occurrentibus, τὸ τοῦ seu *Hoc* idem esse, quod *Hoc poculum*, interpretantibus *Lucà* & *Paulo*, nemo nisi omnis expers frontis negare potest.

§. 21.

Quintum exemplum, quo impropriè corpus Christi à *Paulo* dicitur *fratrum*, ajunt non esse *primariam partem sacramentalis propositionis*, sed tantum descriptionem rei coelestis, quæ in predicato propositionis sacramentalis de subjecto complexo enunciatur*.

* ib. th. ead.

R. 1. Ecce! quàm arctis includitur terminis proprietas verborum institutionis! Clamitatum hæcenus in nullius Sacramenti institutione à propria verborum significatione recedendum esse, idque ob causam fonticam: quod cum falsissimè & contra tot exempla asseri intelligerent; limitata est assertio: saltem in propositionibus substantiam Sacramenti exprimentibus, non esse admittendam improprietatem. Hæc cum evidens iterum se prodat falsitas, non de singulis ejusmodi propositionum verbis id accipi debere asseritur, sed tantum de illis verbis, quæ pars primaria propositionis sacramentalis sunt. Hoc cene verò causæ bonæ indicium?

2. Subjectum propositionis Sacramentalis esse partem ejus primariam unam, non opinor vos negaturos, quia complexum vobis est, quod materiam oralem vestra manducationis continet. Atqui hoc ipsum complexum panis & corporis Christi propriè dicti impropriè dicitur esse corpus Christi propriè dictum: ut totum impropriè pars dicitur, & pars de toto impropriè in calu recto affirmatur. Synecdoche vestra Grammatica indigna est, quæ in Scholis audiatur.

§. 22.

* pag. 518.
th. ead.

Ajunt ex *Matthæo* & *Marco*, qui propriè loquuntur: quod pro vobis datur: illud *Pauli*: quod pro vobis frangitur: habere facilem explicatum: nostri quoque tropi explicationem ex scriptura proferendam*.

R. 1. Agnoscunt igitur in verbis institutionis non omnia esse κατὰ τὸ ἔντονον & propriè accipienda: quod longè verissimum est: quamvis facile explicari improprietas possit: adeoque falsum esse, quod vulgò crepatur, citra limitationem, de proprietate verborum institutionis.

2. Tropi, quem nos, asserimus, explicationem & defensionem è scriptura justam supra protuli, & ab omnibus cavillationibus vindicavi.

§. 23.

Sextum: Quo panis dicitur communio corporis Christi. *Septimum*, quo calix dicitur esse communio sanguinis Christi. *Octavum*, quo dicimur bibere poculum: *Nonum*, quo dicuntur indigni edere judicium (NB. numeri hæc confunduntur, hoc enim nonum mihi non est) sunt verba, inquiunt, deducta consequentia ex verbis institutionis: quorum duo priora satis clara sunt, & perspicua: penultimi expli-

*explicatio habetur ex 1. Cor. 11. v. 28. ἐκ τῆς ποτηρίου, ubi tropus esse nequit continen-
tis pro contento, quia non ritè dicitur ex vino bibere: ultimi explicatio habetur,
v. 31. **

* ib. th. ead.

R. 1. Verba sunt, substantiam sacramenti exprimentia, non à nobis per consequentiam è verbis institutionis deducta, sed ab Apostolo expressa ad sacramenti hujus naturam explicandam, factâ institutionis repetitione. Unde falsitatis arguitur & convincitur assertio: *In nullius Sacramenti institutione à propria verborum significatione est recedendum.*

2. Priora duo exempla satis esse clara & perspicua equidem non nego, sed propterea propriè & κατὰ τὸ ἑστὸν accipienda esse nego. Inepta est consequentia: Verba sunt perspicua: Ergo non sunt impropria: ubique aqua hæret!

3. Penultimi explicatio, quæ petitur ex 1. Corinth. 11. v. 28. non excludit à verbis, quæ ex 1. Cor. 10. v. 21. allego, improprietatem: manent verba impropria, etiam quæ propriis aliis explicantur: ut ante monui.

4. Quod dicitur in verbis, ἐκ τῆς ποτηρίου, tropum esse non posse continen-
tis pro contento, eò quòd non ritè dicatur, *ex vino bibere*, admodum est pin-
gue; si ritè dici non potest, *ex vino bibere*, etiam ritè dici non poterit, *ex pane ede-
re*, ἐκ τῆς ἄρτης ἐσθίειν. Atqui Pauli hæc est phrasis, non minus quàm illa, ἐκ τῆς πο-
τηρίου πίνειν. Ecce κλείων Paulus quoque patitur! quia *orali manducationi* minus
favet. Bibere igitur ἐκ τῆς ποτηρίου, ex poculo, est bibere particulam vini po-
culo contenti, phrasi usitatissimâ.

5. Ultimi explicatio petita è versu 31. improprietatem ex allegatis Apo-
stoli verbis non aufert, quamvis explicet: relinquit enim suo loco verba impropria, quæ propriis alio explicat.

*Exemplum ex institutione petatum, quod ordine in libro meo est septimum: quo
panis Christi corpus esse dicitur: illis attingunt verbis: improprietatem ejus adhuc
probare debet Wendelinus **

§. 24.

* ib. th. ead.

R. Improprietatem supra probavi, & dubio procul omnibus satisfeci, quos *oralis manducatio* ita non dementat, & excæcat, ut intelligere & videre nequeant, quæ evidentissima & clarissima sunt.

*Ultimum exemplum, quo docet Christus, se bibiturum vitis fructum novum
in regno Patris sui, ajunt ad institutionem cœnæ planè non spectare **

§. 25.

* ib. th. ead.

R. Verba sunt, quibus institutionem clausit Servator: cùm enim, porre-
cto poculo, dixisset, *Hoc est sanguis meus N. Testamenti, qui pro multis effunditur:*
illicò subjicit: *Annon dico vobis, non bibam amplius ex hoc fructu vitis &c.* digi-
tum intendens in illud ipsum vinum Eucharisticum, quod modò propinaverat
discipulis; Matth. 26. v. 28. 29. Marc. 14. v. 24. 25. Sunt igitur & hæc verba *ultimæ
voluntatis*

voluntatis in institutione expressæ, etiamsi ad oralem manducationem atque bibitionem corporis atque sanguinis Dominici non faciunt. Hactenus exempla.

§. 26.

Quartum argumentum: Verba Christi: Hoc est corpus meum: sunt verba Testamenti: Ergo propriè sunt accipienda.

Respondeo negatione consequentiæ, cò quòd nec à divino nec ab humano Testamento alienæ sint voces improprie: quod de divino modò probavi, de humano apud Ictos extra omnem est controversiam.

Excipiunt (1) *Hoc argumentum à Lutheranis Theologis ex ipsius S. S. ore esse depromptum, nempe ex Gal. 3. v. 15. Fratres, καὶ ἄνθρωπον λέγω, id est, humano more loquor, similitudine a rebus humanis petita, nimirum à Testamentis seu ultimis voluntatibus. Hominis διαθήκην, hoc est, justam ultimæ voluntatis sententiam & testificationem, quæ hæredes instituuntur, legata certis personis attribuuntur & c. si sit κεκυρωμένη, seu legitime & judicialiter confirmata; nemo αἰτεῖ vel abrogat; nemo ἐπιδιαιτάσσεται, hoc est, aliquid amplius disponit vel addit in formali-*

* ibid. th. 25. *bus aut materialibus* *.

26.

R. Ex ore Spiritus S. nil nisi veritas: absit igitur ut ex eo deprompta sit hujus consequentiæ falsitas. Interim tanquam vera amplectimur, quæ Gal. 3. v. 15. dicuntur. Impius sit, qui θεῶς διαθήκην κεκυρωμένην αἰτεῖν ἢ ἐπιδιαιτάσσεσθαι aulit: quod nemo nisi per summam calumniam nobis exprobraverit.

§. 27.

Ablegant me nostri Animadversores ad Chemnitium jubentq; ex eo discere mysteria verbi ἐπισκήτειν, quod ad extrema morientium mandata translaturum

* ib. th. ead. *ajunt* *.

R. I. Verbi hujus insolentiæ motus, quod nunquam audiui, illicò ad Chemnitium, tanquam ad oraculum decurri, & quod videre jussus sum, vidi, de fundament. Cœn. c. 7. pag. 29. monet ex Imperatore, verba Testamenti diligenter esse considerata. Verba verò, inquit, in græcis constitutionibus sunt significantissima: "Ὅθεν ἀκριβέστερον τοῖς τῆς διαθήκης ἐπισκήσαντες ἑἵμασι. significat enim verbum, ἐπισκήτειν, cum religione quâdam dicere, & quasi juramento confirmare, atque inde translaturum est ad extrema morientium mandata & c. additâ imprecatione, nisi pareatur, sicut exempla extant apud Herodot. Demosth. Lysiam & Æschynem. Quam ob causam Imperator censet verba Testamenti attentè, summa curâ & exactâ diligentia esse ponderanda & considerata. Hæc Chemnitius. Miror autem, Gerharde, diligentius tibi ponderatum non esse verbum ἐπισκήτειν, cujus significationem explicat Chemnitius, & aoristum quoque ἐπισκήσαντες, ex Constitutionibus allegat. Si fortè mendosa editio Chemnitium decepit; tibi saltem insolentis verbi allegatio suspecta debebat esse. Quantum ego scio, nullum novit Græcia vel ἐπισκήτειν, vel ἐπισκήσαντες: sed ἐπισκήτειν & ἐπισκήσαντες: cujus ἐμφασιν Budæus & Stephanus explicant, adductis ex Herodoto, Demosthene, Lysia &

& *Æschine* exemplis: quamvis in allegatis Imperatoris verbis significatio hæc singularis locum non habeat: unde rectè interpres *Novell. 159. cap. 1.* reddit: *Subtilius pariter & exactius Testamenti verbis innixi*: quæ propria verbi significatio est. Vos, qui Græca ubique crepatis, consulite quæso textum *Græcum* & castigatissimam editionem *Stephani*, An. 58. invenietis ἐπισκήψαντες, non ἐπισκήσαντες: thema est, ἐπισκήπειν, non ἐπισκήτειν: de quo monendi eratis. Sed possent hæc facilius ignosci orthodoxis, quibus haud semel in hoc collegio ἀπαδευσίαν vos eruditi exprobratis.

2. Ultrò vobis largior testamentum filii Dei, quoad singulas voculas, diligentissimè ponderandum esse, & maximoperè cavendum, ne quid contra vel præter testatoris voluntatem fiat aut statuitur. Ex hoc fundamento orthodoxi jam pridem existentiam corporis Christi *in, cum & sub* pane Eucharistico *oralem manducationem* repudiarunt, & institutionis verba nonnulla improprie accipienda esse evicerunt.

Interim Animadversores nostri proprietatem è priori hypothese elicere conantur. *Quo enim, inquit, testamenta abrogari & irrita fieri non possint, oportet ut verbis propriis, perspicuis & clavis constent, quæ mentem testatoris, maximè ubi hæredes & legata denominantur, sufficienter explicent. Et quemadmodum requiritur, ut verbis propriis, perspicuis & clavis conscripta sint: ita quoque proprie, uti sonant, explicare ea oportet, nec alius ipsis est affingendus sensus* *.

§. 28.

* pag. 51
th. cad.

¶ 1. Ergone testamenta illicò abrogantur & irrita fiunt, vel fieri debent, in quibus verba occurrunt impropria? Actum igitur erit de plerisque testamentis: cum in plerisque verba occurrant impropria: sic enim verba habent l. 69. ff. de legat. & fid. 3. *Non enim in causa testamentorum ad definitionem ubique descendendum est, cum plerumq; abusive loquantur, nec propriis nominibus ac vocabulis semper utantur. Ubi marginalis nota definitionem interpretatur propriam verborum significationem: & Bartol. Secus si voluntas disponentis probabiliter nota sit, vel ex re subjecta, aut aliis circumstantiis appareat: quo casu voluntate potius statuitur, quam verbis, quæ tum improprie accipienda sunt, ut conservetur voluntas testatoris. Quin & improprie quandoque in Testamentis verba capi oportere scribunt ICTI, Cuman. l. cum filio: de legat. 3. Alciat. cons. 25. n. 8. lib. 9. Mantica de conject. ult. vol. lib. 3. tit. 6. n. 1. 1. in fin. ubi de Testamentorum abrogationibus nihil. Imò, Quoniam. 15. C. tit. 23. scribit Imperator, in quolibet loquendi genere formatam valere institutionem, si modò per eam liquebit voluntatis intentio.*

2. Nontantum propria sed & impropria sæpe sunt clara & perspicua. Igitur à perspicuitate & claritate ad proprietatem vel ab improprietate ad obscuritatem nulla est consequentia.

fff

3. Neque

3. Neq; in divinis neq; in humanis testamentis hoc requiritur, ut è verbis tantum propriis sint contexta: multò minus sanæ mentis legislator unquam interpretibus tulit legem, quæ ad omnia testamentorum verba, uti sonant, propriè accipienda eos obligaret.

4. Interim, quæ propriis verbis conscripta sunt testamenta, propriè, uti sonant, esse accipienda, nec alium iis sensum esse affingendum, prolixè vobis do. Si igitur in verbis institutionis *edite*, ad corpus Christi propriè dictum referri & propriè accipi debere opinamini, *oralemq;* inde *manducationem* deducitis, ne Doctores vos culpa redarguat, dicite *corpus Christi propriè dictum propriè edi oraliter, hoc est, dentibus comminui & per fauces in ventriculum transmitti.*

5. Denique & hoc addo, legata fidelibus bona in testamento Servatoris, ita esse perspicuè expressa, ut justam dubitandi causam nemo habeat, qui rectè omnia ponderaverit.

§. 29.

Neque inter nos & vos est quæstio de corpore Christi propriè dicto, & sanguine propriè dicto in hac *testamentaria dispositione* nobis legato. Hoc enim non minus nos asserimus, quàm vos: Sed de modo & medio, seu organo cœlestia hæc bona percipiendi: Nobis *Mens* placet, Dens vel os vobis. Nos *spiritualem perceptionem* credimus, vos *oralem*. Offerendi organum esse symbola sacramentalia in confesso utrinque est.

Interpretationem, seu declarationem verborum non dubiorum, quæ scilicet ipsis non congruit, non censei esse declarationem prioris dispositionis: sed NB. novam *ib. th. ead. *& aliam dispositionem**: lubens do; neque, uti falsò dicitis, contra me est. Declarationem verbis Christi non congruentem si eam intelligitis, quæ à mente Testatoris verbis expressa impropriis aliena sit, non nisi per calumniam ea orthodoxis imputari potest.

Monito isto, *ut caveam, ne cum sociis meis aliam & planè novam dispositionem introducam & veritatem planè ignorem**. planè opus non erat. Tu, Gerharde, cum sociis tuis cave ne in hunc deinceps impingas lapidem, in quem jam dudum impegistis *oralis illa & horrenda vestra manducatione Dominici corporis*. Planè novam introduxistis dispositionem absurdâ declaratione vestrà, quæ præ se fert verborum proprietatem, nihilque minus quàm verborum retinet proprietatem, & veritatem dum prætendit simplicem, plaustra falsitatum inducit.

In sensu verborum Christi, *Hoc est corpus meum*, omnes nostræ consentiunt Ecclesiæ, etsi de sede *impropi* vel *improprietatis*, inter Doctores nonnullos, aliquid occurrit dissensionis. Si fortè unus aut alter à communi consensu abit longius, toti id imputandum Ecclesiæ & publicis confessionibus non est: Videte controversiam *Parei* de verbis Christi, & ex ea vestrorum agnoscite dissensiones.

Exci-

Excipiunt (2) *Humana Testamenta improprie scaterere verbis pugnare* (1) cum multis *ICTORVM* canonibus, quos pro propria Testamentorum conscriptione & explicatione adducunt: quorum summa huic redit: à propria verborum significatione non esse recedendum, nisi de contraria mente Testatoris evidenter constet: uti provocant ad *Chemnitium*, l. ante alleg. in quo mysteria verbi ἐπισκῆτε panduntur*.

§. 30.

* pag. 320.
th. 77.

R. I. *Humana Testamenta, vel Testamenta in genere, improprie scaterere verbis*, ego nusquam affirmavi: hoc tamen affingendum mihi erat, ut tantò plausibilior esset cavillatio. Verba mea sunt: *Non esse alienas voces improprie à divino vel humano Testamento*: quod constanter etiamnum affirmo, & nemo nisi extremè impudens vel rudis negare potest.

2. In Testamento cum humano, tum divino, à propria verborum significatione non esse recedendum, nisi manifestissimum sit aliud sensisse Testatorem, cum omnibus orthodoxis & ego statuo. Cumque manifestissimum sit, non sensisse testatorem in, cum & sub pane Eucharistico corpus suum existere ἀδιασάτως, & oraliter atque propriè tam ab impiis, quam à piis manducari, sanguinemque bibi debere; ecquis vitio nobis vertat, si convenientem & congruam Dei verbo quæramus διανοιᾶν?

3. Quæverò illa consequentia? Monent *ICTI* à propria verborum significatione non esse recedendum, nisi de contraria Testatoris mente constet: Ergo improbant Testamenta, in quibus verba occurrunt impropria, seu tropica.

4. Ille canon, quem Animadverfores allegant, non est recedendum à verbis testatoris, quia talis præsumitur fuisse intentio, qualem verborum proprietates importat, spurcius est & multis *ICTIS* contrarius, quos ex parte jam ante allegavi. Expressissima lex est 69. ff. de legat. 3. Expressè quoque contradicit *Paulus* cum *Petro* l. cum de lanionis 18. §. 3. in fine ff. de instruct. leg. Optimum est non propriam verborum significationem scrutari, sed imprimis, quid testator demonstrare voluerit. Hinc monent *ICTI*, ut vitetur impium, durum, absurdum (qualis est oralis manducatio) recedendum esse à verbis Testamenti, vel ea supplenda, prout utile est: *Castrens.* in l. si duo: §. 1. n. 6. de constit. pecun. *Bald.* l. 2. n. 1. C. de condit. insert. *Simon de Prat.* d. l. pag. 49. *Ruin.* consil. 141. n. 7. & consil. 150. n. 8. *Chemnit.* de fundament. coenæ c. 8. Hæc scribit esse legis verba: cum in verbis nulla est ambiguitas, non debet admitti voluntatis questio. Item: non aliter à significatione verborum recedi oportet, quam cum manifestissimum est aliud sensisse testatorem. Qui planè alius est canon ab eo, quem *Salani* nostri Legislatores promulgant: cui nos minimè contradicimus.

(2) *Cum sine Testamentorum*: quia nemo mortalium larvatus adeò & cecritus est, qui suo in Testamento datâ operâ ita loqui velit, ut, propter improprias

§. 31.

verborum significationem, obscuritatem & ambiguitatem, hæc edum animi post Testatoris mortem super verba Testamenti in varias dissensiones distraherentur *.

R. I. Cum larvatis illis & cerritis Testatoribus nihil nobis est negotii. Anne verò *larvatus* & *cerritus* vobis testator est, qui, in dispositione sua testamentaria, non propriis tantum, sed etiam *impropriis* utitur verbis? Hoc si dixeritis, *larvati* & *cerriti* ICTIS & Theologis religiosis jure meritò videbimini. Quid quæso fiet *Abrahamo* Testatore, Gen. 49.? Imò quid Servatore nostro *Christo*? cujus impropria verba ad oculum supra monstravi: à quorum etiam proprietate vos nimis longè receditis, ut in præcedentibus patuit, & in sequentibus patebit.

2. Impropria etsi sunt Testatoris Christi verba nonnulla, tamen obscura non sunt, scripturam omnesque circumstantias ponderantibus, multò minus ad fovendas lites creandasque dissensiones per se comparata, & hoc fine à testatore prolata. Attendatur probè Sacramentorum natura, corporis Dominici veritas, Testatoris intentio, institutionis circumstantiæ singulæ, fideique analogia, & omnis evanescit obscuritas, omnes tenebræ à pravitate & perversitate humani ingenij magno conatu effusæ. Jam verò non ex impropriis tantum, sed & propriis Christi verbis hominum malitia contentionum nectit funes ad simplices irretiendos, nullâ Servatoris culpâ. Et hæc tenus πολυθρύλλητον argumentum de Testamentis non nisi per verba propria concipiendis & condendis: Tu quæso, amice Lector, testatorem Christum in colloquio Dominicam cœnam proximè secuto porrò testamentariè disponentem & impropriè loquentem audi. Luc. 22. v. 29. 30. διατίθεμαι, inquit, ὑμῖν, καθὼς διέθετό μοι ὁ πατήρ μου βασιλείαν, ἵνα ἐσθίητε καὶ πίνετε ἐπὶ τῆς τραπέζης μου, ἐν τῇ βασιλείᾳ μου, καὶ καθίσσητε ἐπὶ θρόνων &c. En διαθήκην, hoc est, testamentum Christi! En legata discipulis bona, edere, bibere super mensâ in regno cœlorum, insidere thronis. Nullane verborum improprietas in hoc testamento Christi repetito? Et à testamentis planè aliena sunt verba impropria?

§. 32.

Quintum argumentum: Qui loquitur figuratè, autor est erroris eorum, qui errant in intelligendo: Sed Deus non est autor erroris eorum, qui errant in intelligenda institutione Sacramentorum. Ergo.

Respondet Theologia, *propositionem* esse falsissimam, sequi enim hinc, Deum esse autorem plurimarum hæresium, quæ natæ sunt ex figuratis seu tropicis scripturæ dictis malè intellectis. Decipi igitur homines pravâ verborum Christi tropicorum interpretatione, non à Christo, sed à sua vel cœcitate, vel pertinacia &c.

Animadversores nostri argumentum hoc suum facientes propositionem à falsitate & absurditate conantur liberare, adhibita limitatione. Qui loquitur figuratè illis

illis in locis, ubi certus articulus fidei fundatur, autor est erroris eorum, qui errant in intelligendo: Ita veram piamq; judicant*.

* pag. 521.
th. 78. 79.

R. I. Itanè vero Gerharde! Limitatio hæc à falsitate absurditateq; propositionem non liberat. Locus Genes. Semen mulieris conteret caput serpentis, maximum continet fidei articulum, in quo intelligendo cum Eva (ut multis videtur) tum posterioribus seculis Judæi & plurimi alii Hæretici errarunt; quod Anthropomorphitis quoq; accidit in aliis scripturæ locis impropriis. Stante igitur propositione illâ; Errorum eorum culpa in Deum redundabit autorem: quod blasphemum, falsum & absurdum. Non mederi huic malo additionem th. 30. deinceps ostendâ.

2. Si, qui figuratè loquitur, autor est erroris eorum, qui in intelligendo errant, utiq; autor erroris erit, siue articulum fidei, siue sententiâ aliam moralem, politicâ aut physicâ verba figurata contineant: Errare enim dicitur, qui à mente loquentis, alienâ sententiâ concipit, siue id fiat circa articulum fidei, siue circa aliam materiâ, ad errorè in genere nihil interest: Qui igitur autor est erroris per locutionem impropriâ, tam circa hanc, quàm illam materiâ impropriè enunciatam, erroris Autor erit. Unde patet limitationem illam ineptam esse, & nihil responderi.

Conantur tamen Nostri probare veritatem propositionis suæ limitatæ:

(1) Quia ipse Deus T.O.M. eam videtur confirmare: quando in verbo suo hanc perpetuò regulam observat, ut ea, quæ in uno loco, siue brevius, siue per figurarum anigmata nobis enarravit, in aliis locis, ubi eandem doctrinam fundamentaliter tractat, verbis propriis exponat*.

§. 33.

* ib. th. ead.

R. 1. A videri ad esse non valet consequentia:

2. Omnium temporum illa Dei non fuit consuetudo, neq; catholica est regula, vel de fidei articulis, vel de aliis arcanis. Ab Adamo usque ad Abrahami tempora monstrare mihi clariorem primi Evangelii; Semen mulieris conteret caput serpentis; verbo Dei expressam interpretationem: neq; dubium est, quin circa interpretationem promissionis istius Evangelicæ errarint istis temporibus & seculis plurimi: Et errorum illorum autorem dicemus Deum? Sunt & vaticinia Prophetarum singularia, quæ alibi non repetuntur, in quorum interpretationibus variè dissentiant theologi & dubio procul multi errant, siquidè simplex & una est veritas, τὸ ψευδὸς πολυσχιδές: exemplo sunt quoq; apocalyptica visiones pleraq; singulares, & alibi non repetitæ vel explicatæ: ubi interpretum errores nemo mentis sanæ theologus Deo, sed cæcitati potius humanæ imputaverit.

3. Dilucidatio in aliis expressa locis sæpe errorem non avertit ex impropriis verbis conceptum: quando vel non innotescit illa, vel non videtur explicare, quod explicat: quod exemplo suo Lutherani comprobant, in luce rei sacramentariæ tantâ tam miserè & pertinaciter cæcutientes.

(2) Quia Salvatoris animo videtur perpetuò obversata regula. Is enim de omnium obscuritatibus declarandis atque amovendis valde sollicitus fuit, &

§. 34.

parabolas discipulis suis interrogantibus, vel etiam non interrogantibus exposuit,
 *ib. th. ead. *vel verba figurata per propria explicuit*.*

Rx. 1. A videri ad esse non valet consequentia.

2. Parabolas & impropria verba semper & omnibus hominibus Christus non explicuit: ut ipse testatur, Matth. 13. v. 10. 11. 12. 13. 14. &c. Errorum igitur, qui nati in auditorum illorum animis, culpa in Deum redundabit. Sic cum Christus ad Judæos diceret: *Destruite templum hoc, & tribus diebus erigam istud*: illis obrepfit error de templo hierosolymitano tribus diebus erigendo, Joh. 2. v. 19 qui, si Animadversoribus credimus, Christo imputandus fuerit. Non enim obstat, quod sequitur: *Loquebatur de templo corporis sui*: Hæc enim interpretatio tum temporis addita non fuerat, sed post errorem ex proprio sermone conceptum subjecta demum: quæ non obstabat, quò minus ante erraverint *Judæi*: Idem judicandum de errore *Nicodemi*, Johan. 3. v. 3. qui & ipse natus ex sermone improprio malè intellecto, quamvis deinde subjectâ interpretatione fuerit exemptus. Idem de errore *Capernaitarum*, quem etsi Christus tandem sustulit, tamen primùm non impediit, quò minus è verbis ejus conciperetur impropriis. Idem de omnib. aliis erroribus, qui, ante auditam explicationem, è verbis concepti sunt impropriis.

§. 35.

(3) *Quia ratio dicit non suâ culpâ eum peccare, qui in interpretatione sententiarum figuratarum errat: quando Autor propriis verbis sententiam suam non expressit*.*
 *ib. th. ead.

Rx. Mala sanè hæc est ratio, quæ peccati autorem Deum facit: Errarunt *Judæi* ex improprietate sermonis ante errorem non declarata: Ergo culpâ Dei, secundùm hanc rationem, peccarunt: Erravit *Nicodemus* ex improprietate sermonis ante errorem ipsi non declarata: Ergo culpâ Dei peccavit. Errarunt *Capernaite* &c. Ergo. Egregiam verè theologiam & rationem!

§. 36.

Applaudunt jam sibi, veluti crepitante cicone a rostro: (ut & hoc reponam, quod supra appoluerunt Animadversores) premissarum priori ita limitatâ vana est Wendeliniana exceptio: sequeretur enim ex hac nostra propositione, Deum etiam hæresium autorem esse, quæ ex tropicis scriptura dictis malè intellectis nata sunt, si in scriptura tropica illa dicta verbis propriis in propria dogmatum sede non explicuisset.*
 *ib. th. 50.

Rx. 1. Icti jam, veluti Piscatores, sapiunt nostri Animadversores: agnoscunt enim non satis esse cautam & tutam limitationem propositionis, & deesse, quod jam suppleant, adeoque vanas esse tres illas, quas subjecerunt, probationes. Supplementum cum limitatâ propositione est hujusmodi. *Qui loquitur figuratè illis in locis, ubi certus articulus fidei fundatur (alibi verbis propriis & geminis non explicatus) is autor est erroris &c.* Absque: supplemento hoc falsam esse propositionem, quamvis limitatam, modò agnoscunt.

2. Sed & cum *supplemento* hoc falsam esse *propositionem* jam ante ostendi: Explicatio, quæ ex intervallo sequitur locutionem impropriam, non impedit errorem, qui proximè secutus est locutionem impropriam, hoc est, non efficit ut erratum non fuerit, etsi efficere potest, ut porro non erretur.

3. Omne fidei dogma in sede propria verbis esse propriis explicandum, & nō ita explicetur, autorem dogmatis esse autorem erroris ex improprietate concepti, falsum est: ut exemplo *primi Evangelii* jam ante ostendi.

4. Nec tantum ex aliis scripturæ locis, fideique analogiâ, & rei subjectæ naturâ, omnibusque institutionis & administrationis primæ circumstantiis, sed & verbis liquidissimè constat Christum, cum *panem dixit esse corpus suum*, improprie locutum esse; neque alium esse posse sensum, quàm quem orthodoxi tenent, propter absurda & contradictiones plures, quæ adversariorum sententiam opprimunt: Unde palam est *quintum hoc argumentum* unâ cum limitatione sua & *supplemento* planè nullius esse momenti.

Illud *Lutheranorum*, *si deceptus sum, Christus me decepit**, non excusatur magis autoritate *Lutheri*, quàm idem illud *Lutheri*, autoritate *Lutheranorum*, aut *Richardi de sancto victore*, sive hypotheticè, sive categoricè prolatum, Deo indignum est: cui simile illud ejusdem *Lutheri*, in cap. 22. Genes. *Apud Deum lusus est, & si liceret ita dicere, mendacium est*: Et, quando mors oppetenda est, (pii) possunt ad Deum dicere, non est mors, sed vita: *tu ludis mecum sicut Pater cum Filio: aliud dicis, aliud cogitas, id nobis salutare mendacium est*.

S. 37.

* pag. 522.
th. 81.

Illa, quæ tribuitur *Irenæo*, sententia lib. 2. c. 46. *Sanus & qui sine periculo est, ille sensus est, qui aperte & sine ambiguo ipsis dictionibus in scriptura ponitur*: ex diversis capituli istius, periodis, & præter mentem auctoris, compilata est. *Sensus sanus*, inquit *Irenæus*, *& qui sine periculo est & religiosus & amans verum, quæ quidem dedit in hominum potestatem Deus & subdidit nostræ scientiæ, hæc promtè meditabitur & in ipsis proficiet, diuturno studio facilem sententiam eorum efficiens*. Ubi non loquitur *Irenæus* de sensu verborum, sed de sensu, seu mente hominis in investiganda veritate se occupantis. Sequuntur jam in alia periodo: *quæcunq; aperte & sine ambiguo ipsis dictionibus posita sunt in scripturis*: sed nec ista, si *Irenæi* esset, sententia nobis contradiceret, vel patrocineretur deceptioni & mendacio parum religiosè ad Deum autorem, etiam cum conditione, relato. Imprimis laudo appendicem *Animadversorum*: *Si sensus cum reliquis fidei articulis non pugnet*: quæ machina *ubiquitatem* vestram & *oralem manducationem* planè evertit. Est enim sensus vester, ut hætenus ostendi, & deinceps ostendam, multis fidei articulis insensissimus.

Eingite quælo vobis coram ipsius filii Dei tribunali stantem & de corporis Christi *ubiquitate* atque *orali manducatione* se excusantem: Domine, si deceptus sum,

sum.

sum, tu me decepisti. Quid quæso ad hanc excusationem hominis & accusationem Dei excepturum esse Dei filium putetis? Interim mysterium cœnæ Dominicæ verbis clavis & perspicuis in scriptura explicatum esse lubentes concedimus. *Ubiquitas vestra & oralis manducatio vestram arguit cœcitatem, non scripturæ obscuritatem.* Esse autem institutionis verba ab omni improprietate & tropo libera, manifestè falsum est, ut ad oculum supra vobis monstravi, neque diffiteri potuerunt Antecessores vestri, quos nominavi.

Sextum argumentum: Christus morti vicinus imposuit finem figuris: Ergo non est figuratè locutus, neque corporis sui figuram vel signum novum instituit.

Respondet Theologia, antecedens universaliter verum non esse de figuris verborum vel rerum &c. pag. 386.

§. 38.

Excipiunt Animadversores (1) *Hoc argumentum malâ fide propositum esse. Lutheranos enim à fine figuris imposito non argumentari ad cessationem figurarum sermonis: Ita igitur concludendum esse: Ergo corporis sui figuram vel signum non instituit.**

*ibid. th. 82.

83.

R. Malâ fide hoc argumentum à me non proponitur, sed ab Animadversoribus malâ fide excipitur. Argumentari Lutheranos à fine figuris imposito ad cessationem figurarum sermonis, ego nec dixi, nec scripsi: sed expressè scribo, ita Stapletonum, Doctorem Pontificium argumentari, pag. quam modò allegavi, l. 14. Ecce candorem & fidem!

§. 39.

* pag. 523.
th. ead.

Excipiunt (2) *Debuisset Wendelinum Patres illos orthodoxos nominasse, qui Christum corporis & sanguinis sui tantum signa instituisse doceant.**

R. Malæ fidei telam pertexunt, ubi quæso dixi aut scripsi ego, docere Patres orthodoxos, Christum corporis & sanguinis sui tantum signa instituisse? Ubi negavi corpus & sanguinem ejus in cibum potumq; esse destinata? Patres, quando de hoc agunt mysterio, signa intelligere sacramentalia non tantum *σημειώματα*, sed & *μετέδοται καὶ καὶ πρὸς θεομέμνη* lubens vobis do. Hujusmodi signa & nos agnoscimus.

§. 40.

* ib. th. ead.

Pergunt: *Quando Patres figura vocabulo utuntur, per id non typum, sive signum significant, sed ipsam rei substantiam intelligunt.**

R. Cujus quæso rei substantiam intelligunt, anne corporis & sanguinis Christi? Atqui planè falsum hoc est. Expressè enim Patres distinguunt *figuras, typos & signa sacramentalia* à corpore & sanguine Christi, quorum sunt *figura, typi, signa*: sic enim relati & correlati, tanquam oppositorum, requirit natura. Non ita delirant sancti Patres, ut ex vestris nonnulli, qui inter signa sacramentalia ipsum quoque Domini corpus & sanguinem numerant, adeoque signa cum signatis absurdè confundunt. Ecce egregios Patrum interpretes!

§. 41.

Jam probant, Christum non tantum veteris Testamenti venturum Messiam

siam ejusque sacrificium repræsentantibus, sed & omnibus omnino figuris finem imposuisse, ex illo ad Hebr. 10. v. 1. *σκιάς ἔχων ὁ νόμος τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, καὶ αὐτὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων.* Unde syllogismus,

Quicquid in accurato veteris & novi Testamenti discrimine soli veteri Testamento ab Apostolo tribuitur, illud novo Testamento est denegandum: Atqui σκιά vel adumbratio in accurato veteris & novi Testamenti discrimine soli veteri Testamento tribuitur: Ergo umbra vel adumbratio novo Testamento est deneganda.*

* ib. th. ead.

R. *Σκιά* seu umbra vel in genere accipitur pro quovis signo aut figurâ: vel in specie pro signo rei futuræ extra causas suas nondum existentis: cujusmodi signa fuerunt sacrificia veteris Testamenti, quibus adumbratum fuit sacrificium Messiae in carne nondum exhibiti, attamen exhibendi. Priori significato si *σκιάς* accipiunt, assumptio planè falsa est, & à mente Apostoli alienissima & à toto Patrum choro repudiata: Quæ enim per signa in genere vetus Testamentum à novo potuisset distinguere, qui non ignoravit habere & novum Testamentum sua signa, nempe *symbola sacramentalia*, in Baptismo, *aquam*, in cæna *panem* & *vinum*: quæ ne desperatissimi quidem Hæretici audentei denegare. Si posteriori accipiunt, nempe pro signo venturum Messiam ejusque futurum sacrificium adumbrante: quæ mens est Apostoli: & hæc sunt *μέλλοντα* illa *ἀγαθὰ*, quorum *σκιάς* fuerunt vetera Sacrificia: totum concedo.

Audiamus jam applicationem ad rem sacramentalem.

§. 42.

Quæ est ratio Testamenti novi: illa etiam est ratio Sacramenti seu sigilli testamento annexi. Atqui à novo Testamento omnis σκιά seu adumbratio est aliena: Ergo & à novi Testamenti sacramento: & proinde falsum est, Christum corporis & sanguinis sui signa sive figuras instituisse.*

R. 1. *Misâ propositione*: quæ tamen & ipsa simpliciter atque universaliter vera non est. Distinctio τῆς *σκιάς* modò explicata vel assumptionem convincit falsitatis, vel conclusionem nostro probatam calculo exhibet.

2. *Illatio annexa conclusioni*: falsum est Christum corporis & sanguinis sui signa instituisse: de signis in genere, falsissima est & planè indigna Christiano, nedum theologo: imò contraria ipsis Animadversoribus nostris, qui signa sacramentalia novi Testamenti *σημαντικά*, *σφραγιστικά* & *μεταδοτικά* non minus admittunt, quàm nos: videatur Exercit. LXXVI Si nulla Christus in novo Testamento instituit signa, etiam nulla instituit sacramenta. Vide quæso quàm inconsideratè hi homines effutiant, quicquid in buccam venit!

Egregia verò illa est ratio! Si *εἰκὼν* vivis suis & nativis coloribus est effigiatæ, quid opus est aliis superinductis lineamentis? Quasi dicant, si res sacramenti, hoc est, corpus & sanguis Christi, non amplius in expectatione est, sed actū jam ex-

§. 43.

hibita, secundum promissionem olim sacrificiis confirmatam, quid opus est symbolis & signis sacramentalibus *?

*ib. th. ead.

R. Expostulate vos sophi cum divina sapientia, cur libuerit ei nostræ fidei, imbecillitati succurrere per symbola sacramentalia visibilia? quæ quidem vestra fides magnopere non desiderat, quia *in, cum & sub* omnibus piris, pomis, cafeis, panibus, carnibus, cantharis &c. accipitis Christi corpus & sanguinem per famigeratam illam *ubiquitatem*. Interim notetur illud *Ambrosii: Umbra in lege: imago in Evangelio: veritas in cœlestibus.*

Septimum argumentum: Instituta cœna sermo est de re obscura & insolita: Ergo perspicuus & proprius est.

Respondet theologia, non esse synonyma *obscurum & insolitum, perspicuum & proprium*: siquidem, quod insolitum est, esse potest non obscurum, & quod proprium non est, esse perspicuum potest: ut verba, *Calix est novum Testamentum.*

§. 44.

*ib. th. 84.

Excipiunt (1) *Videri fictum hoc argumentum* *.

R. Nulla mihi necessitas fingendi incubuit in tam copiosa argumentorum messe, quam non *Lutherana* tantum, sed & *Pontificia* subministrant arva, quæ hoc loco conjunxi: ut patet ex theol. pag. 384. explicat. 7.

Excipiunt (2) *non satisfieri argumento. Quamvis enim obscurum & insolitum itemq; perspicuum & proprium non semper unum idemq; sin: amen constare verba institutionis Nobis non modo non propria & non perspicua, sed & obscurissima videri: eò quòd in hunc ipsum diem non satis de sensu inter nos constet* *.

*ib. th. ead.

R. 1. Esse perspicua verba apud nos in confesso est. Contrarium Ecclesiis nostris per calumniam affingitur.

2. *Impropria & obscura* hactenus pro synonymis malè posita esse, tandem agnoscunt Animadverfores.

3. De sensu propositionis: *Panis est corpus Christi*, non satis inter orthodoxos constare, falsum est. Etsi de sede tropi, *utrum in copula, an in predicato sit*, non nihil est diffensionis: quæ tamen sensum minimè turbat. Siquidem apud omnes est in confesso, panem dici esse corpus Christi, quia significat, vel signum, aut sacramentum est corporis Christi.

4. Et quæ quæso illa est consequentia: *de hac vel illa scriptura sententia inter Theologos controversatur: Ergo sententia est impropria & per se obscura?* Anne omnia illa dogmata, quæ inter orthodoxos & hereticos controversa sunt, verbis expressa sunt obscuris & impropriis?

In verbis, *Calix est novum Testamentum in sanguine meo*, tropum non contineri, falsum esse supra ostendimus. Stupidus & planè rudis sit oportet, qui sine tropo calicem pro vino poni non intellexerit. Esse eadem perspicua phrasin &

natur-

naturam sacramentorum attendentibus, hucusque abundè quoque monstratum est. Interim *obscuritate mysterium hoc non carere ipsi modò consueverunt Animadversores*, *: Et sic proprium atque perspicuum, improprium & obscurum, hæc-
nus pro synonymis malè posita esse agnoscunt. *ib. th. ead.

Octavum argumentum: Christus cum loqueretur hæc verba, Hoc est corpus meum, morti fuit vicinus: E. propriè est locutus

§. 45.

Respondet theologia, consequentiam esse nullam adductis aliis impropriis, quæ morti vicinior protulit, pag. 386, 387.

Excipiunt (1) *Autores concordia, qui hoc mutantur argumento, non tam ad circumstantiam temporis, quàm ad novitatem operis à Christo jam morti vicino conditi respexisse* *.

* ib. th. 85.

R. Quocunque respexerint *Patres isti*, falsa est consequentia: ut *evs aoris* 86. nostra liquidè demonstrat; interim ad temporis circumstantiam respexisse disertè testantur verba propria & perspicua. Frigidus est elenchus paterculorum.

Instant: *Verbis figuratis Christum uti voluisse Wendelino non probabitur, nisi concesserit, Christum voluisse verba institutionis, quippe figurata & obscura, esse materiam & causam plurimarum in Ecclesia dissensionum & schismatum* *.

* pag. 525.

R. 1. Rursus hæc figurata & obscura, tanquam synonyma, malè ponuntur. th. ead.

2. Ego Christum verbis uti voluisse impropriis affirmo: quod evidentibus exemplis supra probavi, & ipsi etiam Adversarii non possunt diffiteri; etsi eorum nonnulli per summam id negant impudentiam. Interim voluisse materiam & causam plurimarum in Ecclesia dissensionum præbere, nego. Recurrit hæc erudum & pingue illud: *Qui impropriè loquitur, auctor est & culpam sustinet erroris, quem alii ex verbis concipiunt impropriis.*

3. Ex hypothese vestra, Christi verba sunt propria, (quamvis in explicatione à τὸ ἑν τῷ nemo longiùs abeat, quàm *Lutherani*;) ex nostra impropria: neque tamen ex nostra improprietate plures natæ sunt dissensiones, quam ex vestra proprietate. Imò falsa vestra proprietate has peperit dissensiones, & absurdum oralis manducationis ingens genuit.

Excipiunt (2) *Distinguendum esse inter reliquas phrasas, quibus eodem tempore Christus est usus, & inter eas, quibus thesaurum istum, quem nobis legavit, expressit* *.

§. 46.

* ib. th. ead.

R. Distinctio ista vanitatem consequentiæ non tollit: utcunque enim distinguas phrasas istas, tamen improprie sunt & manent: adeoque falsa emanat assertio: *qui morti est vicinus, is non nisi propriè loquitur: vel, Christus morti vicinus tantum propriè est locutus.*

Quod dicitur de verbis in exordio vel epilogo testamenti, & eo loco, quo legata

annunciantur, adhibitis, nihil ad rem facit, morbidæque consequentiæ haud medetur. Etenim verba legatum exprimentia omnis improprietas expertia non esse, jam ante monstravi & vel unica assertio, *Calix est novum Testamentum* plene id persuadet omnibus, qui nolunt cum ratione insanire.

§. 47. *Nonum argumentum: In propositione, Hoc est corpus meum, subjectum, Hoc, & prædicatum, corpus, propriè accipiuntur: Ergo tota propositio est propria.*

Respondet Theologia 1. fallere consequentiam: quia præter subjectum & prædicatum, datur copula *est*, quæ impropriè pro *significat*, ponitur &c. pag. 387. 2. Antecedens ex *Lutheranis* hypothelibus esse falsum: cum nec *subjecti* nec *predicati* significationem propriam *Lutherani* retineant, quod in sequentibus probo.

* ib. th. 87. 88. Excipiunt (1) *Argumentum hoc esse Lutheranum, si hic sit conclusionis sensus: Tota propositio, quoad singulas partes seorsim acceptas, est propria: non esse Lutheranum, si hic sit sensus: prædicatio ipsa, quæ propositionis partes conjungit, est propria: non enim esse propriam, sed inusitatam*.*

R. 1. Olim, cum hoc uterentur argumento, inter *improprietatem vocum* & *improprietatem attributionis*, ita non distinguebant *Lutherani*, cum τὸ ἐν τὸν importunè urgerent, & διὰ νοίας defendentibus contradicerent. Atqui τὸ ἐν τὸν sensus est, quem verba, uti sonant, propriè accepta inferunt: διὰ νοίας sensus, quem verba aliter, quam sonant, hoc est, impropriè accepta, inferunt. Quia igitur panis propriè non est corpus Christi, & tamen dicitur esse corpus Christi, non sine justâ causâ τὸ πρὸ τὸν orthodoxi locum habere negarunt, & διὰ νοίας in specie sic dictam amplexi sunt, à proprietate verborum, hoc est, τὸ πρὸ τὸν, ad improprietatem discedentes. Ubi pro proprietate contra improprietatem sine distinctione à *Lutheranis* est disputatum hoc argumento: *subjectum, Hoc, & prædicatum, corpus &c.*

2. Non satis benè *orali manducationi* consulitur assertâ verborum omnium proprietate & concessâ attributionis improprietate. Nam si panis impropriè est corpus Christi, quamvis panis & corpus accipiantur propriè, quid ni & corpus Christi impropriè dicatur oraliter manducari, quamvis corpus Christi & oraliter manducare accipiantur propriè? Si igitur nulla est vobis consequentia; *In hac propositione: Panis propriè dictus est corpus Christi propriè dictum: Ergo panis propriè dicitur esse corpus Christi:* (objicitis enim improprietatem attributionis, quâ assertâ, de pane impropriè affirmabitur corpus Christi, adeoque impropriè Christi corpus esse dicetur) utique & hæc mihi nulla erit: *Corpus Christi propriè dictum manducatur oraliter manducatione orali propriè dictâ: Ergo propriè dicitur manducari oraliter.* Regeam enim, non obstante subjecti & prædicati

cati proprietate, nihilominus attributionem esse impropriam, adeoque corpus Christi posse improprie dici oraliter manducari. Ita parum vos juvabit vestra proprietates, quam propugnatis.

3. Elenchus oppositorum committitur, quando inusitatum opponitur proprio & usitatum improprio: vel hoc proprio, illud improprio: Nam & inusitata possunt esse propria, & usitata impropria: & rursus, inusitata impropria, & usitata propria. Itapropositio: *Homo est Deus*, vulgo appellatur inusitata, quæ nihilominus etiam Lutheranis propria est. Vicissim propositio: *Homo vermis est*, usitata est, & nihilominus impropria. Propositio, *Verbum caro factum est*, inusitata & impropria est: cuius & subjectum & predicatum est tropicum. In subjecto, *verbum*, geminus est tropus, *synecdoche* & *metaphora*, non quodvis *verbum*, sed *verbum Dei Patris*, factum est *caro*: & metaphoricè *verbum* appellatur, secunda S.S. Trinitatis persona. In prædicato *caro* gemina est *synecdoche*, *generis* & *membri*: non enim quævis intelligitur *caro*, sed *caro humana*: neque *caro tantum*, sed *natura humana*, animâ constans & corpore, carne & ossibus, Luc. 24. v. 39. Et quid quæso impediatur, quò minus de usitatis improprie & de inusitatis proprie vel de illis proprie, de his improprie loquamur?

4. Nullam agnoscimus propositionem propriam, nisi cuius omnes partes sunt propriae.

Excipiunt (2) *Non ultimi commatis Calvinianos negare ò Est tropum posse sustinere* *. §. 48. * ib. th. ead.

R. Idem ejusdem commatis ante vos alii Lutherani nostris objecerunt. De tropi sede (non tamen de sensu propositionis Christi) aliquid inter nostros esse dissensionis haud diffitemur. Interim receptissimam ego amplector sententiam, quæ ò Est interpretatur significat.

Excipiunt (3) *In copula, Est, nec metonymiam, nec ullum tropum alium habere locum. Et quidem de metonymia in specie id probant: quia copula, Est, nec dici potest causa, nec effectum nec subjectum, nec adjunctum* *. * ib. th. ead.

R. I. Nonne verò tropus est translatio vocis de sua propria significatione ad impropriam? Atqui ò Est quoque à propria significatione ad impropriam, transferri potest. Audite vestrum Heizonem Buscherum contra Goclenium disputantem.

Cum nativa vocis significatio mutatur, est tropus.

Cum Est exponitur per significat, nativa vocis significatio mutatur: Ergo cum, Est, copula exponitur per significat, est tropus.

Goclenius in append. ad Miscell. theol. & philosophica, pag. 254. Transfigite hæc cum Buschero vestro.

2. Theologi nostri improprietatem, seu nativæ significationis mutationem, in copula, *Est*, agnoscentes ad *metonymiam* eam retulerunt, non quòd crederint eam per se esse signum *causæ* vel *effecti*, *subjecti* vel *adjuncti*: sed quòd animadverterint per eam de signo affirmari rem signatam. Cum igitur de signi & signati permutatione *metonymia* præcipiat, ἀναλόγως ad eandem τῇ *Est* improprietatem retulerunt: quia τὸ εἶναι propriè ὑπαρκτικὸν hec transfertur ad πῶς παντικόν. Equidem, concessâ improprietate τῇ *Est*, pro *significat*, cum nemine morosè contenderem de specie tropi: præsertim cum non *theologica*, sed *Rhetorica* sit quæstio, quæ pacem Ecclesiæ turbare nec potest nec debet; cumque in sensu *propositionis Dominica* omnes nostræ Ecclesiæ consentiant. *Est* quandoque poni pro *significat* apud veteres *Theologos* in confesso est, ut Exerc. 96. ostendimus: neq; abnuunt *Philologi* & *Pontificii* moderni: ut in hac ipsa Exercit. docetur. Aut igitur *propriè*, aut *impropriè*. Prius negant *Lutherani*: posterius igitur admitendum; etiamsi de specie tropi non constaret.

§. 49.

In genere tropi capacem non esse *copulam* probant Animadverfores sequentibus argumentis.

* pag. 526.
th, cad.

(1) *Omnis tropus rhetoricus fundatur in argumento inventionis Logicæ: Copula axiomatice non est argumentum inventionis Logicæ: Ergo*.*

R. 1. *Propositio simpliciter vera non est: tropus rhetoricus est in vocibus à propria significatione ad impropriam traductis. Unde Buscherus vester; cum nativa vocis significatione mutatur, est tropus. Et Dietericus vester; tropus est elocutio, quâ vox à nativa significatione in aliam mutatur. Uterque imitatus Quintilianum, cui tropus est dictio ab eo loco, in quo propria est, translata in locum eum, in quo propria non est. Atqui latius patere vocem, quàm argumentum inventionis logicæ, non ignorare vos arbitror.*

2. *Nec assumptio simpliciter vera est. Quid nî enim & copula inventionis logicæ imponi queat notio? Siquidem est pars propositionis & quidem, ut Logicis placet, formalis, uti subjectum & prædicatum partes materiales. Qui partem totius propositionis esse negant, tamen partis partem esse concedunt: Graver. in abl. cap. 1. n. 2. Rationes, quibus partem totius esse negat, frivolæ sunt: nempe*

(1) *Non semper actu ponitur in toto.*

R. Attamen potentiâ continetur, vel latet in prædicato: quod ad partis formalis rationem sufficit.

(2) *In ternariis propositionibus, nomen posterius solum esset prædicatum:*

R. Quid nî?

(3) *In omni Syllogismo essent quatuor termini.*

R. Non sequitur: Termini sumuntur ex partibus materialibus.

(4) *Est pars prædicati.*

R. Nega-

R. Negatur. Sed summæ rei nihil decedit, siue totius, siue partis sit pars; ut recentibus arridet nonnullis: manet improprietas. Interim prædicati partem etiam Salani nostri logici negant: vide §. 58.

(2) *Omnis tropus locum habet in vocibus categorematicis: Sed copula, Est, non est vox categorematica: Ergo &c. Propositio probatur: quia tropus ἀπὸ τῆς ἐπέκεινται, seu vertendo, dicitur: quod vocem à nativa significatione in alienam vertat*.*

§. 50.

* ib. th. ead.

R. Si voces categorematicæ appellentur eæ tantum, quæ certum subiectum aut prædicatum animo repræsentant, propositio universaliter vera non est: probatio in consequens est. A nativa significatione mutatur non tantum vox categorematica, sed & syncategorematica: ut, quando τὸ *Est* ὑπὸ ἀγκυτικὸν accipitur ἀντιπαρακειμένων: cuius rei evidentia exempla produxi supra ex veteribus theologis: quorum à me nullos nominari falsò ajunt Animadversores, th. 87. Accedit quod nec adverbia propriè sint voces categorematicæ, quæ tamen citra controversiam tropi sunt capacia.

(3) *Copula si vel maximè tropo affici possit, hunc tamen in ista collocari minime permetteret, qui propositionem ternariam cum binaria confundere noller*.*

§. 51.

* ib. th. ead.

R. Nulla est propositionis ternariæ cum binaria confusio, si impropria ternaria immutetur in propriam binariam, vel certè non major & culpabilior, quàm si binaria, *ignis urit*, mutetur in ternariam, *ignis est res urens*. Neque tam hæc est admirabilis μετὰ μὲν φωνῆς, quàm si manducatio spiritualis mutetur in oralem, si, quod destinatum est menti, obijciatur denti, si ex finito fiat infinitum, ex corporali spirituale.

Instat Meisnerus sobr. philos. part. I. pag. 201. Si τὸ *Est* mutatur in significat, ut, *panis est corpus*, panis significat corpus, non amplius manet ternaria propositio, sed fit binaria: in qua copula implicite latet; quæ si explicite ponatur, fit hæc, *panis est significans corpus*. Unde apparet, copulam sensum semper retinere ὑπὸ ἀγκυτικὸν, eosque, qui per significat exponunt, non copulam tropo modificare, sed præter copulam, quæ semper manet, siue explicite siue implicite, vocabulum insuper prorsus alienum in prædicationem intrudere.

R. Ita bellum indicit Meisnerus omnibus Patribus, quos supra nominavimus, qui in multis propositionibus τὸ *Est* interpretantur significat: quod in nonnullis rectè fieri etiam Pontificii agnoscunt, quibus jam formidanda Meisneri censura, ne vocabulum prorsus alienum in prædicationem ejusmodi intrudant & admirandâ μετὰ μὲν φωνῆς, inauditâque licentiâ, ut ille loquitur, ternarias commutent in binarias.

2. Sed copulam, *Est*, modificationis expertem semper manere, & præter copu-

copulam, vocabulum prorsus alienum in prædicationem intrudi, falsum est; τὸ *Est* improprium mutatur in *significat* proprium, quod *Est* proprium quoque includit. Semper enim differt *Est* improprium ab *Est* proprio, quamvis τὸ *significat*, in quod τὸ *Est* improprium mutatum est, includat *Est* proprium: veluti subjectum aut prædicatum in propositione sua improprium esse non definit, licet interpres declarationem adhibeat propriam, in qua mentio quoque fiat subjecti vel prædicati in prædicatione impropria positi: ut, si propositionem; *milites urunt tecta*, interpreteris per hanc propriam, *milites urunt domos, quarum partes sunt tecta*.

§. 52.
* ib. th. ead.

(4) *Apud Lucam & Paulum copula planè omittitur & simpliciter dicitur; τὸ τοῦ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη. Quid de his fiet? **

R. 1. Si planè vera essent, quæ scribitis, idem de his fieret, quod de oratione imperfecta & incompleta, quam, additâ copulâ, ἐστὶ, explendam esse alibi scriptura & ipse sensus docet. Interim de consequentia vos cogitate: *Copula, Est, quandoq; omittitur & subintelligitur: Ergo ubi exprimitur tropi capax non est.* Ita, nisi fallor, in ultimis plagis australibus nondum delectis argumentantur.

2. Scripta forsan hæc disputatio ad malignam lunæ lucem, quæ Pauli textum non exhibuit integrum, qualem lux meridiana nobis exhibet: In hac inspicite vers. 25. cujus hæc sunt verba: τὸ τοῦ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι. Itane securè transmittit Gerhardus discipulorum suorum chartas præsidio ejus publicè defendendas!

Objicientibus, *Rhetores non collocare tropum nisi in subjecto, vel prædicato, neq; quenquam unquam scripsisse, tropum posse figi in copula Est*, respondet theologia pag. 387. à veteribus & recentibus Theologis esse scriptum sæpius τὸ *Est* accipi impropriè, nempe pro *significat*: idque evidentibus scripturæ exemplis probatum esse: & nihil familiarius esse in explicatione vocum, quàm τὸ *Est* ponere pro *significat*.

§. 53.

* ib. th. ead. Adversus primum excipiunt, *mirari se, quos velim nominare testes ex theologis novi illius tropi in copula: nisi forsan nova theologia Calviniana nova sit cudenta philosophia, ex qua possit defendi: Græcos Latinosque scriptores tale nihil unquam prodidisse **.

R. 1. Testes nomino omnes eos, qui τὸ *Est* pro *significat*, quandoque accipi jam pridem scripserunt, quique τὸ *Est* in propositione sacramentali, *significat*, sunt interpretati: quos supra in Exercitatione de particula, *Est*, laudavi. Videatur & Chamierus, Panstrat. T. 4. lib. 10. c. 7. 8.

2. Quæ verè illa consequentia? *Græci Latiniq; scriptores (dubio procul veteres intelligitis) nunquam prodiderunt, tropum esse in copula Est: Ergo falsum est*

est in ea tropum posse inesse. Anne Graci Latiniq; scriptores negarunt τὸ Est tropi capax esse? Aut omnium & singulorum verborum tropos illi explicarunt? Novimus aliàs, quanti sit ponderis argumentum ab autoritate humana negativum in philosophicis. Buscherus vester τὸ Est pro significat tropicè adhiberi docet: unde didicerit, quaerite.

3. Novâ nobis philosophiâ, modò purgata sit à priscis Ethnicorum & recentibus aliorum erroribus, nullâ est opus: uti nec novam desideramus theologiâ. Si quis tamen imperfectionis veterem argueret philosophiam, læsæ majestatis crimen non incurreret. Vobis novâ opus est Grammaticâ ad synecdochen vestram Grammaticam vindicandam: novâ opus theologiâ ad ubiuitatem & oralem manducationem defendendam: siquidem veteri ignota & adversa sunt hæc absurda. Novâ opus Logicâ, Physicâ & Theologiâ ad ubiuitatem & alia idiomata divina cum natura humana concilianda.

Adversus secundum excipiunt: *Fundamentum secundum scripturæ exemplis constans supra demolivimus* *.

§.54.

* ib. th. ead.

R. Fundamentum secundum vos nec demolivisse, nec demolitos esse è superioribus constat.

Adversus tertium excipiunt, *non juvari causam meam. Quia, inquit cum Danhauerb suo, vox notior semper est signum, ignotior signatum, exempli gratiâ: ἄνθρωπος & est Homo: Homo est signum: ἄνθρωπος & signatum. Cum igitur dico: ἄνθρωπος & est Homo: metonymia est signati pro signo, quasi dicas, ἄνθρωπος & est signatum Hominis. Sic, amare est diligere, id est, amare est signatum τὸ diligere* *.

§.55.

* ib. th. ead.

R. 1. Agnoscunt igitur & fatentur tandem Lutherani usitatissimam esse prædicationem metonymicam signi de signato in casu recto. Quid enim usitatus est hoc prædicandi modo in vocabulorum explicationibus. Idem Gerhardus disertè quoque supra concessit, Exerc. 96. §. 21. Sed cum aliis Lutheranis, tum Graverio imprimis quid fiet, cujus in *absurdissimis* ejus *absurdis*, c. 3. n. 23. pag. 148. hæc sunt verba: *dico prædicationem metonymicam, in quâ signatum prædicatur de signo, vel signum de signato, esse absurdam & impossibile: quia signatum nunquam potest prædicari de signo in casu recto: quod pluribus probare nititur, n. 24. 25. & c.* Hæc pulcra illa & tantopere prædicata est consensio! Vide quæ sò insolentem istum Stentorem in *Absurdis* suis per aliquod pagellas, à 144. ad 154. sophisticè & ineptè tumultuantem contra prædicationem signati de signo, soliq; meridiano in scripturæ exemplis clarissimè fulgenti tenebras effundentem. Exempla produximus & vindicavimus supra Exerc. 96. §. 10. & c.

2. Longè timidiore (ut quàm molli timè loquar) Bellarmino estis: qui etsi in hac controversia Eucharistica negat τὸ Est accipi pro significat: tamen con-

hhh

cedit

cedit in explicatione vocabulorum ordinariè accipi pro *significat*: ut, *amare est diligere* &c. Nisi excogitata fuisset *oralis manducatio*, nemo doctus unquam heic fuisset contradicturus, in re tam manifesta & usitata. Imò in parabolis quoque τὸ *Est*, idem valere, quod *significat*, disertè scribit *Costerius*, *Enchirid.* c.8. Dicite quæso, quid sit contorti in hac explicatione, *amare est diligere*, hoc est, *amare significat diligere*. Dicite, cui veterum græcorum latinorumque interpretum in explicationibus vocabulorum τὸ *Est* vel ἐστὶ non sit idem, quod *significat*. Quid? Quod expresse *syngamma Suevicum* concedit, τὸ *Est* quandoque poni pro *significat* verba ejus sunt: *Ut in prioribus locutionibus Est pro significat accipias, postulat somniorum parabolaq, expositio ac proprietas. Ubi enim vel somnium interpreteris, vel parabolam, tum demum licebit Est, pro significat exponere. De ponte veteres illos Suevos præcipitare, quantæ inhumanitatis!*

3. In propositione, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *est Homo*, metonymia vobis est *signati* pro *signo*: *Homo est signum*, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *signatum*: Unde axiomat: *Signatum hominis (ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος) est signum ἀνθρώπου (Homo)* quod absurdum & impossibile esse clamat *Graverus*. Porro ad imitationem vestrarum analysium, si in propositione (ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *est Homo*) *signatum* ponitur pro *signo* & verò *signatum* est ἀνθρώπος, *signum* *Homo*: ponatur igitur, ad tollendam improprietatem, pro *signato*, ἀνθρώπος, *signum*, nempe *homo*, & emerget propositio, *Homo est Homo*. Quid quæso opus hisce laboribus & ainbagibus frustraneis & variis? Cur non hoc vobis probatur axiomat: ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *significatur voce Homo*, vel *homo significat ἀνθρώπον*: ut sine ullâ violentiâ omnem expediat scrupulum τὸ *Est* acceptum pro *significat*, vel *significatur*. Et quid aliud est illud vestrum, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *est signatum Hominis*, quàm hoc meum, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *significatur voce homo*, vel *homo significat ἀνθρώπον*: Nisi fortè cælum rueret, & *oralis manducatio* opprimeretur, si τὸ *est* acciperetur pro *significat*. Quàm plana & expedita est explicatio; *signum significat signatum*, & *signatum significatur signo*! Addo & hoc: si in propositione, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *est Homo*, prædicatum, *homo*, propriè est *signatum hominis*, (sic enim interpretamini prædicatum, *Homo*, ἀνθρώπος ἐστὶν ἄνθρωπος *est signatum hominis*) dicite igitur, quid sit subjectum ἀνθρώπος. Aut *signatum* erit aut *signum*; si *signatum*, propositio emergit nugatoria, *signatum est signatum*: si *signum*, utique notius erit homine: quod falsum vobis.

§.56.

Tandem ad tres *Lutheranorum* instantias respondet theologia, quas tropo copulæ opponunt:

(1) *τὸ Est aliud nihil significat nisi conjunctionem terminorum: Ergo tropicæ capax non est. Consequentiam nego: quia terminos conjungit vel ἔστω δῶς, cum propriè, vel ἐξ ἑλκῶς, cum impropriè accipitur. Theol. pag. 387.*

(2) ἔστω

(2) *Copula, Est, verbum substantivum est: Ergo perpetuo significat ὑπαρ-
ξιν, nunquam ponitur pro significat:*

Consequentiam nego: quia usus contrarium evincit.

Excipiunt Animadverlores (1) *secundam instantiam à scopo alienam vi-
deri & hanc substituendam: In propositione ternaria copula Est est vocula συνδυα-
σιν η: Ergo non sustinet tropum**.

* pag 627.

R. *Lutheranorum est secunda instantia, qui nullâ nostrâ culpâ à scopo &
vero aberrant: neque aptè, sed ineptè aliam ei substituunt A: quæ eadem cum pri-
ma est: quam repetere mihi non libuit.*

th. cad.

Excipiunt (2) *Exceptiones meas ad instantias Lutheranorum esse frivolas
& nullius precii: duabus enim prioribus peti principium & pro certo haberi, de quo
controversatur**.

§. 57.

* ib. th. cad.

R. Solemne hominibus istis est contemnere, quo se lædi sentiunt, &
dolorem dissimulare: τὸ *Est*, quandoque improprie accipi pro significat hoc loco
probandum non erat, quia in præcedentibus probatum fuit, & hætenus proba-
tum est, non obstantibus cavillationibus vestris. Hæc consequentiarum vestra-
rum vanitatem indigitasse mihi sufficit.

(3) *Copula est pars prædicati: Ergo tropus non potest esse in copula, quin si-
mul sit in prædicato, in quo tamen à nobis non collocatur.*

§. 58.

Antecedens nego. Si copula pars prædicati nobis esset, saltem in prædicati
parte tropus nobis collocaretur.

Excipiunt: *Lutheranos instantiâ hâc non uti: se quoque copulam pro prædi-
cati parte non habere**.

* ib. th. cad.

R. Non si *Salani* non utuntur, reliqui *Lutherani* non utuntur: Hæte-
nus igitur pax mihi cum *Salanis*.

Attingo etiam sententiam quorundam nostrorum, qui tropum in prædi-
cato collocantes corpus pro signo corporis poni affirmant.

Antequàm verò Animadverlores ad solutionem argumenti *Lutherani* se-
dem hanc tropi impugnantis se convertant impugnandam, omnis immemores
modestiae & humanitatis, pro more, tumultuantur & fulgura fulmini suo bruto
præmittunt. Nobis ad hanc animorum penè muliebre impotentiam ferendam
Socraticâ opus patientiâ.

Mulus, inquit, *mulum* scalpit: idem accidit *Wendelino* nostro, qui *Oeco-
lampadium* secutus & *Zwinglium* ait eodem sensu in prædicato ab aliis tropum
collocari, cautior *Vorstio*, qui de sede tropi ἐπεὶ λέγεται dicitur: addunt epiphonema: sic
salit & resilit gregis *Calviniani* tropus, itq; reditq; nunc huc, nunc illuc, certumq;
ignorat asylum*

* ib. th. 89.

R. *Mulos* quoque Dei ministros inventos & in rebus planè divinis locu-

tos, testis est *historia Ecclesiastica*. Igitur fidos Dei ministros mulis comparare non adeò fuerit absonum, etsi convitium hi homines potius, quàm laudem meditantur, quibus tamen os non aperit Angelus Domini, ut Asinæ Bilhami. Nullo in re ipsa dissensu tropum in *predicato* collocari, quem in *copula* collocant alii, ut olim scripsi, ita & jam scribo: quia verissimum est. Vos ipsos testor, *Salani sopheri*, præ quibus alii muli & asini; Annon idem est sensus? *Panis* significat *Christi corpus*, &, *Panis* est *signum corporis Christi*? Statua significat Cæsarem, &, statua est signum Cæsaris: signum esse & significare synonyma sunt *Augustino*, & omnibus theologiæ latinæ quæ linguæ non planè rudibus. Jure quod in *Oecolampadio* vel *Zwinglio* heic culpetis, non habetis. Dissensum circa sedem tropi, ubi in re ipsa consensus est, morosè exagitare cum tumultuante *Gravero*, abs. pag. 138. 139. *mulorum* esse dicerem, nisi Dei ministros historia eos prædicaret. Interim salite, resiliate, redite, cum vestra *orali masticatione*, quæ nullam unquam inveniet in conscientis piorum *ῥῆξις* quietem.

Eadem *Zwinglii*, quæ & *Oecolampadii*, mens est. Interim classicum adversus *Zwinglium* canitur, qui simili à re militari petito, rem ipsam manere salvam & unam docet, quamvis circa sedem tropi & modum explicandi veritatem non nihil interpretes dissideant. Scopus hic est similitudinis *Zwinglianae*, cujus verba Animadverfores recitant. *Hæc diversitas*, inquit *Zwinglius* in Epist. ad Billic. *tam nullis debet esse offendiculo, quàm ducibus eandem arcem oppugnandam esse consentientibus, nihil prorsus dissidii aut obstaculi affert, dum alius statuit ariete concutiendam, alius scalis superandam, alius machinis dilacerandam: nam in arce exscindenda conveniunt: de via disputatur non de summa rei. Nec culpandus est, qui non optimam, sed quæ videbatur esse, sententiam dixit.* Hactenus *Zwinglius*.

§. 59.

Audiamus Animadverfores: *Hæc*, inquit, *verba Zwinglius* ut evomeret, *divinam providentiam* propterea voluisse putamus, ut toti *Ecclesie* ante oculos poneretur execranda illa *Calvinianorum conspiratio*, quæ facta à unice in id laborant, ut *verba Christi Testamentaria* labefactent, & omnia approbent, quæ modò *verba ista subruere videntur*.*

* pag. 528.
th. cad.

R. I. Talia si quis orthodoxus contra *Lutherum* protulisset, aut quemvis alium *Lutheranum*, illicò blasphemix, de Deo peccati autore à *Lutheranis* damnetur. Si Deus voluit, ut *Zwinglius* adversus *verba Christi Testamentaria* aliquid evomeret & similiis labefactandis comparato uteretur, utique peccati autor est. Firma est consequentia, de sententia *Lutheranorum*, ut supra vidimus in disp. de provid. Sed *Lutherani*, quicquid dicant & scribant, *ἀνυπεύθυνος* sunt: simplices columbas censura vexat.

2. Sed parcius ista viris, *Gerharde*. Non conspirant *Calviniani* adversus
verba

verba Christi testamentaria: sed constanter disputant adversus corruptores dispositionis testamentariæ & *Capernaitici* erroris assertores. Verba Christi verissima esse apud nos extra omnem est controversiam. Anathema sit, quisquis labefactandis iis mentem manumve adhibet.

3. Omnia nos approbare, quæ verba testamentaria videntur subruere, longè falsissimum est. Subruit verba Christi, quisquis sensus à Christi intentione alienum iis affingit. Omnia igitur si approbaremus, quæ verbis istis subruendis sunt comparata, etiam *capernaiticam vestram glossam & ubiquitatem* approbaremus: à qua tamen alienissimi sumus.

Nemo nisi *niger* ob hanc nostrorum excusationem in me candorem desideraverit*: nemo nisi calumniator *absurditatibus fucum veritatis à me illini, jubareque veritatis obscurari* dixerit*. *Polanus, Pareus & Keckermannus* etsi tropum in prædicato non collocant, ut nec ego: non tamen minus, quàm ego, nostros excusant & in re ipsa atque sensu consensum agnoscunt.

* ib. th. ead.

* ibid.

Grandis jam dica eaque gemina sequitur, quam scribunt doctrinæ orthodoxæ & syncretismo.

Doctrinam ita exagitant: Doctrina Spiritus sancti sibi est similis, non verò à se discrepat: Doctrina Calvinianorum de sacra Cœna non est sibi similis, sed à se discrepat: Ergo doctrina Calvinianorum de cœna Domini, non est doctrina Spiritus sancti.*

S. 60.

* ib. th. 90.

R. 1. Ad *propositionem*: Doctrina Spiritus sancti sibi est similis, quoad rem atque sensum: non tamen semper quoad verba: siquidem solet Spiritus S. eandem doctrinam diversis atque dissimilibus verbis tradere, modò propriis, modò impropriis &c.

2. *Assumptio* de dissimilitudine rei sensusque falsa est. In re ipsa enim nostros probè convenire, quamvis de *sede tropi* inter omnes & singulos non conveniat, jam ante ostendi: & res ipsa loquitur, quæ eodem redit, sive panis Eucharisticus significet corpus Christi, sive sit signum corporis Christi.

3. *Assumptio*, de dissimilitudine verborum & modo explicandi verba, simpliciter vera non est. Etenim de *sede tropi* vel improprietatis in *copula* consentiunt plerique omnes orthodoxi, qui *Est* interpretantur *significat*. Unde contra *Calvinianos* in genere inferri *conclusio* non magis aptè potest, quàm si quis ex dissensu quorundam Christianorum, circa explicationem articulorum fidei, inferat doctrinam Christianorū in genere de pluribus fidei articulis non esse doctrinam Spiritus sancti. Ita verò omnium temporum Christiani unā sententiā damnabuntur. Et, quid *Lutheranis* fiet, quorum multi absurda, foveant & adstruunt dogmata.

Anne omnium & singulorum de cœna Domini doctrina sibi est similis? Contrarium videbitis, circa explicationem, propositionis sacramentalis, *Hoc est corpus meum*, apud *Pareum*, in controversia Eucharistica, ubi varia sententiarum vestrarum recitat divortia. Sed ex alio quoque capite & articulo argumentemur. Doctrina Spiritus S. sibi est similis, non discrepat à se: *Lutheranorum* doctrina de communicatione idiomatum & præcipuè de *ubiquitate* non est sibi similis, & à se discrepat: Ergo *Lutheranorum* doctrina de communicatione idiomatum & præcipuè de *ubiquitate*, non est doctrina Spiritus S. *Propositio* Animadversorum est. *Assumptionem* ad oculum demonstrent spissa *Suevorum*, *Hassiacorum* & *Saxoniorum* volumina ἀντίπαλα, ubi extremè dissidentes videas *Suevos* & *Hassiacos*: moderatiores verò *Saxonicos*, modò ab his, modò ab illis discrepantes. *Conclusionem* equidem verissimam esse judico. Dissidium Priscorum & recentium *Lutheranorum* in plurimis hætenus ad oculum in hisce Exercitat. ostendi: judicent jam quid de *Lutherana* doctrina sit statuendum? an Spiritus sancti ea sit?

Sed ecce, quàm præceps hæc sit ἀκρίσια! *Calviniani* circa sedem tropi in propositione, *Hoc est corpus meum*, inter se dissentiunt. Ergo doctrina eorum de cœna non est Spiritus S. doctrina. In una parte si dissentirent, anne ideò in doctrina tota dissentirent, adeoque tota doctrina non esset Spiritus sancti? Et, si dissentientium pars una erraret, anne illicò & altera erraret, essetque pariter falsa tam affirmatio, quàm negatio?

§. 61. *Syncretismum* Animadversores ita oppugnant. Nemo sentire potest cum illis, qui inter se dissentiunt: At *Calviniani* inter se dissentiunt: Ergo cum *Calvinianis* nemo sentire potest*.

R. I. Atqui *Syncretismus* non infert universalem & absolutum in omnibus dogmatibus, nedum in verbis & sententiarum sacrarum singularum interpretationibus, consensum. Iniri igitur *Syncretismus* potest etiam inter eos, qui dissentiunt in nonnullis dogmatibus: quando pars altera alteram tolerat & à blasphemis assertionibus, hostilibusque insectationibus utrinque abstinetur.

2. *Propositio* simpliciter vera non est: nam & ii, qui inter se dissentiunt in nonnullis, convenire in aliis & quidem in multis possunt, quibus cum quò minus sentias nihil obstat. Ita quamvis Christiani seculis omnibus inter se in omnibus haud consenserint, nemo tamen Christianus unquam tam fuit absurdus, qui propterea cum Christianis sentiri nullo modo posse dixerit.

3. *Assumptio* de dissensu in re circa Dominicam cœnam, falsa est, ut ante ostendi.

4. Regero *Lutheranis* apodixin suam. Nemo sentire potest cum illis, qui inter se dissentiunt. Atqui *Lutherani* inter se dissentiunt: Ergo cum *Lutheranis* sen-

sentire nemo potest. *Assumptionem* jam ante probavi & hactenus aliquoties. Expedire hinc vos non poteritis, quin me simul expediatis: etsi auxilia vestra non imploro, nec vestris implicatus telis hæreo, quæ araneorum sunt.

*Ajunt errorem de tropo in predicato, circa annum Christi 700. ab hæreticis antiquissimis esse propugnatum, jam dudum refutatum & damnatum à Damasceno l. 4. de O. F. c. 14. Theophyl. in c. 26. Matth. 14. Marci & 6. Johannis *.*

R. 1. Quæ verò illa consequentia, mi Gerharde: *Tropus in predicato, circa annum Christi 700. à nonnullis fuit assertus, ab aliis repudiatus: Ergo error & hæresis fuit: Tunc ita argumentari tuos doces discipulos? Annon & superioribus seculis à multis repudiata veritas? Cur non ita potius argumentari tuos doces. Temporibus Tertulliani, Augustini, Ambrosii, Clementis Alexandrini, Basilii, Nazianzeni, Theodoretii, Macarii &c. Ecclesia Christi docuit, panem & vinum appellari corpus & sanguinem Christi: quia sunt figura, exemplaria, signa, symbola, sacramenta corporis & sanguinis Christi: vide orthod. consens. cap. 7. pag. 305. 306. 307. 308. 309. &c. Ergo orthodoxa hæc fuit sententia. Memorabilia sunt Synodi Constantinopolitanae œcumenicæ septimæ, cui 338. Episcopi, sub annum 755. (quæ Damasceni sunt tempora) interfuerunt, verba: Exultent & latentur & libertate linguæ fruantur, quicunq; veram Christi imaginem sincerissimâ mente facientes desiderant & venerantur, ad salutem animæ corporisq; adferunt, quam ipse Dominus noster Deus, summus sacerdos, ex nobis integrè massam assumens circa passionis tempus, in typum & recordationem efficacissimam, suis sacerdotibus & mystis tradidit. Nam cum se sponte morti obiceret, gloriosa, inquam illi & vivificanti, sumens panem benedixit, postquam gratias egisset, & fregit, tradensq; discipulis dixit: Accipite, manducate in remissionem peccatorum, Hoc est corpus meum: Similiter & calicem tradens dixit, Hic meus est sanguis: Hoc facite in mei memoriam: veluti non esset ulla alia species electa ab illo, aut quasi non posset ullo alio typo eorum, quæ sub cælo sunt, incarnatio illius representari. En vobis, imaginem, typum, figuram, recordationem! Rectius & verius nos argumentamur: Doctrina vel dogma oralis manducationis ante mille sexcentos annos, in Capernaitis à Christo damnatum est: Ergo falsum & ex Ecclesia eliminandum.*

2. *Damascenus hæc in parte veritati nihil præjudicat, neque tam synusizæ Lutheranae, quam metusizæ Pontificiæ patronus est, si ex allegato capite & verbis æstimandus sit. Primus ille, ut Mornæus noster scribit, Patrum limites transposuit, multarum suâ ætate superstitionum, imaginum præsertim adorandarum, patronus, metusizæ obstat. ix. Et ne Bellarmino quidem suam probare sententiam omninò potuit, lib. 2. de Eucharist. c. 16. Interim mitius nonnulli accipiunt*

Dama-

Damasceni verba: videatur Mornaus de Eucharist. lib. 4. c. 8. pag. 739. Hospin. hist. sacrament. part. 1. pag. 325. 326.

§. 62.

Haftenus præludium, sequitur tandem aries prædicati tropo impactus: qui hujusmodi est:

Id per prædicatum intelligitur, quod pro nobis in mortem est traditum: ut patet ex declaratione, quod pro vobis traditur. Atqui non improprie, sed proprie dictum Christi corpus pro nobis in mortem est traditum. Ergo per prædicatum proprie dictum Christi corpus intelligitur, & per consequens in prædicato non est tropus.

Theologia, ex sententia eorum, qui tropum in prædicato collocant, respondet, falsam esse propositionem, & probationem ejus inconsequentem: quia declaratio, quod pro vobis traditur, non pertinet ad integrum prædicatum improprium: quod est signum corporis Christi, solâ corporis appellatione expressum: sed ad partem ejus, nempe rem signatam, quæ est Christi corpus proprie dictum: unde sensus: *Hoc est signum corporis mei pro vobis traditi:* pag. 388.

* pag. 529.
th. 92.

Excipiunt (1) propositionem Sacramentalem, quando corpus idem valet, ac corporis signum, esse identicam, & sic panem de pane prædicari, nullâ signati, corporis Christi, factâ mentione: quod supra ostensum ajunt*.

Re. Κοινωνικός de identica propositione supra refutatus est: panem Eucharisticum esse signum corporis Christi, & citra nugationem appellari signum corporis Christi, magno consensu pia docet antiquitas, neque negare possunt Lutherani. Si igitur consequentia (*si signum corporis Christi verè & rectè de pane Eucharistico prædicatur, & verò signum corporis Christi est panis Eucharisticus, sequitur panem Eucharisticum de pane Eucharistico identicè prædicari*) solida est, non tantum contra nos, sed & contra Lutheranos, quia panem corporis Christi signum esse ipsi met fatentur, omnemque piam antiquitatem solida erit. Ecce mucronem Lutheranismi in viscera conversum Lutherana! Per hanc subtilitatem nec definitio de definito, nec proprium concretum de subjecto, imò nec genus de specie prædicari absque identica nugatione posset, & sic nugarum plenæ forent omnes scientiæ & artes. Mentzerum heic laudare, quod facitis, est παρὰ δεινότητα. Virum alioquin doctum excæcavit studium asserendi oralem manducationem, quod adversus orthodoxos ad cœcitatem usque efferat theologos Lutheranos. De pane non prædicatur panis, nullâ corporis factâ mentione, sed signum corporis Christi: ubi expressa est corporis mentio.

§. 63.

Excipiunt (2) Verba, edite, bibite, non tantum ad symbola sacramentalia, panem & vinum, sed etiam ad corpus & sanguinem Christi referri, illud igitur ipsum corpus quod pro nobis in mortem est traditum, illumq; sanguinem,

guinem, qui pro nobis in ara crucis est effusus, nos juberi manducare & bibere*.

* ib. th. ead.

R. *Antecedens* de verbis, *edite, bibite*, propriè acceptis, nego, respectu certo; etsi ad sanguinem & corpus Christi propriè accepta aliquo modo referri quoque ultro concedo. Ut enim panis & vinum ad corpus & sanguinem Christi referuntur, tanquam symbola sacramentalia ad rem signatam: Ita *edere & bibere* propriè accepta, & de pane atque vino propriè enunciata, referuntur ad manducationem & bibitionem impropriè acceptam, hoc est spiritualement, tanquam ad rem signatam. Jubemur enim *edere & bibere*, sed *cum recordatione fidei*: hoc est, ita oraliter *edere & bibere* symbola sacramentalia, ut per fidem simul spiritualiter edamus & bibamus res signatas, corpus & sanguinem Domini. Unde patet, quanti sit roboris cum antecedens, tum consequentia: & quam elumbe hoc sit argumentum contra *metonymiam* seu *tropum* in prædicato. Sed & concessâ Animadversorum utamur hypothese, similique argumentatione vanitatem discussus Lutherani ostendamus. In propositione, *ἄνθρωπος* est Homo, prædicatum Homo, signum *ἄνθρωπος*, ponitur pro signato, quod est *ἄνθρωπος*: unde *διάνοια*, *ἄνθρωπος* est signatum Hominis: §. 55. Esto jam thema; *ἄνθρωπος* est Homo dictus ab humo: vel Homo Latinis sic dictus. Hinc argumentor ad imitationem: Id per prædicatum propositi thematis intelligitur, quod Latinis ita dicitur, vel ab humo dicitur: ut patet ex declaratione &c. Atqui signatum hominis Latinis ita non dicitur, seu ab humo non dicitur. Ergo signatum hominis per hominem non intelligitur: quod est contra *διάνοιαν* Animadversorum. Assumptio manifesta est: quia signatum hominis, hoc est, *ἄνθρωπος*, Latinis ita non dicitur nec ab humo dicitur. De propositione igitur viderint Animadversores cum suo Danhausero: ad quam & nobis respondendum fuerat.

Decimum argumentum: Verba Christi, Hoc est corpus meum: sunt perspicua: Ergo sunt propriè accipienda.

Respondet theologia negatione consequentiæ: quia impropria etiam verba possunt esse perspicua; cum tropi, ex primaria inventorum intentione, potius ad illuminandam, quam ad obscurandam orationem adhibeantur.

Excipiunt (1) *De Aristotelis & Zabarella sententiâ, omne tropicum esse obscurum & ambiguum. Hoc Philosophorum effatum sibi exponi volunt**.

§. 64.

R. 1. Facilis expositio est: *ἀπλῶς* verum & *καλὰ πάντως* non est effatum, quod nec hoc sensu ab Aristotele vel Zabellâ prolaturum: *πάντα καλὰ μεταφορὰν* vel *τρόπον λεγόμενον ἀσαφές* rudibus, qui tropicis locutionibus adsueta non sunt: *ἀσαφές* quoque vitio Sophistarum, qui errorum in tropis quærunt latibula, quando tropicè dicta vel accipiunt propriè, ut multi solent, vel in alios sensus, præter auctoris mentem, detorquent, ut solent Sophistæ. Erant verò Apostoli Christi

tropicis & sacramentalibus adfueti locutionibus & alieni à sophisticandi libidine.

2. Si omne tropicum & improprium ἀπλῶς obscurum & ad obscurandam orationem adhibetur, utique verba Testamenti Servatoris nostri, saltem aliqua, obscura & ad obscurandam sententiam adhibita esse *Lutheranos* confiteri oportebit; cum & improprietatem in prædicatione, & tropum quoque in voce *poculum*, admittant multi, ut supra vidimus.

3. Non possum quin heic adjiciam elegantem *Chrysostomi* locum, & auctoritati *philosophicæ* opponam *Ecclesiasticam*, homil. 33. in Johan. πὶ βέλονται αὐταὶ αἱ τροπαί: ὃ γὰρ ἐν ταῦθα μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐν παντὶ τῷ εὐαγγελίῳ τόπο ποιεῖ, καὶ οἱ προφῆται δὲ τῷ αὐτῷ κέχρηται τρόπῳ. μετὰ φοβικῶς πολλὰ λέγοντες. Τί δηποῖ ἐν τῷ αἵτιον; ὃ γὰρ ἀπλῶς ταῦτα τοῦ πνεύματος ἢ χάρις ἐνομοθέτησεν, ἀλλὰ τίς ἐνεκεν καὶ δια τί; δυοῖν θάτερον προφάσεων. Μιᾶς μὲν, ὥς ἐμφατικώτερον γινέσθαι τὸν λόγον, καὶ μάλλον ὑπ' ὅψιν ἄγειν τὰ λεγόμενα. ἡ γὰρ διάνοια τῆς συντρόφου τῶν πραγμάτων εἰκόν ἢ ἐπιλαβομένη διανίσταται μάλλον, καὶ ὥς περ ἐν γραφῇ τὰ πράγματα ὁρῶσα, κατέχειται μειζόνως. Δευτέρας δὲ, ὥς καὶ γλυκαίνεσθαι τὴν διήγησιν, καὶ μονιμωτέραν εἶναι τῶν λεγομένων τὴν μνήμην. En vobis troporum in sacris adhibitorum fines secundum *Chrysostomum*: Videatur & *Augustinus* epist. 119. ad Januarium.

§. 65.

Excipiunt (2) *Si Christus tali tropo verba implicuisset, non perspicua illa fore, sed obscurissima: quia sententiarum in Calvinianis innumera ferè de tropo isto varietas* *.

* pag. 530.
th. ead.

R. 1. Christus etsi tropicè locutus est: tamen verba tropo non implicat, sed per ea satis perspicuè mentem suam explicat; quod & in aliis factum sacramentis non obstantibus tropis.

2. Inter *Calvinianos* innumeram esse sententiarum de tropo varietatem, longè falsissimum est.

3. Neque sententiarum varietas de aliquo scripturæ testimonio necessario verborum arguit vel improprietatem, vel obscuritatem: cum etiam propriè & perspicuè dicta à variis variè accipi testetur experientia.

§. 66.

Excipiunt (3) *Requiri in tropis, quando illustrandi causâ adhibentur, ut proprietas, juxta quam similitudo modificationis attenditur, sit multo notior, quam in eo, de quo illud modificatum per translationem dicitur: ut, quando Christus dicit Johannem esse Eliam, hoc est, simili virtute & spiritu præditum, qui notior in Elia fuerat, quam in Johanne. Hoc verò ad propositiones sacramentales si applicetur, nullam esse similem proprietatem in Christi corpore & sanguine, sed potius contrariam: quia proprietas alendi & reficiendi in corpore & sanguine Christi minus est*

* ib. th. ead. nota, quia in pane & vino *.

R. Quia

R. Quamvis de metaphoris hoc concederetur, tamen de tropis in genere, vel etiam de quavis metonymia, & in specie quidem de quavis sacramentali, ἀπλῶς non daretur ab iis, quos hoc loco excusamus. Sic, exempli gratiā, circumcisio appellatur fœdus, ut supra ostendimus: prædicatum, *fœdus*, ipse Deus, interpretatur *signum fœderis*. Metonymicè igitur de signo affirmatur in casu recto signatum: quamvis interim circumcisio notior sit Dei fœdere: uti amputatio illa cuticulæ exterior ignota esse nemini Judæo potuit, cum res signata, *cordis circumcisio*, dubio procul ignota plurimis fuerit: Eadem est ratio propositionum sacramentalium, *panis est corpus Christi: poculum est novum Testamentum*: quod sacramentum & signum esse novi Testamenti nemo sanæ mentis Theologus negare potest: interim poculum & vinum in poculo notius esse Testamento novo tu, *Gerharde*, cum collegis tuis negabis? Agnoscite igitur morbum ratiunculæ vestræ & attendite signorum sacramentalium scopum, qui est repræsentare, exhibere, obsignare res cœlestes ignotiores & sublimiores, nostramque ad eas fidem elevare: quod commodissimè fit phrasi & propositione sacramentali: exempli gratiā, *panis est corpus Christi*: quā sacramentale panis officium menti significatur & declaratur per prædicatum, *corpus*, & eique cœlestis vis atque efficacia, cogitationibus à re cœlesti ad terrestrem, hoc est, panem, reflexis, ejusque naturā probè ponderatā, vicissim repræsentatur, & quasi oculis usurpatur. Unde illud *Augustini*: *Sacramenta nisi haberent quandam similitudinem &c.* Ignotius igitur prædicatur de notiore, ut ex consideratione notioris magis innotescat minus notum: Estque ipsum prædicatum etiam aliquo modo subiecto notius, quia, ut ante dixi, officium ejus sacramentale declarat.

Undecimum argumentum. Verba Testatoris: relinquo tibi domum: non licet interpretari: relinquo tibi signum domus. Ergo nec Testatoris Christi verba, Hoc est corpus meum: licet interpretari, Hoc est signum corporis mei.

§.67.

Respondet theologia negatione *consequentiae*, ob exemplorum disparitatem. Quando enim Testator de *domo* loquitur, nullam signi domus mentionem facit: Christus verò dicens, *Hoc est corpus meum*, loquitur de corpore suo cum mentione signi corporis sui: ait enim *panem esse corpus suum &c.*

Excipiunt: *Si particula Hoc pani equipolleret, aliquid forsitan me posse obtinere: id verò nondum esse demonstratum**.

*ib. th. 95.

R. Id verò supra est demonstratum è visceribus & circumstantiis omnibus primæ institutionis, nec non è Patribus & *Luthero*. Absurdum & capernaiticum *in, cum & sub*, ab hoc mysterio alienissimum est.

Objicienti, ex *Lutheranorum* quoque sententiā, signorum fieri in cœnæ Dominicæ institutione mentionem (non quidem *implicatam* tantum, ut falsò ajunt Animadversores, sed & *explicatam*, ut diserta testantur verba, *poculum est*

novum Testamentum: Panis est xovwvla corporis (Christi) respondent non Lutheranis, sed Wendelino potius illud obesse. Unde meum in me telum hoc modo conantur retorquere.

§.68.

Si Testator, quæ mea sunt verba, porrectis testamentariis tabulis ad heredem diceret: En hæc est Domus, quam tibi relinquo: nemo tam esset simplex, qui non intelligeret, testamentarias tabulas non ipsam esse domum, sed tantum signum, documentum & testificationem legata domus. Qui sit ergo, inquiunt, quod Calviniani homines alias rotâ figulari versutiores adeo sint simplices, ut symbola sacramentalia ipsa Sacramenta, & bona ab æterno Dei filio legata esse existiment: cum tamen nihil aliud sunt nisi involucria, sub quibus legata ipsa, corpus & sanguis Christi, nobis offeruntur.*

* pag. 531.
th. ead.

R. I. Egregia verò retorsio! Si telum in adversarium retorquere est capiti infixum retinere, & retorsionem sibi fortiter imaginari, fateor & hoc meum in me telum esse retortum. Quis verò orthodoxorum unquam sibi persuasit, symbola sacramentalia, quæ sacramenta appellant patres, & cum iis ego, proprie esse ipsa à Dei filio legata bona, & non potius signa atque sigilla bonorum legatorum; quamvis improprie de iis enuncientur & affirmantur legata bona, corpus & sanguis Domini? Intelligis, Lector, stare solutionem meam: & ut, porrectis testamentariis tabulis, cum hac declaratione: En hæc est domus, quam tibi relinquo: nemo tam est simplex & bardus, qui sibi persuadeat, tabulas testamentarias proprie domum esse: ita justissimam esse causam, cur miremur, tam excæcatos reperiri homines, qui sibi persuadeant, symbola sacramentalia proprie esse bona cœlestia testamento filii Dei fidelibus legata: quia de symbolis à Servatore in casu recto affirmantur.

2. Quod inspergunt de Calvinianis hominibus rotâ figulari versutioribus, silentio transmitto, ne lutum istorum hominum contrectando studiosè manus velle maculare videar.

§.69.

Frustra me ajunt esse, si excipiam, Calvinianos pro bono legato non habere panem & vinum, sed ipsum Christum, quem fide accipiant: ratio: quia ut Christum fide acciperemus, non opus fuit testamentariâ institutione, quippe quem etiam

* ib. th. ead. *extra hoc sacramentum accipimus*.*

R. I. Adeo non sum frustra, ut etiam falsi testimonii adversarios aperte convincam. Affingunt nobis, quod in mentem nunquam venit nobis, nempe symbola sacramentalia proprie esse bona cœlestia nobis legata. Hoc, si viri sunt, probent.

2. Ratio, quæ additur indigna theologis est: Etiam extra sacramenta Christum fide accipimus: Ergo non opus fuit testamentariâ institutione. Quasi, per testamentariam institutionem, & symbolorum visibilibus consecrationem
atque

atque distributionem, Christus non voluerit consulere imbecillitati fidei nostræ, & ut in verbo *audibilibus*, sic in Sacramento *visibilibus* quoque signis fidem nostram ad bonorum cœlestium apprehensionem elevare. Ipsi vos agnoscitis & docetis, sacramenta servire fidei nostræ confirmanda. Tantisper igitur asserenda sacramentorum necessitas, quantisper necesse habemus confiteri de fidei imbecillitate. Quia *secundum carnem*, inquit Paschasius, *cœlos oportuit Christum penetrare, ut per fidem illuc in illo renati confidentius sequi appeterent, reliquis nobis hoc sacramentum, visibilem figuram & characterem carnis & sanguinis, ut per hanc mens nostra & caro nostra, ad invisibilia & spiritalia capessenda, per fidem uberius nutriatur.* Sic & Ambrosius: *Illius panis & calicis oblatio, mortis Christi est commemoratio, quæ non tam verbis, quàm rebus mysticis agitur, per quæ nostris mentibus mors illa pretiosa altius & fortius commendatur.* Divini fœderis veritatem & stabilitatem in dubium non locavit Abraham, idcirco verò frustra ei datum *circumcisionis* sacramentum?

3. Interim vides, amice Lector, hominibus hisce necessarium non videri sacramentum cœnæ Dominicæ, nisi ora rebus cœlestibus impleantur, & per impios quoque cæ in seiplis profanari possint & profanentur: quod fit, in *orali manducatione* indignorum, hypocritarum impurorum &c. Hunc scilicet in usum instituta est cœna Dominica!

4. Sed pressius perlequamur Animadversorum & sociorum vestigia. Ajunt, non opus fuisse testamentariâ institutione, ut Christum fide acciperemus: quia fide ipsum etiam extra hoc sacramentum accipimus. Quorsum ergo, inquam ego, opus fuit sacramentariâ institutione, ut Christum ore acciperemus: quia etiam extra sacramentum, per hypothesein *ubiquitatis*, in omnium hominum est ore, in omni cibo & in omni potu, ita ut in cum & sub iis non possit non sumi? Audite vos alloquentem Augustinum, contra Faust. lib. 20. cap. 12. *Cur poma non decerpitis, ut Jesum, quem omni suspensum ex ligno predicatis, de ligni suspensione depositum vestro ventre sepeliatis? Sed ore aperto expectatis, si quis inferat Christum, tanquam optima sepultura, faucibus vestris? Ecce oralem manducationem!*

Duodecimum argumentum: Ad imperitos nemo utitur tropis; Christus, cum *ἐν ὁμοίᾳ καὶ ὁμοίᾳ* institueret, locutus est ad imperitos, nempe Apostolos suos adhuc rudes: Ergo non est usus tropis.

Respondet theologia limitatione *propositionis*: nemo utitur tropis ad imperitos, qui sermonis tropici planè capaces non sunt. Cum hac limitatione negatur *assumptio* pag. 389. Addo, *propositionem* ita simpliciter sine limitatione enunciatam negari posse simpliciter. Quoties enim tropis usus est Servator ad imperitam plebeculam?

§. 70.

* ib. th. 97.
98.

Excipiunt, *propositionem omnino cum micâ salis esse accipiendam: ad imperitos rerum, in quibus informari debent; neminem uti tropis, nisi figuratis locutionibus ipsos velit excitare, quo animo discendi cupidiorerem ipsam absque figurarum involucriis proponendam percipiant **.

Rx. I. Est hoc ipsum, quod moneo: *Propositionem absque limitatione acceptam non esse veram, propter exempla plurima cum in scriptura utriusque Testamenti, tum in aliis quoque scriptis occurrentia.*

2. Figuratas locutiones ubique & semper propriis exponi verbis, & quidem per loca parallela, falsum est. Non omnes parabolas, nedum singulos, quibus est usus, tropos *παραλλήλως* propriis verbis esse explicatos vel à Spiritu S. in scriptura, vel ab aliis autoribus extra scripturam, notius est, quam ut ullâ egeat probatione. Monstrate vos quæso, ubi omnes tropi veteris Testamenti tantâ copiâ in Prophetis occurrentes *παραλλήλως* propriis verbis sint explicati: quamvis ad promiscuam plebem conciones illæ propheticae sint habitæ. Monstrate, ubi *παραλλήλως* propriis verbis sit explicata propositio: *Poculum est novum Testamentum*: ubi occurrat explicatio *Lutherana* propositionis, *Hoc est corpus meum*; id est, *in, cum & sub* hoc pane vel complexo est corpus meum.

3. Quod si verò *fidei dogmata* alicubi tropicis verbis expressa, ita in scripturis dicantur alibi propriè explicari, non quidem *παραλλήλως*, sed ut per legitimam consequentiam elici proprietas possit, & rectè explicari improprietas, vel intelligi in uno loco, quod fortè in altero non ita facilè intelligi potest: ultrò largimur, impropriè & tropicè proposita alibi propriè explicari, & falsitatem hominum vitio è verbis conceptam impropriis evidenter revelli: quo sensu nullus est in institutione *tropus*, quin vel ex ipsa institutione, vel ex aliis scripturæ locis explicari verbis propriis possit, & contraria falsitas manifestè evinci. Quamvis ad solis jubar oculos claudant nocturæ & qui non nisi in tenebris micare amant.

4. Hinc promptum est cuivis colligere, quid de fundamentis, quibus limitationem fulciunt, statui debeat. Ad prius tamen peculiariter hoc moneo: verba Christi sacramentalia non esse vagata extra artem discipulorum: siquidem sacramentales tropi & locutiones ipsis incognitæ & peregrinæ non erant, tanquam in scripturis veteris Testamenti non planè hospitibus: qui & ipsi ante institutionem phrasi hujusmodi sunt usi, quando ex Servatore quæsierunt, *ubi vis, paremus tibi ad edendum pascha?* Matth. 26. v. 17. quique dubio procul *Capernaitici* erroris integram memoriam retinuerant, & τὸ ῥητὸς convenientem *διάνοιαν* ex omnibus circumstantiis deprehenderant: unde scrupuli de verbis Christi sacramentalibus orti indicium planè faciunt nullum, uti nec per somnium in mentem ipsis venit *ubiquitas* corporis Dominici conjuncta cum invisibilitate, impalpabilitate

bilitate, illocalitate &c. Disertæ omnium parabolarum ad quosvis factæ explicationi obstare sentiunt locum Christi, Marc. 4. v. 11. 12. *Vobis datum est nosse mysteria regni Dei, illis autem, qui foris sunt, per parabolas omnia illa fiunt, ut videntes videant & non cernant &c.* Sic Matth. 13. v. 10. quærentibus discipulis, *quare per parabolas loqueris eis?* Respondet v. 11. *quia vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum:* & v. 13. *propterea per parabolas loquor eis: quia videntes non vident, & audientes non audiunt, nec intelligunt.*

Itaque excipiunt: non licere inde colligere, quibusdam tantum auditoribus parabolas & figuratas locutiones à Christo explicatas esse: quibus enim mysteria regni nosse non fuit datum, incredulitate & malitiâ suâ obduratos, ex propria malitiâ, parabolarum & figuratarum locutionum exegesi audire noluisse: quamvis Salvator ipsos sapius invitavit, & aberrantes revolare conatus sit gravi cohortatione: qui habet aures ad audiendum, audiat *.

§. 71.

* pag. 532.
th. ead.

R. 1. Parabolicas illas & figuratas locutiones omnibus auditoribus à Christo non esse explicatas, disertè textus loquitur. Nam si parabolas æquè aliis omnibus, atque discipulis, explicuisset Servator, quærentibus discipulis, *quare per parabolas loqueris eis?* non respondisset Christus: *vobis datum est nosse mysteria regni cælorum, illis autem non est datum:* sed ita potius; *quia per parabolas etiam vobiscum loqui mihi visum: utque vobis, sic & illis parabolicas figuratasq; locutiones explico.* Quod si non aliter per parabolas locutus esset Servator promiscuis suis auditoribus, quàm discipulis, iusta quærendi causa fuisset nulla. Atqui vident, quasi stupore confusam turbam, & eorum, quæ parabolicè dicuntur, nihil intelligere. Postmodum verò seorsim parabolica dicta vel à Christo, vel ab Apostolis secretiore instructione informatis omnibus & singulis de plebe explicata, quo quæso nobis documento probabunt Animadverfores? Probè observanda sunt illa: *Vobis datum est nosse mysteria regni cælorum:* hoc est: quamvis mysteria regni cælorum parabolicè vobis proponantur: tamen ita parabola postmodum explicantur, ut causam hæsitandi nullam habeatis: *illis autem non est datum:* hoc est: quamvis parabolas æquè isti audiant, atque vos: tamen non explicantur æquè illis atque vobis: & hinc nosse mysteria ipsis divinitus non est datum. Refert hoc Augustinus ad mysterium prædestinationis de corrept. & grat. c. 4. & de prædestinatione Sanctorum c. 8.

2. Justas Servatorem causas habuisse, cur omnibus & singulis auditoribus suis parabolas haud explicarit, ultrò largior: omnibus exegesi figuratarum locutionum obtulisse nego. Tale nihil textus docet: imò contrarium, ut modò vidimus. Verborum illorum, *qui aures habet ad audiendum, audiat:* hic est sensus: *Cui datum est nosse mysteria regni cælorum, is cognoscat: vel secundum paraphrasin Osiandri vesperi: Qui potest capere & intelligere, quid sibi velit hæc parabola,*

bola, diligenter attendat & animo bene infigat: magna enim res est, de qua agitur. Convertat Deus, qui sunt convertendi, die andern hole &c. Lutheri verba agnoscitis.

Postquam limitando tam præclare rem gesserunt, quasi ἐπιβίον sibi acciunt, & de prostrata solutione mea triumphum agunt. *Hisc limitationibus annotatis, frustranea sunt Wendelini exceptiones!* quod tribus probare numeris conantur.

§. 72.

(1) *Licet Apostoli reliquorum fidei articulorum non planè rudes fuerint, mysterii tamen sacramenti Eucharistici omnino nullam cognitionem habuisse, quippe de quo ante ne quidem cogitarint*.*

* ib. th. ead.

R. 1. Atqui, ô boni Animadversores, solida non est consequentia: *Apostoli ante institutionem sacramenti Eucharistici nullam cognitionem habuerunt: Ergo in institutione adhibitos a Redemptore tropos intelligere non potuerunt:* quali omnistropus in novi dogmatis vel ritus sanctione adhibitus obstat, quo minus intelligi absque errore possit.

2. Etiam si sacramenti Eucharistici, quoad symbolorum usum, ante institutionem, notitiam non habuerunt, probè tamen nota ipsis erant symbola, quoad naturam absolutam, respectu substantiæ & affectionum naturalium, quas ad novum usum Servator per institutionem adhibuit. Erat quoq; nota res cœlestis, nempe corpus & sanguis Domini: nota insuper erat manducatio corporis Christi, & sanguinis bibitio spiritualis, quam jam pridem *Capernaïtis* explicuerat Servator, *oralemq;* carnis suæ *manducationem* damnaverat. Unde, institutâ symbolorum sacramentalium ad res cœlestes relatione, non obstantibus tropicis dictionibus, quibus in re sacramentaria veteris Testamenti adfuerant, mentem Servatoris assequi potuerunt facile. De qua ne hæsitasse quidem ipsos sacre textus docet. Quis enim vel *Capernaïta* imaginari sibi potuisset, panem, quem de mensa Servator acceperat, fregerat, distribuerat, & manducari jusserat, propriè esse corpus Servatoris, quod suo loco integrum, extra discipulorum ora, sine gestatione & dolorificâ passione accumbebat: vinum fustum & discipulis porrectum propriè esse sanguinem Servatoris, suas adhuc intra venas contentum & demum post institutionem in ara crucis fundendum? Ita non nisi delirus persuadere sibi potuisset, poculum propriè novum Testamentum esse. Horrendam illam lacerationem corporis Christi vivi, quam arguit *oralis manducatio* propriè dicta, à Christo præcipi discipulis crucifixioni præmittendam credere mentis sanæ potuisset nemo. Omnem dubitandi scrupulum illicò exemit, quando panem, quem corpus suum appellavit, jussit edi in commemorationem sui. *Mira* oralitatis mysteria quæ in mentem venire sanæ mentis homini potuerint, miramur. Quos non tropos intelligere facilius discipuli potuissent, quàm τὸ πῦρ τοῦ Lutherani! corpus huma-

humanum illocale, invisibile, impalpabile, immensum; hoc est: non-corpus humanum: manducationem oralem, propriè dictam sine contactu, sine masticatione, sine deglutitione: hoc est, non-manducationem oralem: &c. Hoc, non Hoc, sed in, cum & sub Hoc.

(2) *Etiam si Christus ad Apostolos & ceteros Judæos haud semel tropicè locutus sit, de re tamen manifesta & quibuslibet cognita locutum fuisse: sin de obscura & mystica, perspicua & propriis nativisq; verbis constante explicatione semper illustrasse, quod dici de verbis institutionis non possit*.*

§. 73.

* ib. th. ead.

R. 1. Christum, quando in re minus obvia & mysterii aliquid habente ad Judæos usus est tropicis dictionibus, semper propriis nativisque verbis tropos illustrasse & explicuisse, & quidem per loca parallela, nego. Rationes negationis jam ante reddidi. Idem Christus olim per Prophetas suos & in apocalypsi per Johannem magna Judæis aliisque populis tradidit mysteria tropis referta plurimis. Monstrate mihi quæso, ubi tropi in Danielis occurrentes vaticiniis magnisque illis mysteriis in veteri Testamento, tropique in mysteriis apocalypsicis, in N. T. propriis nativisque verbis sint explicati.

2. Quicquid in verbis institutionis propter tropos adhibitos obscuritatis esse fingitur, planum & perspicuum est, partim ex ipsa institutione omnibusque ejus circumstantiis, partim ex antegressa *Capernaitarum* informatione, partim ex tota Historia Evangelica, & potissimum ex repetitione *Paulina*, nec non fidei analogia: quæ à *ἐν τῷ* ad *διὰ νοῦ* nos abire cogunt, simulque sententiam intentioni Servatoris congruam subministrant: de qua hactenus & deinceps.

Ex parte præviderunt Animadversores, exceptionem meam, quam tamen pro arbitrio formant, ut minus videatur lædere.

Si regesserit, inquit, mysterium sacramenti Eucharistici discipulis ex Johan. c. 6. ante institutionem fuisse cognitum, ex quo cuilibet facillimè innotescat, quomodo tropus sacramentalis explicari debeat: respondemus: figurati sermonis demonstrationem ex locis verè parallelis fieri debere, qualis c. 6. Johan. non est: in quo non de manducatione sacramentali, quæ post elapsam annuum demum fuit instituta, sed de spiritali agitur à Christo.*

§. 74.

* pag 533.
th. ead.

R. 1. Mysterium sacramenti Eucharistici discipulis ex cap. 6. Johan. ante institutionem fuisse cognitum, equidem *ἀπλῶς* ita & *ἀσκέπῳ* non regerem. Nec enim mysterium sacramenti Eucharistici esse vel cognosci potest, nisi symbola sint & cognoscantur sacramentalia, rerumque cœlestium cum iis unio sacramentalis. Atqui ante institutionem nec symbola noverant sacramentalia, quæ adhuc nulla erant, quamvis materiale eorum extiterit, nec unionem rerum cœlestium cum iisdem adhuc incognitis.

kkk

2. Sic

2. Sic autem ego regerem: Cùm constiterit ex Johan. c. 6. *orali manducationi* in ipsis *Capernaiticis* incunabulis à Christo elisum esse spiritum, idque latere discipulos haud potuerit, mentem Servatoris novum Sacramentum instituentis assequi facile discipulos potuisse, quamvis panem, quem de mensa sumlerat, fregerat, distribuerat & ore manducari jusserat, corpus suum improprie appellaret. Sublatâ enim *orali & capernaiticâ manducatione* Dominici corporis, nulla est reliqua vel *μετεσθίας*, vel *συνεσθίας*, seu existentie corporis *in, cum & sub* pane per *ἀδιασώτως* fingendæ necessitas: siquidem propter illam hæc fingitur. Illicò igitur cogitatio subierat de natura & usu sacramentorum, modisque loquendi usitatis: quòd nempe signis imponere nomina rerum signatarum in sacris tritum & frequens sit. Quis verò credat de sacramento palchatis, cui Eucharistia surrogata, non fuisse à Servatore informatos discipulos. Unde institutâ collatione omnis facile eximi scrupulus poterat.

3. Figurati sermonis demonstrationem tantùm ex locis verè parallelis debere fieri nego. Per legitimam consequentiam undecunque petita demonstratio admittenda est. Unde *orali & capernaiticâ manducationi*, quam adversarii tuentur, & in institutione fundari opinantur, rectè opponimus c. 6. Johan. in quo *oralis* ista *manducatio* rejicitur: rectè etiam opponimus alia scripturæ loca & fidei articulos, de veritate, finitate, visibilitate & palpabilitate humanæ Christi naturæ, de abitu ejus ex hoc mundo, de existentia in cœlo, de reditu è cœlo &c. Hæc enim omnia pugnant cum *συνεσθίας*, ubiquitate & *orali manducatione*.

4. Johan. 6. non agi de *manducatione sacramentali*, hoc est manducatione symbolorum sacramentalium, quæ dicuntur esse res ipsæ, sed tantùm de *spirituali*, lubentes damus. De sacramentali verò, quam ita *Lutherani* appellant, hoc est, *orali*, quâ Christi corpus propriè dictum ore corporis manducari propriè dicitur, prorsus non agi Johan. 6. falsum est. Disertè enim à Christo ea rejicitur. Neque refert, quòd de medio imaginariæ istius & absurdæ manducationis, hoc est, pane Eucharistico, illic non agitur: damnat enim Christus per se *oralem manducationem* corporis & carnis suæ propriè dictæ, quam *Capernaitæ* sibi imaginabantur, quocunq; tandem promoveatur externo medio: uti *oralis & capernaitica* est, sive per externum medium, sive absque eo procuretur & fiat.

S. 75.

3. *Exemplum allatum nihil probare.* Positio enim, ajunt, hæc verba: hic calix est novum Testamentum in meo sanguine; esse tropica, quod tamen seriò negamus; patet tamen illum ipsum tropum in propriâ articuli sede explicari, Matth. 26. v. 28. Marc. 14. v. 24. quod de tropo suo Calviniani nequeunt demon-

ib. th. ead. strare.

1. Quanta impudentia (*ἀπαυδουχίας* enim non nominabo) negare cali-

calicem pro vino calice contento poni tropicè! Negare improprie calicem appellari novum Testamentum! Negare ipsum etiam sanguinem Servatoris improprie appellari Testamentum! Quid homines isti non audent negare! & quo evidentiore documento ἀμυχανίαν & causæ fonticum morbum possent prodere!

2. Tropum hunc verbis propriis & quidem παραλλήλως explicari in locis allegatis, falsum est. Verba apud *Paulum* & *Lucam* sunt: *Hoc poculum est novum Testamentum*: apud *Matthæum* & *Marcum*: *Hoc* (nempe poculum, ut ex antecedentibus & *Pauli* atque *Lucæ* declaratione patet) *est sanguis meus novi illius Testamenti*. Si, quod Animadversores prætexunt, verum est, cum utrobique subjectum sit idem, nempe poculum: explicatio erit in prædicato: quod in utraque propositione diversum. Unde sequetur, *novum Testamentum*, quod prædicatum est prioris, proprie significare *sanguinem Christi*, qui prædicatum est posterioris: quod falsum esse quis quæso non intelligit? Et tamen panegyricè docentur hæc talia, & assensum conhibentibus vel contradicentibus anathema dicitur!

3. Interim negamus ex ipsa institutione iudicium de tropo haud posse fieri: nisi quis planè bardus & ita rudis sit, ut, quid vocabula, *poculum*, *vinum*, *testamentum novum*, & *sanguis* proprie significant, ignoret. In institutione discipulos αὐτοψία omnesque circumstantiæ docuerunt, *poculum* à *vino* & *sanguine* rem esse distinctissimam, *vinum* à *sanguine* rem planè diversam, ab utroque etiam plurimum differre *testamentum novum*: vestigium sanguinis Christi extra venas effusi & in poculum infusi nullum observarunt. Cumque in recordationem Dominicæ mortis fractum panem edere, fustumque vinum vel poculum bibere iussi fuerint, non obscure tropi se prodidit explicatio: nempe *panem* appellari corpus Domini, *vinum* sanguinem Domini, quòd ille corporis, hoc sanguinis Dominici symbolum sacramentale esset: uti olim circumcisio fœdus appellabatur, quia signum erat fœderis.

Instant: *Posse hæc verba, Hoc poculum est novum Testamentum, in meo sanguine, non immediatè esse Christi, sed Evangelistæ Luca & Apostoli Pauli, qui mentem, non verba Christi referre voluerint* *.

S. 76.

* ib. th. ead.

℞. 1. Equidem cur mentem tantum, non autem ipsissima Servatoris verba, *Paulum* Ecclesiæ voluisse tradere, probabile fiat, causam video nullam. Accepit *Paulus* & mentem & verba Servatoris ab ipso Servatore immediatè, utque accepit, ita *Corinthiis* tradidit, 1. Cor. II. v. 23. Cum verò tantì momenti heic res agatur, quis credat, datâ opera, fidissimum hunc legatum verba sui Domini mutare voluisse? Neque crediderim, illam verborum *Matthæi* & *Lucæ* diversitatem divinâ & singulari carere autoritate, sed ab ipso Dei spiritu dictatam

arbitror, ad cogitationes & meditationes nostras magis magisque exercendas. Sanè *Pauli* verba, τὸ ποτήριον ἡ καινὴ διαθήκη ἐστὶν ἐν τῷ ἐμῷ αἵματι, magis perspicua non sunt, quàm παράλληλα *Matthæi*, τὸ ἔστι τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης: adeoque non potest videri *Paulus* mentem Christi, neglectis ejus verbis, explicare verbis magis perspicuis voluisse.

2. Sed vel à *Matthæo*, vel à *Luca* & *Paulo* ipsissima Christi verba in prima institutione usurpata eadem non esse retenta ponamus. Quid inde? A spiritu Dei *Matthæi* & *Luca* & *Pauli*q, verba esse profecta, iisdemque institutionem Dominicam authenticè expressam esse, inter Christianos extra controversiam est. Neque minus apud *Paulum*, quàm apud *Matthæum*, expressa sacramentalis propositio in prædicato tropum habet signati pro signo, ex mente Theologorum, quos excuso.

§. 77.

Decimum tertium argumentum: Leges à prudentibus Legislatoribus late non sunt tropica, sed perspicua. Atqui in institutione Eucharistiæ Christus legem tulit: Ergo non est tropica, sed perspicua.

Respondet Theologia, tropica & perspicua non disparari, adeoque Elenchum esse oppositorum in propositione. Sin propositio informetur: *Leges prudentium legislatorum non sunt tropica*: non esse eam universaliter veram: quando contraria exempla occurrunt non tantum in institutione, ubi calix ponitur pro vino, & calix dicitur esse novum Testamentum, sed & alibi crebrò, cum in veterum in novo Testamento. Allegatur hæc in specie c. 6. Johan. ubi lex fertur de carne Christi edenda & sanguine bibendo: Agnoscunt ibi tropica verba omnes, exceptis *Capernaitis*.

Excipiunt (1) *Quamvis non semper, interdum tamen propria & perspicua, item tropica & (non) perspicua* (suspicio enim negativam in textu, typographi & correctoris culpâ, omissam esse) *sunt æquipollentia: quando res ignotæ tropicis sermonibus proponuntur* *.

* ib. th. 99.
100.

R. 1. Proficiunt nostri Animadversores. Supra, ad *argumentum decimum*, non audebant apertè confiteri, etiam tropica posse perspicua esse: nunc haud inviti largiuntur, imò & hoc largiuntur, quod verissimum, etiam propria interdum esse minus perspicua, adeoque nullam esse consequentiam à proprietate ad perspicuitatem & à perspicuitate ad proprietatem: proceditur enim à particulari ad particulare.

2. Quamvis officium panis & vini futurum, ante institutionem cœnæ Dominicæ, ignotum fuerit discipulis: tamen, post institutionem, ignotum amplius non fuit, non obstante verborum quorundam improprietate, quæ ita comparata erat, ut sacramentorum naturæ conveniret & improprietati in aliis adhibitis sacramentis rerumque arcanarum declaratione esset similima, adeoque satis per-

perspicuè mentem Domini exprimeret, iis præsertim, qui *capernaiticam manducationem* atque *bibitionem* à Christo rejectam non ignorabant, unumque numero Christi corpus extra panem & ora sua discumbens intuebantur. Itaque assertio: *nullus sermo tropicus, qui ad rei antea ignota declarationem adhibetur, perspicuus est*, universaliter vera non est.

Excipiunt (2) *In legumlatione quandoq; tropos occurrere, attamen de rebus manifestis & cujuslibet captui expositis: vel eodem in loco per propria & perspicua vocabula explicari* *.

§. 78.

* ib. th. ead.

R. 1. Concedunt igitur, *argumenti XIII.* propositionem universaliter veram non esse: & hoc volebam.

2. In legibus non adhiberi tropica verba nisi de rebus cujuslibet captui expositis, falsum est: reclamant tot legum divinarum tam veteris, quam novi Testamenti, interpretes: quorum captui æquè non sunt expositæ res (arguit id interpretationum varietas) quæ vel propriis, vel tropicis verbis exprimuntur. Quid de plebe dicemus, quam æquè leges attingunt. Exemplo sit unica lex, *Ezechielis 18. v. 20. Anima, quæ peccavit, ipsa morietur.* Tropum cum in subjecto, tum in prædicato esse, manifestum est. Qui de re heic agi cujusvis expositæ captui opinatur, periculum interpretationis faciat in aliquo de plebe simplici homine, rerum sacrarum rudi, quales longè sunt plurimi, & quid per animam intelligatur, quid per mortem, exquirat: Imò ne docti quidem omnes consentient: quando & hominis *anima* nonnullis visa mortalis, & *mors* ab omnibus eodem modo non accipitur: similia multa in Dei lege occurrunt.

3. Leges omnes de rebus cujusvis captui non expositis conceptas verbis tropicis eodem in loco vocabulis propriis explicari falsum est: docet id lex modò allegata: cui duas alias adjicio ex Matthæi 5. v. 29. *Si oculus tuus dexter facit ut offendas, erue eum & abjice abs te.* Et v. 30. *Si dextra tua manus facit ut offendas, excinde eam, & abjice abs te.* De improprietate sermonis consentiunt theologi, ipso verò illo in loco, ubi improprietas verbis explicetur propriis vos docete. Cogitate, quæ so, spissos vestros in legem moralem commentarios & conciones, quibus legem Dei moralem cujusvis captui non esse expositam abundè docetis. Frustra enim alioquin tam prolixis vos commentariis occuparetis. Nulli ne verò in lege morali occurrunt tropi? aut eodem statim loco vestræ occurrunt expositiones?

Explicat, inquit, Christus locis supra citatis, quid per calicem intellectum velit, videlicet ipsissimum suum sanguinem cum vino sacramentaliter unitum *.

§. 79.

* pag. 535.

R. 1. Locis supra citatis nihil minus explicat Servator, quam quod Animagadversores volunt: quia, quod volunt ipsi, *Lutherano sensu*, falsissimum est. Unio sacramentalis *Lutherana* symbolorum & rerum coelestium signatarum est

th. ead.

propinquitias substantialis, seu ἀδιαστοία utrorumque, nempe substantiarum significantium & significatarum: quam sequitur *manducatio & bibitio Capernaïtica*, hoc est, *oralis*, propriè dicta, à Christo damnata, scripturæ, analogiæ fidei & veritati humanæ Christi naturæ inimica. Alias sano sensu non negamus, per calicem intelligi debere vinum Eucharisticum cum sanguine Christi sacramentaliter unitum: idque non sine evidenti tropo, ut ingenui quoque *Lutherani* confitentur.

2. Interim Animadversores τῷ ἑνὶ τῷ nimis inconsiderati propugnatores à τῷ ἑνὶ τῷ manifestè heïc abeunt, quando per calicem à Christo intelligi ajunt sanguinem Christi vino sacramentaliter unitum. Quis enim tam à sana mente est alienus aut desertus, qui nesciat, calicem propriè non esse sanguinem Christi vino calice contento sacramentaliter unitum? Ita ubique mala se prodit & perdit causa.

§. 80. Pergunt Animadversores: *Hujusmodi tropi sui explicationem ex propria *ib.th.ead. hujus articuli sede Calviniani ad Calendas græcas proferent **.

R. 1. Nullâ opus esset ad *Calendas græcas* dilatione, si hujusmodi, hoc est, absurda & falsa tropi explicatio proferenda esset ex propria articuli sede. Cui enim non obvium & in promptu τὸ ψεῦδος, qui eo delectatur?

2. Neque opus nobis dilatione ad *Calendas græcas* ad veram tropi nostri ex propria hujus articuli sede explicationem. Aut enim τὸ π, id est, *panis*, ut *Paulus* quoque disertè interpretatur & cum eo *Lutherus*, propriè est corpus Christi, aut est sacramentum & signum corporis Christi. Atqui propriè non est corpus Christi: ut ex omnibus patet hujus institutionis & articuli circumstantiis. Panis enim, quem Christus accepit de mensa, ex aqua & farina à pistore fuit coctus: dici hoc de corpore Christi nequit. Panis Eucharisticus fuit in institutione & administratione primâ fractus: Christi corpus tum fractum non fuit. Panis in discipulorum singulorum ora fuit ingestus: Christi corpus extra discipulorum ora suo mansit loco. Panis dentibus fuit comminutus & in stomachum trajectus: Christi corpus dentibus non fuit comminutum, nec in stomachum trajectum. Quis igitur dixerit, panem propriè fuisse Christi corpus? Fuit igitur & etiamnum est signum sacramentale corporis Christi: quæ verissima est sententia, cui ne *Lutherani* quidem apertè refragari audent: quantisper signa sacramentalia illibata retinere videri volunt, & ad *Metustiarum* non transire castra.

§. 81. Excipiunt (3) *Quia Salvator noster hanc legem omnibus promiscuè dedit non tantum doctis & in Rhetorica arte versatis, sed imperitis & rudibus, dubium *ib.th.ead. omnino nullum est, quin à verbis suis omnem abesse tropum voluerit **.

R. Atqui nullius esse momenti & planè falsam hanc sequelam inde constat, quia in utroque Testamento promiscuè doctis & indoctis officia præscripsit Deus,

Deus, non tantum propriis, sed & impropriis verbis. Concionatus est omnibus per Patriarchas & Prophetas, ane absque tropis? Imò non sine crebris allegoriis. Requirit Deus attentam legis suæ meditationem & ad eam divini auxilii implorationem. Quibus mediis lex ad gustum & palatum accommodatur. Vestrum ἐν τῷ mille tropis obscurius est.

Excipiunt (4) *Propositionem, calix est novum Testamentum, non esse figuratam, sed causalem* *.

§. 82.

* ib. th. ead.

R. 1. Quid lucri, si non *impropria*, sed *causalis* esse detur? Anne magis erit perspicua, si *causalis* sit, quam si *impropria*.

2. Malè opponuntur *causalis* & *impropria*. Est enim *causalis impropria*: quia de effectu efficiens in casu recto propriè nequit affirmari: sunt enim efficiens & effectum relata & certo quoque respectu disparata. *Jacobus Martini* in *Logicis* ex *Hunneo* definit *prædicationem causalem*, quod sit enuntiatio falsa quidem, si sermonis spectetur proprietas, quæ tamen vera ob id iudicatur, quod unum extremum alteri ad ejus causam designandam, non repugnante loquendi consuetudine jungatur. Unde patet in causalibus prædicationibus veris non retineri sermonis proprietatem: quippe quæ falsas eas reddit. Quis quæso ita insaniat ut sibi persuadeat poculum aureum vel argenteum, vel ligneum propriè esse novum Servatoris Testamentum? Itane defendenda *oralis manducatio*!

3. Neque *causalis* hæc est *propositio*: quia novum Testamentum non est efficiens calicis, ut interpositio terræ inter Solem & Lunam est causa eclipsis lunaris, fervor sanguinis circa cor, causa iræ.

Decimum quartum argumentum: Dogmata non nisi propriis verbis tradi solent in divinis literis: At institutio Eucharistiae & dogma præcipuum: Ergo non nisi propriis verbis est tradita:

§. 83.

Respondeo, propositionem uniuersaliter veram non esse, idque probo exemplo primi Evangelii: *Semen mulieris &c.*

Excipiunt *propositionem de illis loqui dogmatibus, quæ non nisi in uno scripture loco proponuntur: ut dogma de cœna Domini: mysterium restorationis humani generis, per incarnationem & passionem, non uno tantum loco exponi* *.

* pag. 101.

R. 1. Qui primi hoc sunt usi argumento, limitationem istam, quæ non nisi in uno &c. propositioni non addiderunt. Unde falsitatis eam jure accusavi & convici. Laudo tamen adversarios, quod subinde nimis inconsideratas & præcipitatas suorum antecessorum argumentationes ipsimet castigant: quamvis absurditatem & falsitatem satis palliare nequeant.

2. Dogma de cœna Domini non nisi in uno proponi loco falsum est: proponitur & exponitur dogma hoc quatuor distinctis locis, à *Matthæo*, *Marco*, *Luca*, *Paulo*: à nullo sine tropo.

3. Myste-

3. Myſterium de incarnatione filii Dei & generis humani per paſſionem & mortem ejus redemptione in V.T; quantum ſciam, nuſpam ſine omni tropo proponitur: minimè verò in allegato ab A: loco, *Ieſaia* 53. in quo multi ſunt tropi.

4. Dogma de *mille annis*, Apocal.20. non ſine tropis proponitur: Vos ubi alio in ſcripturis loco proponatur, docete. Dogma tropicis verbis propoſitum, de *creaturarum omnium vanitati propter hominem ſubjectarum ſpe & deſiderio vindicationis ex ſervitute interitus in libertatem gloriæ filiorum Dei*, ad Rom.8.v.20.21. ubi in ſcripturis repetatur docete.

§.84. *Cupiunt ſibi monſtrari, ubi articulus cœnæ Domini propriis verbis ſit expoſitus* *.

R. Reſcœleſtis in cœna Domini, *manducatio ſpiritualis & bibitio ſpiritualis*, in cœna illis expoſita verbis eſt: *Hoc facite in mei recordationem*: & clariffimè Johan.6. per *fidei actum*. Panem verò improprie appellari corpus Chriſti, & eſſe ſignum corporis Chriſti, è ſcripturis maniſeſtiſſimum eſt, ut ſupra oſtendi haud ſemel, & in theologia exprofeſſo. Ita verò, ut *Lutherani* exponunt inſtitutionis verba, in ſcriptura nuſpam exponuntur vel expreſſis verbis, vel per legitimam conſequentiam: *Chriſti corpus eſſe adiaſarws in, cum & ſub omni pane Eucharistico & oraliter proprie manducari*, dogmata videntur *Lutheranis* propriis expreſſa verbis in inſtitutione Dominica: Interim ita ſunt comparata, ut veritatem humanæ Chriſti naturæ, gloriæque ejus unâ cum inſtitutione variis & evidentibus circumſtantiis declarata evertant funditus. Unde in ſcriptura vel propriis, vel impropriis verbis exprimi & doceri impoſſibile eſt, propter immutabilem Dei veritatem.

§.85.

Decimum quintum argumentum: Si corpus Chriſti non aliâ ratione prædicatur de pane benedicto, quam ſub ratione ſignati, ita ut corpus tanquam ſignatum prædicetur de pane tanquam de ſigno, ſequitur corpus Chriſti nullâ ratione prædicari de pane: At verum prius, ſecundum *Calvinianos*: Ergo. Connexio ratio eſt: quia ſignatum nunquam & nullatenus poteſt prædicari in caſu recto de ſuo ſigno, vel proprie vel improprie.

Reſpondet Theologia inconſequens eſſe connexum & falſam ejus rationem: ſignata de ſignis in caſu recto improprie prædicari ſuo loco in Theologia probavi.

*Nil heic habent, quod excipiant, niſi quod exempla è ſcripturis petita ſuam non feriant ſententiam, provocant ad th.56. & ſeqq. **

* pag. 535.
th. 103. 104.

R. Quia non niſi ad ſuperiora provocatur, labor jam eſt exantlatus. Vindicavi exempla mea ad allegatas theſes. Impudens eſt *Graveri* negatio: *Signatum de ſigno non prædicari in caſu recto proprie vel improprie*. Videantur, quæ ſupra
ad

ad th. 88. sunt annotata ad verba *Danabaueri*: Exerc. 96. §. 21. Exerc. 97. §. 55. ubi in faciem, & rectè quidem, *Gravero* contradicit *Gerhardus*. Animadveriores saltem ut *Ecclesiasticam* admittunt propositionem, eamque veram, *Panis est corpus Christi*: concedunt quoque panem esse signum sacramentale: corpus Christi esse rem signatam. Cum igitur negare haud possint, de pane in casu recto prædicari corpus Christi: utique negare quoque haud poterunt, de signo in casu recto prædicari signatum. Satis de his: hunc prædicandi modum expressè supra concesserunt. Erravit *Gravero*.

Judica, Lector, quid præstiterint Animadverfores in vindicandis suis argumentis XV. In fumum abierunt & nihil minus quàm τὸ πῦρὸν adstruxerunt: à quo etiam omnium longissimè in glossis suis *oralibus* abeunt. *Hospinianus* noster ex duabus hypothesebus, quòd, 1. In propositione sacramentali, subjectum, *Hoc*, significet panem Eucharisticum. 2. τὸ πῦρὸν, hoc est, proprietates verborum, asseratur & urgeatur à *Lutheranis*: infert, statuere *Lutheranos*, panem Eucharisticum, propriè esse corpus Christi: Cui importunè occlamat *Hütterus*, concord. conc. cap. 43. pag. 274. *Nugatur* *Hospinianus* & vim manifestam facit nostris *Theologis*, quòd statuunt panem Eucharisticum propriè esse corpus Christi. Id, inquit, scribunt nostrates, panem verè & realiter esse corpus Christi. Si hoc tibi idem est, *Hospiniane*, atque propriè: sanè rursus horrendam inscitiam prodis: (per similia, si, *Hüttero* & omnibus *Lutheranis* Doctores horrenda inscitia exprobrari posset, si artis hoc, aut modestiæ esset: aliàs noveris, amice Lector, eam fuisse *Hospiniani* eruditionem, ut non nisi per horrendam impudentiam exprobrari ei horrenda inscitia potuerit, sive ab *Hüttero*, sive à quovis alio *Hütteri* socio.) Edissere enim an non verum sit; Herodes est verè vulpes? Respondebis, quòd sic, & rectè quidem: sed si dixeris, Herodes est propriè vulpes. Respondebis, quòd non, & rectè rursus. Quia aliquid de aliquo verè prædicari potest, quòd tamen propriè non prædicatur. Sic corpus Christi in sacramento cœna verè quidem, sed non propriè prædicatur de pane. Sic enim non sacramentalis amplius, non inusitata, non singularis, sed regularis & propria uti prædicatio, sic etiam nomen panis & corporis Christi emergeret: id quòd foret absurdum, & totum hoc mysterium funditus enervaret atque subrueret.

Quasi verò ignorasset *Hospinianus*, aliud esse, verè de aliquo prædicari: aliud, propriè de aliquo prædicari. Ex hypothese verissima, quòd *Hoc*, idem sit, quòd panis, vel panem, significet, verissimè infertur; propositionem, panis est Christi corpus, esse propriam illis, qui τὸ πῦρὸν tam importunè urgent. Quid enim aliud est τὸ πῦρὸν, nisi proprietates verborum? Oratio verò, cujus omnes voces propriam retinent significationem, jure meritissimo propria appellatur. Si autem panis Eucharisticus propriè non est corpus Christi & vim manifestam *Lutheranis*

facit, qui propositionis & prædicationis proprietatem ab ipsis propugnari dicitur: cur quæso tam laboriosè τὸ ἑνὸν, hæcenus asseruerunt? cur tam pertinaci odio nostras sunt persecuti Ecclesias, quas tamen hac in parte ὁμοψύχως habuerunt & deinceps habebunt, quantisper proprietati locum esse posse negaverint?

§. 87.

Antequam à τῷ ἑνὶ Lutherana abeam defensione, Mentzeri ὑπερα-
σπιστὶ syllogisimum pro obtinendo τῷ ἑνὶ paucis libet excutere, quia passim no-
bis objicitur hic Goliath. Sic autem ille disp. Giesl. Tom. 3. disp. 7. th. 90.

Ubiunq; (1) ex professo & in propria & genuina sede pertractatur dogma
fidei Christianæ. (2) Quod alibi nusquam exstat. (3) Et solenniter ibi sub formâ
divini Testamenti proponitur, (4) Et sententiam parit perspicuam, certam &
constantem. (5) Et in eo dogmate describendo omnes, qui annotarunt, ad amissim
concordant. (6) Et rimas omnes tropis & figuris obstruunt: ibi constantissime asse-
rendum est τὸ ἑνὸν, & nativa ac genuina verborum significatio: Atqui Matth. 26.
Marc. 14. Luc. 22. 1. Cor. 10. & 11. (1) ex professo & in propria ac genuina sede per-
tractatur dogma fidei Christianæ de sacra cœna: (2) quod alibi nusquam exstat,
neque in V. neq; in N. T. neque Joh. 6. quæ concio integrum annum antecessit insti-
tutioni sacrae cœnae Dominicae. (3) Et solenniter ibi sub formâ divini sacramenti
proponitur. (4) Sententiam parit perspicuam & constantem, quâ conscientia re-
ctissime inniti potest. (5) In eo dogmate scribendo omnes, qui annotarunt, ad amissim
concordant. (6) Et rimas omnes tropis & figuris obstruunt. Siquidem corpo-
ris Christi veritas ex eo luculentissime describitur, quod fuerit pro nobis traditum,
& sanguinis, quod fuerit effusus in remissionem peccatorum: quod de nulla aliâ re
dici potest.

Ergo in institutione sacrae cœnae constantissime asserendum est τὸ ἑνὸν & nati-
va ac genuina verborum significatio.

Propositio, inquit, innititur firmissimis fundamentis. *Membrum* (1) ex
theologico canone extractum est: Unum quodque dogma fidei Christianæ judi-
cari debet ex propria sua sede, ubi ex professo tractatur. *Membrum* (2) planum
est: quia non potest esse fidei objectum, quod in scripturis nusquam exstat. *Membrum*
(3) confirmatur ex fine instituendi testamenti, qui est lites & dissensiones heredum,
quantum fieri potest, præcavere & tollere. Unde à Chemnitio allegantur leges &
sententia ICTORVM, de retinenda literalis testamentorum interpretatione. *Mem-
brum* (4) probatur ex fidei Christianæ certitudine, quæ non patitur ambiguitates
& variationes. *Membrum* (5) radiat suâ luce. Ita scilicet assertum τὸ ἑνὸν, ut ne
hiscere quidem contra ausint vel possint orthodoxi.

Re. I. Syllogismi hujusmodi sesquipedales, quorum præmissæ tot con-
stant membris, veris, falsis, consequentibus, inconsequentibus, insidiosus sunt.
Unde simpliciter nec propositio, nec assumptio concedi negativæ potest. Est igitur
hic

hic ipse Mentzerianus syllogismus farrago inultorum syllogismorum, qui segregati & distincti partim in *propositione*, partim in *assumptione* laborant falsitate.

2. Non opus erat *propositione* tam laboriosa & ambagiosa: solum sextum membrum suffecisset. *Quodcumq; dogma omnes tropis & figuris rimas obstruit, vel quod ita explicatum est, ut nullas admittat figuras aut tropos, ab ejus pntō, seu nativa & genuina verborum significatione non est recedendum.* Assume jam: Atqui dogma de sacra Cœna (in propria sede pertractatum) omnes tropis & figuris rimas obstruit. Ergo ab ejus pntō &c. Nemine contradicente, obtinet τὸ πntόν, ubi locus tropis & figuris nullus est. Parum tamen abest, quin inanis hæc sit principii petitio. Quid enim est τὸ πntόν, nisi quod tropos excludit? Interim *assumptionem* tantquam falsam negamus. *Probatio* inconsequens & nulla est: si τὸ *Est* idem dicas esse, quod *significat*, descriptio prædicati, quod *pro vobis traditur* &c. non eliminat improprietatem, etsi toti solique prædicato, *corpus*, competit. Sin verò *corpus* dicatur poni pro *signo corporis*, ne tum quidem descriptio, quod *pro vobis traditur*, falsitatem διαβολας evincet: Siquidem descriptio non ad signum corporis, sed ad corpus referenda fuerit; ut sensus sit: Hoc est signum corporis mei pro vobis traditi: vide supra §.62. Deinde si maximè daretur, in verbis, *Hoc est corpus* &c. non esse tropum, anne verò propterea ab omnibus institutionis verbis abesset & in specie ab omnibus illis, quæ testamento legata bona exprimunt? cujusmodi & illa sunt: *Hoc poculum est novum Testamentum.* vide Exerc.96. §.24.41. Exerc.97. §.18.19.20.44.79. Quàm verò falsum sit per *Lutheranas* glossas omnem excludi tropum & improprietatem, ad oculum monstrabit Exercitatio sequens 98. Nullæ unquam glossæ à τῷ πntῶ longius abierunt, quàm *Lutherane*.

3. *Mentzeriani* syllogismi *propositio*, si sextum auferas membrum, de quo hætenus, planè falsa est. De falsitate, qui præ reliquis ingenui & candidi sunt, ipsimet confitentur *Lutherani*, ut in hac Exerc.97. §.18.19.44. & Exerc.98. §.9. ostendimus. Et invitis etiam atque contradicentibus plerisque improprietatem evincunt Exerc.96.97.98. cum ex ipsis textus sacri, & rerum, de quibus agitur, visceribus, tum ex glossis & hypothesebus *Lutheranis*.

4. Firmissima illa fundamenta, quæ pro stabilienda *propositione* adducit *Mentzerus*; ruinas ejus minimè stabiliunt aut fulciunt. Ex illis nullâ consequentiâ elicitur *consequens propositionis Mentzeriane*. Non necessariò omnis exulat tropus à dogmate, quod in propria sua sede pertractatur, quod nuspiam alibi existat, quod sub solenni formâ testamenti proponitur, quod constantem & perspicuam parit sententiâ, in quo describendo omnes autores ad amissim concordant. Etiam propria sedes dogmatum alibi non exstantium admittit tropos: etiam testamenta admittunt tropos: etiam constans & perspicua sententia admittit tropos: etiam autorum consensus admittit tropos, ut hætenus evidenter ostendimus. En tibi, Lector, *Goliathum Mentzerianum*.

EXERCITATIO XCVIII.

*Expositâ sententiâ Lutheranâ, de sensu verborum,
Hoc est corpus meum, & profligatis argumentis τὸ ἤντων propugnanti-
bus, vindicatur & defenditur πῶς ἴσμεν prius contra Lutheranos illatum:
quòd τὸ ἤντων Lutherani non retineant, seu, quòd à pro-
priâ verborum significatione
abean.*

§. 1.

Infelicitèr hæcenus orthodoxam sententiam oppugnarunt Animadverfores:
infelicitèr erroneam suam propugnarunt, nec argumentis, nec solutionibus
nostris de statu dejectis, sed utrisque potius imbecillitate & (ut ita loqui fas sit)
nullitate exceptionum firmatis. Progreditur jam Theologia, & primum quidem
exprimit sententiam *Lutheranam*, de sensu verborum, *Hoc est corpus meum*:
quem hunc esse volunt: *In, cum & sub Hoc est corpus meum*. Unde duo πῶς ἴσμεν &
infero:

1. *Lutheranos non retinere τὸ ἤντων verborum Christi.*
2. *Lutheranorum doctrinam esse falsam.*

Nil heic ad palatum & nasum Animadverforum. Cautè volunt accipi glos-
sam suam, *in, cum & sub hoc est* &c. quam supra visi sunt fastidire, quando Colleg.
pa. 497. scripserunt: *Nullus Lutheranorum ita loquitur: Corpus Christi in cum &
sub pane existit*: quasi non eodè dicatur sensu, *Corpus Christi in, cum & sub
pane est*.

Ad glossam ergò illam, *in, cum & sub* &c. duo notari volunt.

§. 2.

(1) *Ejusmodi loquendi formulis non designare Lutheranos coexistentiam,
seu unionem quandam corporalem, corporis & panis Eucharistici, vel sanguinis
Christi & vini benedicti, sed realem & divinam corporis & sanguinis Christi sub
externis elementis præsentiam* *.

* ib. th. 105.
106.

Rz. Incipit heic paulatim formari subtilissimus *oralis manducationis fœ-
tus*. Nempe ut in pane Eucharistico, ita quoque in ore communicantium est cor-
pus Christi: Est autem *in, cum & sub* pane ἀδιασώτως propinquitatè substan-
tiali, ut tamen panis non coexistat, seu corporaliter uniatur, adeoque nec attingat
panem, nec attingatur à pane. Quanta subtilitas & divinitas hujus sententiæ!
Dubio procul igitur ita quoque in ore vel pii, vel impii communicantis est, ut
ori non coexistat, os non contingat, nec ab ore contingatur. Ita quoque propriè
&

& oraliter manducatur, ut tamen nec à dente, nec à lingua, nec à palato attingatur, neque per fauces in ventriculum transmittatur. Quis tanta capiat mysteria. Non licet nobis esse tam subtilibus! Non credimus heic adverbis, nisi quod ex scriptura probare possunt. Subtilitatem hanc ridicularum contradictionum plenam non admittimus. Corpus propriè dictum, & quidem verè humanum, corpori propriè dicto, quale panis est, ἀδιασάτως, propinquitate substantiali præsens esse, in, cum & sub eo esse & arctissimè unitum esse, & tamen ei corporaliter non coexistere, id non attingere, non subtilis, sed crassissima est contradictio, quam incrustare & dealbare fictarum distinctiuncularum fidelis frustra laborant patroni ubiquitatis & oralis manducationis. Ut ut igitur coexistentiam corporalem negent Animadversores, tamen coexistentiam corporum negare non possunt, quantisper ubiquitatem & ἀδιασάτως in ore habent, ita quidem ut ore capi panis non possit vel ab impuro hypocrita, quin simul in, cum & sub pane capiatur ore sanctissimum & gloriosissimum Christi corpus, & quidem corporaliter, ut Heshusius affirmat apud Calvinum, in opusc. pag. 848. A. Si vacuis & capacioribus poris abundaret panis Eucharisticus, forsan intra cavitates illas vacuas ita latitare corpus posset, ut concavam superficiem non attingeret. Sed hujusmodi cavitates vel non admittunt hostiæ, vel certè nimis parvas pro corpore verè humano intra se recipiendo.

(2) *Ejusmodi enunciationis testamentariae explicationes omninò esse licitas: quod probant:*

§. 3.

(1) *Exemplo Apostoli sensum testamentariae propositionis ita declarantis: Panis est communio corporis Christi: id est, habet hoc officium sacramentale, ut cum eo communicetur corpus Christi.**

* ib. th. ead.

R. I. Sensum testamentariae propositionis declarare vobis omninò licet, attamen ita, ut declaratio naturæ sacramenti ejusque circumstantiis, nec non naturæ rerum sacramento obsignatarum & exhibitarum & reliquæ scripturæ fideique analogiæ sit congrua. Hujusmodi autem vestra non est declaratio, sed potius naturæ sacramenti, scripturæ & fidei analogiæ prorsus contraria, ut evidenter ostendit Theologia.

2. Neque questio heic est, an liceat vobis declarare propositionem testamentariam? sed, an declaratio vestra τὸ πῶν, hoc est, propriam singulorum verborum significationem retineat? Quod nego & probor, ut è sequentibus patebit.

3. Apostolicâ autoritate Paulus testamentariam propositionem rectissimè declarat. Vestra glossa deest autoritas Apostolica, imò obstat autoritas Apostolica. Ut supra vidimus, & deinceps porrò videbimus.

4. Glossa illa vestra apostolicæ declarationis, Panis est communio corporis Christi,

Christi, id est, hoc habet officium sacramentale, ut in, cum & sub pane corpus Christi propinquitate substantiali ἀδιασάτως præsens communicetur tam indignis quam dignis propriè & oraliter manducandum, absurda & Capernaïtica est. Alias sano sensu non negamus, hoc esse panis officium sacramentale, ut cum eo communicetur fidelibus Christi corpus. Hoc ipsum orthodoxæ quoque docent Ecclesiæ. Hactenus prima probatio.

§.4.

(2) Aliis exemplis, quibus exhibitivæ propositiones declarantur. Nam ea, *Hic est Filius meus dilectus*, Matth. 3. v. 17. effertur 2. Cor. 1. v. 19. In Christo, scilicet, secundum carnem spectato, erat Deus, 1. Tim. 3. v. 16. Deus manifestatus est in carne, & Actor. 10. v. 30. Cum Christo, scilicet homine, erat Deus *.

* pag 536.
th. cad.

R. 1. Ecce ingeniosa & evidens probatio ex Patribus Bergenſibus descripta! In & cum habemus: unicum adhuc deest, sub: Mirum quod & huic parallelus non sit locus inventus. Forſan ille ab instituto non alienus videbatur, 1. Cor. 15. v. 28. Deus est omnia in omnibus, sub quo aliàs esse dicuntur omnia. Ita πολυθρύλλητον illud in, cum & sub perfectum erit, nihilque reliquum præter triumphum!

2. Attamen hinc nondum probatur, τὸ δεικνῆς Hoc propriam significationem esse, in, cum & sub hoc: quod probandum erat.

3. Minus quadrant exempla ista. Dei patris propositio est, *Hic est Filius meus dilectus*: secundum glossam vestram sensus ἐκ τῶ δεικνῆς proprietate fluens hic erit: In, cum & sub *Hoc est Filius meus dilectus*. Ubi verò ita scriptura loquitur? Locus 2. Cor. 5. v. 19. Deus erat in Christo, ad rem non facit: Deus, ὑποσάμνωσ pro Deo patre acceptus erat in Christo filio suo, περιχωρήσει illā divinā, ut aliàs Pater in Filio & Filius in Patre esse dicitur Johan. 14. v. 10. & cap. 10. v. 38. Erat igitur Deus Pater in Christo, per quem mundum sibi reconciliavit, secundum illud, Johan. 3. v. 16. Ita Deus dilexit mundum, ut Filium suum unigenitum daret &c.

Sin verò Deus pro secunda Trinitatis persona, λόγῳ, accipiatur, hic erit, secundum Animadverſores, sensus: In Christo, secundum humanam naturam, seu in Christi humana natura erat λόγῳ & æternus, hypostaticè unitus naturæ humanæ. Atqui rectè quidem & verè dico: λόγῳ & est in humana natura hypostaticè λόγῳ unita: minimè verò: λόγῳ & est humana natura, quamvis rectè dicatur esse Homo. Ita Deus, hoc est, λόγῳ & in carne, hoc est, naturā humanā assumptā, manifestatus dicitur, 1. Tim. 3. v. 16. Ita tamen ut λόγῳ & non sit humana natura, quamvis sit Homo per assumptionem naturæ humanæ. Sic cum Christo Θεάνθρωπῳ rectè fuisse dicitur Deus Pater, qui in Filio est, Johan. 10. v. 38. Et sine quo Filius nihil operatur, Johan. 5. v. 19. Interim Θεάνθρωπῳ Christus non est

est Pater, neque Pater est Filius. Vide consens. orthod. cap. 7. pag. 294. 295. 296.

4. Si prorsus quadrarent exempla *δευτικῶν* propositionum declaratarum (quod tamen falsum est:) nihil tamen contra nos proficerent, aut efficerent Animadversores. Non enim si admittendæ essent declarationes Apostolica & divina, canonica, illicò etiam *Lutherana* glossa esset admittenda, cui autoritas Apostolica, divina & canonica deest. Quod si tamen pares sunt propositiones: *Verbum caro factum est:* & *Panis est corpus Christi:* iisque æquipollentes sunt: *Verbum est in carne:* & *in pane est Christi corpus:* Dicamus igitur: *Verbum cum carne coexistere:* eique per inhabitationem assistere: quæ veluti corpus Christi cum carne fingitur coexistere: quæ *Nestoriana* est glossa: vel, *panem corpori Christi hypostaticè unitum esse;* ut verbum carni: quod inauditum & absurdum. Unde Scholastici rectè statuunt, impossibile esse locutionem, *Panis est corpus Christi:* propter contradictionem in subjecto & prædicato, simpliciter, verborum proprietate veram esse, nisi ponatur hypostatica identitas panis & corporis Christi.

(3) Ipsos adversarios, hoc est, orthodoxos, easdem particulas usurpare: allegant *Calvinum contra Heshusium, Solmium, Bremenses, Bezam* *.

§. 5.

* pag. 536.

th. ead.

R. Non tam usurpant orthodoxi particulas istas, quam sano sensu (minimè verò *Lutherano*) admitti posse affirmant. Unde *Calvinus* in opusc. pag. 863. *Hoc, constituto, licebit admittere formas loquendi, in quibus nonnulli ob ambiguitatem sunt perplexi: sub pane & cum pane nobis dari Christi corpus: quia non substantialis unio corruptibilis cibi cum Christi carne, sed sacramentalis notatur conjunctio. Hoc autem controversiâ caret apud omnes pios, inseparabile esse vinculum signi & rei signata in promissione ipsa, qua Deus nihil fallaciter ostendat, sed figurat, quod verè & re ipsa præstat. Sic pag. 846. Augustino assentior, in pane accipi, quod pependit in cruce: à delirio tamen Heshusii & similium prorsus abhorreo: Non accipi, nisi in os carnale ingeratur. Et pag. 844. Cui persuadebit (Heshusius) sub pane esse, nisi quatenus panis est signum? Eadem reliquorum est sententia.*

Sed insignis, inquit, *Bezae* inconstantia notatu est dignissima, & ex ea spiritus *Calviniani* vertigo cognoscendus. Siquidem in libello aphorif. pag. 112. hæc ejus sunt verba: *Hac demum propria esset enunciatio, in, vel sub, vel cum pane & vino est corpus meum & sanguis meus. In creophagiâ autem, pag. 297. vestrum illud in, vel sub, vel cum respicimus* *.

§. 6.

* ib. th. ead.

R. Nulla *Bezae* hæc est inconstantia, nisi quæ ipsi affingitur. Transigite cum Typotheta & correctore, cui imputandum sit sphalina, *vertigo cognoscendus.* Occupatissimos oportet esse homines illos, qui, cum ad manus habeant typo-

typo-

typographias, propria tamen scripta sua non inspiciunt, & à crassioribus mendis purgant. Interim à vertiginoso spiritu vertiginis accusari *Bezam* scitote. Accidit vobis, quod solet vertiginosis, quibus videntur nutare, quæ firmo stant pede. Ultraque *Bezae* assertio venustissima est: utrique subscribo. Enunciatio: *In, cum vel sub pane & vino est corpus meum & sanguis meus*, propria est, quamvis falsa sit *Lutherano* sensu: & quia propria hæc, impropria erit altera, *Hoc est corpus meum*, vel, *hic panis est corpus meum*. Hanc posteriorem, tanquam veram, quamvis impropriam, agnosco & probo: priorem, quamvis propriam, tamen fallam, nempe sensu *Lutherano* acceptam, cum *Beza* rejicio; etiamsi sano sensu tolerari eam posse cum *Calvino* existimo, neque simpliciter abnuat *Beza*. Ubi, quæso, vertigo & contradictio?

Jam ad porismatis prioris probationem ejusque vindicationem accedamus.

Porisma est: *Lutherani per glossam illam, in, cum & sub, non retinent τὸ ἑνὸν verborum Christi*. Assertionis meæ probationem adfero geminam, unam ex consideratione subjecti, *Hoc*, alteram ex consideratione prædicati, *corpus meum*. Quamvis glossa illa *Capernaïtica* ordinem subjecti & prædicati invertat, ut à nostris jam pridem monstratum est.

Prior probatio ita habet: Quia *Hoc* interpretantur *in, cum & sub hoc*: Christus dixit: *Hoc est corpus meum*: *Lutherani* dicunt: *In, cum & sub hoc est Corpus meum*. Atqui *Hoc* propriè non significare *in, cum & sub Hoc* omnes testantur Grammatici, Theol. pag. 391.

§. 7.

Excipiunt (1) *Nullum ex Lutheranis tale ἑνὸν urgere, cujus nulla dari possit διάνοια*: sed id propriè *Lutheranos* velle, talem διάνοιαν, seu interpretationem verborum institutionis, neque querendam, neque concedendam esse, quæ à nativâ & propria verborum significatione discedat, & verbis Servatoris alium sensum affingat, quàm verba ipsa admittunt, quæ rem cœlestem ex hoc Testamento summoveat, interpretationem Apostolicam convellat, promissionem Christi de præsentia & exhibitione corporis & sanguinis sui vel planè tollat, vel saltem evacuet: nihil horum de *Lutheranorum* interpretatione dici posse*.

R. 1. Exceptio hæc argumentum meum planè non ferit, neque à subjecto, *Hoc*, posito pro *in, cum & sub Hoc*, improprietatem ullo modo amolitur.

2. Etiamsi τὸ ἑνὸν suam habet διάνοιαν, tamen in hac disputatione τὸ ἑνὸν opponi solet διάνοια, nullo partium damno vel periculo. Intelligitur enim per ἑνὸν sensus, quem reddunt verba singula in propositione sacramentali propriè accepta. Unde τὸ ἑνὸν *Lutherani* urgere dicuntur, quia singula verba in significatione propria accipi contendunt. Per διάνοιαν intelligitur sensus è verbis,

ex

ex mente Servatoris vel Testatoris, improprie acceptis elicitus. Unde διάνοιαν
urgere orthodoxi dicuntur: quia sensum menti & intentioni Testatoris con-
gruum eliciunt è verbis impropriis: quando vident verba omnia proprie accepta
sensum gignere absurdum & ab intentione Testatoris alienum. Itaq; hoc Anim-
adversorum monito opus non erat. Sententiam nostram non ignorant, cum-
que hærere sibi aquam & τὸ ἐν τὸν defendi non posse intelligant, aliquid præter
rem dicunt, ne videantur nihil dicere.

3. Concedimus quærendam esse *διάνοιαν* verborum institutionis, quæ salvam relinquat Testamenti Christi veritatem: quæ verbis Servatoris alium sensum non affingat, quàm ipsa admittant: quæ rem coelestem ex Testamento non submoveat: quæ interpretationem Apostolicam non convellat, quæ promissionem Christi de corporis & sanguinis præsentia & exhibitione non tollat, vel saltem evacuet: quæ denique naturam Christi verè humanam non destruat & ignominia gloriosum Christi corpus non exponat. Atqui in nullum horum impingit orthodoxorum *διάνοια*: in singula *Lutheranorum διάνοια* ut prolixè docet Theologia.

4. A propria & nativa verborum significatione, aut simpliciter & nullo modo est discedendum; aut ita non discedendum, ut à mente & intentione Testatoris discedatur. Si *prius* volunt Animadversores (quod quidem hætenus contenderunt & in eo nos adversarios habuerunt) peccant in legem suam, quando τὸ *Hoc* interpretantur, *In, cum & sub Hoc*: Hanc enim propriam & nativam esse τὸ *Hoc*, significationem nemo Grammaticus dixerit. Si *posterius*, nos adversarios non habent, & sic tacite sententiam suam deserunt: siquidem hic est sensus; licere quidem à nativa & propria verborum significatione discedere, sed non ita, ut à mente & intentione Testatoris abeatur: Hoc ipsum & nos volumus.

Excipiunt (2) Si verba Wendelini in formam syllogisticam redigantur, ejusmodi argumentum nasci. *Quod est in cum & sub alio, non est illud ipsum, in cum & sub quo est. Atqui panis est corpus Christi. Ergo non rectè dicitur in cum & sub pane esse corpus Christi. Major, inquiunt, non est scriptura, sed eidem repugnat, quæ dicit Christum esse Deum, ad Rom. 9. v. 5. & in Christo esse Deum, 2. Cor. 5. v. 19. Sic in Deo est omnipotentia, & tamen ipse est omnipotentia. Sequeretur etiam Wendelinum non esse hominem, quia in eo est homo, nempe species in individuo*.*

§. 8.

*ib. th. ead.

R. I. Observa, Lector, fabricari heic ab Animadversoribus syllogis-
mum, qui umbratilis pugnae & larvatae materiam praebet. Tam insulse & in-
subide Wendelinus non argumentatur. Numerate quaso εντραματ & vestri
mm pcedes,

pedes, hoc est, terminos. Invenietis *polypodem*. Monstrate figuram & modum. Lambite igitur informe in hunc vestrum partum, eique, si *conclusionem* vobis à me opponi putatis, formam date hujusmodi, quæ ex præmissis *conclusionem* rectè inferat.

Quod est panis, non rectè dicitur esse in, cum & sub pane. Atqui corpus Christi est panis: Ergo corpus Christi non rectè dicitur esse in, cum & sub pane.

In forma non habet heic Logicus, quod desideret, neque tamen hunc verba mea syllogismum intendunt: sed istum potius:

Qui in propositione sacramentali subjectum, Hoc, interpretantur in, cum & sub Hoc, ii τὸ ἰν τὸν, hoc est, propriam τῆς Hoc significationem non retinent. Atqui Lutherani in propositione sacramentali subjectum Hoc interpretantur in, cum & sub Hoc: Ergo Lutherani in propositione sacramentali τὸ ἰν τὸν, hoc est, propriam τῆς Hoc significationem non retinent.

Assensio apud Lutheranos est in confesso. Propositio omnium Grammaticorum judicio approbatur. Etenim demonstrativi, Hoc, propriam significationem esse, in, cum & sub Hoc, seriò affirmabit nullus.

Hic meus est syllogismus, *Gerharde*, non informe illud monstrum, quod *Sala* peperit: vos aut mali estis analytici, aut minus candidi disputatores. Interim nec secunda hæc vestra exceptio meum argumentum tangit aut ferit.

2. Ad locum, *In Christo est Deus*, jam ante respondi: neque ad rem, quam modò agimus, ille pertinet. Affingitis mihi propositionem universalem: *Quod est in, cum & sub alio, non est illud ipsum, in cum & sub quo est*: ubi verò illa in meis occurrit? Quando in Deo esse omnipotentia dicitur; *Deus*, tanquam subjectum, & *omnipotentia*, tanquam adjunctum, concipitur: sed improprie & ἀρθρωποπαθῶς. Ubi enim est subjectum proprie dictum, ibi compositio datur ex subjecto & adjuncto: Atqui *Deus* omnis est expers compositionis. Est igitur & hoc exemplum alienum. Tertium, *Gerhardus est Homo*, & *in Gerharde est homo*, & ipsum est ἀπροσδιόνυσον. Quia *Gerhardus* & *Homo*, ut individuum & species se habent: *Panis* verò & *corpus Christi*, ut disparata. Rectè igitur proprieque de individuo prædicatur in casu recto species, quæ & esse in individuo vulgò dicitur: de quo tamen philosophos judicare par est: non enim individuum simpliciter idem est, quod species: de disparato verò disparatum proprie in casu recto affirmari negant Logici, idque rectè, ex natura oppositorum. Cum igitur panis rationem continentis disparati, & corpus Christi rationem contenti disparati habeat, simile exemplum continentis & contenti disparatorum, quæ

quæ in casu recto de se verè & propriè affirmantur, proferendum erat. Sed hæc heic aqua. Nondum est demonstratum propriam & nativam τὸ Hoc significationem esse *in, cum & sub Hoc*.

Excipiunt (3) *Rectissime ad hanc rationem excipi per synecdochen Lutheri, quâ de toto complexo corporis Christi & panis affirmatur pars tantum complexi, nempe corpus Christi: non in vehi in verba institutionis tropum rhetoricum, sed figuram tantum grammaticam, quæ synecdoche appellari solet.*

Ad hanc exceptionem rehero in Theologiâ, me mirari doctos viros ita præconceptis suis opinionibus indulgere, ut veritatis opprimendæ causâ moliantur omnia, malintque suspectam reddere eruditionem suam, quàm veritati tantillum concedere. Ostendo ex *Grammatica Wittenbergensi synecdochen Grammaticam* esse quandam constructionis anomaliam, cui in propositione sacramentali planè nullus est locus.

Quid excipiant Animadverfores, & quomodo synecdochen suam grammaticam defendant, audi quælo, Lector. *Mirantur etiam doctissimos præconceptis suis opinionibus adeò indulgere, ut, veritatis opprimendæ causâ, & ut eruditionem B. Lutheri & discipulorum ejus suspectam reddant, nolint distinguere inter synecdochen Grammaticam, quæ constructione, & illam, quæ significatione dicitur. Lutherum Grammaticæ hand adeò ignarum fuisse, ut per synecdochen, quam in verbis institutionis esse dixit, eam, quæ in constructione est, intellexerit; sed eam, quæ dicitur significatione. Siquidem synecdoche complexum denotat & hoc loco nihil aliud est, quàm complexus duarum rerum unitarum, quarum ea, quæ principalis est & sensibus non obvia, de toto illo complexo in predicato effertur*.*

R. 1. Exceptio hæc nervum argumenti mei non incidit: non obstante eâ, verissimum, quod dico, manet: *Hoc*, propriè non significare, *in, cum & sub Hoc*; omnes heic testor *Grammaticos*, etiam eos, qui *synecdochen Etymologicam* tradunt & in præceptis grammaticis explicant: qualem tamen ego hætenus nondum vidi vel audivi. Nova præcepta grammatica desiderat novum dogma *oralis manducationis* propriè quidem sic dictæ, sed quæ cum propriè dictâ nihil commune habet.

2. Ego cur doctos viros ad *Grammaticam synecdochen* heic provocare mirer, justam habeo causam: Cum *synecdoche grammatica* hætenus in Grammaticis nulla, præter *syntacticam*, sit tradita. Animadverfores cur mirentur à me vitio verti doctis, quòd *synecdochen Grammaticam*, verbis Domini affingant, causam justam habent nullam: cum & ratione & autoritate destituantur, & ad τὸ πῶς toties allisi scopulum putrem hanc arripiant tabulam ab omnibus doctis hætenus abjectam.

3. *Lutherus synecdochen*, quam in verbis Domini agnoscit, Tom.3. Jen. fol.80.487. appellat *figuram*. Tom.3. fol.80. *Tropum*, Tom.3. F.456. itque figurâ, *synecdoche*, omnia ritè confici: Tom.3. fol.80. De *tropis*, opinor, non præcipit Grammatica. *Brentius* omninò opus esse *tropo* contendit, in cap.6. Johan. & *tropo* quidem *synecdoches*, quo pars pro toto vel totum pro parte ponitur. Grammaticum hunc esse tropum ne somniando quidem cogitavit *Brentius*. *Chytraeus* cum reliquis *Megapolitanis* theologis *synecdochen Lutheri*, *Brentii*, & *Autorum Apolog. libri concord.* non refert ad *synecdochen Grammaticam*, ita enim delirasse vel *Lutherum*, vel *Brentium*, vel *Autores apologia* sibi persuadere non potest: sed ad *synecdochen rhetoricam*, quæ tropus est, quo totum pro parte, pars toto, continens pro contento, contentum pro continente ponitur, quem duplicem in altera propositione, *Calix est novum Testamentum*, ab iisdem agnosci scribit: adeoque *Autores apologia* probè jubet perpendere, quomodo ex hac hypothese τὸ ἑνὸν verborum Christi defendi possit: annon necessario in verbis cœnæ admittenda sit figura vel tropus: in consideratione *apologia libri concordia*, anno 1584. pag.34.35. Ubi temperandum esse stylum de rigida τῆς πρὸς assertionem judicant *Megapolitani*: sed forsan *Chytraeus* cum reliquis *Megapolitanis* tam fuit rudis, ut, quid *synecdoche* esset *Grammatica*, non intellexerit.

4. Grammaticæ veteris *Lutherum* fuisse ignarum, equidem non dixerim. Si autem vera sunt, quæ de *synecdoche* à *Luthero* asserta vos narratis, veteri Grammaticæ recens hoc πᾶν & à *Luthero* aslutum dico, præter grammaticam rationem, ad asserendam *manducationem oralem*, & ipsam recentem, longè tamen *synecdoche illâ Grammaticâ* absurdior. Vellem sanè non adeò suspectam redderent eruditionem suam discipuli & posterì *Lutheri*, quorum multis nos eruditionis laudem non invidemus. Utinam ad asserendam veritatem ubique eâ uterentur!

5. Quando de toto complexo duarum rerum unitarum affirmatur pars tantum, seu res una, *synecdoche est totius pro parte*: nominatur enim totum & pars una tantum intelligitur, quæ in prædicato quoque sola exprimitur. Quando continens ponitur & contentum intelligitur, itidem *synecdoche est continentis pro contento*, ut, cum appellatur vas, & vinum intelligitur; veluti cum poculum nominatur, & vel vinum Eucharisticum, vel sanguis Christi intelligitur &c. *Synecdoche*, inquam, est, non *grammatica*, nisi secundum musteam & plusquam musteam grammaticam, ex orali manducatione & ubiquitate natam, sed *rhetorica*, quæ symbola totius & partis continentis & contenti alternantur, jam à profunda antiquitate. Subjectum igitur improprium est, sive τὸ Hoc prædices pro in, cum & sub Hoc: sive per id complexum & totum intelligas & partem de eo prædices. affir-

affirmatè in calurecto. Haftenus prior porismatis *prioris* probatio invicta. *Sequitur altera ex prædicato petita*: Christus intelligit corpus suum verè humanum, hoc est, verè naturale, visibile, palpabile, finitum, iustâ suâ quantitate & figurâ præditum, uno, certoque loco circumscriptum &c. corpus autem Christi, quod *Lutherani in, cum & sub* suis hostiolis fingunt, est non-naturale, non-visibile, non-palpabile, non-finitum, non-præditum iustâ quantitate & figurâ corporis humani, non uno loco circumscriptum, sed *ubiquetisticū*: quale corpus Christus nunquam habuit, neque unquam in rerum natura fuit, aut esse, propter manifestam contradictionem, potest. In imaginatione adversariorum tam est recens, quàm *synecdoche* illa *Grammatica*. Nisi forsan origo ejus referenda sit ad tempora *Eutychis, Martionis, Valentini & Manichæorum*. Nam & istis temporibus Christo affingebatur phantasticum quoddam & ubiquisticum corpus, quod in omnibus piris, pomis, oleribus, calcis, carnibus, in Sole & Luna esset: quale quoque *Lutheranorum* est corpus.

Excipiunt: *Christum intelligere verum suum corpus, sed non quatenus habebat actum naturalem, sive proprietates naturales, sed prout actum habet personalem, seu in æterno λόγῳ subsistit* *.

§.10.

* pag. 538.

th. 108.

R. Unio humanæ naturæ cum æterno λόγῳ facta est *ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως*, salvis utriusque naturæ proprietatibus. Retinet igitur in unione quoque corpus Christi actum suum naturalem, sive proprietates naturales, uti olim, cum in terris versaretur, ante & post resurrectionem, retinuit: adeoque neque in λόγῳ est, neque in loco ullo, sine humanæ naturæ proprietatibus, quæ arguunt humanæ naturæ veritatem. Itaque contradictoriè concipitur corpus verè humanum sub negatione proprietatum verè humani corporis. Qui tollit naturarum propria, tollit naturarum discrimina, & naturas vel penitus abolet, vel confundit, ut distinctæ esse desinant. Si natura humana, quatenus actum habet personalem, seu quatenus in æterno λόγῳ subsistit, non habet actum naturalem, sive proprietates naturales, sequitur, quatenus in æterno λόγῳ subsistit, non esse naturam verè humanam. Certè mirum & miserum est doctos viros ita cæcutire in rebus adeò manifestis. Omnis illa caligo est ab *orali manducatione*, quæ in tantas angustias compellit suos amatores.

Quæ sequuntur, planè nullius sunt momenti. *Hoc modo, inquiunt, si corpus Christi consideretur, hoc est, quatenus τῷ λόγῳ hypostaticè unitum est* (1) *nihil omnino impedit, quo minus invisibile, impalpabile esse possit* *.

§.11.

* ib. thread.

R. Quid impediat, modò dixi; impedit naturæ humanæ veritas: impedit naturarū unio facta *ἀσυγχύτως καὶ ἀτρέπτως*: Impedit tota historia Evangelica, quæ corpus Christi nullum nobis tradit λόγῳ unitum, nisi visibile, palpabile, fini-

tum, iustâ quantitate & figurâ præditum, uno certoque loco circumscriptum. Aliud qui corpus sibi fingunt, etiam in unione cum λόγῳ, alium sibi Christum fingunt cum *Eutychē*. Christi corpus τῷ λόγῳ hypostaticè unitum (quod extra hypostasim λόγῳ nunquam fuit) nostris corporibus per omnia simile est, peccato & infirmitatibus exceptis. Hebr. 2. v. 17. Huiusmodi corpus constantissimè propugnarunt Patres contra *Martionem*, *Valentinum*, *Eutychen* & *Manicheos*: ut Exercit. 105. docebimus.

Instant: *Invisibile fuit Christi corpus, quando Christus medius ivit inter Nazarethanos*, Luc. 4. v. 30. *quando ἄφαντος est factus: quando à Judæis non fuit conspectus*, Johan. 8. v. 59. *.

R. Visibile dicitur physicis, quod terminatum & lucidum vel coloratum est, quamvis fortè propter impedimentum externum, vel in medio, vel in visorio, non videatur. Jam verò ea est humani corporis natura, ut terminatum & coloratum sit, vel à causa supernaturali lucidum. Quicquid igitur terminatum non est, neque lucidum vel coloratum, id verè humanum corpus non est. Ita iudicat non tantum *physica*, sed & *theologia*, quæ hominem nobis describit non nisi terminati & colorati, vel lucidi corporis, quale quoque Servatori nostro adscribit, quod non tantum videri potuit, sed & visum ab hominibus est, idque naturaliter, non ex singulari dispensatione, quando externa impedimenta, de quibus ante, abfuerunt. Contra invisibile *physicis* dicitur, quod perfectè interminatum, neque lucidum vel coloratum est, quale qui Christo homini adfingit, non hominem fingit. Absit igitur ut tale ei scriptura tribuat.

Luc. 4. v. 30. dicitur Christus *transisse per medios Nazarethanos*, Johan. 8. v. 59. dicitur *occultasse se & exivisse è templo per medium eorum transeundo*: invisibilis factus non dicitur: etsi à furioso populo non visum, aut certè non agnitum esse, quamvis per medios iret hostes suos, facilè largior. Potuit autem divinâ virtute vel in medio esse impedimentum, vel in visorio, ut planè non viderent, quamvis propinquum, vel, si maximè viderent, tamen non agnoscerent: quod de discipulis legimus *Emmentem* abeuntibus, qui, quamvis itineris socium viderent Dominum, & cum eo loquerentur, tamen eorum oculi tenebantur, ne eum agnoscerent, Luc. 24. v. 16. tandem verò aperti sunt oculi & agnoverunt eum. v. 31. Τὸ ἄφαντον γενέσθαι, quod ibidem legitur invisibilitatem corporis Christi non evincit: ut supra evici, Exercit. 46. ad pag. 245.

§. 12.

(2) *Quamvis uno & certo loco circumscriptum sit, nihilominus tamen præsentia divinâ sibi communicatâ ubiq; simul esse potest* *.

R. Præsentia divina & ubiquitas, seu omni propinquitas substantialis, cum veritate humani corporis è diametro pugnat. Siquidem ex corpore finito & circum-

circumscripto spiritum facit immensum: de quo supra in doctrina de communicatione idiomatum. Promittunt heic Animadverfores *demonstrationem & quidem sufficientem* *: quam infra, cum exhibuerint, examinabimus. Haftenus prius porissima ejusque demonstratio vindicata. In reliquis verbis, *edite, bibite*, nihil minus retineri, quam τὸ πῆτὸν suo loco demonstrabimus. *Oralis manducatio* respectu corporis Christi, fingitur *non-oralis, non-propria* manducatio: qualis nulla est sine masticatione cibi vel boli grandioris & per fauces in ventriculum transnissione. Summa: exulat τὸ πῆτὸν per glossas *Lutheranorum*: neque ulla unquam glossa longius aberravit à τῷ πῆτῳ, quam *Lutherana*. verissimum hoc, quamvis odium pariat. Cogitet quisq; apud se, inquit *Schekius Lutheranus*, num proprius an alienus sensus sit eorum, qui sic interpretantur verba Christi: *Hoc est corpus meum*, quod per essentiam nullo loco excluditur, & sive partibus & quantitate ubiq; est essentialiter, quod traditum est pro nobis in mortem. Quis, obsecro, tam excors & stupidus est, qui a quo animo vel audire possit talem interpretationem, nedum ut consentaneam approbare? Sed porro audi, amice Lector, verissimam egregij τῆς ἑντὸς *Lutherani* descriptionem, quam jam pridem consensus orthod. exhibuit: pag. 402. verba Christi hoc exotico sensu interpretando & intelligendo, torquent, suppleant, corrumpunt & depravant. Hoc, id est, hic, sub pane, vel in loco ubi est panis. Est: id est, realiter existit, adest & continetur: Corpus meum: supple, invisibile & impalpabile, miraculosâ quâdam extra humani corporis proprietates existentia. Quod pro vobis traditur: id est: quod sic in mortem traditum non est, nec tradi potuit: Tu supple jam: edite, bibite; id est, nec dentibus, nec lingua, nec palato attingite, nec in stomachum trajicite, adeoque non edite, non bibite. Anne minus absurdum hujusmodi ἑντὸν, quam ipsa ubiquitas & oralitas:

* ibid.

Magnis telis magna portenta feriuntur!

Seneca.

EXERCITATIO XCIX.

Vindicatur & defenditur τὸ πρῶτον posterius de falsitate interpretationis Lutheranae, in, cum & sub hoc, seu pane, est corpus Christi Vbi argumenta falsitatem demonstrantia defenduntur.

§. 1.

Alterum porisma meum, quod ex interpretatione Lutherana, in, cum & sub &c. deduco, hoc est: falsam esse Lutheranorum interpretationem. Porisma hoc sex argumentis confirmo, quæ convellere, sed frustra, nituntur Animadverfores.

*Ajunt fundamenta mea pugnare unicè contra corporalem, sive naturalem unionem, quam serio & ex animo Lutherani rejiciant *.*

R. Unionem corporis Christi cum pane, & sanguinis cum vino, naturalem orthodoxi Lutherani non tribuunt. Esse enim corpus Christi & panem naturaliter unita, insanus esset, qui affirmaret. Quamvis enim sua corpori dominico sit natura, sua pani, & naturæ hæc uniantur, tamen naturaliter non uniuntur, sed ex institutione & ordinatione divinâ singulari: quod cum Lutheranis & orthodoxi confitentur. Alia est ratio *unionis corporalis*, quam ita nos appellamus, & Lutherani tribuimus: quia duorum corporum, nempe corporis Christi, & panis Eucharistici, ejusmodi tradunt unionem, quæ consistit in ἀδιασσίῳ & propinquitate substantiali: ita quidem, ut ne infideles quidem & impuri hypocritæ panem Eucharisticum ore possint accipere & edere, quin simul accipiant quoque & oraliter edant sanctissimum & gloriosissimum Servatoris nostri corpus. Hanc unionem omni jure *corporalem* appellamus, quamvis ad causam referatur supernaturalem. Adversus hanc, quæ *oralis manducationis* est fulcrum, mea militant argumenta.

§. 2.

*Addunt, pacis & concordia amore se, injurias Wendelini quasi non animadvertentes, τὸ corporaliter per τὸ verè ac realiter interpretari *.*

R. I. Quàm suave pacis & concordia nomen! Quàm pretiosus & sanctus est ejus amor! utinam verò hæc in hortis Lutheranorum cresceret herba! Quam equidem in hoc collegio invenire, post longam & laboriosam investigationem, haud potui. Nisi qui fortè pacis & concordia amorem putet appellandum, cavillandi, commodè dicta in alienos sensus detorquendi, ambiguè dicta in partem pessimam accipiendi, indeque monstra & hæreses eliciendi, adversarios exagitandi, damnandi & à civili societate excludendi studium: quod tanquam infelix lolium passim in hoc Salano collegio luxuriat & damnatur.

2. Unio-

2. Unionem veram & realem (uatenus reale imaginario opponitur) & nos agnoscimus, eamque sacramentalem appellamus communem veteribus & novis sacramentis. In quâ cum non acquiescant Theologi *Lutherani*, quia os cœlestium rerum buccellis nō implet, præter *verè sacramentalem*, accedunt *corporalem*, quam paulò ante descripsi, & quam à se amoliri non possunt, quamdiu *palladium oralis manducationis* defendunt, & ab hoc sacro alienos hostiliter persequuntur.

Primum argumentum, quo glossæ *Lutheranæ* falsitatem demonstro, hujusmodi est. In Baptismo sanguis Christi nō est corporaliter *in, cum & sub* aquâ: Ergo nec in cœnâ corpus Christi *in, cum & sub* pane, sanguis *in, cum & sub* vino. Rationem consequentiæ duplicem reddo, 1. quia Baptismus non minus est sacramentum novi Testamenti, quàm Eucharistia. 2. Quia Baptismi aqua non minus est sacramentum sanguinis Christi, quàm panis sacramentum corporis Christi, & vinum sacramentum sanguinis Christi.

§. 3.

Excipiunt & tuentur se *Alexandrinogladio*: rationem esse nullam: rationem adferunt: quia quodlibet sacramentum propriam institutionis sedem obtinet, ex qua *διὰ κρισις* & *ἐξέτασις* illius instituenda, nec generalis vel *V. T.* cum *N. T.* sacramentis, vel *N. T.* sacramentorum inter se (ad substantiam quod attinet) facienda est *ἀπὸ ἑαυτῶν* & proprio ausu analogia*.

* ibid. th.
ead.
& 110.

R. Rationem nostram esse nullam, falsum est: Ratio falsitatis, quam adferunt, planè nulla est. Totam illam concedimus, & per eam invictam stare rationem nostram asserimus. Concedimus, quodlibet sacramentum obtinere propriam institutionis sedem, & ex eâ *διὰ κρισις* & *ἐξέτασις* (quantum fieri potest) instituendam esse: concedimus *ἀπὸ ἑαυτῶν* & proprio ausu nullam esse instituendam analogiam inter sacramenta vetera & nova, vel novorum inter se. Per hæc vero conditiones argumento nostro nihil decedit.

Agnoscent utrumque sacramentum, Baptismus & cœnam, ad spiritua-
lem usum & effectum coll. mare, & recte dici: quemadmodum modus percipien-
di fructum Baptismi non est duplex corporalis & spiritalis. sic spiritalis man-
ducatio in cœnâ seu salutarem fructum in sacramento hoc percipiendi modus non
est duplex, sed unus, qui utrobique fidei corde perficitur*.

§. 4.

* p. 539
th. ead.

R. 1. Non attingitur nervus argumenti mei, qui in eo consistit, quòd
aqua Baptismi non minus sit sacramentum, vel symbolum sacramentale no-
vum sanguinis Christi ab omni nos peccato purgantis, quàm panis corporis
Christi famem spiritualem sedantis. Unde infero, non magis corpus Christi

propinquitate substantiali esse in, cum & sub pane, quàm sanguinem Christi sub aquâ Baptismi.

2. Ut in Baptismo, sic & in cœnâ Domini spiritualiter percipitur non tantùm fructus & beneficium Servatoris, sed ipse etiam Servator, cui in legitimo utriusque sacramenti usu unimur. Unde ut in cœnâ dicimur communionem habere cum corpore & sanguine Christi: Sic in Baptismo induere Christum: Corporalis perceptio rerum cœlestium non magis locum habet in cœnâ, quàm in Baptismo.

§. 5. Interim pergunt: *De substantia cujuslibet sacramenti ex propria institutionis sede est judicandum* *.

* ibid. th. ead.

R. Si sacramenti substantia intelligatur non tantùm re terrena, sed & cœlestis: de substantia cujuslibet sacramenti non tantùm ex propria institutionis sede, sed & ex reliqua scriptura & analogia fidei judicandum erit. Res significata & cœlestis omnium sacramentorum est Christus: hujus rei in institutione agni paschalis expressa mentio facta est nulla, ita in institutione circumcisionis expressa quoque mentio non fit internæ circumcisionis, quæ cordis est. Sic & in Baptismo, lavacro regenerationis, & sacramento purgationis à peccatis, non fit expressa mentio sanguinis Filii Dei ab omni nos peccato purgantis.

§. 6. Sed in Baptismo, inquiunt, Christus Θεῶν υἱὸς & per illud à se institutum medium, aqua videlicet adspersionem, cui verbum peculiare annexum, operatur spiritualia omnia, quæ Baptismo in scriptura tribuuntur. In cœnâ autem organon μετὰ δόκνον & illius effectus & fructus salutaris non sunt nuda externa elementa panis & vini, sed unà cum pane verum suum corpus edendum, & unà cum vino sanguinem bibendum exhibet, & ita re cœlesti & terrena in credentibus effi-

* ibid. th. ead.

R. Quatenus spiritualia Baptismo aquæ tribuantur, suo dictum est loco. In cœnâ verò organon μετὰ δόκνον fructus spiritualis non tantùm esse externa symbola panis & vini, sed & corpus ipsum atque sanguinem Domini, falsum est, & in Ecclesia Christi hoc quidem sensu olim inauditum. Organa sunt symbola sacramentalia, res organis istis oblatae & exhibitæ sunt corpus & sanguis Domini, unà cum omnibus beneficiis inde manantibus. Exhibentur autem sacramentaliter unita symbolis externis, percipiuntur non nisi spiritualiter, adeò ut & illud demus, Christum re cœlesti & terrena in credentibus efficacem esse: liquidem res cœlestes sedant in nobis sitim & famem spirituales, & ad vitam æternam spiritualiter nos pascunt: re terrena exhibent & obsignant nobis cœlestes. Utque beneficia non percipiuntur sine substantiis

substantiis cœlestibus, ita nec substantiæ cœlestes sine beneficiis. Indivisi-
bilis hæc conjuncta sunt nexu. Non ignoramus inter signa sacramenti Eucha-
ristiæ à *Lutheranis* numerari quoq; corpus & sanguinem Domini : sed quàm
absurdè, Christi judicet Ecclesia.

*Laconicè & breviter ita litem dirimunt : Licet analogia Baptismi cum S. cœnâ, ratione ἐνεργείας, optimè procedat : tamen ratione & σίας procedit pessimè & sic non sequitur : in Baptismo non est sanguis Christi sacramentaliter cum aqua unitus : Ergo nec in cœnâ cum vino ** §.7.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Quid nî ratio. e & σίας procederet pessimè, quia implendo orî non
servit ? sed tanti apud nos palladium illud orâlis manducationis non est, ut in
gratiam ejus analogiam sacramentorum Baptismi & cœnæ everti patiamur.
Nullum scriptura & pia antiquitas novi Testamenti sacramentum agnoscit,
quod pro re significata & cœlesti Christum non habeat, qui signo substan-
tialiter respondeat.

2. Egone dico in Baptismo sanguinem Christi sacramentaliter cum
aquâ unitum non esse ? Absit. Pro re significatâ mihi & omnibus orthodo-
xis est sanguis Christi ab omni nos purgans peccato : cujus symbolum sacra-
mentale est aqua Baptismi, cui, *phrasi sacramentali*, tribuitur effectus sangui-
nis Christi. Atqui inter signum sacramentale & rem signatam esse unionem
sacramentalem ne *Lutherani* quidem negant : etsi circa modum unionis in-
signiter errant.

*Alicram, inquit, rationem in disputatione precedenti refutatam & nos
negamus **

* ibid. th.

R. Quàm infelicitè sit refutata, suo loco vidimus. Negatis ne aquam
Baptismi esse symbolum & sigillum sanguinis Christi ? Cur ergo sub finem
thesis 12. dicitis, *Baptismum testificari presentiam Christi*, l. 20, 21. Quod ve-
rò Baptismus testificatur, ejus est signum & sigillum. Et cur quæso sangui-
nis Christi ab omni nos peccato purgantis sacramentale symbolum non sit
aquæ elementum καὶ ὁ ἀγνὸς à Servatore institutum ? Anne signari & exhi-
beri sanguis Novi Testam. καὶ ὁ ἀγνὸς commodiore potuisset symbolo ? Non
contradiceretis, nisi orâlis manducatio oblitaret. Et *Lutheranos* hîc nobis
assentiri supra ostendimus.

Secundum argumentum : In verbo nuspiam Christus promittit nobis
corporis sui exhibitionem corporalem ante judicium ultimum. Ergo nec
in cœnâ eam confirmat. Antecedens ex N. T. scripturâ manifestum est &c.
Ratio consequentiæ : Quia sacramenta nihil confirmant, nisi quod verbum
promittit.

§. 8.

Excipiunt (1) *Hoc argumentum non ferire Lutheranos.* Quis enim, in-
quiunt, *Lutheranorum* sacramento Eucharistiae corporis Christi praesentiam con-
firmari & obsignari unquam scripsit? Per corporis Christi verè & realiter praesentis sub pane Eucharistico sumtionem & manducationem confirmari & obsignari
dicimus, non corporis praesentiam, sed gratiam peccatorum remissionem &
fidem*.

*p. 540.
ih. III, 112

Ex. 1. Ignoscite Animadverfores, quòd naturam sacramenti Eucha-
ristiae à *Lutheranis* non planè everti crediderim. Existimaveram enim pa-
nem & vinum in Eucharistiâ vobis esse sacra signa & sigilla, quibus signentur,
obsignentur & exhibeantur bona coelestia, non tantùm beneficia morte
Christi nobis parta, eorumque applicatio & participatio, sed & corpus atq;
sanguis Domini, eorumque nobiscum unio; quæ non est sine praesentiâ,
quam tantopere urgetis. Ab hac sententiâ, quæ Ecclesiæ fuit Apostolicæ
& S. Patrum, alienos esse *Lutheranos* è vobis jam intelligo. An suffragaturi
vobis sint omnes *Lutherani*, equidem valde ambigo.

2. Imò non posse vobis suffragari *γυνόσκω Lutheranos*, inde palam est,
quia vobiscum & nobiscum confitentur panem & vinum Eucharisticum esse
signa, ut & alia signa sacramentalia, σημεῖα καὶ σφραγίδες, καὶ μετὰ τὸν αἶμα
vel ποσὶ φερόμενα, ut loqui vobis libet. Dicite quæso, quarum rerum coele-
stium sunt ista signa! Nonne earum, quarum sortiuntur nomina, nempe
corporis & sanguinis Dominici? Nemo opinor, hoc negabit *Lutheranis*,
imò omnes ore uno affirmant, & vos hactenus sæpè affirmastis. Porro dici-
te, ex scientiâ & conscientiâ *Lutheranâ*, utrum sint ista signa absentium an præ-
sentium, & quidam αἰδίας αἶτος, propinquitate substantiali presentium, corporis
& sanguinis Dominici? Posterius omnes uno ore affirmatis: quia sine eo
palladium orationis manducationis corrumpitur; Tandem dicite, annon legitima & so-
lida hac sit consequentia:

Lutherani docent panem & vinum Eucharisticum esse signa & sigilla
corporis & sanguinis Dominici, in cum & sub pane & vino αἰδίας αἶτος & sub-
stantialiter presentium: Ergo docent panem & vino Eucharistico significati
& obsignari praesentiam substantialem αἰδίας αἶτος corporis & sanguinis Do-
minici. Quamvis interim significant quoq; & obsignent peccatorum remissi-
onem, quæ est à corpore pro nobis crucifixo, & sanguine pro nobis fuso.

Quæro etiam, unde sciatis, vos intra ora & dentes αἰδίας αἶτος praesentia
corpus & sanguinem Dominicum tenere, quæ oraliter editis & bibitis? Nonne ex
panis & vino Eucharistico, in cum & sub quibus, ex institutione Dominica,
bona illa coelestia esse vobis persuadetur, ita quidem, ut apprehendi ore sym-
bola

bola visibilia non possint, quin simul eodem corporeo organo apprehendantur corpus & sanguis Domini. Sunt igitur hæc symbola vobis certa documenta substantialis præsentiae & intra ora vestra existentiae corporis & sanguinis Domini. Et etiamnum negabitis, secundum *Lutheranos*, per symbola Eucharistica confirmari & obsignari præsentiam corporis & sanguinis Domini? Vertiginem vestram agnoscite ex sequenti exceptione tertia, responsione secunda.

3. Corporis Christi sumtio & *manducatio oralis non Ens est*: adeoque nullius *Entis* signum vel sigillum, nedum divinum est. In cæna Domini ipsum Christi corpus propriè dictum esse signum, vel signi habere rationem, absurdè dicitur, contra naturam signi, quod in sensus incurrit, & contra dignitatem corporis Christi: quod non signum, sed rem sacramenti, ex scriptura prædicat pia antiquitas: quâ de re supra prolixius.

Excipiunt (2) *Argumenti mei antecedens esse falsum, contrarium esse probatum supra th 69 **.

§.9.
* ibid. th.
ead.

R. Antecedens tam diu verum manet, donec contrarium è scriptura probetur, quod ad calendæ grecas fiet. Probationem quam modo jactant, planè nullam esse, examen allegati loci evidenter docet.

Excipiunt (3) *Probationem antecedentis formæ inclusum syllogistica hujusmodi argumentum gignere*:

§.10.

De quo sacra scriptura testatur, quod demum in die ultimo in hunc mundum sit rediturus, istius præsentiam corporalem ante diem istum ultimum nobis non promisit: sed de Christo scriptura testatur, quod demum in die ultimo in hunc mundum sit rediturus: Ergo.

Excipiunt majorem fore veram, nisi plures essent præsentiamodi, quibus ad nos Christus venit. Advenire autem ex cælis non tantum ad judicium præsentia visibili in die ultimo, verum etiam quotidie, per aquam & sanguinem, ceu per duo sacramenta: neq. tantum spiritum in verbi ministerio efficacem esse, sed etiam aquam, id est, Baptismum, & sanguinem, id est, cænam Domini, testari in terra voluntatem & præsentiam Christi & beneficia ejus obsignare: quem præsentiamodum a jure esse non localem *.

* ibid. th.

R. 1. Plures esse præsentiamodos, quibus ad nos Christus venit, & apud nos atque in nobis est; extra controversiam est: neque nervum argumenti mei plurilitas ista attingit. Loquor hoc loco de propinquitate substantiali & adiacentia corporis Christi in loco, & apud nos. Adiacentia hujus generis esse modum localem in uno, & illocalem atque invisibilem in omnibus locis, in pane, in vino, in ore impij &c. falsum est & pallium

ead.

oralis manducationis absurditati tegendæ consutum, scripturæ corporisque naturæ inimicum : ut supra ostendimus.

2. Interim tu, amice lector, *vertiginem Salani spiritus* heic observa : Negaverat modò in hac ipsâ 112. thesi, l. 1, 2. præsentiam corporis Christi, secundùm *Lutheranos*, confirmari & obsignari sacramento Eucharistiæ. Jam l. 20, 21, 22, ait cœnam Domini testificari in terrâ præsentiam Christi, nempe, secundùm corpus. In hæc contradictionum angustias adigit hosce disputatores dogmatis absurditas. Quod dicitur *humana Christi natura non tantùm in certo tē & loco metaphysico, definitivo præsens, sed etiam ex sessione ad dextram Dei habere majestatem essendi ubi vult* (hoc est, in omnibus locis simul, huc enim omnia tendunt) & *majestatem hanc pleno & perpetuo usu exercere* *. ἀγχαφον & ἀντιγχαφον est. Et si non negamus habere humanam Christi naturam essendi majestatem & potestatem, ubicunque vult esse. Quis, nisi impius, hoc neget? Hoc tamen non obstante, *Augustinus* tract. 30. in Johan. scribit : *sursum est Dominus : sed etiam hic est veritas, Dominus ; corpus enim Domini, in quo resurrexit, uno loco esse oportet.* Nihil *Augustinus* novit de omnibus simul locis. Partus hic est *oralis manducationis*, qui *Augustini* temporibus nondum erat revelatus.

§. II.

Tertium argumentum, Christus habet unum duntaxat & finitum corpus : Ergo Christi corpus non est in, cum & sub pane, ubicunque cœna administratur. Hoc enim si esset, sequeretur aut plura Christum habere corpora, aut, si unum duntaxat habet, id infinitum esse, ut ubique possit esse.

Excipiunt neutram probationem hujus argumenti aliquid habere ponderis. Prior, inquiunt, locum inveniret, si statueremus, Christum ibi locorū, in quibus S. cœna administratur, præsentem esse præsentia vel locali, vel definitiva : quarum neutra unum idemque corpus uno eodemque momento in pluribus sive locis, sive tē præsens esse potest. Verum nos corpori Christi in cœna præsentiam divi-
nam assignamus *.

* ibid. th.

113, & p.

141. thes.

114.

B. Dignum patella operculum ! Ejusmodi præsidio, hoc est, non-Ente opus habet non-Ens, manducatio oralis : quam tamen valida imaginatio Ens facit, ut fieri solet in scholâ *paracelsica*. Vestra illa corporis Christi ubiquitas, seu apud omnes creaturas propinquitas substantialis ἀδίας ἀτϙ, per modum præsentia divina, portentosum est figmentum, quod non magis conciliari potest cum corpore finito, quàm esse in loco definitivè & circumscriptivè cum immensitate divina. Ad hoc paradoxum stabiliendum scriptura per vim & injuriam trahitur. Præcipua vestra ratio à separatione

naturarum petita jam pridem à *Lutheranis* est enervata & concisa : & ab hoc ipso quoque collegio : ut suo loco supra ostendi in doctrina de unione personali, & communicatione idiomatum.

Posterior probatio, ajunt, contra nos valeret, si corpus Christi ubique per se & ex sua natura præsens esse affirmarem. Sed hoc longissimè à nobis absit. Corpus Christi ubique præsens esse docemus, sed non nisi communicativè, per gratiam unionis personalis, quam exaltatio ad dextram Dei Patris secuta est.*

§. 12.

* ibid. ib.
ead.

R. 1. Eujusdem farinae hæc est exceptio. Non magis communicativè per unionem personalem ubiq; esse potest humanum corpus, quàm uno certoq; circumscribi & definiri loco natura divina per unionem personalem cum humana : adeoque non habet plus veritatis aut possibilitatis assertio : *Humanum Christi corpus ubiq; præsens est communicativè, per unionem personalem* : quàm altera : *Divina Christi natura uno tantum loco circumscribitur & definitur communicativè, per unionem personalem cum humana*. Neq; ulius est momenti exceptio de perfectibilitate nature humana, quam non admittit divina. Inane & frigidum hoc est effugium. Humana natura non magis ita est perfectibilis, ut mutari in divinam possit, quàm defectibilis (ut ita loqui liceat) divina, ut mutari in humanam possit. De quo suo loco. Aliàs perficere humanam naturam posse in confesso est, sed ita ut maneat humana Natura, qualis non est quæ substantialiter omni loco præsens est.

2. Nihil est in omni loco præsens, propinquitate substantiali, citra extensionem, nisi immensum & indivisibile simul. Unde nec Deus ita omnipræsens esse posset, nisi spiritus esset immensus & indivisibilis. Non potuit igitur communicari humanæ nature ubiquitas & omnipræsentia divina, nisi simul communicaretur immensitas & indivisibilitas divina. Ut igitur dicitis humanum corpus esse communicativè omnipræsens, ita dicite quoq; idem communicativè esse immensum & indivisibile : Dicite quoque divinam naturam communicativè finitam & divisibilem esse. Scilicet talia qui non adorant dogmatum monstra, eis ne ave quidem dicendum est & vel terra mortuis neganda est honoratio.

3. Quid illa sibi volunt, quam exaltatio ad Dextram Dei Patris subsecuta est, ane personalis unio per se non invehit ubiquitatem, seu actualem in omni æ existentiam, nisi accedat exaltatio ad dextram Patris ? Ita multi statuunt *Lutherani*, quorum sententiam contra *Suevos* propugnarunt *Hassiatii*, quibus nostri quoque Collegæ supra accerferunt. Unde patet planè nullam esse consequentiam, à negatione ubiquitatis, seu præsentia corporis Christi in omni æ, ad separationem naturarum unitarum. Fluctuant tamen hæc multi ubiquitatis patroni & qui nondum satis constitutum

tum habent, utrum *ubiquitas* actualis à statu humiliationis excludi possit commodè. Annuunt *Fenenses*: abnuunt *Borussi*: ἐπέχειν videntur *Saxones* in decisione solida: ubi porro hac de re d. liberandum judicant.

§. 13.

* ibid. th. ead.

Patet hinc, quid de illis sit judicandum: *Ut communicatio substantiæ divinæ τὸ λόγῳ humana naturæ essentiam non infinitam fecit: ita nec communicatio Majestatis divinæ finitudinem humana naturæ tollit* *.

R. Humanæ naturæ communicatam esse, *Lutherano* sensu, hypostasin τὸ λόγῳ, supra negavi & h. c. iterum nego: non est communicata humanæ naturæ (si communicationem accipias pro consequente vel effectū unionis) ὑπόστασις, vel natura, vel proprietas divina, sensu *Lutherano*. Neque quicquam magis est simul finitum & actu omnipræsens, quàm simul infinitum & actu non nisi in uno πᾶσι præsens.

* ibid. th. ead.

Argumenta, quibus Animadversores supra conati sunt probare disp. 6. th. 64. 65. 67, *omnipræsentiam corporis Christi, finitudine ipsius manente salva* *, planè nullius esse ponderis ad th. fess. istas evidenter ostendi.

§. 14.

Quartum argumentum: Si Christi corpus jam est corporaliter sub pane, & sanguis sub vino, sequitur in Domini cœna vel sanguinem à corpore Christi separari: vel sub pane esse corpus & sanguinem simul, & sub vino corpus & sanguinem simul. Atqui falsum consequens: Ergo & Antecedens. Assumptio probatur: Quia si à glorioso Christi corpore sanguis separaretur, utique ex sanguine esset Christi corpus, quod contra naturam veri viviq; corporis humani est, quale etiam post resurrectionem habuit & retinuit Christus, quem oportuit cum sanguine ingredi *cœlestē sanctuarium*, Heb. 9. v. 12. Nec separari à corpore absque passione potest. Si verò sub pane esset corpus & sanguis simul, vel sub vino sanguis & corpus simul, ad participationem corporis & sanguinis Christi sacramentalem sufficeret vel solus panis, vel solum vinum: quod falsum &c.

§. 15.

Excipiunt, *somnium hoc Calvinianum esse ἀντίθεσιν ψευδαϊνύμῳ γνώσεως 1 Tim. 6 v. 20. Præsentiam corporis & sanguinis Christi naturalem & sacramentalem turpiter confundentis*: Tum enim secutura illa absurda, si corpus sub pane & sanguis sub vino essent modo præsentia naturali: id verò à *Lutheranis* non asserti: nosse enim omnes sanguinem Christi à corpore nec in prima cœna separatim fuisse, sed in venis mansisse, nec post resurrectionem in cœna administratione unquam separari. Interim sententiam *Lutheranam* esse verissimam, non obstante naturali corporis & sanguinis unione, & semper tali manente, nihilominus sanguinem separatim cum vino, & corpus separatim cum sanguine, hyperphysicè, sacramentaliter, *modo divinè unita bibi & manducari* *.

R. I. Non

1. Non est hoc somnium *Calvinianum*, sed ipsissima veritas, opposita *ψευδωνύμῳ γνώσει Lutherana*. Præsentia illa non physica, hyperphysica, imò divina, corporis Christi *in, cum & sub* pane, sanguinis Christi *in, cum & sub* vino Eucharistico, propinquitas, inquam, substantialis & ἀδιασάσις signorum & rerum signatarum, somnium est *Lutheranum*, ἀντίθεσις *ψευδωνύμῳ γνώσεως*, sive mater, sive filia absurde manducationis orales. Ἀδιασάσις, propinquitate substantiali Christi corpus in nullo unquam loco fuit, in nullo πρὸς propriè dicto, nisi modo præsentia naturalis, qui consistit in ἀδιασάσις & propinquitate substantiali loci proprii & locati. Monstrate mihi locum, ubi unquam aliter fuerit Christi corpus; producite scripturæ testimonium.

2. Cogita quæso, lector, verborum præstigias: corpus & sanguis Christi naturaliter unita in primâ cœnâ, & post resurrectionem, in omni cœnæ administratione semper manserunt, nunquam uspiam separata, vel ad momentū, aut separanda: & tamen, quoties cœna administratur, & ubicunq; administratur, hyperphysicè corpus à sanguine separatur: quando in pane oraliter corpus accipitur, sine sanguine, in vino sanguis sine corpore. Ita semper sunt & manent unita physicè, sæpissimè tamen non sunt unita, sed separata hyperphysicè, simulque actu immediatè unita sunt, & non unita, ἀδιασάσις sibi præsentia & simul separata intervallo. Quis hoc mysterium capiat? *Physicum* illud & *hyperphysicum* contradictionem non magis conciliat, quàm si dicas ferrum hyperphysicè actu è fundo ascendit & natavit in superficie aquæ, 2. Reg. 6. v. 6. idemque physicè eodem tempore actu simul ad fundum à superficie descendit & in fundo quievit. Ignis fornacis Babylo-nicæ Daniele cum sociis hyperphysicè actu non adussit, Daniel. 3. v. 25, 26. Eundem tamen eodem momento physicè actu adussit. *Nahaman Syrus* hyperphysicè à leprâ actu fuit mundatus, 2. Reg. 5. vers. 14. idem tamen simul fuit physicè & mansit leprosus. Quinque millia virorum hyperphysicè satiata sunt quinque panibus hordeaceis & duobus pisciculis, Joh. 6. vers. 12. Eadem tamen actu simul famelica manserunt & non satiata sunt. Agnoscite igitur vestro illo *hyperphysicè* & *physicè* non conciliari contradictoria, nempe, ut idem actu simul sit & non sit, ut simul actu corpus à sanguine sit separatum & non separatum, simul ferrum ascendat & descendat, moveatur & quiescat, simul pueros ignis actu amburat & non amburat &c.

3. Sed penitius mysterium introspeciamus. Christi corpus, ex hypothesi *Lutheranâ*, propter unionem personalem cum omnipræsenti λόγῳ est omnipræsens: Ergo ubicunque est sanguis ipsius, ibi quoque est omni-
 o o o præsens

præfens corpus. Cum igitur sit sanguis in vino Eucharistico, utique in eodem quoque erit corpus, & non poterit non esse. Dicite igitur, quæ fieri possit, ut, accepto intra os sanguine *in, cum & sub* vino, simul non accipiatur corpus, quod in sanguine quoque & vino est, siquidem ubique est. Delete ergo vestrum illud *separatim*, vel mutate in *conjunctim*: quando separationem & distantiam non admittit *ubiquitas* corporis. Ut corporis & sanguinis unio naturalis perpetua infert duorum horum corporum *ἀδιασάτω* perpetuam: ita supernaturalis illa & perpetua *ubiquitas* corporis necessario quoque infert *ἀδιασάτω* perpetuam inter corpus, sanguinem & vinum Eucharisticum: adeoque sententia vestra non est verissima, sed falsissima. Hoc etiam cogitate, si impuri hypocritæ non possunt non ipsum Christi corpus intra ora sua assumere, quia panem, quem sumunt, *ἀδιασάτω* est unitum, cur non eadem necessitate cum sanguine quoque corpus accipiatur, quod sanguini *ἀδιασάτω* est unitum, & per hypothesein *ubiquitatis* non minus est *in, cum & sub* vino Eucharistico, quàm sanguis. Unde prorsus frivolum & *ubiquitati* contrarium est, quod in lib. de Miss. privat. scribit Lutherus, *in Missa si una tantum sit species, tunc corpus; Si utraque corpus simul & sanguinem Christi esse.* Anne in pane non esse Christi sanguis potest, qui ubique est? Ex hac *ubiquitatis* fecunditate & glossa *in, cum & sub*, aliud pullulat mysterium: Nam si panis appellatur Christi corpus, quia *in, cum & sub* eo est substantialiter & *ἀδιασάτω* Christi corpus: vinum Christi sanguis, quia *in, cum & sub* eo est Christi sanguis, utique rectè, verè & propriè, secundum hypotheseis *Lutheranas*, panis appellabitur sanguis Christi, & vinum corpus Christi: quia, ex hypothesei *ubiquitatis*, *in, cum & sub* pane est sanguis, *in, cum & sub* vino est corpus Christi. Ecce verò nova sacramenta!

§. 16.

Dominus noster Iesus Christus, inquit, *qui est ipsissima veritas, in cuius ore nullam fraudem, nullum mendacium reperire licet, sic dixit atque insti-*

ibid. th. tuit.

ead.

Ex. Dominum nostrum Jesum Christum ipsissimam esse veritatem, nullamque in ore ejus fraudem, mendacium nullum reperiri, verissimum est. Instituisse verò Dominum nostrum sui corporis actu omni præsentis, cum sanguine naturaliter semper uniti, & tamen supernaturaliter à sanguine & vino Eucharistico separati, adeoque distantis & non uniti, *manducationem oralem* falsissimum est. Quia prorsus *ἀντιφάρμακον* est, cui nihil cum veritate commercii.

§. 17.

Tela nostra ex parte præviderunt Animadversores, quamvis declinare laud potuerint. *Ne exclamet, inquit, W. hoc esse impossibile, nullum dari posse*

posse simile exemplum, quò dea, quæ sunt & manent unitissima, alio quodam modo à se invicem separari possint*.

*ibid.th.

R. Quid nî contra tam manifestam vim veritati illatam protestetur & exclamet W.? Quid nî exempla desideret substantiarum perpetuò ἀδιασάτως unitarum & tamen simul distantium & non unitarum? Quis tanto paradoxo fidem habeat sine evidentibus exemplis, vel saltem testimoniis?

ead.

Sed ecce, præter spem omnem, exempla producuntur. *Primum in memoriam mihi revocant beatissimam corporis & animæ Salvatoris nostri analysin.* Annon, inquiunt, anima & corpus Christi per & propter unionem personalem sunt unitissima, adeò ut, post unionem personarum SS. Trinitatis, non sit ætior unio, quàm personalis duarum in Christo naturarum: & tamen corpus & anima personæ Christi unita, quoad physicam unionem, in morte Christi erant separata, ita ut anima in paradiso, corpus in sepulchro esset*.

§.18.

*ibid.th.

R. Miror quòd non subjecerint è vestigio, ὅπερ ἔδει δεῖξαι. Imò verò miror, quòd non pudeat tam ἀπεροδιόνυσσιν in theatrum & auditorium theologicum inferre. Animam & corpus Christi τῷ λόγῳ unitissima esse, extra omnem est controversiam: Unionem hanc nunquam interruptam, nunquam ullo modo interrompendam esse, imò, propter immensitatem τῷ λόγῳ, interrumpi non posse, in Christi Ecclesiâ est in confesso. Eadem ne verò ratio est unionis animæ & corporis inter se, quæ unionis est animæ corporisque cum immenso λόγῳ? Quis quæso tiro hoc non capit, citra omnem contradictionem, corpus ab animâ posse separari, & distare intervallo, ita tamen ut ab immenso λόγῳ nec corpus, nec anima separetur, aut separari possit? Ineptum igitur exemplum est, & aliter ponendus calculus, hoc modo: *Quamvis anima & corpus Christi per mortem à se invicem separata & immenso paradisi atque sepulchri intervallo disjuncta fuerint: tamen eodem tempore hyperphysicè inter se unita manserunt, & ἀδιασάτως conjuncta.* Hoc verò tu, Gerharde, pueris persuade, eosque simul doce, Christum, secundum humanam naturam, verè mortuum esse, & secundum eandem, quando mortuus erat, non fuisse mortuum: doce eosdem, cœli terræq; intervallo disjuncta, nihilominus substantialiter & ἀδιασάτως esse conjuncta, non obstante finitate. Interim Suevi animam Christi à corpore, in morte, locali intervallo separatam fuisse negant, ut suprâ vidimus: neque fieri id potuit per hypothesein ubiquitatis.

ead.

Alterum sequitur exemplum: *ubi in memoriam mihi revocant SS. Trinitatis personas, quæ, quamvis essentiam unam eandem numero nunquam deponant; tamen in Baptismo Christi diversis apparitionibus in distinctis locis & acti-*

§.19.

bus

* ibid. th.
ead.

bui distinctis, sine ullâ individua sua essentia distractione, praesentes fuerunt: quando pater de caelo sonat: Hic est Filius &c. Filius stat in ripâ Jordanis: Spiritus in columba formâ supra filium Dei apparet.*

R. Ad rem planè nihil hoc facit exemplum, quippe prorsus dissimile; nisi dixerint Animadversores, SS. Trinitatis Personas à se prorsus inseparabiles aliquando locorum intervallis esse separatas, ita ut Pater fuerit, ubi Filius non fuit, Spiritus S. fuerit, ubi nec Pater, nec Filius fuerit. Hoc an dictur sint, expecto: si dixerint, monstrosæ hæresis ipsos convincam: si non dixerint, ad rem se nihil dixisse agnoscent. Apparationes distinctæ personarum distinctarum in distinctis factæ locis personarum divinarum in se vel separationem, vel separabilitatem nullo modo arguunt: Ubi Pater fuit, κατ' ἀδιασπασίαν, ibi quoque Filius fuit: ubi Filius ibi quoque Spiritus S: ubi unus, ibi singuli: etiamsi, ubi signum fuit unius, ibi signum alterius non fuit.

S. 20.

* ibid. th.
ead.

Hec, inquiunt, Wendelinus perpendat & doctrinam nostram de distinctâ corporis Christi sub pane, distinctâ quoque sanguinis Christi sub vino distributione, simulque ipsum Christum hæc talia instituentem videre desinat.*

R. Equidem oralem vestram manducationem & bibitionem non tideo, sed deploro: Distinctam & separatam corporis sub pane, & sanguinis sub vino, distributionem & sumtionem per vestras everti hypotheses verè affirmo: Absurdorum autorem appellari doleo: & sic non malè de vobis mereor, quamvis malam mihi reponatis gratiam. Fieri ne potest, ut, quæ pariter sunt ubique, pariter in pane, pariter in vino, pariter in manu ministri, & quæ à nullo horum per ubiquitatem abesse possunt, pariter non accipiantur sive in, cum & sub pane, sive in cum & sub vino, pariterq; intra dentium septa, intraque stomachum non sint?

Quintum argumentum: Si corpus Christi est in, cum & sub pane, sequitur Christi corp⁹ in, cum & sub pane frangi, in, cum & sub pane dentibus comminui, & in stomachum trajici. Atqui absurdum consequens: Quod tamen Luthero absurdum non est visum, qui scribit in cœnæ Dominicæ administratione Christi corpus pati, quicquid patitur panis, hoc est, dentibus conterî & comminui. Man zerdrücke und zerreibe mit den Zähnen den wahrhaftigen Leib Christi: Man zerbeisse den Leib Christi mit den Zähnen.

S. 21.

* p. 543.
thes. 117,
118.

Excipiunt: *Hæc absurda naturalem unionem, imò & Capernaïticam manducationem præsupponere, quarum neutram amplectantur Lutherani*.*

R. I. Sive physicam, sive hyperphysicam appelletis unionem, sequuntur

tur hæc absurda, si unionem dicatis consistere in propinquitate substantiali & *ἀδιασάρκῃ* corporis Christi & panis ejusmodi, ut, qui manu & ore panem accipit, & oraliter manducat, necessario simul manu & ore sanctissimum Christi corpus propriè dictum accipiat & oraliter manducet, quamvis impurus sit hypocrita & *Epicuri* de grege porcus. Atqui hujusmodi unionem vos docere, palam est: Unde pulchra illa *Helena*, *oralis manducatio*.

2. *Capernaiticam manducationem* amoliri à vobis non potestis, quantisper propriè dictam & oralem urgetis. Siquidem *Capernaita* aliam nullam intelligebant, nisi oralem & propriè dictam, uti nec ulla alia est oralis & propriè dicta nisi *capernaitica*, quam cum *Capernaitis* communem habent omnes homines. Vos quicquid prætendatis, hujus absurdi rei estis per oralem & propriè dictam vestram manducationem: A *capernaiticâ* verò abire sententiâ non potestis, nisi de fertâ *orali* & *propriè dictâ manducatione*, de quâ plura deinceps.

Quæ pro *Luthero* adfertis, folia sunt ficulnea. Non ignotæ nobis sunt Patrum phrasæ improprie & sacramentales: quæ errandi ansam multis præbuerunt. Interim *oralem* corporis Dominici propriè dicti *manducationem* propriè dictam priscorum & puriorum seculorum Patres non agnoverunt, uti nec *ubiquitatem*, sine quâ *oralis manducatio* non est: ut à nostris Doctoribus jam pridem est demonstratum. Videatur inter alios *Morna*: De Eucharistiâ l. 4. c. 4, 5. *Sadeel*, de sacramentali manducatione, c. 5, 6. *Ursinus*, in considerat. communis facti. part. 1. considerat. 71, 72, 73, 74. *Polanus*, in Symph. c. 17. th. 4, 5. *Hospin.* hist. sacrament. part. 1. lib. 5. c. 12. *Chamier*. T. 4. l. 11. c. 9. Itaque *Lutherum* non excusant Patrum phrasæ, quàm diu *Capernaiticam*, hoc est, *oralem* propriè dictam corporis Christi propriè dicti *manducationem* propugnat.

Ratio, dicitis, *harum locutionum est arctissima illa sacramentalis unio*, propter quam & res disparate, & rerum disparatarum affectiones, de se invicem prædicari possunt, non per se & propriè sed sacramentaliter & verè, nec representativè aut signotenus, aut metonymicè, sed verè & per proprietatem grammaticam. Quia, qui edit panem Eucharisticum in legitimo usu, ille simul edit id ipsum, quod panis sacramentaliter est unicum, & substantiali propinquitate præsens est, nempe corpus Christi*.

§. 22.

R. 1. *Locutionum sacramentalium*, quibus cum scripturâ, & extra scripturam quoque utuntur pii Patres, rationem vel causam esse arctissimam unionem sacramentalem, propter quam & res disparate & rerum disparatarum affectiones de se invicem prædicari possunt, non per se & propriè, jatta-

* ibid. th.
ead.

men verè & sacramentaliter, rectè vereque dicitur : & hoc ipsum est, quod omnes uno ore orthodoxi confitentur & docent.

2. Dicere, symbolis sacramentalibus tribui nomina rerum signatarum, earumque affirmaciones, non repræsentativè, aut obsignativè, est negare ea tribui sacramentaliter propter unionem sacramentalem, adeoque alterâ manu eripere, quod datum fuit alterâ. Affirmari autem res signatas de symbolis sacramentalibus repræsentativè, quia sunt *symbola, sacramenta, typi, antitypa, mysteria, figura, signa, imagines, similitudines, commemorationes &c.* constans est piæ antiquitatis sententia, cujus verba prolixè allegata lector inveniet in *Polani symphonia catholicâ*, c. 17.

3. In propositionibus sacramentalibus non retineri grammaticam proprietatem, ne à *Lutheranis* quidem, hætenus evidenter probavi, defensis & justè vindicatis argumentis meis.

4. Sacramentalem unionem consistere in *ἀδιαστοία* & propinquitate substantiali rerum terrenarum & cœlestium, planè falsum, scripturæ, rerum cœlestium naturæ & antiquitati præ contrarium ; à quibus hæc in parte *Lutherus* abiit, & *Capernaïtica*, hoc est, *oralis manducationis* fundamentum jecit, vocatâ in auxilium *ubiquitate*. Itaque *Lutherum* hæc non defendunt Patres, sed unâ nobiscum sine injuriâ accusant, & omnium illarum absurditatum convincunt.

5. Eum qui panem Eucharisticum edit in usu legitimo, simul edere ipsum Christi corpus sacramentaliter unitum orthodoxi non minus docent quàm *Lutherani*, quamvis usum legitimum sine fide non agnoscant & propinquitatem substantialem non admittant : verum non metonymico, sed falso opponendum est. Secundùm *Lutheranos* non tantùm qui edit panem Eucharisticum in usu legitimo, sed & qui edit in usu illegitimo, ille simul edit Christi corpus propriè dictum :

§. 23.

Allegatis hæc majorem Lutheri confessionem, ubi, postquam dixerat, rectè & verè dici, pane monstrato, monstrari corpus Christi, tacto pane, tangi corpus Christi, manducato pane manducari corpus Christi, tandem ita se explicat : Und bleibt doch allewege wahr / daß niemand Christi Leib siehet / greiffet / isset oder zerbeisset : Dann was man dem Brod ihue / wird recht vnnnd wohl dem Leib Christi zugeeygnet / vmb der Sacramentlichen Einigkeit

* p. 544. *willen* / *.
th. ead.

R. Equidem non nego sensu sano hæc omnia admitti posse ; quæ cum Patribus quoque orthodoxi admittunt. *Monstrato, tacto, manducato*

cato pane, monstratur, tangitur & manducatur corpus Christi : quia panis est sacramento tenus Christi corpus. Id igitur, quod appellatur, propter sacramentalem unionem, Christi corpus, monstrari, videri, tangi & manducari rectè vereque dicitur : quamvis propriè dictum Christi corpus in cœnâ, nec videatur, nec tangatur, nec dentibus comminuatur, nec propriè & oraliter manducetur. Ita si sentit *Lutherus*, rectè vereque sentit. Sed tum nec idem est *Lutherus*, qui alibi est, & quem esse eum *Lutherani* volunt, neq; moderni ejus discipuli & posteri verè sunt *Lutherani*. Certum enim est, alibi *oralem* & *propriè dictam* corporis Christi propriè dicti *in, cum & sub* pane manducationem à *Luthero* mordicùs teneri, hodieque ab omnibus *Lutheranis* eandem propugnari, & pro non *Lutheranis* haberi, quicunque *oralem* illam *manducationem* non amplectuntur. Igitur, secundùm hypothesin *oralis manducationis* corporis Christi propriè dicti *in, cum & sub* pane, absurda ista admittit *Lutherus*, & pro non absurdis habet : quamvis alibi *oralem manducationem* negando sibi contradicat : quod in *Lutheri* scriptis nihil est novi, ut jam pridem à nostris est demonstratum.

Habent in *Luthero*, quibus se defendant *Lutherani*, habent *Pontificii*, §. 24. habent & *orthodoxi*, si hoc uti armorum genere placeat : quo & nos hactenus sæpe sumus usi propter recentes *Lutheranos*, qui à *Luthero* in plurimis longissimè abeunt. Videatur inter alios *Lutherus orthodoxus Neodorphij*, videantur *Palatini*, & *Anatom. Mass*. Patet igitur per calumniam mihi impingit calumniam *, & *Luthero* nullam fieri injuriam, quando *oralis manducationis* patrono absurda ista impinguntur, et si alibi hypothesin delevit videtur, & quidem ipsis illis verbis : *Es bleib doch allemweg wahr / daß niemad Christi Leib isset / oder zerbeisset / nempe propriè & oraliter*. Utinam nunquam aliter *Lutherus* sensisset ! Sed quàm religiosa & theologica est illa comparatio ! *Es gehet hiez / gleich als wann der Wolff ein Schaff frisset*. Quamvis videri velint alii mitius tractare gloriosum Domini corpus, quod ore volunt comedi, ita tamen ut dentibus non attingatur : *Heshusius*, apud *Calv.* in opusc. theol. pag. 843. Ubi improbat quoque *Westphali* & aliorum crassos manducandi modos : quod & multi alii faciunt, qui post subtiliorem illam *oralem manducationem* excogitatam cum *Pilato* manus lavant coram turbâ dicentes : *Innoxii nos sumus a sanguine hujus justi* : Matth. 27. vers. 24. Sed *Scyllam* isti dum vitant, in *Charibdim* incidunt : Dum enim *oralem manducationem* corporis Christi propriè dicti sine comminutione, sine contactu & deglutatione subtiliter sibi imaginantur, *manducationem propriè dictam*,
hoc

hoc est, *oralem*, incauti evertunt, pro qua tamen defendenda tanquam pro aris, focus & *palladio* suo decertant, sibiq; ipsis turpiter contradicentes ferre contradicentes alios non possunt: quæ miserrima est cæcitas. Vide, quæso, quàm accuratè olim distinxerit *Brentius* inter symbola sacramentalia & res symbolis istis significatas, obsignatas, exhibitas: hoc est: panem & vinum, corpus & sanguinem Domini, interque manducationem atque bibitionem illorum & istorum: quàm abhorruerit ab orali & corporali manducatione corporis & sanguinis Domini propriè dicti, solamque spiritua-lem agnoverit. *Hec quarimus*, inquit: *An pane & vino cœna Dominica distribuatur & donentur fidei nostræ corpus & sanguis Christi?* Hoc si comprobatum fuerit, manifestum deinde erit, quare panis dicatur verè esse corpus Christi, non duntaxat significare. Primum igitur neminem opinor tam deploratæ fidei esse, qui eat inficias, corpus & sanguinem Christi esse nostra dona. Quod si corpus & sanguis Christi nostra dona sunt: Ergo etiam per orationem donorum distribuuntur fidei nostræ. At dona Dei dantur nobis credentibus per verbum & per verbi sacramenta. Proinde ut corpus Christi nobis communicatur per verbum, ita etiam communicatur nobis panis cœnæ per verbum. Nam hæc vera sacramentorum ratio est, quod non sint nuda, vana & vacua signa, sed quod veritas signata per ipsa distribuatur. Est enim homo duplex, internus & externus: spiritualis & carnalis. Itaque in sacramento offertur per verbum interno & spirituali homini suum donum, hoc est, spirituale: externo autem suum, hoc est, externum. Jam spiritualis non exsatiatur signis, sed rebus: non impletur umbris, sed veritate. Proinde in sacramento exhibetur non solum externo homini externum donum: sed etiam interno homini res & veritas ipsa: pulchrâ scilicet dispensatione, ut externus homo habeat externa cognata, & spiritualis interna sibi convenientia. In sacramento non queritur cibus duntaxat corporalis, sed etiam spiritualis: At caro & sanguis Christi sunt verè cibus & potus. Ac ideo sicut per verbum, ita per sacramentum fidei nostræ offeruntur corpus & sanguis, ut habeat externus homo sua externa, panem & vinum; internus vero sua interna & spiritualia, corpus & sanguinem in mysterio donata &c. Nihil hæc de orali & corporali manducatione corporis & sanguinis dominici. In omnibus hæc *Brentio* assentimur.

§. 25.

Sextum argumentum: Si Christi corpus esset in, cum & sub pane; utique in, cum & sub pane adorandus esset Christus: Atqui falsum C. Ergo & A. Connexi ratio est: quia ubicunque scimus Christum corpore suo esse singulari quodam modo & quidem per gratiosam patefactionem nobis factam, ibi rectè & piè eum adoramus.

Excipiunt (1) *Quando ita concludit Wendelinus, si Christi corpus esset in, eum & sub pane, in eo esset adorandus Christus: non verò hoc modo: Caro Christi esset adoranda: tacite Calvinianorum errorum de Christo qua homine, non adorando, insinuat*.*

*ibid. th.
119, 120.

R. Quicquid libet, hominibus hisce contra Calvinianos effutire licet. Ego supra sententiam meam & orthodoxorum Ecclesiarum, de Christo, secundum utramque naturam, adorando, ita explicui, ut omnes calumniæ rimulas obstruxerim. Et tamen ex intervallo rancidam *crambem* hæc Animadversores reponunt. A malitiâ fatis tutus nemo est.

Excipiunt (2) *Connexum, seu maiorem propositionem syllogismi mei simpliciter acceptam esse falsam. Habitare enim Christum in piorum cordibus, nec tamen in iis adorandum. Ita igitur limitandam esse propositionem. Ubi, cœu in loco patefactionis divinæ, & agnitionis religiosæ, Christus substantiâ suâ præsens est, ibi etiam est adorandus: Et sic omni in loco, ubi cœna Domini celebratur, sive in Italiâ, sive in Galliâ &c. Christum esse adorandum: quia ibi corpus & sanguis ipsius præsens est, & ibi vult agnosci, celebrari &c. Iam subsumunt contra Wendelinum: Panis non est locus patefactionis & agnitionis corporis Christi, sed symbolum & medium exhibendi corpus Christi. Ergo in pane corpus Christi non est adorandum*.*

§. 26.

*ibid. th.
ead.

R. 1. Nullius convinci falsitatis *connexum* meum potest: Ratio quæ adfertur & opponitur: *habitat Christus in piorum cordibus, non tamen in iis est adorandus, ἀπεσοδιόνυσ & inepta est.* *Connexum* meum loquitur de Christo cum corpore suo ex stente in aliquo loco, & quidem propter nos. Atqui in cordibus piorum, tanquam in loco, Christus corpore suo non habitat propinquitate substantiali, quippe quod immenso à nobis abest intervallo, quamvis interim redemptorem, secundum utramque naturam, fides apprehendat & teneat, indeque dona & bona omnia hauriat: quo respectu quoque per fidem habitare in cordibus piorum dicitur. Ecquod est augustius τὸ λόγος templum, quàm humanitas, in quâ πλήρωμα θεότητος habitat σωματικῶς & prorsus divinè se patefacit! Hoc ubicunque templum esse noveris, Gerharde, annon jure meritoque ibi redemptorem tuum adoraveris? Atqui templum hoc habes in pane Eucharistico, quod una cum pane in os tibi ingeritur, quod oraliter & propriè manducas. Imo templum hoc habes, ut tuis visum antecessoribus, & *ubiquitatis* quoque requirit hypothesis, in omnibus pomis, piris, caseis, lignis, lapidibus, cantharis, in quo vis pane & cibo & potu, quando omnia sunt plena Christi, secundum utramque naturam.

2. Anxialimitatione illâ, in singulari loco patefactionis divinae & agnitionis religiosa, opus non erat. In quocunque enim loco se Christus cum corpore suo nobis offert, in eo religiosa ad eum adoratio dirigi potest & debet. Veluti cum olim in *Iudaea* hinc inde obambulet, modò in civitate, modò extra eam in horto, agro, deserto, monte, maris littore &c. à fidelibus, quibus occurrebat, rectè adorabatur & religiosè colebatur.

3. Sed admittamus limitationem illam & applicemus ad panem Eucharisticum, in, cum & sub quo Christus corpore suo *ἀδίασάτως* esse supponitur. Quis neget hoc ubi esse singularis patefactionis divinae & agnitionis religiosa, live in *Italia*, live in *Gallia*, live in *Germania* celebretur Domini coena? Aut fortè præsentiùs est Christi corpus loco, in quo celebratur coena, quàm panis Eucharistico, qui in illo ipso est loco. At quicquid religiosi horroris in publicis vos privatisque locis invadit, propter panem Eucharisticum invadit, in, cum & sub quo Christum corpore suo existentem vobis imaginamini, in, cum & sub quo intra ora vestra eundem assumitis & oraliter manducatis. Et adorare eum live in pane, live intra ora vestra & dentium septa religioni vobis ducatis?

4. Negant quidem nostri Animadversores, panem Eucharisticum esse locum patefactionis & agnitionis Christi secundum corpus: quem symbolum tantum & medium exhibendi volunt esse. Sed, ex hypothesei propinquitatis substantialis, atque *ἀδίασάτως* in, cum & sub pane, inepta est negatio. Siquidem, secundum hanc hypothesein, panis & medium est exhibendi corpus, & locus quoque patefactionis ejus & agnitionis religiosa: veluti poculum Eucharisticum non tantum est medium exhibendi vinum Eucharisticum, sed & locus atque subjectum recipiens vini, ipsiusque in, cum & sub vino sanguinis. Insigniter autem se vobis patefacere Christi corpus, & agnitione religiosâ colendum tum offerre, quando ora vestra ingreditur in, cum & sub pane, sacroque quodam horrore excipitur, & oraliter manducandum exhibetur, quis quæso sine crimine profanitatis negaverit? Quis non æquè Redemptorem in sanctissimo hoc panis domicilio adoraverit, atque olim in templo Hierosolymitano, vel monte, vel horto, vel navigio; imò ratione longè potiori?

§. 27.

Sed porrò differentes audiamus. Ut Deus præsens erat super arca fœderis, *Exod. 25 vers. 22 vel in columna nubis & ignis, Exod. 13 vers. 21 Nec tamen vel in arca illa vel in nube, patefactionis divinae symbolis, seu mediis, adorabatur: ita nec in pane aut vino Christus est adorandus, etsi corpore suo cum pane, & sanguine cum vino, præsens sit* *.

* p. 545.
th. cad.

¶. Unde

Re. Unde constat tibi, Gerharde, JEHOVAM ad *arcam fœderis* non esse adoratum; neque in *columna nubis & ignis*. De *arca fœderis* ita ipse Deus loquitur, Exod. 25. vers. 22. *Conveniam tecum & loquar tecum è superiore parte operculi propitiatorii, è medio duorum Cerubinarum, qui erunt super arcam illam testimonii, quacunque praecepero tibi referenda filiis Israelis.* Ad eum locum, è quo cum servo suo Deus se locuturum promisit, ubi JEHOVA Cerubinis insedit, 1. Samuel. 4. vers. 4. & alibi; ad quem semel annis singulis ingressus pontifex cum sanguine & precibus pro populo, ad Hebr. 2. non fuisse adorantis vultum gestusque conversas, quis quæso dixerit? In mentem veniat divinæ promissionis & *Salomonicae* petitionis, de qua 1. Reg. 8. vers. 29. *Sint oculi tui aperti erga domum hanc noctu & interdiu, erga locum illum, de quo dixisti: futurum est nomen meum ibi, auscultando orationi, qua orabit servus tuus versus locum hunc.* Videantur sequentia, in quibus precantium & adorantium, quando ad templum se converterint, exauditionem petit Salomo & sæpius repetit. Atqui religiosissimus templi locus fuit *sanctum sanctorum*, res templi religiosissima, divinæ præsentiæ prorsus singulare testimonium, fuit *Arca fœderis* in *sancto sanctorum*. Ad *nubis & ignis columnam*, qua populum suum JEHOVA interdiu & noctu antecedeat, Exod. 13. vers. 21. adorantium vultus gestusque verti quis quæso prohibuisset, tanquam ad locum singularis præsentiæ divinæ? Imò, quando *columna nubis* ad ostium tentorii *Mosis* descendit, nemine prohibente aut increpante; totus surgebat populus, ut incurvaret se ad ostium tentorii gestu adorantium, præsensque numen religiosè venerantium, Exod. 33. vers. 10. Ad nubem, qua circumdatus ad iudicium redibit Servator, quis oculos & manus elevare præsentemque iudicem adorare prohibebit?

In pane, aut vino, inquiunt, Christus non est adorandus, etsi corpore suo cum sanguine & pane præsens est: Ratio: quia nulla res creata cum Deo quovis modo unita potest esse objectum cultus religiosi, excepta Christi humana natura.*

§. 28.

* ibid. th. ead.

Re. Tu quæso, Lector, judica, quàm inepta hæc sit propositi thematis probatio! Thema est: *quamvis corpore & sanguine suo Christus sit in pane & vino, tamen in iis non est adorandus: probatio: quia nulla res creata cum Deo quovis modo unita potest esse objectum religiosi cultus, excepta sola humana Christi natura.* Quæ consequentiæ ratio? Contrarium

potius inferendum erat : nempe, *Christum corpore suo in pane existentem esse adorandum in pane* : ratio : quia *objectum religiosi cultus est humana natura* : quamvis nulla alia prater humanam naturam, res creata cum Deo quovismodo unita *objectum religiosi cultus esse possit*. Tum verò demum momenti alicujus Animadversorum esset ratio, si quis contenderet, panem esse adorandum, eò quod unitus ei sit Christus : ubi meritò consequentia negaretur, & hæc ratio redderetur : quia, prater solam humanam Christi naturam, nulla creatura Deo quovismodo unita *objectum religiosi cultus esse potest*. Atqui de panis adoratione hæc nulla est quæstio. Sed forsan minutias hæc magni Doctores non curant : qui cum iis, quos ἀπαυδευολας semel damnarunt, agere pro arbitrio possunt.

S. 29. Excipiunt (3) Si Wendelinus vocabulum adorare, non sumat in strictâ significatione, pro τῶν invocare, sed pro eo religioso cultu, qui etiam in fide, obedientia & executione divini mandati consistit, se concedere, *Christum in, cum & sub pane adorari, hoc est, præsentiam corporis & sanguinis ipsius in sacris hæc symbolis credi, & fiduciam in istis collocari debere* *.

* ibid. th.
cad.

R. Ecce verò insignem religionem : Corpus & sanguinem Christi in, cum & sub pane atque vino existentia Mystæ nostri patiuntur religiosè coli in symbolis & fiduciam in iis collocari : invocari verò non patiuntur. Quæ hæc religio ? Quem religiosè in pane colere, in quo fiduciam collocare fas est, quid nî & invocare eundem in pane fas sit ? Quid enim est ritè rectèque invocare, nisi vel mentis conceptu, vel voce, quæ signum est conceptus, petere à Deo, quæ fas est petere, ita ut in eo fiducia exauditionis collocetur, sine quâ cultus non est invocatio ? Nihil igitur obstat, quominus cum Pontificiis ad panem conversi Christum, cujus in pane esse corpus creditis, idque planè singulari ratione, & eum in finem, ut quàm religiosissime tractetur, ita adoretis & invocetis in genua projecti : O Iesu Christe, qui corpore tuo es in, cum & sub hoc pane, jam nunc nostra ingressurus ora & oraliter manducandus, pasce corpora nostra corpore tuo sancto & immortali, ad beatam immortalitatem, quod te facturum planè confidimus, ejusque rei certum pignus te ipsum ἀδίασάτως nobis præsentem in, cum & sub pane ore accipimus, proprièq; & oraliter manducamus, ita tamen, ut dentibus te non attingamus, aut ledamus neq; in stomachum trajiciamus, etiamsi majoribus nostris aliter visum est. Hanc in pane invocationem probavit quoque Lutherus in scripto ad Waldenses, an. 1523. Item contra cælestes prophetas : nec non in respons. ad Aric. Lovan. T. 8. Jen. F 381. Quamvis XV. theologis in conventu Torgensi invocatio hæc impia & abominabilis videatur, errore 15. S. 13, 14, 15. Imò, si panis

panis est propriè corpus Christi, ut docent *Lutherani*, Christi verò corpus religiosè est adorandum, ut iidem docent, utique & panis religiosè erit adorandus, adeoq; in Ecclesiam exorco revocanda ἀρτολατρεία.

Illa, quæ allegatis, *Lutheri* verba: **Welche das Sacrament im wahren Glauben wahr nemen/ die vergessen beyde des anbetens vnd ehrbietens** *, nollem à *Calvino* vel *Zuvinglio* prolata: siquidem dubio procul à *Luthe-
ranis* plena profanitatis judicarentur. Illane sit religiosa & cum fide conjuncta sacramenti usurpatio, à quâ religiosa Servatoris absit adoratio & veneratio? Ipsi *Lutherani* theologi precum conceperunt formulas, quæ in ipso usurpationis actu, non tantum ante & post eum, sunt recitandæ.

* ibid, th.
ead.

EXERCITATIO C.

Defenduntur & vindicantur argumenta, quibus probatur in cænâ Dominicâ adhibendum esse panem verum, alimentarium & cibarium.

AD signa sacramentalia bono cum Deo progredimur, illorum quoque asserturi & vindicaturi veritatem, contra corruptores eorum. Inter symbola sacramentalia jure divino numeramus panem, quem de mensa Servator manibus accepit, cui benedixit, quem fregit, distribuit, suumque corpus appellavit.

Ad hoc symbolum sacramentale adhibendum esse contendimus, *panem usitatum, alimentarem & cibarium.*

Assertionem hanc antequàm adoriantur Animadversores, præludunt grandiloqui:

(1) *De paralipomenis: quod ordo exigeret, ut errores W. circa causam instrumentalem, materiam & formam, propositos detegerent & demonstrarent, falsam esse W. sententiam, de ministris Ecclesiæ externa tantum elementa distribuentibus, de actionibus circa substantiam S. cænæ ad materiam pertinentibus, de forma &c. quos se labore sublevare putant per disputationem, Colleg. 9. & præstantissimum M. Christianum Eckhardi, qui sub præsidio & clypeo Gerhardi defendisse Patrem creditur*.*

* p. 546.
th. 121.

R. Nulli sunt errores *Wendelini* circa causam S. cœnæ instrumentalem, materiale, & formalem, circa ministros, externa tantum elementa distribuentes, & circa actiones materiam attinentes. Quid D. *Gerhardus* cum R. suo adversus veritatem præstiterit, supra vidimus, ubi, quam frustra fuerint Præses & Respondens, Lector intelligat. Utinam verò illi errores suos circa *ubiquitatem, synusiam & oralem manducationem* tandem agnoscerent & emendarent, & sic tutandi nos labore sublevarent!

§. 2.

(2) De officio signorum sacramentalium; quæ ajunt esse modò *σημαντικὰ*, modò *μεταδοτικὰ*: & quidem *μεταδοτικὰ* duobus modis; aut enim sacramenti fructum exhibere, quod communia habuerunt sacramenta V. T. cum sacramentis N. T. aut rem cœlestem, tanquam alteram partem objecti substantialis

* p. 547. in sacramento communicare*.

th. ead.

R. Esse signa sacramentalia non tantum nudè *σημαντικὰ*, sed & *μεταδοτικὰ*, cum orthodoxis ultrò largior & in Theologia quoque doceo. Veteris Testamenti signa sacramentalia fuisse tantum *μεταδοτικὰ* fructus, non autem rerum cœlestium substantialium, est falsum. Agnus enim Dei ab origine mundi est mactatus, ab origine mundi piorum fide apprehensus, adeoque verè quoque manducatus, & sacramentaliter, non tantum quoad beneficia, sed & quoad substantiam exhibitus in verbo & symbolis sacramentalibus. Unde eandem nobiscum escam spiritualement edisse V. T. fideles docet Paulus I. Cor. x. v. 2. ut suo loco supra ostendi: neque negari potest rem sacramentorum V. eandem fuisse quæ N. T.; Christum cum omnibus beneficiis, quæ summa quoque fuit promissionum Evangelicarum T. V. Oralis, hoc est, *Capernaitica manducatio* non magis in N. quam in V. T. locum habet. Hac de re pluribus supra.

§. 3.

Ajunt me ultimam signi sacramentalis significationem videri satis speciosè inculcare & de eâ ampullas & quadrupedalia verba eructare, Theol. p. 323. quando dico, signa sacramentalia non esse nuda & vacua signa, sed ob signantia & organicè communicantia atq; exhibentia res signatas. Ubi videri possim signis merè significativis & fructus tantum exhibitivis misisse nuncium: sed doli ductare Lutheranos, eò, quòd realem panis & corporis Christi unionem, eorundemq; uno eodemque instrumento per actam manducationem negem. Addunt me doli supra sapissimè convictum, & naturam signorum sacramentalium non nisi in representando & figurando consistere affirmasse*.

* ibid. th.

ead.

R. I. Signis sacramentalibus tribuo non tantum significationem, sed & ob signationem atq; exhibitionem, idq; sine ullis ampullis & quadrupudalibus verbis, quibus non indiget simplex veritas, sed absurda oralis manducatio:

2. Veritati agnitæ & defensæ nuncium non remisi, neq; per Dei gratiam,

tiam, unquam remittam. Interim remitto vobis *ruetus* vestros; signa merè significativa & fructus tantum exhibitiva nunquam agnovi. Calumniatur, quis hoc mihi impingit: estque *quadrupedalis illa calumnia*, quæ dicit, me affirmasse naturam signorum sacramentalium non nisi in representando consistere.

2. Realem corporis & panis Christi unionem à me simpliciter negari falsum est: unionem duntaxat vestram *ubiquitisticam* & corporearum substantiarum *ἀδιασάλευ* nego, quam negat scriptura, non admittit veri corporis humani natura, & fidei evertit analogia.

4. Panis corporis que Christi propriè dicti uno eodemque instrumento, nempe, corporis ore peractam manducationem simpliciter nego, tanquam falsum, absurdum & *capernaiticum* dogma.

Est igitur, inquit, Wendelino signum substantiale, sacramentale nihil aliud, nisi quod rei cœlestis vim & efficaciam in animabus nostris spiritualiter nutriendis representat absque ullâ sacramentali ejusdem rei cœlestis exhibitione *.

§. 4.

* h. h.

ead.

Et Wendelino signum sacramentale est, quod rei cœlestis vim & efficaciam in animabus nostris spiritualiter nutriendis representat obsignat & exhibet: neque vim & efficaciam tantum, sed & ipsam rem cœlestem substantialem, idque sacramentaliter: quævis non eo sensu, quo Lutherani sacramentalem exhibitionem interpretantur: quæ nempe in, cum & sub pane corporis os re cœlesti impleat & *capernaiticam manducationem* promoveat: sed quo vetera quoque sacramenta, & præcipuè *agnus paschalis*, rem eandem exhibuerunt: ita ut hoc adjuncta organo & adminiculo fides non tantum efficaciam rei cœlestis substantialis, sed & rem ipsam apprehendere potuerit, debuerit, verè que apprehenderit, & sic Christi carnem manducarint fideles: quibus vita & salus obtigit non sine manducatione carnis Christi.

Jam argumentantes audiamus. *Quicquid est κοινωνία corporis & sanguinis Christi, istius officium sacramentale non consistit in representatione & praefiguratione, sed exhibitione & communicatione corporis & sanguinis Christi. Atqui signa sacramentalia, panis & vinum, sunt κοινωνία corporis & sanguinis Christi, 1. Cor. 10. v. 16. Ergo. Majorem ajunt loqui de officio sacramentali propriè dicto, quod negant consistere in representatione & significatione* *.

§. 5.

* ibid. th.

ead.

Et Propositionem non nisi hoc sensu admitto. *Quod est κοινωνία corporis & sanguinis Christi, illius officium sacramentale non tantum consistit in representatione & significatione, sed etiam in obsignatione & exhibitione &c.* Nam ad signi sacramentalis officium non pertinere significationem planè falsum est, & dicere indignum theologo est. Quis unquam signum vidit vel audivit, quod significandi officium non habuerit? Igitur esse signum, & non sustinere officium significandi, non est assertio theologica, sed contradictio trivialis & inepta. Inspice modò definitionem signi vel ab *Augustino* traditā, vel à quovis alio rectè conformatā.

Signum

Signum est alicujus rei signum, eamque rem, cujus est signum, significat, unde signata res dicitur, signi correlatum. Cum necessariâ hâc additione accepta conclusio ab orthodoxis admittitur.

§. 6.

Agunt, non posse Wendelinum ad Minorem excipere: Panem appellari κοινωvίαν, corporis Christi, non quasi sit ipsa κοινωvία, sed quod κοινωvίας spiritualis signum sit & sigillum. Rationes reddunt: 1. quia non sufficit nuda adversariorum affirmatio vel negatio. 2. Quia participare corpus Christi propriè dictum est ore illud unâ cum pane accipere & manducare, ita ut ab indignis quoque con-

* p. 548.
th. ead.

vivis accipiatur & oraliter manducetur.*
R. 1. Ego in minori facilè acquiesco: Siquidem Pauli ea est, adversus quem justa excipiendi causa est nulla, quamvis Lutheranorum nonnulli in negotio cœnæ Dominicæ à Paulo ad Christum appellent, & agrè ferant à nobis Pauli verba usurpari. Interim adversus glossam vestram non potest non excipere, qui veritatem, de qua planè persuasus est, sacrilegè non vult prodere.

2. Appellari à Paulo panem κοινωvίαν corporis Christi, extra controversiam est: quo verò sensu ita appellet, & an propriè ita appellet, maximè controversum est. Propriè ita non appellare manifestissimum est, quia disparata sunt panis & κοινωvία, quæ propriè de se in casu recto affirmari non possunt. Agnoscite igitur sacramentalem & impropriam locutionem, quâ, propter unionem sacramentalem, res disparatæ & rerum disparatarum affectiones de se affirmantur, non per se & propriè, sed sacramentaliter & verè: quæ ipsissima sunt verba vestra pag. 543. lin. 27, 28, 29, 30.

3. Dico pag. theol. 414. panem appellari κοινωvίαν corporis Christi, eo quod sit κοινωvίας spiritualis sacramentum, vel signum & sigillum: ut alibi *circumcisio* appellatur fœdus, quia signum & sigillum est fœderis. Dico pag. 415. Non sufficere nudam adversariorum affirmationem & negationem. Utrumque adhuc dico, nullotamen Animadversorum bono aut comodo. Quis vitio mihi verterit, si falsæ glossæ simplicem nudamque veritatem extra syllogismum opposuero, sine prolixâ probatione, quam abundè alibi, & quidem cum antè, tum post, adhibuerim. Nemo tam authenticus, qui hanc mihi legem ferat, ut eadem ubique repetam, quam nec Adversarij sibi patiuntur ferri. Interim decebat *Eckhardum* syllogismi, qui pag. theol. 415. occurrit, *assumptionem* maximè dubiam, imò falsam, probare, & non simplici nudaque negatione nos oppugnare. Quàm vero absurdum, in scholis & Ecclesiis Evangelicis hoc exaudiri, *panem Eucharisticum non esse sacramentum, seu signum & symbolum sacramentale spiritualis κοινωvίας corporis Christi!*

Christi! Aliter si defendi *oralis manducatio* non potest, certè infelix est dogma.

4. Participare corpus Christi propriè dictum, vel, *νοτιωδὸν* ejus fieri, esse id ore manducandum accipere, & oraliter unà cum pane manducare, falsum, *capernaiticum* & sanctissimo Servatoris corpori contumeliosum est, præsertim si ab impuris quoque hypocritis, hoc est, porcis & canibus, id fieri dicatur: uti hoc loco ab Animadversoribus dicitur. Demonstrationem, quam promittunt, expectabimus: sed, procul omni dubio, frustra: siquidem horrenda esset metamorphosis, si falsum & absurdum per demonstrationem mutaretur in verum.

Hactenus præludium geminum. Jam ad doctrinam de pane Eucharistico gradum movent, necessitatem panis cibarii & verè alimentalis impugnaturi, & *minutias pontificias numulariarum oblatarum*, quas vulgò *nebulas* vocant, propugnaturi.

§.7.

Et primum quidem liberaliter concedunt, panem verum vinumque verum & naturale in sacrae cœnæ administratione usurpari debere; ut tantò liberius inveni in *Bezam* possint, quem scribere, iis in locis, ubi panis vini que nullus est usus, & nulla datur copia, panis & vini loco alia esculenta & alios liquores, quibus pro pane & vino utuntur incolæ, adhiberi posse, indignè ferunt: cum epiphonemate: *Hi sunt fructus dogmatis de officiis elementarum sacramentalium in merâ analogiâ, seu præfiguratione, consistente*: (alii dicerent, *consistentibus*)*.

* ibid. th.

R. I. Quod dant de vino & pane vero atque naturali, lubentes accipimus, idque ita interpretamur, ut non *ἀδικοφύως*, sed necessariò sint adhibenda hujusmodi symbola. Siquidem talia, & non alia, instituit Servator. *Bezæ*, si cavillandi libido permisisset, parcere potuissent: siquidem suam, de quæstione theologicâ, sententiam exponit, eamque privatam, quam nulli obtrudit Ecclesiæ, de quâ porrò deliberandum theologis: *utrum in Ecclesiâ Christianâ, in quâ nullus est panis vini que usus, nulla copia, præstet analogia adhibere symbola Eucharistica, quæ panis vini que loco aliis sunt, quàm sacramentum hoc penitus non administrare?* Tu, *Gerhards*, rem ipsam pondera & cogita sententiarum hæc de quæstione divortia non nova sed prisca; Cogita, quibus inducti argumentis Christiani olim in *Americâ* pane vinoque *Americano*, *ἀναλόγως* ita dictis, in sacra cœna fuerint usi: de quibus *Pareus* noster in lib. de fractione panis, c. 5. Cogita licentiam Ecclesiæ Pontificiæ & *Lutheranæ*, quæ, loco veri & alimentalis atque cibarii panis, nulla urgente necessitate, substituit *minutias numulariarum oblatarum*, quas *panis* vocabulo

122.

indignas judicat *Cassander* Doctor Pontificius, in Liturg. pag. 66. *Americanus* ille panis satis comode nutrit & hac parte veri panis officium plene præstat: quod dici de *hostiis pontificiis* non potest verè. Cogita licentiam *Lutherani* cujusdam ministri, qui, loco calicis Eucharistici, adhibuit cochleare, idque longæ alligatum perticæ, hoc, inquit, *est cochleare N. T.* das ist der *Beffel des Newen Testaments*. Documenta extant typis descripta. Utinam *oralis manducatio* non plus in Eucharistiam mali invexisset, quam officium symbolorum sacramentalium in significatione & præfiguratione consistens! Addo & hoc, sacerdotibus *Novogianis*, teste *Volaterrano*, olim concessum fuisse, necessitate flagitante, ut mysticum calicem, sine vino, ex mulso consecrarent: quia importari in regionem illam vinum non potuit.

In cœnâ Dominicâ panem *verum, alimentarium & cibarium* esse adhibendum, probat theologia tribus rationibus. 1. Quia hujusmodi panis usus est Christus. 2. Quia Ecclesia Apostolica eundem panem retinuit, ultra mille annos à nato Christo. 3. Quia inter hunc & corpus Christi verissima est analogia.

§. 5.

Excipiunt Animadverfores (1) *Rationes Wendelini stramineas esse. Probare enim exempla Christi & primitivæ Ecclesiæ nihil aliud, nisi licitum esse panem communi & cibario uti, quod à Lutheranis non negetur: nequaquam verò necessitatem aliquam illius usurpandi inducere* *.

* p. 549.
ch. 123.

R. 1. Solutio rationum mearum verè straminea est, quæ robur earum arguit. Cum enim substantiam symbolorum sacramentalium suo nobis exemplo designarit Servator, quis exemplum illud pro præcepto non habeat? Præsertim cum circa vinum tam rigidè id urgeant ipsimet A. ut mutationem hæreseos damnent. Et quis credat Servatoris exemplo tam religiosè Ecclesiam primitivam fuisse inhæsuram, nisi per id sibi præceptum esse præscriptum judicasset? Et quid tutius in tanti momenti re, quam sequi (præsertim si facilimè possis) exemplum ipsius Servatoris, quod fallere non potest, maximè verò si justa mutationis causa adsit nulla?

2. Eodem artificio, si quis necessitatem panis & vini propriè sic dicti in administratione cœnæ Dominicæ urgeret, & exemplo Servatoris astrueret, responderi posset, *stramineam hanc esse rationem*: Exemplo enim illo nihil aliud probari, quam licitum esse panem & vino in administratione cœnæ Dominicæ uti. Cur igitur tantopere in privatam *Beza* sententiam invehuntur *Lutherani*, qui Christi exemplo ad imitationem se non obligari opinantur: quâ circa fractionem quoque utuntur libertate?

Exci-

Excipiunt (2) *Si exemplum omnino ad accidentariam rationem referendum sit, non esse causam cur nostræ religionis homines panis cibarii fermentati necessitatem adeo propugnent, cum tamen ipse Christus azymos sit usus* *.

§. 9.

* ibid. th.

Re. Nota est contentio Ecclesiarum græcarum & latinarum de fermentato & azymo: quarum hæc azymi, illæ fermentati necessitatem asseruerunt, circa annum Christi 1054. Nostræ verò Ecclesiæ fermentati necessitatem non propugnant (vid. *Par. de fract. panis* c. 5. p. 94. edit. Ambergi an. 1600. & *Chamierum* T. 4. lib. 6. c. 4. n. 4.) etsi eo utuntur: quia azymi apud Christianos usus, abrogatâ lege ceremoniali, desiit, quem sola temporis tum suadebat circumstantia lege determinata. Interim nec Lutheranis, nec Pontificiis azymorum nomine molesti essemus, modò verum & alimentarium panem retinerent, quem à Christo & Apostolicâ Ecclesiâ acceperunt.

ead.

Excipiunt (3) *Inverti argumentum hoc modo: Is panis in S. cœnâ debet adhiberi, quo Christus in administratione cœnæ est usus. Sed Christus est usus pane azymo: Ergo* *.

§. 10.

* ibid. th.

ead.

Re. 1. De necessitate si loquatur *propositio*, non admittimus eam, nisi de essentialibus panis; atqui τὸ ἀζυμὸν non erat essentialiale panis: sed accidentale & separabile; quod sola temporis inducebat circumstantia, quâ abrogatâ, azymi desiit necessitas, quamvis veri & alimentarii panis manserit necessitas.

2. Assumptâ *propositione*, sic arguo: Is panis in S. cœnâ debet adhiberi, quem Christus in administratione cœnæ adhibuit. Atqui Christus in administratione cœnæ adhibuit panem usitatum, alimentarium, cibarium: Ergo. *Propositio* est Animadversorum. *Assumptio* ex historia Evangelicâ est manifesta.

Excipiunt (4) *Falsum esse panem cibarium, sive communem, ultra mille à nato Christo annos fuisse retentum; si de omnibus Ecclesiis hoc intelligatur. Orbicularium enim panem in administratione cœnæ adhibitorum meminisse Clementem Epist. 2. circa annum Christi 80. Epiphanium in Ancorato, circa annum 370. Chrysostomum, circa annum 380.* *.

§. 11.

* ibid. th.

ead.

Re. 1. Egregia verò consequentia! Panes orbiculares olim, tempore Epiphanii & Chrysostomi, in administratione cœnæ fuerunt adhibiti: Ergo *minutia numulariarum oblatarum*, vel hostiolæ rotundæ, quas *spumas & nebulas* appellant, modò in Ecclesia Pontificia & Lutherana usitatæ, sunt adhibitæ. Nihilne rotundum à pistore vel coquo parari potuit, præter *minutias numularias*, ut illic hostia fuerit, quod rotundum è furno exiit? Nonne &

panes nostri plerique omnes, qui in usu nobis quotidiano, rotundi sunt? Ad *Epiphani* locum, qui in hac controversia præcipuus est, jam pridem solide nostri responderunt, & nihil in eo præsidij *pontificias* & *Lutheranas* hostiolas invenire demonstrarunt. Videatur *Hospinianus*, hist. sacrament. part. 2. l. 4. c. 6. *Pareus*, in tract. de pane & panis fract. c. 4. *Anat. Mass* part. 4. pag. 249. & alij: Mirum ut sit ad *Epiphanium* adhuc provocari à viris doctis.

2. Ante annum à nato Christo 1000, in cœnæ administratione usitatas fuisse hostiolas *Pontificias* & *Lutheranas* nullo probari potest evidenti documento: ut in Liturg. *Cassander*. refert. Autor *expositionis ordinis Romani* testatur, suâ adhuc ætate corpus Domini ex oblationibus fidelium ab Episcopis, Presbyteris, vel diaconis in plerisque locis consecratum fuisse. *Dignysius* part. 3. cap. 3. de Ecclesiast. Hierarchiâ scribit, *presidem sacrarum coopertum & indivisum panem in frusta conscindere*. *Hieronymus Augustodunensis*, circa annum Domini 1120, scribit panes in modum denarii formatos & factos esse, cum Ecclesia numero quidem augeretur, sed sanctitate minueretur; & adhibitam quidem denarii formam, ut esset prodictionis Christi symbolum. Idem scribit *Durandus* in *Rationali* lib. 4. cap. 53. Videatur *Pareus*, de fract. panis cap. 4. ubi singulas annorum centurias à nato Servatore usque ad decimam percurrit, ante quam usum hostiarum *pontificiarum* in historiis nullum invenit. Sub *Honorio* 3, Papâ, circa annum Christi 1320, imago crucifixi Christi hostiolis imprimi cœpit, ad promovendum *transubstantiationis* commentum. Natæ dubio procul sunt sub *Nicolao secundo*, vel *Alexandro II*, vel *Gregorio VII*. circa annum Christi 1060.

§. 12. Excipiunt (3) rationem tertiam habere falsam hypothesein, modo negatam
* ibid. th. & refutatam *.
ead.

R. Quæ verò falsa illa hypothesis? Aut necessitas analogiæ inter signum sacramentale & rem signatam; aut defectus analogiæ hujus inter hostiam pontificiam & corpus Christi. Utraque verissima est hypothesis. Priorem jam pridem agnovit & ex scriptura didicit atque prædicavit *August.* Epist. 23. ad Bonif. Si sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sunt sacramenta, non haberent, omnino sacramenta non essent: Et vos ipsi analogiam in colleg. haud semel agnoscitis: non utique fortuitam, aut temerariam, sed divino institutam consilio: quo etiam nomina signorum & rerum signatarum permutantur, propter analogorum unionem sacramentalem; de quâ supra: *Schopperus* vester, in arte moriendi, pag. 109. ex hac causa panem & vinum, tanquam symbola sacramentalia, docet esse instituta, ut per vinum a' endi hominem ad naturalem vitam significetur vis & efficacia spiritualis

lis alimonia hoc est, corporis & sanguinis Dominici. Hanc analogiam vos nec refutastis, nec deinceps refutabitis: etsi verbis eam impetere & sugillare non definitis. Posteriores hypothese in quo fundamento negetis, deinceps videbimus.

His inquit, Wendelini rationibus elusis, firmo stat nostra sententia talo, quòd in Christiana libertate sit positum, in sacra cœna administratione panem cibarium, vel hostias orbiculares adhibere. Has sibi è manibus excuti per argumenta Wendelini non patiuntur.*

§. 13.

*ibid, th.

R. Elusa quidem, ut rectè dicitis, sunt Wendelini rationes, sed non elise: Tam firmo stat vestra sententia talo, ut veritatis admoto ariete non nutet tantum, sed & penitus corruat: Libertatem vobis in ea permittitis, quæ libera non sunt. Cumque Christi institutione hostias vobis è manibus excuti non patiamini, anne mirum, quòd mea vos argumenta non moveant? Omnibus illis fortior est oralis manducatio, palladium illud inexpugnabile, nimirum, post excogitatam substantialē & corporalem præsentiam oralemq; manducationem, opus erat pane non pane, quem non necesse esset dentibus comminueret, ne in, cum & sub eo dentibus quoque teri Christi corpus videretur: fingenda erat quædam quasi concreta spuma, quæ ex linguæ contactu, sine dentium officio, liqueceret, illæsa carne, quæ in ore manet & ad ventriculum transmitti necesse non habet, quia ubiq; est & in omnibus ventriculis ante oralem manducationem.

124.

EXERCITATIO CI.

Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus hostiæ orbiculares, pontificiæ & lutheranæ, oppugnantur.

Solutioni argumentorum nostrorum, quibus hostias numularias oppugnamus, theologi summi & incomparabilis Menzeri, præmittunt iudicium de argumentis, quæ hostiis opponere Papisticis orthodoxi solent, huiusmodi:

§. I.

Eorum, qui parvulos, rotundos panes, sive placentulas, tanquam Papisticas rejiciunt, argumenta talia tantaque sunt, ut pueris, quam eruditis theologis, digniora videri rectè possint.*

*ibid, th.

ead.

R. Nota nobis *Goliath* istius insolentia, quæ triumphum agere consuevit de iis, quos nunquam vicit, cui pueri & aini Doctores nostri sunt visi. In honoris hujus societatem venit quoque *Cassander* scriptor Pontificius doctissimus, qui in *Liturgicis* F. 66. scribit, oblatas ad imaginem numorum, & ad tenuissimam quandam & levissimam formam à veri panis specie alienissimam red. Etas panis vocabulo indignas esse, & propter eas Ecclesiasticum officium, ejusque religionem magnopere per omnem modum confundi. Interim fastus hic ἀθεόλογος & ab asserendâ veritate nos non absterret.

§. 2.

Rationes, quibus moti orthodoxi hostias Pontificias & Lutheranas in cœnæ Dominicæ administratione non adhibent, nec adhibendas judicant, tres adducit theologia.

Prima: Quia hujusmodi panis *nebulas* Christus non adhibuit in institutione & administratione, sed panem communi usu receptum atque cibarium.

Excipiunt Animadversores (1) contra conscientiam à Calvinistis hostias appellari *spumas* & *nebulas*, quibuscum nihil commune habeant. Probant, adductis causis *spuma* & *nebula* naturalis, hostiam suam non esse *spumam* vel *nebulam*: quia *spuma* est substantia spirituosâ ab aëris rarefactione producta, vel mixtu ex violenta aëris cum liquore agitatione: cujusmodi substantia non est hostia: *nebula* meteorum est, &c. quod affirmari de hostia nequit*.

* p. 550.
th. 125.

R. 1. Hostias, orthodoxis primis autoribus, *spumas* & *nebulas* esse appellatas, unde probaturi sint A. exspecto. Medicis & Pharmacopolis non infrequens est illa *nebularum* appellatio. Horum appellate conscientiam: cum his expostulate. Et ne autoritate singulari destitutus videar, nomino vobis *Johannem Bruijerinum*, *Campegium*, *Lugdunensem*, *Galliarum Regis Francisci I. Medicum ordinarium*, *Sitolog.* l. 6. c. 3. & 9. *Cælium Rhodiginum*, *antiq. lect.* lib. 26. c. 21.

2. Neque, si nostræ illæ essent appellationes, conscientia nobis scrupulum injicerent. Longè honestiores sunt, quàm multæ *Lutheri*, quibus ille Reges, Principes & alios doctos viros insignivit in scriptis contra Regem Angliæ, Ducem Brunsvicensem, Pontificem Romanum & orthodoxos. Probatio adversariorum ex consideratione *spuma* & *nebula* naturalis petita ridicula est, quam *Gerhardo* probari potuisse miror. Quis enim tam delirus, qui persuadere sibi possit, appellationes istas à nobis tanquam proprias adhiberi? Nullæne rerum sunt appellationes improprie & metaphoricæ ex affectionum factæ similitudine? Ite igitur & Servatorem accusate, qui *Herodem* appellavit *vulpem*. Quærite, quâ conscientia *vulpem* appellaverit eum, qui

non

non fuit bestia quadrupes, parva, cauduta, lustra sibi fodiens & in iis delitescens. Quærite, quâ conscientia *Phariseos* appellarit *progeniem viperinam*, cum tamen bestia reptiles & venenata non fuerint, neque in hanc editi lucem, ut solent *viperæ*.

3. Agnoscite igitur improprias esse appellationes illas, quibus utimur & hostias appellari *spumas* atque *nebulas*, quia *spumis* & *nebulis* sunt similes, ob raritatem, subtilitatem, levitatem, albedinem, caducitatem, nutriendi *ἀδυναμία* &c. Faceffat igitur impudens exprobratio calumniæ. Veritatem veneramur eique ubique assurgimus: vestra placita venerari omnia non possumus, quia veritatem illa non venerantur omnia. Interim negamus quoque spumam esse aërem rarefactum: etiam crasso aëre crassior est spuma*.

* ibid. th.
ead.

Fratres nostri, qui *Basilea* degunt*: *spumis* & *nebulis* vestris non utuntur. Quamvis enim panem vulgarem non adhibeant, tamen sapidum, masticabilem, alimentalem, vestrarumque *nebularum* dissimilem adhibent: etsi aliquid habere affinitatis videtur. Vellem sanè heic ab Ecclesia *Romana* abirent longius; quod à theologis, si per plebem liceret, impetrari facile posset.

Excipiunt (2) *Talem à Lutheranis adhiberi panem, qualem Christus adhibuit, nempe verum, azymum, pro tempore paschali, quo S. cœna fuit instituta.*

§. 3.
* ibid. th.
ead.

&c. Panem verum, cibarium, quamvis azymum, pro ratione festi, à Servatore adhibitum ultrò largimur. Hujusmodi verò panem esse *minutias numulariarum oblatarum & nebularum* quæ tantopere arrident *Lutheranis* & *Pontificis*, præcisè negamus; etsi τὸ ἀζυμὸν morosè non urgemus, ut nec alia accidentia, quibus à se differre panes veri, alimentarii & cibarii solent & possunt.

Secundaratio: Quia *Pontifices Romani*, contra Christi institutionem, loco panis alimentarii in cœnâ Dominicâ hostias instituerunt, postquam panem in Christi corpus transmutari populo rudi persuaferunt, & cœnam Dominicam in sacrificium transformarunt. Unde sine magno scandalo uti iis Ecclesia Christi non potest.

§. 4.

Excipiunt (1) *putare Calvinianos se in vocabulo hostia & oblata reperisse, non quod pueri in faba: quando cœnes & rotundos panes Lutheranos à Pontificis, sacrificii Missatici & transsubstantiationis autoribus, introductis stabilire laborant. Sed falli bonos viros & fallere. Oblatas temporibus Irenæi & Iustini Martyris in usu fuisse: porro oblationes illas à scriptura duci, hoc est, hostias appellari: indeque valde probabile videri appellationes hasce Eucharistici panis ab eo tempore,*

* p. 551.
th. 126.

tempore, concatenata quasi serie, ad hunc usque diem in Ecclesia Dei permansisse & durasse*.

Re. I. Equidem vocabula *hostia* & *oblata* in theologiâ non urgeo: etsi dubium est nullum, quin *metamorphosi* & *idolatriæ* stabiliendæ opportuna *Ecclesia Romana* visa sint hæc nomina. Postquam enim Dominicam cœnam in *sacrificium* transformarunt & quotidie offerre Redemptorem cœperunt, quid instituto accommodatius esse potuisset, quàm *hostia* & *oblata* nomina? Quæ tamen ego, ut dixi, jam non urgeo, & si verum atque alimentarium panem adhiberent Lutherani, nec *hostia* nec *oblata* nomina nos offenderent, quamvis suspecta. Interim præstaret (quod non diffiteor) in exprimendo sacramentali symbolo his abstinere nominibus, quæ Evangelicis Ecclesiis arridere non magis debebant, quàm tyranni appellatio olim honesta, si pio principi hodiè tribueretur. Accedit, quod appellationum harum causa in Evangelicis Ecclesiis amplius sit nulla, siquidem à communicantibus hodie nec panis nec farina, ut olim, ad usum Eucharisticum offertur & confertur. Remitto igitur vobis *pueriles fabas & fabulas*. Delectate vos iis.

2. *Minutias oblatarum numulariarum*, quales sunt hodie in Ecclesia *Pontificia* & *Lutherana*, ab Ecclesiâ Romanâ jam nimium inclinante & Missatifico sacrificio operante introductas esse, apud eos, qui in luce meridianâ nolunt cœcutire, extra omne est dubium. Testes habemus ipsos Ecclesiæ Romanæ scriptores, quos supra allegavi. Consulantur è nostris quoque *Hospinianus* & *Pareus*, quos supra quoque nominavi.

3. Temporibus *Irenæi* & *Iustini Martyris* *minutias* & *nebulas* illas in S. cœnæ usu receptas fuisse, ab omni etiam veritatis specie alienum est. Videatur historia singularum centuriarum in compendio recitata à *Pareo*, quem ante laudavi. De antiquitate nominum *hostie* & *oblata* quæstio jam non est: neque negaverim ego, Ecclesiam Romanam jam corruptam hæc accepisse nomina ab Ecclesia superiore & puriore.

4. Panem Eucharisticum in specie à scriptura appellari *Hostiam*, & quidem ad *Philipp. 4. vers. 18.* & *Hebr. 13. vers. 16.* falsum est: Brevitatis causa lectorem ad textum remitto.

* ibid. th.
ead.

Volunt doceri Animadverfores, quo tempore panis Eucharisticus defierit nominari *hostia* & *oblata**, quasi de origine vocis, & non rei, hæc esset quæstio. Novimus oblationis nomen antiquius esse substantia modernarum hostiolarum, rei que novæ antiquum esse datum nomen: *Hostias* quando Ecclesia cœperit appellare panes Eucharisticos, vos docete. Nomen illud ne jam quidem inter *Pontificios* & *Lutheranos* defuisse, res ipsa loquitur.

Exci-

Excipiunt (2) Pontificios, simulac transubstantiationem excogitarunt, §. 5.
*hostiarum modernarum autores non fuisse. Clementis, Epiphani & Chrysostomi temporibus jam notas fuisse: cum transubstantiationis figmentum ne Lombardi quidem tempore definitum fuerit **

* ibid. th.

R. 1. In ipso momento excogitatae transubstantiationis, vel duobus, tribus aut quatuor annis post, à Pontificiis introductas esse *minutias oblatarum numulariarum*, quales hodie visuntur, ego non affirmavi: quamvis originem earum ad tempora Romanæ Ecclesiæ variâ idololatriâ & in specie idolo Missatice corruptæ, verè retulerim: quod nec Pontificii scriptores dissimulant, ut supra ostendi.

ead.

2. Temporibus *Clementis, Epiphani & Chrysostomi* minutias istas & *nebulae*, vel *spumas* fuisse usitatas, præter omnem historicam fidem asseritur. Ad superiora hæc Lectorem remitto.

3. *Transubstantiationis* figmentum ante *Lombardi* tempora est natum, ut è nostris evidenter & historicè docent, *Mornau* de Eucharist. l. 4. cap. 8. *Hospin*, hist. sacrament. part. 1. lib. 4. c. 13. Verùm interim, quod idem scribit *Mornau*: *Necogitemus, monstrum hoc in tantam affatim immanitatem excrevisse: fuit, qui conciperet, qui gestaret, qui pareret, qui susciperet, qui lactaret, qui lamberet: multa prætereunt secula, ante, quàm certa illi forma constaret.*

Excipiunt (3) Si maxime concederetur *hostiarum usum* ex papatu ad *Lutheranos* devenisse, nil tamen obstare, quò minus sine nullo Ecclesiæ scandalo in Ecclesiis *Lutheranis* retineri possint: siquidem alio sine à *Lutheranis* adhibeantur, quàm ab imperitis monachis, & nemini scandalum præbeant *.

§. 6.

* ibid. th.

R. In papatu natas esse *hostias numularias* & cum transubstantiatione educatas, & ad *Lutheri* usque tempora propagatas, ex historiâ certissimum est. Acceperunt eas & in cenæ ulu retinuerunt magno scandalo Ecclesiæ Evangelicæ, quæ pluris fecerunt Pontificis Romani, quàm Christi institutionem. Hic enim panem, ille *hostiolas* panis indignas nomine, ut *Cassander* iudicat, instituit: de quibus *Romani ordinis Expositor, Bernoldus*, circa annum Christi 1089, ita scripsit. *Si nihil omnino debet fieri intra, vel extra templum Domini, absque mensurâ & ratione, videntur oblatarum minutie ad Christum & Ecclesiam nihil pertinere, quia sunt absque mensurâ & ratione: Non igitur possunt non esse ordinis à Christo instituti observantibus scandalosæ, & quidem hoc quoque nomine, quòd Pontificiæ idolatriæ sint characteres, quos in frontibus gestare eos, qui videri volunt è Babylone exiisse, iniquum est. Finis alius non excusat Animadversores. Non enim sunt facienda*

ead.

mala, ut eveniant bona. Etiam ab omni specie mali abstinendum, 1. Thes. 5. vers. 22. Interim tam fido hostiolarum patrocinio benè meremini de *Ecclesiâ Romanâ*, ut & corporali vestrâ præsentia atque *orali manducatione*. Majores vobis debent, quàm referunt gratias.

Tertiaratio: Quia *hostia & nebula* non sunt verus & alimentarius panis, adeoque analogiam cum Christi corpore non habent: quod probatur.

1. Quia non habent materiam panis proximam, hoc est, farinam & aquam ita elaboratam & dispositam, uti requirit verus & cibarius panis &c.

2. Quia non habent formam panis cibarii: propter defectum materialium dispositionum, quas requirit forma veri & cibarii panis.

3. Quia non habent finem & effecta veri & cibarii panis: non enim nutriunt & corroborant corpus, nec ad alios cibos adhibentur, sed potius nocent corporibus & impediunt coctionem &c. Vide theolog. pag. 398, 399.

§. 7.
* p. 552.
th. 127.

Excipiunt (1) *Supra expositum esse, quatenus inter symbola sacramentalia & corpus sanguinemque Christi analogia tolerari possit* *.

R. Tam esse necessariam inter symbola sacramentalia & res signatas analogiam, ut sine eâ nulla sint sacramenta, à nobis suprâ demonstratum est. Neque signa sacramentalia in specie & principaliter sic dicta unquam instituit Deus, in quibus conspicua non fuit analogia. Inculcat analogiam hanc *Lutherus* quoque, T. germ. 1. F. 173, 207, 208, 297. Sic longè ante *Lutherum & Calvinum*, *Beda & Rabanus*: *Quoniam panis carnem confortat, & vinum sanguinem in carne facit: ideo mysticè panis ad corpus, & vinum ad sanguinem refertur*. Et ante hos dudum *Cyprianus*, in Serm. de cœn. Potus, inquit, & esus ad eandem pertinet rationem: quibus sicut corporea nutritur substantia & vivit; ita vita spiritus hoc proprio alimento nutritur, & quod esca carni, hoc anima fides est, quod cibus corpori, hoc verbum spiritui, excellentiori virtute peragens æternaliter, quod agunt alimenta corporalia temporaliter & finaliter. Vos dicite quæso, cur symbolum sacramentale in Baptismo Christus voluerit potuis aquam, quàm arenam esse: in cœnâ corporis sui sacramentum potius panem, quàm vinum, & sanguinis potius vinum, quàm panem? Et tolerari tantùm analogia possit, non debeat?

§. 8.

Excipiunt (2) *Sententia mea hujusmodi argumentum opponi: Cuicunq; competit definitio veri & cibarii atque alimentarii panis, ei competit quoque definitum. Atqui hostiis Lutheranis competit: Ergo: Assumptio prob: quia verus & ali-*

& alimentarius panis definitur alimentum constans ex farina & quâ sic inter se commistis, ut crassiore humore per calorem externum absumto, ad unam masticabilem & nutrientem consistentiam redigatur*.

Re. Assumptionem nego. Ne illa quidem Animadversorum definitio hostiolarum orbicularibus & numulariis competit. Hostia pontificia & Lutherana non est alimentum, nedum communissimum; quod in descriptione panis requirit Johannes Forsterus, in disput. de fracti: panis, Wittenbergae an. 1609. th. 26. Pistorem quæso vel Pastorem nominate, qui pro alimento hostias præpararit: gentem, urbem, homines nominate, qui panis alimentarii loco utantur nebulis & hostiolarum pontificiis. Tu ipse periculum, Gerharde, cum tuis collegis & commensalibus facito; pro pane cibario & alimentario, per mensem tantum, non nisi nebulis & hostiolarum utimini. Equidem non dubito, quin citò rediturum vobis sit veri atque alimentarii panis desiderium, iique, qui, quod res est, ingenuè fateri voluerint, quæstionem status nebulis & spumis istis moturi.

* ibid. th.
ead.

De farina & aquâ, non quâvis, sed certâ & legitimâ proportionem, ad panem alimentarium conficiendum, miscendis & probè subigendis deinceps videbimus. Massa hostiolarum in lebetem aut olla cochleari leviter agitata, antè quàm ferramento inuncto & calefacto infundatur, ecquam habet consistentiam: Anne eam, quam habere veri & alimentarii panis massa solet? Minime verò: Instar liquoris crassioris, aut spumosi seri, diffluit ex farina defectu & aquæ excessu: qui, si in panis veri & alimentarii massâ occurrerent, spem panis veri & alimentarii pinfendi omnem tuæ quoque familiæ eliderent: Præterea tam sunt masticabiles vestra hostiola quàm alimentales: linguæ impositæ & saliva imbutæ liquefunt, ut masticatione operæ non habeant; quo nomine etiam à vobis commendantur, & aniculis edentulis, quæ masticare cibum solidiorem haud possunt, accommodatæ judicantur.

Probatio, quòd hostia panis verus alimentarius & cibarius dici possit, quia è farina vi ignis est cocta, idonea non est. Probatione supersedeo, ne eruditionem tuam, Gerharde, videar velle suspectam reddere. Aliud est loqui de pane in latissimo significato, quo pictus quoque panis dici panis ὀψάριον solet, aliud de pane σπυρίον & propriè dicto, verèque alimentali. Matthia Martinii, ad quem provocatis, in summâ sacrament. pag. 234. hæc sunt verba: Panis sanè sit: minus tamen idoneus est ad sacramenti usum, quod inusitatus, non alimentaris satis, quin etiam ob viscosum lentorem stomacho non conveniens & non aptus ad fractionem.

Excipiunt (3) Frustra excipi, ad materiam panis non tantum farinam & aquam,

aquam, sed & earundem justâ quantitate commistionem, subactionem & concoctionem pertinere : ut inde solida corpulenta, sapida & alendis hominibus idonea substantia evadat : quorum nihil in hostiis reperiatur. Causas, cur frustra hoc excipiat, adferunt tres : (1) Quia in hostiarum coctione, farina & aqua quoque commiscantur : ut subigantur, non esse necesse, neque ad essentiam panis facere : aliorum placentarum materiam quoque non subigi, & nihilominus inde panes confici *.

* p. 553.
th. ead.

R. Panis verè cibarius & alimentalis (qui *συνούμ* & panis est & propriè dictus, humanæ vitæ præsidium primum, indeque κατ' ἐξοχήν cor hominis roborare dicitur, Psal. 104. vers. 15.) pro materiâ habet farinam & aquam, non quicunque modo, sed legitima proportionem commistam, ita ut in alterutrius excessu vel defectu nimium non peccetur : neque leviter saltem commistam, sed & probè subactam, ut idonei & primarii alimenti dispositiones sortiatur, indeque formam accipiat panis veri, propriè dicti & cibarii. Negant quidem hoc Animadversores, in gratiam minutiarum pontificiarum, sed contra omnem rationem & experientiam negant. Medicos consulant, qui de ratione panis propriè dicti & alimentalis conficiendi scripserunt : quos inter Oribassus, lib. collect. medicament. ex Gal. c. 8. Matthiolus, in Dioscor. c. 78 Quercetanus, Dicet. pollyhist. c. 5. Bruyer, Sitolog. lib. 6. c. 8. Et Gal. lib. de facult. aliment. c. 4. Pistorum consulant & ex illis rationem conficiendi verum & alimentalem panem discant : vel collationem duntaxat instituunt inter *minutias orbiculares* & panem alimentarium verè & *συνούμ* sita dictum. Placentas quasvis ex *Apiciorum* culinæ magnâ varietate prodeuntes in panum propriè dictorum & cibarium numerum non habeo : quibus, ut & *hostiis* pontificiis, qui, nulla urgente necessitate utuntur, panemque, cujus copiam habent, verum & alimentarium in administratione sacramentali negligunt, longè minus sunt excusandi, quàm qui olim in *America* pane sunt usi *Americano*, hoc est, alimento, quod panis loco *Americani* fuit, satisque commodè nutrit.

S. 10.

(2) Quia nec soliditas, nec quantitas ad panis essentiam pertinet. Non soliditas, quia alias panes bis cocti essent præstantissimi : placentæ verò panes non essent neque similes. Non quantitas, quia in numero est accidentium, quæ substantiam non mutant *.

* ibid. th.
ead.

R. X. Qui norunt distinguere inter soliditatem & duritiem, facile intelligunt ineptam esse instantiam de panibus bis coctis : quamvis & hi, si rectè sint præparati & ex idonea confecti materiâ, benè nutrant, certè longè melius, quàm *minutia Pontificales* & *nebula*, quas in maria nautæ abjicerent, si

loco

loco panis biscocti offerrentur : melius, quàm aliæ placentæ *Apicianae* : ad eoque panis veri, alimentarii & cibarii nomine longè sunt digniores, quàm *nebulapapales*. Igitur soliditatem hæc oppono nebulosæ & fluxæ spumositati, quàm in *hostiis* observamus, in nullo pane vero & cibario propriè dicto, nec in similis, quæ cum placentis vestris malè confunduntur : Habent enim soliditatem pane dignam, neque, ut *hostia* vestræ, ad minimum aquæ contactum, in gluten abeunt : quo nomine etiam literis obsignandis jam pridem sunt adhibitæ, quia firmitus chartas conglutinant, quàm cera. Egregius panis !

2. Per *quantitatem* intelligo non ipsam panis magnitudinem, longitudinem, latitudinem, profunditatem, quàm sine ullâ speciei mutatione modò majorem, modò minorem in pane, & aliis ejusdem speciei substantiis esse posse vel pueri nōrunt : unde nec quantitatem ita simpliciter & absolutè nomino. Sed principia materialia juxta quantitatis proportionem commista, ut fieri in massa veri panis solet : in *miniaturarum* verò *papalium* massa non solet : unde spumosa & nebulosa manet.

3. Quod dicitis *quantitatem & soliditatem* è numero accidentium esse, quæ ipsam substantiam non mutant, id, pace vestra, simpliciter verum esse nego. Resumamus exemplum *Pygmæi* vestri *, cui etsi staturæ parvitas non obstat, quò minus æquè sit homo atq; gigas aliquis, tamen sub quavis quantitate non consistit & conservatur natura pygmæi humana. Nostis enim ex physicis viventia ad *maximum & minimum* esse determinata, & sub quantitate pulicis aut culicis non consistere naturam humanam, neque cum mole Elephanti naturam pulicis, aut culicis. Panis pistus jam etsi dividi in particulas homogeneas minimas potest, tamen pinsi minima quantitate, exempli gratia, milii aut Ciceris, non potest. Periculum facite.

* ibid. th.
ead.

(3) *Quia hostiola saporis & odoris expertes non sunt. Inferunt hinc, Wendelinum aut nunquam hostiam hujusmodi in manibus tenuisse, aut olfactus atque odoris sensu destitutum, aut egregium sophistam agere* *.

§. II.

* ibid. th.
ead.

& W. Hostiolas Pontificias in manibus sæpius habuit cum in Germania tum extra Germaniam, iisque, variorum populorum exemplo, in obsignandis literis sæpe est usus, cui rei panem verè alimentarium non servire deprehendit. Idem olfactus atque odoratus sensu destitutus non est, neque sophistam agit, etiamsi de hostiolarum sapore & odore pani conveniente hominique grato testari non potest : quia hunc nunquam deprehendit. Prodit se aliquis sapor, sed qui potius à pinguedine est, qua ferramentum, cui liquor spumofus infundi solet, inungitur, sive luilla, sive alia : etiam

caninam adhiberi in *Gallia* audiui: quod tamen in *Germania*, præsertim ad sacros usus fieri non dixerim.

§. 12.

Excipiunt (4) *Rationem*, qua forma hostiarum destruitur, nullam esse: magis & minus non variare speciem: adeoque nec panem ex quocunque materia confusione ortum ab eo, cuius materia probè subigitur, sive aliquot horarum spatio igne coquatur, sive subitanea coctione perficiatur, specie differre*.

* ibid. th.
ead.

Ex. 1. Etsi in qualitatibus per se non mutat speciem magis & minus: tamen alia substantiarum est ratio, quæ magis & minus sine mutatione speciei non admittunt: quia formæ earum ἐν αὐτῷ consistunt videatur *Zabarell.* de mitione.

2. Ad formam panis cibarii & alimentalis induendam requiritur materiæ dispositio certa, hoc est, iusta & proportionalis principiorum materialium mistio, iusta coctio, sine quibus panis verè cibarius & alimentarius non fit: neutra in *spumis & nebulis pontificis* reperitur: unde non gradu tantum, sed specie differunt à pane cibario & alimentario. Qualiscunque materiæ confusio, qualiscunque coctio non conficit panem alimentarium, qui suo fungi possit officio.

§. 13.

Excipiunt (5) *Defensa hostiolarum materia, defensa forma, finem quoque, seu effectum earum, defendi, nempe ut salubriter nutriendi, qualis in pane prædicatur. Provocant hæc ad experientiam, sponsonem faciunt, idem, quod panis cibarius, alimentum præbituram hostiam**

* ibid. th.
ead.

Ex. Malè defensa pontificiarum hostiolarum materia, malè defensa forma, malè quoque finis & effectus defenditur, contra omnem experientiam & rationem. Dicite, quæso, quem unquam *minutia* vestræ nutriverint, & salutariter quidem, instar panis alimentarij. Damnat eas *Galenus*, cum præstantissimis Medicis, quia infermentatæ sunt, *Bruyer*, *Sitolog.* l. 6. cap. 5. alimentariæ facultatis ab experientiâ nullum habent testimonium. Vos, quæso, exemplo & experimento vestro rei tam dubiæ fidem facite, & consilium, quod supra dedi ad exceptionem secundam, sequimini: Meum, αὐτὸς ἔφα, vobis non obtrudo: vos nec vestrum nobis obtrudite, & hoc postulate, uti vobis *hostiolas papales* inter panes propriè dictos referentibus, iisque virtutem salutariter nutriendi tribuentibus contra sensum, experientiam, rationem & Medicorum dogmata, fidem habeamus. *Hostiolarum infermentatarum* laudes apud *Galenum* nullas invenio. *Nostri* atas, inquit *Bruyer*. c. 6. c. 9. Pontificio quodam tenuissimo & candidissimo utitur: *nebulas vulgus* dicit. Qualis qualis fuerit, à *Galeno* damnatur. Debebant non librum tantum, sed & caput *Galen*i allegasse *Animadversores*: qui tamen primi non sunt,

sunt, qui ita timidè *Galenum* heic allegant : ex aliis transcripta hæc allegatio, ut & multæ aliæ. Dubio procul cap. 2. in auxilium vocatur. Atqui altum temporibus *Galeni* de hostiolis in specie silentium : altum in *Galeni* scriptis silentium. Nescio quid ex cap. 2. accommodari *hostiolis* possit, nisi πὸ ἀζυμῶν, de quo differit *Galenus*, sed ita, ut id minimè commendet aut sanitati posse conducere affirmet. *Concoctu*, inquit, *panes* sunt facilimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrimè subacti, quique in clibano igne moderato sunt assati. Qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodatus.

EXERCITATIO CII.

Vindicantur & defenduntur solutiones rationum,
quibus Lutherani hostiolas suas asserere, & pro pane vero
atque alimentario venditare conan-
tur.

§. I.

MEa hucusq; *hostiolis pontificiis*, seu *farinaceis foliis*, ut nonnulli appellant, opposita argumenta vindicavi. Pro asserendis *nebulis* istis præcipua *Lutheranorum* argumenta proponit & solvit *Theologia*, pag. 399. Cumque *Eckhardi* potissimum argumenta delegerim, pro *Eckhardo* bellum mihi indixit, præter *Gerhardum*, *Iohannes Major*, *Theologiæ D.* & in eadem *Academia Salana* professor. Cujus ad spectum me non posse sustinere supra ex *Gerhardianis* velitibus non nemo affirmavit. *Thrasonicam* hanc jactantiam ego *D. Majori* non imputo, qui dubio procul modestius de se & honestius de aliis sentit, quàm indomita illa, & in omnes excessus præcepta adolescentia. Miror tamen à *Gerhardo* illum tolerari fastum potuisse. Respondentem habet *D. Major*, quem & supra *Gerhardus* habuit, *Eckhardi* filium : qui, cum præ se parum ferat modestiæ, quæ quidem juveniculum decebat, à me verbum non auferret ; nisi præsidem haberet *D. Majorem*, qui suum facit, quicquid Magister hic rerum & verborum spirat.

Sed, missis hisce, in arenam descendamus & ad rem ipsam veniamus : Prima nobis congressio erit cum *Collegio*, quod postquam uno halitu difflavit solutiones argumentorum *Eckhardianorum*. (Ex his, quæ dicta, inquit, facile colligi potest, quid *Wendelinianis* exceptionibus ad *D. Eckhardi* argumenta responderi possit & debeat : quare nobis *crambem* his coctam apponere nolentibus
W. ipse

W. ipse ex hæcenus dictis suis ratiunculis responsiones formare poterit, quasi eludere sit elidere, & contemnere solvere) duarum rationum, quibus Eckhardus
 * p. 554. non utitur, vindicias molitur *.

th. 128.

& Hæc responsiones prius quàm recitem & solutiones vindicem, hoc tantùm Lectorem monco, ex iis, quæ dixit hucusque collegium pro *minutis Pontificiis*, quæque dictis nos reposuimus, facilè colligi posse, verissimas esse solutiones *Wendelinianas* ratiuncularum *Eckhardianarum*, & solidas, è dictis Animadversorum, elisiones solutionum nostrarum formari non magis posse, quàm ex arenulis necti funes nauticos.

§ 2.

Prior ratio *Lutheranis & Pontificiis* communis hujusmodi est: *Non datur panis in Eucharistiâ ut nutriat corpus: Ergo vis nutriendi in eo non requiritur necessario.*

Respondet theologia negatione consequentiæ: quia requiritur nutriendi vis, non ut corpora nostra in usu actuque cœnæ Dominicæ nutriantur, sed ut vis corporis Christi in animabus nostris spiritualiter nutriendis repræsentetur & obfignetur: quod utique panis non præstaret, si vim nutriendi nullam haberet, pag. 399.

Excipiunt Animadversores (1) *Se non posse credere à Lutheranis quodam Theologo ita formatum esse argumentum: siquidem concedere videatur, nutriendi vim hostiis inesse nullam* *.

* ibid. th. ead.

& Si vel maximè *Lutheranorum* ita nemo formasset argumentum, anne propterea ratio *Lutherana* non esset? Nil de cedit rationi sive in syllogismi formam compingatur, sive nudè extra eam proponatur. Urgentibus nobis in pane Eucharistico vim nutritivam, propter analogiam sacramentalem, &, ex defectu ejus, *minutias hostiolarum* repudiantibus respondent *Lutherani*: In symbolis sacramentalibus analogiam illam non requiri necessario, adeoq; nec in pane Eucharistico, cum non propter ventris impletionem, sed sanctificationem institutus sit: non ut sit corporis nutrimentum, sed exhibendi corporis Christi instrumentum. Quis logicus neget rectè hinc formari rationem illam, quàm *Lutherani* tribuo? Illam vero rationem & responsionem *Lutheranam* non est quod è longinquo petamus: totidem concepta & prolata est verbis ab ipso *Gerhardo*, vindicat: *Eckhard* part. 2. q. 2. th. 6. Interim nullius esse momenti facile do, neq; nutriendi vim à *Lutheranis* tribui *nebulis* illis *Gallicis* ignoro.

§ 3.

Excipiunt (2) *Si quis Lutheranus hoc utatur argumento, in conclusione per vim nutriendi eum intelligere nutritionis actum secundum, qui aequè in Calvinianorum panibus Eucharisticis quantitatis diminutione impediatur, atque in*

* ibid. th. ead. *hostiis* *.

& Agno-

R. Agnoscunt igitur *Lutherani* in hoc symbolo Eucharistico necessitatem virtutis nutritivæ, saltem quoad actum primum, adeo ut negent symboli hujus rationem habere posse quod vim nutriendi nullam habet : quod & orthodoxi volunt, & hoc nomine *hostias glutinosas* improbant, tanquam ineptas ad nutriendum & humanæ valetudini noxias.

Hac declaratione magistrali præmissâ Animadverfores.

S. 4.

Extipiunt (.) *Dari quidem inter symbola sacramentalia & rem sacramenti cœlestem pulcherrimas analogias nevisquam tamen symbolorum istorum sacramentale officium in analogiis istis consistere : imò quando symbola ista in officio suo sacramentali spectantur, proprietates illorum naturales minimè attendi debere* *.

R. 1. Symbolorum sacramentalium officium non esse significare, * *ibid. th. cad.*
signare, ἀναλόγως repræsentare res cœlestes, planè falsum & contradictorium est, toti contrarium veteri & sinceræ Ecclesiæ, cujus testimonia de signis, sacramentis, typis, antitypis, figuris, imaginibus, similitudinibus &c. supra produxi : allegavi etiam paulò ante *Lutheri* locos de analogiâ sacramentali : supra, præcipuè ad disput. 9. ex scripturæ phrasibus & symbolorum sacramentalium inductione eandem probavi. Symbolum sacramentale est verbum κατὰ συνθήκην significat : visibile analogiâ suâ naturali ad rem cœlestem à Deo applicatâ & relatâ per institutionem singularem, propter quam etiam ab ipso adhibetur. Et dicite quæso, cur panem potius ad hoc symbolum sacramentale Christus delegerit, quàm olus aliquod ? Cur vinum potius, quàm aquam ? Longè religiosiores hęc sunt Pontificii Doctores. *Durand. q. 1. in prim. Non omne elementum est materia cujuslibet sacramenti : sed illud, quod ex naturâ suâ habet aliquam similitudinem cum effectu sacramenti : Contaren. Res sensibilis est sacramentum, quæ naturâ constat, & habeat oportet ex insitis à naturâ similitudinem quandam cum re, quæ spiritualiter agitur : idè addit Hugo, similitudine representans. Bellarm. Quartum (sacramento constituendo necessarium) ut hoc signum habeat cum re, quam significat, analogiam & similitudinem aliquam : ubi allegat illud Augustini, si sacramenta quandam similitudinem earum rerum, quarum sunt sacramenta, non haberent, omnino sacramenta non essent : allegat quoque Patrum Græcorum ἀντίτυπα ; quod vocabulum, inquit, significat rem ita similem alteri, ut cum illâ quasi certare videatur de formâ : ut si depicta imago ita probe & quasi ad vivum rem exprimat, ut non imago, sed res ipsa videatur. Hæc Bellarm. Dicite, cur olim Agni paschalis ossa confringi non debuerint ? Annon propter analogiam, ut integra ea inter sacramentum & rem sacramenti, venturum passurumque Messiam, esset : Unde*

Unde & Christo confringi ossa noluit Deus, ut typo responderet antitypus, Joh. 19. v. 33. 36. Ita Paulus in cœnâ quoque analogiam explicat, quæ est inter unitatem panis Eucharistici & unitatem corporis participantium, 1. Cor. 10. v. 17. Tu, Lector, ex hisce agnosce singularitatem & novitatem sententiæ *Lutheranæ* tanto cum fastidio necessitatem sacramentalis analogiæ repudiantis: Quasi vasa rerum & substantiarum cœlestium substantialiter propinquarum esse desinerent, si per officii rationem similitudine suâ significare & repræsentare deberent: Vel quasi *oralis manducatio* aliquid detrimenti propterea pateretur.

2. Proprietates signorum sacramentalium naturales spectari non debere in officio illorum sacramentali, perinde est ac si dicas, in prædicatione verbi audibilis, quando suo fungitur officio, non esse attendendum ad significationem ejus. Adeò dementat hosce homines *oralis manducatio* & præsentia corporis Christi in, *cum* & *sub* pane os corporis ingredientis: etiam si profanus hypocritæ animus forte nihil minùs cogitat, quàm sanctissimum hunc cibum ejusq; vim cœlestem. Piorum quorundam, si *Luthero* credimus, cujus verba ad p. 545. th. 120. allegavimus, in actu *oralis manducationis*, tanta est devotio, ut etiam invocationis & venerationis divinæ obliviscantur. Mirum religionis & devotionis genus, quod à superstitione plebeculæ sensibilia sua idola colentis & à verò Deo cogitationes avertentis non adeò differre mihi videtur.

§. 5. Parùm theologicè in hanc sententiã torquentur scripturæ dicta, 1. Cor. 11. v. ult. 1. Pet. 3. v. 21. ut & canon *concil. Nicæn.* *. *Pauli* locus aliud nihil vult, quàm à Dominicâ cœnâ distinguendum & separandum esse convivium vulgare. *Petri* locus salvandi vim Baptismo tribuit, non respectu elementi sensibilis sordes carnis naturâ suâ purgantis, sed respectu rei cœlestis fide verâ apprehensæ. Hoc cine verò est cogitationem ab analogiâ abstrahere? Neque aliud sibi vult canon *concilii Nicæni*. Qui panem Eucharisticum sumunt non ad *saturitatem*, sed ad *sanctificationem*, nihilominus consideratione panis terreni, tanquam verbi visibilis, ad vim cœlestis cognoscendam & verâ fide apprehendendam excitari debent.

§. 6. Excipiunt (2) *Debuisset dicti Augustiniani; Nisi sacramenta quandam similitudinem &c. locum nominari, ut cum antecedentibus consequentia conferri potuissent. Sed hunc esse Calvinianorum morem. hinc inde ex Patribus quadam decerpere, iidemq; suum errorem palliare, locis non allegatis, ne dolus innotescat* *.

* p. 555. th. ead. R. 1. Admodum hospites in *Augustino* oportet esse Animadversores, si, quo loco celebris illa *Augustini* sententia, toties à senatoribus in doctrinâ sacra-

sacramentorum laudata, exstet ignorant. Locum cur hæc non allegaverim, causa hæc fuit, quia supra allegavi, Theol. pag. 325. Facile potuissem vobis succurrere, si hæc vos hæsitaturos persuadere mihi potuissem. Et quæ hæc in *Gerhardum* cadere suspicio potuisset? Legite Epist. 23. ad Bonif. Antecedentia cum consequentibus conferte. Ipsam illam, quam volumus, *Augustini* sententiam esse, si volueritis, facilimè intelligetis. Videmini tamen noluisse intelligere, quia vestro non servit foro.

2. *Calvinianorum* esse morem, hinc inde ex Patribus quædam decerpere, ad errores suos palliandos, locis non allegatis, ne dolus innotescat, calumnia est vobis familiaris. Procul ab orthodoxis dolus, procul studium palliandi errores. Vestræ sunt hæc artes, vestræ proprietates, quæ nobis non communicantur. Cum vestris nostra qui scripta contulerit, in locorum allegationibus vobis diligentiores esse scriptores nostros nullo negotio deprehendet. Nunquamne vos sine libro & paginâ allegatis? Imò verò quoties in hoc ipso collegio? Non longe hinc digredi necesse habemus: inspicite colleg. pag. 549. ubi pro *hostiolis* vestris *Chrysostomum* allegastis, sine libro & pag. Laudastis *Richard. de S. Vict.* pag. 522. sine libro & pag. &c. Quid si vestra hæc vobis reponam: *Mos est Lutheranorum hinc inde &c.* Sed forsan duo cum faciunt idem, non est idem: Tantùm columbas censura vexat.

Excipiunt (3) *Sententiam Lutheranam his Augustini verbis non impugnari: quòd ita à Patribus nō dependeant Lutherani, ut ubiq; authenticos esse censeant*. §.7. * ibid. th.

R. 1. Quæ vero illa consequentia? *Patres ubique Lutherani non sunt authenticæ: Ergo quando iis contradicunt, sententiam ipsorum non oppugnant: vel autoritate Patrum non oppugnantur.* Aliud est oppugnari, aliud expugnari. Potest oppugnari etiam quod non expugnatur. Obijcimus vobis *Augustinum* contradicentem & sic rectè dicimur autoritate *Augustini* sententiam vestram oppugnare: quantacunque tandem apud vos sit *Augustini* & aliorum Patrum autoritas. ead.

2. Illa *Augustini* contradictione hoc evincimus, vos à puriorum illorum temporum doctrina defecisse, & nostram de analogia sacramentali doctrinam non esse novam, sed olim in Ecclesia latina puriore receptam & approbatam, quamne jam quidem *Pontificia* corruptissima contemnit. Ut paulò ante vidimus.

3. Quanta sit Patrum apud *Lutheranos* autoritas, supra vidimus. Interim non planè nulla est, quando adversus orthodoxos torqueri videtur posse: nulla, quando errores vestros arguit, iisque contradicit.

Hactenus prior ratio: Posterior *Lutheranorum & Pontificiorum* est. §.8.

Quia hostiola sunt commodiores pro senecionibus & aniculis edentulis, quæ solidior.
 * ibid. th. rem panem nequeunt comminueré *.
 ead.

Respondet Theologia, inane hoc effugium esse: Cibarium panem, exemplo Christi, posse adhiberi, ut apud nos fit, qui etiam ab edentulis comminui & commodè deglutiri possit. Aut forsan apud *Lutheranos* seneciones & aniculæ edentulæ non nisi hostiis nutriuntur?

Excipiunt: *Argumentum hoc esse secundarium & à Lutheranis non adeò urgeri* *.

R. Mirum, quod non planè negaverint *Lutheranum* esse, ut *Hutterius* olim, qui tam puerili argumento *Lutheranos* uti negavit: sed contra fidem historicam. Expressè enim eo utuntur *Wittenbergenses* in resp. ad *Anhalt. Reform.* pag. 120, 121. Est igitur *Lutheranum*, quamvis secundarium: urgetur, quamvis non adeò. Etsi prudentiores intelligunt indignum esse theologo, adeoque mallent à nullo unquam usurpatum. Interim si omnia illa negligenda essent à *Lutheranis* argumenta, quæ minus nos urgent, quid fieret disputationibus & collegiis *Lutheranis AntiCalvinisticis*? Quàm raræ in spatiosis illis agris essent Ipicæ!

§. 9.

Jam ad D. *Majorem* me converto, qui cum respondente suo M. *Eckhardo* à solutionibus meis vindicare argumenta *Eckhardiana* pro hostiolis, seu minutis orbicularibus, in S. cœna retinendis, conatur.

Primum Eckhardi in fasciculo argumentum est. *Placentula orbiculares, quæ Lutheranis in usu sunt, constant ex partibus essentialibus panis, farina & aqua inter se mistis, & calore humorem absumente ad unam masticabilem consistentiam redactis. Ergo sunt verus panis.*

Theologia negat antecedens: Habent quidem propinquam materiam panis, *farinam & aquam*; sed formam non habent, per quam panis est cibarius & verè alimentalis; ut supra ratione nostra tertia ostendimus: quæ repetita Exercit. præcedente.

Excipiunt vindices nostri (1) *Occurrere in verbis meis contradictionem: dicere me hostiolas habere materiam propinquam panis: paulò post verò negare*

* Vindic. materiam panis proximam habere *.

part. 2. q. R. Vanitatem Exceptionis ipsi agnoscunt, quando ajunt, *fortasse mihi*
 2. th. 1, 2. *aquipollentia non esse, proximam & propinquam*: Ita est. Datur materia remota, datur propinqua, datur proxima. Remota hominis materia sunt elementa: propinqua, semen & sanguis: proxima, corpus humanum organicum. Proxima materia non est nisi ea, quæ omnes illas habet dispositiones, quas forma necessariò præsupponit, & quibus præsentib. forma naturaliter est præsens:

præfens: quod in *propinqua* non fit, cui ultimæ defunt dispositiones: quæ in *nebulis* quoque istis non sunt, ad præsentiam formæ panis cibarii & verè alimentalis necessariæ.

Excipiunt (2) *Hostiolas convenire definitionem panis: alimentum ex farina & aqua inter se commistis constans, usque ab igne ita percoctis, ut crassiore humore absorto, ad unam masticabilem & nutritiam consistentiam redigatur* *. §. 10. * ibid. th.

R. Hanc definitionem & applicationem ad pontificias & missaticas *hostiolas* superiori Exercit. in vindicat: rationis meæ tertiæ excussi, & per eam *nebulas* istas in verè & alimentarii panis censum non referri, prolixè ostendi. *Delirium* scilicet ei est, ut vestra vobis reponam, qui *nebulas* istas missaticas verum, cibarium & alimentalem esse panem sibi imaginatur. Neque satis exquisita est definitio, sed definito latior: quæ massæ etiam non panis potest accommodari, si non hominib⁹, saltem bestiis quibusdam aliquo modo nutriendis aptæ; quam propterea panem esse sani iudicii homines non dixerint.

Excipiunt (3) *Materiam hostiarum ordinariam & vulgo receptam esse farinam & aquam: formam esse massæ debito modo mistæ & subactæ certam consistentiam & velut proportionem. Hæc in hostiis Lutheranis conjuncta esse, vel in vitis Diis Calvinisticis* *. §. 11. * ibid. th.

R. 1. De materia *propinqua* nulla est controversia: sed de proxima, ut ante monui. Materia *propinqua* carnis & sanguinis eadem & ossis est materia, neque tamen propterea caro os est, vel os caro &c.

2. *Formam* hoc modo descriptam inesse hostiis Lutheranis, nego. Hæc n. forma cum vitalitater nutriendi necessario est conjuncta: quam inesse orbiculis missaticis negamus vel in vitis Diis Lutheranis. Farinæ & aquæ iusta & proportionalis mistio, qualem requirit panis alimentarius, in hostiis non est: subactio, qualem veri & cibarii panis massa requirit, in spuma illa glutinosa non est: quamvis ad aliquam consistentiam à calido inuncto fermento redigatur liquor ille glutinosus cochleari leviter agitatus. Unde & vim nutritivam, quam in pane scriptura prædicat, non habet, cor non confortat, sed valetudinem potius affligit: quod evidenti est argumento, verum & alimentarium panem non esse.

Excip. (4) *Hostiolas saporem quoque & odorem emittere, sensu teste & experientia, à qua dissentire Giganteum* *. §. 12. * ibid. th.

R. Veri & alimentarii panis saporem & odorem ab hostiis emitti, ead. contra sensum & experientiam affirmatur: quod insanum est.

Excip. (5) *A Martino concedi hostias esse verum panem, à Bucano vocari panem, à Bucero non rejici, à Parco scribi materiam & formam panis esse adia-phoram* *. * ibid. th.

Re. 1. Vindicibus nostris repono illud Collegii : *Est hic Lutheranoꝝ mos hinc inde è doctõibus orthodoxis quadam decerpere, iisdemque fraudes palliare, nec libris, nec locis allegatis.* Provocant vindices ad *Martinium, Bucanum, Bucerum, Pareum*, sine ulla ullius loci allegatione. Suspecta mihi hominum horum fides, & antecessorum terrent vestigia, quando mala fide citare Nostròs, etiam quando libros & paginas notant, ipsis tritissimum. Testes mihi *Animadv. nostri*; quos ἐν αὐτοφώγῳ sæpe hæctenus deprehendi & in ruborem dedi.

2. *Martinii* sententiam supra produxi inimicum *Lutheranæ*. Si panem vocat *Bucanus*, admodum lato significato vocem accipit; quo etiam homonyma idem nomen commune habent. *Bucerus* quid & quatenus non rejecerit, tum patebit, ubi locus fuerit allegatus. In scriptis Anglic. p. 459. scribit *Bucerus*, in pane, qui in libro sacrorum Anglic. describitur, requiri à nonnullis spissitudinem majorem, ut veri panis speciem plenius obtineat: quorum sententiam ipse non improbat: adeoque concedit plenam veri panis speciem in *Anglicanis Ecclesiis* & sacra Eucharistia tum non exstitisse, quævis eam, quæ exstitit, plenè non describat. *Pareo* scribent *formam panis externam*, hoc est, figuram esse *adiaphoram*, facilè subscribo: materiam quo sensu appellet *adiaphoram*, patebit è loco, qui adhuc allegandus est. *Affelmanni* chartæ mihi ad manus non sunt. Solus ille idoneus in hæc causa testis non est. Locorum allegatio plus apud me ponderis habuisset, quàm *Affelmanni* nomen. Non probari *Pareo* minutias orbiculares *missaticas*, extra omne est dubium.

§. 13.

Secundum Eckardi argumentum. Panis grandioris & cibarii usurpationem verba institutionis non præcipiunt. Ergo illa non est necessaria.

Respondet Theologia, antecedens, de pane cibario, falsum esse: Christum in prima cœna panem adhibendo cibarium docuisse exemplo suo; quali debeamus uti: de quantitate nos non laborare.

Excip. (1) *Exemplum Christi adhibentis panem communem & cibarium hoc duntaxat probare, pane cibario & vulgari licitum esse uti, non probare esse mandatum & necessarium: Christianam inde evinci libertatem, non Calvinianam necessitatem* *.

*ib. th. 3,

4.

Re. In tanti mysterii institutione, in quo facere jubemur, quod Christus fecit, quis exemplum servatoris in iis, quæ à loci temporisq; circumstantia mutabili prorsus accidentalia non sunt, pro regula & lege non habeat? Sic n. & non aliter, ex fide proficiscitur actio, sine qua quicquid fit, peccatum est. Cum igitur panem cibarium & alimentarium adhibuerit Servator, quis credat sibi liberum esse, eo neglecto, adhibere non-cibarium, non-alimentarium, hoc est,

non-

non panem propriè dictum? Licentia hæc fuerit insolens, non libertas Christiana, quæ contra Christum cum Christi hoste sibi nihil permittit. Præit hæc nobis exemplum priscæ purioris Ecclesiæ, quæ contra exemplum servatoris hæc sibi nihil permisit, sed religiosissimè ad imitationem ejus *cibarium & alimentarium panem*, eumque communem, adhibuit, usque ad tempora, quibus numero quidem aucta, sed sanctitate imminuta fuit Ecclesia; usque ad tempora confictæ *transubstantiationis*, quam excepit *consubstantiatio*, hoc est, panis & corporis Domini substantialis propinquitas & ἀδιασσίω. Visa commodè *in, cum* & sub hac *nebula* latere caro; quæ oralem quoq; manducationem exhibet faciliorem minusq; laboriosam, quia dentium non adeò requirit ministerium; ut panis propriè dictus & cibus solidus;

Excip. (2) *Si exemplum Christi mandatum inferret, alium non fore adhibendum panem nisi azymum, quo Servator est usus: Attamen eo Calvinianos non uti**.

§. 14.

* ibid. th.

ead.

&. Christi cenam instituentis & certis ritibus symbolisq; administrantis exemplum in iis nos obligat, quæ à loci & temporis circumstantia nō sunt mutabilia. Unde patet instantiam de necessitate τὸ ἀζύμω nullam esse, vel, si nostra etiam probatio ab exemplo Christi petita simpliciter nulla sit, exemplo Christi nullo nos teneri: quod falsum & absurdum, etiam de sententia Forsteri vestri, qui in disp. de fract. panis th. 42. hoc ipsum Christi exemplum ait esse ἀξιωματικόν. Panem verò Eucharisticum à Christo adhibitum, quatenus fuit verus, alimentarius & cibarius panis, à loci temporisq; circumstantia esse mutabilem, quistam duræ frontis, qui ausit affirmare? Ad temporis lociq; circumstantiam ut pertinet diversorium, quod Servator sibi delegit, vespera, qua sacramentum hoc instituit & administravit, & discubitus pro more gentis (quæ omnia mutabilia esse nemo hodie negat) ita & τὸ ἀζύμων, quod lex illo tempore ad certos dies induxerat, cum alias in communi victu apud Judæos usitatum non esset: Longè alia cibarij & verè alimentaris panis ratio.

Excip. (3) *Se exemplum Christi & mandatum omnino sequi, & adhibere verum atque naturalem panem nempe azymum, ejusdem saporis & substantiæ cum eo, quo Christus fuit usus**.

§. 15.

* ibid. th.

ead.

&. Nihilominus, quàm exemplum Christi sequimini: usus est Christus pane vero, cibario, alimentario: *hostiola numularis* verus cibarius & alimentarius panis non sunt sed recens pontificiæ Ecclesiæ inventum, non fami sedendæ & cordi humano roborando, sed transubstantiationi commendandæ comparatum, pellucidum corporis humani pellucidum tegumentum, vel saltem levi momento dissipabilis *nebula*. Ejusdem saporis & substantiæ cum Christi

Christi pane esse tam audacter affirmant vindices nostri, ac si primæ inter fuissent cœnæ, & vel tum *minutias* suas cum *Iudaicis azymis* contulissent, vel particulas horum aliquas hucusq; asservassent, quib⁹ convinci modò dissidentes possint. Ejusdem saporis & substantiæ esse cum nostro cibario & alimentario pane manifestè falsum est.

§. 16. *Tertium Eckhardi argumentum: Placentula pontificia & Lutherana aqæ sunt idonea ad officium illud, quod panis à Christo distributus sustinuit, quàm panes cibarii. E. tam idoneus earum est usus in Eucharistia quàm panis cibarii.*

Respondet Theologia 1. *antecedens* falsum esse: quia panis à Christo distributi officium erat significare & obsignare fidelibus vim alendi animas nostras ad vitam æternam, quæ inest corpori Christi fide apprehenso: quod *placentula numulares* officium non præstant, quia salutarem alendi vim non habent, & non sunt cibus ille communis, quo cor hominis confortatur.

2. *Consequentiam* quoq; solidam non esse: quia à divina lege non recedendum, adeoq; pro iis, quæ à Christo præcepta sunt, simili pro arbitrio nostro non sunt reponenda: nempe, nisi evidens sit mutabilitatis ratio.

§. 17. Excipiunt contra primam responsionem (1) *panem à Christo in Eucharistia institutum esse non analogicè, sed organicè: non propter ventris impletionem, sed sanctificationem: non propter significationem, sed exhibitionem: non ut sit corporis nutrimentum sed exhibendi corporis Christi instrumentum* *.

* ib. th. 5, 6. R. Panis Eucharistici usus est & *analogicus & organicus*: utrumque requirit natura sacramenti: ideoque corporis Christi exhibendi est instrumentum, quia in natura sua consideratus est efficax corporis nostri nutrimentum, & idoneum cibi cœlestis significandi symbolum, etiamsi nutriendi corporis causa in actu cœnæ Dominicæ non adhibetur.

§. 18. Excipiunt (2) *Si vel maxime officium analogia concedatur, nihil tamen id facere contra hostiolas, quippe quæ per naturam ita sint comparata, ut corpora nostra bene alere, fovere adeoque & famem sedare valeant: quamvis ex accidenti non alant propter parvitatem* *.

* ibid. th. ead. R. Hostiolis quantâvis copiâ acceptis inesse vim salutariter alendi & fovendi nostra corpora, sine omni ratione & experientia, imo contra rationem & Medicorum testimonia affirmatur. Non tam fami serviunt sedandæ, quàm fastidio concitando.

§. 19. Excip (3) à Calvinianis etiam *tantum panis non dari singulis communicantibus, quantum ad actualem famis sedationem & corporis nutritionem requiritur* *.

* ibid. th. ead. R. Quid tum? Sufficit si vero utantur pane, qui per naturam suam salutariter nutriendi & corroborandi vim habeat, quamvis ex accidenti impediatur

pediatur nutriendi actus. Hujusmodi verò panis non sunt *hostiola papales*.

Excipiunt (4) *Neque, ut tantum exhibeatur, necesse esse, siquidem usus in S. coenâ non sit naturalis, sed sacramentalis* *.

§. 20.

R. Totum damus: Neque Christus tantum adhibuit; interim *verum, alimentarium & cibarium panem* adhibuit, quem à nobis quoque adhiberi per est. Talis verò non est *Pontificia nebula & spuma*.

* ibid. th. ead.

Contra secundam responsionem excipiunt: *Genus panis in institutionis tabulis prescriptum esse, non speciem. Mandatum inibi panis essentiam, non externa accidentia. Integritati igitur sacra Eucharistia nihil d. cedere, sive panis sit vulgaris, sive non vulgaris, sive crassus, sive subtilis. Non ergo confundendam rem ipsam cum conditione ejus plane accidentali* *.

§. 21.

R. De externis accidentibus panis non laboramus, neque tam sumus audaces, quam nostri vindices, qui *minutias suas papales* scribunt ejusdem esse saporis & substantiæ, cujus Christi panis cibarius & alimentarius fuit: Itaq; speciem superstitiosè non describimus, in essentiâ acquiescimus, cum quâ virtutem salutariter nutriendi & roborandi cor hominis necessariò conjunctam dicimus: Unde, exemplo Christi, panem requirimus verum, cibarium & alimentarium: sive quadratum, sive rotundum sit totum homogeneous, perinde est. Neq; figuram & parvitatem *hostiarum papalium* impugnamus, sed naturam earum cum *advantibus* salutariter, & eo modo, quo panis verus solet, nutriendi conjunctam: quæ causa quod nuspiam gentium pro pane alimentario adhibeantur, & panis *συνώνυμος* dictus non appellentur, nisi ab iis, qui suo serviunt errori. Nomine panis indignas judicat *Cassander*: ut supra vidimus.

* ib. th. 7.

Quartum Eckhardi argumentum: Placentula multorum seculorum consuetudine sunt in Ecclesiâ recepta, neque gravis est causa, ob quam abrogari debeant: Ergo nulla circa eas tentanda mutatio.

Respondet theologia 1. pro pane cibario militare plurium seculorum præscriptionem: hunc igitur potius retinendum, quam *hostiolas orbiculares*.

2. *Antecedens falsum esse*: quia graves earum abrogandarum sunt causæ: cum contra institutionem Christi ab Ecclesiâ *Romana Papali* sint institutæ, & ad symboli sacramentalis præstandum officium ineptæ panisq; nomine indignæ, vel de Doctorum quoq; Pontificiorum nonnullorum sententia, ut supra vidimus.

Adversus priorem responsionem excipiunt vindices: *in antiquissimis Ecclesiis panem integrum & magnum in administratione Eucharistia fuisse adhi-*

§. 22.

bitum, durantibus adhuc Eleemosynis, quibus integri panes offerebantur. Iam vero, Eleemosynis illis ex libertate Ecclesiæ abrogatis, etiam magni panis usum esse mutatum: quo usuri essent Lutherani, si adhuc in usu esset, ut in modo dicuntur iis, qui nunc in usu sunt*.

* ib. th. 8,

9.

R. Frustra hæc & præter rem dicuntur, vel ex Affelmanno repetuntur. Non n. quæstio est de magnis & integris panibus, nam & in nostris Ecclesiis panes adhibentur non integri, nō magni, sed ex integro, ante actum sacrum, in partes frangibiles divisi. Antiquitati *hostiolarum*, quam commendat *Eckhardus*, oppono antiquitatem majorem verè & cibarij panis in Ecclesiâ adhibiti, adeoque nullius esse momenti *Eckhardi* argumentum ostendo. Neq; morosè ego impugno abrogationem Eleemosynarum & oblationes panum integrorum, magnorum: jure an injuriâ id factum sit, non disputo. Panem verò in *non panem, non alimentarium*, ex libertate Christianâ, mutari potuisse nego: adeoque creare eos, qui *Romanam* Ecclesiam in errore prisci perseverantem sequi malunt, quàm *Christianam* antiquissimam, etiamnum dico. Errorem in theologia nulla seculorum præscriptio excusat.

§. 23.

Adversus posteriorem responsionem excipiunt (1) *falsum esse, hostias esse institutas contra institutionem Christi: panis cibarii & vulgaris institutio-*

* ibid. th. nem nullibi legi*.

ead.

R. Quo pane, quoad *ῥοζῶν*, Christus in primâ cœnæ institutione & administratione est usus, eum quoque instituit. Atqui pane, quod *ῥοζῶν*, cibario, in victu hominum usitato & alimentario est usus: Ergo hujusmodi panem quoque instituit. *Propositionis* ratio est: quia instituendo Christus administravit, & administrando instituit symbola sacramentalia, ritusque sacramentales; unde ad primam institutionem provocantes recurrimus ad primam administrationem. *Assumptio* ex historiâ Evangelicâ manifesta est. Qui negant se ullibi legisse panis vulgaris & cibarii institutionem, in historiâ Evangelicâ se planè hospites profitentur. Cum igitur *hostia Pontificia*, quoad *ῥοζῶν*, non sint panis verè cibarius & alimentarius, & tamen ab Ecclesiâ Romanâ sint institutæ; utique contra institutionem Christi esse institutas palam est.

§. 24.

Excipiunt (2) *Non posse præcisè & liquidè definiri, quando placentula Lutheranorum Pontificia in Eucharistia cœperint usurpari: & quidem à Papâ esse introductas difficilimum probatu esse*.*

* ibid. th.

ead.

R. I. Originem *nebularum pontificiarum* & natales jam ante ex historiis eruim⁹. Idem jam olim præstiterunt nostri, & in his *Hospinianus* & *Pareus*, quos supra allegavi. Qualis singulis annorum centuriis ulurgatus sit panis in Eucharistiâ, ex historiâ Ecclesiasticâ *Pareus* nolter docet. Cœpisse *denariolos*

in

in symbolum proditionis Christi formari, postquam numero aucta & pietate imminuta fuit Ecclesia, scribit *Hieronymus Augustodunensis*, circa annum Christi 1120. Autor *Expositionis Romani ordinis* testatur suâ adhuc ætate corp⁹ Domini ex oblationibus fidelium ab Episcopis, Presbyteris vel Diaconis plerisque in locis consecratum fuisse. Neq; refert qd dies & annus definiri præcisè non possit: Hic n. si ad veritatem historiæ planè necessarius esset, quid quæso reliquum nobis fieret de historiis? Ita nec *sacrificii Missatici* natalem diem vel annum præcisè possumus definire. Imò & natalis Christi annus apud Chronologos est controversus.

2. Probationem hanc tam difficilem ij esse docēt, quos confiteri pudet, quibus autoribus defecerint, vel in errorem inducti sint. Sub regno Pontificionatas esse & in Eucharistia usurpari cœpisse *nebulas*, liquidò demonstrant centuriæ à *Pareo* in suam redactæ, neque diffitentur scriptores Pontificii. Et quis quæso pius & religiosus Episcopus tantum sibi in Dominicam institutionem permisisset, ut panis symbolum mutasset in *nebulam illam Gallicam* à veri panis specie alienissimam & panis vocabulo indignam, ut *Cassander* Doctor Pontificius judicat.

Sed esto, inquit, à Papâ esse introductas, num statim abroganda? Non omnes ritus, qui in & à Papatu ortum sumserunt, sunt rejiciendi & intolerabiles: Libertas Christiana non patitur sibi legem statui.*

§.25.

*ibid.th.
ead.

R. Nulla de *adiaphoris* quæstio est: etsi & ritus novi veteris & purioris Ecclesiæ abrogatis ritibus ab Ecclesia Pontificia surrogati Ecclesiæ Christi, quæ à Pontificia discessit, suspecti esse meritò debent. Hoc urgemus, qd contra institutionem Christi, abrogato pane vero & alimentario, *minutias* istas Ecclesia Pontificia induxerit: hoc dolemus, qd Papæ potius, qm Christi institutionem vindices nostri eorumq; socij probent: qd libertate Christiana contra Christum abutantur, Christi q; exemplo se non teneri opinentur. Quocunq; tandem id fine faciant, factum suum nunquam nobis probabunt.

Excip. (3) *Probatum esse, quod symboli sacramentalis officium præstent placenta, th. 6.*.*

§.26.

*ibid.th.

R. Nihil minus probatum est. Nisi igitur prægnantioribus rationibus *Eckhardianorum* argumentorum solutiones impugnaveritis, & *Eckhardum* firmiore præsidio defenderitis, actum de ipso & argumentis ejus. Nunquam certè *rotundarum illarum minutarum* usum isto argumentorum apparatu orthodoxis persuadebitis.

Quintum Eckhardi argumentum: Placentula Lutherana cum pane, quo Christus est usus, & substantia & sapore conveniunt: Ergo:

Respondet theologia falsum esse antecedens, ut supra docui.

Excipiunt & se supra docuisse & demonstrasse definitionem, partes & proprietates essentielles panis convenire hostis Lutheranis: easdemque, quoad substantiam & saporem convenire cum pane, quo Christus in cœnâ primâ est usus.*

*ib.th.10

R. Hoc quidem affirmarunt, sed præter omnem rationem & experientiam; Ut demonstrarint, absit.

§.28.

*ibid.th.

ead.

Instant: Si placentula illa orbicularis non esset verus panis, tot seculis Ecclesia in usu cœnæ non habuisset verum panem*.

R. Quot seculis Ecclesia Pontificia, abrogato pane cibario & alimentario, ad Eucharistiæ usum adhibuit nebulas istas, tot seculis in usu Eucharistico verum panem non habuit: quod tanquam verissimum ultrò concedimus, idque Augustini pace. Imò à temporibus institutæ Missæ abrogata est cœna Dominica, quæ sacrificium non fuit, sed sacramentum.

§.29.

Antequam à symbolis Eucharisticis abeamus, adversus officium eorum sacramentale contra parvulos nos disputantem audiamus Goliathum Menzerum, cujus insolentem censuram supra §.1. nobis objecerunt Animadv. Disp. Jen. Tom.3. disp.8.th.5. Repetimus, inquit, nostrum syllogismum: nempe δις ἑκάτερος τὰ καλὰ: uno impetu, vel iterato prosternenda Calvinianorum analogia.

Quod convenire potest communiter omni pani & vino extra sacra cœnæ usum, illud non est sacramentale officium huius panis & huius vini, quod est peculiari verbo Christi separatum & sanctificatum ad usum sacrum & planè peculiarem, neque in eo potest consistere forma sacra cœnæ. Atqui nutrire corpus, sedare famem & sitim, exhilarare cor & ita (per comparisonem similium, nempe rei corporalis & rei spiritualis) præfigurare in corpore Christi alimoniam spirituale, convenire potest omni pani & vino extra sacra cœnæ usum: quod ex Ps.104.15 facile cognoscitur. Ergo nutrire corpus, sedare famem & sitim, exhilarare cor, & præfigurare in corpore Christi alimoniam spirituale, non est sacramentale officium huius panis & huius vini &c.

Propositionis veritas, inquit, est manifesta ex discrimine inter facultatem panis & vini naturalem in communi & quotidiano apud omnes homines usu & inter officium sacramentale panis & vini sanctificati in sacra cœnâ: siquidem panis & vinum sacra cœnæ, accepta divina vocatione, non jam sunt communis panis & vinum, sed sanctificata & separata ad usum sacrum, nempe, sacramentalem.

Assumptio extra controversiam verissima est: Psal.104. v.15.

R. I. Quis non actum credat de officio & analogia sacramentali symbolorum Eucharisticorum à Calvinianis prædicata? Sed salva res est. Argumentum puero dignius videri possit, quàm erudito theologo: ut verba sua Menzero reponam.

Examen

Examen incipiam à *conclusionem*, quæ ex parte nobis opposita, adeoq; hypothefi nititur per calumniã nobis affictã: nempe, docere nos, *nutrire corpus, sedare famem & sitim, exhilarare cor, esse sacramentale officium panis & vini Eucharistici*. Quis verò nostrũ hoc unq̃ affirmavit? Hoc est, qđ docemus & affirmamus: Panem & vinum naturali virtute nutriendi corpus, sedandi famem & sitim, roborandi & exhilarandi cor hominis, prædita, à Christo ad id esse ordinata & instituta, ut sint symbola sacramentalia, Eucharistica corporis & sanguinis dominici p nobis in mortem traditi & effusi; Esse autem symbola Eucharistica virtute sua naturali, ex institutione Christi, non tantũ repræsentantia corpus & sanguinem Christi, horumque spirituales & cœlestes virtutes in nutriendis nostris animab⁹: sitq; & fame spiritali sedanda; nec non fide nostra roboranda & exhilaranda: sed & dona & bona hæc cœlestia nobis obsignantia & exhibentia. Unde patet officium sacramentale panis & vini Eucharistici non esse nobis, nutrire corpus, sedare sitim & famem corporis &c. Sed virtutibus hisce naturalibus, ex singulari ordinatione divina, bona spiritalia analogã, certis ritibus intervenientibus, nobis significare, obsignare &c. quæ extra institutionem divinam sacrosque ritus fidelibus non significant, non obsignant, non exhibent: etiamsi extra sacramenti usum corpus nutriunt, famem sitimque sedant &c.

2. A *conclusionem* ad *propositionem* me convertor: quam etsi nos facile admittimus, tamen, stante hypothefi *ubiquetariã*, falsam esse dicimus. Ajunt n. *ubiquetarii* officium sacramentale panis Eucharistici esse, ut *in, cum & sub eo* sit *œdia & ætws* Christi corpus, adeoq; *in, cum & sub eo* os corporis ingrediatur. Idem ajunt, & per hypothefin *actualis ubiquitatis* coguntur fateri, omni pani & vino communiter, extra sacræ cœnæ usum, convenire, ut *in, cum & sub eo* *œdia & ætws* sit Christi corpus & sanguis, & *in, cum & sub eo* in edentium & bibentium ora ingeratur. Noti sunt *Manichæici* flosculi, de omnibus panibus, carnibus, caseis, piris, pomis, cantharis, funib⁹ &c. Christi corpus intra se habentibus: de quibus supra: quæ non possunt non admittere absurda, quicunque ubiquitatem actualem, sinè quã subistere *oralis manducatio* non potest, admittunt.

3. Ad *Assumptionem* pergo: Est & hæc ex parte falsa. Sacramentaliter præfigurare & manducantibus bibentibusq; obsignare spirituales in Christi corpore alimoniam, non convenit communiter omni pani & vino extra cœnæ sacræ usum: sed illi tantum pani, qui ex institutione Christi est sacramentum corporis Christi, illi tantum vino, quod ex institutione Christi est sacramentum sanguinis Christi: veluti non quivis annulus fidei conjugalis promissæ symbolum

symbolum est, sed ille tantum qui hanc in rem sponsæ datus est à sponso. En *Mentzeriani* syllogismi robur!

Ejusdem commatis sunt, quæ addit, thes. 8. & 9. *Diligenter monendi sunt sacramentarii, ut cognoscant tandem palpabilem suum errorem illum in analogiâ istâ suâ sacramentariâ ad formam cœnæ relata. Sicut panis & vinum conservant hominis vitam corporalem &c. Ita corpus & sanguis Christi reficiunt animam &c. Falsum est n. antecedens de pane & vino sacramentali & respectu ejusdem. Non enim in cœnâ manducamus & bibimus, ut corporalis vita conservetur, vel fames & sitis corporis pellatur. Non Apostoli jam cœnatæ sacram cœnâ usurparunt.*

Diligenter monendi sunt ubique tamen, ut agnoscant tandem palpabilem suam sophisticandi & frivole cavillandi libidinem. Analogiam corporis dominici & panis Eucharistici, item sanguinis dominici & vini Eucharistici, quando explicamus, officium sacramentale non in naturalibus symbolorum virtutibus & effectibus constituimus, sed in significatione, obsignatione & exhibitione rerum cœlestium per symbola sensibilia eorumque virtutes & effectus analogi. Neque dicimus in cœnâ nos manducare & bibere, ut corporalis vita conservetur, famesque & sitis sedetur: sed ut per symbola illa sacra, quæ vitæ corporalis conservandæ vim habent, vis & efficacia rerum signatarum figuretur, obsignetur & exhibeatur. Interim & ipsa illa sacra symbola in substantiam nostram abeunt, & sic vitæ conservandæ serviunt, quod nebulæ Pontificia & Lutherana non faciunt.

EXERCITATIO CIII.

Evincitur contra Animadvers. calumniam, veram corporis Christi præsentiam in cœnâ Dominicâ ab orthodoxis non negari.

S. I.

A symbolis sacramentalibus & terrenis ad præsentiam rerum cœlestium progredimur. Affirmat hæc theologia, orthodoxos veram corporis Christi in S. cœnâ præsentiam credere, nec de ea inter ipsos & Lutheranos controversari.

Tantum abest, ut hæc credant talia Animadv. nostri, ut potius habeant persuasissimum, nullum Calvinianum, imò nec Wendelinum quidem, ullam corporis Christi præsentiam in S. cœnâ ex animo affirmare*.

* Colleg.
pag. 555.
th. 129.

& Fructus hic est oralis manducationis! Quam dementati hi disputatores veram veri corporis præsentiam nullam possunt credere, nisi quæ in propinquitate substantiæ & ædiastasi consistit, adeoque in cœnâ Dominicâ os implet. Hanc cum unicè adorent, præter hanc nullam agnoscunt. Unde longius pro-

progrediuntur sibiq; persuadent, & quidem plenissimè, sine ullo hæsitati-
onis scrupulo, orthodoxos in S. cœnâ nullam credere præsentiam: Cùm aliquam
sincerè nos credere non tantùm sciamus & profiteamur, sed & fidei nostræ
testem habeamus eum, qui hominum corda scrutatur. Contemnimus igitur
temerariam hanc insolentiam iudiciorum *oralis manducationis* errore *δεδενασ-
μévων* & ex hoc conscientias nostras sugillantium.

*Sed criminationi suæ fidem nituntur facere è publicis theologorum nostrorum
scriptis & manifestis confessionibus atque testimoniis de præsentia corporis Christi
sacramentali. Provocant heic ad sectæ Calvinianæ Patriarcham, qui scribit,
corpus Christi tantùm esse in cœlo, & tanto à nobis intervallo distare, quanto cœlũ
à terra: Ad Martyrem, qui negat orthodoxos assentiri monstrosa (pontificiorum
& Lutheranorum) præsentia corporis & sanguinis Christi, negat ejici ex cœna,
quod in ea non est, nempe sensu pontificio & Lutherano: Ad Bezam, negantem
Christi corpus præsens esse localiter vel illocaliter, visibiliter vel invisibiliter, ne-
gantem corpus Christi ordinariè vel extraordinariè præsens esse, ubi cœna pera-
gitur: dicentem tam præsens Abraham fuisse, quàm nobis præsens est in Eucharistia:
Ad Piscatorem, negantem verbis illis, Hoc est corpus meum, significari ali-
quam corporis præsentiam*.*

§ 2.

R. Ignorantiam vel *διὰ τὸν ἀπὸ τοῦ πρὸς τὸν* proditis. Paucissimis me expe-
dio, & facilimè è telis araneorum, quibus utut muscas fortean possitis capere,
certè viros nunquam capietis. Et hi, quos allegatis, Doctores orthodoxi, &
alii, qui similia scripserunt, non nisi *monstruosam*, ut *Martyr* loquitur, *corporis
& sanguinis Christi præsentiam* negant, & ex hominum phantasiis ejectam cu-
piunt, cum *omnipræsentia* seu *ubiquitate* absurda. Præsentiam, inquam, quam
propinquitatem appellatis substantiali & *ἀδιασώστῃ*, quæ in, cum & sub
minutis numularibus & nebulis ita Christi corpus esse fingitur, ut unà cum iis
ore capiatur & oraliter manducetur; quam hyperphysicam, illocalem & in-
visibilè appellatis. Hanc Theologorum & Ecclesiarum nostrarum esse men-
tem, non ignorant, nisi qui omnia ignorant. Interim non omnem simpliciter
& absolutè negavi præsentiam corporis Domini in cœnâ è toties iteratis
theologorum & Ecclesiarum nostrarum confessionibus evidentius est, quàm
ut ullà egeat probatione. Illæ quibus sufficiunt, nihil sufficit. Quamvis igitur
corpus Christi tanto à corporibus nostris intervallo distet, quanto cœlum à
terrâ, tamen fidei in cœnâ præsentissimum est. Quamvis *Martyr monstrosa
præsentia* Christi corpus in cœnâ esse neget, tamen fidei præsentissimum esse
credit, eaq; manducari & nobis uniri. Quamvis *Beza* neget corpus Christi
propinquitate substantiali esse in terris localiter & visibiliter, vel, ut vos vul-
tis,

* p. 556.
th. ead.

tis, illocaliter & invisibiliter; tamen præsentissimum esse fidelibus in S. cœnâ affirmat. Qamvis *Piscator* neget verbis illis, *Hoc est corpus meum*, significari aliquam corporis præsentiam, (locum non allegastis) nempe visibilem vel invisibilem, localem vel illocalem, physicam, vel hyperphysicam, quæ sit propinquitas substantialis *in, cum & sub* pane: tamen omnem simpliciter & absolute præsentiam non negat. Confundunt vos & in faciem vobis contradicunt ipsi hi autores, aliam eamque veram corporis Dominici in S. cœnâ præsentiam agnoscentes & prædicantes.

§. 3.

Calvinum quæso audite pro se ipso loquentem, in consensione de re sacramentaria, quam allegatis, tract theol. p. 762. *Fatemur*, inquit, *Christum*, quod panis & vini symbolis figurat, verè præstare, ut animas nostras carnis suæ esu & sanguinis potione alat. Faceßat igitur putida illa calumnia, theatricam fore pompam, nisi re ipsa præstet Dominus, quod signo ostendit. Neque n. dicimus quicquam ostendi, quod non verè dicitur. Iubet nos Dominus panem & vinum accipere: interea spirituale carnis suæ & sanguinis alimentum se dare pronunciat. Unius rei non fallacem oculis proponi figuram dicimus, sed pignus nobis porrigi, cui res ipsa & veritas conjuncta est: quòd scilicet Christi carne & sanguine anima nostra pascantur: Videatur idem in *Admonit. ult. ad Westphalum*, p. 816, & p. 826 Nos eam, quæ fidei convenit, Christi præsentiam in cœna fatemur: Item: non obstat distantia, quò minus fruamur præsentia Christi, qualem scilicet desiderat fides.

§. 4.

Martyrem audite in ipso illo, quem allegatis dialogo, tom. 2. p. 93. *Interest* Christus cœna sua non tantum divinitate & spiritu suo, verum etiam corpore & sanguine, præsentia utiq;, non ut vos passim crepatis, reali, corporali & substantiali, sed præsentia fidei, quæ facit illa esse præsentia, quoad spiritum & animum credentium, quæ locorum spatio maxime distant.

Bezam audite ipso illo loco, quem allegatis part. 1. ad Aët. Colloq. p. 37. *Non negamus* verum illud corpus & verum illum sanguinem Domini nostri Iesu Christi verè quibusvis aecedentibus in cœna actione legitime præberi: sed mente, non corpore, nec ore sed fide percipienda. Idem p. 166. pluribus inculcatur & explicatur & ex Patribus probatur, *Augustino, Cyrillo, Vigilio, Fulgentio*. Similia ubiq; in nostrorū scriptis occurrunt: ut extremè impudentem vel rudem oporteat esse: qui neget orthodoxos veram corporis & sanguinis Christi præsentiam in S. cœnâ asserere. *A negatione speciei ad negationem generis non valere consequentiam*, etiam pueri norunt. Quam bene Animadversoribus nostris res hæc cesserit, tu lector, judica.

Mecum jam seorsim congregiuntur & nullam à me statui corporis Christi in S. cœnâ præsentiam, sesquipedali syllogismo probant:

Quicunq;

Quicumque removet corpus Christi, 1. à symbolo sacramentali, 2. à sacramentali actione, 3. ab ipsis communicantibus, 4. ab ipsa cœna; ille nullam statuit corporis Christi præsentiam: At Wendelinus removet corpus Christi 1. à symbolo sacramentali, 2. &c. Ergo.*

R. Si de præsentia corporali, hoc est, de propinquitate substantiali corporis Christi in, cum & sub pane Eucharistico, quæ oralis manducationis fundamentum est, vobis sermo, nil attinebat tam anxie probare, à me illam non statui, cum expressè eam tanquam absurdam improbem & rejiciam, unà cum Capernaitica manducatione, cui ancillatur: Si de quavis præsentia, tanto probandi conatu contra me nihil proficitis. Audiamus prosyllogismos, seu assumptionis probationes.

Primi membri probatio hujusmodi est. *Quod est memoriale alicujus rei, id ab eo, cujus est memoriale, abest: Atqui panis Eucharisticus est memoriale corporis Christi: Ergo: Propositio prob: quia memoria, secundum Calvinianos, est rerum absentium*.*

* ibid. th.
ead.

R. Si abesse non tantum negationem propinquitatis substantialis, sed & unionis omnisq; simpliciter præsentia indiget, propositionem nego: probatio inconsequens est: etiam si n. memoria & recordatio est rerum præteritarum, & certo modo, sive substantialiter, absentiū aut distantium: tamen, dum in mentem res præsertim sensibili organo animæ exhibitæ & præsensu constitutas venire facit, menti aliquo modo præsentis sistit: quæ imprimis de memoriâ, seu recordatione fidei tenendū: siquidem fides est ὑπὸς αἰσῶ τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἑλεγχ. τῶν δὲ βλεπομένων: fides est, quæ Christo etiam homini in serimur corporisq; ejus mēbra reddimur, per quæ in nobis habitat θεὸς ἀνθρώπου.

De unionem symbolorum sacramentalium & rerum signatarum supra actum est: Igitur Eucharisticus panis etiam si locorum intervallo disjunctissimus est à corpore servatoris, tamen id oculis mentis representat, verâq; fide apprehendendum offert, quod & verbum offert: in quo ut & sacramentis, tanquam verbo visibili, Redemptor cum omnibus suis beneficiis à fidei mente invenitur. Unde à verbo sive audibili, sive visibili, simpliciter & omni modo abesse dici non potest, ne secundum corpus quidem: apprehendit enim fides ipsum quoq; corpus, offertur verbo ipsa Christi caro vivifica.

Secundi membri probatio. *Quod in sacra cœna removetur à δόσει & λήψει, illud ab actionibus sacramentalibus removetur: sed corpus Christi, de W. sententia, in sacra cœna removetur à δόσει & λήψει: quia nec manibus id porrigit minister, nec ore id accipiunt communicantes. Ergo*.*

* ibid. th.
ead.

Re. Si de actionibus sacramentalibus corporeis, sive δόσει & λήψει corporali manu & ore peractâ loquatur probatio: *propositionem* distinguo: Quod in sacrâ cœnâ (*quovis modo*) removetur à δόσει & λήψει, illud &c. Cum hac limitatione accepta *assumptio* falsa est: Cum n. δόσις & λήψις rationem quoque habeant signorum sacramentalium, utique à rebus signatis removeri quovis modo, & res signatæ ab ipsis, non possunt magis, quàm ipsa symbola substantialia, de quibus paulò ante egimus. Probatio *assumptionis* inconsequens est: Etiam si enim minister manu non tractat Domini corpus propriè dictum, tractat tamen sacramentum ejus & per id porrectum, ore exceptum & manducatum fidei menti, ex institutione divinâ, præsentem ficit rem cœlestem sacramentaliter oblatam, spiritualiter, hoc est, fide apprehendendam: uti verbi minister audibili signo cœlestia offert bona fide apprehendenda: offert igitur minister non tantum terrena & visibilia, sed & cœlestia & invisibilia: quamvis non eodem modo excipit, qui cum fidei recordatione Domini cœnâ fruitur, non tantum terrena & visibilia, sed & cœlestia & invisibilia: quamvis non eodem modo. Recogitate illud Lutheri: *Man gib dir Christo nicht in die Hand/legt ihn nicht in den Kasten/steckt ihn nicht in den Busen/gib dir ihn nicht ins Maul &c.*

S. 8.

Tertij & quarti membri probatio: *Cui præsentia Christi in hisce terris invisibilis est figmentum scriptura ignotum, veritati humani corporis contrarium, à potentiâ & voluntate alienum, multasque contradictiones involvere videtur, ille removet præsentiam corporis Christi à cœnâ & communicantibus. Sed Wendelino præsentia corporis Christi in hisce terris est figmentum scriptura ignotum &c. Ergo.**

*ibid. th.
331,

Re. Falsa est *propositio*, nisi consequens de eadem loquatur præsentia, de quâ antecedens: quæ si Animadv. sententia est, totum largior. Quam n. corporis Christi præsentiam figmentum esse dico scripturæ ignotum, veritati corporis humani contrarium, à potentiâ & voluntate Christi alienum, multisque contradictionibus refertum, in S. cœnâ qui tolerem: Sed à remotione præsentia absurda & falsa, ad remotionem præsentia vera & mysterio congrua, nullam esse consequentiâ, noverint Anim., quos pudere paralogismi hujus trivialis debuisset.

S. 9.

Tam fœdæ & phantasticæ victoriæ nil nisi ἐπὶ νίκῃς deest: quæ jam succiunt: Eat nunc W. & cum suo Calvino, Perkinso, Pexelio & aliis ejusmodi farina hominibus glaucoma hoc nobis obtrudere conetur, se veram corporis Christi in S. cœnâ præsentiam credere, nec de præsentia, sed de modo præsentia tantum inter nos & ipsos esse controversiam. Aliud loquuntur Calvini, Beza, Martyris, Piscatoris, adde, tui ipsius testimonia. Fucus est, dolus est! *

*ibid. th.
ead,

Re. I. Veram corporis Christi in cœnâ præsentiam à W. & omnibus orthodoxis

thodoxis credi, testes libri & confessiones, testis ipse Redemptor noster Jesus: quamvis interim uno omnes ore *absurdam Pontificiorum & Lutheranorum præsentiam, Capernaïtica manducationis ministram*, repudiemus, tanq̃ scripturæ & piæ vetustati ignotam, imò contrariam veritati corporis humani, quale assumsit & etiamnum habet Servator.

Corporis Christi veram in verbo Dei fundatam & naturæ sacramenti congruam in cœna Dominica præsentiam ab orthodoxis unquam esse negatam, falsissimum est. Hanc invitis nobis extorquet apologiam adversariorum impudentia.

3. Testimonia *Calvini, Martyris, Beza, Piscatoris & mea*, contra mentem nostram produci jam ante ostendi. Itaq; non nisi fucus & dolus Animadv. heic se prodit. Si tamen manifesta calumnia doli aut fuci meretur nomen.

Modum præsentia, quem cum *Pontificiis Lutherani* asserunt, non tantum ἀπρητον, καὶ ἀνεξερευνητον *, sed & ἀδύνατον καὶ ἀνπιφαινόν esse, lubentissimè fatemur. * *ibid. th. cad.*

EXERCITATIO CIV.

Defenditur & vindicatur explicatio sententiæ orthodoxæ de præsentia corporis & sanguinis Christi in cœnâ Dominicâ, ut & Heterodoxæ Lutherana.

STatigitur sententia: *Corporis & sanguinis Christi in cœnâ Dominicâ præsentiam aliquam ab orthodoxis agnoscere & credi.* Qualis verò illa sit, theologia sequentibus describit. Nos dicimus corpus & sanguinem Christi in cœnæ administratione spiritualiter fidelibus esse præsentia, hoc est, communicantium fide apprehendi & applicari, etiamsi corporaliter vel localiter non in cœnâ vel terrâ, sed tantum in cœlo sint.

S. I.

*Verba hæc allegant Animadversores, & penitudine se duci exclamant, quòd in refutandis Wendelini verbis, quibus præsentiam corporis & sanguinis Dominici in cœnâ asseruit, adeoque partium de præsentia consensum, tam fuerint prolixæ, cum hæc ipsius verba mendacii ipsum sufficienter arguant.**

pag. 558.
th. 131.

R. Est sanè cur facti pœniteat Animadversores: siquidem operam luserunt & inanibus atque sophisticis cavillationibus sententiæ nostræ veritatem impetiverunt, quam tamen quaterere aut movere non magis potuerunt,

quàm irrequieti maris fluctus scopulum in cœlum assurgentem. Verba, quæ modò allegarunt, sententiam meam repetunt & explicant. *Mendacium*, quod impudentes & veritatis prodigi mihi objiciunt, tanquam vomitum re-
forbendum ipsis remitto. Mihi dum mendacium per mendacium expro-
brant, impudentis calumniæ se reos faciunt.

§. 2.

*Sed, qui adeo esset insanus, inquiunt, qui eos inter se consentire crederet, quo-
rum alter, conceptu de re aliqua abstracto, eam æquè atque alteri, qui realiter atq;
substantialiter eam possidet & præsentem habet, sibi quoque præsentem esse credat?
Ut unum idemque sunt homo & φάντασμα, quòd alius de ipso habet in phantasia,
ut unum sunt homo & ejusdemque imago in speculo repercussa: sic unum idemq; sunt
vera corporis Christi & ea, quam fides Calviniana sibi fingit, præsentia*.*

* ibid. th.
ead.

R. 1. Cùm de præsentia corporis Christi in cœnâ Dominicâ inter
orthodoxos & *Lutheranos* consensum esse dicimus, hoc volumus, non minus
orthodoxos asserere præsentiam aliquam corporis Christi in cœna Dominica,
quàm *Lutheranos*; etsi in modo præsentia cum ipsis minimè consentiunt, hoc
est, propinquitatem substantialem & αἰδιασσίαν panis Eucharistici & cor-
poris Dominici, tanquam falsam & absurdam, rejiciunt, gravissimis moti
causis, quas paulò post recitabimus & vindicabimus. Quamvis igitur *Luthe-
rani* negent inter nos & ipsos consensum esse de præsentia, nos tamen affir-
mamus, & tantùm de modo præsentia dissensum esse dicimus, non obstante
illorum contradictione. Unde negamus quoque controversiæ inter nos &
ipsos statum esse, *an Christi corpus in cœna Dominica verè sit præsens*: quamvis
nostram illi præsentiam habeant pro non præsentia: quine Deum quidem
nobiscum communem habere videri volunt.

2. Nostri Animadv. cum sociis præsentiam Christi secundum huma-
nam naturam, quæ in verbo & sacramentis per fidem nobis contingit, fla-
tuunt esse tantùm conceptus de humana Christi natura abstracti præsentia-
am, negantq; per eam Christum à nobis realiter possideri, sed tantùm φαντα-
σµῶς, hoc est, non Christum, sed phantasma tantùm Christi nobis esse præ-
sens, nobis uniri, in nobis habitare, adeoq; per fidem nos non Christo secun-
dum humanam naturam, sed tantùm phantasmati ejus inferi. Loquuntur
hoc Animadversorum verba & scopus. Qualis verò, Deum immortalem!
hæc theologia, quæ ex fide phantasiā facit; quæ fidelibus, ante *oralem man-
dicationem* & excogitatam *ubiquitatem*, non nisi unionem cum phantasmate
tribuit & hujus solius præsentiam concedit: quæ non nisi phantasticam in-
sitionem atque præsentiam fidelibus, ante institutam sacram cœnam, loco à
servatore disjunctis permittit. *Argumentor*:

Quod

Quod, ante institutionem S. cœnæ, vitam æternam meritorie fidelibus dedit, id ipsis per fidem fuit unitum, in iis habitavit & per fidem fuit præsentissimum. Atqui caro Christi ante institutionem S. cœnæ fidelibus per fidem non fuit unita, in iis non habitavit & per fidem iis præsentissima non fuit. Ergo caro Christi ante institutionem S. cœnæ fidelibus æternam vitam meritorie non dedit; adeoque per Christum Patres T. V. servati non sunt. *Propositio* ex scripturis manifesta est, quæ vitæ causam meritoriam nobis aliam nullam prædicant, nisi quæ fide vera est apprehendenda, nobis unienda arctissime & præsentissime: Unde Christus Joh. 6. spem vitæ præcidit omnibus, *qui carnem Filii hominis non manducant.* Atqui manducatio vera esse nulla potest, nisi ubi arcta est unio cibi manducabilis cum manducante: unio vera & realis nulla sine præsentia vera unibilium & uniendorum. *Assumptio* Animadv. est; qui, extra *ἀδιασώστῳ* & propinquitatem substantialem, cui, quo ad carnem Christi, ante nativitatem temporalem, & ante actu usurpatam *ubiquitatem*, loc^o esse apud omnes fideles non potuit, veram præsentiam agnoscunt nullam, & præsentiam, respectu fidei, non nisi *phantastica & imaginaria* habent, & quod per actum fidei tantum, ex locorum intervallo, apprehenditur & unitur, tantum phantasticè & imaginariè apprehendi affirmant.

Conclusio est *ἀθεόλογος*, falsa, absurda: Cumque verissima sit *propositio*; *Assumptionem* non minus, quam conclusionem, oportet esse *ἀθεόλογον*, falsam & absurdam: quæ Animadv. est: secundum quam fideles veteris Testamenti aut non sunt servati, aut per phantasma sunt servati: non enim sunt servati, nisi per id, quod apprehenderunt & sibi univerunt, quodq; in ipsis habitavit.

Longè religiosius olim judicarunt de fide & præsentia per fidem Theologi suevici in *syngrammate*, quod ipsi quoque *Luthero* probatum: *Neg, enim Christus Agnus est Paschalis, sed per Agnum Paschalem adumbratus est, & Agnus in solum Christum respexit.* Nihilominus tamen piorum fides, ut est lynceo perspicacior, sub Agno præsentem Christum habuit, accepit & credidit. Remotus quidem erat Agni Paschalis tempore Christus & ab auribus & ab oculis carnalibus, præsentissimus tamen erat fidei &c. & paulò post: sic Deus omnia etiam futura sibi præsentia videt: ita fides rem longissime pro mundi capiti positam sibi præsentissimam facit & videt &c.

Probè ponderandum hoc erat *Gravero* omnibusq; ejus affeclis, qui actum fidei non nisi phantasticum agnoscunt, & localiter absentium præsentiam, respectu fidei, non nisi imaginariam & phantasticam credunt & impotenter atq; impiè traducunt, *fides*, inquit *syngramma*, *edit carnem & bibit sanguinem ejus, dum credit.* *Iam si fides edat carnem & bibat sanguinem, consentaneum est,*

carne & sanguine fidei esse presentia: siquidem si non essent presentia non possent edere aut bibi: Unde verò fidei præsens fiat & offeratur Christi corpus, sequentia docet: Si sanguis Christi nos mundat, oportet sanguinem nobis presentem esse: siquidem res absens non emundat. At fides, inquis, sanguinem offert nobis. Sed unde fides sanguinem accipit, nisi à verbo? Fides n. non est fides, nisi in verbum directa sit: verbum fidei objectum est: verbum fidei offert, quicquid accipit aut credit, atque adeò quacunque dona Dei vel nobis adempta, vel oculis nostris abscondita & longè posita fuerint, verbo restituntur, revelantur & ob oculos ponuntur. Inter dona illa in Veteri Testamento etiam Christi fuit, caro pro Mundi vitâ danda: etiam sanguis Christi olim fundendus. Carnem illam, sanguinem illum fidelibus V. T. obtulit Evangelij verbum: Fuerunt igitur veteribus præsentia: secundum syngrammatis doctrinam. Sanguis ille emundavit fideles V. T. fuit igitur illis præsens: secundum syngrammatis doctrinam: Fides carnem edit, sanguinem bibit: fuerunt igitur præsentia fidei, secundum syngrammatis doctrinam: Illane verò præsentia non nisi imaginaria & phantastica fuit? Non annuet Syngramma, non Lutherus, cui probatû Syngramma. Idem Syngramma alibi docet, eodem modo per sacramentum & per verbum offerri & sisti nobis præsentia carnem & sanguinem Christi. Alibi si aliter Lutherus docuit, suo periculo docuerit, & eorum, qui malè præeuntem malè sequuntur. Nos contraria docentem Lutherum utrobique sequi non possumus: eligimus quod verum & bonum: rejicimus, quod falsum & malum: in quo censu illud habemus, quod consens. orthodox. allegat proleg. pag. 27. Tale verum corpus & sanguis Christi; non tantum à sanctis & dignis, sed etiam ab impiis & indignis corporaliter tractatur & accipitur, quamvis invisibiliter, manibus, ore, patenâ, calice corporali & aliis, quemadmodum in Missâ datur & accipitur. Item, Iesus Christus in cœnâ mihi corpus & sanguinem suum etiam corporaliter in corporale os meum ad manducandum & bibendum dat. Et ne quid Capernaïtica desit immanitati, laudat idem Lutherus sententiam à Nicolao Pontifice Beringario præscriptam: Sensualiter non-solum sacramento, sed in veritate corpus Christi manibus sacerdotum tractari, frangi & fidelium dentibus atteri. Hasce epulas sibi & suis asseclis habeat Lutherus: cujus aliàs longè religiosior fuit doctrina.

Lutheranis recentibus cur orthodoxi hæc non assentiantur, gravissimas habent causas. Est enim orthodoxorum fides non phantasia seu imaginatio, sed ὑπόστασις καὶ ἐλέγχος τῶν πεισῶν. Fidei nostræ objectum, quod apprehenditur, quod nobis unitur, cui inserimur, non est phantasma Christi Θεῶν ὁμοιωµα, sed ipse Christus Θεῶν ὁμοιωµα: Unio nostri cum Christo, quæ fit per fidem,

dem, non est phantastica & imaginaria, sed verissima & realissima, non obstante locorum intervallo: Manducatio carnis Christi per fidem, communis fidelibus veteris & N. Testamenti, vera & realis, non imaginaria & phantastica fuit. Cum Abraham olim vidisset diem Domini & de eo gavisus esset, anne *φάντασμα* tantum vidit, & de phantasmate gavisus est! & tanto-
pere phantasia ejus à spiritu Dei in scripturis est commendata?

3. Fides *Calviniana* nullam sibi fingit præsentiā, sed eam agnoscit, quæ per fidem fidelibus Veteris T. ut & Novi, ante institutionem S. cœnæ, quoque contigit atque salutaris fuit. Quam si phantasticam & imaginariam fuisse vos opinamini, dissensum hâc in parte non dissimulamus: neque tamen omnem illicò circa præsentiā negamus consensum; quamvis acriter vos contradicatis. Ut non illicò verum est, quod vobis videtur verum, ita nec falsum, quicquid vobis & vestræ phantasie videtur falsum. *Argumen-*
tor.

Quod Evangelium & sacramenta annunciant & offerunt, id fide apprehendimus & nobis arctissimè unimus. Atqui ipsissimum Christum, qualis nobis est è virgine natus, & pro nobis passus, non *phantasma* Christi, nobis Evangelium & sacramenta annunciant atque offerunt. Ergo ipsissimum Christum, qualis nobis è virgine est natus & pro nobis passus, fide apprehendimus & arctissimè nobis unimus: & per consequens, præsentissimum nobis habemus, quamvis loci intervallo à corporibus nostris sit disjunctissimus. §.4.

Præsentiā fidei nec temporum, nec locorum excludunt aut impediunt intervalla, ubicunque præsens promissio Evangelica & sacramentum, seu sigillum promissioni annexum. Interim ad fidem quoque accedit spiritus S. qui singulari suâ in Christo & nobis in habitatione nos quoque Christo unit, & tanquam membra capiti necit arctissimè. Qui olim Christum crucifigendum è longinquo verâ fide sequebantur, longè diviniore & excellentiore modo præsentem sibi servatorem habuerunt, quàm Liatores & carnifices, qui lateribus ejus erant proximi, & nefariis manibus sacrosanctum corpus contrectabant, raptabant & vulnerabant. Summa huc redit: præsentiā corporis Christi intra nos, qualis olim fuit sociorum *Ulyssis* intra viscera *Cyclopi*, nec fides, nec salus nostra desiderat; nec Evangelium promittit, nec sacramenta confirmant: quia omnibus modis absurda est. *Syngram-*
matistæ sue vicinæ doctrinam de præsentiā fidei probamus. Istis Theologis verbum & panis Eucharisticus eodem modo offert Christum.

Porro exemplis pugnant patroni corporalis præsentiæ & oralis manducationis. *Qui in Museo sedens discipulorum extra Museum audit murmur, præsentes eos sibi non habet: Qui mortuos ad vitam & æternos cruciatus resurrecturos animo contemplatur, præsentes eos non habet, ut nec æterna vitæ gloriam & cruciatus infernales perpetuos. Ergo qui credit in Christum corpore suo loci ab ipso disjunctum intervallo, ille corpus ejus sibi præsens non habet*.*

Ex. 1. Atqui nullum objectum sensu percipitur nisi aliquo modo sensui præsens, seu præsensu existens. Ita quos videmus, quos audimus, præsentes dicuntur nobis esse, hoc est, præsensu, quævis aliquo à nobis absint locorum intervallo. Ita Christus olim in cœna omnibus suis discipulis erat præsens, quævis aliquo loci intervallo à pluribus aberat, quos corpore suo non attigit sic & intellectus objecta sua, quando intelligit, aliquo modo sibi habet & sistit præsentia, quamvis temporum & locorum intervallo disclusa. Ecce igitur suum fidei objectum negemus esse præsens, eò quod loci à nobis distet intervallo? Fidei oculus in Cœnæ Dominicæ administratione adhuc intuetur Christum in cruce pendentem, sibi quæ arctissimè unit & præsentiissimum sistit, quævis pendere jam olim defierit, & quævis corpore suo in terris amplius non sit, in quibus nos corporibus nostris obrepimus.

Et si verò cognitio sensuum & intellectus, adeoque unio & præsentia sensibilibus & intelligibilibus cum sensu & intellectu, non est sine media specie & conceptu objectorum realium, tamen ut primariò cognosci non species & conceptus, sed ipsissima objecta realia (quamvis per species & conceptus) dicuntur, ita & præsentia esse sensui & intellectui.

2. Hoc a. perpendendum ubi relinquo, *Gerharde*, an putes eandem & planè similem esse rationem spiritualis sensus fidei, & corporalis sensus externi, vel etiam interni, nempe, *phantasia*? An arctius nobis non uniat & præsentiorem non sistat fides Redemptorem Christum, quæ phantasia objectum aliquod sensibile? An, ut phantasiæ circa objectum sensibile actio non est nisi imaginatio, ita & fidei circa objecta sua, & in specie circa Christum *θεῶν ὁμοιωµα*, corpusque & sanguinem ejus, actio non sit nisi imaginatio, per quam fidei præsentiæ à nobis assertam appellatis imaginariam & phantasticam? Ad hæc *ζητήματα* si negativè responderis, facilè intelliges imbecillitatem, & ut ita loquar, nullitatem argumentationis tuæ à phantasia vel sensu externo, quem cum a finis communem habemus, ad fidem, rem divinam ab effectibus admirandis in scriptura commendatam. Si affirmativè, cogita quæso, quæ cum phantasia & imaginatione, qua fidei actum de finis, concilies naturam fidei à spiritu S. descriptam, quando ait, *εἰς τὴν ἐλπίδα τῶν ἐλεγχόντων, & ἐλεγχόντων ὁ βλεπόμενων*, Heb. II. vers. I. In quæ verba elegenter *Scholias* *Græci*; *πίστις εἰς τὴν*

ἐστὶν αὐτὴ ἡ ὑπόστασις καὶ ὕσῃα τῶν ἐλπιζομένων πραγμάτων ἐπεὶ δὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίσιν ἀνυπόστατα ἐστὶν ὡς τέως μὴ παρόντα, ἡ πίστις ὅσῃα πρὸς αὐτῶν καὶ ὑπόστασις γίνεσθαι, εἶναι αὐτὰ καὶ παρῆναι τρόπον τινὰ παρασκευάζουσα, διὰ τῆς πίστεως εἶναι. Quando eā appellat παρρησίαν, Heb. 3, 6. πληροφορίαν, Heb. 10, 12. θάρσος, Joh. 16, 33. πεποίθησιν, Eph. 3, 12. Quæ an imaginationi & actioni phantasticæ nomina conpetant, etiam atq; etiam velim consideres. Si assensum te pietas cohibere jussit, ne quæso deinceps cum *Gravero* & aliis tuis sociis præsentiam rerum cœlestium intra nos, quæ per fidem contingit, imaginariam & phantasticam appella; ne veram & realem esse nega, & tam arctis eam spatiis contrahe, ut veram & realem nullam agnoscas in rebus corporeis, nisi quæ in ἀδιαστασίᾳ & propinquitate substantiali consistit, *oralis manducationi* stabiliendæ servit. Cogita porrò, quæ cum imaginatione concilies mirandos fidei effectus, qui passim in scripturâ prædicantur & magno numero, ad Heb. 11. Si phantasiæ etiamnum inhærescis, dicito *per actum phantasticum Abelem* majoris pretii sacrificiam obtulisse, *quàm* Cain, eundemque justum esse, & postquam mortuus est, adhuc loqui. *Per actum phantasticum Enoch* translatum esse ne mortem videret. *Per actum phantasticum Noë* arcam præparasse ad servandam domum suam. *Per actum phantasticum Abraham* auscultasse Deo vocanti & obtulisse *Isaacum*. *Per actum phantasticum Saram* accepisse vim ad concipiendum semen & præter ætatis rationem peperisse. *Per actum phantasticum Moysen* prætulisse calamitates populi Dei deliciis aulae Ægyptiacæ, Ægyptum reliquisse, Pascha celebrasse, mare rubrum transisse. *Per actum phantasticum Iericho* mœnia concidisse, regna debellata, ora leonum occlusa, vim ignis extinctam, exercitus in fugam versos, imbelles robustos factos, mortuos è resurrectione acceptos. *Per actum phantasticum* nos *Mundum* vincere. *Per actum phantasticum* justificari. *Per actum phantasticum* in cordibus nostris Christum habitare. *Per actum phantasticum* Christo inseri nos. *Per actum phantasticum* filios Dei fieri, carnem Christi manducare, sanguinem bibere & vitam æternam consequi. Heroicas hæc & planè divinas actiones *phantastica facultati* & imaginationi nemo adscripserit nisi *profanus phantasta*, qui cum *Paracelso* & *Weigelio* exaltatam & *thaumaturgicam imaginationē* prædicaverit. Habete vobis fidem phantasticam: nostra sit hypothesis & ὕσῃα τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἐλεγχθῇ ὁ βλεπομένων.

3. Ecce verò, quid non audeat *oralis manducatio*. Locorum intervallo qui à nobis nunc abest Servator noster, per fidem nobis præsentior & propior non est, quàm infernales cruciatus & diaboli, quos in inferno esse scimus & credimus; quos detestamur, à quibus animis & corporibus abhorremus.

Attamen, inquis, ad præsentiam veram & realem non tantum obversatio circa sensus, sed & realis conjunctio pertinet; quam cum *Calvini* in cœnâ, corpori Christi denegent, vel nisi verba sunt, quicquid de verâ corporis Christi in cœnâ præsentia blaterent*.

S. 6.

*ibid. ibi

R. I. Si *realis conjunctio* tantum appellatur ea, quæ in propinquitate substantiali & ἀδιασσίᾳ consistit, qualem *Lutherani* in cenâ, inter hostias & carnem Christi requirunt, sine quâ carnis dominicæ inane os manet; ad veram & realem præsentiam in genere eam requiri nego, minimè verò ad fidei præsentiam, quam hoc loco iterum *fictitiam & imaginariam* ἀθεολόγως καὶ ἀσεβῶς contra majorem vestrorum doctrinam, appellatis. *Argumentor.*

Qualis est præsentia Christi in nobis per fidem, talis quoque est habitatio & mansio per fidem in nobis, talis unio nostri cum Christo per fidem, talis insertio nostri in Christum per fidem. Atqui præsentia Christi in nobis per fidem est fictitia & imaginaria: Ergo fictitia quoque & imaginaria Christi in nobis per fidem habitatio & mansio, fictitia & imaginaria nostri cum Christo per fidem unio, fictitia in Christum insertio.

Propositio prob: Quia ipsi illi actus habitationis, mansionis, unionis, insertionis præsentiam aliquam notant & quidem intimam, quæ describi efficacius non posset, nisi per *inhabitationem, mansionem &c.*

Assumptio Animadv. est. *Conclusio* fals. & impia est: falsa igitur & impia præmissarum altera: non utique *propositio*: cujus veritatem demonstravi. Ergo *Assumptio* Quod demonstrandum erat.

Qui alias tantopere nobis commendatis *captivationem rationis humane* in mysteriis fidei, cur hæc vestri non observantes moniti fidei actum appellatis *imaginationem*, & præsentiam fidei tam efficacibus à scripturâ verbis expressam, ut *fictitiam & imaginariam* traducitis? Non, si vestra ratio & *phantasia* in fidei actu & effectu aliud sibi nihil imaginari potest nisi *phantasiam & phantasticam præsentiam*, illicò fidei actus & effectus non est nisi imaginatio, & quæ per eam est præsentia, non nisi imaginaria & *phantastica*. Ratio vestra non est mensura veritatis. Ad hæc vos absurda præcípites agit *oralis manducatio*.

2. Inter te, *Gerharde*, doctorem, & discipulos tuos, auditores, in auditorio vera & realis est præsentia: quævis ἀδιασσίως tu illis conjunctus non sis, nec illi tibi, sed nonnulli etiam satis remoti. Cur igitur in omni verâ & reali præsentia ἀδιασσίως præsentium requiris? Negabisne *Ulysses Cyclopi* præsentem fuisse, quia intra viscera ejus non æquè fuit conditus atque focii ejus? Qui nihil Deo impossibile esse creditis & in nostros à divinæ omnipotentis objectis nonnulla excipientes convitiis nimbos effunditis, cur non hoc etiam eidem potentis tribuitur, ut Hominem Christum à nobis terriculis toto cælo distantem aliquo modo, qui imaginarius & fictitius non sit, verè nobis per fidem & spiritum suum præsentem possit sistere & verè sistat: cum fidei expressè tribuat scriptura vim manducandæ carnis Domini & ei nos uniendi. Certè quæ contra *præsentiam spiritualem* blateratis, non nisi verba sunt: vestra hæc verba agnoscitis, opinor.

Ab explicatione sententiæ orthodoxæ ad explicationem *Lutheranæ* progreditur Theologia. *Lutherani*, inquit, dicunt corpus & sanguinem Christi corporaliter, h. e. per contactum corporalem, in cœnâ esse præsentia *in cum* & *sub* pane & vino.

Provocant hæc Animadv. ad conscientiam *Wendelini* altum exclamantes:

Quis unquam Lutheranorum vocabulum corporaliter in hoc negotio per contactum corporalem explicuit? Nullum dabis? Tuus animus calumniandi cupidissimus hæc absurda, hæc deliria nobis affingit exemplo præceptorum tuorum, qui sacramentalem, hoc est, hyperphysicam, mysticam & incomprehensibilem corporis & sanguinis Christi præsentiam nihil aliud esse ajunt, nisi συνουσίαν, consubstantiationem, coexistentiam corporis ad locum panis, inexistenciam, impanationem &c. Absint, absint à nobis ejusmodi errorum monstra.*

* p. 559.
th. 133.

Re. 1. In conscientiam suam W. non est injurius. Corporalem præsentiam, quæ asseritis, & ἀδιασάσιαν Panis & corporis interpretamini, per quæ accipi non possit panis & in os ingeri, quin simul *in, cum* & *sub* pane Dominicum corpus in manus sumatur & in os ingeratur, ita interpretatur, ut dogma præsentia corporalis & ἀδιασάσιος duorum corporum propriè dictorum requirit. Requirit a. ἀδιασάσιος duorum corporum contactum utriusque corporalem, hoc est, mutuam superficierum applicationem: sine quâ qui corporum duorum ἀδιασάσιον fingit, absurdum delirium & crudissimam contradictionem fingit. Quamvis a. non ignorem contactum à vobis corporalem non admitti: tamen invitis etiam vobis succurrendum duco, ita corporalem præsentiam & ἀδιασάσιον panis Eucharistici & corporis Dominici interpretando, ut oportet interpretari eos, qui scèdissimam implicare contradictionem & se ipsos evertere non volunt. Contactum igitur si negatis Eucharistici Panis & Dominici corporis, etiam corporalem præsentiam *in cum* & *sub* pane & in specie ἀδιασάσιον negate, quæ in corporibus impossibile est sine contactu esse. Cogitate modò, quid sint corpora, quid ἀδιασάσιος corporum. Inter quæ corpora nullum aliud intercedit corpus, nullum διάσημα, quæque ex absentia διάσημα & sibi substantialiter sunt præsentissima, anne sine contactu præsentia esse possunt? Videtis igitur, quid me moverit, ut corporalem vestram præsentiam & ἀδιασάσιον per contactum fieri dixerim: quia nempe scèdissimam vobis impingere contradictionem non sustinui: ne viderer in mentis vestrae sanitatē iniquior. Neque etiamnum à me impetro ut credam seriò vos præsentiam ἀδιασάσιος corporum duorum sine contactu credere: quamvis videri velitis credere, *Socratica* quâdam simulatione, ut tantò subtiliorem *oralem manducationem* videamini credere, mitiusque gloriæ Dominum intra ora tractare.

2. Non me movent verba vestra, quibus contradictionis sceditatem palliare conamini, quando præsentiam illam vestram & ἀδιασάσιον panis & Dominici corporis dicitis esse *hyperphysicam, mysticam, sacramentalem, incomprehensibilem.*

Emplastra sunt quæ ulcus contradictionis non tegunt, nedum tollunt, ficulnea folia sunt, quæ dogmatis turpitudinem non occultant nisi apud eos, qui brutam vobis præstant obedientiam, & omnia vestra absurda, tanquam oracula, proni adorant. Nobis nullâ limitatione conciliantur, quæ simpliciter se evertunt: aliter n. lusus fit contradictio & nulla est neq; fingi potest. Præsentiam vestram corporalem *ἀδίασταιν* simul & contactus expertem facile credimus esse *incomprehensibilem*: quia contradictoria est: *mysticam* esse negamus: quia falsa est: non *hyperphycam*, sed *antiphysicam* esse credimus & cum verorum corporum naturâ incompatibilem, ut in scholis loquimur. Scripturam judicem heic facile ferimus: sed adversus glossas vestras solemniter protestamur. Vincula rationi injicimus, quoties & ubicunq; scriptura jubet: eundem verò paradoxis & absurdis quibusvis honorem nec habemus, nec debemus. In hanc si semel servitutem consentirem, tandem ad brutorum sortem nobis descendendum esset. Hujusmodi portentū contradictoriū est quoq; *oralis* vestra *manducatio*, propriè dicta, in quâ tñ. cibis os nō contingit, nō masticatur, p̄ fauces in ventriculū non demittitur: Ego, quantisper *manducationē orālē*, propriè dictā creditis, non possum contradictiones hæc vobis impingere. Ita n. sanæ mentis homines ferio statuere, q̄s credat?

3. Theologi nostri, qui *συνοσιαν*, *consubstantiationem*, *coexistentiam corporis & panis*, *inexistentiam*, *impanationem*, *invinationē* &c. vobis tribuerunt, nullā vos injuriā affecerunt: siquidem aliud nihil vobis tribuerunt, nisi q̄ præsentia vestra substantialis *ἀδίασταιν* & necessariò infert. Si q̄ alia vobis sub *συνοσιας* appellatione monstra fingitis & nostris affingitis, injuriam candidè agentibus facitis. Exclamatio, *absint, absint à nobis ejusmodi errorum monstra!* non est majoris ponderis, quàm illa *Pilati* protestatio: *Imoxius ego sum à sanguine hujus justi: vos videritis*, Matt. 27. v. 24. Abjicite corporalem præsentiam cum *ubiquitate* & nemo vobis exprobrabit *consubstantiationem*, *coexistentiam*, *συνοσιαν*, *impanationem*, *invinationē* &c.

§. 8.

Provocatio ad *Bucerū* ex disp. 9 th. 23. repetita causam vestrā meliorē non facit. Quid supra vobis responderim, videte ad th. alleg: Exer. 79 §. 22. Contactū si negatis, & th. *ἀδίασταιν* affirmatis, crudissimā cōtradictione fidem vestrā implicatis: cuj' ego damnare vos nolui, & inde verba vestra mitius sum interpretatus.

4. Quod dicitis *vos credere præsentiam veram & realem, quam sanctissima & verbis institutionis clarissimè expressa voluntas vobis exhibet*, frustra dicitur. Non n. creditis præsentiam, quam sanctissima Redemptoris voluntas & mens intendit, sed quam glossa vestra gignit & *manducatio Capernaïtica* requirit. Modum differtè exprimitis, quando præsentium *ἀδίασταιν* asseritis.

§. 9.

Ad Patres orthodoxos frustra provocatis, ut supra vidimus, & à Doctorib', nostris, quos allegavi ad disput: hujus XI. th. 117, 118. jam pridem est demonstratum. *Augustana Confessio* Autores in eadem omnes fuisse sententia, mihi quidem persuadere noudum possum. Dicere solitus est *Philippus*. *Quam diu stat opi-*
niō

mo de corporali presentia corporis Christi in pane, non satis refutari potest Missa pontificia. Quid illa Lutheri sibi volunt, Postill. Eccles. Epist. 1. Fest. Nativ. Man gibe dir ihn nicht in die Hand / leget ihn nicht in den Kasten / steck dir ihn nicht in den Busen / gibe dir ihn nicht ins Maul: sondern man traget dir ihn vor / allein im Wort vnd Evangelio / vnd helt ihn durch deine Ohren vor dein Herz / vnd beut dir ihn an / als den der vor dich / vor deine Ungerechtigkeit sich gegeben hat. Darumb tanstu ihn auch mit keinem andern dann mit dem Herzen auffnehmen. Confessionem laudamus, quæ in verbo (& symbolis sacramentalibus, quæ sunt visibile verbum) offerri Christum, & non ore, sed fide accipi expressè docet & imaginariam, quæ objecta fuit, presentiam explodit, longèque honorificentius de fide sentit, quàm nostri Animadv. cum Gravero aliisque modernis. Interim non ignoramus alibi aliter loqui & sentire Lutherum: qui hominem se esse ostendit, cuius doctrina pro fidei normâ minimè habenda: etiam si de Christi Ecclesiâ benè meritus est.

5. Præsentia Divinitatis in assumptâ carne & corporis Dominici in pane Eucharistico *, planè dissimilis est ratio. Hypostaticè unitorum *ἀδιασώσια* contactum non infert, quia unitorum alterum spiritus est, quantitatis expers. Sacramentaliter unitorum *ἀδιασώσια*, quam fingitis, non potest esse sine mutuo contactu; quia duorum est corporum propriè dictorum suisq; superficiibus terminatorum. Summa: Qualis est vestra sacramentalis & oralis manducatio, talis quoque est sacramentalis presentia: neutra propriè dicta, neutra vera: utraq; ficta, falsa, absurda ex irremediabilibus contradictionum *Labyrinthis* extracta.

* ibid. th. ead.

EXERCITATIO CV.

Vindicantur & defenduntur argumenta presentia corporali opposita.

QUærentibus, an presentia corporalis Lutherana hætenus explicata secum aliquid absurdi trahat? Respondet Theologia: multa: Idem etiamnum respondeo, & dico pugnare eam:

§. 1.

I. Cum naturâ sacramentorum in genere: quia sacramenta non sunt vasa gratiæ vel rerum signatarum, sed signa & sigilla tantum.

Excip. Animadv. (1) *vulpem hætenus sub pectore servatam jam prodi. Signatum Scænæ hætenus nihil fuisse aliud, quàm corpus & sanguinem Christi, nunc, singulorum sacramentorum signatum esse gratiam. Colligi hinc per corpus Christi aliud nihil intelligi, nisi virtutem & efficaciam ejus **.

* p. 560. th. 134.

R. 1. *Vulpina hæc Anim. venatio malè succedit. Nihil novi hæc peditur, q̃ servatū hæten' sub pectore fuerit inimicū ei, q̃ antehac p̃ditū. Materiam sacramentorū in genere esse Christū cum omnibus suis beneficiis, quæ uno gratia nomine interdū comprehenduntur, Theol. docuit, p. 323 th. 8. ubi beneficia in explicatione recēsentur ordine Repetitur id p. 340 Cœnæ Dom. in specie materiæ internæ corp' atq; sanguinē Christi, horūq; virtutē & efficaciam p̃dicat l. 1. c. 23 th. 1, 17, subjectisq; explic. Quid igitur pressū, q̃ nō expressū? Hæc at igitur sibi ψευδολόγημα*

suum iniqui hi iudices, quando ajunt signatum sacra cœna aliud nihil mihi esse, quàm corpus & sanguinem Domini: corpus & sanguinem nihil nisi virtutē & efficaciam ejus.

2. Est quoq; planè inepta hæc argumentatio: *Wendelinus* ait singulorum sacramentorum rem signatam esse gratiam: Ergo per corpus Christi hætenus aliud nihil intellexit, quàm efficaciam corporis Christi. Quid si enim ita latè *Wendelinus* accipiat gratiam, ut & Christum & beneficia ejus omnia complectatur? Quam sacramentorum in genere materiam supra constituit. Nam & scriptura gratia, seu doni gratuiti, nomine interdum complectitur, quicquid gratiosè nobis Deus largitur: ubi principem obtinet locum ipse Dei filius θεὸς υἱός, Joh. 3. v. 16. Rom. 8. v. 32. Poterant igitur A. frigidâ hæc cavillatione supersedere, cum manifestissimum sit me cum omnibus orthodoxis signatum cœnæ Dominicæ constituere corpus Domini ejusq; sanguinem unâ cum efficaciam ad vitam æternam nutriendi, omnibusq; donis & bonis inde manantibus. Sed video quæ sollicitudo hanc Animadversionem pepererit. Cavendum erat, ne quid detrimenti caperet oralis manducatio: hinc non admittenda videbatur gratia, quia os eam non capit, sed fidentantum, per phantasiam; In cœnæ Dominicæ materiâ nihil tolerandum, nisi q̃ in os ingeritur & ingeri potest: buccellæ gratiæ non implent os. Etsi, ut ante dixi, gratiæ vocabulum non adeò strictè à me hæc accipitur.

3. Quòd si per corpus Christi aliud nihil intelligerem nisi virtutem & efficaciam ejus, defendere me possem autoritate doctissimi viri, *Lutherani*, *Jacobi Scheckii*, qui, scientibus & non obloquentibus theologis Wittenbergicis, in lib. de una persona & duabus naturis, p. 56. cum dixisset, quosdam sacramento cœnæ perperâ affingere absolutam quandam rationem & oīas, hæc addit. Sumere, comedere ἐνέγειται est. Corpus, quod pro vobis traditur, non absolutum, sed ἐνέγειται absoluti declarat. Nam de pane non predicatur per se & absolutè, ut somniant quidam, sed per accidens, nempe ratione τῆς προσκλήσεως predicati, quo significatur salvifica ἐνέγειται corporis Christi, non a. absoluti corporis localis quadam presentia, qua corpus ipsius in cœlo jam est, & prius erat in terra. Quod clarissimum quoq; ex modo præsentia ἐνέγειται corporis Christi in S. cœnâ, ibidem à *Scheckio* declarati & asserti: ut deinceps videbimus. Sunt & illa observanda: Cum dicunt Theologi nostri, corpus, sive humanitatem Christi quomodo ad dextram Dei patris sedet, ubiq; & in sacramento esse, hoc volunt intelligi, dominatum humanitatis Christi (alias ἐνέγειται appellant) non autem absolutum corpus ejus, ibidem esse.

§. 2. Excip. (2) Verba mea niti falsa hypothese, nimirum omnium sacramentorum, tam V. quàm N. Testamenti unam esse naturam, unam substantiam.*
*ibid. th. ead.

R. Sacramentum κατ' ἐξοχήν ita dictorum eandem esse naturam genericam, eandemque materiam internam, nempe, Christum cum omnibus beneficiis, non falsa, sed verissima est hypothesis. Ea enim univoci generis est

est ratio, ut naturam ejus ex æquo participant species singulæ. De identitate *materiae internæ* consentientes habemus Doctores *Lutheranos*, qui prolixiore nos probatione sublevant: quamvis nec hæc difficilis sit. Sunt n. sacramenta propriè & κατ' ἐξοχὴν dicta appendices Evangelij & sigilla ejus. Evangelium verò, quoad substantiam, idem fuit in V. & N. T.: idem Christus, eadem beneficia, Act. 4, v. 12. & c. 15, v. 11. Heb. 13, v. 8. Quicquid verò Evangelium V. T. promisit, id sacramenta ejus confirmarunt & suo quoq; modo exhibuerunt, non quidem ori, sed fidei. Idem etiam num fit in N. T. Subjectum Evangelij tam in V. q̃ in N. T. esse Christum cum omnibus beneficiis, extra omnem inter Christianos esse controversiam opinor. Consensus *Lutheranorum* videatur in fine Exerc. LXXXII. De discrimine & convenientiâ sacramentorum V. & N. T. agit Theologia, pag. 339, 340. Sententiam orthodoxam leviculè impugnatam vindicavimus Exercit. ead: Hoc loco actum non est agendum.

* ibid. th.

Audiendus tamen Dn. D. *Gerhardus* præses T. 4. de *Circumcisione & Agno* ead.
paschali: unde, tanquam ex oraculo, contra nos nonnulla depromuntur*.

§. 3.

(1) De præsentia corporis Christi in S. cœna ex conficta & imaginaria illa hypothesi, quòd, quoad substantiam, sacramenta tam V. quam N. T. sint eadem, quodq; sacramentorum omnium analogia sacramentalis una sit eademq; in significando tantum & obsignando consistens, minimè judicandum est: quin potius ex propria institutionis sede, in qua Christus deservè dicit, Edite, Hoc est corpus meum &c.*.

* ibid. th.
ead.

R. 1. De præsentia corporis Christi in cœna non esse judicandū ex conficta & imaginaria hypothesi, verissimum est. Unde colligimus de ea non esse judicandum ex hypothesi *oralis manducationis* conficta, imaginaria & absurda. Nostram verò hypothesin q̃ sacramentorum V. & N. T. par sit ratio, quoad rem significatā & modum exhibendi eam, q̃vis symbolis aliisq; circumstantiis differat, esse confictam & imaginariam, falsissimum est. Natura generis univoci ex æquo omnibus competit speciebus. Modum exhibendi rem signatā p̃ symbola visibilia diversum esse, & eum q̃dem in S. cœna, quem *Lutherani* volunt, hætenus nondū est p̃batū, neq; in æternum p̃babitur: quia *lennam* paradoxorū & absurdorum secum trahit.

2. Analogiam sacramentalem, secundum orthodoxos, tantum in significando & obsignando, non etiam in exhibendo, consistere, hypothesis non est nostra, sed adversariorum nostrorum calumnia: adversus quam sæpe hætenus sum protestatus. Fundi hujus calamitas est, absurda hypothesis *oralis manducationis*, quæ exhibitionem aliam nullam agnoscit, nisi quæ fit ad os & carne os implet: quæ ignota, imò contraria est Evangelio & ejus sigillis.

3. E propria institutionis sede judicandum esse de præsentia corporis Christi in S. cœna, largior: non tamen ex sola illa, sed simul ex analogia fidei & tota Evangelij doctrina, quæ in mysterij hujus explicatione audienda & absurdis *παρεργασµατοῖς* glossis opponenda.

4. Pene

4. Penè singula institutionis verba, omnesq; circumstantiæ evertunt absurdam glossam de præsentia corporali *in, cum & sub* pane, nec non *orali manducatione*: ut nostri jam pridem demonstrarunt, & novissimè D. Iohannes Bergius: neque ἀσύνθετος hæc theologia nostra, etsi, pro institutione, brevior est & succinctior. Vestræ contradictiones non sunt nisi frivola tergiversationes, cavillationes, elusiones &c.

* ibid. th.
ead.

Interim collationem rebus ipsis esse posteriorem & de analogiâ, vel ex analogiâ nihil posse statui prius, quàm de rebus ipsis in suis principiis constitutis*, damus sine ullo caulæ nostræ incommodo.

§. 4.

(2) Opponitur igitur à Gerharδο huiusmodi ἀπόδειξις. In quibuscunque sacramentis fuit tantum σκιά & adumbratio corporis atque sanguinis Christi suo tempore exhibendi, in illis non fuit eadem κοινωνία corporis & sanguinis Christi, quæ est in cæna. Atqui in veteribus sacramentis &c. Ergo.

* ibid. th.
ead.

Propositio probatur, 1. quia omnis σκιά in N.T. cessavit, præsentem jam corpore. 2. quia Christus suæ carnis & sanguinis non significationem, sed realem participationem in S. cænâ instituit. Assumptio prob. ad Heb. 10. v. 1. *

R. 1. Assumptio, si hic ejus sit sensus; Sacramenta V.T. κατ' ἐξοχήν ita dicta, exhibuerunt tantum σκιάν, falsissima est, in Deum & fideles V. T. iniquissima; sequeretur n. fideles V. T. non nisi umbram captasse, si non nisi umbra esset oblata, adeoque miserè delusos esse: sequeretur etiam Evangelium Test. V. non nisi umbram exhibuisse: adeoque veteres vel non esse servatos, vel per umbram esse servatos. Atqui fideles V. T. cum Abrahamo non umbram tantum Christi, sed & ipsum Christum viderunt, Joh. 8. v. 56. Veteris Testamenti Patres non per umbram Domini Jesu Christi, sed per ipsum Dominum Jesum Christum sunt servati, Act. 15. v. 11. Veteres eandem nobiscum ederunt, escam spiritualementem, & potum eundem biberunt, non umbram tantum escæ & potus spiritualis, 1. Cor. 10. v. 3, 4. de quo loco egimus in fine Exercit. 31.

2. Probatio ex allegato ad Hebræos loco ad rem nihil facit, ut exercitatione modò allegatâ ostendimus. Ubi eadem ἀπόδειξις objecta nobis & dejecta à nobis est. Non est hæc Apostoli mens, quòd in Veteri T. non nisi umbra fuerit fidelibus exhibita: sed quòd sacrificia V. T. propriè non fuerint ipsum expiatorium Messiae Sacrificium, sed tantum umbræ, hoc est, typi ejus: etsi interim umbræ istæ ipsum quoque corpus fide apprehendendum, ut & sacramenta ipsumq; Evangelium veteribus annunciatum exhibuerunt. Unde falsa est illa hypothesis, quòd sacramenta V. T. fuerint tantum σηµαντικὰ & adumbrativa, non etiam σιµβόλα µεταδολικὰ καὶ πρὸς φερόµενα. Nisi & Evangelium dicas fuisse tantum adumbrativum, non exhibitivum corporis, cujus umbræ erant sacrificia: quod falsum & absurdum.

3. Si *σκιὰ* ita latè accipiatur, ut etiam typum & figuram rei complectatur: uti certè sacrificia V.T. fuere typi sacrificii Messiae futuri; falsum est in N.T. omnem *σκιάν* cessasse. Sunt enim *typi* & *figurae* signa. Atqui signa sacramentalia, ipsi quoque Lutherani agnoscunt: unde à Patribus expressè *typi*, *figurae* &c. appellantur, ut supra ostendimus.

4. Veram sui participationem Christus non tantum in N. fed & V. sacramento instituit: adeoque non minus fideles V.T. carnem Domini manducarunt & sanguinem biberunt, quàm fideles N.T. Nisi quis fortè dicat extra Christum illos fuisse servatos. *Oralis manducatio* carnis Dominicae tam à N. abest Testamento & sacramento, quàm à Vetere. Ecce *παράδειγμα* καὶ εἶσεν ἀπὸ τοῦ θεοῦ!

Verè, inquiunt, dicitur, quòd omnia sacramenta sint signa, sed non purè significativa, sed exhibitiva & sigilla gratiae: sed ex hoc non debet inferri: Conveniunt in fine generali: Ergo etiam in substantia: Item: omnia sacramenta sunt sigilla gratiae: Ergo corpus Christi non pertinet ad substantiam coenae Dominicae*.

S. 5.

* pag. 561.
th. ead.

R. I. Nec V. nec N.T. sacramenta sunt purè significativa: utraque sunt obfignativa & exhibitiva.

2. Si in substantia convenire idem sit, quod in re significata, obfignata & exhibitiva, nempe Christo & omnibus ejus beneficiis, convenire: rectissimè infero: Sacramenta V. & N. conveniunt in obfignatione gratiae Christi: Ergo etiam in substantia: ratio consequentiae est: quia gratia Christi ab ipso Christo est inseparabilis: neque gratiae esse particeps potest, nisi qui ipsius Christi est particeps, nisi qui carnem Domini edit & sanguinem bibit. Hinc veteres quoque eandem dicuntur escam spiritualement edisse & eundem potum spiritualement bibisse. Non gratiam tantum in V.T. obtulit Evangelium & beneficia Messiae, sed ipsum quoque Messiam: Atqui idem sacramentum & Evangelium obtulerunt.

3. Quis ita argumentatur? Omnia sacramenta sunt sigilla gratiae: Ergo corpus Christi non pertinet ad substantiam coenae Dominicae. Hanc mihi scabiem nolite affricare; non mea haec est illatio, sed vestrum *ψευδολόγημα*.

Pergunt: Quàm arctus in finali causa sacramentorum omnium est consensus: tam evidens eorundem in materia & forma est distinctio*.

S. 6.

* ib. th. ead.

R. Quàm brevis haec est assertio: tam falsa est, si materia intelligatur interna, quæ est Christus cum omnibus beneficiis: etiamsi modus repræsentandi, pro diversitate symbolorum sacramentalium, est diversus.

Analogiam extra & contra scripturam confictam & nos nihili facimus: neque in eo vel minimum laboramus, ut ex fine sacramentorum generali vobis persuadeamus corpus Christi à coena Domini excludendum esse: quod nos ma-

ximè includendum esse docemus & credimus: etsi propinquitatem substantialem & αἰδιασασίαν oralemq; manducationem non credimus.

§.7.

II. *Cum primæ cœna institutione.* Quia cum Christus de mensa panem sumeret, frangeret & distribueret, assedit unâ cum discipulis mensæ: non autem fuit *in, cum & sub* pane, nec se ipsum fregit *in, cum & sub* pane, nec manibus gestavit.

Rationem hanc in tria dispendunt argumenta A: nostri: quod fieri facile patior. Me igitur argumentantem inducunt.

(1) Qui visibiliter cum discipulis accumbit, illius corpus non est invisibiliter sub pane. Atqui Christus in prima cœna visibiliter &c. Ergo.

Excipiunt, *se majorem concedere intellectû respectu ejusdem.* Qui enim visibilis est ex proprietate corporis naturali, ille ex eadem proprietate non est invisibilis. Jam verò Christi corpus sub pane in cœna Domini non est physicè, & ex proprietate naturali, sed adest præsentia divinâ. E. quoad diversa principia adessendi & habitudinem corporis, potest simul & semel esse in loco & visibile, itemq; esse illocale & invisibile*.

* ib. th. 135.

R. 1. Nec visibilis, nec invisibilis ratio mea mentionem facit; solam *situs & locationis* Dominici corporis in institutione prima circumstantiam attendo. Accubuit Servator mensæ, loco à discipulis & singulorum discipulorum manibus atque oribus disjuncto. Atqui ea est corporis humani propriè dicti natura, quam non sustulit unio personalis vel sacramentalis, ut simul in duobus pluribusvè distinctis esse locis haud possit, per finitatem suam, quâ ita intra proprios est terminos, ut simul extra eos nec sit, nec esse possit.

2. Corporis à pane loci intervallo per naturæ finitatem disjuncti in pane corporalis præsentia & substantialis αἰδιασασίᾱ divina, naturæ finitatem extra finitatis terminos sine contactu constituens, monstrum est ἀντιφασικόν: Hujus exemplum scriptura nullum suppeditat, & natura veri corporis citra contradictionem non admittit, neque fingendi ejus ulla nobis necessitas incumbit. Interim rationem hæc captivam ducemus & fidem promitemus, simul atque demonstratum nobis fuerit, consentiente scripturâ, fieri posse ut finitum corpus humanum spiritus sit infinitus, & nulla sit in rerum natura contradictio, cujus pars utraque simul esse vera, per remedium alicujus distinctiunculæ, non possit.

(2) Quod Christus sumsit & fregit manibus suis, hoc ipsum dedit discipulis suis. Sed panem, non corpus suum sumsit & fregit. Ergo panem, non corpus, dedit discipulis suis, & per consequens non fuit *in, cum & sub* pane.

§.8.

Excipiunt: *Majorem exclusivè acceptam esse falsam:* Quod Christus non tantum sumserit & fregerit panem, sed cum pane sumto & fracto jussit etiam corpus suum manducari, dicens: Edite, Hoc est corpus meum. Itaque limi-

tan-

*tandem esse majorem. Quod Christus manibus suis sumsit, fregit & cum eo sumto fracto & dato jussit manducare, illud dedit discipulis: Atqui panem sumsit & fregit & cum eo sumto fracto & dato jussit manducare corpus suum. Ergo non tantum panem, sed & corpus suum fuit in, cum & sub pane **

* pag. 562.
th. ead.

R. 1. Verba hæc totidemque syllabæ sunt Animadversorum, quæ *Prisciano* quoque crucem figunt, quamvis de *orali manducatione* nihil dixerit vel scripserit. Sed transeat hoc cum aliis mendis, quibus tollendis operam dare respondentibus solent, quorum in hoc collegio industriam valdè desidero, cum & præsentibus fuerint, & hoc ipsum agere debuerint. Debebant & præsidis hæc curæ vigilare. Siquidem præsidio suo & res & verba sua facit. Post *Priscianum* & *Aristoteles* surgit, qui de vi logicis præceptis illatâ queritur. Quot pedibus currit syllogismus? oscitantia hæc in Academiis non toleranda erat, præsertim in iis, qui *ἀπαδευσίαν* & *ἀσυλλογισίαν* nostris Doctoribus exprobrant.

2. Ego verò ita argumentor: Quod Christus manu suâ porrexit discipulis, id manu suâ de mensa assumpsit & fregit. Atqui corpus suum propriè dictum Christus manu suâ de mensa non sumsit, non fregit, Ergo corpus suum propriè dictum manu suâ discipulis suis non porrexit: adeoque figmentum est corporalis præsentia *in, cum & sub pane*. Propositionis veritas patet ex institutionis verbis, & Christi actionibus & circumstantiis omnibus: *Edentibus eis accepit Jesus panem, fregit, dedit discipulis & ait, accipite, comedite*, (utique non aliud, quàm quod de mensa acceperat & fregerat porrectumque monstraverat) *Hoc est corpus meum: Assumptio* ex eodem patet textu.

3. Sed retineamus syllogismum ab Animadversoribus formatum. Ad majorem quod excipiunt, *Christum non tantum manibus suis sumsisse & fregisse panem, sed cum pane sumto & fracto jussisse quoque corpus suum manducari*: si verba Animadversorum omnia in nativa & propria significatione accipiantur, planè falsum est & institutioni contrarium. Christum corpus suum propriè dictum non jussisse manducari propriè, probo ex institutione. Quod Christus propriè jussit manducari, id de mensa manu accepit, manu fregit & porrexit. Atqui non corpus suum propriè dictum de mensa manu accepit, manu fregit & porrexit. Ergo non corpus suum propriè dictum propriè manducari jussit. Et *propositio & assumptio* in verbis coenæ est fundatissima. Nihil aliud Servator oraliter edi jussit, quàm quod manu suâ de mensa sumsit, fregit, porrexit, & corpus suum appellavit. Atqui panem, non corpus suum propriè dictum, de mensa sumsit: panem, non corpus suum propriè dictum, fregit: panem, non corpus suum propriè dictum, manu gestavit, porrexit: panem, non corpus propriè dictum, dixit esse suum corpus. Unde ad verba illa: *Hoc est corpus meum*, frustra provocatur: hæc enim ipsa causam malam jugulant. Cum enim panis quem indigitat *δεικνόν* Hoc, non sit propriè corpus Christi:

Id verò tantum Christus *oraliter* manducari jufferit, quod corpus suum appellavit, utique non corpus suum propriè dictum, sed tantum impropriè dictum, hoc est, sacramentum propriè dicti corporis, nempe panem, *oraliter* & propriè manducari jussit, quod demonstrandum erat.

4. Syllogismi unitati assumptio *Lutherano* sensu accepta est falsa. Ubi jussit Christus, præter panem, corpus suum propriè dictum propriè & *oraliter* manducari? Nullibi: imò crassum hunc errorem in *Capernaitis* jam antè reprehenderat. Corpus, quod *oraliter* manducari Servator jussit, illud idem fuit, quod manu de mensa sumsit, quod fregit; id verò non erat corpus ejus propriè dictum, quamvis corporis Christi nomen ei fuerit impositum. Non igitur jussit propriè dictum corpus suum *oraliter* manducari. Præter panem de mensa sumtum & fractum etiam corpus suum propriè dictum *in, cum & sub* pane manu porrexisset, idemq; *oraliter* manducari jussisse Christum, nisi ex institutione, vel reliquâ scripturâ probaveritis, quod quidem hætenus non præstitistis, deploratæ causæ vestræ non succurretis. *Sonticum* causæ vestræ morbum & angustias haud obscurè proditis, quando actus in institutione Dominica immediatè connexos & circa idem objectum occupatos divellit & distrahitis ita, ut ad idem objectum omnes & singulos non referatis. Quod Christus de mensa sumsit, fregit, manu porrexit, id etiam propriè & *oraliter* manducari jussit; vos aliquid propriè & *oraliter* manducare Dominum dicitis jussisse, quod tamen de mensa nec sumserit, nec fregit, nec manu porrexerit, hoc est, corpus Dominicum propriè dictum. Violentam hanc distractionem vobis aliud nihil suadet nisi absurda *oralis manducatio*.

§. 9.

Sanè, inquit, valde est ridicula collectio: Christus non se ipsum fregit: Ergo nec corpus suum discipulis dedit. Quid enim corpori Christi cum fractione? Fractio est actio ministerialis.*

R. 1. Ridicula illis accidit, quibus carnis bolum è faucibus eripit. Cur verò non ridicula, sed vera & solida sit, hæc est ratio: quia manibus suis nihil aliud discipulis suis porrexit Servator, nisi quod fregit, ut clarissimè institutionis verba ostendunt: Nihil propriè & *oraliter* manducari jussit, nisi quod fractum porrexit. Testis institutio. Id etiam, quod fregit, corpus suum appellavit, adeoque corpus quoque suum fregit, non utique corpus propriè dictum sed impropriè & sacramentaliter ita dictum, hoc est, panem Eucharisticum, Domini corporis sacramentum. Stant hæc & stabunt, donec sacramentum hoc & institutio ejus steterit, quicquid etiam occlamet *oralis manducatio*. Ridiculi sunt hi disputatores, qui tam ridicule argumentum eludi posse sibi persuadent.

2. Queritis, quid Christi corpori cum fractione? R. Et propriè dicto & sacramentaliter dicto corporis Christi cum fractione plurimum. Corpus Domini-

Domini propriè dictum nisi pro nobis fractum in cruce esset, ὑπὲρ ἡμῶν κλωμε-
 von, ut loquitur Apostolus, salutaris animæ cibus nobis non esset. Sacramentaliter
 dictum Christi corpus, hoc est, panis Eucharisticus, ut suo plenè fungatur officio,
 exemplo Christi & mandato, in administratione sacramenti hujus omnino frangi
 debet, ut supra ostendimus. Fractio etiam hoc nomine à corpore non est sejun-
 genda, quia propriè & oraliter manducari id tantum Servator jussit, quod manu
 de mensa acceptum fregit, ut docet institutio.

3. Quodcunque Christus manibus suis discipulis distribuit, illud ipsum
 manducarunt, idque in comestione præsens fuit. Sed Christus panem manibus
 suis discipulis distribuit, non verò corpus: Ergò. Minor probatur: quia Christus
 se ipsum non gestavit manibus.

Excipiunt, *minoris probationem esse nullam, quamvis enim, inquiunt, Chri-
 stus se ipsum non gestavit manibus, situatione partium locali: tamen dedit ipsis cor-
 pus suum divinâ præsentia totaliter præsens, quod locali distributione & gestatione
 nulla indiget* *.

§. 10.

* ib. th. ead.

R. 1. Vera hæc sunt, si vera est falsissima hypothesis præsentia corpo-
 ralis *ubiquitistica*. Si verum est, spiritus, & quidem infiniti, propria, immensita-
 tem & indivisibilitatem, communicari corpori propriè sic dicto, & quidem hu-
 mano, ita, ut immensum & indivisibile illud sit; quod absurdum & portento-
 sum.

2. Veritatem meæ collectionis etiam hoc modo ostendo: Quâ necessi-
 tate, ex hypothesi *adiastasiæ* panis & corporis Christi, seu propinquitatis sub-
 stantialis, corporis Christi *in, cum & sub* pane, oraliter manducato pane, ipsum
 quoque corpus *in, cum & sub* pane oraliter manducatur, eadem planè, manibus
 Servatoris gestato pane, ipsum quoque corpus Servatoris *in, cum & sub* pane
 manibus gestatur ab ipso Servatore. Atqui illud secundum vos, fit *necessitate irre-
 fragabili*. Ergo & hoc. Planè par est ratio: Neque plus infert absurdi gestatio
 corporis Christi ab ipso facta Christo, quàm in ora in gestio & *oralis manducatio*
 ejusdem à discipulis facta: unde causa repudiandi gestationem idonea vobis nulla
 est.

Hæc ut ut absurda & contradictoria vobis non videantur *, mihi tamen vi-
 dentur & reverà sunt. Mens vestra Θεοδιδανική, πλῆθος φρονηθεῖσα *, & absurdis
 glossis contra mentem Servatoris inhærescens, omnia novit conciliare totoque
 orbe proscribere omnem contradictionem. Nobis non licet esse tam divinis: sed
 nec ægrè ferimus, magno nos à vobis hæc relinqui intervallo.

* ib. th. ead.

* ib. th. ead.

III. *Cum sine instituta cœna*, quem Paulus ait esse, ut recordemur Christi
 & mortem ejus annunciemus, usque dum venerit ad judicium. Quod si verò jam
 adest suo corpore, cessabit annuntiatio mortis ejus.

§. 11.

Excipiunt A: *Apostolum citatis verbis jubere mortem Domini, annunciare donec veniat, non corpus Domini, sed ὁ κύριος*; si igitur omnimoda corporis Christi à S. cœna absentia ex hisce verbis adstrui debeat, debere & hoc inde adstrui, Christum omnino & planè à S. cœna esse absentem; non enim dicit Apostolus, donec Dominus visibiliter corpore suo redeat, sed sine ulla retractione, donec veniat. At consequens vix concessurum esse W. quamvis enim personam Christi ab Eucharistia reapse excludat, nolle tamen ipsum videri excludere *.

* pag. 563.
th. 136.

R. 1. Subtilitas ista, non corpus Domini, sed ὁ κύριος, causæ nostræ nihil incommodat. Siquidem adventus seu reditus Domini ad judicium non promittitur sine corpore, sed cum corpore. Ita enim redibit in terras, ut è terris ascendit, Act. 1. v. 11. Atqui ascendit cum corpore, & propriè, respectu corporis: Redibit igitur propriè, respectu corporis & humanæ naturæ.

2. Omnimodam corporis Christi à cœna absentiam nemo orthodoxus è verbis hisce adstruit.

3. Ab omnimoda corporis Christi absentia ab aliquo loco, nedum absentia tantum corporali, ad absentiam Christi vel personæ, nulla prorsus est consequentia.

4. Reditus corporis Christi in hasce terras, ante ultimum judicium, in scriptura nullus promittitur, sive visibilis, sive invisibilis.

5. Vel personam Christi, vel etiam corpus Christi à S. cœna per W. simpliciter excludi, planè falsum est, & ex humanæ naturæ, post ascensionem, in solo cœlo existentia inferri neutiquam potest: nisi personam Servatoris ante quam nasceretur, nusquam extra maternum exstitisse uterum inferas: quia humana natura extra eum nusquam exstitit; quod & Lutheranorum multi affirmant: etsi in omnium muliercularum uteris eam simul fuisse nonnulli, ex hypothesi ubiquitatis actualis etiam in statu humiliationis, affirmant: sed hæc de re supra suo loco plura. Christi corpus in verbo & sacramento fidei præsens sistitur, etiamsi toto cœlo à terra distat. Et hanc ipsam ob causam corporis sui sacramentum Christus instituit, quia corpus à terra in cœlum, erat illaturus. Tamdiu, inquit Hieronymus, memoria opus est, donec ipse venire dignetur. Sic enim facit, quia qui peregrinè profecturus aliquod pignus, & quem diligit, relinquat, ut, quotiescunq; viderit, possit ipsius amicitias & beneficia commemorare. Quam in sententiam quoque Theodoretus: Christus per verba: Hoc facite in mei recordationem: mysticum Ecclesiæ novi Testamenti sacrificium, in veri & unici illius salutaris sacrificii memoriam institui, ut per figurarum, hoc est, symbolorum & autotyporum contemplationem, e.

pro nobis suscepta sunt, passionum recordemur & benefactorum beneficeremur, futurorumq; bonorum perceptionem expectemus. Postquam ipsius adventum, inquit, non amplius erit opus symbolis seu signis, quando ipsum corpus apparebit.

IV. *Cum scopo & intentione Christi.* Voluit enim Christus à fidelibus principaliter manducari corpus suum, quatenus pro nobis est traditum & crucifixum. Qui verò præsentiam corporalem in pane jam fingunt & *oralem manducationem* constituunt, ii manducandum exhibent tantum corpus gloriosum & impatibile. Erat quoque scopus Christi de passionis futuræ veritate & fructu discipulos erudire. Qui verò passionis veritas persuaderi ipsis potuisset, si tam grandis de veritate corporis scrupulus fuisset injectus &c. vide theol. pag. 406.

Excipiunt (1) *W.* hisce verbis communem Calvinianorum sententiam sequi: qui tamen quod per tamen quatenus hoc loco exponunt: non immerito igitur Lutheri verba occini Tom. 3. Jen. F. 444. in confessione majore: *dis einige Sünde solte billich jederman von dieser Sünde abschrecken* *.

* ib. th. 137.

R. Calvinianos, quos ita appellatis, communiter tamen quod exponere per tamen quatenus, ita ut, exclusâ substantiâ, solam qualitatem denotari credant, falsum est: quamvis fortè *Lutherus* id affirmaverit. Fuit enim adversariis suis subinde iniquior: quâ in parte vos strenuè Præceptorem imitamini. Quod enim nobis denotat substantiâ cum circumstantia, seu adjunctâ passione (siquidem panem Eucharisticum Servator appellavit corpus suum, non quomodocunque consideratum, sed cum speciali respectu ad passionem: unde non simpliciter ait, *Hoc est corpus meum*, sed cum limitatione & descriptione, *quod pro vobis traditur*; adeoque fidem nostram excitat ad apprehensionem corporis pro nobis crucifixi) id vos in sensum à mente nostra planè alienum detorquetis. Interim *Clariss. Scheck. Lutheranus*, Theologorum *Wirtembergensium* hanc esse sententiâ, quæ nostra esse fingitur, disertè testatur: quando corpus, quod pro nobis tradi dicitur, non absolutum corpus, sed ἐν ἐργείᾳ absoluti esse ait; Et per corpus, salvificam corporis Christi ἐν ἐργείᾳ indigitari: idque ex mente & sententia *Wirtembergensium*, in sacramento non absolutum corpus, sed dominatum & ἐν ἐργείᾳ corporis agnoscentium. Vide §. 1.

Excipiunt (2) *Wendelinus* verba in duas classes dividi posse: priorum videri hunc scopum esse. Si corpus Christi à fidelibus manducatur, quatenus pro nobis est traditum & crucifixum, sequitur Christum Apostolis in primæ cænæ non exhibuisse in pane corpus invisibile, sed visibile, quod traditum fuit & crucifixum. Verum ista exhibitio non facta est nisi signotenus: Ergo adhuc non nisi signotenus nobis exhibetur, non verò corporaliter *.

§. 13.

* ib. th. ead.

R. Scopus meus hic est: Christus instituit sacramentum corporis sui, non quomodocunque considerati, sed crucifixi & pro nobis in mortem traditi, vel, si primæ institutionis tempus inspicias, crucifigendi & in mortem tradendi. Ergo intentio ejus non fuit instituire symbolum sacramentale, in, cum & sub quo deinceps corporaliter esset gloriosum & impatibile corpus, ejusque, quatenus est impatibile, manducationem oralem sancire. A corpore enim Christi in nos vita transfunditur, non propter impatibilitatem ejus, sed propter

propter passionem ; respectu cuius rationem habet sacrificii expiatorii : quod modo non os, sed fides apprehendit. Observetur illud *Hesychæ* : *Nisi Christus fuisset crucifixus, non potuissimus corpus ejus manducare: sed nunc manducamus ipsius corpus, quando passionis ejus memoriam facimus.* Cui ἐμμενῶς illud *Gregorii Nysseni*, orat. de resurrect. Christi: *Christum in celebratione cœnæ jam tum, potestate mysterii, ineffabiliter & invisibiliter se Deo patri immolasse, animâ velut à corpore per traditionem in mortem se junctâ: alias corpus victima animatum non fuisse idoneum ad comedendum.*

Sed audiamus, quid contra scopum, quem mihi tribuunt, objiciant:

Ajunt:

§.14. (1) *Corpus Christi non manducari, quatenus est traditum & crucifixum,*
 * pag. 564. *sed illud ipsum corpus Christi, quod traditum est & crucifixum*.*
 th. ead. R. Orthodoxis synonyma sunt, manducare corpus Christi, quatenus est traditum & crucifixum, & manducare corpus Christi traditum & crucifixum, hoc est, cum recordatione fidei crucifixionis. Non enim limitatione, quatenus, Christi corpus excludimus, sed corpori, quod manducandum nobis exhibetur, respectum passionis duntaxat addimus ex institutione Dominica. Unde Paulus I. Cor. II. v. 26. *Quotiescunq; ederitis panem hunc & poculum hoc biberitis, mortem Domini annuntiabitis usque quò venerit.*

§.15. (2) *Verba illa, quod pro vobis traditur, esse descriptiva & corporis verita-*
 * ib. th. ead. *tem ostendere non autem limitativa*.*

R. Et descriptiva & limitativa sunt; ipsâ enim illa descriptio corporis ab adjunctâ passionis limitat illud, & non quomodocunque in sacramento considerari debere indigitat. Illa verò discretio fidei, non oris est: Cur limitativa adversarii negent, una facit oralis manducatio, quæ crucifixione est horribilior.

§.16. (3) *Nihil impedire, quominus Christi corpus in cœna fuerit invisibile,*
 * ib. th. ead. *quamvis illud ipsum, quod fuit postea traditum & crucifixum, Apostolis suis exhibuerit Christus. Quia per actum naturalem visibile, per subsistentiam in æterno λόγῳ fuerit invisibile*.*

R. Ut unio personalis non mutavit verè humanum Christi corpus in spiritum immensum, ita nec ex visibili fecit invisibile, nec ex finito infinitum. Invisibilitatis hujus & ubiquitatis nullum habemus exemplum, nullum testimonium: oralis manducatio hæc absurda invexit & doctrinam de unione personali corripit.

§.17. (4) *Exhibere quidem Lutheranos gloriosum Christi corpus & impatibile,*
 * ib. th. ead. *sed non quatenus gloriosum, sed quatenus vivificat*.*

R. I. Si corpus Christi exhibetur in S. cœna, quatenus vivificat, seu id est,

est, per & propter quod vivificamur, utique, quatenus est crucifixum & pro mundi vitâ traditum, exhibetur, quia nos non vivificat meritorie sine respectu mortis; quamvis & gloriæ consideratio simpliciter non sit excludenda: quia oportuit à morte suscitari corpus & ad gloriam evehi, ut mortis ad nos fructus redundaret. Perinde igitur fuerit, sive dicas, Christi corpus exhiberi, quatenus est vivificum, sive quatenus pro nobis in mortem traditum. Ubi & hoc notari velim, *quatenus*, quod in orthodoxis exagitant, ipsis etiam probari *Lutheranis*: quando ajunt, exhiberi corpus, quatenus vivificat. Nos verò, exhiberi corpus, quatenus pro vitâ nobis restituendâ est traditum. Quò non trahit imprudentes contradicendi libido! Corpus Christi *oraliter* & propriè manducatum, quatenus oraliter manducatur, neminem vivificat.

2. Os corporis *quatenus* non attendit, sed apprehendit & oraliter trahit cibum suum, qualis est, cum offertur: Atqui gloriosum nunc est: Glorioso igitur dentes minatur & infigit.

Excipiunt (3) *Posteriora mea verba quod innuunt, falsum esse. Non enim Christum discipulos suos de mortis sua veritate, sed de ejusdem tantum fructu voluisse certos reddere. Christum enim esse mortuum etiam paganos credere; At pro nobis mori vel nobis vivificum esse, solos Christianos* *.

§. 18.

* ib. th. cad.

R. De utroque certos voluit reddere, de veritate mortis & ejusdem fructu. Fructus enim ad nos ex Christo non redundaret ad vitam æternam, nisi pro nobis verè mortuus esset. Unde instituit sacramentum corporis sui in mortem verè traditi & quidem pro nobis traditi: quorum illud veritatem, hoc fructum denotat. Et hoc monitos sacramento Apostolus nos jubet *Domini mortem annunciare*. Neque quia etiam pagani credunt, Christum esse mortuum, sacramento nobis repræsentanda & obsignanda non erat veritas mortis: uti non sequitur in Evangelio veritatem mortis & humanitatis Christi non fuisse nobis annunciamdam & confirmandam: quia etiam pagani nonnulli crediderunt eum verè hominem verèque mortuum esse.

Ajunt in cœna corpus moriturum fuisse datum discipulis, quatenus erat vivificum, & hoc respectu fuisse invisibile, nullumq; discipulis potuisse scrupulum injici *.

§. 19.

* ib. th. cad.

R. Scriptura vivificum, seu pro mundi vitâ traditum corpus verè humanum novit nullum nisi visibile: nullum igitur à nobis aliud credi par est: nullius alterius sacramentum Servator instituit: nullum aliud manducari voluit. Neq; de vivificatione esse certus potest, nisi qui de veritate certus est, veritas autem humani corporis cum *invisibilitate, ubi-quitate, illocalitate, impalpabilitate & dimensionum carentiâ* non magis consistit, quàm cum falsitate: quicumque tandem respectus fingantur. A Christi corpore non magis est separabilis visibilitas, quàm

vivificandi facultas: neq; vivificum Christi corpus edit, nisi qui visibile edit. Tum demum paradoxum hoc adversariis dabo, cum ipsi mihi dederint prius, veritatem Deitatis certo respectu consistere cum *visibilitate, finitate, circumscriptibilitate, localitate, palpabilitate, & dimensionibus*, hoc est, cum non Deitate.

V. Cum natura veri & humani corporis, quod visibile, palpabile, finitum, iustâ suâ quantitate & figurâ præditum, certo loco circumscriptum; quale corpus non est, quod sub hostiâ in plurimis esse simul locis fingitur ἀδία-
σάτως.

§. 10.

Excipiunt (1) *Se posse simpliciter respondere, scripturam de utroq; testari, de veritate humana natura Christi, & de præsentia corporis Christi in S. cœna. Utrumq; igitur sanctâ fide credendum esse, non ex præconceptis opinionibus & vanis & natura sumtis speculationibus: sed ex sola scriptura discendum, quid, salvâ veritate humana, de corpore Christi dici vel non dici possit*.*

* pag. 565.
th. 135.

R. 1. Testari scripturam de veritate humanae Christi natura & de præsentia corporis Christi in cœna, certum est, & apud nos extra omne dubium. Aliud qui nobis impingit, per calumniam impingit.

2. Quid, veritate humanae naturæ salvâ, de Christi corpore dici vel non dici possit, ex scriptura discendum, non ex vanis speculationibus, & ipsi dicamus: etsi interim de corporis veritate secundum scripturam, vel certè non contra scripturam, ex immotis ipsius naturæ principiis pronunciari quoque posse asserimus. Non ἀλόγως scriptura est legenda, neque simpliciter in dijudicandis scripturæ objectis negligendi sensus nostri, quos ad operum suorum veritatem agnoscendam & prædicandam rationali creaturæ Deus concessit. Unde ad sensus nostros ipse quoque Dei filius provocat in iudicio de veritate corporis humani spiritui contra distincti, Luc. 24. v. 38. 39. Interim ultrò & ambabus largimur, contra scripturam non esse audiendos sensus, neque rationem humanam. Sed accuratissimè heic distinguendum inter scripturam & τῶν παρερμηνευόντων glossas falsasque consequentias: quæ utramque paginam adversarii, nostris faciunt.

3. Lutheranis hætenus, ad probanda sua de corpore Christi phantasmata, defuit scripturæ autoritas & deinceps quoq; deerit: nisi fortè nova quædâ in Ecclesiam introducatur scriptura, quæ ubiquitatem, oralem manducationem & reliqua omnia annexa absurda canonizet. Hanc cum Judæorum Messia expectent qui voluerint: nos in antiqua acquiescimus, ejusque iudicio ubique nos submittimus. Interim comiter nobis ignoscent Animadverfores, eorumque similes alii, quod pro scripturæ dogmatibus obtrudi nobis hand patimur, quæ à scriptura aliena esse novimus: in primis autem ubiquitatem & oralem manducationem.

Exci-

Excipiunt (2) & demonstrationem promittunt tanquam in scholis eruditorum versantes, contra spiritum Calvinianum: cuius nullum scriptura sensum ajunt approberi, nisi cum stolidis seu ratione conveniat*.

§. 21.

* ib. th. ead.

R. Audiamus igitur, quid tanto hiatu dignum hi promissores ferant. Quid possit *Eruditorum* illa schola, experiamur: et si in ipso limine demonstrationis promissæ in faustum occurrit omen, quid *Eruditorum* horum scholam non potest non suspectam nobis reddere. Ecce enim præludium, de spiritu Calviniano nullum scriptura sensum approbante, nisi cum stolidæ ejus ratione convenientem, non ex *Eruditorum*, sed ex *calumniatorum* prodit schola. Est hoc ipsum inter homines non parvæ stoliditatis argumentum, si præ se insolenter contemnant alios, sibi que solis sapientem, aliis verò omnibus stolidam rationem tribuant. Nostrium hæc in parte unicum est peccatum, quod absurda & deliria vestra, imprimis verò ubiquitatem & oralem manducationem, pro spiritus Dei oraculis non agnoscimus. Hinc odium, hinc persecutio! Et pro *Augustanæ confessionis* fociis haberi non possunt orthodoxi.

Ut aditum sibi ad demonstrationem patefaciant, verba mea in syllogismum compingunt hujusmodi:

§. 22.

Quicquid pugnat cum natura & proprietatibus veri & humani corporis, illud de corpore humano, & sic etiam de corpore Christi, minus rectè prædicatur. Sed multi præsentia in S. cœna innumeris simul locis celebrata pugnat cum natura & proprietatibus humani corporis: Ergo*.

* ib. th. ead.

R. Non agit de sola omnipræsentia aut finitate quantum meum argumentum, sed plura complectitur corporis idiomata, unde de veritate ejus judicandum. Interim transeat syllogismus: præsertim cum in sequentibus animadversio accedat specialior in membra singula: pro illo saltem, minus rectè supponatur, malè vel absurdè. Ubiquitas enim cum veritate humani corporis conciliari nullo modo potest.

Responsionem jam videamus: *Majorem* limitant hoc modo: Quicquid ita pugnat cum natura veri corporis humani, ut pugnet vel cum ipsius conditionibus, quæ ad constitutionem ejus requiruntur, vel cum ipsis proprietatibus intrinsecis, quæ emanant ab ipsa rei, cuius proprietates sunt, essentia, illud minus rectè (absurdè) de corpore humano prædicatur. Ita minorem negant: quia videri, palpari, sumari, extendi ad certum locum &c. nec sunt conditiones corporis humani, nec ipsius proprietates intrinsecæ, sed extrinsecæ, seu actus secundi proprietatum essentialium, à quarum negatione ad negationem ipsius rei minimè argumentari licet: quia per causas externas impediri possunt*.

§. 23.

* ib. th. ead.

R. 1. Miscent hæc in solutione, quæ in solvendo syllogismo non sunt; cum unam ei omnipræsentiam incluserint. Interim observet Lector, concedi ab

Animadversoribus, non posse de corpore humano, salvâ veritate ejus, predicari, quæ pugnant cum ipsius conditionibus ad constitutionem requisitis, vel cum proprietatibus intrinsecis ab ipsâ rei, cujus proprietates sunt, essentia manantibus. Contrarium minus eruditè ex eadem *Eruditorum* schola promulgatum est supra, disp. 6. animadv. II. pag. 244. th. 9. Interim gratulor, quod in veritatis schola nonnihil hæc profecerint *Eruditi* nostri.

2. Non tantum ea, quæ pugnant cum proprietatibus intrinsecis, predicari de corpore humano, salvâ ejus veritate, non possunt, sed & extrinsecæ nonnullæ, pro ratione circumstantiarum citra contradictionem de eo predicari haud possunt. Exempli gratiâ si dicas; corpus humanum alteri propriè dicto corpori corporaliter, propinquitate substantiali, immediatè & ad idem præsens illud nihilominus haud contingere: si dicas corpus totum intra aliud corpus esse, & tamen ab eo non circumscribi: si dicas, corpus actu finitum & extensum in omnibus simul locis naturalibus esse totum, sine extensione & illocaliter &c. Infert enim negatio extrinsecorum hujusmodi negationem intrinsecorum. Observetur illud *August.* Si creatura corporalis unius ejusdemq; natura esset cum Trinitate, quæ nunc Deus est, nec localiter in loco esset, nec temporis aliquam mutationem sentiret, nec de loco transiret ad locum, nec circumscriberetur quantitate molis suæ. Solius enim Trinitatis proprium est, quia non est corpus, ut utique sit tota, per sp.ia locorum non divisa. Quantumq; autem sit corpus, vel corpusculum, ut loci occupet spatium, eundemq; sic impleat, ut in nulla ejus parte sit totum, necesse est. Quia corpus est aliqua substantia, & quantitas ejus est in magnitudine molis ejus, in qua distantibus partibus, quæ simul esse non possunt, sua quæq; sp.ia locorum tenent, nec est in singulis partibus tota vel tanta. Idem alibi: Deus ubiq; esse dicitur, quia nusquam absens est in se ipso, nec continetur ab iis, quibus præsens est. Nam sp.ia locorum tolle corporibus, & nusquam erunt, & quia nusquam erunt; ergo nec erunt. Hinc ubique crede Christum per id, quod Deus est, in cælo autem per id, quod Homo est, secundum veri corporis modum. Ego, inquit idem, epist. 146. corpus Christi ita in cælis esse credo, ut erat in terra, cum ascenderet in cælum. Et in libro de essentia divinitatis: Filium Dei in assumpta humanitate visibilem & localem post resurrectionem non credere & profiteri, profanum est.

Cyrellus de S. Trinit. docet, adeo corpori esse proprium in loco & magnitudine, seu quantitate esse, ut etiam divinitas, si esset corpus, nec quantitatem, nec magnitudinem, nec loci circumscriptionem effugere posset.

3. Actu videri, palpari, extendi ad certum locum, esse intrinsecus humani corporis proprietates essentielles, ab ipsa essentia necessariò manantes, adeoque simpliciter à veritate humani corporis inseparabiles, nec ego, nec quisquam orthodoxus unquam affirmavit. Cur igitur hoc nobis affingitur ab *Eruditorum* scholâ?

Schola? Sigillatim consulite & interrogate singulos orthodoxos, an Christi corpus in terris jam videatur actu, an palpetur, an locis hisce inferioribus coextendatur & commensuretur? Interrogate, an, salvâ veritate, negati de eo possit in præsens actualis visio, palpatio, situatio in hisce locis inferioribus? Illud ut omnes uno negabunt ore, sic hoc affirmabunt: imò & hoc affirmabunt; salvâ veritate, de eodem prædicari, quod jam temporis à terra absens & in cælo constitutum ne videri quidem & palpari à nobis terricolis, pro ratione conditionis nostræ, possit. Cur igitur controversiâ statum pervertitis? Causæ vestræ servitis, sed minus candidè, minus ingeniosè.

Jam ad singula progredientes sequamur & audiamus. Agmen ducit *visibilitas*. *Quamvis*, inquiunt, *corporis humani proprietas sit visibilitas, non tamen sequitur, quod semper actu videri possit: cum, quamvis nunquam videretur, semper tamen & sua naturâ esset visibile. Siquidem actus visionis abesse potest per causas physis & hyperphysicas* *.

S. 24.

* pag. 566.
th. 139.

R. Verba illa: *non sequitur, quod semper actu videri possit*: sic interpretor: *non sequitur, quod semper actu videatur*. Distinguitur enim quod actu videtur, ab eo, quod videri potest, quod non actum, sed potentiam denotat. Ita doctis hisce *actum & potentiam, visibilitatem & visionem* datâ operâ confundere solemne est: non utique per ignorantiam, sed per sophisticam, quæ tamen minus ingeniosa, necdum ingenua est. Laudamus illud Scaligeri, quod allegant: *quamvis corpus (terminatum) nunquam videretur, semper tamen & sua naturâ esset visibile*. Posse actum visionis à corpore visibili per causas physis & hyperphysicas abesse, apud nos extra omnem est controversiam: adeò ut hæc *Eruditorum schola* magistrâ opus heic non habeamus. Hoc verò imprimis notari velim, *ip. v. facile*, quatenus idem est, quod videri non posse, duobus dici modis, uno per se & *intrinsecè*, altero per accidens & *extrinsecè*. *Per se & intrinsecè invisibile* dicitur, cui per naturam repugnat videri, hoc est, quod vel corpus non est, vel planè terminatum non est: quomodo invisibilis est spiritus, corpori disparatè oppositus, sic & invisibilis aër est, aërique substantiæ corporeæ similes aliæ, quas *simpliciter interminatas* appellant phisici; *Per accidens & extrinsecè invisibile* est, quod naturâ suâ & per se semper visibile, videri tamen non potest propter impedimenta externa, quæ sunt vel in *visorio*, vel in *medio visionis*, sive à phisicis, sive ab hyperphysicis causis. *Invisibilitatem* prioris modi repugnare corpori verè humano dicimus, adeoque corpus humanum, sub negatione hujus visibilitatis, citra contradictionem concipi posse negamus. De posterioris modi *invisibilitate* nulla est controversia: concedimus enim, hoc rerum statu, corpus Christi, per se & *intrinsecè* semper visibile nihilominus *extrinsecè* esse invisibile, quatenus propter *dictantiam nimiam & absentiam corporalem* videri modo non potest. Externa

si tollerentur omnia actualis visionis impedimenta, siue *objectum*, siue *medium*, siue *sensorium* afficientia, etiam actu non videri contradictionem implicaret: quia causâ in actu posita impossibile est non sequi effectum, ut in Logicis *Philippus* docet cum omnibus Logicis. Videatur *Arist.* 1. post. c. 10. *Zabarel.* ad context. 94. 2. post. & de speciebus demonstrat. c. 15. *Corpus coloratum*, inquit *clariss.* *Sperlingius*, instit. phil. lib. 2. pag. 364. *per medium rectè dispositum non potest non videri ab astantibus rectè se se habentibus.* Ita in Academia Wittenbergenſi docetur. Interim concedimus, quod Animadversores affirmant, posse Deum corpus humanum, potentiâ semper visibile, quando cunq; vult, facere invisibile: invisibile, inquam, modo posteriori. Inò absolutè posse Deum facere, quicquid vult, & plura etiam, quàm vult, immotæ veritatis est assertio. Quid verò tandem hinc lucrabuntur Animadversores? Aut corpus Christi verè humanum per se intrinsecè semper visibile, hyperphysicè, *in, cum & sub* pane intrinsecè esse invisibile: quod contradictorium non minus, quàm si dicas, Angelum naturaliter esse omnis expertem quantitatis & dimensionis inhærentis: hyperphysicè verò participem quantitatis & dimensionis inhærentis. Aut, corpus Christi verè humanum per se & intrinsecè semper visibile, hyperphysicè *in, cum & sub* pane extrinsecè esse invisibile, idque de voluntate Dei. Hoc verò in æternum unquam probabunt.

§. 25.

Ajunt corpori humano eam à Deo induci posse subtilitatem & perspicuitatem, ut prorsus fiat pervium, hoc est, interminatum.*

* ib. th. ead.

R. 1. Ita ex visibili intrinsecè, fieret invisibile intrinsecè, adeoque visibile intrinsecè desineret esse tale, idemque numero nihilominus maneret humanum corpus. Atqui ipsi Animadversores concesserunt, humani corporis proprietatem esse visibilitatem, & cum eo pugnare negationem visibilitatis, quamvis interim non pugnet negatio visionis actualis: quod & nos concedimus. Aut dicent, simul intrinsecè invisibile & visibile esse posse: quod an dicturi sint expecto.

2. Equidem non nego ex humano corpore terminato fieri posse, divinâ virtute, interminatum, & planè atque perfectè omnibus suis partibus perspicuum & homogenium. Sed an, post mutationem hujusmodi, verè humanum corpus sit mansurum, tu quæso, *Gerharde*, cogita. De corpore verè humano aliunde non possumus judicare nisi ex scriptura & ipsa natura, quam oculis usurpamus: qualem ab initio Deus creavit, qualem hætenus conservavit, qualem Servator ex matre sua assumpsit, qualem toto vitæ suæ curriculo retinuit, qualem è sepulchro extulit & in cælum intulit, qualem è cælo ad judicium tandem in hunc mundum referet. Vestigium corporis interminati & absolutè perspicui nullum hæc nobis occurrit. Stolidam nobis rationem supra exprobrasti, *Gerharde*: vide
annon

annon & hæc vestra sit *stolida*. Si *lupum* Deus mutavit in *asinum* propriè dictum, non utique mansurus esset *lupus*, sed desineret esse *lupus* & inciperet esse *asinus*: quia *asinus* & *lupus* specificè differunt. Eadem est ratio corporis humani, quale Deus condidit, membris suis heterogeneis varioque organorum apparatu instructi atque terminati, & corporis æqualiter interminati & perspicui, homogenei &c. *Augustinus* ad Consentinum, quærenti, *an etiamnum corpus Christi sit in cælo secundum naturæ suæ proprietates*? Respondet: *Ex divina potentia, quasdam qualitates, quæ sunt corruptionis & infirmitatis, à corpore auferri posse: at visibilem & contrectabilem formam corporis, ejusq; lineamenta ab eo auferri non posse*. Unde quoties de Humanitate Christi cogitamus, non aliter quàm de humana effigie, secundum organici corporis formam ex fide cogitari vult. De corpore invisibili & impalpabili quid *Nicana Synodus* secunda cum *Cyrillo* sentiat, vide Exerc. 68. §. 18. Quod adducitur de *invisibilitate corporum glorificationum & sanctorum, qui post Christi resurrectionem à quibusdam in sancta civitate conspecti fuere*, Matth. 27. v. 52. 53. de *invisibili Christi corpore in occultationibus, ante passionem*, Luc. 4. v. 29. Johan. 8. v. 59. *: nihil ad rem facit. *Invisibilitas extrinseca* extra omnem est controversiam. Quis enim nescit, aut quis negat, homines quandoque propter impedimenta externa videri non posse? Sanctos, qui cum Christo resurrexerunt, fuisse invisibiles, scriptura non affirmat, imò contrarium potius, nempe multis eos esse visos, v. 53. Neque negamus potuisse Christum efficere occultando se, ut ne videretur; potuisse etiam medios suos hostes transire, ut non agnosceretur, quamvis videretur: imò ut ne videretur quidem; si impedimenta visionis objecisset extrinseca. Quid verò inde? Ergo corpore suo est *in, cum & sub* pane invisibiliter & divino modo. Hoc verò minimè sequitur. Nisi fallor *oralis manducatio* requirit corpus subtilissimum perspicuum & undiquaque interminatum, insensile ut à dentibus illæsum maneat & sine horrore *oraliter manducari* possit: & ita corpus suum Christus præparat ad *oralem manducationem* ab impuris quoque canibus peragendam.

* ib. th. cad.

Videt ergo W, inquit, quòd verum esse corpus & non videri se invicem non oppugnent *.

§. 26.

* ib. th. cad.

R. Quasi verò in controversia hoc esset, aut jam demum hoc videre W. inciperet. Probate vos præsentiam corporis Christi corporalem & *adiasagiam in, cum & sub* vestrīs nebulis: probate corpus illud, quod *in, cum & sub* nebulis (*hier gehört des W. Atthesii Reibstap*) corporaliter esse fingitis, simul in innumeris locis, esse corpus verè humanum finitum & intrinsecè visibile, nihil horum vobis damus: nihil horum è scripturis unquam probabitis.

A *visibilitate* transimus ad *palpabilitatem*, quæ verè humani corporis est proprietas, ut & *visibilitas*: quale corpus, quod *in, cum & sub* nebulis fingitur, negamus esse, adeoque & verè humanum corpus negamus esse.

Exci-

§.27.

Excipiunt Animadversores: *quamvis corpus humanum suâ naturâ, propter materiae crassitiem & densitatem sit palpabile, Deum tamen divinâ suâ potentiâ glorificatis corporibus crassitiem illam & densitatem tollere, ut sint, hujus proprietatis respectu, ἱσάγγελοι* Luc.20.v.36. ὡς ἄγγελοι, Matth.22.v.30. *qui à nemine tangi possunt* *.

* pag.567.
th.140.

R. I. An verè humanum corpus sit, quod intrinsecè palpabile non sit, tu, Gerharde, cogita. Eadem palpabilitatis & v. sibilitatis intrinsecæ est ratio: utraque æquè conjuncta cum veritate humani corporis. Posse Deum ex corpore humano facere corpus impalpabile, largior: illud verò impalpabile corpus nihilominus fore humanum corpus, quale ab initio Deus condidit, quale conservavit hætenus, quale Christus assumpsit, gestavit, in sepulchrum intulit, inde extulit, in cœlum transtulit, indeque ad judicium efferet, ego non credo. *Marcionitico* non absimile fuerit hujusmodi corpus. Confunduntur hujusmodi speculationibus, creaturarum limites & specificæ differentiæ. Neque quæstio hæc est de potentia, sed de voluntate Dei. Vide Exerc.67. §.3.

2. Palpabilitatem è glorificatis corporibus potentia divina auferri, è scriptura nunquam probabunt Animadversores. Certè non est erudita illa consequentia. *Sancti in gloria prædicantur ἱσάγγελοι: Ergo impalpabiles quoque erunt ut angeli, substantiæ incorporeæ.* Progressus fit à non distributo. Luc.20.v.36. ἱσάγγελοι dicuntur futuri Sancti, non æqualitate universali & absolutâ, sed partiali & secundùm quid. Duo autem in textu exprimuntur, in quibus comparatio hæc qualitatis consistit: quod nempe sancti in gloria non ducturi sint uxores, neque amplius futuri mortales, sed immortales, ut Angeli. Si corpora quoque humana essent deposituri & ἀσώματοι, Angelorum instar, futuri, pro impalpabilitate inferri aliquid posset. Sed tale nihil in scriptura legimus, imò contrarium articulus de resurrectione mortuorum docet: contrarium docet glorificatum Servatoris corpus, quod non tantum videri & palpari potuit, sed visum quoque & palpatum est. Itaque nimis audax & inconsiderata est illa assertio: *quod Angeli habent per naturam, illud Beati habent per glorificationem* *: verba hæc vobis repono Ditherri, philologi Academiæ vestræ. *Achilleum fundamentum! quasi verò ista ἱσάγγελοῦς ad omnia sit extendenda! Ergone etiam corpus erit seponendum & substantia planè spiritualis adsumenda? Agit d.l. Christus potissimum de carne, ut Tertullianus loquitur, reformatâ & angelificatâ, quæ non sit operi generationis amplius vacatura.* Elect. lib.2. cap.17. Requirit tamen oralis manducatio corpus impalpabile: quod oraliter & propriè quidem edatur, attamen nec à dentibus nec à reliquo ore attingatur.

* ib. th. ead.

§.28.

Vident & sentiunt A: obstaculum Luc.24.v.39. ubi veritatem corporis sui monstraturus Servator post resurrectionem id contrectari jubet. Excipiunt igitur,

tur, potentiam tactionis seu palpabilitatis non auferri corporibus glorificatis: sed tangi posse, quotiescunq; fiat dispensatio *.

* ib. th. cad.

Rz. 1. Quis ita loquitur, potentia palpabilitatis? Palpabilitas est ipsa potentia passiva, cujus synonymum à vobis constitui potentiam tactionis passivæ facile patior; Hanc dum non auferri à corporibus glorificatis dicitis, rectè quidem dicitis, sed vobis imprudenter contradicitis. Argumentor:

Quod Angeli habent per naturam, id Beati habent per glorificationem: Atqui Angeli habent per naturam impalpabilitatem intrinsecam: Ergo Beati per glorificationem habent eandem, & per consequens, ab iis aufertur palpabilitas intrinseca, quæ in eodem subjecto non consistit cum impalpabilitate intrinsecâ.

Propositio est Animadversorum. *Assumptio* apud omnes est in confesso. *Conclusio* contradicit Animadversoribus.

2. Beatorum corpora tantum per dispensationem arbitrariam, non autem per naturam intrinsecè palpabilia esse, falsum est, & extra scripturam confictum. Veritatem naturæ suæ demonstrat Redemptor, non per dispensationem arbitrariam, & rem cum veritate naturæ humanæ necessario non conjunctam, sed per proprietatem à verò & humano corpore inseparabilem. Atqui *contractatio dispensatoria* naturæ humanæ veritatem necessario non approbat, cum & spiritus per assumptum corpus palpabile contractandum se exhibere possit. In *Martionitico* corpore admitti possit hæc dispensatio, non in verè humano, etiam glorioso, cui visibilitas & palpabilitas non per dispensationem, sed per naturæ proprietatem in ipsa gloria conservatam competit: unde infallibile pro veritate naturæ argumentum petitur, quod in dispensatione nuda nullum est. Audiamus *Augustinum* Epist. ad consent. Ego corpus Christi in cælo esse credo, ut erat in terra, cum ascenderet in cælum & quemadmodum ipse Christus discipulis de resurrectione ipsius dubitantibus, ait, palpate & videte: spiritus carnem & ossa non habet. Hoc enim infallibili argumento veram nostri generis carnem probare voluit. Dispensatio quæ heic intervenit, non in carne, sed in æterna τὸ λόγῳ persona est facta, quæ per se & naturæ suæ proprietate invisibilis, impalpabilis, illocalis, in circumscripta, per & propter carnem hypostaticè unitam & inseparabili naturæ suæ proprietate visibilem, palpabilem, localem, circumscriptam, facta est visibilis, palpabilis &c. Ita *Ignatius* Epist. 8. Filius Dei cum natura sit invisibilis, factus est tamen visibilis in carne humana & cum ut in corpore & naturâ tactus expers esset, propter nos tamen attingi palpariq; voluit & qui pati nequiverat, utpote Deus, nostra causâ passus est, ut homo, prorsusq; nostram naturam assumeret.

Ita *Augustinus*, de Essentia divinit. Sicut Filium Dei & Redemptorem nostrum secundum divinitatem, invisibilem, incorporeum & incircumscriptum non

credere, impium est: ita eundem Dei filium in homine assumpto visibilem, corporeum atque localem post resurrectionem non credere & profueri est profanum. Hæc ne humanæ naturæ per dispensationem competere. *Augustinus* cum veteri Ecclesia latina crediderit?

Ita *Cyrillus* de recta fide: Sic verbum factum est caro, quia per unionem dispensativam propria fecit Deus verbum ea, quæ carnis sunt: (non per dispensationem, sed per naturæ proprietatem) Non enim alterius cujusdam sunt carnis, sed ejus potius, quæ inenarrabiliter ipsi est unita. Cum igitur idem sit simul Deus & Homo, propter hanc unitatem personæ propria sua facit humana.

Ita *Synodus Nicæna* secunda: Tom. 3. concil. fol. 168. Christum post glorificationem incircumscriptum dicere, blasphemum est. Sed quemadmodum Deus & verbum Dei patris invisibile, incomprehensibile, & in omni loco dominationis sue existit: Ita secundum naturam humanam quam assumpsit, visibilis & circumscriptus est, sicut de eo scriptura affirmat.

Ita *Damasceus*. lib. 3. cap. 3. Naturarum substantialem differentiam adstruimus salvari: nam creatum mansit creatum, & increatum increatum, & mortale manebat mortale, & circumscriptum circumscriptum, & incircumscriptum incircumscriptum, visibile visibile, & invisibile invisibile. vid. lib. 4. cap. 5. Ita *Leo Magnus* adversus *Eutychianos* in Epist. ad Palast. & ad Flavi. Ita in Christo utraq; natura concurrat, ut in eis nec proprietas absumatur, nec personæ gementur. Dicant igitur isti phantasmatici Christiani & hypocrite, quæ substantia Salvatoris affixa sit ligno, quæ jacuerit in sepulchro, & revoluta sepulchri lapide, quæ tertio die caro resurrexerit, vel quale corpus *Iesus* discipulorum visui clausis ad eos ostiis ingressus intulerit, ut hesitantium cunctationem confutaret, dicens: Palpate & videte: quoniam &c.

Quid putas, amice Lector, judicatueros fuisse S. Patres & Concilia de doctrina Lutherana, quam in thes. de Incarnat. expressit *Andreas Musculus*: nempe corpus Christi, personalem cum λόγῳ unionem nullis naturalibus humanorum corporum proprietatibus esse obnoxium, sed iis (nempe visibilitate, palpabilitate, localitate &c.) tantum pro libera voluntate, quoties ita placuerit, uti.

* ib. th. ead. Quod adfertur de penetratione saxorum & januæ clausæ, rancida est crambe millies recocta & fastidita, quæ in scripturæ horto nata non est, sed in desertis humanarum imaginationum. Ajunt se textus urgere*: sed frustra: textibus destituuntur. Christum enim corpore suo exiisse e sepulchro per saxum, ad discipulos ingressum per fores clausas, nusquam legimus in iis quidem, quæ hactenus habuimus, exemplaribus, quibus cum figmenta hæc non conveniunt. Unde ausus non nemo interpretum horum in sacrum textum infarcire præpositionem διὰ, textumque Evangelicum allegare, διὰ τῶν θυγῶν κεκλεισμένων. Ita scilicet ad obsequium compellenda scriptura!

A pal-

A palpabilitate pergimus ad quantitatem, figuram & inde resultantem localem circumscriptionem: contra quæ excipiunt: licet nemo neget, corpora glorificata esse quanta & certam habere figuram, partesq; extra partes, earumq; certum ad totum ordinem cum aptitudine ad commensurationem cum loco; non tamen sequi ea actualiter commensurari cum loco*.

* ib. th. 141.

R. 1. E iusta corporis Dominici quantitate, figurâ, partiumque extra partes situ actione colligimus falsum esse & fictum, quod vulgò ajunt in cum & sub tantilla nebula propinquitate substantiali, per ἀδιασάσιον, totum esse Dominicum corpus, quod pro nobis in mortem est traditum, è sepulchro suscitatum, & in cœlum illatum. Quî enim, in tanta angustia corporis illius, iustæ virilisque staturæ partem fingeris extra partem, caput extra pedes, manus extra caput, pectus extra cerebrum, & reliquas singulas verè humani corporis partes integrales extra se positas, nullâ quantitatis & figuræ factâ diminutione? Tale Scholasticorum corpus, de quo Exerc. 57. §. 2. Novimus quidem nolle vos ad hunc naturæ calculum vocari, contra rationem protestari, imperscrutabilem mysterii profunditatem prædicare, & ab hoc judicio rationem penitus excludere, fidemque à nobis sine ratione flagitare. Sed desideria vestra heic non attendimus. Debemus hunc scripturæ honorem, ut, quod ipsa dicit docetque, absque cunctatione ἀναυπηρήτως credamus, etiamsi modum ratio non assequatur, imo justè refragari posse videatur. Vestris verò glossis & figmentis etiam scripturæ contrariis honorem hunc non debemus, sed νυνεχόντως ea dijudicamus, & sat iis habemus honoris, quando in evertendis iis ubique scripturæ secuti ductum rationem occupamus, & naturam in se consideratam opponimus, quam nec in mysteriis everti novimus. Omnis igitur diremta lis fuerit, quàm primum scripturæ locum produxeritis vel unicum, qui affirmet, idem illud Redemptoris corpus, quod ex sepulchro excitatum intulit in cœlum tantum, quantum fuit, & in cœlo etiamnum est corporaliter, salvo partium omnium situ & distantia, totum in singulis esse *nebulis*, ubicunque locorum ad usus Eucharisticos adhibentur. Hoc si præstiteritis, plenissimum fidei obsequium promittimus. Si verò præstare non potestis, quæ sò ægrè ne ferre, quod à vobis quidvis persuaderi nobis non patiamur & rationem nostram atque sensus ita ἀλόγως & ἀνααισθητως placitis vestris haud mancipemus.

2. Omne corpus intra aliud corpus ἀδιασάτως & immediatè constitutum localiter necessariò circumscribitur per contactum mutuum superficiei continentis & contentæ. Infringite, si viri estis, axioma hoc exemplo contrario ex libro naturæ vel scripturæ petito. Quod nisi feceritis, ab absurda contradictione contrariam vestram assertionem nunquam liberabitis.

Sed parcius illa viris, occlamat *Eruditorum schola*: quæ objicit nobis.

(1) *Corporum glorificatorum conditionem: sunt enim beati, ὡς ἄγγελοι, quos in ubi corporali, seu loco physico esse, eique, quoad partes & totum, commensurari, non nisi helleborosus affirmaverit **.
ib.th.ead.

R. Vellem hi *Eruditi* cum *Carneade* helleboro cerebrum prius purgassent & levassent, quàm veritatem manifestam oppugnatumivissent. De Angelis res procedit. Sunt enim spiritus omnis expertes dimensionis. De corporibus Beatorum itidem procedet, si probaveritis, Beatos in gloria non amplius esse veros homines, sed spiritus dimensionum expertes. Quod qui negaverit, & nihilominus iis, quas paulò ante descripsi, circumstantiis localem circumscriptionem corporum glorificatorum intra alia corpora existentium negaverit, nã ille vel *helleborosus*, vel plus quàm *helleborosus* erit. De falsâ τῶν ἱσαγγέλων glossâ jam antè diximus. Eodem artificio concludi posset, glorificata corpora esse omnis dimensionis expertia, esse simplicia, nullas habere partes integrantes extra se in eodem toto positas, hoc est, esse non corpora, & per consequens, Beatos non amplius esse homines, neque mortuorum ad gloriam fore resurrectionem. Nonne verò hæc *helleborosorum* essent deliria! vide §. 27.

§. 31.

(2) *Penetrationem dimensionum corporibus glorificatis possibilem: quia ut Angelis in terra existentibus, corpus, in quo suum ubi habent, non dilatatur, nec densatur ad ipsorum ingressum; ita & corporibus glorificatis, cum in terris sunt, corpus aliud, in quo est ipsorum ubi, nec dilatatur, nec distenditur ad illorum presentiam, sed admittunt ea in eodem loco corpus aliud **.
*ib.th.ead.

R. 1. Tàm sunt fœcunda absurda, ut, dato uno, dentur illicò plura. Jam quoque *penetratio dimensionum* amplius absurda non est, ne *oralis manducatio* & *ubiquitas* videri absurda possit. Impossibilem hæctenus crediderunt *Eruditorum scholæ* penetrationem hanc & planè contradictoriam, uti reverâ est; & habita hucusque inter spirituum & corporum differentias, quod penetrari à spiritibus possint corpora, à corporibus verò corpora non possint. Hos enim immotos naturæ corporeæ limites creator constituit, quibus confusis ipsæ confunduntur naturæ. Quærenti; *An corpora se invicem possint penetrare?* Respondet in *Academ. Wittenb. Clariss. Dn. Sperlingius. Negativa constat facile: terminus enim quantitatis unius terminum alterius non admittit. Excludunt se invicem dimensiones, nec una alteram pervadit.* phys. lib. 2. pag. 316.

2. Ratio, quam *Animadverlores* adducunt, indigna est *Eruditorum scholâ*: cui, si vellem, illud ex seqq. th. 146. ἀπαδείκτως & ἀσυλλογίστως, jure possem occinere. Quæ enim, vos testor theologorum & philosophorum scholas, hæc consequentiæ ratio: *Spiritus, substantiæ incorporeæ & dimensionum expertes, possunt penetrare corporum dimensiones: Ergo & corpora glorificata idem possunt.* Verbum non amplius addo. In mentem mihi jam veniunt verba *Residenti, Professoris*

fefforis Jenensis, ad Respondentem *Johannem*, hæsitantem. *Quomodo tecum est, Domine Johannes; solebas tamen aliàs melius respondere!* Exemplum Salvatoris corpore suo laxa & fores penetrantis in verbo Dei scripto non extat. Quid non scriptum *Pontificiorum & Lutheranorum* habeat, curæ nobis non est. Fingi à *Luthero* glorificatum corpus, quod subtilitate & penetrandi vi superet sensiles species, sonum humanæ vocis, splendoremque solis, non ignoramus: novimus quoque in *Martionitarum & Eutychianorum* scholis corpus hujusmodi prædicari: quale verè humanum esse posse Christi Ecclesia nunquam credidit.

(2) *Glorificatorum corporum ἀφθαρσίαν*: res physicè locata est corruptibilis: ideo loco eget naturali, tanquam forma externà conservatrice. At corpora glorificata non egent loco ad sui conservationem: Ergo nec coextenduntur cum loco, nec sunt in loco, nisi equivocè, & plus quam equivocè*.

§.32.

* pag. 568.
th. cad.

Bz. 1. Rem omnem physicè locatam esse corruptibilem, & propter corruptibilitatem egere loco, *Eruditorum* negant *schola*; nil motæ hujus *scholæ* hypothese; quæ, ut ut *Peripatetica* videri possit, tamen falsa est: quia etiam incorruptibilia corpora, quæcunque intra aliud sunt corpus, locantur physicè, & quidem ex quadam necessitate naturæ corporeæ intra corpus aliud existentis, non ex corruptibilitate. Siquidem contradictionem implicat, corpus, sive corruptibile sive incorruptibile, & ἀδιασάτω & immediatè esse intra aliud corpus, & à continente corpore non locari per mutuam superficierum, continentis & contenti, applicationem. Quis quæso sanæ mentis theologus negaverit, solem in expanso conditum & collocatum esse in loco? Quis incorruptibilem esse negaverit? Alias externo loco ambiente necessariò non egere corpus, quatenus est corpus, norunt quoque *Eruditorum schola*. Ita *extremum cælum* ambientem locum non habet. *Mosaicum chaos* primo conditum die locum extrinsecus ambientem non habebat. Itaque passiva locatio extrinseca corporis non est absolutè necessaria, sed ex hypothese existentiae immediatæ & ἀδιασάτω intra corpus aliud, sive corruptibile, sive incorruptibile sit contentum. Quatenus & quorum corporum respectu locus externus sit forma externa conservatrix, alibi docuimus in physicis. Non omnia corpora naturalia uni certo loco naturali ita sunt addicta, ut conservari extra eum haud possint. Exempli gratiâ: lapides etiam extra terram in aqua vel aëre conservantur &c.

2. Corpora glorificata, quatenus intra alia sunt corpora, simpliciter non opus habere loco ad sui conservationem, quamvis incorruptibilia sint, falsum est. Quia ne corpora quidem sunt, si, dum intra alia existunt corpora, partibus eorum interioribus ἀδιασάτω & immediatè præsentia superficie exteriori ea non contingant iisque commensurentur. Hoc enim solum est spirituum ἀσωμάτων, in quos, absurda μεταμορφώσεις, homines transmutant, quicunque Animadverso-

ribus

ribus heic assentiuntur. Imò ipse Servator gloriosus jam post resurrectionem quantisper in hoc sublimari mundo substitit, corpore suo aliis immediatè ambientibus non potuit non commensurari, propter manifestam negationis contradictionem. Unde quantitate finitum atque circumscriptum esse & in loco contineri, adeò proprium esse corpori, Patres affirmarunt, *ut ipsa etiam Divinitas, si corpus esset, nec quantitatem, nec loci circumscriptionem effugitura esset.*

3. Corpora glorificata intra alia corpora existentia eorumque superficiiei continenti interiori *ἀδίασάτως* præsentia non nisi æquivocè & plus quàm æquivocè in loco esse, falsum & plus quàm falsum est: quia omninò contradictorium est. Alia est Angelorum ratio; quamvis & hi non plus quàm æquivocè in loco sint, cum sine æquivocatione in loco definitivè sint. Qui fingit sibi sanctorum corpora spatiis recipientibus non coëxtensa, iis fingit sibi non-corpora.

§.33.

4. *Locum Matth. 19. v. 24. ubi Christus ait, per potentiam Dei fieri posse, ut camelus transeat per foramen acus. Ubi cameli quanti extensionem situalem inhi-beri necesse est, essentia ipsius & extensione quantitativâ manente salvâ*.*

R. I. Non disputabimus heic cum Criticis sacris de Camelo, sitne ingens funis nauticus, ut inter alios *Osiandro* & *Calvino* quoque videtur: an animal gibbosum in *Syria* notissimum, neque nobis in *Germania* planè ignotum. Etsi posterius doctis magis arridet, quàm prius; Proverbialem fuisse de Camelo & foramine acus locutionem ad rem impossibilem indigitandam *Hebraei* docent. Exaggerari solere impossibilia comparatione cum aliis impossibilibus, noverunt *Eruditorum schola*. Igitur & heic duo comparantur impossibilia: quæ sunt: *Divitem impedimenta salutis, quæ à divitiis obijciuntur, remove suis viribus: & Camelum transire suis viribus per foramen acus.* An verò apud Deum eadem sint possibilia, quæstio est? Possibile apud Deum esse, ut dives salvetur, vel, virtute Dei divitem salvari posse, textus expressè adfirmat. An etiam possibile sit per divinam virtutem, ut Camelus maneat Camelus & tamen per foramen acus minimum transeat, si quæras; respondeo, possibile esse, si fieri citra contradictionis implicationem possit. Contradictoria enim non pertinent ad objecta divinæ omnipotentiae. Unde ipsi A: fatentur seqq. th. 150. *contra Dei perfectionem fore, si posset facere, ut corpus, eo ipso dum est corpus, non esset corpus: hoc est, si contradictoria posset facere.* Igitur contra Dei perfectionem quoque foret, si posset facere, ut Camelus eo ipso, dum est Camelus, non esset Camelus: ut idem eo ipso, dum centies millies totâ suâ corpulentia major est foramine acus, eodem toties major non esset: dum partium extra partes mutuo situ se excludentium habet positionem eo ipso non haberet. Interim similis contradictio ex alterâ quoque parte, & consequenter impossibilitas cogitari potest: nempe si quæratur: *An per potentiam Dei possit fieri ut salvetur dives, qui divitiis suis tanquam idolo, constanter*

stanter adherescat, fiduciam in iis collocet & inde se dimoveri nunquam patiat, neque unquam dimoveatur? Ita par contradictionis & impossibilitatis utrobique est ratio. Unde Hieronym. lib. i. contra Pelag. *In hoc, non quod fieri potest, dictum sed impossibile impossibili comparatum.* Possibilitatem ex parte Cameli agnoscunt nonnulli, si Camelus à Deo in tantam redigatur tenuitatem, ut transire posset per foramen etiam minus.

2. Extensione Cameli quantitativâ salvâ manente, extensionem situalem inhiberi citra contradictionem posse, falsum est: siquidem extensio quantitativa sine positione partis extra partem non est: positio partis extra partem non est sine extensione situâli internâ: ad quâ si ἀδιασasia continentis accedat, locatio actualis citra contradictionem abesse non potest: quippe quæ in eo ipso consistit, quòd contenti superficies applicetur superficiei continentis eique commensuretur. Sine hac applicatione & cõmensuratione impossibilis est ἀδιασasia duorum corporũ: quicquid etiam fingatur in gratiam ubiquitatis & manducationis orâlis.

Vela jam colligunt nostri Argonautæ, & ex dictis claram esse ajunt corporis Christi in S. cœna præsentiam à negatione visibilitatis, tactionis & actualis situationis, seu commensurationis cum loco physico minimè impugnari posse: cùm de corporibus merè naturalibus, glorificatis tamen, affirmetur, quod in aliquo certo w̃s sint præsentia, quamvis proprietatibus hisce omnibus destituantur*.

§. 34.

* ib. th. 142.

R. 1. E naufragio veritatis nondum emerferunt. Rursus heic confundunt potentiam cum actione vel actu secundo, visionem cum visibilitate, tactionem cum tactilitate vel palpabilitate: quod sophisticum est & minus eruditum. Siquidem longè alia est ratio actus primi, seu potentie, quàm actionis seu actus secundi, ut jam ante diximus & ipsi etiam Animadversores confessi sunt.

2. Præsentiam corporis Christi in, cum & sub pane Eucharistico, vel ejus, quod loco panis Eucharistici adhibetur, è negatione visionis & tactionis actualis ego non impugnavi, sed è negatione visibilitatis & palpabilitatis, quæ idiomata sunt ab humano corpore ἀχώριστα. In illo autem corpore, quod fingitur in, cum & sub hostiolâ, non reperiuntur. Et quis dixerit corpus planè pervium, perspicuum, interminatum & penetrandis dimensionibus idoneum, qualia finguntur esse corpora glorificata, esse corpus verè humanum, visibile, palpabile, quale post resurrectionem quoq; Servator habuit, & ad naturæ humanæ veritatẽ demonstrandam, videndum & palpandum discipulis obtulit, secumque in cœlum intulit.

3. A negatione actualis situationis, seu commensurationis cum loco physico, ad negationẽ præsentie corporalis in pane firmissima est consequentia: quia citra fœdam contradictionem, negari non potest corporis contenti cum continente actualis situatio seu commensuratio: ubi conceditur corporalis & ἀδιασασια præsentia corporis intra corpus, ut ante quoque ostendi.

4. Cor-

4. Corpora glorificata, quantisper sunt verè humana, in aliquo certo $\pi\acute{\epsilon}$ præsentia, nec visibilia, nec palpabilia esse, neque commensurari loco, in quo sunt $\alpha\delta\iota\alpha\varsigma\acute{\alpha}\tau\omega\varsigma$, per actualem superficieum applicationem, omnibus modis falsum & contradictorium est.

Dico, non minus contra dicere, si quis hominem sine ratione vel rationalitate fingat, quàm si quis corpus verè humanum sine visibilitate, palpabilitate, finitate &c. sibi imaginetur.

§.35.

*ib. th. ead.

Adversus hoc excipiunt Animadversores: *aliam esse rationis humane, aliam visibilitatis & aliarum proprietatum naturalium rationem: quia humana ratio est proprietas intrinseca à forma hominis immediatè fluens, cujus tamen actus secundus in phreneticis impediri potest: visibilitas verò & tactio (tactilitas vel palpabilitas) non intrinseca sed extrinseca sunt proprietates & propterea non pari passu ambulant* *.

Rz. Humanam rationem, seu rationalitatem, esse proprietatem hominis intrinsecam à forma hominis immediatè fluentem, adeoque ab homine inseparabilem, quamvis actus secundus, seu usus rationis, impediri quandoque possit, verissimum est. Visibilitatem verò, palpabilitatem & finitatem esse corporis verè humani proprietates tantùm extrinsecas, neque à natura ejus necessariò & inseparabiliter fluentes, planè falsum est. Tàm est conjuncta cum humano corpore visibilitas, palpabilitas & finitas, quàm cum homine rationalitas. Hæc idioma est formam seu speciem, illa idiomatica naturam genericam necessariò & perpetuò sequentia, ab homine non magis separabilia, quàm rationalitas.

*ib. th. ead.

Quod attexitur de corpore æterni filii Dei proprietatum, quas modò recensuimus, expertè, * principii est petitio & $\kappa\rho\iota\nu\acute{o}\mu\epsilon\nu\omicron\nu$. Ita vos Gordium nodum non solvitis. De corpore invisibili, illocali, impalpabili quid Patres sentiant Exerc. 68. §. 18. vidimus. Propter corpus æterni Filii Dei ipse æternus Dei Filius, factus est corporeus, visibilis, palpabilis, localis &c. unde confessio Ignatii Epist. 8. *Filius Dei cum natura sit invisibilis, factus est tamen visibilis in carne, & cum uti incorporea natura tactus expers esset, propter nos attingi palpariq; voluit &c.* Et nos dicemus æterni Filii Dei corpus harum expers esse proprietatum? Aut per dispensationem tantùm, post resurrectionem, in corpore visibilem, localem & palpabilem fuisse? Et sic scilicet, assumptæ Naturæ veritatem demonstrasse?

§.36.

Ad $\pi\omicron\lambda\upsilon\tau\omicron\pi\iota\acute{\alpha}\nu$ & ubiuitatem transimus, quam cum veritate & finitate corporis Christi pugnare dico.

Excipiunt, de finitate supra actum, th. 114. ibique mihi hujusmodi argumentum oppositum: si communicatio subsistentiæ divinæ τῷ λόγῳ humanæ naturæ essentialiam non infinitam fecit, nec communicatio Majestatis divinæ, sub se quoq; poten-

tiam

tiam absque ulla circumscriptione & definitione præstò essendi continens, finitudinem ipsius tollit. Sed verum illud: Ergo & hoc *.

* pag. 566.
th. 143.

R. Et nos, ne actum agamus, ad allegatam thesin Lectorem remittimus. Ubi non nisi principii petitionem in hoc argumento deprehendet.

§. 37.

Videamus, quæ veritatem vindicent. Videmus, inquiunt, de veritate (corporis finiti) per πολυτοπία destructâ non pauca W. fecisse verba: rationem verò nullam videmus. Exemplum à ratione humanâ petiit huc applicari non potest. Absentia enim rationis in actu primo considerata defectus & destructio est totius naturæ humanæ, quæ absque hac proprietate intrinsecâ consistere nequit. Πολυτοπία verò non est abrogatio præsentiaæ definitivæ in aliquo certo πῶς, sed, eâ manente salvâ, donum & collatio est supremæ Majestatis, quâ corpus Christi ex se & naturâ suâ semper manens in uno aliquo & definitivo loco nihilominus propter inhabitantem λόγον præsentiaæ divinâ ubique præsens est *.

* ib. th. ead.

R. I. Cum finitate corporis humani nullo modo conciliari posse ejusdem ubiquitatem, non hoc quidem loco ex professo, sed supra in doctrinâ de persona Christi probavi. Idem hoc loco repetere compendii ratio non permisit. Non magis conciliari cum naturæ finitate πολυτοπία vel παντοτοπία potest, quàm cum naturæ infinitate ἐνοτοπία: Ratio conciliandi hoc absurdum planè nulla est. Cui quæso persuadebunt hi Disputatores naturam finitam suisque terminis circumscriptam unam eandemque numero simul esse in uno tantum loco, & propinquitate substantiali atque ἀδιασasia in omnibus locis, apud omnes creaturas? Natura humana, quatenus in se consideratur & in hypostasi τῷ λόγῳ, non magis admittit hæc contradictoria, quàm natura divina, quatenus in se consideratur & in unione cum humana.

2. Accipio, quod heic datur: rem absque intrinsecâ suâ proprietate non posse consistere. Intrinseca verò proprietas sive expressè, sive per legitimam & necessariam consequentiam de humano corpore negatur, perinde est. Negat verò de humano corpore finitatem, proprietatem ejus intrinsecam, quisquis de ea ubiquitatem affirmat, quam sine infinitate esse impossibile est: adeò ut ne Deus quidem per essentiam, vel essentia suâ, ubique esse posset, si immensus aut infinitus non esset. Quod igitur dicitur de communicatione supremæ majestatis ubiquitatis cum finitate naturæ per se in uno aliquo loco semper manentis, & tamè in omnibus simul existentis, purum, putum & contradictorium est figmentum: non absimile illi, ac si quis diceret, Divinam naturam per se ubique quidem & repletivè in omni loco semper esse; attamen propter unionem cum humana finita semper in uno manere tantum loco definitivo. Hoc absurdum ut divinæ naturæ non admittit infinitas, ita nec illud humanæ finitas. Absit, absit, ut ejusmodi absurda sacra scripturæ nitantur autoritate. Argumenta nostra ab adversariis videri non

bbbb

posse

posse haud miramur: quia *orali manducatione & ubiquitate* illos excæcatos esse novimus.

§.38.

Si nulla alia, inquiunt, *nisi stramineum hoc à similitudine petitum*, argumenta W. in promptu habet, tarditatem illius in hujusmodi intelligendis mysteriis non moramur, considerantes potius sublimitatem infinitam, ad quam, secundum humanam naturam, exaltatus est: regii officii, secundum utramq; naturam, administrationem: λατρείαν, religiosam utriq; naturæ debitam: post ascensionem in cælum apparitiones: & rationem nostram fidei subjicientes, omnipræsentiam corporis

ib. th. ead. Christi firmiter credimus.

R. 1. Ut ante dixi, non nisi simili heic utor, cui tamen sua constat veritas immota, quam nunquam convellet *straminea* hæc exceptio citra contradictionem sub negatione essentialis proprii concipi non potest subjectum. Ut igitur citra contradictionem sub negatione rationis, quoad actum primum, concipi non potest humana natura: ita nec corpus humanum sub negatione finitatis vel affirmatione πολυτοπίας aut παντοτοπίας, quæ infinitatem necessario ponit & finitatem tollit.

2. Pro fidei mysteriis obtruduntur nobis absurdæ & contradictoriæ humani cerebri imaginationes, mysteria *oralia & ubiquitistica* quæ tarditas & simplicitas nostra non capit: quod ingenuè confitemur.

3. Nec sublimitas, ad quam humana natura est exaltata, nec regii officii, secundum utramque naturam, administratio, nec λατρεία secundum utramque naturam Servatori debita, nec apparitiones post ascensionem factæ *ubiquitatem* corporis Christi: ullo modo probant. Consequentia inde nexæ omnes sunt *straminea*, ut suo loco supra ostendimus.

4. Et nos rationem nostram fidei subjicientes *ubiquitatem* corporis Christi non credimus, sed pro absurdo & contradictorio figmento habemus, uti & *oralem manducationem*.

*ib. th. ead.

Scaliger, quem allegant * seculi errorem videtur secutus. Diversos corporalis præsentia corporis Christi modos, quos humana sibi ratio confinxit, contradictiones elidunt, non fictæ, sed manifestæ & nullo modo cum veritate conciliabiles: ut ut facile nonnulli somnient conciliationem, assumtis aliis falsis & contradictoriis hypothesebus. Diversi divinæ præsentia modi, qui Deo Ter Opt. Max. tribuuntur, absurdum præsens nihil juvabunt, nisi modus etiam ejusmodi accedat, quo Deus, secundum immensam essentiam, ubique præsens uno certo loco, ita definiatur, ut extra eum, secundum immensam essentiam, sit nullibi, quamvis innumeri sint alii loci. Quod an affirmari possit, cogitent Animadversores. Summa huc credit. Quisquis in, cum & sub pane Christi corpus credit

credit esse, per ἀδιασσίαν & propinquitatem substantialem, invisibiliter, impalpabiliter, indivisibiliter, illocaliter & citra contactum: adeoque Christo tribuit corpus, in unione personali, invisibile, impalpabile, indivisibile, illocale &c. is corpus verè humanum, nostrisque corporibus, quoad proprietates, simile ei detrahit: adeoque verum hominem esse negat: quodcunque tandem distinctionis τῆ φυσικῆ καὶ ὑποστατικῆ: emplastrum adhibeat. Nunquam verè φυσικὸν fuit Christi verum corpus, quin Deo hypostaticè unitum fuerit, neque aliud ad hanc unionem fuit admissum, quàm verè φυσικὸν, cujus naturam & proprietates unio hæc non abstulit. Est autem simpliciter impossibile idem numero corpus simul visibile & invisibile, palpabile & impalpabile, divisibile & indivisibile, locale & illocale, finitum & infinitum, &c. esse velut impossibile est divinam naturam simul invisibilem & visibilem, impalpabilem & palpabilem, indivisibilem & divisibilem, illocalem & localem, infinitam & finitam &c. esse. Hinc non obstante unione hypostaticâ, contra Hæreticos semper urserunt Patres similitudinem corporis Christi cum nostris corporibus.

Ignatius: *Verum corpus Maria peperit, quod esset Divina natura domicilium, tale nimirum, quod omnia, quæ propria sunt corporis humani, nobiscum haberet communia.*

Eustachius Antiochenus: *Deus verbum, homo factus, omnibus aliis hominibus membra gestat numero equalia, atque simili unicuique formâ & specie induens est.*

Ambrosius: *Eadem est veritas corporis Christi, quæ nostri.*

Leo Romanus: *Caro Christi nullâ ratione est extra corporis nostri veritatem. Vide & Damasc. lib. 3. cap. 3.*

Loquuntur Patres de corpore Christi, quale in unione personali est actu. Hoc corpus nostris corporibus si prorsus est simile, utique visibile, palpabile, divisibile, locale, finitum &c. erit: talia enim sunt corpora vere humana. Tale Christi corpus etiam in unione personali esse, rectè docet Chemnitius de duab. nat. in Christ. fol. 471. *Humanitas Christi retinet etiam in ipsa unione naturæ humane veritatem, ac physica, seu essentialia sua idiomata. Juxta quæ verum & humanum corpus constat certâ, finitâ & circumscriptâ membrorum συμμετρίᾳ, seu dimensione, quæ certo, locali seu finito situ & positu membrorum constans habet partes extra partes &c.* Hujusmodi verò corpus Christi esse sub innumeris hostiolis papalibus unum numero ubique, persuadeant ubiquitatis & oralis manducationis Patroni ἀσυλλογέσισι ἀπαιδεύτοις & ἀλόγοις: nobis nunquam persuadebunt.

Quam debemus & possumus, inquit Tertullianus contra Martionem in lib. de carne Christi, agnoscere in Christo carnis qualitatem? utique non aliam, quam Abraham: siquidem semen Abraham Christus: Nec aliam, quam David: siquidem fructus ex lumbis Davidis Christus: Consequens ergo est, ut aut illos spirituales carnem habuisse contendant, (Marcionitæ) quo eadem conditio substantia deducatur in Christo, aut concedant carnem Christi spirituales non fuisse. Huiusmodi caro est, quæ sub pane Eucharistico fingitur invisibilis, impalpabilis, illocalis, verè Martionitica; quam per dispensationem visam & palpatam hæretici crediderunt, nullo tamen evidenti veræ carnis documento. Ita visam quoque & palpatam per dispensatorem Christi carnem post resurrectionem Lutherani docent.

Idem Tertullianus contra Martionem veritatem corporis Christi, omnibus veris corporis humani proprietatibus præditi probavit ex eo, quod panis & vinum Eucharisticum figura est corporis Dominici & sanguinis ejus. Jesus, inquit, acceptum panem & distributum discipulis corpus suum illum fecit, dicendo: Hoc est corpus meum: id est, figura corporis mei. Figura autem non fuisset, nisi veritatis esset corpus. Vacuâ enim res sicut est phantasma, figuram capere non posset. Quam nullum hoc, de sententia Tertulliani, fuisset argumentum, si credidisset, corpus Domini in, cum & sub pane Eucharistico esse invisibile, impalpabile, illocale, indivisibile, inextensum, in omni & simul totum constitutum! Quam enim corpori huiusmodi figuram tribueremus? vide §.28.

Igitur meritissimo jure Lutheranis exprobraveris, quod Eutychianis olim Leo Romanus, ferm. de jejun. sept. mens. Frustra eos, quando communionem percipiunt, Amen respondere: eo quod proprietates corporis Christi, quod percipere volunt, negantes nullam habeant illius communionem. Quod & illud Theodoret. spectat: Cur corporis antitypa, qui proprietatum in eo mutationem introducunt, percipiunt; cum supervacaneus ne typus, ubi sublata est veritas?

Objicientibus, non posse corporis & carnis Christi veritatem consistere cum invisibilitate, impalpabilitate, illocalitate, omnipræsentia &c. respondet Chemnitius: Christum omnium optimè nosse, quomodo corporis ipsius veritas consistere possit, quamvis hoc humana ratio nec intelligere, nec comprehendere queat. Atqui novit optimè Christus non posse veritatem corporis & carnis suæ consistere cum invisibilitate, impalpabilitate, illocalitate, ubiquitate &c. neque posse per rationem vel scripturam illa conciliari cum veritate humani corporis: quia crudissimam involvunt contradictionem. Novimus nos similibus præstigiis olim lusisse Eutychianos, apud Theodoret. dial. i. verbum carnem factum, hoc est, unam utriusq. naturam absq. ullâ ipsius mutatione effectam esse, eo modo, quem ipse Deus nosset, cui omnia essent possibilia.

Synodus *Constantinopol.* sexta hanc *Acephalorum* recitat & damnat sententiam: *Humana natura in Christo habuit quidem pedes, sed illi non habuerunt proprietates humanæ naturæ.* Annè aliter *Lutherani* moderni? *Humana Christi natura est quidem verè humana, sed non habet proprietates humanæ naturæ, visibilitatem, palpabilitatem, localitatem &c.*

Cum panem discipulis suis Christus porrigeret, quem suum esse corpus dixerat, nullum iis obortum esse scrupulum legimus de veritate corporis Dominici propriè dicti, quod aliud nullum noverant nisi visibile, palpabile, locale, unoque loco circumscriptum & in humana membra extra se posita discretum. Tu quæso, cogita jam, Lector, si credidissent, vel credere debuissent, *in, cum & sub* singulis buccellis totum Salvatoris corpus esse in singulorum ingerendum ora, an sine ingenti scrupulo & hæsitazione, de veritate corporis humani, potuisset id fieri? Quando quod, sub singulis buccellis fuisse supponitur, invisibile, impalpabile, illocale, incircumscriptum & in membra extra se posita suæque legitimæ figuræ & quantitate distincta non discretum fuit. Hoccine verò verum & humanum Salvatoris corpus esse credidissent, & non potius Manichæicum aut Martioniticum, vel certè spiritum, & quidem sine divisibilitate immensum, qui solus nullo definitur termino vel spatio? Post resurrectionem cum, clausis foribus, repentinè in medio discipulorum consisteret Salvator, tam repentinè attoniti apparitione, non hominem, vel corpus verè humanum, sed spiritum esse suspicabantur inani spectro oculos ludentem. Quid igitur ante resurrectionem putemus judicatueros fuisse de corpore in singulis buccellis invisibiliter, impalpabiliter, illocaliter, sine membrorum extra membra positorum discretionem & figuræ, latente? *Palpate me & videte*, inquit Christus, *spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videtis habere.* Evidentia hæc documenta veri corporis & hominis Servator producit palpabilitatem, visibilitatem, carnem & ossa discreta. Vestrum corpus cum horum nihil habeat, quis Salvatoris corpus & verè humanum esse vobis crediderit? Frustra provocatis ad verba: *Hoc est corpus meum*: verissima sunt Christi verba: falsissima verò glossa vestra: *Corpus* in Christi verbis est corpus visibile, palpabile, locale, divisibile, circumscriptum, justæ quantitatis partibus extra se positum discretum, nostris corporibus per omnia simile, peccato excepto, fidei objectum, pro nobis in mortem traditum, cum quo communio nobis, per legitimum sacramentum; *Corpus* in glossa *Lutherana*, *in, cum & sub* hostiolâ papali, ubique locorum totum, sine extensione, non est visibile, non palpabile, non locale, non divisibile, non circumscriptum, non in justæ quantitatis partes extra se positas discretum, non nostris corporibus simile, non fidei objectum (tale enim nusquam nobis promissum) non pro nobis in mortem traditum, neque communio nobis cum eo ulla, non caro de carne nostrâ, nec os de ossibus nostris. Ita,

scilicet, τὸ πρῶτον verborum Christi retinetur! Et hoc vult *Augustana Confessio*!

Mirum est, quod in hoc *invisibilitatis, illocalitatis, impalpabilitatis, spiritualitatis* &c. theatrum non producat *Augustinus*, lib. de cognit. veræ vitæ, cap. 45. ubi gloriosa corpora prædicantur *spiritualia, perspicua, illocalia, dimensionum expertia* &c. quo *Sadeelem* dimittit *Hütteri* intemperies, pag. 174. sed liber ille potius est febricitantis monachi, quam *Augustini*: ut docti jam pridem observarunt: quod *Aristarchus* iste non ignorare debuerat.

§ 39.

VI. *Cum naturâ gloriosi corporis*, quod amplius pati aut mori adeoque, corporaliter & oraliter manducari non potest: Atqui fingunt isti &c. Vide theol. pag. 407.

*pag. 569. b.
th. 144.

Excipiunt; *procedere hoc argumentum ex falsa hypothesis de capernaitica manducatione à Lutheranis asserta: quam tamen viribus omnibus repudient* *.

(NB. Turbati heic sunt numeri in collegio ad fol. usque 579. ubi una tantum folii facies, non utraque numeris signata correctorum negligentia: Error hic alio auctus in sequentibus, continuatur, unde, quia emendari haud potuit nisi numerorum omnium mutatione, tolerandus fuit & literis additis aliquo modo juvandus.)

Rz. Frustra protestantur adversus falsam hypothesis. Nobis *capernaitica manducatio* nulla est alia, nisi *proprie dicta & oralis*, quam omnibus viribus *Lutherani* propugnant, ejusque causâ τὸ πρῶτον tantopere urgent. Hanc & non aliam *Capernaiticam* intellexerunt, qui cibos corporeos non nisi *proprie & oraliter* manducarunt. Quisquis igitur *oralem & proprie dictam* manducationem propugnat, & interim *Capernaiticam* repudiat, totis viribus sibi contradicit. *Lutheri* verba excussimus supra. Hinc alibi *Lutherus*, cum intelligeret non posse adstrui *oralem & proprie dictam* corporis Christi *manducationem*, nisi *Capernaitica* admitteretur, cum *Berengario* affirmavit, *pati corpus Christi in S. cœna, quicquid patitur panis*: hoc est, dentibus conteri, comminui, in ventriculum trajici &c. Hæc demum *oralis & proprie dicta est manducatio*.

§. 40.

VII. *Cum ascensione in cœlum & mansionem usque ad extremum diem*. Nam si Christus in cœlum ascendit &c. theol. pag. 407.

Excipiunt (1) *Me* *Calvino* contradicere, quem ajunt in cap. 1. ad *Ephes.* ita scribere. *Qui à sessione Christi ad dextram Dei argumenta ducit contra præsentiam Christi in cœna, is pravè facit* *.

*ib. th. 145.

Rz. 1. Egone à sessione Christi ad dextram Dei argumentum duco contra præsentiam Christi in cœna? Ecce, quam heic impingit *Eruditorum schola*? nisi fortè unus idemque ei est articulus fidei, de *ascensione in cœlum & sessione ad dextram Dei*. Quæ si in schola *Lutherana* confusio locum habet, orthodoxa illi- cò non est impingenda.

e. Tan-

2. Tantum abest, ut à sessione ad dextram Dei argumentum ducam contra praesentiam corporis Christi in cena: ut ne ab ascensione quidem ducam, Optimè enim orthodoxis simul consistunt praesentia corporis Christi in cena & adscensio in coelum mansioque in coelo, siquidem utramque credunt & defendunt. Quod autem ascensionem in coelum & in eodem mansionem Capernaiticæ, seu orali manducationi, & praesentiae corporali, seu propinquitati substantiali opponunt, rectè faciunt, idque exemplo Christi, Johan. 6. v. 61. 62. Illi putabant, inquit Augustinus, eum erogaturum corpus suum: ille autem dixit se ascensurum in coelum, utique integrum: Cum videritis filium hominis adscendentem, ubi erat prius, certè vel tunc intelligetis, quia gratia ejus non consumitur moribus. Sic & Athanasius ad Serap. de Spiritu S. Propterea ascensionis in coelum meminit, ut eos à corporali intellectu abstraheret, ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum è supernis coelestem & spiritnalem alimoniam & ab ipso dandam intelligerent. Quæ enim locutus sum, inquit, spiritus sunt & vita: quod perinde est, ac si diceret, corpus meum, quod ostenditur & datur pro mundo in cibum datur ut spiritualiter unicuique tribuatur & fiat singulis preservatio tutamenque ad resurrectionem vitæ æternæ. Insignem addo aliam Augustini sententiam ex serm. 2. de verb. Apost. Quid sibi vult, ait; Hoc vos scandalizat? Putatis, quia de corpore, quod videtis, partes facturum sum, & membra mea, concisurus & vobis daturus? Quid si videritis filium hominis adscendentem, ubi erat prius? Certè qui integer ascendit consumi non potuit. Ergo & de corpore & de sanguine suo dedit nobis salubrem refectioem & tam magnam breviter solvit de sua integritate questionem. Manducent ergo, qui manducant, & bibant, esuriant & sitiant, vitam inducent, vitam bibant: illud manducare, est refici: illud bibere, quid est nisi vivere? Manduca vitam, bibe vitam; habetis vitam & integra est vita. Tunc autem hoc erit, id est, vita unicuique, erit corpus & sanguis Christi, si, quod in sacramento visibiliter sumitur, in ipsa veritate spiritualiter manducatur & bibitur. Et crediderit Augustinus, in usu cenæ Dominicæ non tantum panem Eucharisticum oraliter & propriè manducari, sed & carnem corpusque Domini? Patet igitur argumentum ab ascensione in coelum contra oralem manducationem petiti commune nobis esse cum veteri Latinâ & Græcâ Ecclesiâ.

3. Absit ut Calvinus Ecclesiæ nostræ Doctor præstantissimus dissentiat. Injuria ipsi fit, malâ fide allegatur: Cenæ ne verbulo quidem meminit: interim corpore suo non nisi in coelo Christum esse expressè ibidem docet: verba ejus sunt: Perperam faciunt, qui ex sessione ad dextram Dei conantur probare, Christum non nisi in coelo esse. Est quidem id verissimum, in coelo esse Christi humanitatem non in terra: sed probatio illa non convenit. En fidem Salani collegii!

Exci-

§.41.

Excipiunt (2) *rationem hanc in prima cœna locum non habuisse, ubi Christus mensa assedit: neque ascensione in cœlum mutatam esse cœnæ Dominicæ veritatem, idemq; corpus & eundem sanguinem Christi accipere in cœna Christianos,*
 *ib.th.ead. *quod corpus, quemque sanguinem in prima cœna Apostoli acceperunt*.*

R. 1. Ergone nulla est ratio, quia in prima cœna locum non habuit? Quæ consequentia? ita non disputant *Eruditi*; Eset aliâs & hæc ratio nulla: Christus corpore suo in cœna localiter non est: (quod conceditis) quia localiter in cœlum ascendit ibique localiter manet usque ad iudicium quod ipsum quoque conceditis. Neque tamen in prima cœna locum habuit ratio: quando corporaliter & localiter Servator corpore suo fuit in cœna; Et in cœlum localiter nondum ascendit. Fortiter igitur ratio mea militat, etsi in prima cœna locum non habuit. Quid nî enim pro circumstantiarum ratione ad veritatem asserendam adhiberi possit argumentum efficax, cui ante circumstantiam hanc vel illam locus non fuerit? Etsi verò in prima cœna præsentia corporalis *in, cum & sub* pane ex *ascensione in cœlum* oppugnari non potuit: tamen ex aliis circumstantiis potuit: de quibus jam ante à nobis actum: quibus nova hæc postmodum accessit.

2. *Ascensione in cœlum* non mutata, sed confirmata est cœnæ Dominicæ veritas & amplius profligatum figmentum præsentia corporalis *in, cum & sub* pane, *oralisq; manducationis*.

3. Christianos modò in cœna idem accipere Domini corpus, quod in prima cœna Apostoli acceperunt, liberaliter concedo: neque idem tantum, sed & eodem modo. Addo autem & hoc: neque in prima cœna, neque in sequenti repetitione, ad hæc nostra usque tempora, Domini corpus in pane unquam corporaliter aut substantialiter fuisse & oraliter manducatum esse. *Αὐτὸν μέγα αἴτημα* hoc est nostrorum Animadversorum.

§.42.

Excipiunt (3) *Argumentum ab ascensione petitum inverti debere, hoc modo. Christus, juxta humanam naturam, post ascensionem, ad omnipotentem & infinitam Dei dextram exaltatus est & præsentem regnat: quam præsentiam suam post ascensionem futuram promisit, Matth. 28. v. 20. Unde, quia homo, omnia implere dicitur, Ephes. 1. v. 23. Ergo Christus ubique, & per consequens, etiam in S. cœna præsens esse potest*.*

* pag. 570.
th.ead.

R. 1. Consequens mihi non contradicit, nisi subjecto ejus addatur limitatio, *secundum humanam naturam. Ubiquitatem Christi & omnipræsentiam nemo orthodoxus negat. Humanæ verò naturæ alia est ratio, quæ per ascensionem in cœlum & sessionem ad dextram Dei cum non desierit esse finita & humana, ubiquitatis particeps facta non est. Unde absentiam humanæ naturæ à terra & hoc inferiori mundo ex ascensione in cœlum & sessione ad dextram Dei, in cœlo probarunt veteres Ecclesiæ Doctores: ut suo loco ostendimus: Exerc. 67.*

& 68.

& 68. Qui dicit Christi corpus in cœlo esse localiter, & nihilominus eodem tempore actu esse extra cœlum & propinquitate substantiali in hisce terris & omnibus ubique hostiolis, sive localiter, sive illocaliter, is contradicentia dicit, quicquid vos contradicatis, cum omnibus *ubiquitatis* & *oralitatis* patronis. Si enim localiter est in cœlo, hoc est, si in determinato cœli sive spatio, sive ubi, pro arbitrio suo, hoc vel illo continetur, utique actu eodem tempore, secundum substantiam, extra illud nec esse nec cogitari potest, propter finitatem, sive localiter sive non localiter ibi esse ponatur. Nam si alibi etiam simul *ἀδιασώτως* esset, aliquid ipsius aut ipsum totum extra illud spatium esset: unde localiter in cœlo non esset: adeoque idem corpus eodem tempore intra certum ac definitum cœli spatium esset comprehensum & intra illud non esset comprehensum: in loco esset certo, & in eodem simul non esset: partes haberet extra partes, & simul partes extra partes non haberet: quantum esset & non quantum: finitum & non finitum: circumscriptum & non circumscriptum: humanum corpus & non humanum corpus: imò corpus & non corpus. Huc tendit *ubiquitas* & *oralitas*!

2. Si in antecedente, *præsenter regnare*, idem sit, quod propinquitate substantiali & *ἀδιασώτως* simul in omnibus esse *ubi*, in quibus regia se exerit gubernatio; hoc respectu *antecedens* nego tanquam falsum. Etsi enim hæc personæ infinitæ competit præsentia, non tamen naturæ humanæ finitæ competit, aut potest competere, propter evidentem contradictionem. Præsentia promissa Matth. 28. v. 20. gratiæ est, non *ἀδιασώτως* naturæ humanæ, etsi ipsa quoque persona *ἀδιασώτως* Ecclesiæ suæ semper est præsens. Corporalis naturæ humanæ præsentia per adscensionem in cœlum desiit: adeoque planè falsum est, quod dicitur, Christum corpore suo implere omnia substantiali propinquitate, quamvis ad ora carne implenda omnino sit necessarium. Absurdi hujus in mentem nunquam venit Apostolo. De loco ad Ephes. & aliis supra prolixè est actum.

3. Optandum esset, ut aliquis *oralis manducationis* patronus olim *Capernaitis* præstò fuisset, & adversus Christum ipsos defendisset argumenti ab *adscensione in cœlum* petiti & *manducationis capernaiticæ* oppositi inversione. Sic ille, *Capernaitarum* nomine, excipere adversus Christum potuisset: *Erras, ô Christe, ab orali manducatione nos non absterret futura tua in cœlum adscensio, quæ vel maxime eam promovebit, quando ad infinitam Dei dextram exaltatus corpore tuo ubique futurus es, omnia repleturus adeoq; & ora nostra*. Invieta hæc fuisset apologia, quæ ad silentium & erroris confessionem adegisset Servatorem. Nos verò non ad *Eruditorum*, sed ad *Atheorum* scholam eam relegamus. Aliter infantes olim instruxit *Augustinus*, serm. ad infantes, pro instruenda ipsorum de sacramentis fide. *Fides*, inquit, *instructionem desiderat, potestis ergo dicere mihi: precepisti ut credamus, expone ut intelligamus*. Potest enim in animo cujusq; cogitatio

talioriri, Dominus noster Iesus Christus nonne carnem ex virgine sumsit & ut infans lactatus est, in cruce mactatus, & sepultus, tertiâ die resurrexit à mortuis, & quo die in cœlum ascendere voluit, illuc levavit corpus suum, ibi modo sedet ad dextram Patris: unde etiam venturus est ad iudicandum vivos & mortuos. Quomodo ergo panis est corpus ejus, & calix sanguis ejus? Ista, fratres, ideo sacramenta dicuntur: quia in iis aliud videtur & aliud intelligitur: quod videtur, speciem habet corporalem: quod intelligitur, fructum habet spiritualem. Corpus ergo Christi si vis intelligere, audi Apostolum fidelibus dicentem: vos estis corpus Christi.

Itane verò infantes Lutheranus Doctor instruxisset? Erravit Augustinus; ita instruere infantes debuit. Panis est corpus Christi: quia in, cum & sub pane ἀδιασάτως invisibiliter, impalpabiliter & illocaliter est Christi corpus, simul in innumeris locis, adeoque ore non minus prehenditur, vel potius est in ore cuiusvis, quàm panis: neque minus oraliter editur, quàm panis. Neque obstat ascensio in cœlum & sessio ad dextram Dei in cœlo: vel enim ascensio illa tantum est disparatio, non latio, seu motus localis de terra in cœlum; quando à primo conceptionis momento corpus Christi in cœlo fuit & per ubiuitatem nec cœlum nec terram unquam deserere potuit: vel hanc ipsam in, cum & sub pane ἀδιασάτως existentiam promovet, quia ad ubiuitatem universalem via est. Corpus igitur Christi si vultis intelligere, audite Iacobum Andream & similes ubiuitatis Apostolos, qui sistunt vobis corpus indivisibiliter omnipræsens, illocale, invisibile, impalpabile, quod, cum conceptum esset, etiam in Herodiadis fuit utero.

§. 43.

Monent distinguendum inter adscensionem abstractè sumtam, & inter adscensionem concretè acceptam, quatenus sessionem ad dextram Dei & plenariam gloriam infinitum exercitium habet conjunctum: cuius distinctionis fundamentum dicitur extare Act. 2. v. 34. Eph. 4. v. 10. *

* ib. th. ead.

R. 1. Nobis non licet esse tam subtilibus, felicibus & ingeniosis in excogitandis distinctionibus. Sumus enim tardiores, quod & supra nobis exprobratum est ab igneis hisce ingeniis. De adscensione concreta & abstracta nihil hactenus in Symbolo Apostolico vidimus, nihil in scriptura legimus, ne in istis quidem allegatis locis. Act. 2. v. 34. ex consequenti antecedens colligitur: Qui enim ad dextram Dei est collocatus, idem in cœlum quoque ascendit. Ad Eph. 4. v. 10. mentio fit finis ascensionis, non concreta ascensionis. Distincti sunt articuli, ascensio in cœlum, & sessio ad dextram Dei, quamvis inter se connexi, ut & alii: quos propterea in abstractos & concretos non distribuimus.

2. Humana Christi natura non exercet potentiam infinitam, quæ, divinitatis propria, non est communicata humanæ, interim exercet tantam, quantam per gratiam unionis & exaltationem accepit: quanta, ex parte naturæ humanæ, necesse-

necessaria est ad regium officium, quod persona secundum utramque naturam fungitur: utrâque, quod suum est, agente naturâ, & personâ, quod utriusque est.

Excipiunt (4) *Si W. valeret argumentum, admittendum, fore et hoc argumentum; Deus in cœlis habitat: Ergo ad nos venire non potest: Ergo non fuit in columna ignis, in vento & c. contra expressa scripturae testimonia* *.

§.44.

* ib. th. ead.

R. Quis ita vos docuit arguari? Non sequitur: ob maximam exemplorum disparitatem: Siquidem de Dei constat infinitate, per quam propinquitate substantiali ubique est, nulli propior, à nullo remotior. Cum ergo esse in loco aliquo peculiariter dicitur, vel venire in locum, non nisi de singulari patefactione, quæ non in omni fit loco, intelligi debet & potest. Longè alia est ratio humanæ naturæ, quæ per finitatem & circumscriptionem suam non nisi in uno loco ἀδιασάτως simul est & esse potest.

Atqui, inquit, Deus & humana Christi natura potentiam ubique essendi habent, quamvis ex diversis principiis. Deus per ὅτι αὐτοῦ ἀπειρίαν, humana Christi natura per ἐν ὅσιν ὑποστατικῶς & ὑπερῷωσιν ad dextram Dei *.

§.45.

* ib. th. ead.

R. Pura puta principii petitio! Potentia ubique essendi non est nisi à naturæ immensitate: quam nisi humanæ Christi naturæ competere evidenter demonstraverint Animadverlores, ubiquitatem ejus nunquam nobis persuadebunt & nec Dei quidem ubiquitatem.

Excipiunt (5) *Ascensionem Christi in cœlos cum ejusdem (secundum naturam humanam) omnipresentiâ non pugnare: idque patere ex crebris in terra post ascensionem apparitionibus* *.

§.46.

* ib. th. ead.

R. Christum, post ascensionem in cœlum, corpore suo in hisce terris fuisse, hætenus è nulla evinci potuit apparitione, nedum è crebris vel multis. Vel enim apparitiones, quæ allegantur, fuerunt tantum visiones, vel reales Christi secundum naturam humanam in cœlo existentis & manentis exhibitiones factæ hominibus in terra existentibus: quæ omnipotentiam divinam nullo modo excedunt.

Instant: *Sint quædam visiones; oportet tamen ut visiones istæ cum rei veritate conveniant. Sic quia filius Dei in medio septem candelabrorum similis filio hominis & humanis vestimentis indutus circumambulat, Apocal. I. v. 13. Concludi potest firmissimè, quod Christus secundum humanam naturam suæ Ecclesiæ præsens sit. Quia alius nullus est apparitionis in forma humana finis* *.

§.47.

* ib. th. ead.

R. I. Visiones, omnino conveniunt cum rei veritate, quam significant. Ita quoque visio de filio Dei in medio septem candelabrorum ambulante convenit cum veritate, quam significavit. Fuit autem veritas illa non ubiquitas corporis Christi, sed gratiosa & singularis filii Dei Θεοῦ ὁμοιωµα in Ecclesiis præsentia, quam & nunc agnoscimus, etsi nec corporis Christi

ubiquitatem nec oralem ejus manducationem admittimus. Itaque nulla, nedum firmissima, est consequentia: Christus Θεάνθρωπος & Ecclesia sua præsens est: Ergo corpus ejus ubique est. Etiam in statu humiliationis Christus Θεάνθρωπος & Ecclesiae suae præsens fuit, nec tamen corpus ejus ubique fuit, ut plerique fatentur Lutherani, & in his quoque nostri Animadversores: ut supra vidimus.

2. Si ex eo, quod filius Dei visus filio Homini similis circumambulare in Ecclesiis, firmissimè concluditur, quod corpore suo ubique sit in Ecclesia, adeoque etiam *in cum & sub pane*: firmissimè quoque concludetur, quod humanis vestimentis induto corpore suo ubique sit: quia non nudo sed vestito corpore apparuit Johanni: unde porro quoque firmissimè concludetur, vestimenta quoque ejus esse ubique, adeoque corpus ejus unà cum vestibus esse *in, cum & sub pane*, & sic non corpus tantum, sed & vestes cum corpore *oraliter manducari*. Ita *Jonam* Balæna manducavit.

§. 48.

Excipiunt (6 limitandam esse W. propositionem hoc modo. Si Christus in cælum ascendit, quoad corpus, ibique manet ad extremum usque diem, utique jam in terra & in pane non est suo corpore, eo modo, quo est in cælis. Hoc modo concedunt * ib. th. cad. propositionem: Interim corpus in terra esse affirmant præsentia divina*.

R. In hac limitatione falsa assumitur hypothesis, de pluribus in loco existendi modis humanæ Christi naturæ competentibus: inter quos etiam numeratur *repletivus*, divinitatis proprius, & cum nullo Ente finito communicabilis, citra evidentem contradictionem finiti & non-finiti. Hic modus, tanquam fidei principium, assumitur, sine ullâ demonstratione: quasi ne dubitare quidem de eo fas sit, tanquam concessio & confessio. Atqui hoc αἴτιμα non plus in scriptura habet præsidii, quàm quævis alia Eutychiana aut hæretica hypothesis.

2. Interim veram & realem corporis Christi in cœna præsentiam non minus agnoscunt orthodoxi, quàm Lutherani, etsi *ubiquitatem* non agnoscunt: Neque ullâ afficiunt injuriâ præsentiam *Lutheranam*, quando figmentum eam appellant scripturæ ignotum, scripturæ & veritati corporis humani contrarium & nullo modo cum veritate conciliabile. Quam jactant A: *sufficientem refutationem* *. somnium est sine somno, à falsa profectum imaginatione. Hoc interim observet Lector, ex *Lutheranis*, qui minus absurdi, volunt videri, quando in *Ascensionem* tranquillâ mente utrumque convertunt oculum, fateri, Christum physicâ locatione visibiliter sursum corpus suum sustulisse & in cœlesti aliquo loco collocasse, & sic corpus Christi in cœlo concludi certo spatio: quæ Heshusii sunt verba: quibus consona illa Chemnitii: *Manent verba articuli de ascensione in simplici & propriâ significatione, quod sicut Christus visibili & physicâ locatione & circumscriptione sui corporis ante ascensionem in terra versatus est: hoc modo & hac ratione usque ad extremum non sit conversaturus in terra.* Quando autem alterum, vel

vel utrumque oculum reflectunt, ad desideratissimam *Helenam*, *oralem manducationem*, nudare & quasi nolle dicta, quæ sunt dicta: quia adversus *corporalem præsentiam*, & *manducationem oralem* corporis Dominici intelligunt validum peti argumentum ex articulo ascensionis propriè accepto. Si corpus Christi, exclamat Chemnitius in censura contra Wittenberg. *per ascensionem corporali locatione est in aliquo loco, & hic locus est sursum & in cælo: Institutio autem cænæ non est in cælo, sed deorsum hic in terra & quidem non in uno, sed in multis locis celebratur: Ergo hinc sequitur, corpus Christi in pane Eucharistia verè & essentialiter præsens non haberi.* Acclamat Heshusius, ex eadem hypothefi à Philippo concessa, *ingenuè & absque dissimulatione fatendum esse, rectè à Sacramentariis corporalem Christi in pane præsentiam negari.* En robur argumenti nostri septimi! Vide *orthodox. consens.* in proleg. pag. 8. vim argumenti hujus agnoscunt quoque Patres Græci & Latini, qui corporalem illam præsentiam ex articulis *Ascensionis* constanter impugnant: ut suo loco monuimus.

VIII. Cum expressis scripturæ testimoniis, quæ negant semper Christum corpore suo in hisce terris esse. Allegantur loca Johan. 16. v. 28. Johan. 12. v. 8. Hebr. 8. v. 4.

§. 49.

Excipiunt, *nullum ex hisce dictis negare præsentiam corporis Christi in cæna* *.

*pag. ead. b. th. 146.

R. Præsentiam *Lutheranam*, hoc est, *ἀδιασσίαν* seu propinquitatem substantialem *in, cum & sub* omnibus hostiolis negant singula. Ut è nostra patebit vindicatione.

Ad primum Johan. 16. v. 28. respondent *ἀπαίδευτος & ἀσυλλογίστως* à negatione præsentiae visibilis & localis ad negationem præsentiae vel sacramentalis, vel majesticæ concludi: quia non unus est tantum præsentiae modus, isque naturalis, visibilis, localis *.

§. 50.

*ib. th. ead.

R. Hic tandem prodit *Eruditorum schola* acumen suum, dum *ἀπαίδευσιαν & ἀσυλλογισίαν* exprobrat iis, qui *ἀπαίδευτοι, ἀθεόλογα & παράδοξα* ejus dogmata non venerantur, nempe *ubiquitatem* corporis Christi, præsentiam in omni loco *divinam, invisibilem & illocalem*, plures propinquitatis substantialis modos uni corpori convenientes. Hæc quia non capimus absurda *ἀπαίδευτος & ἀσυλλόγιστος, ἀπαίδευτοι & ἀσυλλόγιστοι* sumus. Patienter nobis ferenda hæc insolentia. Falsissimam hypothefin non moramur: miramur potius ineptissimas probationes cum tanto conjunctas fastu.

Ad diversos præsentiae corporalis modos, nempe *localem & illocalem, visibilem & invisibilem, humanum & divinum, adeoque repletivum*, frustra torquent illud Christi, Luc. 24. v. 44. *Hi sunt sermones, quos locutus sum ad vos, cum adhuc vobiscum essem.*

§. 51.

Quid inde? Ergo qui anteresurrectionem visibiliter & localiter cum discipulis fuerat, post resurrectionem visibiliter, & localiter cum iis esse ita desuit, ut corpore suo coeperit invisibiliter & illocaliter ubique esse *.

* ib. th. ead.

R. Sutele sine sequelâ. Ut ante resurrectionem, ita & post resurrectionem, quando corpore suo discipulis propinquitate substantiali adfuit, non nisi localiter adfuit: post ascensionem in cœlum ἀδυσσάτων, corporis præsentiam iis planè subtraxit, scripturâ teste. Novum præsentie corporalis modum apud *Lucam* Servator non indigitat, sed status duntaxat mutationem, quam, sine novo præsentie corporalis modo, etiam aliquis discipulorum tuorum, quem forsan ante annos plures σύνοικον & ὁμοτράπεζον habuisti, indigaret, si è plurium annorum intervallo *Jenam* reversus te salutaret & in mentem tibi revocaret sermones olim, cum tecum adhuc esset, ad mensam cæsos. Accidit heic vobis quod naufragis, qui quamvis apprehendunt tabulam, etiam quâ ne pueri quidem enatare possent: mavultis excidere ausis, quàm nil audere.

§. 52.

Sed contrarium ex *Johannis* dicto demonstrantes audiamus. Geminam audacia demonstrationem promittit.

(1) Sicut *Christus* exivit à Patre, & è cœlo descendit in humana nature assumptione, ita vicissim in ascensione è mundo (corpore suo) exivit. Sed ita exivit à Patre, ut eum non penitus reliquerit, sed in Patris sinu manserit, *Johan. 12. v. 8.* Ita è cœlo descendit, ut tamen in cœlo manserit, *Johan. 3. v. 13.* Ergo etiam ita (corpore suo) reliquit mundum, ut tamen non penitus eum reliquerit *.

* ib. th. ead.

R. Mirum quòd de connexo demonstrando non laborarint hi demonstratores: quod falsum esse dico, propter personæ à Patre ex cœlo egressæ & ad eundem idemque cœlum regressæ diversam conditionem. Egressa enim est persona divina sine naturâ humanâ, adeoque localiter non est egressa, neque egredi potuit, propter infinitatem. Regressa verò ad Patrem in cœlum persona eadem caro facta, seu cum natura humana, respectu cujus localiter ascendit & propter finitatem propinquitate substantiali in terra esse desuit; scripturâ teste. Ex hoc loco, *Joh. 3. v. 13.* *Lutherus* quoq; olim, in lib. quod verba cœnæ adhuc firma stent: ubiquitatem corporis *Christi* extundere laboravit: nempe corpus & carnem *Christi* jam tum simul in terris cœloque, & ubique & in omnibus cum divinitate locis fuisse: aliàs personæ unitatem in *Christo* solvi. Sed quanto rectiùs *Augustinus*? Secundum hominem in terra erat & non in cœlo, ubi nunc est, quando dicebat: Nemo ascendit in cœlum, nisi qui de cœlo descendit, Filius hominis, qui est in cœlo; quamvis secundum id, quod Filius hominis erat, adhuc esset in terra, nondumq; ascenderat in cœlum: ac proinde sicut rectè dici potuit, Dominus gloria crucifixus, cum ad solam carnem passio illa pertineret: ita rectè dici potuit, Filium hominis descen-

descendisse de cœlo & esse in cœlo. Hoc enim propter personæ unitatem dicitur. Item: Una persona, Deus & Homo; si distinctionem naturæ attendas, Filius Dei de cœlo descendit, & Filius hominis est crucifixus: Si unitatem personæ, Filius hominis descendit de cœlo, & Filius Dei est crucifixus. Propter hanc unitatem personæ Filius hominis dicebatur esse in cœlo, cum hic loqueretur in terra: per hanc unitatem personæ Christi ex utraq; naturâ constantem quolibet earum vocabulum alteri attribuit, divina humane, & humana divina. De personalis unionis solutione securus fuit Augustinus, quamvis ante ascensionem Christi corpus in cœlo fuisse constanter negarit. Plura videantur in *orthodox. consens. proleg. pag. 28. 29.*

Glossa dicti Apostolici Ephes. 4. v. 10. *ut omnia impletet*, nempe præsentiam corporis sui, absurda est: Impletio illa omnium non est locorum, sed partium officii mediatorii: quarum plena executio tantisper differenda erat, donec in sacrarium cœlestē. Mediator corpus suum intulisset; Patet hoc è vers. seq. 11. *Dedit alios quidem Apostolos, alios Prophetas &c.* Facta igitur impletio hæc secundum utramque naturam, conferente ad eam naturâ divinâ, quod est divinæ, & humanâ, quod est humanæ. De impletionē omnium locorum per Christi corpus nec Theophylactus nec Oecumenius quicquam scribit.

(2) Si Christus mundum reliquit, id est, conditiones mundanas, sive infirmitates humanas, deposuit, & in gloriam Patris ingressus est, non amplius *ἑνὶ τόπῳ* *δύο ἡγεσίας*, ad quas locorum *διαστήματα* & circumscriptiones pertinent, est subiectus, sed ad omnipræsentem & omnipotentem Patris dextram evectus in cœlo: & terrâ gloriōse regnat. Sed verum prius: Ergo & prius*.

§. 53.

* pag. 571. a. th. ead.

R. Hæc cene verò demonstratio est? Imò verò cento confutus è falsitatis & defectibus.

1. Conclusio, quoad *ἑνὶ τόπῳ*, mihi non contradicit: concedo Christum ad omnipræsentem & omnipotentem Patris dextram evectum in cœlo & terra gloriōse regnare. Nemo orthodoxus hoc negat.

2. Glossa: mundum relinquere, hoc est conditiones mundanas, seu infirmitates humanas deponere: fallax & insidiosa est: Mundum relinquere (respectu naturæ humanæ) principaliter est locali motu è terra in cœlum migrare, & acquisito loco superiore, inferiorem deferere, quoad propinquitatem corporis substantialem: Cum hac loci mutatione conjunctam esse infirmitatum depositionem, facile largior. Forſan relinquere aliud concretum, aliud abstractum erit ut Articuli fidei.

3. Inter *ἑνὶ τόπῳ* *δύο ἡγεσίας* humanæ naturæ esse locorum *διαστήματα* & circumscriptiones, falsum est: Natura humana per finitatem suam, quantisper in hoc est mundo, non potest excedere locorum *διαστήματα*, & omnem declinare circum-

Circumscriptionem externam, nedum internam. Naturæ infinitæ hoc est proprium, nulli finitæ naturæ communicabile. Unde patet partim *connexum*, partim *assumptionem* esse falsam, ipsamque *conclusionem* nullo causæ nostræ damno concedi posse. Tu, Lector, judica jam de demonstratione, quam *Eruditorum schola* nobis exhibet.

Hypothesis, quam substernunt, quòd *mundus*, quem deseruisse Servator ascensione suâ dicitur, sit tantum *familiaris conversatio* quâ Christus, ante resurrectionem, in mundo cum discipulis suis est usus, vel conditiones mundanae, seu infirmitates humanae*, falsa est, & ex allegatis *Calvini* verbis minimè probatur. Etenim, de *Calvini* sententia, Christus in cœlum ascendendo non tantum humanas infirmitates exuit, sed & corpus in cœlum intulit, mundoque huic inferiori subtraxit: ita tamen ut imperio ejus in hunc mundum glorioso nihil decedat. Quâ fronte *Calvini* patrociniū heic imploretur, non video. Sed & heic forsan coërcenda nobis ratio & credendum, quod dictant nobis dictatores nostri, si maximè *Calvinus* obloquatur.

§. 54.

Ad secundum scripturæ dictum Johan. 12. v. 8. respondent, *committi elenchum à dicto secundum quid ad dictum simpliciter*. Hæc, inquit, si locum inveniret explicatio, ex eadem inferri posset, Christum, etiam secundum divinam naturam, non nobiscum esse præsentem. Unde inferunt: verba hæc de determinato præsentia modo esse accipienda, videlicet de naturali, visibili & locali: à cujus negatione ad negationem præsentia personalis infelicitè procedi ajunt*.

* ib. th. 147.

R. 1. Non nobis, sed *Lutheranis* solenne est, à mentione personæ ad utramque naturam concludere & progredi: ut, Christus dixit; *Ego sum vobiscum usque ad consummationem sæculi*: Ergo secundum utramque naturam nobis substantialiter & ἀδιασώτως semper adest. Christus dixit: *data est mihi omnis potestas & c.* Ergo secundum utramque naturam est omnipotens. Orthodoxi in hujusmodi de filio Dei Θεανθρώπων propositionibus prædicata cum subiecto, seu personâ, probè conferunt, neque attendunt tantum quid de quo, sed & quatenus, aut quo respectu, affirmetur vel negetur. Siquidem è Scripturis constat, de persona tota sæpè affirmari, vel negari, quod secundum alteram tantum naturam personæ competit, vel non competit. Sic & in allegato *Johannis* loco: *Me non semper habebitis*; absentia à nobis de persona affirmatur: illa verò cum ad immensam & omnipræsentem naturam, nempe divinam, referri haud possit, ad solam humanam restringenda fuerit, quæ per finitatem suam ubique non est, adeoque in cœlum translata simul in terra non est.

2. Præsentiam humanæ Christi naturæ substantialem, vel ἀδιασώτως & proquinquitatem corporalem, post ascensionem in cœlum, divinam, & quidem omnipræsentiam, seu ubiquitatem, scriptura nullam novit. Unde à negatione præ-

præsentia naturalis, divina, visibilis & localis ad positionem præsentia superna-
turalis, invisibilis, illocalis infelicissimè proceditur. Hac enim ratione evertitur
naturæ humanæ veritas, plenisque velis plurima invehuntur absurda, contra ex-
pressam scripturam.

Pergunt & in præsentì loco contendunt loqui Christum de præsentia natu-
rali, locali & visibili: idque probant, 1. è textu: *pauperes semper habebitis vobis-
cum, ut nempe benefacere illis possitis: me autem semper non habebitis, ita nimirum
ut indigentiam meam sublevare mihiq; benefacere possitis.* 2. veneranda antiqui-
tatis testimonio: ubi allegant Hieronymum in caput 26. Matthai 3. Calvinì calculo:
commentario in hunc locum *.

S. 55.

* ib. th. ead.

Rz. 1. Loqui Christum de corporis sui præsentia naturali, visibili, locali,
eamq; discipulis & Ecclesiæ subtractum iri per ascensionem in cœlum, Animad-
versoribus etiam non probantibus prolixè credimus. Præter hanc verò substan-
tialem propinquitatem corporis Christi in uno tantum loco, aliam esse invisibi-
lem, illocalem & divinam in omni loco, quam omnipræsentiam appellant, tum
demum credemus, postquam evidentissimè probaverint, quod quidem hætenus
nondum præstiterunt, neque deinceps unquam sunt præstituri.

2. Christus in præsentì textu non tantum naturæ suæ humanæ conditio-
nem mutatum, sed & præsentiam substantialem huic mundo subtractum iri do-
cet, & hoc quidem primariò indigitat verbis: *Me non semper habebitis:* quæ non-
nulli ita *ἡμεῖς οὐ μὲν ὄντες:* *Me non semper videbitis: quanquam corpus meum à vobis
nunquam sit abfuturum.*

3. Absit verò, ut vel veneranda Antiquitas, vel Calvinus hoc approbet
absurdum. Præsentia, cui, secundum Calvinum: carnalis cultus & sumtuosus
honor convenit, est corporalis, quæ, præter localem & visibilem, nulla est Cal-
vino, unde adesse nobis servatorem ait, *Spiritus sui gratia.* Præsentia corporalis,
de qua loquitur Hieronymus, aliud nihil est, nisi *ἀδίασάσθαι* vestra & omni propin-
quitas substantialis humanæ naturæ, quam Christus negat, etiam si personæ præ-
sentiam alibi promittit. Venerandæ antiquitatis doctrinam si æstimatis, audite
Augustinum in Epist. ad Dardanum: *Noli dubitare ibi nunc esse Dominum Je-
sum Christum, unde venturus est: memoriterq; recale & fideliter tene Christianam
confessionem, quoniam resurrexit à mortuis, ascendit in cœlum, sedet ad dextram
Patris, nec aliunde, quam inde venturus est ad vivos mortuosq; judicandos. Et sic
venturus est, illâ angelicâ voce testante, quemadmodum ire visus est in cœlum, hoc
est, in eadem carnis forma atque substantia, cui profectò immortalitatem dedit,
naturam non abstulit: secundum hanc formam non est putandus ubique diffusus.
Cavendum enim est, ne ita divinitatem adstruamus corporis, ut veritatem corporis
auferamus. Idem in Johan. tract. 50. Et abiit, & hic est, & rediit & nos non dese-
ruit.*

d d d d

rui. Corpus enim suum intulit cœlo, majestatem non abstulit mundo. Idem tract. 78. *A quibus homo abscedebat: Deus non recedebat, & idem ipse Christus homo & Deus. Ergo ibat per id, quod homo erat: manebat per id, quod Deus erat. Ibat per id, quod uno loco erat, manebat per id, quod ubique erat.* Sic & Cyrillus in Johan. lib. 9. c. 21. *Observandum autem, quia, quamvis secundum carnem solummodo abiturus erat (adeo enim semper virtute Deitatis) modo tamen cum suis discipulis futurum dicebat, aperte se ipsum nominans, ne quis in duos filios Christum divideret.* Vigilus: *unicus Filius Dei, qui etiam factus est homo, uno loco continetur, quod ad carnis naturam attinet, nec ullo loco continetur, quoad naturam divinitatis.* Videatur & Hieronymus ad Damasum. Alios prætermittere nos jubet brevitas studium. Certum est, venerandæ Antiquitatis nullum unquam fuisse theologum, cui ubiquitas humanæ Christi naturæ fuerit approbata.

§. 56.

Ad tertium scripturæ dictum Heb. 8. v. 4. respondent, *non agere illud de loco representationis sacrificii Christi, seu de existentia Christi in cœlis, sed de ipsa sacrificii oblatione, quod non erat in terris, hoc est, terrenæ conditionis, seu res terrena, qualem Levitici sacerdotes offerre debebant: sed erat corpus Domini de cœlo, I. Cor.*

* pag. 571. b.
th. 148.

15. v. 47. *hoc est, cœlesti modo conceptum & à Filio Dei in personam assumptum* *.

R. 1. *Violenta glossa!* quâ per vim in hisce terris retinetur corpus Servatoris, in usum absurdæ oralis manducationis. Si esse in terra pro arbitrio licet interpretari, *rem terrenam esse*; quid nî dicamus *ubiquetisticum corpus*, quod in terra etiamnum esse & oraliter manducari fingitur, esse rem terrenam?

2. De loco representationis sacrificii Christi non agere dictum præsens, planè falsum est & contrarium doctrinæ hujus Epistolæ Apostolicæ. Debuisset enim Pontificem nostrum, peractis in terra peragendis officii partibus, corpore suo non manere in terra, exemplo Sacerdotum Leviticorum, sed in cœleste sacrarium ingredi, & quod reliquum, in eo peragere, ex allegati capitis patet: v. 1, 2. ubi appellatur minister non *sanctuarii Levitici* sed veri illius, quod fixit Dominus & non Homo. Quod ipsum quoque evincit *comparatio*, quæ sequenti c. 9. instituitur inter Christum & *Leviticum* Pontificem. Hic enim quotannis ingrediebatur sacrarium *Leviticum*, cum sanguine alieno, v. 25. Ille semel est ingressus in sacrarium *ἀρχιεπισκοπικόν*, hoc est, in cœlum, proprio suo sanguine, v. 24. In quo apparere ipsum non minus, quàm in *Levitico* Sacerdotem *Leviticum*, oportuit. Unde infert Apostolus, ne Sacerdotem quidem fore, si, peractis extra sacrarium cœleste peragendis, non ingressus esset cœleste sacrarium, sed in terris mansisset: quando Sacerdos non fuit secundum ordinem *Levi*, & sine ingressu in cœleste sacrarium alterius ordinis Sacerdos esse non debuit. Interim nec hoc negamus, sublimioris conditionis debuisset sacrificium esse Sacerdotis N. T. quàm Veteris *Levitici*: etsi Apostolus verbis illis, *si in terra esset*, id non indigitat. Meridiano

diano huic soli nebulas affundentem *Höpfneri* analysin nil moramur. Observanda *Theophylacti* in hunc locum verba. *Adverte hic sapientiam: Ex quo enim magis quisquam colligeret eum non esse Sacerdotem, nimirum quod nisi habeat locum super terram, in quo Pontificatus munere fungatur, ex hoc ipse potius confirmat, quod sit Sacerdos.* Propter hoc ipsum, inquit, Sacerdos est, quod in terris locum non sit nactus. Si enim super terram esset, Sacerdos non esset: fuissent enim alii in terris Sacerdotes, & quaedam hinc dissensio nasci videretur. Jam verò cælum habens locum, & illuc corpus suum transferens, illic simul pro nobis interpellat ad Patrem: Itaque quia in superis est, propterea magis est Sacerdos.

Concludimus igitur *Exercitationem* hanc & multarum absurditatum convictam corporalem præsentiam in terris hisce in, cum & sub pane autoribus ejus remittimus porro, si possunt, vindicandam & defendendam. Hactenus enim indefensa mansit; quia omnes pro defensione ejus exantlati labores frustranei fuerunt. Ego non video qui magis suspecta reddi *ubiquitas* & præsentia corporalis corporis Christi in, cum & sub pane Eucharistico possit, quam tam imbelli & nullâ defensione. Sed non patitur dogmatis absurditas fortiores defensionem. Ibant, quo poterant. Corpus humanum, quod in, cum & sub pane Eucharistico corporaliter, substantialiter & ἀδιασάτως præsens fingitur, invisibile, illoca, impalpabile, sine contactu omnipræsens, non est corpus humanum, non est nostris corporibus simile, non est ex virgine Maria assumptum, non descendit ex Patribus, non datum est pro nobis in mortem, non suscitatum est ex morte, non illatum est in cœleste sacrarium, non redibit inde ad judicium, neque ullam cum eo habere κοινωνίαν fides potest. Vides, amice Lector, quam gravibus incommodis urgeatur corporalis præsentia & ἀδιασάτως corporis Christi in, cum & sub pane Eucharistico: unde dogmatis absurditas & falsitas se prodit. Horrendam hinc disce *Hutteri* blasphemiam. Eos, qui substantialem propinquitatem cœlestium rerum in symbolis sacramentalibus non admittunt, blasphemè scribit pani & vino aliud nihil tribuere, nisi inanes σχέσεις, respectus, significationes & similes larvas & μολύβεια, σκύβαλα & anilia τερατίσματα: contra *Pareum*, pag. 359. Quis non exhorrescat? Antè quam hinc planè ab eam, Lectorem monitum volo, in ipsismet *ubiquitatis* & oralis manducationis incunabulis doctissimos olim exstitisse viros, professione *Lutheranos*, quibus corporalis præsentia corporis Christi in, cum & sub pane absurda fuerit visa, quique ab absurdi & falsi hujus dogmatis suspicione vindicare theologos *Lutheranos* voluerint: Inter illos est *Jacobus Scheckius*, Professor *Tübingensis*, libro quem sæpe hactenus allegavimus, pag. 50. Corpus, inquit, dupliciter consideratur, nempe, quoad est corpus absolutum, & quoad est corpus sacramentale seu relatum, sive quoad est sacramentaliter præsens. Illo modo consideratum, nemo nescit, evedtum ipsum esse in cælum, & abesse ipsum

S. 57.

à nobis corporaliter, seu localiter. Quare cum corporis Christi præsentiam in cœna scriptura nobis etiam proponat præsens etiam erit. At fieri nullo modo potest, ut una eademque ratione simul præsens, absensque dicatur. Quoad ergo absolute & ratione naturæ suæ corpus consideratur, absens est, & propterea non nisi uno in loco actu naturali consistit. Corporaliter ergo seu localiter non nisi unum numero est Christi corpus, nec multis adesse potest locis, cum, ut supra dictum est, ἐκ αὐτοῦ ἐστὶ τὸ ἀπαξ ὑπάρχον id est, cuiusque essentia, quæ absolute est, non nisi semel esse definiat. Alter modus, quo præsens est ipsius corpus sacramentaliter, simplici & absolute ratione non describitur, sed relatâ quæ corpus & sanguis Christi definiuntur efficaciam & merito redemptionis, instrumentales cause gratiæ.

Sententiam hanc suam pag. 51. exemplo solis declarat: Fingamus, inquit, solem cum suo splendore unum facere personale (quemadmodum Divinitas & Humanitas Christi unum personale faciunt) ac dicere: Ego me vobis exhibeo omnia vestra illuminantem & foventem. Jam si sol absolute & corporaliter non sit præsens, ideo nullo modo erit præsens? Aut si lumine suo nostra illuminat, atque hac energiam suam præsens est, mox etiam erit necesse, ut altero modo, nempe secundum substantiam, absolute sive essentialiter adsit? Non enim, si quid propter accidens, sive operationem, præsens adesse dicatur, ob id verum quoque erit, si ipsum absolute etiam & localiter adesse dicatur. Item: Non sequitur, Sol, quatenus illuminat, est in multorum oculis. Ergo Sol absolute, (sive Solis corpus) est in multorum oculis. Sic non sequitur: Corpus, quod traditum est pro peccatis nostris, est in sacramento: Ergo ἀπλῶς, id est, localiter corpus Christi est in sacramento. Videatur quoque pag. 53. 54.

Idem modum præsentia dicit esse duplicem: unum describit actu primo, alterum actu secundo. Actus primus est actus absolutus, actus naturalis, quo substantia per ἀδιασσίαν præsens est: actus secundus est ἐνέργεια & efficacia, quæ res esse præsens dicitur, etiam quæ actu primo, substantialiter & localiter abest. Non priori, sed posteriori actu corpus Christi in cœna præsens esse Scheckius docet, & in eandem quoque trahit sententiam theologos Wirtenbergicos, quorum causam agere videri vult. Eodem hoc modo posteriori humanam Christi naturam ubique esse affirmat, dum, quæcunque fiunt, consciâ mente & consentiente ipsius voluntate fiunt: quo modo confors imperii simul cum divinitate omnia administrat gubernat & judicat. Hæc liberrime olim à Scheckio inter Suevos sunt scripta, ipsis etiam consentientibus & probantibus theologis; ut ipse testatur sæpius: vide *Erasti Respon. ad Jacob. Scheck.* pag. 8. 9. 10. 108.

In refutatione thesium Schnepfii suam disertius mentem exprimi de præsentia corporali in, cum & sub pane Eucharistico: ubi postquam Capernasticam & contradictoriam esse ostendisset, & Schnepfii ubiquitatem cum Chemnitii multitudine contendisset; Ambo, inquit, sic disputant de veritate corporis Christi, ut si

eorumque accuratè omnia discussis, tandem concludendum sit, neque Christum
 ullum corpus habere, quandoquidem quantitatis expertus ipsum ubiq³, dicant esse
 quemadmodum divinitas sit. Et quomodo, obsecro, si nullum sit corpus Christi, ipsum
 verè & realiter in Eucharistia exhibetur? Impossibile enim est, ut des aliquid, quod
 non habeas. Idem ergo Ubiquitariis accidit, quod Æsopico cani, qui captans um-
 bram carnis in aqua venientis veram ex rictu carnem amisit. Sic frustrantur
 enim litigatores illi veritate carnis Christi, dum realiter, substantialiter, essentia-
 liter, primo actu & capernaiticè eam cum sua divinitate ubique inseparabiliter
 conjunctam esse, expertem partium nullâq³, quantitate preditam contendunt & tan-
 quam pro aris & foris dimicant. Quæ tam non est caro, quam spiritus & anima non
 est caro & corpus. Quod si non sit, quomodo aut in Eucharistia, aut ubique possit esse
 non video. At si credenda omnia sunt, quæ quivis laborans vertigine dicit aut scri-
 bit, censeo ego Ubiquitariis etiam fidem habendam. Causa istius fabula & figmenti
 est assertio præsentia corporis Christi in Eucharistia, quæ exhiberi sumentibus cor-
 pus Christi dicunt essentialiter & capernaiticè. Fatentur quidem exhiberi illud
 essentialiter, sed negant capernaiticè: quia videlicet neque ut patibile, neque ut glo-
 riosum accipiatur aut detur: sed ut Majestate participans divinitatis, quæ essentia-
 liter ubiq³, sit. Quod Majestas hæc essentialis omnipræsentia non possit inesse corpori
 Christi reali communicatione idiomatum, supra est demonstratum. Quod modo glo-
 riosum & finitum sit Christi corpus, scripturæ est manifestum. Quod simul finitum
 & infinitum ratione essentia non possit esse, implicatio contradictionis vetat &c.
 Idem longè ante volebat sibi confessio Waldensium ipsi quoque Luthero appro-
 bata: Credebant & docebant illi corporali præsentia seu essendi modo Christum in
 cælo & non in terris esse, secundum certos fidei articulos. Proinde eos, qui post ascen-
 sionem corporalem ipsius hic in terrâ præsentiam profitentur, dicentes: Hic est Chri-
 stus: pseudoprophetas esse. Spirituali autem præsentia, seu essendi modo
 Christum toti ministerio suo verè & effica-
 citer adesse.

EXERCITATIO CVI.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum Lutheranorum, pro asserenda corporali præsentia corporis Christi in, cum & sub pane, allatorum.

§. 1.

AD argumentorum meorum, quibus absurditatem corporalis præsentiæ corporis Christi *in, cum & sub* pane demonstravi, solutionem supra aliquoties provocarunt Animadverfores. Ad rem ipsam postquam devenit, quid præstiterint promissores isti, hæcenus vidisti, Lector. Stant in concussa mea argumenta: jacent & patent absurditates corporalis præsentiæ, de qua planè actum conclamatumque erit, si columnas quoque, quibus ea niti sibi videtur, dejectas prostratasque esse monstravero, vindicatis defensisque argumentorum *Lutheranorum* solutionibus. Pro corporali præsentia asserenda *Lutheranorum* argumenta adducit theologia, pag. 411. & seqq. eademque enervat & solvit.

Primum argumentum: *Christus de pane dixit: Hoc est corpus meum: Ergo in pane existit corpus Christi. Ratio consequentiæ: quia os veritatis mentiri non potest.*

Theologia negat consequentiæ, & rationem ejus nihil probare docet: quia os veritatis dixit quidem, *panem esse corpus suum*: non autem dixit, *in, cum & sub pane* (propinquitate substantiali & ἀδιασάτως) *esse corpus suum*. Dixit autem eo sensu, quo dixit, *poculum est novum Testamentum*: quod tamen in poculo corporaliter non fuit.

§. 2.

Excipiunt Animadverfores: *neminem Lutheranum docuisse, Christi corpus in pane existere, adeoque verbis Christi neminem colligere existentiam corporis in pane: sed ita potius concludere: Christus dixit, edite, bibite, Hoc est corpus meum &c. Ergo in, cum & sub pane corpus Christi communicantibus edendum exhibetur & per consequens, in pane præsens est: quia absens exhiberi non potest*.*

* pag. 572. a.
th. 159.

R. I. Ecce, quàm inanis & frivola tergiversatio! *Lutherani* non docent Christi corpus in pane Eucharistico *existere*, etiamsi docent *in cum & sub* pane *esse propinquitate substantiali ἀδιασάτως* ita, ut ore apprehendi panis non possit, quin simul corpus apprehendatur. Atqui nihil aliud mihi est *existere*, quàm *esse*, uti *Latinis* synonyma sunt, *esse alicubi ἀδιασάτως*, & *existere alicubi*. Neque *in, cum & sub* pane manu vel ore accipi potest Dominicum corpus, nisi *in, cum & sub* eo sit vel existat. Breviter aliud nihil volo, quàm quod πολυθρύλλητον illud, *in,*

cum

cum & sub hoc est &c. Non tamen satis cautè ita tractari possunt absurdae hypotheses, quin ubique promineant absurditatis auriculæ.

2. *Collectio*, quam reformant & pro arbitrio suo formant, tam est inconsequens, quàm quæ in Theologia habetur. E verbis Christi nec præsentia, seu substantialis propinquitas, corporis Christi in pane, nec *oralis manducatio* corporis Christi propriè dicti ullo modo evincitur. Elenchus est *Capernaiticus*. Id verò, quod corpus suum esse Servator dixit, nempe panem, Eucharisticum, manu Servatoris de mensa acceptum, fractum & porrectum discipulis, ad mandatum Servatoris *oraliter manducari* debuisse & manducatum esse, ultrò largimur.

3. Quod absens est, ita exhiberi manu non posse, ut manu atque ore simul apprehendi possit, facile largior: hoc autem modo exhiberi Redemptoris corpus propriè dictum, & hoc modo apprehendi debere, pernegant orthodoxi cum scriptura & Antiquitate pia.

4. Quod loci intervallo abest, exhiberi nihilominus, cum per verbum, tum per symbola sacramentalia, potest, ut fide apprehendi & applicari possit. Ita veteres olim sacrificium *Messiae* expiatorium per sacrificia *Levítica* representatum & fidei oblatum (quamvis futurum demum fuerit) firmiter apprehenderunt & per id non minus, quàm nos, servati sunt. Objecta sua fides apprehendit in verbo & sacramentis exhibita, non obstante temporum aut locorum intervallo. Faceat ex Ecclesia Christi corporalis & carnalis præsentia corporis Christi *in, cum & sub pane*, unà cum oralitate.

Instant: *Collectionem hanc legitimam esse, natura propositionum sacramentalium, quæ sunt exhibitivæ, subjectum habentes complexum, seu quod unionem unius cum altero notat, evidenter docet. In ejusmodi enim exhibitivis id, quod prædicatum, exprimit, non excluditur, sed præcipuè datur & exhibetur. Atqui propositio Christi (hoc est corpus meum) est talis, id est, habet subjectum complexum, nempe panem & corpus Christi &c.* *

S. 3.

* ib. th. ead.

& 1. Hanc esse *propositionum sacramentalium exhibitivarum* naturam, ut subjectum habeant complexum ex signo & re signata, ita quidem ut *in, cum & sub* signo res signata sit *ἀδιασάτως* & unà cum signo corporaliter accipi debeat aut possit, *ἡ ὁλότης* est *ψεῦδος*, de quo multa hæctenus. Anne *in, cum & sub* poculo erat novum Testamentum? Propositiones illæ exhibitivæ de avena in sacco, de pane & caseo in cophino exhibito admittuntur. Hujusmodi verò non sunt sacramentales, quæ objecta fidei offerunt.

2. Id quod in hujusmodi propositionibus prædicatum exprimit, non excludi, sed exhiberi, & in specie quidem corpus Domini à cœna minimè excludi, sed exhiberi, sed non minus orthodoxi docent, quàm *Lutherani*: Aliud qui nobis impingunt, per calumniam impingunt.

Pateat

§. 4.

Patet hinc, inquiunt, quàm nullum planè locum inveniat W. exceptio, quâ dicit, Christum non dixisse, in, cum & sub pane esse suum corpus. Ergo nec ipsum
 * ib. th. ead. *dixisse, in S. cœna corpus suum esse præsens*.*

R. Hæccene mea est exceptio, qui Domini corpus in cœna præsens esse nunquam negavit? Imò ne corporalem quidem & substantialem præsentiam corporis Christi hoc argumento impugno, quod Christus non dixerit *in, cum & sub* hoc est corpus meum: Sed argumentum pro corporali præsentia *in, cum & sub* pane, è Christi verbis, *Hoc est corpus meum* petitum, nego ullius esse consequentiæ: Patet igitur hinc, nullum planè locum invenire Animadverlorum *ψευδολόγημα*. Quærentibus, *quomodo propositiones exhibitivas, subjectum habentes complexum, sint explicaturus, si non per istas propositiones, in, cum & sub?* R. Supra in explicatione phrasium sacramentalium quæstio hæc expedita est: nil opus falsâ illâ glossâ, *in, cum & sub*, quatenus propinquitas substantialis signorum & rerum signatarum asseritur. Complexum duarum rerum, seu corporum *ἀδιασάτως* & corporaliter unitorum orthodoxi agnoscunt nullum hoc loco: nullum scriptura, nullum Ecclesia Antichristo vetustior.

§. 5.

Propositio, inquiunt, Hoc poculum est novum Testamentum: huc non quærat: non enim, quid in poculo sit, dicit, sed poculi salutarem fructum enunciat.*
 * ib. th. ead.

R. 1. En disputatorum nostrorum vertiginem! Dixerunt modò propositiones sacramentales exhibitivas non posse explicari nisi per istas propositiones, *in, cum & sub*. Jam propositionem sacramentalem exhibitivam: *Hoc poculum est novum Testamentum*: negant debere explicari per præpositionem *In*: eò quod Christus non dicat, quid in poculo sit, sed poculi salutarem fructum duntaxat explicet. Helleboro cerebrum non purgarunt, qui sui tam subitò obliviscuntur. Interim & hoc falsum est; poculi salutarem fructum esse novum Testamentum; ex hypothese verborum tropi omni expertium: quam ubique crepant, nuspiam autem solidè probare possunt. Non minus in casu recto affirmate de poculo prædicatur sacramentaliter *novum Testamentum*, quàm de pane *corpus Christi*: cur igitur *in, cum & sub* pariter non admittatur, vel repudietur? Propositio: *Poculum est N. T. in Christi sanguine*, explicat alteram, *Poculum est sanguis Christi* (quo nempe sancitum est N. T.) In sensu igitur conveniunt: una ergo si repudiat *in, cum & sub*, cur non & altera?

2. Si propositio, *Poculum est N. Testamentum*: non dicit, quid in poculo sit, sed tantum poculi salutarem fructum enunciat. Quid nî & propositio, *Panis est corpus Christi*, non quid in pane sit, dicat. Sed tantum panis salutarem fructum enunciet? Sic inter nos facile conveniet, si figmentum propinquitatis substantialis & *ἀδιασάτως* inter panem & corpus Christi absit. Nam & nos salutarem fructum Eucharistici panis agnoscimus & prædicamus.

Secundum argumentum: *Christus potest facere, ut corpus suum sit in pane corporaliter. Ergo facit ut corpus suum sit in pane corporaliter: Antecedens probatur: quia est omnipotens. Theologia negat 1. consequentiam, à posse ad esse. 2. Antecedens quoque simpliciter acceptum, propter multas, quas involvit, contradictiones.* pag. 411.

Excipiunt (1) *Lutheranos non argumentari à sola Christi potentia, sed de voluntate ejus certos demum à potentia ipsius argumenta sumere* *.

§. 6.

* pag. 572. b.

th. 150.

R. 1. Inter fundamenta præsentiæ Christi corporalis in, cum & sub pane à *Lutheranis* numerari *omnipotentiam divinam* omni exceptione major testis affirmat *Liber concordia*: quem ab aliis ubique tanquam clypeum prætendi & nobis objici loquuntur *Libri Lutheranorum* & privatae atque familiares disputationes. Etsi verò cum omnipotentia voluntatem Dei quoque conjungunt, non tamen à fundamentis omnipotentiam excludunt. Quæ causa quod hoc fundamentum seorsim in theologia excutiendum & concutiendum duxerim.

2. Certitudo de voluntate Dei hac in parte nulla est, quia ejus in verbo revelatio non est; ad quam probandam non sufficit glossa, in, cum & sub. De voluntate si constaret, de potentia laboraturi non essemus.

§. 7.

Excipiunt (2) *Verba mea: Facere ut corpus verè humanum finitum, juste & virile statuta, visibile, palpabile, quod in cælum illatum ibidem ad ultimum usq; diem manebit, sit ubiq; in pane Eucharistico, tantillo, totum, ita quidem ut nec videri nec palpari possit, non unam sed multas involvit contradictiones, & à potentia atque voluntate Christi alienum est: cum iis, quæ Martyr protulit, quando negat fieri per omnipotentiam divinam posse, ut salva substantiæ veritate, corpus Christi possit semel & simul in pluribus, quàm in uno tantum loco esse: bellè convenire: ad quæ cum tota mente & corpore cohorrerit olim Chemnitius, idem illi eventurum, si in Theologia allegata verba incideret; idque tanto magis, quia præsente animo, & consilio deliberato, à me sunt prolata. Ubi tandem plaustrum calumniarum de deliberata blasphemia, de deliberata studiosæ juventutis seductione, de deliberata blasphemiarum inculcatione, subjiciunt & illud Christi vix, Matth. 23. v. 15. occulantem inducunt Chemnitium* *.

* ib. th. cad.

R. Nec tuo, Gerharde, (nedum discipulorum tuorum) nec Chemnitii judicio stat cadive veritas, quam sæpe blasphemiam appellare, & pro ea absurda humanæ phantasiæ deliria reponere familiare vobis est. Ego præsente animo & deliberato consilio, cœlestem veritatem discipulorum meorum animis instillo & calculo, ab omni alienus blasphemandi & seducendi animo: quo nomine Servatoris nostri Christi tribunal non formido: quando pro divinæ & humanæ ejus naturæ veritate, insuper habitis convitiis & insectationibus τῶν ἀντιδίκων, constanter pugno, Vos de blasphemia & seductione in cautæ juventutis atque

eccc

plebe-

plebeculæ, quæ, vobis autoribus, credit gloriosum Christi corpus in ora etiam impurorum hypocritarum, & canum atque porcorum manibus ingeri, & oraliter proprièque edi: quî coram iudice Christo tandem purgaturi sitis, maturè cogitate, de vobis potius, quàm de nobis solliciti: vobisque geminatum illud Servatoris *væ* occlamari putate. Ego totâ mente & corpore cohorreo ad *oralem* hanc *manducationem*: quâ nullum unquam absurdius in Ecclesia propugnatum dogma puto: si fortè *ubiquitatem* excipias, fulcrum *oralitatis*.

§. 8.

Excipiunt (3) *Nullam in suo dogmate contradictionem esse*: idque probant:

(1) *Quia contradictio versatur inter Ens & non Ens, corpus & non corpus &c. præsentia verò corporis Christi finita in uno loco, seu ubi, & præsentia corporis Christi divina in pluribus locis, sunt Ens & Ens, adeoq; contradictoriè sibi non opponuntur. Tum demum, inquit, nobis contradiceremus: Si corpus Christi, quatenus actu est visibile, palpabile &c. etiam invisibile & impalpabile, quatenus est locatum vel in ubi uno, eatenus non locatum, vel in ubi uno non esse statueremus.*

* pag. 573. a. *mus* *.
th. ead.

R. 1. De hoc iudicio *Eruditorum schola* iudicet. Nulla ne contradictio est, ubi *Ens & non Ens* expressum non est? Inculcare discipulis tuis debebas, *Gerharde*, distinctionem contradictionis in *expressam & implicitam*: *Expressam*, ut video, nostis, *implicitam* ignoratis, quam ita definit *Logicus Wittenbergensis*, Log. lib. 2. pag. 218. *Quando quidem non expressè idem negatur, membrum tamen alterum per alterum evertitur: quæ contradictio ἐν ἀποκρίσει καὶ ἐν ἀποκρίσει appellatur: ut, cùm sacrificium dicitur incruentum, Ecclesia Romana catholica, atramentum rubrum &c.* Hujus farinae sunt corpus infinitum, corpus ἄσπετος, seu, quoad ἄσπετος vel substantiam, spirituale, corpus in loco existens sine commensuratione cum loco, corpus dimensiones penetrans, corpus virilis staturæ totum sub orbiculari & numulari hostiolâ contentum: *Verborger im Brode so klein*: corpus humanum interminatum, invisibile, indivisibiliter omnipræsens &c. Monstra hæc sunt contradictoria cum verè humano corpore æternum irreconciliabilia!

2. Vestrum, *quatenus*, non eluit maculam veræ contradictionis. Affectio simpliciter subjecto repugnans ejusque naturam evertens non conciliatur ei per ullum *quatenus*. Sic quia divinæ naturæ simpliciter repugnat visibilitas, palpabilitas, finitas, circumscriptio localis, nō potest eidem conciliari per ullum *quatenus*, vel unionem cum natura visibili, palpabili, finitâ, circumscriptâ; Divinæ perfectionis *συμπληρωμα* dictæ non magis capax est natura humana, quàm humanæ imperfectionis divina, quodcunque tandem prætendatur *quatenus*. Concipite substantiam corpoream sub negatione quantitatis: incorpoream sub negatione invisibilitatis, indivisibilitatis, impalpabilitatis.

(2) *Quia*

(2) *Quia contradictoria non sunt, quæ naturæ sunt impossibilia, sed quæ Deo, ejusq. imperfectionem arguunt. Sicuti contra Dei perfectionem esset, si posset facere, ut corpus eo ipso, dum est corpus, non esset corpus, si Deus posset mentiri. Hæc enim Deo simpliciter sunt impossibilia, & non perfectionem sed imperfectionem ipsi tribuerent*.*

* ib. th. ead.

R. Neque nos contradictoria ex naturæ viribus æstimamus, sed ex irreconciliabili attributorum repugnantia. Unde accipimus, quod hæc dant Animadverlores, *simpliciter Deo impossibile esse, posse facere, ut corpus eo ipso, dum est corpus, sit non corpus.* Excludunt igitur, sine omni quatenus, à divinæ omnipotentiae objectis contradictoria, quæ & nos excludimus: etsi interim prolixè damus, non illicò Deo esse impossibile, quod est naturæ creatæ impossibile. Attamen sub hoc prætextu non patimur nobis obtrudi pro possibilibus, quæcunque per aliquod quatenus possibilia sibi fingunt *ubiquitatis & oralis manducationis* patroni: qualia sunt, posse facere, ut idem corpus eo ipso, dum est verè humanum corpus, intrinsecè sit invisibile & impalpabile, sit ubique per propinquitatem substantialem, sit in loco illocaliter, seu citra commensurationem cum loco, & dimensiones penetret. Hæc enim omnia arguunt non-corpus humanum, adeoque per nullum quatenus sunt possibilia.

Instant: *Quando facit, ut corpus actu secundo non sit visibile, tangibile, locale, non facit, ut corpus sit non corpus, sed per infinitam suam potentiam actum secundum inhibet, qui alias per naturam consequeretur*.*

* ib. th. ead.

R. Ecce, quàm insolens terminus, *actu secundo tangibile, locale &c. tangibile, locale*, non est actus secundus, sed primus, seu potentia: tangi, locari est actus secundus, quem ab actu primo & subjecto, citra contradictionem, esse separabilem nos minimè negamus. Etsi, causis omnibus in actu positis, ne actus quidem secundus est separabilis, ut supra ostendimus. Exempla, quæ allegantur, ex 2. Reg. 6. v. 6. & Daniel, 3. v. 27. veritati, quam tuemur, haud obstant: Siquidem comprobant, possibilem esse actus secundi inhibitionem respectu certi alicujus objecti, per impedimenta externa, per quæ causa proxima in actu non est posita: Atqui, actu positâ corporis verè humani & terminati naturâ, in actu ponitur causa palpabilitatis, visibilitatis & localitatis intrinsecæ: actu positâ corporis finitate, in actu ponitur causa existentiae in uno loco seu *ubi*: actu positâ *ἀδιασολα* loci & locati corporis, in actu ponitur causa contactus & commensurationis superficierum &c. Impossibile est substantiam corpoream, partes habentem numero, figurâ, situ & quantitate distinctas alicubi esse non localiter vel non esse localem: quæ enim ita est comparata substantia, ejus pars una non potest occupare spatium alterius: sic enim partes situ non differrent, & extra se positæ non essent; adeoque partium quantarum expers & non-corpus, sed spiritus esset.

* ib. th. cad. Per *externas corporis proprietates* *, si *actus secundos* intelligunt, sejungi eas non divina tantum, sed & humanâ potentiâ posse largimur, cæteris tamen paribus. Si *primos*, quos hæcenus recensuimus, principium petunt: siquidem causæ eorum actu semper sunt in ipsa reitura actu existente, adeoque tolli non possunt, nisi sublatis causis, hoc est, destructâ naturâ. Quod si contrarium è scriptura nobis demonstrari poterit, demonstrationem sacro silentio obsignabimus & prompto obsequio venerabimur: supra inter *ἀδύνατα* A. numerarunt absentiam rationalitatis ab homine. *Facit divina omnipotentia, ut humana natura in Christo per se non*

* ib. th. cad. *subsistat, & persona non sit* *, sed *aliquid personæ*; quia propriæ personalitatis causa in actu nunquam fuit posita, neque simpliciter & absolute necessario ea fuit ex natura humana, ut fides docet. Quod si idem de *ubiquitate* naturæ humanæ ejusq; invisibilitate, impalpabilitate, illocalitate, vi penetrandi corporalia doceret, omnis jam pridem composita lis esset. Rationem scripturæ obloquentem tam nos ex Ecclesia proscribimus, quàm *Lutherani*, etsi per ipsos in brutorum nos referri censum haud patimur, & omnia ipsorum dogmata pro oraculis divinis non habemus.

§. 11.

Tandem à W. perpendi volunt Pauli dictum, Ephes. 3. v. 30. Deus potest cumulatè facere ultra omnia, quæ cogitamus: unde inferunt, Deum esse supra omne posse & intelligere, respectu Dei nostram potentiam esse impotentiam, nostram cogni-

* ib. th. cad. *tionem ignorantiam, nostram sapientiam insipientiam* *.

R. Jam pridem W. perpendit Pauli dictum: unde possibile esse Deo concedit, quicquid ab ejus perfectione alienum non est, quicquid contradictionem non implicat, quæ & Animadversorum est confessio, de humana impotentia, ignorantia, insipientia nulla est controversia: sunt enim nimis crebra & evidentiæ documenta etiam in nostris Animadversoribus.

§. 12.

Excipiunt (4) *Dictum à me allegatum ex 1 Cor. 1. v. 19. nihil juvare causam meam. Apostolum enim in eo non loqui de Salvatoris nostri præsentia, sed de*

* ib. th. cad. *ipsius in dictis atque promissis infallibilitate* *.

R. Non alio à me fine dictum Apostoli allegatur, quàm ut ostendam, contradictoria non esse inter objecta divinæ omnipotentia: quia Deus in omnibus non tantum dictis, sed & factis sibi constat, & non *Etiam* est & *Non*, sed *Etiam*. Constantiam & veracitatem in dictis loquitur constantia & veracitas in factis: quæ nulla est, si, quæ facit, simul sunt & non sunt. Et huic scopo accommodata est Apostoli sententia.

§. 13.

Negant quidem A: se credere Christum in Ecclesia sua Etiam & Non præsentem; sed Etiam, id est, semper & omni tempore, licet non locali & infinitâ, divi-

* ib. th. cad. *nâ tamen præsentia* *.

R. 1. Divina illa & illocalis corporis Christi in Ecclesia præsentia, hoc est

est *ubiquitas*, humanum Christi corpus transformat in *non-corpus*, adeoque id facit, *Etiam & Non*, hoc est, crudam implicat contradictionem: quæ conciliari non magis potest, quam si divinitatem Ecclesiæ semper præsentem esse dicas, non quidem præsentia divinâ, infinitâ & illocali sed corporeâ, finitâ & locali. Quo respectu humana Christi natura est illocalis & divinè atque substantialiter omnipræsens, eo quoque est spiritus immensus & non humana Natura.

2. Quid illa sibi velint, *præsentia quidem non infinita, at tamen divina*, non satis assequor. Videntur agnoscere *omnipræsentiam substantialem* divinam, quæ tamen infinita non sit: quæ iterum cruda est contradictio. *Omnipræsentia substantialis* nulla est sine infinitate, unde ne Deus quidem *omnipræsens* esse posset, si infinitus non esset: neque à priori, saltem nostro concipiendi modo, de Deo demonstrari potest omni præsentia, nisi per infinitatem seu immensitatem essentia: cum aliud nihil sit omni præsentia formaliter considerata, nisi infinitas ad omne *ubi* relata.

Tertium argumentum: *Christus vult facere, ut corpus suum sit in pane: Ergo hoc facit. Antecedens probatur: quia dixit, Hoc est corpus meum.*

S. 14.

Theologia negat *antecedens*, & probationem ejus nullam esse docet: quia Christus non dixit: *In hoc est corpus meum.*

Excipiunt Animadverlores, *sufficientem esse probationem, Propositionem enim, Hoc est corpus meum, quoad rem, convenire cum illa: in cum & sub pane est corpus meum: idque hætenus satis superque probaturum esse* *.

* pag. 573. b.

R. Nihil hætenus probatum, nihil deinceps probabitur. Contrarium *th. 151.* hætenus à nobis satis superque est probatum.

Quartum argumentum: *Christi corpus est ubique: Ergo etiam est in pane cœnæ Dominicæ.*

Theologia negat *Antecedens*, cujus falsitas demonstrata in doctrina de persona Christi.

Excipiunt Animadverlores (1) *Primarium præsentia corporis Christi in S. cœnæ fundamentum non esse Christi omnipræsentiam: sed veracem ejus promissionem: à qua ad præsentiam in cœnâ se ajunt concludere, non adeo simpliciter ab omnipræsentia* *.

S. 15.

* ib. th. 152.

R. 1. Vere hæc illud dixeris, *scinditur in certum studia in contraria vulgus*. Inter *oralis manducationis* patronos nondum convenit de primario corporalis præsentia corporis Christi in, *cum & sub pane*, fundamento. Ingenui hæc sunt *Suevi*, qui præcipuum hujus præsentia fundamentum agnoscunt esse positum in *ubiquitate*. *Jacobus Andreae*, in Apolog. cont. th. th. *Jesuitarum Ingolstadt*. pag. 66. 73. *Brentius* de Colloq. *Maulbr.* Anno 61. F. 4. a. *Lucas Osiander* in den *zweyen Christlichen Predigten* an. 1577. conc. 2. pag. 33. 34. *Brentii* verba sunt:

Welcher unter denen/ so der Augspurgischen Confession verwandt/ für-
 gibe/ er glaube im Nachemahl Christi die wahrhaftige gegenwärtigkeit
 des Leibes und Bluts Christi/ und doch darneben die Ubiquitet, inma-
 ßen sie von uns und den unsern von der Majestät des Menschen Christi
 gelehret wird/ widerspricht/ der muß gewißlich ein zauberischer Pöpstler
 seyn/ oder muß in grund seines Herken halten/ wie die Zwinglische. *Osi-
 andri verba sunt*: Dieses sollen gutherzige Christen wol erwegen. Dann
 lassen sie Christum nicht zuvor mit seiner heiligen Menschheit allenthal-
 ben gegenwärtig seyn/ und wollen ihn danoch nicht auff Pöpstliche weise
 auff und ab/ hin und wieder/ fahren lassen/ so mögen sie ober Nacht/ ohne
 ihr wissen/ und ehe sie es selbst mercken/ Zwinglisch werden/ und können
 sich desselben Irthums nicht lange erwehren. *Jacob. Andr. in respons.
 brevi contra Sperling. An. 65. F. 20. hæc sunt verba*: Ich schäme mich
 nicht frey offentlich zu bekennen/ wann diese der Menschlichen Natur
 eigenschafft ist/ daß sie nicht mehr als an einem gewissen Ort seyn kan/
 daß ihr auch von der Göttlichen Natur keine weise köme mitgetheilet
 werden/ auff welch sie mit dem Wort an mehreren oder allen Orten seyn
 möge: Daß ich ober den Worten des Nachemahls/ die wahre Gegen-
 wärtigkeit des Leibs und Bluts Christi damit zubestetigen/ auch nicht
 ein Augenblick oder Minuten mehr streiten wolle: Und diß soll meine
 eiserne Mauer seyn. Et in postremo scripto contra Theologos Heidelber-
 geneses; *Quicunq; hanc majestatem ubiquitatis nobiscum fateri non volunt, isti
 verum fundamentum presentia corporis Christi in cœna negant. Brentius, in fin.
 tract. de personali unionem, ascensu in cœlum &c. ex Luthero presentia corpora-
 lis in cœna adducit tria fundamenta. Unionem personalem; Ascensionem in cœlum
 & sessionem ad dextram Dei: ex quibus, inquit pag. 59. fundamentis definitio to-
 tius controversia (quantum ego quidem judicare possum) de vera, reali seu sub-
 stantiali presentia corporis & sanguinis Christi præcipuè pendet.*

In contrarium nititur concordia formula, quæ pag. 303. 304. tanquam fallum,
 erroneum & sacramentarium dogma damnat, quod negat, sola verba & omni-
 potentiam Christi causam esse presentia corporis Christi in S. cœna. Præfatio istius
 libri inter alia & hæc habet: *Theologi nostri in Concordia libro disertè testantur,
 pios homines in negotio cœnae Dominicae ad nulla alia fundamenta, quàm verborum
 Institutionis Christi, deducendos esse. Sic & Hofman. Apok pag. 76. tantum è
 verbis*

verbis Christi (Hoc est corpus meum) probari praesentiam corporis Christi in coena scribit, & unicum agnoscit fundamentum, peculiarem Christi voluntatem, praefat. in enarrat. Ps. 22. In quam sententiam quoque *Formulam Concordiae* ibidem interpretatur.

Medii fluctuant alii, qui inter fundamenta etiam *ubiquitatem* numerant, quamvis primum esse nolint: quibus se quoque aggregant nostri Animadversores, quamvis timido & suspensio gradu: ut fieri amat in absurdis dogmatibus.

Laudo *Suevos*: sublatâ ubiquitate, in S. Domini coena non habet os, quod capiat & oraliter manducet, nisi symbolum sacramentale, panem benedictum. Localiter absentia oraliter non possunt manducari, etiamsi melancholici quandoque sibi videntur ea manducare: ubique verò, seu in omni loco & *ubi adiacet* aliquid esse praesens sine *ubiquitate* impossibile est.

2. Est quidem veracissima Christi promissio: sed esse eam de corporali praesentia corporis Domini in, cum & sub pane Eucharistico, ubicunque ille porrigitur, falsissimum est. Unde promissio haec nec primum, nec secundarium est fundamentum, sed fictitium & nullum. Thesis 70. ad quam provocatur, nihil probavit vel defendit. Etsi non ignoramus, plurimum haec à *Luthero* tribui Institutionis verbis: Sic enim ille: *Wann der Teuffel selbst oder seine Diener die Wort sprechen: so were der Leib Christi da.* T. 6. Jen. F. 66 Item: *Wann ein Engel oder Teuffel die Wort sprechen: so müste der Leib und Blut Christi da seyn.* T. 7. Wittenb. pag. 478. Quod *Papisticum & Magicum Brentio* videtur in Lib. *Recognit.* & verè monstruosum est! Hoc etiam nomine absurdum *Brentio & Jacobo Andr.* videtur: quia oporteret Christum corpore suo aliud nihil facere, quam ineffabili motu ascendere & descendere, & ab uno loco in alium migrare. Dicant mihi Animadversores: An, positâ ubiquitate, vel omni propinquitate substantiali, corpus Christi, panis intra manus pistoris adhuc haerenti, *adiacet* & substantialiter possit non adesse? Affirmatio contradictionem implicat: negatio *Formulae Concordiae* sanctionem evertit: quia etiam sine speciali promissione per ubiquitatem non potest non esse in pane.

Excipiunt (2) non à se tantum in hac disputatione passim, sed & à reverendo Domino M. Joachimo Willio, Fautore & amico singulari, in collegii huius disp. 6. Animadvers. 9. sufficienter defensam esse humanam Christi naturae praesentiam (omnipraesentiam seu ubiquitatem intelligunt)*.

§. 16.

* ib. th. ead.

R. In hac disputatione XI. absurdum *ubiquitatis* assertum vel defensum non esse, praecedentes Exercitationes nostrae docent & haec ipsa praesens. Quid in sexta Reverendus ille Dominus Fautor & amicus singularis praestiterit, Exercitationes in eam supra docuerunt. Absurdum hoc dogma nulla unquam ita deal-
babit

babit fidelia, quin nigredo sit transparitura; quam ut ne videamus, nos cœcos esse volunt & ἀλέγως patroni ejus.

Quintum argumentum: *Si Christi corpus non esset sub pane & sanguis sub vino, utique vacua & nuda signa Christus in cœna instituisset. Atqui falsum C. ergo & A.*

Respondet Theologia, si vacua & nuda signa dicantur ea, quæ res signatas corporaliter in se non continent, omnibusque & singulis communicantibus corporaliter non exhibent, concedi nuda & vacua signa. Eodem verò respectu *tabulas testamentarias*, in quibus bona legata corporaliter non continentur, item *sacrificia & sacramenta veteris Testamenti*, imò ipsum quoque *Evangelium*, inter nuda & vacua signa referri posse. Hoc verò cum contumeliosum sit *Dei verbo*, nec non *sacrificiis & sacramentis Testamenti veteris*; nec *novi Testamenti sacramenta* hoc modo esse traducenda, tanquam vacua & nuda signa, quamvis in se corporaliter non contineant res signatas. Vide Theolog. latius hæc explicantem pag. 412.

§.17. Excipiunt Animadverfores, *Wendelinum debuisse prius audire assumptionis*
*ib. th. 153. *Lutherana probationem, quam ad argumentum respondisset* *.

R. De *assumptione* participaliter non laborari, quam sano sensu concedendam cum orthodoxis judicavi: qui sacramenta simpliciter nuda & vacua esse signa negant, non minus quam *Lutherani*: etiamsi res signatas in iis corporaliter contineri constanter negant. Quam in rem adduco *sacrificia & sacramenta veteris Testamenti* ipsumque *Evangelium*, quæ nudorum & vacuorum signorum nomine traduci jure non possunt, quamvis res signatas corporaliter in se non contineant.

§.18. Sed probantes jam audiamus. *Assumptionis, inquit, probatio est, quia corporis & sanguinis Christi in S. cœna vacua esse signa cum verbis institutionis cœnae Dominica pugnat: quippe quæ expresse docent, signa illa externa non tantum nobis salutarem corporis & sanguinis Christi fructum, sed etiam ipsum Christi corpus &*
*ib. th. ead. *sanguinem exhibere* *.

R. Frustraneus est hic probationis labor: nam & nos vacua & nuda aver-
samur signa, eaque cum verbis institutionis pugnare dicimus & docemus: neque fructum tantum, sed & ipsum corpus Dominicum atque sanguinem symbolis Eucharisticis exhiberi dicimus, quod & veteris T. sacramenta præstitisse credimus. Non enim minus in V. T. fides *Messiam* ejusque beneficia sacramentis & verbo exhibita apprehendit, quam in in Novo. Firmissimas illas rationes pro asse-
*pag. 574. a. rendo τῷ ῥήτῳ, quas, jactant *, planè imbelles, imò nullas esse, supra ostendimus.
th. ead. Imò verò inter eos, qui æstimare Domini cœnam videri volunt, nullos à τῷ ῥήτῳ longius aberrare, quam *Lutheranos*, qui in ore τὸ ῥήτῳ & carnem Christi perpetuo habent:

habent: & tamen καὶ τὸ ἐν τῷ ἐδερε nunquam videri volunt, non sine turpi contradictione de τῷ ἐν τῷ gloriantes.

facto fundamento tam egregio, non valent, inquiunt, instantia à sacramentis & sacrificiis, ut et ab Evangelio desumta: quia nulla absurditas, nullum contrarium scriptura testimonium obstat, quin signa hæc omnia, ratione corporis & sanguinis Christi, sint vacua.*

§.19.

* ib. th. ead.

R. Si vacua dicantur signa, quæ corporaliter & per ἀδιασολαίαν substantialem in se non habent res signatas, tanquam vas aliquod liquorem, aut saccus avenam, non minus vacua erunt novi, quam veteris T. sacramenta, seu symbola sacramentalia, respectu corporis & sanguinis Christi. Par utrobique est absurditas & falsitas sententiæ contrariæ. Quod si verò vacua dicantur signa, quæ nullo modo exhibent res signatas, quoad substantiam, non minus absurde de veteris, quam de N. T. sacramentis & verbo vacuitas hæc affirmabitur. Quod probō:

Si sacramenta, sacrificia & verbum veteris Testamenti non exhibuerunt substantiā Messiae, fideles eam non apprehenderunt: Atqui falsum C. Ergo & A.

Connexi ratio est: quia fides nihil apprehendit, nisi quod verbum & signa verbo appensa offerunt & exhibent.

Assumptio probatur: quia non minus in Veteri, quam in N. T. objectum fidei fuit persona Messiae Θεοῦ γεννητός: neque minus carnem ejus credendo manducarunt fideles veteris, quam novi T: aut minus per Messiam fide verā apprehensum servati, quam nos: quod in Ecclesia Dei extra omnem est controversiam, adeoque nullā indiget probatione, tanquam sacris literis testatissimum: vide Act. 4. v. 12. & 10. v. 43. & passim alibi.

In promptu hinc est judicare de iis, quæ subjungunt:

Sacramenta, inquiunt, & sacrificia veteris Testamenti signa erant, sed non tantum significativa, uti Calviniani arbitrantur, sed & exhibitiva gratiæ, per & propter promissum Messiam. Sacra cœna verò non tantum gratiam, verum etiam ipsum illud, propter quod gratia nobis obtingit, nobis exhibet.*

§.20.

* ib. th. ead.

R. Injuria fit orthodoxis. Honestius judicant de sacramentis Testamenti V. quam Lutherani: siquidem non gratiam tantum Messiae, sed & ipsum Messiam per sacramenta V. T. fidelibus oblatum credunt & docent, idque scripturâ duce. Idem de sacramento cœnæ Dominicæ credunt & docent: quamvis capernaiticam manducationem & exhibitionem nec credant nec doceant, sed utrique acriter contradicant.

Pergunt ad Evangelium, quod ajunt esse medium ad salutem nostram promovendam efficacissimum, quamvis ipsum Christum sacramentaliter sibi unum non habeat. Sacramentum autem cœnæ alio modo esse salutis nostræ medium, eo quod non tantum gratiam Christi, sed & ipsum Christum, nempe corpus & sanguinem ejus, nobis exhibeat.*

§.21.

* ib. th. ead.

R. De sententia orthodoxorum, Evangelium sibi unitum habet non tantum Christi gratiam, sed & ipsam personam Christi Θεάνθρωπον, quam unam cum gratia fidei apprehendendam exhibet. Unde non tantum Christi gratiam, sed & ipsum Christum prædicarunt Apostoli, 1. Cor. 1. v. 23. Gal. 3. v. 1. Sacramentalis Lutheranorum unio, hoc est, præsentia substantialis αἰδιασάτω corporis Christi in, cum & sub pane, ut in verbo Evangelii locum non habet, ita nec in ullo veteris aut novi T. sacramento. Falsa est & propter Capernaiticam manducationem ficta.

* ib. th. ead.

Ad sedem huius sacramenti frustra provocant *: nihil in ea præsidii inveniunt, nisi quod per imaginationem Capernaiticam inferunt. Absque scripturæ & Spiritus sancti in scriptura loquentis ductu non licere de essentia cœnæ Domini- cæ judicare, ultrò largior. Hanc si ducem Adversarii sequerentur, tam enormiter non impingerent, tam longè à veritatis tramite non aberrarent.

Sextum argumentum: Si in poculo solum esset vinum, non posset de eo prædicari, quod sit novum T. in sanguine Christi: Atqui falsum Consequens: Ergo &c.

Theologia negat connexi consequentiam, phrasique explicat secundum indolem phrasium sacramentalium: in quibus propter unionem sacramentalem nomina rerum signatarum tribuuntur signis.

§. 22.

Excipiunt: vanitatem & falsitatem phrasidis istius sacramentalis supra th. 54.

* ib. th. 154. & seqq. esse demonstratam *.

R. Recurre, Lector, ad Exercitationem, quæ theses illas examinat, & videbis frigida cavillationi ab Animadversoribus inditum nomen demonstrationis. Nihil minus demonstrarunt, quàm quod se demonstrasse jactant absurdi absurdorum demonstratores.

Septimum argumentum: Si Christi corpus non esset unitum pani, nisi unione relativâ, sequeretur panem eadem ratione esse sacramentum, quàm pascha: Atqui falsum Consequens: sic enim non esset sacramentum novi Testamenti.

Theologia negat assumptionem: Probationem arguit inconsequentia: quia eadem ratio esse potest panis Eucharistici & agni paschalis, quoad unionem sacramentalem, ut nihilominus Eucharistia sit sacramentum novi, & paschalis Agnus veteris Testamenti.

§. 23.

Excipiunt, Sacramenta veteris Testamenti tantum umbram habuisse Chri-

* ib. th. 155. sti, novi verò ipsum corpus, idq. probatum a iunt th. 83. *.

R. Falsam hanc esse hypothesin, supra ostendi. Neque tamen apud me evanuit differentia sacramentorum veteris & novi Testamenti, ut cavillantur A. supra suo loco hac de differentia actum. Non, si falsam non agnosco, propterea nullam agnosco.

§. 24.

Octavum argumentum: Si panis & vinum eadem tantum ratione essent sacramentum, quia sunt signa & sigilla corporis & sanguinis Christi: sequeretur agnum pascha-

paschalem evidentiore ratione esse sacramentum corporis & sanguinis Christi: quia inter istum & corpus Christi major fuit analogia, quam inter panem & vinum. Atqui falsum Consequens: Ergo &c.

Theologia consequentiam connexi negat, unà cum probatione. Quia, quoad efficaciam & vim nutriendi, quæ potissimum in symbolis Eucharisticis attenditur, inter panem & corpus Christi major est analogia, quam inter carnem agniam & Christi corpus. Non enim tam sunt efficacia corporis nostri alimenta caro & sanguis agninus, quam panis & vinum.

Excipiunt (1) *Calvinianos analogiam inter rem cœlestem & terrenam sacrae cœnæ urgentes non tantum representationem efficacie & virum nutriendi corporis Christi, sed etiam representationem passionis & mortis Christi attendere. Igitur, concessâ etiam evidentiam maiore prioris analogie, negari tamen posterioris maiorem esse evidentiam. Siquidem palam est Agni paschalis mactatione passionem & mortem Christi clarius significari, quam panis fractione. Et sic nihilominus firmum manere argumentum, Christum, signo clariore abrogato, obscurius, quoad passionis suae representationem, instituisse **.

*pag. 574. b
th. 156.

R. 1. Etiam posterioris analogiæ major est evidentia, non obstante similitudine, quæ videtur major inter mactationem *Agni paschalis* & crucifixionem Christi, quam inter eandem & fractionem panis Eucharistici, si res ipsas, quæ in comparisonem veniunt, consideres. Ratio est: quia major evidentia non petitur tantum ex rebus in se consideratis, sed præcipue è comparatorum explicatione, unius similis ad alterum docente relationem, eâque expressâ in ipsa institutione. Hoc igitur respectu longè major est evidentia repræsentatæ mortis Christi, per fractionem panis, quam fuit olim per mactationem *Agni paschalis*: quia in institutione cœnæ Dominicæ fractio panis expressè refertur ad traditionem Christi in mortem: quando *panis fractus* appellatur *corpus Christi pro nobis fractum*, seu pro nobis traditum. In institutione *Agni paschalis* tale nihil legitur: imò ne mentio quidem Christi fit, seu *Messia*. Quàm igitur firmum maneat *Lutheranum* argumentum, hinc facile Lector intelliget. Quod inspergunt hæc carnei Christi, secundum hypotheses nostras, vivificam non esse, trivialis & protrita est calumnia.

2. Si maximè concederemus, quoad repræsentationem mortis Christi, evidentiores esse analogiam in mactatione *Agni paschalis*, quam in fractione panis: tamen simpliciter inferri inde non posset, quod infert *Argumentum octavum*, nempe *Agnum paschalem* evidentiori ratione fuisse sacramentum corporis & sanguinis Christi: quia à *secundum quid* ad simpliciter consequentia non valet; Interim alicujus externæ & sensibilis circumstantiæ in se consideratæ ratione maiorem fuisse in veteri, quam in novo T. evidentiam, nihil absurdi habet: siquidem Evangelii lucem in veteris Testamenti doctrina minus clarè refulgentem compensare majori signorum aliorum evidentia libere Deo potuit:

quamvis ex novi T. doctrina demum plenè effulgeat signorum illorum evidentia, ut constat de *Agnopaschali* & *sacrificiis expiatoriis Leviticis*. Consulatur Epistola ad *Hebræos*, in qua una plus lucis hac in parte, quàm in toto cultu Levitico à Mose descripto.

§. 25.

Excipiunt (2) *in pane majorem nutriendi vim non inesse, quàm in agninis carnibus*: propterea quod solo pane vefcentes pauperes sint macilenti, ii verò, qui *pani adjungunt carnes majori pinguedine suffarcinentur*: quod in carnibus *virum nutriendi nobiliorum præclarum esse documentum putant* *.

* ib. th. cad.

R. Quò non trahit holce homines dulcedo *carnis* & *oralis manducationis*. Jam *carnes agninae* quoque majorem alendi vim habent, quàm panis. Quàm prisci mortales, qui à carnibus abhorrerunt, *carnivoris* hisce opposituri se fuissent! Sed & hactenus in schola sacra, philosophica & medica inauditum fuit, præstantiori nutriendi virtute pollere carnes & præcipuè *agninas*, quàm panem. Videntur Animadversores nostri luporum niti exemplo, quos fortè *carnes agninae* & *ovilla* alunt melius, quàm panis. Vellem periculum facerent in corporibus humanis, & cum lupis, per annum, non nisi carnibus vescerentur agninis, absque omni pane: forsan inusitatâ quâdam pinguedine suffarcinarentur, quam nemo prudens sibi exoptaret. Vulgò ajunt denominationem fieri à potiori: Atqui constat ab ipso Dei spiritu *panis* nomine omne genus alimenti humanis destinati usibus indigitari. Et ubi quæso κατ' ἐξοχήν in scriptura *carnes agninae* dicuntur roborare cor hominis? Inter cultas habitati orbis gentes à barbarie alienas, quæ non palmam tribuet pani præ omnibus carnibus? Antropophagi & Cyclopes heic audiendi non sunt. Ita in dominica precatatione præscripta nobis petitio panis, non carniū agninarum.

Attamen, inquiunt, qui cum pane carnes simul adhibent, corpulentiores evadunt, quàm qui solo vescuntur pane, nullis carnibus.

R. Minus apta est collectio, conferendi sunt, qui tantum vescuntur pane, cum iis, qui tantum vescuntur carne & quidem *agninâ*: non cum iis, qui carne simul & pane vescuntur. Panem in alendo, inquit Medicus Bruyer Sitolog, lib. 6. c. 6. in alendo, inquam, homine facile primas tenere, nemo sanae mentis negaverit: cui ideo à natura majestate datum est, ut vefcentibus nuspiam fastidium adferat: quod tamen ceteri propemodum omnes cibi assiduitate sua faciunt: Videantur ibidem plura. Adstipulatur ei Bertinus, medicinæ lib. 9. c. 3. & præstantissimi quique medici, qui nimis liberalibus hisce carniū agninarum præconibus ruborem incutiunt. Multa hanc in rem collegit Theophilus de Pega, in Sylloge de hostia, pag. 70. & seqq.

§. 26.

Pro asserenda panis præstantia allegavi Psal. 104. v. 15. & petitionem orationis Dominicæ: *Da nobis hodie panem nostrum quotidianum*. Ajunt nihil probare hæc dicta: tum quod, uno affirmato, non negetur alterum, tum quod panis cibarius

ad

ad vitam humanam sustentandam primum sit requisitum, quo ad minimum homo carere nequit, quamvis carnibus, vitâ salvâ, destitui possit *.

* pag. 575. a.
th. cad.

R. Cum nullum in scriptura magis commendetur alimentum, quàm panis, ei vel æquiparandas vel anteferendas esse carnes agninas aut vitulinas, si secundum scripturam pronunciandum sit, nemo sanæ mentis theologus affirmaverit. Unde hoc loco ab affirmatione unius ad negationem alterius rectè procedimus: etsi processus hic ubique non valet. Neque dubitamus, quin in *precatione Dominica* à potiore & præstantiore alimento facta sit denominatio. Cumque *primum hoc vitæ humanæ conservanda requisitum & alimentum* esse Deus voluerit, idque expressè in Paradiso homini destinavit, de præstantissima alendi vi, iusta dubitandi causa nulla est reliqua: Et *Marsyam Apollini* videbitur præferre, qui panis carnes agninas prætulit, contra Spiritus Dei, Medicorum & Physicorum suffragia, ipsiusque experientiae testimonium.

2. Sed herbam porrigunt Animadverfores. Dum enim fatentur, *panem cibarium ad vitam humanam sustentandam primum esse requisitum, quo ad minimum carere homo nequeat, quamvis carnibus, salvâ vitâ, destitui possit* (quæ Animadversorum propria sunt verba) omnium alimentorum præstantissimum esse panem confitentur. Quis quæso dixerit alimento ad vitam humanam sustentandam planè necessario vim alendi præstantiorem non esse inditam, quàm aliis ad vitam humanam sustentandam non necessariis, uti sunt carnes in genere sive agnina, sive vitulina &c.

Excipiunt (3) *Argumentum Lutheranum ex falsa Calvinianorum hypothesis, de officio symbolorum sacramentalium in representando sito, procedere, & hanc superiore disputatione IX. & in hac ipsa destructam esse* *.

§. 27.

* ib. th. cad.

R. 1. Quamvis, ex verissima Orthodoxorum hypothesis, procedat argumentum hoc *Lutheranum*, nostrâ tamen causam non labefactat: ut hætenus ostendi.

2. Analogia sacramentalis hætenus à Cavillationibus *Lutheranorum* illæsa manet: non nisi verba fundunt.

Nonum argumentum: *Per sanguinem sacramentalem Christus ad nos venit & nobis in terra testatur: Ergo sanguis Christi in terra nobis est præsens. Antecedens probatur ex 1. Joh. 5. v. 6, 8.*

Theologia antecedens negat, si loquatur de corporali existentia & αδιασφαλῆς sanguinis Christi in S. cœna; & *Johannis* locum aliter explicat pag. 414. Ostendit deinde, concedi posse, Christum per sanguinem, qui in Eucharistia bibendus nobis exhibetur, ad nos venire & nobis in terra testari: quamvis corporalis existentia in, cum & sub vino Eucharistico repudietur, ibid.

Excipiunt (1) *Ex hoc dicto non corporalem existentiam, sed veram & realem corporis Christi præsentiam probari* *.

§. 28.

* ib. th. 157.

R. Corporalis existentia in, cum & sub pane aliud mihi nihil est, nisi corpora-

poralis vel substantialis & ἀδιάσπαστος in pane præsentia. Inanis igitur hæc est cavillatio. Non minus absurditatis secum trahit *corporalis præsentia*, quam *existentia*. Admodum cauto pede oportet incedere eos, qui per fragosa absurdorum & paradoxorum iter faciunt, ne depræhendantur aut periculosè prolabantur. Res sunt admodum pungentes & urentes; *ubiquitas corporis Christi & oralis ejus manducatio*, quæ sine digitorum læsione contrectari difficulter possunt.

§. 29.

Excipiunt (2) *primam meam exceptionem oppugnari sequentibus D. Præsidis rationibus.*

* ib. th. ead.

(1) *Quia talis significatio vocum harum vix occurrit in sacris literis*.*

R. 1. Ergone falsum erit, quod non nisi semel in scriptura occurrit? Monstrent mihi Animadverlores, ubi, extra hanc Johannis Epistolam, occurrat phrasis, quod *Christus ad nos venerit per aquam & sanguinem*. Aquâ verò & sanguine qui duo principalia Christi dixerit significari beneficia, *sanctificationem*; cujus symbolum olim erant purificationes legales, & jam in novo T. Baptismus: & *justificationem*: quæ ex sanguine pro nobis fuso & per fidem applicato manat: nihil ab officio Christi & à præsentitextu alienum dixerit. Verè enim ad nos venit Christus *sanctificando* nos & *justificando*: quo modo in gratiam nos & confortium reducit Dei, à quo nostra nos peccata segregaverant: ad quem reditus nulli patet peccatori nisi per *sanctitatem* & *justitiam*, Jesaia 59. v. 2. Heb. 12. v. 14. Hisce verò modis ad eos quoque venit Christus, qui verà ipsum amplexi fide participes sacramentorum non sunt facti. Siquidem *contemptus sacramenti damnat, privatio non damnat*. Estque probabilius loqui Apostolum de modo, quo ad omnes fideles Christus venit & in omnibus testatur, quam quo ad omnes non venit, & in omnibus non testatur. Per sacramenta autem ipsum ad omnes fideles non venire & in omnibus non testari, in confesso est: quia sacramentorū usu privantur multi.

2. Neque tamen vel hæc ipsa significatio in scripturis insolens est. Etenim *aqua* illa, quæ emanat ex aqua, quam Christus dat, quæque in æternam salit vitam Johan. 4. v. 14. quid est nisi gratia beneficiorum Christi perennium ad vitam æternam nos comitantium & deducantium? *Flumina aquæ vivæ ex credentis ventre fluentia* de beneficiis Christi & charismatibus Spiritus ipse Johannes interpretatur c. 7. v. 38, 39. ubi ad similia scripturæ loca, Joel. 2. v. 28. & Jesaia 55. v. 1. remittimur. Sic & *Osiander* in locum Johan. 4. *Christus ubi se nobis Salvatorem offert in Evangelio & Sacramentis: ubi à nobis fide fuerit receptus: ita nos cœlesti consolatione reficit & replet, ut semper in corde habeamus fontem, qui animæ sitim, hoc est, angustias, restinguit. Hujus beneficio fontis fruimur in hac vita: in agone mortis vincimus, & percipimus etiam fructum in altera vita. De perceptione fidei omnia verissimè dicuntur, oralis perceptio, sive manducatio, sive bibitio, nihil horum præstat: Nulla ex ea consolatio vel in vita, vel in agone, nisi quam erronea suggerit imaginatio.*

(2) *Quia*

(2) *Quia sensus ille non convenit scopo Apostoli. Agit enim Johannes de mediis, per quæ Christus ad nos venit, seu nobiscum agit, non autem de ipsis beneficiis, quæ veniens adfert **.

§.30.

* ib. th. ead.

R. Quasi ipsa quoque beneficia Christi non sint media, per quæ Christus ad nos venit. *Argumentor: Fides est mediū, per quod Christus ad nos venit: Fides est beneficium Christi: Ergo aliquod Christi beneficiū est medium, per quod ad nos venit. Propositionē probo: Per quod, tanquā mediū, Christus habitat in nostris cordibus, per id etiam ad nos venit. Atqui per fidem, tanquā mediū, habitat Christus in nostris cordibus, Ephes. 3. v. 17. Fides est via illa, per quam reditus ad Deū nobis propter peccata ab ipso elongatis cōtingit: Ergo. Sic & dilectio, quā Christū diligimus, mandatorumque ejus observantia (cum fide arctissimè connexa) mediū prædicatur, quo Pater & Filius ad nos veniunt & apud nos manent: Joh. 14. v. 32.*

(3) *Quia interna illa beneficia non sunt mediatestificantiā, sed ipsa Christi bona, de quibus per aquam & sanguinem testimonium datur **.

§.31.

* ib. th. ead.

R. Sanctificationem & justificationem non esse media in nobis testificantia, falsum & ἀθεόλογον est. Certiorem enim divini erga nos amoris & favoris testem in nobis non habemus, quā sanctificationis & justificationis sensum: unde salutis quoque nostræ pendet certitudo, Sacramentorum testimonia non tranquillunt animas nostras, ubi interior sensus sanctificationis, justificationis & fidei est nullus: imò judicium sibi edunt & bibunt, qui sine fide edunt & bibunt. Pertinet huc testimonium Spiritus Rom. 8. v. 16.

(4) *Quia renovatio non differt ab inhabitatione Spiritus S. quare, secundum istorum interpretationem, voce aqua & spiritus idem bis diceretur & tres testes non essent **.

§.32.

* ib. th. ead.

R. Renovatio differt ab inhabitatione Spiritus S. tanquam effectus à causa: etsi aliàs ipse quoque Spiritus pro renovatione accipitur improprie. Varia enim vocis hujus acceptio est in scriptura, quæ ex accurata cujusque loci consideratione æstimanda est. Alii per Spiritum hoc loco charitatem intelligunt; alii personam Spiritus S. alii doctrinam Evangelii. Nil hæc varietas nobis incommodat. Summa huc redit: qui per aquam intelligunt sanctificationem vel renovationem, ab ea distinguunt Spiritum S., quomodocumque tandem accipiatur. Synonyma enim hoc loco non sunt spiritus & aqua, propter testium trinitatem.

(5) *Quia testimonium in terra non perhibent renovatio & justificatio. Atqui Johannes heic agit de publicis testibus, qui adhuc in terra quotidie coram omnibus testantur **.

§.33.

* ib. th. ead.

R. Nihil ne in terris testantur, quando nos esse Dei Filios, & æternæ vitæ hæredes esse testantur? Qui credit in Filium Dei, inquit ibid. Apostolus, v. 10. habet testimonium in se ipso. Qui habet Filium, habet vitam, v. 12. Filius autem habetur per fidem, quæ vitæ in nobis certissimum est testimonium. Et hi testes adhuc quoti-

quotidiè coram omnibus testantur: quamvis per hypocrisin sæpe charitas decipiat, quando de aliis judicat: *Lucet fidei & sanctitatis fax* coram hominibus, indeque cœlestis Patris bonitas prædicatur. Matth. 5. v. 16. Hactenus argumenta Præsidis: quibus si firmiora non habet, interpretationem hanc nunquam evertet, adeoque nec nostram solutionem enervabit.

§. 34.

Excipiunt (3) Contra responsionem nostram secundam, quæ quamvis aliam admittat loci hujus interpretationem, tamen causam *Lutheranam* nihilo meliorem reddi ostendit. Dico, nullo veritatis damno concedi adversariis posse, Christum per sanguinem suum, qui in Eucharistia nobis bibendus exhibetur, ad nos venire & nobis in terra testari. Venit enim ad nos, quando spiritualiter sanguis bibitur & arctissimè nos Christo unimur. Testatur quoque nobis in terra per symbolum sacramentale &c. vid. Theolog. pag. 414. Objiciunt hæc:

(1) *Venire per aquam & sanguinem idem esse, ac per aquam & sanguinem testari: quod probant ex immediata verborum connexionem, quâ tamen venire per aquam & sanguinem, quod de Christo dicitur, & tamen testificari, quod de Spiritu S. effertur, conjunguntur. Hæc posita hypothesis, & stante interpretatione meâ, ajunt confundi interna beneficia, seu Christi bona, de quibus Christus testificatur, & media, per quæ testatur: quia spiritualis bibitio sanguinis Christi, hoc est, fides, & nostri cum illo spiritualis unio, non sunt media testificantia, sed illa ipsa bona, de quibus Christus per sanguinem suum testificatur, hoc est, quæ omnibus offert, credentibus confert & ob-*

*pag. 575. b.
th. ead.

gnat *.
Rz. 1. Consequentia, pro identitate evincenda, ab immediata verborum connexionem, planè nulla est. Quot enim quæso verba connectuntur immediatè, quæ tamen synonyma non sunt, idemque non significant? Ne longius abeamus, evidentia nobis exempla ipsum hoc caput 5. subministrat, in quo immediatè connectuntur *aqua, sanguis & spiritus*, quæ tamen synonyma non sunt, idemque non significant. Junguntur quoque *Pater, Sermo, & Spiritus S.* quæ & ipsa non sunt synonyma. Jungitur immediatè testificatio cum *Patre, Sermonem & Spiritu S.* & tamen testificatio idem non est cum *Patre, Sermonem & Spiritu S.* &c. Miror securitatem horum disputatorum! Sed pro autoritate disputant & credenda nobis dictant. Sufficit contra *Calvinistas*, quicquid in mentem venit.

2. Neque tamen, vel hæc posita hypothesis & stante interpretatione, sequitur confusio beneficiorum Christi, de quibus testatur Christus, & mediorum, per quæ testatur. Idem enim, citra confusionem, diverso respectu potest esse medium testificans, & bonum, de quo testificatur Christus. Testificatur Christus de se ipso & de suis in nos collatis beneficiis: & beneficia Christi in nos collata vicissim de Christo testificantur: uti effectus de causa, & causa de effecto. Accedit alia testificationis ratio: Christus de suis testatur beneficiis, *sanctificatione & justificatione*, quæ media sunt testificantia de adoptione nostri in filios Dei, & de vita æterna,

æterna, quam in Christo & per Christum habemus. Ita idem est objectum testificationis & medium, sed non respectu ejusdem, vel sui ipsius. Quin & causa testatur de effecto & effectum de causa: neque tamen propterea causa & effectum, confunduntur.

3. Spiritualis bibitio sanguinis Christi, si propriè loquamur, non est fides ipsa, sed effectus fidei: bibimus enim per fidem.

(2) *Apostolum non dicere, Christum testari per sanguinis sui signum sacramentale, sed per ipsum sanguinem* *.

§.35.
* ib. th. ead.

R. Atqui signo sacramentali inditur nomen sanguinis, quando esse sanguis dicitur. Rectè igitur dico, in terris testari sanguinem Christi sacramentaliter: quia sacramentum sanguinis testatur, quod sanguinis sui nomine ipse Servator dignatur. Sitam religiosi circa verborum apices sunt *Lutherani*, cur dicunt *in, cum & sub* pane esse Christi corpus, cum tamen Servator hoc non dixerit, sed panem esse e corpus suum?

(3) *Evinci ex presenti dicto presentiam corporalem sanguinis, hoc modo: Ut testatur spiritus, hoc est, ministerium Evangelii & aqua, ita etiam testatur sanguis Christi. Sed spiritus & aqua ita testantur ut in terris verissime & realissime (per ἀδίασολαν) sint presentia. Ergo etiam sanguis Christi ita testatur, ut in terris verissime & realissime, non autem per fidem, præsens sit* *.

§.36.

* ib. th. ead.

R. 1. Supponitur in *connexo* hypothelisi, quod per spiritum intelligi debeat ministerium Evangelii, quæ nondum probata, vel concessa est.

2. *Connexum* non probatur. Atqui in similibus & paribus multa sunt dissimilia & imparia. Possunt igitur spiritus & sanguis in eo convenire, quod in terris testentur, quamvis in modo testandi non conveniant.

3. *Gratis assumitur*, quod per sanguinem intelligi debeat sanguis Christi propriè dictus: quamvis & sanguis propriè dictus olim in terris sit testatus, ut & aqua, quæ ex Domini fluxit latere, Johan. 19. v. 33.

4. Potest tamen & sanguis Christi propriè dictus testari in terris per symbolum sacramentale, quamvis à terra longissimè distet. Ita per internuncium in variis regnorum partibus testari Rex potest, quamvis longissimè ab iis distet: ut *Hispanus* ab *Indiis*. Interim sanguis Christi propriè dictus verissime & realissime præsens est fidelibus, non obstante locorum intervallo, quatenus fide apprehenditur, nobis unitur & applicatur. Præsencia, quæ est per fidem, ab Animadversoribus veræ & reali malè opponitur. Igitur pro corporali præsencia & ἀδίασολαν sanguinis Christi *in, cum & sub* vino ex hoc dicto nihil evincitur: Præsencia illa planè imaginaria & phantastica est.

Decimum argumentum: *Paulus nominat panem κοινωvιαν corporis Christi, 1. Cor. 10. v. 16. Ergo in, cum & sub* pane est corpus Christi, & corporaliter manducantibus datur, & ab iisdem accipitur & oraliter manducatur.

§.37.

Theologia negat *consequentiam*. Siquidem panis appellatur *κοινωνία* corporis Christi. 1. quia signum & figillum est *κοινωνίας* 2. quia qui panem cum fide accipiunt, corporis Christi spiritualiter participes fiunt: unde panis est instrumentum hujus *κοινωνίας*, non corporalis, sed spiritualis.

Excipiunt (1) *gratis & absq; fide proferri, panem appellari κοινωνίαν, quia est signum κοινωνίας spiritualis: eo quod participare aliquid non sit illud signare vel obsignare. Deinde falsum esse, eos, qui panem cum fide accipiunt, corporis Christi spiritualiter participes fieri. Non enim solius panis cum fide accepti manducationem, sed cum pane uniti corporis Christi participationem oralem, cum fide tamen conjunctam, esse organon spiritualis communionis cum Christo**.

* ib. th. 158.

R. 1. Consequentia vestra: Panis est *κοινωνία* corporis Christi: E. corpus Christi est in, cum & sub pane, & cum eodem oraliter manducatur: meâ: panis est *κοινωνία* corporis Christi, E. est sacramentum *κοινωνίας* spiritualis: nequaquam est firmior, sed longè imbecillior, imò planè nulla: quia plena est absurditatum, de quibus supra. Cur autem orthodoxi *κοινωνίαν* interpretentur Sacramentum *κοινωνίας*, ratio est: quia aliam interpretationem circumstantia cœnæ Dominicæ, intentio Servatoris, natura veri corporis humani ut & sacramenti, unâ cum scriptura & analogia fidei, non admittunt: ut supra vidimus. Utque cum veteris & purioris Ecclesiæ Doctoribus panem qui Christi corpus esse dicitur, rectè interpretamur sacramentum & signum corporis Christi: Ita panem eundem, quem Paulus *κοινωνίαν* corporis appellat, rectè quoque interpretamur sacramentum *κοινωνίας*. Sunt enim *ισοδυναμῆσαι* phrasès. Hinc *Syngramma Sevic: Attende hebraïsmum, Quid est communicatio corporis, nisi communicatum & distributum corpus?*

2. Panis significando, obsignando, exhibendo, medium est participationis spiritualis, si fides accedat, quam ipsum illud medium excitat & roborat: officium hoc est symbolorum sacramentalium. Neq; mirum, quod in nullo alio scripturæ loco *κοινωνία* accipiatur pro signo *κοινωνίας*, cum & hæc phrasis: *panis est κοινωνία corporis Christi*: nullibi aliàs in scriptura occurrat. Dent mihi quoq; Animadversores scripturæ locum, ubi *κοινωνία* corporis Christi pro medio manducationis oralis accipiatur.

3. Quanta quæso præcipitantia & cœcitatæ negare, eos, qui panem cum fide accipiunt, corporis Christi spiritualiter participes fieri! Solâ fide extra usum sacramenti spiritualiter participes reddimur carnis Christi, ut constat ex Johan. 6. & hanc virtutem amittat fides, accedente sacramento & signo sigilloque hujus participationis, pane Eucharistico, fidem excitante & fulciente? Audi quæso, Lector, orthodoxè concionantem Lutherum extra fretum contentionis cum Carolostadio adhuc constitutum. In serm. de Eucharist. *Hæc spiritualis communio in sacramento cœnæ, velut in sacro aliquo & certo signo, nobis promittitur, offertur & dona-*

donatur. Expedit enim & est necesse, quod hac communio cum Christo omnibus sanctis fidelibus in ipsomet Christo arcanè, invisibiliter & spiritualiter fiat, & quod tantum corporale, visibile & externum ipsius signum nobis exhibeatur. Eaque est vera hujus sacramenti significatio. Unde, sacramentum in pane & vino accipere, nihil est aliud, quam certum signum accipere hujus communionis & incorporationis cum Christo & omnibus ejus sanctis & fidelibus. Quemadmodum si civi alicui daretur signum, chirographum, seu symbolum aliquod, quo certus & persuasus esse debeat, se in civem receptum, ut membrum civitatis, omniumq; jurium & privilegiorum ipsius confors & particeps sit: de quo Paulus ad Corinthios loquitur. Omnes unus panis, unum corpus sumus, qui de uno pane participamus. Hæc Lutherus orthodoxus.

4. Panis corporisque Christi *oralem manducationem* esse organum spiritualis communionis cum Christo, falsum & absurdum est: neque cum *orali manducatione* corporis Christi propriè dicti conjuncta esse fides vera potest, quia promissio ejus & mandatum in scriptura nullum est, imò horrenda corporis Christi profanatio est. Unde colligo, *oralem illam manducationem* esse peccatum, quia fieri ex fide non potest: Quicquid enim ex fide non est, peccatum est. Rom. 14. vers. ult. Tantum abest ut sit organum spiritualis communionis cum Christo!

Instant: *Quemadmodum* *Demoniorum* fiebant participes, qui de illis vescabantur, quæ *Demoniis* erant immolata: vel, quemadmodum in veteri Testamento consociationis unius corporis *Israeliticæ religionis*, ac, interveniente fide, Dei fiebant κοινωνοι, qui de eadem victima, quæ in altari Deo offerebatur, comedeant; sic etiam tum demum conjunctionis cum Christo & Deo, omniumq; Christi beneficiorum, participes reddimur, quando in S. cœna, accedente fide, eadem victima, quæ Deo pro peccatis nostris immolata est, nobis (corporaliter) exhibetur, & (oraliter) participatur*.

§. 38.

*pag. 576. a.
th. cad.

R. Minus rectè instituitur comparatio: sic instituenda: Quemadmodum olim *Demoniorum* fiebant participes qui *Idolothytis* vescabantur, quamvis ipsos *Diabolos* oraliter non manducassent: & quemadmodum Dei fiebant κοινωνοι, qui de victimis Deo immolatis, interveniente fide, comedeant, quamvis Deum oraliter non manducassent. Ita quoque corporis & sanguinis Dominici fiunt participes, qui, fide accedente, symbola eorum sacramentalia sumunt: quamvis oraliter nec Domini corpus propriè dictum edant, nec sanguinem bibant.

Aut, si ad realem κοινωνίαν corporis & sanguinis Christi necessariò requiritur corporalis & oralis eorundem manducatio & bibitio: sequitur nec *Diabolorum* per *Idolothyta*, nec Dei per victimas, realiter fieri participes potuisse, nisi qui oraliter *Diabolos* & Deum manducarint. Egregia verò hæc theologia, & digna, quæ dictaturâ fungatur perpetuâ!

§.39.

Excipiunt (2) *malè Wendelinum ambas responsiones: Panis est signum, & est medium participandi corporis Christi; conjungere. Quia significare & obsignare longè discrepant ab actu participandi, & quia actus rem aliquam participandi non*

* ib. th. ead. *est res ipsa participata per actum*.*

R. Optimè responsiones ambas conjungit W. quia panis & signum & medium est participandi corporis Christi: neque obstat, quod significare discrepet ab actu participandi. Nam & exhibere discrepat ab actu participandi, quamvis participandi actus non sit sine actu exhibendi. Sic & actus significandi medium est ad actum participandi. Sine causæ nostræ damno damus, actum rem aliquam participandi non esse rem ipsam participatam per actum: contrarium à nobis non asseritur. Etsi verò *κοινωνία* corporis Christi propriè non est ipsum Christi corpus, tamen panis Eucharisticus & Christi corpus, & corporis Christi *κοινωνία* appellatur à Christo & à Paulo, sensu eodem.

§.40.

Sed κοινωνία, inquit, h. l. significat actum participandi corpus Christi, cui actui destinatus est panis Eucharisticus, ut medium & organon participationis. Ergo hoc loco κοινωνία non significat rem ipsam participandam, quam Calviniani dicunt esse societatem fidelium cum Christo.*

* ib. th. ead.

R. 1. Rem ipsam participandam orthodoxi dicunt esse corpus & sanguinem Domini, quorum qui per fidem participes fiunt, non possunt non sociari & uniri Christo.

2. *Κοινωνία* corporis Christi propriè esse rem ipsam participandam, hoc est, Christi corpus, equidem non affirmo: etsi panem Eucharisticum & *κοινωνίας* & corporis Christi sacramentum esse affirmo: & fano quoque sensu idem esse possunt Christi corpus & *κοινωνία* corporis Christi: unde propositionem Christi, *Panis est corpus Christi*, Paulus interpretatur, *Panis est κοινωνία corporis Christi*. Ita communionem corporis interpretatur Syngamma Suevicum distributum & communicatum corpus: vide præced. §.37. Patet igitur consequens partim nobis non contradicere, partim etiam falsum nobis affingere. Haftenus *Animadversores*.

Ad vindices jam nos convertimus solutiones argumentorū *Eckhardianorū* defensuri. *Eckhardus* in fascic. tribus rationibus conatur probare, per *κοινωνία*, in propositione Paulina, non *spiritualē*, sed *corporalem* intelligi participationem.

Primum *Eckhardi* argumentum est: *Κοινωνία sacramentalis*, de qua Paulus loquitur, finitur duobus distinctis actibus: alio enim actu percipit corpus, alio sanguinem. At *κοινωνία fidei* non distinguitur actibus, sed uno totum Christū actu percipit: Ergo *κοινωνία fidei* non est *κοινωνία*, de qua Paulus loquitur.

Theologia negat assumptionem simpliciter esse veram: Etiam si enim *κοινωνία fidei*, extra sacramenti usum, actu uno absoluitur: tamen in Eucharistia, propter symbolorum diversitatem, duobus finitur actibus &c. vide Theolog. pag. 415.

§.41.

Excipiunt vindices, latibulum hoc esse: ex scriptura non probari, *κοινωνία* fidei

fidei in sacramento Eucharistia duobus finiri actibus: eodem semper se habere modo * *vindice*
fidei κοινωνία, quamvis distincta sint symbola *.

disp. 2. q. 3.
 th. 1, 2, 3.

R. 1. Non quærit latibulum veritas, sed aprico gaudet sole, lucem nunquam fugit. Forſan tenebris adſueti vindices latibulum ſibi imaginantur in ipſa meridiana luce, quâ fretus *Eckhardo* contradixi corporalem & *Capernaiticam* aſſerenti *κοινωνία*.

2. Cur mirantur *vindices*, à me ex ſcriptura probatos non eſſe diſtinctos *κοινωνίας* fidei actus in ſacramento Eucharistiæ, cum unicum fidei actum, citra diſtinctionem, abſque ullâ probatione aſſerere ſatis eſſe *Eckhardus* iudicari: ſcilicet *manica quod in tergo eſt*, non vident oculati *vindices*.

3. Ardua nobis probatio non eſt: Quod fidei ſeorſim per ſymbolum ſacramentale diſtinctum in Eucharistia offertur, id ſeorſim etiam & diſtinctè apprehendi per fidem poteſt imò debet. Atqui Chriſti corpus ſeorſim per ſymbolum ſacramentale diſtinctum in Eucharistia offertur fidei: Ergo ſeorſim & diſtinctè apprehendi per fidem poteſt, imò debet. Eadem militat ratio pro diſtincta ſanguinis Domini per ſymbolum diſtinctum oblatis apprehenſione: *Propoſitio* probatur: Quia ut à Deo obiectum offertur fidei, ita à fide quoque apprehenditur & apprehendi poteſt atque debet: neque errare fides poteſt: quando diſtinctè apprehendit, quæ diſtinctè offeruntur apprehendenda, ſiquidem ducem ſequitur Deum. *Aſſumptio*, ut opinor, extra controverſiam eſt: Quamvis enim Chriſti corpus in, cum & ſub pane ore apprehendendum exhiberi ſibi perſuadeant *Lutherani*: tamen fidei ſimul apprehendendum idem quoque exhiberi, niſi tallor, haud negant: aliter enim à ſacramento prorsus exulare fides juberetur. Atqui oralem manducationem medium eſſe volunt ſpiritualis. Hinc perceptionem ſpirituallem, propter obiecta diſtincta, *carnem & ſanguinem* Chriſti, geminam Servator facit, nempe *manducationem & bibitionem*, Joh. 6. v. 53, 54.

4. Quid? Veſtra ne ora fide ſunt ſubtiliora? Apprehendunt illa in, cum & ſub pane corpus Domini, non ſanguinem: quia ſignum exhibitivum corporis, non ſanguinis eſt panis, & fides idem non poſſit? Ita ſubtilior erit *Capernaitica* manducatio ſpirituali.

Secundum: *Κοινωνία fidei eſt inter Hominem & Chriſtum*: *Κοινωνία Pauli non eſt inter hominem & Chriſtum, ſed inter ſymbola & Chriſtum*: Ergo *κοινωνία Paulina non eſt κοινωνία fidei*.

Reſpondet Theologia, falſam eſſe *aſſumptionem*: quæ non aſſirmanda tantum, vel neganda *Eckhardo* fuerat, ſed probanda. Rationem negationis ſuæ reddit Theologia: Quia *κοινωνία* corporis Chriſti à Paulo prædicatur ea, quâ unum corpus myſticum ſub Chriſto capite omnes fideles fiunt, quæ non eſt inter panem & corpus, ſed inter hominem fidelem & Chriſtum: quamvis per ſacramenta quoque promoveatur: vide Exerc. 96. §. 27.

§. 42.

Excipiunt vindices (1) W. confundere κοινωνίαν mysticam, quæ est corporis Ecclesiæ & membrorum inter se cum spirituali, quæ est intima Christi nobiscum conjunctio & unio per fidem: probare W. debuisse d.l. intelligi spiritualement, *.

* ib. th. 4. 5.

R. 1. Mystica κοινωνία non rectè opponitur spirituali: nam & mystica esse potest spiritualis, non corporalis.

2. Non confundit W. κοινωνίαν mysticam & spiritualement membrorum Ecclesiæ Christi inter se, cum κοινωνία mystica & spirituali fidelium cum Christo capite: sed tanquam causam & effectum distinguit: siquidem illa ab hac fluit: etsi utrique promovendæ sacramentum hoc servit. Eam igitur dico κοινωνίαν à Paulo intelligi, quæ κοινωνία mysticæ fidelium inter se causa est: quod illa sibi verba volunt, quæ sunt unum corpus &c. Non igitur confundo utramque κοινωνίαν mysticam, nempe fidelium cum Christo & fidelium inter se, etsi conjungo cum priscis Ecclesiæ Doctoribus: quorum suffragia vide Consens. orth. pag. 74, 75, 76, 77, 78. Talem corporis Christi κοινωνίαν intelligit Damascen. lib. 4. cap. 14. quæ communiamus Christo, & participamus carne & divinitate ipsius & per quam communicamus & unimur invicem. Nam quia ex uno pane participamus, omnes unum corpus Christi & unus sanguis & invicem membra efficimur, concorporati Christo existentes.

3. Intelligi spiritualement illam, quam vindices volunt, ipsa quoque probat theologia, quando eam ait intelligi, quæ (tanquam efficiente causâ) inter se corpus fiunt unum & mysticum, sub Christo capite, fideles: quod è textu Paulino manifestum est. Atqui unum & mysticum corpus inter se fideles non fiunt, nisi per unionem mysticam & spiritualement cum Christo antecedentem, cujus consequens perpetuum & necessarium est altera illa κοινωνία, quam mysticam in specie appellant vindices. Unio corporis Christi cum pane Eucharistico ἀδιάσπαστος, quam propinquitatem substantialem appellant, vel non sine eâ fieri contendunt, nec mystica nec spiritualis est, sed crassa & Capernaitica, ficta, quæ non ab unionem spirituali cum Christo capite, sed ab orali & capernaiticâ manducatione originem trahit: quæ nisi ficta primum fuisset, in Ecclesiam Christi figmentum hoc nunquam inductum fuisset: uno autem absurdo dato, dari plura oportuit.

§. 43.

Excipiunt (2) se in gratiam Wendelini probaturos, de κοινωνία sacramentali corporis & sanguinis Christi cum pane & vino Paulum loqui. Probatio hujusmodi est: De eo corpore loquitur Apostolus, quod pro nobis est traditum: At verum & reale, non mysticum, sc. Ecclesia seu fideles, pro nobis est traditum: Ergo *.

* ib. th. cad.

R. 1. Non in Wendelini, sed in Eckhardi gratiam adferenda probatio, quam nullam ille attulit, sibi que nil probanti ab adversario fidem haberi voluit: quod λίαν μέγα est αἴτημα in disputatione: nisi forsitan res ipsa sit manifestissima & utrinque concessa, qualis hoc loco non est.

2. Certè misera Eckhardi defensio, cui occlamare Eckhardus meritò illud

illud posset: Nil defensoribus istis tempus eget. Ecce, Lector, probandum thema est: *Paulus* (in propositione sacramentali) loquitur de *κοινωνία* sacramentali corporis & sanguinis Christi cum pane & vino. Probationis syllogistica conclusio est: *Paulus loquitur de vero & reali corpore Christi*. Hanc concedo, illud nego.

3. Observet hoc Lector, ab hisce Disputatoribus *verum & reale* opponi *mystico*: unde patet *mysticum* iis non esse *verum, non reale*. Quid igitur? *Falsum & fictum*: quam Animadversores nostri laudant consequentiam, disp. XI. th. 160. pag. 578. b. Ecclesia igitur cum corpus unum sit *mysticum*, non verum & reale, sed falsum & fictum erit corpus: adeoque mysteria erunt figmenta & mendacia. Egregia verò theologia!

Excipiunt (3) *Agere quidem Paulum in allegato capite de κοινωνία mysticav. 17. non autem v. 16.*

§. 44.

R. Verbis illis Pauli v. 16. *Poculum est κοινωνία sanguinis Christi: panis, quem frangimus, est κοινωνία corporis Christi*: primario non agi de κοινωνία fidelium inter se, quā unum sunt corpus, neque corpus illud esse mysticum, facile largior: agi verò de κοινωνία corporis sanguinisq; cum pane & vino, præsertim substantiali & ἀδιασάτω, nego: quod probandum est *Eckhardo*. Κοινωνία, quam appellant *mysticam*, esse effectum κοινωνίας, de qua sermo est v. 16. & nos jam ante diximus.

Excipiunt (4) *Nec tamen agere de κοινωνία fidei: quia Apostolus symbolo externo, scilicet pani, tribuit, quod sit κοινωνία corporis: non igitur soli fidei id acceptum est ferendum: aliàs fidem in cœna communionem corporis esse, dicendum fuisse* *.

§. 45.

* ib. th. ead.

R. 1. Observet Lector, synonyma hoc loco vindicibus esse, *externum symbolum & panem Eucharisticum*; qui aliàs ipsum quoque Christi corpus propriè dictum cum aliis *Lutheranis* accensent symbolis, & panem Eucharisticum non externum tantum interpretantur symbolum, sed complexum symboli & carnis seu corporis, quod uno nomine ἀρτόχρεια appellatur.

2. Ratio *vindicum* planè est inconsequens. Apostolus panem appellat κοινωνία corporis Christi phrasi sacramentali, quia sacramentum est κοινωνία ex institutione divina, non utique κοινωνία corporis & panis, propter quem sacramentum non est institutum, sed corporis & communicantium, propter quos est institutum. Neq; propterea dicendū est, fidem esse κοινωνία corporis, quamvis actualis istius κοινωνίας instrumentum sit spirituale, cujus corporale organon est panis Eucharisticus. Ultro etiam largimur panem Eucharisticum esse κοινωνία non tantum beneficiorum, sed & ipsius corporis Christi: unde assentimur Apologiae A. C.

Tertium: Κοινωνία Pauli est communis fidelibus & infidelibus. Atqui κοινωνία fidei non est communis fidelibus & infidelibus. Ergo.

§. 46.

Respon-

Respondet Theologia, *propositionem*, quæ ab *Eckhardo* non probatur, esse falsam & absurdam.

Excipiunt vindices: *non sufficere nudam Wendelini negationem, addendam*
 * *ibid. th. 6. fuisse negationis rationem* *.

1. Nuda affirmationi, cuius vel maximè reddenda erat ratio, opposui in compendio nudam negationem. Quo igitur jure mecum expostulant vindices? An ignorant affirmanti potius, quàm neganti, incumbere probationem? Interim & negationis rationem jam ante theologia reddidit.

Ex superabundanti, inquiunt, *probabimus (propositionem Eckhardianam)* probatio hujusmodi est: *Quia omnes sacræ cœnæ utentes, & hypocritas quidem nominatim quasi alloquitur, quos ab Idolothytorum usu dehortatur. Atqui spiri-*
 * *ib. th. ead. tualis manducatio solis verè piis & fidelibus competit. Ergo non de κοινωνία spiri-*
tuali, seu fidei, sed sacramentali & corporali loquitur *.

2. Non ex superabundanti, sed ex debito probanda est propositio *Eckhardiana*: supererogationis opera heïc nulla sunt.

2. Probatio vindicum nullius est ponderis. Apostolus omnes *Corinthios*, nullo sincerorum & hypocritarum discrimine, dehortatur ab usu *Idolothytorum*. In specie verò indignos & hypocritas dehortatur à profanatione sacramenti, sub comminatione judicii: Panem verò benedictum esse *κοινωνίαν* fidelibus & infidelibus communem nuspiam docet, iinò contrarium docet, quando negat *Corinthios* posse simul bibere poculum Domini & poculum *Dæmoniorum*, posse simul participes esse mensæ Domini & mensæ *Dæmoniorum* v. 21. posse communionem esse *luci* cum *tenebris*, *Christo* cum *Beliali*. Patet hinc *fonticus* consequentiæ morbus, in confusa illa & informi collectione.

3. Ego verè *propositionem Eckhardianam* dixi falsam esse: Quia sacramentum Eucharistiæ non infidelibus, sed fidelibus Servator instituit, adeoque *κοινωνίαν* corporis sui vivifici non infidelibus, sed fidelibus promisit. Dixi eandem absurdam esse, cum ob multas alias causas, tum ob hypothesein absurdam *oralis manducationis*, quæ fundamenti heïc loco substernitur. Interim, quando
 * *ib. th. ead. ita volunt, retineant vindices absurdam suam interpretationem* *, & nostram nobis relinquant, quam verbo Dei, naturæ hujus sacramenti & intentioni Apostolicæ consentaneam esse novimus. Haftenus *Eckhardiana* vindicatio.

§. 47.

Antequàm hinc abeam, doctrinæ nostræ de *κοινωνία* cum orthodoxa Antiquitate consensum paucis repræsentabo.

Scholastes Græcus Paulinam *κοινωνίαν* & phrasin ita *παράφραζει*. *Πάντες, quem frangimus, nonne communio corporis Christi est?* hoc est: *Nos in communionem corporis Christi agglutinat, ut membra capiti per participationem. Unde autem hoc manifestum est? Quia unum corpus sumus, qui vocamur, omnes qui Christo conjuncti, seu cogmentati sumus, ut membra capiti.*

Chrysostom. Sicut hoc corpus unitum est Christo, sic nos per hunc panem mysteriorum unione Christo, ut membra capiti, unimur. Inde cum communicationem corporis dixisset, quasi aliud esset, quod communicat, ab eo, cui communicatur, etiam hanc exiguum, quæ videtur, differentiam tollit. Nam quia communicationem corporis dixit, quiddam magis adhuc proprium addidit, inquiens, quoniam unus panis & unum corpus multi sumus. Quid enim communicationem appello? Illud ipsum corpus sumus. Quid est panis? Corpus Christi. Quid sunt, qui accipiunt? Corpus Christi, non multa, sed unum. Num quemadmodum panis ex multis granis unitur, sic invicem Christo jungimur. Homil. 24. in I. Cor. II.

Bernhard. in serm. in die Purif. Calix benedictionis nonne communicatio sanguinis Christi est? Id est communicatio calicis facit nos habere quandam communionem cum Christo. Et panis, quem frangimus, nonne participatio corporis Christi? Ac si diceret: Panis, quem frangimus, facit nos unum corpus cum capite Christo.

Huic Patrum sententiæ subscripsit quoque Lutherus ante quam adversarium sibi emisset & totum hoc Eucharisticum negotium contentionis calore perturbasset. Insignem locum allegavi, Exerc. 106. §. 37.

Sic & Philippus in I. Cor. 10. Panis, quem frangimus est κοινωνία & communicatio corporis Christi, id est, Panis, quem frangimus est illa res externa, visibilis, quâ efficiamur socii & membra Christi. vide Exerc. 96. §. 27. Et consens. orth. p. 74, 75, 76. &c.

Omnes rationes pro corporali & αδιασάρκω corporis Christi in, cum & sub pane præsentia, seu substantiali propinquitate & adessentia quasi in densam phalangem cogit Cass. Finck. disput. Giesl. Tom. 4. disp. 19. th. 39. Hinc, inquit, cur credamus, facit (1) Christi voluntas. (2) Ejus facultas & omnipotentia (3) verborum ejus perspicuitas. (4) Evangelistarum omnium & Pauli apertissima conformitas. (5) Testamenti autoritas. (6) veteris & novi Testamenti diversitas. (7) Manducationis Patrum & nostræ disparitas. (8) Sensus literalis concinnitas. (9) Tropi absurditas. (10) Pie vetustatis unanimitas. En fulcra præsentia corporalis & manducationis oralis!

Nos verò, amice Lector, cur non credamus hanc præsentiam, facit:

(1) Christi voluntas: quæ nihil minus voluit, quam ubiqueisticam hanc & Capernaiticam præsentiam rimò expressè eam elisit, quando voluit, hoc sacramentum administrari, usque dum reditu suo ad nos suum referret corpus.

(2) Ejus omnipotentia; quæ ad contradictoria se non extendit.

(3) Verborum Christi & omnium circumstantiarum perspicuitas; quæ absurdum hoc commentum perspicuè refutat, omnesque tenebras ejus dispellit.

hhhh

(4) Evan-

§. 48.

- (4) *Evangelistarum omnium & Pauli apertissima conformitas*: quæ absurdam hanc præsentiam elidit.
- (5) *Testamenti auctoritas*: quæ inducit tot absurdorum lernam non patitur.
- (6) *Veteris & novi Testamenti, quoad modum fidei per verbum & sacramenta exhibendi res spirituales, identitas*: quam suo loco ostendimus.
- (7) *Manducationis Patrum & nostra paritas.*
- (8) *Sensus literalis absurditas.*
- (9) *Tropi concinnitas.*
- (10) *Pia vetustatis unanimitas*: quam evincunt Exercitationes nostræ & alia plurima nostrorum scripta.

Ad argumentum, quod pro corporali præsentia adstruenda ex Patribus malè intellectis adducunt *Lutherani* & in his *Graverus*, Absurd. pag. 134. vel centies Theologi nostri responderunt. Non sequitur, si phrasibus *Lutherani* iisdem utuntur, quibus & Patres, eandem *Lutheranorum* & Patrum esse mentem.

§. 49.

Sed nondum est abeundum: Inviectus *Graveri* syllogismus, quem jactat in *absurdis absurdissimis*, pag. 136. in arenam adhuc producendus est: *Quodcunq; in cœna S. ore accipimus & manducamus, id etiam in his terris verè & re ipsâ adest in cœna. Sed ipsum verum & substantiale corpus Christi in sacra cœna ore accipimus & manducamus. Ergo:*

Minor probatur: *quia Christus jubet accipere & edere corpus suum: verbis: accipite, edite.*

R. Inviectus syllogismus! Imò verò elumbis paralogismus & malè confusus ex ubiquitate & orali manducatione cento: Assumptionem *Lutherano* sensu acceptam negamus. *Probatio* falsa est: Christus non jubet corpus suum propriè dictum ore corporis accipere & manducare: sed sacramentum corporis sui, panem Eucharisticum, quem manu suâ de mensa sumsit, gestavit, fregit & distribuit. Atqui de mensa manu sua non sumsit corpus suum, quod in mensa non jacuit; manu suâ corpus suum non gestavit, quod suo loco accubuit: manu suâ corpus suum propriè dictum non fregit, quod integrum retinuit &c. Ecce inviectum syllogismum! Ipsi *Lutherani* non credunt, jussisse Christum corpus suum propriè dictum & accipere & ore propriè manducare: quia satisfacere se mandato opinantur, si ore tantum excipiant, quamvis ore propriè non manducant: quibus propriè edere aliud est nihil quàm ore capere: siquidem, præter sumtionem, nullam aliam admittunt actionem: quamvis oralem manducationem in ore perpetuo habeant: ex qua hypothese quoque adversus ipsos disputamus & absurditatem meritò exaggeramus: quantisper urgent oralem manducationem.

EXERCITATIO CVII.

Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus probatur non nisi spirituales præsentiam corporis & sanguinis Christi propriè dicti in cæna locum habere, & hanc verissimam atque realissimam esse præsentiam.

Gloriantur Animadversores de argumentis suis corporalem corporis Christi in S. cæna præsentiam adstruentibus à falsitatis crimine vindicatis *. S. l. * Colleg. pag. 576. a. th. 159. Eadem enim esse hanc gloriationem nostra præcedens docet Exercitatio, quæ & falsi crimen per falsi crimina nobis intentatum à Theologia depulit, & plenam criminum falsi oppositam nobis Animadversionem esse evicit. Jam porro opponit Theologia absurdæ & fictæ corporali præsentia spirituales præsentiam, quam solam (exclusâ & ejectâ corporali) locum habere ostendit, eamque verissimam & realissimam esse demonstrat, non obstante Lutheranorum contradictione. Cum igitur parata in nos cornua tollant Animadversores & spirituales præsentiam, quippe quæ ora non implet, porro fastidiant dulcedine allecti *oralis manducationis*, frons iis quoque porro obvertenda, & argumenta nostra vindicanda atque defendenda.

Duo sunt nostra argumenta, quibus præsentiam spirituales contra corporalem asserimus. *Præ* huiusmodi est: Christus corpore & sanguine suo in S. cæna aut *corporaliter*, aut *spiritualiter* præsens est. Atqui non *corporaliter*, ut ante ostendimus: Ergo *spiritualiter*.

Excipiunt Animadversores: *Atqui & nos ante ostendimus præsentiam Christi corporalem in cæna nihil absurdi secum ferre* *.

* pag. 576. b. th. ead.

R. Ab absurditatibus justè & verè præsentiam suam corporalem vindicare Animadversores non potuerunt: quia oppressam multis absurdis irritò defendendi conatu magis magisque suspectam fecerunt.

Posterius tale est: Qualis est unio membrorum, hoc est, fidelium, cum Christo capite, talis quoque est præsentia in cæna. Atqui unio fidelium cum Christo capite non est nisi spiritualis. Ergo. *Propositio* probatur: Quia præsentia Christi in cæna est propter unionem nostri cum Christo; *Assumptio* prob. Quia unio fit per fidem, quâ habitare Christus in nobis dicitur, Ephes. 3. v. 17. & per Spiritum S. qui idem in Christo & in fidelibus est.

§. 2.

Excipiunt Animadverfores, *confundi, quæ planè distinctè debebant proponi. Unde pandunt mysterium de triplici cōmunionē corporis & sanguinis Christi, adeoque triplici unione cum Christo.* Prima est spiritualis tantum, quam definiunt in *fusionem in Christum, quā ipse in nobis, & nos in ipso sumus per fidem à Spiritu S. in cordibus nostris per verbum accensam.* Altera est corporalitantum, quam tantum sacramentalem appellant, quā cum symbolis sacramentalibus oraliter accipiunt omnes communicantes tam indigni, quam digni, corpus & sanguinem Domini propriè dicta, sibiq; ἀδιασάτως per substantialem propinquitatem intra sua corpora ununt. Tertia est partim spiritualis, partim corporalis, quam iis tribuunt, qui dignè, hoc est, cum fide accipiunt symbola sacramentalia & in iis corpus & sanguinem Domini oraliter. Ex hac hypothese assumptionem syllogismi mei negant unā cum probatione*.

* ib. th. ead.

R. *Communio & unio corporalis tantum, & corporalis partim, partim spiritualis, sunt non-Entia, quæ cum Entibus confundi ut non debent, ita nec possunt.* Nam & in confusione est quædam unio & communio: quæ inter *Ens & non-Ens* nulla est. *Non-Ens* appello unionem corporalem, quia non tantum in scriptura fundamentum ejus nullum est, sed & è diametro scripturæ contradicit, *Lerna absurdorum: ut supra evicimus.* Nulla μετοχή δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας: nulla κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος: nulla συμφώνησις χριστὶ πρὸς Βελίαλ. *Pauli* est negatio, 2. Cor. 6. v. 14, 15. cui è diametro contradicit Animadverforum affirmatio. Intima est κοινωνία atque unio Christi & impiorum hypocritarum, quos canes & porcos scriptura appellat, nempe corporalis unio, quæ fit per oralem manducationem, quā Christi corpore & sanguine implentur non tantum fidelium sed & infidelium ora & corda: quæ certè ipsissima est μετοχή δικαιοσύνης καὶ ἀνομίας, κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος, συμφώνησις χριστὶ πρὸς Βελίαλ. Ad institutionem Dominicā non sine atroci in eam injuriā provocatur. Veritatem unionis spiritualis ego ex scriptura probavi, quā agnoscunt quoq; Animadverfores. In probanda unione corporali defecerunt hactenus, & deinceps deficient. Negantes igitur, ex falsissima hypothese, syllogismi mei assumptionem verissimam, intactam relinquunt unā cum probatione; quia ex scriptura unionem corporalem demonstrare nequitquam possunt. Docent hoc loco nostri Animadverfores, Christi corpus & sanguinem per oralem manducationem propinquitate substantiali esse intra corpora communicantium fidelium & infidelium, iisque ἀδιασάτως uniri: & tamen alibi non audent affirmare, unā cum pane & vino Eucharistico per fauces in ventriculum transmitti. Aut igitur unio ista corporalis tantum est cum ore, aut simul etiam cum ventriculo: illud ridiculum est: hoc si admittatur, deglutitionem cur negent causam justam non habent. καὶ οὗτος morbi hujus ex ubiquitate habetur. Non corporali, inquit Cyprianus, serm. de cœn. sed spirituali transmissione Christo uni-

unimur, & corpus ipsius efficitur. Neque refert, quod alibi *Cyrillus* corporis Christi *κοινωνία* interpretatur *corporalem cum Christo conjunctionem*: Non enim indigitat modum unionis, sed res vel subjecta unita: quia etiam cum Christi corpore communionem habemus: quando spirituali manducatione ipsi inserimur & tanquam membra, cum capite jungimur. Eodem modo similia Patrum dicta explicanda. Progredior jam ad argumenta, quibus veritatem & realitatem præsentiæ spiritualis probat Theologia.

Primum argumentum meum hujusmodi est: Ea præsentiæ est vera & realis quæ est à causis veris & realibus. Atqui præsentiæ corporis Christi spiritualis est à causis veris & realibus, nempe à *Spiritu S. & fide* (addo etiam à *verbo & sacramentis*) Ergo.

Excipiunt (1) *Argumentum peccare in forma: esse enim in secunda figura affirmativum & contra officium boni fidelisq; informatoris atque disputatoris ita conceptum esse, ut dolus sub eo latens felicius tegeretur* *.

§. 3.

* pag. 577. a. th. 160.

R. Quàm puerilis hæc est Animadversio & cavillatio! Quis Logicæ tiro non animadvertit facilè, in propositione subjecti & prædicati trajectionem omnibus usitatam scriptoribus. Æstimat partes hæc Logicus non tam ex situ, quàm ex sensu. Neque tamen integrum in propositione subjectum est trajectum, sed pars ejus tantum. *Subjectum* enim est *præsentiæ*, cujus ab initio quoque fit mentio, descriptio ejus à causis veris & realibus, in posteriorem locum est trajecta, nullo sensus vel syllogismi damno. Stultus esset, qui hoc modo dolum occultari posse speraret. Si ineptire mihi libuisset, in vindicatione *Eckhard.* disp. 2. q. 3. th. 5. eodem modo adversus formam syllogismi (*de eo corpore loquitur Apostolus, quod pro nobis est traditum: Atqui verum & reale pro nobis est traditum: Ergo &c.* potuissem excipere, & Doctorem Majorem cum suo Magistro exagitare. Sed pueris nuces illas relinquamus.

Excipiunt (2) *Se regerentem audire Wendelinum, in secunda figura valere etiam syllogismos affirmativos, si majores propositiones sint reciproca. Igitur, conversione factâ, majorem limitare hoc modo: Quaecunq; præsentiæ est à causis veris & realibus, scilicet vera & realis præsentiæ, illa est vera & realis: sic ergo, majore limitatâ, minorem negare: eo quod spiritus & fides, hoc est, fides à Spiritu S. accensa, non sit causa vera & realis præsentiæ, sed causa istius sit ipsa arcta conjunctio* *.

§. 4.

* ib. th. ead.

R. I. Non opus est mihi illâ figuræ secundæ affirmativè concludentis excusatione: Siquidem syllogismus meus non secundæ, sed primæ est figuræ: Et notum alias affirmatos secundæ figuræ syllogismos concludere quandoque non vi formæ, sed materiæ. Uti nec reciprocatio propositionis est à formâ, sed à materiâ.

2. Limitatio *majoris* supervacanea est. Nam si concesserint mihi dari præsentiā spiritualem: ego verò probavero istius præsentiæ causas esse veras & reales, utique realem eam esse, invitis etiam ipsis, concludam. Veluti si hæreticus mihi concesserit, Christum habere corpus humanum: Ego verò probavero, corporis istius causas esse veras & reales, necessario sequetur, corpus illud humanum esse verum & reale, non fictum & imaginarium.

3. Ratio *minoris* negata vel inepta, vel prorsus est inconsequens: negant fidem esse causam præsentiæ veræ & realis: rationem reddunt: quia præsentiæ veræ & realis causa est ipsa arcta conjunctio. Atqui arcta conjunctio est vel ipsa illa præsentiā, & sic à præsentiā malè distinguitur; vel certè est causa præsentiæ proxima, & sic non excludit, sed includit propinquam, nempe fidem, per quam homo arctissimè conjungitur Christo, eique fit præsentiissimus. Unde *Eusebius Emisenus* allegatus *de consecr. distinct. 2. c. 35.* scribit, *perennem victimam vivere in memoria, & semper presentem esse in gratia, verè unam perfectam hostiam fide estimandam, non specie, nec exteriori censendam visu, sed interiori affectu.* Supra th. 159. Unionem tantum spiritualement (veram & realem, non falsam & imaginariam) dixerunt esse insitionem in Christum, quā in ipso sumus per fidem. Atqui unio & insitio vera & realis non est sine præsentiā verā & reali. Illius cum causa sit fides, quid nō & hujus?

4. Nescio quo consilio ex Spiritu S. & fide faciant fidem à Spiritu S. accensam. Quasi fides à Spiritu S. accensa non differat à Spiritu S., tanquam effectus à causa.

Instant: *Credimus extremum judicium, credimus vitam æternam, quæ tamen nobis non sunt præsentiā, sed absentia* *.

S. 5.

R. 1. Præsentiā fidei sunt objectivè, quamvis loco substantialiter, seu essentialiter, præsentiā non sint. Fides nec localem, nec oralem objecti sui præsentiā requirit, neque os, sed mentem implet. Exhibita sive in verbo, sive in sacramentis objecta apprehendit, mentique apprehendendo unit, non obstante temporum vel locorum intervallo. Dat enim, ut Apostolus ad *Hebræos* docet, etiam nondum existentibus hypostasim.

2. Interim non omnium fidei objectorum par est ratio: credimus multa etiam quæ non amamus, in quibus fiduciam non collocamus in specie, ita ut *κατ' ἐξοχήν* ea nobis credendo dicamur unire & cum iis communionem habere, quæque nec habitare in nobis dicuntur: uti credendo dicimur Christo uniri & in nobis habitantem cum habere. Ita nec omnia, quæ sensibus objecta percipiuntur, nos pariter afficiunt & affectus excitant: alia intimè amamus nobisque conjunctissima esse volumus, alia summè odimus & à nobis remotissima esse optamus, cum illis affectus nos conjungit, ab istis disjungit.

Secundum argumentum: Ea præsentia est vera & realis, per quam verè & realiter unimur Christo etiam homini. Atqui per præsentiam spiritualem verè & realiter Christo unimur etiam homini. Ergo.

Excipiunt (1) *Vitium esse in forma: Syllogismum secundâ figurâ affirmantem esse* *.

* ib. t.

Rz. Ad puerilem hanc cavillationem jam ante responsum est.

Excipiunt (2) *Sapius W. dicere, nos per fidem Christo uniri, quomodo tamen id fiat, nunquam explicare* *.

* ib. th.

Rz. 1. Si tò quomodo nunquam explicarem, facile me possem defendere exemplo Animadversorum & aliorum *Lutheranorū*, qui tò quomodo oralis manducationis & ubiquitatis corporis Christi non posse explicari ubique inculcant.

2. Modum, quo Christo unimur per fidem, à me nunquam explicari, falsum est. In doctrina de fide, justificatione & sanctificatione doceo per fidem nos Christo uniri & inseri, per modum apprehensionis & applicationis objecti cum amore, qui unionis est affectus, sincero conjunctæ, quâ venire ad nos & in nobis manere Christus dicitur. Accedit ad fidem gratiosa quoque Spiritus S. inhabitatio, quâ Christo capiti nostro arctissimè unimur, quamvis loci intervallo ab ejus abjecti corpore. Præsentia & contactus corporalis heic non requiritur: Sic enim præsentior olim Servator erat carnificibus suis, quàm Matri & Johanni, hodieque, ex sententia *Lutheranorum*, æquè præsens est, per *oralem manducationem*, impuris hypocritis atque fidelibus: Nectamen *κοινωνία* fuit atque unio, aut est major inter Christum & carnifices, quàm inter Christum & matrem atque Johannem. Neque par & eadem inter Christum impurosque porcos, & inter Christum & sanctos sincerosque Dei Filios. Eadem est ratio unionis & insitionis in Christum, quæ fit per fidem, atque præsentiæ spiritualis, quæ & ipsa per fidem fit objectum in verbo & sacramentis oblatum apprehendentem. De hac spirituali unione nostri cum Christo per fidem disertè concionantem audimus & sequimur *Lutherum*, in illa cap. 6. Johan. verba. *Qui carnem meam edit & sanguinem meum bibit, manet in me, & ego in eo.* Wie die lieblich Speiß / so der Mund zu sich nimbt / sich verwandelt in des Menschen wesen / also daß sie ihre gestalt verleuret / vnd zu Blut vnd Fleisch wird: Also auch / wann die Seel Gottes Wort von Christo mit dem Herzen fasset / vnd zu sich nimbt / so bleibe der Glaub nicht müßig / sondern durch arbeitet vnd verwandelt den Menschen / daß er gar in Christum eingeleibet wird / vnd Christus in ihm. Wie gehet nun solche verwandlung vnd einleibung zu? Zum ersten der Glaube auff diese Predigt gegründet / heft sich nicht an einen geistlichen Leib /

Leib/sondern an das natürliche Fleisch vnd Blut/vnd glaube daß es Gottes Sohn Fleisch vnd Blut sey/ für vns hingegen vnd vergossen: das heist sein Fleisch vnd Blut essen. Darnach folgt dann der hohe reiche Wechsel/darvon ich off: gesagt hab/daß er in vns vnd wir in ihm bleiben/vn ein Kuche mit ihm werden. Er wird mit allen seinen Gütern mein/vnd ich mit allen Sünden vnd Unglück werde sein Leib. Dann bleibe er in mir/so muß ich alles haben/was er ist vnd hat/ewiges Leben/Gerechtigkeit/Weisheit/Stärke/Gewalt/vnd die Güter allzumal/der kein end noch zahl ist/daß ich mich ihrer vnterziehen vnd annehmen mag/als meiner eigen. Darumb bringet der Glaub mit sich überwindung der Welt/Tode/Sünde/Teuffel/vnd alles Unglücks. Solch trefflich ding haben die Wort in ihnen/so keines Menschen Herz erreichen oder begreifen kan.

Wiederumb bleib ich in ihm/so muß folgen/wie gebrechlich ich bin/wie ich strauchele/schnaube vnd fehle/ kan mirs nicht schaden/ dann ich werde mit meinen Sünden vnd Schwachheit/ von vnd in der ewigen Gerechtigkeit vnd Stärf geiragen. Darumb weil ich in Christo vnd Gott bin/ kan ich keine so grosse Sünde haben/ die mich könnte verdammen/ kein Tode kan mich fressen/ kein Teuffel noch Höllenporten kan mich überweltigen. Dann wiewol ich voll Sünden bin/ dennoch muß Gott sagen/ diß sind meines Sohns Sünde/ vnd weil er deß schonen muß/vnd nicht zürnen kan/so kan er vber mich auch nicht zürnen: Vnd wie Christus vber diß alles herrschet vnd regieret/ so werde ich auch ein Herr/ daß ich Sünde/Tode/Teuffel/ vnd alle Gewalt mit Füßen treten kan? Siehe/ solche sätrefliche Ding haben diese Wort in sich/2c.

Tu heic observa, Lector: (1) Non agnosci à *Luthero* absurdam illam & Cyclopicam unionem corporis Christi cum nostris corporibus, quâ corpore suo Christus intra nostra corpora corporaliter, substantialiter & ἀδιασάτως sit & quasi intra viscera nostra sepeliatur.

(2) Prædicari à *Luthero* cum fidelibus unionem corporis Christi non invisibilis, illocalis, impalpabilis, incircumscripti & planè spiritualis, sed naturalis, visibilis, palpabilis, localis, circumscripti, quod Filius Dei assumsit, in quo passus est, in quo resurrexit &c.

(3) Unio-

(3) Unionis nostri cum Christo causam & vinculum esse fidem:

(4) Unionem hanc spirituales per fidem esse realissimam, arctissimam, rerumque non obstante locorum intervallo, verè præsentiam.

(5) Unionem hanc contingere nobis per spirituales manducationem & hanc solam esse omnis nostræ consolationis anchoram.

Est hoc quod alibi *Augustinus* docet. *Quemadmodum Christus in nobis hic, ita nos ibi in illo sumus: Christus caput nostrum sursum in cælo est, & nos deorsum. Est autem ille in nobis hic, & nos in illo sursum ibi. Nos autem fide, spe & dilectione sumus cum Christo in cælo, & ipse divinitate, bonitate & unitate nobiscum est in terra.*

Interim negant *A. secundi Argumenti* propositionem majorem: Si vera & realis æstimetur præsentia ex unionem nostri cum Christo per spiritum eundem in Christo homine & nobis fidelibus gratiosè habitantem. Rationem negationis hanc adferunt: quia unus est spiritus S. in fidelibus omnibus, nec tamen sibi invicem semper præsentes sunt *

§. 7.

* ibid. th.

R. I. Πρώτον hominum horum ψεύδῃ & est, quòd nulla substantiarum sit vera præsentia & unio, nisi substantialis propinquitas & ἀδιάσπαστος. Quod si paradoxum obtinet; nulla sibi corpora verè præsentia erunt, nisi corporali & immediato se contactu attingentia. Hoc enim modo quæ sibi non sunt præsentia, non sunt ἀδιάσπαστος. Ita tibi, *Gerharde*, in Ecclesia vel schola docenti nunquam præsentes erunt auditores tui, quia in cathedrâ stantem nulli attingunt. Si autem veram mihi concesseris esse præsentiam sine præsentium ἀδιάσπαστος substantiali, falsitatem assertionis tuæ, etiam nobis non admonentibus, agnosces.

ead.

2. Si præsentia spiritualis per fidem vera non est, etiam fides ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων verè non est. Atqui falsum consequens & Apostolico contrarium effato, ad Heb. II. v. I. *Connexum* probo: Quia idonea proferri ratio nulla potest, cur fides potius verè dicatur esse ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων, quam causa veræ præsentia & unionis Christi, τῶ πιστῷ. Nil veritatem ὑποστάσεως oppugnat, quod non etiam veritatem præsentia oppugnet. Imò causam præsentia esse, minus est, quàm ipsam hypostasin esse. *Argumentor.* Quod verè est hypostasis rei localiter absentis, id verè præsens est rei etiam localiter absentis. Atqui fides verè est hypostasis rei localiter absentis: imò nondum existentis. Ergo fides verè præsens est rei localiter absentis. *Propositio* probatur: quia non potest non esse aliquo modo præsens rei, quod est hypostasis rei: cùm contradicant verè hypostasin rei esse, & nullo modo verè præsentem rei esse. *Assumptio* Pauli est. ὑποστάσεως hujus interpretatio-

nem vide Exer. 104. § 5. quæ nebulam discutit, quam huic loco offundere nititur *Græverus* in absurd pag. 161, 162. ὁπότε hanc qui fiduciam interpretantur ex nostris, ejusmodi intelligunt fiduciam, quæ ex vi vocis πῶς οὖν præsens sistit, ut Græca scholia vocem interpretantur.

Addo & hoc : Per quod Christus, secundum utramque naturam, realissimè & verissimè habitat in nostris cordibus, etiam ante usum cœnæ Dominicæ, per id verissimè & realissimè nobis secundum utramque naturam præsens est. Atqui per fidem, secundum utramque naturam, verissimè & realissimè habitat in nostris cordibus ; etiam ante *oralem manducationem* : Ergo per fidem verissimè & realissime nobis est præsens, secundum utramque naturam. *Propositio* manifestæ veritatis est : quia habitatio Christi in nobis, secundum utramq; naturam, est ipsissima in nobis & apud nos præsentia gratiosa spiritualis. *Assumptio* de in habitatione in cordibus nostris est *Pauli*, ad Ephes. 3 v. 17. In habitationem verò illam non sequi demum cœnæ Domini- cæ usum, inde patet, quia legitimus cœnæ Dominicæ usus non est, nisi quam antecedit fides. Observetur illud *Augustini* tract. 3. in Johan: *Sicut cæcus etiam si ibi sit, ubi lux est, non est tamen ipse cum luce, sed absens est à præsentia* : ita infidelis atque impius etiam si esse nusquam possit, ubi non sit & Christus, non est tamen ipse cum Christo, duntaxat per speciem ; Nam hominem piè fidelem non est dubitandum cum Christo esse per fidem. Idem Serm. 144. de temp. *Plus est habere Christum in corde, quàm in domo : cor enim nostrum interius nobis est, quàm sit domus nostra.*

Et hoc addo : Per quod Christus spiritualiter nobis unitur, nosque illi verissimè & realissimè inserimur, per id verissimè & realissimè præsens quoque Christus nobis est. Atqui per fidem Christus spiritualiter nobis unitur, Christoque nos verissimè & realissimè inserimur : Ergo per fidem quoque Christus verissimè & realissimè (secundum utramque naturam) nobis præsens est. *Propositionis* ratio est : quia arctissima unio duorum & insitutio unius in alio, citra contradictionem, non potest concipi sub negatione simpliciter omnis veræ præsentia. *Assumptio* Animadversorum est thes. 159.

3. Ratio negationis quæ adfertur, partim *inconsequens* partim *falsa* est. *Inconsequens*, quia unio inter fideles & Christum major atque arctior est, quàm inter fideles invicem. Unde nusquam dicuntur sancti habitare per fidem in sanctorum cordibus, veluti Christus dicitur per fidem in nostris cordibus habitare. Neque sancti caput sunt nostrum, cujus nos sumus membra ; uti nec à sanctis vitam spirituales trahimus, nec sanctis inserimur.

rimur. *Falsa*: quia ut unio & communio, ita & praesentia quaedam inter sanctos est, quamvis locorum intervallis disjunctos, & vel sexaginta parasangis distantes, quibus absentiam metiuntur Animadversores.

Excipiunt (3) *Wendelinum*, si cum sua Ecclesia Doctoribus loqui & sentire velit, unionem illam non posse aliter explicare, nisi quod anima cum fide panem & vinum Eucharisticum manducans & bibens symbolis hisce, tanquam alis, subventa in caelum usque assurgat, ibique Filium Dei conspiciat & complectatur. Divinando haec sententiam meam indagant. Quamvis enim existentiam praesensu fidei ab unione distinguam, tamen ex mea sententia utramque convenire & unam esse colligunt; eo quod unionem spirituales haecenus non explicaverim nisi per unionem spiritus S. participationem intellectam velim: quam negant in hoc negotio utramque facere paginam. Quamvis etiam existentiam praesensu spirituali Christo adscribam & sic innuere videar ab eorum me alienum opinione esse, qui fidem in caelum volantem defendunt. Meras tamen argutias, merosque fucos hos esse ajunt: eo quod verbis interdum a Doctoribus nostris discrepem, re ipsa cum ipsis concordem *.

§.8.

Ex. 1. Aliena à veritate non est *Beza* sententia, ut pudere me ejus debeat. Cum enim non *graculorum* circa terram volitantium, sed *aquilarum* hoc sit convivium sublime caelum petentium, non circa terram nobis oberandum, & in, cum & sub symbolis terrenis *ad id ad id* praesens quaerendum, quod in caelo est, ad quod cogitationes mentesque nostras erigi scriptura & Ecclesia Dei praecipit. In caelo novimus esse Redemptorem nostrum, secundum carnem, è caelo, & non aliunde, eundem ad ultimum judicium expectamus rediturum, quod manus, mentes vultusque nostros, ex praescripto Dei, erigimus: Utcunque vos animam fidelem symbolis sacramentalibus quasi alis *subventam* in caelum usque, ubi secundum carnem est Dei Filius, assurgentem rideatis, & in pane, ubi substantialiter non est, quaeratis, manibusque ore & dentibus prehendere & tenere vobis videamini.

* p. 577. b
th. ead.

2. Existentiam praesensu fidei ab unione distinguo: siquidem unio internos & Christum non fit nisi per apprehensionem objecti praesensu existentis. Oculos qui claudunt, visibile objectum, etiam proximè adstans, nec vident nec apprehendunt, adeoque nec uniunt sibi. Dirigenda oculi acies, omni remoto obstaculo, in objectum praesensu existens. Falluntur igitur Animady. hi lyncei, quando putant unum idemque mihi esse existentiam objecti praesensu, & cum sensu unionem. Modum unionis spiritualis, quatenus intelligi à nobis potest, jam ante explicavi. Non sola haec est spiritus S. participatio,

cipatio, sed accedit fidei apprehensio & applicatio, per quam habitare in cordibus nostris Christus dicitur: Et hæc inhabitatio utramque nobis paginam facit. Corporalem & absurdam, *oralis manducationis* fœtum, per quam Christus corpore suo intra impiorum & hostium quoque suorum corpora *ἀδίασάτως* esse absurdè fingitur, non desideramus: quippe quæ, præter multas absurditates, etiam parum affert solatij, quando communis ea oviculis Christi cum hircis, canibus & porcis esse fingitur.

3. Mentem fidelem symbolis adjutam sacramentalibus quando in cœlum evolare dicimus, aliud nihil nisi sensus spiritualis in objectum cœlestæ directionem intelligimus, phrasi metaphoricâ, quam qui exagitant, vel stupiditatem & ignorantiam produnt suam, si non intelligunt, vel malitiam, si intelligunt. Nunquamne Patres sancti animæ fidelis in cœlum evolantis mentionem fecerunt, aut *primus* B. za in cœlum evolare fidem docuit? Legite quæso *Chrysostomum*, in 1. Cor. 10. homil. 24. pag. 536. edit: Commel. *Ambrosium*, T. 4. de sacramentis lib. 1. cap. 2. *Cyrillum*, in Joh. lib. 1. cap. 14. *Leonem Magnum*, in Epistola ad Eccles. Constantinop. quæ citatur in *Jure Canonico* de consecr. distinct. 2. cap. 8. Vide Exer. 79. §. 20. Infaniunt, qui fidei extra subjectum suum existentiam hæc sibi imaginantur. Forfan & Theologi *Suevici* in Syngrammate ita absurdè delirarunt cum *Luthero*: verba eorum sunt: *Remotus erat Agni Paschalis tempore Christus, & ab auribus & ab oculis carnalibus, præsentissimus tamen erat fidei*, quæ motis alis suis ex hoc mundo in spiritualement transvolabat, ac *pronatura visus Dei, ea qua Christi sunt, videbat*. Ecce! Etiam linguam veterum *Lutheranorum* obliti sunt recentes. Igitur meras argutias, meros fucos remitto Animadversoribus: meos illos non agnosco, qui candidè & sincerè ubique sententiam meam expono. Ubi *πολίτευμα* nostri ù est, ubi Christum corpore suo esse novimus, unde redditurum exspectamus, quo à scriptura remittimur, quo invocantium manus, gestus vultusque jubente ita Dei spiritu, diriguntur, ibi Christum quoq; nostra fides quærit, ibi invenit, ibi apprehendit, nobisque arctissimè unit: quamvis interim non extra, sed intra animam sit. Plus fides nostra potest, quàm ora vestra: longè fidelibus sunt manus: corpus fides nostra apprehendit: umbram imaginationis ora vestra.

§. 9.

Instant: *Si fides est causa totius, nimirum spiritualis præsentia, utique & partis, nimirum existentia corporis Christi coram se ipsa, erit causa: Atqui falsum C. Ergo & A.*.*

*ibid. th.
ead.

& Corporis Christi præsentia spiritualis duobus accipitur modis, vel pro existentia ejus localiter & corporaliter absentis coram sensu spirituali: vel

vel pro unione intima cum fidei anima facta per apprehensionem & applicationem objecti ante sensum constituti. Præsentia priori modo acceptæ causa non est fides, sed *verbum & sacramenta*, quibus exhibetur cœleste objectum, quamvis loci à nobis intervallo, quoad substantiam, disclusum, quod & fidelibus & infidelibus exhibetur, etsi non nisi à fidelibus accipitur. Posteriori modo acceptæ causa fides est: quæ sola objectum spirituale in verbo & sacramentis oblatum apprehendit & applicat. Hæc sola, non manus vel os corporis, nobis unit carnem Christi. Patet hinc in connexo falsam supponi hypothesein.

Assumptionis probatio nullius est momenti: utramque videamus.

§. 10.

(1) *Mentzerus observavit scripturam sacram in describenda gratiosa Dei presentia semper affirmare Deum ad nos venire & nobiscum esse: ubi verò gloriosa presentia describitur, nos ad Deum venire & cum ipso esse. Cum igitur in S. cœna gratiosa presentia nobis proponatur, malè Calviniani affirmant per fidei elevationem nos ad Christum venire & in cœlum evolare: cum Christus per aquam & sanguinem, hoc est, Baptismum & cœnam, ad nos potius veniat, & nobiscum sit*.*

* ibid. th.

R. 1. Observatio *Mentzeri* non est magni ponderis, neque perpetuæ veritatis. In gratiæ statu non tantum Deus ad dilectos suos venit, sed & ipsi ad Deum veniunt, & jubentur venire, *Matth. II. vers. 28. Ies. 55. vers. 1.* & alibi: Ipsique petunt adventum regni non tantum gratiæ, sed & gloriæ, *Matth. 6. v. 10.* Sic venientibus quoque promittitur gratia, *Iob. 6. v. 37.* Acceduntque fideles ad Deum in hoc gratiæ statu ad *Hebr. II. v. 6. & c. 10. v. 22. & c. 12. v. 22, 23, 24. 1. Petr. 2. v. 4, 5.*

2. Quæstio est hoc loco non de præsentia Dei: sed de præsentia corporis & sanguinis Christi. Deus propinquitate substantiali ubique præsens est: corpus & sanguis Christi non item.

3. In S. cœnâ ad fideles Christus etiam corpore & sanguine suo venit, ipsique vicissim ad Christum veniunt: quando advenientem & in verbo atque sigillis se offerentem excipiunt, eumque arctissimè sibi uniunt exhibitum apprehendendo & applicando.

4. Per aquam & sanguinem, quibus Christus venit, intelligi Baptismum & cœnam Domini, nondum in confesso est: etsi ad rem præsentem magno opere non facit. Ad quos venit Deus, ij ad Deum quoque veniunt: quibus cum Deus est, ij cum Deo quoque sunt: Deus in nobis, & nos in Deo.

(2) *Quis, inquit, quod homines Calviniani plus fidei suæ, quam cor-*

§. 11.

pori Christi, imò divina potentia tribuant? Deum enim potentiâ suâ non efficere posse existimant, ut corpus Christi, quod in cœlo definitivè præsens est, salvâ suâ finitate, in S. cœnâ præsens sit divinâ præsentiâ; cum tamen animam suam uno eodemque momento & corpus in terrâ informare & in cœlis coram Dei throno

* ibid. th. existere posse affirmant *.

cad.

R. Qui sit, inquam ego, quòd homines *Lutherani* (de omnibus non loquor) tam frivolis gaudeant cavillationibus & tam ineptis consequentiis? Divinæ omnipotentiae quæ in genere sint objecta, suo diximus loco: Excipimus ab iis contradictoria, quæ *Lutherani* quoque excipiunt. Inter hæc si non est corpus finitum & ubique *ἀδίαςάτως* substantialiter, citra omnem extensionem & divisionem, præsens, nulla unquam in adjecto fuit contradictio, nulla erit. Animam nostram, uno eodemque momento, & corpus in terrâ informare, & substantialiter in cœnis coram Dei throno extra corpus existere, non minus portentosa est contradictio, quam nemo nobis, nisi per calumniam vel ineptam consequentiam, poterit impingere. Orthodoxi cum Patribus quando ajunt, animam, aptatis fidei alis, in cœlum evolare, non magis *ubiquitatem* animæ tribuunt, quàm oculo, quando in terris existens sublimem in cœlo solem intuetur: aut Abrahamo, quando nondum existentem Domini diem è longinquo vidit & gavisus est, Johan. 8. v. 56. Interim posito *ubiquetistico Brentii* cœlo, citra contradictionem finita anima simul in cœlo & in corpore esse potest: uti idem homo simul in cœlo & inferno esse potest: quia in ipso quoque inferno cœlum est & infernus in cœlo: ubi Diaboli dicuntur esse.

§. 12.

Instant: Si regerant, non animam sed fidem tantum, quæ est in animâ, in cœlum evolare; R. fidem ex animâ, utpote ex subiecto, nunquam egredi, sed semper in illa manere, & esse ubicunque est anima. Quocunque igitur se vertant

* p. 578. a.

Calviniani, semper tanquam mures in pice harere *.

th. cad.

R. Quis æquo animo tam crassas ferat subtilitates? Ad nullane objecta extra animam substantialiter existentia ferri oculus animæ, fides, potest, nisi vel ubiquitatem habeat communicatam, vel animâ desertâ, aliò migret? Undecimum ad Hebr. caput legite & varia fidei objecta excutite: utrum, ad ea apprehendenda, vel ubiquitate, vel emigratione ex animâ fuerit opus, judicate. Quocunque vos verteritis, in livoris & ineptiarum pice hærebitis, à quâ, nihil nobis imminet periculi. Anne verò & Patres & Theologi Suevici, quorum antè facta mentio, tanquam mures in pice hæserunt? Anne visus è corpore videntis emigrat, quando extra corpus existentia apprehendit?

Tertium

Tertium argumentum : Per quod Christi pro nobis in mortem traditum corpus verè & realiter est præ sensu nostro spirituali, id est verum & reale. Atqui per præsentiam spirituales & mysticam Christi corpus pro nobis in mortem traditum verè & realiter est præ sensu nostro spirituali, nempe verâ fide, Ergo.

Excipiunt (1) *Maioresse falsam* : ad præsentiam enim rerum insensibilium non pertinere existentiam præ sensu, siue spiritualis sit, siue internus animalis : non enim de Adamo nobis cogitantibus ipsum Adamum esse præsentem, sed ideam tantum*.

§. 13.

*ibid. th.

ead.

R. 1. *Major mea verissima est ex inductione omnium sensuum.* Quis enim vel externus, vel internus sensus objectum suum apprehendit, nisi aliquo modo præ sensu existens, sensuique objectum? Et in specie quidem de spirituali sensu fidei, quoad objecti præ eo, vel in eo, existentiam vel præsentiam, ejusque apprehensionem, quid dici divinius & significantius posset, quam cum hypostasis esse τῶν ἐλπιζομένων καὶ ἔλεγχῳ πραγμάτων ἢ βλεπομένων dicitur, ad Hebr. II. vers. 1. in quæ verba supra commentatoris Græci paraphrasin egregiam produxi & ex iisdem paulò ante argumentum deduxi.

2. E subjecto Adami Exemplo patet, abjectius sentire theologos hosce de visu spirituali, quam Philosophi præstantes de animali sentiunt. Quamvis enim in confesso apud eos sit, visionem non fieri nisi per speciem sensilem ad sensorium transmissam : tamen non ipsam videri speciem sensilem, sed objectum reale, ut appellant, per speciem, statuunt, adeoque ipsum apprehendi objectum reale, quamvis non sine speciei vel ideæ ministerio, affirmant. Quod & communis omnium hominum firmat opinio : Credunt enim ipsa se corpora videre, non corporum duntaxat ideas & species intentionales. Hisce verò theologis spiritualis sensus non nisi ideam Christi apprehendit : cumque per id tantum salvemur, quod fide apprehendimus, sequitur non per Christum, sed per ideam Christi tantum nos salvari : quæ Platonici & Idealis mundi atque Hominis Platonica & Idealis est salus.

Excipiunt (2) *Minorem esse falsam.* Non enim corpus Christi verè & realiter, sed conceptum tantum & intellectualem notionem esse præ sensu fidei, nisi fides unâ cum animâ cælum ascendat*.

§. 14.

*ibid. th.

ead.

R. 1. Indigna theologis assertio est ! præclarius, ut ante dixi, sentiunt Philosophi de sensu animali, quam isti theologo de spirituali, fide, quam
thesauris

thesauris omnibus opulentiorum & virtutibus omnibus corporis fortiorum prædicat *Ambrosius*, libro 3. de *virginis*. Si conceptus tantum & intellectus actualis notio est præsensu fidei, conceptum tantum & intellectualem Christi notionem apprehendit fides, aut nihil ejus apprehendit. Atqui antehac in scholis theologicis inauditum fuit, præ fidei sensu esse notionem tantum intellectualem Christi Θεανθρώπου.

2. Quamvis & hæc ipsa locutio per se sit absorta; siquidem notio intellectus actualis potius est in intellectu, quam præ intellectu. Sed hoc non urgeo. Scripturæ & veteris Ecclesiæ phrasin urgeo. Ubi quæso ait scriptura & vetus Ecclesia, intellectualem duntaxat Christi hominis, post ascensionem in cælum, notionem esse præsensu fidei nostræ, & ab hoc sensu spirituali intellectualem tantum apprehendi notionem Salvatoris nostri? Testamenti V. fideles, qui carnem Christi comederunt (nulli enim obtingit vita, nisi qui carnem Filij hominis comederit, Johan. 6. vers. 53.) Nihilne præsensu spirituali habuerunt aut ederunt, nisi notionem intellectualem? Et hæc saturati sunt? Discipulo olim Christum in cælum sublatum, ibidemque ad dextram Patris collocatum audire & tenere jussu, quærentique, *quem tenebo? Absentem?* Quomodo in cælum manum mittam, ut ibi sedentem teneam? Respondit *Augustinus* tract. 50. in Johan. *Fidem mitte & tenuisti: Parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde.* Ecce! Fides in cælum mittenda secundum *Augustinum* (non utique migratione de subiecto in subiectum, aut animæ à corpore discessu locali, ut somniant cavillatores nostri:) tenendus fide & corde Christus: non notio tantum intellectus actualis & species intentionalis. Eandem in sententiam *Bernhardus*, serm. 8. super Canticum: *Quasi verò cum jam ascenderit, tunc tangi velit, aut possit. Et utiq. poterit: sed affectu, non manu: voto, non oculo, fide non sensibus.* Et *Ambrosius* l. 6. in Luc. de fœmina fluxum sanguinis patiente: *Non credunt, qui comprimunt; credunt, qui tangunt. Fide tangitur Christus, fide Christus videtur, non corpore tangitur, non oculis comprehenditur.* In scholis Philosophicis exploderetur, qui præsensu animali non objecta esse realia, sed species tantum intentionales diceret. *Philosophastrum* ejusmodi insanire vulgus judicaret, qui contra communem omnium mortalium consensum disputaret. Hinc argumentor:

Si objecta visibilia realia, quamvis ab oculo localiter distantia, nihilominus sunt prævisu animali: utique & objecta invisibilia realia, quamvis ab anima fidelis localiter distantia, nihilominus sunt prævisu & sacramenta prævisu spirituali. Atqui verum prius: Ergo & posterius.

Connexi

Connexi ratio est : quia ut se habent objecta visibilia realia ad visum animalem & hic ad objecta sua : ita objecta quoque credibilia, vel *πιστά*, se habent ad visum spiritualem, & hic ad sua objecta. Neque, citra maximam injuriam, plus corporis, quàm mentis oculo, seu fidei, potest tribui, aut plus illius, quàm hujus objectis. *Assumptio* comprobatur cominuni hominum consensu.

Argumentor & in hunc modum :

Quod est objectum proprium fidei justificantis, tanquam sensus spiritualis, id objicitur fidei & est præ sensu spirituali : Atqui Christus (non notio intellectualis vel species intentionalis tantum) *θεὸς ὁ ὢν* & est objectum proprium fidei justificantis, tanquam sensus spiritualis : Ergo Christus (non tantum notio intellectualis vel species intentionalis) objicitur & est præ sensu spirituali.

Propositio probatur ex natura objecti genericâ : siquidem de ratione objecti est objici suæ facultati, & si cognosci debeat, præ sensu apprehendente & cognoscente esse.

Assumptio extra controversiam est : est enim idem objectum fidei salvificæ & Evangelij in specie sic dicti : quod utique non agit de specie intentionali, sed de ipsissimo Christo Mediatore, quem unâ cum sacramentis fidei apprehendendum offert. Judica jam, Lector, quâ fronte & conscientiâ syllogismi mei *Minorem* negaverint Animadversores, dixerintque *conceptum* tantum & *intellectualem notionem* esse præ sensu fidei, nisi fides unâ cum animâ in cœlum ascendat. Longè sanius est *Mentzeri* judicium, de sacrament. & spiritual. manduc. p. 17. ubi spirituales manducationem definit *Christi Redemptoris nostri in promissione Evangelicâ fiducialem apprehensionem* : per quam in nobis ipse manet & nos in ipso : ubi notat ad spirituales carnis Christi manducationem non satis esse contemplari Christum (cum carne & corpore) sed verâ fide nobiscum arctissimè conjungendum esse. Arctissimam hanc conjunctionem, in statu saltem exinanitionis, in quo Christi corpus *Mentzeri* ubique non fuit, non impedivit distantia localis : arctissima verò esse non potuit, sine verâ præsentia. Sed audite, vos eruditi. Quicquid apprehendendum fiducialiter verbum menti fideli offert, id mens fidelis apprehendit. Atqui ipsissimum Christum *θεὸς ὁ ὢν* fiducialiter apprehendendum (non ideam intentionalem) fideli menti verbum offert. Ergo.

Nostra, inquit, *fidei Christus tam secundum humanam, quàm secundum divinam naturam verè & realiter præsens est, quando credimus Christum Deum & hominem tam propinquitate essentia, quàm propinquitate efficacia in*

§.15.

kkkk

nostris

nostris habitare cordibus & presentem esse: hic enim non tantum ideam Christi nobiscum circumferimus, sed ipse, quoad divinam & humanam naturam, in corde nostro seu animâ nostrâ, tanquam in templo quodam, verè & realiter &c. est

* ibid. th. & habitat *
ead.

Re. I. Novimus fidem vestrâ: quæ de humanâ Christi naturâ ferè nihil capit, nisi quod os capit: imò notione duntaxat intentionali animam satiat, & ne tantum quidem, quantum os, capit. Substantiam enim os captat, umbram tantum & notionem fides vestra apprehendit. Cumque apprehensio ista vestra oralis sit *capernaitica*, imaginaria, ficta & falsa: in universum nihil vobis reliquum manet, nisi notio intellectualis & umbra, quam fidei vestræ objicitis, quam apprehenditis, à quâ salutem expectatis. Nos verò quamvis locorum intervallo à Servatore nostro, quoad naturam humanam, discussi simus: tamen Servatorem *θεῶν ἁγίων* cum *Bernhardo* serm. 24. super cant. *tangimus manu fidei, desiderii digito, devotionis amplexu, mentis oculo*: adeoque nō speciem tantum intentionalem, sed ipsissimum Servatorem nostrum circumferimus, nobisque præsentissimum habemus: corporisque Dominici, intra corpora nostra, corporali existentia æquis animis caremus: quam incomprehensibilem esse fatemur, quia contradictionum plena est: Divinam esse negamus: quia omnibus modis absurda & Servatori nostro ignominiosa est.

2. Si propinquitatem substantialem & *ἀδιασάλαν* corporis Christi vel humanæ naturæ fides vestra non requireret, facile inter nos conveniret. Nam & nostræ fidei Christus tam secundum humanam, quàm secundum divinam naturam verè & realiter præsens est: quando credimus Christum Deum & Hominem tam propinquitate essentiae, quàm propinquitate efficacie in nostris habitare cordibus & presentem esse. Sic enim non tantum ideam Christi, nobiscum circumferimus, sed ipse, quoad divinam & humanam naturam in corde nostro, seu animâ nostrâ, tanquam in templo verè & realiter habitat.

§. 16. *Quartum argumentum*: Qualis est manducatio spiritualis, talis quoque est præsentia carnis Christi spiritualis. Atqui manducatio spiritualis est vera & realis: Ergo.

Excipiunt; *antecedens* (propositionem videntur velle dicere, est enim integer syllogismus) *negando*: quia vera & realis esse potest spiritualis manducatio: quamvis res manducanda à manducante absit longissime *.

* p. 578. b
th. 133.

Re. Propositionem nullo jure possunt negare: quia cibus verè & realiter manducari non potest, sine verâ & reali exhibitione. Si verò cibi absentia

sentia localis non impedit veritatem & realitatem manducationis spiritualis, utique & exhibitionis veritatem atque realitatem non impedit: neque enim magis pugnat cum exhibitionis veritate absentia localis & corporalis, quàm cum veritate & realitate manducationis. Si igitur verè & realiter potest exhiberi, etiam quod abest localiter & corporaliter, quid nō verè quoque & realiter possit aliquo modo præsens esse, etiam quod abest localiter & corporaliter? Verè & realiter cibum manducare nullo modo præsentem αδύνατον est: siquidem manducatio non fit nisi per conjunctionem cibi manducandicum organo manducationis: Ista verò conjunctio vel ipsissima est præsentia, vel causa præsentiæ proxima in actu posita. Hypothesis, quòd nulla sit vera & realis præsentia nisi αδιασασία & localis, falsa & absurda est: In faciem vobis contradicit Philosophus Lutheranus, Jacob. Schek, qui realē veramq; corporis præsentiā constituit geminam, actus primi & actus secundi: præsentiā substantialem & ἐνέγγυμνην: actu secundo & per ἐνέγγεια Christi corpus verè præsens nobis esse docet, quamvis localiter & substantialiter præsens non sit: quod exemplo solis declarat, corpore suo à nobis remotissimi, & ἐνέγγεια præsentiissimi, vide libr. de Personâ Christi: & Respons. ad Declarationem anonymi, vide & Erastum, in Resp. ad Scheck p. 64. 89. 90. 91. 92. 93. 94.

Quintum argumentum: Si spiritualis præsentia carnis Christi vera & realis non est, utique falsa erit & imaginaria. Sed consequens est absurdum: Ergo & Antecedens.

§. 17

Excipiunt (1) imò consequens esse verum*.

R. Imò verò falsum & absurdum est consequens. Nam si præsentia spiritualis, quā objectum fidei localiter absens, tamen præsens est spirituali, & etiam in sensu spirituali, vel in animâ fideli, post apprehensionem & applicationem factam, falsa est & imaginaria: utique falsa & imaginaria quoque erit spiritualis manducatio, quæ non potest esse sine præsentiâ omni. Si falsa & imaginaria est manducatio, falsa quoq; erit & imaginaria apprehensio: Hæc si falsa est, vel salutis causa non erit, vel imaginariæ & fallæ causæ effectus salus erit; quod planè falsum & absurdum.

* ibid. th. ead.

Excipiunt (2) Consequentis veritatem hæc modo probantes. Quæ præsentia destituitur requisito vera præsentiæ, illa non est vera, sed falsa & imaginaria: Sed præsentia spiritualis destituitur requisito vera præsentiæ: Ergo. Minorem probant: quia vera præsentiæ est arde cum aliquo conjungi: quod spirituali deest præsentiæ: Hinc existentiam præsensu fidei solâ absolvi imaginatione dicunt*.

§. 18.

R. I. Assumptionem nego, probatio est falsa: Conjunctio Christi

* ibid. th. ead.

De αὐτοῦ per fidem cum animâ fideli arctissima est, quamvis corporalis non sit, & longissimo à nobis distet intervallo Christi corpus. Per fidem enim In cordibus nostris habitat Christus, non notio tantum & intentio spiritualis Christi: fide inferimur Christo, non imaginariè, sed verissimè & realissimè: fidei manu tangimus & tenemus Christum, non umbram tantum Christi: fide accedimus ad Christum, non extra nos ipsos in cœlum rapti, sed in verbo & sacramentis oblatum apprehendentes: Fide manemus in Christo. Hinc *Augustinus*, tract. 9. in Johan. *credere in Christum est credendo amare, credendo ad illum ire, & membrum ejus fieri.* Ita in quibus indivisibilis Dei spiritus habitat, eos omnes ad unitatem spiritualem conducit, *Cyrillus* in Johan. lib. II. c. 26.

2. Si verè præsens non est nisi quod arctè (hoc est, ex sententiâ *Lutheranâ*, propinquitate substantiali αὐτὸς αὐτῶν) cum aliquo conjungitur: sequitur nihil verè nobis esse præsens, nisi quod ἀμέρε & nos contingit: quod contra communem hominum est sensum & consensum.

3. Si existentia præ sensu fidei solâ imaginatione absolvitur, nō erit illa nisi imaginaria: Si imaginaria tantum est existentia, nō apprehendit sensus spiritualis nisi objectū phantasticum & imaginariū, non uniet nobis nisi objectū phantasticum, neque inferemur nisi objecto phantastico, à quo salus sperari nulla potest. Hoc de fide, de objecto fidei, de existentia præ sensu fidei, de apprehensione, unione & insertione per fidem, judicium non tantum absurdum sed & blasphemum est: *ubiquitatis & oralis manducationis ἐκτρομα.* Tu quæso, Lector, cogita, an dici de verbo & sacramentis aliquid possit contemptibilius. Existentiam præ sensu fidei solâ absolvi imaginatione dicunt: Existentiæ istius causæ & media sunt verbum & sacramenta (*Man trägt die ihn vor allein mit dem Wort vnd Evangelio / vnd helt ihn durch deine Ohren für dein Herz: agnoscitis Lutheri verba:*) soline ergo imaginationi serviunt verbum & sacramenta, objectorumque præ sensu fidei existentiam non nisi imaginariam & phantasticam efficiunt?

§. 19.

Objiciunt sibi Animadversores, meo nomine; præsentiam corporis Christi, quam in S. cœnâ statuo, non tantum existentia præ sensu spirituali, sed etiam apprehensione per fidem & unione cum fideli animo absolvi, adversus quod excipiunt (1) *Apprehensionem fidei tantum ad promissiones sese extendere: de existentia verò corporis Christi præ sensu spirituali, prout Calvinia- ni eam describunt, in S. scripturâ nullam extare promissionem* *.

* ibid. th. cad.

R. I. A fide tantum promissionem, non autem rem promissam & exhibitam in verbo promissionis apprehendi, planè falsum & ἀθεόλογον est.

Quid

Quid quæso prædicarunt Apostoli? Annon Jesum Christum crucifixum fide apprehendendum? *Prædicamus*, inquit Paulus, 1. Cor. I. v. 23, 24. *Christum crucifixum, Iudeis quidem offendiculum, Græcis verò stultitiam: ipsis autem vocatis tum Iudeis, tum Græcis Christum, Dei potentiam ac Dei sapientiam: Objectum verò concionum Apostolicarum fidei quoque fuit objectum, adeoque fide apprehendendum & à vocatis quoque apprehensum: Quid credimus in symbolo: annon Dei filium unigenitum, hominem ex Maria virgine natum? Addo & hoc: si fides apprehendit tantum promissionem, utique non ipsa Christi caro spiritualiter manducatur, sed promissio tantum de carne facta fide excipitur. Atqui ipsam carnem manducari & manducandam esse docet Christus, Johan. 6. Promissio nusquam manducari dicitur, & quid promissio aliud est, nisi exhibitio, seu oblatio bonorum promissorum facta in verbo & per verbum? Unde promissionem apprehendere fides non potest, quin simul apprehendat quoque bona promissa. Et hoc secum expendant: Si fidei apprehensio tantum ad promissiones se extendit & pro objecto tantum habet promissiones, non autem bona quoque promissa, seu res promissionibus comprehensas, sequitur malè nos credere, quando credimus in Deum Patrem, creatorem cœli & terræ, in Dei Filium, Redemptorem nostrum: in Dei spiritum, sanctificatorem nostrum. Atqui consequens falsum & blasphemum: *Connexi ratio est: quia nec Deus Pater Creator, nec Deus Filius Redemptor, nec Deus spiritus S. sanctificator noster est promissio: sed res seu objectum verbo Dei patefactum nostræque fidei oblatum. Mitto alia argumenta plurima quibus sententiæ hujus falsitas opprimi potest. Unde Chrysostomus ad Hebr. 3. Nos per fidem non tantum meriti, sed primò omnium ipsius Christi participes & ejusdem essentia, hoc est, unum cum eo & concorporales ipsius fieri. Et Cyrillus in Johan. lib. 10. cap. 13. probaturus, non habitudine solum per charitatem Christum in nobis esse, verum etiam participatione naturali, & corporaliter quoque communicatione carnis in nobis habitare, allegat Christi verba ex Johan. 6. Amen, Amen dico vobis nisi manducaveritis carnem filii hominis & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam aeternam. Loqui verò Christum de manducatione, quæ fit per fidem, nemo nescit.**

2. Existentiam corporis Christi præ sensu spirituali ordinariè verbo Evangelij & sacramento debemus. His enim mediis offertur nobis Christus crucifixus: In verbo & sacramento fides intuetur corpus Domini pro nobis traditum & sanguinem pro nobis fustum. Neque apprehendi hæc à nobis objecta possent, nisi præ sensu aliquo modo existerent, uti nec alia ap-

prehendimus objecta nostris sensibus, nisi præius existant. Ut autem existant hæc objecta præ fidei sensu verbum & sacramenta efficiunt. Hinc Paulus ait, *Iesum Christum ob oculos Galatis esse depictum & inter ipsos crucifixum* c. 3. vers. 1. Quam in sententiam egregiè Theophylactus: *Atqui Hierosolymis, inquit, crucifixus est: quomodo ergo dicit, quod ante oculos & in vobis? Quoniam fidei oculis viderunt crucem exactius quam qui tunc coram adstiterunt conspexeruntque. Nam plerisque eorum, qui corporaliter viderant, nihil commodavit: hi autem, etiamsi oculis non vidissent, per fidem tamen exactius contemplati sunt. Prescriptus est igitur exactè, hoc est, vivâ veluti imagine expressâ depictus est per predicationem, vos verò credentes predicationi ceu presentem ipsum conspexistis.* Quot igitur sunt in Evangelio promissiones & patefactiones de Christo, tot sunt media existentiae ejus præ sensu spirituali: sine quâ fides in Christum est nulla.

3. De existentia corporis Christi præ sensu spirituali tot in scripturâ sacrâ exstant promissiones, quot in Veteri Testamento de Messia in carne exhibendo promissiones exstant: quot in Novo & Veteri de gentilibus per Evangelij præconium vocandis: quot præcepta de Christo pro nobis passo & mortuo verâ fide apprehendendo nobisq; applicando. Offert enim fidei nostræ verbû Dei Christum Θεάνθρωπον & præ sensu spirituali eum sistit. *Quid dices, inquit Brentius, Exeg. in Johann. pag. 113. de Patriarchis & piis ante Christum natum? Num & illi ederunt carnem Christi & biberunt sanguinem ejus? Imò maxime. Edere enim carnem & sanguinem bibere, est credere in Christum passum pro peccatis nostris. Omnes autem Patriarchæ crediderunt in Christum.*

§. 20.

Excipiunt (2) Si Wendelinus fidei apprehensionis objectum non existentiam corporis Christi præ sensu spirituali, sed ipsum Christum cum suis beneficiis esse velit: non tamen per eam Christum in S. cœnâ verè præsentem esse: quamvis enim fides promissionem de Christo ejusque beneficiis semper sibi habeat præsentem, non tamen statim rem ipsam promissam*.

* ibid. th. cad.

R. Fidei objectum mihi est Christus cum omnibus suis beneficiis præ sensu spirituali existens. Unde existentia, si propriè loquamur, non est objectum, sed modus objecti. Et sic in cœnâ verè præsens esse objectum hoc dico, quia verè præ sensu fidei est non sola promissio à re promissâ & exhibitâ distincta. Uti nec fides promissionem sine re promissâ apprehendit: quippe quæ necesse sine re promissâ potest. Sed hæc de re paulò ante. Neque fides tantum promissionem de vitâ æternâ præsentem, sed & ipsam æternam vitam futuram apprehendit: unde in symbolo Apostolico ipsam æternam vitam

vitam credimus & futuram apprehendimus nobisque applicamus : quamvis plenè eâ, dum à patriâ exulamur, non perfruamur,

Excipiunt (3) *Si Wendelinus per unionem intelligit spiritus S participationem, eam ad conciliandam veram & realem præsentiam non sufficere : sin anima vel fidei in cœlum ascensionem, fictitiâ eam esse & falsissimâ* *.

§. 21.

* ibid. th.

R. 1. Per unionem non intelligo formaliter participationem spiritus S. (quamvis hanc non excludam) sed conjunctionem fidelium cum Christo per fidem apprehenso, quæ ad veram & realem præsentiam omnino sufficit. Neq; localis rerum distantia pugnat magis cum vera & reali præsentia, quàm cum vera & reali unionem.

ead.

2. De mentis & fidei in cœlum ascensione jam ante egimus, Exer. 79. §. 20. Exer. 107. §. 8. inepti sunt, qui ascensionem localem hæc imaginantur, vel sine locali motu nullam esse posse sibi persuadent. Patres audiantur, quos supra allegavimus. Neque crediderim, tam stupidos & insanos nos videri *Lutheranis*, ut persuadere sibi possint, asserere nos vel credere emigrationem quandam vel animæ ex corpore, vel fidei ex anima, quando à fide Christum in cœlis localiter existentem apprehendi dicimus. Nisi forsitan credant & Patres ita delirasse, quos supra allegavimus : Nullosque mortalium sapere, nisi quibus *oralis manducatio* sapit. Scripsit superioribus annis *Bel-larminus*, ad imitationem *Bonaventura* libellum satis eruditum de *Ascensione mentis ad Deum per scalas rerum creatarum*. Forsan & hic sibi imaginatus est localem mentis à corpore emigrationem & in cœlum ascensionem. Malitiosa cavillatio!

Excipiunt (4) *Qui accipiunt tantum signum rei, non rem ipsam, nisi prout per signum merè significativum animo representatur, illi tantum imaginantur sibi corpus Christi. Atque homines, secundum Calvinianorum doctrinam, in sacramenti manducatione accipiunt tantum signum corporis, non ipsum corpus, nisi quatenus anima representatur per signum merè significativum : Ergo tantum imaginantur sibi corpus Christi : Hac autem imaginatio Dei verbo non præcepta rectè non tantum falsa sed & phantastica dicitur* *.

§. 22.

* p. 457. 2.

R. 1. *Propositio* falsa est : quod ita ostendo : Qui carnem Christi per Evangelij præconium, extra cœnæ Dominicæ usum, oblatam apprehendunt fide & spiritualiter manducant, secundum Christi doctrinam, Joh. 6. per signum, nempe verbum, ex hypothese Lutherana, *merè significativum* (verbum enim esse signum *exhibitivum*, ut sunt symbola sacramentalia in cœna Domini, negant *Lutherani*) accipiunt eam, & tamen non tantum sibi imaginantur eam : aliàs spiritualis manducatio non esset nisi imaginatio : quod

th. ead.

quod falsum & plus quàm phantasticum est. Theologis hisce actus fidei primus non nisi phantasia, secundus non nisi actio phantastica est. Hæc fides *Lutherana* est: non aliam admittit *oralis manducatio*.

§. 23.

2. Assumptio quoq; falsa est, continetq; tritam calumniam de symbolis sacramentalibus *tantum significationis*, non exhibitivis: de qua hætenus, Patet hinc falsum & phantasticum esse totum argumentum.

Antequam hinc abeamus, notet Lector, veteres *Lutheranos* de fidei actu & præsentia, quæ est per fidem, longè religiosius scripsisse & sensisse, quàm recentes, quos zelus *oralis manducationis* prorsus excæcavit, & in fidei perniciem armavit. Autores *Syngrammatis Suevici* ipsi *Luthero* approbati, disertè scribunt, *Christum Agni Paschalis tempore ab auribus & oculis carnalibus remotum fidei tamen præsentissimum fuisse*: vide supra § 8. Idem Theologi in eodem *Syngrammate* docent: *omnia in cæna, ut in verbo quærenda esse, & non minus per verbum, quàm per sacramentum, eodemque modo præsens nobis sisti corpus Christi: carnem & sanguinem Christi verè esse cibum & potum fidei, eique, si carnem edit & sanguinem bibit, verè præsentia esse carnem & sanguinem: nam si non essent præsentia, non posse edi & bibi, hoc est, credi, seu credendo apprehendi*: vide Exer. 112. §. 26. Nihil hæc audias de præsentia phantastica & imaginativa: fidei docent verè & realiter esse præsentia, tam per verbum, quàm per sacramentum exhibita objecta, etiam si localiter & *ἀδίαςάτως* præsentia non sunt. Recurre, Lector, ad Exer. 106. §. 42. ubi ab *Animadv. νοινω-υία* spiritualis definitur, *intima Christi nobiscum conjunctio & unio per fidem*. Ecce intimè & præsentissimè Christus nobis per fidem conjungitur. Anne phantastica & imaginaria hæc est conjunctio, ubi locorū spatia intercedunt? Audiendus quoque hæc *Lutheranus Doctor, Scheckius*, qui contra *Schneppium*, præsentia substantiali & corporali, tanquam absurda, contradictoria & impossibili repudiata, spirituales & *ἐνεργητικὴν* nobis commendat, cujus supra quoque Exer. 105. §. 57. facta mentio. Idem inquam, præmissa & explicata distinctione præsentia *actus primi*, quo essentia rei per se præsens est, ut anima in corpore, Deus ubique, sol in cælo: & *actus secundi*, quo efficacia præsens est, etiam localiter absente essentia: quomodo sol in cælo manens, nihilominus in terra per operationem, nempe, illuminationem & calefactionem, est præsens: ita differit.

Corpus Christi gloriosum ut maximè sit spirituale: tamen spiritus non est: quoniam corpus non potest esse in corpore a substantia. Itaque actum primum corporis, seu Capernaiticum actum (nam Capernaita non nisi primum actum corporis Christi noscebant, vim & energiam salvificam ignorabant) impossibile est exper-

tem quantitatis esse, ut fingunt Ubiquitarii, qui corpus & humanitatem Christi essentialiter sine quantitate ubique esse dicunt, quemadmodum Divinitas sic expers partium ubique. Quod cum sit impossibile falsum, ut probavimus: ex necessitate sequitur, ut corpus Christi loco absens mediante virtute sacramentali in Eucharistia summentibus exhibeatur: Et hoc modo corpus sine quantitate exhiberi dicitur & non capernaiticè. Et hoc uno modo uno ad numerum corpore Christi nos omnes participare possumus impartibiliter, ut Cyrillus ait: quum alioqui participantes Capernaitico actu Christi corpus, non totum, sed partem, tanquam frustum totius, singuli accipiant & participant, omnes eundem numero solem ipsissimum accipimus oculis videndo ipsum, sed mediante actu secundo, id est, lumine, qui actus est impartibilis & ἀμερίς &. Quod si actu primo immediate sol inferret se oculis omnium, nullo modo videretur aut conspiceretur. Aut si actu primo sol orbem terrarum penetraret, ab ipso terra nequaquam vivificaretur: sed tota & universa natura rerum destrueretur. Similiter & caro oraliter & capernaiticè manducata non vivificat: unde nec corporalem ejus præsentiam fides desiderat.

Abire nos hinc nondum patitur Graverus, qui nil nisi absurda crepat, in absurdissimo suo absurdorum centone. In fasciculum colligemus absurda omnia, quæ hic glomorat, & veluti cæcias nubes, trahit oralis manducationis & ubiquitatis amore excæcatus & efferatus disputator. Si fides res absentes, futuras & præteritas facit verè præsentis, vel si fidei verè sunt præsentis, sequitur (1) futurum esse præsens. (2) præteritum esse verè præsens. (3) absens esse verè præsens. (4) creationem mundi, incarnationem Filii Dei, passionem Christi, vitam æternam, resurrectionem mortuorum &c. esse verè præsentem. (5) a fide res falsò apprehendi, non tales, quales sunt. (6) nullam esse fidelem spem, quæ non nisi rerum futurarum est. (7) nullam esse fidelem memoriam, seu recordationem, quæ non est rei præsentis. (8) Patres Veteris Testamenti non credidisse in Messiam venturum & futurum. (9) τὸ ἰσὶν esse causam τῷ τὸ ἰσὶν. Atqui consequentis omnia membra sunt absurda, pag 158, 159, 160, 161. §. 24.

Ex. 1. Grandis hæc dicæ non tantum orthodoxis scribitur à Graverò, sed etiam priscis Lutheranis sanioribus, quos §. 23. allegavimus: Imò & Patribus, Exer. 70 §. 20. Exer. 107 §. 8. 19. Exer. 108 §. 6.

2. Gemina est existentia, ut & præsentia: Una absoluta τῶν τὸ ἰσὶν materialiter consideratorum, in se ipsis extra suas causas, cum determinatione certi temporis & loci, existentium: respectu cujus alia dicuntur præterita, alia præsentia, alia futura, hoc vel illo loco: Altera relata τῶν τὸ ἰσὶν formaliter consideratorum, quatenus, tanquam objecta, ad fidei sensum, per ver-

bum & sacramenta, tanquam media, deferuntur & coram eo hoc modo existunt eique applicantur : quo respectu omnia sunt fidei præsentia, sive præterita, quoad absolutam existentiam, sive futura, & absentia. Quicquid enim fidei offertur, eo ipso, quo offertur per idonea media, coram eâ existere, eique præsens esse dicitur : unde etiam apprehenditur & applicatur. Cum igitur fidei omnia dicuntur esse præsentia, etiam quæ in se ipsis futura demum sunt aut fuerunt, ea intelligitur præsentia, quæ est existentia relatæ, & existentiam absolutam non mutat, neque circumstantiam temporis, aut loci. Unde patet, respectu membri 1, 2, 3, 4. *assumptionem* esse falsam : respectu 5, 6, 7, 8. *Connexi* consequentiam esse falsam : respectu 9, partim *assumptionem*, partim *connexum* esse falsum. Futura, præterita ; absentia, adeoque & creatio, incarnatio Filij Dei, passio, vita æterna, sunt verè præsentia, respectu existentia : *relata* per verbum & sacramenta suo modo procurata & per fidem apprehensa, quamvis, quoad existentiam *absolutam*, non sint præsentia. Neque falso res apprehendit fides, quando salva earum existentia absoluta, sive præterita, sive futura, eas apprehendit tanquam objecta in verbo & sacramentis exhibita. Spes apprehendit futura, quoad existentiam absolutam, etiamsi fides ea intuetur, quoad existentiam relatam, præsentia & apprehendit : unde ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων appellatur. Fidelis memoria & præsentia & præterita suo modo concernit : videantur, quæ Exercit. 108. §. 13. dicta sunt. Patres in V. T. crediderunt in Messiam venturum, quoad existentiam absolutam : Interim per verbum, sacrificia & sacramenta exhibitum, tanquam præsentem exceperunt. Denique fides non est causa τῆς πίστεως materialiter accepti : interim causa ejus dici potest, quatenus *formaliter* accipitur ; nil enim creditur, nisi cui actu fides applicatur : Pertinet huc, quod dici solet : *relata sunt sibi mutuo causa*. Sed absurditatum & subtilitatum pater, *Graverus*, nondum acquiescit :

Fides clamat, *promissionem* : ei promissa præsentem in presenti apprehendit & habet : rem vero promissam, ut futuram apprehendit & præsentem non habet. Qui igitur fidei vim hanc tribuunt, quam supra expressimus, cum promissione rem promissam confundunt turpiter, pag. 161. 162.

R. In *promissione* duo distinguendo sunt, *formale* & *materiale*. Illud sunt verba promittentia : hoc, res promissa & futura. Verba uti præsentia sunt, sive lecta, sive audita, fides tanquam præsentia accipit & habet : res etsi futuræ, quoad existentiam extra causas *absolutam*, apprehenduntur, tamen ipsâ apprehensione aliquo modo fiunt præsentes, quoad existentiam & præsentiam *relatam*, tanquam objecta suæ potentia, seu sensui spirituali, præ

præ quo sunt : quæ præsentia est spiritualis rerum loci temporisque intervallo corporaliter absentium : Instrumenta præsentia istius externa sunt verbum & signa visibilia de præsentibus res futuras exhibentia fidei. Nil hæc miramur contradictiones illorum, qui eam tantum desiderant præsentiam, quæ os impleri possit.

Porro clamat *Graverus* : *Sciant Calviniani, aliud esse verè & realiter præsens, aliud objectivè & intentionaliter duntaxat*, pag. 166.

R. Sciat verò magnus ille gentium Doctor, qui Philosophiam veram ubique crepat, omnibusque adversariis suis philosophiæ veræ ignorantiam exprobrat, malè opponi *verè & realiter*, *non objectivè & intentionaliter* : si quidem præsentia *intentionalis & objectiva* non est *falsa & imaginaria*, sed & ipsa *vera* suoque modo *realis*. Unde etiam ipsæ *species intentionales* inter *entia realia* à doctissimis philosophis numerantur, *Scot.* in 2. sentent. dist. 13. *Soncinat.* Metaph. 7. quæst. 9. *Zabarell.* lib. 1. de visu, cap. 7. *Tolet.* 2. de anima, quæst. 33.

Sed nondum est finis : *præsentia*, oggerit, *absentium vel præteritorum aut futurorum*, quæ, *secundum Calvinianos*, est *per fidem*, non est vera, sed *imaginaria* : ratio : *Quia fides absentia sibi imaginatur & ita tantum apprehendit rei absentis, vel futurae aut præterita imaginem præsentem*, pag. 165. & alibi.

R. Certè in fame dogma de exhibitoria *imaginaria* rerum cœlestium per verbum & sacramenta, de fidei res exhibitæ accipientis actu phantastico, seu imaginario. Tantamne credemus imaginationis esse vim, quanta prædicatur fidei ? Dic igitur, si hujus te dogmatis non pudet, per imaginationem Enochum fuisse translatum, ne mortem videret : per imaginationem mortuum Abelem adhuc loqui : per imaginationem accepisse Saram vim ad accipiendum semen & præter ætatis rationem peperisse : per imaginationem, Ægypto relicta & peracto pascha, Moysen transiisse mare rubrum : per imaginationem mœnia Jericho concidisse, regna de bellata, ora leonum occlusa, vim ignis extinctam, exercitus in fugam versos, imbelles robustos factos, mortuos ex resurrectione acceptos, per imaginationem Christum in corde nostro habitare, nos mundum vincere, Christum manducare & vitam æternam consequi, Heb. 11. v. 4. &c. Quis porro succenseat *Paracelsistis & Weigelianis*, exaltatam suam & thaumaturgicam phantasiam jactantibus ? Desiamus mirari *Paracelsisticam* imaginationem : miremur potius *Graverianam* ! Ita, scilicet, fides deformanda, ut in formis ille *manducationis oralis* partus formetur !

EXERCITATIO CVIII.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus impugnant Lutherani veram & realem corporis Christi in cæna Dominica assertam ab Orthodoxis præsentiam.

§. I.

EXiis, quæ contra veritatem ab Animadversoribus hætenus frigide & cavillatoriè sunt disputata, inferunt, *patere vanam esse gloriationem de corporis Christi in S. cæna reali & vera præsentia.* Probatum enim hætenus esse, non præsentiam, sed præsentiam, imaginationem eam esse: referri quoque à nobis præsentiam ad S. cæna finem, & sic, relictis siliquis, nucleum omnem, scilicet corporis & sanguinis Christi præsentiam, ex S. cæna adimi: Finem enim ad

*ibid. th.

161.

R. I. Realem & veram præsentiam, exclusâ corporali fictâ & imaginariâ, solidis theologia argumentis adstruxit: quorum nervos Animadversores reliquerunt illæsos, quamvis infestis eos dentibus petiverint. Majus est veritatis robur, quàm ut tam levi impetu & puerili insultu se prosterni patiatur. Non victoriam, sed falsam victoriæ, imaginationem retulerunt hi praliatores.

2. Solam finis præsentiam à nobis agnosci, planè falsum & fictum est. Imò verò si finem agnoscimus excludere media ad finem non possumus. Qui enim vult finem seriò & media vult,

3. Ecce verò siliquas hi theologi interpretantur, corporis sanguinisque Christi localiter & corporaliter absentium præsentiam & participationem spiritualement: nucleum verò eorundem non nisi corporaliter & *ἀδίασάλως in, cum & sub* symbolis præsentium & sub iis quorumvis communicantiū, etiam porcorum & canum, ora & *ἐπεὶ ὁδόντων* ingredientium *oralem manducationem*! Hæccene verò in Ecclesiâ Christi mysteria exaudiri! Nimirum, fideles in Veteri Testamento non nisi siliquis sunt pasti: quia sub symbolis sacramentalibus *ἀδίασάλως* præsentem Christi carnem non habuerunt, & oraliter substantiam ejus manducare non potuerunt. Lutherani cum Pontificis soli sunt beati, quibus *oraliter* vesci carne Servatoris nostri datum epulisque accumbere *Divinum*!

4. Etiam

4. Etiam finem de essentiâ instrumentorum esse è philosophis supra ostendimus. Atqui Animadversoribus nostris sacramenta sunt instrumenta. Nulla ei est cœna Domini, qui sine recordatione Domini symbola accipit.

Jam ad argumentorum suorum se convertunt defensionem, quam planè nullam esse hæc docebit *Exercitatio*.

Primum est: *Qui dicunt tantum distare verum Christi corpus & sanguinem à pane & vino cœnae Dominicae, quantum distat cœlum à terra, ij veram & realem corporis Christi in cœna præsentiam nullam agnoscunt. Atqui Calviniani &c. Ergo.*

Respondet Theologia, *propositionem* esse falsam, vel non nisi de locali & corporali corporis Christi propriè dicti præsentia veram; spirituales & objectivam præsentiam non impediri per localem distantiam rerum signatarum & signorum. Posse etiam corporalem admitti præsentiam, sed non nisi respectu symbolorum, de quibus in casu recto affirmantur res signatæ pag. 409.

Excipiunt Animadversores (1) *Ergo verum Christi corpus non erit corpus propriè dictum. Absonum! **

§. 2.

* ibid. th. ead.

R. Egregia verò consequentia! *Corpus Christi in cœna non est localiter & corporaliter præsens: Ergo non est corpus propriè dictum: Item: Aliquid quod Christi corpus impropriè appellatur, nempe panis Eucharisticus, in cœna est localiter & corporaliter præsens: Ergo Christi corpus propriè dictum nullum est. Item: Corpus Christi spiritualiter est præsens, hoc est, objectivè præsens existit spirituali per exhibitionem factam in verbo & sacramentis: Ergo Christi corpus propriè dictum corpus non est. Eligant aliquam ex hisce absconis & inconsequentibus consequentiis.*

Excipiunt (2) *Propositionem esse veram de omni præsentia sive corporalis ea sit, sive spiritualis, sive sit corporis, sive spiritus: Ad præsentiam spiritus arctam cum illa re, cui præsens est, unionem aequè requiri, atque ad præsentiam corporis **

* ibid. th.

R. I. Ita scilicet *propositionem* suam sufficienter probant: quia veram esse de quavis præsentia testantur, quam ego de quavis esse veram nego. Ad unionem eorum, quæ sibi dicuntur in hoc argumento & sacramento præsentia, provocant frustra. Nam & orthodoxi unionem adstruunt, quamvis præsentiam localem & corporalem, hoc est ἀδιασώτως, non admittant. Præsentia nobis esse & dici etiam ea, quæ aliquo à nobis intervallo distant, è communi omnium mortalium consensu supra ostendi. Solis hisce hominibus nihil est præsens, nisi quod ἀδιασώτως illis est præsens, nempe ut lavan-

ead.

tibus *aqua Salana* : Ita invicem sibi præsentes non fuerunt *Præses & Respondens*, ut & reliqui Collegæ, quando disputationibus hisce sunt defuncti : nisi fortè novo quodam more per circulum discumbentes *Præsidis* caput singuli Collegæ corporibus vel manibus suis attigerunt, quomodo singuli quidem ex parte *præsidi* præsentes fuissent, non tamen singuli singulis.

2. Non confundenda est præsentia spiritus cum præsentia spirituali : quia & propriè dictum Christi corpus spiritualiter fidelibus est præsens, ut supra vidimus : de spiritu jam non agimus. Cogitatio de *spiritu tuteiari* non est sine omni præsentia : quamvis sine *ἀδίαστος* præsentia esse possit.

§.3. Excipiunt (3) *præsentiam, ratione symbolorum sacramentalium, esse phantasticam, & mansuram talem, donec realis ex ea efficiatur* *.

* ibid. th. ead.

R. Præsentia sacramentalis in specie hæc appellatur : (nam & aliter terminus explicare potest) præsentia symbolorum sacramentalium, quæ ipsum Christi corpus & sanguis dicuntur esse, uti & verè sunt, quamvis impropriè. Hæc si phantastica est præsentia, phantastica erit quoque affirmatio corporis & sanguinis Domini de symbolis sacramentalibus : imò nulla ullius substantiæ in cœna *Lutherana* erit præsentia, nisi phantastica. *Præsentia sacramentalis* respectu symbolorum sacramentalium, quæ corpus & sanguis Domini appellantur, phantastica est, si Animadversoribus credendum : *præsentia spiritualis* corporis & sanguinis Domini propriè dictorum, phantastica est, si fides habenda Animadversoribus : *præsentia corporalis* eorundem *in, cum & sub* symbolis phantastica est, si scripturæ habenda fides & analogiæ fidei. Ita Domini cœna in merum phantasma transmutabitur. Nempe fructus hic est *oralis manducationis* !

§.4.

Excipiunt (4) *Syllogismum Wendelini* : *Panis est corporaliter in cœnâ Dominicâ : Panis est Christi corpus : Ergo Christi corpus est corporaliter in cœna Domini ; quatuor terminis laborare : In Minori tò est valere significat : vel predicatum corpus, accipi pro signis corporis : quod supra refutatum ajunt* *.

* ibid. th. ead.

R. 1. *Premissa* syllogismi mei ex institutione Dominica sunt petita, neq; alio à me sensu accipiuntur verba Domini, quàm quo ab ipso sunt prolata. Neque hoc mihi propositum est demonstrare, corpus Christi propriè dictum esse corporaliter & *ἀδίαστος* in cœnâ Domini : sed aliquid, quod Christi corpus appellatur, & sic sano sensu verè est Christi corpus, in cœnâ corporaliter esse : quam sacramentalem corporis Christi præsentiam appello & corporalem appellari posse concedo.

2. Syllogismum pro arbitrio formant ! quem ego non formavi. De signi-

significatione copulæ, *est*, & prædicati, *corpus*, suo loco egimus: nihil ab adversariis hætenus solidè refutatum vidimus. Interim hoc observet Lector, dari ab Animadversoribus hoc loco, copulam, *est*, capacem esse impropriæ: ita ut per eam quatuor termini in syllogismo esse possint. Atqui omnis vox capax impropriæ, capax quoque est tropi: siquidem *tropus est*, quando vox à propria significatione ad impropriam vertitur. Unde inferimus, posse propositionem dici tropicam, si copula ejus accipiatur impropriè, quamvis nec subiectum, nec prædicatum accipiatur impropriè. Probè hoc notent Animadversores, qui contrarium supra affirmarunt.

Secundum argumentum: *Quod fidei tantum adest, id non realiter, sed per contemplationem & imaginationem tantum adest: Atqui, secundum nos, in cæna corpus Christi propriè sic dictum fidei tantum adest: Ergo per imaginationem tantum adest.* §. 5.

Respondet Theologia, Propositionem esse falsam: apparere autem inde istis hominibus actum fidei non esse nisi contemplationem & imaginationem: cum longè præclarius de fide sentiat scriptura, H. br. 11. v. 1. Eph. 3. v. 17. 1. Joh. 5. v. 4.

Excipiunt () Propositionem non loqui de vera & salvifica fide, qua in fiducia consistit, sed de fide Calviniana, qua Christiani tanquam alis in cælum evolant, & oculis animi Christum contemplantur &c. De hac fide propositionem syllogismi intellectam à veritate non recedere, vel conscientia Wendelini teste*.

* p. 579. b
th. ead.

R. 1. De definitione veræ & salvificæ fidei hætenus inter nos & Lutheranos controversia non fuit. Compromittimus in definitionem cum ab alio tum à Matthia Hafenreffer, loc. theol. lib. 3. stat. 3, loc. 3. edit. an. 1612. pag. 366. traditam.

2. Christum Θεὸν ὁμοῦς verbo & sacramentis offerri & fide apprehendi inter nos & Lutheranos credidi in confesso esse: hac nos tanquam alis sublato in cælum evolare & Christum apprehendere, non alio sensu docemus, quàm sancti Patres docuerunt, quos supra allegavim⁹. Alia nobis affingi fides sine manifesta injuria & atroci calumnia non potest, neq; vera alia est: Cui si quæ recentior in Ecclesiis Lutheranis successit, certè non vera, sed imaginaria & falsa erit. Hujus fidei nostræ actus est apprehensio actualis Christi & omnium beneficiorum, tanquam objectorum ejus specialium. Hanc igitur fidem, hunc fidei actum, qui in nudam contemplationem & imaginationem, seu phantasiam, transmutant, veræ fidei vim nec norunt nec possident. Itaque propositionis limitatio planè frivola & nulla est. Quod si verò omnino phantastica & imaginaria fides in propositione intelligatur, assumptionem tanquam falsam & calumniosam negamus.

3. Intertm

3. Interim accipio hoc, quod veram fidem, quæ in fiduciâ consistit, veræq; fidei actum secundum, quo apprehenditur objectum fidei in verbo & sacramentis oblatum negant esse tantum contemplationem & imaginationem: quod sine ullâ distinctione cum *Gravero* & plurimis aliis recentibus *Lutheranis* hætenus affirmarunt. Absit ut aliam nos intellectam velimus fidem, quâ Christus cum omnibus suis beneficiis apprehenditur, nisi veram & salvificam, cujus præcipua pars est fiducia: cujus actum secundum nemo habere pro nudâ contemplatione & imaginatione potest, nisi cui spiritualis manducatio carnis Christi merè phantastica & imaginaria est. Hoc probè velim à *Lutheranis* observari. Quod si concesserint, uti salvâ in Deum pietate non possunt non concedere, sponte suâ corruet, quicquid hætenus adversus fidem à nobis in hoc negotio sacramentario, quoad præsentiam & manducationem spirituales corporis Christi propriè dicti, commendatam dixerunt & scripserunt.

§. 6.

Excipiunt (2) *Si de verâ fide res sit, propositionem ita formandam esse: Quicquid fidei tantum adest, sive fidei est objectum, nec de eo verbum revelatum testatur, quod propinquitate substantiali præsens sit, illud adest non realiter, sed tantum ratione promissionis* *.

* ibid. th. ead.

Re. 1. Ita non disputat *Graverus*. Pudet theologos hosce argumentationis *Graverianæ*: Pudet confessionis propriæ: quoties enim hætenus existentiam objecti localiter absentis præsensu fidei, & unionem ejus cum animâ fidei apprehendente, quæ ipsissima est præsentia spiritualis, phantasticam & imaginariam appellarunt?

2. Ita si formetur *propositio*, falsa erit. Quod enim ratione promissionis adest fidei, tanquam objectum reale per promissionis verbum oblatum fidei, id verè & realiter est præsensu fidei: quia aliàs verè & realiter apprehendi non posset. Præsentiam hanc & apprehensionem non impedit loci distantia, seu negatio propinquitatis substantialis.

3. Effugium de fide sola promissionem sine re promissa apprehendente, planè nullum, absurdum & falsum esse invictis argumentis supra demonstravi. Imò à fide quoque *Lutheranâ* alienum: nam & hæc res ipsas apprehendit, Christum cum omnibus suis beneficiis, non nuda tantum promissionis verba vel verba promittentia, quæ infideles quoque & Epicuri de grege porci auribus excipiunt & ad mentem transmittunt: sed ita, ut bona verbis promissa fide non apprehendant sibi que applicent.

4. Præsentiam & exhibitionem rerum cœlestium, quæ est & fit in verbo promissionis, negant esse realem. Quæ ergo & qualis erit? Nempe
phantastica

phantastica & imaginaria, quam supra veræ & reali opposuerunt. Egregia verò commendatio verbi divini, quod non nisi phantastica exhibitione miseris mortalibus illudit! Apage blasphemiam! Ita relabuntur ad absurdum, quod exceptione prima videri voluerunt declinare: quando veræ & salvificæ fidei actum negarunt esse imaginationem. Expressit ipsis absurditas confessionem veritatis, quam tamen illicò revocat *oralis manducatio*: cui assendæ omnia hæc dicuntur.

Tria scripturæ testimonia, quæ opposui contemplationi & imaginationi *Graveriana* (qua salvificam fidem jam pridem infamarunt *oralis manducationis* patroni, ut videre est apud *Sadelem*, de spirituali manducat. cap. 4. pag. 238. edit. in quart. an. 93. ubi phantasie hujus absurda persequitur) negant obstare *propositioni* reformatæ. Ego verò isti illa non opposui, sed *Graveriana* argumentationi, quam funditus evertunt. Quod enim est ὑπόστασις τῶν ἐλπιζομένων, per quod Christus in nobis habitat, quod mundum vincit, ejus certè actionem oportet esse prorsus *heroicam* & efficacissimam: qualis non est imaginatio & nuda speculatio: nisi fortè locus sit dandus *imaginationi exaltata Paracelsico-Weigeliana*, cujus tot miraculosi prædicantur effectus, quæ tamen nihil est φαντασικώτερον & vanius. Etsi verò aliquantò honestius sentire de fidei actu & apprehensione videri volunt Animadversores: tamen de eo pro dignitate ejus non sentiunt, vel hoc ipso loco, ubi ab *imaginatione phantastica* alieni volunt videri. Non enim ipsa objecta realiter, sed promissiones tantùm adesse fidei concedunt, ex falsissima hypothesi, quod verè præsens nulla sit substantia, nisi quæ ἀδιασάτως, vel propinquitate substantiali, præsens sit: quodque præsentia spiritualis non sit nisi imaginaria: quomodo ad prius absurdum relabuntur. Nam si existentia objecti præsens fidei est tantùm imaginaria, ipsa quoque exhibitio, quæ fit in verbo & per verbum promissionis, qua sensui offertur objectum reale, non nisi imaginaria erit, adeoque & apprehensio ejus non nisi imaginaria; spiritualis manducatio non nisi imaginaria. Et sic actus fidei aliud nihil nisi imaginatio erit, purisque imaginationibus & phantasie nostra salus conficietur. Ad hoc absurdum jam pridem corpore & animo cohorrui *Sadeel*. Huic absurdo meritò opponuntur magnifica illa fidei præconia, quorum paulò ante facta mentio. Et quidem ὑπόστασις non arguit tantùm certitudinem, sed vel imprimis arctissimam τῶν πιστῶν cum anima fidei unionem, quæ sequitur apprehensionem: unde emergit certitudo. Nos Christum in cælo sedentem manu contrectare non possumus (nedum ore) sed fide contingere possumus, inquit *Augustinus*. Item: Tangit Christum, qui credit in Christum: Item: Gressibus

m m m m

fidei

fidei in altum ascendimus. Fide nihil est potentius, inquit Chrysostomus. Item. Fides est scala à terrà in cœlum : loca supra allegavimus.

§. 7. *Testimonium Pauli ad Eph. 3. v. 17. ajunt manifestè ostendere, objectum fidei in eo ipso, in quo fides est, subjecto substantiali propinquitate prasens esse*.*
*ibid. th. ead.

& Absurdum, ante excogitatam *ubiquitatem & oralem manducationem*, nunquam auditum ! Post natam verò *ubiquitatem* planè necessarium. Per hanc enim propinquitatem substantiali corpus Christi non tantum est in credentibus, sed in incredulis quoque & impuris hypocritis : non tantum in *Simone Petro*, sed & in *Simone Mago*, fœdâ illâ Satanæ cloacâ : neque in hominibus tantum, sed & in omnibus *bestiis*, in omnibus *spiris, pomis, caseis, lapidibus, cantharis, funibus &c.* ut jam pridem *ubiquitatis Apostoli* scripserunt. Ex hac absurdorum *lernâ* me expedio. Loquitur Apostolus de inhabitatione salutari, qua in charitate radicati & fundati sumus : ad hanc inhabitationem non esse necessariam carnis Christi propinquitatem substantialem in homine, sic probo.

Quæ inhabitatio non tantum in N. sed & in V. Testamento locum habuit, ad eam non requiritur propinquitas substantialis carnis Christi. Atqui inhabitatio Christi per fidem in hominibus salutari non tantum in N. sed & V. Testamento locum habuit. Ergo ad hanc inhabitationem non requiritur propinquitas substantialis carnis Christi.

Propositionis ratio est : Quia propinquitas substantialis carnis Christi in V. T. esse non potuit, quando Messias nondum incarnatus fuit.

*Assumptio probatur : quia salus nemini contingit, nisi in quo Christus per fidem habitat, neq; per fidem habitat Christus nisi in eo, qui carnem ejus spiritualiter manducat, sine quâ nulla est salus, Joh. 6. v. 53, 54. Negare igitur fidelibus Testamenti veteris inhabitationem Christi per fidem, negare simpliciter iisdem manducationem carnis Christi, est salutem iis negare. Concedere verò salutem iis, est concedere iisdem inhabitationem Christi per fidem & manducationem carnis Christi. Eadem fuerunt salutis causæ in V. & N. Testamento. Si fortè veterum Patrum fidei non nisi umbra coniectitur : decurramus ad fideles, qui in statu humiliati Servatoris in N. T. ante *actualem ubiquitatem*, vixerunt, ad quos Pauli ad Ephes. 3. v. 17. dictum sine omni dubio quoque pertinet. Atqui sine omni propinquitate substantiali, quæ, de sententiâ plerorumque *Lutheranorum*, tum nondum fuit.*

§. 8. *Ex promissione Graveri reformatâ sic jam assumitur : Atqui Christi corpus, secundum nos, fidei tantum adest, nec de eo verbum revelatum testatur, quod propinquitate substantiali prasens sit ; hoc modo, inquiunt, negatur minor*.*
*ibid. th. ead.

& Parum

R. Patrum considerati sunt hi Disputatores. Non observant oppositi orthodoxis hoc argumentum, idq; peti ex hypothese nostrâ. Dum igitur *minorem* ipsimet negant, falsam nobis affingi hypothese confitentur, & sic non tantum se ipsos falsi damnant testimonij, sed & injuriam nobis faciunt. Est enim hypothesis nostra: *corpus Christi pro nobis in mortem traditum jam fidei tantum adesse & de propinquitate ejus apud nos & intra nos substantiali nullam in verbo Dei revelato extare test. monium.*

Verba institutionis, ad quæ provocant *, propinquitatem substantialem & *manducationem oralem* dignorum pariter & indignorum minimè probant: ut hæcenus vidimus. * *ibid. th. ead.*

Tertium argumentum: Si Christi corpus secundum nos verè esset in cænâ, utique secundum nos simul in pluribus locis esset. Atqui falsum consequens &c. §. 9. Ergo.

Respondet theologia, *connexum* esse falsum: quia præsentia spiritalis non infert *πολυτοπίαν*, sed sola corporalis, quæ fit per locorum *ἀδιασσίαν*. Sic objectum multorum simul est præsens sensibus, quod tamen in multis simul locis, quoad substantiam, non est.

Tuentur se Animadversores clypeo Meisneri contra Timplerum disputantis, nullamque nisi localem præsentiam & *ἀδιασσίαν* concedentis, Timplerum etiam stultitia & insania arguentis, quod solem non tantum præsentem, sed & corporaliter nobis præsentem esse scripserit. Cum tamen communis omnium sit vox, solem à nobis in terrâ degentibus longissimè abesse, & scriptura testetur cælos à terrâ exaltari *.

R. In propriâ causâ tanti facimus Meisneri, quanti Gerhardi testimonium: Judicat uterque non secundum veritatem, sed secundum affectum & præconceptam opinionem: falsâ uterque nititur hypothese: *præsentiam veram esse nullam nisi propinquitatem substantialem & ἀδιασσίαν præsentium.* Hypothese hanc communi omnium hominum consensui adversari jam ante ostendi. Objectorū præsensu existentia realis & vera est præsentia, quamvis localis intercedat distantia. Hoc qui negat, stultitiam & insaniam suam prodit, ut Meisneri utar verbis. Est autem Timplero corporaliter præsens substantia, quæ corpore suo præsensu existit & in sensum incurrit, quamvis immediatè sensorium non attingat. Interim terminum, *corporaliter*, ab aliis aliter accipi haud diffiteor. Illa verò Meisneri consequentia: *cælum terræ corporaliter præsens non est; Ergo nec homini in terrâ existenti præsens*: planè elumbis parumque sobria est. Dicitur enim cælum, vel potius sol, aut alia cæli pars visibilis, præsens homini in terrâ existenti, quia præsensu ejus est, & sensu

* *ibid. th. ead.*

& sensu apprehenditur, cognoscitur, judicatur: quomodo terræ, tanquam corpori *ὡς αὐτὸ σῶμα*, præsens dici non potest.

§. 10.

Sed invertunt argumentum Animadversores: ut sol præsens est hominibus, à quibus conspicitur, ita & Christus præsens est Christianis, præ quorum sensu spirituali existit. Sed sol hominibus, à quibus conspicitur, præsens est non verè ac realiter, sed per speciem visibilem. Ergo & Christus intellectui Christianorum fide illustrato præsens est non verè & realiter, sed per speciem tantum intelligibilem*.

* p. 579. c.
th. ead.

Ex. 1. *Propositio* non est simpliciter & absolutè vera. Quamvis enim aliqua sit inter *visum spiritualem* & *animalem* similitudo, quatenus præsentia objecti ad apprehensionem necessaria consistit cum distantia ejus locali: tamen magna in aliis est dissimilitudo. *Visus animalis* non capit nisi actu extra causas suas existentia, *spiritualis* etiam extra causas actu nondum existentia capit, modò per verbum aut signa alia exhibeantur. *Visus animalis* impedi facile potest, per loci intervallum nimium aut dispositionem mediij incommodam: *spiritualem* nulla impedit loci intercapedo. Cum *visu animalitatem* arctè non unitur τὸ ὁρατὸν, quàm cum spirituali τὸ νοητὸν, neque visus animalis est ὑποστασις τῶν ὁρατῶν, uti spiritualis est ὑποστασις τῶν νοητῶν &c.

2. *Assumptio* quoque simpliciter vera non est. Sol verè & realiter est præsens, hoc est, præ sensu oculorum existit, verè etiam & realiter videtur, quamvis toto à nobis cœlo distet, & quamvis non apprehendatur, nisi interveniente specie sensili. Quod igitur verè & realiter videmus oculo corporeo, id ante oculum est corporeum, & hoc modo ei verè ac realiter præsens est. Atqui solem verè & realiter videmus oculo corporeo, verè igitur & realiter est ante oculum corporeum, & hoc modo ei verè & realiter est præsens, non obstante loci intervallo: Imò quæ ἀδιάσπαστος præsentia sunt oculo, ne videri quidem possunt. Quo sensu verum est illud scholæ Peripatetica: *Sensile sensorio impositum non facit sensationem*. Idem ferè hæc accidit Lutheranis; quorum sensum spiritualem & visionem impedit ubiquitas & ἀδιάσπαστος illa corporis Christi præsentia oralis manducatio, quò minus rectè percipi æstimari marique cœleste hoc objectum possit.

3. Ecce quæso, quàm absurda est *Lutheranorum* assertio! *Christus fide apprehensus verè & realiter Christianis non est præsens*: verè igitur & realiter per fidem non habitat in cordibus fidelium: verè & realiter Christum non apprehendunt: verè & realiter Christum Hominem fide non manducant: verè & realiter non uniuntur & inseruntur Christo Θεοῦ ὁ σώμα. Absurda!

§. 11.

Quartum argumentum: Si ex sententiâ nostrâ propriè dictum Christi corpus

corpus per se verè adest in cœnâ aut visibiliter, aut invisibiliter adest: Atqui nec visibiliter, nec invisibiliter: Ergo: Assumptio probatur: Visibiliter non adesse: utrinque in confesso est. Invisibiliter non adesse, secundum nos, inde probatur: quia negamus corpus Christi alicubi invisibiliter esse posse.

Theologia negat partem assumptionis posteriorem, & dicit corpus Christi propriè dictum invisibiliter eatenus verè esse in cœnâ, quatenus verissimè & realissimè per fidem symbolo sacramentali adjunctam & confirmatam apprehenditur: etiamsi à loco cœnæ Dominicæ toto cœlo abest, quod pluribus explicat, pag 410.

Excipiunt (1) *Argumentum falsâ laborare hypothese, nimirum fidem symbolis sacramentalibus adjunctam & confirmatam esse causam præsentiæ Christi in cœnâ*.*

* ibid. th.

R. Theologia docet spirituales præsentiæ gradibus ead. absolvi. 1. existentia præ sensu spirituali nempe fide. 2. apprehensione per fidem. 3. unione cum homine fideli: secundi & tertij gradus causa fides est: primi non fides, sed exhibitio objecti, quæ fit per verbum & sacramentum, est causa. Hypothesin hanc supra ajunt esse refutatam: sed quod ajunt, falsum est: vana gloriatio est.

Excipiunt (2) *Cum W. præsentiæ corporis Christi ad usum S. cœnæ refert, satis superque innuere, se ex ipsâ cœnâ corpus relegare, & in eâ non imaginariam tantum, sed & nullam præsentiæ corporis Christi statuere*.*

S. 12.

* ibid. th.

R. 1. Non nullam, non imaginariam tantum, sed verissimam & realissimam à me præsentiæ statui, disertissimè loquuntur argumenta mea præsentiæ hanc asserentia, & solutiones argumentorum præsentiæ huic spirituali oppositorum. Contrarium mihi affingere non potest, nisi planè amens & infans.

2. Et quæ tandem illa est consequentia? *Præsentiæ corporis Christi refert ad usum cœnæ Dominicæ: Ergo satis superque innuit se corpus Christi ex cœnâ relegare.* Anne, quia propter usum in cœnâ præsens est Christi corpus, idcirco in eâ non est? Aut, quia aliquis præsentiæ gradus est usus vel pars usus, idcirco corpus ex cœnâ planè relegatur. Si ita licet argumentari, quid *oralis fiet manducationi*? Illane etiam è cœnâ hoc modo relegabitur, cujus tot & tam præclari prædicantur usus: propter quos instituta esse cœna Dominica dicitur? Ita argutantur, in terra *Australi* incognita.

3. Nullusne præsentiæ vestræ corporalis & oralis est usus, aut, quia usus ejus est aliquis, corpus Christi ex cœnâ relegatis?

4. Si fortè usus tantum, non autem corporis Dominici, præsentiæ

à me statui affirmant, manifestam mihi injuriam faciunt & se ipsos falso infamant testimonio. Contrarium enim theologia profitetur, tuetur & adversus omnes machinationes defendit. Tu judica, lector, quid adversus veritatem præsentiæ à theologia assertam & defensam hætenus præstiterint Animadversores.

§. 13.

Quarto huic argumento affine est illud *Graverianum*, in absurd. p. 134. *Christi corpus, juxta Calvinianos, nec localiter, nec illocaliter præsens est in sacra cœna: Ergo nullo modo realiter præsens est.*

R. Antecedens simpliciter verum non est: *illocaliter præsens* duobus intelligi modis potest, vel *ἀδιασάτως* & propinquitate substantiali præsens in loco, sine ullâ tamen commensuratione locati ad locum: vel ante sensum & objectivè præsens, p signum exhibitivum objecti intervallo loci, quoad substantiam, à sensu disjuncti. Priori modo illocaliter præsens in cœna Christi corpus negamus: posteriori non negamus.

Habet & alia idem *Graverus*, quibus omnem orthodoxis præsentiā extorquere magno labore & apparatu nititur. Nulla enim iis concedenda carnis Christi præsentiā, qui eam negant præsentiā, qua piorum & impiorum dentibus objicitur Caro Redemptoris, & intra septa eorum reconditur. Porro igitur audiamus absurdorum architectum, ita disputantem:

(1) *Juxta Calvinianos memoria rei cum ejusdem præsentiā stare non potest: Ergo corpus Christi, juxta eosdem, in cœna non est præsens, pag 155.*

R. Antecedens simpliciter & absque omni limitatione verum non est: videatur Exer. 91. §. 6. Exer. 103. §. 6. Probè hæc attendendum, quo sensu & modo Christus memoriam corporis sui pro Ecclesia traditi commendavit Ecclesiæ, & quo medio eam conservari voluerit. Sanè substantialiter & *ἀδιασάτως* in hisce terris apud Ecclesiam & singula ejus membra præsentis memoriam non commendavit, neque symbolum instituit, quod huic memoriæ conservandæ & corpori suo *ἀδιασάτως* unito substantialiter exhibendo serviret. Evidentissimum hoc est ex historia Evangelica: Instituit enim memoriale & symbolum sacramentale corporis ex hisce terris in cœleste sacrarium inferendi: veluti sponsus à sponsa abiturus memoriale relinquit sponsæ, quod absentis memoriam jugiter conservet. Symbolum illud in Ecclesia conservari & vigere non nisi ad id usque tempus voluit, quo corpus suum è cœlesti sacrario in hasce terras ad ultimum judicium esset relaturus. Cogitet jam pius lector, an memoria illa consistat, & consistere, debeat cum propinquitate substantiali & *ἀδιασάτως* corporis Christi? Annon illam excludat? Possè memoriam rei substantialiter absentis consistere cum præsentiā ejus spirituali,

spirituali, nos minimè negamus. Signum enim rei substantialiter absentis, cujus recens semper servanda est memoria, spirituales præsentiā promovet; quæ cum memoria amicè consentit.

(2) *Iuxta Calvinianos, absurdum est rei præsentis adventum expectari: Ergo absurdum etiam erit corpus Christi verè præsens adesse in cæna Domini: Ibidem.*

R. *Antecedens simpliciter & sine limitatione verum non est: Rei corporaliter & substantialiter ἀδιασάτως præsentis expectare adventum, omnino absurdum est: spiritualiter verò & objectivè præsentis adventum corporalem expectare, non est absurdum; imò divinæ promissioni planè congruum.*

(3) *Nos non sumus in eo loco, ubi nunc est caro Christi, ut Calviniani volunt. Ergo caro Christi in cæna præsens nobis non adest, pag. 1556.*

R. *Negatur consequentia; quæ à negatione corporalis præsentiæ ad negationem omnis præsentiæ, nulla est, rudis est: ut Graveri verbo uti mihi fas sit. Ruditatem doctus ille vir Calvinistis ubique exprobrat.*

(4) *Essentia carnis Christi à nobis verè abest, secundum Calvinianos. Ergo in cæna nobis verè præsens non est, pag. 156.*

R. *Quomodo verè abest, eodem modo verè præsens non est: abest autem corporaliter: Ita igitur nec in cæna præsens est. Quis contradicit? Anne vero propterea nullo modo verè præsens est? Non sequitur.*

(5) *Secundum Calvinianos, eodem modo caro Christi nobis est præsens in cæna, nec alia præsentiā, quàm Patribus in Veteri Testamento: Ergo nullo modo reali est præsens, nec in cæna exhibetur, pag. 157.*

R. *Consequentia negatur. Rationem reddit Graverus: Quia caro Christi in Veteri Testamento actu reali non fuit: quicquid autem actu reali non est, id nec actu reali exhibetur, nec actu reali præsens esse potest.*

R. *Carnem Christi in Veteri Testamento nullo modo realiter fuisse negamus; etiam si λόγος eam in Veteri Testamento nondum formaverat, sibi que hypostaticè univerat. Si nullo modo realiter & verè fuit, etiam nullo modo ab origine mundi Agnus Dei verè mactatus fuit: nullo modo verè in verbo, sacrificiis & sacramentis exhibitus: nullo modo verè caro ejus à fidelibus manducata: quæ omnia sunt falsa & scripturæ contraria. In sacrificiis igitur mactari Agnum Dei fides vidit: in verbo sacrificiis & sacramentis exhibitum fides apprehendit & apprehendendo verè & realiter manducavit, non obstante temporum locorumque intervallo, quod ab objecto suo per verbum & sacramenta exhibito fidem non abstrahit: Sic igitur arguo:*

Quod

Quod in Veteri Testamento realiter fuit manducatum, id in Veteri Testamento actum aliquem realem habuit? Atqui caro Christi in Veteri Testamento realiter fuit manducata: Ergo caro Christi in V.T. actum aliquem realem habuit.

Proposit. prob: Quia realiter manducari non potest, quod actum realem planè nullum habet: *non entis*, inquit *Graverus*, *accidentia realia sunt nulla*:

Assumptio prob: Quia realiter fide fuit apprehensa, fidelium famem spirituales sedavit, iisque vitam æternam dedit: quæ nulli obtingit nisi manducanti carnem Christi, Joh 6.v.53.

(6) *Corpus Christi, secundum Calvinianos non est ibi, ubi est fides: Ergo non est verè præsens fidei*, pag. 164. Antecedens prob: Quia secundum eos fides est interris: *Corpus Christitantum in cælo*.

R. Inviçtum hoc argumentum jactat *Graverus*, pro more: sed antecedens simpliciter verum non est: neque probatio simpliciter vera: Christi corpus *substantiali propinquitatè & corporaliter* non est ibi, ubi fides est: hoc enim modo tantum in cælo jam est: Interim *spiritualiter* est, ubi fides est, præsensque fidei sistitur per verbum & sacramentum, in quo verè exhibetur, apprehenditur, manducatur, nobisque arctissimè unitur, etiam sine contactu corporeo & locali.

(7) *Si corpus Christi non nisi fidei nostræ est præsens, utique non ipsum corpus verè præsens est in cæna, sed tantum imago & species ejus: Atqui verum primum, secundum Calvinianos: Ergo & posterius*, pag. 163.

R. *Connexum* est falsum: Christi caro in V. Testam. non nisi fidei fuit præsens: Ergo tantum imago & species ejus præsens fidelibus fuit? Absurdum. Sic enim pro carne umbram tantum & imaginem apprehendissent & manducassent: adeoque vitam æternam obtinuissent, non per carnem Redemptoris, sed per umbram & speciem intentionalem. Quid cogitari absurdius possit? Inter *absurda absurdorum absurdissima*, *Graveriana absurda*, hoc non est postremum. Ministrant quidem sensui & intellectui species, sed actio sensus & intellectus non terminatur in specie intentionali, sed in ipso objecto reali, quod sentire & intelligere dicimur. Localiter absentem amamus non umbram & speciem, quamvis non sine specie.

S. 14.

Sed non minori fiducia in arenam alter descendit Goliath, *Menzerus*, qui negat *Sacramentarios* credere, vel, salvis suis hypothæsis, posse credere, vera esse, quæ *Articulo X. August. Confess.* de sacra cæna dicuntur, nimirum, *quod in ea corpus & sanguis Christi verè adsint & distribuantur vescantibus: &*

non tantum dentur & sumantur à bonis, sed etiam à malis Christianis, Tom. 3. Giesl. disp. 7. th. 4.

R. Quam Articulus X. *August. Confess.* corporis Christi in S. cœnâ præsentiam & distributionem, ex Dei verbo, asserit, eam orthodoxi credunt, & salvis suis hypothecis, possunt credere, quamvis hic ubique varius & oralista contradicat. De indignorum manducatione suo loco: neque de *Articulis Smalkaldicis & Catechismo Lutheri*, cujus quoque fit mentio, jam laboramus. De *concordia Wittenbergensi* suo quoque loco. Jam elenchos *Menzelianos* breviter excutiamus. Argutatur *Menzerus*.

(1) Ex *Calvinianâ* definitione sacramenti: Christi corpus & sanguis non est sacramentum, neque pars essentialis sacramenti: Ergo in eo corpus & sanguis Christi verè non adsunt, nec vescentibus distribuuntur: Antecedens prob: Quia sacramentum *Calvinianis* est signum visibile: corpus & sanguis non est signum visibile: corpus & sanguis est res signata; sacramentum non est res signata: neque signatum est pars essentialis sui signi, th. 5.

R. Non eodem modo ab omnibus accip. sacramentum suo loco ostendimus: Nos sententiam eligimus eorum, quibus sacramentum propriè acceptum est signum: vide *Exercit. 76.* quam in sententiam, *Lutheranos* quoque concedere, ibidem ostendimus: quamvis interim suo sensu in sacramento agnoscamus rem terrenam & cœlestem: quia signum non est sine re signatâ. Unde sacramentum quandoque sumitur pro aggregato ex re terrenâ & cœlesti. Ex nostra igitur hypothese consequentiam negamus: quæ probanda *Menzero* fuerat. Potest signatum esse præsens signo, vel per signum præsens signatum; etiam si signatum non est signum, vel pars essentialis signi.

(2) Ex *Calvinianâ* definitione cœnæ Dominica, quæ producit ex *Piscat. 2. Volum. disp. 16, pag. 3 8.* & solius panis & vini in cœnâ præsentiam & corporalem fruitionem adstruit: corporis verò & sanguinis Christianum præfigurationem, th. 6.

R. Corporalem præsentiam corporis & sanguinis Christi propriè dictam, cum & sub pane à nobis nullam agnosci, extra controversiâ est: omnem verò præsentiam veram à *Piscatore* in definitione negatam, planè falsum est: Agnoscit nos nutriri & vivificari per corpus & sanguinem Christi: quod fieri sine verâ præsentia non potest: nihil enim verè nos nutrit, nisi quod verè apprehendimus & nobis uniendo præsens facimus.

(3) Ex *Calviniana* verborum Christi interpretatione: Edite referunt ad solum panem: Hoc, ad solum panem: Est, exponunt alii significat: alii corpus, n n n n signum

signum corporis : adeoque corpus & sanguinem Christi in verbis substantiam cœnæ exprimentibus negant contineri & præsentia esse, th. 7.

R. Negatur partim *antecedens*, partim *consequentia* : omnes verbis integram substantiam cœnæ exprimentibus contineri quoque corpus & sanguinem Christi docent : nec simpliciter jubemur oraliter edere panem Eucharisticum, sed cum *recordatione* Domini, seu corporis & sanguinis pro nobis traditi. Neque *significat*, vel *signum est*, planè excludit corpus & sanguinem Christi ; sed utrumque ad utrumque refertur. Panis enim significat & exhibet corpus, quod spiritualiter manducandum : Panis est signum & medium corporis spiritualiter manducandi.

(4) *Ex Calviniana collatione sacramentorum V. & N. Testam. Ajunt enim eodem modo in cœna præsentem esse Christum, quo Patribus in V. T. fuit præsens : Atqui substantialiter is non fuit præsens : quia nondum fuit homo factus : neque pars fuit sacramentorum V. Testam. thes. 3.*

R. Eadem hæc est ratio cum *Graveriana* quinta. Veterum sacramentorum rem signatam Christum non fuisse, falsissimum est : non minus fuerunt vetera sacramenta sigilla promissionum Evangelicarum, quàm nova : Christus fuit Agnus ab origine Mundi mactatus : vide *Exercitat. 82. §. 2. &c.*

(5) *Ex Calviniana collatione præsentia Christi in verbo Evangelii & in sacra cœna : Non alia ipsis est præsentia Christi in cœna, quàm qua in Evangelio promissa est : quæ spiritualis tantùm est, solius fidei : Ergo veram corporis & sanguinis Christi præsentiam in cœna nullam credunt, th. 9.*

R. Absurda est consequentia & planè *oralis*. Anne, quæ in Evangelio nobis promissa est præsentia, non est vera, quia spiritualis ? Aut amplius aliquid obsignant sacramenta, quàm verbum promittit & exhibet ? Ad hæc absurda adigit *Oralitas*.

(6) *Ex Calviniana descriptione manducationis spiritualis : quam dicunt fieri in cœlo, quo jubent elevare fidelem animam & ibi apprehendere carnem & sanguinem Domini, th. 10.*

R. Manducatio non fit in cœlo, sed intra animam fidelem : effici- bus localiter & corporaliter in cœlo est : uti visio non fit extra oculum sed intra oculum, quamvis objectum visibile localiter & corporaliter vel in cœlo sit ; in quo existentia & maximo locorum à nobis distantia intervallo videmus sidera. De fide absque desertione corporis in cœlum se elevante, vide *Exercitat. 107. §. 8. 21.* Hanc verò absentia omnimoda nullo modo evincitur.

(7) *Ex.*

(7) *Ex Calviniano dogmate de indignè manducantibus: quos ajunt percipere sola elementa, panem & vinum, th. 11.*

R. Neq; hinc evincitur omnimoda absentia rerum cœlestium: quamvis capere eas indigni, propter defectum organi, hoc est, fidei, non possint. Præsentiam objecti visibilis non tollit cœcitas aut visionis negatio.

(8) *Ex blasphemia quorundam Calvinistarum voce de sanguine Christi in cruce effusi; quem dicunt computruisse. Quod verò amplius non existit, non potest esse pars sacra cœna, neque verè bibi & præsensesse, th. 12.*

R. 1. Planè singularis est illa sententia, Ecclesiæ nostræ non imputanda neque confessioni nostræ inferenda: quæ tamen blasphemix nondum est convicta. 2. Si, quod olim nondum extra causas suas existit, tamen res signata sacramenti fuit; quid nî & id esse possit, quod ex aliquorum sententiâ, esse desit? Fuit autem Agni paschalis res signata, Christi corpus & sanguis. Sic & Christi passionem atque mortem verbo oblatam fides apprehendit, sibi applicat & præsentem sistit: quamvis esse jam dudum desierit, neque unquam reditura sit. Si igitur ex signo & signato fit totum aggregatum, & signatum esse potest, quod actu non existit: quid nî & pars esse possit?

(9) *Ex argumentis Calvinianorum, quæ præsentia corporis & sanguinis Lutherana opponunt, & depromunt ex proprietatibus veri & humani corporis, ex abitu ex hoc mundo, ex ascensione in cœlum, ex absurdis &c. th. 13.*

R. Evertunt argumenta illa præsentiam Lutheranam & oralem, non sacramentalem & spiritualem, quæ & ipsa est vera ac realis.

(10) *Ex approbatione Calvinianâ Berengarii Wiclefi, & similium, qui se opposuerunt doctrina de substantiali corporis & sanguinis Christi præsentia in cœna, th. 14.*

R. Rectè illi se opposuerunt orali præsentia: interim veram & spirituales nobiscum asseruerunt; contra Ecclesiam pontificiam.

(11) *Ex Calviniana allegatione Patrum, qui absentiam corporis Christi videri possunt stabilire, th. 15.*

R. Impugnant Patres præsentiam oralem: propugnant spiritualem: utrobique nos habent assentientes.

(12) *Ex Calviniana depravatione quorundam dictorum Lutheri, Brenzii & aliorum; quæ eò torquent, ut videri debeant confirmare corporis Christi à cœna absentiam, th. 16.*

R. Loca illorum nulla depravamus, sed rectius aliquando sensisse, ab orali præsentia alienos, disertis ipsorum verbis ostendimus.

(11) *Ex Zuingliana discessione à confessione Augustana.*

R. Non tam discesserunt illi à Confessione August. quàm à Capernaiticâ, oraliq; interpretatione.

(14) *Ex confessionibus Calvinianorum corporis & sanguinis Christi præsentiam negantium.*

R. Non negant, nisi Capernaiticam & oralem præsentiam. Hactenus elenchi Menzeriani.

EXERCITATIO CIX.

Vindicatur & defenditur descriptio spiritualis & sacramentalis manducationis.

§. 1.

Theologia th. 17. lib. 1. cap. 23. Rem signatam signo ceremoniali respondentem explicat : cujus Explicat. 1. manducationem spiritua-
lem. 2. Sacramentalem describit. Nauseam corrupto Animadverso-
rum stomacho concitat salutaris hic cibus. *Et initio quidem falsam hypothe-
sin, de natura sacramentorum, quoad actus principales & ministeriales, in simi-
litudine, analogia & representatione consistentem, disputat. 9. destructam glo-*

* ibid. th. *riantur* *.

th. 162.

Sed falsa, vana gloriatio est : neq; expers calumniæ narratio : non enim solum nos significationem & representationem profiteamur, sed & obsignationem atque exhibitionem, quamvis diversam à *Lutherana*.

Spiritualement manducationem ita describit theologia : spiritualiter Christi corpus manduco & sanguinem ejus bibo, quando credo 1. Christum corpore suo pro me esse passum & suum pro me fuisse sanguinem tam certò, quàm video sacrum in cœna panem mihi frangi & porrigi, vinumque infusum mihi præberi. 2. Propter Christi passionem & sanguinem fustum remitti mihi peccata mea & vitæ æternæ me participem fieri, quàm certò video & sentio me participem fieri panis & vini, quibus conservari solet animalis vita. 3. Me Christo per fidem & Spiritum sanctum uniri & membrum spirituale corporis ipsius tam certò esse, quàm certò scio & video panem vinumque corpori meo uniri & in meam substantiam mutari.

§. 2.

Excipiunt (1) *Præsupponi falsam hypothesin, de primario symbolorum sacramentalium officio consistente in representatione, quam falsam esse jam dudum*

* p. 579. d *pronunciaverunt* *.

th. ead.

R. Præ-

R. Prasupponitur *ψευδολόγημα* de sola representatione, adversus quod jam dudum protestati sumus. Interim etiam, quæ vera sunt, falsitatis nomine ab Animadversoribus hæcenus traducta vidimus.

Verbis illis meis: *Quam certò video sacrum in cœna panem &c. hæc substituunt. Quam certò scio cum sacro illo pane & vino mihi porrigi sanctissimum Christi corpus, sanctissimum Christi sanguinem: tam certò scio me participem fieri sanctissimi corporis & sanguinis Christi unà cum pane & vino benedicto: verbis hæc substitutis, concedunt hoc modo manducationem spiritualem rectè describi*.*

§.3.

R. Hæc Animadversorum verba facilè admitto; concedo enim cum pane & vino mihi exhiberi adeoque porrigi Christi corpus & sanguinem: concedo participem me fieri non tantum panis & vini, sed & corporis atque sanguinis Domini. Quis enim orthodoxorum unquam negavit, præter panem & vinum, exhiberi quoque corpus & sanguinem Domini propriè dictum? Quis negavit in usu cœnæ sacrae legitimo, præter panem & vinum, ipsum quoque corpus & sanguinem Domini propriè dicta accipi, manducari, bibi? Hæc si acquiescerent, restitui pax Ecclesiæ posset, nec verbum amplius adderent orthodoxi. Sed *latet anguis in herba*. Porrectionem seu exhibitionem, acceptionem & manducationem requirunt corporalem & oralem: quæ *ἀδίασάτως in*, cum & sub pane præsens Dominicum corpus propriè dictum manu porrigitur, ore excipitur & propriè atque oraliter manducatur tam ab infidelibus, quam à fidelibus, quamvis non nisi à fidelibus spiritualiter accipiatur & manducetur. A corporali verò, orali & propriè dicta manducatione corporis Domini propriè dicti animis pariter & corporibus abhorremus: Spiritualem manducationem aliter non accipimus, quam olim accepit Lutherus, conc. super 6 cap. Johan. *Carnem Filii Dei manducare & sanguinem bibere nihil aliud est, quam ut credam carnem ipsius pro me datam & sanguinem pro me effusum esse, & ideo spiritualem hanc manducationem esse oportet: omnia orthodoxè.*

* ibid. th. ead.

Habent tamen porrò, quod desiderent. *Ajunt me affirmare manducationem spiritualem esse partem manducationis sacramentalis: contra quod ita disputant.*

§.4.

Quod eo fine est institutum, ut alterum significet, promoveat atq; obsignet, illud ab eo, quod significat, obsignat & promovet, ut res à suo fine distinguitur. Atqui usus symbolorum, seu manducatio sacramentalis (ex hypothesi IV) eo fine est instituta, ut manducatio spiritualis significetur, promoveatur, & obsignetur: Ergò manducatio spiritualis a manducatione sacramentali ut finis à re distinguitur.

Unde porrò arguunt : Quæ res & finis rei differunt, illa non sunt unius rei partes essentielles seu integrales. Atqui manducatio sacramentalis & spiritualis differunt ut res & finis rei. Ergo.*

* ibid. th. ead.

R. 1. Impingunt Animadv. in ipso limine. Affirmare me manducationem spiritualesse partem manducationis sacramentalis, falsum est. Verba mea, quibus hoc innui ajunt, pag. 416. hæc sunt. *Si demus Adversariis, manducationem sacramentalem esse totum quiddam, duabus veluti partibus constans, manducatione panis & manducatione corporis seu carnis Christi.* Querentibus : *An Joh. 6. agatur de manducatione sacramentali ?* Respondebitur, *non agi de totâ, sed tantum de alterâ ejus parte &c.* Vides, Lector, hypotheticè me loqui, & quidem hypothesein adducere non meam, sed adversariorum, quibus sacramentalis manducatio est comestio oralis & panis Eucharistici, & corporis Dominici *in, cum & sub pane* : quam nos fallam & absurdam judicamus. Ex mea verò sacramentalis manducationis definitione, quæ occurrit, pag. 417. explicat. 2. palam est, spiritualesse manducationem sacramentalis partem à me non constitui. Lector ipse verba mea ponderet, quæ obscuritatis nihil habent. Quorsum igitur laboriosa disputatio ?

2. Si maximè scripsissem & etiamnum scriberem, quod tamen nec scripsi, nec scribo, manducationem spiritualesse in usu cœnæ Dominicæ legitimo esse partem manducationis sacramentalis, aliter tamen acceptæ & definitæ, quàm à me loco allegato est accepta & definita, syllogisticum Animadv. apparatus non formidarem. Primus syllogismus informis est : conclusio è præmissis non inferitur, secundum artis normam. In primâ figurâ subjectum *Assumptionis & subjectum* conclusionis idem est : hæc diversa sunt : Sic igitur è præmissis inferendum erat : *Ergo sacramentalis manducatio à spirituali, ut res à fine, distinguitur.* Quamvis res eodem redeat, tamen deformitas syllogismi propterea non excusatur, neq; condonanda Aristarchis, qui formæ vitia exagitant etiam quæ non sunt.

3. Ejusdem primi syllogismi *assumptionem* negarem : si ante scripsissem, manducationem spiritualesse partem manducationis sacramentalis. Sic enim aliter accepissem & descripsissem manducationem sacramentalem, quàm accepi & descripsi. Nempe per eam *aggregatum* intellexissem ex manducatione *orali* panis Eucharistici & *spirituali* corporis Dominici, uti Lutheranis eadem aggregatum est ex manducatione *orali* geminâ, unâ panis, alterâ corporis Christi. Ex hac verò hypothese omnino falsa esset primi syllogismi *assumptio*. Neq; n. spiritualis manducatio esset finis totius aggregati, sed partis tantum

tantum ejus, nempe *manducationis oralis* Eucharistici panis, velut & *Lutheranis manducatio oralis* panis Eucharistici est medium ad *manducationem oralem* corporis Dominici.

4. Secundi syllogismi *propositio* simpliciter & universaliter vera non est. Nihil impedit, quò minus ea, quæ se habent ut res & finis, possint dici partes, respectu alicujus tertij totius, præsertim *aggregativi*, quod è diversi generis & ordinis partibus latissimo significato acceptis conflatur: nempe ex substantiis & accidentibus, causis & effectis, destinatis & finibus. Sic, exempli gratiâ, Dominica cœna est totum aggregatum constans è substantiis & actionibus, vel ceremoniis: & actionum quidem, quæ ad *totius aggregativi* pertinent integritatem, aliæ destinatorum aliæ finis habet rationem. Sic inter alias, primæ institutionis partes erant fractio & distributio, quarum hanc illius esse finem ipsi modò contendunt *Lutherani*. Sic & distributionis finis est manducatio, quæ tamen propterea non desinit esse pars sacramenti. Imò & totum essentialè principalius ita dictum admittit partes, quarum una alterius est finis. Materiam enim finem esse formam & propter formam esse materiam, tritum est in Philosophiâ *peripateticâ*. Hoc tamen non obstante, materia & forma partes sunt totius essentialis. Anne corporis humani partes non sunt, quæ propter alias sunt? Quod ajunt, finem, salvâ essentiâ & integritate alicujus rei, abesse posse; neque verum est simpliciter & universaliter, ut supra vidimus, neque ad rem præsentem facit. Non enim heic est sermo de fine totius & integri sacramenti, sed de fine partis alicujus integralis, qui & ipse, respectu totius, habet rationem partis. Symbola sacramentalia *Lutheranis* sunt propter res signatas: & nihilominus *Lutheranis* tam res signatæ quàm signa sunt partes sacramenti.

5. Ejusdem secundi syllogismi *assumptio* quoque simpliciter & quovis respectu vera non est. Manducatio sacramentalis, quam mihi admittunt *Animadversores*, non quam ipse in Theologiâ descripsi, à spirituali non differt, ut res à fine, sed ut totum à parte; quamvis à parte totius, nempe manducatione spirituali, *oralis manducatio* symboli sacramentalis, & ipsa pars, differat tanquam res à fine. Ecce, ut evanescat apparatus syllogisticus!

Cap. Johan. 6. de spirituali manducatione carnis Christi agi inter me & A, in confesso est*, de hoc tantum controversi ajunt, an illa manducatio sit sacramentalis vel pars manducationis sacramentalis? Quod negant, ex hypothesi mea, & è verbis institutionis, edite, bibite: quibus alias duplex esset affingendus sensus, proprius & metaphoricus: quod absurdum judicant*.

§. 5.

* p. 58c. a
th. ead.* ibid. th.
ead.

§. I. Man.

Re. 1. Manducationem, quæ Joh. 6. describitur, non esse sacramentalem, eo sensu, quo sacramentalem definit Theologia, expressè fatetur theologia hisce verbis: *Lubentes fatemur in eodem capite non agi de manducatione sacramentali, qua sequenti explicatione describitur*, pag 416 quo autem sensu pars dici possit manducationis sacramentalis, si aliter terminum accipias, ibidem disertè docetur § *si demus hoc adversariis*. Quocunque autem sensu accipias manducationem sacramentalem, ad eam pertinet spiritualis, quæ Joh. 6. describitur. Unde ipsi quoque *Lutherani*, ad explicandam cœnam Dominicam, assumunt caput hoc sextum: Videantur allegati autores *Anat. Mass* part. 4. v. 18. pag. 172. *Mylius* in disp. de signo & signat. th. 37. *scribit manducationem spirituales esse rem signatam in cœna Domini*: quod concoquere *Hofmannus* non potuit. Sacramentalis *Lutheranorum* manducatio nullum in institutione præsidium habet.

2. Probatio ex verbis, *edite, bibite*, non est magni ponderis. Uni vocabulo ad res diversas relato diversos posse sensus competere minimè absurdum est: neque quicquam supra allatum, quod sententiam nostram læderet: An eodem significatu *edite*, respectu panis Eucharistici & corporis Christi, accipiant *Lutherani*, supra vidimus, & deinceps videbimus. *Oralem* in ore habent *manducationem*, ita explicant, ut nihil minus sit, quàm *oralis* & propriè dicta: etsi absurdum cum *orali propriè dicta* conjunctis meritò urgentur, quantisper τὸ ἐν τῷ urgent & propriè dictam, respectu carnis Christi propriè dictæ, jactant.

§. 6.

Excipiunt (2) *Ex Wendeliniana spiritualis manducationis descriptione*, & illis verbis: *Quibus concedit, manducationem spirituales esse totum quiddam, duabus veluti partibus constans, manducatione panis & manducatione corporis, seu carnis Christi, concludi duo: 1. eos Calvinianos, qui vel ex malitia, vel ex ignorantia affectata, vel ex ignorantia per negligentiam supinam & crassam præfactè substantialem corporis & sanguinis Christi præsentiam negant, integrum cœna sacramentum non accipere. 2. nullum Calvinianum, salvis religionis suæ hypo-*

* *ibid. th. thesibus, integrum sacramentum accipere* *.

163.

Re. 1. Rursus in limine impingunt miserè. Ubi extant illa mea verba, quibus concedo, *manducationem spirituales esse totum quiddam &c.* ? Nuspiam. *Πευδολόγημα* est Animadversorum: Nisi forsàn mendum est typographi. Imò nec sacramentalem manducationem esse totum quiddam &c. Categoricè affirmo, sed ex hypothesi *Lutheranorum*. Quid mihi sit spiritualis, quid sacramentalis manducatio, Lectori *Lutherano* ignotum esse nequit, nisi fortè laboranti vel ex *malitia*, vel ex *ignorantia affectata*, vel ex

ignorantia

ignorantia per negligentiam supinam & crassam. Eligant sibi aliquam ex hisce suis ignorantibus Animadversores.

2. Porismata, quæ h. ferunt, duo, sunt duo Animadversorum magna *ψευδολογήματα*. Substantialem corporis & sanguinis Christi in cenâ præsentiam, hoc est *αδιασπασίαν*, in, cum & sub pane atque vino, quotquot è nostris theologis negant (negant autem omnes) optimâ scientiâ & conscientiâ negant. Igitur malitiam, ignorantiam affectatam, & ignorantiam ex supinâ crassâq; negligentia iis remitto, qui præsentiam istam affirmant, quæ penè omnes fidei articulos labefactat & è diametro cum Domini cenâ pugnat. De integritate sacramenti supra egimus in doctrinâ generali, *Exercit. 76*. Integrum sacramentum sive accipias tantum pro signo sacramentali ad rem cœlestem relato, sive pro complexo ex signo & re signatâ, integrum accipiunt, quicumque cum fide accipiunt. Signata res infidelibus quoque offertur, quamvis eam ex defecto organi non accipiant. Jam utrumque *ψευδολογήμα* probantes audiamus.

*Quicumque non utroque manducationis sacramentalis objecto vescitur, ille non integrum accipit sacramentum: Atqui illi Calviniani, qui vel ex malitia, vel ex ignorantia per negligentiam crassam & supinam. 2. Omnes Calviniani, salvis suæ religionis hypothesebus ac principiis, non utroque manducationis sacramentalis objecto, sed unico tantum, nimirum pane, vescuntur. Ergo.**

§.7.

R. I. Major geminâ nititur falsa hypothese, quarum una est de objecto manducationis sacramentalis; altera de sacramenti integritate. Sacramentalis manducationis, uti theologia eam describit, objectum non est nisi res terrena, quæ sola oraliter & sacramentaliter à nobis manducatur. Integrum sacramentum mihi cum *Augustino* & aliis multis non est *σύνθετον* ex re terrena & cœlesti: quamvis terrena ad cœlestem semper referatur, & hoc respectu à me quoque materia gemina, nempe interna & externa, agnoscat: sed symbolorum sacramentalium in usu complexum, ut videre est in *Exercitat. 76*. Interim nullo præsentis causæ damno utraque adversariis dari potest hypothesis.

* p. 580.
th. ead.

2. *Assumptio* (quæ ex ignorantia per negligentiam crassam & supinam mutila & manca est: sunt enim post verba, *crassam & supinam*, omissa sequentia: *præfacte substantialem corporis & sanguinis Christi præsentiam negant*;) & ipsa falsissimam supponit hypothesein; nempe aliquos ex orthodoxis præsentiam *Lutheranorum* substantialem & oralem negare, vel ex malitia, vel ex ignorantia affectata, vel ex ignorantia, per negligentiam crassam & supinam. Optima, ut ante dixi, scientia & conscientia eam negant omnes docti & pii.

3. Eadem *assumptio*, respectu partis posterioris, falsissima quoque est: Imò si qui essent, qui per ignorantiam, sine certa scientia, negarent præsentiam illam corporalem & oralem, nudo tamen soloque pane propterea non vescerentur, modò vera essent præditi fide.

Sed offerunt se ad *assumptionis* probationem: audiendi igitur: prius membrum ita probant:

§. 8.

Alterius sacramentalis manducationis objectum est corpus & sanguis Christi, quæ edi & bibi W. dicit: quando credimus Christum corpore suo pro nobis esse passum, & suum pro nobis fuisse sanguinem: nobisque propterea remitti peccata: quibus verbis doceri ajunt, manducationem spiritualem consistere in fide (vel patius actu fidei) in qua requiritur assensus verbo Dei præbitus, fiducia in Christi meritum. Fide utroque respectu considerata Calvinianus, inquiunt, præsentiam corporis in S. cœna negans destituitur: quia fide per assensum non tantum credere debet Christum pro se fusos sanguine, esse mortuum, sed etiam omne id, quod in scriptura credendum proponitur: ex quorum numero est etiam substantialis præsentia

* ibid. th. corporis Christi in S. cœna *.

ead.

R. 1. Manducationis sacramentalis objectum mihi non sunt nisi symbola sacramentalia: quæ sola *oraliter* manducantur: Corpus & sanguis Christi propriè dicta objectum sunt manducationis spiritualis, contra quam modò disputant Animadversores.

2. Inter objecta fidei esse præsentiam corporis Christi *in, cum & sub* pane corporalem, substantialem & oralem, seu quæ *orali* manducationi promovendæ servit, *πρωτον* est *ψευδος*, quod conciliari cum scriptura, sacramenti natura & fidei analogia in æternum non poterit. Ecce! quàm miserè deficiunt in probatione hi *Aristarchi* & alienæ fidei iudices iniqui!

§. 9.

Sed & alio argumento probant Calvinianos præfractè præsentiam Lutherana negantes destitui fide, seu assensu verbo Dei habito: Quia fides hac præcedit contritionem eamque conjunctam habet: hac verò errorem agnoscit & deplorat: Atqui errorem negata præsentia Lutherana corporalis & oralis nec agnoscunt, nec

* ibid. th. deplorant Calviniani *.

ead.

R. 1. *Propositio simpliciter vera non est: cum eo fidei gradu, qui assensus est, peccati agnitio & detestatio semper conjuncta non est: Nam & Diaboli credunt, Iacobo teste, Deoq; exosam esse omnem ἀνομίαν norunt: nec tamen propterea ἀνομίαν suam detestantur, sed in ea maximè operè sibi placent & præfractè perseverant: Fiducia demum perpetuò conjunctam habet contritionem, hoc est, peccati agnitionem, detestationem, fugam.*

2. *Assumptio supponit hypothesin falsissimam, nempe negationem præ-*
sentia

sentia corporalis & oralis Lutherana errorem esse : cum è contrario affirmatio ejus sit maximus error, quem in *Lutheranis* agnoscunt & deplorant orthodoxi. Ita in *Gerhardiano Collegio* disputari persuadere mihi nunquam potuisssem. Haftenus assensus.

Negant quoque, ex fiducia defectu, ab orthodoxis integrum sacramentum posse percipi. Defectum ita probant : quia fiducia cum pertinaci errore & impugnatione veritatis stare nequit *.

§. 10.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Fiduciam cum errore fundamentalis & veritatis agnitæ impugnatione stare haud posse, ultrò damus. Viderint igitur Animadversores, quæ fiduciam suam concilient cum errore *maximo præsentia corporalis & oralis*, quem tantus scripturæ consensus arguit & damnat.

2. Supponunt negationem præsentia corporalis & oralis esse errorem, & veritatem impugnari ab iis, qui præsentiam istam & *manducationem oralem* impugnant. Nos verò affirmationem ejus errorem esse haftenus abundè probavimus, & veritatem oppugnari ab iis, qui absurdam illam præsentiam & manducationem propugnant, ostendimus. Haftenus primum *assumptionis* membrum.

Alterum erat, *neminem Calvinianum, salvis religionis sue hypothesebus, utroque manducationis objecto, sed unico tantum pane, vesci* : quod probant hoc modo.

Quicumque non credit Christum pro omnibus esse mortuum, non potest infallibiliter subsumere, eum pro se esse mortuum, quicquid etiam sacramenta representent & obsignent : Sed nullus Calvinianus credit &c. Ergo & nullus infallibiliter potest subsumere Christum pro se esse mortuum. Hinc progrediuntur.

§. 11.

Qui non potest infallibiliter subsumere Christum pro se esse mortuum, ille nec certus esse potest de remissione peccatorum impetrata & vita æterna consequenda propter mortem Christi. Nullus Calvinianus infallibiliter potest subsumere &c. Ergo *.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Syllogismi primi, (neglectis *puris negativis*) propositionem distinguo ? Qui non credit Christum pro omnibus (fidelibus) esse mortuum, non potest infallibiliter subsumere, eum pro se (fidei) esse mortuum : Cum hac limitatione accepta *assumptio* falsa est : Ad salutarem sacramenti usum & manducationem spiritualem non requiritur fides, qua credimus Christum pro omnibus absolutè hominibus ad impetrandam iis æternam redemptionem esse mortuum : sed quæ credimus Christum pro ovibus suis animam posuisse. Quicumque igitur credit Christum pro omnibus ovibus suis animam potuisse, infallibiliter potest subsumere, eum pro se quoque animam po-

suiffe

fuisse, si Christi se ovem esse, seu verè & sincerè fidelem, noverit. Nil falsa hypothesis est opus.

2. Patet hinc secundi quoque syllogismi purè negativi falsam esse *assumptionem*; Et hætenus quidem egregius syllogismorum contra orthodoxos apparatus, quem in *Lutheranos* retorquere facilimum nobis esset, nisi temporì & chartæ parcendum esset.

Actum de nobis, fateor, si in eas redigimur angustias, ut adversus falsitatem hypothesis nobis affectarum vel assumtarum protestari amplius haud liceat.

Adversus descriptionem manducationis sacramentalis, quam theolog. tradit, pag. 417. nil habent quod excipiant, nisi quòd oriatur ex falsa verborum Christi interpretatione, quam supra refutatam gloriantur: sed falsò: ad superiora Lectorem remitto.

EXERCITATIO CX.

Examinatur declaratio oralis manducationis

Lutheranæ, quam sacramentalem appellant.

S. I.

ADversus spiritualement & sacramentalem manducationem ab orthodoxis assertam quàm elumbis fuerit Animadversorum disputatio, hætenus vidimus: Pergimus jam ad magnum illud *oralis manducationis* mysterium, quæ infelix *Pandora* Evangelicas Ecclesias hætenus gravissimè afflixit & delicias communi fecit hosti. Monstrum si appellem, injuriam ei nullam fecero: cum & monstrosa ejus sit facies, & monstrofi partus. Informatem ejus, quo fuce, quibus coloribus pingere Animadversores nostri studeant, ante omnia videndum.

Primò omnium distinguunt inter manducationem physicam & sacramentalem, quam alias oralem appellant, ejuſq; objectum constituunt non Panem duntaxat Eucharisticum, sed & corpus Domini propriè dictum in cum & sub pane. Physica, inquit, ex Graveri ore, Absl. pag. 132. manducatio est, qua cibis instrumento oris perceptus in ventrem per gulam trajicitur, ubi mutatur in chylum, deinde partim in nutrimentum, carnem & sanguinem vertitur, partim vero per

* p. 580. c. secessum ejicitur *.

th. cad.

&. Descriptio hæc neque logica neque physica est: omittit, quod omitti

omitti non debet: affuit, quod ad definiti naturam non pertinet, nec de ejus est essentia, sed accidentale & separabile. *Omittit* masticationem, quæ ad cibi solidioris & boli majoris manducationem, præsertim humanam, est necessaria: quæ si desit, non tam est manducatio humana, quàm belluina, lupina, leonina devoratio & deglutitio: ubiq; etiam, in cibi minus solidi manducatione, opus est aliquâ attenuatione ad minimum factâ per oris interioris compressionem cujus organa dentes esse Natura voluit. *Addit* mutationem in chylum, in carnem & sanguinem in superq; ejectionem per secessum. Atqui verè propriè & physicè solidioribus manducatur, etiam qui in chylum non mutatur, qui in carnem & sanguinem non abit, cujus nihil per secessum ejicitur, sed qui per vomitum ante mutationem redditur simulatque in ventriculum per gulam est transmissus. Visum est tamen Animadversoribus è consequentibus describere manducationem physicam, ut tantò facilius ab eâ distingui sacramentalis posset.

Manducatio sacramentalis, inquiunt cum Grævero, quæ juxta Christi institutionem peragitur, ea est, quæ ore quidem fit, semotis tamen consequentibus actionibus & alterationibus physicis. Unde hæc manducatio nil cum physicâ, oris instrumento excepto, commune habet *.

§. 2.

* ibid. th.

Ex. Tota hæc disputatio procedit ex hypothesi *Lutheranâ*: quòd ead. manducatio sacramentalis, respectu corporis Domini propriè dicti, sit manducatio vera & propriè dicta: hinc enim τὸ ἐν τῷ tam rigidè urgent. Definiant igitur nobis *Lutherani* manducationem verè & propriè dictam prius, quàm in *physicam* & *sacramentalem* distribuant. Nos de physica, vel non physica admodum jam non laboramus: de verâ & propriè dictâ quæstio est. Nihil heic audio, nisi quòd manducatio sacramentalis, vera & propriè dicta fiat ore. Anne verò pròtinus est manducatio verè & propriè dicta, quicquid fit ore, vel omnis actio ab ore perfectâ? Et nihil nisi interior oris cavitas intraque eam receptio ad manducationem verè proprièque dictam requiritur? Nunquam *Lutherani* hoc dabunt, qui, quid sit verè proprièq; manducare, non ignorant. Si ad manducationem sufficit intra os receptio, etiam bibere erit manducare: quia intra os quoque recipitur, quod bibitur. Et quot quæso actus ore peraguntur etiam circa cibos, qui verè proprièque appellari manducationes non possunt? Cibo fervidiori per os afflatur: æt frigidior, qui tamen propterea manducari non dicitur. Aureum numum os recipit & occultat, postmodumque reddit, qui tamen manducari non dicitur. Et bolum qui ore tenet intraq; os recipit verè & propriè manducasse non dicitur, si ante trajectionem in ventriculum reddiderit integrum: uti

nec agnum devorasse lupo dicitur, quem ore prehensum & aliquò usque raptatum in fuga integrum & vivum etiam abiecit. Nulla igitur est *manducatio oralis* verè proprièque dicta, ubi cibi intra os recepti in ventriculum per gulam transmissio est nulla. Subjicimus nos scripturæ & naturæ judicio, Phantasiam verò adversariorum eorumque falsam hypothesein judicem non ferimus: jubet enim ea cum ratione nos insanire, & qui verbo Dei debetur scripto, humanæ glossæ honorem deferre. Hujusmodi igitur si est *oralis manducatio Lutherana*, verè proprièque dicta manducatio non est, imo nec impropriè dicta, sed non manducatio, hoc est, cruda contradictio! adeoque vanissima est gloriatio de τῷ ῥητῷ religiosè observato. Nisi nova in lucem edantur Lexica, nova constituentur principia & definitiones, nulla unquam glossa à τῷ ῥητῷ verborum Christi longius abiit, quàm *Lutherana*. Ostendimus id supra de *subjecto & predicato* promissionis sacramentalis: de actionibus circa materiam idem manifestissimum est.

§. 3.

*ibid.th.
ead.

Manducationem & bibitionem, quæ fit in usurpatione sacramenti legitimâ, non concernere tantùm symbola sacramentalia, panem & vinum, sed & res signatas, corpus & sanguinem Domini *, omnes docent orthodoxi. Sed, respectu rei utriusque, terrenæ & cœlestis, ut ab *Irenæo* appellatur, esse *oralem* & propriè dictam omnes negant, & pro non-manducatione, nedum propriè dictâ, habent cibi solidioris in os receptionem se jussam à masticatione, vel quâcumque orali præparatione, & per gulam in ventriculum transmissione: qui *oralis* proprièque dictæ *manducationis est terminus ad quem*. Unde non magis propriè & verè cibum oraliter manducasse dicitur, qui ad ventriculum eum non transmisit, quàm *Lipsiâ* *fenam* profectus, qui *fenam* nunquam attigit, sed *Lipsiâ* mansit. Hujusmodi esse solent melancholicorum manducationes & profectioes, qui nil non sibi imaginantur, & à sanis credi volunt, omnesque insanire. Quod ajunt, *panem & vinum percipi in*

*ibid.th.
ead.

mento oris ἀμείσως, corpus & sanguinem Domini eodem organo ἐμμείσως *, nihil ad rem facit. Quod verè proprièque manducatur, sive ἀμείσως, sive ἐμμείσως manducetur, in ventriculum transmittitur, & si solidioris sit substantiæ & quantitatis majoris, non sine præviâ præparatione & passione, quam in ore subit. Miror quâ fronte tam crebrò in ore habent illud: *vox eadem in propositione eadem non accipitur simul propriè & impropriè*. Annon in mentem venit tam diversæ manducationis ad corpus Christi & panem Eucharisticum in propositione eadem relatæ?

§. 4.

Jam exemplis pugnant; *Quemadmodum spiritus S. Luc 3. vers. 22. descendere dicitur, quando columba, cum quâ singulari modo unitus fuit, descendit,*

ita corpus Christi & sanguis ejusdem in mysterio S. coena manducari & bibi dicuntur, pane manducato & vino hausto*.

R. Admissâ comparatione, *assumptio*: Atqui spiritus S. improprie dicitur descendisse: non enim potest essentia immensa proprie de loco in locum moveri; quamvis praesentiae singularis symbolum, columba, proprie descenderit. Ergo Christi quoq; corpus & sanguis in mysterio S. coenae improprie manducatur & bibitur. Non enim proprie manducari bibiq; potest, quod ab ore localiter abest, vel quod ab ore non attingitur & in ventriculum non descendit. Ecce, quàm fortiter causam suam defendant hi milites!

* p. 580. a.
th. ead.

Addunt aliud simile exemplum: *Aeterna Filii Dei generatio est propria & tamen naturalis non est**.

§. 5.
* ibid. th.
ead.

R. Quamvis Physica non sit, qualis est rerum caducarum & creatarum, tamen est *propria*: fateor. Quia quicquid in generatione perfectionis est, in generatione divina est. Unde generationis univocae proprie dictae descriptionem generalem, quae est *natura individua univocè gignentis cum genito communicatio*, admittit divina generatio. Contra verò *manducationis oralis* proprie dictae definitionem generalem non admittit sacramentalis *Lutherana*; Est enim *non-manducatio*. Nihil igitur ad rem hoc simile facit, quod ne simile quidem est.

Addunt tertium simile, quia tam sunt in comparationibus felices. *Christi*, inquiunt, *post resurrectionem*, *manducatio fuit vera, propria & oralis*, nec tamen naturalis fuit*.

§. 6.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Si maximè, certo respectu, manducatio ista naturalis non fuisset: tamen cur proprie dictam & *oralem* fuisse negaremus causa esset nulla: quia proprie dictae *oralis manducationis* definitionem admittit: quod si non admitteret, uti sacramentalis *Lutherana* non admittit, etiam proprie dicta non esset.

2. Quid quæso obstat, quò minus naturalem dicamus fuisse, respectu naturae humanae, quam per resurrectionem non deposuit, & partium corporis integrantium, quas non amisit, sed in corpore numero eodem retinuit. Cibos in os sumsit, dentibus comminuit, in stomachum transmisit, quae fieri omnia naturali modo, citra absurditatem, potuerunt. Non enim magis naturae suscitatae repugnavit, cibum in stomachum transmittere, quàm ore recipere & dentibus comminuere. Mutatio in chylum & substantiam corporis ad manducationem naturalem simpliciter necessaria non est, quippe ab eâ non distincta tantum, sed & saepius separata. Tam facile Servatori fuit assumptis cibis stomachum, quàm os, liberare. Quod si verò in stomachum cibos non

non transmisisset, nec propriè manducasset: uti nec *Lutherani* corpus Christi oraliter & propriè manducare possunt dici, si ore tantùm excipiunt, & in hac unica actione acquiescunt.

3. Qui verò in distinctionibus aliàs tam sunt felices, cur non & hęc distinctionem excogitant, quā veram propriamque suam manducationem partibus omnibus asserant, quāvis naturalis ea non sit. Expediā hæsitantēs. Dicant non quidem physicè, attamen hyperphysicè sanctissimum Christi corpus à quovis impuro hypocrita propriè in os sumi, dentibus comminui, in ventriculum transmitti, imò (si & hęc pars ad manducationem propriè dictam videatur necessaria) in chylum quoque & substantiam corporis transmutari. Absurdis si urgeantur, respondeant, hęc quidem absurda fore, si physice fierent omnia: Cum autem hyperphysicè & sine omni passione fiant, absurdi nihil metuendum esse. Sic nulla opus esset tergiversatione. Eodem aliàs artificio ajunt, Christi corpus in omni esse loco, sed ratione quadam divina, qua locum minimè attingat, eique nulla ratione commensuretur.

4. Hęc si fortè displicent, & ora vestra circa Christi corpus nil agunt, nisi quod circa sanguinem agunt. (Utrumque enim tantum intra se habent,) quæro, quid differat oralis vestra manducatio à bibitione? Equidem non video, quid causæ sit, cur negetis vos corpus Domini bibere, & sanguinem ejus edere: quia edere vobis aliud nihil est nisi intra os recipere: uti & bibere est intra os recipere; ut ante quoque monui. In perceptione symbolorum sacramentalium manifesta quidem est discriminis ratio: agit enim circa panem os manducando, quod circa vinum bibendo non agit: quamvis actiones aliquas habeant communes manducatio & bibitio. Dicite verò, quid circa Dominicum corpus os agat, quod circa sanguinem non agat. Dignum sc. manducationis hujus dogma, ob quod tam miserè & diu affligatur

Christi Ecclesia! Mirum quòd non formident homines isti ultimam
judicis, quem intra dentium septa tenent,
sententiam.

EXERCITATIO CXI.

*Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus
impugnatur oralis manducatio.*

Vidimus mysterium *oralis manducationis* ita timidè & jejunè explicatum, ut satiare desiderium nostrum non potuerit. Quid propriè ea sit, & quibus constet partibus, vel non potuerunt, vel non ausi fuerunt docere Animadversores: unde sola ipsis satisfecit oris mentio. Manducationi huic, quam propriè dictam contendunt esse, undecim argumenta opponit Theologia, quorum solutionem moliuntur Animadversores, ita tamen ut ab initio protestentur, pleraque pugnare tantùm contra *Capernaiticam manducationem*: quas duas manducationis confundi species queruntur *. Sic & *Graverus* in *absurd.* pag 131, 132. clamat, *Calvinianos* in suis scriptis, *orali manducationi* oppositis, ut plurimum non *Lutheranorum* sententiam oppugnare, sed cum larvis suis dimicare: *Lutheranam* sententiam rarò attingere, neque confutationem ejus directè aggredi audere.

§. 1.

* ibid. th.

165.

Re. Pugnant argumenta mea contra *manducationem oralem* propriè dictam, quam *Physicam & Capernaiticam* appellare aliis libet: à quibus nec ego dissentio. Manducatio carnis propriè dictæ oralis & propriè dicta nec in *physicâ*, nec in verbo Dei ulla describitur, quæ *Physica & Capernaitica* rectè appellari haud possit: Quam si averfantur *Lutherani*, de *orali & propriè dictâ* falsò gloriantur. Si propriè dictam deserunt, τὸ πρῶτον cadit, pro quo asserendo accerrimè pugnatum hæcenus: *thrasonica Graveri* verba non moramur.

Primum argumentum meum est: Christus corpore suo jam non est in, cum & sub pane cœnæ Dominicæ: Ergo corporaliter vel oraliter in, cum & sub eo non manducatur.

Excipiunt, *antecedentis contrarium supra aliquoties probatum & defensum esse* *.

§. 2.

* ibid. th.

Re. Nihil vel probatum, vel defensum fuit. Est igitur nauci hæc exceptio. ead.

Secundum argumentum: Manducatio oralis corporis Christi non est instituta à Christo: Ergo Ecclesiæ non est commendanda, vel obtrudenda. Antecedens tribus probatur rationibus:

PPPP

I. Quia

I. *Quia est impia & horrenda*, qualis semper est habita ἀνθρώπων φάσμα. Adducitur heic *Augustini* testimonium ex l. 3. de doct. Christ. cap. 16 Ubi ait, *locutionem Christi*: Nisi manducaveritis carnem Filij Hominis & sanguinem biberitis: *cum facinus vel flagitium videatur jubere, figuratam esse* &c. Theol. pag. 417.

§. 3. Excipiunt, *probationem hanc non impugnare manducationem sacramentalem, sed capernaïticam, cum qua nihil negotii sit Lutheranis* *.

* ibid. th. cad.

R. Impugnat probatio *manducationem oralem* propriè dictam carnis humanæ Servatoris nostri propriè dictæ, quæ nulla est vel esse potest, quocunque tandem appelletur nomine, nisi *capernaïtica*, hoc est, naturalis, constans actib⁹, qui ad propriè dictam manducationem necessariò requiruntur. Unde sacramentalis *Lutherana*, si contradistincta naturali & capernaïticæ est, nec tamen impropria, ficta & falsa est. Illam si *Augustinus* novisset & credidisset, locutionem Christi, cum facinus & flagitium videatur jubere, non illicò conclusisset *figuratam esse*. Hæc enim, de sententiâ *Lutheranorum*, inepta est consequentia: Sed, citra facinus & flagitium, etiam in sensu proprio accipi posse docuisset. Sed altum de hoc mysterio silentium apud *Augustinum*, cui carnem Christi manducare est *passioni Domini communicare & suaviter atque utiliter in memoriâ passionem ejus recondere*. Propriè dicta manducatio carnis Dominicæ sancto huic Ecclesiæ Doctori est *facinus & flagitium*. Integer *Augustini* discursus hic est: Si *præceptiva locutio est, aut flagitium aut facinus vetans, aut utilitatem aut beneficentiam jubens, non est figurata. Si a. flagitium aut facinus videtur jubere, aut utilitatem aut beneficentiam vetare, figurata est. Nisi manducaveritis, inquit, carnem filii hominis & sanguinem biberitis, non habebitis vitam in vobis: facinus vel flagitium videtur jubere: figura est ergo præcipiens passioni Domini esse communicandum, & suaviter atque utiliter recondendum in memoriâ, quod pro nobis caro ejus crucifixa & vulnerata sit. Credideritne Augustinus, carnis Christi propriè dictæ manducationem propriè dictam à Christo præceptam?*

§. 4.

II. *Quia est impossibilis*: Cum nec lacerata Christi caro omnibus possit sufficere, multò minus integra ab omnibus simul eodem tempore communicantibus accipi & oraliter comedi, propter finitatem ejus. Unde Christus *oralis manducationis* somnium excutit *Capernaïtis* argumento ab ascensione in cælum petito, Joh. 6. v. 36.

* ibid. th. cad.

Excipiunt (1) *probationem à laceratâ Christi carne omnibus non sufficiente petitam non ferire sacramentalem, sed capernaïticam manducationem* *.

R. Ferit probatio *oralem manducationem* propriè dictam, quæ *facinus*

nus

nus & flagitium *Augustino* est : & à *capernaïticâ* non differt, nisi nomine. *Capernaïta* oraliter & propriè manducarunt & hujusmodi carnis Christi manducationem præcipi sibi persuaferunt.

Excipiunt (2) *Natura humana in Christo veritatem & proprietates non esse opponendas divinæ institutioni cœna* : cùm Christus non tantùm sit homo, sed & Deus, qui potest omnia, quæ vult *.

§. 5.

* p. 580. e
th. ead.

R. Absit, ut institutioni divinæ opponamus veritatem & proprietates humanæ Christi naturæ : quæ optimè inter se consistunt. Opponimus autem veritatem & proprietates naturæ humanæ *Lutheranorum* falsæ glossæ & absurdo dogmati de corporali præsentia & orali manducatione, quod cum veritate & proprietatibus naturæ humanæ non consistit. Novimus quoque Christum esse hominem Deum, attamen sine naturarum confusione vel abolitione. Fatemur posse omnia, quæ vult ; negamus autem velle simul contradictoria : negamus velle carnem suam à nobis oraliter manducari. Voluntatem suam disertè interpretatur, Johan 6. Ubi errantes redarguit *Capernaïtas*.

Excipiunt (3) *Wendelinum confundere corporis proprietates circumscriptio- nem exteriorē & interiorē, quæ tamen distinctæ sunt* : cùm illa sit à propriis essentia terminis, hac à corpore ambiente, vel loco externo. Corpus Christi finitum & circumscriptum manere priori modo : Esse enim hanc circumscriptionem adjunctum essentiale à corpore inseparabile : aliam esse rationem circumscriptio- nis posterioris, quæ literalem verborum Christi sensum negare haud possit *.

§. 6.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Circumscriptionem corporis geminam exteriorē & interiorē minimè confundit W. Jam pridem accuratè distinxit hos modos, contemplat. phys. sc. Et. 1. ubi de loco agit interno & externo. Novit illam certo respectu separabilem, hanc verò prorsus esse inseparabilem : quod ab Adversariis agnoscere & dari gaudeo : supra enim priorum, etiam interiorum, inseparabilitas negabatur.

2. Cum Animadversorum glossâ literalī (ut volunt) de præsentia corporis Christi ἀδιασάτω in cum, & sub omni pane Eucharistico, & hypothesi ubiquitatis, non consistit finitas corporis verè humani ejusque extensio. Si quidem intrinsecè finitum & circumscriptum non potest simul in pluribus, seu omnibus ubi esse, & quidem totum, citra extensionem. Hoc enim solius est infiniti spiritus. Neque citra contradictionem potest corpus alteri corpori ἀδιασάτως & ἀμέσως esse præsens sine circumscriptione externâ & mutuâ superficierum contactu, ut res ipsa loquitur.

Excipiunt (4) *Verba Christi apud Iohan. cap. 6. v. 62, de Ascens. non opponi*

§. 7.

manducationi sacramentali : sed refutari iis tantum incredulitatem & dubitationem de veritate mystirii spiritualis argumento petito è sublimiore fidei articulo :

** ibid. th. quam in rem allegatur quoque Calvinii Commentarius *.*

ead.

Re. I. Ex antecedentibus mollissimè fuit interpretatio mea, quæ etiam *Beza* in notis, aliisque multis, arridet. Opponit Christus ascensionem suam *manducationi Capernaiticæ & orali* : cui longè minus esse locus potuit post ascensionem in cælum, quàm ante eam, quando in terris adhuc obambula-
bat ; Cum autem carnis Christi manducatio, etiam post ascensionem in cælum, & discessum ex hoc mundo, habitura locum sit, non *oralem* & *corporealem*, sed *spiritualem* improprie dictam intelligi debere, exinde colligere debebant *Capernaitæ* & errorem suum agnoscere. Unde statim subjicit *Servator*, non carnaliter (nec *oraliter*) sed *spiritualiter* verba de manducatione carnis suæ accipienda esse. Manducationem verò *Capernaitæ* intelligebant nullam nisi proprie dictam & *oralem* : quam à *Lutheranis* sacramentalem appellari, ipsorum periculo, patimur : nobis verò eam obtrudi non patimur : quia *Capernaitica* est à Christo rejecta : *spiritualis* verò præcepta. Nos, ut cum *Theophylacto* loquar, *Christi verba spiritualiter intelligimus, & carnum voratores non sumus*. Analysin nostram probat *Augustinus* : *Si videritis Filium hominis ascendentem : Quid hoc est ? Hinc solvi, quod illos moverat : hinc aperuit, unde fuerant scandalizati. Hinc planè : Si intelligerent. Illi n. putabant eum erogaturum corpus suum : Ille a. dixit, se ascensurum in cælum, utiq; integrũ. Cum videritis Filium hominis ascendente, ubi erat prius, certè vel tunc intelligetis, quod gratia ejus non consumatur morsibus. Probat quoq; *Athanasius*, de verbis Christi ; qui dixerit verbũ contra Filium hominis : *Quomodo fieri posset ut totus mundus ederet de carne ipsius, quæ non sufficeret paucis hominibus ? Ideò Dominus cum Apostolis suis de carnis suæ manducatione loqueretur, ascensionis suæ mentionẽ facit, ut à corporali eos cogitatione abstraheret, & vel inde discerent & intelligerent, carnem, de quâ locutus fuerat, cibum è superis cœlestem, ab ipso spiritualem alimoniam dari.**

2. An in locali ascensione Christi in cælum mysterium sit intellectum difficilius, quàm *manducatio* carnis Christi & per eam nostrum cum Christo unio, equidem valde dubito. Ante Christum & alij in cælum corporibus suis ascenderunt : aliorum verò caro manducata non fuit, vel præcepta manducatio, & per eam arctissima unio promissa. *Capernaitis* dubio procul tam absurda non accidit *ascensio in cælum*, quàm *manducatio carnis & bibitio sanguinis*

guinis Christi. Hâc enim flagitium & scelus videbatur præcipi: Illa sine omni suspitione flagitij poterat credi.

3. In omnes & singulas *Calvini* interpretationes orthodoxi non jurarunt: interim cum *Calvini* interpretatione & nostra consistit. Nam per ascensionem in cælum & patefacta est Christi *Divinitas* & demonstrata *Capernaïtica* atque *oralis phantasia* falsitas.

III. *Quia est inutilis.*

§. 8.

Excipiunt: *Tu quis es, ô Wendeline, qui ex adverso respondes Christo? Tune divinam sapientiam* *νεωσοφία*, *ne dicam* *μωροσοφία*, *in ordinem redigere moliris!* *

* ibid. th.

R. Absit, ô Animadverfores, ut ex adverso respondeam Christo: ead. Non divinam sapientiam, sed humanæ glossæ *oralis*que *manducationis* *νεωσοφία* & *μωροσοφία* in ordinem redigere molior.

Provocant ad Testamentum Christi, & ad verba, Edite, hoc est corpus meum: Bibite, hic est sanguis meus. *In hac verba ajunt se pedibus ire, his constanter adherere, & contemni eos habere, qui in suo Magisterio Christum aliter audent docere* *.

§. 9.

* p. 580. f.

R. 1. Planè frustranea est provocatio: *oralem manducationem* corporis & bibitionem sanguinis Domini propriè dicti non adstruit sed destruit Testamentum Christi, ut supra vidimus.

th. ead.

2. Testamentum Domini stolidè intellectum non est Testamentum Domini.

3. A proprietate verborum Domini longissimè abeunt *Lutherani*, ut supra evicimus contra omnia effugia. Nec τὸ *Hoc* propriam retinent significationem, nec τὸ *Est*, nec τὸ *corpus*, nec verborum, *edere, bibere*. Τὸ ῥητὸν ubique glossis suis evertunt: Quamvis interim semper in ore habeant & urgeant τὸ ῥητὸν, τὸ ῥητὸν.

4. Rectè ajunt se *pedibus* ire in verba Domini. Non enim animis eunt, quia mentem Servatoris pervertunt & quasi conculcant glossis suis planè absurdis *ubiquetisticis & oralibus*.

5. *Magisterium* sibi in Christum sumunt, qui institutionem & mentem ejus pervertunt. Hoc verò non orthodoxi, s. d. *Lutherani* faciunt, se ipsos igitur oportet contemni habere.

Quamvis, inquit, *nuda omniscientis & omnipotentis ordinatio sacramentalis* sine ullâ utilitate & fructu extaret: neutiquam tamen non præviâ scripturâ, à verbis ultimam morituri Christi voluntatem satis distinctè exprimentibus discedendum foret *.

§. 10.

* ibid. th.

R. I. Nullum est Christi præceptum de re prorsus inutili : minimè verò omnium testator circa rerum inutilium curas occupare voluit cogitationes suas ultimas.

2. Interim de voluntate Testatoris circa *oralem manducationem* si nos edocuerint *Lutherani*, de utilitate non dubitabimus : etiamsi evidentia & expressa ejus testimonia non produxerint. Hunc enim sacræ scripturæ honorem habere novimus, ut fidem ei habeamus, quamvis in hac imbecillitate omnia plenè non assequamur. Quod si verò in probatione voluntatis defecerint, uti certè non possunt non deficere, dissensum nostrum ægrè haud ferent.

§. 11. *Sed habet, inquit, insignes utilitates sacramentalis (oralis) manducatio* *.

* ibid. th. *catio* *.

ead.

R. Non veras, sed fictas : non. Entis hujus reales utilitates sunt nullæ.

Audiamus tamen insignes *oralitatis* utilitates, quæ ex *Giesenio* recensentur.

* ibid. th.

Prima est consolatio conjunctionis nostræ cum Christo *.

ead.

R. Conjunctionem nostri cum Christo corporalem, quâ in nostra sit corpora suo corpore, ignorat scriptura : nihil igitur ex eâ hauriri consolationis solidæ potest. *Carnifices* olim, quoad corpora, conjunctiores fuerunt Christo, quàm *mater & Iohannes* : qui tamen plus inde consolationis non traxerunt. *Judas*, cum osculo fixo Servatorem proderet, conjunctior ei fuit, quàm *Petrus* : Quid verò ex proximior illâ conjunctione solatij hausit ? De sententiâ *Lutheranorum*, etiam impij & hypocritæ impuri in ore habent Christi corpus, non minus, quàm fideles. Quid verò inde consolationis habent ? Quod si conjunctio illa corporalis plena consolationis est, cur in *manducatione* suâ *orali* corpus Domini in ore retinent & ad corporis interiora non transmittunt ? Flagitium visa *Augustino* *oralis manducatio* : quid judicasset de interiore conjunctione corporali ? Solida & vera consolatio non habetur, nisi ex spirituali conjunctione nostri cum Christo per spiritum S. & fidem. Interim non negamus corporalem & interioriorem Redemptoris nostri cum humanis visceribus conjunctionem, quando à Matre conceptus & gestatus fuit, consolatione plenam esse : quia de Christi humanitate testatur. Jam verò amplius humana viscera non ingreditur, cœlis factus sublimior.

§. 12. *Secunda : Consolatio apprehensionis Christi Dei & Hominis, quæ necessaria est, ut mutua fiat conjunctio Christi & nostri* *.

* ibid. th.

ead.

R. Solæ

R. Sola Christi Θεανθρώπου per fidem apprehensio plena est consolationis veræ: sola fides salutaris nostri cum Christo conjunctionis est ministra, quatenus sola eum apprehendit: nullæ hæc sunt oris partes nisi circa symbola sacramentalia: Fide ad Christum venimus, & ad nos Christus, qui per fidem habitat in cordibus nostris, quantisper mortales hæc & peccatrices exuvias circumferimus. *Apprehensio oralis* est ἡγεῖωδης, & post ascensionem impossibilis; unde veræ consolationis nihil subministrat.

Tertia: *Consolatio sanctificationis* *.

* ibid. th.

R. Purificantur & sanctificantur corda nostra, non per *oralem manducationem* carnisque & sanguinis Christi intra corda & corpora nostra existentiam ἀδιόστων; sed per inhabitationem spirituales, quâ arctissimè nobis unitur Servator Θεάνθρώπου. Impuros hypocritas nihilo sanctiores reddit *oralis manducatio*.

ead.

§. 13.

Quarta: *Consolatio oblationis & applicationis* *.

* ibid. th.

R. Offeritur fidei nostræ Redemptor in verbo & sacramentis, non ore, sed fide apprehendendus & applicandus: Sic applicatus consolatione nos perfundit vividâ. Corporalis & *oralis* applicatio per se non plus habet solatii, quàm olim Judæ habuit osculatio, & militum apprehensio. Imò persuasio & conscientia *oralis manducationis* rectè rem perpendentibus horrorem & desperationem potius adfert. Quàm enim, quæso, horrendum, & de sententia *Augustini*, flagitiosum, *oraliter* & propriè Christi carnem manducare, hoc est, dentibus commolere & in stomachum per fauces trajicere! Sine quibus actibus manducatio propriè dicta & *oralis* si cibus sit solidior, & buccella major, (uti hoc loco est integrum Christi corpus,) non perficitur. Hoc qui non agnoscunt & admittunt, de manducatione propriè dictâ & *orali* falsò gloriantur.

ead.

§. 14.

Quinta: *Consolatio resurrectionis* *.

* ibid. th.

R. Beatam corporibus nostris resurrectionem confert vivifica Christi caro pro vitâ mundi data, non demum per *oralem manducationem* crucifixa & intra viscera nostra condita, sed fide excepta. Unde veteres resurrectionem & carnis nostræ glorificationem dulcissimè confirmarunt. Fides enim & animæ & corpori ad beatam & gloriosam immortalitatem conducit: Nil opus *orali manducatione* carnis Dominicæ, in quâ nulla est consolatio, vel conjunctionis nostri cum Christo, vel apprehensionis Christi Θεανθρώπου, vel sanctificationis, vel oblationis & applicationis, vel resurrectionis. Negatio *oralis manducationis* in V. T. nullam Christianæ consolationis partem fidelibus ademit. In Novo infidelibus affirmatio ejus nullam confert. Illi

ead.

§. 15.

nihilo

nihilo infeliciores absque eâ: hi nihilo feliciores per eam. Ex hypothesi loquor: figmentum enim est & manet *oralis manducatio*, idque satis crassum & absurdum. Interim tamen non sine omni est effectu; quando pro Ente reali habetur. Horribiliter enim hætenus afflixit Christi Ecclesiam. Sed ut tantò fecundior & numerosior sit consolatio *oralis manducationis*: addatur *Sexta: Consolatio crucifixionis vel trucidationis*, quam in *orali manducatione* propriè dicta Servator patitur. *Septima: consolatio sepultura*, quæ intra viscera communicantium, etiam impiorum, peragitur. Possent & aliæ addi consolationes, nisi brevitatis habenda ratio esset:

Inutilem esse oralem manducationem probat theologia duobus argumentis:

§. 16. *Primum* ex Johan. 6. v. 63. ubi adversus Capernaitas *oralem manducationem* carnis Dominicæ sibi imaginantes disputat Christus argumento petito ab *inutili*: Quia *caro nihil prodest*: nempe *oraliter & capernaiticè* manducata.

* p. 580.
th. ead. Excipiunt (1) *Conradicere mihi Beza*, quando in majoribus annotationibus scribit: *non de carne Christi verba illa, sed generaliter de omni naturali usu cibi accipienda esse*.*

R. Etsi locum hunc paulò aliter interpretatur Beza, tamen argumentum meum non evertit, imò stabilit. *Generaliter*, inquit, *de omni naturali usu cibi est locutus*, ne *carnem quidem suam excipiens sic comesam*, ut Capernaitæ somniabant. A quibus nec antillum quidem distant, neque Metuista, neq. Synuista, quam diu *oralem & propriè dictam manducationem* urgent communens dignis & indignis, quibuscunque tandem coloribus & fucis absurditatem dogmatibus operire studeant. Hæc Bezae sententia est.

§. 17. Excipiunt (2) *non loqui Christum eo loco de suâ carne, quam in cœnâ, mediante pane, sacramentaliter manducamus*, idque patere ex v. 51, 52, 53. unde huiusmodi extruunt syllogismum. *Quicquid vivificat vel dat vitam æternam, illud non prodest nihil. Atqui caro Christi vivificat: Ergo*.*

* ibid. th. ead. R. I. *Conclusio* nobis non contradicit. Diverso enim respectu Christi caro plurimum prodest, & nihil prodest. Plurimum prodest fidelibus, quatenus fide accipitur & manducatur spiritualiter: Nihil prodest, quatenus *Capernaiticè & oraliter* manducatur. Ita nihil profuisset, imò obfuisset olim Carnificibus, si omnem Christi carnem devorassent. *Orali quoque fidelium manducationi* non est destinata: quia non est *cibus ventris & dentis*, sed *mentis*. Quid prodest impuris hypocritis? Ita egregiè olim Lutherus concion. super cap. 6. Johan. *Caro mea dat vitam mundo: caro non prodest quicquam*:

quam: Quomodo hac discernemus? Spiritus hoc discernit: Christus vult, quod corporalis manducatio carnis Christi nihil profit, sed credere, quod caro sit Filius Dei, qui propter nos descendit de cœlis & sanguinem suum pro nobis fudit. Quapropter carnem Filii Dei manducare & sanguinem bibere, nihil aliud est, quam ut credam, carnem ipsius pro me datam, & sanguinem pro me effusum esse, & ideo spirituales hanc manducationem esse oportet. Planè orthodoxus h'ic est Lutherus: utinam mansisset! Sic & Brentius in cap 6. Joh. Hoc quidem verum est, carnem Christi comestam, quomodo Capernaïta intellexerunt, dentibus laceratam, nihil prodesse: prodest autem plurimum, mysterio fidei & dentibus cordis accepta: Nihil desideramus.

2. Carnem Christi in cenâ in, cum & sub pane oraliter manducari & sic prodesse, falsa est Lutheranorum hypothesis. Hujusmodi manducationem, quamvis sine pane, etiam Capernaïta sibi sunt imaginati & ab eâ abhorruerunt, quia flagitiosam cum Augustino judicabant.

Contra loqui Christum ajunt de crassis illis & carnalibus cogitationibus, quas Capernaïta de *νεκρω φάγῃ* & *λανιενῇ* quâdam in manducanda carne Christi exercendâ habebant*.

§. 18.

R. 1. De solis cogitationibus carnalibus loqui Christum, exclusa carne, quatenus oraliter illa manducatur, falsum est. Utenim reprehendit carnales Capernaïtarum cogitationes de manducatione orali carnis suæ: ita carnaliter, hoc est, capernaïticè & oraliter manducatam carnem suam nihil prodesse docet: quamvis eximiam ejus utilitatem ante prædicaverit, nempe, quatenus fide accipitur & manducatur.

*ibid. th. cad.

Neque diversum sentiunt allegati Patres, quos Augustini sententia extract. 27. in Johan & in Ps 98. citata declarat: Caro, inquit, non prodest quicquam: sed quomodo illi intellexerunt: carnem quippe sic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur. Loquitur Augustinus de carne, de quâ Christus est locutus, cui vitam æternam adscripsit. Quæstio enim non erat de carne vitulina vel agnina quid illa prodesset. Hanc carnem nihil prodesse docet: si manducetur, ut in macello vendita caro manducari solet, hoc est, propriè, oraliter & capernaïticè. Illa attendantur Augustini verba: Dicamusei, ô Domine Magister bone! Quomodo caro non prodest quicquam? Cum tu dixeris: nisi quis manducaverit carnem meam, & biberit sanguinem meum, non habebit in se veram vitam. An vita non prodest quicquam? Et propter quid sumus, & quid sumus, nisi ut habeamus vitam æternam, quam tuâ carne promittis. Quid est ergo? Non prodest quicquam caro. Non prodest quicquam: sed quomodo illi intellexerunt. Ubi manifestè docet Augu-

stinus de carne Christi sermonem esse. *Athanasius* in illud dictum: *Quicumque dixerit verbum &c. corpus meum*, inquit, quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur, & fiat singulis eutamen preservatis ad resurrectionem vitæ æternæ. *Tertullianus*, in lib. de resurrectione mortuorum: *Hic panis in causam vitæ appetendus & devorandus auditu, & ruminandus intellectu & fide digerendus*. Nihil hic de ore, nihil de dente, nihil de ventre. Loqui verò Servatorem nō tantum de carnalibus cogitationibus, sed etiam de carne sua *capernaïticè* & oraliter manducata præter *Tertullianum*, *Athanasium* docent quoque *Cyrillus myst.* 4. *Chrysostomus* in *Johan.* homil. 46. *Cyprianus*, de cœnâ, *Theophyl.* *Euthymius* &c. Plura Patrum suffragia qui desiderat, ex nostris *Chamierum* consulat, Tom. 4. lib. 11. c. 10.

2. Ipsa illa Animadversorum glossa non solvit, sed stringit argumenti mei nodum. Quod *oralis manducatio* à Christo instituta non sit, probo etiam ex inutilitate hujus manducationis, quæ, quoad essentiam, eadem est cum *Capernaïtica*: Somniabant enim *Capernaïta* oralem, propriè dictam, quæ nil nisi *χρῆσις*. Si igitur imaginatio *oralis manducationis*, quæ inter *Capernaïtas* fuit, à Christo tanquam inutilis rejicitur & damnatur, utique ipsa illa manducatio, tanquam inutilis, erit rejicienda à nobis quoque. Nam si utilis esset, & intentioni Christi congrua, certè cogitatio de ea repræhendi neutiquam deberet. Si igitur concedunt mihi A. *capernaïticam* carnis Christi manducationem inutilem esse, habeo quod volo, alterutrum; vel manducationem carnis Christi *Lutheranam*, quam sacramentalem appellant, esse manducationem impropriè dictam, vel, si propriè dicta est, esse inutilem: propriè enim dicta & *oralis* à *Capernaïtica* realiter non differt. Frustraneus est omnis contradicendi conatus.

Alterum argumentum, quo inutilitatem *oralis manducationis* demonstro, ex hypothese *Lutherana* petitur. Nam si per se, & quatenus *oralis*, prodesset, etiam infidelibus & impuris hypocritis atque hircis, qui ex hypothese *Lutherana* communem eam habent cum fidelibus Christi oviculis, prodesset.

§. 19. Atqui hisce nihil prodest:

Excipiunt; *nosse V. effectum non semper causam suam sequi, sed eundem interdum impedimentis quibusdam inhiberi. Ita quoque se rem habere cum corpore Christi ab infidelibus manducato. Actu primo semper esse utile & efficaciam salutis habere: actum verò secundum per infidelitatem inhiberi* *.

* ibid. th. cad.

R. Novimus impediri interdum secundos actus, sive ab internis, sive ab externis causis. Corpus Christi in se consideratum actu primo semper esse utile damus. Manducationem corporis Christi propriè dictam à Christo præceptam, cujus actus secundus ita impediatur, ut salutarem effectum producat

ducat nullum, novimus nullam, damus nullam : quia nullam novit & nullam dat scriptura, quæ controversiæ hujus est norma, fideique nostræ mensura. Omnis manducatio carnis Christi propriè dictæ à Christo præcepta & ab homine peracta per se & naturâ suâ ita est utilis, ut salutaris ejus effectus nunquam prorsus inhibeat. Vivifica est Christi caro propriè dicta adeoque saluberrima, non tantum primo, sed & secundo actu, ubicunque ex præcepto Christi manducatur verè. *Oralis manducatio Lutherana* nec primo nec secundo actu salutaris est. *Hactenus secundum argumentum principale orali manducationi* oppositum.

Tertium Pontificiis in specie opponitur, cujus solutionem non moliuntur Animadverfores.

§. 20.

Quartum est : Si corpus Christi propriè dictum *oraliter* & corporaliter manducaretur, utique dentibus comminueretur & in stomachum trajiceretur : quomodo propriè & *oraliter* manducari cibus solidus dicitur. At falsum G. Ergo & A.

§. 21.

Excipiunt, latere ambiguitatem in vocabulis propriè, oraliter, corporaliter. *Propriè, inquit, denotat vel proprietatem rei physicam, vel proprietatem verbi grammaticam.* Oraliter denotat manducationis instrumentum vel modum manducationis. Corporaliter significat vel substantiam corporis, vel modum corporalem. *Hinc subjiciunt, corpus Christi edi propriè non physicè, sed Grammaticè : oraliter, ratione instrumenti, non ratione oralis modi : corporaliter, ratione substantiæ, non ratione modi corporalis. Unde inferunt, edi propriè, oraliter & corporaliter, sine facta per dentes comminutione, sine in stomachum traiectione*.*

R. Ambiguitatem hæc fingunt, ad tegendam rei absurditatem, non inveniunt *Lutherani*. Quæstio est de proprietate verbi, *manducare*, quid græcis propriè significet verbum *φάγειν*, latinis verbum *manducare* : quæ, de proprietate verbi, grammatica est quæstio : quamvis deinde ad theologiam applicetur : Grammaticâ proprietate *φάγειν* vel *manducare* aliud nihil est, nisi cibus, si solidior sit, ore apprehensum dentibus, vel organo alio, quod dentium est loco, ad deglutitionem intra os comminuendo præparare, & per gulam ad stomachum transmittere. Ita verba hæc & alia iis synonyma in propriâ significatione apud omnes homines accipiuntur. Sola hæc grammatica proprietas, quam contra tropum urgent *Lutherani, Capernaïsmum* evidenti consequentiâ inducit, & physicâ proprietatem secum ducit : Sunt enim inventa vocabula propria & impropria ad res propriè vel improprie exprimendas, tanquam signa rerum. Si cum Animadversoribus philo-

* p. 580. l. th. 166.

sophari hęc liberet, negare possemus ex vocabuli, quo prædicatum propositionis sacramentalis exprimitur, proprietate ipsius rei inferri posse proprietatem & veritatem, adeoque dicere, *corpus*, si vocem spectes, propriè quidem accipi, si verò rem ipsam, impropriè & non physicè, adeoque significari *corpus* non physicum & verum, sed vel *Marcioniticum*, vel simile aliud *phantasticum. non-corpus*. Quà quis uti posset interpretatione ad universam scripturam pervertendam: Imò ad omne linguarum commercium omnemque usum tollendum. Quid quæso fiet hoc modo *Lutheranis* quoque argumentis verborum contra nos proprietatem urgentibus, si, concessa etiam proprietate vocabulorum, physica proprietas necessariò non conceditur?

Oraliter & quidem propriè *oraliter manducare*, non tantum significat instrumentum, sed & actionem instrumenti, nempe oris & partium ejus *oralis manducationi* servientium. Ad *oralem* enim *manducationem* non sufficit os solum, sed & oris requiritur actio, eaque non una ad manducationem propriè dictam absolvendam necessaria, in quâ ratio formalis *propriè & oralis manducationis* consistit. Unde *oralis* non potest esse manducatio propriè dicta, nisi modus & ratio accedat *oralis*.

Denique *corporaliter* non tantum corporis substantiam, sed & modum includit, sine quo esse corpus non potest. Unde in loco propriè & *ἀδιασάτως* esse corpus non potest, nisi per modum corporis & contactum sine quo evidens implicatur contradictio.

Itaque τὸ *propriè Grammaticè*, non physicè: τὸ *oraliter* non *orali modo*: τὸ *corporaliter*, non *corporali modo*, mera sunt *τεχθεύματα*, meræ *τεχνολογίαι*. O stultam sapientiam! Exclamat hęc *Athanasius*: O joculariam *disputationem*! quæ, more puerorum in arenâ ludentium, domum eadem opera & construit & destruit. Passus est *impatibiliter* (ore manducatur non *oraliter*, vel *orali modo*, corpore *ἀδιασάτως* est in loco, non *corporali & locali modo*.) *Antequam audiam hoc verbum, quid significet, passus est, obliviscor*: nam quod adjicitur, *impatibiliter*, id & mortem & sepulturam & resurrectionem tollit (quod adjicitur non physicè, non *orali modo*, non *corporali modo*, sine comminutione, sine deglutitione, id proprietatem *oralis manducationis* tollit) in quibus salutis nostræ cardo vertitur. Si enim passus est, quomodo *impatibiliter*? Si *impatibiliter*, quomodo passus est? (si manducatur propriè, quomodo non physicè? Si non physicè, quomodo propriè? Si ore, quomodo non *oraliter*? si non *oraliter*, quomodo ore? Si in loco *ἀδιασάτως* est corpore, quomodo non *localiter & corporaliter*? Si non *localiter & corporaliter*, quomodo *ἀδιασάτως* in loco est corpore) loquimur sine voce? intelligimus sine

sine mente? viditne quis labentem aliquis citralapsus, excitatum in experrectum, laborantem sine labore, sapientem insipienter, solutum indissolutè? Ut dicamus passus est impatibiliter: (ore manducatur, non oraliter, corpore intra os est non corporaliter neque localiter) quæ ista est summa dementia? Quis effrenatus furor, quæ cæcamentis vesania? De mysterio omnium maximè venerando ea loqui, quæ magnos risus excitant? Polliceri rationi congrua & à ratione alienissima proferre? Ita respondere, ut videre non respondisse? Interpretationem adhibere re explicandâ obscuriorem & majoris dubitationis materiem? Quis sit quod nemo sanctorum tam alta sapere potuit? Ipsa sacra litera tot capitibus distincta, quid est, cur magnificam hanc arcanorum revelationem nobis non detexerunt? Tom. 2. pag. 255. Omnia verissimè de distinctionibus istis Lutheranis dici possunt.

Nolunt tamen videri errare sine scriptura autoritate. Probant comestione nem propriam proprietate vocis grammaticâ, absque cibi comminutione & missione in ventriculum fieri posse, exemplo manducationis angelica, Genens 18. quia ore corporis ad tempus assumti cum Abrahamo Angeli cibum manducarunt, nec tamen in ventriculum miserunt, neque concoxerunt.*

§. 22.

*ibid. th.

Re. Angeli aut verè, aut apparenter tantum manducarunt. Si verè & ead. propriè, non absque cibi solidi comminutione & in ventriculum assumti corporis transmissione manducarunt. Nam si verè humanum corpus, quamvis ad tempus tantum, assumerunt, si os verum, orisque partes veras, non apparentes tantum, quid nî & gulam atque stomachum, per quam & in quem cibos demiserunt? Manducatio verè proprièque dicta sine actibus hisce non est: Si apparenter tantum, hoc est, si visi sunt verè & propriè manducare, qui tamen verè & propriè non manducarunt, nihil ad rem exemplum hoc faciet. Utrum placuerit, eligite: neutrum causam nostram laedet. Aliàs noveris, Lector, diversa esse Doctorum de illâ Angelorum manducatione judicia. Theodoretus q. 68. in Gen. existimat angelos illos verè non comedisse, quemadmodum nec verè viri erant, sed tantum ob figuram dici comedisse, quia id Abrahamo est visum. Contra verò Augustinus de Civit. Dei lib. 13. c. 22. non in phantasmate Angelos edisse credendum est, quando eos homines hospitio exceperunt: cui Scotus assentitur, in 2. sentent. distinct. 8. q. unicâ. Ubi in comestione angelicâ agnoscit cibi divisionem per motum localem maxillarum & trajectionem ejus in ventriculum: quam in sententiam quoque Calvinus concessit, qui existimat Angelos, sicut verè ambularunt, locuti sunt, & perfuncti aliis officiis, ita verè quoque comedisse, non quod opus haberent, sed ut laterent usque ad tempus manifestationis.

Ad exemplum Christi post resurrectionem edentis & bibentis * jam ante respondi. Quod adspargunt heic de concoctione & indigentia, nihil ad rem facit : concoctio non est de essentia *oralis manducationis* : transmissio in ventriculum non magis arguit indigentiam, quam assumptio in os. Assumfit Christus, post resurrectionem, cibum, quo non eguit corpus *πνευματικόν*, Apostolico sensu ita dictum ; Vident igitur & intelligunt nostri Animadversores exempla hæc ad rem planè nihil facere. *Manducatio oralis propriè dicta* sine actibus manducationis propriè dictæ nulla est.

Quintum : Si Christi corpus in primâ cœnâ fuisset corporaliter in cum & sub pane, & *oraliter* ac propriè cum eo manducatum fuisset, utique Christus ipse corpus suum *oraliter* manducasset, quando panem manducavit : Atqui falsum & absurdum Consequens : Ergo.

§. 23.

Excipiunt, aut loqui *W. de pane in cœna agni paschalis & communi à Christo sumto, aut de pane Eucharistico. Si posterius, negari hypothesein argumenti. Si prius, negari conjunctionem sacramentalem cum omni pane illius cœna : cum ei*

* p. 581. a. loci tantum in Eucharistico pane fuerit *.
th. ead.

R. Ita vim argumenti & immissum absurditatis telum non declinant : *Oralis manducationis* necessitatem evincit *ἀδιασία* panis & corporis Christi, per quam non potest sumi panis, quin simul corpus *ἀδιασάτως*, in, cum & sub eo præsens sumatur & *oraliter* manducetur etiam ab impuris hypocritis, quos canes & porcos scriptura appellat. *Αδιασία* hæc non tantum in Eucharistico, in specie sic dicto, sed & in reliquo ejusdem cœnæ paschalis pane locum habuit, propter *ubiquitatem* corporis Christi, seu omnipræsentiam corpori per unionem cum *λόγῳ* omnipræsenti communicatam. Hæc nisi supponatur, actum esse de *orali manducatione*, in, cum & sub omni pane Eucharistico fatentur è *Lutheranis* Doctoribus haud postremi, ut supra vidimus. Accedit tota Suevorum cohors, quæ nullo statuum discrimine *ubiquitatem actualem*, seu præsentiam corporis Christi in omni ubi, rigidè urget, & diversum sentientes alios *Lutheranos Nestorianismi* damnat : ut supra è scriptis *Suevorum* ostendi. Queruntur iidem p summam imprudentiam ab *Hassiacis* omnibusque aliis, qui ab *Hassiacorum* stant partibus, per negationem absolutæ & actualis, absq; statuum discrimine, ubiquitatis enervari præcipua argumenta, quæ *Calvinianis* hæctenus in hac de *ubiquitate* controversia sunt opposita. Quorum verissimo judicio subscribimus. *Suevorum ubiquitatem & Borussi* approbant, Saxonici *ἐπέχουσιν*, in Apolog. Decis. præfat. d. g. & Apolog. Sect. 2. cap. Nisi igitur *Jenenses* sua enervare argumenta ipsimet voluerint, in prima cœnæ administratione, imò & quovis alio prandio

prandio vel cœnâ, Christi corpus ab ipso met Christo *in, cum & sub* pane quovis, sub carne, olere & potu quovis *ἀδιασάτως & ἀχωρίως* præsens & existens oraliter fuisse manducatum mihi necessariò dabunt. Sacramentalis unio *Lutherana* absurdum hoc non elidit, quàm diu ad eam necessaria esse propinquitas substantialis & *ἀδιασάτω* corporis Christi panisque Eucharistici creditur, indeque *oralis manducatio* terrenæ cœlestisque rei adstruitur. Sed cur adeò audacter in faciem nostri A. Luthero contradicunt? *Wahr ist's!* inquit *Lutherus*, daß Christus mit den Jüngern sich selbst genömmen hat / T. 6. Jen. pag. 88. b. Longè tamen religiosius & *θεολογικωτέρως* Chrysostomus, homil. 83. in Matthæum: *Ipsè quoque bibit ex eo, ne, auditis verbis illis, dicerent: Quid igitur sanguinem bibimus ac carnem comedimus? ac id eo perturbarentur: nam & quando prius de his verba fecit, multi solummodo propter verba scandalum passi sunt: ne igitur idem quoque accideret, prius ipse hoc fecit, ut tranquillo animo ad communionem mysteriorum adduceret.* Unde patet, de Chrysostomi sententia, discipulos Christi oraliter aliud nihil edisse aut bibisse, nisi quod ante ipsos edit & bibit ipse Christus. *Mistea est oralis manducatio Lutherana.*

Sextum: Oralis manducatio corporis Christi est Capernaitica: Ergo locum in Domini cœna non habet.

Excipiunt: *Falsum esse antecedens de manducatione orali à Lutheranis asserta: neque valere probationem, quam subjungit Theologia pag. 419. quia Capernaita verba Christi intellexerunt de manducatione orali & corporali, quæ dentium comminutionem & in stomachum trajectionem conjunctam habet, & à Christo rejicitur Iohan 6. v. 63. **

§. 24.

R. Non elabuntur, quantisper communem cum Capernaitis tenent hypothesein: *carnem Christi propriè & oraliter esse manducandam, manducarique à piis & impiis. Oralis manducatio propriè dicta sive physica, sive hyperphysica, sive sacramentalis, sive Capernaitica* appelletur, sine præparatione singulari facta in ore & transmissione per gulam in ventriculum, non magis esse potest, quàm homo propriè dictus sine animâ rationali: aut sacramentum cœnæ propriè dictum sine institutione, distributione, & manducatione propriè dicta panis. Deliberent jam secum *Lutherani*, utrum sit consultius, dimittere *manducationem oralem propriè dictam*, an retinere. Si dimittunt, actum est de τῷ ἔντῳ, & prolixa tandem atque acerba super *orali manducatione* contentio finitur. Si retinent, aut *Capernaismi* sunt rei, aut laqueo contradictionis inexplicabili se implicant: *manducationem asserentes oralem & propriè dictam, quæ oralis & propriè dicta non est, & quæ planè non manducatio est.* Faciant quæso periculum *Lutherani*, & *manducationem oralem propriè*

* ibid. th. ead.

propriè dictam, definiant nobis : cujus species disparatas nominant, *manducationem sacramentalem & physicam*. Hactenus non nisi cibi intra os summationem audivimus, quam solam esse manducationem propriè dictam pernegamus, adeoque definitionem illam tanquam spuriam & nullam repudiamus.

Manducationem Christi post resurrectionem, quam iterum objiciunt, nihil ad paradoxum hoc stabiliendum facere, jam ante ostendimus. Si verè & propriè edit Christus post resurrectionem, non edit sine masticatione & in ventriculum traiectione, quamvis nullâ eguerit nutritione. Hæc enim, ut & concoctio præcedanea, de ratione manducationis propriè dictæ nō est.

bid.th. Quæ verò illa est disjunctio? *Christus vel tropicè, vel verè edit**: anne
ead. *tropicum vero* opponitur, & quod *tropicum* est, *verum* non est? Sic igitur &
§.25. spiritualis manducatio, quæ tropica, seu impropria est, non vera, sed falsa erit, & quot tropi, tot falsitates & mendacia. Æque hoc absurdum atque *oralis manducatio*. Ego verè Servatorem edisse judico, ut & corporis humani partes integrantes omnes eum retinuisse credo. A corpore *πνευματικῷ*, quod ita Paulus appellat, ut aliena non est cibi in os sumtio, ita nec masticatio & in ventriculum traiectio.

§.26. Illius verò consequentiæ: *Christi corpus suscitatum fuit gloriosum & spirituale* (intellige certo respectu, qui à Paulo intelligitur) *Ergo non convenit ei actiophyfica & animalis**; quæ ratio sit, non intelligo. Anne loquela, de loco in locum progressio, visio, auditio, &c. naturales Christo non fuerunt, qui naturam verè humanam & numero eandem retinuit? Τὸ ψυχικόν, quod τὸ πνευματικόν opponit Paulus, 1. Cor. 15. v. 43. non significat naturæ humanæ, à naturâ incorporeâ disparatæ, veritatem, ejusque actiones naturales & animales, sed imbecillitatem, quæ in hac mortalitate adhærescit naturæ, & post resurrectionem nulla supererit. Imbecillitatibus verò accensere omnes actiones phyficas & animales, easdemq; per resurrectionem aboleri omnes, docere, est naturam evertere, & mortuorum resurrectionem negare. Interim & hoc observari velim, aliud esse, actionem aliquam naturalem esse conjunctam cum imbecillitate & imperfectione, aliud, ipsam esse imbecillitatem & imperfectionem. Quicquid in actionibus naturalibus est imbecillitatis, post resurrectionem abolebitur, ipsæ verò actiones naturales non abolebuntur nisi quæ propriæ sunt vitæ hujus mortalis, quibus, ut opinor, *Lutherani* non accensebunt sensuum & loco motivæ operationes: ut nec facultatum harum organa in futurâ vitâ sunt defutura.

§.27. *Ajunt se firmiter credere, hanc manducationem carnis Christi, (oralem & propriè*

propriè dictam) eò quòd verba institutionis eam indicent, quamvis naturalem & Capernaiticam haud admittant *.

R. Tam firmiter non credunt, quàm enormiter falluntur & errant. Absit, ut institutionis verba rectè intellecta absurdum hoc orale & Capernaiticum præcipiant. Neque possunt præcipere manducationem oralem propriè dictam sine actibus & partibus ad eam necessariis, quæ Capernaiticam constituunt manducationem: quicquid contradicant Animadversores. Magis ingenui sunt Pontificii, qui agnoscunt oralem & propriè dictam manducationem absque deglutitione & in ventriculum transmissione esse non posse. Videatur theolog. pag. 419. in quam etiam sententiam alibi inclinat Lutherus, ut supra vidimus, quando Palinodiam Beringarii laudat, T. 2. Wittenb. F. 1. 84. Frigidam & frivolum esse Lutheri excusationem, jam ante ostendimus.

* p. 5° 1. b.
th. ead.

Tria Eckhardi argumenta ex fascic. cap. 20. q. 8. producit theologia, quibus probare idem nititur, sacramentalem, oralem, proprièque dictam Lutheranorum manducationem non esse Capernaiticam: quæ ordine solvit Theologia pag. 420.

Primum: In capernaiticâ manducatione corpus Christi patitur: In Lutheranâ agit, non patitur: Ergo.

§. 28.

Respondet Theologia, corpus Christi propriè sic dictum propriè & oraliter manducari & non pati, planè contradictorium esse. Unde ingenuam laudat Lutheri confessionem, in cœna Dominica administratione, Christi corpus pati, quicquid patitur panis.

Solutionem argumenti hujus integram relinquunt Animadversores, tantùm ajunt, se Lutheri verba supra explicuisse *, sed Lutheri oralem manducationem asserentis evidentiora sunt verba, quàm ut probabilis & speciosa glossa in sensum trahi sanum possint. Velim absurdum scholæ Christianæ ponderent. Corpus Christi verè, oraliter & propriè manducatur, ita tamen, ut non patitur sed agat. Quæ crudior esse posset contradictio? Scilicet huc tendit theologorum horum postulatam de ratione in disputationibus theologicis non adhibenda, ut quævis ipsorum absurda persuaderi nobis patiamur, & ἀλογος ζωὴ simus. Wann Lutherus nicht kommen wehr/dicebat olim Monachus quidam, wir wolten die deut beredet haben / daß sie / wir Ochsen / hetten sollen Hühner fressen: Simile obsequium à nobis quoque requirunt isti.

* ibid. th.
ead.

Secundum: In Capernaiticâ corrumpitur Christi corpus, in Lutheranâ à corruptione servatur: Ergo.

§. 29.

Respondet Theologia, si corrumpi si dentibus conterì, deglutiri &

IIII

in sto-

in stomachum trajici, dari hoc de *Capernaiticâ* : quod si in *Lutheranâ* non sit, *capernaiticam* quidem eam non fore, sed nec *oralem* & propriè dictam : interim arrisisse *Luthero* attritionem dentibus factam, 2. falsum esse *Lutheranam manducationem oralem* per se solam à corruptione servare. Siquidem communis ea creditur piis cum impiis, qui per eam non servantur : imò nullo modo servare, quia à Christo præcepta non est &c.

Excipiunt (1) *Nullum è Lutheranis statuere oralem manducationem per se solam à corruptione servare, requiri, præter eam, etiam spiritualem manducationem*.

* ibid. th. nem*.

ead.

R. 1. Atqui *Eckhardiana* ratio commendat *oralem manducationem* ab effectu ejus per se, non ab effectu manducationis specie distinctæ, hoc est, spiritualis : de qua nulla est controversia. Spiritualem manducationem per se & solam, cum *orali* non conjunctam, conferre ἀφθαρσίᾳ ipsis etiam corporibus, inter nos in confesso est. *Oralis*, præ *capernaitica*, hoc respectu nulla est præopativa, si & ipsa per se à corruptione non servat. Nam & *Capernaiticam*, modò possibilis esset, si spiritualis sequeretur, ἀφθαρσία quoque sequeretur : non tamen per *Capernaiticam*, sed per spiritualem. Cum ipsam quoque corruptionis causam, peccatum, sequatur ἀφθαρσία, si fidem & poenitentiam habeat comitem.

2. Quod negant Animadversores ab ullo statui *Lutherano*, id à *Mylio* statui affirmat *Hoffmannus* & ipse *Lutheranus*, Apol. pag. 21.

§. 30.

Excipiunt (2) *nullo prorsus modo servare oralem manducationem, tum demum probatum iri, quando eam à Christo non præceptam, veritati naturæ humanæ inimicam & eidem in gloriâ constitutæ ignominiosam esse demonstratum fuerit*.

* ibid. th. erit*.

ead.

R. *Oralem manducationem*, de quâ agimus, à Christo præceptam non esse, tanquam veritati naturæ humanæ inimicam, eidemque in gloriâ constitutæ ignominiosam, multis hætenus argumentis demonstravimus, quæ immota stant & stabunt, non obstantibus leviculis cavillationum & elusionem auris, quas hætenus dissipavimus. Supponit *ubiquitatem*, quæ naturæ humanæ evertit veritatem : Immittit in fœdas *Satanæ* cloacas, hoc est impuros hypocritas, sanctum & gloriosum Christi corpus ; adeoque summæ id exponit ignominie : ut reliqua taceam absurda & portenta, quæ declinari nullo modo possunt, quantisper *manducatio oralis* & propriè dicta asseritur, & propter eam repudiatâ innocentes affliguntur, & terra cæloque excluduntur.

Tertium : *Capernaitica manducatio est sine symbolis* : *Lutherana est cum symbolis*. Ergo.

Respondet

Respondet Theologia, ut symbolorum conjunctio non obstat *Lutherane*, quò minus sit *oralis* & propriè dicta, ita nec impedire, eam, quò minus sit *Capernaitica*, quæ alia nulla est nisi *oralis*, sive absint, sive adsint symbola. Neque magis probandos fuisse Christo *Capernaitas*, si carnem Christi cum pane, quàm si sine pane oraliter & propriè manducandam putassent. Et quàm quæso insulsa & inepta foret consequentia! si quis contenderet, carnem cum pane manducatam minus propriè & oraliter esse manducatam, quàm si absque pane esset manducata. Anne *humana* carniū manducatio minus propria & oralis, quàm *lupina* vel *leonina*, quia illa est cum pane, hæc sine pane? Qui nucleum cum putamine edit, anne minus propriè edit, quàm qui sine putamine edit?

*Argumenti hujus pudet Animadversores: Itaque tanquam spurium factum non agnoscunt suum, & solutionem ne attingunt quidem. Nostrum hoc, inquit, negamus esse.** §. 31.

* ibid. th.

R. Adeone malè de *Lutheranis* & *orali manducatione* meritus est *Eckhardus*, D. ille olim & Professor Academicus, ut pro *non-Lutherano* habeatur? Recurrite ad fascic. an. 1615. Lipsiæ edit. cap. 20. q. 8. pag 511. l. 12. ead.

Jam verò audiendi dictatores nostri *Salani*, qui sacramentalem *Lutheranam* à *Capernaitica* aliis distinguunt argumentis, iisque duobus.

(1) *Capernaitica* habet pro objecto carnem nudi hominis, qualem esse Christum putabant, & corpus in partes laceratum atque divisum. *Sacramentalis Lutherana* hujusmodi carnem & corpus non habet: sed carnem Dei Filii vivificam, corpusque totum & indivisum.* §. 32.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Caro nudi hominis & caro Filij Dei specie non differunt. Assumit enim Dei Filius naturam humanam cum nostrâ specie eandem: unde similis nobis dicitur per omnia, excepto peccato, Heb 2. v. 16, 17. & 4. v. 15. Itaq; Filij Dei qui carnem propriè dictam *oraliter* & propriè ederet, non minus eam *Capernaiticè* ederet, quàm si alterius hominis carnem cum ἀνθρώπου φάρμακον & cyclopib' ederet: tantoq; majore ignominis & injuria afficeretur sanctissima & gloriosissima Christi caro, quàm nudi hominis peccatrix caro, si propriè & oraliter ab impiis & rapacibus lupis, quales indigni censentur, devoraretur: Adeone verò Servatoris caro quæ vitam dat mundo, crudeliter tradenda? Cujus *oralem* & propriè dictam *manducationem* non magis præcepit Servator, quàm crucifixionem.

2. Faciamus *Capernaitas* carnem Christi non pro carne Filij Dei, sed pro carne nudi habuisse hominis. Error ipsorum carnem in se non mutavit, Eandem illam numero, quam modò *Lutherani* sibi videntur *oraliter* manducare,

care, Capernaitæ quoque propriè & oraliter manducandam esse judicarunt. Unde manducationem suam *oralem Lutherani*, si verè & propriè est *oralis*, nullo jure possunt specie distinguere ab orali & propriè dictâ Capernaiticâ. Caro in se & numero eadem : manducatio specie eadem est, quia *oralis* & *propriè dicta* utrobique est.

3. Corpus humanum, quale Servatoris nostri Christi fuit, totum *oraliter* & propriè edere, & tamen neque manu, neque dente & ore id attingere, dividere & per gulam in stomachum demittere, aut deglutire, somnium est sine fomno, & crudissimæ contradictionis ulcus, quod nulla unquam distinctionum emplastra sanabunt. Sunt autem hoc nomine *Capernaitis* absurdiores *Lutherani* : quia illi singulis singulas particulas esse dandas crediderunt : Hi totum singulis & innumeris simul porrigi sibi persuadent, adeoque *ubiquitatem* & *infinitem indivisibilem* sibi imaginantur, quæ in mentem *Capernaitis* non venit.

§. 33. (2) *Modus manducationis Capernaitica est physicus ; sacramentalis*
 * ibi d. th. *non est physicus, sed hyperphysicus* *.
 ead.

[R. Nonne verò uterque *oralis* & propriè dictus ? Sacramentalis *Lutheranus* modus longè rectius appellatur ἀντιφυσικὸς, ἀντιφαιρικὸς & φανταστικὸς. Vera, *oralis* & propriè dicta comestio nulla est, nisi physica ; quæ physica non est, vel vera non est, vel *oralis* & propriè dicta non est. Et hæc tunc sextum principale argumentum.

Septimum : Si discipuli in prima cœna corporaliter & *oraliter*, (proprièque) Domini corpus edissent, eodemque modo sanguinem bibissent, bis mortuus fuisset Christus in statu humiliationis suæ, semel in administratione cœnæ & iterum in crucifixione : At consequens falsum. *Connexum* prob : quia naturaliter fieri non potest, quin vivum esse corpus desinat, à quo sanguis separatur, quodque dentibus conteritur &c.

§. 34. Excipiunt (1) *Lutheranos non dicere, Christi corpus in cœna dentibus con-*
 * ibi d. th. *teri & in stomachum trajici* *.
 167.

R. 1. Atqui *Lutherus* cum *Beringario* recitante id dicit : & ne dubites, alibi dicit, es gehe hier zu / gleich als wann der Wölff ein Schaff frist. *Joach. Westph.* scribit : Tantisper durare naturalem & corporalem corporis Christi præsentiam intra nos, dum sensum erga illam nostrum corporaliter etiam affici constet : De f. 2, 6, 8.

2. Si *Lutherani* non dicunt corpus Christi in cœna dentibus conteri & in stomachum trajici, etiam propriè & *oraliter* manducari negant.

§. 35. Excipiunt (2) *Non omnem sanguinis à corpore distinctionem, sed eam tantum,*

tum, quæ naturalem unionem corporis & sanguinis tollit, esse mortis causam: id verò sacramentalem separationem non facere: quin potius corpus cum animâ naturali unitum & minimè ex sanguine, sed vivum datum fuisse discipulis, non tamen quatenus vivum, sed quatenus vivificum*.

* ibid. th.

R. 1. Naturalis unio sanguinis & corporis cum separatione reali non consistit, qualis est in cœnâ Dominicâ, si sanguis solus est corporaliter & substantialiter in vino, corpus solum corporaliter & substantialiter in pane: ita ut, dum vinum os haurit, ipsum corpus unâ non hauriat, dum panem dente excipit, ipsum sanguinem unâ non excipiat.

ead.

2. Si unio sacramentalis est substantialis & corporalis, & nullus in eâ est analogiæ, ex intentione Servatoris, locus, insuperque Christi corpus unâ cum sanguine Pani Eucharistico est unitum, & utrumque in porrectione Panis os simul accipit, neutrumque in ventriculum transmittit: quid gemino opus erat symbolo sacramentali, pane & vino, ad corpus & sanguinem intra os promovendum? Et cur unâ nobiscum impugnant *Lutherani* figmentum *concomitantia Pontificia*? Cur sacrilegij accusant *Pontificios* calicem Laicis subtrahentes, si non minus in hostiâ, quàm in calice, sanguinem Domini iis exhibent?

3. Quamvis vivum & minimè ex sanguine discipulis corpus datum fuisset, tamen si oraliter & propriè manducatum fuisset, crudeliter ab ipsis interemptum fuisset: aut, si vivum conservatum, oraliter & propriè manducatum non fuisset.

4. Datur Christi corpus, quâ traditum olim in mortem, quâ suscitatum à morte & vivificatum, quâ vivificum: nullus enim respectus simpliciter excluditur: nullo tamen modo oraliter & propriè manducandum. *Judeis* ignominiosum est, quòd Dominum gloriæ crucifixerint: *Christianis* longè foret ignominiosius, si eundem vivum oraliter & propriè devorarent. Hunc devorandi Dei sui modum cum *Christianis* olim probari *Averroes* sibi persuasisset, gentem sub sole nullam esse stolidiorem scripsit.

Alia, inquiunt, est ratio corporis & sanguinis Christi, respectu existentia naturalis ubi corpus vivum non est sine sanguine: alia corporis & sanguinis Christi, quoad sacramentalem unionem corporis cum pane & sanguinis cum vino: Hoc, non illo modo, sanguis à corpore, salvâ vitâ, distinguipo: est*.

S. 36.

* p. 58 r. c.

R. 1. Non de distinctione, sed de separatione, quæstio est. A nostris quoque corporibus quamvis separatus sanguis non sit, tamen distinctus est. Existimo igitur per distinctionem ab Animadversoribus heic intelligi separationem: quia planè aliàs inepta esset responsio: quippe quæ quæstionem

th. ead.

non attingeret. *Uritoralis manducatio*, ideoque cautè tractanda & absurditas dubiis quoque vocabulis involvenda.

2. Corporis & sanguinis unionem naturalem sine quâ vivum corpus non est, non tollere debet unio sacramentalis cum symbolis sacramentalibus. Quamvis in ipsâ etiam naturali unionem distincta distinguat, distinctisq; symbolis exhibeat. Quod in unionem *Lutherana* non fit, quippe quæ in *adiasmati* & propinquitate substantiali panis & corporis, vinique & sanguinis consistit. Unde ad separationem localem panis & vini localiter quoque separantur corpus & sanguis, adeoque cum unionem naturali non consistit separatio sacramentalis *Lutherana*: aut panis non minus est medium exhibendi sanguinem quàm corpus, & vinum non minus medium exhibendi corpus quàm sanguinem. Quod ab institutione Christi alienissimum est commentum, idque *Pontificium*. Ubiquitati etiam ista sacramentalis separatio è diametro est contraria. Absurdum ubique impingit.

* ibid. th.
ead.

Ad Christum, *veritatis os*, frustra hec provocatur *. Hoc enim non nisi vera loquitur, modò rectè intelligantur, quæ loquitur: non nisi veritati testimonium perhibet: cum falsitate nihil ei est commercij: adeoque nec cum *manducatione orali* & unionem *Lutherana* sacramentali. Exemplum, de quo gloriantur, * hætenus nullum vidimus.

* ibid. th.
ead. in
fin.

Octavum: Unio corporum nostrorum cum Christo non est corporalis, sed spiritualis: Ergo & manducatio Christi corporis non est corporalis, sed spiritualis. Ratio consequentiæ: quia ex manducatione oritur unio.

§. 37.

Excipiunt; *In Majore peti principium: aliud docere verba institutionis: hac propriè accepta jubere corpus Christi oraliter & corporaliter manducare. Hanc verò corporalem manducationem sequi unionem corporalem, hoc est, veram & realem* *.

* ibid. th.
168.

R. I. In argumento meo *octavo* non est *major*, sed *antecedens*. Enthymema, non perfectum Syllogismum proposui. Si, addito axioma tertio, Syllogismus perficeretur, *antecedens* meum non *major*, sed *minor* evaderet. Omissa enim non *Minor*, sed *Major* propositio: *qualis est unio corporum nostrorum cum Christo, talis quoque est manducatio*. Hoc si *Theologia Doctor* neglexisset, observare tamen *Magister* debuisset.

2. Verba propriè accepta jubent *oraliter* manducare, quia Christus appellavit suum corpus: Atqui panem appellavit suum corpus. Panis igitur *oraliter* & propriè manducatur. Unde & Paulus, *quoties panem hunc ederitis &c.*

3. Unionem corporum nostrorum, in hac mortalitate nostrâ, cum corpore Christi propriè dicto corporalem esse, ejusdemq; intra corpora nostra

stra existentiam, in omni scripturâ & antiquitate piâ inauditum est; tantum abest ut institutionis verba doceant aut promittant. Figmentum est è figmento ortum *Capernaitico* & absurdo *ubiquitatis* dogmate humanam Christi naturam penitus evertente, & non tantum hominibus, sed & cum omnibus bestiis piris, pomis caseis, herbis, furibus &c. ἀδιασάτως uniente. Tota Antiquitas, inquit *Philip. Mel.* hanc propositionem *Christus est ubiq;*, sic declaravit, *Christus est ubique personaliter & verissimum est, Filium Dei, totam Personam, Deum & Hominem, habitare in nobis.* Sed Antiquitas rejecit hanc propositionem: *Humanitas habitat corporaliter in nobis:* & dixit utramque retinere sua idiomata. Et *Augustinus* & alii affirmant, corpus Christi esse in certo loco. Etiam *Lutherus* (NB.) à me interrogatus de loco Rom. 8. Si Christus in vobis est: dicebat se sic intelligere, ut paulo ante ibidem scriptum est: *Siquidem spiritus Dei habitat in vobis.*

4. Veram & realem unionem nullam nisi corporalem agnoscunt hi theologi: Quando synonyma ipsis sunt, *unio corporalis & unio vera & realis.* Unde sequitur, nec veram & realem iis esse manducationem corporis Christi, nisi *oralem* & corporalem: adeoque spiritualem & unionem & manducationem pro falsa & fictitia ab iis haberi; Quod fieri ab iis non est mirum, quibus fidei actus, quo manducatio spiritualis perficitur & unio procuratur, ipsis non est nisi imaginatio & phantasia: ut supra vidimus.

Nonum & decimum theologiæ argumentum: (quod gloriosum corpus Christi amplius non patitur, quodque ab impiis & orei victimis intra viscera ipsorum sepeliatur, idemque Christi & Belialis sit templum ajunt pugnare contra horrendam illam *Capernaiticam manducationem*, non contra sacramentalem *Lutheranam*.*

§. 38.

Re. Pugnant hæc argumenta contra *manducationem oralem* propriè dictâ corporis Domini propriè dicti, qualem esse sacramentalem suam prædicant *Lutherani*: sive *Capernaiticam*, sive *oralem* & propriè dictam appellent, perinde nobis est. Condi Christi corpus intra ora indignorum, affirmant per *oralem manducationem* indignorum: sive intra viscera, sive intra ora ipsorum sepeliatur, perinde est: utrumq; æquè absurdū est. Certè à visceribus impiorum excludere sanctissimum & gloriosissimum Christi corpus non possunt per *ubiquitatis* dogma: per q̄ in singulis quoq; bestiis id esse coguntur admittere. Verè horrendum utrumq; dogma, *oralis manducationis & ubiquitatis!*

*ibid. th. ead.

Undecimum: si ppter *oralem manducationem* Christus cœnam instituisset, frustra instituisset. Atqui falsum consequens: Ergo &c. Connexi ratio est: quia *oralis manducatio* necessariò supponit *corporalem praesentiam & ubiquitatem*

§. 39.

ratem corporis Christi. Si verò Christi corpus ubique est, utiq; sæpius quotidie sub omni cibo & pane oraliter editur, neque, posita *ubiquitate*, quoad propinquitatem substantialem, propinquius est pani Eucharistico, quam cuivis alij edulio. Quid igitur attineret, jubere aliquoties tantum in anno sub pane Eucharistico solo corporaliter & oraliter edere corpus Domini, quoties oraliter editur quoties bolus in os immittitur? Ita Augustinus quoque disputat adversus Manicheos docentes Christum in omni ligno & terræ fructu corpore suo contineri: *Cur igitur, inquit, posita non decerpitis, ut Iesum, quem omni suspensum ex ligno predicatis de ligni suspensione depositum vestro ventre sepeliatis: sed ore aperto expectatis, si quis inferat Christum, tanquam optima sepultura faucibus vestris.* Anne aliter Augustinus contra ubiquitatem & oralem manducationem Lutheranorum disputaturus fuisset?

Excipiunt, me confundere distinctos præsentia modos, personalem scilicet & sacramentalem. Corpus Christi per unionem personalem & sessionem ad dextram Dei ubique quidem esse, non tamen per quantitatem, localem & corporalem extensionem, vel dilationem: nihilominus tamen præsentiam illam & manducationem sacramentalem, juxta tenorem verborum institutionis, non negari*.

*p. 581, d.
th. ead.

Re. I. Ut personalis ubiquitas est præsentia substantialis in omni loco, ne pane quidem Eucharistico excluso, sic & sacramentalis ubiquitas est præsentia substantialis in omni pane Eucharistico, adeoque sacramentalis, quoad præsentia modum, non differt à personali, nisi relatione singulari ad certa symbola sacramentalia, quibus tamen corpus Christi, quoad *adiasasias* & propinquitatem substantialem in se consideratam, præsentius non est, quam omnibus aliis corporibus, panibus, carnibus, oleribus, piris, pomis, caseis &c. Unde sequitur oraliter accipi & comedi non minus in, cum & sub omni pane, carne, piro, pomo, caseo &c. quam in, cum & sub pane Eucharistico, propter paritatem *adiasasias* & inseparabilitatis. Neq; minus est de corpore Christi, quoad substantiam, in, cum & sub quovis vulgari cibo, (sub radicibus & carnibus humanis *Indorum*) quam sub pane Eucharistico, quia indivisibiliter ubique totum est. Absurda hæc ex absurdâ ubiquitatis hypothese necessario sequuntur.

2. Non dico negari à Lutheranis manducationem sacramentalem, hoc est, oralem propriè dictam, propter omnipræsentiam personalem, imò ex absurdâ hypothese eam necessario sequi dico. Sed hoc est, quod contendendo, ad manducationem oralem corporis Dominici non opus fuisse pane singulari Eucharistico, cum oralem illam manducationem quivis alius panis & cibus non minus promoveat, quam panis ille singularis, cui corpus Domini, quoad sub-

substantiam, praesentius est, quam cuivis alii cibo quotidiano & familiari.

3. Corpus aliquod verè humanum in loco corporeo existeret sine quantitate locali, & extensione corporali, absurdum est *ὡς ἡ φαντασία*, quod veritatem corporis abolet & *oralem* proprièque dictam *manducationem*, in cuius gratiam excogitatum est, destruit. Tam est verum, quàm propriè & *oraliter* manducari cibum corporeum sine contactu corporeo, sine praeparatione factâ in ore & transmissione ad ventriculum. Interim observet hęc lector novam *ubiquitatem*, nempe *sacramentalem*: tam secundum hoc dogma! Forſan alias quoque species pariet.

Instant: *non esse opposita, omnipraesentem esse, & nihilominus certo praesentia modo alicui exhiberi*. Sic enim omnipraesentem spiritum S. descendisse super Christum in specie columbae, Matth. 3. v. 6. flatu externo datum discipulis, Ioh. 20. v. 22. specie ignitarum linguarum Apostolis communicatum, Act. 2. v. 3. In corporibus piorum verè & per gratiosam praesentiam habitare, 1. Cor. 3. v. 6. &c.

§. 40.

* ibid. the ead.

R. Neque ego simpliciter opposita esse dico, & lubens de substantia. liter omnipraesentem Dei spiritum immensum peculiari modo praesentem esse posse, quibus vult; sed peculiari modo, non quoad *ἐκτείναν* immensam, vel propinquitatem substantialem, quâ non potest non æquè praesens esse omnibus creaturis: sed quoad singulares patefactiones atque operationes, quarum symbola externa & sensibilia possunt esse diversa, ut exempla docent allegata. Hoc verò impraesentiarum non quaeritur; sermo nobis est de æqualitate *ἀδίασας* & propinquitatis substantialis inter corpus Christi & panem Eucharisticum, interque corpus idem & quemvis alium panem atque cibum. Hanc non posse non eandem esse, ex hypothese *ubiquitatis*, contendo. Unde & *oralem manducationem*, quatenus est *oralis* & propriè dicta, eandem esse *ἀναστροφῆς* infero. Sacramentalis praesentiae modus, in singularitate consistens relationis ad symbola, manducationem *oralem* & propriè dictam, specie distinctam ab eâ, quæ fit in cuiusvis cibi significatione, non constituit: veluti *oralis* & propriè dicta *manducatio* carnis sub oleribus specie non differt à manducatione carnis sub alio quovis esculento existentis.

Addunt: *Licet manducatio sacramentalis corporis Christi omnipraesentiam presupponat, non tamen omnipraesentia illa primaria & unita sacramentalis manducationis causa est: requiritur insuper singularis Christi voluntas & institutio* *.

§. 41.

* ibid. the

R. Sacramentalis manducatio corporis Christi Lutheranis est *oralis* & propriè dicta, non minus quàm panis Eucharistici. Atqui *oralis* & propriè dicta *manducationis* corporis Christi causa est propinquitas substantialis, seu

ead.

præsentia corporalis, sine qua oraliter & propriè manducari nullo modo posset. Propinquitas hæc substantialis in omni loco, ubi Eucharistia celebratur, omnique pane Eucharistico, unicè est ab ubiuitate, veluti ἀδιασπασία ejus in omnibus cibis, piris & pomis &c. unicè est ab ubiuitate. Utq; omnipræsentia divina τὸ λόγος non est à voluntate liberâ sed à naturâ immensâ, per quam non potest non Deus ἀδιασπασίως omni adesse creaturæ, sic & manducatio oralis propriè dicta corporis Christi in omni cibo præsentis non requirit peculiare Dei mandatum, sed omnipropinquitatem substantialem, quando edimus vel bibimus, necessariò sequitur.

Ad promissiones divinas frustra hæc provocatur, corporis Christi nec universalis, nec specialis omnipræsentia, seu propinquitas substantialis, uspiam in verbo Dei promittitur: In solis *Lutheranorum* scriptis prædicatur.

Porrò sic argumentatur Theologia: Quod ante acceptum panem Eucharisticum in ore est, & non potest non esse & manere, id non est necesse in os per panem transferri: imò transferri non potest. Atqui, ex hypothese ubiuitatis, corpus Christi, ante acceptum panem Eucharisticum, in ore est, & non potest non esse & manere: Ergo:

§.2. Nil respondent A. nisi quod ante cœnam sit quidem corpus Christi in ore, non
ibid. th. tamen ut manducetur.

cad,

R. Si est in ore: Ergo non necesse est per panem demum in os transferri & ab ore excipi. Sed expectabit tantum donec superveniet papalis hostiola in, cum & sub quâ oraliter & propriè manducetur. Et sic hostiola non erit signum προσφερόμενον. Forsan etiam os ante adventum hostiolæ consecrata tenebitur, ut occupare & exercere se in corpore, quod tenet, manducando haud possit: ab hostiolâ postmodum adventante laxabitur, ut suas in coedendo vires possit exerere. Quamvis non videam, quibus actibus absolvatur hæc corporis intra os in, cum & sub pane existentis manducatio: hætenus enim à Lutheranis ij non sunt definiti: Nil est in ipsorum Ecclesiis & Scholis audire, nil in libris videre, præter sumtionem in os. Qui ad propriè dictam oralem manducationem requiruntur actus, nempe masticatio & deglutitio, hæc non arrident Lutheranis, qui nec masticari, nec deglutiri corpus Christi concedunt & tamen oraliter atque propriè manducari contendunt. Nimirum absurdum hoc est ἀντιφασίαν nullâ prorsus ratione explicabile. Manducatio est planè monadica, simul oralis & non oralis, simul propria & non propria, imò simul manducatio & non manducatio. Certè forti hæc opus imaginatione, seu fide. Sunt enim synonyma *Lutheranis*, ut supra vidimus, imaginatio & fides. Si corpus Christi ante assumptam hostio-

lam

iam Eucharisticam in ore jam est, & tamen cum aliis cibis non manducatur, cum hostiolâ verò manducatur, dicant nobis, quid, adventante hostiolâ, patiatur, ut manducari verè & oraliter dici possit, si non masticatur, non deglutitur? Certè nihil videtur pati adeoque nec ullo modo oraliter & propriè edi: vult hoc *Eckhardus*, qui in *manducatione orali* & propriè dictâ corporis Domini propriè dicti, corpus non pati, sed agere dicit, ut ridiculæ absurditati nihil desit. De *orali manducatione* hætenus nihil audivimus nisi exilentiam intra os, cumque etiam ante adventum hostiolæ missaticæ in ore corpus Domini existat, utique *oraliter* manducabitur prius quàm adveniat hostiola, & sic post festum illa veniet.

Myli olim in concione *Ienensi* de cœnâ Domini, An 92. hæc fuit confessio. So man Christi Leibs vnd Bluts ausser dem heiligen Abend mahl theilhaftig werden / so bedarffes des heiligen Abendmahls nicht. hoc est, non opus est Domini cœnâ, si extra eam corporis & sanguinis Christi participes fieri possumus. Videatur *H. fman.* in Epist. Apologet. contra *Hunnius* & affecclas pag. 17. Cogitent jam *Lutherani*, si, ex hypothese ubiquitatis, Christi corpus & sanguis, quoad ἀδιασσίαν, tam sunt in quovis alio cibo & potu, quàm in pane & vino Eucharistico, annon eorum extra sacram quoque cœnam participes fieri homo possit? Sed missâ etiam absurdâ *ubiquitatis* hypothese, quàm quæso præcipitata & ἀθεόλογον est *Myli* assertio! Si corporis & sanguinis Christi verè & realiter participes extra S. cœnam fieri non possumus, sequitur per fidem, absque symbolis sacramentalibus, nos non posse edere & bibere Christi corpus & sanguinem, nullamque cum eo habere communionem, adeoque vitam æternam non posse consequi: quod falsissimum & desperatissimum est dogma, scripturæ & piæ vetustati inimicissimum. Annon in mentem venit & capitis 6. Johan. & prisci illius, crede & manducasti? vid. *August.* tract 25 & 26. in Joh. Horrendum quoque & prorsus ἀθεόλογον est illud *Lutheri*, in Epist. ad *Francos.* an 33. Eos, qui credunt verum quidem corpus & sanguinem Christi sacramento adesse, sed spirituali ratione & modo tantum, atque sic etiam hæc in corde tantum, & per fidem, non autem corporaliter & ore percipi & manducari, quo solum panis & vinum percipiantur, verè diabolicâ imposturâ cum verbis Christi ludere simpliciumque animos sacramento suo defraudare. Monstrum illud *oralis manducationis* ex tot absurditatibus & contradictionibus conflatum qui horruerit, illicò diabolicâ imposturâ cum verbis Christi luserit, & simplicium animos sacramento defraudarit? Non tuum hoc est de nobis, sanctissime Salvator, iudicium, sed præcipitis iracundiæ, gloriosissimo tuo corpori dentes inhumaniter intentantis. Sic *Brennius* & alij theologi Suevici, autores *Syngram-*

maticis, diabolicâ quoque imposturâ cum verbis Domini iussissent: qui manducationem oralem corporis Christi *in, cum & sub* pane non crediderunt: ut supra ostendimus.

EXERCITATIO CXII.

*Vindicantur & defenduntur argumenta pro spiri-
tuali manducatione oppositâ orali & corpo-
rali.*

S. I.

Pergimus ab absurdâ orali manducatione ad veram, sacram & spirituales, quam promovent sacramentalia symbola. Spirituales hanc contra oralem propugnat theologia sex argumentis pag. 422. quæ ordine vindicanda & defendenda jam sequuntur.

Primum: Christi corpus in cœnâ non editur oraliter & corporaliter: Ergo, præter sacramentalem manducationem supra explicatam, non est nisi spiritualis manducatio. Antecedens jam ante probavimus.

* p. 581. c.
th. ..

Excipiunt, *daritertiam, sacramentalem Lutheranam* *.

R. Non veram, sed fictam absurdamque esse tertiam hanc, *undecim* hætenus argumentis probavimus; quæ à Cavillationibus Animadversorum justè & solidè sunt vindicata.

Secundum: Unio nostri cum Christo non est corporalis, sed tantum spiritualis: Ergo & manducatio corporis ipsius propriè dicti tantum est spiritualis.

* ibid. th.
ead.

Excipiunt (1) *Majorem omissam talem esse; qualis est fidelium unio cum Christo, talis etiam est manducatio in usu cœnæ legitimo. Hinc verò propositionem non esse simpliciter veram. Confundi enim S. cœnæ fructus & efficaciam, unionem scilicet mysticam cum Christo, cum cœnæ substantiâ sacramentali sc. manducatione. Sicut igitur necesse non est, ut media sint ejusdem naturæ cum fine, ad quem ordinantur, sic etiam non esse necesse, ut eadem planè sit ratio manducationis sacramentalis, tanquam mediæ, & unionis spiritualis, tanquam finis* *.

R. 1. Ipsi Animadv. nostri supra th. 168. è manducatione corporali unionem corporalem evinci concesserunt: adeoq; veritatem propositionis, (*qualis est fidelium cum Christo unio, talis quoq; est manducatio: & qualis est manducatio, talis etiam est unio,*) agnoverunt. Quæ enim necessitate qualitas causæ arguit qualitatem

qualitatem effectus, eadem & qualitas effectus arguit qualitatem causæ. Itaque in faciem sibi contradicunt A. supra th. 168. dixerunt, *ex corporali manducatione sua sponte sequi corporalem unionem*: hæc thel. 170. dicunt, *non esse necesse, ut medium* (manducatio corporalis) *sit ejusdem naturæ cum fine* (unione nostri cum Christo) adeoque negant ex manducatione corporali sponte suâ sequi unionem corporalem: cum tamen causam unionis corporalis proximam & immediatam nolint videri agnoscere aliam, præter manducationem corporalem. Aliàs non ignoramus, unionis & causarum non proximarum eandem necessariò rationem semper haud esse. Nam & corporalis manducatio, quæ est symbolorum sacramentalium, quam sacramentalem nos appellamus, promovet unionem nostri cum Christo spirituales, sed interveniente manducatione spirituali tanquam causâ proxima.

2. Ita S. cœnæ, quoad symbolum sacramentale, fructus est manducatio spiritualis, ut simul ad substantiam ejus pertineat, quatenus ea comprehendit quoque res cœlestes significatas & obsignatas.

3. De cœnæ substantia non est manducatio sacramentalis *Lutherana*, nempe *oralis* & propriè dicta corporis Christi propriè dicti. Est enim nævus deformis elegantissimi corporis. Frustra igitur omissam *maiorē*, imò incautè sugillant, qua aliàs se, tanquam clypeo, defendunt.

Excipiunt (2) *Falsam esse Minorem*, quod *Enthymematis nostri est antecedens*: hoc est, *non spirituales tantum, sed & corporalem corporum nostrorum cum Christi corpore unionem esse*: idque Cyrilli probant verbis. Non negamus *fide & charitate Christo nos spiritualiter conjungi, sed nullam nobis conjunctionis rationem cum illo secundum carnem esse pernegamus*, lib. 10. in Joh. cap. 30.*.

R. Corporale corporum nostrorum cum corpore Christi unionem per *ἀδιασώλευ*, seu propinquitatem substantialem, ex orali manducatione, nullam novit scriptura, nullam pia antiquitas. Falsa ea est & absurda; neque in mentem Cyrillo unquam venit Verba ejus ex lib. 10. c. non 30. sed 13. nota sunt; *Corporalis & naturalis conjunctio carnis nostræ cum carne Christi* (his n. verbis utitur Cyrillus) non est per *ἀδιασώλευ* & propinquitatem substantialem, sed per insitionem mysticam & spirituales in humanam ejus naturam & carnem: qua caro sumus de carne ejus, & os de ossibus ejus, qua tanquam palmites ipsi, tanquam viti, sumus inserti. Unde voces illæ, *corporalis & naturalis*, non modum notant conjunctionis, sed res ipsas conjunctas, nempe naturam nostram & naturam Christi humanam. Corpora nostra & corpus Christi; quæ inter se *κοινωνία* habent arctissimam etiam sine propinquitate substantiali & *manducatione orali*: quam & ante utramque habuerunt. Est

enim *oralis manducatio* mystica & quasi modò genita : *νομιον* verò inter fideles & Christum antiquissima. Effic hanc *Cyrilli* mentem, patet ex scripturæ locis, quibus unionem hanc in ipso illo capite probat. Allegat, inter alia scripturæ loca, etiam illa Christi verba ex Johan. 6. *Nisi manducaveritis carnem Filij Hominis & biberitis sanguinem ejus, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam &c. Qui edit carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet & ego in eo.* Atqui certum est in sexto *Johannis* capite agi de manducatione carnis Christi non *orali*, sed *spirituali*, indeque unionem nostræ carnis cum carne Christi existere spirituales, non corporales. *Cyrillo* spiritualiter Christo conjungi, est quoad spiritum & Deitatem conjungi : quam non sufficere conjunctionem docet : sed requirit etiam conjunctionem naturalem & corporalem, hoc est, quoad naturam ejus humanam & corpus, sive carnem, ad quam non op^o *orali manducatione* ; quando per fidem in nos Christus ingreditur & per spiritum S. inhabitat, quæ *Cyrilli* sunt verba in Johan. lib. 9. cap. 47. De hac *Cyrilli* sententia prolixè differit *Hermannus Pacificus*, olim *Neustadii* excusus unà cum *Synodo Ephesina*, de vera carnis Christi vivificatione, pag 110, 111, 112, 113. Videatur quoque *consideratio commune fact.* *Neustad.*

§.3.

Ita porrò disputant A. *Ut hominis caput non est separatum per locorum intervalla à corpore & membris ejus, sed cum iis conjunctum constituit totum integrale, ut sensum, spiritum, motum & vitam subministrare possit : ita etiam Christus secundum humanam naturam factus caput fidelium presentissimè conjunctus est illis, ceu membris mysticis, ut omnia in omnibus impleret **.

* ibid. th. cad.

Re. I. Planè confecta res est, si planè eadem, quoad unionem, ratio est capitis naturalis ad membra naturalia, & capitis mystici ad membra mystica. Si, ut caput nostrum infundere corpori reliquo non potest sensum, motum, spiritum & vitam, nisi propinquitate substantiali iis junctum : ita nec Christus, secundum humanam naturam, corpori suo mystico, nisi corpore suo *ἀδιασάρως* ei singulisque membris unitus. Sed *λίαν μέγα* hoc est *αἴτιμα* : quod pari passu cum *orali manducatione* graditur. Loca præter & contra intentionem Apostolicam huc tracta, Coloss. 1. v. 18. Col. 2. v. 8. alias excussimus.

2. Ut diversitatis rationem videant A. conferant saltem membra mystica cum membris naturalibus humani corporis, & cogitent, an ita quoque vel planè similiratione inter se conjuncta sint mystica membra per cælum & terram longè latèque dispersa & à se longissimè abjuncta, unum nihilominus mysticum corpus juncturis commissum spiritualibus constituentia : uti inter se sunt

se sunt conjuncta ejusdem corporis humani membra varia, quæ nostris Animadversoribus per locorum intervalla non sunt separata : etsi & hoc simpliciter verum non est. Quis enim neget loci intervallo disclusum à cerebro esse pulmonem & ventriculum, aliasque partes inferiores. Etiam si enim omnes inter se sunt connexæ, non tamen singulæ cum singulis sunt connexæ, multò minus singulæ intra singulas : nisi forsan ipsi τὸν ἐγκέφαλον ταῖς πέργ-
vais περιεπατομένον circumferunt.

Tertium : Qualis est fames, qua cibum appetimus, qualis cibus, quem appetimus, qualis vita, ad quam pascimur, & qualis est cibi in nobis mansio, talis quoque est ejus manducatio. Atqui hæc omnia sunt spiritualia. Ergo etiam manducatio corporis Christi est spiritualis.

Animadversores negant connexionem *majoris* : Rationes negationis reddunt. §. 4.

(1) *Quia fames spirituale quid esse potest, cum tamen manducatio, quam fames desiderat, sit actio corporalis.* Sic Deus, Amos 8 v. 11. minatur famem audiendi verbum divinum : ubi fames est spirituale quid, nempe desiderium audiendi verbum Dei. Manducatio autem, hoc est, verbi divini auscultatio, est actio corporalis. Ut autem se habet desiderium verbi ad auscultationem, ita fames, quæ corpus Christi appetitur, ad manducationem oralem *.

* ibid. th.

R. 1. Non de quavis loquor manducatione, sed de *immediatâ & proxima*, quæ principaliter desideratur & fami sedandæ apta est : cujusmodi, in fame spirituali, non est nisi manducatio spiritualis. Apud prophetam Amos desiderium audiendi verbum est votum cognoscendi, quæ spiritualis est fames, quam sedare non potest nisi manducatio spiritualis, hoc est, cognitio verbi divini, cui externa verbi vel soni materialis, servit auscultatio, qua non sedatur fames spiritualis, nisi interveniente spirituali manducatione, seu cognitione : ad quam & alia requiruntur, externa adminicula, quæ tamen spiritualis famis per se objecta non sunt.

2. Comparatio illa : *Vi se habet desiderium verbi ad auscultationem, ita fames, quæ Christi corpus appetitur, ad manducationem oralem* : claudicat, & falsas habet implicatas hypothesen. Desiderium verbi, hoc est, doctrinæ cœlestis cognoscendæ spiritualis fames, non sedatur soni corporalis receptione intra aures, sed cognitione mentis spirituali, etsi, tanquam organum externum, tam juvat & promovet auditio corporalis. Fames, qua corpus Christi ad salutem animæ appetitur, non sedatur, nisi actuali & spirituali fructione Christi Servatoris per fidem apprehensi : cujus apprehendendi medium externum est non oralis ejus manducatio, sed perceptio sacramentalis

talis symboli, quo objectum exhibetur fidei: quo adjuta fides apprehendit & animæ unit objectum. Est gitor fames hæc non nisi spiritualis, quæ non nisi spirituali manducatione sedatur, quamvis externa quoque & corporalia accedant adminicula: in quibus tamen non est *oralis manducatio* carnis Christi: quam qui expetit, extra & contra scripturam expetit, uti contra naturæ legem & humanum morem quandoque monstrosi sunt appetitus hominum in utroque sexu.

§. 5.

(2) *Quia cibus & vita, ad quam cibo pascimur, spiritualia esse possunt, quamvis manducatio, quæ circa cibum illum versatur, sit corporalis, & ore perficiatur. Veluti verbum Dei est spiritualis res, & eo ad vitam spiritualem pascimur, nihilominus tamen corporeo aurium instrumento percipimus*.*

* ibid. th.
ead.

R. I. Cibus & vita spiritualis, ad quam cibo spirituali pascimur, proximè & principaliter non nisi manducatione spirituali tractantur & conservantur: Quamvis instrumenta intervenire possint sensibilia & corporalia: in quibus tamen *oralis Lutheranorum manducatio* non est, quippe quæ non. *Ens* est plenum contradictionibus & absurditatibus: inter quas & hæc est, quod sit corporalis & tamen organo corporeo cibum non attingat, quod sit vera & propriè dicta, & tamen fiat sine deglutitione, quodq; per eam cibus non patiatur, sed agat, dum manducatur. Esse quoque Christi corpus instrumentum, quo spiritualiter ipsum manducatur, nemo mentis sanæ dixerit. Instrumentum externum voluit Servator esse panem, quo facta offert fidei animæ carnem suam manducandam. Inter signa sacramentalia corpus & sanguis Christi absurdissimè referuntur, in gratiam absurdissimæ *oralitatis*.

2. Verbum Dei, non quoad literas, vel sonum materiale, sed, quoad fidei objecta, sive scripto, sive pronunciato verbo significata, res est spiritualis. Hoc respectu non auribus, sed mente percipitur: auris enim non nisi sonum corporeum excipit, cujus rem significatam non auris, sed mens intelligit & capit, tanquam cibum spiritualement vitæ spirituali conservandæ destinatum.

§. 6.

(3) *Mansio cibi spiritualis in nobis non dependet à manducatione sacramentali, sed à fide, quæ manducationem istam consequitur. Qui enim edit carnem meam, inquit Christus, hoc est, qui credit in me, manet in me & ego in ipso. Ergo ab identitate mansionis cibi spiritualis in nobis ad identitatem manducationis sacramentalis argumentari non licet*.*

* ibid. th.
ead.

R. I. Mansio cibi spiritualis in nobis pendet instrumentaliter & mediatè à manducatione sacramentali orthodoxorum, non *Lutheranorum*, quorum

quorum *oralis manducatio*, quam sacramentalem vocant, falsa & absurda est. Principaliter & immediatè pendet à spirituali manducatione, teste Christo, Johan. 6. vers. 6. Unde à qualitate mansionis ad qualitatem manducationis principalis & immediatæ firmissima est consequentia. A mansione spirituali ad manducationem sacramentalem *Lutheranam* non licere argumentari, ultrò largimur: & ne ad nostram quidem sacramentalem, quippe quæ externa & corporalis est, organon spiritualis.

2. Fides manducationem sacramentalem non sequi, sed antecedere & comitari debet. *Mansio nostra in Christo*, inquit *Cyprianus*, Serm. de cœnâ; est manducatio ipsius, & potus quasi quaedam incorporatio: non enim corporali, sed spirituali transmissione Christo unimur.

Quartum: In prima cœnæ administratione discipuli Christi non ederunt corpus Christi nisi spiritualiter. Ergo & jam tantum spiritualiter editur. Antecedens probatur: quia si corporaliter edissent, Dominum trucidassent prius, quàm à Judæis fuisset trucidatus.

Excipiunt: probationem antecedentis nullam esse: eò quod non sacramentalis *Lutherana*, sed *Capernaitica* manducatio hujusmodi post se trahat absurda*. *ibid. th.

R. Firmissima est antecedentis probatio: quia trucidat corpus manducatio oralis propriè dicta, quam concedunt & urgent *Lutherani*. Unde perinde nobis est, siue *Capernaitica*, siue *Lutherana*, siue *Sacramentalis*, siue *Physica* appelletur. Nam si propriè dicta & oralis est, *Capernaitica* & *Physica* est: qualis non potest non esse *Lutherana sacramentalis*, si oralis & propriè dicta est: Quod si verò *Capernaitica* non est, nec oralis & propriè dicta est. Quis hunc in re seriâ lusum à quo ferat animo?

Quintum: Qualis est unio membrorum omnium Christi inter se propria, talis quoque est manducatio corporis Christi propriè dicti per quam in unum illud corpus coalescunt. Atqui unio omnium Christi membrorum inter se propria est spiritualis, & non corporalis. Ergo. *Assumptionis* probatio videatur, Theol. pag. 423.

Excipiunt, unionis fidelium, quam habent inter se & cum Christo capite, causam esse quidem manducationem corporis Christi sacramentalem, sed non simpliciter, verum oportere ut fides accedat. Imò unionem illam fidelium absque manducatione sacramentali esse posse, ut constat exemplo fidelium infantum: inter ea tamen per manducationem sacramentalem promoveri & augeri unionem mysticam*. *ibid. th.

R. *Propositio* mea loquitur de causâ unionis principali & proximâ, quæ non potest esse nisi spiritualis, Juvat hanc sacramentalis manducatio ortho-

doxorum, non *Lutheranorum*, quæ in verbo nec præcepta est. Imò fides, quæ in Christi corpus fertur, & quæ unionem cum eo efficit, per *manducationem oralem Lutheranam* evertitur. Fertur enim fides in Christum, verum Deum & verum hominem, eumque tantum semel passum & mortuum: *orali manducatio* propriè dicta obtrudit nobis & imaginatur sibi hominem infinitum, propinquitate substantiali ubiq; indivisibiliter existentem & omnia replentem, qui non est homo, sed spiritus immensus, qui ubique est indivisibiliter & repletivè. Eadem *oralis manducatio*, quantum in ipsâ, etiam crudeliter & inhonestè tractat SS. Servatoris corpus: quando id ingerit in impurorum quoque hypocritarum ora, dentibus subjicit, morsibus conficit & deglutit. Hoc enim est vivum sensuque præditum corpus humanum *oraliter* & propriè manducare: quod à se flagitium nunquam amolientur *Lutherani*, nisi manducationem *oralem* & propriè dictam unâ cum τῷ ἐν τῷ de-
 seruerint, non re tantum ipsâ, quod pridem fecerunt, sed & apertâ atque ingenuâ confessione.

§. 9.

Opponunt mihi hujusmodi argumentum: *Quicquid non potest esse fructus cœnæ Dominica, nisi ad manducationem sacramentalem accedat salutaris fides, illius negatio non potest tollere ipsam oralem sive sacramentalem manducationem. Sed unio fidelium non potest esse fructus cœnæ Dominica, nisi ad manducationem sacramentalem accedat fides. Ergo negatio unionis illius fidelium non*

*p. 581. g. *potest tollere ipsam oralem seu sacramentalem manducationem* *.

th. ead.

Re. Ecce, quàm contorta & obscura hæc, ex puris negativis sit argumentatio, quæ divinatorem requirit. Videtur hoc velle; *oralem manducationem non esse negandam, si maxime illa per se & sola non sit causa unionis fidelium inter se, adeoque posse consistere negationem unionis cum orali manducatione, & hanc cum illâ.* Quo sensu me non ferit hic discursus. Non nego, præter manducationem spiritualem impropriè dictam, etiam corporalem aliquam & propriè dictam servire unioni fidelium inter se promovendæ: Ita tamen ut hæc manducatio unionem non efficiat, nisi spiritualis accedat. Hoc n. sacramentali nostræ tribuimus, quæ est symboli sacramentalis: quæ etsi spiritualem unionem suo quoq; loco promovet, tñ. sine spirituali manducatione nihil proficit, nihil promovet. Contra autem vera corporis Christi propriè dicti manducatio à sacramentali nostrâ distincta, non est nisi quæ proxima & principalis est causa unionis; ex cujus qualitate ad manducationis à sacramentali nostrâ distinctæ qualitatem firma est illatio. Hujus unionis negatio omnino tollit veram corporis Christi propriè dicti manducationem à sacramentali, hoc est, symboli sacramentalis perceptione, distinctam: adeò

ut à negatione ejus ad negationem manducationis non-sacramentalis itidem firma sit illatio. Siquidem nullam scriptura docet carnis Christi propriè sic dictæ manducationem à sacramentali orthodoxorum distinctam, nisi per quam in nobis Christus manet & nos in ipso, & per quam immediatè omnes in unum corpus mysticum coalescimus, ipsique Christo capiti inferimur. Igitur de manducatione sacramentali symboli sacramentalis, non de manducatione corporis Dominici propriè dicti *propositionem* concedo. Si unio membrorum Christi inter se non potest esse fructus cœnæ Dominicæ, nisi ad *manducationem oralem* symbolorum sacramentalium accedat manducatio fidei, sequitur negationem hujus unionis non posse tollere *manducationem oralem* symbolorum sacramentalium.

Sextum: Orthodoxa vetustas non agnovit, præter sacramentalem orthodoxorum, nisi spiritualement corporis Christi manducationem, *oralem* autem damnavit: Ergo. Antecedens probat Theologia testimoniis *Macarii, Cypriani, Augustini*.

§. 10.

Excipiunt: *distinguendum esse inter ea Patrum loca, quibus contra Capernaiticam manducationem disputant, & ea, in quibus de sacramentali manducatione loquuntur. Citata à W. loca rejicere manducationem Capernaiticam. Quod si verò quibusdam in locis, in quibus Capernaiticam manducationem principaliter non impugnant, nihilominus dixerint, corpus Christi spiritualiter edi: corpus Christi vel pani, tanquam rei terrena, vel cibo communi opposuisse, & sic modum corporalis manducationis, non instrumentum in hac supernaturali manducatione negasse**.

* ibid. th.
ead.

Re. Si S. Patres præceptores habuissent *Lutheranos*, hæc fortè ipsorum esset sententia. Sed cum novitij hi sunt Doctores, vel sola ætas excusare Patres potest: qui cum unanimi consensu *ubiquitatem* corporis Christi damnarint, probare *oralem Lutheranorum manducationem* haud potuerunt, & quæcunque nec spiritualis, nec sacramentalis, hoc est, symbolorum sacramentalium est, & nihilominus *oralis* esse proprièque dicta fingitur, non nisi pro *Capernaitica* potuerunt habere: quamvis de impossibilitate ejus, negatâ hypothese *ubiquitatis*, dubitare haud potuerint. Præstaret certè autoritatem Patrum apertè repudiare, quàm contra scientiam & conscientiam tam absurdam illis affingere sententiam, contra quam etiam sancti cineres, si loqui possent, protestarentur. A nostris jam pridem vindicati sunt patres à suspicionem *oralis manducationis* propriæ dictæ, distinctæq; à sacramentali nostrâ. Videantur, quos supra allegavimus, *Mornau* de Eucharistia lib. 4 cap. 4, 5. *Sadeel* de sacramentali manducatione c. 5, 6. *Consideratio communis facti* part. I.

confid. 71, 72, 73, 74. *orthodoxus consensus*. cap. 6. & 7. pag. 363. & cap. 8, 9. *Polanus* in *Symph.* cap. 17. thes. 4, 5. *Hospin.* hist. sacrament. part. 1. l. 5. cap. 10. *Cham.* panstrat. T. 4. l. 11. c. 7. Hinc facile intelliget Lector, quid de *Finckii* allegatis judicandum sit. Hoc autem vel in primis observandum: apud Patres Græcos & Latinos, in primis verò *Augustinum* & *Chrysost.* corporis Christi duplicis fieri mentionem, nempe *improprie dicti*, quod est *sacramentale*, vel sacramentum veri corporis: quia rei significatæ nomine appellatur signum: Et *proprie dicti*, quæ res est sacramenti. Corpus igitur Christi quoties oraliter manducari ajunt, non *proprie dictum*, seu rem sacramenti, sed *improprie dictum*, seu sacramentum, vel *corpus sacramentale* intelligunt: de quo necessario intelligendæ Patrum locutiones, quando ajunt, *corpus Christi* quotidie per manus sacerdotum confici, creari, ex panis & vini substantia, mysticè consecrari, benedici, offerri, in terram cadere, pedibus calcari, consumi, frangi, dividi, videri, manibus palpari, labiis & dentibus attingi, in os ingredi. dentes ei infigi & eo corpora nostra constare, nutriri & augeri: Christi sanguine nostra rubere ora: Quæ de corpore & sanguine Christi *proprie acceptis* plus quàm Cyclopica essent. Vide *orth. conf.* pag. 387, 388, 389. Rectè hæc interpretantem, vide *Jacob. Andreæ*, Exer. I 3 §. 19.

Imò & ipsi *Luthero* quandoque absurda est visa *oralis manducatio*, quæ repudiata in spiritali acquievit. Notus est locus *Postil. Ecclesiast. Epist. 1. am Christag* S. Paulus sagt A ct. 15. durch den Glauben macht er die Herzen rein: Darum siehestu auch daß man dir Christum nicht gibt in die Hand/legt ihn nicht in den Kasten/steckt ihn nicht in den Busen/gibt dir ihn nicht ins Maul/sondern man trägt dir ihn vor allein mit dem Wort vnd Evangelio/vnd heile ihn durch deine Ohren für dein Herz. Darum faßtu ihn auch mit keinem andern/dann mit dem Herzen auffnehmen. Das thustu/wann du auffhust vnd sprichst mit Herzen: Ja ich glaube es/es sey also. Idem in cap. 6. Johan. Der H Er hat es nit auff die eufferliche Sprise oder auff das Maul gesetzt/sondern auff das Essen/das man im Herzen isset/vnd also gespeiset wird.

Brentius in *Exeg.* rejectâ existentia corporis in, cum & sub pane, hoc unum ait quæri: an cum pane & vino in Domini cenâ verum corpus, verusque sanguis Christi nostra fidei communicetur? Affirmativam omnes tuentur orthodoxi. Videatur & *Syngramma Suevicum*.

Poterant hi Doctores rectius informare absurdum & impudentem *Mamphrasium*, qui in methodo suâ de fide, *carcinomata* Ecclesiæ appellat orthodoxos, eosque de *libero arbitrio*, *prædestinatione* & *cœnâ Domini* revera nihil credere affirmat, quia sententiarum ejus non venerantur *carcinomata*, inter quæ & hoc meritò numeratur argumentum, pag. L. 2. *Quicquid in verbo Dei non est fundatum, illud est rejiciendum: Atqui fidem esse causam instrumentalem apprehendendi & cœnâ corporis Christi non est in verbo Dei fundatum: Ergo meritò est rejiciendum.*

Propositio citra limitationem simpliciter vera non est. Quot enim assertiones cùm *Lutherani*, tum omnes homines pro veris habent, quæ in verbo Dei non sunt fundatæ? Erat igitur ab inconsideratâ illâ universali- tate, per restrictionem ad res fidei, liberanda.

Assumptio carcinoma est Mamphrasio dignum. Dicant nobis vindices ejus, quod carnis Christi edendæ vel apprehendæ, Johan. 6. sit organon, si fides non est? Probationes *assumptionis* duæ, quæ subjunguntur. *carcinomata sunt digna Mamphrasio.* Indigna verò, quibus refutandis insumantur chartæ. Videatur Exer. 107.

§. 19.

tttt 3

EXER-

EXERCITATIO CXIII.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus Lutherani & Pontificii : oralem manducationem adstruere nituntur.

§. 1.

Theologia XIII. proponit & solvit cum *Lutheranorum* tum *Pontificiorum* argumenta, quibus pro *orali manducatione* contra *spiritualem* pugnant. Solutiones nostras defendet præsens hæc Exercitatio.

Primum : *Verba, edite, bibite* propriè sunt intelligenda, quatenus ore corpore perficiuntur eæ actiones: Ergo non tantum panis, sed & corpus Christi editur oraliter. Ratio consequentia : quia verba illa non tantum ad symbola sacramentalia, sed ad corpus & sanguinem quoque Domini referuntur.

Respondet theologia, verba, *edite, bibite*, propriè esse intelligenda, si ad panem & vinum referantur : Si verò ad res signatas, corpus & sanguinem Christi, impropriè esse recipienda de manducatione & bibitione spirituali, quæ fit per fidem, ubi additur observatio : Quod Christus in institutione non simpliciter jubeat *edere & bibere*, sed cum recordatione *fideli* : *Hoc facite in mei recordationem &c.* pag. 424.

Excipiunt A. solutionem primi hujus argumenti supra refutatam esse, thes.

* p. 581. h. 148, 149.*

th. 72.

R. Solutionem nostram non enervari, docebit Exercitatio in theses allegatas. Urgent τὸ ἑν τὸν verborum *edite, bibite*, cum tamen nihil minus retineant, quam τὸ ἑν τὸν. Organum manducationis oralis os nominant : actiones hujus organi nominare non audent. Neque enim illicò *oraliter* & propriè manducari dicitur, quicquid intra os recipitur vel in ore est. Requiritur aliæ actiones, in quibus principaliter & propriè consistit *manducatio oralis* propriè dicta. Muti hæc sunt *Lutherani*. Silentium ipsis imperat rei absurditas & *Capernaïtica* inhumanitas & crudelitas. Etiam sumtio intra os nulla est ; quod enim ubique est, id verè de loco in locum moveri non potest.

§. 2.

Secundum : *Manducatio corporis Christi, quæ mandatur in cœnâ, fit ad memoriam* : Ergo non est *spiritualis*, sed *oralis*. Ratio consequentia : quia *manducatio spiritualis* non fit ad memoriam, sed est ipsa memoria, seu recordatio fidelis,

Respondet

Respondet Theologia : non quamvis manducationem corporis Christi in institutione præceptam fieri ad memoriam, sed solam sacramentalem. Ipsos enim adversarios concedere, spirituales manducationem à Christo quoque mandari, quam tamen ad memoriam fieri negent.

Excipiunt : *Lutheranos antecedens hujus argumenti non tam nudè & crudè proponere, sed hoc modo limitare : Manducatio corporis Christi, quæ mandatur, ut actio formalis in S. cœnâ, sit ad memoriam. Manducatio spiritualis non sit ad memoriam. Ergo manducatio spiritualis non est manducatio corporis Christi, quæ ut actio formalis in S. cœnâ mandatur **.

* ibid. th.
ead.

R. 1. Istam antecedentis limitationem ego in *Gravero*, accuratissimo vestro Theologo, non inveni.

2. Syllogismi hujus infelicitate reformati conclusio non infert probandum thema, quod est : *Christi corpus in cœnâ oraliter & propriè manducatur. Conclusio vestra est : Manducatio spiritualis non est manducatio corporis Christi, quæ ut actio formalis in S. cœnâ mandatur.*

3. Ista si addatur limitatio, & per *actionem formalem* intelligatur actio corporalis externa, sensibilis, prorsus ineptè nobis argumentum opponetur. Quis enim nostrum affirmavit unquam, actionem externam & corporalem esse internam & spirituales ? Ita utrâque manu nos totum dabimus. Imprudens est Animadversorum cautio, vel incauta prudentia : quæ, dum excusare suos conatur, ineptiæ testatur.

4. Inter *formales cœnæ actiones* dum & suam *oralem* referunt *manducationem **, eamque à Christo præcipi ajunt, me tacente, intelligunt principium peti. *Capernaitica* illa & deformis est actio, cui cum *formalibus cœnæ* actionibus nihil est commercij.

* ibid. th.
ead.

5. Quo jure inter actiones cœnæ *formales* referant tantum *externas*, qui tamen sacramentum propriè dictum habent pro composito ex rebus terrenis & cœlestibus, ipsi viderint. Cur non & actiones *internæ* atque spirituales, à Christo præceptæ, inter *formales* numerentur ? Aut fortè nihil est *formale*, nisi quod externum & sensibile ? Ita verò nec *oralis manducatio Lutherana* in actionibus *formalibus* à Christo præceptis habenda erit : siquidem sensibilis ea non est : Os enim intra se continens Christi corpus non conterit dentibus : non promovet ad deglutationem. Fatuus certè sit, qui dixerit manducationem hujusmodi esse actionem externam & sensibilem.

Tertium : *Manducatio figurata non vivificat ; Atqui manducatio carnis Christi vivificat : Ergo figurata non est : Propositio probatur : quia vivificatio est effectus manducationis vera.*

Respondet

Respondet Theologia *propositionem* esse falsam : *probationem* esse inconsequentem : cum & manducatio figurata sit vera verèque vivificet, ut constat ex Joh. 6.

§. 3.

Excipiunt ; *hoc argumentum, ut & consequentia, sextum, nonum, decimum, undecimum, duodecimum non esse theologorum Lutheranorum, sed à Wendelino excogitata pro libitu & Lutheranis afficta. Pudeat, inquit, Wendelinum, verba sanè sentientium in reprobum convertere sensum* *.

* ibid. th. ead.

Re. Ut maximè parcam Gerhardo, non possum tamen quin pullos ejus arguam impudentiæ & imprudentiæ : de qua admoneri à Doctore & Ductore suo debebant. Anne cum solis hæc Lutheranis congregior ? Nonne cum Lutheranis Pontificios conjungo, pag. 423. explic. 5. adeoque promiscua utrorumque argumenta in medium adduco & solvo ? Caudis sunt colligata *Simsonis vulpecula*, quamvis in opposita capitibus nitantur. Intelligis jam, Lector, ineptam sutelam. *Tertium argumentum & sequentia nonnulla non sunt Lutheranorum : Ergò à W. excogitata & Lutheranis afficta sunt : Ergò Wendelinus verba sanè sentientium in reprobum convertit sensum.* Si Pontificiorum esse argumentum hoc & sequentia dixero, (nam & horum me argumenta producere ab initio præmonui) nonne impudentiæ pullos hosce ferocientes convicero ? & quidem *tertium* hoc argumentum, ut ne ignoretis, *Tonstalli* est, Doctoris Pontificii.

Anne verò similia monstra *Lutherani* non habent ? Ex ipso hypothesei absurdum exstruo hujusmodi. *Manducatio fidei non vivificat : Manducatio corporis à Christo præcepta vivificat. Ergo manducatio corporis Christi à Christo præcepta non est manducatio fidei, & per consequens, manducatio tantum erit sacramentalis & oralis, quæ sola vivificabit : quia aliàs nulla vivificaret. Assumptionem jam ante de sacramentali suâ concesserunt. Propositionem probo ex Lutheranâ hypothesei, quæ & Animadversoribus nostris arrisit. Imaginatio non vivificat. Atqui manducatio fidei est imaginatio : Ergo manducatio fidei non vivificat. Propositioni, opinor, non contradicent, nisi Paracelsi & Weigeliani, qui imaginationem prædicant exaltatam, thauaturgicam. Assumptionem comprobant Animadversorum & aliorum Lutheranorum confessiones, qui in hoc ipso Collegio supra corporis Christi intervallo loci à nobis disjuncti, præ sensu fidei existentiam, seu præsentiam, aliquoties appellarunt imaginariam, respectu fidei imaginantis : unde & actum fidei carnem Christi loco distantem apprehendentis traducunt nomine imaginationis : Videatur *Sadeel* de spiritali manducatione object. 9. Eadem & *Graveri* philosophia est in comment. in A. C. Quo de absurdo plura hæc tenent.*

Quartum :

Quartum: *Christus verum & naturale corpus suum in Eucharistia verè præsens verè manducandum exhibet: Ergo oraliter manducandum exhibet.* §. 4.

Respondet Theologia, consequentiam esse falsam: quia etiam sine orali manducatione Christi corpus verè præsens verè manducandum exhiberi potest. Est enim & spiritualis manducatio vera, quæ fit per fidem, Joh. 6.

Excip: nullum esse responsonis hujus fundamentum. Verba Christi, quæ Christi corpus manducari jubent, ejusmodi manducationem requirere, quæ corporis, non animæ sit actio. Edere enim & bibere non animæ, sed corporis esse officium, cujus aliud non sit organon, nisi os corporis. Non igitur objici posse caput 6. Johannis: aliam enim hujus loci rationem esse, Verba Christi h. l. esse testamentaria, à quibus omnis tropus exulare debeat*.

Re. 1. Ratio negatæ consequentiæ firmissima est & fundatissima: Quia etiam in spirituali manducatione Christi corpus verum & naturale verè præsens est & verè manducatur. Unde patet oralem manducationem Lutheranam ex Antecedente necessariò non inferri.

2. Verba Christi, quæ Christi corpus manducari jubent cum recordatione ejus, utramq; præcipiunt manducationem, & sacramentalem oralem symboli sacramentalis, cui corporis Dominici appellatio tribuitur: & spirituales ipsius corporis Dominici propriè dicti, quæ est ipsissima recordatio fidelis, ex præcepto Christi, cum manducatione corporali & orali symbolorum conjungenda, Animadversoribus quoque testibus; vid. argumentum secundum. Præcipiunt igitur verba Christi manducationem, quæ corporis sit actio, respectu symboli sacramentalis, attamen conjuncta vel conjungenda cum manducatione animæ spirituali corporis Dominici propriè dicti, tanquam rei cœlestis:

3. Ut edere & bibere corporis, ita & animæ est officium: quamvis illud propriè & oraliter edat & bibat, hæc verò impropriè & spiritualiter: verè tamen utrumque, corpus ore rem terrenam, anima fide rem cœlestem; Joh. 6. Unde plane falsum est, quod A. dicunt: Edere & bibere non animæ, sed corporis est officium: Cujus aliud non est organum, nisi os corporis. Quanto sanius olim Eusebius Emis. Serm. de Eucharist. Cum reverendum altare cibis spiritualibus satiandus ascendis, Sacrum Dei tui corpus & sanguinem fide respice, honore mirare, mente continge, cordis manu suscipe & maximo haustu interioris hominis assume. Quanto sanius etiam Philosophus Lutheranus, Scheckius; Ut non sequitur, inquit Sol quatenus illuminat, hic est in terra: Ergo solis corpus nullo intervallo à nobis abest: Sic non sequitur, corpus Christi quatenus pro nobis excarnificatum est in cruce, sumitur seu editur in cœnâ Dominick: Ergo sub-

stantia corporis Christi essentialiter & corporaliter adest, oreque corporeo editur.

4. *Testamentaria* Christi verba tropum non admittere, falsum esse supra evicimus: Falsitatem etiam *Lutheranos* nonnullos agnoscere ostendimus. Contra conscientiam hæc nobis contradicunt, quicunque contradicunt, nisi omnium sint imperitissimi. Ἀ τὴν ὁμήτω Testamentariorum Christi verborum nullos recedere longius, quàm *Lutheranos* hætenus evidenter ostendi.

5. *Doctrina capituli sexti Johannis*, de bibitione & manducatione carnis & sanguinis Dominici, omni jure ad cœnam Dominicam refertur: quia spiritualis manducatio & bibitio in S. cœnâ quoque præcipitur & ex cap. 6. *Johannis* optimè declaratur.

§.5. Addunt *quartii* hujus argumenti antecedenti commodè inseri posse vocabulum, propriè, hoc modo: *Christus verum & naturale corpus suum &c. verè & propriè manducandum exhibet: Ergo oraliter manducandum exhibet* *.

* ibid. th. ead.

R. Ita si reformetur antecedens, non consequentiam, sed antecedens nego. De manducatione propriâ & orali corporis Christi propriè dictum nihil scriptura novit, imò damnat eam in *Capernaitis*. Neque audent *Lutherani* prædicare *manducationem oralem* verè & propriè dictam; quantisper *Capernaiticam* videri volunt repudiare.

Quintum: *Manducatio panis est κοινωνία corporis Christi: Ergo in, cum & sub pane Christi corpus oraliter manducatur.*

Respondet theologia *negatione consequentia*: siquidem panis dicitur κοινωνία corporis Christi, quia sacramentum est κοινωνίας: & corporis Christi verè participes fiunt, qui cum fide sacrum hoc symbolum excipiunt. Manifesta quoque est φεάσεως improprietas, quando panis, qui est substantia, appellatur κοινωνία, quæ est accidens.

§.6.

* ibid. th. ead.

Excipiunt (1) *De veritate hujus responsionis supra dictum esse* *.

R. Responsionis veritas supra quoque defensa est.

* ibid. th. ead.

Excipiunt (2) *Quæ fiat, quod accidentia de substantiis in abstracto propriè nequeant affirmari? An illa etiam propositio: Christus est propitiatio pro peccatis nostris, 1. Joh. 2. v. 2. sit impropria? Absolutum! Propositiones ejusmodi, inquit, causales sunt, non improprie* *.

R. I. Effectus in abstracto de causâ suâ in casu recto enunciari propriè non potest: Sunt enim effectus & causa opposita relata & certo etiam respectu disparata: quamvis in iisdem consentaneorum sit affectio. Atqui oppositum de opposito in abstracto affirmari in casu recto propriè non potest. Est igitur impropria enunciatio: *Christus est propitiatio pro peccatis: quamvis peccata*

peccata nostra Christus propriè expiaverit & propitium nobis Deum reddiderit passione & morte suâ. Neque negamus nos per panem nos fieri participes corporis Christi, uti non negamus per mortem Christi nos esse reconciliatos Deo.

2. Nulla est consequentia. Propositio causalis est: Ergo non est impropria.

Sextum: *Per carnem Christi non tantum anima, sed & corpori nostro contingit beata immortalitas: Ergo non tantum spiritualiter, sed & corporaliter est manducanda. Solutio videatur, Theol. pag. 425.*

Excipiunt; *neminem Lutheranium hoc uti argumento pro adstruenda orali manducatione* *.

§. 7.

* ibid. th. ead.

R. 1. Atqui non dixi vel scripsi ego, hoc esse *Lutheranium* argumentum; ad fidem meam liberandam & impudentiam Animadversorum convincendam sufficit, si *Pontificiorum* hoc sit argumentum: ut ante dixi: Est autem, ut norint, argumentum hoc *Dedebr, Doctoris Pontificii.*

2. Etiam pro *Lutherano* argumento hoc agnovit *Menzerus* contra *Sadeelem*, de sacrament. manducat pag. 264. object. 8. Quia hoc ipsum argumentum proponit, quamvis non iisdem omnino verbis. Neque aliud sibi vult *Flacius*, de mystica sacramentalique præsentia & manducatione, part. 2. pag. 243. n. 71. Imò ipsi Animadversores supra th. 165. pag. 580. f. pro *oralis manducationis* utilitate & necessitate afferenda hanc rationem adduxerunt: *quia non tantum animi nostri, sed & corpora sustentantur in spem immortalitatis.* Unde argumentum, quod *sextum* mihi in ordine:

Si carne Christi non tantum animi nostri nutriuntur, sed & corpora sustentantur in spem immortalitatis beata, non animi tantum spiritualiter, sed & corpora oraliter Christi corpus, seu carnem, accipient & manducabunt. Atqui verum prius. E. & posterius. Aut igitur Lutheranium hoc est argumentum, aut Giesenius & Gerhardus Lutherani Doctores non sunt, qui eo utuntur. Eodem collineat quoque D. Major sequenti §. 4.

Septimum: *Instrumentum manducationis corporis Christi (propriè dicti) in cœnâ Dominicâ est os corporis: Ergo in cœnâ Dominicâ ore corporis manducatur Christi corpus propriè dictum.*

§. 8.

Theologia negat antecedens, cujus in se probationem recepit *Eckhardus*: unde *Eckhardi* ratiunculas discutit theologia. Animadversores cum ad vindicias *Eckardi* heic provocent, ad eas quoque declinandum nobis, & quid ad solutiones nostras reponant, videndum.

Eckhardus in fasciculo pro ore corporis, instrumento manducationis, tria adducit argumenta,

(1). *Qualis est manducatio, tale etiam est manducationis instrumentum. Atqui manducatio corporis Christi in coenâ non est spiritalis, sed corporalis.*

Theologia negat *assumptionem*, dicitque in legitimo coenæ usu manducationem corporis Christi propriè dicti omnino esse spiritualementem: alias omnes indignè manducarent. Posset quoque *propositio* negari ex fundamento Animadversorum: de quo Exer. 112. § 1.

Vindiciæ *Eckhardiana*, sub præsidio. D. Majoris, Disputat. 2. quæst. 4.

Excipiunt (1) *Formam huius sacramenti, seu legitimum ejus usum, consistere in manducatione & bibitione non physicâ, non Capernaïtica, non spiritali, sed sacramentali, orali**.

Ex. 1. Ecce usum sacramenti cum formâ confundunt! Qui alias finem, vel usum negant esse de essentiâ sacramenti: nisi fortè per usum intelligunt usurpationem vel actionem externam ad sacramenti integritatem pertinentem.

2. Legitimum sacramenti usum esse sine manducatione & bibitione spiritali prorsus absurdum & ἀθεόλογον est. Probo. Usus sacramenti legitimus instituitur secundum legem à Christo latam: Atqui usus à spiritali manducatione sejunctus non instituitur secundum legem à Christo latam: Ergo usus à manducatione spiritali sejunctus non est legitimus. *Assumptio* probatur: Quia lex à Christo lata requirit inter alia spiritalis manducationis cum sacramentali nostrâ conjunctionem, verbis illis, *hoc facite in mei recordationem*. Hinc ipsi fatentur vindices, ut dignè manducemus, fidem & spiritualementem manducationem requiri, thes. 2. respons. 2. Unde porro arguo: Usus cum profanatione sacramenti huius conjunctus non est legitimus. Atqui usus à spiritali manducatione sejunctus cum profanatione sacramenti huius est conjunctus: Ergo usus à spiritali manducatione sejunctus non est legitimus.

3. *Manducatio oralis* & propriè dicta *Lutherana* non differt à *Capernaïtica*: aut, si differt, *oralis* & propriè dicta non est.

4. *Sacramentalis* & *oralis Lutheranorum manducatio* ab usu legitimo est alienissima: quia planè est absurda, ut supra vidimus.

§ 10. Excipiunt (2) *Non sequi omnes indignè manducare; quia aliud est esse coenæ substantia, aliud salutaris ejus usus & fructus. Ad substantiam percipiendam*

*ibid. th. ajunt requiri os corporis, ad salutarem usum fidei**.

ead.

Ex. 1. Sc

R. I. Sequela mea firmissima est, non obstante distinctiunculâ, inter substantiam & fructum. Si manducatio in cœnâ spiritualis non est, sequitur omnes, qui sacrâ cœnâ utuntur, indignè edere. *Ratio consequentia*: quia dignè nemo manducat sine spirituali manducatione: Infringi, e rationem, si viri estis. An dignè edunt, qui spiritualiter non edunt, qui sine recordatione edunt? Videatur sententia *August. & Bernhard.* seq. §. 19. allegata extract. 25. in Joh. & Epist. ad Fratres &c.

2. Ad substantiam & materiam sacramenti etiam res signatas, cum substantias, tum actiones, pertinere, supra docuimus. Cum igitur actio spiritualis ad corporalem & sensibilem usus & finis habere rationem possit: utique finis etiam certo respectu ad substantiam sacramenti pertinebit, qui alias quoque essentialis est instrumentis, quatenus sunt instrumenta, ut notum philosophis.

3. Ad omne id, quod in sacramento cœnæ substantia est, percipiendum & manducandum, requiri os corporis falsum est.

4. Fide non percipi substantiam, hoc est, corpus & sanguinem Domini, falsum & ἀθεόλογον est: Sic enim spiritualis manducatio carnis & bibitio sanguinis Dominici nulla erit. Absurdum!

(2) *Illud est corporis Christi in sacramento percipiendi instrumentum, quod etiam incredulis est commune: Atqui organon spirituale fides non est incredulis commune, sed os corporis: Ergo.*

§. II.

Theologia respondet, *propositionem* universaliter & exclusivè veram non esse: quia non illud tantum est instrumentum percipiendi corpus Christi in sacramento, quod etiam incredulis est commune, sed & illud, quod dignè manducantium est proprium. Siquidem accipitur corpus Domini vel sacramentaliter tantum, quoad solum symbolum: vel simul etiam spiritualiter, quoad rem significatam.

Excipiunt vindices. *Egregia, me Hercule, responsio, Professore digna! Est-ne hac sacramentalis manducatio, quando solum symbolum percipitur: Negamus simpliciter. Sacramentalis manducatio non tantum symbola, sed etiam rem significatam corpus & sanguinem Christi (proprie dicta) percipit*.*

* ibid. tbj

R. Vellem Præses Major, & nomine & ætate, huic suo pullo nimis Academicè ferocienti habenas attraxisset, quas *Gerhardus* quoque laxavit: ut aliquanto modestius incederet. Sed forsan hic genius se

constringi haud patitur, aprico gaudet campo, ut obvios quosvis sine obstaculo calcibus ferire possit. Hujusmodi juventutem fert modò seculum! Egregia, me *Hercule*, exceptio, digna ferociente pullo *Capernaïtico*, cujus calcibus quoque *Augustinus* cum aliis Latinis Patribus petitur: quibus ut sacramentum non est nisi symbolum: ita & sacramentalis manducatio non nisi symboli perceptio. Ab hoc me feroci pullo ad Præsidentem converto, quem mitiorem & humaniorem anni dubio procul reddiderunt: quamvis adulator quidam ex Collegis *Gerhardi* adeò truculentum eum faciat, ut ne ad spectum quidem ejus sustinere *Wendelinus* valeat: quem tamen mentitum esse αὐτόπῃ alij narrant,

§. 12.

Ad rem ut veniam, responsio mea Doctore & Professore digna orthodoxo est. Sacramentalem manducationem *Lutheranam*, hoc est, *oralem* & *proprie dictam* Dominici corporis *in, cum & sub* pane, ignorat scriptura, imò damnat eam, ut hæcenus vidimus.

Manducantur, inquiunt vindices, *in sacramento cæna res terrena & cælestes, non quâ distinctæ sunt, sed quâ unitæ sacramentaliter: aliàs manducatio sacramentalis dici non posset, quæ innititur unioni sacramentali: ubi enim unio, ibi unum unioni conforme. Unde non est, nec esse potest, nisi una sacramentalis manducatio, unaque bibitio, quæ includit panem & corpus, vinum & sanguinem Christi sacramentaliter unita* *.

*ibid. th.
ead.

R. 1. Sacramentaliter unita dicuntur *Lutheranis* ἀδιασάτως & propinquitate substantiali unita, quod πρῶτον est ψεῦδος.

2. *Sacramentalis manducatio* est ejus, quod est sacramentum corporis Dominici, manducatio, sacramento autem etsi unita est sacramentaliter res cælestis, hoc est, Domini corpus proprie dictum: eodem tamen modo unâ cum sacramento non manducatur, sed vel planè non manducatur ex defectu organi manducantis, vel spiritualiter manducatur: ope tamen & auxilio manducationis sacramentalis, quæ ad spirituales promovendam est instituta & mandata.

3. Ubi unio, ibi sunt unita, secundum modum unionis: modus autem unionis inter rem terrenam & cælestem, non est κατ' ἀδιασάτωσαν, ut non possit accipere unum, nisi qui unita simul eodem organo accipiat: sed κατ' ἀναλογίαν & σχέσιν unius ad alterum. Ita ut, qui rem terrenam accipit ore, cum recordatione à Servatore præceptâ, particeps fiat rei cælestis, non *in, cum & sub* re terrenâ corporaliter, sed per terrenam succurrentem fidei spiritualiter, cui, ex institutione divinâ, rem cælestem offert & exhibet, uti in verbo & per verbum quoque audibile eadem offertur.

4. Est igitur *sacramentalis manducatio* non nisi una, sed & ipsa non nisi rei

rei unius, hoc est, terrenæ ad significandam, exhibendam & obfignandam cœlestem fide accipiendam fide accipiendam destinata. Utrique non os sufficit unum.

(3) *Panis & vinum percipiuntur instrumento corporis : Ergo etiam corpus & sanguis Christi sacramentaliter unita panis & vino. Rationem consequentia reddit : Christus dat panem, simpliciter dicit, esse corpus suum, neque jubet aliter edi panem, aliter edi corpus. Ergo eodem corporis instrumento jubet edi & panem & corpus.*

S. 13.

Theologia rationis principalis negat *consequentiam*. Pro syllogismi seu probationis negat 1. *antecedens* : quia Christus edi panem jubet cum fidei recordatione corporis. Edendus igitur panis, cibus corporis, ore corporis : corpus verò Dominicum propriè dictum, cibus animæ, ore animæ, hoc est fide. 2. *Consequentiam* : quia in scripturæ locis rectè intelligendis sæpe distinguendum est, etiam ubi expressa non occurrit distinctio, idque ex collatione aliorum locorum & analogiâ fidei. Hanc distinguendi libertatem non patiuntur sibi eripi *Lutherani*, quando scripturas interpretantur, & ad loca è scripturis à nobis opposita respondent.

Excipiunt vindices (1) *Luc 22. v. 20. dici : Hoc facite in mei recordationem : Non solum in corporis commemorationem, & describi verbis hisce fructum cœnæ salutarem : qui ita substantia non opponendus, ut ex eo corporis absentia colligatur & fides in cœlum subvolare jubeatur* *.

* ibid. th.
5, 6.

R. 1. Eodem res recidit, siue dicas *in Christi*, siue *in corporis Christi pro nobis traditi recordationem*. Qui enim recordatur corporis Christi pro nobis in mortem traditi, is recordatur Christi, qui suum pro nobis corpus in mortem tradidit, cujus sacramentum postmodum instituit.

2. Verbis illis : *Hoc facite in mei recordationem*, ita usus describitur, ut substantia includatur. Præcipitur enim conjungenda cum manducatione panis & bibitione vini Eucharistici *recordatio corporis Domini pro nobis in mortem traditi & sanguinis pro nobis fusi* : adeoque à symbolis terrenis jubetur fides se convertere ad res cœlestes symbolis visibilibus significatas, obfignatas & exhibitas : recordatio enim actus est non oris, sed animæ fidelis. Actus igitur recordationis hujus, ut modò dixi, non excludit, sed includit corpus, idque in cœlo quidem, & non in terrâ, attamen præ sensu fidei, non obstante locorum intervallo, existens & apprehendendum : quod fieri sine locali migratione vel fidei, vel animæ in cœlum potest. Unde ridendi potius, quàm laboriosè refutandi, qui necessitatem localis migrationis hinc extundere & opponere nobis conantur. Videantur, quæ supra ex Patribus hanc in rem allegavimus.

3. Absentiam

3. Absentiam corporis localem ex *recordatione* jam non urgeo. In primæ cœnæ administratione non opus fuit *recordatione*, siquidem corpus nondum erat traditum, sanguis nondum fusus, sed cogitatione piâ fidelique, quâ corpus in mortem tradendum & sanguis fundendus excipi debebat symbolis & actionibus adjunctâ sacramentalibus. Recordatio in specie præcepta & propriè accepta concernit sequentes sacramenti hujus celebrationes: unde Paulus futurum quoque exprimit: *hoc facite, quotiescunque biberitis* (deinceps) *ad mei recordationem*, 1. Cor. 11. v. 22, 25, 26,

§. 14.

Excipiunt (2) *Non præcipi duplicem manducationem, quarum una fiat ore corporis, altera ore animæ: sed simpliciter dici: edite, hoc est corpus meum. In quâ verò actione Christus nullâ est usus distinctione, in eâdem nec nos curiosè, extra verbum, debere distinctionem fingere, multò minus distractionem* *.

* ibid. th.

ead.

R. 1. Falsum est, non præcipi duplicem manducationem. Non n. præcipitur tantum *manducatio oralis*, propriè dicta corporis Christi impropiè dicti, hoc est, panis Eucharistici, qui sacramentum est corporis, indeque ipsum esse corpus dicitur: sed & *recordatio Christi corporisque ejus propriè dicti*, quæ spiritualis est manducatio, neque ore, sed fide peragitur. Unde non simpliciter dicitur, *edite, Hoc est corpus meum*: sed additur: *Hoc facite in mei recordationem*.

2. Curiosè & extra verbum Dei in negotio fidei nullam esse fingendam distinctionem, ultrò largior. Hujus verò distinctionis nostræ causas ex verbo Dei gravissimas adduximus, omnesque hæc militant, quæ corporis Christi propriè dicti *oralem* & propriè dictam *manducationem* absurdam esse evincunt: de quibus abundè hætenus. Monstrent nobis vindices in textu distinctionem *oralis* & propriè dictæ *manducationis* in physicam & hyperphysicam, in *oralem*, quæ tantum fit ore, non orali modo, & *oralem*, quæ & ore & orali fit modo; quæ ab acceptione, imò & bibitione nihil differat.

§. 15.

Excipiunt (3) *Quosdam appellare Christum in S. cœnâ animæ cibum, non ut opponant animam corpori: cum norint totum hominem regeneratum isto cibo refici, & inde spem resurrectionis ad vitam habere: sed ut distinguant à communi & quotidiano victu: neque tantum carnem & sanguinem ita appellare, sed integram cœnam, in quâ panis & vinum sunt ad usum sacramentalem destinata* *.

* ibid. th.

ead.

R. Qui sint illi quidam, expressisse debebant vindices. Si Lutherani sunt, & *oralem manducationem* agnoscunt frustra nobis opponuntur. Si forte Patres orthodoxi Ecclesiæ veteris intelliguntur, illa nos vindicum glossa minimè movet. Cum certum sit purioris Ecclesiæ Doctoribus nunquam esse approbatam vel *ubiquitatem* vel *oralem manducationem*: ut à nostris jam pridem

pridem est demonstratum: Videantur quæ supra allegavimus. *Anima* cibis appellari possunt panis & vinum, quia animæ cibum exhibent, tanquam symbola sacramentalia: quo sensu quoque *esca spiritualis* & *potus spiritualis* à Paulo accipitur, 1. Cor. 10. v. 3, 4.

Tandem additur infamis clausula: *hinc periculosus error apparet adversarii, nefariè distrahentis, quæ ipse Christus suo verbo sacramentaliter univit* *. §. 16. * *ibid. th.*

R. *Nefariè* ego non distraho, quæ Christus conjunxit, sed contra eos tantum disputo, qui *nefariè* Christo affingunt, quæ in mentem ei nunquam venerunt: qui *nefariam* inducunt corporis Domini propriè dicti *manducationem oralem propriè dictam*: qui *nefariè* sanctum canibus & porcis objiciunt, & diversum sentientes hostiliter persequuntur, & anathematibus percutiunt. Hactenus septimum argumentum principale. *ead.*

Octavum: Si corpus Christi oraliter non manducaretur in Eucharistia sacramento, sacramentum paschæ & sacramentum Eucharistia eandem haberent efficaciam: quia utrobique statuitur eadem manducatio spiritualis. At falsum Consequens: Ergo & Antecedens. Assumpti probatur: quia sacramentum paschæ fuit tantum figura sacramenti Eucharistia. Responsio videatur theolog. pag. 427.

Excipiunt Animadversores, ad quos regredimur, argumentum hoc esse Pontificiorum. Lutherani igitur defensionem ejus haud incumbere *. §. 17. * *p. 582. b*

R. Mirum est à Lutheranis *fenensibus* hoc argumentum agnosci: cum aliàs æqualitatem sacramentorum Veteris & Novi Testamenti, quoad modum exhibendi & percipiendi res cœlestes, tanquam absurdum objiciant. Unde vetera sacramenta novorum umbras tantum fuisse cum Pontificiis uno ore clamitant. Quid igitur in Animadversoribus accusem, impudentiam an ignorantiam? Ego tamen ab ignorantie suspicione Gerhardum facile libero. Discipuli causam uti debebant, non agunt. Anne verò sine culpâ connivet præceptor? *th. 174.*

Nonum: Si manducatio in cœna est spiritualis & metaphorica, etiam corpus Christi erit metaphoricum: At falsum consequens: Ergo & antecedens. Connexi ratio est: quia tale est objectum, qualis actio circa objectum.

Decimum: Si alia ratione in usu Eucharistia cum Christo non uniremur nisi spiritualiter, frustra esset instituta cœna. Atqui falsum consequens: Ergo & A. Connexum probatur: quia etiam sine usu cœne Christo unimur spiritualiter.

Undecimum: Unio panis cum corpore Christi est corporalis. Ergo una cum pane Christi corpus quoque manducatur oraliter & corporaliter. §. 18.

Duodecimum : Si in cœna non fit alia participatio, & connexio corporis Christi cum communicantibus, nisi spiritalis per fidem, nullo opus erit miraculo, ut res locis suis disjuncta spiritaliter uniantur. Atqui falsum consequens : Ergo & Antecedens. Solutiones quatuor horum argumentorum videantur in theologia pag. 427, 428.

Excipiunt Animadverfores ; *hac argumenta pro libitu excogitata impudenter affingi Lutheranis*.*

172.

R. 1. Magna horum hominum est imprudentia vel impudentia. In exordio argumentorum *oralem manducationem* propugnantium protestatus sum, rem mihi esse cum *Lutheranis & Pontificiis*, adeoque solutionem argumentorum non tantum *Lutheranorum*, sed & *Pontificiorum* promisi. Quæ ergo pro suis non habent *Lutherani*, ad *Pontificios* remittenda erant, non verò impudenti criminatione ego laceffendus, quasi pro libitu excogitata argumenta *Lutheranis* affinxi.

2. *Decimum* argumentum ab ullo Doctore *Lutherano*, pro *orali manducatione* adstruenda, usurpatum esse, quanta negant vel impudentia vel ignorantia ! Quid tritius in theologia *Lutherana*, quàm manducationem corporis Christi in S. cœna distinctam à spiritali urgere, ex institutione novæ novæ manducationis : qualis non est spiritalis ; quæ tam in Veteri quàm in Novo Testamento fuit. Ut autem porro discatis, hoc esse argumentum *Lutheranum*, scitote in terminis, ut loquuntur, *terminantibus* jam pridem adhibitum & pro *orali manducatione* asserenda propositum esse à *Elacio Illyrico*, in lib. de mystica sacramentalique præsentia & manducatione, part. 2. pag. 174, 175. argumento 22.

3. *Undecimum* quoque ex visceribus Theologiæ *Lutheranæ* depromptum est. Esse enim panem & corpus Christi in cœna *ἀδιασάρως* conjuncta, omnium *Lutheranorum* est hypothesis : unde *oralis* & indignorum manducatio sequitur necessariò : cum propter *ἀδιασάρως* non possit non *oraliter* accipere corpus Domini, qui *oraliter* accipit panem Domini, in, cum & sub quo est corpus Domini. Pudetne & pœnitet *Lutheranos* Doctores tam formosi partus ? Non possunt cum deferere & exponere, nisi *ubiquitatem* panisque Eucharistici & corporis Dominici unionem substantialem in *ἀδιασάρως* consistentem deferant, & quasi partum spurium exponant. Quod ubi fecerint, actum erit de *Pandora* *oralis manducationis*.

4. *Nonum & duodecimum* argumenta sunt *Jesuitica* : Et si nec *nonum* repudiare penitus *Lutherani* possunt, qui manducationis spiritalis obiectum non substantiam, sed beneficia tantum Christi agnoscunt, Unde sequitur

sequitur carnem, cujus manducationi vitam æternam Christus promittit, Johan 6. non esse propriè, sed impropriè dictam carnem : quando, ex hypothesi *Lutherana*, spiritualiter editur non propriè dicta caro, sed impropriè dicta, hoc est, beneficia carnis. Unde *argumentum* : Si manducatio carnis Christi in cœna est spiritualis & impropria, etiam caro erit impropria : *Atqui falsum Consequens ; Ergo & antecedens.* Connexi ratio est : quia carnem propriè dictam, hoc est, substantiam carnis, non attingit manducatio spiritualis impropriè dicta, sed impropriè dictam, hoc est, beneficia carnis. Tale igitur est objectum manducationis, qualis est ipsa manducatio.

Decimum tertium : Indignè edentes panem Eucharisticum, & indignè bibentes vinum Eucharisticum rei sunt corporis & sanguinis Christi. Ergo ipsum Christi corpus (propriè dictum) oraliter edunt & sanguinem oraliter bibunt. S. 19.

*Theologia negat consequentiam : Quia reatus non contrahitur ex orali manducatione corporis Christi propriè dicti, & bibitione orali sanguinis Christi propriè dicti : sed ex indigna tractatione & prophanatione symbolorum sacramentalium, per infidelitatem & profanitatem indignorum. Profanatio igitur, quæ sacris accidit symbolis, ita accipitur, ac si ipsinset corpori & sanguini Dominico propriè dicto accidisset : veluti *lase majestatis* reus peragitur, qui diploma imperatorium vel regium, publicè affixum sciens & volens refigit, conscindit & conculcat : uti etiam *Filium Dei* dicuntur crucifigere & ad ignominiam exponere, qui prolabuntur, postquam semel sunt illustrati & gustaverunt donum cœlestis, &c. Hebr. 6. vers 4, 5, 6. & qui, post acceptam veritatis cognitionem ultro peccant, *Filium Dei conculcare, & sanguinem fœderis profanum ducere*, Heb. 10. v. 26, 29.*

In enervanda solutione mea admodum anxie laborant Animadversores. Excipiunt igitur (1) *Triplicem esse significationem vocabuli εὐοχ* & : *construi enim cum vocabulis vel pœnam, vel actionem injustam pœnam meritariam, vel objectum, sive rem ipsam, circa quam actio injusta versatur, significantibus.* *Prima significationis phrasēs esse, reum esse judicij, concilij, gehennæ ignis : Secunda, reum esse iniquitatis, adulterij, homicidij : tertia, reum esse sanguinis, præceptorum legis.* *Ad hanc tertiam significationem referunt, esse reum corporis Christi **.

Re. Nihil ad rem hæc facit distinctio, quam suo loco relinquo. Ad tertiam significationem referri reatum corporis Christi, qui manducando contrahitur, facile patior. An verò satis commodè reus concilij vel Synedrj ad primam significationem referatur, ita ut Synedrium pro pœna accipiat, docti cogitent interpretes. *Eὐοχ & τὸ συνέδριον est dignus, qui ad Synedrj-

drium deferatur & ab eo judicetur : quæ *Osiandri* paraphrasis est. Sed transeat hoc, quia ad rem præsentem non facit : de *reatu* nullum est dubium.

§. 20.

Excipiunt (2) *Qui violant corpus & sanguinem Christi indignâ manducatione & bibitione, illorum actio, quâ violant, re verâ circa corpus & sanguinem Christi versatur. Sed communicantes, qui se non probant, violant corpus & sanguinem Christi indignâ manducatione & bibitione. Ergo eorum actio, nempe*

* *ibid. th. manducatio & bibitio, re vera circa corpus & sanguinem Christi versatur*.*

ead.

Re. Totum concedi potest. Indignè communicantium manducatio & bibitio versatur (*mediate*) circa corpus & sanguinem Domini : quia *immediate* versatur circa sacramenta corporis & sanguinis Domini : quæ ut dignatus est Servator corporis & sanguinis sui appellatione, ita indignam & prophanam eorum tractationem haud aliter accipit, ac si immediate ipsum corpus & sanguinem Domini attingeret. Unde Paulus ait eos, *qui indignè edunt* (non corpus Christi propriè dictum) *sed panem Eucharisticum, reos teneri corporis Domini* : quia nimirum ad Domini corpus redundat profanatio per sacramentum corporis, nempe panem Eucharisticum. Sic qui, post acceptam veritatis cognitionem, sponte peccant actionibus corporeis Filium Dei conculcare, & sanguinem fœderis dicuntur profanare : quamvis corporeæ actiones immediate filium Dei & sanguinem fœderis haud attingant. Eadem est ratio in crimine læsæ majestatis circa scriptas ejus literas publicas. *Chrysostomus* indignè mylteriis participantes confert cum iis, *qui Regis purpuram disrumpunt, seu luto contaminant, atque per hoc ipsum Regem, qui eam induit, ignominia afficiunt. Sic & Ambrosius ait, eos, qui idolotheitis vescuntur, mensæ Domini insultare & corpus Domini crucifigere.*

Frustra hæc provocatur ad Patrum omnis ætatis consensum, & sexcenta eorum dicta, & in specie illud *Theodoret* in I. Cor. I. v. 29. *ubi dedecore & ignominia afficere Christum dicuntur, qui sanctissimum ejus corpus immundis*

* *ibid. th.*

ead.

manibus accipiunt, & in pollutum incastumque os immittunt.*

Ab orthodoxis Patribus *oralem & Capernaiticam manducationem* corporis Christi propriè dicti damnari, prolixè ex nostris jam pridem docuerunt, quos supra semel atque iterum allegavi : ubi in pravum sensum à *Capernaitica manducationis* studiosis detorta Patrum verba justè vindicantur. Summa huc redit. Verba Patrum de manducatione corporis & bibitione sanguinis Domini (seclusa spiritali) vel *Capernaiticam manducationem* adstruunt, vel *sacramentalem orthodoxorum. Primum à pietate & scientia eorum planè alienum est. Posterius igitur admittendum : siquidem tertium non datur ; nempe intelligi propriè dictam & oralem manducationem, quæ nihil*

cum

eum *Capernaïtica* habeat commercij : quæ Patrum temporibus inaudita fuit & absurdibus contradictionibus plena est. Igitur *Theodoretus* quando *sanctissimum corpus immundis manibus* (NB. olim Eucharistia manu, non ore, excipiebatur) accipi, & in pollutum incaustumque os immitti scribit, sacramentum corporis intelligit, panem Eucharisticum, quem corpus suum Servator appellat, & quem indignè manducantes, secundum *Pauli* doctrinam, rei fiunt corporis Domini. Insignis Patronus oralitatis & ubiquitatis, *Jacob. Andr.* in disput. Wittenbergensi, th. 133. Patrum dicta, quæ orali manducationi videntur favere, rectè interpretatur : videri, inquit, corporeis oculis, frangi manibus, tangi, dentibus atteri & similia, quæ in sanctorum Patrum scriptis passim occurrunt, corpori Christi in cœna attribuuntur propter panem, cui accidunt : cum in substantia corporis Christi nihil horum fiat. Vide Exer. 112. §. 10. Hinc porro observentur, quæ Patres de indignorum manducatione tradunt.

Cyprianus : Qui corde sicci & mente aridi sacris intersunt, vel etiam donis participant, lambunt quidem petram, sed inde nec mel, nec oleum sugunt, nec spiritus S. pinguedine vegetantur : Et *Augustinus* T. 3. sent. 339. Qui discordat Christo, nec corpus ejus manducat, nec sanguinem bibit, etiam si tanta rei sacramentum ad judicium suæ presumptionis quotidie accipiat. Et *Tom.* 9. tract. 26. in Johan. Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, procul dubio non manducat spiritualiter carnem ejus, nec bibit ejus sanguinem : Licet carnaliter & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis & sanguinis Christi : sed magis tantæ rei sacramentum ad judicium sibi manducat & bibit ; quia immundus presumit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non dignè sumit, nisi qui mundus est. Et in serm. de verbis Evang. ut citatur in jure canonico, de consecr. distin. 2. c. 46. Qui manducat carnem meam & bibit sanguinem meum, in me manet, & ego in eo : si itaque in me manet, & ego in illo, tunc manducat, tunc bibit. Qui autem non in me manet, nec ego in illo ; etsi accipit sacramentum, acquirit magnum tormentum : Idem Apostolos ait manducasse panem Dominum Iudam panem Domini contra Dominum, tract. 59. in Joh. Sunt & memorabiles ejusdem sententiæ de civitate Dei, l. 21. c. 25. Non dicendum eum manducare corpus Christi qui in corpore non est Christi. Item : nec isti dicendi sunt manducare corpus Christi, qui nec in membris computandi sunt Christi. Item : Qui in me non manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum. *Origines* in Matth. homil. 15. verbum factum est caro, verusque cibus, quem qui comederit, omnino vivet in æternum, quem nullus malus potest edere. Etenim si fieri possit, ut qui malus adhuc perseverat, edat verbum factum carnem, quum sit verbum & panis

& panis vivus, nequaquam scriptum fuisset: *Qui quis ederet panem hunc, vivet in aeternum*. Plura vide Exercit. 114, § 6. *Bernhardus* in Epist. ad fratres de monte, de vitâ solitariâ: *Sacramentum sicut ad vitam accipit dignus, ita ad mortem & judicium sumit indignus*. Rem verò sacramenti nemo percipit nisi dignus & idoneus. *Sacramentum enim, sine re sacramenti, sumentis mors est: res verò sacramenti, etiam præter sacramentum, sumentis vita est aeterna*. Hoc igitur modo explicanda sexcenta illa Patrum dicta & jactatus ille omnis ætatis Patrum consensus. Cogita jam, amice lector, annon de Patrum sententiâ, manducando reus fieri possit dominici corporis, etiam qui corpus domini propriè non manducat? Explosisset *Antiquitas* pia argumentum hoc XIII.

§. 21.

Excip. (3) *Vanum esse, quod in verbis Apostoli: Qui indignè edunt de pane hoc &c. quæritur effugium. Loqui enim Apostolum de pane, quem dixerat esse $\kappa\omicron\iota\nu\omega\nu\iota\alpha\varsigma$ corporis Christi, hoc est, de pane cum quo uno eodemque manducationis (oralis) actu Christi corpus (propriè dictum) editur**.

* p. 583. a. th. ead.

R. Quid ni loquatur Apostolus de pane, quem $\kappa\omicron\iota\nu\omega\nu\iota\alpha\varsigma$ corporis Dominici appellavit? Est enim panis ille organum $\kappa\omicron\iota\nu\omega\nu\iota\alpha\varsigma$ spiritualis. Glossa, de uno eodemq; oralis manducationis, respectu panis & corporis Dominici, actu, *Capernaïtica* est: quâ uti ad absurdi sui defensionem non possunt: $\alpha\varsigma\tau\omicron\mu\epsilon\alpha\varsigma$ nullum heïc admittimus. Solus panis sacramentum est corporis Christi & $\kappa\omicron\iota\nu\omega\nu\iota\alpha\varsigma$ ejus, non complexû corporis & panis, seu corp⁹ & panis simul.

§. 22.

Excipiunt (4) *Primum simile à violatâ regiâ majestate petitum hoc non quadrare & à phrasi Paulinâ respui hoc simile. Cûm illa non tantum modum reatus (manducationem) sed & ipsum objectum (corpus & sanguinem Domini) in quo reatus contrahitur, ostendat**.

* ibid. th. ead.

R. Optimè quadrat simile: quamvis non expers sit dissimilitudinis, ut omnia similia. Neque à Paulinâ phrasi respuitur. Ut enim Paulina phrasis non tantum *medium* reatus (*manducationem indignam*) sed & ipsum *objectum*, (*corpus & sanguinem Domini*) circa quod reatus contrahitur, ostendit. Sic & hoc simile, præter modum mediumque reatus (*refixionem, confissionem & conculcationem diplomatis regij*) ostendit objectum, circa quod reatus contrahitur, nempe *regem*, cujus majestas est læsa, tam indigna regij diplomatis tractatione.

§. 23.

Instant (1) *Diploma regis nudum esse signum, regem absentem ejusdemque majestatem representans: secus se rem habere cum symbolis sacramentalibus, quæ organa sunt, quibus mediantibus Christus se offert & exhibet manducandum: & cum quibus unitum est Domini corpus & sanguis**.

* ibid. th. ead.

R. Non solvunt, sed fortius stringunt nodum. Nam si malitiosâ diplomatis

plomatis regij, à quo loci intervallo disjunctus est rex, violatione læditur majestas regis, & reatus læsi regis contrahitur: Quid nî indignâ symbolorum sacramentalium, à quibus localiter absunt, corpus & sanguis Domini, tractatione lædi majestas corporis & sanguinis Dominici, reatusque circa bona hæc cœlestia contrahi possit? Planè nullam esse inter Regem & diploma unionem falsum est: nisi fortè unio sit nulla, præter substantialem propinquitatem & ἀδιασώλευν, quæ nec inter sacramentum & rem sacramenti est: ex falsa hac hypothese disputari contra nos non potest.

Instant (2) *Violationem & læsionem diplomatis non redundare in ipsam regis substantiam, sed in ejus officium & majestatem: unde non dicimus, contemnens & injuriam inferens diplomati regio reus est regis, quemadmodum Paulus loquitur, reus est corporis & sanguinis **.

§. 24.

* ibid. th.

ead.

℞. Inane effugium. Ut regia majestas pro ipso rege sumitur; ita læsio regis majestatis ipsum quoque attingit regem, seu personam à majestate denominatam, adeoque reus fit læsi regis, qui regium lædit diploma refigendo, conscindendo, conculcando, per quod Rex quasi præsens loquitur & præcipit. Simili modo contemptu symbolorum sacratissimorum rei corporis & sanguinis Dominici contempti fiunt indigni. Sic & sanguinem Testamenti communè ducere & conculcare dicuntur, qui, postquam Christo nomen dederunt, in quævis se flagitia effundunt. Imaginem auream à Nebucadnezare ad cultum erectam divinum, qui conspurcasset & deiecisset certo consilio, ut Rex loquitur; nonne læsæ majestatis reus fuisset declaratus & in ipsum deliquisse regem judicatus? Quod & Danieli cum sociis imputatum, qui cultum duntaxat ei denegarunt. Daniel 3. v. 19.

Excipiunt (5) alterum simile hujusmodi argumento includi posse:

§. 25.

Sicut impij ob Evangelij contemptum fiunt rei non tantum Evangelij, sed etiam ipsius Christi in Evangelio oblatis. Ita & indignè communicantes non tantum symbolorum sacramentalium, sed & corporis Christi fiunt rei. Atqui impij ob Evangelij contemptum non tantum Evangelij, sed & Christi in Evangelio oblatis fiunt rei, etiam si illum non sumant ore: Ergo & indignè communicantes. &c.

Minorem meo nomine ita probant; Qui Filium Dei conculcant & sanguinem ejus prophanum ducunt, Heb. 10. v. 29 imò illum sibi met ipsis, quantum in illis est, rursus crucifigunt, ad Heb. 6 v. 6. Illi sunt rei corporis & sanguinis Christi, licet ore Christum non accipiant, vel ore, ratione manducationis, in ipsum injuriosi sint. At, qui Christum in Evangelio oblatum non recipiunt, vel eum semel receptum rursus deserunt & blasphemant, rei sunt corporis & sanguinis Christi, licet ore Christum non accipiant, vel ore, ratione manducationis, in ipsum injuriosi non sint.*

* ibid. th.

ead. & p.

583. b. th.

Si, ead.

℞. Nil opus tam informi & deformi analysi. Sic argumentor:

Si, qui semel sunt illuminati, ultrò peccando rei possunt fieri Christi hominis conculcati & sanguinis foederalis profanati, etiam si actione corporali & contactu substantiam carnis & sanguinis Christi non attingunt: Etiam indignè communicantes & contra legem Christi symbola sacramentalia tractantes possunt fieri rei corporis & sanguinis Dominici, etiam si actione corporali, nempe *orali manducatione & bibitione*, corpus & sanguinem Domini non attingunt. Atqui verum prius: Ergo & posterius. *Assumptio* probatur ex allegatis Epist. ad Hebr. locis. *Connexio* ratio est: quia consequens non plus habet impossibilitatis, quàm antecedens.

§ 26.

Hujus Argumenti *connexum* adversariis negandum est: sed rationem, quâ probatur, justè non possunt infringere. Quod ajunt, *aliam esse rationem corporis Christi in verbo Evangelii, aliam in sacramento cœnae oblatis: in illo offerri tantùm credendum, in hoc verò edendum & credendum simul* *.

* ibid. th.

ead.

Primò nihil ad rem facit. Manet nihilominus assertio, quod reus fieri possit corporis Dominici, etiam qui corporali actione id non attingit, & quidem reus, sine fide manducando panem Eucharisticum, corporis Dominici sacramentum: Ut reus aliquis ejusdem sit carnalibus peccatis, post acceptam gratiam illuminationis, dando operam. Deinde contrahitur reatus non per modum exhibitionis, sed per exhibiti cibi cœlestis profanationem, cui locus esse potest, etiam ubi corporalis exhibitio & præsentia non est. Denique falsum est, Christi corpus propriè dictum in cœnâ offerri *oraliter manducandum*. Tam in cœnâ, quàm in verbo non nisi spiritualiter manducandum offertur, exceptâ manducatione sacramentali, quæ symboli est, & in verbo non est: quamvis symboli visibilis & manducabilis loco in verbo sit signum audibile, quod ipsum est verbum pronunciatum: quod tamen esse sacramentum Deus non voluit, &c. signum est.

* ibid. th.

ead.

§. 27.

Tandem *communitates verbi Evangelii & Eucharistia fingunt duas* *, quæ cum nitantur hypothesei *oralis manducationis*, censuram non merentur.

Destructa hæcenus *oralis manducatio* evidentibus argumentis & everfa ejus propugnacula omnesque iis fulciendis & defendendis adhibitæ machinæ. Ab absurditate dogmatis *Capernaitici* abhorruit pia Antiquitas, cujus aliquot produximus testimonia Exercit. hujus, §. 20. & Exercit. sequenti 114. § 6. alia subjiciemus. Hoc loco ante quàm ad indignorum manducationem abeamus, quæ & ipsa in eundem hunc impingit scopulum (siquidem impuris porcis & canibus sanctissimum Christi corpus in gloriâ jam constitutum ore quasi dilaniandum objicitur, per hypothesein *præsentiæ corporalis & manducationis oralis*;) adhuc paucula breviter adjiciemus suffragia,

August.

*August. Serm. 33. de verb. Dom. Si laudaretur tibi magnus & eximius
cibus, quem pransurus esset, parares ventrem. Laudatur tibi Christus: para
mentem. Non enim ventris, sed mentis est cibus iste. Ex hypothese oralis man-
dicationis propriè dictæ, Christus corpore suo ventris quoque cibus esset, &
sic pro receptione ejus merito venter pararetur.*

*Idem Capernauias ita instruit. Caro non prodest quicquam: verba
quæ ego sum vobis locutus, sunt spiritus & vita. Spiritualiter intelligite, quod
locutus sum. Non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, nec bibaturi illum
sanguinem, quem effusuri sunt, qui me crucifigent: (loquitur de manducatio-
ne & bibitione orali & corporali) sacramentum aliquod commendavi vobis:
spiritualiter intellectum vivificabit vos. Et si necesse est illud visibiliter celebrari:
(in symbolis sacramentalibus:) oportet tamen invisibiliter & spiritualiter in-
telligi.*

*Idem: lib. 33. contra Faust. Manich. cap. 8. Accedant ad Christum non
carne sed corde: non corporis præsentia, sed fidei potentia, sicut ille centurio.*

*Idem tract. 50. in Johan. Resurrexit, à discipulis agnitus, ante oculos eo-
rum ascendit in cælum, ibi sedet ad dextram Patris, qui judicatus est, venturus est
iudex: audiant & teneant. Respondet: Quem tenebit? Absentem? Quomo-
do in cælum manum mittam, ait, ibi sedentem teneam? Fidem mitte, & tenuisti:
parentes tui tenuerunt carne, tu tene corde. Errasti, ô bone Augustine! Cre-
disne per ascensionem in cælum & sessionem ad dextram Dei subtractam
esse corporis Christi præsentiam & propinquitatem substantialem in terris?
Credisne Servatoris corpus in terrâ jam manibus teneri non posse? Erras
toto cælo! A singulis piris, pomis, caseis, stipulis, funibus &c. cum teneatur:
cum plena Christi corpore sint omnia, quid nî teneri manu & carne possit,
qui in manibus, & ore quoque omnium impiorum est?*

*Idem tract. 25. in Johan. Ut quid paras dentes & ventrem &c. Quid nî
vero paras dentes & ventrem; Si caro Christi corporaliter & oraliter est
manducanda? Sine dentium & ventris ministerio bolus major & solidior
oraliter non editur.*

*Chrysostomus: Homil. 46. in Joh. Carnale est dubitare: Quomodo possit
nobis Christus carnem suam ad manducandum dare. Quid autem est carnaliter
intelligere? Simpliciter, ut res dicuntur, nec aliud quippiam cogitare. Non enim
ita judicanda sunt, quæ videntur mysteria: sed hæc omnia interioribus oculis,
hoc est, spiritualiter, sunt consideranda. Occinendum hoc iis, qui carnem Chri-
sti opinantur verè manducari non posse, nisi propriè, hoc est, carnaliter man-
ducetur.*

Ambrosius, lib. de iis, qui myster. init. cap. 9. In illo sacramento Christus est: quia corpus est Christi. Non ergo corporalis est esca, sed spiritualis.

Idem de sacram. lib. 5. cap. 4. Non iste panis est, qui vadit in corpus: sed ille panis vite æternæ, qui anima nostra substantiam fulcit: Errat Ambrosius: Anne vitæ æternæ panis non sit caro Christi, quæ in, cum & sub hostiolâ papali vadit in os & corpus, & non spiritualiter tantum, sed & oraliter manducatur?

Athanas. ad Serap. Corpus meum, quod ostenditur & datur pro mundo, in cibum dabitur, ut spiritualiter unicuique tribuatur. Reformandus Athanasius: ut Spiritualiter & corporaliter atque oraliter unicuique tribuatur: siquidem oraliter manducari debet.

Paschasius: vera Christi caro verâ fide creditur, & spirituali intelligentiâ degustatur. Esi enim colorem & saporem carnis minimè prabet hoc mysterium, virtus tamen fidei & intelligentiæ, qua nihil de Christo dubitat, totum illud spiritualiter sapit & degustat. Hoc igitur mysterium dum communicas, dilata sinum mentis tuæ, emunda conscientiam tuam, & percipe, non quantum dente premitur & exhibet mica, sed quantum capis fides: Nihil de orali manducatione novit Paschasius. Iussit aliàs dilatare non mentis tantum, sed & oris sinum & percipere quantum dente premitur & micâ exhibetur:

Bernhard. in Fest. Mart. Usque hodie eadem caro nobis, sed spiritualiter utique, non carnaliter exhibetur. Manifestus Bernhardi carnalem exhibitionem negantis error.

§. 28.

Sed non adeò miraberis, Lector, quod Patribus manducatio oralis modis omnibus absurda displicuerit: quando & Luthero & Brentio sub initia est fastidita.

Lutheri concion. in 6. Johan. hæc sunt: Panis super Altare tantum est signum, sicut Baptismus, neque prodest quicquam, nisi jam verus panis intus sit manducatus: & ideo hoc Christi Evangelium non potest accommodari ad panem Altaris: habet enim nimis claram & perspicuam promissionem. Quod si panis super Altari tantum est signum, ut Baptismus: non igitur malè Berengarius, qui solum sacramentum esse sensit, & non ipsum substantialiter corpus Christi, cuius est signum. Neque enim ipsum simul revera corpus & signum ejus esse potest. Christus ait: Qui carnem meam manducat & sanguinem bibit: illud manducare & bibere, nihil aliud est, quam credere &c. ideoque manducatio hæc in corde fit, & non in ore: nec decipit hæc manducatio: externa autem decipere potest. Distinguit heic Lutherus manducationem in internam, quæ fide fit, & externam, quæ ore fit: Externam refert tantum ad panem, qui tantum super Altare est Christi

Christi carnem panem esse docet *intus* manducandum. Intellexit enim oralem & externam manducationem corporis Christi propriè dicti, *Capernaïticam* esse, quam Christus rejecit: Unde subjungit: *Christus vult, quod corporalis manducatio carnis Christi nihil profit.*

Idem contra Bullam Leonis: *In omni sacramento est verbum promissionis divina, quod affirmativè promittit & exhibet gratiam Dei, ei qui suscipit sacramentum.* (Signum, quod tantum super Altare dixit esse.) *Ubique autem Deus promittit, ibi exigitur fides accedentis, nec Deum faciat mendacem suâ incredulitate. Quare in sacramentis suscipiendis necessaria est fides susipientis, quæ credat ei, quod promittitur. Sic Baptismus datur in verbo istius promissionis, qui crediderit & Baptizatus fuerit, salvus erit &c. Sic in sacramento panis datur corpus Christi, in verbo istius promissionis: Accipite & manducate: hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur: oportet ergo manducantem omnino credere, corpus Christi non tantum pro aliis, sed etiam pro se esse datum, & sanguinem Christi pro se esse effusum in remissionem peccatorum &c. Ex quibus evidens est necessariam esse fidem suscepturo sacramentum, quâ se credat consecuturum id, quod sacramentum promittit. Nulla hæc Capernaïtica manducationis suspicio. Ori corpus Christi propriè dictum offerri, nusquam hæc legas, sed fidei per promissionem, cujus symbolum & sigillum est sacramentum, hoc est, panis Eucharisticus. Unde alibi, Serm. de N. Test. sacramentum definit, *signum sacræ rei spirituale quidpiam significans, cœleste & æternum, quod corporalibus externisque rebus representatur.* Signi recipiendi organum os est, rei signatæ promissæ, fides. Rem verò signatam promissam in hoc sacramento Lutherus agnoscit, *corpus Christi pro nobis traditum.* Ubi probè observanda collatio inter Baptismum & sacram cœnâ instituta, & par accipiendi rem promissam ratio. Clarissimus Lutheri interpretes est Brentius, Exeg. in cap. 6. Johan. Ubi statum quæstionis hunc docet: *An pane & vino cœnæ Dominica distribuuntur & donentur fidei nostræ corpus & sanguis Christi?* Respondet: *In sacramento offertur per verbum interno & spirituali homini suum donum, hoc est, spirituale: externo autem suum, hoc est, externum. In sacramento non quaritur cibus duntaxat corporalis, sed etiam spiritualis. At caro & sanguis Christi sunt verè cibus & potus spiritualis: ac si ideo sicut per verbum, ita per sacramentum fidei nostræ offerantur corpus & sanguis: ut habeat externus homo sua externa, panem & vinum: internus verò sua interna & spiritualia, corpus & sanguinem in mysterio donata &c.* Rectius scribere & sentire Calvinus non potuisset. Nulla hæc oralis manducatio nisi folius panis.*

Accinit Syngamma Suevicum, cujus Autores Brentius, Schnepphius &

alij *Suevicarum* Ecclesiarum Ministri : quorum hæc est confessio : *Hoc verbo* : Hoc est corpus meum, quod pro vobis traditur : *Et* : Hic est sanguis meus, pro qui vobis effusus est : *corpus & sanguis Christi comprehensa sunt & fidelibus offeruntur, usque adeo, ut quicumque hoc verbum accipit, eredit fideque tenet, accipiunt, habeat & teneat verum corpus & sanguinem Christi. cum videlicet, qui effusus est, non spiritualem aliquem, (qualis est qui ubique, invisibilis, impalpabilis, illocalis est) sed carnalem.* Item : *Nec quisquam negaverit, esse spiritualiter edendum corpus, quod pane per verbum editur, quemadmodum nemo ita stupidus est, qui diffiteatur, verbum Evangelii spiritualiter, hoc est, fide recipiendum esse, ut maxime hoc auribus recipiat.* Sicut enim fides verbum, quod auribus accipitur, pro sua ratione recipit, ita corpus, quod pane accipitur, pro ratione fidei assumitur. Corpus enim Christi corporale non recipitur à corde, animo & fide, nisi pro ratione fidei, quæ est spiritualis, ut maxime ipsum sit corporale. Item : panem quidem ipsum, quæ panis est, tractamus, frangimus, edimus & dentibus atterimus : (hæc oralis manducationis tum temporis erant requisita) corpus autem Christi accipimus, quæ verbum hoc accipimus : Hoc est corpus meum. Ut pulcherrime quidam dixit : Quod edimus, intrat ventrem : quod credimus intrat mentem. Item : Quod autem fide manducandum sit corpus, & bibendus sanguis, nihil adimit panem ut non sit corpus.

De modo, quo verum & propriè dictum Christi corpus in cœnâ per verbum præsens sistitur & à communicantibus accipitur, ita sentiunt & scribunt. Cum verbum Dei dona ipsius nobis præsentia faciat, non aliter hoc verbo : Hoc est corpus meum : sit nobis & exhibetur præsens corpus Christi. Sic enim omnia in cœnâ, ut in ipso verbo, quærenda sunt. (Pari igitur ratione per verbum & S. cœnam, vel panem Eucharisticum, præsens sistitur Christi corpus.) Et post : Non igitur opinamur, quenquam tam impiè sentire, qui neget, fidem edere corpus & bibere sanguinem Christi : Sic enim ait *Johan. cap. 6.* Caro mea verè est cibus & sanguis meus verè est potus. At cuius ? (anne oris ?) Fidei. Nam fides edit carnem Christi & bibit sanguinem ejus, dum credit. Jam si fides edit carnem & bibit sanguinem, consentaneum est, carnem & sanguinem esse præsentia : Siquidem, si non essent præsentia, non possent edi aut bibi, aut, si minus, credi, &c.

Tu Lector, hæc observa :

(1) Oralem manducationem tum temporis definitam esse actibus attritionis per dentes & transmissionis in ventrem.

(2) Corporis Christi propriè dicti manducationem oralem, & propriè dictam neverbulo quidem attingi, & præter oralem, propriè dictam, quæ panis est, in sacramenti hujus usu nullam esse nisi spiritualement.

(3) Cor-

(3) Corpus Christi propriè dictum non agnosci, nisi quod verè corporis proprietatibus omnibus est præditum.

(4) Eadem ratione offerri corpus Christi per verbum & sacramentum. *Si non absurdum fuerit*, inquit Syngramma, *corpus verbo gestari, quomodo absurdum esset pane per verbum gestari*:

(5) In sacramento Christi corpus verè edi per fidem spiritualiter, non tantum fructum ejus.

(6) *Manducationem corporis Christi* propriè dicti in institutione præceptam, esse ipsam illam, quæ Joh. 6. præcipitur.

(7) Corpus Christi propriè dictum in sacramento non posse manducari, nisi fide.

(8) Ita in sacramento præsens esse Christi corpus, ut in verbo: adeoque verè præsens fidei esse, quamvis loci absit intervallo: siquidem fides non capit nisi aliquo modo præsentia.

Omnia orthodoxa, sed & contraria omnia modernis *Lutheranorum* placitis & in specie famigeratæ illi *Concordia discordis formula*, quam pro normâ interpretandi *Confess. August.* omnibus Evangelicis iniquissimi nonnulli Dominatores fidei conantur obtrudere:

Tu vedò noveris, amice Lector, *Syngramma Suevicum* etiam ipsius *Lutheri* præfatione, suffragio & subscriptione approbatum esse, & hinc disce hominem fuisse *Lutherum*, humanis obnoxium perturbationibus & mutabilem: qui nunquam modernis magis videtur *Canonicus*, quàm cum *Ubiquitatem & oralem manducationem* *χρειοτατεύ*: quamvis cum commiseratione sua legi scripta voluerit: quæ digna theologo humanitas & humilitas. Quæso Brentium hæc concionantem audi & lege, *Exeg. in Johan. pag. 121. & seqq. & pag. 338.*

Ex pulchro hoc & tenello oralis manducationis fœtu repudiato infert *Hutierus*, contra *Pareum*, pag. 357. *Calvinianos* negare sacramentum in hisce terris dispensari. Insigne argumentum audiamus, quod ad incitas *Pareum* redegit:

§. 29.

Negatâ sacramentali (orali) manducatione corporis Christi, in his terris, negatur sacramentum ipsum in his terris dispensari. At Calviniani negant sacramentalem manducationem a nobis in his terris fieri. Ergo negant quoque sacramentum in his terris dispensari.

Propositio, inquit, per se est manifesta, & à nullo Calviniano negabitur.

Assumptionem probat: quia manducationem non agnoscunt nisi naturalem, quæ est externorum symbolorum, & metaphoricam, seu spirituales, quæ fide manducat corpus Christi.

R. Ecce, quæso, imbellem & puerilem thrasonici censoris ictum! Sacramentalis manducatio est vel *oralis Lutherana*, vel vera illa symbolorum sacramentalium participatio: priori sensu falsissima est *propositio*, quam uno ore omnes orthodoxi negant. Posteriori falsissima est *assumptio*: Probatio non est expers calumniæ: Manducatio panis Eucharistici etsi certo respectu est actio naturalis, quippe circa objectum occupata certo respectu naturale, & instrumentis absoluta naturalibus: tamen per institutionem peculiarem & divinam est quoque actio sacramentalis, non minus quam panis, alimentum naturale, ex institutione divina, est quoque sacramentum dominici corporis, cuius etiam nomen sortitur: Oralis manducatio *Lutheranorum*, non est sacramentalis, sed *Capernaitica*, si vera & propriè dicta esse supponatur: imò nulla est, quia figmentum contradictorium est, ut suo loco ostendimus.

§. 30.

Paucis attingenda quoque absurda *Graveriana*, *oralitati* velificantia. Ita disputat adversus nos *Graverus*.

(1) *Si non nisi fide manducamus carnem Christi in sacra cœna, nec alia est manducatio in cœnâ, quam qua Iohan. 6. describitur & qualis fuit in V. T. sequitur fideles in sacramento cœna non nisi nudum panem manducare. Ratio: quia jam ante usum cœna manducarunt Christi corpus fide. Sequitur etiam nullam esse manducationem corporis Christi in cœnâ institutam. Ratio: Quia manducatio spiritualis non est propria sacramento cœna: cùm etiam extra sacramentum fiat. Atqui verum prius, secundum Calvinianos: Ergo & posterius; quod tamen absurdum est. pag. 168.*

R. Omnes Paralogismi *Graveriani* sunt invicti, & dubio procul hic quoque. Nos verò negamus.

(1) *Connexum*: Cujus nulla est *consequentia*: rationes quoque ineptæ & inconsequentes sunt. Quî enim non nisi nudum panem in sacramento cœnæ manducant fideles, qui carnem Christi propriè dictam in eâdem quoque manducant fide? Et quæ illa, quæso, *consequentia*: *Fideles ante usum S. cœna Christi corpus manducarunt fide: Ergo in ipso usu non manducant.* Nonne ad manducationem fidei obligat præceptum: *Hoc facite in mei recordationem*? Et sacramentalis manducatio impediat spirituales, vel penitus excludat, quæ huic ipsi promovendæ à Christo est instituta? Inepta quoque est illa *consequentia*? *Non nisi fide manducamus carnem Christi propriè dictam: Ergo manducatio sacramentalis non est instituta.*

2. *Assumptionem*: Nullam esse aliam in S. cœnâ manducationem quam quæ Johannis 6. describitur: orthodoxi non docent: affingit hoc

ipsis

ipsis *Græci*, per diabolē. Agnoscunt, præter spirituales, etiam sacramentalem : non tamen *Capernaïticam* illam & *oralem* corporis Christi propriè dicti.

(2) *Si verbum manducare in cœnâ idem significat, quod fide manducare, sequitur nos fide manducare ipsum quoque panem Eucharisticum : Atqui consequens absurdum & idololatricum : Ergo.*

R. Verbum *manducare* propriè sumitur, respectu panis Eucharistici. Interim ejusmodi requiritur manducatio panis Eucharistici, quæ sit conjuncta cum fide rem sacramenti spiritualiter apprehendente. *Hoc facite, inquit Christus, hoc est, edite, bibite, in mei recordationem.*

EXERCITATIO CXIV.

Vindicantur & defenduntur argumenta opposita manducationi indignorum.

PROfligata hæcenus *oralis manducatio* fusæque copiæ, quibus defendi solet : In specie jam quinque argumenta opponit theologia errori, qui ab indignis & infidelibus, in usu Eucharistiæ, non tantum symbola sacramentalia, sed & ipsum corpus ipsumque sanguinem Domini propriè dictum percipi contendit.

§. 1.

Ajunt Animadversores *primum argumentum ex Augustino à me depromptum*, qui tract. 59. in Iohann. ait, *Iudam manducasse panem Domini, sed non panem Dominum* : quorum verborum sensum ajunt à Præside alibi explicatum esse*.

*p. 583. c. th. 175.

R. Equidem dicti hujus mentionem facio, pag. 429. attamen argumentorum numero id non infero. Neq; de Præsidis glossa laboro, cum manifesta sit *Augustini* mens è pluribus, quæ paulo ante produxi, testimoniis. Infidelibus nihil concedit *Augustinus* in cœnâ Dominicâ, præter sacramentum, terrenum rei cœlestis symbolum. Ego Eucharisticum panem à Christo *Iuda* proditori porrectum nego : videatur Exer. 114. §. 8.

Primum theologiæ argumentum est : Quia impij destituti sum organo accipiendi carnem & sanguinem Christi, nempe verâ fide.

Excipiunt : *solam fidem non esse organum accipiendi carnem & sanguinem Christi* : rationem reddunt ex *Marbachio* : Si fides tantum esset instrumentum conveniens ad percipiendum carnem & sanguinem Christi, Christus discipulis non dixisset, *accipite, comedite, sed audite, & credite**.

§. 2.

*ibid. th.

R. Con- ead.

Re. *Connexum Marbachianum* nullus est consequentiæ. Cœlestis in sacramento cibus exhibetur, quæ res sacramenti appellatur: exhibetur & res terrena, quæ sacramentum orthodoxæ vetustati nominatur: illa ori, hæc fidei; illa edendo & bibendo, hæc credendo sumitur & communicando applicatur. Itaque verba, *edite, bibite*, propriè ad sacramentum referuntur, cui phrasi scripturæ usitatâ nomen rei imponitur. Cum autem non vulgare præcipiatur *edere & bibere*, sed sacramentale, conjunctum cum *recordatione fidei*, tunc *edere* à respectu ad *tunc credere* sejungendum non est: sed edendo credendum, & credendo edendum: idque diversis organis, uti actiones sunt diversissimæ, propriè *edere & credere*. In verbis igitur, *edite & bibite*, expressè præcipitur participatio symbolorum, implicite participatio rerum symbolis significatarum, obsignatarum & exhibitarum fidei animæ. *Edere* enim & *bibere* cum *fidei recordatione* jubemur. Propriè panem ore, & impropriè carnem Domini fide edi, nemo nescit, nisi in natura & scriptura planè hospes. *Finckianas* cavillationes in tanta rei evidentia ne attendimus quidem. Verba, *edite & bibite*, ad rem sacramenti relata, quàm non accipiant in propriâ significatione, & quàm longè abeant à τῷ ἐν τῷ *Lutherani*, supra ostendimus. Siquidem fingunt *manducationem oralem* propriè dictam, quæ nec propria, nec impropria est, sed non manducatio: Ejusdem commatis & *bibitio oralis* est.

§. 3.

Non poterit, inquiunt, excipere *Wendelinus*, carnem & sanguinem Christi in cœnâ esse cibum spiritualem, ideoque non nisi fide posse percipi: ratio; quia, secundum *Marbachium* & alios *Lutheranos*, non est tantum cibum spirituales, sed & sacramentalis, adeoque non fide tantum, sed & ore corporis percipitur. Unde *impii* quamvis fide cibum spiritualem non accipiant, tamen ore sacramentalem

* ibid. th. accipiunt *.

ead.

Re. I. Appellari caro Christi cibus sacramentalis potest, quatenus sacramento sensibili exhibetur fide accipienda, unde, hoc sensu, *sacramentalis & spiritualis cibus* res sunt una & eadem, eodem accipienda organo, nempe sola fide. Alio sensu *cibus sacramentalis* appellatur sacramentum, vel symbolum sacramentale, quod non capit & manducat nisi os corporis. *Impii* igitur quamvis ore symbola sacramentalia accipiant, tamen rem sacramenti non accipiunt; quia cibus ille spiritualis, quem non nisi spirituali organo fidelis anima capit. Infideles rerum cœlestium inanes manent. Falsa igitur est assertio: *quicumque est cibus sacramentalis, ore percipitur*: falsa, inquam, non minus, quàm hæc: *Quicumque est cibus sacramentalis, res terrena est*. Tunc sacramentale arguit cibum oralem & spiritualem, rem terrenam & cœlestem.

2. De

2. De sacramenti integritate suo loco egimus. Jam si maximè concedam, sacramentum esse totum integrale ex terrenâ & cœlesti re constans, negemque rem cœlestem ab impiis accipi, non tamen sequetur, sacramenti integritatem destrui per ipsorum infidelitatem. Quod enim integrum est exhibeturque, integrum non accipiunt, adeoque re sacramenti se defraudant infidelitate suâ. Integrum hoc non est corporale, partibus substantialibus constans *ἀδιασάτως* unitis, sed *ἀναλόγως* dictum, in mutuâ relatione signorum ad res signatas consistens: quod capi integrum non potest, nisi per instrumenta partibus vel objectis diversis proportionata & pro eorum diversitate diversa. Unde Theophylactus in 7. Johan. *Quis, cum carnalis sit, possit suscipere spiritualem cibum & panem, qui de cœlo descendit & carnem, quæ comeditur? & Hilarius de S. Trinit. Panis, qui descendit de cœlo, non nisi ab eo accipitur, qui Dominum habet & Christi membrum est.*

Sed longius progrediuntur Animadversores. *Quamvis, inquit, tantum spiritualis cibus esset corpus Christi, tamen falsa esset consequentia Wendelini. Ut enim Evangelium Dei pradicatum est potentia Dei, & tamen organo corporeo, nempe auribus, percipitur: ut Spiritus sanctus insedit super capita & in ore Apostolorum, & non tantum in animabus, sed etiam in corporibus fidelium habitat &c. Ita quamvis corpus Christi sit spirituale, nihil tamen obstat, quò minus corporeo instrumento accipi possit.**

§. 4.

* ibid. th.

Ex. I. Exemplis hisce mala & ruinea oralitatis causa non fulcitur; *cibus tantum spiritualis, isque corporaliter locorum intervallo à communicante disjunctus non nisi spiritualiter editur: Evangelium accipitur vel pro re significatâ, vel pro verbo significante. Rem significatam, hoc est, Christum cum omnibus beneficiis verbo exhibitum non nisi mens excipit & per fidem sibi applicat. Verbum significans aure corporis recipitur, quam, quia per se nihil intelligit, non nisi corporaliter afficit. Ut autem verbum est signum audibile, ita sacramentum est signum visibile, quod rem signatam non ore, sed fidei mente mysterium significatum intelligente capiendam exhibet, quamvis localiter haud præsentem.*

2. Actor. 2. vers. 3. non *spiritus* sedisse super capita dicitur, sed *ignis*, signum gratiosæ præsentiae spiritus, qui aliàs per immensitatem suam *ἀδιασάτως* omnibus creaturis est præsens, & nulli quoad *ἀδιασάτως*, seu propinquitatem substantialem, præsentior, quàm alteri. Si spiritum insedissee Apostolus diceret, per spiritum intelligeret signum spiritus, quod insedit, & sic nostram magis firmaret sententiam. Spiritus idem per immensitatem suam non tantum in animâ, sed & in corpore hominis est: habitare autem dicitur, ubi

zzzz

gratiosas

gratiosas suas operationes præcipuè exercet. Nil hoc ad *oralitatem*. Accipi quidem posset, si ita Deus vellet, corporeo instrumento Christi corpus, sed tum *ad idiasa* corporis Christi & oris corporei requireretur: *ad idiasa* illa apud omnes singulosque communicantes *immensitatem* requirit, quæ corpori Christi non competit.

3. Ut accipitur Christus, ita & mansionem apud nos facit, ut mansionem facit, ita quoque accipitur: Facit autem mansionem spiritualiter, non corporaliter: accipitur spiritualiter, non corporaliter. Exultat ubique *oralitas*; cum spiritualis acceptionis organa quoque dicantur symbola sacramentalia terrena, fidem ad cibum spiritualem percipiendum excitantia.

Secundum: Quia impij veram & internam cum Christo communionem nullam habent, nec sunt ejus membra, nec in eo sunt.

§. 5.

Excipiunt, *hoc nihil ad rem facere*. *Communione habere cum Christo, esse per fidem ipsi implantatum beneficiorum spiritualium participem esse: sacramentalem verò manducationem alium inferre modum præsentia: nec sequi, Deum impiis præsentem non esse, quia communionem habent cum Diabolo**.

* p. 583. d.
th. ead.

R. 1. Imò verò ad rem plurimū facit. Quicumq; carnem Christi propriè dictam & institutione Christi manducat, communionem cum eo habet, in ipso manet & vitam æternam habet, ut supra ex *Augustino* docui, Exer. 113. §. 19. & disertè Christus docet, *Iohan. 6*. Qui igitur communionem cum Christo & vitam æternam non habet, nec in Christo manet, carnem ejus propriè dictam non manducat. Manducatio carnis Dominicæ propriè dictæ, quam hic effectus non sequitur, extra scripturam est conficta; nullam, nobis quidem præceptam, novit scriptura nisi salutarem: Manducatio sacramenti non est manducatio corporis Christi propriè dicti eaq; propriè dicta: aliud est sacramentum, aliud res sacramenti: aliter sacramentum, aliter res sacramenti manducatur. Si fieri posset, inquit *Origen. cap. 15. in Mar. ut, qui malus adhuc perseverat, edat verbum, carnem factum, cum sit verbum & panis vivus, nequaquam scriptum esset: Quisquis ederit panem hunc, vivet in æternum: vide consens. orthodox. cap. 8. pag. 381.*

2. Carnis Christi apud nos propinquitatis substantialis & *ad idiasa* jam nulla est. Non igitur habet eam in hisce terris, nisi qui fide tenet. Deus verò per essentiæ immensitatem cum ubique sit, etiam ab impiis hoc modo abesse non potest: etsi communionem ij cum Diabolo habent, cum Deo nullam. Unde, negatâ communionem cum Deo, non negatur præsentia divinæ essentiæ. Negatâ verò communionem impiorum cum Christo, præ-

cise

eisè negatur manducatio carnis Christi propriè dictæ: quia per finitatem essentia suæ à terris jam absens non potest manducari nisi fide, sine quâ nulla quoque est cum Christo communio. Fide igitur destituti impij nec manducant carnem Christi (nisi sacramentotenus) nec communionem cum Christo ullam habent: quam ne tum quidem, si vivum deglutirent, magis haberent, quàm impij olim carnifices, qui sacrosanctum Domini corpus raptarunt & lacerarunt.

Tertium: Quia mortui sunt secundum vitam spiritualementem: Quis igitur participes sint cibi vitam spiritualementem conferentis? *Major* omissa hæc est: Qui mortui sunt secundum vitam spiritualementem, illi non sunt participes cibi vitam spiritualementem conferentis.

§. 6.

Excipiunt, totum concedi argumentum, si major intelligatur de salutari & spirituali corporis sanguinisque Christi participatione. Contra verò negari *Major*em, si de sacramentali corporis & sanguinis Christi manducatione, qua fit externo cœna usu, loquatur. Distinguendum inter substantiam cœna, quæ accidentibus contingit omnibus, & salutarem efficaciam, quæ in solos fideles à Christo capite derivatur*.

* ibid. th. ead.

R. I. *Propositio* loquitur de participatione cibi vitam spiritualementem per se conferentis à Christo præceptâ, de quâ verissima est *propositio*, nullamque admittit exceptionem. Participatio cibi istius perpetuò conjuncta est cum participantis vitâ spirituali: quæ sine vitâ spirituali participantis est, extra scripturam & contra scripturam conficta est: qualis est sacramentalis *Lutherana & Capernaitica*.

2. Distingui quidem potest efficacia corporis Christi ab ipso corpore, attamen separari ab eo non debet: quæ ut sine substantia nulli contingit, ita & substantia nulli nisi cum illâ. Qui habet vitam æternam; Christi carnem edit, qui carnem Christi edit, habet vitam æternam. Quæ Christus conjunxit, nostrum non est separare, neque nostrum est modos fingere, quibus separari possint. Hinc *August* Tract. 26. in Joh. *Hujus rei sacramentum alicubi quotidie, alicubi certis intervallis dierum in dominicâ mensâ præparatur, & de mensâ Dominicâ sumitur. Res verò ipsa, cuius sacramentum est, omni homini ad vitam, nulli ad exitium, quicumque ejus particeps fuerit. Non dicendum est, inquit idem, enim manducare corpus Christi, qui in corpore non est Christi; Nec dicendi sunt isti manducare corpus Christi, qui nec in membris computandi sunt. Item: Qui in me non manet, & in quo ego non maneo, non se dicat aut existimet manducare corpus meum, aut bibere sanguinem meum.* Prosper

sentent. 339. *Escam vita accipit & poculum vita bibit, qui in Christo manet, & cujus Christus habitator est, Nam qui discordat à Christo, non carnem ejus manducat nec sanguinem bibit: etiamsi tantæ rei sacramentum ad judicium suæ præsumptionis quotidie indifferenter accipiat.*

Hieronym. in cap. 66. Jesai: Omnes voluptatis magis amatores, quàm Dei, non comedunt carnem Christi, neque bibunt sanguinem ejus, de quo ipse loquitur: Qui comederit carnem meam & bibit sanguinem meum, habet vitam æternam. Idem Ierem. 22. Hæretici non comedunt carnem Iesu, cujus caro cibus credentium est. Magister sententiarum cap. qui disc. de consecrat. dist. 2. hunc ex Augustino locum adducit: Bonus accipit sacramentum & rem sacramenti: malus però sacramentum & non rem. Videantur plura supra allegata, Exercitat. 113 §. 19.

3. Dum Animadversores hoc loco manducationem spirituales ab orali suâ distinguunt, ratione effectus salutaris, eo ipso fatentur oralem manducationem non esse salutarem: uti revera salutaris non est, cum Capernaïtica sit, de quâ Christus Johan. 6. *caro non prodest quicquam, nempe, oraliter & capernaïticè manducata.*

Quartum: quia judicium sibi edunt: Atqui absolutionem à judicio edit, quisquis verè ipsam Christi carnem datam pro mundi vitâ edit. Unde Paulus judicium ait edi & bibi non in carne & sanguine propriè dictis, sed in pane & vino.

§. 7.
*ibid. th.
ead.

Excipiunt (1) *Paulinam phrasin jam ante explicatam esse* *

R. Παρεργοννεία quoque jam ante à nobis est repudiata.

Excipiunt (2) *Distinguendum inter causam voluntariè & naturaliter agentem, illam, determinatam ad unum oppositorum, agere non nisi uno modo: hanc actionem suam mutare aut suspendere posse. Hujusmodi causam esse corpus seu carnem Christi respectu absolutionis à judicio; hanc igitur non sequi manducationem, nisi Christus eam sequi velit: nolle autem nisi corpus Christi & corporis & fidei ore accipiatur.*

*ibid. th.
ead.

R. I Non ignota nobis distinctio causæ naturalis & voluntariæ: novimus etiam absolutionem à judicio actionem esse Servatoris nostri voluntariam, quam ubi & quando vult, exercet. Ita autem in suo se verbo declaravit, à judicio se velle absolvere, quicumque ex verbi præscripto, carnem ejus propriè dictam ederet & sanguinem propriè dictum biberit. Quia igitur à judicio non absolvit impios, consequens est carnem Domini propriè dictam ipsos non edere, & sanguinem non bibere,

2. Ab-

2. Absolutionem à iudicio ab hac suspensam esse conditione, ut & ore cordis, & ore fidei corpus Domini accipiatur, nuspiam in scripturâ legimus: repudiatam verò à Christo *manducationem oralem, corporalem & Capernaiticam*, Joh. 6. legimus: ubi & hoc docemur, carnem Christi *capernaiticè*, hoc est, *oraliter & corporaliter* atque *propriè* manducatam non prodesse, nec à Christo præceptam esse huiusmodi manducationem. Ad institutionem cœnæ Dominicæ frustra provocatur: nihil minus in mentem Servatori venit, quàm institutio *oralis manducationis* à sacramentali orthodoxorum diversæ: nullam agnoscit carnis suæ propriè dictæ manducationem nisi vivificam.

Quintum: Quia de gloriosissimo Christi corpore nihil indignius vel atrocius cogitari potest, quàm si ore mancipiorum Satanæ impuro hauriatur & inquinetur.

Excipiunt (1) *Manducationem indignorum esse dogma spiritus S. non igitur cogitatu indignam esse. Antecedens probant 1. Exemplo Iudæ. 2. Quia rei sunt corporis & sanguinis Christi* *. S. 8. *p. 534. a

R. Antecedens falsum est: prior probatio ab exemplo *Iudæ* petita est nulla. Primùm enim incertum est, an *Iudas* quoque acceperit panem Eucharisticum: Quamvis enim id *Augustinus* & alij affirmant: tamen *Hilarius* & *Robertus Abbas Tuitensis* negant rationibus haud contemnendis. *Magnum hoc argumentum*: Christus scivit indignum esse *Iudam*: Ergo ad sacramenti participationem & profanationem ipsum non admisit: aut, si admisit, indignos (de quorum constat indignitate) Ecclesia arcere ab eâ jure non potest. Certè nunquam ego dixero à Christo *Iudæ* quoque porrectum esse panem Eucharisticum & poculum Eucharisticum. *Quidam dicunt*, inquit *Theophylact.* in cap. 26. Matth. quod, egresso *Iudâ*, tradidit Christus sacramentum aliis discipulis. Proinde & nos sic facere debemus & malos à sacramentis arcere. Sic & *Chrysostom.* homil. 60 ad populum Antioch. Nul- lus *Iudas* assistat, nullus avarus: Si quis est discipulus, adsit: Nam illos mensa non recipit: Videatur idem homil. 83 in Matth. Sic & *Hilarius* scribit à Christo cœnam absq; *Iudâ* peractam: & *Clemens* in lib. tradit. Ecclesiast. ἀντίτυπον mysteria pretiosi corporis & sanguinis sui Christum Apostolis tradidisse, cum non adesset *Iudas*.

2. Deinde si maximè exemplum hoc daretur (quod tamen nunquam ego dederim) nihil tamen inde probaretur, siquidem, præter sacramentalia symbola, nihil accepisset. Unde *Augustinus* ait, cum accepisset panem Domini, non panem Dominum,

3. Posteriores probationem, planè inconsequentem esse hæcenus ostendi.

§. 9.

* bid. th.
ead.

Excipiunt (2) *Si indignè & atrociter de corpore Christi cogitaretur, ipsum ab impiis manducari, impium quoque fore, asserere carnem Christi esse ὁμοῖος carni vel naturæ humanæ hominum, sceleratissimorum: Deum quoque in inferno præsentem esse, ubi & Satanæ mancipia sunt, & ipse Satanas **.

R. Planè disparia sunt, quæ tanquam paria allegantur: Caro Christi ὁμοῖος est carni vel naturæ humanæ sceleratissimorum, quatenus specie, non numero est eadem. Assumit Servator naturam humanā, sed ab omni iniquitate liberatam purgatamque: unde non magis probrosa ipsi esse potest convenientia, quoad naturam humanam, cum hominibus impiis, quàm convenientia, quoad substantiam creatam, cum Diabolis. Hoc verò maximè probrosum est & ignominiosum purissimo & sanctissimo ejus corpori, si à fœdis Satanæ mancipiis abliguriatur: intraque viscera eorum impura condatur; *Cyclopica hæc est hospitalitas*. Probrosus non est Regi humanam naturam cum latrone impuro communem habere, probrosus verò ei foret, si in fœtidam latronis cloacam detruderetur. Neque præsentia Dei in inferno ignominiosa Deo est, quia spiritus est immensus, qui nullius corporis fœdari contactu potest: cum ubique præsens sit sine contactu: corpus verò corpori ἀδιασώτως præsens sine contactu esse non potest.

§. 10.

* ibid. th.
ead.

Excipiunt (3) *Corpus Christi impuro sceleratorum hominum ore inquinari non posse: quia res est cœlestis & divina **.

R. Utunque Christi corpus sit res cœlestis, tamen verè humanum est corpus, adeoque nulli corpori ἀδιασώτως est præsens sine contactu. Atqui corporeus fœdi corporis contactus semper inquinat: nulli honorificus est corpori.

Pontificiis & Lutheranis excipientibus, Christum fide accipi spiritualiter, ore verò corporaliter & oraliter: Respondet Theologia, fœdam hanc esse principij petitionem: *oralem manducationem* corporis Christi horrendum esse figmentum.

§. 11.

* ibid. th.
176.

Excipiunt Animadversores, nullum hæcenus orali manducationi argumentum esse oppositum, quod non elumbe sit redditum *.

R. Elusa, non elisa sunt argumenta, quibus integri manebunt nervi, dum integra steterit veritas verbo Dei revelata. Pro defensione absurdi & monstrosi dogmatis, falsas & absurdas hypotheses in auxilium vocatas vidimus.

Iterum excipientibus: *Effecta magnifica & salutaria, unionem nostræ perpetuam*

petnam cum Christo, seu mansionem in nobis & vitam aeternam, pertinere ad solam spirituales, non ad oralem manducationem: Respondet Theologia: verè illa omnia pertinere ad manducationem spirituales, quia caro Christi in se, per se & propriè dicta non nisi spiritualiter manducatur. Et hinc esse, quod absque ullâ distinctione effecta illa manducationi carnis Christi tribuantur.

Excipiunt Animadversores, objectionem hanc non esse Lutheranos: §. 12.
neminem statuere effecta magnifica & salutaria ad solam spirituales manducationem pertinere, quamvis eorum particeps fieri haud possit, nisi fide instructus, quatenus in actu secundo se exerunt: interea, quoad actum primum fructus illos magnificos & salutes etiam per manducationem oralem accipi: cum efficacia illa effectorum sit proprietas divina natura carni communicata.*

* ibid. th.
 ead.

R. 1. Theologia non solos Lutheranos, sed & Pontificios inducit excipient. Quod igitur repudiant Lutherani, Pontificiis relinquunt.

2. Pudetné Lutheranos veritatis? Eccui, nisi spirituali manducationi, magnifica illa effecta tribuuntur in scriptura? Locum monstrent, qui orali manducationi eadem tribuat. Imò non-ens est oralis manducatio, unde ne instrumentum quidem est, quod spirituales promoveat, quam, ob falsarum hypotheseum connexionem, vel imprimis impedit: quia Christo affingit, quale nunquam assum sit, nunquam habuit, nunquam habiturus est, corpus ubique tisticum, quod non est nisi phantasticum.

3. Actus primus & secundus effectorum illorum magnificorum & salutarium ita inter se connectuntur, ut nemo primum sine secundo, nemo secundum sine primo accipiat. In quo Christus est per manducationem à Christo præceptam, ille in Christo est, & qui in Christo est, in eo Christus est cum suis beneficiis. Verè per manducationem Christum in se non habet, qui meriti actus secundos non habet.

4. De communicatione idiomatum divinorum supra prolixè actum est. Idiomata divina humanæ naturæ communicata non sunt, uti nec idiomata humana naturæ divinæ: quia facta est unio ἀρετῆς καὶ ἀσυχίας. Ita solent adversarij absurda & falsa dogmata probare p absurdas & falsas hypotheses.

Quamvis, inquiunt, Homo Christianus extra sacram cœnam, etiam absque §. 13.
 corporis Christi orali manducatione, eorum fructuum particeps fieri possit, in sacra cœnâ tamen, nisi manducatio illa interveniat, eosdem consequi non potest*.

* ibid. th.
 ead.

R. Effatum quidem hoc est Theologiæ Lutheranae, sed non sacrae scripturæ. Frustra instituta est Domini cœna, si fructuum illorum in sacra cœnâ particeps fieri nemo potest, nisi interveniente orali & propriè dictâ manducatione

educatione corporis Christi propriè dicti : quæ nulla unquam fuit, nulla erit & esse nulla potest.

EXERCITATIO CXV.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus impiorum manducationem propugnant Lutherani: defenditur assertio de fundamento adorationis Pontificiæ, & de fine cænæ Dominicæ.

§. I.

Postquam solidis argumentis evertit Theologia *Lutheranam* de *manducatione orali* impiorum doctrinam : ad argumenta *Lutheranorum* progreditur, quibus eversam doctrinam erigere moliuntur.

Primum est : *Corpus & sanguis Christi ad integritatem sacramenti pertinent : Ergo infideles utrumque accipiunt, non sola symbola.*

Respondet Theologia, pro variâ sacramenti acceptione Christi corpus ad integritatem sacramenti pertinere & non pertinere : ut in doctrinâ generali vidimus : Jam autem, concessio *Antecedente*, consequentiam negat. Quia, quod sacramentum porrigitur integrum, non accipitur integrum, nisi ab iis, qui idoneis instructi sunt organis. At qui organo fidei, quo res significata accipitur, carent impij.

Excipiunt Animadversores (1) *Corpus Christi ad integritatem essentia sacramenti, non tantum ad fidem pertinere, idque ex verbis Christi propriè intellectis*

*p. 584, b
th. 177.

R. I. Etiam si damus certo sensu dici posse, corpus Christi ad integritatem sacramenti pertinere, tamen negamus, sacramentum esse totum quiddam ex integralibus rerum cœlestium & terrenarum partibus substantialiter & ἀδιασάτως unitis conflatum, ita ut, qui unam ejus accipit partem, necessario alteram vel omnes accipiat.

2. Corpus Christi etsi fide solâ accipi dicimus, tamen ad fidem, tantum pertinere non dicimus : non est pars fidei, etiam si objectum est fidei. Pertinet quoque ad symbola sacramentalia, tanquam res significata ad signum.

3. Ex verbis institutionis omnibus & singulis propriè intellectis multa inferri possunt absurda quæ à literâ ad διαλογὸν nos cogunt concedere :
quod

quod aliàs quoque in scripturarum interpretationibus faciendum. Proprietatem verborum etiam *Antropomorphitæ* urgent, ex quâ inferri absurda Christi docet Ecclesia. Ego, quod supra scripsi, etiam nunc scribo. Α τῷ ἑνὶ τῷ verborum institutionis, nulli longius abeunt & absunt, quàm *Lutherani*, quamvis in ore perpetuo habeant τὸ ἑνὶ τῷ: *Verba, verba.*

Excipiunt (2) *Infideles organo acceptionis corporis Christi idoneo instructos esse, ut modo probatum*.* §. 2.
* ibid. th.

R. Organon Christi corpus propriè dictum accipiendi & manducandi ead.
nullum est nisi fides, cuius expertes sunt impii: aliud esse hactenus nondum probarunt, neque unquam probabunt *Lutherani.*

Excipiunt (3) *Quamvis impii sacramenta sibi evacuent, quoad salutes fructus, quos per incredulitatem non accipiunt, non tamen ea sibi evacuare ita ut ipsum corpus Christi planè non accipiant: quia vera sunt sacramenta propter Deum instituentem, non ob hominum fidem*.* §. 3.
* ibid. th.
ead.

R. I. Qui evacuant sibi sacramentum, quoad fructus, etiam, quoad corpus Christi, evacuant. Non enim in manducatione separatur fructus à corpore, vel corpus à fructu, si scripturam, & non glossas carnales, orales & capernaiticas audiamus.

2. Docet *Augustinus* sacramenta esse vera propter Deum instituentem, non ob hominum fidem. Idem & nos docemus. Constat sua sacramentis veritas, etiamsi rem sacramentorum impii non percipiunt. Vide *consens. orth.* pag. 405. *Augustino*, ut supra ostendi, sacramentum non est totum integrale ex symbolis & rebus cœlestibus conflatum, sed distinguitur à re sacramenti: adeoque non est nisi symbolum sacramentale ad rem cœlestem significandam, exhibendam, obfignandam relatum.

Secundum: *Pro indignis etiam & impœnitentibus Christi corpus in mortem est traditum. Ergo & hi accipiunt corpus & sanguinem Christi.*

Theologianegat, 1. *Antecedens*, de finaliter impœnitentibus. 2. *Consequentiam.* Videatur pag. 430.

Excipiunt (1) *Negationem antecedentis sufficienter refutatam, disp 8.* §. 4.
* ibid. th.

R. Sufficienter quoque refutata est Disputatio octava.

Excipiunt (2) *Negationem consequentiæ falsæ niti hypothese, videlicet fidem ad sacramenti integritatem aliquid posse facere*.* ead.

R. Fidem esse partem integram sacramenti, nostra non est hypothesis. §. 5.
* ibid. th.
Facere verò fidem ad integritatem sacramenti (si sacramentum accipias pro toto, re terrena & cœlesti constante) percipiendam, verissima est hypothesis. Falsa sunt, quæ jactant de *oculari demonstratione*: qualis contra nos in hoc collegio nulla occurrit. ead.

§. 6.

Tertium: *Corpus Christi ore quoque percipitur: Ergo ab incredulis quoque percipitur.*

* ibid. th. cad.

Theologia negat *Antecedens*. Animadverfores ad ocularem demonstrationem provocant *, quæ nuspiam apparet: Invisibilis, & illocalis, imò nulla est: decipitoralis manducationis & ubiquitatis specillum.

Quartum: *Panis Eucharisticus & corpus Christi sunt unum unione sacramentali. Ergo utrumque ab omnibus communicantibus accipitur.*

Theologia negat *consequentiam*: quia unio panis & corporis Christi non consistit in *ἀδιασάτω*, sed in relatione & analogiâ.

* ibid.

th. cad.

Animadverfores heic iterum provocant ad ocularem demonstrationem *: quæ itidem illocalis & invisibilis est, imò nunquam in rerum natura fuit: talis & oralis manducatio est:

Quintum: *Quicumque sunt participes fractionis benedicti panis, ii etiam participes sunt communicationis corporis Christi. Atqui indigni sunt participes fractionis benedicti panis: Ergo. Propositio probatur: quia fractio panis benedicti est communicatio corporis Christi.*

Theologia propositionem negat, & probationem *inconsequentia* arguit pag. 431.

§. 7.

* ibid. th. cad.

Animadverfores prætendunt, *supra huic argumento satisfactum esse* *. Sed *supra illud nuspiam occurrit*. Et quâ fronte quæso dicunt indignos *Lutheranorum* communicantes fieri participes fractionis benedicti panis, cum fractionem panis nullam habeant?

Tandem subjiciunt: *affirmare W. Pontificiorum errorem, de hostiæ consecrate adoratione, ex Doctrinâ Lutheranâ de corporis Christi præsentia sacramentali natum esse, cujus sententia falsitatem hujusmodi, inquit, argumento demonstramus: Qui extra usum etiam adorant hostiam, istis adorationis causa non est præsentia corporis Christi sacramentalis, quam Lutherani defendunt: quippe quæ extra cœnæ usum nulla est. Atqui Pontificii tradunt etiam extra usum sacramentalem adorari posse hostiam. Ergo.**

* ibid. th. 178.

R. 1. Adorationem hostiæ consecratæ natam esse ex figmento præsentia corporalis, affirmat theologia, & hoc agnoscunt Pontificii fundamentum adorationis. Nisi sub specie hostiæ *ἀδιασάτως* præsens Christi corpus sibi imaginarentur, non utique ita insanirent, ut coram specie accidentali in genua procumberent & adorationem religiosam ad eam dirigerent. Præsentia sacramentalis *Lutherana* nullam heic mentionem facit theologia, de quâ non laborandum adorantibus, modò constet de præsentia substantiali, etsi sacramentalis *Lutherana* aliud nihil est, nisi præsentia corporalis in, cum & sub pane Eucharistico. Neque in modo præsentia dissentiant

à Pon-

à Pontificiis Lutherani, sed tantum in duratione. Ut enim *Pontificii* docent, Christi corpus esse *in, cum & sub* specie hostiæ ἀδίας ἄτως: ita *Lutherani in cum & sub* hostiæ substantiâ. Si substantialiter corpore suo præsentem Christum licet adorare, perinde est si vel sub accidente, si vel sub substantiâ transparente, nebulosâ, spumosâ sit præsens. Fundamentum enim adorationis non est involucrum corporis Christi, sed ipsum Christi corpus ἀδίας ἄτως præsens. Durationem præsentiae extendunt *Pontificii* extra usum sacramentalem, *Lutherani* non nisi ad usum extendere videri volunt. Interim manet fundamentum adorationis, quantisper manet præsentia corporalis ἀδίας ἄτως. Patet hinc argumenti vanitas & frivola tergiversatio.

2. Quâ verò fronte Animadversores negant præsentiam substantialem corporis Christi, extra usum sacramentalem, in quavis hostiâ, vel pane quovis? Aut neganda *ubiquitas*, aut concedenda hæc præsentia substantialis. Viderint, utrum sit consultius, quamvis jam pridem Animadversorum nostrorum Majores, ex hypothesi *ubiquitatis*, ingenuè sint confessi, non tantum in quovis pane, sed & in quovis caseo, piro, pomo, cantharo, &c. Christi corpus ἀδίας ἄτως esse præsens. Quæ si vera sunt, quid obstat, quò minus coram quovis caseo, pomo, piro, cantharo &c. in genua procumbant, & Christum corpore suo in eo ἀδίας ἄτως præsentem adorent: multò verò magis in hostiâ consecratâ, cui peculiariter suam addixisse præsentiam corporalem creditur: & si, quoad ἀδίας ἄτως, præsentior hostiolæ papali esse nequit, quàm cuivis pani, caseo, piro, pomo, &c.

Negant, Christum θεὸν ὁμοῦν ubivis rectè posse adorari manibus & oculis nostris ad locum, in quo esse eum cum corpore suo ex Scriptura novimus, conversis. Rationem reddunt: quia ex Scriptura novimus ipsum quòq; in fidelibus corpore suo præsentem esse, nec tamen adorantes ipsum vel oculos, vel manus ad fideles convertimus.*

§. 8.

* ibid. the
ead.

¶ Ubi scriptum est, Christum esse corpore suo in fidelibus ἀδίας ἄτως præsentem. In illis dubio procul libris, qui in omnibus piris, pomis, caseis, cantharis, lapidibus & lignis Christi corpus esse affirmant: qui oralem manducationem & ubiquitatem prædicant extra Scripturam & contra Scripturam.

2. Si corpore suo Christus esset in fidelibus, quis vitio daret nobis, si adoraturi manus & oculos ad fideles converteremus? Ubique Servator corpore suo est, ibi adorari religiosè, sine ulla reprehensione, potest. Olim in humiliationis statu, quocunque occurrebat loco, si vel sacro, si vel profano, adorari poterat: quidni igitur exaltatus modò rectè adoraretur, si vel in pane, si vel in corpore humano se nobis offerret? Aut forsan adorari non debet, quia corpus ejus

in cum & sub hostiâ, vel specie ejus, non apparet? Ita omninò sentire *Lutheranos* arbitror. Nam si corpore suo appareret in hostiâ, dubio procul religiosæ adorationis cultum Servatori suo in hostiâ corporaliter præsentem non magis essent negaturi, quàm olim fideles, quando præsentem cum sibi quocunque loco occurrentem conspexerunt. Neque sanè nos adorationem ei negaremus, si in pane Eucharistico corporaliter præsentem videremus, & sine ullo scrupulo vultus, gestus & manus ad illum præsentia corporalis locum converteremus. An verò sufficiens sit negati cultus religiosi causa, quod in pane corporaliter præfens Servator non videatur, ponderandum Animadversoribus relinquo. Certè in cœlum vultus, gestus manusque adoraturi convertimus, etiamsi Servatorem in eo, per externum distantia impedimentum, videre non possumus. Sic & cœci olim occurrentem præsentemque Dominum rectè adorârunt, quamvis per internum impedimentum videri non possent.

3. Et cur ita difficiles hæc sunt recentes *Lutherani* plerique, cum tamen *Lutherus* bono præverit exemplo, quando ab adoratione Christi in hostiâ existentis non abhorruit, in respons: ad *Articulos Lovarienses*, Ann. 1545. Tom. 8. Jen: f. 381. Assentitur *Luthero Fridericus Wagnerus, Borussus*, contra *Salomonem Finck*: part. 2. pag. 86.

De fine cœnæ Dominicæ agit *Theologia* pag. 436. ubi triplex asseritur recordatio, fidei, grâtitudinis & dilectionis.

S. 9.

Ex descriptione finis principalis ajunt satis liquere, secundum nos, Sacramentum Eucharistiæ nullo alio fine institutum esse, nisi ut certum sit externa confessionis Symbolum, partim signum tantum & sigillum gratiæ jam ante collatæ, vel postmodum conferendæ: contra quod disputatum ajunt, disp. 9. & à Prælide in l. c. *

* ibid th.

179.

R. Partem finis principalis à me statui Symbolum externa confessionis, descriptio mea nequitiam docet, in quâ ne mentio quidem symboli hujus fit. Trahitur autem huc ab Animadversoribus, ut causam cavillandi habeant.

2. Signum & sigillum gratiæ in Christo collatæ & conferendæ esse Sacramentum Eucharistiæ, verissimum est. Ita signum quoque & sigillum justitiæ erat circumcisio, quàm antè justificatus *Abraham* accepit. Signum autem à nobis agnoscere non tantum *συμβολὸν* & *σφραγισμὸν*, sed & *μετὰ δότικόν*, sæpè hæcenus professi sumus. Aliud qui nobis affingunt, calumniæ se reos faciunt. De disputatione non à suo actum loco. Decumanos Præsidis communes locos hæc refutare mei non est instituti, tales judico Animadversores, quales in hoc collegio invenio. Si tamen præsidis adducta fuissent præsidia, terrori ea nobis non fuissent: novi in iis nihil est. Solidius non disputat, quàm alii *Lutherani*.

Addunt

Addunt Calvinianos negare finem Eucharistiae hunc esse ex Dei intentione, ut beneficia spiritualia Christi passione & morte pariter communicantibus offerat & exhibeat: Non igitur posse, secundum eos, Eucharistia effectum esse confirmationem fidei nostrae de illorum participatione*. §. 10.

Et 1. Orthodoxos, circa finem Eucharistiae, negare id, quod negare ipsos Animadversores tam audacter affirmant, falsissimum est. In verbo & sacramentis, ex intentione Dei, exhiberi Christum cum omnibus suis beneficiis, uno ore omnes affirmant orthodoxi: quamvis à solis fidelibus hæc tanta bona accipiendum affirmant.

2. Ut autem intelligant Animadversores, ex falsâ hypothesi, nobis antecedens affingi, & ex antecedente consequens nullâ necessitate educi.

Quæro, an iris, ex intentione Dei, hominum conformet fidem de gratiâ divinâ universale diluvium deinceps prohibitura? Non possunt hoc negare, quod disertè scriptura affirmat. Genes. 9. v. 11, 12, 13, 14, 15, 16. Quæro amplius, an Iris exhibeat & offerat hominibus hæc gratiam? Neque hoc diffiteri possunt. Quod enim promissio per aures ad hominum fidem detulit, id Iris per oculos: quæ visibile verbum fuit & etiamnum est, plenum consolationis. Porro quæro; an gratia illa substantialiter sit in, cum & sub iride? Non hoc, opinor, affirmabunt, nisi affirmant quoque in arrhâ fidei jugalis promissionem firmante substantialiter quoque in eff. fidem illam, & non in sponsi animo, vel in duobus subjectis loco disclusis simul inherere. Quod si igitur confirmare fidem de gratiâ diluvium deinceps prohibiturâ Iris potest, si gratiam illam hominibus offerre, quamvis essentialiter inhaerentem non habeat; eccur sacramentis, vel symbolis sacramentalibus visibilibus, hoc denegemus, quamvis ἀδιασάρως unita sibi non habeant Christi corpus & sanguinem? Cogitent quæso Lutherani de propositionis hujus consequentiâ: Quod Christum cum omnibus suis beneficiis in se corpore & sanguine suo ἀδιασάρως præsentem non habet, id confirmare fidem nostram de participatione illorum bonorum non potest. Hoc scilicet fundamentum est, quo nititur discursus nostrorum Animadversorum! Neque est quod ad dissimilitudinem inter Iridem & coenam Dominicam decurrant, ut solent in comparationibus. In omnibus similibus esse quoque dissimilia nonnulla non ignoramus: hæc verò non ex dissimilibus inconsequentiam discursus Lutherani declaro. Habet & Iris rationem sacramenti, quamvis non in specie ita dicti. ob signationis & exhibitionis pars est ratio: ἀδιασάρως signi & rei signatæ de ratione sacramenti non est.

* ibid. th. cad.

Hinc ante quàm abeam, diluenda quoque *Hunnii* accusatio, quam adversus *Reformatos* fervidè instruit in suâ *διακονή* *ψ*, n. 627.

Discussus *Hunnianus* hic est :

Reformati suâ doctrinâ negant, quòd in sacrâ cœnâ communicantibus obsignetur promissio Evangelica & Christus institutor unicuique communicantium testetur, pro ipso suum corpus esse traditum, pro ipso sanguinem suum esse fustum :

Ergo *Reformati* sacramentum cœnæ suâ efficacia & virtute spoliant.

R. In antecedente si communicantes intelligantur fideles, negamus id, tanquam falsum : Si verò promiscuè omnes, tam infideles quàm fideles, intelligantur, consequentiam negamus. Promissio Evangelica includit conditionem fidei : Domini cœna non obsignat bona per Christum parata nisi fidelibus.

Excipit *Hunnius*, frivolam esse exceptionem de credentibus.

(1) Quia non queritur, quis nam hanc applicationem fide acceptet, vel non, sed cui Christus testetur de suâ, pro ipso communicante, morte ac merito, n. 628.

R. Nulli in cœnâ Christus testatur de suâ pro ipso morte ac merito, nisi credenti : Sacramenta sunt sigilla promissionū Evangelicarum, & firmandæ fidei inserviunt ; adeoque gratiam solis obsignant fidelibus. Ii, pro quibus mortuus est Christus, non semper credunt ; & quantisper non credunt, fides ipsorum non confirmatur, nec promissio gratiæ ipsis obsignatur. Unde infideles ab usu Dominicæ cœnæ arcantur, & ab Ecclesiâ arcendi sunt, tanquam indigni : quod faciendum non esset, si gratia ipsis quoque obsignaretur.

(2) Si hæc testificatio sit ad solos credentes, aut fiet ad omnes, sive perseveraturos, sive rursus defecturos. Si ad omnes sine discrimine, falsum testabitur Christus, quoad temporarios : si ad solos perseveraturos, iterum expirat virtus sacramenti : 1. Quia temporarius totus est persuasus, se verè credere, & intelligit, Christi testimonium ad se pertinere, quod tamen ad ipsum nequaquam spectat. 2. Quia tentatus, qui sensum fidei ex parte aut ex toto amisit, imò qui se indignum & prorsus fide destitutum existimat, putabit Christum ipsi nullum testimonium ferre de suo corpore pro ipso in mortem tradito : qua in parte decipitur & Eucharistia sua virtus evanescit : Ibid.

R. 1. Testificatio & obsignatio facta per sacram. Eucharistiæ fit ad solos salutariter credentes, hoc est, justificante fide præditos, qui omnes perseverant : Unde verissimum est Christi testimonium : Temporarij uti salutariter & ad justificationem non credunt : ita nec fides ipsorum salvifica confirmatur vel confirmari potest.

2. Falsa

2. Falsa temporarii persuasio & deceptio virtute suâ sacramentum non spoliât: non enim institutum est sacramentum Eucharistiæ pro indignis & fide salvifica destitutis. Solis lucem non extinguunt cæci, quibus sol non lucet.

3. Tentatis, habitualiter seu actu primo, fidelibus, nullum tamen in se fidei sensum, seu actum secundum, habentibus, quantisper in hoc statum sunt, Eucharistia S. fidem non confirmat: neq; ad sacram cœnam admittere debet Ecclesia eos, in quibus nullus est fidei sensus, nulla confessio. Instituta n. S. cœna actu secundo credentibus, quibus solis prodest, qui soli se possunt probare: alias & dormientibus & de sacramento nihil cogitantibus salutariter & efficaciter posset applicari, modò actum fidei primum haberent: posset & infantibus fidelium fidelibus applicari. Tentatis igitur per verbum prius succurrendum, quàm per Eucharistiæ sacramentum. Itaque planè frivola est hæc Hunnii exceptio:

Et Graverum obstrepentem audiamus.

(1) *Si cœna Domini dignè sumenti est sacramentum, indignè sumenti non est cœna Domini sed profanatio: sequitur quòd fides faciat cœnam Domini & incredulitas destruat. Sed verum prius secundu[m] Calvinianos: Ergo & posterius: quòd tamen absurdum, pag. 69.*

S. 12.

R. Ex nostris qui dicunt cœnam Domini sacramentum esse dignè sumenti, contra verò indignè & sine fide sumenti non esse cœnam Domini, hoc unum volunt: Per Domini cœnam fidelibus institutam non applicari, nec obsignari res cœlestes infidelibus: quomvis interim, quod ex institutione divina habet sacramentum, non amittet per sumentis infidelitatem: Non accipit infidelis, q̃ in sacramento & verbo Evangelij exhibetur, adeoq; sibi inutile reddit cum verbum, tum sacramentum: q̃vis neutrum aboleat. Unde patet connexum partim falsa niti hypothesi, partim vitio laborare inconsequentiae.

(2) *Si cœna Domini indignè sumenti non est cœna Domini sed profanatio: cœna: sequitur quòd sit abusus ejus rei, quæ non est, accidens reale non entis, qualitas sine subiecto. At falsum consequens, Ergo & A. Ibid.*

R. Connexum negatur: quo sensu cœna Dni. indignè sumenti nō sit cœna Dni. ut nihilominus retineat, q̃ ex institutione divina habet modò dixim⁹.

(3) *Si impij accipiunt tantu[m] rem terrenam, panẽ & non simul Christi corpus: sequitur, quòd tantu[m] dimidiu[m] accipiant sacramentu[m]. At falsum consequ. E. p. 10.*

R. Connexum negatur: Christi corpus non est pars integralis cœnæ dominicæ, quæ signum est sacramentale; sed correlatum, nempe res signata, quæ non est pars signi: ut in doctrina generali vidimus. Qui totum integrale ex re terrena & cœlesti admittunt, assumptionem, negant:

Urget Graverus: dimidiatum sacramentum est nullum.

R. Si

R. Si dimidiatum est: Ergo non simpliciter nullum. Quamvis enim dimidium non sit totum, tamen est aliquid totius. Totum offertur, totum non accipitur: quod in communi vita frequentissimum est.

(4) Si *impii non percipiunt corpus Christi*, (proprie dictum) *quia non vivificantur & vivificare est perpetuus & inseparabilis à carne Christi effectus*: sequitur, eandem ob causam, Deum non esse generali sua præsentia in omnibus creaturis. At verum prius secundum Calvinianos: Ergo & posterius: quod absurdum: Connexum prob: Quia Deus generali sua præsentia non vivificat omnes creaturas, pag. 171.

R. Connexum negatur: probatio inconsequens est, propter exemplorum dissimilitudinem: velle Deum præsentia sua generali omnes creaturas spiritualiter vivificare, nusquam docet scriptura imò contrarium docet: Contra verò caro Christi proprie dicta, secundum præscriptum verbi manducata, ex promissione Dei, effectum vivificationis perpetuo conjunctum habet: qui abesse non magis à carnis Christi manducatione potest, quàm à fide, cujus actio est manducatio: Johan. 6. vers. 51. 54. 56.

Oralis manducatio, quæ hæc objicitur, figmentum

Capernaiticum est, à Christo damnatum.

EXERCITATIO CXVI.

Afferitur & vindicatur definitio fidei & distinctio temporaria à justificante atq; salvificâ.

Fluctus Eucharistici maris *ab orali manducatione* concitados per Dei gratiam eluctatis, & ad portum delatis illico se offert fides & justificatio: ubi etiam in tranquillo mari non sine periculo me navigare Gerhardus opinatur*.

S. I.

* pag. 385.
preamb.

Primum facit impetum in definitionem fidei, in qua adultorum & electorum à me mentionem fieri ægrè fert.

Excipit igitur (1) *contra mentionem adultorum*; Num excluduntur infantes? Num infantes nullâ habent fidem. Ita ô nino mihi statuendû ait, si cum plerisque, Ecclesia nostra præstantissimis Doctoribus loqui & sentire cupiâ: Illos enim omnem infantibus denegare fidem. VVendelinum verò vertiginis heic Spiritum prodere, dum modò ait, modò negat. Inde sententiam perspicuè exponere jubetur*.

* ibid. ch. I.

R. 1. Fides salvifica non quomodocunque considerata & accepta in Theolog. definitur. lib. I. cap. 24. §. 4. sed ut ratio ejus plenè planèq; nobis constet: quæ partibus suis notitiâ credendorum, actuali assensione, & speciali promissionum applicatione est explicata, nobisque nota; quæ à Spiritu S. per verbi Evangelij prædicationem, lectionem, auditionem, intellectionem excitatur. Secundum illud Apostoli: *Quomodo credent de quo non audierunt* &c. Rom. 10 v. 14. unde Θεωω's mea expressa sunt verba: *Fides uti hoc loco consideratur*, est habitus &c. Et hæc causa, cur adultorum facta sit mentio: Quæ enim *infantis fidei* sit ratio, in tanta subjecti imperfectione, non assequimur, adeoque commodè nec definire possumus; quamvis simpliciter eam non negemus: Etsi, qui infantibus actualem mysteriorum divinorum & Evangelicorum notitiam, intelligentiam, assensum & fiduciam tribuunt, infantes in adultos nobis videntur transmutare, & de sententia Augustini, *contra sensum, rationem, & experientiam disputare*: qua de re plura ad disp. 10. diximus. Certè qui exprimâ recens emerferunt infantia, notitiæ istius actualis, assensionis & applicationis planè nullum faciunt indicium: adeò ut Spiritus S. in iis opus credere nobis sit facilius, quam describere, ipsis

re, ipsis etiam possidere facilius, quam sentire & intelligere: Hinc *Heshus* loc. 91. ad object. 3. *Qualis sit pœnitentia infantum ignoramus: cui loco 12. infantum ratione non habitâ, definitur pœnitentia adultorum, conversio ad Deum in qua cor primum agnoscit ex verbo Dei suam immundiciem, pravitiem & peccatum, verè expavescit iram Dei: dolet Deum offensum esse, & verè metuit presentes & æternas pœnas, quas meruit, Deinde audita promissione Evangelii de gratuita remissione peccatorum propter Christum donanda, erigit sese, aspicit immensam Dei misericordiam; amplectitur gratissimam Evangelii concionem: & firmâ fiduciâ in Christum collocatâ, statuit. &c.* Hæc cine dicemus omnia & singula concurrere in pœnitentia infantum? Neque dissentiunt hæc alie definitiones vestræ: et si nonnulli breviores sunt: qualis illa *Hæfenrefferi*. *Salutaris conversio peccatoris ad Deum, quâ agnitus peccatis, ac dolens fidem in Christum concipit, & fructus affert dignosius qui resipuerunt. Contritio pars pœnitentiæ, inquit, Huer. in compend. LL. loc. 15. q. 6. est terror conscientie, quæ Deum sentit irasci peccato & se propter hæc subjacere iræ divinæ, & æternæ damnationi, doletque se peccasse: ex A. C. pag. 165. Hi scilicet terrores pavores & dolores sunt in infantum conscientiis, qui sensum conscientie a hac nullum habent!*

2. Plerosque Ecclesiæ nostræ Doctores absolutè omnem infantib^{us} denegare fidem, quomodo eunq; acceptam ac intellectam falsum est: Qui fidem ipsis negant, fidei modulū in adultos cadentem, actuali notitiâ, assensione & fiduciâ constantem negant: interim Spiritus S. opus iis non denegant, quo consequuntur, quod per fidem suam adulti: cui fidei nomen imponi, ad compescendos adversariorum clamores, facile patientur.

3. Idem à me modò affirmari, modò negari, falsum esse noveris, *Gerharde*. Prodis hæc Spiritum vertiginis, cui vertigine agi videntur etiam qui firmo stant pede. Et sic meam expono sententiam: de qua plura deinceps.

§. 2.

Excipit (2.) contra mentionem electorum: quam ejusdem fursuris vel sulphuris esse ait Num soli exclamat adult^{us} electi? Infantes non electi? Tandem ita concludit. Quicumque non habent fidem non sunt electi: Infantes non habent fidem, (in textu omissa est negativa, nisi fortè suppleat eam uncialis litera N.) E. infantes non sunt electi, (iterum deest negativa, nisi lateat in eadem litera, N.) H. n. esse mentem patet. Conclusio, inquit, tam est absurda ut nihil absurdius dici vel fingi queat: Si non electi: E. damnantur. En fune desperationis! *

* pag. 586.

th. 2.

R. 1. Solos adultos esse electos, infantes non electos, sed omnes reprobatos, nemo nostrum inquam scripsit; nec ego: absurdum hoc nec per fiduculas elici è verbis meis potest.

2. In similibus concludendi exemplis *Aristarchi* puras negativas nobis aliàs exprobrant, & ad formæ leges provocant. Sed nuces spargere animus non est: concludunt syllogismi huiusmodi vi secundæ figuræ: quod ignorare Doctores & magistri non possunt; præsertim qui ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ ἀπὸ τοῦ λόγου Doctores nostris exprobrant: quæ *Salani* huius Collegij est insolentia. Accedit quod negatio quandoque non ad copulam, sed ad prædicatum pertineat; quò in hisce talibus referri facillè potest.

3. Propositi syllogismi falsa est cum propositio, tum assumptio. De propositionis falsitate suo loco egimus: non reciprocantur nobis fideles & electi: quia electi non semper sunt fideles: neque per fidem demum fiunt electi, etsi ad fidem sunt electi suo nempe donandam tempore. De assumptionis falsitate sæpe hæcenus. Probatio ex definitione nostra petita, in consequens est: non enim agit ea nisi de fide adultorum. Igitur funis desperationis hæc nullus est; sed ex arena nequitur, quo ligari nos non patimur.

Volunt Animadversores generaliore tradi definitionem fidei quæ infantum quoque aptari queat fidei: nec electos tantum sed & προσκλήρων cōplectatur. §. 3.

R. 1. Instituti mei ratio non permittebat definitionem generaliore: * ibid. th. 3.

2. Fides, quam de finio, electorum adultorum est propria: igitur de non electis laborandum mihi non fuit. Infantilis fidei ratio non ita est explicata, ut definiri accurate possit; Unde nec *Heshusius* infantum poenitentiam definire voluit, aut potuit: quia se ignorare confessus est.

3. Neque perpetua est electorum & προσκλήρων oppositio: uti nec electorum & infidelium: nam & infidelium aliqui sunt electi, qui tamen ad fidem tandem adducuntur: non enim incipiunt demum electi esse, quando credere incipiunt: neque enim eligimur, qui credimus, sed ab æterno electi sumus ad fidem, ut crederemus: de quo supra suo loco. Sic & προσκλήρων nonnulli possunt electi esse, & sunt, sed qui postquam resilierunt, sinceriores redeunt, & fide donantur salvificâ. Non executio, sed decretum electionis æternum facit electum: Unde electi sumus etiam antè, quam vocemur. Quos enim eleget, eos vocavit, Rom. 8. v. 30. Hæcenus definitio.

*Ægrè ferunt distinctionem inter fidem justificantem & temporariam: nam & temporaria ipsis justificat. Itaque primum oppugnant me autoritate Theologorum nostrorum, & imprimis Calvini, qui ignorare dicitur fidei temporaria a justificante distinctionem, instit. lib. 3. c. 2.** §. 4.

R. Magna certe disputatorum horum impudentia, dicam, an temeritas? * ibid. th. 4.

Allegatum *Calvini* caput aut legerunt, aut non legerunt. Si legerunt, admodum impudentes sint oportet: tanti enim stuporis ipsos non damno: *Temporaria fides à justificante & vera* planè aliam esse, & indole, naturæque distinctam, diserte *Calvinus* docet, cui temporaria non nisi umbra, & fallax imago justificantis & veræ est. Ne transcribendis *Calvini* verbis chartas impleam, remitto te, amice lector, ad allegati capitis § 9. 10. 11. 12. 16. 17. Si non legerunt, quis temeritatem non culpet? Sed talibus utuntur moribus disputatores nostri.

§. 5.

Calvino subjungunt *Keckermannum*, qui fidem latè sumtam vulgò dici historicam docet: strictè sumptam distinguit in fidem justificantem & fidem miraculorum. Hic, exclamant, nec vola, nec visigium fides temporaria à

* ibid. 0. ead. justificante specie distincta.*

Be. Aut sub *historica temporaria* complectitur *Keckerman*: aut fidei species omnes plenè non persequitur. Sunt ex nostris nonnulli, quibus *historica & temporaria* non tam duæ sunt species, quam duo gradus: Rivet. disp. 10. 0. 3. Temporariam verò fidem *Keckermanno* justificantem non esse, ex illo ipso manifestum est capite: unde arguo:

Justificans fides semel accensa secundum *Keckerman*: nunquam potest planè extingui & deficere: Temporaria fides potest planè extingui & deficere. Ergo temporaria fides non est justificans, secundum *Keckerman*:

Propositionem exprimit *Canon Keckerm*: septimus: Assumptio extra controversiam est. porro arguò:

Fides justificans secundum *Keckerm*: est Electorum tantum Fides temporaria non est electorum tantum: Ergo fides temporaria secundum *Keckerm*: non est fides justificans.

Propositio in canonis septimi declaratione exprimitur.

Assumptio extra controversiam est.

* ibid. 0. ead.

Polano, qui in medium quoque producit* specie distinctam esse fidem temporariam à justificante ex *Syntagm. Theolog. l. 9. cap. 6.* manifestissimum est. *Temporariam* omnem esse *hypocriticam* equidem non affirmo. Sinè hypocrisi etiam *Simonem Magum* nonnulla credidisse, facile do. Etsi ab omni alienum hypocrisi fuisse non do. Decepit hypocrisi sua Apostolos, suamque tandem prodidit hypocrisin.

§. 6.

Et hætenus quidem nostris me armis infelicitè oppugnârunt Animadversores: jam sua arripiunt, *temporariam à justificante specie distinctam* negantes, idque mordicè, ut loquuntur, defendentes, quicquid etiam blateret *VV.** Quid blaterent & obstrepant audiamus.

* pag. 587.

0. 5.

Exci

Excipiuntur igitur (1.) *Fidem temporariam esse veram & justificantem ratione essentia; quia fiducialiter Christi meritum apprehendit (hoc modo opponi falsæ & putativæ fidei) & ratione firmitatis (sic opponi infirmæ fidei) licet non sit vera fides; quatenus vera fides dicitur, quæ finalis est & continuatur usque ad mortem, vel ante illam reparatur, ut in ea homo ex hisce terris discedat.* *

* ibid. th. 6.

R. 1. *Fides temporaria fiducialiter Christi meritum non apprehendit & subjecto suo applicat: adeoque ratione essentia non est justificans: neque tamen propterea falsa & putativa est: nam & historici per se non justificat, quæ tamen falsa idcirco non est.*

2. *Fides temporaria non est firma: quia levi momento quatitur instar domus arenoso fundamento superstructæ: adeoque ratione firmitatis non justificans: quamvis nec hoc modo falsa necessario sit; nisi falsa dicantur esse omnia, quæ firma non sunt: quod & ipsum est falsum.*

3. *Quod sitamen vera non falsæ sed justificanti opponatur: & temporaria rectè non vera appellabitur: quia justificans non est: etsi alio quoque sensu, respectu objecti & subjecti vera dici potest: quatenus nempe quod creditur verum est, & qui credit absque hypocrisi credit, quamvis fiducialiter non credat: quod solius est fidei justificantis.*

At inquirunt, *ad fidem perseverantem talis continua in fide & studio bonorum operum, non requiritur constantia, quæ sit immutabilis, ac nullo unquam contrario peccati actu interrumpatur: qualis in hac fragilitate vix sperari potest: sed ea sufficit perpetuitas, quæ credentes fidem veram à Deo acceptam in fine vitæ habent, & retinent usque ad mortem. Unde dicuntur in fide perseverare, qui in peccata prolapsi veram agunt poenitentiam & in recepta fide ad finem vitæ persistunt.* *

§. 7.

* ibid.
th. ead.

R. 1. *Quæ vel semel, nedum subinde, fides totaliter excidit, nullo jure perseverare, aut perseveranter durare dicitur, quæ nec numero eadem unquam redire potest: Veluti constantia non est quam opposita elidit inconstantia. Requiritur igitur in fide perseverante constantia nullis inconstantia vicibus turbata, sine qua fides perseverans non est: veluti secundæ navigationis cursu constanter usus non dicitur, qui post aliqua naufragia salvus tandem evasit.*

2. *Fides perseverans accipitur vel pro actu primo seu habitu, vel pro actu secundo, seu actione fidei: priori sensu, contrario peccati actu nunquam interrumpitur & non sine contradictione interrumpi dicitur: posteriori sæpe non tantum contrariis peccati actibus, sed & aliis impedimentis interrumpitur, in dormientibus, & aliud agentibus ac cogitantibus:*

Allegatum *Calvini* caput aut legerunt, aut non legerunt. Si legerunt, admodum impudentes sint oportet: tanti enim stuporis ipsos non damno: *Temporaria fides à justificante & vera* planè aliam esse, & indole, naturæque distinctam, diserte *Calvinus* docet, cui temporaria non nisi umbra, & fallax imago justificantis & veræ est. Ne transcribendis *Calvini* verbis chartas impleam, remitto te, amice lector, ad allegati capitis § 9. 10. 11. 12. 16. 17. Si non legerunt, quis temeritatem non culpet? Sed talibus utuntur moribus disputatores nostri.

§. 5.

Calvino subjungunt *Keckermannum*, qui fidem latè sumtam vulgò dici historicam docet: strictè sumptam distinguit in fidem justificantem & fidem miraculorum. Hic, exclamant, nec vola, nec visigium fidei temporaria à justificante specie distincta.*

* ibid. 0. ead.

Be. Aut sub *historica temporaria* complectitur *Keckerman*: aut fidei species omnes plenè non persequitur. Sunt ex nostris nonnulli, quibus *historica & temporaria* non tam duæ sunt species, quam duo gradus: Rivet. disp. 10. 0. 3. Temporariam verò fidem *Keckerman* justificantem non esse, ex illo ipso manifestum est capite: unde arguo:

Justificans fides semel accensa secundum *Keckerman*: nunquam potest planè extingui & deficere: Temporaria fides potest planè extingui & deficere. Ergo temporaria fides non est justificans, secundum *Keckerman*:

Propositionem exprimit *Canon Keckerm*: septimus: Assumptio extra controversiam est. porrò arguò:

Fides justificans secundum *Keckerm*: est Electorum tantum Fides temporaria non est electorum tantum: Ergo fides temporaria secundum *Keckerm*: non est fides justificans.

Propositio in canonis septimi declaratione exprimitur.

Assumptio extra controversiam est.

* ibid. 0. ead.

Polano, qui in medium quoque producit* specie distinctam esse fidem temporariam à justificante ex *Syntagm. Theolog. l. 9. cap. 6.* manifestissimum est. Temporariam omnem esse hypocriticam equidem non affirmo. Sinè hypocrisi etiam *Simonem Magum* nonnulla credidisse, facile do. Etsi ab omni alienum hypocrisi fuisse non do. Decepit hypocrisi sua Apostolos, suamque tandem prodidit hypocrisin.

§. 6.

Et hætenus quidem nostris me armis infeliciter oppugnârunt Animadversores: jam sua arripiunt, temporariam à justificante specie distinctam negantes, idque mordicè, ut loquuntur, defendentes, quicquid etiam blateret *VV.** Quid blaterent & obstrepant audiamus.

* pag. 587.

0. 5.

Exci-

Excipiuntur igitur (1.) *Fides temporariam esse veram & justificantem ratione essentia; quia fiducialiter Christi meritum apprehendit (hoc modo opponi falsæ & putativæ fidei) & ratione firmitatis (sic opponi infirmæ fidei) licet non sit vera fides; quatenus vera fides dicitur, quæ finalis est & continuatur usque ad mortem, vel ante illam reparatur, ut in ea homo ex hisce terris discedat.* *

* ibid. th. 6.

R. 1. *Fides temporaria fiducialiter Christi meritum non apprehendit & subjecto suo applicat: adeoque ratione essentia non est justificans: neque tamen propterea falsæ & putativæ est: nam & historica per se non justificat, quæ tamen falsæ idcirco non est.*

2. *Fides temporaria non est firma: quia levi momento quatitur instar domus arenoso fundamento superstructæ: adeoque ratione firmitatis non justificans: quamvis nec hoc modo falsæ necessario sit; nisi falsæ dicantur esse omnia, quæ firma non sunt: quod & ipsum est falsum;*

3. *Quod sitamen vera non falsæ sed justificanti opponatur: & temporaria rectè non vera appellabitur: quia justificans non est: etsi alio quoque sensu, respectu objecti & subjecti vera dici potest: quatenus nempe quod creditur verum est, & qui credit absque hypocrisi credit, quamvis fiducialiter non credat: quod solius est fidei justificantis.*

At inquit, *ad fidem perseverantem talis continua in fide & studio bonorum operum, non requiritur constantia, quæ sit immutabilis, ac nullo unquam contrario peccati actu interrumpatur: qualis in hac fragilitate vix sperari potest: sed ea sufficit perpetuitas, quæ credentes fidem veram à Deo acceptam in fine vitæ habent, & retinent usque ad mortem. Unde dicuntur in fide perseverare, qui in peccata prolapsi veram agunt poenitentiam & in recepta fide ad finem vitæ persistunt.* *

§. 7.

* ibid.
th. ead.

R. 1. *Quæ vel semel, nedum subinde, fides totaliter excidit, nullo jure perseverare, aut perseveranter durare dicitur, quæ nec numero eadem unquam redire potest: Veluti constantia non est quam opposita elidit inconstantia. Requiritur igitur in fide perseverante constantia nullis in constantiæ vicibus turbata, sine qua fides perseverans non est: veluti secundæ navigationis cursu constanter usus non dicitur, qui post aliqua naufragia salvus tandem evasit.*

2. *Fides perseverans accipitur vel pro actu primo seu habitu, vel pro actu secundo, seu actione fidei: priori sensu, contrario peccati actu nunquam interrumpitur & non sine contradictione interrumpi dicitur: posteriori sæpe non tantum contrariis peccati actibus, sed & aliis impedimentis interrumpitur, in dormientibus, & aliud agentibus ac cogitantibus:*

prioris constantia nunquam interrupta vel interrumpenda in hac fragilitate rectè speratur, quia in verbo Dei promissa nobis est: ut è sequentibus patebit, neque novit scriptura justificationis & regenerationis perseverantiam apostasie actibus interruptam. De posterioris constanti perpetuitate nulla est quaestio.

3. Pœnitentiae agenda necessitas necessariò non arguit apostasiam antegressam: committunt enim singulis diebus etiam sanctissimi, cujus pœnitere ipsos debet: unde & debitorum remissionem, Christo jubente, semper petunt.

§. 8. *Excipiunt (2.) De natura vera fidei justificantis non judicandum esse ex consequente perseverantia accidente: perseverantiam enim non ingredi definitionem fidei: ex ejus igitur absentia vel presentia de veritate fidei non esse faciendum judicium: quia duratio non est ipsa rei essentia, sed essentiae continuatio*.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Supponunt Animadversores cum suis *Giessensibus*, perseverantiam à fide justificante separabilem esse, adeoque justificantem fidem esse etiam quæ non perseverat. Quæ verò hæc ratio? An non principii petitio?

2. Ex absentia vel presentia perseverantiæ omnino judicandum de natura fidei; quia specie hæc differunt fides perseverans & non perseverans; veluti specie differunt corpus perseverans seu incorruptile, & non perseverans seu corruptibile, ut notum in physicis. Interim specificam differentiam non sola, nec principaliter constituit duratio: sed accedunt aliæ & principales conditiones, de quibus suo loco.

3. Non qui, quid à definito in separabile est, in definitione exprimitur: etsi nihil prohibet, quò minus in definitione fidei justificantis etiam perseverantis exprimatür.

4. Etiam duratio est de essentia rei durantis, quatenus durat, adeoque perseverantia de essentia rei perseverantis: uti caliditas de essentia rei calidæ & quantitas de essentia rei quantæ.

§. 9. *Instant: Perseverando non efficimur alii, quam qui ante sumus, sed tantum permanemus tales, quales fuimus: aliàs ante lapsum Adam non fuisset verè sanctus, quia in sanctitate illà non perseveravit*.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Si res perseverans & non perseverans specie conveniunt, utiq; perseverantem à non perseverante specie non distinguit perseverantia, vel specificam differentiam non arguit: Atqui temporariam & justificantem fidem specie distingui hæc supponimus: quam evertere hypothe-

fin

in simplici contradictione adversarii non possunt: argumenta requirimus evidentia & cogentia. Neque primariae specificae differentiae inter temporariam & justificantem fidem ratio nobis petitur ex perseverantia, sed ex aliis requisitis in justificante concurrentibus & non in temporaria, quibus cum conjuncta est perseverantia: adeoque ex sola duratione specificam differentiam minimè inferimus. Fides igitur justificans perseverantiâ suâ manet talis, qualis fuit: Atqui semper fuit distincta specie à temporaria.

2. Alia est ratio sanctitatis *Adami* primæ non perseverantis, alia fidei temporaria: Illam cum specie distinctam à sanctitate secunda, post lapsum recuperata & *Adamo* inhaerente dicamus, causa est nulla: Hanc curâ justificante fide distingui specie dicamus, & pro non-justificante habeamus, causas sunt graves, quas scriptura subministrat, quæ planè diversam utriusque fidei naturam & indolem nobis describit: de qua Theologiam vide pag. 445. *Polan. Syntag. l. 9. c. 6. Calvini institution lib. 3. c. 2. Rivet. disput. 10. th. 3.* Interim primam *Adami* iustitiam perseverantiâ Deus non donavit: Secundam post instaurationem donavit, & cum ipso omnium vere iustorum & sanctorum iustitiam atque sanctitatem. Causam æquo ignoremus animo, & divinam cum iustitiam, tum misericordiam humilime adoremus. Eo non descendimus, ut specificam rerum omnium differentiam ex inæqualitate durationis inferamus.

Instant iterum: scribit *Petrus Ep. 2. c. 1. v. 1. Illos, qui ἰσότη μὲν ἡμῶν πίστεν* §. 10.
acceperunt, ex socordia ejus posse oblivisci & denuo in peccatorum tenebris
palpare v. 9. 10. *

§. Non scribit *Petrus* eos, qui ἰσότη μὲν ἡμῶν πίστεν acceperunt, iterum eius posse oblivisci, & in peccatorum tenebris palpare denuo, aut posse oblivisci & palpare: Sed scientia jubet addere temperantiam, temporantiam tolerantiam, tolerantiam pietatem, pietatis animum in fratres propensum, animo in fratres propenso charitatem. Hæc, inquit, cui non adsunt, is cæcus est, nihil procul cernens, oblitus se à veteribus peccatis suis fuisse purgatum. Hypothetica Apostoli sententia est: Si qui ἰσότη μὲν ἡμῶν πίστεν acceperunt, virtutem virtute addere inter miserint & plane defecerint, futurum ut excidentur obliti purgationis à veteribus peccatis. Anne v. 10. i. de sequitur semel donatos justificante fide omni valedicere virtutum studio & si naufragium salutis atque fidei facere? Eodem artificio conludi posset,

etiam

* pag. 188.
th. cadi.

etiam beatos in cælo Angelos anathema posse fieri & damnari: quia & hisce angelis anathema paulus dicit, si aliud Evangelium annunciet, Gal. i. v. 8. Concludi etiam posset, electos totaliter & finaliter seduci posse (quod tamen Christus negat, Matth. 24. v. 24.) quia si pseudoprophetis auscultarent, hoc ipsis eveniret. Et quid non per hujusmodi hypothesen concludi posset?

§. 11.

Excipiunt (3.) probari sententiam suam ex parabola Matth. 18. v. 23. quatenus à Christo est explicata & ad scopum proprium applicata Th. m. Cuiusque remittuntur peccata, is veram & justificantem fidem habet: Atque servo illi remittuntur peccata: Ergo habuit veram & justificantem fidem. Fuit autem fides ista temporaria: quia amisit eam & propterea traditus tortoribus infernalibus.*

* ibid.
th. 7.

R. Familiaris est locus hic *Apostasia* patronis inter quos Ekhardus quoque, à cuius corruptela jam pridem eum vindicavi in tract. de prædestin. pag. 290. Breviter jam propositi syllogismi assumptionem nego. Servo illi livido non debitum morale, hoc est, peccatum, sed civile & pecuniarium fuit condonatum, non à Deo cordium inspectore, sed ab Hero, homine, quem hypocrisi sua nequam ille & lividus servus decepit: Est autem scopus parabolæ docere. 1. Solis iis à Deo peccata remitti, qui offensas proximo condonant. 2. Eos, qui offensas proximo non condonant, certum manere exitium. ita quoque verè fideles, si offensas proximo non condonarent, peccatorum remissionem à Deo nunquam consequerentur: Imò verò si fide semel donati, & peccatorum remissionem per eam consecuti, proximo offensas condonare pertinaciter & perseveratè recusarent, idem illis accideret, quod servo isti livido accidit ab Hero, homine. Sed tò si, per se nihil ponit. Si justificantis fidei naturam rectè perpenderetis, cum temporaria eam non confunderetis. Si constantissimam Dei erga sanctos suos semel justificatos benevolentiam, & assistentis Spiritus S. gratiam rectè æstimeretis, *Sanctorum Apostasiam* non propugnaretis, neque omnem Salutis veræ certitudinem hoc modo everteretis.

§. 12.

Excipiunt (4.) Ipsum etiam *Keckerm.* fateri: Electos etiam ad tempus non credere. Si igitur electi credunt & ad tempus non credunt; utique habebunt fidem temporariam, adeoque non veram. Si temporaria justificans non est.*

* ibid.
th. ead.

R. Misera horum hominum cæcitas, dicam, an &c. *Keckerm. System. Theolog. pag. 434.* hæc sunt verba: Sicut electi non possunt eterna salute excidere propter immutabilitatem decreti divini: ita possunt quidem ad tempus non credere: sed ubi semel credere cœperunt, nunquam possunt fidem planè amittere; etiam si possint gradum fidei majorem amittere. Non necesse erat *Keckerm.*

*ker*m. heic mihi opponere: quia quod *Keckerm.* docet, & ego doceo. Nego enim electos semper credere: Siquidē multi circa vitæ meridiem, alii circa vesperam demum convertuntur: Nego eosdem, postquam credere semel cœperunt, credere prorsus desinere, & sic apostasiam à fide justificante nego: Etiam si enim ab infidelitate ad fidelitatem traducuntur electi, tamen à fidelitate seu fide ad fidelitatem nunquam devolvuntur: ideoque iustificans eorum fides temporaria non est.

Excipiunt (5.) *Loco Hebr. 6. sententiam suam manifestè confirmari: loqui enim Apostolum de Apostatis, qui ante prolapsi fuerunt illuminati agnitione Domini nostri Iesu Christi qui gustarunt donum cœlestis, hoc est, remissionem peccatorum; qui participes sunt facti Spiritus, quo erant conversi & regenerati: Qui bonum Dei verbum gustarunt, & virtutes futuri seculi ** §. 13.

R. 1. Mire sibi plaudunt patroni *Apostasia* in loci huius occursum: quo omnem confici rem & *Apostasiam* manifeste sanciri sibi persuadent: Sed noverint sententiam Apostoli non esse *Categoricam*, sed *hypotheticam*: Atqui *hypothetica* nihil affirmat vel ponit, nisi datâ conditione: non enim sequitur asinum volare, si sub conditione pennarum dicatur volare: si igitur maxime darem, Apostolum loqui de vere iustificatis, & sanctificatis, seu regeneratis: Extundi tamen inde *Apostasia* vere fidelium & regeneratorum non posset: quia Apostolus non ait eos *prolabi*, sed *si prolabantur* &c. Tandem electorum *Apostasiam* non dari etiam *Lutherani* agnoscunt: interim negare iidem non possunt, finaliter eos defecturos, si omnipotente Dei manu non sustentarentur. Unde si quis inferret finaliter electos deficere, tanquam insubidum & ineptum disputatorem visuri essent, qui in ἀπαιδευσία & ἀσυνλογισία aliis exprobrandâ tam sunt faciles & liberales; quamvis sæpe satis ἀπαιδευτως & ἀσυνλογιστως disputent.

2. *Illuminatio, gustatio doni cœlestis, boni verbi & virtutum futuri seculi, participatio Spiritus*, aliquo modo etiam non regenitis quibusdam Ecclesiæ visibilis membris possunt competere. Et de *illuminatione* quidem dubium plane nullum est: amplior illa irrogenitis & improbis quibusdam obtingit, quam piis multis, qui mysteriorum cœlestium sæpe exiguum habent notitiam, ut videre est in gente rustica & mechanica. *Illuminationem* illam in nonnullis sequitur *desiderium aeternæ felicitatis*. Quis enim bene sibi non cupiat? Ita quoque dulcedine felicitatis illius aliquò modo afficiuntur, & in aliquam se diffundunt lætitiâ, quamvis interim fiducialiter Christum non amplectantur, & ad præscriptum eius se non componant, imò imaginatio-

* pag. 189.
th. ead.

ne falsâ sibi ipsis illudant. Vide *Calvin: Instit. lib. 3. cap. 2. §. 11. 12.* Non igitur quicumque participes sunt Spiritus, quoad aliqua Spiritus dona, illico per Spiritum sunt regenerati, ut imaginantur sibi A. *

Quod *Bertius* Apostata & alii in Belgio *Arminiani* horumque asse-
dæ sentiant, jam non attendimus. Interim renatum & electum esse nobis
non sunt termini convertibiles. Regenitos labi, sed non prolabi rectè do-
cuit *Zanchius*: quod inferunt *Wendeliano sensu* etiam renatos non habere fi-
dem justificantem, planè frivolū est, ut ex iis, quæ dicta sunt hactenus, constat.

Bona justificantis fidei propria, quæ à temporaria eam distinguunt,
non tantum *Tr. de prædest. recenset*, sed & *Theolog. pag. 445. Communia*
ea fidei temporariæ esse negant quidem *Animadv. ἀπολόμωσ;* sed sine ulla
probatione; negant contra majorum suorum doctrinam, quæ justificantem
fidem electorum esse propriam docet, & ex ea electionis certitudinem de-
ducit Ut deinceps ostendam. *Annota*, inquit, *Theophyl. in 8. Joh. Quod lapi-*
dantes illum hi erant, de quibus dixit Evangelista, quod crediderunt in eum.
Nam sic fides illorum non erat fides, sed temporaria quadam & frigida affectio in
his, quæ à Christo dicebantur.

* *ibid.* Gloriatio illa, quod evicerint fidem justificantem & temporariam non
nisi sola duratione differre, adeoque distinctas species non esse, * *Vana & i-*
nanis est. Evici nihilo eos evicisse.

th. 9.

EXERCITATIO CXVII.

§. 1. *Ad questionem de causa, cur aliqui tantum credant, responsio*
Orthodoxa vindicatur & defenditur: ubi etiam de voca-
tione universali agitur.

QUærenti, quid causæ sit, cur, aliqui tantum credant? Responder
Theologia: Non est ulla hominis dignitas vel aptitudo naturalis
ad credendum: ad fidem dandam nihil impellit Deū, nisi misericor-
dia ipsius, quæ ab æterno aliquos ita complexus est, ut ad vitam in Christo
conferendam eos elegerit: quos autem ad vitam, eos ad fidem quoque ele-
git. Huius mex responsioni insunt nonnulla *Animadv.* & quidem post il-
la quæ *Deus ab æterno aliquos, ex absoluto beneplacito & decreto* post illa,
ad vitam in Christo conferendam (merâ ex gratia absque intuitu fidei) ne

* *ibid.* quid videatur omitti, quod inservire præiudicio possit. *

th. 10.

& Nemē

R. Nemini imponent *παρενθέσεις* ista, qui è superioribus Exercit. sententiam nostram explicatam, & à calumniis vindicatum noverit: decretum quocunque respectu à nobis absolutum statui, & fidei intuitum & considerationē omnē è Salutis decreto excludi, obsoleta & rancida est calūnia.

Ne verò vel in *Scyllam*, vel in *charybdim* impingant, ita se procedere præmonent. *Negant mecum contra pelagianos, hominem ex viribus natura facultatem credendi habere: concedunt à solo Deo esse fidei salvifica principium, concedunt ipsum velle credere à Deo esse profectum, & incrementum fidei à Deo proficisci, & Deum fidem nostram consummare. Contra verò negant Deum illis tantum decrevisse fidem dare, quos ex absoluto beneplacito ad vitam eternam elegit: Contra illis, quos ex absoluto odio reprobavit fidem denegare: ut sic causa fidei non - data non sit homo verbum Dei repudians, & Spiritui S. reluctans: sed Spiritus S. internè fidem non operans.**

S. 2.

* pag. 590.
th. II.

R. 1. Etiam *Pelagius* à fidei causis gratiam simpliciter non excludit: audias in *Pelagii* quoque *Schola* gratiæ præconia: verbi præconium non excludit, sed tanquam necessarium requirit. Vos cum in adulti hominis conversione ordinaria actionem Spiritus Dei à verbi actione distinctam agnoscatis nullam & secus sentientes *Schvvenckfeldianismi* damnatis: cumque verbi actio non sit nisi moralis, ecquid amplius creditis, quam *Pelagius*: quamvis sentire aliud videri velitis? Igitur principium, incrementum & consummatio fidei est à gratia moraliter agente: quam *Pelagius* non repudiat, & tamen ab Ecclesia Christiana themate percutitur.

2. *Semipelagiani Massilienses* *περὶ κληρῶν μαλθακῶς* differentes negant quidem actum fidei esse in hominis irrogeniti potestate; At tamen in se gratiæ fontem pro arbitrio derivare supra vires arbitrii liberi arduum esse iidem negant: pertenduntque posse hominem per naturam facere quæ infallibiliter fides consequatur, si faciat, & secundum illorum prævisionē decretam esse fidem & vitam. Unde natum illud: *facienti quod in se est, Deus gratiam non denegat*: quod tanquam pelagianum etiam à *Bellarmino* damnari supra audivim⁹. Quid, quaeso, aliud recentes Lutherani docēt? videatur *Exerc. 8.*

3 Absolutum Electionis decretum est non à respectu ad media executionis intervientia, sed à causis in homine existentibus, & ad decernendam vitam atque fidem Deū impellentib⁹. Dat igitur Deus fidem, quibus decrevit dare, non dat quib. decrevit non-dare. Cur huic poti⁹ quàm illi dare decreverit, & tandē actu det, à sola ejus liberrima esse *εὐδοκία* ex scriptura *Aug. Ambr. Lutherus* & *prisci Lutherani* nobiscū docēt: ut multis supra probavi fastidi-

unt doctrinam hanc *Pelagiani & Semipelagiani*, & cum iis recentes Lutherani.

4. Nec in reprobis, nec in electis Deus causas invenit, cur fidem iis det: in utrisque verò justas-non-dandi causas invenit; quas tamen in utrisque non attendit: neque secundum eas alios ab aliis discernit: imò præterit sapet tolerabiliores & gratiam offert atque confert deterioribus: ut supra vidimus. *Deo volenti convertere nullum obstat liberum arbitrium*: neque ex ullo magis elucet gratiæ convertentis applicatio, & vis, quam ex remotione impedimentorum omnium & refractariæ voluntatis subjugatione. Non jubet tantum quod vult, sed & dat quod jubet: ita ut & nolentem trahat, & ex nolente volentem faciat.

5. Universalem esse causam fidei non-data verbirepudiationem & reluctationem, planè falsum est. Non possunt dici verbum Evangelii repudiare, quibus id non annunciat: adeo quæ & fides non datur. Reluctatio si fidei non data actualis esset causa, quis quæso fidem conquireretur? Nec reluctationis pertinacia frangitur, nisi à gratiæ voluntatem ad obsequium inflectente. Non igitur expectat convertens gratia hominis obsequium, vel non-reluctationem, sed conciliat; quamvis *Pelagio* aliud videatur.

§. 3. Pro responsionis meæ confirmatione adduxi tria scripturæ loca, *Actor. 13. v. 48. Rom. 9. v. 16. Joh. 6. v. 37.*

Excipiunt adversus primum: *Agi de ordine quo Deus homines ad fidem & vitam æternam perducere consuevit, ordine sc: ministerii: non autem hoc velle Lucam, quod quibusdam personis ob absolutam prædestinationem conferri debeat, & conferatur fides, qui scilicet sint electi: dicere igitur, crediderunt, quot quot erant, non absolute destinati, sed ordinati τὰς ὁδοὺς. Ubi autem τὰς ὁδοὺς, ibi esse ordinem, ubi ordo, ibi media: ubi media, ibi excludi omne absolutum. Tandem hunc premunt sensum. Crediderunt & fide donati sunt, quot quot ordinem, quem Deus in consilio ad consecrationem vitæ æternæ destinavit, secuti sunt.**

* ibid.
th. 12.

R. 1. Agi de ordine ministerii, quo Deus homines ad fidem & vitam æternam perducere consuevit, falsum est: agitur de prima & summa fidei & vitæ causa, nempe de prædestinatione, seu electione, quæ est destinatio ad vitam æternam. Ita *Augustinus*, ita *prisci Lutherani* locum hunc interpretantur, ut ostendi Exercit. 8.

2. Planè putida est τὰς ὁδοὺς clarissimi loci Apostolici; *Quot quot sunt ordinati ad vitam æternam, hoc est, quot quot ordinem, quem ad consecutionem æternæ vitæ in suo consilio Deus destinavit, sunt secuti in quo quasi*
lexico

lexico τὰς τοῦ αἰ. εἰς ζωὴν αἰώνιον, est sequi ordinem ad vitæ consecutionem à Deo destinatum? In *Pelagiano* opinor, & *Arminiano*. Impudens est glossa, neque grammatica neque Theologica. Vide Exerc. 8. §. 35, 36.

3. In decreto prædestinationis includi ordinem & respectum ad media, utraque manu largior: Sed ordinem & respectum sacræ scripturæ, & corruptæ hominis naturæ congruum, non *Pelagianum*; Decretum enim de vita ordinat media ad vitam: neque decernitur vita propter media, sed media propter vitam & ad finem: omnia divinæ misericordiæ miser & in peccatis mortuus homo debet, nihil sibi: neque consilium Deus, expulvere, hoc est, homine, sed ex se capit. Sufficiunt hæc: prolixè locum hunc vindicavi Exerc. 8: quo lectorem remitto: quem *παρρησιασθεῖς* Deus: crambe non offendendum iudico.

Sed audaciores fiunt: Si maxime concedamus, inquit, de absoluta electione sermonem esse, nihil tamen obtinebit: quia in hoc argumento. (Quotquot sunt absolutè electi ad vitam crediderunt: Ergo tantum absolutè credunt electi: Ergo fides dependet ex absoluta Electione: Ergo reprobari ex absoluto decreto non credunt) nulla est consequentia. Sequeretur aliàs auditum verbi quoque dependere ex electione: audiunt enim verbum quicumque sunt electi. Atqui & reprobi audiunt Dei verbum: quod non negaturum aiant VV. si adhuc sana mentis est.*

& Firmissimum sententiæ nostræ habemus præsidium, Si Apostoli mentem scopumque intueamur & sequamur. Qui ad Apostolicam concionem confluxerant, non omnes conversi sunt & crediderunt: sed aliqui tantum: Qui verò illi? Respondet Apostolus: qui ad vitam æternam erant ordinati: adeoque effectus particularis & proprii causam assignat particularem, adæquatam & propriam. Longe aliter se res habet, in auditione verbi, quæ communis fuit omnibus, qui confluxerant, electis & reprobis. Unde, si quæras, cur omnes audiverint, reddi ratio non poterit ex ordinatione, seu electione ad vitam: quia non omnes auditores promiscuè fuerunt ordinati seu electi ad vitam; uti omnes credentes sunt ordinati: Non igitur ita vagè & sophisticè est argumentandum, sed ex Apostoli mente & scopo: quod si adhuc sanæ mentis sunt, Animadv. facile intelligent. Quotquot crediderunt, ad vitam æternam fuerunt ordinati: non quotquot audiverunt, ordinati fuerunt, etiamsi qui ordinati fuerunt, audiverunt.

Excipiunt adversus secundum Rom. 9. v. 16. Non est volentis. &c. Non sequi inde fidem pendere ex absoluta Dei electione: sed hoc tantum: electionem & tanquam

§. 4.

* pag. 591.
th. cad.

§. 5.

salutem non pendere ex viribus liberi arbitrii, neque ab ejus labore & operibus, tanquam meritū à mercede, sed à Dei sola misericordia, non tamen absoluta, quæ aliquos tantum respiciat, reliquos ex nudo beneplacito pratereat.*

* ibid. th. 13.

R. 1. ex allegato loco firmissimè colligimus, electionem ad fidem & vitam non proficisci ex præscentia causa alicujus in nobis inherens, quā simpliciter Apostolus removeret, quando nec ad voluntatem, nec ad cursum hominis respexisse Deum ait: Disertè verò Apostolo contradicunt, qui ideò vitam fidemque aliquibus decretam ajunt, quod præviderit Deus aliquos obicem non posituros, sed spinas evulsuros, impedimenta remoturos, verbum Dei studiosè, attentè & cum proposito ad salutem proficiendi lecturos, audituros. &c. quod hominis est velle & currere, quo discernere se ab aliis dicitur idem non facientibus, cum tamen possint facere: De merito & mercede heic in specie non quæritur: Opponit Apostolus misericordiam Dei non in specie merito hominis, sed in genere cursui & voluntati ejus gratiam prævenienti. At, qui ab aeterno præsciti sunt (quod nempe essent faciuri, quod possunt facere,) & propter id ad vitam aeternam ordinati, hi etiam in tempore credunt actualiter, inquit Animadv. colleg. disp. 2. th. 20. De hoc loco ad Rom. actū quoq; Exerc. 8. ubi & Mylis in hunc locū glossa recitatur.

2. Quis neget, si mentis sit sanæ, misericordiam Dei specialem esse, quæ omnes non attingat? Cum expressè scriptura dicat, Deum, quorum vult misereri, & indurare, quos vult. Rom. 9. v. 18. De absoluto & non absoluto supra prolixè actum in doctrina de prædest: Itaque Hannibalem hunc à portis non repulerunt hi thrasones, uti glorianantur.*

* ibid.
th. ead.
§. 6.

Excipiunt adversus tertium Joh. 6. v. 37. Citius ex aqua ignem possee elici, quàm ex hoc loco sententia mea firmamentum: Itaque sic concludunt. Omne quod dat Filius pater, venit ad eum: soli finaliter credentes dantur à patre Filio Christo, ita ut in eo maneat usque ad finem vite. Ergo &c. Subjungunt, non ita concludendum esse. Ergo soli absolute electi sunt credentes. Dari autem à patre Filio, quos pater aeterna sua prædestinationis decreto Filio, tanquam præordinato pastori animarum concredidit, & velut in manus, ne pereant, tradidit. Eos autem, qui à Deo negliguntur, vel propter præcedentem contemptum organi deferri: vel propter defectum organi perire; Qui tamen Deo imputari non possit, cū manifestum à condito mundo per verbum voluntatem suam patefecerit.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Ita universam scripturam facile nobis enervabunt hi Theologi, & cum Pelagianis triumphabunt, si eam nobis legem dixerint, ut pro arbitrio ipsorum argumētemur, ipsorumque glossas veneremur. Sed ad dictatorum & sacerdotum horum aras sacramentum nondū dixim⁹. Nō agitur aut quæritur jam de absolute electis, sed de causa, quæ Deū impellit ad fidē aliquib⁹ tan-

tum dandam: Christus causam hoc loco deducit non ex hominibus ab aliis per liberum arbitrium se discernentibus, & quod in se est facientibus, & hoc modo gratia fontem in se derivantibus: sed ex Deo patre, qui per æternæ prædestinationis decretum non omnes, sed aliquos tantum dat Filio, nullo ipsorum motus studio aut cursu, ut *Pelagiani & Semipelagiani*, volunt; sed solæ suæ inductus misericordia & *ἐὺδοκία*. Etiam pater, inquit Filius, quia ita tibi placuit *Luc. 10. v. 21.*

2. Solos finaliter credentes à patre Filio datos esse nemo nostrum negat. Sed & hoc addimus, datos illos, non quia finaliter erant credituri, sed ut crederent, ut ad disp. 2. Colleg. huius prolixè ostendimus ex scriptura, *Augustino, Ambrosio, Luthero, & priscis Lutheranis.*

3. Plurimos, imò omnes, prætereundi & negligendi causas Deum habere justissimas, extra omnem est cōtroversiam: vel solum sufficit originale peccatum, nedum actualia innumera, in quibus etiam verbi divini contemptus, qui corruptæ naturæ naturalis est. Unde patet discretionis causam ex homine peti non potuisse, ut nec tractionis causam: quia in conspectu Dei omnes sunt digni qui prætereantur & negligantur. *Nemo venit, inquit Augustinus nisi tractus: quem trahat & quem non trahat, quare illum trahat & illum non trahat, noli velle judicare, si non vis errare.* Similia ex patribus, *Luthero & priscis Lutheranis* multa suo loco produximus in hisce Exercit. & in Tract. de prædestin. Si eadem efficaciam omnes gratia tangeret & traheret, discretio nullâ esset: omnes sequerentur: Interim justam cum Deo expostulandi causam non habent, qui non trahuntur: quia nemini obligatus est Deus, neminem tenetur trahere: unde nec culpa ei imputari ullo modo potest, quæ nulla esse potest, ubi nulla est obligatio.

4. Loci huius *Iohannæ* paraphrasin Orthodoxam huiusmodi exhibet *Osiander*: Omne, quod dat mihi pater, ad me venit: id est: Quicumque à patre meo cœlesti ad vitam æternam prædestinati, atque mihi donati sunt, ut fiant membra mea Spirituality, ita tandem in me credunt: (venire enim ad Christum hoc loco nihil aliud esse, quàm in ipsum credere, paulò ante ex ipsis Christi verbis percepimus) qui enim à Deo sunt prædestinati, hi *Evāgelio Christi* prædicato credunt, fide justificantur, & æternam gloriam & vitam consequuntur, juxta illud *Pauli*: Quos prædestinavit hos & vocavit (per ministeriū *Evangelii*) & quos vocavit hos justificavit (fide in Christū.) Quos autem justificavit hos & glorificavit. *Rom. 8.* Quare autem Dominus quosdā in cœcitate relinquat, non est quod eum in jus vocemur: sed potius bonitatem ejus in conservandis nobis gratā mente agnoscamus & iusta

justa judicia ipsius, in puniendis reprobis, adoremus, dicamusque cum Paulo: *O altitudo divitiarum &c. Rom. II.*

Judicet jam lector an citius ex aqua ignis possit elici, quam ex hac Christi sententia responsionis meae veritas confirmari. Nimirum Disputatores hi ubique frigidā affundunt, ut coelestis veritatis fervorem extinguāt.

§. Probè observandum, quod hoc loco dant; *non omnes propter contemptum organi (verbi) deserere*: sæpius enim in hoc Collegio causam damnationis & desertionis universalem allegarunt prædicati verbi cōtemptum. Seiplos heic emendant, & rectè quidem: quia contemptus verbi omnibus & singulis imputari nullo modo potest: cum de verbo plurimi nihil nunquam audiverint. Ignorantia verbi, quod post lapsum in *Paradiso* Deus protulit non potest imputari tanquam culpa posteris Adami, ad quos verbi præcones missi non sunt.

§. 7.

* pag. 182.
th. cad.

Ægrè ferunt *Lutheri* sententiam sibi objici ex præfat. in Epist. ad Rom. *Ex prædestinatione fuit &c.* a junque se mirari quod cramben toties coctam cum tadio recoquam: Prolixè ac solidissimè explicata esse illa verba à *Württembergensibus, Tarnovio & aliis: Lutherum* sæpe uti particula *soll pro wird.**

§. 1. Δὶς καὶ τρεῖς ἡ καλὰ: pane quotidie utimur, nec tamen fastidimus, tanquam cramben sæpius coctam. Veritas & doctrinæ sanitas, animæ cibus est, quem non fastidit nisi mens erroribus assueta, iisque saturata. Quod animadversoribus quoque nostris accidit: qui ægerrimè ferunt defectionem à *Luthero*, hac in parte, sibi exprobrari: quæ tamen tam est certa & evidens, quam certum est & evidens, in ipsa meridie lucere solem. Abunde id hætenus demonstratum est.

2. *Lutheri* sententiam à corruptela discipulorum supra vindicari Exerc. 8. Evidentiora sunt *Lutheri* verba, præsertim cum reliqua ejus doctrina de prædest. & libero arbitrio (quam prolixè supra allegavi) collata, quam ut denigrari vel obscurari glossâ pelagianâ unquam possint. Non ex *Lutheri*, sed ex sua mente, contra *Lutheri* mentem, *Lutherum* interpretantur *Württembergenses & alii*, neque particula, *soll pro wird* usus *Lutherum* in nasam trahit *Pelagianam* vel *Semipelagianam*: Sed surdis narratur fabula.

§. 8.

Audiamus jam veram *Lutheranorum* sententiam regiâ incedentem viâ. Per verbum, inquiunt, & Sacramenta, tanquam per instrumenta donatur Spiritus S. qui fidem efficiat, ubi & quando visum est Deo in iis, qui audiunt Evangelium, ut sic, quod non omnes fidem accipiant, non inde promanet, qui Spiritus S. quibusdam fidem absolutè dare nolit: sed quia non audiunt verbum Dei, cum Spiritus S. fidem non immediatè sed mediatè per verbum donet. Paratus

verò

verò Deus est secundum æternum suum decretum omnibus & singulis dare fidem: idque verissimum est, rumpantur ut ilia *Vendelino*. Addunt: neminem sanamenti negare posse, Deum per verbum omnibus & singulis dare fidem decrevisse, cum per præconium verbi vocare omnes decreverit, imò actu quoque vocet.*

* *ibid.*
th. 14.

Re. 1. Regiam quidem quandoque verbis ingrediuntur viam, sed mox ab ea enormiter aberrant & per avia & derupta periculosè oberrant.

Per verbum & sacramenta, tanquam instrumenta ordinaria à Spiritu S. in adultis fidem accendi & conservari, ubi & quando ei visum est, damus, & hætenus regia incedunt viâ; si verba spectes. Sed occurrunt hæc duo scopuli, in quos impingentes à via regia exorbitant. *Unus*, quod actionem Spiritus Sancti fidem accedentis per verbum distinctam ab actione verbi non admittunt, ut supra vidimus: cum igitur verbum non agat nisi moraliter, sequitur hominis conversionem totam peragi & absolvi causis moraliter tantum agentibus, hoc est, præcipientibus, suadentibus &c. qui purus putus est *pelagianismus*. *Alter*, quod verbum fidei accendendæ ordinarium in Ecclesia medium, & organon esse aliàs negant; quando omnes in Ecclesia natos per Baptismum regenerari & fide donari docent: ut supra vidimus: quamvis in baptizandis infantibus ante Baptismum fidem iidem requirant & prædicent, ut sæpe ostendimus.

2. Cur è pluribus, qui Evangelii concionem audiunt, aliqui tantum & hi potius, quam alii à Spiritu S. fide donentur, & convertantur, ex parte hominis nullam assignare rationem *Augustinus, Ambrosius, Lutherus* & *prisci Lutherani* possunt: sed ad unicam Dei *εὐδοκίαν* confugiunt. In homine qui causas quærent, & invenire sibi videtur, in scopulos impingunt *Pelagianos*, imprimis verò ii, qui Spiritum Dei pari ajunt efficaciam agere in eos qui credunt, & qui non credunt, qui convertuntur, & qui non convertuntur: Qui illi sint doctores non ignorabis *Gerharde*.

3. Ab æterno decrevisse Deum omnibus & singulis dare fidem, planè falsum est; ut supra ostendimus, in doctrina de prædestinatione: Falsum, inquam, est, rumpantur utilia *Gerhardo*.

4. Decrevisse Deum ab æterno omnes & singulos per verbi præconium vocare, scripturæ & manifestæ experientię contrarium est. Interim hoc observet lector, decretum omnibus & singulis dandi fidem secundum doctrinam & linguam *Lutheranam* pertinere ad antecedentem Dei voluntatem omnes & singulos salvandi: Hanc voluntatem à *Lutheranis* decretum

appellari supra aliquoties negârunt Animadverfores: heic verò ipsi decre-
tum appellant. En doctrinæ constantiam!

§ 9.

De universali omnium & singulorum vocatione Animadverfores
notant (1.) *Quando vocationem dicunt universalem, non hoc se velle, quasi quo-
vis tempore omnes & singuli homines simul & semel actu vocentur: sed propter
consilium & mandatum Dei serio volentis omnes ad Christi regnum vocari. Si
igitur apud omnes hodie salvifica Evangelii vox non personet, illud non ad in vi-
dentis Dei opera, sed ad fastidientis hominis flagitia referendum esse: Et sic in
tam angustos cancellos solum hominum impiâ ingratitudine conclusam esse
vocationē, quæ divina benevolentia favore, nullis erat terminis circumscripta.**

* ibid.

ib: 13.

R. 1. Concedunt ergo Animadverfores vocationem actu ipsæque e-
ventu & opere universalem non esse: quod scriptura quoque testatur, & evi-
dens experiētia De causis jam non disputamus. Quorsum igitur illi clamo-
res de absolutè universali vocatione, cui stabiliendæ etiam *Paradisus & ar-
ca Noë* in auxilium vocantur.

2. Voluisse Deum in æterno suo consilio & decreto, omnes & singulos
homines, quicunque fuerunt, prædicatione verbi ad regnum celorum vo-
cari, ab adversariis dicitur, sed non probatur, nec à nobis creditur, quia tale
nihil in scriptura reperitur. Iurò verò cum teste scripturâ & experiētiâ hoc
non fecerit, nec de revivisse, vel in æterno suo consilio voluisse, facere ne-
cessariò sequitur: Quicquid enim facit Deus, id decrevit facere, & quicquid
non facit, non facere decrevit. Non mutantur Dei decreta, nec instar *Lesbie
regule* inflectuntur ad humanarum voluntatum anormaliam.

3. Cur hos potius, quam illos Deus vocet, & olim vocaverit, cau-
sam in homine non invenit; sæpe pessimos vocat, neglectis tolerabiliori-
bus. Ex iis, quorum majores pariter fuere ingrati, alios vocat, alios non vo-
cat, ut & vocatorum alios convertit, alios nihilo peiores non convertit. Fa-
stidiantium paria flagitia in aliis emendât, in aliis non emendat, nulla du-
ctus invidiâ, sed liberrima & sanctissima sua *eudexia*, quæ omnibus modis
ἀντιεύθυ est.

4. Divinæ benevolentæ favore nullis unquam terminis cir-
cumscriptam fuisse vocationem, falsum est. Exclusi Deus justo judicio,
quos non vocavit; plurimos autem olim non vocavit; quibus cum per in-
ternuncios non egit, & qui nefando quidem quicquam de Evangelio, vel
Ecclesia Christi acceperunt. Certis igitur terminis olim vocationē De^{us} cir-
cumscripsit: quando præcones suos omnibus temporibus ad omnes & sin-
gulas nationes non misit: videantur Exerc. 72. 73. quæ de vocationis exter-

næ am-

ae amplitudine agunt: & Tract. de prædest. cap. 2. & 15. ubi hoc ipsum the-
ma prolixè tractatur. Certum est, inquit, *Hunnus* de providentia & prædest:
quod in *V.T.* non omnes gentes vocata sint; Vocatio namque fit per annunciatio-
nem verbi & institutum ministerium. At gentibus præsertim à *Judea* remotiori-
bus in novissimis orbis terrarum angulis olim habitantibus non fuit annunciati-
um Dei verbum &c. idem contra *Huberum* th. 81. mōstrosū, inquit, dogma, quod
non modo cœtum electorum vocatorum numero æquat, sed ultra vocatorum cœ-
tum, etiam ad eos extendit, quibus nunquam quicquam de Christo nunciati-
um fuit.

Notant (2.) Deum distinctis vicibus universo mundo verbum suum pa- §. 10.
tesecisse, idque demonstratum à famigeratissimis Theologis Lutheranis, & di-
sp. *Antivvend* 2 pag. 60. Hodie verò omnes & ubique Deum vocare, si non
viva ministrorum publicorum voce, tamen vel propria conscientia stimulis, vel
visibilibus mundi huius creaturis, vel fama doctrinæ prophetica, vel stupendis &
inauditis miraculis. Hisce debere eos incitari ad verum Dei cultum inquiren-
dum.*

* pag. 593.
th ead.

R. 1. Famigeratissimas illas demonstrâtes vidimus & excussimus
Exercit. 14. Miseri sunt & elumbes paralogismi.

2. Conscientiæ stimuli, visibiles mundi huius creaturæ, & inaudita
mira. ula se juncta ab Evangelii prædicatione non sunt vocatio ad regnum
Ch. isti *ἀναπνεύματα* &c. quidem faciunt: attamen fidem in Christū non ac-
cendunt; neque possunt accendere. Qui enim credant de quo nihil audive-
runt? Rom. 10. v. 14. Longè aliter scriptura nobis describit vocationem ad
regnum cœlorum. Neque quid homines Deo debeant jam quæritur, sed
quid circa homines intendat Deus: qui intentione suâ frustrari nequit.

3. Doctrinæ Propheticae & Apostolicae fama qualiscunque ad vo-
cationem non sufficit, neque ad omnes & singulos homines vel olim perti-
git, vel jam pertingit: cum ne detecta quidem sint omnia habitata loca, ne-
dum notæ omnes linguæ barbaræ, quibus fama ex. ipienda. Innumeri, in-
quit *Flacius in Thes* pereunt, qui omnino destituuntur verbo Dei, doctrinâ ve-
Dei & non possunt pervenire ad ullam perspicuam cognitionem Evangelii, ut
infiniti olim in Ethnicismo.

Notant (3.) De vocatione externa & interna dictum esse, disp. 2. pag. 67.* * ibid.
th. ead.

R. Dictum à me quoque Exerc. 14. in disp. 2

Notant (4.) Deum omnes vocare, etiam reprobos, qui venire nolunt: testa- §. 11.
ri id loca scripturae solis scripta radius: Iesa. 65. v. 7. Matth. 28 v. 19. Act. 13.
v. 46.*

* ibid.

R. Scripta sunt quasi radius solis allegata loca: quis neget? Interim th.
inte-

in tenebris adhuc latet dogma vocationis absolute universalis omnium & singulorum hominum. Etiam reprobis, qui recusant venire, vocationem obtingere, extra omnem est controversiam. De omnibus verò & singulis quaestio est: pro cuius affirmatione frustra allegantur loca illa, quæ falsum hoc non affirmant. De omnibus & singulis hominum, qui à condito mundo fuerunt, tum erant, & olim futuri erāt, ne verbulum quidem occurrit. Quid de temporibus dicemus, quæ dicta illa antecesserunt. vid. lib. 1. Theolog. c. 19. th. 8. explic. 3. & Exerc. 72. 73.

§. 12.
* ibid.
th. ead.

Notant (§.) Ipsos etiam sacramentarios, Musculum, Sobnium, Arctium & Gualth. admittere vocationem universalem, & cogi eandem profiteri.*

R. Neque ego simpliciter nego vocationis universalitatem, post missos in orbem Apostolos. De omnibus & singulis est quaestio, & singulis quidem omnium temporum & locorum. Aliud est formula vocationis in libro prophetico scripta, aliud ipsa vocatio actu omnibus & singulis obtingē. huius absolutam universalitatem nemo nosti ūm adstruit: repugnat enim scriptura & experientia, cui non contradicunt Orthodoxi, quos Orabistæ hi & prævisionarii sacramentarios appellant pro humanitate & æquitate sua. Ita scilicet egregiè evicta universalitas vocationis, ex intentione & voluntate Dei antecedente!

§. 13.
* pag. 594.
th. 17.

Sed progredientes jam sequamur: Concesso, inquiunt, hoc, quod concedit Vendelinus (*Deum decrevisse ordinariē nemini fidem dare, sine verbo audito vel lecto*), irrefragabiliter sequitur, Deum ex se omnibus dare velle fidem.*

R. Non sequitur, ne dum irrefragabiliter. Etiam si enim ordinariē nemini adulto, Deus fidem dat sine verbo audito vel lecto: Tamen non omnibus decrevit dare, qui verbum audiunt vel legunt; quod disertè scriptura testatur & experientia: Moſen olim concionantem, vitæque viam prædentem omnes Israëlitæ audiverunt & intellexerunt, linguā utentem vernaculā: Anne verò omnibus & singulis Deus dedit fidem? aut decrevit dare? Imò expreſſè Moſes ait, inter tot conciones, tot miracula tam diu audita & visa Deum Israëlitæ nondum dedisse mentem ad cognoscendum, & oculos ad videndum, & aures ad audiendum. Deut. 29. v. 4. Quot quæſo exspirasse patemus in tanta concionum & miraculorum frequentia priusquam à Deo acceperunt oculos ad videndum, mentem ad cognoscendum &c. Nil verò non fecit Deus, nisi quod decrevit non facere: & quicquid decrevit non facere, id nunquam decrevit facere. Ita concionem Apostolicam pentecostalem audivēre plurimi, fidem conceperunt dubio procul pauciores. A. Ser.

Act. 2. Nempe quibus à Deo datū, ut libenter sermonem exciperent, iis solis decrevit hoc Deus dare, neglectis aliis. Paucos enim elegit, etiam si multos vocat. Libenter audire sermonem Dei, uti quidem ab Apostolo accipitur v. 41. non est fructus naturæ corruptæ, cui stultitia est & scandalum sermo de Christo, sed Spiritus per verbum opus suum in electis efficientis & perfectientis. Decretum *conditionatum* dandi omnibus & singulis fidem, si faciat, quod per corruptam naturam possunt facere, *Pelagianum* & Deo indignum est; ut suo loco vidimus. Causam cur audientium alios Deus trahat, alios non trahat, cur hos potius, quam illos trahat, noli velle indagare, si non vis errare: quam & Lutheri doctrinam esse, supissimè hæcenus ostendi. A *Luthero* defecerunt arbitrii liberi præcones.

Neglectum verbi solam esse fidei non-dantæ causam rectissimè nego: quia multis fides non datur, qui verbum non negligunt sed audiunt: Unde major audientium pars plerumque non convertitur, & ita à Spiritu Dei non afficitur, ut toto corde. Christum amplectatur & sequatur: Nempe mentem ad cognoscendum, oculos ad videndum, aures ad audiendum. *Se* hova illis non dat: attamen sine omni culpa; quia horum nihil iis debet.

Neque dici potest ob neglectum verbi fidem non dari iis quibus verbi audiendi nulla unquam facta est copia, qui per verbi præconium nunquam vocati fuerunt. Lex non promulgata non obligat. Non ex Evangelio, sed ex lege cordibus inscripta damnabuntur, quibus doctrina Evangelii nunquam fuit oblata & annunciata: quæ cordibus per naturam non est inscripta. Interim neglectum & contemptum verbi sufficientem esse fidei non-dantæ causam ultro concedo: quem tamen in electis perpetuum non esse non patitur divina misericordia.

Excipiunt hæc (1.) Si Deus decrevit nemini dare fidem sine verbo audito vel lecto: utique qui verbum negligit, fidem ordinariè non accipit: Et per consequens neglectus erit sola fidei non-dantæ ordinariè causa. *

&c. Prius do cum invitatione quam ante addidi: etsi *Lutherani* negant verbum in Ecclesia esse medium ordinarium, quo datur fides, ut supra in doctrina de Baptismo ostendi. Assutum consequens nego: rationem negationis jam ante reddidi.

Excipiunt (2.) Se utraque manu largiri, non omnes qui audiunt vel legunt verbum fidem acquirere. Quemadmodum enim Spiritus S. non est causa absoluta & immediata danda fidei: sed ordinariorum usus mediocum accedat necesse est: ita solum verbi externum auditum non sufficere, nec solitariam fidei causam esse: necesse esse ut accedat interior Spiritus S. operatio. Addunt hæc

parenthesin observatu dignam : (si homo vel maximè per mille annos audiret verbum, & Deus ex gratia non constitisset per hoc externum medium fidem dare, nunquam ex auditu vel tantillum fidei in animo audientis accenderetur.*

* ibid.
th. ead.

Re. Idem & Orthodoxi utraq; manu largiuntur & docent: qui tamen propter id *Schvvenckfeldianismi* accusantur à Lutheranis, & ab Animadversoribus nostris in hoc ipso collegio. Forsan & ipsi mutatâ velificatione, *Schvvenckfeldianas* ingrediuntur angustias? Notetur ingenua confessio, ad fidem accendendam non sufficere prædicationem verbi externam; sed requiri necessariò internam Spiritus S. operationem; quam in nobis ferre consensionem supra Animadv. non potuerunt. Vid. Exerc. 3. & 71.

§. 15.

Sed mox sese recolligunt, quando ajunt hominem posse operationem Spiritus S. impedire, dum illi obicem ponit. Non enim agere Spiritum Dei cum homine convertendo per suam omnipotentiam, sed ex parte sua sufficienter hoc agere, ut homo per potentiam divinitus jam acceptam liberè velit se subicere Deo, quamvis interim nolit.*

* ibid.
th. ead.

Re. 1. Interiorem Spiritus S. conversionem intendentis operationem nemo prorsus impedit, etiam si aliquandiu reluctatur. Gratis hæc, inquit *Augustinus* cum vestris majoribus & Antecessoribus, à nullo duro corde respuitur, sed dura emollit corda, quæcunque intendit emollire: de quo sæpe hætenus & ex professo in *Exercitationib;* ad disput. Colleg. hujus xii. intentione suâ Deum frustrari per hominem absurdum est. paradoxum: ut supra vidimus.

2. Ab hominis in peccato mortui conversione & vivificatione, quæ omnipotentiam Dei excludunt, in castra *Pelagii* transeunt. Conversionem hominis credidit *Augustinus* esse opus creatione majus, & omnipotentia divinâ peragi negaverit? Quis mortuum suscitet nisi omnipotens per omnipotentiam? Ita nimirum conversio hominis permittenda arbitrio, ut frustra Deus convertere hominem velit, nisi homo velit, & omnipotentis voluntatem impotens homo in sua potius habeat potestate quam ab ea habeatur! Nisi fallor: voluit hoc *Paulus*, quando ad Roman. 9. v. 16. negavit, esse hominis volentis aut currentis, sed Dei miserentis: quando quæsiit 1. Cor. 4. v. 7. Quis te discernit? Idem voluit *Salomon* prov. 21. v. 1. ut rivi aquarum, sic animus Regis est in manu *Jehovah* quocunque vult, inclinat eum. Voluit. *Jerem.* cap. 10. v. 23. Novi, *Jehovah* penes hominem non esse viam ipsius, non esse penes virum ambulantiem vel dirigere gressum suum. Observentur illa *Lutheri* Tom. 2. Germ. pag. 320. Quando Deus fidem creat in homine,

res major est, quam si cœlum & terram de novo creet: Et illa Brentii in Joh. p. 85. Credere difficilius est, quam sanare agros, ejicere demonia, & suscitare mortuos, quod pluribus ibidem probat.

3. Fingunt hi Theologi cum Pelagianis & Pontificiis nonnullis & Arminianis universalem quandam & sufficientem gratiam omnibus vocatis, & quocunque modo vocatis communem, quæ corrupti & irrogeniti hominis subiecta sit arbitrio. Figmentum hoc ex professo retutavit Theolog. lib. 1. c. 26. th. 4. Expl. 4. 5. Ubi scopulum hunc taciti prætereunt disputatores nostri, intacta relinquentes argumenta nostra & contrariorum solutiones. Præviderant Pontificii & Arminiiani se non posse Pelagianismi reatum declinare, nisi σὺν ὅλῳ ἀπολύτῳ καθόλου & sufficientis gratia adhibito: quod fortissimè à nostris elisum.

Paulus ait ὁπὼνμα σαρξ (quod omnibus irrogenitis commune est) esse inimicitiam adversus Deum: legi enim Dei non subjici & ne posse quidem Rom. 8. v. 7. Ut ergo irrogenitum divinæ legi se posse subicere non nimis Pelagianè affirment & Apostolo in os videantur contradicere universalem & sufficientem fingunt se submittendi gratiam, quæ omnibus & singulis hominibus, etiam qui de Evangelii præconio & Christo nihil unquam audiverunt, & in densissimis tenebris vitam exegerunt. Ubi verò in scripturis exstat gratiâ sufficiens, tam longè & latè, quam ipsa natura, patens. Ita circa gratiam Pelagius quoque lusit: ut ex Augustino videre est. Interim satis inconsideratè dicitur, homo per potentiam divinam acceptam, velle se liberè Deo subicere, quamvis interim nolit: Quasi aliquis simul actu se velit & nolit Deo subicere. Aliter Paulus, Rom. 7. v. 15. 19.

Pergunt: Quod non omnibus, qui verbum audiunt fides datur, causa non est in Deo sed in homine, qui istis mediis, per quæ Sp. S. fidem in corde operaturus fuisset, vel omnino non utitur, vel abutitur & perniciem inobedientiæ Spiritus Sancti & verbi divini operationem impedit.*

Re. In iis, qui ex oblatiis mediis externis, præsertim verbi prædicatione, fidem non cōcipiunt, hæreere culpam & causam, ὁπὼνμα σαρξ, extra controversiam est: Impedimentum hoc quando, ubi, & in quibus vult Dei Sp. regenerationē intendens removet, durumq; cor gratiâ suâ emollit, & pertinaciā frangit, homines, præveniens, non expectans voluntatē. Rectè & salutariter uti mediis per naturam nemo potest: ὁπὼνμα σαρξ per naturam exurere, & pertinaciā deponere atq; inimicitia adversus Deū, nemo potest. Gratia cōvertētis hoc est opus: adeoq; discretionis causa, cur hic potius quā ille cōvertatur, deducti ex homine irrogenito non potest: quæ nepe hic potius,

* pag. 195.
th. cad.

potius, quam ille, per naturam, rectè sit usus, mediis oblati, & pertina: iā posita, Spiritui S. regenerationem intendenti, se subjecerit: quod posse irrogenitos, & quidem per naturam *Lutherani* docent, ut è sequentibus patebit. *Pelagii* posteris, ut supra ostendi, hic arrisit error. Interim repeto, quod ante dixi. Culpa fidei non accensæ nec in verbo nec in Deo, sed in solo est homine, cui ad fidem per verbum dandam minimè obligatus est Deus: Sed nec data fidei causa est in hominis, sed in solius Dei benevola voluntate. *Piscator* heic nobis non contradicit, neque Synodus *Dordrechtana*, uti nec *Vittackerus*; quibus nec *Beza* contradicit, qui discretionis causam in homine irrogenito residere rectè nobiscum negat: quicquid etiam ogganniant Animadversores.

§. 17.

Excipiunt *Resistentiam* esse duplicem, naturalem seu congenitam, omnibus communem: & malitiosam seu voluntariam eorum propriam, qui per gratiam præventi Spirituales vires adepti, ad earum exercitium dispositi & excitati, ut gratia insuper ad producendum actum spirituales concurrere parata efficaciam admittant, tamen adhuc carnis in se reliqua instinctum & ductum sequuntur, & non consentiunt in id, quod Spiritus S. intendit gratiosis suis operationibus

* ibid. nec probant quæ sit bona Dei voluntas, sed detrectant obedire. *

th. 18.

Re. 1. Concedo resistantiam esse cum naturalem & congenitam omnibus & singulis hominibus: non enim alius naturæ corruptæ potest esse fructus: tam voluntariam in omnibus adultis ante regenerationem: quam in æqualem non natura corrupta, sed gratia, etiam irrogenitis nonnullis communis, reddit: Nisi tamen specialis accedat, nunquam irrogeniti hominis arbitrium salutariter mediis utetur, & ne poterit quidem, ad regenerationis bonum obtinendum: quod speciale specialem requirit gratiam arbitrii irrogeniti magistram, non ministram, quæ in ordinem redigit hominis voluntatem oblectat, utem, in ordinem non redigitur. vid. Exerc. xiv. quæ *Lutherum* de Arbitrio servo concionantem & adversus posteros suos detonantem producit: vide quoque Exercit. in disput. xiii. qua de hominis agunt conversione.

2. Recurrit heic crambe de gratia universalis sufficiente: quam jam ante repudiavimus: recurrit quoque monstruosum dogma de frustratione intentionis divinae, quod a nobis jam sæpius est confectum. Si *Hunnius* & *Gerhardus* non octodecim tantum, sed vel triginta sex auditorum, qui resistantia sua actuali verbum elidunt, genera producerent, nunquam tamen universalem sciam gratiam sufficientem, & divinae intentionis frustrationem evicturi essent. Describant nobis universalem gratiam sufficientem in Indis ante centum & triginta-

triginta circiter annos detectis, quorum omnium bruta barbaries rerum-
que cœlestium fuit ignorantia, in qua ante commercia cum Christianis,
innumeri perierunt. His scilicet gratiam internam & sufficientem colla-
tam dicemus, quos ne externo quidem mentis præconio, à quo ne Diaboli
quidem excluduntur, siquidem omnibus innotescit, dignatus est Deus.
Quis quæso finis erat universalis illius & sufficientis gratiæ?

3. Qui verò illi sunt, qui per gratiam præventi spirituales vires adepti,
adearum exercitium dispositi & excitati, admissa jam efficaciâ gratiæ ad pro-
ducendum actum spiritualem parati, tamen non consentiunt in id, quod Spiritus
S. gratiosis suis operationibus intendit, adeoque ductum ejus non sequuntur. For-
san & hi olim fuerunt Indi? Aut si non fuerunt, quam universalem & suf-
ficientem gratiam prædicabimus? Nobis, ut nemo Spiritus S. intentionem
elidit, ita omnium minimè ii, qui tam eximiis ab ipso instructi sunt
viribus.

Sed tandem nobis eloquantur discretionis causam, cur ex duobus ver-
bum audientibus, alter credat, alter infidelis maneat? Causa, inquiunt, u-
nica est, quia hic actuali & contumaci malitia Spiritui S. repugnavit, ille non
repugnavit. In hominis enim potestate est, actuali & contumaci malitiâ
Tò reluctari, & Tò non reluctari*.

R. Brevis & rotunda confessio! in qua facile acquiescent Pela-
giani, plerique Pontificii & Arminiani: Sed noveritis hanc discretionis
causam ignotam scripturæ esse, & jam pridem ab Ecclesia Christi voce &
stylo Augustini, Lutheri, priscorumque Lutheranorum repudiatam. Te-
stimonia in hisce Exercitationibus passim sunt allegata, & præcipuè in iis,
quæ de prædestinatione, vocatione interna & conversione hominis agunt: Re-
luctari Spiritui Dei in hominis irrogeniti esse potestate extra controversi-
am est: Illâ verò repugnantia & resistantiâ Spiritus S. intentionem, quoad
peccatoris conversionem, everti, falsum esse sæpe hætenus ostendimus:
In hominis verò non renati potestate esse non-reluctari Spiritui Dei, & sine
resistentia actuali atque voluntaria se submittere, Pelagianum est dogma, ex
Scriptura jam pridem ab Augustino, Luthero, & priscis Lutheranis damna-
tum, ut locis modò allegatis evicimus. Quibus Hutterum quoque adjici-
o; qui interroganti in compend. locor. Theolog. loco 9. Annon ex vi-
ribus arbitrii homo, etiam ante conversionem, aliquo modo ad gratiam se prapa-
rare, applicare & verbo Dei assentiri, licet languidè potest? Respondet: non
potest: nam scriptura testatur, hominis non renati intellectum, cor & vo-
luntatem in rebus spiritualibus & divinis, ex propriis naturalibus viribus,

§. 18.

* ibid.
th. 19.

prorsus nihil intelligere, credere, amplecti, cogitare, velle, inchoare perficere, agere, operari, aut cooperari posse. Quam heic dissentiunt *Hunnus, Milius, Gerhardus, Eckardus*! vide Exerc. 127. Si ab hominis non resistentiæ actuali & naturali conversio penderet, & non nisi per eam spiritus Dei intentionem suam assequeretur, nemo adultus converteretur, & ubique intentione sua, spiritus Dei excideret, & continuo actum adsequi intenderet, quod se nunquam assecuturum ab æterno præcivit, imò ut non assequitur in tempore, ita & non assequi ab æterno decrevit. Monstruosa hæc est Theologia!

§. 19.

Jam cum *Pilato* manus lavantes Animadverfores videamus.

pag. 596.
th. 20.

Ex hisce, inquit, satis apparet, non necesse esse vel amplius aliquid corruptæ & nondum instauratæ naturæ hominis tribuere cum *Pelagio*. Ne tantillum in ipsa hominum conversione humanis concedimus viribus: sed omnia ad spiritus S. operationem referimus, qui per efficacia ad id destinata media in nobis & velle & perficere efficit verbum annuncians, & per illam annunciationem tanquam efficax & ordinarium instrumentum fidem & conversionem in nobis operando*.

Ex. 1. Facile hoc damus non esse necesse, ut amplius aliquid corruptæ & nondum instauratæ hominis naturæ tribuatur: Satis enim, & plusquam satis ei tribuunt *Lutherani* Theologi à *Lutheri* heic longissimè aberrantes doctrinâ: quod evidenter hætenus demonstravi, & ad disputationem 13. demonstratio.

2. In conversione hominis ne tantillum quidem à *Lutheranis* concedi humanis viribus, sed omnia ad Spiritus sancti operationem referri, manifestè falsum est: Quis quæso *Lutheranorum* doctrinam *Hunnii & Mylii* de electione & libero arbitrio, quorum verba allegavi Exercit. VIII. hætenus improbavit & damnavit? Unicum excipio *Hofmannum*, qui hoc nomine graviter vapulat. Quàm amica eorum cum *Massiliensibus* consensio! In eandem sententiam alios quoque allegavi Exerc. 129. de modo conversionis. Neque alia mens, alius animus Animadversorum: Ajunt enim in naturalibus positum esse viribus, verbum Dei libenter audire, & ordini divinitus instituto sese subicere, disp. 13. th. 17. non resistere actuali & voluntariâ pertinaciâ: ibid. th. 43. Spiritui S. non reluctari actuali malitiâ, disput. 12. th. 19. adeoque se discernere à non credentibus spiritui sancto obicem non ponendo: ibid. quod plenis buccis enunciant *Hunnus & Mylius*. Hi Dumviri tò credere in irrogeniti hominis potestate esse positum expresse docent: neque si non verba spectes, sed rem, reliqui dissentiant, recentiores *Lutherani*,

rani, nostriq; *Salani* Animadversores, qui antecessorum suorum dicta non improbant. Quid nî enim tò credere in sua habere potestate dicatur, qui discernere se per naturam corruptam à non credente eatenus potest, *ut si faciat, quod per naturam potest, infallibiliter fidem consequatur, sin minus non consequatur?* Hoc *prævisionariorum* est fundamentum, ita verò cum Animadversoribus nostris ad unum omnes docent *Lutherani* *recentes*: *recentes*, inquam; Nam *Lutheri* & *priscorum Lutheranorum* longè alia est doctrina: Ad oculum hoc demonstrant Exercitationes nostræ, loquuntur ipsorum scripta & hoc ipsum Collegium *Salanum*: cujus sunt verba: *Quod duobus verbum audientibus, alter credit, alter infidelis manet, causa unica est, quia hic actuali & contumaci malitiâ Spiritui Sancto repugnavit, ille non repugnavit. Virumque dicitis in hominis irrogeniti est potestate, disp. 12. th. 19. Additis, non necesse esse causam discretionis, quod aliis fides detur, aliis non detur ex sublimiore vel diviniore principio arcessere**. Ubi in faciem & os vobis contradicentem supra produxi *Lutherum* & *Brentium*, aliosque vestros antecessores. Discretionis causam in solo ponit homine doctrina vestra de vocatione interna & externa: ut supra vidimus: & absurdum dogma de incremento verbi prædicationi ubique addito, sive sequatur, sive non sequatur conversio: Vide Exercit. 127 §. 49. Interim assentimur vobis, quando ibidem dicitis, in impenitentibus solam hominum accusandam esse malitiam, & in conversis (vos nescio quo consilio, in convertentibus dicitis) solam Dei extollendam esse gratiam: quamvis alibi vobis contradicatis.

Aliâ quoque ratione iustum conamini declinare: quando dicitis *non propter externum nostrum auditum nos fide donari, sed per auditum, ut instrumentum: Sicut non propter fidem, sed per fidem justificamur**. §. 20.

R. 1. Sed meminisse debebatis, quæstionem esse, quid causæ sit, cur eorum, qui Dei verbum audiunt, aliis fidem Deus det, aliis non det, vel aliquibus tantum det? Hoc qui quærit, impulsivam & discretionis causam quærit: neque respondere potestis aptè, nisi causam nominetis impulsivam, de instrumento dandi fidem nulla est quæstio: Inepta igitur fuerit de instrumento responsio: Siquidem instrumentum, quâ instrumentum, non movet principalem causam ad producendum effectum, etsi per id producat effectum. Atqui non quæritur per quid det, sed cur per certa media huic potius, quam illi det? Dum igitur rectum liberi arbitrii usum, circa externa media nobis causam discretionis quærentibus reponitis, aut impulsivam causam exprimitis, aut ineptè respondetis.

Non enim quærimus, quodnam sit datæ fidei instrumentum, seu per quid fides detur, sed cur detur his potius quam illis? sic alia est quæstio, cur Deus hominem justificet, *διὰ τί?* alia per quid justificet, *διὰ τί?* &?

§. 21.

Ex loco Matth. 13. v. 11. *Vobis datum est, illis non est datum: nihil inquit Gerhardus, extorquebis, quod ad dogma roborandum faciat, etiamsi omnes Chymicorum furnos adhibeas*.*

* ibid.
th. ead,

R. Nil opus violentis Chymicorum furnis: Sponte fluit veritas è textu *ψυχὴν αὐτῶν οὐ δύναται* non est capax eorum, quæ sunt spiritus Dei: Sunt enim ei stultitia, nec potest ea cognoscere, quia spiritualiter dijudicantur 1. Cor. 2. v. 14. Tales naturâ omnes sumus: tales & illi fuerunt, quibus per parabolas locutus est Servator Matth. 13. v. 11. Quæritur igitur, cur aliqui tantum & non omnes, & cur hi potius, quàm illi concionantem Christum intellexerint? Per naturam nemo potuit intelligere, qui omnes fuerunt cæci, & incapaces eorum, quæ sunt Spiritus Dei; adeoque nec hic potius quàm ille: quæ & Lutheri constans est doctrina, ut supra ostendi: Respondet servator & discretionis causam non ex natura corrupta, sed ex sublimiore principio: *Vobis datum est* (à Deo, unde dona spiritualia proveniunt omnia, Jacobi 1. v. 17.) &c. *illis non est datum.* Nempe naturâ pares gratia fecit impares. Non possunt aliquid sapienter intelligere, inquit Hieronymus in hunc locum, qui caput sapientiæ non habent. Et hanc inter eos, qui Dei verbum audiunt, discretionis causam prædicant. Lutherus, Brentius, & præsci Lutherani cum Augustino & aliis præscæ purioris Ecclesiæ doctoribus: quorum supra adduxi verba.

§. 22.

Ad Augustini verba, quæ allegat Theologia pag. 447. extract. 16. in Johan. & de prædest. cap. 5. Excipiunt (1.) *Non esse cur patrum auctoritate premamus Lutheranos, cum ab omni testimonio ferendo tanta ipsos acerbitate repellamus*.*

* ibid.
th. 21.

R. 1. Ab omni testimonio ferendo repelli patres à nobis planè falsum est: calumnia est: Etiam si enim patres à scripturarum tramite aberrantes in veritatis præjudicium & detrimentum non audimus: non tamen propterea istos ab omni testimonio repellimus: Contrarium enim testantur scripta nostra, quæ creberrimè patres allegant, & à corruptelis Pontificiorum aliorumque Novatorum vindicant, testes è nostris Calvinus, Oecolampadius, Martyr, Ursinus, Zanchius, Perkinsus, Polanus, Momms, Pareus, Chamierus, & plurimi alii: Ad Zwinglium, Vitackerum & Calvinum frustra provocatur. Non contemnunt illi Patres, quamvis Dei verbum præferant patribus.

Con-

Contra honesta & modesta *Lutheri & Lutheranorum* de Patribus judicia videat lector in *Breviario Ubiquetist.* cap. 48. *Vigilius* ipsis est *Dormilius, Martyr falsus hereticus: Athanasius Satanafius, Basilus, homonaucci &c.* quod de re plura suo loco: vide Exerc. 62. §. 2.

2. *Lutherani* recentes non possunt repudiare doctrinam ex *Augustino* & cum *Augustino* à me assertam, nisi unà repudient & damnent *Lutherum & priscos Lutheranos*, qui hæc ipsa *Augustini* verba sæpius allegant & probant, ut hæcenus vidimus.

Excipiunt (2.) *Hoc Augustinum intendere: neminem valere diversitatem in animis & cordibus hominum, quod quidem ad individua attinet, cognoscere, (quia in nullius conscientiam valet descendere, aut videre, quinam sincero, qui malo proposito organis fidei utatur: vel cur auditorum alii per verbum convertantur, alii non convertantur:) nisi solum Deum, qui est καρδιογνώστης*.*

§. 23.

* pag. 597.
th. ead.

R. 1. Certè impudens glossa! Quid enim evidentius, quàm *Augustinum* loqui de discretionis inter homines ejusque causâ: quam non ad hominem refert, sed ad arcana & inscrutabilia Dei judicia? In homine si discretionis est causa, & ea quidem, quam *Lutheri* posterius volunt, nil attinet ad arcana Dei judicia confugere, cùm manifesta Theologis istis sit causa, cur alii trahantur, alii non trahantur, cur fide alii donentur, præparatis à Deo voluntatibus, alii non donentur, voluntatibus non præparatis: nempe, quòd alii obicem non ponant, alii ponant, quem per naturam quoque possunt non ponere. Non majus hæc reliquum est arcanum, quàm cur eleemosynam pariter omnibus expositam mendicorum alii accipiant, alii, cùm possint accipere, non accipiunt, Nonne, quia illi volunt, hi nolunt accipere, ut ex eventu patet. Ad occultum Dei judicium confugere hæc non est necesse.

2. Cogitationes & intentiones hominum non à priori tantum per καρδιογνώστην, quæ solius est Dei, sed à posteriori quoque ex effectis & eventibus cognoscuntur. Conversio vel non conversio, fides & infidelitas eorum, qui pariter verbi præconium audiunt, ex eventu manifesta est: causam discretionis hujus, in qua acquiesceret, extra arcanum Dei judicium, nullam *Augustinus* invenit, nullam *Lutherus*, nullam *Brentius*, nullam *Heshusius*, & multi alii *Lutherani*. Apage frigidam glossam. *Impium absolute reprobationis decretum*, quod hæc crepat *Gerhardus* nos nullam agnoscimus; *Conditionatum decretum*, nempe à conditione, quàm nunquam po-

situm iri praeſcias, ſuſpenſum ne *Homerico* quidem *Jove*, nedum *Jehovah*, dignum eſt.

§. 24.

Antequam hinc abeam, hoc te moneo, amice lector, cum *Pilato* etiam *Pelagium* olim laſſe manus, & gratiæ praeſextu *Orthodoxis* impoſuiſſe. In epiſtola quadam ad *Paulinum* trecentis ferè verſibus, nihil aliud quàm Dei gratiam & auxilium confitetur, nosque nihil benefacere poſſe ſine *Deo*: *Auguſt.* cont. *Pelag.* & *Ceſſ.* l. i. cap. 35. 37. Cum verò externam tantum gratiam intelligeret non ad faciendam mandata, ſed ut facilius fierent, neceſſariam poſt magnos *Auguſtini* labores etiam internam admittit gratiam, quàm mens illuminatur & voluntas excitatur: unde apud *Auguſt.* de gratia cont. *Pelag.* & *Ceſſ.* lib. i. c. 7. *Adjuvat*, inquit, nos *Deus* per doctrinam & revelationem ſuam, dum cordis noſtri oculos aperit, dum nobis, ne præſentibus occupemur, futura demonſtrat, dum *Diaboli* pandit inſidias, dum nos multiformi & ineffabili dono gratia illuminat. Et cap. 10. Operatur in nobis velle, quod bonum eſt, velle quod ſanctum eſt, &c. Operatur quippe ille quantum in ipſo eſt, ut velimus. Idem prædicavit quoque præter hanc prævenientem & excitantem gratiam, etiam juſtificantem & regenerantem, cap. 38. Nos, inquit, qui per *Chriſti* gratiam in meliorem hominem renati ſumus, qui ſanguine ejus expiati atq; mundati. Ecce quam fraudem occultet hæreticus! Illi, operatur quantum in ipſo eſt, ut velimus: ep. 4. epiſ. eſt illud *Lutheranum*, *Hunnianum* & *Gerhardianum*: Vocatio divina ad regnum cælorum homines invitans, quantum eſt ex parte Dei ſemper eſt una & eadem, eſt ratione hominis reſipientis aut repugnantis modo ſit externa, modo interna, in diſp. de vocat. th. 15. Item: cauſa, quod divina vocatio eſt quibusdam interna, aliis ſolum externa, non eſt in vocante, quaſi *Deus* aliquando nolit ad animum & cor pervenire verbum auribus immiſſum: Sed in audientibus, quod ipſi vocationem à ſuis interioribus excludant, eoque faciant, ut vocatio, quæ ex parte & intentione Dei, futura erat interna, maneat externa, quippe à corde excluſa. th. 20. Item quemcunque *Deus* ad regnum cælorum vocat, ſive electum, ſive reprobum, eum vocat, quantum eſt in ipſo efficaciter, quamvis propter hominum repugnantiam aliquando effectum optatum vocatio non aſſequatur. th. 71. Item: Omnes vocati poſſunt vivere ex præſcripto vocationis th. 131. Item: *Deus* externa prædicationi ſemper addit incrementum, quod tamen ille, qui verbum unà cum omnibus effectis rejicit, in ſemetipſo impediſſe vel maxime dicendus eſt. Ecce ubique indifferens & communis gratia *Pelagiana* per hominis voluntatem determinabilis, voluntatis humanæ miniſtra, non magiſtra! Laudat hoc *Pelagius*, qui volun-

voluntati suam non constare libertatem judicavit, nisi gratiæ præfset, ei que dominaretur. Unde *Pelagio*, per gratiam Deus non efficit ut velimus, sed datur gratia quia volumus, *August.* epist. 107. quamvis gratiam ita necessariam tandem agnoverit, ut nisi per illam perfecti boni cupiditas omnino non possit haberi: tendunt huc omnia emblemata *Hunniana*.

Longius progressi sunt *Semipelagiani*, contra quos *Augustinus* disputat in libr. de prædest. sanct. & perseverantiæ bono. Nempe eo pervenerunt, ut præveniri voluntates hominum Dei gratia sint confessi, neque ad ullum opus bonum siue perfectum siue imperfectum, vel recipiendum, vel perficiendum sibi quatenusquam posse sufficere, *August.* de prædest. c. 1. Imo testati sunt se abominari & damnare, si quis quicquam virium in aliquo remansisse, quoad sanitatem progredi possit, existimet. *Hil.* ep. ad *Aug.* Eadem & *Lutheranorum* est contestatio. Interim *Semipelagiani* initium fidei adscripsisse voluntati hominis ab *Aug.* dicuntur, quia concursum ad fidem ex nobis esse per gratiam excitantis asseruerunt, non merum Dei donum hoc efficaciter operantis, ut incipere & concurrere velimus: Quid aliud sibi volunt *ἀντιστοιχία Hunniana* de vocatione & prædicatione verbi? Nonne initium fidei suspendunt à voluntate hominis oblatam gratiam admittentis, & efficaciam in se recipientis, adeoque se ipsum discernentis? Quando facit, quod non faciunt, qui possunt facere; adeoque consequitur, quod non consequuntur, qui & quæ possunt consequi, atque qui consequuntur; Hoc enim sibi vult dominium voluntatis in gratiam, & dependentiæ divinæ voluntatis ab humana voluntate. Plura *Exercit.* 127. §. 49. Non potest actualis assensus ad Dei voluntatem, tanquam ad causam principalem referri, quia posita Dei voluntate, atque operatione omni, per Deum hocce manet voluntatis humanæ indifferentia. Unde sic arguimus. Cuius operatione antecedente posita omni & finita, voluntatis indifferentiæ manet, ad assentiendum vel dissentendum, illud non est principalis causa determinationis ad assentiendum. Atqui posita Dei voluntate, atque eius operatione omni antecedente, nihilominus manet humanæ voluntatis indifferentia ad assentiendum & dissentendum. E. Connexi probatio: Quia principalis causa determinationis vim adfert, determinandi, & ipso actu determinat.

Dum ab initio hæc molior, manum injicit *Ploni*, & ad universalis sufficientis gratiæ (ujus frequens hætenus fundamentum, sed verè non nisi in transcurso: quia *Gerhardus* in collegio suo patrocinium ejus ex professo in se non recipit: quando nec Theologiæ solvit argumenta, quæ occurrunt lib. 1. c. 26. §. 4. nec contrariorum argumentorum laceffit solutiones ibidem occurrentes) considerationem me retrahit.

§. 25.

Mihi

Mihi quidem minime dubium est, quin universalis sufficiens gratia inventum sit *Pelagii* errori de lib. arbit. viribus, palliando excogitatum, & pro natura suppositum, appellatione minus suspecta. Crudum & rude illud fuit temporibus *Pelagii* : mox verò excoctum & magis elaboratum à *Semipelagianis*, qui inter *Pelagium* & *Augustinum* mediis invenerunt : prædicarunt illi universalem reconciliationem per Christum omnibus & singulis hominibus impetratam : prædicarunt gratiam, quæ naturæ corruptæ medeatur, omnibus præsentem. Prædicarunt universalem vocationem, sive per legem naturæ impressam, sive per scriptam, sive per Evangelium : ita ut oblatam gratiam amplecti per gratiam omnes & singuli possint. Voluerunt igitur gratiam à natura diversam, attamen ita, ut æquè pateret latèatque ipsa natura. Videatur *Epist. Prosperi ad August.* tom. 7. Arrisit inventum hoc *Pontificiis* & post hos *Lutheranis* & *Arminianis* imprimis, qui laboriosè id excoluerunt, & populo commendatum voluerunt. Placere idem aliis quoque cœpit, qui ab omnibus his alieni volunt videri, suisque olim suffragiis *Arminianos* damnarunt.

Definitur iis sufficiens universalis gratia, quæ omnibus hominibus, etiam non-electis ita sufficit ad salutem ut aditus ad hanc juxta cum primo parente suo ipsis non omnino & omnibus modis impossibilis sit, & eam refutantibus omnis excusatio in Dei judicio adimatur.

Cohærent hisce doctoribus indiviso nexu 1. universalis *Φιλανθρωπία* omnibus & singulis in Adamo lapsis hominibus salutem intendens. 2. Universalis redemptio, nullo electorum & reproborum discrimine. 3. Universalis omnium & singulorum vocatio ad salutem in Christo obtinendam. 4. Universalis gratia sufficiens ad oblatam reconciliationem apprehendendam. His omnibus in æterno Dei consilio ante definitis, quoad ordinem, successit electio. Hisce gradibus ad prædestinationem descenditur! unum si sustuleris, omnes corruunt. Hanc nostris Ecclesiis hætenus probatam esse Electionis methodum, miror quæ persuadere sibi possint docti nonnulli viri ; præsertim qui Theologorum nostrorum in Actis Synodalibus consignata judicia legerunt, ipsique pars Synodi *Dordracenæ* fuerunt.

Sed fundamenta jam videamus *Universalis sufficientis gratiæ* : Ubi hoc præmonemus, de sufficientia ad excusationem in Dei judicio adimendam, hoc loco quæstionem non esse : quia etiam absque internâ gratiâ propriè & in specie sic dictâ *ἀναπολόγητοι* sunt, qui damnantur, per inscriptæ legis dictamen, & naturæ aspectabilis contemplationem *Rom. i. v. 20.*

An detur universalis & sufficiens gratia, per quam omnes & singuli homines olim potuerint, & jam atque deinceps ad mundi finem usque possint eternam per Christum vitam consequi impraesentiarum queritur. Negativam nos cum Orthodoxis contra Pontificios, Lutheranos & Arminianos in Theologia defendimus loco supra allegato. Jam pro affirmativa cum Pontificiis, Lutheranis & Arminianis pugnantem Ploni audiamus.

Rationes, inquit ille, sunt (1.) à formula fœderis gratia, quâ promittitur semen mulieris contritum caput serpentis. Gen. 3. v. 15.

R. Non loquitur promissio illa nisi de remedio lapsui opponendo, & modo, medioque ex maledictione & vinculis antiqui serpentis eluctandi. De universali sufficiente gratia interna, ne verbum quidem.

Excipiunt: Ut antegressum præceptum cum adjuncta comminatione, non solum ad personas primorum parentum, sed & universum semen ipsorum pertinuit: Ita & gratia & promissio, quæ illis post lapsum facta est.

R. Hoc ipsum est quod queritur & à nobis negatur. Non omnes in Adamo lapsos erigere & instaurare per semen mulieris Deus ab æterno voluit: Unde alios ad salutem in Christo obtinendam, elegit, alios nihilo peiores reprobavit. Nondum enim natis pueris (Jacobo & Esau) cum nihil fecissent boni vel mali, ut propositum Dei, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante maneret, dictum est ei, major serviet minori: sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau verò odio habui: Rom. 9. v. 11. 12. 13. Misereatur cuius vult, quem autem vult, indurat. v. 18.

Promissio salutis per semen mulieris obtinendæ includit fidei conditionem: Infidelibus nihil promittitur. Neque promissio universalis conditionata gratiam supponit, vel infert universalem sufficientem.

At enim, non Abel tantum, inquis, sed & Cainus ad hoc fœdus gratia vocatus fuit.

R. Vocatio & electis & reprobis multis obtingit: Sufficiens verò interna gratia non nisi electis contingit: Quos enim prædestinavit eos etiam vocavit & quos vocavit (vocatione internâ per gratiam internam) eos etiam justificavit, quos autem justificavit, eos etiam glorificavit, Roman. 8. vers. 30.

Fœdus gratiæ cum Noacho & ejus posteris repetitum & postmodum per Apostolos promulgatum, eandem inclusit conditionem, sine gratia universali & sufficiente interna omnibus & singulis promissa & præstita.

Sed sunt, inquis, multa scriptura dicta, quæ commodè intelligi & expli-

sari nequeunt, nisi peccatum primorum parentum, adeoque & peccatum originis tanquam opus Diaboli, haecenus sit destructum, ut Satanas propterea nullum jus & potestatem in homines habeat, ita ut propterea nemo necessario damnandus sit, nisi nova peccata accedant, quibus homines gratia fiant incapaces, & denovo in servitutem & possessionem Satana redeant.

R. Non nisi pro electis redimendis & in gratiam cum Deo reducendis missus est Dei filius: Uti & his solis ab æterno est destinatus, horum solorum bono contrivit caput serpentis. Per publicam igitur, Evangelii prædicationem electos hinc inde per mundum dispersos convocat, promissione conditionatâ generali: cujus fructum non nisi electi sentiunt, qui soli conditionem implent per gratiam internam sufficientem solis ipsis destinatam & datam. Interim neminem verbi præcones excludunt: quia electos à reprobis discernere nequeunt. Absque electis esset, nec Evangelium inter homines esset, nec datus mediator esset. Veluti Apostatis Angelis nec Evangelium nec mediator datus est: quia ex iis electi sunt nulli.

Locorum I. Joh. 3. v. 8. Jel. 49. v. 8. 9. 25. Matth. 12. v. 29. genuina interpretatio non eget hypothesi falsa, de absolutè universali redemptione & sufficiente gratia. Perfectè & plenè contritum est caput serpentis, respectu electorum Dei filiorum: Unde Pontifex max. prophetavit, fore ut *Jesus* pro gente moreretur: nec tantum pro ea gente, sed ut etiam filios Dei dispersos cogeret in unum. Joh. II v. 51. 52. Neque aliud volunt promissiones de futura gentium vocatione, & ex regno Satanæ, atque tenebrarum liberatione.

Ita vero, inquis, fortis ille non prorsus victus esset, & victus, porta non ubi vis aperta, vectes nondum confracti: sed fore perinde ac si hosti duntaxat brachium adstrictum, aut si in turri ampla unum duntaxat conclave apertum, & libertas solis in hoc desidentibus captivis facta, esset possibilis.

R. Fortis ille, respectu electorum Dei filiorum, quorum solorum causam egit Servator, haecenus planè victus & victus est, portæ iis ubi vis apertæ, vectes confracti, omnes reſerati carceres, ut detineri in his finaliter haud possint, sed per fidem, sublati è medio omnibus obstaculis, in plenissimam libertatem vindicati egrediantur, ne quicquam frendente Satanâ & mundo. Quamvis interim negari non possit, multos ex electis diu Satanæ vinculis obstrictos teneri, & miserrimam servitutem servire: quantisper nempe verâ fide redemptorem non amplectuntur. Unde miseram etiam electorum sortem ante conversionem, passim scriptura nobis inculcat. Lo-

cat. Loca videantur Rom. 6. v. 17. 18. 19. Eph. 2. v. 1. 2. 3. & 5. v. 8. Coloss. 3. v. 5. 7. 8. Hebr. 8. v. 15. & passim alibi; Imò formidabilem Satanæ potentiam etiam fidelibus Scriptura cogitandam proponit. Ephes. 6. v. 11. 12. adversus quam fidei scutum ipsis commendat. v. 16. vide quoque locum 1. Pet. 5. v. 8. Haftenus prima ratio.

(1.) *A testimoniis, quibus docetur Christum aliquo modo pro omnibus hominibus mortuum esse: Joh. 3. v. 16. 1. Joh. 2. v. 2.*

§. 26.

R. Christum aliquo modo pro omnibus & singulis hominibus, hoc est, loco bonoque omnium esse mortuum ad vitam iis impetrandam: falsa est hypothesis, nec allegatis istis, nec aliis Scripturæ locis probatur: ut vidimus Exerc. 63. 64. Inde igitur universalis sufficiens gratia probari nequit.

Etsi, inquis, Christus non hoc modo pro omnibus est mortuus, ut actu serventur: tamen pro omnibus ita est mortuus, ut omnes jus & aditum ad hanc gratiam impetraverint.

R. Pro nemine Christus est mortuus alio fine, quam ut vitam ei impetraret, & actu conferret per fidem: quæ mortis ipsius beneficium est non minus, quam ipsa vita: quia sine fide nemini confertur vita. Nemini jus & aditum ad vitam impetravit: nisi cui conferre eam ab æterno decrevit: Et cur quæso jus & aditum ad vitam morte suâ impetrare iis Christus voluerit; quos ab æterno morti destinaverat? Imò quos in æternam mortem jam actu detrusos esse, nullamque amplius vitæ spem habere noverat: nempe qui ante mortem ipsius mortui in infernum jam erant ejecti.

(3.) *A testimoniis quibus non-electis actualis & vera liberatio à potestate & obsessione Satanae tribuitur; Matt. 12. v. 43. & c. 2. Pet. 2. v. 18. 20. Luc. 22. v. 3. Joh. 13. v. 12. Sic etiam aliqui non semper sunt prorsus excæcati & indurati Rom. 1. v. 20. 21. & c. 2. Thess. 2. v. 10. 11. Unde patet discrimen esse inter eos, qui omnino toti obsessi, indurati & excæcati sunt, & inter eos, qui non ita obsessi, plus prestare possunt.*

§. 27.

R. Non-electi & infideles etiam si corporaliter obsessi omnes à Satana non sunt; tamen vera à potestate Satanae liberatio ipsis non contingit. Unde omnes illi, qui operam justitiæ non dant, vocantur filii diaboli 1. Joh. 3. 8. 10. qui non possunt dici omnino liberi à potestate Satanae: Etsi servitutis hujus variæ sunt gradus & in unum Satanae plus, quam in alium permittit Deus. Liberentur igitur nonnulli aliquo modo & respectu à potestate Satanae, & æquè omnes reprobi excæcati & indurati non sint: quod facile largior: An ne propterea universali & sufficiente gratiâ instructos dicemus? quos non obstante inæqualitate, illâ iræ & Diaboli filios, in peccatis mortuos

& ad omne spirituale donum ineptos Scriptura pronunciat. Quod non de reprobis tantum, sed & in universum de omnibus non conversis dicitur. Loca paulò ante allegavimus: quibus adde, 1. Corinth. 2. vers. 14. Rom. 8. v. 5. 6. 7. 8.

§. 28.

(4.) *A testimoniis quibus docetur, etiam non-electos ad libertatem, ad coelestes nuptias, & ad cœnam per Evangelium invitari: ubi hanc invitationem frivolis & ineptis excusationibus refutant: Jesaia 49. v. 9. Luc. 14. v. 17. Matt. 22. v. 4. & c. Plal. 81. v. 11.*

R. Vocatio externa per Evangelii præconium obtingit reprobis propter electos reprobis mistos, & per mundum dispersos, absque illis esset, nec Evangelium, nec Mediator esset; ut diximus §. 25. interim ex vocatione illa intelligunt reprobi, quæ sit ad cœlum via, quæ media: Audiunt quoque promissiones conditionatas, seu fidei conditionem includentes, ut ignorantia excusatio adimatur. Sic etiam inscripta lex homines sui admonet officii: quæ ex parte reproborum ut gratiam universalem sufficientem non arguit: ita nec externa vocatio per Evangelii præconium.

Sed concio Evangelii, inquis, nobis haud proponitur, ut exprobratio & reprehensio, sed ut nova gratia & beneficium ac seria invitatio, desiderium & petitio ut veniamus: Hec verò omnia de nullo intelligi possunt, de quo constat simpliciter ei impossibile esse, ut veniat, sed præsupponunt & includunt novam gratiam & facultatem veniendi jam concessam, quam velint usurpari & in ætænum duci.

R. Vocatio per Evangelii concionem reprobis non obtingit ex primaria destinatione, sed ex secundaria propter electos, quos discernere à reprobis verbi præcones non possunt: Hujus vocationis ex parte reproborum, quis sit finis, quæ intentio, ex parte Dei, jam ante diximus: quæ universalem & sufficientem veniendi gratiam nullam supponit. Sane non contigit ea Judæis reprobis, quibus crucifixus Christus prædicatus fuit, & mansit offendiculum, non Græcis, quibus stultitia: Et si & Judæis & Græcis secundum propositum vocatis fuit Dei potentia & sapientia; 1. Cor. 1. v. 23. 24. Nulline post lapsum mandari quicquam potest, nisi cui obediendi datur facultas? Neque tamen vel frustra, vel iniquè mandari sequitur. Et quot, quæso, omnibus fuere seculis, qui de Evangelii concione nihil unquam audiverunt, vel audire potuerunt.

§. 29.

(19.) *A culpa hominum & ira DEI in eos, qui contumaciter peccant in præceptum poenitentia & conversionis. Rom. 1. v. 18. 19. 20. Joh. 5. v. 22. Quibus docetur si homo in culpa sit, ut tanquam impiè nolens damnatur,*

itur, nullam eum habere excusationem, & ex aduerso, quò plus excusationis, eo minus peccatum.

R. Pœnitentiam & conformitatem voluntatis cum lege Dei, seu iustitiam & sanctitatem, post lapsum omnes & singuli homines DEO debent: Etiam si præstare eam per naturam nemo potest, & præstandi etiam facultatem per lapsum amissam Deus non restituit: quam restituere non tenetur, manente nihilominus, ex parte hominum, obligatione ad iustitiam & sanctitatem. Sunt igitur reprobis in culpa, ut tanquam impiè nolentes damnentur: Et etiam sine universali sufficiente, atque novâ gratiâ non habent excusationem, quam opponere possint iudici, quando inscripta lex ipsis dicat iustitiam atq; sanctitatem debitam, quod obediendi impotentia per lapsum contracta non expungit. Accedit ad hanc legem contemplatio naturæ, quæ conditoris dicat potentiam & sapientiam æternam *εἰς τὸ εἶναι αὐτὰς ἀναπολογήτας* Rom. i. v. 20. Quamvis autem omnes reprobis sint ἀναπολόγητοι: tamen gradus quosdā huius ἀναπολογησίας esse, non negamus, per quos alii magis, alii minus sint inexcusabiles, quemadmodum etiam æternarum pœnarum futuri sunt gradus, per quos tormenta patientur alii aliis maiora: quamvis æterna omnes.

Sed nulla, inquis, lingua, nulla regio est, in qua in culpa esse, contumacem esse, & similia significant aliquid aliud, quàm aliquid malitiosè patrare, quod committi facile possit, aut aliquid omittere, quod quis facere possit facile: Si vero aliquid alicui simpliciter & omnino impossibile est factum aut commissum &c. tunc nullā linguā de eo ita loquimur, & eum in culpa esse dicimus, ita ut inexcusabilis sit & iustam iram & vindictam mereatur.

R. In linguā & iudicio Dei, omnique regione, quæ hospitem habet sinceram Christi Ecclesiam, & doctores sinceros, in culpa esse & contumacem esse significat malitiosè etiam perpetrare id, quod planè non omitteri, nedum facile potest. Ita Lex accusat culpam & contumaciam omnium infidelium & non conversorum: quamvis interim implere legem ipsis non tantum non facile, sed ferè impossibile sit. Hinc intelligentia carnis, (quæ in omnibus est infidelibus in quibus intelligentia, spiritus, vita & pax non est) mors esse dicitur & inimicitia adversus Deum, quæ legi Dei non subijcitur, & ne potest quidem. Rom. 8. v. 6. 7. Comparantur hi cum Æthiopibus & pardis, & non magis dicuntur bene posse facere, quàm Æthiopes cutem, & pardi liventes suas maculas mutare Jerem. 13. v. 23. Animalis homo, (cujusmodi est omnis infidelis & nondum conversus) non est capax eorum,

qua sunt Spiritus DEI : Sunt enim ei stultitia , neque potest ea cognoscere, 1. Corinth. 2. v. 14. Et qui in offensis & peccatis mortui sunt Ephes. 2. v. 1. Coloss. 2. v. 13. (quales sunt omnes non-conversi) quid quæso in iis , quæ ad veram & spiritualem sanctitatem pertinent , possint ? Quid verò de non renatis dicemus , cum ne renati quidem possint , quicquid volunt , quod exemplo suo comprobatur Paulus Roman. 7. vers. 15. 16. 17. &c. Anne vero propterea in culpa esse desinunt ? Nonne rigorem iudicii divini iustum deprecantur ; Psalm. 143. v. 2 ? Neque excusabiles reddit , & iustam Dei iram atque vindictam non meretur peccatum originis , quod declinari à nobis nullo modo potest. Non enim æstimatur in foro & iudicio divino peccatum ex evitabilitate , sed ex lege sanctitatem præcipiente , & improbitatem atque impietatem prohibente. Anne forsan & diaboli in culpa ideò non sunt , quia non possunt non-peccare ? Hoc modo non sanantur Ecclesiæ vulnera.

At enim, inquis, sunt quidam homines in reatu & debitores ob peccatum originis : Ad hoc debitum non est propriè loquendo proprium, sed imputatum. Quando verò hominibus excusationem adimunt Apostolus Rom. 1. & Christus Johann. 15. non imputatam sed propriam cuiusque culpam respiciunt.

R. 1. Itane verò in auxilium quoque vocandi Pelagiani , & Pontificii, qui negant peccatum originale inhærens, solumque admittunt imputatum.

2. Si homines sunt in reatu, & debitores ob peccatum imputatum, quidnè etiam ob inhærens : præsertim cum non magis illud, quàm hoc, evitare possint.

§. 30. (6.) *Ab oratione & testimoniis iis, quibus docetur Deum certò ac verè Spiritum S. largiri iis, qui petunt, si modò perseveranter petant. Rom. 12. v. 12. Eph. 6. v. 18. Luc. 11. v. 13. Matth. 7. v. 11. Psalm. 50. v. 15, Psalm. 81. v. 11.*

R. Nihil hoc facit ad universalem sufficientem gratiam : verè & certò largitur Deus Spiritum Sanctum perseveranter petentibus : Sed precandi ardorem & perseverantiam ipse quoque per gratiam confert non omnibus & singulis, sed aliquibus tantum : quibus dat, quod jubet, & jubet quod vult. Et qui Spiritum S. petere olim gentiles potuerint, qui de eo nihil unquam audiverunt ? Expugnat igitur potius, quàm propugnat hoc argumentum, universalem & sufficientem gratiam. Hactenus argumenta sex pro universali sufficiente gratiâ.

Obfer-

Observandum, quando omnibus ad salutem sufficiens dari gratia dicitur, non hoc velle patronos ejus moderatores; quod immediate per hanc obtineri possit salus. vel etiam credi in Christum: *Sed quod hac gratia sit sufficiens ad obtinendam majorem, & hac rursus ad majorem, donec ad summum gradum per fidem ventum fuerit: quia sic inclinatum est, ut successive habenti detur, quo plus obtineat.* Sed quæ quæso illa gratia fuit sufficiens, quæ barbaris olim, extra omnium cultiorum populorum commercia & consortia constitutis, totoque orbe divisis, exempli gratiâ: *Americanis* ante 200. annos, qui in crassissima rerum divinarum & humanarum ignorantia, & bestiali securitate vixerunt, contigis? Ne externa quidem iis revelatio obtigit, de ratione salutis obtinendæ, quam humana invenire mens nequit: & quam divinæ gratiæ nomine olim commendare cœpit *Pelagius*: ut ne videretur solam magnificare naturam, & beneficia creationis. Reliqua illis fuit sola Dei per naturam patefactio, & lex inscripta, per quam ἀναπολόγητοι sunt facti. Cur verò per hunc imum gradum ad altiorem non ascenderunt? Non potuisse ipsos haud dices: Noluerunt igitur, qui velle potuerunt: & si fecissent quod potuerunt, amplior ipsis negata non fuisset gratia. Habuerunt ergo illam sive gratiam, sive naturam gratiæ nomine palliatam in suo arbitrio, tanquam Domino, non servo gratiæ: quæ *Semipelagianorum* & *Arminianorum* est sententia: quâ gratiæ nomine luditur, & reverâ priscum illud approbatur: *per naturam facienti, quod in se est, Deus non denegat gratiam*: quod à *Bellarmino* quoque repudiatum, de grat. & liber. arbit. l. 6. c. 6.

§. 31.

Quæris *an Dordracenæ Synodo approbata sit gratia universalis sufficiens.*

§. 32.

R. Nego: Approbavit Synodus judicium D. Molinæi, tanquam accuratissimum, & Confessioni Synodi consentaneum sess. 144. Circa finem illius judicii hæc disserta habetur D. Molinæi assertio: *Gratiam universalem datam omnibus hominibus, quæ vel mediâtè vel immediâtè sufficiat ad perveniendum ad salutem, nullam agnosco.*

EXERCITATIO CXVIII.

*Defenditur & vindicatur Orthodoxa doctrina de fide
justificante Electorum propria.*

§. 1.

Iustificantem & salvificam fidem Electorum esse propriam affirmat Theologia & quatuor argumentis probat.

Primum argumentum subministrant expressa scripturæ testimonia, Tit. 1. v. 1. Act. 13. v. 48. Joh. 10. v. 26.

Contra primum testimonium Tit. 1. v. 1. excipiunt (1.) *Multos interpretes fidem accipere pro doctrina, eamque dici Electorum, quia Electi eam profitentur**.

* ibid.
eb. 22.

R. 1. Ad multos provocant interpretes, sed nullos nominant. For-
san illi sunt interpretes, quibus ad eludendum hoc argumentum idonea
hæc visa est glossa: quæ solido fundamento non nititur.

2. Doctrinam, vel fidem, ideo dici electorum, quia electi eam pro-
fitentur, quàm quæso frigida est glossa? Annon & reprobi eam profiten-
tur, & fortè an plures reprobi, quàm electi? qui *multi vocati*, qui doctri-
nam profitentur, & Christiani volunt haberi, *pauci vero electi*. Sed non
urgent Animadversores hanc glossam.

§. 2.

Excipiunt igitur (2.) *se non negare fidem l. d. dici Electorum, sed non
tantum Electorum. Tunc, inquiunt, in Gymnasio Anhaltino ita doces conclu-
dere? Fides datur Electis: Ergo Electi tantum. Ergo reliqui, qui non sunt e-
lecti prorsus nullam habent fidem**.

* ibid.
th. cād.

R. 1. Cur fidem Electorum Apostolus diceret, si communis ea Ele-
ctis & reprobis esset, causa erat nulla. Notat hæc phrasis proprietatem
quandam: veluti cum dicimus hæreditatem esse filiorum, propriam filio-
rum eam esse significamus, & ab eo servos, qui non sunt filii, excludimus.
Ita præmia quando bene meritorum esse dicimus, eorum propria esse si-
gnificamus, & malè meritos excludimus. Nemo dixerit vitam hanc cadu-
cam, aut fidem historicam esse Electorum, quia utraque non-Electis quo-
que competit: cum illam cum bestiis omnibus, hanc etiam cum diabolis
communem habeant: Et huc quoque tendit paraphrasis Osiandri. *Missus
sum, inquit, à Christo, Mundi Salvatore, ut doceam fidem veram in Christum:
non illam, quam reprobi jactant sed quam habent electi, quot Deus ab æterno ad
perpe-*

perpetuam felicitatem percipiendam praeordinavit. Tendit huc quoque Lutherus, qui fidem salvificam, seu justificantem Electorum esse propriam docet, una cum Priscis Lutheranis, de quibus sub finem *Exercitationis* hujus.

2. In *Gymnasio Anhaltino* per annos 26. rectè meos docui discipulos concludere. Ductore & doctore Gerharðo mihi opus non fuit, ne dum discipulis ejus, quorum aliqui ducente & docente Gerharðo, multa ineptarum conclusionum specimina in hoc Collegio ediderunt, *Academia Salana*, & tam sublimibus, quos gerant, Spiritibus minus digna.

Inepta conclusio exprobrari mihi hoc loco non potuit, nisi in auxilium vocaretur calumnia. Itane ego concludo? *Fides datur electis. Ergo Electis tantum: Ergo reliqui, qui non sunt Electi, prorsus nullam habent fidem.* Cum Apostolo dico, *fidem esse Electorum*, ubi fidem intelligo justificantem: atqui aliud est, *fidem esse Electorum*, & *fidem dari Electis*. ut è similibus patet loquendi formulis, de quibus paulò antè. Sic electis quoque panem dari, rectè dixeris, panem verò Electorum esse, qui diceret, ad solos pertinere Electos diceret: quod falsum: Etiam si electis quoque datur: Multò minus hoc nunquam ego dixerim, eos, qui non sunt electi, nullam prorsus habere fidei: quia aliquam, illis quoque fidem ultro concedo.

Excipiunt (3.) Paulum, quando fidem ait Electorum Dei esse, non negare etiam aliis dari fidem (nèpe justificantem) sed καὶ ἐξ ὧν dicere Electorum esse: quia hi non tantum incipiunt credere, sed etiam in fide, ad finem vitae perseverant: adeoque fidem (justificantem) non ἀπὸ λῶς, sed ἀπὸ συνέστασις, hoc est, respectu perseverantiae solis Electis esse propriam.*

S. 3.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Concedunt igitur mihi Animadversores, phrasi, quâ dicitur *fides Electorum* esse, denotari quandam proprietatem: quod volui: adeoque falsò mihi affectam esse conclusionem aliam: & reliquam manere quaestionem, non an *fides Electorum* sit propria, sed quatenus eorum sit propria?

2. Fidem justificantem, secundum essentiam suam, de sententia Apostoli, Electis & reprobis communem esse, dici quoque electorum esse, tantum respectu adjunctae perseverantiae falsum est. Afferitur ab Apostolo proprietas ipsius fidei, non adjuncti tantum fidei, praesertim ejusmodi adjuncti, quod à fide separabile esse statuitur. Interim non nego ab Apostolo intelligi perseverantem fidem: quia à justificante fide perseverantia non separatur: ut suo loco videbimus: probat igitur hic Apostoli locus, quod volo, non obstante Animadversorum glossa.

Contra alterum testimonium, Act. 13. v. 48. praetendunt, quod th. 12.

praeten-

pratenderunt, ad cuius examen lectorem remitto : quia ταυτολογεῖν nolo.

§. 4.

Contra tertium testimonium Joh. 10. v. 26. Excipiunt causa mea id nihil prodesse: non enim reddi in verbis posterioribus causam, quare non credant, quia scilicet non sint electi, quibus solus Deus det fidem : Sed argumentari Christum ab effectu, & à posteriori ad causam & prius ideoque sub inferre; * pag. 598. eo quod non creditis, manifestum est, vos non esse ex ovibus meis.*
th. 23.

Per oves hoc loco intelligi Electos, adeoque Synonyma esse oves & Electos è textu manifestum est; Sunt enim oves, quas pastor Christus agnoscit. v. 27. quas Pater Filio dedit v. 29. quas nemo rapiet è manibus Patris ; ibid: quibus vitam æternam dat. v. 28. Quis neget Electos hos esse? Ipsi Animad- * ibid. versores concedunt Christum de electis loqui: * Idem & Osiander agnoscit in th. ead. paraphrasi: Mirum, inquit, non est, quod vocem meam non agnoscatis: qui enim non sunt ex ovibus Christi non amplectuntur Evangelium, etiam si clarissime predicetur: Oves autem mea vocem meam audiunt quare si scire vis an sis, ex ovibus Christi, non est opus ut in abyssum predestinationis divinae descendas, sed explora animum tuum an Christi Evangelio credas: hoc si in te deprehenderis, certo statuere debes, te esse ex ovibus Christi. En de sententia Osiandri, fides in failibile criterium est Electionis, adeoque Electorum propria: quæ & Lutheri, priscorumque Lutheranorum est sententia, ut mox ostendam: Si igitur à majoribus Minores non defecissent, veritatis vindicanda & πωρρονηείας evertenda, onere hæc possem sublevare. Est ergo Christi apud Johan. sententia : Vos Judæi non creditis : quia non estis ex Electis, seu ad vitam æternam predestinatis. Gerbardiana glossa si habenda fides, probatio petita est, ex electorum loco, adeoque Electio est effectus fidei : quod Pelagianum & monstruosum dogma supra est aversum, & à Luthero jam olim explosum : vide Exerc. 8. Ipsos animadversores assertionis, quod fides sit causa Electionis, & Electio effectus fidei, puduit: ut ibidem vidimus. Ante Pelagium dogma in Ecclesia fuit inauditum, de fide Electionis causa, & Electione effectu fidei.

Fluit ex Electione, tanquam fonte æterno salus nostra, & omnia ejus procuranda media: Inter quæ meritum Christi & fides præcipua. Frustra igitur rancidum Pelagii dogma ad evertendam Christi sententiam, & doctrinam assumitur.

At, inquiunt, loquitur Christus de Electis non absolute, (quales habetis vos, qui de gente Calvinii salutamini) sed ordinate cum determinatione fidei & perseverantia.

§. 5.

* ibid.
th. cād.

Rz. 1. *Absolute electi, qui opponantur ordinate electis, nulli sunt in Ecclesiis, nulli in scriptis nostris: affingit eos nobis calumnia eorum, qui de gente & nomine Lutheri salutantur; quam à nobis salutem exauditori nunquam essent, nisi ejus ipsimet authores essent, eaque impense, etiam contra Lutheri voluntatem delectarentur. Ordinate nobis sunt Electi, quicumque sunt electi: quia in electione & per electionem æternam constitutus est ordo inter finem, & media ad finem ordinata: ut nemo sit electus ad vitam, quin simul uno electionis actu ad media quoque sit electus & ordinatus. Quà de re sæpe & prolixè supra. Igitur fidei & perseverantiæ determinationem utraque damus manu, modò principium fidei & perseverantiæ agnoscat Electio, non Electionis fides, & perseverantia: quod planè absurdum est ὅτερον ὑπὸ τῷ πρώτῳ.*

2. *De gente Calvinii nos salutat gens illa, quæ à Luthero Lutherana appellari amat, etiam invito Luthero: ut supra vidimus. Nos etsi magnificimus Calvinum, à Christo tamen, non à Calvino appellari volumus, idque ex præscripto Apostolico, 1 Cor. 1. v. 12. 13.*

Erasmi, quem hoc loco adducunt, autoritate non stamus: testis est in hac controversia suspectus, à Luthero jam pridem repudiatus: Etsi τὰ παρὰ φησὶν verba sententiæ nostræ faciliè conciliari possunt. Hactenus primum Theologiæ argumentum vindicatum.

Alterum est: Soli electi justificantur & glorificantur: Ergo soli fide donantur: ratio conseq. quia qui fide donantur, ii soli justificantur, ii quoque glorificantur: Rom. 8. v. 36.

§. 6.

*Excipiunt (1.) Falsum esse solos absolute electos (quales habent parvarum Calvinisticarum tabula) justificari: nam & reprobos quosdam ad tempus salvificè credere, adeoque justificari. Veram igitur hanc esse propositionem: Soli credentes justificantur: Atqui non tantum Electi sed etiam quidam reprobi sunt credentes.**

* ibid.
th: 24.

Rz. 1. *Non crepant nisi Electionem absolutam, quam Orthodoxi non opponunt ordinate, sed tantum hypothetica & Pelagiana, quam in prævisione ordine antecedit fides, adeoque salus inchoata: cuiusmodi Electio est Frustranea & absurda, tantum abest ut in Scriptura sit fundata.*

f 2

2. Col-

2. Collectio nostra ex loco Apostolico firmissima est, & adversus omnes vel inferorum machinas invicta : Omnes justificati glorificantur : nulli reprobis glorificantur : nulli igitur reprobis justificantur : Et per consequens justificatio Electorum est propria , adeoque & ipsa fides justificans : *Propositio Pauli est ; Quos justificavit, eos etiam glorificavit. Assumptionem concedunt Lutherani. Conclusionem, opinor, non negabunt.* Falsum igitur reprobos quoque ad tempus salvificè credere & justificari : Unde propositio : *Soli credentes justificantur, salvificè, inquam, credentes.* Quod verò subsumitur : Non tantum Electi sed etiam quidam Reprobi, salvificè credunt falsum est, & Apostolo in faciem contradicit. 3. *Parcarum tabulas Calvinisticas, tanquam calumniam, & blasphemiam, Gerharδο & dicaculo ejus discipulo remitto.*

§. 7. Excipiunt (2.) *Sicut non de quibusvis vocatis verum est, quod justificentur : Ita non de quibusvis justificatis verum esse, quod glorificentur : in multis enim contrarium fieri posse, Scripturam probare : Sed tantum de Electis justificatis, predestinatis : hoc est, de iis qui juxta propositum Dei sunt vocati, quos præscivit & predestinavit : tandem igitur glorificari justificatos electos, id est, finaliter credentes.**

* ibid.
th. ead.

R. 1. Si vocationem intelligas, de qua Christus, *multi vocati, pauci electi*, verissimum est, non omnes vocatos justificari : Sin eam, de qua Paulus hoc loco, falsum est, non omnes vocatos justificari : Siquidem in faciem Paulo contradicit, dicenti : *Quos vocavit, eos etiam justificavit* : videantur quæ supra in hunc locum sunt dicta.

2. Qui dicit aliquos justificatos non glorificari, iterum in faciem contradicit Paulo dicenti : *Quos justificavit, eos etiam glorificavit* : probare Scripturam in multis justificatis contrarium fieri, tum demum crediderint, cum probatum fuerit, Paulum reliquæ scripturæ, vel reliquam scripturam Paulo contradicere. Unam tantum justificationem agnoscit Paulus, nempe eam, quæ ex fide est, huius perpetuum consequens docere esse glorificationem, antecedens Electionem : neutra reprobos attingit.

3. Propositum Dei, secundum quod nos vocat, est æternum Dei decretum. *Osiandro* etiam interprete : *πρόβωσις* quam prædestinationi præmittit Apostolus, non est Pelagiana fidei prævisio, sed benevolus Dei erga eligendos affectus, unde fluxit prædestinatio ad vitam. Sic

Osiand-

Osiander in paraph: Quos præscuravit, hoc est, quos etiam antè, quam nascerentur, pro immensa & aeterna sua sapientia prævividit, qui ipsi ex gratia placent, ut fiant heredes regni cœlestis. Nihil novit hic Doctor de prævisione, fidei & justificationis electionem, ratione ordinis, in intuitu divino, antecedentis. Neque novit Paulus justificados nisi finaliter credentes, uti nec alii glorificantur. Unde Osiander ibidem: Qui sunt vocati & justificati, confidant se esse eorum numero, quos Deus ab aeterno prædestinavit. Quæ hæc foret consequentiæ ratio, quæ consolatio, quæ gloriæ certificatio, nisi omnes justificati essent prædestinati, nisi omnes justificati ad finem usque perseverarent & glorificarentur.

Tertium argumentum: Soli Electi sunt membra Christi: Ergo soli Electi donantur fide justificante. Ratio conseq. Quia Christi membra sunt, quicumque verâ & justificante fide sunt præditi. Anteced. prob. Quia solos electos prædestinavit Deus, quos adoptaret in filios &c. Ephes. 1. v. 5. §. 8.

*Achillea, exclamant panoplia! sub qua latitans victoriam, & lemniscatam palmam sibi certò promittit. Sed adipiscetur ad calendas Græcas.** * ibid.

R. Lepida capita, quæ tam liberaliter joculari norunt! Calendæ illæ Græcæ jam dudum præterierunt. Non Achillis, sed Spiritus Dei panopliâ freti ~~træque~~ adversariorum, & errores circa fidem salvificam confecimus, à Deo expectantes non lemniscatam palmam, sed coronam vitæ. Apocal. 2. v. 10. Justitiæ coronâ 2. Timoth. 4. v. 8. th. 25.

Sed excipiunt: Omnes & singulos verè credentes, in quantum & quamdiu credunt, esse filios Dei adoptivos, Joh. 1. v. 12. Gal. 3. v. 26. atque membra Christi adeoque & reprobos, quamdiu credunt.* §. 9.

* pag. 599.
th. cad.

R. I. Reprobos, hoc est, irrevocabili sententia ab æterno ad mortem & ignominiam æternam destinatos, aliquando adoptari in filios Dei, & actu dilectos esse Dei filios, æternæ felicitatis & gloriæ candidatos, portentose falsum est. Est enim *viobis* effectus seu consequens Electionis, Eph. 1. v. 5 prædestinavit nos, quos adoptaret in filios: extra prædestinationem ad vitam nulla est adoptatio in specie sic dicta: Atqui reprobi ad vitam nunquam sunt prædestinati. Deinde, qui actu sunt adoptati in filios Dei, eos novit Deus notitiâ amoris & benevolentiae specialis: Atqui reprobos Deus nunquam novit notitiâ amoris & benevolentiae specialis, Matth. 7. v. 23. Præterea, pro adoptatis Dei filiis Christus servator intercedit, ut à

malo servantur Joh. 17. v. 11. 15. 20. Pro mundo reproborum Christus non intercedit, ut a malo servantur, Joh. 17. v. 9. Ergo reprobi nunquam sunt adoptati Dei filii. *Quod Christus non pro mundo sed solum pro Electis credentibus rogat, horrendum auditu est: Nam & propter hanc causam mundus quotidie in extrema facinora, in mortem &c. ruit, Brentij sunt verba in hunc locum. Osiander in hunc locum: Pro Apostolis & aliis fidelibus meis oro, quibus dediisti, ut in me credant: hi à te ad vitam æternam creati & mihi donati sunt. Adhædo: Filij Dei & genuina Christi membra obsignantur Spiritu Sancto, qui est arrhabo hereditatis ipsorum, dum in libertatem vindicentur, ad laudem gloriæ ipsius: Eph. 1. v. 14. Ad reprobi non obsignantur Spiritu Dei, arrhabone hereditatis æternæ, dum in libertatem vindicentur ad laudem &c. Ergo. Denique si etiam reprobi sunt aliquando adoptati filii Dei, sequitur ex fide & sensu adoptionis non haberi certitudinem electionis. At consequens falsum, etiam priscis Lutheranis testibus, qui fidem Electorum esse propriam confitentur, & ex ea Electionis certitudinem deducunt: absque qua nulla est. Osiandrum supra laudavi in Joh. 10. v. 26. Idem in Eph. 1. v. 4. Neque nos electionem nostram scrutemur in occulto Dei consilio, sed respiciamus in Christum pro nobis crucifixum. Si in hunc verè crediderimus, electi & salvus sumus.*

2. Omnes igitur justificante & salvifica fide præditos concedo, esse adoptatos Dei filios: Cumque inter adoptatos Dei filios nunquam sint reprobi, utique & inter fideles nunquam erunt. Ipsi Animadversores diffidunt suæ glossæ, quando scribunt *Electos magis verè esse adoptatos Dei filios: fatentur igitur reprobos minus verè, hoc est, falsò dici adoptatos Dei filios*

* ibid. * veritas in se non admittit gradus.

th. ead.

lin. 2.

§. 10.

Quartum argumentum: Si vera & salvifica fides esset communis Electis cum reprobis, certæ electionis & æternæ salutis criteria essent nulla: Atqui absurdum consequens: Ergo.

Excipiunt, me desumpsisse hoc argumentum ex Vorstio: Sufficere ad id, quæ dicta sunt diss. 2. th. 80. 81. Fidem propriè loquendo non esse effectum Electionis.*

* ibid.

th. ead.

R. En quam fidenter pronunciant hi homines me desumpsisse argumentum ex Vorstio! Sed falluntur augurio. Tu noveris, Lector, me, dum argumentum illud scriberem, de Vorstio ne cogitasse quidem, & in tota

Theo-

Theologia concinnandâ, quantum sciam, nunquam Vorstii usum operâ. Agnosce igitur iudicii præcipitantiam atque temeritatem.

2. Inviçtum est hoc argumentum, quod nunquam enervabunt Adversarii, salvis suis hypothetibus. Disput. 2. th. 80. 81. In solutione defecerunt, ut & alibi: Agnoscunt certitudinem *hypotheticam*, quæ nulla est certitudo, præsertim qua tranquillari animus possit: non major certitudo, quam si dicam, certum esse, *Gerhardum Pontificem Romanum* futurum, si consentientibus *Cardinalium* suffragiis, fuerit electus, & in electionem consenserit. Non potestis esse certi, nisi de conditione fueritis certi, cuius nullam habetis certitudinem, quantisper fidem justificantem Electis cum reprobis communem esse creditis, & totalem finalemque ejus in plurimis jacturam adstruitis. Exaudiat hoc Christi Ecclesia: Nemo *Lutheranus* de salute sua & electione ad vitam æternam ordinariè certus esse potest, quantisper credit fidem salvificam, iustificationem & sanctificationem, esse dona & bona electis cum reprobis communia.

3. Fidem ex Electione fluere supra demonstravi: contrarium nusquam demonstraverunt Animadversores, nec unquam demonstrabunt.

Quod sæpe hæctenus promisi, tandem præstandum est: Dixi secundum §. II. *Lutherum* & *priscos Lutheranos*, fidem justificantem & justificationem esse Electorum propriam, nulli communem reprobo: probo id sequentibus documentis:

Lutherus de servo Arbitrio pag. 55. 56. Objicienti *Erasmio*: Quis credet à Deo se amari. Respondet: Nullus hominum credet neque poterit: electi vero credent: ceteri non credentes peribunt indignantes & blasphemantes. Et pag. 57. propter electos ista vulgantur, ut isto modo humiliati & in nihilum redacti salvi fiant: ceteri (nempe qui non sunt electi sed reprobi) resistunt humiliationi huic, imo damnant doceri hanc desperationem sui: aliquid vel modiculum sibi relinquunt volunt, quod possint. Hi occulte manent superbi, & gratia DEI adversarii.

Idem Dom. 6 Epip. pag. 9. f. 2. Der Christliche Glaube vnd das Christliche Leben / stehet in dem einigen Wörtelein / Offenbaren von Gott / dann wo es nicht vorhanden ist / da wird kein Herz nimmermehr gewahr dieses Geheimniß / daß da verborgen ist von der Welt hero. Nun offenbaret es GOTT allein seinen von ewigkeit Auserwehlten Heiligen / denen ers will kundt gethan haben:

haben: sonst wird es wohl für jederman verborgen / vnd ein recht Geheimnus bleiben.

Idem Tom. 2. pag. 181. f. 2. Wann es niemand offenbahren vnd predigen läßt / dann er: als kan auch niemand dieselbe Offenbarung verstehen / oder annehmen / dann die so ihm gegeben sind.

Urbanus Reginus in concione de fructu pass. habitâ Augustæ An. 26. Es werden nicht alle an Christum glauben / sondern allein die außgewählten.

Ibid: Der Glaube vnd die Frucht der Erlösung stehet allein den außgewählten zu.

Simon Pauli, part. alt. Method. pag. 231. Electos Deus gratuita benignitate & misericordiâ vocat per Evangelii prædicationem, vocatos ad credendum convertit, conversos justificat, justificatos glorificat & vitâ eternâ donat. Reliquos verò omnes, occulto quidem, sed iustissimo suo iudicio, non eligit, non vocat, non ad credendum convertit, non justificat &c. sed sinit eos errare, labi, hallucinari. &c.

Heshusius in epist. ad Rom. fol. 28. f. 2. Non est liberi arbitrij virtus vel facultas ipsa apprehensio promissionis, seu, vera in Iesum Christum fides: sed est purum & merum donum Dei, quod Deus ex immensâ bonitate, per verbum & Spiritum S. confert in eos, quos ab eterno ad cœlestis vitæ consortium prædestinavit: aliis hoc peculiare donum non largitur.

Antonius Corvinus, Dom. sept. A. 36. Wer von Gott nicht versehen ist / kan diese Lehr nicht hören. Item hier hören wir daß allein die Außgewählten durch Christum gerecht vnd herzlich gemacht werden.

Heerbrand, In disp. de prædest. A 69. Quod multi deficiunt, qui fidem habuisse scribuntur, sciendum est eos temporaneam tantum habuisse fidem, absque verâ animi regeneratione.

Item: Sententia Christi de iis, qui cum gaudio verbum Dei accipiunt, & ad tempus credunt, loquuntur de iis, qui habent aliquem gustum & intellectum verbi Dei, ac gratulantur sibi veriore cognitione &c. Sed hi nunquam arrhabonem Spiritus S. quo soli verè electi obsignantur, acceperunt &c.

Brentius in Matth. c. 20. p. 641. Manifestum jam est, eum esse ab eterno electum, & ad cœleste regnum ordinatum, qui Christum fide sua complectitur.

Idem in Ioh pag. 84. Si in Christo te per fidem inveneris, scito te esse prædestinatum: & pag. 107. Quot si te per fidem in Christo inveneris, invenis, & te per Deum esse electum & prædestinatum: & 244. Nullum hoc esset actionis documentum, si Electorum propria fides non esset.

Osiandrum in eandem sententiam paulò antè allegavi.

Vides

Vides amice lector, quàm à *Luthero* & priscis *Lutheranis* defecerint recentes. Vides etiam non ratiunculis, uti per contemptum eas appellant A. sed rationibus evidentibus Orthodoxam me adstruxisse sententiam. Cūque Doctores hi fidem justificantem pro certo habeant Electionis documento, nunquam penitus eam amitti supponunt: Nam si penitus amitti crederent, pro electionis documento infallibili habere non possent: Qui enim ad finem usque non perseverant, electi non sunt. Unde recentium *Lutheranorum* nemo, ante ultimum vitæ halitum, de electione sui & salute futurâ, certus esse potest, per hypotheses recentes: quod iterum inculco. Non enim eadem scribere & inculcare vobis me piget, quia tutum vobis est; cave *ἐποχὴν scepticam & Pontificiam*.

Pro erronea & falsa *Lutheranorum* sententia Theologia adduxit, & solvit duo argumenta, quæ propugnacula & fundamenta appellant nostri disputatores. §. 12.

Prius ex Matth. 13. v. 20. petitum huiusmodi est; *Reprobi nonnulli verbum accipiunt cum gaudio, & ad tempus credunt & in tentationibus à fide recedunt: Matth. 13 v. 20. Ergo reprobis quoque nonnullis datur fides salvifica.*

Theologia negat consequentiam: rationem negationis reddit; quia fides, quâ ad tempus tantum creditur, & à qua in tentationibus receditur, non est justificans & salvifica fides.

Excipiunt; se contrarium evicisse animadversione primâ: temporarios, qui recedunt à fide, habuisse fidem: & d. l. non negari habuisse fidem, cum dicantur verbum Dei cum gaudio suscipere: sed radicem, hoc est, durationem & perseverantiam: durationem verò non pertinere ad essentiam rei.*

* ibid.
th. 26.

& 1. Animadversione primâ nihil evictum esse, docet Exercitatio in animadversionem.

2. Temporarii, qui recedunt à fide, habuerunt fidem, sed eam, à qua defecerunt, hoc est, temporariam, non justificantem.

3. Suscipere verbum cum gaudio aliquali necessariò non arguit fidem justificantem: ut ex *Heerbrando* paulò antè ostendi, & ex *Theophilact. Exerc. 116. §. 13.* in fine: fluere etiam ex erroribus & falsis imaginationibus possunt gaudia: veluti ex imaginatione oralis manducationis.

4. Perseverantia finalis etiam si fidei salvificæ & justificantis essentiam non constituit: tamen ab ea est inseparabilis, eamque perpetuò consequitur. Etsi nec sola ea nec principaliter differentiam fidei justificantis constituit: ex aliis eam & principalioribus proprietatibus supra descripsimus.

S. 113.

*Alterum argumentum: Quidam reprobi sunt renati & Christo implanta-
ti: Ergo quidam reprobi sunt fide salvificā donati. Antecedens prob. Rom.
II. V. 20.*

Theologia antecedens negat: ad probat: respondet, si, qui per infideli-
tatem dicuntur excisi ex arbore vitæ, fuerunt reprobi, non fuisse eos verè &
per fidem salvificam Christo inritos: sed tantum per externam fidei profes-
sionem: dici igitur excidi, quando propter infidelitatem & hypocrisin ab
Ecclesiæ societate rejiciuntur: idque judæis olim accidisse.

Animadverfores exclamant: O bone Christe, quid tandem certi habebi-
mus in tota scriptura si omnia sic liceat contra expressam literam & sensum Spi-
ritus S. pervertere, more Luciani ridere, & Spiritui S. in faciem exspuere, ho-

* ibid. minesque incautos turpiter ludificari.*

th: 27.

R. Bona verba, quæso! Clamores vestri nos non movent. Non illic d-
Spiritus S. mentem pervertit, more Luciani ridet, Spiritui S. in faciem ex-
spuit & homines incautos turpiter ludificatur, qui convenientem diavoli
quærit, quando litera eam requirit & necessitas urget, qui falsas & ab'ur-
das vestras glossas repudiat: Anne Lutherum & majores vestros crucifige-
tis, qui fidem salvificam docent Electorum esse propriam, negantque Ele-
ctos excidi posse? Respondere illi aliter non possunt, adeo que vestris petun-
tur calcibus vestri que damnantur suffragiis. Nempe Lutherus & γνήσιοι,
ejus discipuli mentem Spiritus S. pervertunt, more Luciani rident, Spiritui S.
in faciem exspuunt & homines incautos turpiter ludificantur. Satis pro impe-
rio! Sed exceptiones audiamus.

S. 14.

Excipiunt (1.) Quicumque Christo, ut arbori vita fuerunt implantati,
per veram fidem fuisse implantatos: quia non inserimur viti cœlesti, tanquam
palmites nisi verâ fide. Illos igitur, qui exciduntur, fuisse per veram fidem im-
plantatos.*

* pag. 600
th. ead.

R. 1. Gemina est in Christum ejusque corpus implantatio, una ex-
terna eorum, qui doctrinam Christi amplectuntur & fidem profitentur, a-
deoque visibilis Ecclesiæ sunt cives & membra, sui que capitis & corporis
privilegiis gaudent externis: Altera interna eorum, qui præter doctrinam
& fidei professionem, veræ & salvificæ fidei, atque regenerationis
bonum verè possident, adeoque invisibilis Ecclesiæ cives & membra sunt,
sui que capitis & corporis ejus privilegiis gaudent internis. Illi ex judicio
fallibili charitatis pro verè fidelibus & regenitis habentur; quamvis multi
ex iis hypocritæ & ὑποκριταί sint, adeoque per fidem Christo capiti internè nō
sint implantati: Hi, secundum notitiam Dei infallibilem, verè fideles & rege-
niti

niti sunt: Geminæ huic implantationi *excisio* opponitur gemina: quarum illa est ejectio ex cœtu visibilis Ecclesiæ, per quam pro civibus & membris ejus non amplius habentur, neque privilegiis gaudent & prærogativis externis, quibus olim gaudebant. *Hæc*, exclusio & ejectio ex cœtu Ecclesiæ invisibilis, per quam secundum notitiam Dei, non sunt amplius hæredes & possessores bonorum Spiritualium, qui ante erant: *Prior excisio* datur, quando nempe, qui doctrinam Ecclesiæ & fidem salvificam profitebantur & pro *γνώσις*, ex judicio charitatis, habebantur, impietatem & infidelitatem suam quam antè presserant, palam præ se ferunt & quasi in fronte scriptam circumferunt: de qua *Paulus* in allegato loco loquitur. *Posterior* non datur, quamvis ut oppositum *internæ* implantationis possit concipi: non datur, inquam, quia hoc modo nulli Christo inseruntur nisi electi: ut supra probavimus, & quia interna atque Spiritualia bona per Dei Spiritum, tanquam arrhabonem, semel ob signata, nunquam auferuntur: ut è sequentibus patebit: Quæ causa, quod præsei *Lutherani* cum *Luthero* fidem veram & salvificam pro infallibili electionis criterio habeant quod nullum esset si bona illa electis & reprobis communia essent, & in aliquib. totaliter & finaliter excideret.

2. Redit verò dici aliquos *excidi*, qui internè & per veram atq; justificationem fidem Christo nunquam fuere insiti, sed per externam duntaxat professionem, è qua æstimati pro vivis Christi membris sunt habiti, quamvis non essent, ipse Christus docet Joh 15. v. 1. 2. Ubi palmites sibi insitos distinguit in *steriles* & *fecundos*. Atqui steriles non sunt verè fideles & regenerati: quia viva fides nunquam est à fructibus abjuncta: dicuntur ibidem steriles tolli seu excidi. Nec *ἐμφασις* Græcarum vocum in Apostoli dicto occurrentium, nec præpositio *in* contrarium probat.

Excipiunt (2.) *Infidelitatem esse contrariam fidei: quicunque ergo per infidelitatem ex arbore vitæ exciduntur & defringuntur in illis amissam esse veram fidem: dici verò Iudeos per incredulitatem excisos: veram hæc intelligi fidem, per quam gentes sunt consecutæ justitiam.* *

S. 15.
* ibid.
th. cād.

R. I. Per *infidelitatem manifestam*, quam ante occultaverant & sic latitabant, adeoque externè implantati erant corpori Ecclesiæ visibilis, excis tandem sunt, ut ne ad externæ quidem Ecclesiæ jura atque prærogativas aditus ipsis pateat, quantisper infidelitatem manifestè præ se ferunt, & ne externa quidem professione Messiam amplectuntur: fuerunt igitur palmites steriles in Ecclesia, Christi corpore, & propterea *excisi*: ut modo ex *Joanne* ostendimus.

2. Infideles dicuntur etiam qui fide in Christum præditi nunquam

fuerunt & de Christo nihil unquam audiverunt vel audire potuerunt : in quibus infidelitas potius negatio , quam privatio fidei; nisi privationem appellare libeat respectu imaginis divinæ in Adamo amissæ.

3. Gentes consecutæ sunt justitiam per fidem justificantem , quam olim reprobi Judæi profitebantur & jactabant , sed verè nunquam habuerant: unde propter manifestam infidelitatem & impietatem tandem rejecti sunt, ut etiam haberi populus Dei desierint.

§. 16.

* ibid.

th. ead.

Excipiunt (3.) *De me omne addere, illos propter hypocrisin fuisse rejectos:*

*Apostolum vero asserere, illos propter infidelitatem rejectos.**

R. Egregia verò animadversio! Quid est hypocritica fides, nisi occulta infidelitas?

§. 17.

* ibid.

th. ead.

Excipiunt (4.) *Si quis ita potest excidere, ut non amplius sit membrum*

*Ecclesiæ, multo magis, ut non sit amplius in gratia & salute.**

R. Hypocritæ & *ὑποκριται* ita excidunt, ut non amplius sint membra Ecclesiæ visibilis, quamvis actu nunquam in salute fuerint, nisi ex judicio charitatis, nunquam membra Ecclesiæ invisibilis. Verba, quæ in Theologia notatu digna censeui, non abeunt in fenum: Sed ignis huius *Salami* examen fortiter sustinent.

EXERCITATIO CXIX.

*Defenditur & vindicatur Orthodoxa Theologia
doctrina de fide Infantum.*

§. 1.

D

E fide Infantum agit Theologia pag. 450. 451. Ubi primum diversa Theologorum judicia, tanquam in re abstrusa & difficili recenset Theologia: deinde propriam explicat, fidemque Infantum adstruit, & tandem in speciem pugnantes Orthodoxorum sententias conciliat.

* ibid.

th. 28.

Animadversores ajunt, *me Euripi instar, huc illuc fluctuare.**

R. Non fluctuat, qui varias aliorum opiniones recenset, suam explicat & alios sibi conciliat: quod facio: etsi non diffiteor, modum fidei infantilis explicare rem esse arduam & scrupulis plenam: quæ causa quoque variarum interpretationum, quæ in Theologorum scriptis occurrunt: De rei difficultate

cultate & obscuritate mihi assentitur *Chemn.* in Concil. Trident. de Bapt. pag. 48.

Ajunt nonnullos simpliciter omnem infantibus fidem denegare, eamq; adul-
torum esse propriam contendere, & in horum numero esse *Vitackerum, Cingli-
um, Piscatorem, Hungaros, Bezam, Senatus Sacramentarii Dictatorem.* * § 2.
* ibid.
th. ead.

R. Sententiam eorum, qui fidem infantibus denegant, explicui Ex-
ercit 86. sæpius enim hæc in *Salano Collegio* recurrit acculatio. Nempe qui
fidem infantibus denegant, fidem *κατ' ἐξοχήν* ita dictam, qualis est adulto-
rum, omnibus suis explicatam partibus, notitiâ actuali, & applicatione a-
ctuali, intelligunt: qualem infantibus tribui non posse ipsa dictat ætatis istius
ratio, quæ explicatum rationis usum nullum habet. Ita *Augustinum* quoque
sentire, Exercitatione laudatâ Ostendi. Explicatæ illius & adultæ fidei in-
fantum, ante institutionem, in annis discretionis, usum rationis habenti-
bus, in nullo mortalium ullum unquam vestigium & indicium est observa-
tum: nemo recordatur, nemo scit adুক্তior jam, in infantia prima se myste-
riorum fidei habuisse notitiam, omnibus credendis se actu assensisse, & actu
secundo servatori adhæsisse. Ita inter alios *Lutheranos*, judicat quoque *Jo-
hannes Hülsemannus* Theolog. D. & P. Wittenb. in *Diatribæ Scholast.* de
auxiliis gratiæ, disp. i. c. i. th. ii. verba ipsius sunt: *Infantes non propriè, & vi
vocabuli ita dicendo, cōvertuntur: nec modi conversionis ordinarii, propter in-
eptitudinem facultatum animæ capaces sunt: quippe qui consistit in evidenti re-
formatione intellectus, voluntatis & appetituum, eaque quoad conceptus in men-
te formatos, maximam partem indelebili, quale in infantibus adolescentibus ni-
hil deprehenditur.* Ita planè & nos sentimus. Ita ante *Hülsemannum Chemnit.*
in Concil. Trident. tom. 2. pag. 50. Ita *Heshusius* in Exam. loco. 19. resp. ad A-
nabapt. Object. i. Non intelligimus, inquit, quomodo Deus fidem in infantibus
accendat, cum nondum ratione utantur, neque institui possint: Interim ut Lu-
therani, ita & omnes nostri ulterò concedunt, Spiritum, S. etiam in infanti-
bus suum peragere opus pro ipsorum modulo: quod disertè docet *Beza*
(non *Senatus Sacramentarii Dictator* magis, quam *Senatus Ubiquitistici &
oralis manducationis, Gerhardus*, qui dicaculi & nasutuli sui Respondentis
vellem castigasset vitulinam lasciviam, & caninam facundiam) in con-
f. §. p. 63 2. Resp. ad act. Colloq. pag. 102. Et consequ. videatur & *Zwingli*
Tom. 2. fol. 68. 92. neque dissentiant reliqui. Non igitur *Beza* urgent, vel
alios, allegata loca, Heb. ii. v. 6. Matth. 19. v. 14. Marc. 10. v. 14. Luc. 18. v. 16. E-
quibus ut maximè inferas, infantes habere veram fidem: nunquam evinces
habere adultam fidem: quam habere eos negant *Beza, Piscator &c.* & cum

iis nos omnes : quibus & *Lutheranos* assentiri unà cum *Augustino* jam ante ostendi, & porro ostendam.

§. 3. Addunt Animadverlores, *Vendelinum* se agglomerare iis, qui fidem aliquam infantibus tribuunt : variare tamen illos inter se : alios habituales, non actualem : alios semen vel radicem : alios in actu primo, non in secundo, in semine, non in messe : alios in inclinatione.

* pag. 60r. th. 29. 30. R. Varietatem vocabulorum rei peperit difficultas & obscuritas : interim aliquam infantibus fidem tribuunt, quam, ut ab adultorum discernant fide, alii *habituales*, alii *semen*, alii *radicem* fidei &c. nominant : arridet aliis *inclinatio*, quam mihi non displicere fateor ; vocabula diversa rem eandem abstrusam exprimentia ἀθεολογως exagitat, & tantum remotam fidei potentiam ab Orthodoxis admitti satis impudenter affirmat *Graverus* in absurd. pag. 201. 202. 203. 204. 205. &c.

Neque quisquam nostrum facile repudiaverit illam *Polani* definitionem, Syntag. l. 9. c. 6. *Fides salvifica in infantibus est virtus in cordibus infantium ad vitam aeternam electorum, absque externo ministerio verbi Dei creata immediate à Spiritu S. qui pro ipsorum captu & modulo motus & inclinationes Deo placentes in iis excitat, & si adultam aetatem attigerint, paulatim fidem in eis auget & confirmat, ut non tantum habitu, sed etiam deinceps actu credant.* Neque verò *Lutherani* hanc eodem se modo explicant. Paucissimi, ut opinor, eandem fidei adultæ & infantis rationem agnoscunt. Expresse contradicet *Hulsemannus* ut & *Chemnitius* qui locorum Theolog. quoque part. 3. pag. 159. Anabaptistis objicientibus : *Baptismum infantibus non prodesse, cum non intelligant verbum, & ceremonia sine fide accipientis sit otiosa.* Respondet : *verissimum est in omnibus adultis requiri poenitentiam & fidem. Sed de infantibus hoc satis est tenere: Spiritus S. per Baptismum eis datur, qui efficit in iis novos motus, novas inclinationes ad Deum, pro ipsorum modo.* Hisce & *Polanus* in sua definitione verbis est usus.

Eadem nostrum & aliorum est sententia. *Brentius* in Catechismo majori fidem distinguit in *absconditam* & *revelatam*, illam infantibus, hanc adultis tribuit : nos facile assentimur, qui infantes in adultos non transformandos judicamus.

Comparisonem inter *Iovem* eundem varias induentem formas, ut varias circumveniat virgines, & *Calvinianos* idem aliis atque aliis verbis efferentes &c. ad *Salana* remitto balnea. Sententiam nostram captui & modulo infantum, saniorumque *Lutheranorum* declarationi conformem modò exposui.

Pergentes sequamur. *Protestantur, est reliquorum Calvinianorum rondo,*

chos non morari, ex superabundanti tamen dicere, distinctionem inter fidem habitualem & actualem Scriptura & Spiritui S. prorsus ignotam esse. Allegant consensum Ravenspergeri in florileg. pag. 169. dissidium domesticum exagitant: Exemplis distinctionem impugnant, Graveri facundiam imitati in absurd. 202. Perinde est, ac si diceretur: Infantes vivunt, sed non actu: Electi salvantur, sed non actu: Calvinus cum suis affectus candidè agit, sed non actu: Calvinista salvantur, sed non actu: Infans in cunis jacens est Doctor Theologia, sed potentia tantum.*

R. 1. Distinctio fidei in actualem & habitualem non nisi ἀπὸ αὐτῆς negari potest. Constat inter omnes, fidem non minus esse habitum, quam virtutes alias morales & intellectuales: quæ inter virtutes Christianas facile princeps est: Constat ex habitu profluere actiones, vel habitum se exercere per actiones; quævis non ἀδιαλείπτως: Sic exempli gratia, non singulis momentis exercemus virtutum singularum habitus, sed modo huius, modo illius, ut fert occasio. In dormientibus plerumque omnes quiescunt actiones virtutum, quiescente hominis intellectu & voluntate: quamvis interim ipsi habitus suis firmiter inhæreant subjectis. Idem fidei quoque accidit: quam hominis mens & voluntas modo libera exercet, actionibus ex ea fluentibus, modò impedita non exercet, vel aliis occupata actionibus vel ab omnib. quiescens. Ut igitur quævis virtus moralis & intellectualis per intervalla actu exercetur vel non exercetur, indeque in actualē & habituale distinguatur, ita & fides. Unde fideles dormientes & per impedimentum somni actiones fidei suspendentes & intermittentes non accensemus infidelibus, ut nec doctores dormientes, nihilque meditantes, loquentes, scribentes, rudibus asellis. Nisi fallor, & Salanum hoc Collegium suis gaudet actionum, & quietis vicibus: nisi fortè perfectionis metam jam attigit, & amplius non dormit. In habituali fide omninò acquiescit Graverus, quamvis Orthodoxis iniquissimus homo: in absurd. pag. 202. Si de potentia proxima, quæ nihil aliud est, quam ipse actus primus, vel interdum actus cum potetia, quæ minus propriè potentia dicitur, loquerentur Calviniani, (sic quis in somno scientia præditus dicitur, etiam si tum actu secundo non sciat: Philosophus est actus primo & δυνάμει, licet actu non philosophetur) & sentirent infantes ita δυνάμει esse fide præditos, ut illos habitu fidei verè imbui, atque sic ipsam fidem actu primo in cor illorum per Spiritum S. inscribi concederent, & fidem illam parvulorum actu existere & quiddam positivam esse crederent, controversia esset sublata. &c. Ego ex amore & desiderio pacis Ecclesiasticæ hæc omnia facilè concedo de Electis, qui in infantia decedunt.

2. Qui, quæso, Spiritui S. ignota sit hæc distinctio, cum ipse Dei Spiritus ita hominem formet, ut eodem tempore agere semper eadem non possit:

* pag. 602.
th 31.

possit: A dormiente eadem non requirit, quæ à vigilante, neque ab infante aut mente capto eadem, quæ ab adulto & sano: Quod & ipsum scripturæ, quæ vox est Spiritus Dei, ignotum esse nequit, quando infantum recentium & adultorum eandem non esse rationem, non easdē actiones, passim docet.

3. *Ravenspergerus* si nostræ contradicit sententiæ, æquo feret animo, si auctoritate ejus veritatē premi non patiamur: Et de fide quidem potentiāli facile assentiri ipsi possemus: Ut enim sequentia docent, fidem potentiālem non intelligit eam, quæ est in habitu & potentia ad actionem, sed quæ est in potentia ad habitum, hoc est, in potentia remota, quæ & primum & secundum actum excludit: Unde ait, non queri, *an infantes, ubi adoleverint, habituri sint, vel habere possint fidem, sed an, dum sunt infantes habeant?* Quod verò idem quoque improbat distinctionē in actus primi & secundi si sem, aut terminis, cōtra scholarum morē, est abusus, aut assensum à nobis minimè impetrat. Fides actus primi est habitus, actus secundi, actio ex habitu. Quæstio est, *an infantes, dum sunt infantes, actus secundos fidei, actualem notitiam, actualem assensionem &c. exerceant?* veluti ab adultis eos exerceri novimus.

4. Dissidia domestica quod attinet, colant Animadversores nostri, foris *culices* & domi deglutiunt *elephantos*. Esse nos in statu imperfectionis, & in *μῆγας* tantum cognoscere, non diffitemur.

5. Exempla, quæ subjiciunt, inepta sunt & merè cavillatoria: distinguant inter potentiam remotam, quæ ipsum etiam excludit habitum, actumque primum, & potentiam proximam, quæ actioni tantum seu actui secundo opponitur: quod ne novellis quidem tironibus, nedum doctoribus & magistris ignotum est. Sed nos, cum profunditatem Collegii *Salani* non videremur posse assequi, ita exercendi eramus. Miror, si cruditates hæc concoquere opposcentes potuerunt.

Recurrit subtilitas de *justificatione*, quæ hisce hominibus etiam est nulla, nisi quando fides per actus secundos exercitur, ipsaque actuali applicatione occupatur: Unde dormientes, vel inter alios fortè politicos, aut domesticos actus, de Christo actu secundo non cogitantes, pro justificatis non habent, vel sine ulla quiete, & intermissione actus fidei secundos continuos sibi imaginantur: quorum utrumque falsissimum. Ronchos *Salano* Collegio remitto.

§. 5. *Distinctio*, exclamant, inter fidem, vel radicem & sementem fidei ubi in scriptura fundatur? Ubi docetur quod radix vel semen sufficiat ad salutem? Ubi? Ubi Folio fortè post ultimū, primo. pudeat Theolog. loqui absq; scriptura &c.

* ibid.
th. ead.

R. Audire hæc mihi videor actum aliquem Academicum, nocturnum

num; quos non infrequentes esse novi: miror in theologicis quoque Cathedralis ferri *veavēvματα* hujusmodi, quæ verè sunt lascivientium vitulorum. Infantum fidem nostri appellant *radicem & semen*, non absolute, sed respectu fidei adultæ, omnibus partibus actualibus, quoad actus secundos, explicatæ Radicem: Igitur & *semen* hoc sensu infantibus sufficere, ad salutem toties affirmat Scriptura, quoties infantum & adultorum discrimen, quoad rationis usum indigitat. *Quem doceret (Jehovah) scientiam, & cui proponeret intelligendum documentum? Depulsis à lacte & avulsis ab uberibus?* Elia 28.v.8. adde Deut. 1.v.39. Jon. 4.v.11. Ite jam & clamate, ubi? ubi? folio post ultimum: primo: pudeat Theologum &c. Ite etiam, clamate & quærite, unde *Hulsemannus* suam hauserit sententiam, quam paulò antecitavi? Unde *Chemnitius*? Unde *Brentius*? Unde *Augustinus*? Occlamate iis ad rabiem usque vestrum illud: pudeat Theologum, &c.

Calvinum heic immeritò suggillant *Aristarchi*: ait instit. lib. 4. cap. 16. §. 19. *se malle questionem hanc in suspensorio relinquere.* Sed quam questionem! Non, an aliqua etiam in infantes cadat fides? Sed, an eadem plane, quam in nobis experimur, hoc est, adultæ? qualem ne, *Lutherani* quidem omnes iis tribuunt. *Aretius* quia præsumptuosum judicat, fidem infantibus negare, non obscurè iis tribuit, etiam si modum non definit: quod nec *Lutherani* omnes faciunt. Poterat igitur & hic sine scommate dimitti.

Jam suam de infantum fide sententiam dictant: *Dicimus*, inquiunt, *infantes in Baptismo accipere fidem & Spiritum S. operari in infantibus, qui baptizantur. Illam autem actionem & operationem Spiritus S. in infantibus vocamus fidem, atque sic actu & reverà credere, novosq; à Spiritu sancto excitatos motus habere asserimus**.

§. 6.

1. Fides & regeneratio ad Baptismum ita non adstringuntur, ut necessariò fide & Spiritu S. donetur in Baptismi actu, quicumque baptizantur: quod de re in Exerc. 88. ad disp. 10.

* ibid.
th. 32.

2. Actionem & operationem Spiritus S. in infantibus quibusdam specialem & gratiosam agnoscimus, eique fidem acceptam ferri facile patimur: damusque actu & reverà credere, non potentià remotà & falsò: uti nec negant nostri novos motus & inclinationes in infantibus, pro modulo & captu ipsorum, excitari à Spiritu S. modò infantum fides cum adultorum fide non confundatur, & pueris, ut proverbium habet, *Cothurni Herculis* non aptentur. Hujus enim rei evidentia documenta in Scripturis habentur.

habentur nulla, & quæ huc trahuntur testimonia, ineptè & violenter trahuntur;

Accipio, quod mihi dant Animadverfores, laudandum & amandum esse *Polanum*, qui fidem infantum salvificam propugnat aliquot argumentis, Syntag. Theol. lib. 9. c. 6. pag. 580. B. Anne verò solus hoc facit *Polanus*? Idem ego sentio quod *Polanus*, idem sentit *Calvinus*, idem plerique nostrum: neque tam dissentiunt alii, quàm videntur dissentire, quia adultam fidem infantibus denegant, non omnem simpliciter: Sed & illa *Polani* velim observari. *Fides salvifica in infantibus est in principio habitus, & veluti in semine, quod in cordibus illorum Spiritus S. in sevit: est autem in infantibus tantum electis ad vitam æternam: at non omnibus, sed tantummodo in illis, quibus visum est Deo semen fidei inserere: Multis enim electis ad vitam æternam fides salvifica confertur à Deo in adulta demum ætate, ut Dionysio Arcopagita &c.* Hæc, ut opinor, omnia in *Polano* vix laudabitis & amabitis; quæ nos tanquam verissima, laudamus & amamus.

§. 7.

Haftenus benevolentia & amoris in *Polanum* signa ediderunt Animadverfores: mox quasi in furorem versi anathematis fulmen in *Bezam* vibrant irarum impotentium pleni. *Execrandum, inquit, & detestandum contra blasphemum illud & horrendum Bezae effatum: Quos Dominus non elegit, etiamsi milles baptizarentur externo aquæ Baptismo, illis tamen nunquam fides aut Spiritus S. donatur &c.**

*pag. 603.
th. ead.

R. Bona verba quæso! Adficam alligati mitescetis, bonum instar: *Anne* execrandum, detestandum, blasphemum & horrendum *Lutheri* & multorum *priscorum Lutheranorum* quos præcedens laudat & amat *Exercitatio*, dogma? *Fides salvifica est Electorum propria*, verbum non amplius addo. Bruta vestra fulmina nos non feriunt. Quid de *Brentiano* illo vobis videtur: Si pro divino capite, & quantum ad Dei immutabilitatem attinet, loquendum fuerit firma stat sententia &c. quem Deus rejecerit, eum non posse salvari, etiamsi omnia sanctorum opera fecerit: usque adeo irretractabilis est sententia Dei. Exeg. in Joh. cap. 15.

Fulminatores audivimus: monitores jam audiamus.

§. 8.

Monent (I.) quidam ex Calvinianis asserere Spiritum S. in infantibus excitare novos motus, qui sint instar fidei; sed nec hos aliquid proficere: Si motus illi sunt instar fidei, non ipsa fides, nec Christum apprehendunt. Se verò tribuere infantibus novos motus a Spiritu S. excitatos, quorum quasi causa

bid. th. 33. instrumentalis sit fides*.

Re. Orthodoxi fidem infantibus tribuunt, sed eam, cujus capax infantia, rationis usu destituta: quæ & *Lutheranorum* nonnullorum est sententia: Hæc dum *instar fidei* esse dicitur, non fides in genere & absolute sic dicta, sed in specie, nimirum *adultæ*, intelligitur: Sunt igitur inclinationes istæ per Spiritus S. operationem excitatæ, ipsa infantum fides, non instar fidei infantum, & quidem ita comparatæ, ut per eas infantibus applicetur Christus, quibus & quando vult Deus.

2. Motuum à Spiritu S. excitatorum causam instrumentalem, vel quasi causam instrumentalem, dicunt quidem *Salani* Animadversores, sed nos hanc loquendi & sentiendi legem non accipimus. Supra in declaratione sententiæ suæ th. 32. Actionem & operationem Spiritus S. in infantibus ipsam infantum fidem esse affirmarunt, non causam instrumentalem fidei: Qui verò illi motus fidei effectus? Anne notitia actualis, assensio actualis, fiducia actualis, qualis in adultis?

Non admittunt hosce motus doctiores *Lutherani*.

Monent (2.) Inter infantum & adultorum fidem esse discrimen extrinsecum, quoad actus antecedentes, qui sunt in adultis, audire verbum, meditari & repetere, & consequentes, qui sunt oris confessio & externa opera: formam vero utriusque eandem esse, nempe fiducialem Christi apprehensionem*.

§. 9.

* ibid.
th. cād.

Re. 1. Quæ scriptura de fidei antecedentibus & consequentibus, absque expressa restrictione, seu limitatione, dicit, ea ab infantibus remotis. Quare? Quia nempe, per ætatem, eorum capaces non sunt infantes. Atqui notitiæ & assensionis in actu secundo constitutæ, ut in adultis, cur potius esse capaces dicitis, quàm antecedentium illorum & consequentium, quæ itidem cum fide Scriptura sine expressa limitatione, conjungit? Confugitis in actibus illis secundis ad *posse & velle DEI*: cur non in antecedentibus quoque & consequentibus? De illis non habetis expressiora Scripturæ testimonia, quàm de his. Docete igitur infantes quoque, fideique ab iis confessionem exigite, necnon sedulam verbi divini meditationem, vitamque professioni consentaneam. Si quis vobis obstrepet: *captum infantum hæc excedere*: respondete ei, ut nobis respondetis: plus posse Deum, quàm assequi nos possimus: velle etiam hæc Deum: qui mandato baptizandi præmittit mandatum docendi: quia per Apostolum ait, fidem esse ex auditu, & ore fieri confessionem ad salutem: quia fidem eam pronunciat mortuam, quæ vitæ suæ per bonorum operum in sensus incurrentium non facit indicium.

Aut si, non obstantibus tam disertis Scripturæ testimoniis, nihilominus ad incapacitatem infantie provocaveritis, cur quæso nobis, circa actus illos secundos, cum *Hulsemanno* & alios idem facientibus indignamini?

2. Forma fidei *adultæ* in actu secundo constitutæ tribus absolvi-
tur partibus seu actibus, nempe, actuali notitia mysteriorum ad salutem
scitu necessariorum, actuali assensione, & actuali atque fiduciali applicatio-
ne &c. Forma hæc est justificantis, non in genere, sed *adultæ* in specie, ad
quam fides infantum non exigenda. Unde disertè negat *Hulsemannus* in-
fantes propriè & vi vocabuli, ita dicendo converti, quia modi conversionis ordi-
narii, propter ineptitudinem facultatum animæ, capaces non sunt, eo quod con-
sistat ille evidenti reformatione intellectus, voluntatis & appetituum, eaq; quæ ad
conceptus in mente formatos, maximam partem indelebili: quale in infantibus
nihil deprehendatur: Atqui notitia, assensio & apprehensio, quatenus se-
cundi sunt actus & ἐνέργειαι fidei habitualis, non possunt esse sine concep-
tibus in mente formatis: quos *Augustino* vos nunquam persuaseritis.

§. 10,

Monent (3.) verborum meorum *maandros*, non esse nisi caliginosa
monstrorum latibula, rotundè & aperte in Ecclesia esse loquendum: non ita:
morosè non contradico, si ve quis infantum fidem habitualement, & hoc respectu,
potentialem, si ve semen & radicem fidei, respectu fidei adultorum, appella-
re velit*.

* ibid.
th. ead,

R. 1. Caliginosa monstrorum latibula in verbis meis nulla sunt:
Vos excutite prævisionem fidei, profidentiam Dei actualement in præscientiam &
permissionem, magna ex parte, nudam transmutatam, ubiquitatem, oralem
manducationem, verè sanctorum & justificatorum apostasiam totalem & fina-
lem, incertitudinem electionis & salutis, divinarum intentionum frustrationem,
decreta divina à conditionibus mutabilibus suspensa, & infantum in adultos
transformationem &c. non latibula tantum monstrorum, sed & monstra sat
multa reperietis.

2. In re tam difficili & profunda, uti omnium temporum Theologis
minus audacibus, & *Chemnitio* quoque vestro præsens hæc visa, quis verba
& loquendi legem aliis præscribat? & quis modestiam hinc culpet potius,
quàm laudet? Nisi is forsan, qui ex professo apertum omni moderationi
& modestiæ bellum judicet indicendum. Genio huic litant Animadver-
sores nostri. Quæ ex hypothese fidei infantibus simpliciter negatæ di-
sputat in absurd. *Gravernus*, pag. 195. 196. 197. 198. omnia in fu-
mum abeunt.

Jubet

Jubet Theologia dispicere nonnullos, quàm aptè fidem infantum a^{ct}ualem probent ex loco Matth. 18. v. 6 *Quisquis offenderit aliquem ex parvis istis, qui in me credunt, &c.* Cum Christus de parvis loquatur, qui offendi possunt: Contra verò infantes in cunis vagientes usu rationis & cognitionis destituti offendiculo percelli haud possint. §. 11.

Præludent heî: Animadversores ante, quàm ad conflictum descendant: ista me hausisse ex fonte non *Israelis*, sed *Ismaëlis*, *Beza*, *Ravenspergeri*, *Bellarmini*, *Tanneri*, aliorumque: & hinc syncretissimum Calvinismi & Papismi elucescere. Jubent me accusatorem stare, non judicem sedere*.

*pag. 604.
th. 34.

R. 1. Nec de *Beza*, multominus de *Ravenspergero* *Bellarmino*. *Tann.* ista cum scriberem cogitavi. Præstant Christi verba omnibus, è quibus *παρρησιας* vestras, cuius cordato refutare est in promptu. Hausiego illa ex fonte *Israelis*, ex ore Christi, ad cujus verba provoco: ad *Ismaëlis* familiam vos potius, quam *Beza* & *Ravenspergerus*, pertinetis. siquidem optimis quibusque illudere & insultare vobis familiare, fidosque Dei servos iniquissimè tractare. Præter innumera alia, hoc tuum, *Gerharde*, testor, Collegium.

2. Equidem sto, non tam ut accusator, quàm ut defensor veritatis, quam premitis. Judicare de vestra doctrina, cur minus mihi liceat, quàm de mea vobis? Egregia vero consequentia! Orthodoxi cum Pontificiis in interpretatione loci Matth. 18. v. 6. consentiunt, & negant cum iis, per parvos illos intelligi debere infantes recens natos, ob evidentem rationem è Christi verbis depromptam: Ergo Syncretismum cum iis foveant. Tunc verò, *Gerharde*, in Academia *Salana* discipulos tuos ita doces concludere. Ego quidem non ita in *Gymnasio Anhaltino*. Agnosce tua verba ex th. 22. jam pugnantes videamus & sequamur.

Excipiunt (1.) Unde probatur, puerulum illum, quem Christus in medio statuit Matth. 18. v. 2. fuisse grandiusculum? Incertis conjecturis in re tanta nil non est tutum: verba Christi v. 6. sunt clarissima, qui vocat *μικρὸς*: nomine verò *μικρὸς* generaliter intelliguntur omnes infantes, qui ad annos discretionis nondum venerunt, si vel maximè ambulare aut fari possint*.

§. 12.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Atqui non est meum probare, sed vestrum: qui ex loco allegato fidem a^{ct}ualem infantum rationis usu destitutorum probare vultis: probate igitur appellatione *τῶν μικρῶν*, & appellatione *παῖδων* hoc loco in specie significari infantem vel parvulum & puerulum, rationis usu nondum pollentem. Fortè novam disputandi methodum, novas leges vos paraturitis!

2. Infantes in specie & propriè sic dictos etiam τῶν μικρῶν nomine comprehendi, equidem lubens do: solos autem illos hoc comprehendi nomine, è quo quæso probabitur lexico? Urgeri hæc posset illo vestro, ubi? ubi? folio fortè post ultimum primo: th. 21. Usus vocabuli μικρὸς, μικροὶ ex Dei verbo, aliisque Græcis scriptoribus deducere incon- sultum judico, ne videar velle *Gerhardum* tantæ ignorantie accusare: à quo contemptu longissimè absum. Notum aliàs ab *Augustino*, *Chryso- stomo*, *Theophylasto*, *Hilario*, & aliis hoc loco intelligi humiles & pueros ma- litiâ, non ætate. E generali igitur τῶν μικρῶν appellatione inferre infan- tes propriè dictos usu rationis per ætatem, destitutos, est ex genere speciem inferre, contra rectè differendi legem, quam non ignorat *Gerhardus*, & for- san nec discipulus ejus, novellus Magister: neque enim tam nos iniqui in vos sumus, quam vos in nos, quos ἀπαιδεύτες καὶ ἀτυχογίστες procla- matis. Hactenus igitur clarissima verba servatoris nostri vos nihil ju- vant, pro nobis ea, non pro vobis, stant.

3. Neque τῶν παιδίων vos juvat appellatio: Siquidem παιδίων nomine veniunt etiam, qui doctrinæ & institutionis sunt capaces, ut con- stat ex I. Joh. 2. v. 14.

4. Si quis sine præjudicio textum inspexerit, de infantibus pro- priè & strictè ita dictis sermonem non esse, facile intelliget: ex adstan- tibus enim puerulum Christus advocavit: Puerum igitur allocutus est Christus, & à puero est intellectus, quia vocanti obtemporavit. Atqui infantes propriè & strictè dictos rationis usu destitutos seriò & propriè non alloquimur, neque loquentes illi intelligunt, aut vocantes, præsertim ignotos, sponte sequuntur. Eundem puerulum statuisse in medio ibi- dem dicitur. Atqui infantes gradi nescientes vel suis inniti pedibus, non statuimus, sed gestamus: quæ omnia si maximè necessaria non essent: ta- men per scandali capacitatem omnino firmarentur.

§. 13.

Excipiunt (2.) De sententia *Gellii Senece* manifestum esse, infantes hoc loco intelligi cum ex lingua græca proprietate, tum quod in ulnis ad CHRIS- TUM allati fuerint, Luc. 18. vers. 15. 16. Matth. 19. vers. 14. Marci 10. vers. 14. Provocant ad *Bucan*, instit. l. 47. pag. 674. *Calvin*. lib. 4. instit. c. 16. §. 7. *

* ibid.
th. cād.

R. 1. Quæ nos linguæ Græcæ cogat proprietates ut Matth. 18. v. 2. 6. de infantibus propriè & in specie dictis, sermonem esse concedamus, e- quidem

quidem non video. Puerulos illos, de quibus loquitur Christus Matth. 18. v. 2. 6. Eosdem esse cum iis, de quibus Luc. 18. v. 15. 16. Matth. 19. v. 14. Marc. 10. v. 14. Servator loquitur, probandum est: Eosdem fuisse evinci è textibus nequit.

2. Neque infantiam propriè dictam probat græcum verbum *περὶ φέρον*, *περὶ φέρονταί*. Nam & pueros adultiores quandoque ulnis solemus gestare, vel eundo fessos, vel in densione hominum turba: de quibus etiam τὸ ἐναγκαλιζέσθαι, ut & de adultis, quos amicè complectimur, usurari potest: unde ex verbis istis contra nos necessariò inferri nihil potest. Imò τὸ βρέφους etiam Luc. 18. v. 15. semper de recens natis non accipitur: dicitur enim Timoth. novisse scripturam sacram ἐκ βρέφους epist. 2. c. 3. v. 15. Ita & Hebraicum *חֵלֶבֶן* cui τὸ βρέφους respondet, quandoque de adultioribus accipitur, Thren. 4. v. 4.

3. Neque Münsterus gum Bortlagi neque Bucanus, neque Calvinus docent puerulos illos, qui scandali sunt capaces: Matth. 18. esse infantes recens natos: de aliis agunt loci, & τὸ βρέφους appellationem urgent, quæ non Matth. loco non occurrit. *παῖδες* in hoc Matth. loco. *Offender* interpretatur pueros, qui credunt quæ à parentibus audiunt: Quod dici de infantibus recens natis nequit.

Excipiunt (3.) *quamvis concedatur Matth. 18. v. 6. per parvulos intelligi non infantes modo natos, sed puerulos fortè bimulos, trimulos aut quadrimulos: tamen infantibus esse pares & ad percipienda religionis capita æquè ineptos**.

§. 14.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Loquitur Christus de pueris, qui scandalo percelli possunt: Scandalo autem percellitur nemo absque aliquo saltem rationis usu: Quod si igitur in bimulis & trimulis, vel etiam quadrimulis usus rationis nullus est, utique parvuli ejusmodi hoc loco intelligi non poterunt.

2. Trimulos, quadrimulos, æquè ineptos esse ad percipienda religionis capita, atque infantes recens natos, nego: repugnat & contradicit experientia. Siquidem egregios in pietate progressus in multis trimulis & quadrimulis depræhendimus.

Excipiunt (4) *Scandalizari etiam posse pueros triennes; Scandalū enim committi non tantum circa intellectū, sed etiā circa sensū: Infantes igitur etiā si usum intellectus non habent, tamen habere usū sensū, & sic max. offendi, quādo visus & audita*

* ibid.
th. cad.

audita in memoria reponunt, eorumque species, postquam ad discretionis annos venerunt, refricant & excitant. Præberi igitur scandala in infantia fundamentaliter & causaliter, licet non affectualiter*.

Rx. Scandalum passivum sine usu rationis nullum est: nec quæ sensus, ante usum rationis, in infantia capit, post acceptum rationis usum, in adultiore ætate recurrunt, & intellectui præsentia sistuntur. Quis, quæso, eorum, quæ ante omnem rationis usum, vidit & audivit, post acceptum rationis usum, recordatur? Forsan ii, qui in infantia sunt viri, & in infantia prima salutis mysteria actu norunt, ut adulti: ne *Phrygos* videantur & nimis serò sapere: Nostri infantibus ante omnem rationis usum causaliter præberi scandalum negamus. Fumus est, quòd jactant, aliter quoque objectionem hanc in cineres & favillas posse redigi, & *Pyrgopolynicen Affelmannum* prætendunt. Quamvis de alia ratione non sine causa cogitent, quibus tam infelicitè cessit prima.

EXERCITATIO CXX.

Defenduntur & vindicantur argumenta Orthodoxorum perseverantiam sanctorum adstruentia.

§. I.

A Ntè quàm argumenta Sanctorum perseverantiam adstruentia, & apostasiam destruentia, quæ, per contemptum thrasonicum, appellant *rationunculas*, vellicent & rodant, suam de sanctorum apostasia sententiam ex A. Confess. art. 12. formul. concord. art. 4 & *Articulis Schmalcaldicis* explicant: Cujus hæc est summa: *Renatos non electos posse totaliter & finaliter fidem excutere: Electos vero totaliter quidem posse, sed non finaliter. Unde monent accuratè distinguendum inter renatos & electos. Omnes enim Electos esse renatos, sed non omnes renatos electos: esse enim ex renatis nonnullos propter prævisam finalem impænitentiam reprobatos: & quosdam electos quandoque non renatos**.

* pag. 605.
th. 35.

Rx. I. Satis nota nobis *Lutheranorum* sententia de sanctorum apostasia: notum ejusdem patrocini, certè minus gloriosum. *August. C.* docet justificatos posse Spiritum S. amittere: quod nec nos simpliciter negamus: possunt enim in se considerati, & ex imbecillitate sua æstimari: Interim assistens Spiritus S. gratia facit, ut non faciant, quod possunt facere: veluti etiam de *Lutheranorum* & *Animadversorum* sententia, eadem facit gratia,

gratia, ut electi finaliter deficere haud possint. *Augustanam Confess.* interpretamur de amissione partiali, non totali aut finali.

2. Dereprobationis & electionis causa suo actum loco : Omnes verò electos aliquando renasci, & electos aliquando renatos, non esse & nos asserimus : quamvis renatos non-electos, seu reprobos, nullos noverimus : Minus consideratè, vel certè ambiguè dicuntur illa : *Omnes electi sunt renati* : (quod simpliciter verum non est) *Quidam electi non sunt renati* : utrumque dicunt Animadversores ἀντιπαρῖκως.

Contrà, inquiunt, *calvæ cohortis Religiosi dicunt renatos & electos* (quos falsò pro ἰσοδυναμῶσι habent :) *fidem veram & justificantem nunquam amittere vel abjicere totaliter aut finaliter**.

§.2.

ibid. th. 36.

R. 1. Maledicum & impudens os de suo loquitur, quando maledicit quia benedicere non didicit : *Calvæ cohortis* nomine tot infamat Ecclesias ! Mitea. pacificum ac religiosum caput ! Si quis grandiloquis hisce contemptoribus aliam cohortem reponeret, in rabiem agerentur. Itane, Gerharde, discipulis tuis bono præis exemplo !

2. *Renatos & electos nobis ἰσοδυναμῶν, falsum est.* Omnes renati nobis sunt electi, sed non omnes electi semper renati. Pro nostro habemus illud : *fidem & justificationem in statu gratiæ nunquam amitti totaliter & finaliter* : & hanc sententiam Orthodoxam non ratiunculis, sed solitis aut argumentis firmo, quamvis pro instituti ratione, succinctè & breviter : quod prolixè factum in tract. de prædest.

Primum argumentum pro sanctorum perseverantia depromo ex Pl. 1. v. 3. Ubi fideles dicuntur esse instar arborum, quæ ad rivos aquarum sunt plantatæ semper fructus ferunt & nunquam exarescunt.

Excipiunt Animadversores (1.) *Beatum* (h. e. pium & fidelem hominem) comparari arbori ad aquarum rivos plantatæ, &c. ut verò ex bona arbore potest fieri mala, ex frugifera infrugifera : Sic ex renato & fidei infidelem & reprobum : utque arbor est mala & hortulano invisæ, quando nullos aut malos fert fructus, ita & hominem quando gravioribus se peccatis polluit vel nullos fert fructus pœnitentiæ dignos, Deo invisum esse. Quemadmodum arboris folia non decidunt, quatenus arbor secus aquarum rivos plantatæ vivificum haurit succum sed quando vel eradicatur, vel humore destituitur, exarescere cogitur : Sic & beatum esse fidelem, cujusq; folia non decidere, quamdiu non ambulat in consilio impiorum : quod si verò impiorum sequatur consilia viisque peccatorum insistat, quamdiu & quatenus hoc facit, non esse justum, sed impium*.

§.3.

*ibid. th. 37.

Re. 1. Ex arbore ad aquarum rivos plantata, viridi foliis & fructibus fecunda, fieri aridam & sterilem disertè negat Psaltes: *suo*, inquit, *tempore illa edit fructum suum*, & folium ejus non decidit, hoc est, semper viridis & fecunda est. Supponunt igitur Animadversores fieri, quod fieri negat Psaltes. Ita verò facilè enervare & protelare telum hoc possunt: neque hoc saltem, sed & omnia alia è Spiritus S. armamentario deprompta. Eadem autem est ratio hominis renati, & arboris ad rivos plantatæ.

2. Arbor ad aquarum rivos plantata, quia folia non amittit & nunquam arefcit, semper vivificum trahere succum à Psalte supponitur: aliter enim semper virere, folia sua retinere & fructus ferre non posset: Ita igitur verè renati plantati semel ad rivos aquæ cœlestis, quæ regenerationis est Spiritus, succum inde semper trahere supponuntur: quia non minus virere, folia sua retinere & fructus ferre, quàm arbor, cui comparantur, in Psalmo dicuntur. Si igitur verè renati aliquando pleno voluntatis consensu in flagitia ruerent peccatorumque viis prorsus insisterent & impiorum consilia totis sequerentur animis, adeoque folia amitterent penitus & exarescerent & sterile scerent prorsus, arbori ad aquarum rivos plantatæ similes non essent, adeoque testis falsus Psaltes esset. Sic iterum egregiè enervatur & protelatur telum hoc! Huc tandem tota redit transmarina sapientia, quam adeò fatigat apostasiæ patrociniū: ut dicantur pii nunquam penitus sterile scere, si semper sint fecundi, nunquam exarescere, si semper virescant, hoc est, nunquam deficere, si semper perseverent. Egregia consolatio! ita *moribundum* facilè crexeris, si non moriturum dicas, modò vivere non desinat: *Furem*, si non suspensum iri dicas, modo ad crucem non raptetur. *Homicidam* si nunquam capite plectendum dicas, modò carnificis ei gladius non impingatur.

Excipiunt (2.) *Jeremiam* cap. 17. v. 8. hunc Psalmi locum, interpretari de adversitatibus, quod, qui confidit in Domino, contra illarum impetum sit tutus, nec ab illis debeat metueret: aliam esse rationem peccatorum, quæ sponte admittuntur, quàm adversitatum, quæ immittuntur*.

* pag. 606.
th. ead.

Re. 1. Parallela aliquo modo esse loca Davidis & Jeremia non nego: interim nil obstat, quo minus locorum hujusmodi unus exprimat aliquid, quod alter dilucidè non exprimit. Non igitur sequitur: *Jeremias* loquitur tantum de adversitatibus: Ergo & *Davidis* locus.

2. *Jeremiam* loqui tantum de adversitatibus, seu externis casibus, quæ vulgò appellantur *adversa fortuna*, à Theologis *malapœna*, nego. Loquitur *Jeremias* de viro fiduciam habente in Jehovah, semper virente & fructu

feren-

ferente : atqui viror ille & fructus jugis non est immunitas ab adversitatibus externis, sed interior animi renovatio è cœlestibus aquis Spiritus S. derivata : Sine qua nec in adversis erectus est animus quem impietatis de-
jicit confientia, firmæque spei absentia. Huic viro virenti semper, & fru-
ctus ferenti per gratiam renovationis, quam loquitur fiducia in Jehovah
collocata, opponit Propheta fraudulentum & mortiferum cor, quod fidu-
ciam in Jehovah non collocat, non viride, sed aridum est, non fœcundum,
sed sterile: v. 9. Quid evidentius?

Alterum argumentum deduco ex Jerem. 32. v. 40. ubi dicitur Deus a-
nimis fidelium indere reverentiam sui, ut ab ipso non recedant.

§. 5.

Excipiunt, à Propheta describi pactum, seu fœdus Evangelicum cum ho-
minibus, id verò non esse absolutum, sed ordinatum: commemorari beneficia,
quæ Deus veris Isræliis præstare velit certo ordine: eos verò qui se ordini non
submittunt, non mutabilitatem pacti, sed propriam perfidiam debere accusare,
si fruitione bonorum fœderalium excludantur*.

* ibid.
th. 38.

Et. Ordinatum esse fœdus Evangelicum, ut ex hominum parte fidem
atque obedientiam requiri, non negamus. Unde dantur beneficia pro-
missa præstantibus officiis debita. Cum verò ita sit comparata corrupta ho-
minis natura, ut fœderis implere conditionem in viribus ejus non sit: Siqui-
dem in peccatis est mortua, ad omne bonum opus inepta, & per *φρόνημα*
σάκεος Deo inimica eousque Dei se gratia diffundit, ut in Electis suis ip-
sam quoque conditionem ipse impleat, jubendo quod vult, & dando quod
jubet : Unde ait apud Prophetam, se fœderatis suis indere reverentiam sui,
ut nunquam ab ipso recedant. Hæc igitur illa est gratia, quæ facit ut præscri-
pto ordini se submittant, quos pro suis Deus agnoscit, ut perseveranter
Deo adhærescant, nunquam ab ipso recedentes, vel finaliter, vel totaliter:
præservat eos Deus à perfidia, & à bonorum fœderalium fruitione nun-
quam excludit, postquam semel admisit: Hoc enim diserta volunt verba:
Reverentiam mei indam animo ipsorum, ut à me non recedant. Hinc Au-
gust. lib. 7 de bono persever. cap. 2. *Hanc nimirum perseverantiam promi-*
misit Deus, dicens: timorem meum dabo in cor eorum, ut à me non recedant.
Quod quid est aliud, quàm tales ac tantus erit timor meus, quem dabo in cor
eorum, ut mihi perseveranter adhæreant.

Tertium argumentum, ex Psalmo 37. v. 23. 24. ubi dicitur Deus justorum
manus sustentare, ne dejiciantur. Atqui dejicerentur, si vel totaliter vel fina-
liter defièrent, adeoque manus eorum Jehovah non sustentaret: quod
planè contrarium promissioni textus hujus.

§. 6.

Excipiunt: *Sermonem non esse de peccatis ex destinata malitia contra conscientiam commissis (his enim excuti fidem, & in iis impuissime dici Deum manus sustentare) sed vel de lapsibus quotidianis & peccatis ex infirmitate admissis vel de casibus adversis & infestis, de calamitatibus & infortuniis: nullum enim tam atrocem posse iis obvenire casum, qui suam in Deo fiduciam habent, qui de presidio aeternae salutis eos possit deturbare*.*

* ibid.

th. ead.

R. 1. Ex destinata malitia, & pleno voluntatis consensu verè sancti non peccant, sed ex carnis imbecillitate, contradicente Spiritu, quamvis sæpe, quod vult, propter tumultuantem carnem, non assequatur: ut Paulus conqueritur, Rom. 7. Et hoc respectu Johan. epist. I. c. 3. v. 9. negat ex Deo natos, hoc est, renatos, peccatum committere, vel etiam posse committere: quia ex Deo sunt nati, Deique in iis semen manet. Quæ evidentiora sunt Apostoli verba, quàm ut ulla elidi possint sophistica. Si igitur fides non excutitur nisi per peccata ex destinata malitia, plenoque voluntatis consensu perpetrata, huiusmodi verò peccata in renatos non cadunt; sequitur utiq; sanctos nec finaliter nec totaliter à Deo deficere: quod demonstrandum erat. Neque verò ii, qui hoc modo peccant, possunt dici fidem excutere, quam non habent.

2. Loquitur Psalmus de lapsibus & quotidianis & gravioribus, quibus obnoxios esse pios Scriptura testatur & experientia: qui cum ex infirmitate carnis proficiscantur, pœnitentiam semper habent comitem, adeoque fidem penitus non excutiunt, etsi graviter quandoque concutiunt. Parallelus est locus Proverb. 24. v. 15. *Ut septies cadat iustus, exurgit tamen.*

3. De casibus adversis & calamitatibus principaliter sermonem esse nego: Negationis rationem reddidi in tract. de prædest. cap. 27. in vindicat. loci 3. Hopfneri nos commentatio non ligat: è calamitatibus emergunt tam impii, quàm pii, iisque opprimuntur sæpe tam pii, quàm impii. Fiduciæ in calamitatibus & adversis casibus conservatio non nostris est ascribenda viribus, sed divinæ misericordiæ, & constantissimæ DEI erga dilectos suos filios benevolentia: unde sanctorum deducitur perseverantia.

Quartum argumentum è Christi precibus, Joh. 17. v. 15. 20.

Excipiunt (1.) Christum etiam pro persecutoribus suis orasse: Luc. 23. v.

34. *Illos autem verè fideles fuisse, doceri non posse*.*

R. Neque necesse est hoc doceri. Intercedit Christus non tantum pro fidelibus, ne fides ipsorum deficiat, sed etiam pro infidelibus electis (non enim electi semper sunt fideles) in infidelitate, ut ne perirent, sed conver-

Excipi-

§. 7.

* pag. 607.

th. 39.

Excipiunt (2.) *Si virtute intercessionis Christi nemo credentium potest excidere, quid de Petro sit factum? Quem ita ajunt excidisse, ut si ante resipiscentiam esset mortuus, à cœlesti patre fuisset abnegatus: addunt non opus fuisse illa speciali & singulari intercessione pro Petro**.

§. 8.

* ibid.
th. ead.

Rx. 1. Cum Filius à Patre semper exaudiatur Joh. II. v. 42. utique virtute intercessionis Christi nemo credentium excidet: aut, si aliqui excidunt, Christus semper non exauditur.

2. Non excidit Petrus, quamvis periculosè ceciderit: Intercessit enim pro ipso Servator, ut ne deficeret fides ejus: neque ex destinata malitia, sed ex imbecillitate peccavit Petrus, etiam *Luthero* teste, Tom. 5. cap. II. Joh. fol. 195. In fide Petrum perseverasse testantur. *Tertull. Augustinus Chrysost. Theophyl.* quorum testimonia produxi in tractatu de prædestinatione cap. 31.

3. Peccata etiam ex imbecillitate commissa sunt morte digna, quamvis cum fide consistant: condonantur ex misericordia pœnitentibus per fidem se recolligentibus & erigentibus virtute intercessionis Christi? Fidelem esse & sine pœnitentia decedere, contradicunt.

4. Christus virtute meriti sui non pro omnibus tantum Electis in genere, sed etiam in specie pro singulis intercedit, uti specialem etiam singulorum curam gerit: id verò frustrà eum facere quis dixerit?

Excipiunt (3.) *preces Christi finalem tantum excludere Electorum à fide defectionem & excussionem Spiritus S.**

§. 9.
* ibid.
th. ead.

Rx. Non finalem tantum, sed & totalem. Et quæ causa sit, cur intercessione sua Christus finalem tantum, & non totalem quoque apostasiam à sanctis suis avertat?

Excipiunt (4.) *Servari pios à malo non immediate, sed per media: quæ si negligent, non amplius servari.*

§. 10.
* ibid.
th. ead.

Rx. Ut ne media totaliter & finaliter negligent, divina facit miseria, quæ nostram sublevat imbecillitatem: & hoc promittitur.

Quintum argumentum ex Joh. 10. v. 29. *Nemo Christi oves rapere ex manibus ejus potest.*

§. 11.

Excipiunt: *aque invalidum & infirmum hoc esse, ac priora. Per manum commodè intelligi posse divinam potentiam & virtutem, è qua per vim, seu violento motu & raptu voluntati ovium adverso eripi non possint, quatenus & quādiū sunt & manent oves, pastoremque audiunt & sequuntur. Interim posse internā pravitate & diaboli seductione fraudulentā se sponte subducere, à grege aberrare, in avia errorum ruere & infernali lupo in prædam cedere**.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Adversus falsa hominum horum præjudicia invalida sunt omnia Scripturæ præsidia: *ratiunculae sunt & argumentula.* Quæcunque Christi ovis in prædam cedit lupo infernali, è manu Christi, in qua fuit, rapitur: Si maximè fraudulentem seductorem sequatur primum non invitata: Sive manifestâ vi, sive fraude peculium Domini ad se trahat. Latro & raptor est lupo infernalis, & rapuisse è manu pastoris rectè dicitur, quamcunque, contra Dei legem, è manu ejus oviculam ad se traduxit. Adeoq; opus non est violento raptu motuq; voluntati ovium adverso: Veluti rapuisse alius uxorem dicitur, etiam qui non invitam contradicente marito subduxit. Igitur raptus æstimatur non tam è vi rei raptæ illatâ, ejusque reluctantia, (siquidem rapi dicuntur, etiam quæ sponte sequuntur & à Domino invito ex intentione raptoris alienantur: ut & non rapiuntur nonnulla, quæ sponte non sequuntur, sed obluantur, consensu Domini interveniente) quam ex modo acquirendi injusto qui raptorem constituit.

2. Consolatur hæc Christus oviculas suas, suamque constantem benevolentiam & potentiam opponit omnibus modis, & mediis, quæ alienare eas ab ipso videntur posse. Ad illam verò pastoris nostri Christi benevolentiam & potentiam hoc vel imprimis pertinet, ut ovicularum suarum voluntates in obsequio retineat, ne infernali lupo se addicere unquâ velint. Unde luculenta illa promissio: *Indam animo eorum reverentiam mei, ut à me non recedant,* Jerem. 32. v. 40. *jubet quod vult, & dat quod jubet:* Quæ verò illa esset consolatio si millellis & proli dolor ad errores nimis proclivib⁹ oviculis hoc permetteret, ut ab ovili prorsus aberrarent, pastori suo nuncium mitterent & infernali se lupo manciparent, qui mille technis & fraudibus continuò eas tentat & ad apostasiam sollicitat? De hujus loci vindicatione plura videantur in tract. de prædest. c. 27. loc. 18. Ecce quæ somomenta consolationum! *oves Christi,* hoc est, verè sanctificati & justificati *vocem Christi audiunt.* *Agnoscite eas* Christus notitiâ amoris. *Sequuntur Christum:* datur ipsis aterna vita: non peribunt in aeternum: nemo rapit eas è manu Pastoris. Et tanta non sit hæc Christi dilectio, ut aeternæ mortis ab ovibus suis avertat periculum.

§. 12,

Sextum argumentum ex Joh. 6. v. 27. 18. Qui credunt in Christum, habent in se cibum permanentem in vitam aeternam.

Excipiunt; minoris hoc esse momenti; nam operari cibum esse omni studio & opera de cibo spiritali sollicitum esse, omnemque curam & cogitationem in illum impendere. Cibum verò, qui non perit, esse Evangelii doctrinam, cum primis ipsam Christi carnem manducationis Spiritualis objectum.

*pag. 608.
th. 40.

R. Hæc

R. Hæc Animadverforum glossa mihi non contradicit. Qui credunt in Christum, omnem curam & cogitationem impendunt in vitæ cibum, de quo unicè sunt solliciti: quantum quidem per carnis imbecillitatem & status hujus imperfectionem licet. Fidei cibus est objectum fidei, Christus pro nobis crucifixus, quem fides apprehendit, & hoc modo de mundo & Satana triumphat. Cibus hic non per se tantum, sed & in nobis manere in vitam æternam dicitur. Quicquid verò in nobis manet in vitam æternam usque, id nunquam excidit, vel totaliter vel finaliter: Siquidem contradicunt: manere in vitam æternam, & excidere totaliter aut finaliter, hoc est, non manere.

Septimum argumentum ex Joh. 6. v. 51. *Si quis ederit ex hoc pane vivet in æternum.*

§. 13.

Octavum ex Joh. 4. v. 14. *Quisquis biberit ex illa aqua, quam ego ei dabo, non sitiet in æternum, sed aqua illa, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.*

Ad utrumque excipiunt: Non dici, qui aliquando carnem edit, hoc est, credit: qui aliquando, vel semel bibet, ille vivet in æternum, nec sitiet in æternum: Sed simpliciter dici: Si quis ederit & biberit &c. hoc est, quamdiu ederit & biberit: posse autem hominem cibum illum potumque cœlestem rejicere, vomere, & fonte relicto, ex fœtitis peccatorum lacunis aquas ingurgitare*.

* ibid.
th. cād.

R. Tam frigida glossa textus hic non eliditur; etsi multis eadem Jesuitis quoque arridet: unde Syncretismus cum Jesuitis exprobrare Lutheranis exemplo & sequelâ Animadverforum Exercit. 119. §. 11. possemus. Diverfitatem cibi spiritualis & corporalis, aquæ cœlestis & Samaritanae, ostendit Christus ex eo, quod cibum spiritualem fide manducatum sequatur vita æterna, corporalis verò à morte non vindicet manducantem: quod aqua, quam ipse sit daturus, sitim in perpetuum restinguat, & hausta fons fiat aquæ in vitam æternam salientis: cum Samaritana ad breve tantummodo intervallum sitim domet & facile exarescat. Jam si Animadverforum & Jesuitarum admittenda sit glossa, spiritualis præ corporali cibo potuq; prærogativa erit exigua: Nam & corporali cibo quamdiu vescimur, non morimur; morituri enim desinunt veli; si semper vescerentur, nunquam morerentur, nunquam mortui essent, sed semper vivarent. Aquam Samaritanam, & quamunque aliam corporalem qui bibunt, quamdiu bibunt non sitiunt; si actu continuo semper biberent, nunquam sitirent, neque unquam ea exaresceret in bibentibus, quia continuo haustu instauraretur, & fons perpetuæ salientis aquæ in corpore fieret.

Aliud

Aliud igitur Christus vult, & spiritualis cibi potusque pro corporali prærogativam in eo docet esse: quod spiritualis cibi potusque semel fide apprehensi & nobis applicati, intra nos semper maneant, & famem atque sitim efficacissimè sedent, nunquam patiantur recurrere: cùm cibi potusque corporalis ore corporis excepti, & in ventriculum transmissi brevi absumantur, ita quidem ut fames sitisque vehementior paulò post recurrat. Igitur à conditione & natura cibi potusque spiritualis alienissimum est penitus rejici & evomi.

2. Qui dicuntur recessisse & deseruisse aquas vivas & ad foetidas lacunas rediisse, justificante fide nunquam fuerunt præditi, sed per professionem externam pro visibilis Ecclesiæ membris habiti, quamdiu doctrinam Ecclesiæ approbârunt, & sanctitatem internam simulârunt *ἡ πόσις καὶ ὁ ὕμνος* & hypocritæ. Tandem verò, quando sanam Ecclesiæ doctrinam amplecti & profiteri desierunt, in hæreses & idololatriam pro lapsi, deseruisse aquas vivas, cœlestem doctrinam, & ad foetidas lacunas confugisse rectè dici possunt, etiamsi per Spiritum S. verè nunquam fuerunt renovati: De loco Heb. 6. v. 4. 5. supra egimus, & in tract. de prædest. cap. 30. in eundem *Patens* videatur in Comment.

§. 14.

Nonum argumentum, ex 1. Joh. 3. v. 9. *Quisquis natus est ex Deo, peccatum non committit, quoniam semen ipsius in eo manet: nec potest peccare, eo quod ex Deo natus est.* Illustrissimus locus, qui fulgore suo apostasiæ patronos prorsus excæcat! Difficillimum esse locum agnoscit Bellarminus.

Quid nostri Animadversores? *Minimè gentium*, inquiunt, *nos in angulum compellet locus* 1. Joh. 3. Nihil difficultatis sentiunt, firmo adversus eum muniti præsidio. Est enim in promptu glossa: *Omnis, qui ex Deo est renatus, non sese dedit peccatis contra conscientiam, neque frenum laxat cupiditatibus carnis, quatenus* (particula enim *ὅτι* non est, h. l. *αἰτιολογικὴ*, sed *ἀναδιπλωτικὴ* reduplicativa) *illud Dei semen in ipso manet.* Hoc enim Dei semen, quamprimum amittitur, renascentia ipsa amittitur: Spiritus S. excutitur & in virtutum locum omnis generis vitia succedunt*.

* ibid. th. 41.

R. Variè torfit hic locus veteres & recentes interpretes: impudentiorem verò glossam nulli, quod sciam *ἀμνηχανία* suggessit, quàm recentibus hisce, eorumque similibus apostasiæ patronis. *Gordium nodum* non solvunt, sed scindunt. Equidem concedo, ex Deo natos non se dedere peccatis, seu non dare operam peccatis, non laxare frenum cupiditatibus carnis: quamvis ex imbecillitate peccent: Quod verò subjungitur

τὸ ὅτι

τὸ ὅτι non esse αἰτιολογικόν, ἰάτῳ ἀναδιὰ λωλίκον, contra vocis Græcæ sensum, omniumque interpretum consensum dicitur, & in angulum verè compulso esse disputatores hosce evincit: *Lutheri* versionem germanicam modo inspexissent, & αἰτιολογικόν vidissent: *Dann sein Saame bleibet bey ihm.* Et quæ versio aliter habet? Neq; arbitror unquam fuisse, qui dubitarit, utrū renati, quatenus sunt renati, & quatenus Dei in iis est semen, peccatis dent operam, plenoque voluntatis consensu in omnibus se volutent flagitiis.

Quidenim aliud hoc esset, quam ex regeneratione & semine Dei in renatis manente peccandi licentiam, tanquam, ex fonte profluere? Imò ne imbecillitatis peccata à renatis perpetrantur, quatenus Dei semen in iis est; siquidem ex semine Dei nulli pullulant fructus nisi puri sanctique: veluti ex natura hominis corrupta, quatenus est corrupta, non pullulant nisi putres & mali: *arbor enim mala non potest ferre bonos fructus, neque bona malos*, Matth. 7. v. 17. 18. Siat igitur quod Apostolus ait, *in renatis manere semen Dei*, & per hoc *semen Dei*, renatos ex destinata malitia, plenoque voluntatis consensu non peccare neque peccare posse. Siquidem contradictionem implicat, habere in se Spiritum adoptionis clamantem, *Abba, Pater*, & reddentem Spiritui nostro testimonium nos esse Dei filios: & interim malitiosè atq; contumaciter peccatis operari: esse ex Deo natum, & esse ex diabolo: quæ à Johanne quoque opponuntur.

2. Si renatus, quantisper est renatus, non se dedit peccatis contra conscientiam sequitur eum, qui se dedit peccatis contra conscientiam non esse renatum & per consequens renascentiam non amitti vel objici per peccata contra conscientiam. Antecedens Animadversorū est: ratio consequentis manifesta est, propter evidentem contradictionem, quæ alias implicarentur: Consequentis, quod infertur, evidens quoque ratio est: quia quod renascentiam sequitur non amplius existentem, non potest dici expellere renascentiam: siquidem cum renascentiam conjunctum esse oportet, quod renascentiam expellit. Prolixam loci huius vindicat: vid. in tract. de prædest. cap. 27. loc. 33.

Glossæ suæ ratiunculas tres adducunt Animadversores:

(1.) *Exigit eam ipsa analogia.* *

R. Facessere eam jubet analogia, cui est contraria.

(2.) *Comprobant eam loci paralleli cap. 5. v. 3. 4. & oppositio h. l. v. 8. 9.* *

R. Nihil minus comprobant hi loci, quam contortam illam & frigidam glossam: Imò interpretationē nostram perspicuè probat cap. 5. v. 3. *Quicquid natum est ex Deo, vincit mundum.* Non igitur vincitur à mundo, adeoque peccatis malitiosè non operatur. Alternas victoriæ & internecio-

* ibid.

th. ead.

§. 15.

* ibid.

nis vices in iis, qui ex Deo sunt nati ignorat scriptura neque adoptio in Dei filios est defultoria, quæ modò sit, modò non sit, modò fiat, modo pro infecta habeatur, divisumque cum Diabolo imperium Deus habeat, & mox sit filius Diaboli, qui modò Dei erat filius.

* ibid.

* ibid.

3. *Confirmat eam Hieronymi autoritas* * in princip. lib. 2. contra Iovin. *

R. 1. τὸ ὅτι quatenus significare, & αἰσιολογεῖν non esse, nuspiam dicit Hieronymus. Quamdiu renatus est homo malitiosè eum peccare negat Hieronymus: semen Dei in renato manere non negat: negaret enim contra Apostolum.

2. Lutherum non moverat Hieronymi autoritas. Novimus, quanti fecerit Hieronymum. De servo Arbit. pag. 233. perstringit oscitantiam & hebetudinem Hieronymi in scripturis intelligendis: ibidem accusat in eo. os sacrilegum: pag. 261. ait, Hieronymum esse hominem nullius iudicii vel diligentie. pag. 319. Nisi singularis, inquit, gratia intercessit, infernum potius, quam coelum Hieronymus meruit, tantum abest, ut ipsum canonizare aut sanctum esse audeam dicere. Alias non ignoramus contradicere hæc nobis, qui è nobis ad Arminium & apostasie patronos exierunt.

§. 16.

Decimum argumentum ex Rom. 8. v. 38. 39. Nihil fideles separare potest à dilectione Dei.

Excipiunt (1) Dicit, Nos scilicet quos antea prædestinatos & Electos dixerat Apostolus: ad eque proprie loqui de electis qui avelli à Deo non possunt, propter finalem perseverantiam in fide, dilectione, &c. *

* pag. 609.

th. ead.

R. De electis sermonem esse damus: quos etiam solos regenerari docemus semel regeniti nec totaliter nec finaliter deficient, aut à dilectione Dei separantur. secundum Apostoli doctrinam, qui simpliciter negat eos à dilectione Dei separari: Atqui separarentur, si vel totaliter vel finaliter separarentur.

§. 17.

Excipiunt (2) Non ita dici: neque ulla alia res: hæc enim phrasi potuisse forsitan intelligi peccatum quoque, sed: nulla alia creatura: sub hac vero peccatum non comprehendit. *

* ibid.

th. ead.

R. 1. Etiam si non dicitur. neque ulla alia res: tamen alia dicuntur sub quibus peccatum quoque comprehendere potest, nempe instantia & futura: nam & peccata sunt instantia & futura. Addit etiam Apostolus vitam nostram quam peccatis pollui nemo nescit: & tamen nec hæc nos separat. Imò si nihil separare potest fideles, nec peccatum potest.

2. Et ipsi nos creatura sumus: si igitur nulla nos creatura separat, nec ipsi nos.

nos separamus. Jesaiæ 99. v. 2. 3. non est sermo de verè renatis, sed de hypocritis vel etiam manifestè impiis.

Excipiunt (3.) *Pium, quamdiu talis est, vi externâ separari non posse: subducere autem & separare se sponte posse internâ malitiâ, Ezech. 18. v. 24.** §. 18.
* ibid.
th. cād.

Re. 1. Esse verè pium, & sponte se à Deo seaprare destinatâ malitiâ, contradicunt. Spiritus Dei in piis habitans eousque carni habenas non laxat, neque à carne se penitus expugnari patitur. Locus *Ezechielis* hypotheticus est. Sic de beato angelo *Paulus: si vel angelus e caelo descenderit, & aliud Evangelium predicarit &c.*

2. Hostem majorem & periculosiorem renati non habent, nisi reliquias peccati obliuantes Spiritui, & invitos quoque ad peccata obstrahentes: de quo passim queruntur sancti. Contra hunc igitur hostem si satis muniti non sunt, quam lubrico loco salus ipsorum stabit? Quam nulla solida consolationis fundamenta?

Antè quàm hinc abeamus, observet lector, inter causas Baptismi repetendi præcipuas *Lutheranis esse.* §. 19.

(1.) Quia promissiones & dona Dei sunt *ἀμεταμέλητα*:

(2.) Quia Baptismus est lavacrum regenerationis: sicut igitur ex carne semel nascimur, ita ex aqua & Spiritu semel renascimur.

(2.) Quia per Baptismum peccatis morimur & morti Christi inserimur. Verba sunt *Hafenrefferi* LL. Theol. lib. 3. stat. 3. loc. 7.

Primam & secundam rationem *evertit* deplorandum dogma de verè sanctorum seu regeneratorum apostasia: rursus secunda & tertia *evincunt* necessitatem iterandi Baptismi, per idem illud apostasiæ dogma.

Everfio prima & secunda rationis manifesta est: Nam si sanctorum alii totaliter tantum, alii totaliter & finaliter simul deficiunt: falsum utique est, dona Dei, nempe fidem, justificationem, regenerationem, esse *ἀμεταμέλητα*: quod enim repetitur vel aufertur non est *ἀμεταμέλητον*.

Si Electorum nonnulli totaliter deficiunt, & tandem ante obitum reficiuntur, falsum est hominem non nisi semel renasci, qui non nisi semel ex carne nascitur. *Petrus & David* semel ex carne nati sunt, bis verò si non sæpius, renati secundum *Lutheranos*.

Evidentia necessitatis non minus est evidens. Nam si Baptismo opus habent irregeniti, & ordinaria non est regeneratio in Ecclesia nisi per aquam Baptismi & Spiritum: Quis, quæso, prohibuerit aquâ apostatas, post fidei, justificationis & sanctificationis jacturam? Aut forsan quæ semel regenuit electum aqua, apostatam factum regenerare secundum non potest?

Si per Baptismum peccato morimur, & morti Christi inserimur, adeoque necessariò applicandus Baptismus iis, qui in peccatis sunt mortui, & morti Christi non inserti, utique Apostatis semel baptizatis non est negandus Baptismus, postquam peccato defuerunt mori, & morti Redemptoris inseri: quia quæ amiserunt bona, hoc modo recuperant: eidem malo idem remedium adhibendum.

EXERCITATIO CXXI.

Defenduntur Solutiones argumentorum verè sanctorum & fidelium Apostasiam propugnantium.

§. 1.

VIndicavi hætenus, & defendi argumenta sanctorum perseverantiam adstruentia. *Lutheranorum & Pontificiorum* septem argumenta pro apostasie patrocinio proponit & solvit Theologia. Solutiones vellicant Animadversores: quibus defendendis hanc destino Exercitationem.

Primum argumentum petitur ex Luc. 8. v. 13. Ubi Christus ait, *nonnullos ad tempus credere, & tempore tentationis recedere: Ergo significat aliquos à fide justificante deficere.*

Theologia negat consequentiam: quia Christus non loquitur de fide justificante, sed de assensu tantum generali, vel professione fidei externâ.

Excipiunt Animadversores: *Non ita: Semen enim verbi Dei in agrum humani cordis sparsum in multis ad tempus salvificam fidem gignere, eamque* * *ibid. rursus deperdi v. 12. Loqui igitur Christum de ea fide, quâ quis potest salvari.* *th. 42.*

R. Dicunt, sed non probant: versiculus 12. hoc tantum probat, in omnes occasiones intentum esse Satanam, ut ne fides in hominum animis accendatur: unde etiam verbi meditationem curarum aliarum suggestionem intervertit, & sic omnes ad vitam vias quantum in ipso, obstruit: τὸν ἄνθρωπον fidem etiam esse à justificante, supra ostendimus: quam & Theophyl. in cap. 8. Johan. circa finem, negat esse veram & justificantem fidem. Neque sentire aliter possunt; Lutherus & prisci Lutherani, qui fidei sensum pro infallibili Electionis documento habent: ut supra vidimus.

Secundum

Secundum argumentum: Paulus ait, Gal. 5. v. 4. *à gratia excidere qui per legem volunt justificari. Ergo innuit aliquos à fide justificante deficere.*

Theologia negat 1. *consequentiam*: quia Paulus non simpliciter ait aliquos à gratia excidere, sed cum conditione, *si per legem velint justificari*. Atqui *conditionalis* nihil affirmat nisi posita & concessa conditione. 2. addit, *à gratia excidere* Paulo hec non esse à fide justificante deficere, sed doctrinam gratiæ, seu Evangelii repudiare.

Excipiunt (1) verba esse clara: *Christus nobis est factus otiosus, quicumque per legem justificabimini, à gratia excidistis: nullam adesse conditionem.* * * ibid.

R. Clara sunt verba: eos qui per legem, hoc est, per opera, volunt justificari, excidere à gratia, hoc est, per gratiam Evangelicam non justificari, quia, si ex operibus est justificatio, non est ex gratiâ, si ex gratia, non est ex operibus. *Conditio est implicita, etsi non est expressa: Sunt enim prorsus isoduvamēvta: A gratia excidunt, qui per legem volunt justificari: et, si per legem vultis justificari, à gratia exciditis: exprimitur quoque conditio v. 2. Si circumcidamini &c.* th. ead.

Excipiunt (2.) *Ut promissio facta sub conditione planè impossibili est vana ludificatio: ita quoque comminationem factam sub conditione planè impossibili, esse vanum terriculamentum: à conditione impossibili frustra exhortationis argumenta sumi.* * §. 3. * ibid.

R. 1. Promissio sub conditione planè impossibili non semper est vana ludificatio, sed interdum simplex & categorica negatio. Matth. 19. Christus promittit cuidam vitam æternam, sub conditione legis perfectè impletæ. Atqui novimus legis perfectam impletionem in hac vita impossibilem esse: ideo ne promissionem illam dicemus vanam fuisse ludificationem?

2. *Conditio, si per legem vultis justificari*, etiam ejus, qui per fidem est justificatus respectu, planè & absolute impossibilis non est: uti nec planè impossibile est justificatum à gratia resilire, etsi actu nunquam resilit: Quid enim facilius, si gratiæ freno non retineretur? Distinguendum igitur inter planè & simpliciter impossibile inter & inter impossibile, secundum quid & ex hypothesi.

3. *Comminatio æternæ poenæ facta sub conditione secundum quid impossibili* non est vanum terriculamentum, sed ex parte fidelium Electorum efficax ad obedientiam præstandam & culpam declinandam incitamentum: Conservat enim Deus fideles suos in obsequio perseveranti, hoc est, nunquam totaliter & finaliter patitur excidere, per præceptiones, promissiones & comminationes, tanquam efficacia media, quibus cuna

creatura rationali Deus agit: gratiâ tamen interiore semper assistente, quâ Deus dat suis quod jubet, uti jubet, quod vult.

4. Sed attendite Animadversores. Dicitis, *comminationem factam sub conditione impossibili esse terriculamentum vanum*. Dicite mihi, An etiam Electis scriptura æternam minetur mortem, sub conditione apostasia finalis? Si negaveritis in faciem scripturæ contradicetis & vestris concionibus. Si affirmaveritis, aut brutum fulmen & vanum terriculamentum scripturæ tribuetis, aut vobis ipsis contradicetis: negatis enim electis posse finaliter fidem amittere, superiori th. 35. & passim alibi.

§. 4.

* ibid.
th. cād.

Excipiunt (3.) *Dicere Apostolum, excidistis eo ipso, dum per legem justificari studetis: fuisse autem Galatas renatos. v. 7. & postquam seducti tam pestilentem in justificationis articulo errorem imbibissent, gratiam Dei amisisse.*

R. 1. Nihil proficiunt hypothetica sunt Apostoli verba, ut ante ostendi: *Si circumcidamini, Christus nihil vobis est profuturus*: rationem addit: *quia, qui circumciditur, est debitor totius legis servanda; v. 3.* Quæ sequuntur, ab eadem pendent conditione.

2. Ex judicio charitatis, quod Pauli est, *Galatæ fuerunt renati*. Sed falli hoc judicium quis nescit? Neque verè renatus, si ex imbecillitate in errorem damnabilem incidit, illicò contumaciter perseverat, aut Dei gratiâ totaliter excidit. Si qui igitur verè renati in illum inciderunt errorem à pseudoprophetis circumventi, per Apostolicam institutionem inde fuerunt retracti, ne malitiosè eum defenderent & in eo perseverarent. De non verè renatis, qui tamen Evangelicam doctrinam profitentur, jam non laboramus: Dicuntur excidisse ex gratiâ, quatenus, deserta doctrinæ Evangelicæ professione, legis jugo colla denuò submiserunt & agnitam Evangelii gratiam repudiârunt.

§. 5.

* pag. 610.
th. cād.

Excipiunt (4.) *Excidere è gratia & excutere fidem, Synonyma esse.**

R. Ut gratia ita & fides in scriptura quandoque pro doctrina fidei & gratiæ accipitur, è qua excidere, eamque excutere possunt, etiam qui verè fideles & renati non sunt. Gratia & fides salvifica, dona & bona electorum propria, semel possessa, nec totaliter nec finaliter excutiuntur. Non urget nos hic Apostoli locus: ut modò vidimus.

§. 6.

Tertium argumentum: *Quidam circa fidem naufragium faciunt, i. Timoth. i. v. 19. Ergo deficiunt à fide justificante.*

Theologia negat consequentiam: rationem negationis reddit: quia Apostolus non loquitur de fide justificante, sed de assensu tantum, & professione doctrinæ Evangelicæ.

Excipiunt (1.) *Me repetere coccysnum, ostendere antithesin, loqui Paulum.*

*lum de apostasia à fide salvifica per vitæ improbitatem, metaphorâ sumptâ à mercatoribus, quorum merces naufragio pereunt, vel à navigantibus in naufragio submersis.**

* ibid.

th. 43.

R. Ostendit antihelis Apostolum loqui de fide, sed non justificante aut salvifica: A genere ad speciem non valet consequentia. Interim assensus sine hypocrisi doctrinæ Evangelicæ habitus & professio doctrinæ Evangelicæ bona sunt, à quibus datur apostasia, & quorum fieri potest naufragium. Repetunt igitur Animadversores Coccismum suum, quem mihi impurant. Decepit vos resonabilis Echo, ut duos *κοκκὺς* sibi persuaserint.

Excipiunt (2.) De ea Apostolus fide loquitur, cujus naufragium est periculosissimum & damnosissimum, ut illi naufragi fuerint traditi Satana: loquitur de fide, quæ conjunctam habet bonam conscientiam: Ea verò est vera illa & justificans fides, non hypocritica fidei professio, quæ non est mater bona conscientia.*

§. 7.

* ibid.

th. ead.

R. 1. Etiam assensus generalis & professionis publicæ naufragium est periculosissimum & damnosissimum: ni enim heic mutetur velificatio, certissimum imminet exitium.

2. Etiam professio sanæ doctrinæ, si non sit hypocritica (non est autem omnis assensus generalis, omnisque Evangelicæ doctrinæ professio hypocritica, quamvis applicatio specialis & fiducia nondum accesserit) aliquo modo conscientiam bonam habet comitem: siquidem via hæc est, quæ ad salutem pervenitur: Unde & latitiam in *ἡγεσκαίτοις* excitat, tanquam pars obedientiæ, cuius præmium est bona conscientia. Non omnes *ἡγεσκαίτοις* sunt hypocritæ.

Quartum argumentum: Nonnulli à via justitiæ, quam cognoverunt discedunt & à sancta doctrina ipsis tradita regrediuntur 2. Pet. 2. v. 21. Ergo deficiunt à fide justificante.

§. 8.

Theologia negat consequentiam: rationem negationis reddit: quia aliud est à fide justificante deficere, aliud à via justitiæ, hoc est, à doctrina Evangelica recedere, cui assensus tantum est habitus sine fiducia.

Excipiunt (1.) Eandem cantari cantilenam: Apostolum v. 21. vocare viam justitiæ, quam v. 20. vocat *ἐπίγνωσιν*, & per hanc intelligere salvificam Christi cognitionem, quæ aliàs dicatur fides justificans, per quam mundi effugimus coinquinationes.*

* ibid.

R. 1. Apostolo non sunt *συνώνυμα* via justitiæ & *ἐπίγνωσις*: expresse enim distinguit viam justitiæ ab *ἐπίγνωσει*, tanquam objectum ab actione

th. ead.

actione occupata circa objectum: quando ait, *satiis iis fuisse non cognovisse viam justitiae*. Secundum Animadveriores Apostoli mens esset, illos non cognovisse cognitionem: quod absolum.

2. *ἐπίγνωσις* salvifica est ex natura ejus, & primaria intentione: Et si huic vel illi in salutem non cedit ex defectu fiduciae salvifica fides omnib⁹ in salutē cedit. Falsum igitur est *ἐπίγνωσις* Apostoli esse ipsam fidem justificantem, etsi fides non est sine *ἐπίγνωσις* actuali in adultis.

3. Etiam per *ἐπίγνωσις* à fiducia separatam aliquo modo homo effugit mundi inquinamenta: quia ab ignorantia damnabili liberatur & à multis peccatis retrahitur, etsi non justificatur. Ego igitur veritatem hęc repeto: suam verò Animadveriores cantilenam κακόφρων.

5. 9.

Excipiunt (2.) per viam justitiae etiam intelligi doctrinam Evangelii, in qua traditur modus consequendi justitiam & vitam aeternam. Quia verò Apostolus iis, de quibus agit, tribuit cognitionem Christi & viam justitiae 2. Ex mundi inquinamentis liberationem. 3. Aversionem ab eo, quod ipsis est traditum sancto. 4. Imitationem canum ad vomitum & porcorum ad volutabrum luti redeuntium, satis superque ostendere, illos verò in Christum fide ex luto scelerum emer-
* ibid. sisse.*
th. ead.

R. Frustraneus est omnis hic probandi conatus. Etiam non verè renati & justificati possunt aliquo modo viam justitiae cognoscere, & mundi inquinamenta per cognitionem illam effugere ut antè ostendi: possunt, repudiata salutis doctrina ad vomitum & volutabrum errorum & hæresium redire. Sufficientia hæc fidei justificantis & regenerationis indicia non sunt.

Quintum argumentum: Paulus movet eos, qui stant per fidem, ut sibi caveant ne cadant I. Cor. 10. v. 12. Rom. 11. v. 20. Ergo, innuit aliquos à fide justificante aliquando deficere.*
5. 10.

Theologia consequentiam negat: rationem negationis reddit: Quia Paulus non docet aliquos à fide justificante deficere: sed modum ostendit, quo defectionē possint, & debeant cavere: nōpe si à securitate carnali abstineant. Sunt huiusmodi non ita efficacia Spiritus S. media, quibus in officio fideles continet, & à defectione præservat.

Mirum in modum hęc tumultuantur Animadveriores. Ajunt hoc esse totam scripturam ridere, & omnes criminationes datā operā elidere, tanquam fulgura

*fulgura ex pelvi : Si in aeternum contingere nunquam possit praesertim respectu Dei, nec etiam evenerit unquam. Quae hac monstra! exclamant. Quae caveri jubentur à Spiritu S. ea facile possunt contingere: quia Spiritus S non est tam ridiculus admonitor, ut impossibilia aut non contingentia praecavere admoneat: non frustra illos terret, aut conditione vanâ & impossibili ludificatur.**

* pag. 611.

th. 44.

1. Bona verba, quaeso, Animadverfores! ad propriam allegati *fi.* cum mitescite: Ipsi vos docetis in hoc collegio, & passim alibi, *Electos* perire non posse: neque infitiri potestis, scripturam promiscuè omnibus, adeoque & Electis, minari exilium, sub conditione, si firmâ fide ad finem usque Christo non adherescant. Atqui & hæc ipsa conditio vobis & impossibilis: Statuitis enim Electos finaliter à Christo non posse deficere. Quid jam videtur vobis Animadverfores, præses & Respondens? Itane tota ridetur scriptura? Itane omnes comminationes datâ operâ eliduntur? Et comminationes huiusmodi non sunt nisi fulgura è pelvi, nisi monstra? Et tam ridiculus vobis est Doctor Spiritus S. Dicite mihi quis unquam Electorum perierit? Quis finem ad usq; Christo non adhererit? Frustrane illos Spiritus S. terruit, & conditione impossibili est ludificatus? Ad ficum hæc vestram alligati mitescite, & tam inconsideratè & precipitanter deinceps ne disputate.

2. Quæ hæc occurrat possibilitas, & quis sit usus illarum comminationum, quæ efficacia, jam antè ostendi. Actum hæc non ago: verissima est *Aglini* responsio, quam evertere non poteritis prius, quam vos ipsos everteritis.

Quod dicitis, *questionem non esse, anrum sancti debeant, veletiam possint perseverare: sed an homo verè justificatus per peccata regnantia excutiat fidem* *S. II.*
* nihil ad rem & defensionem erroris vestri facit: falsò supponitis justificatos & renatos peccata committere regnantia: neq; ex allegato Pauli loco probatis, verè renatos excutere fidem: liquidem Paulus ab excussione tantum dehortatur, & de excussione categoricè non pronunciat. Ego igitur ut hoc loco meam non probo sententiam, ita nec vestram ex eo probari concedo. ** ibid. th. ead.*

Sextum argumentum: *Primi nostri parentes à Deo defecerunt: Ergo etiam fideles possunt à Deo deficere, & quandoque deficiunt.*

Theologia negat consequentiam: Quia primis nostris parentibus in innocentia statu data fuit gratia, quâ possent in integritate perseverare, si vellent: cum autem data fuit gratia; quâ vellent; quæ post lapsum justificatis datur, Philipp. 2. v. 13.

Excipiunt (1.) *Me concedere primos nostros parentes amisisse fidem per peccatum: & hinc inferunt non esse impossibile, credentes per peccata regnantia excutere Spiritum S. & fidem: idque sufficere Lutheranis.**
 * ibid. th. 45.

Rx. 1. Concedere me primos nostros parentes per lapsum amisisse fidem in Christum, quam justificantem appellamus, falsum est: siquidem in statu innocentiae adu non fuerunt praediti fide justificante, quâ nec opus habuerunt: etsi credendi vires habuerunt.

2. Ab apostasia primorum parentum ad apostasiam fidelium per Christum post lapsum instauratorum, non valere consequentiam dicit Theologia: quod etiam nunc dico: id verò patronis apostasia ad stabiliendum errorem non sufficit.

§. 12. Ex. ipsam (2.) *Non esse meliorem conditionem nostrorum in statu restituito, quam Adam & Eva in statu instituto: quod conantur probare ex 2. Cor. 11. v. 2. 3. Adjunxi vos uni viro & c.*
 * ibid. th. ead.

Rx. 1. Non probant, quod volunt, ex allegato loco: loquitur Paulus de intentione sua, de cujus successu dubitare incipit, quia multos tanquam *παρακαίω*, nutare & labare videt: interim de verè renatis ipsum dubitare nego.

2. Esse aliquo modo meliorem conditionem nostrorum, in statu restituito, quam Adam & Eva in statu instituto: adeoque ab hoc ad illud non valere consequentiam, expressè quoque docet Augustinus de corrept. & grat. cap. 11. & 12. Est, inquit, in nobis per Dei gratiam, in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solum posse quod volumus, verum etiam velle, quod possumus: quod non fuit in homine primo: unum enim horum in illo fuit, alterum non fuit. Nam ut reciperet bonum gratia non egebat, quia nondum perdidit: ut autem in ea permaneret, egebat adjutorio gratiae: sine quo id omne non posset: & acceperat posse, si vellet, sed non habuit velle, quod posset. Idem: primo homini, qui in eo bono, quo factus erat rectus, acceperat posse non peccare posse non mori posse ipsum bonum non deserere, datum est adjutorium perseverantiae, non quo fieret, ut perseveraret, sed sine quo per liberum arbitrium perseverare non posset. Nunc verò sanctis in regnum Dei per Dei gratiam praedestinis, non tantum tale adjutorium perseverantiae datur sed tale ut eis perseverantia ipsa donetur, non solum ut sine isto dono perseverantes esse non possint, verum etiam ut per hoc donum non nisi perseverantes sint. Idem: prima gratia est, quâ fit, ut homo habeat justitiam, si velit: secunda plus potest, quâ etiam fit, ut velit, tantoque ardore diligat: ut carnis voluntatem contraria concupiscentem voluntate Spiritus vincat. Et paulo post: Adjun-

Adjutorium nunc tantò amplius datur per Iesum Christum Dominum nostrum, quibus id dare Deo placuit, ut non solū adsit, sinè quo permanere non possumus etiamsi velimus. Verum etiam tantum ac tale sit, ut velimus. Est quippe in nobis per hanc Dei gratiam in bono recipiendo, & perseveranter tenendo, non solū posse quod volumus, verum etiam velle, quod possumus: quod non fuit in homine primo. Unum enim horum in illo fuit: alterum non fuit. Hæc satis disertè Augustinus.

Excipiunt (3.) Quæri, an ille ipse actum fidei, quem per gratiam Dei præstare potest, & ut præstet eum, sufficientem Dei gratiam semper habet sit præstaturus, & non propriâ sua sponte ac supinâ negligentia vel malitiâ contra instinctum Spiritus & conscientia renata dictamen, sit recusaturus credere & detractaturus obedientiam: Hoc ajunt esse dubium: cum in renato sit caro & Spiritus: à carne esse ut male inclinetur & male velit homo fidelis: à Spiritu ut benè possit velle per vires supernaturales &c. sed sæpe prædominari carnem Spiritui.

* ibid.
th. cad.

R. Ad quæstionem hanc modò respondit Augustinus disertè & sinè ambagibus: Renatis non datur tantum posse velle, sed & velle: Totalem & finalem apostasiam Spiritus impedit, etsi caro quandoque fremit & tumultuatur. Deus, inquit Apostolus², is est, qui efficit in vobis & ut velitis & ut efficiatis, pro gratuita sua benevolentia, Philipp. 2. v. 13. In quæ verba Osiander: Deus in vobis & per vos efficit bona opera, ut obedientiam (qualis in hac vita possibilis est) præstare possitis. Ille dabit vobis voluntatem bene agendi, & insuper vires addit, ut, quod rectè vultis, etiam agatis. Magnum hoc ait esse solatium contra carnis imbecillitatem: Quo recentes Lutherani carent.

Septimum argumentum petitur ab exemplis Davidis, Salomonis & Petri, quos Apostatis accensent.

S. 14.

Theologia negat sanctos illos, quamvis gravissimè peccarint, fidem penitus amisisse: quia non peccarunt pleno voluntatis consensu, sed ex carnis imbecillitate, egeruntque seriâ pœnitentiam.

Excipiunt contra Davidem (1.) Neminem, nisi cui cornea est fibra, negaturum Davidem per adulterium & homicidium totaliter fidem amisisse: siquidem omnis qui secundum carnem vivit, moritur, i. e. damnatur Rom. 8. v. 14. Et omnis scortator non habet hereditatem in regno Dei, Ephes. 5. v. 5. & omnis homicidia non habet vitam æternam in se manentem, 1. Ioh. 3. v. 15.*

* pag. 612.
th. 46.

R. 1. Cornea illa fibra, qui Davidem, virum secundum cor Dei, ita à Deo defecisse dixerit, ut planè nihil in eum affectus pii retinuerit, sed

ex filio Dei factus Diaboli filius fuerit ; adeoque divisum imperium cum Deo Satanas habuerit: virum illum, qui non reddi sibi, sed non auferri Spiritum Dei petiit: qui non salutem, sed lætitiā salutis hoc est, tranquillitatem conscientię, & pleniorē ejus fruitionem sibi reddi petiit. Unde *Augustin.* Non ait, Spiritum S. tuum da mihi: sed, ne auferas à me: etsi haud obscure fateretur, se privationem Spiritus S. pro meritum esse.

2. Si è regno Dei excluditur & damnatur, quicumque adulterium vel homicidium perpetrat: Sequitur & *Davidem*, esse cælo exclusum, & ad inferos jam detrusum, nullumque adulterum vel homicidam veniæ spem posse vel debere cōcipere. Hoc ene verò, tu *Gerharde*, affirmabis? Hoc cine solatii furibus, latronibus, adulteris, homicidis supplicio destinatis vos mysta suggeritis? Rectius igitur scripturam interpretamini, & scortatores, adulteros & homicidas mortis reos pronunciate, iisque spem veniæ & vitæ æternæ præcidite, non absolutè, sed sub conditione perseverantis impœnitentiæ: pœnitentes enim non excludit divina misericordia, quibus spem veniæ & vitæ ipsa facit. Morientur igitur, qui secundum carnem vivunt ita, ut vivere secundum eum non desinant: damnabuntur adulteri & homicidæ, qui seriam non ajunt pœnitentiam, sed in impœnitentia expirant. Est que distinguendum inter eos, qui secundum carnem vivunt, & qui ex carnis imbecillitate peccant. Nam & qui Spiritu actiones corporis mortificant, subinde ex carnis imbecillitate peccant, spiritusque dictamen semper non sequuntur; *Rom. 7.* Sic & adulterorum atque homicidarum omnium par non est ratio. Committunt hæc delicta nonnulli ex habitu, plenoque voluntatis consensu: alii ex infirmitate, reclamante quidem Spiritu, attamen prævalente carne: illi interioris expertes sunt gratiæ: isti etsi Spiritum contristant, salutis lætitiā amittunt, & quod rejectione dignum committunt: tamen gratiā Dei penitus non exidunt, totalemque Spiritus, fidei, & salutis jacturam non faciunt: quia cum sanctis suis in rigidum hoc judicium Deus non ingreditur: sed scintillas vel semen in iis relinquit & conservat, unde pœnitentiā pullulat, & ex angustiis suis peccator eluctatur. Filiorum suorum Pater est Deus, qui exorbitantes filios non illicò repudiat, & Diabolo tradit; quamvis irascatur iis, & quid sint meriti, non reticet. *Non secundum peccata nostra facit nobis, neque secundum iniquitates nostras refert nobis. Ps. 103. v. 10.*

§. 15.

* ibid.

ta. cād.

Excipiunt (2.) *Davidem* in utrumque peccatum toto & obstinato præsumptum esse animo.*

Constanter hoc nego: Hujusmodi in renatos peccatum non cadit:

dit: Etiam si semper non praevaleret Spiritus, tamen semper contradicit carni ad illicita ruenti: unde toto & obstinato animo renatus in peccata non pro-
ruit: adeo ut manifestam implicet contradictionem, renatum esse, & toto
atque obstinato animo divinae se legi opponere. Hinc non petit David sibi
reddi Spiritum quasi penitus amissum sensisset, sed à se non auferri, qui me-
ritum se agnoscebat, ut Spiritu privaretur.

Excipiunt (3.) *Bezam* veritatis tactum fulmine fateri, *Davidem* fuisse
perituum nisi resipuisset. Si verò, inquit, resipuit, utique ante desipuit, si fue-
rat periturus in impenitentia, utique fidei verè justificantis ne scintillam qui-
dem habuit.*

s. 16.
* ibid.
th. cad.

1. Quasi verò veritatem agnoscere & profiteri *Beza* non potue-
rit aut voluerit, nisi tactus fulmine: aut unquam *Beza* vel quisquam nostrum
negarit, quod hoc loco affirmat *Beza*. Noveris igitur, *Gerharde*, me assen-
tiri prorsus *Bezae*, neque Orthodoxorum dissentire quenquam. Imò & hoc
addimus, perituum fuisse *Davidem*, si etiam longè minorum peccatorum,
quæ cum fide consistere vos non negatis, ipsum non poenituisse. Omne e-
nim peccatum morte dignum: nullum nisi interveniente poenitentia actua-
li, auctorum ulli condonatur: quod verò non condonatur, id morte mul-
tatur, ex lege Dei: quæ mortem tanquam stipendium peccato persolvit.

2. Qui resipiscit, ante desipuit: Quis neget? Atqui non omnis qui
desipit, illicò Dei gratiâ poenitus excidit, fidemque prorsus excutit. Etiam
minima peccata desipiendo committuntur: Quis nostrum non exclamet
cum Davide, Psalm. 69. v. 6. *O Deus tu novisti stultitiam meam & reatus mei
non sunt celati tibi!*

3. Non minus est absurdum perseveranter fidelem interire quam per-
severanter fidelem in impenitentia sua decedere: utrumque contradictio-
nem implicat. Si David non resipuisset; utique periturus fuisset; sed & fide-
lis non fuisset: non potest consistere fidelitas cum impenitentia, neque in-
teritus cum perseverantia finali.

Excipiunt (4.) Eos, in quibus adhuc est Spiritus & fides, licet sopita, &
quasi cineribus obruta, à communionem Dei non rejici: eos verò, qui in tenebris
ambulant, à communionem Dei rejici, 1. Joh. 1. v. 6. In iis igitur, qui in tenebris
ambulant, non est reliquum Spiritum & fidem.*

s. 17.
* ibid.
th. cad.

1. In phrasi, ambulare in tenebris, latet sophisticatio. In tenebris am-
bulare, Johanni est in regno tenebrarum esse constitutum, & omnia carnis
desideria, sine luctu & contradictione Spiritus, perficere. Ita qui ambulant,
communionem cum Deo nullam habent. Atqui non omnes, qui peccant,

illicò in tenebris ambulant, etiam si peccata per se sive magna sive parva, sunt tenebrae. Unde Apostolus etiam filiolos suos & seipsum peccati prorsus expertes esse negat, quos tamen à communione Dei non excludit epist. i. cap. i. v. 8. *Si dixerimus nos peccatum non habere, nos ipsos fallimus, & veritas in nobis non est.* Illicò tamen solatium subjicit v. 9. *Si confitemur peccata nostra fidelis est & justus, ut remittat nobis peccata nostra, & purget nos ab omni iniquitate:* & cap. 2. v. 1. *Quod si quis peccaverit, advocatum apud patrem habemus &c.* Peccavit Paulus Rom. 7. quem tamen in tenebris ambulasse nemo dixerit, nisi qui à Dei communione eundem excluderit.

§. 18.

Excipiunt (§.) *Ex resipiscentia Davidis inferri non posse ipsum retinuisse fidem, vel Spiritum non penitus amisisse: quia poenitentiam agunt, etiam qui Spiritum S. & fidem nunquam habuerunt: ut, qui ex Ethnicismo convertuntur. Resipuisse Davidem sed integro ferè demum anno, post perpetratum scelus à Nathane objurgatum: toto illo tempore Spiritum S. in illo non habitasse, nec se exercuisse per poenitentiam.**

* ibid.
th. cad.

R. 1. Alia est ratio semel justificatorum & regeneratorum, alia nunquam justificatorum & regeneratorum: Semel regenerati perennem in se habent poenitentiae fontem & virtutem (manet enim in iis *Dei semen*) quæ per totam vitam se exerit, quia quotidie peccant in hoc imperfectionis statu: peccatum enim sine poenitentia nullum condonatur: poenitentia verò salutaris sine fide nulla est; Nunquam regenerati virtutem poenitentiae (et si salutaris agenda in se nullam habent. Et si singulis ea momentis se non exerit. Davidis igitur pridem renati poenitentia de facto regenerationem longè post secuto arguit antegressam in eo fidem, quam penitus non exturbant peccata per imbecillitatem carnis commissa. Quos enim semel à lapsu erexit & instauravit divina misericordia, iis perpetuas se erigendi, & post lapsus alios exsurgendi vires largitur: ut supra evici.

2. Davidem factorum suorum, ante *Nathanis* adventum haud poenituisse, nunquam mihi persuadebunt Animadversores: etsi non difficile concione *Nathanis* ipsum magis compunctum, quam privata delictorum suorum æstimatione: quod & aliis sanctis accidere experimur, quando cum autoritate ipsis peccata, etiam prius agnita, exaggerantur. Unde in confessionem publicam sæpe erumpunt, qui tacitis tantum pectoribus ante peccata sua Deo sunt confessi.

§. 19.

Excipiunt contra *Salomonem* (1.) *Eum fuisse pessimum idololatram: Deum ita in eum fuisse percitum, non ergo retinuisse gratiam Dei: non posse dici retinuisse fidem, cum credentes Deo placeant.**

* ibid.
th. 47.

R. 1. Ido-

Re. 1. Idololatra fuit, sed non pessimus: nusquam hoc dicit scriptura: Equidem sapientissimum Regem amore mulierum infidelium dementatum externo gestu potius, quam ex animi sententia & adfectu, idololatram fuisse existimo; quo tamen ipso nomine Deum gravissime offendit.

2. Non sequitur: *Deus ira in Salomonem fuit percitus: Ergo totaliter ille excidit gratia.* Quoties iram Dei in psalmis deprecatur David? Toties ne eum Dei gratia penitus excidisse, affirmabimus. Iratus quoque Dominus fuit *Moyse* rebelli, cui tamen Spiritum & gratiam suam penitus non subdixit: Sati ipsi fuit pœnæ, in terram promissam non introduxisse *Mosen*: Exod. 20. v. 12. Et in specie quidem de *Salomone* illustris extat Dei promissio. 2. Samuel. 7. v. 14. 15. *Ego ero illi Pater, & ipse erit mihi Filius: qui cum perverse egerit, corripiam eum virgâ hominum & plagis humanis. At benignitas mea non amovebitur ab eo, quemadmodum amovi à Saule, quem amovi à facie meâ.* Totalis privatio gratiæ & benignitatis divinæ non est virga hominum, non plaga humana, sed divina & horribilis. Putasne *Gerharde*, nunquam succensuisse tibi Deum, aut quando succensuit, omni suâ te privasse gratia, & in filiis suis amplius non habuisse? Equidem in te ita durus non fuero, ut hoc tibi accidisse credam. Si, quoties ad iram peccata nostra Deum provocant (non potest autem Deus peccata non odisse) toties filii Dei esse desinimus: quoties quæso sanctissimi quique *videtia* excident, & ad Satanæ peculium transibunt!

3. Credentes Deo placent, etiam si peccata ipsorum ex imbecillitate commissa displicent. Placent in Filio, etiam si non placent in naturæ corruptione, cujus reliquias etiam in statu gratiæ circumferunt. Rom. 7.

Excipiunt (2.) *Nihil quicquam legi de pœnitentia Salomonis; Licet Hieronymus ex proverb. 24. & Hilarius in psalm. 25. illam contentur demonstrare Chrysostomum, Ambrosium & Augustinum existimasse ipsum esse damnatum.* * pag. 613. a. th. ead.

Re. 1. Nihil de pœnitentia *Salomonis* in scriptura legi, jam olim *Augustinus* scripsit lib. 22. contra *Faust.* cap. 88. Equidem expressum pœnitentiæ testimonium non reperio; nihil tamen certi de pœnitentia *Salomonis* ex scriptura posse deduci, rotunde nego. Sententiam meam hoc Syllogismo complectar.

Quem Deus sibi filium adoptavit, & cum perverse egerit, hoc est, peccatis suis Deum Patrem offenderit, virgâ hominum tantum plagis quæ humanis correpturum, benignitatem vero suam ab eo nunquam amoturum, promissit, cum in finali impœnitentia decedere non sivit.

Atqui *Salomonem* sibi Deus filium adoptavit, & cum perverse egerit
&c. Ergo. Propa.

Propositio manifestissima est, quia è diametro contradicunt, peccatorum aliquem & filium virgâ hominum duntaxat plagisque humanis corripere, suamque ab eo benignitatem & gratiam nunquam avertere: & sinere ipsum in impœnitentia finali decedere & consequenter, corripere plagis non humanis, virgâ non hominum, sed divinæ iræ plagis, quibus una cum corpore anima in gehennam, præcipitatur, *Matth. 10. v. 28. &c.* Sic in æternum suam ab eo gratiam amovere.

Assumptio ipsius est Dei, *2. Samuel. 7. v. 14. 15.*

Accedit & hæc *firmatio*: quod idololatriæ pœnam non nisi temporalem *Salomoni* Deus denunciat, nempe lacerationem regni & translationem ad servum: quam tamen & ipsam non *Salomoni* ipsi, sed filio ejus se inflicturn ait, *1. Reg. 11. v. 12.* Alia pœnitentiæ *Salomonica* documenta dedi in tract. de prædest. cap. 31.

2. De salute *Salomonis* dubitarunt, *Augustinus, Tertull. Basil. Cyrill. Nysenus, Bernhard. Isidorus*: etsi disertè eum non damnant & in sententia fluctuant. Interim hic me & doctissimos alios viros dissensus non movet, propter evidentem, quam adduxi rationem, eamque geminam. *Salomonem* ab *Ambrosio* in Apolog. Davidis damnatum non legi. Observat ibidem *Ambrosius* in *Salomone* typum populi Christiani ad regnum cælorum pervenientis.

3. Ex hypothese pœnitentiæ *Salomonica* apostasia totalis rectè non infertur: ut ante ostendi.

§. 21. Excipiunt contra Petrum (1.) *Negare eum in meridie lucere solem, qui negat fidem totaliter à Petro amissam, & gratiam Dei totaliter excussam: infirmitatis fuisse negasse, sed in negando ter substituisse, fuisse obstinationis.**

* ibid.
sh. cad.

&c. 1. Non illicò negat Solē in meridie lucere, qui negat eum in judicii vestri tenebris lucere. Imò solē in meridie lucere ille mihi videtur negare, qui fidem totaliter à Petro excussam affirmat, quā Christi intercessione conservatam scriptura docet, *Luc. 22. v. 31. 32.* Et quam omnino excidisse negāt *Tertull. Aug. Chrys. Theoph. & alii*, quorū verba allegavi in tractat. de prædest. c. 31. Memorabilia sunt *Theophyl.* verba: ἐδεήθην ἐν φησιν, ἵνα μὴ ἐκλείπῃ ἡ πίσις σὺ. Εἰ γὰρ καὶ πρὸς μικρὸν, μέλλεις σαλευθῆναι, ἀλλ' ἔχεις ἐναποκείμενα τὰ σπέρμα ἀληθῆς πίστεως, καὶ τὰ φύλλα ἔρριψε τὸ πνεῦμα τὸ ἐπηρεάζοντος: ἀλλ' ἡ ρίζα ζῇ καὶ ἐκ ἐκλείψει ἡ πίσις σὺ. *Oslandri* vestri παράφρασις hujusmodi est: rogavi pro te ut non deficiat fides tua, ne aut prorsus à me de-

me deficias, & ex discipulo hostis fias, aut propter lapsum quem committes in desperationem ruas : Atqui ex discipulo hostis fuisset factus, si totaliter defecisset.

2. Etiam trina illa negatio ex infirmitate perfecta est, vel *Luthero* iudice, quem majoris facitis, quam omnes Patres: *Tom. 5. c. 11. Joh. fol. 195. a.* Non de stinata malitia & voluntas plena ad abnegationem induxit *Petrum*, sed instantis periculi magnitudo. Intus & in animo negatum erratum quæ ab ipso servatorem, nunquam mihi persuaseritis : Etsi peccatum *Petri* minimè excuso: Etiam *Bertius*, cujus librum de Apostasia sanctorum exosculantur *Lutherani* & aureolū salutant, in *Petro* non nisi imbecillitatis peccatum agnoscit, Spiritumque regenerationis planè excussum negat.

Excipiunt (2.) Teste *Daneo* *Petrum* per abnegationem Christi amisisse fidem: *Martyrem* etiam negare eos, qui in peccatis versantur, habere fidem in *LL. fol. 910.* §. 22.

R. *Danei* in *Lucam* commentarius, ad quem provocatur, mihi ad manus non est: Si vester hac in parte est, autoritate ejus non teneor: etsi valdè dubito sanctorum perseverantiam nobiscum defendit *Daneus*. Qui in peccatis versantur, hoc est, qui liberrimè sinè lucta Spiritus, peccatis indulgent & in iis sibi placent, quique cum animo statutum & deliberatum habent, Christum abnegare, verà fide non sunt præditi. Unde *Martyri* assentior. Interim ita nego *Petrum* abnegasse; sed ex summa animi consternatione atque præcipitatione: uti omnes docent circumstantiæ.

Excipiunt (3.) *Amarissimas Petri lachrymas aliud nihil testari, quam quod graviter doluerit, quod adeo Deum offenderit, ejusque gratiam effuderit, & nisi resipisset, æternum fuisse perituum.* §. 23.

R. Gravissimi doloris ex offensione Dei, orti testes esse lachrymas *Petri*, ultrò & libens concedo: gratiæ verò Dei totaliter amissæ indices esse nego. Anne putes à *Paulo*, *Rom. 7.* nullas esse fusas lachrymas, gemitus cum doloris gravissimi sensu fusos esse nullos, quando exclamavit: *Miser ego homo: quis me eripiet ex isto corpore mortis!* v. 24. Etiam minima peccata, nili resipiscientiam habeant comitem, exitio peccantis vindicantur ab ultrice Dei justitia. Siquidem stipendium peccati mors est, *Rom. 6. v. 23.* *Maledictus, quisquis non manserit in omnibus &c. Deuter. 27. v. 26.* *Qui vero in uno offenderit, omnibus tenetur, Jacob. 2. v. 10.* *Et qui solverit unum ex minimis &c. minimus vocabitur in regno cælorum, Matth. 5. v. 19.*

Excipiunt (4.) Christum pro fide *Petri* rogavisse. *Luc. 22. v. 32.* Non

M

igitur

* ibid.
th. ead.

igitur fuisse impossibile ipsum amittere fidem : rogasse pro illius fide, ne deficeret finaliter, licet deficeret ad tempus totaliter. *

ibid. th. cad.

Re. 1. Absolutam impossibilitatem nemo nostrum unquam asseruit: impossibilitas est ex hypotesi constantissima benevolentia Dei erga electos suos, & efficacissima intercessionis Christi pro Electis procuratur sanctorum perseverantia non nisi mediis, ordinariè, quamvis mediocriter efficacia non tam ab homine mutabili, quam à Dei gratiâ immutabili pendeat.

2. Rogasse Christum pro Petro, ut fides ejus non deficeret finaliter, quamvis deficeret totaliter, adeoque Christi precibus Petrum non fuisse præservatum ab apostasia totali, ab Animadversoribus dicitur, sed non probatur: de quo ante: Etiam Lutherani doctores reclamant.

EXERCITATIO CXXII.

Defenditur & vindicatur Sententia Orthodoxa de certitudine fidei.

§. I.

Quemlibet fidelem de salvifica sua fide certum esse posse, contra Pontificios, i. obiscum affirmant Lutherani. Poterant igitur hec nullam mihi movere litem Salani Animadversores. Sed litem ex lite ferendi pruritus quiescere disputatores non sinit.

Contendunt, Calvinianos, salvis ipsorum hypotesibus, non posse hanc suam thesin Φυλάττειν, idque ad oculum demonstrari Wendelino posse, nisi ad aliis id præstitum jam ante esset : ubi provocant ad Animadv. 10. disput. 2.

* ibid. th. 79. *

th. 48.

Re. 1. Non posse nos, salvis nostris hypotesibus, thesin nostram Φυλάττειν falsissimum est: recurrat lector ad allegatæ disput. thesin, & cum ea conferat Exercit. 15. Qui thesi illa nominantur, & nobis opponuntur, præter veteres coccismos nihil habent : cumque non nisi nomina ipsorum nuda exprimantur, mittimus ea, quibus institutum nostra contra Animadversores defendere : Argumentis igitur non nominibus oppugnandi eramus.

2. Hoc interim certum est de fide salvifica certos esse Lutheranos non posse, quamdiu cum salvifica confundunt *temporaneam*, quæ salvifica

non

non est; nec de sua salute posse certos esse, quantisper cum reprobris communem habent si lem justificantem.

Contra certitudinem fidei, ex interno Spiritus S. testimonio & fidei sensu. §. 2.

Excipiunt (1.) *Quamvis in se & per se Spiritus S. testimonium sit certum, infallibile & evidens gratia divina signum, & salutis nostrae pignus, tamen si cum hypothesis, de absoluto reprobationis decreto conferatur & conjungatur; vim ejus prorsus elidi. Nam si reprobis non datur vera fides nempe justificans & salvifica, sed Electorum ea est propria, semper eos cogi dubitare, an testimonium illud, quod sentiunt, sit verum Spiritus S. testimonium: cum nesciant, an sint in numero Electorum.**

* 1. Ecce miram Theologiam & sequelam! verè fideles non possunt esse certi de sua fide, ex infallibili Spiritus S. testimonio. Quare? Quia cum reprobis eam communem non habent: Et Spiritus S. non ita potest afficere Electos, ut sentiant se agi à Spiritu S. Quare? Quia reprobos ita non afficit, & quia nesciunt, an sint in Electorum numero. Quasi verò, mi Gerharde, de re nulla esse certi fideles possint, nisi quam cum reprobis communem habent. Quasi Spiritus S. non ita possit Electos & dilectos suos afficere, ut sentiant esse verum Spiritus S. testimonium, & deceptionis sint securi. Quasi fidei justificantis certitudo petenda sit ex Electionis certitudine antecedente, & non hujus certitudo ex illius certitudine. * pag. 613. b. th. cād.

2. Sed non adeò m. lè vos, secundum hypotheses vestras, per quas nulla vobis, vel salutis, vel fidei salvifica certitudo: nulla salutis; quia cum damnandis habetis communem fidem, quā à damnandis vos non potestis discernere: nulla fidei salvifica: quia confunditis eam cum temporaria, quæ salvifica non est, ut nec Electionis ulla: quia fidem, justificationem & sanctificationem cum reprobis communem habetis.

3. Secundum hypotheses vestras Spiritus S. testimonium non est certum, infallibile & evidens gratiæ divinæ signum salutisque pignus: quia reprobis, quos odit Deus, & quos irrevocabili sententia damnaturus est, cum electis & salvandis id commune est. Huius igitur testimonii vim ordinariam prorsus elidit vestra hypothesis. Quæ ergo tandem vestra certitudo.

Excipiunt (2.) *Nec ex effectis fidei de ejusdem veritate, nec ex adjunctis huius testimonii interni de ejusdem qualitate ferri posse judicium: quia teste Calvino, experientia ostendit, reprobos quandoque simili ferè sensu atque electos affici, ut ne suo quidem iudicio quicquam differant.** §. 3.

* ibid. th. cād.

R. Planè falsum est, quod obicitur: Ex effectis fidei secundum hypothesein nostram, de ejusdem veritate, & ex adjunctis huius testimonii interni de ejusdem qualitate ferri potest iudicium: Effectus enim proprius causam arguit propriam, & adjuncta propria subiectum arguunt proprium. Planè inepta est consequentia, quæ ex *Calvini* verbis necitur: ut ostendi *Exercit. 15. ad th. 79.* quæ eodem *Calvini* dicto abutitur, omne simile est dissimile, & quod in uno fallitur iudicio, non illico in omnibus fallitur.

S. 4. Excipiunt (3.) *Interdum fidei sensum obliterari & testimonium Spiritus S. in corde non sentiri nempe in gravioribus tentationibus: ibi igitur tentatum concludere: Non sentio fidem: Ergo non habeo: Ergo nec Deus vult me habere fidem: Ergo sum in numero reproborum.**

* ibid.
th ead.

R. Quæ verò illa est sequela? Non habeo fidem: Ergo Deus mihi eam nunquam dare decrevit: Ergo sum in numero reproborum. Certè non divina, sed diabolica est: ita enim tentatos adoritur Satan: ita & *Brentium* argumentari, supra ostendi. Nos aliter. Nec infidelitas extra tentationem, nec opinio infidelitatis in tentatione certum est reprobationis documentum: quia etiam electi semper fideles non sunt: quod evidentissimè ostendunt diversa vocationis & conversionis momenta: Anne eadem horâ omnes Electos suos Deus in suam vocat vineam? Agnoscite hanc *ἀπώσταν* vestræ sequelæ & iudicii.

S. 5. *Hutterus in compend. loc. 13. q. 29. Quærenti: An Electi possint esse certi de sua perseverantiâ in fide? Imò certissimi: 1. Quia noverunt electionem & salutem suam unicè fundatam esse in Christo. 2. Quia Spiritus S. in electis habitat, ut in templo suo & in ipsis non est otiosus, sed impellit eos ad obediendum mandatis Dei; perhibet etiam testimonium, quod sint Filii Dei. 3. Quia certo sciunt, Deum se invocantes exaudire.*

R. Ita verò decipitur juvenus *Neo Lutherana*. Nemo *Lutheranus* per hypotheseis *neo Lutheranas*, ante ultimum vitæ halitum, ordinariè, de electione sui, vel perseverantiâ in fide, certus esse potest, per hypotheseis *neo Lutheranas*. De electione id supra evidentissimè demonstravi. De perseverantiâ in fide idem manifestissimum est ex ipsis *Hutteri* rationibus & receptis hypotheseis.

Ad rationes breviter respondeo. Ad (1.) Noverunt *Lutherani* electionem & salutem unicè fundatam esse in Christo, sed suam in Christo electionem & salutem fundatam esse, non noverunt: quia, per hypotheseis suas, nec salutem suam noverunt, ante ultimum vitæ halitum: Unde enim nossent ordinariè?

dinariè? An ex fide & Spiritus S. testimonio? Atqui vera & justificans fides per hypothesein *neo Lutheranorum*, ipsumque Spiritus S. testimonium ordinarium, non tantum est electorum, sed & reproborum, non tantum salvandorum, sed & damnandorum, non tantum perseverantium, sed & non perseverantium. Documentum igitur certum æternæ electionis, aut futuræ salutis suæ nullum habent.

Ad (2.) per hypothesein *Lutheranam*, Spiritus S. non tantum in electis & perseveraturis in fide, sed & in reprobis fidelibus tanquam in templis suis, habitat, neque in ipsis est otiosus, sed impellit ipsos ad obedientiam, quātis per in ipsis habitat. De futuro nihilo sunt certiores electi fideles, quam reprobi fideles, salvandi quam damnandi.

Ad (3.) certitudo ex auditionis nulla est, ubi fides nulla est: par certitudo ubi fides par. Atqui par in electis & reprobis multis fides, per hypothesein *neo Lutheranam*, par igitur certitudo perseverantiæ in perseveraturis, & non perseveraturis, hoc est, electis & reprobis. Hæc scilicet est illa certissima certitudo ab *Hutlero* prædicata, & juventuti *Lutherana* promissa! Heu miseram certitudinem!

Nicolaus Hunnius in sua *διακρίσει* de fundamentali dissensu, Nobis §. 6. hoc affingit dogma: *fidei certitudinem petendam esse ex notitia electionis: n. 574.* Idque inde colligit: Quia docent *Electionem ad salutem esse fundamentum fidei n. 568.* quod pluribus impugnat:

R. Minus candidè heic nobiscum agit *Hunnius*. Nemo Orthodoxorum unquam fidei certitudinem ex electionis notitia hauriendam docuit, sed potius ex fidei sensu Electionis certitudinem, ut suo loco ostendimus. Estque plane cavillatoria consequentia: *Electio est fundamentum fidei: Ergo electio est unicum & adequatum principium, quo de fide certi reddimur. n. 571.* Quasi non alio sensu fundamentum fidei & salutis dici possit & dicatur. Hoc igitur sensu salutis & fidei fundamentum esse electionem dicimus: quia inter salutis & fidei causas, summa & prima est, quæ omnes complectitur, & unde omnes aliæ, adeoque & fides pendent, tanquam effectus à causa prima. Idem *Hunnius* cavillatorie quoque confundit electionem & notitiam electionis, n. 572. ut tantò facilius & plausibilius negare possit, electionem esse verum fidei fundamentum. Cognitio electionis & ipsa est pars fidei: Qui enim credit per Christum salutem sibi partam, idem quoque credit ad salutem in Christo obtinendam ab æterno se electum esse: neque credere potest ad salutem se electum esse, nisi qui credit quoque per Christum, se redemptum esse. Electionem nobis innotescere ex suis fructibus

vocatione, fide, justificatione & sanctificatione, secundum Reformato-
rum doctrinam pluribus probat *Hunnius*, n. 599. Quid ergo attinebat ca-
villari circa fundamentum fidei?

EXERCITATIO CXXIII.

*Defenditur & vindicatur doctrina Theologiae, de materia ju-
stificationis, quam esse solam Christi obedientiam passi-
vam, non activam, ostenditur, & pri-
mum quidem argumenta Theo-
logiae defenduntur.*

§. 1. **I**N doctrina de justificatione agnoscunt Animadversores nostri consen-
sum in plerisque omnibus. Paucula tamen excipiunt, donec ad prima-
riam, quæ huius est loci propria, quaestionem veniant. Age verò præ-
euntes sequamur.

Monent (1) In definitione justificationis, pro voce *Electi* substituendam
esse vocem, *credentes*: eo quod non tantum electi, sed & omnes verè credentes, &
in iis quoque *ὑποκριται* (& reprobi) justificantur: Rationem addunt: quia re-
missio peccatorum est ipsa justificatio. Atqui remissio peccatorum competit etiam
ad tempus verè credentibus: licet per insequentia peccata regnantia fiat irrita.

* ibid. *th. ead.* R. 1. Non opus illa substitutione: quia nullus nisi electus, nullus nisi
fidelis, hoc est, iustificatus ante fide præditus justificatur: Siquidem si *Electo-
rum* est propria, fides, inquam, iustificans & salvifica: ut supra osten-
di, ex scriptura, *Luthero* & *priscis Lutheranis*.

2. *ὑποκριται* nullus fide iustificante est præditus, adeoque nullus
verè justificatur, nullus remissionem peccatorum, in qua consistit significa-
tio, & absolutio à maledictione, consequitur. Bonum hoc est perseveranter
credentium proprium: neque iustificans est fides, nisi quæ perseverans, &
solis Electis obtingit.

3. Regnantia peccata in verè iustificatos & fideles non cadunt. Ubi
Spiritus regenerationis est: ibi contradicitur carni. Ubi contradicitur
carni ibi peccata regnantia locum non habent: Cogitent, quæso, an *Spiri-
tus re-*

tus regenerationis ita carni se possit submittere, ut ne quidem contradicat.

Instant ex *Musculi* LL.com.pag.470. quem ajunt ex occasione sermonis Christi *Matth. 18. de servo crudeli, docere manifestum esse fieri posse, ut peccatorum remissio semel impetrata reddatur irrita, obstringaturque eorum gratia peccator ad satisfaciendum divina justitia.** §.2.

Et. En tibi, lector, insigne specimen candoris bonæque fidei in nostro præfide & Respondente. Objectionem à Musculo propositam, Edit. in fol. A. 60. pag. 362. quam ibidem solvit, pro sententia & decisione *Musculi* allegant. Cur non initium §.6. allegarunt, ubi suam declarat sententiam *Musculus*?

Querenti an semel impetrata peccatorum remissio possit fieri irrita? Respondet: Nisi firma sit in sempiternum remissionis gratia, non poterit salus nostra constans esse & firma: neque enim alia nobis reliqua est ratio, per quam salveamur, si ista concidat & irrita reddatur. Necesse est igitur, ut peccata semel remissa, remissa sint in sempiternum: nisi vana est omnis illa doctrina & promissio de vita & salute æterna per Christum humano generi parta, quod sine impietate cogitari non potest. Hinc sententiæ suæ declarationi subjungit objectionem ex *Ezech. 18. & 33. nec non Matth. 18. de promptam, quam nobis, tanquam Musculi* decisionem, opponunt Animadversores.

In responsione docet *Musculus*, gratiam remissionis habere annexam conditionem, nempe veram & constantem resipiscentiam, & hanc qui non implet, sed instar canis ad vomitum reversus captam resipiscentiam rumpit, declarare se dignum esse: à quo præteritorum peccatorum, à quibus fuerat absolutus, exigantur. Idem omnes docent Orthodoxi: quamvis verè sanctificatos & regenitos negent eò usque sibi permitti, ut ad vomitum revertantur, & impietati rursus dent operam: quod in eodem §. negat quoque *Musculus*. Aliud, inquit, est, simpliciter peccare, quod accidit etiam filiis Dei: & aliud, prorsus à gratia Dei excidere, prolabi, Christum ab integro crucifigere, & in dicro exponere: quod reproborum est, non Electorum. Hæc *Musculus*. Ne verò existimes, Lector, gratiam remissionis peccatorum singulariter ita dicta, hoc est, justificationis & regenerationis, etiam reprobis à Musculo tribui, noveris, de sententia *Musculi*, fidem justificantem esse Electorum propriam LL.com.pag.302.344. Unde colligere est etiam ipsam justificationem & regenerationem esse Electorum propriam: uti expressè idè peccatorum remissionem ad solos Electos restringit, pag. 358. Idè pag. 40. negat pos-

* ibid.
th. ead.

gat posse fieri, ut, qui verâ sunt fide præditi enormiter, impie, scelerate & deplorate peccent. *Etiam si enim, inquit, in grave aliquod peccatum incidunt, fit tamen illud longè diverso à carnalibus hominibus animo, studio & modo. Non student sceleribus, quæ ex animo detestantur &c. vide igitur, quam germano candore & Musculum provocetur!*

§. 3. *Instant porro: Si soli credentes salvantur: Ergo & soli credentes iustificantur. Num vero soli Electi credentes? Minimè: contrarium supra evictum.**
*pag. 614. a. th. cad.

R. Soli credentes salvantur: soli credentes iustificantur: soli Electi credunt fide iustificante. Supra nihil est evictum.

§. 4. *Monent (2.) ad cap 25. th. 6. expl. 6. Ubi dico non magis cum fide iustificante posse cōsistere propositum & pertinaciam peccandi, quā cū igne frigus: monent, inquam, multo minus stare posse cum ipsis peccatis actualibus regnantibus, & contra conscientiam admissis. Hoc vero à me supra negatum ajunt & conciliationem postulant.**

* ibid. th. cad. R. Peccata actualia, regnantia, non sunt sine proposito & pertinacia peccandi: tam illis, quam huic adversatur fides salvifica: Dixisse me fidem stare posse cum peccatis actualibus regnantibus, falsum est: unde nulla op^o conciliatione. Peccatorum contra conscientiam admissorum alia est ratio. Nam & sancti quæ improbant, & divinæ legi norunt adversari, reluctante Spiritu, ex carnis impotentia, perpetrant: ut exemplo suo Paulus comprobabat, Rom. 7.

§. 5. *Jam ad Principalem loci huius controversiam descendimus. Materiam nostræ corā Deo justificationis, hoc est, id, per & propter quod, coram tribunali divino, à maledictione legis absolvimur, & innocentes ac justi reputamur, rotunde docet Theologia esse obedientiam Christi passivam, non activam, pag. 481. 482. Unde putida est calumnia, me Calvinianorum more & ore lubricum esse.**
* ibid. th. 50. *Eiusdem commatis est, quod addunt, me hac in questione nuncium mittere omnibus Ecclesiæ nostræ Doctoribus: quasi nemo ē nostris sit, quo cum ego in hac controversia loquar & sententiam: quæ satis impudens est accusatio, nisi forsan ex ignorantia est profecta. Loquor ego & sentio cū multis Ecclesiarum nostrarum doctoribus, cum Ursino, Pareo, Piscatore, Pitisco, Sculteto & aliis, cum omnibus & singulis non potui nec volui: quia omnes heic non consentiunt, videatur Exercitatio 34. Non enim semel tantum in hoc Collegio sententiam hanc suggillârunt, extra ordinem, undiquaque arreptis occasionibus, quamvis sine ullo probandi vel refutandi conatu intra*

tu intra convitiatorum se limites tantum continuerint. Jam verò in arenam & decertatoriam pugnam coguntur descendere.

In hoc autem vestibulo accuratè notat lector: non esse quæstionem: *An obedientia Christi activa sit necessaria ad nostri redemptionem & justificationem? An nostro bono Christus activam legi obedientiam præstiterit, ita ut ex eo ad nos commodum aliquod, & quidem ingens, redundet?* Nemo Orthodoxus hæc contradicit: quamvis hinc principium Calumniarum & convitiatorum anam atripiant adversarii. Sed quæri: *An transgressores nos æterna mortis rei à maledictione legis absolvamur, propter obedientiam Christi activam nostro loco præstitam & nobis imputatam?* Quam justificationis materiam in Scholis appellamus. Negativam hæc cum multis nostris doctoribus, contra nostros nonnullos & Lutheranos, amplectitur & defendit Theologia: neque opinionis pestilentis moratur convitium, quod & supra, cum pluribus aliis, Animadversores nostri ingesserunt.

Primum Theologia argumentum huiusmodi est: Christus quatenus homo obedientiam legi activam pro se debuit: tenetur enim creatori suo obedire omnis creatura: neque enim magis indulgere Deus homini potest, ut *ἀτάκτως* se gerat, quam iustitiæ suæ ordinem evertere. Ergo obedientia illa nobis non imputatur. Consequentia ratio à pari redditur. Si enim Christus mortem legi pro se debuisset & præstitisset, nobis imputare eam, & per eam nos liberare non potuisset. §. 6.

Excipiunt Animadversores (1.) cum Polano: *Debitum præstandi obedientiam legi non tam pendere à creatione, quam à voluntate legis-latoris Dei: Adamum legi subiectum non fuisse, donec legem Deus tulisset, eique Adamum subiecisset: & ad obedientiam præstandam obligatum fuisse Adamum non tam quia creatus fuit, quam quia Deus voluit & legi eum subiecit: alioquin & bestias irrationales, oves, boves &c. ad obedientiam præstandam legi obligatum iri, quia sunt creatura.* * ibid. th. 51.

R. 1. Cum debitum præstandi obedientiam legi dicitur pendere à creatione non excluditur, sed includitur, voluntas creatoris & legis latoris Dei. Si quidem eo ipso, quo creaturam rationalem ad imaginem suam condidit, ipsam legem & normam sanctitatis menti inscribit & concreat: Et dum vult esse creaturam rationalem, etiam inscriptæ & concreatæ legi vult subesse: ab hac subiectione nulla rationalis creatura est exempta. Adcò verò altè in creatione menti hominis impressa & inscripta lex Dei fuit; ut ne in corrupta quidem natura characteres ejus penitus deleti fuerint. Unde Paulus ait, *Gentes quamvis legem non habeant nempe externa promulgatione patefacta, tamen natura, quæ legis sunt facere, & ostendere opus legis scriptum in*

cordibus suis, Rom. 2. v. 14. 15. Notitiæ naturales nobiscum natæ. & in omnibus scholis celebratæ, quid sunt mihi particulae legis divinæ olim hominibus concreatæ.

2. Adamum legi subiectum non fuisse antè, quàm lex (nempe de non edendo fructu arboris scientiæ boni & mali) fuisset lata: ego rotunde nego: quisquis etiam affirmet: si hic sit sensus: nulli legi Adamum fuisse subiectum ante, quam &c. fuit enim subiectus legi concreatæ, quæ divinæ imaginis pars erat & obedientiam erga creatorem dictabat.

3. Quod de bestiis irrationalibus adjicitur, nihil ad rem facit; Quis enim non intelligit generis Synechdoche scripturis usitatâ per creaturas non intelligi nisi rationales creaturas, vel ad imaginem Dei factas. Adamus igitur eo ipso, quo ad imaginem Dei fuit creatus, de voluntate Dei subiectus fuit legi concreatæ: quis, quæso, sanæ mentis etiam bobus, asinis &c. quis prædicandum esse Evangelium dixerit, quia Christus id prædicare jubet *omni creaturæ*? Matth. 16. v. 15.

§. 7.

Excipiunt (2.) Christum, quâ homo fuit, legi obedientiam non debuisse, neque latam ei legem fuisse: quia finis legis ad ipsum non pertinet & frustra aliâ scriptura tantopere commendaret servitutem & subjectionem Christi. *

* ibid.
ib. ead.

R. 1. Christum, respectu naturæ humanæ, legi obedientiam non debuisse: falsum est: ratio quæ ad iugitur, prior misera est principii petitio, posita lex Christo secundum humanam naturam, uti iusto ponitur, non quæ obnitentem metu pœnæ coerceat & damnet, sed quæ ad obsequium obliget & de debito obsequio creaturam admoneat. Omnis enim creatura creatori subiecta est. Subiectio, respectu creaturæ rationalis, nulla est finè lege vel menti inscripta ab ortu primo, quæ ad divinam pertinet imaginem, vel alio modo revelatâ & patefactâ. Nemo sanæ mentis Theologus contradicet.

2. Posterior ratio plane inconsequens est. Subjectionem Christi quando scriptura commendat, de persona Filii Dei loquitur, quæ eò se demisit humilitatis, ut carnem humanam assumpserit, & in ea pati morique voluerit: quod satis admirari, venerari & commendare non possumus. In hanc sortem se æternus Dei filius Patri quousque demisit, nullâ obligatus lege: Naturæ quoque humanæ commendatur subiectio & obedientia passiva, quâ pro se illa non debuit: neque verò activa quam debuit, laude sua est defraudanda; quam ipse Deus in dilectis suis filiis adoptivis quoque amat, prædicat & remuneratur, quamvis ipsius sit donum. Unde illud: *Euge, bone serve & fidelis! in paucis fuisti fidelis, super multa te constituam, ingredi in gaudium Domini tui.* Nonne verò servus ille, quod debuit, fecit? Matth. 25. v. 21. 23. In eodem capite obedientiam ovium suarum & celorum Rex commendat, & in parat

parati ab æterno regni possessionem easintromittit, allegatâ obedientiâ, quamvis omnibus modis debitâ, v. 34. 35. 36. Alia ut obedientiæ sanctorum encomia in scripturis consignata taceam. Vos porro cogitate, an quicunq; omnia quæ debuit, perfectè implevit ac fecit, dici servus inutilis quo sensu, debeat. Faciunt in cœlis beati Angeli, quæcunque debent, & debent quæcunque faciunt. Ipse Dei filius, quâ homo, patre minor, quæ debet, facit, debet autem amorem & obsequium.

Excipiunt (3.) *Si vel maximè concederent Christum ut creaturam, pro se debuisse legi obedientiam, nihil tamen me profecturum. idque ostendere Beza, Marloratum, Calvinum.* * 64. §. 8. th. c. 1.

R. Imò verò plurimum profecero, & proficio ratione meâ primâ: *Quod enim quis pro se debet, id imputare alteri, eo quæ tanquam lytro, debitorum nexu eum solvere non potest: Veluti si mortem pro se debuisset servator, satisfacere pro nobis morte suâ non potuisset: neque huiusmodi nos lytro servare: quæ causa quod sanctissimum & ab omni culpâ immunem esse Redemptorem oportuerit, ut pro se pœnam persolvere necesse non haberet. Nec est, quod ex nostris Theologis nonnulli heic mihi objiciantur: heic enim aliquid occurrere dissensionis non nego: Neque illi axioma meum: Quod quis pro se debet &c. infringunt, neque ab obedientiæ activæ debito eximere humanam Christi naturam possunt. Beza & Polan Piscatorum contradicere non ignoramus. Marloratus & Calvinus ante agitatam hanc controversiam ita sunt locuti, ut, interpretatione commoda adhibita, ipsorum à nobis admitti verba facile possint. Huc enim spectant omnia, ut ad redemptionem nostrâ necessariam fuisse ostendant, non tantum passivam sed & activam Christi obedientiam: quæ & mea aliorumque est sententia, Theolog. pag. 482. expressa: ad quam si probè attenderent, statumque controversiæ rectè tormarent Stenores nonnulli, paralogismorum suorum ineptias ipsi facile intelligerent, & aliis molesti non essent.*

In tota hac controversia, phrasin, *pro nobis obedientiam prestare*, accurate distinguendam & explicandam esse rationeo: nempe *pro nobis &c.* est vel *bono nostro*, vel *loco nostro &c.* Illud activam & passivam obedientiam complectitur, istud passivam tantum: Unde regula: *Quod Christus pro nobis, hoc est, nostro loco, fecit aut passus est, id nos non tenemur facere aut pati, vel etiâ fieri.*

Animadversores excipiunt (1.) *Elumbe xpo φύγῃ ἢ hoc esse, & regulam absolute atque universaliter, absque determinatione veram non esse: Pro- bant id: Christus pro nobis Deum rogavit: & tamen nos quoque pro nobis & aliis tenemur Deum rogare: Christus in sanctuarium cœleste, est ingressus, in quod nihilominus & nos debemus ingredi.* * ibid. §. 9. N 2 Beza E. th. 93.

R. Elumbα κρησφύγετον sibi retineant, quod asylum ipsis, quando persequentem, veritatem fugiunt. Ego sub vetitatis dio heic sto, & κρησφύγετον circumspicere necesse non habeo. Regula mea universaliter est & manet vera, non obstante elumbi Animadversorum exceptione. Christus pro nobis rogavit, pro nobis cœleste sacrarium ingressus est. Quis neget? Ergo nē loco nostro? Hoc verò sequi nego. Nam si loco nostro, utique nos non teneremur orare, non teneremur aut necesse haberemus cœleste sacrarium ingredi: Veluti non tenemur divinæ justitiæ pro nobis satisfacere, quia loco nostro Dei Filius satisfecit: cui ut nostro loco posset satisfacere, nostro bono factus est homo, per omnia nobis similis, excepto peccato, cuius accusari nō potuit, quinec originale ē nativitate sua temporali traxit, nec actuale ullum unquam admisit: cum perfectissimē divinam legem impleverit.

§. 10. Excipiunt (2.) *limitatē accipiendam esse regulam & quidem in hoc sensu Quæ Christus pro nobis fecit, eadem nos non tenemur facere, illo ipso fine mediatorio quo Christus fecit: neque nativitatem quam Christus loco nostro præstitit, à nobis requiri, nec præstari posse: Semel enim pro nobis sanctē & in contaminatione eum esse natum.**

* ibid.
th. cād.

R. 1. Id quod Christus pro nobis, hoc est, nostro loco, fecit aut factus est, vos adhuc teneri facere aut fieri, alio tamen fine; falsa & absurda principii petitione dicitur. Plena desperationis hæc est assertio. Illicō enim Tentator regeret: Etiam si Christus loco vestro factus est execratio, tamen adhuc fieri execratio tenemini, non quidem eo fine, quo factus est Christus, sed alio.

2. Quis quæso, præter Animadversores, ita loquitur? Christus loco nostro præstitit nativitatem: Cur non rotundius loquuntur: Christus nostro loco est natus ex virgine. Theologiæ regula habet: Quod Christus loco nostro fecit, aut factus est &c. Unde verò probant, Christum nostro loco præstitisse nativitatem, hoc est, nostro loco, natum esse hominem ex virgine Maria. Ego hoc nego, & tam diu nego, donec idoneā aliquā & evidenti instantiā, regulæ meæ. Quod Christus nostro loco fecit, aut factus est, id nos non tenemur facere aut fieri, universalitatem infregerint: quod ad Calendas Gracas, opinor, fit: hunc enim aliās terminum præfigunt Animadversores. Interim bono nostro natum esse Christum, qui negaverit, anathema sit.

§. 11. Objicientibus: Christus non pro se, sed pro nobis factus est homo: Ergo non pro se, sed pro nobis obedientiam legi activam præstitit.

Respon-

Respondet Theologia 1. Antecedens ambiguum esse 1. ò pro nobis, esse vel *bono nostro*, vel *loco nostro*, pag. 483. 2. Nullam esse consequentiam. Etiam si enim Dei Filius non suo, sed nostro bono factus est homo: tamen, postquam factus & natus est homo, per se fuisse hominem, adeoque per se & pro se legi obnoxium, quoad obedientiam activam.

Excipiunt Animadversores, pro se neminem legi subjici, nisi qui pro se creatura est: Christum vero non pro se factum esse creaturam: Ergo nec pro se legi subiectum fuisse, nec pro se infirmitates humanas, ut sunt, edere, bibere, quiescere, quæ corpus in esse constituto sequuntur, suscepisse, licet vel maxime per se.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Filium Dei pro se factum esse hominem vel creaturam, equidem non dico, uti nec iis assentior, qui opinantur, Filium Dei fuisse incarnandum, si maximè homo non peccasset, nec ejus redemptionem ipse in se recepisset. Pro se verò propterea legi, quoad obedientiam activam, subiectum non fuisse, id sequi nego: Quia omnis creatura pro se obedientiam & subjectionem, suo creatori debet: nullam unquam ex legem Deus fecit, neque esse ulla potest. Solus enim creator nulli subest.

2. Edit, bibit, quievit Servator, nostro quidem bono, uti & nostro bono factus est homo: Sed non nostro loco: aliàs nos non teneremur edere, bibere, quiescere. Itaque pro se edit, bibit, quievit, etiam si non pro se factus est homo. Imò, quod amplius, etiam pro se aliquando orasse legitur, Matth. 26. v. 39: *Pater mi si possibile est, abeat à me calix iste: neque sine gratiarum actione edit, & suo quoque nomine humillimè Patrem veneratus est. Haftenus primum Theologiæ argumentum.*

Alterum huiusmodi est: Si nostro loco obedientiam activam Christus præstitisset, ita, ut ad justitiam ea nobis imputaretur, nos ad obedientiam activam legi præstandam amplius obligati non essemus: At falsum consequens: Ergo &c. Connexi ratio à pari petitur: Siquidem ideo ad æternam mortem sustinendam nos amplius obligati non sumus, quia Christus nostro loco eam sustinuit.

Excipiunt (1) *Rationem hanc niti regula præcedenti th: explicata, unde, quid respondendum sit, colligi facile possit.**

§. 12.
* ibid.
th. ead.

R. Invieta stat regula: nulla eludi vel elidi potest sophistica. Quod nostro loco fecit aut factus est servator, id nos non tenemur facere & fieri. Regula præcedenti th. non explicata, sed depravata est.

Excipiunt (2.) *Quæ Christus pro nobis fecit, eadem & nos debere facere, sed alio modo & fine, quam Christus. Hic enim, inquiunt 1. ut mediator, 2. modo*

perfectissimo integerrimè, sanctissimè, sinè ullo peccato. 3. Eo fine ut pro nobis satisfaceret: Contra nos non ἰλαστικῶς sed εὐχαριστικῶς: hoc est, tenemur omnino legi obedire, sed non obedientiā rigidā, plenā & omnibus numeris absolutā, ad salutem eternam inde consequendam: verū tantummodo, ut reverentiā & gratitudinis ergò, Deo obsequia nostra approbemus, vocationem nostram ornemus

* ibid.

th. ead.

R. 1. Quæ Christus pro nobis, hoc est, nostro loco, fecit, & nos debere facere, sed alio modo & fine, ex superiori thesi repetita cantilena est, in qua veritatis harmonia est nulla: Omnia κακόφωνα & afflictis hominum conscientis prosternendis comparata. Quod nostro loco Christus debitum persolvit, id ipsum à nobis abstulit, non finem tantum & modum.

2. Perfectissimè, integerrimè & sanctissimè Christum legi obedivisse, verissimum est; idque maximo nostro factum esse bono, largior: nostro verò loco, ita ut ad justitiam nobis imputetur *activa* illa obedientia, non largior, sed tanquam falsum repudio. *Activè* Christus legi satisfecit, pro se: quia obedientiam hanc legi tanquam homo debuit: suo autem debito nemo solvit alienum debitum: *Passivam*, tanquam sanctus homo, non debuit, adeoque præstatione ejus alienum, hoc est, nostrum solvit debitum: Unde æternæ morti amplius obnoxii non sumus, quicunque lytrum hoc verâ fide amplectimur, & nostrum facimus: manente interim *active* obedientiæ debito, quod non dispunxit Redemptor, etsi adversus imperfectionem ejus remedium nobis in obedientia ejus *passiva* est paratum: Siquidem per & propter eam Dei in nobis imago instauratur, & quicquid in ea, dum mortales hæc exuvias circumferimus, imperfectionis est reliquum, divinæ inimicum legi, per & propter eandem nobis condonatur.

3. Propter obedientiam Christi *activam* perfectissimam nos amplius non obligari ad obedientiam rigidam, plenam omnibusque numeris absolutam, plane falsum & absurdum esse judico: idque ob evidentem rationem, quâ adducit Theologia: Nam si ad exactam legis obedientiam amplius obligati non essemus, utique intermissione at neglectu ejus non peccaremus: Atqui consequens plane falsum esse, mētis sanæ theologus nemo negaverit: neque tu, Gerharde, heic mihi audes cōtradicere: imò expressè concedis, peccare nos intermissione & neglectu obediētiæ perfectæ omnibusq; numeris absolute.* Quod de fine additur, nihil ad rem facit, simpliciter nobis incumbit debitum exactæ obedientiæ *active*: quod plane non incumberet, si nostro loco persolutum esset. Neque *connexi* mei consequentiam negare audes: cujus

eviden-

* pag. 615.
th. ead.

evidentissima est ratio. Ubi enim nulla est obligatio, ibi nec lex, nec pravaricatio est, Rom. 4. v. 15. & 5. v. 13. Nil igitur reliquum nisi ut totum mihi concedas & errorem agnoscas. Commentarii heic sunt nonnulli distinctiunculam obedientiæ activæ in *filialem* & *servilem*: illam ajunt in hac vita inchoari in altera perfici, ad eamque præstandam nos obligari: Hanc legis esse debitum, quod rigide exigatur, totum actu perfecto in hac vita implendum, alias nemine vitam ingressuro. Huic inducêdo servire imputationem obedientiæ *activæ* Christi. Sed esse ad arbitrium distinctionem hanc confictam, insuperque plane ineptam, quis non videt? A sanctis suis filiis obedientiam Deus requirit, non *servilem* sed *filialem*, eamque nihilominus integram & perfectam, ad quam in lege sua ipsos obligat immutabiliter, ita ut sine peccato & culpa ne minimum quidem deesse unquam possit: Etiam si, quod deest, rigide non vindicat, sed in hac vita propter mortem Filii condonat, tandem verò post hanc vitam perficiet & in æternum continuabit non *servilem*, sed *filialem* obedientiam, eamque plenam & omnibus numeris perfectam.

Ex ipsiunt (3.) *Hanc debitam partem, nempe perfectionem obedientiæ à Christo esse exolutam, dum perfectissimam legi obedientiam præstitit, & hunc nobis condonari defectum non propter passivam, sed maxime activam obedientiam imputatam.* §. 13.

* ibid.
th. ead.

R. Falsò & gratis omnia dicuntur. Vide, quæso, amice lector, quam absurde & ἀθεολόγως heic negat Gerhardus, propter obedientiam Christi *passivam* nobis condonari defectum obedientiæ nostræ. Atqui sanguis lesæ Christi pro nobis fusus nos purgat ab omni peccato, 1. Johan. 1. v. 7. quid ni igitur à defectu quoque obedientiæ, qui eximi è numero peccatorum nullo modo potest: *Livore Messie sanati sumus* Jesa. 53. v. 5. 6. Atqui & obedientiæ nostræ imperfectio & defectus est morbus: quid ni igitur & hunc Messie livor hoc est, obedientiæ *passivæ* sanat? Vide quam terram illa spirent hæresin! *Hactenus alterum Theologia argumentum.*

Tertium est: Ubi scriptura, quando loquitur de justificatione nostri & purificatione à peccatis, eorumque remissione, non activæ, sed passivæ obedientiæ mentionem facit: quam in sententiam allegantur Scripturæ testimonia, Theolog. pag. 483. 484. §. 14.

Excipiunt: *Scripturam nusquam exclusivè loqui, sed ita stylum accommodare, ut sanctissimam Christi obedientiam Patri secundum legem inculpate vivendo, præstitam simul intelligi oporteat. Activam enim & passivam obedientiam immediate coherere.* * ibid.
th. 54.

R. Suf-

¶ Sufficit expresse nuspiam purgationem à peccatis, justificationem & remissionem peccatorum adscribi obedientiæ Christi *activæ*, ubiq; verò *passivæ*. Arctum utriusque obedientiæ nexum ego minimè nego, sed & vos distinctionem cogimini admittere: Ex illò verò arctissimo nexu sequi, materiam nostræ justificationis esse non tantum *passivam*, sed & *activam* obedientiam Christi, præcisè nego. Sic & fidei, cum charitate nexus est perpetuus & arctissimus, nec tamen inde sequitur, non fidem solam, sed & charitatem esse causam nostræ justificationis. Paralogismus: *Quod non est solū, id solum justificat: Fides non est sola &c.* alibi ridet Gerhardus. Agnoscat igitur hæc sequelæ suæ nullitatem, ut ita loqui liceat. Dissentire è nostris Theologos aliquos non nescio. Et hætenus argumenta mea à cavillationibus & exceptionibus Animadversorum Salanorum illæsa: quibus in hoc collegio aliquoties eversionem sunt minati, promissis in hunc dilatis locum; quæ *calend. Græc.* implebunt.

EXERCITATIO CXXIV.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum obedientiæ activæ imputationem adstruentium.

§. I.

AB assertionem sententiæ propriæ ad destructionem argumentorum obedientiæ *activæ* imputationem propugnantium progreditur Theologia. Solutiones meas vellicant Animadversores, sed irritò conatu: Fulas suas copias non erigunt, sed deferunt, & tanto dignum hiato nihil ferunt promissores.

Primum adversariorum argumentum: *Ad salutem nostram duorequiruntur, liberatio à morte & donatio vitæ: illa peccati per possessionem expiratione hæc dono justitiæ & obedientiæ activæ imputatæ obtinetur.*

Respondet Theologia obedientiâ Christi passivâ & peccata expiari & vitam donari: quia ex morte Christi vita nobis obtingit: ipse mortuus est, ut à morte nos liberaret, & mortuis vitam donaret.

Excipiunt (i.) *Se non negare morte Christi partem nobis esse justitiam & vi-*

& vitam Rom. 3. 5. At quod sola morte Christi totum salutis negotium sit peractum, hoc se negare: sed morti conjungere actiones Dei viriles, unde potissimam merendi vim habet.*

* ibid.
th. 55.

Ex. 1. Aliud est sententiam suam explicare, aliud sententiæ argumentum vindicare. Negationi meæ opponunt Animadverfores affirmationem: sed & argumentum suum hoc modo non defendunt. Concedo ad salutem nostram duo requiri, peccati expiationem & vitæ donationem: sed obedientiâ Christi passivâ imputata utrum nobis non obtingere, nego: adeoque inconsequentia primam hanc rationem arguo, & solidam consequentia rationem adhuc desidero: quæ nisi detur, nullius ponderis esse argumentum conceditur.

2. Solâ morte Christi, exclusis omnibus aliis, totum salutis nostræ negotium esse per actum, ego nunquam affirmavi: Esse ad salutem nostram omninò necessariam obedientiam Servatoris *activam* expressè docet Theologia. Hoc qui observant paralogismos *Ekhardi* in disputat: contra *Pisiatorem* facile depræhendunt: qui ante multos annos à me discussi & excussi sunt. Frustranea ad eos est provocatio.

3. Sinè persona *θεάνθρωπος* & actionibus theandricis passio sufficiens pro redimendis nobis & liberandis à maledictione legis lytrum esse nō potuisset: concedit hoc Theologia. Personam verò *θεάνθρωπον* & actiones Dei viriles nobis imputari, & sic per eas nobis imputatas nostroque loco præstitas, debitum nobis incumbens persolvi, nego: Siquidem nos non tenemur esse personæ *θεάνθρωποι*, neque exerere actiones Dei viriles, sed violatæ legi per pœnam in ea dictatam satisfacere. Persolutâ hâc pœnâ, nisi eandem rursus incurrere velimus, ad obedientiam *activam* porro obligamur, quæ non imputatur nobis, sed instauratur in nobis, per & propter Redemptorem nostrum Jesum Christum, qui morte suâ & mala à nobis omnia avertit, & bona acquisivit omnia: quamvis mors illa idoneum esse lytrum haud potuisset, nisi personæ *θεάνθρωπος* & hominis sanctissimi fuisset. Hæc nostra sententia si probè attenderetur, fortè multos adversarios habitura non esset, neque tam iniquos expertura iudices. Paralogismos *Ekhardianos* nihil moramur.

Ex. 2. (2.) Obedientiam legis oportere præcedere; quia morti Christi dat esse, ut nempe sit obedientia & sit meritoria: mortem enim, quatenus est mors, nihil acquirere, sed virtutem acquirendi habere ab actione divina, & ea, quæ est legis impletio.*

§. 2.

* ibid.
th. ead.

Re. 1. *Activam* servatoris obedientiam debuisse præcedere, extra omnem est controversiam: oportuit enim *passivam* obedientiam esse hominis à peccatoribus segregati, quem acculare aut damnare lex haud posset: peccator si fuisset, ad propriam satisfactionem obligatus fuisset, adeoque morte suâ satisfacere pro aliis peccatoribus non potuisset; veluti quod suo debet & solvit nomine obæratum acceptum aliis obæratum non fertur. Concedo igitur sano sensu per obedientiam *activam* Christi mortem esse meritoriam: quatenus nempe absque ea mereri nobis nihil potuisset: ut modo ostendi. Ita verò per *activam* esse meritoriam *passivam* obedientiam, ut *activa* nostro quoque loco sit præstita, & per se ad justitiam nobis imputetur, nego: quod adversarii ratione suâ primâ minimè probant.

2. Mors, quatenus est mors personæ *θεανθρώπου* & hominis sanctissimi, lytrum est, quo amissa vita & omnia alia bona nobis acquiruntur, simulque omnia à nobis mala avertuntur: postquam igitur violatæ legi per mortem Redemptoris nostri *θεανθρώπου* satisfecimus, disrupta sunt captivitatis nostræ vincula & ex morte per mortem in vitam transivimus. Actionis divinæ & legis *activa* impletio non habent rationem lytri debitum nostrum exsolventis; ad illas præstandas nos non obligabamur, excedunt enim vires hominum, etiam in integritate suâ, imò & in gloria constitutorum: hanc pro se Redemptor, quæ Homo, debuit: Etsi sine hac & illis per mortem acquiri nobis vita non potuit. Solutionis huius robur nec *Eckhardus*, nec quisquam alius infringit.

§. 3.

Alterum adversarii eorum argumentum: *Christus non solum pro nobis in mortem se obtulit, sed etiam se ipsum pro nobis sanctificavit, ut simus ipsi sanctificati per veritatem, Joh. 17. v. 19. Ergo sanctitas quoque Christi & obedientia activa nobis imputatur.*

Respondet Theologus r. Nullam esse consequentiam, prodesse enim nobis sanctitatem Christi, quamvis non imputetur nobis. 2. per sanctificationem in allegato loco non intelligi obedientiam activam, sed præparationem ad officium sacerdotale obeundum.

Excipiunt (1.) *Argumentum hoc non à Lutheranis, sed à Scharpio adhi-*

* pag. 616. *beri.* *
th. 56.

Re. Nihil ad rem: Res mihi cum solis *Lutheranis* heic non est: neque solis *Lutheranis* hæc tribuo argumenta,

Excipi-

Excipiunt (2.) Aliud esse sanctitatem Christi inherentem, aliud activam obedientiam: Ad personam Mediatoris constitutionem satisfuisse sanctitatem naturam & nativitatem sanctam, eamque fuisse conditionem in Mediatore acquisitam. Et quamvis Scriptura in sanctitate Christi Mediatoris declaranda obedientiam quoque illam, quam legi prestitit, commemoret. 1. Pet. 2. v. 21. 22. hanc tamen ad personam constitutionem non pertinere, sed tantum ad descriptionem vite vel personae Christi &c.*

Re. 1. Distinctio inter obedientiam Christi activam & sanctitatem inherentem, quamvis sano sensu admittatur, quatenus illa per modum habitus conati, hæc per modum actionis ex habitu profluentis concipitur, (ut hæc & activa Christi obedientia fuit sanctitas inherens) meæ solutionis nervum non incidit. Utraque conditio est in Mediatore, homine, requisita: utramque ab homine requirit lex. Sola Animadversorum contradictio solutionem meam non laedit: aliis opus est maius.

2. Mediatoris personam principaliter constituit τὸ λόγος ἐνσάρκωτος; quamvis etiam ante ἐνσάρκωσιν atque modo functus sit λόγος officio Mediatorio: Ex parte carnis assumptæ, hoc est, humanæ naturæ, requirebatur non tantum sanctitas nativa originali opposita peccato, sed & actualis; peccato actuali opposita: utramque ab omni homine modo ætatis admittat conditio, lex requirit. Utraque ordine naturæ posterior fuit humanæ Christi naturæ: neutra igitur constituere personam Mediatoris propriè dici potest: quæ enim propriè constituunt, constitutis priora sunt naturæ, quamvis tempore sint simul. Impropriè tamen & consequentia dicuntur constituere siue facultates aut habitus sint, siue actiones ex habitibus manantes, & hoc respectu, effectus impropriè, inquam, dicuntur constituere: quia necessaria sunt subjectorum requisita, sine quibus esse subjecta non possunt. Unde ineptè hæc canon allegatur: *Effecta non constituunt personam, sed constitutam sequuntur*: Cum ipsa quoque sanctitas nativa personam sequatur, etsi activam obedientiam præcedit.

3. Concedit ergo mihi Gerhardus, sanctitatem nativam fuisse conditionem in Mediatore, homine, requisitam, & Mediatori, ut suo fungi posset munere, præsertim sacerdotali, necessariam; jam quæro, utrum Mediator sanctitate illâ, sine culpâ propriâ & offensione Dei atque reatu, carere potuerit, vel non potuerit? prius dici non potest; Quia privatio sanctitatis illius, quatenus in homine est, ἀνομία est: Atqui nulla ἀνομία est sine culpa, reatu

reatu & offensione Dei. Posterius igitur dicendum docendumque. Unde infero sanctitatem illam fuisse debitum Mediatoris, quâ homo fuit: adeoque nobis ad iustitiam imputari & nostro loco præstitum censi non posse: qui enim pro se, quod debet, solvit, dispungere alterius debitum solutione illa non potest. Planè eadem est ratio obedientiæ *activæ*, quæ in mediatore homine jam adulto ex lege Dei non minus requirebatur, quam nativa sanctitas, nec intermitteri sinè culpa, reatu & offensione Dei potuit, adeoque debitum fuit non nostro, sed ipsius Mediatoris, quâ homo fuit, loco persolvendum: quamvis maximo nostro bono sit persolutum.

4. Obedientiam *activam* tantum ad personæ descriptionem, non ad constitutionem, sanctitatem verò nativam ad personæ constitutionem requiri, gratis dicitur: quia non probatur. Si propriè loquamur, neutra personam mediatoris constituit, sed constitutam sequitur, quamvis tempore simul sit nativa sanctitas. Si impropriè, utraque eam constituit, quia magis carere unâ, quam alterâ non potest: adeoque utraque ad constitutionem & descriptionem pertinet.

§. 5. Excipiunt (3.) *Non absurdum esse sanctitatem Christi nativam, quam habuit in virginis utero per Spiritus S. operationem, nobis imputari, ut sic imputati nostra naturali respondeat.**

* ibid.
th. ead.

R. Verè absurdum est. Quod enim nostro loco præstitum nobis imputatur, ad id nos præstandum non obligamur, sed præstitisse jam in Mediatore censemur. Aut igitur ad puritatem naturalem amplius obligati non sumus, adeoque reatum ex utero amplius non trahimus, aut, si adhuc obligati sumus, Christi nobis puritas non imputatur, quamvis cum maximo nostro emolumento sit conjuncta. Sinè illa enim Mediatoris obedientia passiva nil nobis profuisset, neque nostro loco præstari potuisset. Accedit, quod Mediator, quâ homo ad nativam illam sanctitatem fuerit obligatus, propriumque nobis debitum suum imputare haud potuerit.

§. 6. Excipiunt (4.) *per τὸ ἀγιάζειν, communi interpretum consensu, intelligi in sanctam victimam se offerre: quamvis alii sanctificare & offerre distinguant, & Scmalcius de sola segregatione & inauguratione ad officium Sacerdotale id accipiat, ne satisfactionem cogatur admittere. Cum Scmalcio heic facere Vendelinum Photinianizantem.**

* ibid.
th. ead.

R. 1. Per τὸ ἀγιάζειν, communi interpretum, Augustini, Cyrilli, Theophylacti & aliorum consensu, intelligitur segregare & destinare ad sacram victimam, in superque etiam offerre. Ego cum destinationem & præparationem nomino, oblationem non excludo: neque utriusque inclusio probat,

bat, quod adversarii volunt: multò minus distinctio τὴ ἀγία ζευ & offerre. Unde nullis artibus eduxeris imputationem obedientiæ activæ.

2. Impudentissima calumnia est Photinianizante Wendelino: miror ita frontem periisse Animadversoribus! Sed his artibus omnium nos damnant hæresium mitissima & charitatis Christianæ plenissima ingenia: non primum hoc est specimen: trita & frequens hæc est via. Anne unquam satisfactionē ego negavi? Aut illicò Φωτιανίζου, qui commune cum Photinianis dogma habet? Quæ, quæso hæresis Lutheranis impingi non posset, si, quæcunque hæretici asseruerunt, & in quibus ὁμοψήφως habent Lutheranos, hæretica essent? Nullus enim unquam fuit hæreticus, qui omnibus contradixerit fidei articulis: neque hæc est ἀπέστροφος natura. Luxuriat tamen in hoc campo calumnia.

Tertium Adversariorum argumentum: *Actus inobedientia Adams* §. 7. *nos peccatores constituit: Ergo actus Christi obedientia nos constituit justos.*

Respondet Theologia: Si in consequente per actualem Christi obedientiam intelligatur *activa* (nam & *passiva* actualis appellari potest, quia actu fuit (eaeque nobis imputata, negari consequentiam: Quicquid enim per inobedientiam Adams amisimus, id restituit nobis obedientia Christi *passiva* imputata: Per hanc à maledictione legis absoluti plenè instauramur sinè imputatione obedientiæ activæ: Etsi & hæc prorsus necessaria fuit.

Excipiunt (1.) Ad argumentum hoc ex Rom. 5. v. 18. 19. quæ reponuntur, non ferire Lutheranos: Vt enim Adæ inobedientia fuit actualis transgressio legis, & illa tota ad condemnationem nobis fuit imputata: ita vicissim huic oppositam Christi obedientiam esse actualem legis impletionem, eamque totam nobis imputari ad justificationem. Obedientiam enim notari, quæ in legis impletionem consistit, adeoque non tantum actualem, sed & activam.*

* ibid.
th. 57.

2. 1. Non ferit tantum, sed & jugulat argumentum hoc solutio mea: Ostendit enim nullam esse ejus consequentiam.

2. Quæ hæc pro vindicanda consequentia afferuntur, principium petunt. Transgressio legis ab Adamo profecta tota nobis ad condemnationem est imputata: fateor: utraque Christi obedientia & *passiva* & *activa*, transgressioni Adæ fuit opposita: & hoc do sano sensu. Ergone utraque ad justificationem nobis imputatur, utraque nostro loco est præstita? Hoc verò sequi nego. Probatio, quod obedientia nobis imputata & nostro loco

præstita sit impletio legis non actualis tantum sed & activa, mera est principii petitio, per quam solutio mea non evenitur, nec vulnus tertio argumento inflatum sanatur.

§. 8.

Excipiunt (2.) Si obedientia Christi, quæ opponitur inobedientia Adami, non includit actionem virtutis, plus & opus fuisse in inobedientia Adami, quam *ἐννοίας* in Christi obedientia: inde vero sequi, fructum obedientia Christi non fore abundantiorum fructum inobedientia Adami.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Obedientiam Christi, quæ sano sensu opponitur inobedientia Adami, includere virtutis actionem, hoc est, conjunctam esse cum actione, ego non nego: sed actionem illam & quæ atque passionem nobis imputari, nego.

2. Qui possit esse plus *ἀνομίας* in obedientia Adami quam *ἐννοίας* in obedientia Christi; cum pœnam à lege, propter Adami pravaricationem, nobis dictatam nostro loco plenissimè persolverit & lyero suo amissa omnia nobis repararit, in quibus & instauratio imaginis divinæ per quam legi activam obedientiam ipsi quoque jam præstamus: quam pro se Christus quoque perfectissime præstitit, adeoque agendo & patiendo legi ex se satisfecit, quam activam suam inobedientiâ Adamus violavit. Unde nemo nisi mentis inops concluderet, majorem esse inobedientiâ Adami quàm obedientia Christi fructum: Siquidem inobedientiâ suâ activâ Adamus mortis reatum nobis induxit, & imagine divinâ nos privavit. Passiva verò suâ obedientia Christus & reatum à nobis abstulit, & imaginis divinæ in nobis instauracionem procuravit.

§. 9.

Excipiunt (3.) Ex Beza sententia, Apostolum obedientia nomine Rom. 5. v. 19. intelligere, quæ nostræ causa Christus peregit, nempe quod factus sub lege omnem justitiam implevit & pœnas nostris peccatis debitas luit.*

* pag. 617. a.
th. ead.

R. 1. Beza testimonium nullo veritate præjudicio gravat.

2. Obedientia imputata, quâ justi dicimur constitui. v. 19. est obedientia passiva mortis, seu sanguinis pro nobis fusi v. 9. justificatione ejus sanguine &c.

3. Interim ut nostro bono Dei filius homo factus est: ita & nostro bono activè legem implevit: ut supra docuimus.

§. 10.

Excipiunt (4.) Non solam passivam, sed & activam justitiam nobis imputari, utramque non tantum nostro bono, sed & nostro loco esse præstitam.*

* ibid.
th. ead.

R. Principium petitur.

Quar-

Quantum adversariorum argumentum: Cum obedientia Christi passiva, etiam activa conjuncta est. Ergo una sine altera nobis non imputatur.

Respondet Theologia: nullam esse consequentiam: quia etiam quæ conjuncta sunt, nihilominus distincta sunt: unde unum sine alio, ut cognosci, ita & imputari potest. Interim non negari passionem Christi voluntariam, hoc est, cum actione & promptitudine voluntatis conjunctam, nobis imputari &c.

Excipiunt (1.) solutionem nullius esse momenti: partes enim conjunctas, si ipsum totum agat, omnes simul agere. Heic vero ipsum totum agere. Totam enim Christi obedientiam justificare: quia justitiam oportet esse totalem & integram, non mutilam: non posse perfectionem finis obtineri, nisi concurrant omnia media: justitiam autem seu justificationem esse talem finem, cui tanquam media subordinentur pœna luitio & sancta mandati observatio.*

* ibid.
th. 58.

R. 1. Solida est mea solutio: nullius momenti est ejus oppugnatio, sæpe totum agere dicitur, ubi omnes & singulæ partes simul non agunt. Sic homo, compositum & totum naturale, videt, audit, ratiocinatur &c. Interim manus & pedes non vident non audiunt, non ratiocinantur. Nostis actiones esse suppositorum totorum, quæ omnibus & singulis partibus verè non tribuuntur.

2. Obedientiam, nostræ justificationis materiam, nobis imputandam, esse integrum quoddam ex activa & passiva conflatum, ego nego, & principii petitionem esse dico: Totalis verò & perfecta est justificatio, hoc est, absolutio nostri à maledictione legis: quia totalis & perfecta est pœnæ nobis à lege violata dictata luitio, nobisque facta imputatio.

3. Interim obedientia activa & ipsa in mediis justificationis numerari potest, etiam si justificationis materia non est: latè enim patet medii appellatio, quæ ad conditionem in subiecto requisitam quoque referri potest.

Excipiunt (2.) utramque obedientiam tam arcto coherere vinculo, ut ad unum fuerit, passionem ejus & mortem absque actione seu obedientia activa rectè considerari, & Piscatorem agnoscere, obedientiam Christi passivam nobis nihil profuturam, nisi jungatur activa.*

* ibid.
th. ead.

R. Arctè utramque conjungi obedientiam in eodem Subiecto concedo: Hæc verò conjunctio uti non impedit utriusque distinctionem, ita nec distinctam utriusque considerationē, neq; unius sine altera imputationē. Interim assentior Piscatori, passivā obedientiā, nisi cū ea concurrisset activa, nihil nobis fuisse profuturā; Fides & charitas arctissimo coherere vinculo,

& ta-

& tamen distinctè utraque potest considerari: neque utraque simul ad justitiam imputatur: siquidem sola fides justificat: etiam si sola non est: sic & sola obedientia *passiva* nostræ justificationis materia est: etiam si sola non est

§. 13. Excipiunt (3.) *passionem fuisse voluntariam: quam verò voluntatem Christus venit facere, in ea & per eam nos sanctificari: Ad voluntatem hanc non esse tantum voluntatem patiendi, sed etiam legem implendi. Activam legis impletionem debuisse Christum non pro se sed pro nobis præstitisse, eam non nostro tantum bono, sed & loco.**

* ibid.
th. ead.

§. 14. *R. Omnem illam voluntatem, quam Christus venit facere, esse materiam justificationis, falsum est, principii petitio est: ejusdem commatis & alterum est! Christum debuisse legis impletionem non pro se, sed pro nobis, præstitisse eam non nostro tantum bono sed & loco.*

Quintum Adversariorum argumentum: Si passiva Christi obedientia tantum nobis imputaretur, sequeretur dimidium tantum Christum nobis esse datum, nempe patientem non agentem: At falsum consequens Jes. 9. v. 6.

Respondet Theologia: Nullam esse connexi consequentiam: aliud enim esse nobis dari, aliud nobis imputari: etiam Christi humanitatem & Deitatem nobis esse datam, neutram tamen propterea nobis imputatam.

* ibid.
th. 59.

Excipiunt (1.) *Se valde dubitare an aliquis Lutheravorum ex loco Jes. 9. v. 6. ita sit argumentatus.**

§. 15.

R. Atqui non cum solis Lutheranis hæc mihi res est.

* ibid.
th. ead.

Excipiunt (2.) *Esi alias distinguatur Tò dari & imputari, hæc tamen non distinguuntur: non enim posse explicari, quomodo Christus nobis sit datus, ut non imputetur.**

R. Nihil hæc explicatu difficile, nedum impossibile. In negotio justificationis quicquid nobis imputatur, & per imputationem, nostrum esse censetur, id per legem nos esse & præstare tenemur: & qui ex nobis & de nostro id esse & præstare non possumus, Mediatore nobis opus, qui loco nostro id præstet & nobis imputet. Contra verò non quicquid nobis datur, id per legem nos tenemur esse aut præstare. Datur enim nobis unigenitus & æternus Dei Filius, non imputatur: quia per legem nos unigeniti & æterni filii DEI esse non tenemur. Datur nobis mediator, non imputatur: quia per legem quidem satisfacere nos ut Mediatores esse non tenemur: cum impossibile sit nos Mediatores esse. Hoc verò observandum, non recipiari axioma nostrum, hoc nempe modo.

modo. *Quicquid per legem nos tenemur esse & præstare, id nobis imputatur. Siquidem activa conformitas cum lege à nobis per legem exigitur, quæ tamen nobis non imputatur, sed in nobis instauratur; etsi defectus ejus nobis per obedientiam mediatoris passivam condonantur.*

Excipiunt (2.) *Ita quoque me debuisse concludere: Data est anima CHRISTI pro multis, Matth. 20. v. 28. E. nec mors CHRISTI nobis imputatur*.*

§. 16.

* ibid.
th. ead.

R. Tam ineptè & absurdè non debui concludere: Siquidem mortem CHRISTI nobis imputari in confesso est. Quæcunque nobis in hoc negotio gratuitæ justificationis imputantur, etiam dari aliquo modo dici possunt. Sed non quæcunque dantur, etiam imputari.

Excipiunt (3.) *Ad Galat. 4. v. 4. explicari, quomodo Christus dicatur nobis datus: dici enim a Patre missum, ex muliere natum, sub legem datum & quidem nobis; Omne igitur illud, quod Christus pro nobis fecit, nobis ad justitiam imputari*.*

§. 17.

* pag. 617. b.
th. ead.

R. Consequens hoc ex antecedente nullo modo sequitur. Quod ad justitiam nobis imputatur, non nostro tantum bono, sed & nostro loco fecit & passus est Servator, ut ne nos facere idem & pati teneremur. Atqui activam legi obedientiam præstare nos etiamnum tenemur.

Vide, quæso, amice lector, quam ampla Animadversores nostri ex hoc conflictu de materia justificationis spolia reportarint: quam egregè mea solverint & sua defenderint! intacta relinquere omnia præstitisset.

Verentur nonnulli ne suo in nobis fine lex frustretur. Si perfectam ei obedientiam activam in hac vita non præstemus: neque per Christum, nostro loco debitum hoc sit exsolutum. Atqui divinæ legis etsi finis est ad perfectam nos obedientiam obligare: tamen hic non est finis, perfectè à nobis in hac immortalitati impleri; quod alteri reservatum vitæ, in qua perfectionis fixa est meta, ad quam per hanc vitam & mortem contendimus. Uni Christo in hac vita perfectio obtigit: Sine qua etsi nostra con-

fici salus haud potuit, non tantum imputari ea nobis debuit aut potuit: quia per naturæ humanæ conditionem ad eam ipse

Servator obligatus fuit.

EXERCITATIO XXV.

Vindicantur dicta quaedam Theologiae, quae doctrinae de materia justificationis haecenus assertae videntur refragari. Defenditur sententia orthodoxa de possibilitate, necessitate & utilitate certitudinis circa justificationem & remissionem peccatorum.

Redeunt Animadversores nostri in arenam contra doctrinam Theologiae de materia justificationis, & jam propriis me armis meis laceffant. Deprehenderunt, si fas est credere, pro imputata nobis activa Christi obedientia, multa testimonia apud Wendelinum. Siquidem pag. 493. haec occurrunt: *Christum Deus propter nos maledictioni legis subiecit, peccatis nostris ipsi imputatis.* Et pag. 494. *Requiritur ut Redemptor sit Deus & homo, ut homo sit ab ortu sanctissimus, per naturam maledictioni legis non obnoxius, ut maledictioni legis subjiciatur, non pro se, sed pro alio, & pag. 495. Hanc poenam aeternae mortis ipsi non persolvimus, sed nostro loco Christus: Item à maledictione legis absolvimur, per plenam satisfactionem & poenae persolutionem, quae à solo Christo praestita nostro loco.* Et omnium clarissime pag. 491. *Materia nostra justificationis coram Deo, alia nulla est, nisi Christi justitia seu obedientia legi pro nobis praestita.* Scilicet hic capus est Wendelinus: *Expedite, clamant, contradictionis laqueo*.*

* ibid.
th. 60.

Ex. Videntur sibi haec reperisse Animadversores & indagatores nostri, non quod pueri in faba. Sed ecce quæso cæcitatem imprudentem vel imprudentiam cæcam, quam contradicendi libido atque fervor conciliat! Non activa, sed passiva obedientiae imputationem à me adstrui, si probandum tibi fuisset, lector, an ne aliis, quam ipsis illis allegatis locis, probâsses, quæ solius passivae mentionem faciunt? Et tamen quæ hominum horum imprudentia est, dicam, an impudentia, ipsi mihi dicor contradicere: Ultimus locus, sine limitatione, justitiae & obedientiae pro nobis praestitae mentionem facit: sed obedientiam à me non activam, sed passivam intelligi, nemo nescire poterit, nisi quæ paulò ante à me sunt asserta, & evidentibus argumentis confirmata nesciverit. En contradictionis laqueum, quo se ex-

se expedire W. jubetur! quo captum eum tenent! nempe ut *Simsonem* restibus ligatum virentibus, aut funibus vinctum recentibus *Philistæi*. Quamvis nec restes hæc, nec funes uspiam appareant, sed sola triumphet imaginatio.

Probat Theologia certitudinem justificationis & remissionis peccatorum esse possibilem. 4. rationibus pag. 506. 507. Esse necessariam, ratione una pag. 509. Esse utilem, ratione una pag. 510.

Animadverfores *Salani* per hypotheses nostras certitudinis hujus & possibilitatem & necessitatem & utilitatem everti, adeoque propria nostra argumenta, quæ pro suis quoque agnoscunt, destrui ajunt: Pro possibilitate certitudinis primum & secundum argumentum à nobis everti, gloriantur se supra demonstrasse Animadv. 6. de quarto præsidem esse consulendum: neque tertium firmo stare talo, disput. 2. Antivv. pag. 65*.

R. Non nostra hypotheses, sed Adversariorum *διαβολαὶ* & inconsequentes consequentiæ nostræ vellicant argumenta. Artificium hoc est veritatem traducendi, sed satis triviale. Ad animadversionem sextam frustrâ provocatur; jam ante eam evertimus, ut & disp. Antivvend. secundam. Quid alibi *Gerhardus* dixerit aut scripserit, jam non attendo: Quia non nisi cum Collegio *Salano* Theologiæ Christianæ opposito mihi res est: neque unius voluminis labor fuerit omnium examinare paralogismos, quamvis certum sit everti omnes, per fundamenta in hisce exercitationibus jacta posse, saniora alibi *Gerhardus* non habet: aut, si habuit, cur momenta insigniora huc non transtulit. eorumque loco multa alia ad rem non facientia omisit? Imprimis verò *κατασκευασμένα*, calumnias & triviales contemptus, quos ubique hoc collegium spirat.

Excipiunt contra necessitatem hujus certitudinis deductam ex mandato credendi promissionibus Evangelicis; promissiones esse particulares, non pertinere nisi ad electos, & beneplaciti absconditæ voluntate quosdam à salute excludi simpliciter, nec illis peccata remitti*.

R. Etiam si promissiones sunt particulares, respectu absolutæ hominum universalitatis: tamen universales sunt, respectu credentium: est enim inter objecta fidei remissio peccatorum, quam consequuntur, quicumque ex animo credunt: quamvis non credant ex animo, nisi electi: Humanarum exceptionum præ textibus non obstantibus, Dei mandatum semper obligat. nec Electorum paucitas potestatem hominibus facit impune præcepta divina violandi: Nemo frustra credit: neque abscondita Dei voluntas nos obligat, sed revelata, ut ex *Luthero* supra prolixè ostendi.

S. 2.

* ibid.
ch. cād.

S. 3.

* ch. 61.

ibid.
ibid.

Vide de S. A. pag. 157. 158. Non ergo, si multi non credunt, nemo tenetur credere: veluti non ideo legi divinæ obedientiam non debent omnes, quia plerique eam non præstant: neque ex electione fidei habetur certitudo, sed electionis ex fide. Quomodo omnes, quibus Evangelicæ promissiones innotescunt, teneantur credere peccatorum remissionem, supra docui. Sunt qui non tenentur credere remissionem peccatorum, sed potius æternam maledictionem, nempe qui propositum emendandi vitam nullum habent: manet enim super impœnitentibus ira Dei: quæ pœnitentes à certitudine remissionis peccatorum abstertere non debet.

§. 4.

Contra utilitatem excipiunt: Tentatos & de remissione peccatorum dubitantes per absolutum quorundam, & quidem maxime partis humani generis, reprobationem, tanquam fontem perpetuæ dubitationis & funem desperationis, omnem amittere consolationem.

R. Inepta hæc est adversus *utilitatem* exceptio: Quæ enim non possit esse *utilis* certitudo de remissione peccatorum, cum certitudinis æternæ salutis documentum sit maximum. Militant potius contra *possibilitatem*: quamvis nec illam convellat. Consolatio non est haurienda è turbido falsarum hypothesium, sed è limpido *Israëlis* fonte. Nostra de reprobatione doctrina, neminem ad desperationem adigit, uti nec *conditionalis vestra & universalis electio, quam voluntatem antecedentem*, appellatis solidam consolationem suggerit, nisi posita conditionis determinatæ certitudine. Causam igitur de Dei benevolentia desperandi, potiore nostri non habent, quam vestri: Etiam si salutis nostræ initium, non ex nobis, sed ex Deo deducimur. Nostri, qui credunt, certitudinem salutis habent: quia omnes credentes salvantur: Vos, si maxime credatis, certitudinem tamen salutis nullam potestis habere, ante ultimum vitæ halitum: quia de perseverantia finali non estis certi, & plurimos verò credentes ad orcum ablegatis. Apud nos ne infideles quidem justam desperandi causam habent: quia vocationum momenta sunt diversissima, & ex iis, quos modo præterit gratia, tandem multos invenit. Expectanda igitur cum patientia, non desperanda per impatientiam: Cum enim potius te reprobum, quam electum esse credas? Electionem arguit fides in reprobationem necessariò non arguit infidelitas: qui & Electorum multi in infidelitate diu hæsitant.

Non posse me, ex hypothesibus orthodoxorum, ad argumentum: Pontificiorum respondere, falsissimum est: uti & illud: *nostrum de electione dogma securitati carnali fomentum præbere**. Hanc consequentiæ vomitum supra excidi. Et hætenus quoque XII. Collegii disputatio, ad quam

* ibid.
th. cād.

quam superiores aliquoties provocarunt, & hunc veluti *Ajacis clypeum*, prius, quam *Vulcani* formatus esset manibus, nobis objecerunt. Quid in hoc conflictu præstiterit *Gerhardus*, tu, Lector benevole, judicabis.

EXERCITATIO CXXVI.

Vindicatur & defenditur doctrina Theologiæ de distinctione terminorum sanctificationis, regenerationis, conversionis, pœnitentiæ & vocationis internæ: agiturque de partitione pœnitentiæ & sanctificationis.

IN arenam producit *Gerhardus* novum athletam, qui ut ne absque solitis §.1.
gesticulationibus ad certamen ruat, deprædicat in exordio *Antecessorum*, felices conflictas & victorias, jactat *W. ἐγλήματα & ψευδολεγήματα*, errores vel fidei fundamentum concutientes, vel penitus evertentes detectos & verissimis Spiritus S. λόγοις refutatos: & quasi optimum Marti suo spoliū consecrat calamum contra veritatem cœlestem, contraq; Theologos Lutheranos, de Ecclesia sc. optimè meritos, fervidiū strictum.

Tandem, fundamento tam solido jacto, concludit, impossibilem esse *Syncretismum*, quamdiu suam Calviniani μεταχηματίζομενοι doctrinam non abjurant*. *pag. 617. in

Re. 1. Quid dicam? Sua mihi verba largiatur *Socrates*, τὰς μὲν κερὰς ἀσκήσας τὸ πνεῦμα διέσησε, τὰς δὲ αἰσθητικὰς ἀνθρώπων τὸ οἶμα. Vi-
deor mihi audire hîc *Artotrogum*, *Mavortia Pyrgopolin*. facta decantantem:

— — — Centum in Cilicia,
Et quinquaginta centum Sicolatronida,
Triginta Sardi, sexaginta Macedones,
Sunt homines, quos hi occidisti uno die.
Quid in Cappadociâ! ubi hi quingentos simul,
Nî hebes machera foret, uno idem occideres.

Egregias Antecessorum victorias nostræ docebunt Exercitationes, erroribus fidei fundamentum vel concutientibus, vel penitus evertentibus oppositæ. Missam potuissent facere Theologiam Christianam *Salani*

Animadverfores, nisi calamus contra veritatem cœlestem stringere & de Ecclesiâ Dei optimè meritos Theologos exagitare animus iis fuisset. Interim suo se indicio prodiderunt Sorices : objecta aliis ἐγλήματα & ψευδολογήματα, in propria ipsorum capita resilierunt.

2. *Syncretismus* si constitui non potest, nisi cum jacturâ & abnegatione veritatis agnitæ, equidem de eo minimè laborandum judico. Quamvis nec ea sit *Syncretismi* indoles, ut utraque pars in omnia utriusque juret placita. Post *Apostolicam* nulla unquam tam pura fuit Ecclesia, quæ de ὁλοκληρῶ omniū Doctorum consensu verè gloriari potuerit. Planè hospes in historiâ & lectione fuerit, qui *Lutheranam* Ecclesiam heïc exceperit.

Quâ cautione dixerit *Pareus*, *Lutheranos* & *Calvinianos* in uno saltem articulo, eoque non toto dissentire, ex *Irenico* ejus facilè inteliiget lector. Non ignoravit *Pareus* iniquitatem quorundam *Hierophantarum*, qui ab omni pacis & concordie studio alienissimi innumeras fingunt dissensiones, nobisque affingunt, quæ totis animis averſamur, & tanquam γνησίως *Lutherana* jactant, quæ à *Luthero* aliisque *Lutheranis* damnantur : Videatur *Lutherus Orthodoxus Neodorpîi*, *Anatomia Massonii* &c. testes & hæ nostræ Exercitationes. Etsi contentiosi quidam, inquit, *Pareus*, quibus ignem dissidiorum gladio fodere est volupe, vulgo clamitant, non unum solum, sed plurima, imò omnia propè fidei dogmata sibi nobiscum controversa esse : nesciunt tamen isti fervidi vitilitigatores, quid garriant, neque coram legitimo judicio criminationes suas unquam probabunt. Verisimile enim jam inde à schismatis hujus exortu non fuit controversia Evangelicis, nisi de S. Cœna &c. Anno 1529. *Marpurgi* inter *Lutheranos* & orthodoxos consensus est initus de omnibus fidei articulis, unicâ exceptâ quæstione *An verum corpus & sanguis Christi in pane & vino sit corporaliter?* vid. *Iren. Par.* pag. 92. 93. 94. 95. De concordia inter *Lutherum* & *Helveticas Ecclesias* ineundâ cum olim ageretur & suam ad *Lutherum* confessionem (cui & nos subscribimus) *Helvetii* misissent, quam moderatus & modestus fuit *Lutherus*? Qui ne de cœnâ quidem doctrinam *Helveticam* apertè improbavit, tantum abest ut *syncretismum* & concordiam propterea turbendam judicavit. Si fortè, inquit, ne hic quidem plenè alii, alios intelligimus, præstat sanè nos nihilominus invicem benevolentiam colere & semper meliora alios de aliis judicare, donec gluma & turbida aqua prorsus residat : Item : Exigit necessitas ut alii aliis cor & manus porrigamus. Ubi jam Spiritus ille *Lutheranus*! Videamus jam quoque felici successu telam hæcenus infelicitè textam, pertexant Animadverfores.

In ingressu doctrinae de sanctificatione monet Theologia à plerisque Theologis pro Synonymis haberi *sanctificationem, regenerationem, conversionem, poenitentiam & vocationem internam*: ab aliis tamen, & quidem recentioribus, eos terminos distinguere accuratius. Illos potius, quam istos sequi mihi libuit, theol. pag. 513. quia tirones subtiliore distinctione non occupandos judicavi.

§.2.

*pag. 618.

Excipiunt Animadversores (1.) *vocationem internam, quae fit per occultam Spiritus S. operationem ut eam describunt Sibrandus Lubbertus & Rennecherus, sacris literis ignotam esse**.

Re. 1. Sibrandus Lubbertus de internâ vocatione aliter non docet, quàm reliqui Orthod. de Eccl. l. i. c. 4. distinguit *vocationem in externam & internam*: *externam* aut fieri per sensibilem vocem præconis Evangelii: *internam* per occultam operationem Spiritus S. Docetque duas hasce vocationes quandoque concurrere, ut in *Lydiâ*, Act. 16. v. 14. quandoque verò unam ab altera separari: neque necessariò per occultam Spiritus S. operationem vocari, quicumque per sensibilem præconis vocem vocatur, ut *Simon Magus, Judas & alii*; & viceversâ, non necessariò per sensibilem præconis vocem vocari, quicumque per occultam Sp. S. operationem vocatur, ut *infantes sanctificati & mortui in infantiâ*. Jure hæc nihil desiderare possunt *Salani Animadv.* Talem habemus scripturâ & experientiam, testem *Aug.* testem *Luth. & Lutheran.* priscos saniores. Probationis me labore sublevat *Exerc. 71.* quæ hanc ex professo materiam tractat & multorum testimonia allegat.

2. Paucis me jam expedio: qui nostram de *interna* vocatione doctrinam repudiant, 1. spem salutis præcidunt infantibus. 2. adultorum salutem non possunt defendere nisi per hypothesein *Pelagianam*. Prius ita probo: Nemo salvatur sine vocatione divinâ, ad Rom. 8. v. 30. Quæro igitur, quæ solventur infantes vocatione? *Externâne*? Atqui *externa est causa moralis*, cujus in nō intelligente effectus est nullus. Aut *internâ*? Atqui ex *Lutheranorum* sententiâ, *externa ab internâ distincta est nulla*. Si *Baptismus* objecerint, frustrâ erunt. Primum enim infantes multi morte præventi Baptismum haud consequuntur: unde de horum omnium salute actum erit. Deinde *Baptismus quoque moralis est causa, non physica*, quæ instar medicamenti agat. Ut igitur verbum non intellectum mentem non afficit: Ita nec Sacramentum, siue Baptismus, siue Cœna.

Posterius ita probo: Si cum *externa* ad ultimum vocatione non concurrat *interna* Spiritus Dei, quæ incrementum dat, & facit, ut verbum fructificet; sequitur *causam discretionis*, quod vocatorum alii parent vocanti, alii non

non parent, alii illuminantur, alii non illuminantur, aliis præparatur voluntas, aliis non præparatur, alii trahuntur, alii non trahuntur &c. esse penes solos homines. Atqui consequens plane *Pelagianum* est, ut norunt, qui *Pelagianum* dogma non ignorant: Ergo & Antecedens. Connexum manifestum est: quia, remotâ internâ & occultâ Spiritus S. operatione, nihil manet reliquum, quod efficaciam promoveat externæ vocationis, præter vires arbitrii liberi omnem internam gratiam antecedentes & seipsas ab aliis discernentes. Ita tandem triumphat *Pelagius*. Etiam *Sociniani*, quamvis arbitrii liberi præcones *Pelagianismum* hunc averfantur: & quidem in brevi sua Religionis Christianæ institutione, anno 1629. cap. 19. cum voluntatis libertate conjungunt *auxilium externum & internum*: illud promissiones & minas interpretantur: hoc Spiritus S. efficaciam. Quæ eadem cum vocatione externâ & internâ recidunt: quamvis de Spiritu S. hæreticè sentiant. Quam hæc nonnulli universalem & sufficientem gratiam prædicant, extra scripturas & contra scripturas, de *Pelagiano* errore ipsos non excusat, nisi internæ Spiritus S. operationi eam adscribant.

Malè hoc habent Animadverfores, quod vocationem internam in specie sic dictam Electorum propriam facimus. Sed aliter nos statuere non permittit veritas, quæ & *Augustino* jam pridem apud *Pelagianos* peperit odium. *Electi sunt*, inquit ille, de prædest. S. c. 17. de mundo eâ vocatione, quâ Deus id, quod prædestinavit, implevit. Quos enim prædestinavit, ipsos & vocavit, illâ sc. vocatione, secundum propositum. Non ergo alios, sed quos prædestinavit, ipsos & vocavit, nec alios, sed quos ita vocavit, ipsos & justificavit: nec alios, sed quos prædestinavit, vocavit, justificavit, ipsos & glorificavit. Idem: Si & illos, quibus stultitia est verbum crucis, ut ad Christum venirent, docere voluisset, dubio procul venirent & ipsi: non enim fallit, aut fallitur, qui ait: omnis, qui audit à Patre & didicit, ad me veniet, &c. Videatur Exercitatio LXXI. Pertinet huc insignis locus Matth. 11. v. 25. 26. ubi sapientibus & intelligentibus dicuntur mysteria occultata, quæ parvulis sunt revelata: & revelationis hujus singularis notatur objectum & distinctio à vocatione externâ. Objectum sunt parvuli & plerumque in hoc mundo contempti: qui electi aliàs dicuntur: quibus opponuntur sapientes & intelligentes, quibus stultitia videntur salutis mysteria. Insignis locus Parallelus est, qui Commentarii præstat vicem, 1. Cor. 1. v. 26. 27. 28. 29. Quæ stulta sunt in mundo, elegit Deus, ut pudeat robusta: & qui ignobilia sunt in mundo, & pro nihilo habita, elegit Deus, & ea quæ non sunt, ut ea, quæ sunt, aboleat, ut ne gloriatur ulla caro corameo. Ut igitur electio est parvulorum

lorum & in hoc mundo contemptorum: ita solorum quoque parvulorum illorum est revelatio illa specialis interior, quam Matth. II. Christus intelligit & ab externa vocatione distinguit. Hæc enim non minus sapientibus & intelligentibus, Scribis, Phariseis, Legisque Doctoribus contigit, quam parvulis: revelatio verò solis parvulis. Vide Ames: in Rescript. ad resp. Grevinch. pag. 34. 35.

Excipiunt (2.) Wendelinum ἀπερ γὰρ φησ, regenerationem & sanctificationem male confundere*.

§. 3.
* ibid.
th. ead.

R. Regenerationis & sanctificationis mentionem scriptura non uno facit loco, alterā verò ab altera expresse ita nuspiam distinguit, ut fidenter de distinctione, quoad rem, ex scriptura pronunciare ausis: quæ causa, quod & ego cum multis aliis noluerim distinguere.

Interim nostri Animadversores distinctionem reperisse sibi videntur, quibus hanc ego felicitatem non inviderem, si, quod jactant, solidè possent probare. Sed miserè deficiunt in probatione. Distinguuntur, inquiunt.

§. 4.

1. Causa efficiente. Regeneratio est per fidem & Spiritum sanctum atque per Sacramentum Baptismi. Sanctificationem autem operatur Spiritus sanctus etiam absque aqua, qui propterea appellatur πνεῦμα ἁγίων*.

* ibid. th. 3.

R. Nullius momenti hæc est distinctio: Verbum & Baptismus sunt causæ organicæ regenerationis & sanctificationis, quibus pro arbitrio suo utitur Spiritus S. in adultis, ita quidem ut modo regeneret & sanctificet ante Baptismum, adeoque sine Baptismo: Unde adulti in Ecclesia Apostolica non baptizabantur, nisi fidem Christianam ante amplexi & professi essent, adeoque pro verè regeneratis & sanctificatis haberentur, Act. 8. v. 12. 37. quomodo & Abraham accepit circumcisionem, sigillum justitiæ, quam in præputio habuerat, non utique sine regeneratione: modò post Baptismum; modò in Baptismo. Neque sequitur regenerationem distinguere à sanctificatione, si quandoque peragitur interveniente Baptismo: nam & ante Baptismum quandoque peragitur regeneratio, neque tamen alterius est rationis ab ea, quæ in Baptismo peragitur. Spiritus idem eundem effectum & regenerationem producit modo per organa, modo sine organis. Cum igitur sanctificationem & regenerationem Spiritus producat modo ante Baptismum modo sine Baptismo, modo in Baptismo per Baptismum, argumentum pro distinctione regenerationis à sanctificatione hinc peti nullum potest: Spiritus S. ἁγίων, Rom. 1. v. 4. & πάλ. γγενεσίας, Joh. 3. v. 5. πνεῦμα est: Baptis-

Baptismus ἀγιστοῦνε & παλιγγενεσίας λᾶτρου est, Ephes. 5. v. 26. Tit. 3. v. 5. Quidquod fides & regeneratio de sententiâ *Lutheranorum* in Ecclesia ordinaria antecedit *Baptismum*. Neminem enim infantem baptizant, nisi ante *Baptismum* per Anadochos fidem profiteatur. Plura hac de re supra.

§. 4.

2. *Obiectio*: Homines in peccatis mortui & sub Diaboli potestate viventes atque non renati propriè regenerantur. *Iustificati* verò & renati sanctificantur, in quibus Spiritus S. peccatum mortificat, affectus prave corde ascendentes reprimat*,

* ibid.

th. 4.

R. *Iustificationem à regeneratione* distingui, extra controversiam est; quamvis simul sint tempore. *Regenerationem* verò à *sanctificatione* quoque distingui, extra controversiam non est: neque evidens hæc scripturæ testimonium est vel consequentia necessaria. In peccatis mortui regenerantur & sanctificantur, quando vitæ spiritualis infunditur, quæ consistit in actu sanctitatis primo & secundo.

§. 5.

3. *Definitione*. *Regeneratio* est actio Spiritus S. quâ ex Filiis iræ renascimur Filii DEI & peccatis propter Christum remissis ex statu iræ in statum gratiæ transferimur. *Sanctificatio* autem est actio DEI Spiritus S. gratiosa, quæ in iustificatis peccatum mortificat, ipsorumque intellectu illuminato & voluntate affectibusque renovatis, novos sanctitatis motus in cordibus accendit*.

* ibid. th. 5.

R. Mera est principii petitio apud eos, quibus idem sunt *regeneratio* & *sanctificatio*, qui non patiuntur eas definitionibus distingui, sed *sanctificationi* tribuunt, quæ *Animadvers.* *regenerationi* & vicissim *regenerationi*, quæ *idem sanctificationi* tribuunt. Ut *sanctificatio* consistit in infusione vitæ novæ habitualis & exercitio operationum vitalium, sic & *regeneratio*.

§. 6.

4. *Ordine*. *Regeneratio* præcedit *sanctificationem*: hæc ut & *renovatio hominis* sequitur *Regenerationem* & *Iustificationem*, tanquam fructus *iustitiæ* vel Spiritus S*.

* ibid. th. 6.

R. *Regenerationem sanctificatione* priorem esse, dicitur quidem sed non probatur: *Fructus spiritus* est idem *sanctificatio* & *regeneratio*. De *iustificationis ordine* nulla est controversia: sed à *iustificatione* ad *regenerationem* nulla est consequentia. Non, quia *renovari spiritu mentis* dicimur, *sanctificatio* est habitus inherens homini regenito*. *Regenitum hominem* non præsupponit *sanctificatio* iis, quibus cum *regeneratione* idem est *sanctificatio*. Equidem miror in arenam descendere & adversarium lacerare homines tam imbelli fretos armaturâ audere.

* pag. 619.

th. ead.

Excipiunt(3.) Propter tyrones non fuisse confundendas res inter se diversas, quibus propter ingenii vigorem omnia distinctè præponenda: præsertim cum & aulicorum rationem habere Theologia videri velit, & tanta hæc non sit subtilitas, quantam sibi imaginatur W*.

§.7.

R. 1. Sane res citra omnem controversiam diversas in tyronum gratiam minimè confundendas esse, etiam Animadversoribus hisce non monentibus, jam pridem scivi: hujusmodi verò res non sunt *regeneratio* & *sanctificatio*.

2. Etsi ad ultiorum quoque rationem in multis habet Theologia, uti promittit inscriptio; tamen tironibus primariò est consecrata, qui sublimies illos & *Academicos* spiritus nondum sumserunt: minimè verò omnium iis, qui subtilitatum sunt helluones, & postquam biennium vel triennium ad pedes *Gamalielis* alicujus *Lutherani* federunt, cum omnibus orthodoxis Doctoribus congregari, eos *ἀπὸ αἰδεύσεως* damnare, & de iis victoriam sibi polliceri audent. *Qui valent, non egent Medico, sed malè affecti*, Matth. 9 v. 12.

3. Quamvis non magna hæc subtilitas videri possit, (forsan minus subtilis, quàm *oralis manducatio*) tamen tanta est, ut idoneis eam fulcire rationibus *Aristarchi* nostri haud possint; Vidi ego, quantum in adolescentibus possit ingeniorum mediocritas præceptoris industria, & institutionis dexteritas*. Vellem hæc bona omnia *Gerhardi* respondentibus obtigissent: Sic enim longè modestiores in theatrum discipulos produxisset, qui suo se rectius metiri modulo novissent. Interim noverint subtiles hi *Aristarchi*, etiam *Lutheranis* nonnullis Doctoribus Synonyma videri *mortificationem* & *vivificationem*, *regenerationem*, *renovationem*: item, *conversionem*, *regenerationem* & *renovationem*; videatur *Zacharias Schilter*, de bonis operibus th. 10. 11. & de pœnitentiâ th. 20.

* ibid.
th. ead.

A nominibus ad partitionē pœnitentiæ progrediuntur Animadversores, qui ex *Eckhardo* transcribunt & exaggerant dissidia Doctorum nostrorum, circa pœnitentiæ partitionem, ex falsic. c. 16. Ubi homo iste pro more tumultuatur in *Calvinianis* Doctoribus invicem committendis & dissensu traducendo. Cum tamen inter omnes constet, veram, sinceram & salutarem pœnitentiam non esse, nisi ubi omnia concurrunt illa, quæ pro partibus alii habent, alii non habent, sed vel in antecedentibus & causis, vel in consequentibus & effectis, vel in connexis & adjunctis numerant*: Unde non tam *Theologica*, quam *Logica* est disputatio de notionibus imponendis. Res qui possident de notionibus & nominibus anxie non laborant.

§.8.

* ibid.
th. 7. 8.

*pag. 620.
th. 9.

Excipiunt Aristarchi nostri (1.) se valde probare Terentianum illud: Rem ipsam dic, & mitte malè loqui. *Eckhardum non tumultuari, sed vera placide dicere & à consilio aliquos inter se committendi procul abesse*.*

R. 1. Utinam Terentianum illud Lutherani scriptores probarent sequerentur, ipsoque facto exprimerent! ab eo tempore, quo disputari de religione coeptum, atrocioribus invecivis & criminationibus in adversariorum dogmata & Doctores à nulla sævum parte, quàm à Lutherana. Quid Regibus quoque & Principibus jam olim acciderit, nemo ignorat. Sunt in aprico *Satyrarum* & criminationum volumina: testes etiam quotidiana *Demegoria*, quæ à multis pro γνησίως Lutheranis non habetur, nisi plenis velis, undecunque arreptâ occasione, in Calvinianos invehantur. Si rem ipsam dicere, quàm malè loqui, maluissent Animadversores nostri, nullo causæ damno omittere plurima potuissent, imò debuissent.

2. Tumultuari *Eckhardum* pro totum fasciculum & de nostrorum excogitando dissenso passim laborare, nec non Doctores nostros inter se committere, ipse testatur fasciculus: loquuntur id quæstiones pleræque. Placida & modesta disputatio contra adversarios planta est in vestris hortis rarissima. Hæc una è præcipuis est causis, cur multi nostrorum hæcenus nomina sua libris præscribere noluerint.

§. 9.

Excipiunt (2.) Calvinianos nihilominus in constituendis pœnitentiæ partibus essentialibus discrepare, idque *Vendelinum* concedere & *Eckhardum* probare voluisse.*

* ibid.
th. ead.

R. Dissensum in assignandis partibus integrantibus: quæ tamen ἀναλόγως ita dicuntur, uti & pœnitentia totum est ἀναλόγως ita dictum, quod varii generis partibus absolvi potest: non diffiteor; hunc exagitare *Eckhardo* propositum esse verè dico & scribo: neque scriptionis & disputationis *Lutherana* genius, in plerisque, aliud admittit.

§. 10.

* ibid.
th. ead.

Excipiunt (3.) Si non est omnium Doctorum Calvinianorum eadem de partibus pœnitentiæ essentialibus sententia, non posse inter ipsos esse consensum rei.*

R. Consentire in re mihi dicuntur, qui omnia illa, de quorum notionibus logicis disceptatur, ad pœnitentiam veram atque salutarem necessaria esse confitentur: quamvis alii partibus ea annumerent, alii verò partium numero eximenda iudicent. Hoc sensu omnes nostri in re conveniunt. Dissentire de re si dicantur, qui in diversas de totius alicujus partibus integrantibus sententias abeunt, quamvis interim res ipsas, quarum

con-

controverſæ ſunt notiones, ad idem totum eſſe neceſſarias agnoſcant: equidem nec in re diſſenſum inficior: qui tamen fidem minime turbat, neq; Eccleſias debet diltrahere.

Regerit Theologia diſſenſum eſſe de nominibus & notionibus Logicis imponendis, adeo magis *Logicum* quàm *Theologicum* eſſe contentionem.

§. 11.

Excipiunt Animadverſores (1.) *Hunc in notionibus logicis diſſenſum ſpectare etiam rem ipſam. Qui enim pro partibus eſſentialibus ponunt effecta & conſequentia pœnitentia, illos rem ipſam confundere neceſſe eſt* *.

* ibid.
th. 10.

R. Quatenus rem ipſam ſpectet, vel non ſpectet, modò dixi. Neque illico res confundunt, qui de notionibus logicis inter ſe imponendis diſſentiunt. Etenim pro diverſitate reſpectuum rei eidem notiones logicæ imponuntur diverſæ, manente interea unitate rei. Si de definitione pœnitentiæ propriè dictæ inter partes conſtaret, liticula hæc facilimè componeretur, quæ tamen, ut dixi, nec fidem nec fidei praxin turbat: etſi turbandi occaſionem hinc alii arripiunt.

Excipiunt (2) *Si tantum de nominibus & notionibus imponendis contentio hæcenus fuit, cur inter partes diſſidentes de pœnitentiæ definitioni nondum convenerit?* *.

§. 12.

R. Vocabulum *pœnitentiæ* alii aliter accipiunt, ut nec ſcriptura eodem id modo ubique accipit: de cujus primaria & maximè propria ſignificatione adhuc contentio eſt: quæ componi poſſet facilè, ſi in hanc curam pariter omnes incumberent Scholæ & Eccleſiæ: quas maiores aliæ hæcenus curæ impediverunt. Interim viderint adverſarii, qua ratione domeſtica & propria ſua vulnera ſanent, omnesque ſuas diſſenſiones ad catholicam reducant conſenſionem.

* ibid.
th. cād.

Excipiunt (3) *me nihil obtinere, quando dico, non uno ſenſu pœnitentiæ in ſcriptoris & theologorum ſcriptis accipi, & ex varietate acceptionum, varia de partibus, cauſis & effectis oriri iudicia. Rationem reddunt: quæ pœnitentiæ, quæ ingreditur actum converſionis, in ſacris literis non habet multas acceptiones, ſed tantum vel ὁλικῶς ſumitur pro toto converſionis actu, contritione & fide: vel μὲνικῶς, pro altera pœnitentiæ parte, quæ eſt contritio. Et hinc notandam eſſe regulam: quando in ſacra ſcriptura pœnitentiæ adiungitur fides, pœnitentiæ tantum accipitur pro contritione* *.

§. 13.

* ibid.
th. 11.

R. 1. Imo, quod volo, obtineo: quia, pro varietate acceptionum, variæ ſunt & partitiones definitiones. Si de acceptione vocis primaria

maximeq; propria ejus significatione inter omnes scriptores conveniret, de definitione & partitione facilius consentirent: Quod omnino optandum esset, ut tandem cavillandi occasio adversariis præcideretur.

2. Concedunt Animadversores, quandoque *pœnitentiam* in scripturâ accipi pro toto *conversionis* actu, interdum pro altera *pœnitentia* parte, quæ est contritio. Utergo quisque totum *conversionis* actum accipit, ita *pœnitentiam* quoque definit & partitur. Totum verò *conversionis* actum duabus constare partibus, *contritione* & *fide*, animadversoribus nostris non dant Theologi, qui de partibus *pœnitentia* dissentiant, & in specie ii, qui vel contritionem, vel fidem negant esse *pœnitentia* partem, ut & ii qui *conversionis* partem negant esse contritionem, nec non ii, qui *conversionem* totam plura complecti, quàm contritionem & fidem sibi persuadent, quorum & ego sententiæ accedo. Siquidem in *conversione* homini Deus non tantum fidei, sed & aliarum virtutum spiritualium infundit habitus, ex quibus distinctis distinctè agunt, quamvis iis præluceat & dux sit *fides*. Sententiam suam Animadversores ex allegatis scripturæ locis, Jerem. 18. v. 8. Matt. 9. v. 13. non possunt probare: exprimitur enim in iis totum, partibus non expressis. Habitus, qui in *conversione* à Spiritu infundantur, à Paulo novem recensentur Gal. 5. v. 22. 3. Observet quoque Lector aliud absurdum in Aristarchis nostris. *Pœnitentiam*, quæ ingreditur actum *conversionis*, ajunt accipi vel pro toto *conversionis* actu, vel pro parte ejus. Unde sequitur, totum *conversionis* actum ingredi actum *conversionis*. Sic enim arguo.

Pœnitentia ὁλικῶς accepta ingreditur actum *conversionis*: *Pœnitentia* ὁλικῶς accepta est totus *conversionis* actus: Ergo totus *conversionis* actus ingreditur totum *conversionis* actum. Utraque præmissarum patronos habet Animadversores nostros: Unde porrò arguo;

Quod ingreditur *conversionis* essentiam est pars essentia ejus. Atqui totus *conversionis* actus ingreditur essentiam *conversionis*: Ergo totus *conversionis* actus est pars essentia *conversionis*.

Conclusio est absurda: de præmissis viderint Adversarii. Propositio manifestæ est veritatis.

Tandem committunt nostri Scharpium cum Aretio & Musculo: qui *pœnitentia* partes tres exstruit: 1. Dolorem cordis, 2. mutationem mentis. 3. *conversionem*: quas displicere sibi scribunt Scharpius & Aretius: quamvis nec suam partitionem Aretius probare Scharpio possit, unde exclamant: Num hæc in rebus ipsis est consensio? Num hæc logica potius,

ius, quàm de imponendis notionibus logicis, quàm theologica est contentio? *

R. 1. Facit *Scharpius*, quod & alii faciunt, qui pœnitentiam diversimodè considerantes diversimodè quoque definiunt & patiuntur: neque interim satis attendunt mentem eorum, à quibus dissentiunt. Si rem unam & eandem esse pœnitentiam, conversionem & mutationem mentis *Musculus* credidisset, & non aliter accepisset vocabula hæc, quàm *Scharpius* & *Aretius* ea accipiunt, quis credat eum has pœnitentiæ partes fuisse assignaturum? Non ignoravit *Musculus* debere partes singulas à singulis & à toto distinctas esse. Quis dubitet? Probè igitur attendatur, quid *Musculo* in specie hæc sit *conversio*, quid *mentis mutatio*, quid *pœnitentia*, quod ex ipso *Musculo* facilè intelligit Lector, pag. 554.

*pag. 621.
th. 12.]

2. Quatenus in re ipsa nostri consentiant vel dissentiant, jam ante docui: veram & salutarem pœnitentiam non esse sine contritione, fide, conversione, mentis mutatione, mortificatione, vivificatione, omnes nostri fatentur, & sic in re ipsa consentiunt. An verò hæc omnia partes, vel aliqua ex iis antecedentia, alia adjuncta, alia consequentia pœnitentiæ dici debeant, controversum, & sic logica potius, quàm theologica contentio est: in fidem & pietatem non impingit, qui partem pœnitentiæ dicit esse, quod alius ad pœnitentiam quidem requiri fatetur, attamen non partem, sed vel antecedens, vel consequens esse dicit.

§. 15.

Recepta in Scholis & Ecclesiis nostris Pœnitentia partitio est in mortificationem & vivificationem. Partes hæc non admittunt Animadversores, nisi per mortificationem contritio, per vivificationem fides intelligatur: alias non nisi effecta pœnitentiæ concedunt esse*.

*ibid. th. 19.

R. 1. In *Lutheranorum* gratiam affingere mortificationi & vivificationi non possumus significationem, quæ in sacris literis non occurrat. Monstrent nobis ubi mortificatio accipiatur pro solâ contritione: monstrent, ubi vivificatione sola fides significatur: neque de sensu orthodoxo gloriantur prius, quàm fundamentum ejus ex scripturâ produxerint. Mortificationis objectum est totus homo vetus: vivificationis homo novus: Col. 3v. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. in quibus quasi partibus consistat, cum mortificatio, tum vivificatio, ex scriptura docet, Theol. pag. 525. 526. Unde patet mortificationi inclusam quidem esse contritionem: attamen, præter contritionem, alia quoque eidem includi. Sic & vivificationi fides quoque includitur, attamen & alia præter fidem: Igitur pœnitentia, quam

quam in *mortificationem* & *vivificationem* distribuimus, complectitur in se non tantum actus primos, sed & actus secundos à primis prodeuntes, qui effectus sunt non totius pœnitentiæ, sed partium toto illo ἀναλόγως ita dicto compensarum: Quod si quandoque tribuuntur pœnitentiæ, συνεχόμενως id fieri cogitandum, dum parti nomen totius imponitur. Partium totius ἀναλόγως dicti, ut supra monui, magna solet esse varietas, quæ causas quoque effecta, substantias & accidentia potest involvere, ut exemplo sacramenti supra ostendi: Imò ipsemet Animadversores nostri fidem adiungunt esse pœnitentiæ causam & partem, seq. th. 14. Sic renovatio hominis non consistit tantum in infusione habituum novorum spiritualium, sed & in eorundem exercitio: etiam si exercitium est effectus habituum. Etiam Lutheranis nonnullis obedientia nova pœnitentiæ pars est; Schilter. in disp. th. 54. 55 Margar. Theol. l. 15

* ibid.
th. ead.

2. Cum Megalander Lutherus, quem allegant Nostri, Pœnitentiam aliud nihil esse ait, nisi *mortificare peccata**. Anne per *mortificationem* intellexit solam *contritionem*? Si intellexit, in faciem Megalandro suo contradicunt, qui solâ contritione absolvi pœnitentiam negant: Si non intellexit, malè se defendunt Megalandri scuto, quo non teguntur.

Piscator heic suo usus est iudicio, qui præjudicare aliis nil potuit.

§. 16.

* pag. 621.
th. ead.

Sed & alio nomine Animadversoribus nostræ partes displicent, quia non sunt ἀντιδιηρημένως oppositæ, sed una includit alteram, imò non re, sed ratione tantum distinguuntur*.

Re. Abjectionem termini à quo & acquisitionem termini ad quem non esse motus duos realiter distinctos, recepta est Philosophorum sententia: quam secutus dixi *mortificationem*, hoc est, abjectionem hominis veteris, seu recessum à malo, & *vivificationem*, hoc est, acquisitionem hominis novi, seu accessum ad bonum, non distinguere, sed ratione: Interim ratio hæc fundamentum in ipsa habet re: non enim unius tantum modi est distinctio rationis, ut norunt, qui *Metaphysica* & *Logica* non sunt planè rudes. Et hæc distinctio sufficit ad partium ἀναλόγως ita dictarum constitutionem. Ipsa quoq; scriptura distinguit recessum à malo & accessum ad bonum, tanquam partes officii nostri: quamvis una includat alteram & non possit non ad bonum accedere: qui a malo recedit, vel à malo recedere, qui ad bonum accedit.

§. 17.

Tandem nobis commendant partes contritionem & fidem: ubi addunt, fidem, quamvis sit pœnitentiæ causa, tamen simul quoque partem esse: & quædam

dem causam poenitentiae esse in renatis & justificatis, qui salvifica fide mortificant veterem hominem & in vita sancta proficiunt. Partem vero in iis, qui primum ab impietate sua divinitus revocati poenitentiam agunt & seriâ contritione ex lege orta ducuntur ad Evangelium, ex quo fides provenit*.

* ibid.
th. 14.

Re. 1. Sola fides cum contritione non exhaurit totum poenitentiam: Præter fidem enim ad poenitentiam requiruntur alii quoque spirituales habitus, quos Apostolus recenset Gal. 5. v. 22. Coloss. 7. Et ab hisce quidem habitibus non minus distinctæ profluunt actiones, quam à fidei habitu, quamvis fidei vulgò adscribi soleant omnia, non quod à fide formaliter sint omnes virtuosæ actiones, sic enim, præter fidem, nulla esset virtus alia, sed quod omnibus aliis præsit & prosit habitibus omnibus præluceat eosque ad actiones stimulet & actiones sanctificet. Neque contritio totam exprimit mortificationem, sed pars ejus est tantum.

2. Si fides est causa efficiens poenitentiae ὁλικῶς acceptæ, ejusdemque simul est pars, sequitur nullius momenti rationem esse, quâ paulò ante probarunt A: mortificationem & vivificationem non esse partes poenitentiae: quia effecta sunt poenitentiae, vel causam habent poenitentiam.

3. Sed & hoc est falsum, fidem esse causam efficientem ὁλικῶς acceptæ poenitentiae. Esset enim efficiens omnium poenitentiae partium, adeoque sui ipsius quoque efficiens esset, quia ipsa in partibus quoque numeratur.

Nulla est vera & salutaris poenitentia, nisi renatorum & justificatorum: uti regeneratio & justificatio quoque non est, nisi verè & salutariter poenitentium: Si igitur fides & pars & causa est poenitentiae, in omnibus poenitentibus pars & causa erit: adeoque nulla erit Animadversorum distinctio: quod causa sit tantum in renatis & justificatis, pars vero in iis, qui primum à sua impietate revocati &c.

5. Mortificationem veteris hominis & in vitâ sanctâ profectum effectus fidei & poenitentiam hoc loco appellant Animadversores. Atqui effectus hi sunt veteris hominis depositio, seu ab impia vita recessio, & novi hominis renovatio vitæq; emendandæ studium: quas acceptare tanquam veras poenitentiae partes A. th. 13. non poterunt. Quam repentina hæc mutatio & poenitentia!

EXERCITATIO CXXVII.

Vindicatur & defenditur doctrina orthodoxa de efficacia gratiæ convertentis.

§. 1.

Progredimur ad causam efficientem conversionis, ubi, quæ Animadversores offendit, hæc occurrit theologiæ assertio.

DEUS gratiâ suâ in homine conversionem ita efficit, ut, gratiâ illâ convertente unâ cum intentione Dei de convertendo homine positâ, homo necessario convertatur, vel conversionis effectus semper & infallibiliter ponatur.

Assertionem hanc opposui Pontificiis & Arminianis, pag. 517. qui unâ cum Pelagianis contradicunt nobis. pag. 519. quorum hæc est expressa assertio: *Positis omnibus operationibus gratiæ, quibus ad conversionem in nobis efficiendam DEUS utitur, manet tamen ipsa conversio ita in nostra potestate libera, ut possimus non converti, id est, nosmet ipsos vel convertere vel non convertere.*

Animadversores protestantur heic, se nolle Pontificiorum & Arminianorum suscipere patrocinium, & nihilominus cum utrisque nobis contradicunt, utrorumque sententiam, adductis rationibus, comprobant, simulque enervare argumenta, quæ Pelagianum hunc errorem evertunt, laboriosè moliuntur.

§. 2.

Argumenta Animadversorum prius quàm aggrediamur, de termino irresistibilis gratiæ paucula præmonēbimus. Jam dudum orthodoxis displicuit *καὶ ἀποφωρία* & *καὶ ἐκφωρία* irresistibilitatis, tanquam termini barbari, horridi & ambigui, quem magno suæ causæ compendio ad invidiam veritati conflandam adversarii si non excogitarunt, saltem avidè arripuerunt, ut orthodoxis gratiam coactivam vel coactionem speciosius impingerent. Unde, in statu controversiæ formando consultio abstinui barbarâ hæc horrida & suspecta voce: de qua planè & accuratè ad Synodum Dordrechtanā explicuit sententiam suam Pareus. Act. Synod. in Fol. Lugdun. ex insonum p. 219. 220. 221. 222. 223. 224. adhibita triplici status & gratiæ distinctione. Status primus est ante conversionem, circa quem occupatur gratia externæ vocationis, seu præveniens, alter in conversione, circa quem occupatur gratia internæ vocationis seu operans. Tertius post conversionem circa quem

idem

in idem *motionis interna* occupatur gratia, quæ cooperans dicitur. Quatenus & quo sensu resistibilem vel irresistibilem agnoscat gratiam, ex ipso autore discat lector, & de Orthodoxorum reliquorum cum Dn. Pareo consensu sit certus. Idem adversus *Bellarminum* de grat. & lib. arb. lect. 165. *Interna*, inquit, *suasio Dei est efficacissima, non ut resisti non possit, sed ut voluntas resistere non velit. Potest enim voluntas suo vitio gratia resistere; Sed non-resistendi, seu assentiendi actum gratia efficacissime in eo operatur. Orthodoxi cum collatione cum Arminianis ita se explicant. Si per resistere intelligitur Dei operationem penitus impedire & expugnare, fateamur à nobis in hominis conversione talem gratia operationem statui, quæ hæc significatione est irresistibilis, id est, quæ non potest impediri neque expugnari per voluntatem hominis repugnantem, quia gratia Dei in Christo illam repugnantiam tandem expugnat, impedit & tollit.*

Tilenus, cum adhuc noster esset, in consideratione sententia *Arminiana* c. 2. p. 11 orthodoxam sententiam ita expressit. *Nemo negat permultos esse, qui resistere possunt, quique actu pertinaciter resistunt Spiritui sancto. At quæstio est, an etiam ii resistent, quos Pater dedit Filio, in quo eosdem elegit ante jacta mundi fundamenta. Hos negamus resistere, cum vocantur efficaciter, tamen si absolute considerati possint resistere, & sæpe resistent, quatenus vocantur externa solum & communi vocatione. Intus verò & singulariter cum vocantur, tam vivide & potenter adficitur ipsorum voluntas, ut mox velint bonum, quod modo nolebant, nec tamen evertitur voluntatis natura, &c.*

Molinæus in *Anat. c. 44.* ita quæstionis statum format: *An possit fieri, ut electus nunquam convertatur, & Deo vocanti ad finem usque resistat, aut gratia Dei sic resistat, ut eam finaliter excidat? Neque verò hic opus est, inquit, anxie disputare, an etiam, cum electus non resistit gratia, possit ei resistere, & nolle, quod vult? Nobis non vacat esse tam acutis. Sufficit enim ad defensionem certitudinis electionis, statuere impossibile esse, ut electus nunquam convertatur & finaliter resistat, & necesse esse, ut electus tandem aliquando DEO vocanti sponte obsequatur. Item: miro & arcano modo voluntates humanae sic flectuntur à DEO, ut ea, ad quæ agenda vires naturales suppetunt, impossibile sit, ut homo velit agere: & cum naturaliter possit homo resistere, impossibile tamen sit, ut velit finaliter resistere, & ea certo & inevitabiliter accidant, quæ sunt ab hominibus volentibus & prudentibus, & habentibus naturaliter vires resistendi. Non ergo disputamus de viribus resistendi gratia, quas sanè inesse piis & fidelibus nostro damno sæpe*

experimur, sed de impossibilitate eventus, & pertendimus fieri non posse, ut electus finaliter resistat & per incredulitatem ad finem usque vita Deo obnitatur. Hæc Molinæ: quo cum conferendus Dn. Pareus loco supra allegato.

§.5.

Ut ne scrupulus hæreat, addo & Riveti explicationem ex disp. 9. th. 13. Si resistentia vel resistibilitatis nomine intelligamus reactionem aliquam, repugnantiam vel oppositorum luctam, vel reciprocationem actionis, quæ inter æquales agentium vires vel nulla solet esse, vel irrita est: inter vires verò, ex parte debilioris agentis, inæquales succumbens est & incompleta, sed actionem aliquo modo retardans: ex parte vero prævalentis, completa & triumphans: nemo orthodoxus it inficias, hoc postremo modo & resistere posse & de facto resistere gratiæ divinæ voluntatem humanam: Sed ita, ut prævaleat & triumphet, id meritiò negant, tanquam gratiæ divinæ injuriam. Alioquin agnoscunt in homine potentiam illam resistendi semper manere, quâ, si vult resistere, potest: quam etiam naturalem esse voluntati & velut connatam concedant. Item: aliam esse adnatam homini corrupto, ex voluntatis depravatione, quâ operationi divinæ resistere potest & solet: quam esse in se fideles, quamvis fractam & imminutam, agnoscunt & deplorant. Et thes. 14. Quod igitur docent, hoc est: Hanc efficacem gratiam, quâ Deus operatur in voluntate ipsum velle, ponere in eâ non-resistentiam, ut ita dicamus, quia ita primum imminuit, postea planè tollit actualem resistantiam, ut eliciat consensum illum, quo homo conversus in Deum credit, inspiratâ gratiæ suavitate per Spiritum S. faciente plus delectare, quod præcipit, quàm delectat, quod impedit, ut rectè August. de spirit. & lit. cap. 28. vel, ut alibi brevius, indendo certam scientiam & victricem delectationem. Eo igitur temporis momento, quamvis manente & connatâ vel adnatâ resistente potentiâ, voluntatem tamen actu non resistere gratiæ, sed neque posse resistere: quia hæc duo inter se componi non possunt, ut voluntas afficiatur gratiâ & eam respuat: Vel ut uno eodemq. momento velit resistere & non velit. Nam, ut etiam illud Augustini insurpemus, cum Deus id vult fieri, quod non nisi volentibus hominibus oportet fieri, inclinât eorum corda, ut hoc velint, eo scilicet inclinante, qui in nobis mirabili modo & ineffabili operatur & velle: de prædest. Sanct. lib. 1. cap. 20. Hæc Rivetus.

Addamus & Amesii declarationem: Resistibilitas est potestas in homine dissentendi ab eo, quod ipsi proponitur ad consensum eliciendum. Hæc potentia vel dissentendi vel resistendi non simpliciter tollitur per decretum prævium absolutum, aut per actionem illam gratiæ, quam Deo tribuimus in hominum conversione, sed actum tantum dissentendi vel resistantiam ipsam. In Rescript. contra Grevinch. pag. 22.

Hæc

Hæc sententiarum & explicationum collatio sequiori suspicioni & calumniæ, quam terminus *irresistibilitatis* peperit, facile medetur: Si, pro *irresistibilitate*, *infallibilitatem* vel *insuperabilitatem* supponere candido disputatori libeat, nos faciles habebit, qui barbarâ hæc & horridâ atque ambigüâ voce non delectamur, quamvis ea nocere nobis haud possit, postquam sublata ejus est ambiguitas. In æquas conditiones omnes descendemus, modò *Pelagiana* tyrannis divinam gratiam non opprimat, & intentionem irritam non reddat. Hoc enim intolerabile. Orthodoxos autores si terminus hic habet, non nisi *Pelagiana* hæresis eum opposuerunt, quæ convertentem gratiam & Dei voluntatem subjicit humanæ voluntati, quam moderatricem & directricem utriusque sacrilege statuit, hominisque salutem principaliter ex homine, non ex Deo, deducit: docetque per hominem omnes Dei conatus posse impediri, & quotidie impediri. Non putant isti hominis libertatem defendi posse, nisi Deus, homini mancipetur, & in servitute ejus redigatur. Res ipsa Priscis piisque doctoribus, quos *Pelagii* hæresis exercuit, minimè displicuit. Expresse enim dicit *Augustinus*, *humana voluntates non posse resistere, quominus DEUS faciat, quod vult: de concept. & grat. cap. 14.* Item, *nullius creatura voluntate effectum voluntatis omnipotentis impediri, Enchirid. cap. 36.* Item: *Deo volenti saluum facere nullum hominem resistere arbitrium de concept. & grat. cap. 14.* *Prosper* ait, *nihil obistere divina gratiæ posse, quominus id, quod voluerit, impleatur, de vocat. gent. cap. 33.* *Fulgentius*; quia hoc vult, qui omnia, quæcunque voluit, fecit, quod semper insuperabilis facit, hoc utique in eis impletur, quod omnipotens *DEI* voluntas incommutabilis & insuperabilis facit: *de remiss. pecc. lib. 2. cap. 2.*

Sed & *Lutherum* audiamus super *irresistibilitate* gratiæ de *S. A. pag. 61.* Rursus ex altera parte, si *DEUS* in nobis operatur, mutata & blandè assibilata per spiritum Dei voluntas iterum merâ lubentiâ & pronitate ac sponte suâ vult ac facit, non coactè, ut nullis contrariis mutari in aliud possit, ne portis quidem inferri vinci aut cogi, sed pergit volendo & lubendo & amando bonum, sicut ante voluit & lubuit & amavit malum &c. Memorabilia quoque sunt *Heshusi* verba in *Ep. ad Rom. f. 188.* Hæc gratia, quæ occultè humanis cordibus divinâ largitate tribuitur, à nullo corde duro respuitur: ideo quippe tribuitur, ut cordis duritia primitus auferatur. Omnes itaque crederent, si fides daretur omnibus: Sed cum paucissimi credant, maxima pars in incredulitate persistat, negari non potest non omnium mentes tangi, nec omnibus dari fidem. Nec dici à quoquam potest, offerri quidem gratiam singulis, sed ab aliis repelli, ab aliis accipi. Ex

ex omnibus, quæ dicta sunt, patet, conversionis gratiam ab orthodoxis diverso respectu agnosci *resistibilem & irresistibilem*.

Jam experiamur, quid contra veritatem possint Animadversorum argumenta quatuor.

§. 7.

(1.) *Dei vocatio & conversionis gratia non contingit hominibus sine ullo respectu, sive audiunt verbum Dei, sive non: sive utantur conversionis mediis, sive non: sed sub conditione obedientie, si verbum DEI audierint, neque Spiritus S. operationi obicem posuerint, ad Rom. 10. v. 17. Luc. 7. v. 30. Act. 7. v. 51, & 13. v. 46. Hinc inferunt, in hominis conversione distinguendam esse gratiam Dei absolutam ab ordinariâ*.*

* ibid.
th. 15.

R. 1. Adultis ordinariè conversionem non contingere sine mediis ordinariis, facile dabant omnes orthodoxi.

2. Inter media ordinaria esse externam verbi auditionem & Sacramentorum usurpationem, itidem concedunt orthodoxi.

3. Ad auscultanda conciones accedere & sacramenta usurpare etiam in non renatorum positum esse potestate, largiuntur orthodoxi.

4. Propositum divinum & intentionem convertendi suspensam esse à conditione audiendi verbum & usurpandi sacramenta in arbitrio nondum renati potestate sitâ, negant Orthodoxi, quia vocatorum plurimi externis hisce mediis utuntur, qui tamen non convertuntur, quod extra controversiam est. Neque dici vel cogitari de Deo potest citra blasphemiam, quod ab æterno decreverit & intenderit conversionem hujus, vel illius hominis, exempli gratiâ: *Caini, Judæ, Juliani &c.* per ejusmodi media, quibus se eam minimè procuraturum præsciverit, & quibus, ut non assequitur, ita quoque non assequi decreverit. Nemo sanæ mentis suspendit finem, quem serio intendit, ab ejusmodi conditione, quâ positâ, finem non positum iri præscit.

5. Quorum DEUS per hæc media conversionem intendit, eorum voluntates prævertit & ita flectit atque afficit, ut infallibiliter faciant, quod etiam non facere poterant: ut etiam in iis, quæ per naturam possunt, potius à Deo pendeant, quam ab ipsis DEUS. Hinc multi sæpenumero DEI verbum audiunt, & ex eo proficiunt, qui audire id non intenderant; cum, qui intenderant, nihil inde proficiant.

6. Spiritui S. obicem non ponere, hoc est, Evangelii præconio non obniti, per naturam non obluetari, non est in hominis irrogeniti potestate quamvis esse à Pelagio dictum. Nam, si intelligentia carnis est inimicitia adversus Deum, legi q. Dei non subjicitur, neque potest subjici, ad Rom. 8. v. 7. 8. & verò

verò in quo vis non renato est *intelligentia carnis*, quæ quæso spiritui Dei nõ obniti, non-obluetari, obicem non-ponere poterit? Si caro concupiscit adversus spiritum (*Osiander spiritum S. interpretatur*) Spiritus autem adversus carnem, hæc autem inter se opposita sunt, Gal. 5. v. 17. Et verò irrenatus homo non est nisi caro, quæ quæso non obluetari & spiritui obicem non ponere poterit? Addo denique: Quibus Evangelii prædicatio per naturam est *offendiculum & stultitia*, ii non possunt non obluetari. Atqui non regentis, quæ tales sunt, per naturam est *offendiculum & stultitia*, 1 Cor. 1. v. 23, vocatis demum, hoc est, gratiâ præventis (nam de vocatione communi & externâ Paulus non loquitur, cum ea iis etiam obtigerit, quibus *offendiculum & stultitia* hæc prædicatio fuit) est Dei potentia & sapientia. Imo etiam renati per carnis obicem sæpe non faciunt, quod volunt, sed quod nolunt. Rom. 7. v. 15. 16. 19.

7. Patet igitur prorsus indignum esse Dei sapientia suspendere convertendi intentionem à conditione per hominis naturales vires implenda, quæ non est in viribus hominis. Qui igitur esse eam in hominis non renati viribus ajunt, cum *Pelagio* Spiritui S. contradicunt: qui negant esse, & tamen ab ea intentionem Dei suspendunt, de Deo contemtibilius, quàm de homine, sentiunt. §. 8.

8. Allegata ab Animadv. loca scripturæ ad rem nihil faciunt. Locus ex Epist. ad Rom. docet fidem esse ex auditu verbi: quod nemo nostrum negat: etsi plerosq; Christianorum fidem ex verbi auditu habere negant *Lutherani*: qui in *Baptismo* omniibus infantibus eam infundi docent. Unde ex adultis in Ecclesia natis non nisi apostata, ex hypothesi *Lutheranâ*, fidem è verbi auditu concipiunt. Reliqua tria loca ex *Luca & Actis* vim resistendi externæ vocationi tribuunt homini, quam ultro nos admittimus, etiam finalem in plurimis.

9. Etiam ordinaria conversionis interna gratia, de qua hoc loco quæritur, ita non est resistibilis, ut *Lutherani* sibi imaginantur cum *Arminianis*, *Pontificiis & Pelagianis*: Hactenus primum A. argumentum.

(2) *Conversio, quæ dependet à Dei irresistibili gratia, est extraordinaria & miraculosa: qualis fuit Abrahami & Pauli conversio. Atqui non omnes homines conversi extraordinariè vel miraculosè ad fidem perducti fuerunt**. §. 9.

R. Conversionem à gratia pendentem irresistibili (uti nos supra irresistibilitatem interpretati sumus) omnem esse extraordinariam & miraculosam (uti vocem hanc Animadversores accipiunt) dicunt quidem nostri disputatores, sed non probant: nos negamus.

*pag. 623.
th. 16.

(3.) Irre-

§. 10.
* ibid.
th. 17.

(3.) Irresistibilis gratia conversio est coacta atque violenta. Atqui homo in sui conversione non est sicut truncus, lapis aut stipes*.

Re. 1. Conversionis coactio & violentia ex irresistibilitate gratiae, quatenus ea à nobis asseritur, nulla sequitur, per calumniam nobis impingitur: videatur declaratio praemissa primo argumento. Absurdum est, inquit eximius quidam Theologus, violentiam illic & coactionem comminisci, ubi ad libertatem voluntati restituendam, naturam ejus D E U S conservans adventitiam pravitatem tollit, & perfectionem quandam in ipsam indit, quâ secundum naturam suam liberius agat. Memorabilia sunt hanc in rem Thomae verba de veritat. q. 22. a. 8. Quantumcunque voluntas à Deo immutetur in aliquid, non dicitur cogi in illud: Cujus ratio est, quia ipsum velle aliquid est inclinari in illud: Coactio autem vel violentia est, cum contraria inclinatio e illius rei, quæ cogitur. Cum igitur Deus voluntatem immutat, facit ut precedenti inclinationi succedat alia inclinatio, & ita, quod prima auferatur & secunda manet. Unde illud, ad quod inducit voluntatem, non est contrarium inclinationi jam existenti, sed inclinationi, quæ prius inerat: unde non est violentia neq; coactio.

2. Provocant heic Animadversores in margine ad Theol. pag. 532. quasi violenta & coacta ibi asseratur conversio. Noverint autem per violentiam intelligi in loco allegato repugnantiam, quæ conversionis actum antecedit: quando nempe homo convertitur nolens, hoc est, per insitum naturæ vitium Spiritui S. repugnans: ita tamen ut ex nolente fiat volens per initium conversionis actualis. Hujusmodi repugnantiam nemo nisi Pelagian. negat, quàm paulò ante ex scripturis probavimus. Imò in conversis quoque manet aliqua inter carnem & spiritum repugnantia, propter imperfectionem regenerationis. Unde graviter hoc nomine conqueritur Apostolus ad Rom. 7. v. 19. Non facio bonum, quod volo: sed malum quod nolo, hoc ago. Et vers. 15. Non quod volo, hoc ago, sed quod odi, hoc facio. Et vers. 23. Video aliam legem in membris meis rebellantem legi mentis meae, & captivum reddentem me legi peccati, quæ est in membris meis: miser ego homo, quis me eripiet ex isto corpore mortis! Et v. 15. Ipse ego mente quidem servo legi Dei, carne verò legi peccati.

3. Si conversio ex irresistibili gratia dependens est coacta, sequitur extraordinariam & miraculosam conversionem esse coactam: quippe quæ dependet à gratia irresistibili, ut argumento secundo confitentur Animadversores. Atqui falsum consequens: Conversio enim potissimum est in voluntate hominis, quæ, propter contradictionem, cogi non potest.

Ajuno

Ajunt in naturalibus hominis viribus esse positum, ut verbum divinum §. 12.
ὁ δὲ αὐτὸς audiat, exemplo *Herodis* Marc. 6. v. 20. & *Sergii Proconsulis*, Act. 13. v.
 7. atque divino ordini se subjiciat.*

Rx. 1. Audire verbum DEI, vel prædicationem Evangelii, in homi- * ibid.
 nis esse viribus naturalib⁹, non diffitemur, audire verò cum desiderio quo- th. cād.
 dam cognoscendi veritatem cœlestem & ad æternam salutem perveniendi,
 nō naturæ, sed gratiæ est opus. Hinc *Arausicani* Concilij canon sext. si quis,
sine gratia DEI, credentibus, volentibus, desiderantibus, amantibus, laboranti-
 bus, vigilantibus, studentibus, potentibus, quærentibus, pulsantibus nobis mise-
 ricordiam dicit conferri, non autem divinitus, ut credamus, velimus, desidere-
 mus, vel hæc omnia, sicut oportet, agere valeamus, per infusionem vel inspiratio-
 nem Spiritus S. in nobis fieri conficitur, aut humilitati, aut obedientia humana
 subjungit gratia adiutorium, nec ut obediens & humilimus ipsius donum gratia
 esse consentit, resistit Apostolo dicenti: *Quid habes, quod non accepisti: Et: Gra-
 tia DEI sum id, quod sum.*

2. *Herodes* igitur quando *ὁ δὲ αὐτὸς* audiisse *Iohannem* dicitur, non de-
 siderium quoddam ejus indigitatur cognoscendi Servatorem mundi, & in
 eum credendi, atque in pietate proficiendi: sed politice conversationis de-
 lectatio. Ita *Paulum* etiam de fide differentem audivit *Felix* præses, eundem-
 que ad se frequentius accersivit, Act. 24. v. 24. 25. 26. cui tamen religio Chri-
 stiana curæ non erat. Desiderium nova cognoscendi homini inlitum est.
 velut & nos quandoque idololatriam gentium superstitionem cognoscere
 desideramus, & hoc nomine priscis scriptoribus evolvendis labores exan-
 tulamur.

Sergii Proconsulis alia fuit ratio, cuius desiderium procul omni dubio
 à Spiritu S. erat, ut & *commentariensis*, Act. 16. v. 30. exclamantis, *Domini, quid
 me oportet facere, ut server.*

3. Ordini divino se subicere est legi divinæ se subicere, cui se sub-
 jicere animalis homo & *ὑποτασσάμενος* non potest, ad Rom. 8. v. 7. Exter-
 na subiectio pedagogica etiam si aliquo modo est in hominis arbitrio: tamen
 ubi conversionem antecedit, divinæ voluntati non præest, sed subest. Ha-
 ttenus tertium argumentum.

(4.) Manifestè impugnari irresistibilem DEI convertentis gratiam scri- §. 12.
pturaloca Matth. 23. v. 37. Act. 7. v. 51. Jes. 5. v. 4. Jesaia. 65. v. 2. Ezechiel. 12. v. 2.
 Matth. 11. v. 21.*

* ibid.

th. 18.

Rx. Ad

R. Ad totidem hæc loca respondet Theologia, & primum quidem in genere, eorū, qui vocanti & mandanti Christo non paruerunt, quales omnibus sæculis plurimi fuerunt, conversionem Deum non intendisse, nec gratia conversionis internam in specie sic dictam ijs applicuisse.

§. 13. Excipiunt Animadverfores, *accipi τὸ ἐν ἀρχῇ: facile quidem hæc proferri, sed difficilimè probari.**

ibid.

th. 19.

R. OppONENTI simpliciter affirmanti si negationem opponat simplicem, respondens, non habet de quo iustè conqueratur oppon. siquidem probandi onus affirmanti incumbit. Quod affirmant Lutherani ex allegatis locis, id ego nego. & ad affirmationis rationes, si quas proferunt, respōdeo. Interim negationis meæ rationes multas adduxit Theologia, quas uti debuerant non solverunt Animadverfores. Unde τὸ ἐν ἀρχῇ minimè tum si-

Quomodo, inquit, Deus misericordissimus hominum impiorum salutem non intenderet, quos tamen velle salvari sanctissimo confirmat iuramento.

ibid.

th. cad.

Eze. h. 33. v. 11.*

R. Absit, ut hoc negemus, velle Deum, quod velle jurat. Id intendere Deum, quod se jurat intendere. Non nostra hæc est negatio. Quod velle se jurat Deus, id vult, sed eo sensu, quo se velle jurat: quod jurat se intendere, id verissimè intendit. Verba Dei, Eze. h. 33. v. 11. hæc sunt *Die eis (ne) vivam ego, dictum Domini JEHOVA, si delector morte improbi, sed (delector) cum revertitur improbus a viâ suâ, ut vivat: revertimini, a viis vestris pessimis cur enim moriemini Domus Israelis?* Ait Propheta, vel potius ipse Deus per os prophetæ *se non delectari morte improbi: idem & nos dicimus: nempe Deum non delectari morte improbi, quatenus est improbi destructio: Alias, quatenus est iusta pœna, ab ipsa Dei iustitiâ dictata, non posse eam iusto iudicii improbari, extra controversiam esse positum arbitror. Jubeat Deus Israelitas a viis suis reverti & mortem declinare. Quis hoc negat? Præceptum est, quo, quid sui sit officii, docentur Israelitæ, quoad officii præstationem obligantur: & hanc esse: Dei intentionem dicimus, respectu omnium, & eorum quoque, qui pereunt, quos non salvare Deus decrevit, & quorum intendere salutem non potest, nisi sciens & volens frustra velit intendere, quod se nunquam affecturum ab æterno præscivit, imò quod, ut in tempore non assequitur, ita non assequi ab æterno decrevit. Siquidem in tempore nihil facit vel omittit Deus, quod facere vel omittere non decreverit ab æterno. Præcepta Dei docent, quid debeamus, non semper, quid possimus, vel quid facere in nobis & de nobis Deus decreverit. Promissiones vitæ, sub conditione obedientiæ, non arguunt necessariò de-*

cretum

2. 1. Et nos voluntatem à decreto solemus distinguere, ubi distinguere potest. Voluntas quandoque accipitur pro decreto, quandoque pro executione decreti, quā Deus vel efficit, vel permittit vel præcipit, quod decrevit perficere, permittit præcipere. Nihil enim in tempore vult, quod ab æterno non decreverit vel facere, vel permittit, vel præcipere &c. Neque quicquam ab æterno decrevit, quod in tempore non exequatur. Igitur voluntas convertendi homines est vel præceptum divinum, quo convertere se & poenitentiam agere jubentur homines, vel decretum convertendi, seu conversionem efficiendi, vel ipsa est actualis conversio. Voluntas convertendi homines à præcepto conversionis & actuali conversione distincta non est nisi decretum convertendi; quod si particulare tantum est, etiam voluntas non nisi particularis est. Ab æterno enim vult Deus conversionem decernendo, & decernit volendo. Unicum dent mihi exemplum *Lutherani* operis divini, quod ab æterno voluerit Deus in tempore ut existeret, cuius tamen existentiam non decreverit. Noster Deus, quicquid ab æterno voluit vel efficere vel permittit, vel præcipere &c. in tempore, idem etiam ab æterno decrevit vel efficere, vel permittit, vel præcipere &c. in tempore: quod non decrevit, etiam non voluit. Volitionem conversionis pro conversionis præcepto sumtam non esse decretum convertendi, ultro largior: plures enim jubet Deus converti, quam decrevit convertere: & præcepto divino finaliter resisti posse, extra controversiam est. Æternam Dei voluntatem de omnibus hominibus salvandis, quam *antecedentem* appellant, à *Lutheranis* quoque decretum appellari supra ostendi. Ad loca, quæ pro universali voluntate allegantur, 1. Tim. 2. v. 4. 2. Petr. 3. v. 9. supra prolixè responsum est.

2. Patet hinc, quid veri falsive habeat, quod inferunt: *Deum non omne id, quod serio vult, etiam decernere*. Si de æternâ voluntate circa res in tempore exituras accipiatur, falsum est: Quicquid enim ab æterno voluit Deus in tempore vel efficere, vel permittit, vel præcipere &c. idem decrevit quoque vel efficere, vel permittit, vel præcipere &c. Si verò voluntatis appellatione etiam præceptum comprehendatur, & decreti nomine, propositum efficiendi, quod præcipitur, verum est. Multa enim Deus præcipit hominibus & hoc modo vult, ab hominibus fieri, quæ tamen efficere in ipsis non decrevit, & quæ nunquam futura præscivit, adeoque, per sapientiam suam nec eo fine præcepit, ut fierent.

3. Illud etiam satis est absolum, quod ajunt *Animadversores*, *decretum conversionis pertinere tantum ad credentes*, quod perinde est, ac si dicas, tantum ad conversos. Atqui non decrevit Deus convertere conversos.

sed

sed non conversos, attamen convertendos: uti decrevit salvare non salvos sed qui perierant.

Excipiunt (3.) non potuisse Deum decretum facere de impiis Hierosolymitanis convertendis, quod ab aeterno praeviderit eorum obstinatam malitiam: decrevisse tamen quorundam reproborum conversionem, quos praevidit verbum esse recepturos & credituros. * §. 16.

* ibid.
th. ead.

R. I. Dicunt igitur mihi Animadversores, cur potius velle Deus potuerit convertere impios Hierosolymitanos, quam decernere eorum conversionem. Et: si decretum impediit impietas & malitia praevisa, cur non & voluntatem impedierit, cum non decernat Deus nisi volendo? Aeternum Dei velle, respectu futurorum, aliud nihil est nisi decernere.

2. Si Deus decrevit conversionem quorundam reproborum, quia praevidit eos credituros & peccata sua deploraturos, quod omnes adulti, qui credunt, faciunt: decrevit, utique quorundam conversionem, quia praevidit eorum conversionem: Siquidem, ex sententia Lutheranorum, conversio consistit in contritione & fide. Atqui consequens est ineptum. Utenim soli ij convertantur, Quos Deus convertit, ita solos eos conversum iri praevidit, quos convertere decrevit: adeoque non ideo convertit, quia eos conversum iri praescivit, sed potius conversum iri praescivit, quia convertere decrevit. Quos convertere Deus decrevit, ab iis omnia conversionis impedimenta removere decrevit & in tempore removet.

3. Si, ut Lutherani volunt, decreta Dei quaedam sunt hypothetica seu conditionata, à conditionibus suspensa nunquam implendis. Dicant Animadversores, cur non potuerit Deus sub conditione obedientiae decernere conversionem Hierosolymitanorum, quamvis praeviderit obstinatam eorum malitiam.

Decrevit, inquiunt, Deus, quorundam reproborum conversionem, quos praevidit verbum esse recepturos & credituros, licet postea à fide defecerint. * §. 17.

* ibid.
th. ead.

R. I. Quam apte dicatur Deus decrevisse quorundam conversionem, quos praevidit verbum recepturos & credituros, iam ante dixi. Neminem praevidit Deus verbum esse recepturum & crediturum, nisi cui gratiam recipiendi & credendi decrevit dare, nisi, quem decrevit convertere. Decrevit igitur Deus, secundum hanc Theologiam, reprobos nonnullos convertere, quia praevidit, se nonnullos conversurum, quae certe profunda subtilitas non est: vel quia praevidit, ptopriis viribus eos conversum iri: quod Pelagianum est, quem errorem in toto hoc negotio spirat praevisio, quae potius ad ea refertur. Quae homines erant facturi praeventendo gratiam,

tiam, quam quæ Deus præveniendò gratiâ. 2. Decrevisse Deum aliquos reprobos convertere, & ex conversis aliquos à fide deficere, utrumque falsum: est, ut hæcenus probatum & deinceps probabitur.

§. 81.

Excipiant (4.) *Christum Hierosolymitanos voluisse congregare, ut gallina congregat pullos suos sub alas. De gallina autem esse verum, serium & intimum affectum, quo incolumitatem & salutem suorum pullorum procuraret. Eandem igitur voluntatem quoque & intentionem Christi fuisse in congregandis Hierosolymitanos.* *

ibid. th. ead.

R. Ad hanc exceptionem respondit Theologia, cuius verba jam ante allegavimus. Comparat Christus congregationis suæ studium & vocationem cum congregatione gallinæ, non respectu finis & intentionis, qua excidere gallina potest, Deus non potest, sed respectu effectus, si vocatorum respondisset affectus. Si vocanti Deo paruisent impii Hierosolymitani, non minus potuissent esse salvi, quam pulli sub alis gallinæ:

§. 19.

ibid. th. ead.

Sed instant; *Hoc nisi affirmemus, Christum in amore à gallinâ superari dicendum erit.* *

R. Ἀλέγος & brutus est gallinæ amor, qui inter pullos non discernit, & ex naturæ lege ex æquo debetur singulis pullis. Dei erga homines amor voluntatis & iudicii infallibilis est, & in pares omnes pariter non fertur, cum nullius teneatur lege, nec amorem & misericordiam debeat peccatori, sed odium potius ex iustitiâ. Interim è multis aliquos se legit per misericordiam, quos maximo amore prosequitur, quorum peccata, quæ creatorem à creaturâ disjungunt, proprii sui filii morte expiat, Joh. 3. v. 16, Præteritis aliis, quos per iustitiam punit, quamvis in hos quoque temporalia bona conferat plura, quam in pullos suos gallina; ex quibus si pronuncian- dum esset de amore, magis etiam impios & reprobos *Hierosolymitanos* amasset Deus, quam pullos suos gallina: quippe qui longe plura in ipsos beneficia contulit quam in pullos gallina conferre potest. Natos modo gemellos infantes, *Esavum & Iacobum*, tenerrimè amarunt parentes: Deus vero erga eosdem pariter affectus non fuit. Cum enim nondum essent nati, nihilque fecissent boni vel mali, & cum essent nati, ante omnem rationis usum, maxima affectus in Deo erga ipsos fuit disparitas: siquidem *Iacobum* dilexit, *Esavum* odio habuit, ad Rom. 9. v. 11. 12. 13. 14. 15. Inferant hinc nostri *Salani* Doctores, Deum in amore à parentibus *Esavi & Iacobi* fuisse superatum, imò à gallina quoque, idque impium & blasphemum esse. Quod si inferre ipsis non libet, cogitent, Deum nostrum non esse hominem, multo minus gallinam, adeoque amoris sui erga creaturas legem aut mensuram nec ab homine, nec à gallinâ accipere, sed pro lege voluntatem habere, qua amat, quem

quem vult, & odit, quem vult, ad Rom. 9. v. 11. 12. 13. *quâ cuius vult miseretur, quem autem vult, indurat, v. 18. quâ ex eadem massa vas aliud ad decus, aliud ad dedecus parat, v. 21. cum qua ex postulare non magis fas est homini ad interitum coagmentato, quâ vasi ad dedecus destinato cû suo figulo: ibid. & v. 22. Ad.*

Ab hoc Matthæi loco antequam abeam, Lutheri in eum verba Lutherani consideranda iterum iuculco. Dei, inquit, incarnati est flere, deplorare, gemere super perditione impiorum, cum voluntas maiestatis ex proposito aliquos relinquat & reprobet, ut pereant. Nec nobis querendum, cur ita faciat, sed reverendus Deus, qui talia & possit & velit. De S. A. pag. 166. Sic & pag. 155. Illo verbo, nolo mortem peccatoris, aliud nihil agi vides, quam predicari & offerri divinam misericordiam in mundo: quam solum afflicti & morte vexati cum gaudio & gratitudine suscipiunt, ut in quibus iam lex suum officium, id est cognitionem peccati, complevit. Illi vero, qui legis officium nondum sunt experti, nec agnoscunt peccatum, nec mortem sentiunt, contemnunt misericordiam promissam eo verbo. Caterum, cur alii lege tangerentur, alii non tangerentur, ut illi suscipiant, hi non suscipiant gratiam oblatam alia est questio, nec hoc loco tractatur ab Ezechiele, qui de predicata & oblata Dei misericordia loquitur, non de occulta illa & metuenda voluntate Dei ordinantis suo consilio, quos & quales predicata & oblata misericordia capaces & participes esse velit. Quæ voluntas non requirenda, sed cum reverentia adoranda est, ut secretum longe reverendissimum maiestatis divina. soli sibi reservatum ac nobis prohibitum. Hæc Lutherus, qui de prævisione suorum posterorum nihil novit, imò in Pontificiis etiam eam tanquam Pelagianam damnavit, ut suo loco pluribus ostendi.

Ad locum Act. 7. v. 51. respondet theologia, Spiritui S. dici resistere, qui mandatis eius recusant parere, sive electi sive reprobi: attamen cum discrimine: quod reprobis gratia conversionis nunquam applicetur, adeoque nunquam ii convertantur; sed præceptis semper obluantur: electi verò tandem interna vocatione conversionem intendente omnes convertantur, adeoque nulli frustra applicetur interior gratia.

Excipiunt (5.) locum corrumpi: falsissimum esse reprobis gratiam conversionis nunquam applicari, imò sæpiissime applicari, quamvis per contumaciam malitiam eam repellant, & ex conversis pervertant. *

* ibid.
th. 21.

R. 1. Qui corruptricem glassam ex analogia scripturæ repellit non corrumpit totum sed à corruptelâ vindicat: quod theologia fecit.

2. Reprobis internam conversionis gratiam applicari, eosdemque converti, falsum est.

3. Ex verè conversis aliquos iterum perverti & tandem everti, desperatum

tum est dogma Patronorum apostasie, Pontificiorum & Arminianorum, quod omnem tollit salutis certitudinem, & in faciem Spiritus S. contradicit, ut suo loco prolixè ostendimus, præcipuè in tractatu de prædestinatione.

§. 12.

* pag. 625.
th. ead.

Instant: promissiones divinae sunt universales, in quibus conversionis gratia non tantum electis sed & reprobis offertur, atque, si debili modo se gerunt, etiam applicatur.*

R. 1. Promissiones Evangelicæ annexam habent fidei conditionem, adeoque sunt universales, respectu omnium credentium. Credunt autem, non qui per naturam volunt, aut viribus naturalibus ab aliis se discernunt, sed quibus ex gratia datur velle: Ab hac enim est & velle & perficere nostrum ad Philipp. 2. v. 13.

2. Illud, si debito modo se gerunt, suspendit ex hypothese Lutherana, applicationem gratiæ convertentis, ejusque efficaciam à libero hominis arbitrio, & decretum à prævisione obedientiæ humanæ. Illudque Pelagianum, quod etiam Bellarminus averfatur: facienti, quod in se est, Deus gratiam non denegat: haud obscurè approbat, & discretionem ex homine in peccatis mortuo derivat.

§. 22.

* ibid.
th. ead.

Excipiunt (2.) Quando reprobis gratia conversionis nunquam applicatur, fieri hoc, vel quod Deus conversionem illorum promovere non velit: vel quod reprobi gratiam conversionis acceptare nolint: Prius non posse dici propter universalitatem misericordiae: posterius igitur esse affirmandum.*

R. 1. Respectu reproborum, qui per Evangelii præconium vocantur, utrumque dici potest & debet. Quod enim gratiam conversionis oblatam acceptare nolint, manifestum est: cum ne possint quidem velle sine gratia: Quod verò conversionem ipsorum procurare Deus non velit, hoc est, intendat, inde patet, quia non procurat: siquidem nihil intendit Deus procurare, quod non procuret, cum fine suo frustrari per sapientiam & potentiam suam haud possit.

2. DEI misericordia universalis, quæ omnium & singulorum hominum, etiam reproborum, intendat salutem & conversionem, nulla est. Misereatur quorum vult, indurat, quos vult. E pueris nondum natis, cum nihil boni vel mali fecissent, unum dilexit, alterum odit, ut propositum, quod est secundum electionem, non ex operibus, sed ex vocante (firmum) maneret. Ex eadem massa preparat vasa alia ad decus, alia ad dedecus, neque propterea expostulari cum ipso magis potest, quam cum figulo &c. ad Rom. 9. v. 11. 18. 21.

§. 23.

* ibid.
th. ead.

Instant: Si reproborum malitia est imputandum quod non convertuntur, si Spiritus S. non obluetarentur, omnino isti converterentur.*

R. Re-

Re. Reproborum malitiæ omninò imputandum, quod non convertantur, qui si Spiritui S. non oblucentur, omninò converterentur. Quis neget? Sed quid inde? Anne verò ideo convertuntur, qui ex viribus arbitrii liberi non oblucentur Spiritui sancto? Utrumque falsum. Nam & non convertuntur, & per arbitrii malitiam atque servitutem non possunt non oblucentur Spiritui S. Consulant modò *Lutherani* heic *Lutherum* de S. A. &, quid possit id in negotio salutis, inde discant. Qui internam conversionis gratiam applicat, etiam ita voluntatem afficit, ut non oblucentur, vel saltem finaliter non oblucentur.

Excipiunt (3.) *Ἀγράφως* asseri: *Electos, quando convertuntur, ab internâ gratiâ vel vocatione converti, etsi quandoque externam vocationem repudiant, hoc est, verbum Dei negligunt & contemnunt*.*

§. 14.

* ibid.
th. ead.

Re. Internam vocationem supra asserui. Electos tum converti interdum vocatione internâ, cum vocationem externam repudiant; ego nunquam dixi vel scripsi: ideoque ut *Ἀγράφως* id asseri fateor, ita per calumniam mihi affingi protestor. Mens mea hæc est: Quamvis electi interdum ad tempus vocationem externam repudiant, tandem tamen internâ vocatione ita afficiuntur, ut in illo contemptu non perseverent. Ad locum *Jesaiæ* 65. v. 2. respondet theologia: si, ad quos Deus expandit manus, non sunt conversi, falsum esse, quod ad eos convertendos expansæ fuerint manus Dei: Hanc enim manuum expansionem aliud nihil esse, nisi *externam* vocationem, cum quâ conversionis gratia in specie dicta non semper est conjuncta: finem ejus non esse conversionem reproborum, sed convictionem & ἀναπολογησίαν.

Excipiunt (1.) *Expansionem manus in scripturis DEO tribui* κατ' ἀνθρώπων πατέρα. Sicut enim Pater expandens manus ad liberos cum intentione ipsos amplexendi, hoc signo externo indicat internum suum erga liberos amorem: Sic etiam Patrem cœlestem per manuum expansionem declarare τὰ σωτήρια ἐλέγξει erga homines*.

§. 25.

* ibid.
th. 22.

Re. *Ἀνθρώπων πατέρα* concedo: Per expansionem verò manuum, respectu reproborum, non intelligo nisi vocationem *externam*: simile illud à Patre petitum finem vocantis Dei, respectu reproborum, nempe declarationem misericordiæ & dilectionis singularis, non probat. Non quod Pater ad filios manus extendendo intendit; idem & Deus externè reprobos, qui non nisi latissimo significato filii sunt, vocando intendit: quamquam nec ad omnes filios extendit; Pater manus misericordes: liquidem

t

contu-

contumaciter immorigeros & desperatos à se repellit, non ad se invitat, idque secundum Dei legem Deut. 21. v. 18. 19. 20. 21. Imo si sciret Pater improbum filium vocanti & manus expandenti non pariturum, sed longius ab amplexu recessurum, stultus esset, si eâ intentione & fine vocaret & ad se invitaret, ut in amplexum veniret. Siquidem nemo sanæ mentis eum actioni suæ finem præstituit, quem se non assecuturum certò præscit: neque suspendit finem à conditione, quam non positum iri infallibiliter præscit. Et tantæ DEUM imprudentiæ insimulemus?

§. 26.

* ibid.

th. ead.

Excipiunt (2.) *Serio DEI manus ad convertendum rebellem populum fuisse expansas, indicio esse posse, quod non per unam & alteram horam, sed tota die fuerunt expansæ**.

R. Seriam & minimè jocofam fuisse manuum expansionem, hoc est, externam vocationem & quidem non toto tantum die, sed & pluribus annis per Prophetas continuatam & nos fatemur. Interim de fine vocationis integram aet quæstio: Ejusmodi finem, quo DEUS exciderit, admittere nos non sinit divina sapientia & potentia.

§. 27.

* pag. 626.

th. ead.

Excipiunt (3.) *Israelitis ob eorum malitiam & verbi divini contentum, graves pœnas fuisse annunciatas, v. 6. 7. 12. præsertim quod Dei manus ad eos expansas quasi represserint**,

R. Hinc verò non sequitur, DEUM vocationis finem intendisse ejusmodi, quem se nunquam assecuturum præsciverit, quamvis, si voluisset, assequi facillimè potuerit: justas luerunt pœnas, quia, quam debuerunt, obedientiam non præstiterunt.

§. 28.

* ibid.

th. ead.

Excipiunt (4.) *Verbum פִּיחֵל in Pihel significare vehementem manus expandendi affectum & à Paraphraste Caldeo explicari de seriâ per Prophetas vocatione. Fuisse igitur expansionis hujus finem reproborum conversionem, non à ἀπολογησίαν.*

R. Seriam vocationem admittimus, etsi intentionem frustraneam, quæ ne in hominem quidem prudentem cadit, haud admittimus. Mysteriorum in forma Pihel nullum agnoscimus, quo persuaderi nobis patiamur à Deo sapientia sua indignum quicquam decerni vel dici.

§. 29.

* ibid.

th. ead.

Finis', inquit, hujus expansionis est conversio reproborum, non convictio & ἀπολογησία, qui potius finis est notitiarum naturalium, Rom. 1. 2. 20..*

R. I. Eo fuit expansas à DEO manus esse, ut converterentur reprobi,

probi, qui non sunt conversi, & quos non conversum iri præscivit DEUS, imò quos convertere ab æterno decrevit, planè falsum & absurdum est: quia pugnat cum divinâ sapientia & potentia.

2. Convictio & ἀναπολογησία non notitiarum naturalium tantum, sed & vocationis reproborum, qui nunquam convertuntur, finis est: Johan. 15. v. 22. *Si non venissem & locutus essem eis, peccatum non haberent, nunc autem non habent, quod prætexant peccato suo:*

§. 30.

Instant: Αἰαπολογησία non potest esse finis externa vocationis, cum hominum incredulorum culpa non possit attribui, quod non fuerint conversi, quin potius Spiritui S. qui homines impios vocatione internâ ad fidem non excitat, ex hypothesi W. *.

* ibid.
th. cād.

R. Quis verò dixit aut scripsit, hominum incredulorum culpæ non posse tribui, quod non convertantur? vel, Spiritui S. culpam esse tribuendam? Culpa in eum cadit, qui, quod facere aut omittere debuit, non fecit, vel non omisit. Anne verò Spiritus Sanctus convertere incredulos tenetur, ipsi verò nonne convertere se tenentur? Non possunt igitur sine culpâ se non convertere. Quamvis sine culpa Spiritus S. eos possit non convertere, & quamvis converti non possint, nisi internâ per Spiritum vocatione excitati. Gratiam incredulis non debet Spiritus: Spiritui obsequium debent increduli. Ad locum Jes. 5. v. 1. 2. 3. respondet Theologia: falsum esse, omnia ad conversionem media necessaria Judæis fuisse applicata.

§. 31.

Excipiunt Animadversores, falsum hoc esse. Habuisse enim Judæos verbum divinum vigilantibus Prophetarum curâ prædicatum, adeoque conversionis potuisse fieri participes, si acceptassent: & hinc esse, quod ἀντὶ τῶν ὁπῶν αὐτῶν eis exprobrentur beneficia*.

* ibid. th. 23.

R. I. Ergone ad conversionem sola verbi divini prædicatio sufficit? Pelagianum hoc est, à quo etiam Arminiani & Pontificii abhorreere videri volunt: unde fingunt, quamvis contra scripturam & experientiam, gratiam quandam internam universalem, sufficientem, quâ omnes possint vocanti Deo parere & credere, modò velint, quod velle per gratiam illam possunt. Nisi forsitan Animadversores nostri gratiam illam universalem sufficientem interpretentur vocationem externam, uti olim quoque in gratiæ vocabulo luserunt Pelagiani: sed ne externa quidem vocatio ad salutem propriè dictam universalis est. Abhorruit ab hoc Pelagianismo pridem Lutherus Tom. 6. pag. 507. Der Heilige Geist muß inwendig wirken im Herzen der Zuhörer / vñnd das eusserliche Wort richtet allein nichts aus.

Sonst wo es das eusserliche Wort allein soll thun / würden alle gläubig / die es hören ! Welches doch nicht geschiehet. Plura videantur supra in quaestione de fide.

2. Per acceptionem intelligunt vel externam auscultationem concionum prophetiarum, vel internum mentis assensum, fidem, voluntatisque ad obsequium præparationem. Priori modo acceptarunt plurimi, qui tamen conversi non fuerunt: ut & hodie auditorum pars minima salutariter proficit: posteriori acceptare potuit nemo, nisi per singularem Spiritus S. gratiam, quæ paucioribus obtigit, & hodie quoque obtingit. Largior igitur potuisse participes fieri conversionis, si acceptassent posteriori modo, hoc est, si interna vocatione ad fidem excitati fuissent, si planè ferrei non fuissent, quales omnes naturâ sumus: neque exuere pravitatem hanc per naturam magis possumus, quam *livescens suas maculas mutare pardus, aut cutem Aethiops*, Jerem. 23. v. 13. Hoc verò ad rem præsentem nihil facit, deploratamque causam nil juvat, uti nec beneficiorum exprobratio, quæ justa est & manet, etiamsi debita gratitudo corruptæ naturæ vires excedit.

Ad instantiam adversariorum respondet Theologia, in allegato loco, Deum non loqui nisi de externis mediis, quæ nisi mala fuisset vinea, ad fructus procurandos omninò fuissent sufficientia: comparari enim vinitori &c. pag. 520.

§. 32. Excipiunt (1.) frustra W. hoc ogganire: se τὰν ἀμφοῖν acceptare, quod Theologia dicit, externa illa media fuisse sufficientia ad procurandos fructus, si modo vinea non fuisset mala. Hoc enim ipsum docere, culpam sterilitatis esse in

pag. 627. vineâ, non in vinitore.
th. 24.

R. Frustra oblatrant Animadversores. Quod tam avidè acceptant, nec meladit, nec ipsos juvat. Culpam sterilitatis non in vinitore, sed in vineâ esse, extra omnem est controversiam. Calumniator est, quisquis culpam à nobis Deo impingit, aut dicit, aut scribit.

§. 33. Excipiunt (2.) DEU M vinitoris officio non planè fungi, si extremam tantum culturam adhibeat, si verbum reprobis predicari permittat, interim Spiritus sancti gratiam in verbo operantem illis neget: requiri ut vineam per verbum humectet, ut Spiritus S. gratiam ei largiatur, & omnia adhibeat media, ut fructus spei & expectationis Dei respondentes vinea spiritalis proferre possit*.

*ibid.
th. cād.

R. 1. A vinitore aliud nihil requiritur, nisi ut externam vineam aut vitâ

viti culturam adhibeat. Incrementum DEO & naturæ præmittit. Externa igitur fructificationis media si adhibet DEUS, quod vinitoris est, facit, neque expostulari cum ipso jure potest, si plus non facit. Imò verò ne externam quidem adhibere culturam, nedum internam, tenetur: quam omnibus seculis quoque non adhibuit plurimis, quos nempe Evangelii præconio non est dignatus, ad Ephes. 2. v. 11. 12. Pl. 147. v. 19. 20. Tyrii & Sidonii tractabiliore erant Corazeis, & tamen cultura iis externa adhibita non est, quæ Corazeis, quamvis plus apud Tyrios, quam Corazeos fuisset profectura, Matth. 11. v. 21. Facti hujus causam à nobis intelligi haud posse, in paraphrasi confitetur Osiander. Sic & Apostoli in Christi vinca excolenda non nisi externam sibi culturam adscribunt, 1. Cor. 5. 6. 7. 8.

2. Si hoc à Deo requiritur, ut internam Spiritus S. gratiam omnibus largiatur, & citra limitationem omnia ad conversionem media necessaria adhibeat, aut adhibet ea DEUS in omnibus, aut non adhibet. Si adhibet, utique omnes convertuntur: siquidem inter media illa est quoque gratia, per quam non tantum possumus, sed & volumus, Philipp. 2. vers. 13. Unde Andreas Althammer, in edit. Germ. pag. 137. f. 2. die innerliche Bekehrung fehlet nicht, trifft das Werk/und ist nicht müßig/wer auff dieselbe Weise beruffen ist/kan nicht verderben. Omnes autem converti manifestè, falsum est. Si non adhibet: redundat in eum culpa, quam contrahit omittendo id, quod tenetur facere. Quis verò prior ei dedit, ut reddere teneatur? Rom. 11. v. 35. Ne externam quidem vocationem peccatori debet, quam sine culpa etiam plurimis negat.

3. A Deo propriè sperari & expectari id, quod nunquam futurum infallibiliter præscit, nemo sanæ mentis dixerit, cum ne in hominem quidem sanum spes & expectatio hujusmodi insana cadat.

Respondet igitur Theologia, spem & expectationem DEO tribui impropriè, & aliud nihil significare, nisi præstandi officii postulatam.

Excipiunt: Spem & expectationem DEO assignari ἀνδοξαπανάτης, & quæ Deo per ἀνδοξαπανάτης tribuuntur, non esse ad vivum resecanda. Tribui igitur Deo spem & expectationem, quia Deus omnia fecit vineæ suæ, ex quibus ceriò expectari fructus possunt: veluti terrenus vinitor, quod sui est officii agens, à vinea fructus expectat bonos*,

S. 34.

*ibid. th. 35.

Re. Facile assentior: siquidem ipse ἀνδοξαπανάτης inculco, ut ne indigna Deo tribuantur: cujusmodi est spes propriè dicta rei, quam

nunquam eventuram certò præsciat. Vinitor homo, postquam omnia externæ culturæ media adhibuit, fructus bonos à vineâ expectat & sperat, quantisper certa futuræ sterilitatis documenta non habet. Quod si verò exultam verno frigore vineam gemmantem viderit, stultus sit, si largam speravit vindemiam: neque à vite fructus expectat generosos, quam indolis esse minus generosæ novit, quamvis omnia externæ culturæ media adhibuerit. Quid igitur de Deo dicamus, *cujus oculis ab eterno nuda & patientia fuerunt omnia*. Hebr. 4. v. 13. Interim non nego facere Deum vineæ suæ, quoad culturam externam, unde certò expectari fructus ab homine possent, nisi de nativâ ejus sterilitate & infelicitate constaret: De hac verò cum in Ecclesia nobis constet, è cogitatione & consideratione solius culturæ externæ, quæ in verbi consistit præconio, si interior absit Spiritus gratia, spem fructuum cœlestium & spiritualium nemo, nisi fortè de Pelagii scholâ, conceperit. Lutherus nunquam conceperit.

Ad locum Eze. 2. v. 2. respondet Theologia, per oculos ad videndum, & aures ad audiendum, non intelligi interiorem conversionis gratiam, sed exteriorum in homine sensuum vim, quâ & audire &c. pag. 521.

§. 55.

Excipiunt: Deum, Israelitis exprobrare, quod Prophetarum conciones audire noluerint, verbum Dei rejecerint, & hac ab ipsis rejecta esse media, quibus ad pœnitentiam & conversionem veram eos duci DEUS voluit, neq; solum culpari, quod exteriorum sensuum vi abusi fuerint, sed quod interiorem conversionis gratiam unâ eum verbo contemserint*.

* ibid.
ch. 27.

R. 1. Exprobrari Israelitis contemptum propheticarum concionum & miraculorum, extra controversiam est. Tantus ille fuit, ut ne aures quidem corporeas iis & oculos accommodare voluerint. Per hæc media debuisse ipsos converti, & ad pœnitentiam adduci, itidem largior. Debebant enim hoc pietatis officium creatori & benefactori suo. An verò conversionem, tanquam finem, Deus intenderit, quamvis eam non secuturam præsciverit, neque eâ gratiæ efficaciam, quæ contumaces duosque animos emollitura, & remotis omnibus obstaculis, ad obsequium infallibiliter esset pertractura, in convertendis iis uti decreverit? Alia est quæstio, cujus negantem à me defendi partem constat.

2. Internam conversionis gratiam contumacibus illis & reprobis Israelitis fuisse applicatam, nego. Hæc enim ita est efficax, ut omnes corruptæ naturæ amoliatur obices, & de veteri homine triumphet, ut ante demonstravi.

Verbum

Verbum divinum, inquit, & Spiritus S. gratia adiuvant vos inter se conjuncta sunt, ut, verbo divino neglecto non possit non Spiritus S. operatio interverti: & proinde crassum oppositorum elenchum à Wendelino committi. *

§. 36.

* pag. 628.
th. ead.

R. 1. Vellem crassitiem suam agnoscerent hi disputatores, prius quam aliis eam exprobrarent. Meras sibi imaginantur subtilitates, specillo, ut opinor, quod crassa attenuat, decepti. Haftenus inter DEI verbum & gratiam Spiritus S. nexum agnosco ad amantinum, quatenus salutaris Spiritus S. operatio non consistit cum præfracto verbi divini contentu: Ita verò si interpretare nexum, ut cum externo verbi præconio interior conversionis gratia semper conjungi, & auditoribus omnibus atque singulis applicari statuatur, ullum eum esse, nedum ad amantinum, nego: Nullus hîc est oppositorum Elenchus. Nexus *adiuvant vos* à quo necatur nescio.

2. Interiorem gratiam & operationem Spiritus S. cum verbo concurrentem nescio an affirmant seriò, qui *vocationem externam* agnoscunt nullam: in quorum censu nostri Animadversores, qui verbi divini & Spiritus cooperantis, unam eandemque numero operationem vel actionem esse sibi persuadent. Ad locum Matth 11. v. 21. respondet Theologia: non agi de gratia interna regenerante, neq; de interna mentis conversione, sed tantum de externis mediis, nempe concionibus prophetarum & insignibus Dei operibus atque miraculis: Item de pœnitentia externa consistente in pavoribus & externo probitatis studio, quod etiam in non renatis aliquando conspicitur.

Excipiunt (1.) omnino agi in hoc dicto de efficaci & internâ conversionis gratiâ: siquidem talis intelligatur gratia, per quam Tyrîi & Sydonii fuissent conversi, si iis oblata fuisset*.

§. 37.

* ibid. th. 27.

R. Agi hoc loco de internâ mentis conversione negat Theologia: unde de interna hujus conversionis gratiâ agi quoque negat. Principium igitur petunt Animadversores nostri. Et quî quælo efficac illa dici gratia, respectu *Corazæorum*, possit, quam effectus non est secutus! Sufficientem si dixissent tolerabilior assertio fuisset.

Excipiunt (2.) Prophetarum conciones includere Spiritus Sancti operationem*.

§. 38.

* ibid.
th. ead.

R. Cum Prophetarum concionibus semper conjunctam fuisse internam conversionis gratiam & salutarem Spiritus S. in animis omnium auditorum

auditorum operationem, falsum est. Hæc enim ubi est gratia & operatio, ibi datur *cor ad intelligendum, oculi ad videndum, aures ad audiendum*. Atqui olim inter tot conciones & miracula, plerisque ex populo suo JEHOVA non dedit *cor ad intelligendum* & c. Deut. 20. v. 4. Interim ipsæ quoque conciones, exhortationes, præceptiones, prohibitiones, promissiones, comminationes, dici possunt Spiritus S. operationes, siquidem Spiritus per Prophetas concionatur, 2. Corinth. 1. v. 21. Et Apostoli funguntur legatione Christi nomine, per quos etiam DEUS exhortari nos dicitur 2. Corinth. 5. v. 20. Ubique verò cum Legatorum ministerio conjunctum non est Spiritus magisterium.

§. 39.

Excipiunt (3.) *Gratis asseri, poenitentiam tantum externam heic esse intelligendam, ratio, quia qualis desiderabatur in Corazæis, & propter quam neglectam reprehendebantur, talem etiam egissent Tyri & Sidonii: si & c. Atqui seria & vera poenitentia desiderabatur in Corazæis.**

* ibid.
th. ead.

R. In Corazæis utraque desiderabatur poenitentia, interna & externa. Utamque acturos fuisse Tyrios & Sidonios, si ea tantum iis contigissent media, quæ Corazæis contigerunt, nego: Christi scopus est, ostendere, majorem esse pervicaciam & malitiam Corazæorum, quam Tyriorum & Sidoniorum: idque inde probat, quia externa media plus apud Tyrios & Sidonios erant profectura, si iis contigissent, quam apud Corazæos profecerunt, qui nullos doloris aculeos senserunt, neque ulla poenitentia qualiscunque signa dederunt.

§. 40.
* ibid.
th. ead.

Excipiunt (4.) *In cinere & sacco poenitentiam agere, sæpe in scripturis usurpari pro vera & seria poenitentia.**

R. Ex particulari legitime nihil infertur: Quantos excitaturi cachinnos essent hi Disputatores, hujusmodi sequela si impeterentur! Anne verò omnes eos, qui externa dant poenitentia signa, seriam veramque agere poenitentiam dicemus?

§. 41.

Excipiunt (5.) *Haberi hoc loco verbum μετανοεῖν: μετανοεῖν verò in sacris literis semper in bonam usurpari partem & salutarem emendationem significare, Bucano teste.**

* ibid.
th. ead.

R. Μετανοεῖν plerumque pro salutari poenitentia accipi, concedo: semper, nego: Et hoc quidem ipso loco cur accipi ita non possit, evidens est ratio: quia ad salutarem poenitentiam conciliandam non sufficiunt externa tantum media, nempe verbi præconium & signa. Animalis homo non percipit ea, quæ sunt spiritus, neque potest se legi submittere, stultitia ipsi sunt myste-

myſteria Evangelica. Nil proficiunt auditores & ſpectatores verbi atque ſi-
gnorū, niſi JEHOVA det cor ad intelligendum, oculos ad videndum, aures ad
audiendum. *Heshus*. in *Epift. ad Rom* fol. 288. f. 1. *Luca* 8. inquit, *Chriſtus ſub-*
lata voce, clamat: Qui aures habet ad audiendum, audiat. Hoc ſanè non dixiſſet,
niſi ſignificare voluiſſet, non omnes habere aures ad audiendum verbum Dei:
Qui autem habent, ijs data ſunt. *Bucani* ſingulare teſtimonium eſt, cui *Moli-*
naum & omnes alios orthodoxos oppono, qui locum hunc ab *Arminia-*
norum cavillationibus vindicarunt.

Ex-ipiunt (6.) *Non agi hîc de voluntate Dei ordinariâ, ſed extraordina-* §. 42.
riâ: non de gratiâ & miſericordiâ unicuique ad ſalutem neceſſariâ: ſed de ſupe-
*rabundanti; de miraculorum magnitudine & multitudine.** * *ibid.*

R. Voluiſſe Deum, extra ordinem, miraculorum magnitudinem & th. ead.
multitudinem *Corazais* innotefcere, abſque ullo veritatis damno damus:
Corazais verò internam conversionis gratiam, eamq; ſuperabundantē, ap-
plicuiſſe, planè falſum eſt, imò divinæ gratiæ internæ ignominioſum, quod
etiam ſuperabundans naturæ pravitatē ſuperare haud poſſit, & ſic ab homine
pendeat; ut fruſtra miſereatur Deus, ſi non ab hominis ei ſuccurratur arbi-
trio: quàm è Chriſti E. cleſia doctrinam iam pridem exploſit *Auguſtinus*: ut
patet ex argumento noſtro nono.

Et hætenus quidem diſſoluta & diſſipata Animadverſorum argu- §. 43.
menta, *irreſiſtibilitati* gratiæ convertentis (ut à nobis ea eſt declarata) op-
poſita.

Æquum jam fuerat ut 9 argumenta Theologiæ, *irreſiſtibilitatem* gra-
tiæ convertentis interna propugnantia Animadverſores noſtri aggrede-
rentur & diſſolverent ordine: ſed ſuperſedere boni viri labore maluerunt, ex-
tra oleas vagari & limites transgredi noluerunt: quia Pontificiorum doctrina
potiſſimum oppoſita ſunt argumenta.*

R. Suſpenſo gradu incedunt: *camarinam* movere nolant, ne vide- * pag. 629.
antur in caſtra *Pelagianorum*, Pontificiorum & *Arminianorum* concedere: th. 28.
non enim potuiſſent argumenta ſolvere, niſi hypotheſibus *Pelagianis* Ponti-
ficijs & *Arminianis* in auxilium vocatis. Noverint igitur, omnibus ijs, qui
quæſtionis in theologia formatæ amplectuntur negativam, oppoſita eſſe
novem iſta argumenta. Hos inter ſua quoque nomina profitentur noſtri
Animadverſores *Lutherani*. Itaque extra oleas minimè fuiſſent evagati, ne-
que limites transgreſſi, ſi argumentorum noſtrorum ſolutionem fuiſſet ag-
greſſi. Ne tamen penitus obmutefcere videantur, tria notari volunt theore-
mata, è quibus argumenta noſtra expediri poſſe ipsis videntur. Sunt illa ſe-
quentia.

§. 44. (1.) *Ad hominis conversionem requiritur vis divina, cui resisti potest. Virumque ajunt asseri à scripturâ prius Eph. 1. v. 19. Coloss. 2. v. 12. Posterior, Pro-*
*ibid. th. ead. verb. 1. v. 24. Iesai. 65. v. 2. Matth. 23. v. 37. Actor. 7. v. 51. **

Re. Totum theorema concedunt orthodoxi: siquidem postea ejus priorem simpliciter: posteriorem eo sensu, quem in exordio huius controversæ reddidimus.

§. 45. Causam hanc assignant: *Quod Deus in hominis conversione non agat secundum absolutam suam potentiam, sed secundum ordinatam. Si homo convertendus accipit conversionis media, verbum divinum audit, nec pertinaciter Spiritus S. operationem impedit, tunc conversionem in eius corde excitare Deus est pacatus. Secus sufficit, conversionis gratiam suspendit.*
ibid. th. ead.

Agere quandoque Deum in conversione hominis servandum potentiam suam absolutam, patet exemplo conversionum extraordinariorum, qualis Pauli fuit & infantum quoque in utero materno, vel extra eum, saltem ante susceptionem Baptismi conversorum & regnitorum.

2. Etiam conversione ordinaria adultorum omnipotentiam suam, cui omnia sunt obnoxia, ex erit Deus, ut probat Theolog. ratione prima ex Ephes. 1. v. 19. Coloss. 2. v. 12. Unde alibi Augustinus docet, hominis regenerationem esse opus non minoris potentie, quam ipsam creationem: quod explicantem & approbantem vide Thummium, Tapein. pag. 629. Idem affirmantem vide Lutherum Exerc. 117. §. 15. Pulchre Bernhardus lib. de dig. Deo. Si totum me debeo prome factio, quid addam jam prome refecto hoc modo. Nec enim tam facile refectus quam factus.

3. Suspendisse Deum conversionis decretum & voluntatem à conditione per hominis in peccatis mortui vires implendâ, & in specie à conditione non impeditæ operationis Spiritus S. falsum & Pelagianum est. Si per hominem itaret, nemo converteretur: quia per naturam Spiritui omnes obluantur, non possunt perspicere ea, quæ sunt Spiritus, neque divina legi se submittere: siquidem *φύσικα σὰ πρὸς* est inimicitia adversus Deum Rom. 8. v. 7. Interim lubentes damus, neminem ordinariè converti, nisi qui verbum cum proficiendi studio audit & Spiritus S. operationi se submittit. Attamen & hoc est à gratis, non à natura, quæ ut conversionem, ita & media averfatur. Memorabilia sunt Lutheri verba in Pal. 139. *Hæc cognitio sublimior est, quam ut nullus humanus captus eam assequi possit. Ac si velit dicere, non est in potestate aut viribus illius hominis, quomodo velut vitam instituire, quid facere, efficere, loqui aut cogitare; unde prodire, quâ, quando, aut quo velit evadere, sed omnia opera nostra aut cogitationes nihil sunt, quam opera presentis Dei, omnia, ut vult, facientis & gubernantis.*

4. Spiritus S. conversionem intendentis operationi etiam resistere corrupta natura potest: tamen superate eam & prorsus impedire non potest: quia longè potentior est convertens gratia, quam natura perversa: corruptæ naturæ obices remove inter præcipuos est gratia effectus.

Occupant heic: *Neque Deus propterea imprudens aut impotens est: Si quandoque hominum conversio, quam intendit, non sequitur. Eam enim interdicit cum certa conditione, quæ si in hominibus convertendis non ponitur, Deus sine suo non frustratur.** §. 46. * ibid. th. ead.

R. In explorabilis hic est nexus; unde, post tot conatus, Animadverfores nostri expedire se hætenus nondum potuerunt, neque jam possunt, vel unquam potuerunt. Non istantum est imprudens, qui quem intendit sine excidit: sed & is, qui finem suspendit à conditione, quam nunquā positum iri infallibiliter præscit, & confrequenter, qui finem intendit, quò se nunquam assecuturum novit. Stultorum hoc est, non virorum prudentium, nedum Dei *πᾶσι φεῖται & παντοδυναμεῖ.*

(2.) *Nulla necessitas voluntati à vocatione efficaci affertur.** §. 47. * ibid. th. ead.

R. Theorema hoc simpliciter verum non est: distinguatur inter necessitatem coactionis & infallibilitatis, vel immutabilitatis: Illa ut pugnat cum voluntate, ita hæc amice cum eâ consentire potest, in hoc negotio consentit. Nil deccedit Angelorum & hominum beatorum voluntati, quamvis necessario Deum ament, & immutabiliter omnia ejus imperata faciant.

*Sed, quid adferunt, porro audiamus. Vocatio universalis, inquiunt, quæ efficax dicitur, semper per se talis est ex intentione & consilio; Et homines omnes converterentur, si conversionis mediis debito modo uterentur.** §. 48. * ibid. th. ead.

R. 1. Vocatio absolute universalis, respectu omnium, & singulorum hominum, nec in v. nec in n. Testamento fuit.

2. Vocatio absolute universalis, respectu omnium, qui vocantur aut vocati sunt, non est efficax, nisi respectu eorum, quos salutariter actu afficit hoc enim respectu efficax dicitur gratia, non respectu *actus primi*.

3. Ex intentione & consilio Dei vocationem universalem semper efficacem esse, falsum est. Efficax enim vocatio est, quæ vocatum efficaciter afficit. Omnes autem vocatos efficaciter affici, præter experientiam, scriptura quoque passim negat. Hoc sensu efficax gratia à sufficiente distinguitur.

4. Si actualem efficaciam in vocatione universali semper Deus intenderet, utique sine suo in plerisq; & plerumq; excideret: siquidē minima vocatorum

catorum pars salutariter afficitur. Atqui consequens prorsus est absurdum: ut saepe haftenus ostendi.

5. Omnes homines conversum iri, si conversionis mediis debito modo uterentur, facile damus. Esse verò in non renatorum viribus debito modo iis uti, contra *Pelagianos* Christi Ecclesia constanter negat.

6. Non potest homo converti nisi posse ipsi Deus det: non vult, nisi idem velle det. Non convertit se, nisi convertatur à Deo, secundum illud Domine, converte nos, & convertemur.

§. 49.

* ibid.
th. ead.

Ut ab *Arminianis* videantur dissidere, negant verbum divinum moraliter suadere: rationem addunt: quia moralis suasio non potest supernaturalem effectum progenerare & ex lapideo corde carneum facere, ex mortuo vivum: qualem effectum producit Dei verbum, quod est potentia Dei Rom. i. v. 16.*

R. 1. Verbum Dei moraliter non suadere vel agere, quàm quæso fronte negant hi Disputatores? Argumentor: Quod præcipit & prohibet, hortatur & dehortatur rationibus ad persuadendum efficacibus, id suadet vel agit moraliter. Atqui verbum Dei præcipit & prohibet &c. Ergo.

Propositio manifesta est: siquidem hæc est moralis causa, quatenus physica contra distinguitur, in doles, ut rationale subiectum, in quod agit, informet & ad credendum, faciendum, vitandum &c. idoneis rationibus inducat, neque ullam subiecto mutationem, nisi intelligatur, adferat, Assumptio extra controversiam est. Videatur 2. Tim. 3. v. 16. Unde sic porro arguo.

Aut moraliter agit Dei verbum, aut physice, atqui non physice, Ergo moraliter.

Connexum firmum est: quia medium causa genus non datur, quod quidem alterationem subiecto afferre possit Assumptio probatur: quia verbum non intellectum: mentem non alterat. Unde Paulus 1. cor. 14. v. 2. Qui loquitur lingua, non hominibus loquitur sed Deo; nullus enim audit, Spiritu vero loquitur mysteria. Et v. 5. Velim omnes vos loqui linguis magis tamen, ut prophetetis: major enim est, qui prophetat, quàm qui loquitur linguis, nisi si interpretetur, ut Ecclesia adificationem accipiat, & v. 6. Nunc verò, fratres, si veniam ad vos linguis loquens, quid vos invabo? Nisi vobis loquar aut per revelationem, aut per cognitionem &c. Et vers. 9. Vos nisi per linguam benè significantem sermonem edideritis, quomodo intelligetur, quod dicitur? Eritis enim in aërē loquentes &c.

2. Solum Dei verbum, si à Spiritu cooperantis disjungatur gratiā, nec ex lapideo corde carneum, nec ex mortuo vivum facit? Imò stultitia & scandalum est multis, 1. Cor. i. v. 18. & 24. Neque prodest nisi fide temperatum. Hebr. 4. v. 1. Unde & Paulus ait, nec se quamvis per verbi præconium plantarit,

nec

nec Apollo, quamvis rigarit, esse aliquid, sed Deum, qui dat incrementum. 1. Cor. 3. v. 6. 7. 8 Unde & recte Heshusius in Epist. ad Rom. pag. 27. In eo catu, qui externo ministerio ad vitam aeternam consortium vocatur, non pari efficacia operatur Deus in auditorum cordibus. Pharaoni fuit oblatum externum verbum & miracula divina sed negata Spiritus S. interna gratia, ad Moysen vero non tantum factum est verbum Domini, sed etiam cor eius emollitum, ut crederet verbo & promissionibus. Tribuuntur igitur magnifici effectus verbo Dei propter adjunctam Spiritus S. virtutem, quæ quod verbum jubet ut impleri à nobis possit, efficit, quod Apostolo est incrementum dare: Hæc Heshusius verè & orthodoxe. E contrario falsum & absurdum est Nicolai Hunnij commentum, quod Deus semper addat incrementum, etiam ubi verbum non fructificat: In disput. de vocatione universali, th. 178. ubi Pelagianum quoque sancitur dogma. Quod in vocatione, quæ fit per verbi præconium, in iis qui convertuntur Deus nihil agat, quod non agat quoque in iis, qui non convertuntur. Nempe ut in solidum discretionis causa sit in homine. Et conversio principaliter non sit Dei miserentis, sed hominis volentis, in sua potestate gratiam habentis & pro arbitrio eam admittentis vel repudiantis. Vide Amesium contra Grevinch. in Rescript. pag. 164.

Quid aliud quæso Hunnius docet, cum plerisque aliis recentibus Lutheranis & nostris quoque Animadversoribus, quam Iesuitæ Pelagiani. Si quæ ratur primæ radix, inquit, Bucanus de auxil. grat. c. 3. 5. quare hæc gratia sit efficax, illa inefficax, recurrendum est ad liberam cooperationem voluntatis. Primæ radix, ex quâ gratia vocatur efficax in actu secundo, sumenda est ex eventu, seu liberâ hominis cooperatione. Assentiuntur Arminiani, quorum nomine contra Amesium Grevinchovius, pag. 260. Gratia per se sola non determinat arbitrium sed arbitrium determinat gratiam ex se sola indifferentem, sicut causa secunda determinat primam. Et tamen agere ferunt Lutherani Pelagianismum, vel Massilianismum sibi exprobrari? Et sociari Iesuitis & Arminianis abnuunt? Certè nullam Iesuitis, Arminianis & recentibus Lutheranis iniuriam fecerit qui per hypothese ipsorum, gratiam convenientem dixerit esse instar gubernaculi, hominis vero convertendi voluntatem, instar naviculi, gubernaculum apprehendentis & pro arbitrio regentis vel etiam prorsus executientis. Tu cogita, lector secundæ navigationis utra sit causa principalis, utra instrumentalis. Anne gubernaculo principalis causæ dignationem tribueris. En tibi fermentum illud vetus! Ex nobis est fidei captum, ex Deo fidei supplementum. Hi ce doctoribus si credamus, posse credere à Deo est, velle ab homine: omnibus verbi auditoribus dat Deus nosse, sed frustra nisi dent ipsi velle:

quod exspectat Deus ab omnibus, sed exspectatione suâ frustratur imple-
risque. Prorsus ad *Hunnii* & aliorum recentium *Lutheranorum*, mentem o-
lim *vitalis* quidam *Carthaginensis*: *Scripturis consentire, vel non consentire*
ita nostrum est, ut, si velimus, sine, si autem nolimus, nihil in nobis operationem
Dei valere faciamus. Operatur quippe ille, quantum in ipso est, ut velimus, cum
nobis nota sunt ejus eloquia: sed si iis acquiescere volumus, nos ut operatio ejus
nihil nobis profit, efficimus. Plura videantur *Exerc. 117. §. 24.* vide quoque *Ex-*
ercit. 3. §. 4. 5.

Nobis placet illa *Augustini* præcatio: *da, quod jubes, & iube, quod vis,*
Nimirum iubet verbum, & cum verbo concurrens Spiritus dat, quod ju-
bet. Quo & illa pertinet eiusdem *Augustini*, de prædest. Sanct. cap. 20. *Pro-*
misit Deus, quod ipse factururus fuerat, non quod homines. Quia etsi faciunt
homines bona, quæ pertinent ad colendum Deum, tamen ipse facit, ut illi faci-
ant, quæ precipit: non illi faciunt, ut ipse faciat, quod promisit: alioquin ut Dei
promissa compleantur, non in Dei, sed in hominum est potestate, & quod à Domi-
no promissum est, ab ipsis redditur Abrahæ. Quod si veritas & pietas nos credere
vetat, credamus cum Abrahamo quoniam, quæ promisit, posteris est & facere.
Promisit autem filiis Abrahæ, quod esse non possunt, si non habeant fidem. Ergo i-
pse donat & fidem.

Qui internam Spiritus gratiam à verbo distinctam, cum verbo tamen
quando, ubi, & in quibus vult, efficaciter concurrentem negant: quales ij,
qui internam vocationem non admittunt; nil nisi moralem suasionem relin-
quunt: quod tamen dogma ipsi etiam *Pontificii* & *Arminiani* videri volunt
averfari: docent enim intellectum hominis irresistibiliter illustrari & ejus affe-
ctus irresistibiliter excitari & sensu gratia affici: Item, Deum dare irresistibili-
ter homini vires credendi & se convertendi: quamvis actus ipse credendi & se
convertendi ab humana voluntate impediri possit: *Collat. Hag. pag. 307.*

§. 50. Pergunt nostri: Neque tamen adeoque est efficax (verbum) ut liberta-
* ibid. tem à coactione infringat, sicut cum suis complicibus docet *Vendelinus*.
th. ead.

¶ Si hoc nobis tribuatur dogma, per verbum in nobis infringi &
tolli libertatem à coactione: Mihi & aliis orthodoxis per impudentem &
effrontem calumniam id affingitur: qui hunc calumnia vomitum Animad-
verloribus & eorum complicibus idem sentientibus resorbendum re-
mitto.

§. 51. Addunt: vocatio Dei vocatur inefficax per accidens ex vitio hominum
* ibid. impiorum, qui vocanti Deo reluctantur.*
th. ead.

℞. 1. Conversionis per externam vocationem negatio etsi causam & culpam habet in ipsa hominis pravitate vocationem contemnente; tamen non est præter & contra intentionem Dei, cui nihil præter spem & intentionem evenire potest: quia nunquam intendit, quod se nunquam assecuturum novit, & quod assequi non decrevit.

2. Vocationis efficaciam si necessario impediret vocatorum reluctatio, nemo hominum unquam converteretur: quia natura omnes reluctatur: quorum aliqui ut reluctari tandem desinant non natura fecit, sed gratia.

(3.) *Hommo convertendus libertatem habet ex naturalibus, viribus, in actionibus civilibus & externis, non arctem in Spiritualibus & internis. Vbi ad externas actiones referunt audire verbum divinum & quidem cum studio discendi.**

℞. Admittitur theorema, sed studium & desiderium audiendi verbum Dei & ex eo animæ salutem promovendi, Deumque sincere colendi, Spiritus est fructus, non corruptæ naturæ: Hæc enim auditio conjuncta est cum animo internè assentiendi, quem à gratiâ & operatione Spiritus S. esse ipsimet affirmant Animadversores. De *Luthero* non est dubium. Interim externorum quoque mediolorum usus in iis, quos convertere Deus intendit, potius à Dei, quam ab hominis, voluntate pendet: ideo usum illum prævidet, quia infallibiliter regere ab æterno decrevit. Quam heic subjungunt distinctionem inter auditum verbi divini *externum & internum*, quorum illi naturæ, hunc gratiæ & operationi Spiritus S. tribuunt, admittimus; Et si miramur, qui gratiam & operationem Spiritus S. cum verbo conjunctam sincerè possit prædicare, qui *vocationem internam* exagitant, quæ ipsissima hæc est Spiritus S. operatio, qua verbi auditus redditur salutaris. Fucus igitur est, quod de interno auditu heic scribunt.

*Auditum externum esse medium, quod ordinavit Deus, & per quod in auditoribus verbi, (quando ubi & in quibus placet) gratia Spiritus S. operari ac in mente & voluntate hominis novos efficere motus constituit.** & ipsum damus: neque de merito litem movemus, etsi qui causam discretionis ponunt in prævisione externi obsequii in viribus hominis positi, errorem fovēt *Pelagianū*, vel certè *Semipelagianū*, & meriti appellationem averantes rem ipsā haud obscurè approbant: nam & *medii* appellatio *Pelagiani* avrisit. Siquidē provisio externi obsequii, tanquam *medii*, rationem habet causæ ad decernendā conversionem & Salutē in pellendis: in quā facilè *Pelagius* acquiescat, cui Deus salutem ideo decrevit, quia prævidit hominem suis viribus oblata salutis media acceptaturum, & ab aliis se discreturum: prævidit quid natura de suo

*pag. 630.
th. 30.

§. 52.

* ibid.
th. ead.

de suo ad salutē esset collatura prius, quam decrevisset prævidisset, quid ipse esset daturus. Cū Enthusiasmis non plus est commercii orthodoxis, quam cū Pelagianis. Videantur quæ de merito annotavimus Exerc. 8. §. 26. Meritum non declinant Lutherani, etiam si vocem averlantur: quod contra *Erasum* quoque ostendit *Lutherus*, in S. A. *Pelagii* ætate meritum vocabatur, per quod ex dignatione divinâ consequimur aliquid etiam gratuitum.

§. 53. Provenit, inquiunt, auditus iste externus ex notitia naturali post lapsum reliqua, cuius finis est querere Deum, Act. 14. v. 27. Quapropter multæ gentes flagrant verbum Dei audire, 1. Reg. 10. v. 12. Matth. 2. v. 2.

* ibid.
th. cād.

R. Desiderium veri Dei querendi, ei se consecrandi & cum eo se uniendi non naturæ corruptæ, sed Spiritus est fructus: τὸ φρόνημα τῶν σαρρὶν καὶ οὐκ ἐκ τοῦ πνεύματος. Sapientiæ *Salamonica* audiendæ studium in reginâ *Scheba* celebratur: de comitatu eius nihil legimus: neque meminit textus, utrum, præter humanam, etiam divinam audire sapientiam flagrarit Regina de quo si constaret, dubio procul à sublimiore principio desiderium hoc manasset, præsertim si ex affectu potius religioso, quam curioso profectum esset. Alias quoque novimus cultarum gentium, ut *græcorum*, rara fuisse tum Judæis commercia & vulgò contemptam fuisse religionem atque sapientiam judaicam, quamvis a vide gentilis & humana à multis expetita fuerit. Ad Apostolicam concionem Act. 2. plurimæ nationes confluerunt novitate rei percussæ aliquod audiendi desiderium dubio procul omnes attulerunt: anne vero a vide pariter omnes sunt compuncti. Et unde compunctio illa in aliquibus tantum? Discretionis cau' am in natura reperire sibi *Pelagius* videtur: quam non reperit *Augustinus* neque *Lutherus*, cum priscis Lutheranis.

Nicolaus Hunnius ut omnem Pelagianismi suspicionem à Lutheranis amoliat; th. 171. *Negamus*, inquit, requiri studium discendi, (ad fidem concipiendam) quod quisque adferat ad auscultationem verbi, neque id ex se quisquam potest: quod à nostrorum nullo unquam assertum. Quid quæso dici falsius potuisset? Quis recentium Lutheranorum nō prædicat hoc audiendi studium: In mentem filio venire non poterant saltem Patris & Mylii verba, quæ Exerc. 8. §. 12. sunt allegata?

Hactenus tria Animadversorum theoremata, quæ ne unum quidem è nostris solvunt argumentis: à quibus solvendis, quo abstinuerint consilio, jam ante dixi.

EXERCITATIO CXXVIII.

*Defenditur & vindicatur demonstratio de subiecto
sanctificationis, quod est solus ad vitam eter-
nam electus homo.*

M Ateriam, seu subiectum sanctificationis, esse hominem electum, eumque solum, orthodoxè docet Theologia pag. 523. probationem addit: quia soli electi fide donantur salvificâ, solique justificantur: quod probat Theol. pag. 448. Unde porro ex perpetuo justificationis & sanctificationis cum glorificatione nexu, sanctificatio ad solos electos restringitur, hujusmodi argumento: Quicumque sanctificantur & justificantur, ii etiam glorificantur: At reprobi non glorificantur: Ergo reprobi nec sanctificantur nec justificantur: & per consequens, soli electi sanctificantur & justificantur.

Propositio probatur ex aureâ salutis catenâ: Quos justificavit, eos etiam glorificavit, Rom. 8. v. 30. Assumptio extra controversiam est.

Vel: Qui soli glorificantur, ii & soli justificantur & sanctificantur.

Atqui Electi soli glorificantur:

Ergo etiam electi soli justificantur & sanctificantur.

Propositio probatur: Quia omnibus justificatis Paulus absolutè promittit glorificationem, docetque indiviso nexu coherere glorificationem & justificationem, adeoque & sanctificationem. Animadversores gloriantur se bonâ fide rationem meam includere in formam syllogisticam hujusmodi:

Qui fide donantur salvificâ & justificantur, illi verè sanctificantur: Atqui soli electi fide donantur salvificâ solique justificantur: Ergo soli electi verè sanctificantur.*

* pag. 631.
th. 31. 32.
§. 2.

Adversus hunc ingenii sui partum excipiunt Animadversores (1.) Crassam in eo committi ἀσυλλογιστίαν propter formæ defectum triplicem:

1. Quia minor virtualiter est negativa, ob terminum exclusivum, qui à predicato excludit subiecta alia: quod absque negatione fieri non potest.

Quia

2. Quia in eâ duæ potentiæ sunt propositiones: Prior: Electi fide donantur salvifica: Posterior: nulli nisi electi fide donantur salvifica.

3. Quia major est uniformis: minor non item: Unde sequela labefactatur: Quia, quoties major est uniformis, toties minorem propositionem quodq; talem necesse est*.

*ibid. th. 33.

R. 1. Empusam subtilitatum magistri, quibus omnia videntur crassa sibi fingunt, quæ territari solent pueri. Principium argumenti mei nervum omittunt, & ita formant syllogismum, ut & minus eos lardere & facilius eludi posse videatur.

2. Minor actus est affirmativa: quod inde est colligere: quia opposita ejus actus est negativa: nempe: Non soli electi fide donantur & justificantur; quam etiam affirmativa mea opponunt A. in respon. ad materiam. Itaque formam non lædit, quæ deduci ex ea potest negativa. Siquidem ex aliis quoque affirmationibus non modificatis elici potest negatio.

3. Si, quia modificata per exclusivam in duas resolvi potest propositiones, & sic potentia duas complectitur, destruitur syllogismi forma, sequitur nullam exclusivam ad syllogismum adhiberi posse: siquidem resolutionem, qualem A. instituunt, omnes exclusivæ admittunt: At Consequens planè falsum & ἀλογον.

4. Si difformitas minoris ἀσυνλογον & av gignit, & informem figuram reddit, quod fieri quandoque non nego, cur in syllogismo suo ab ea non abstinuerunt logici hi doctores? Difformitas illa majoris minorisque consequentiarum nil incommodat, si reciproca major potestate in se exclusivam contineat: uti: Qui satisfecit iræ Dei, is nos perfectè redemit: Atqui solus Christus satisfecit iræ divinæ. Ergo solus Christus nos perfectè redemit.

§. 4.
ibid. th. 34. Excipiunt (2) ad materiam: falsissimam esse minorem nempe solos electos fide donari salvificâ, solosque justificari & sanctificari.

R. Ego verò verissimam esse minorem probavi, Theolog. pag. 448 non tantum ex scriptura, sed ex *Luthero* quoque & aliis γυνώσκω *Lutheranis* Doctoribus, quibus in faciem hæc contradicunt *Salani* Disputatores. Audiatur *Lutherus* de S. A. pag. 55. 56. Ubi objicienti *Erasmio*: Quis credet à DEO se amari? Respondet. Nullus hominum credet, neque poterit. Electi verò credent: cæteri non credentes peribunt indignantes & blasphemantes, sicut tu hic facis. Urbanus Regius in conc. de fructu Passionis, habitâ *Augustæ* an. 26. Es wert en nicht alle an Christum glauben / sondern allein die Auserwählten. Ibid: Paulus spricht / Rom. 8. Welche er versehen hat / die hat er be-

er beruffen/und die er beruffen/hat er from gemacht/welche er from gestacht/die hat er auch seelig gemacht. Also stehet der Glaube und die Frucht der Erlösung allein den Auserwählten zu. Warum aber einer erwahlet / beruffen werde/und mit Glauben begabet / dardurch er des Leidens Christi theilhaftig würd / und der ander in seinen Sünden würd verlassen / das seyn die heimliche Brithel Gottes/derer Ursach soltu nicht fragen / wiltu nicht irren.

Simon Pauli, parte alterâ methodi pag 229 Principio gratuita benignitate & misericordia DEUS Selectos vocat, per Evangelii predicationem. Vocatos ad credendum convertit, conversos justificat, justificados glorificat, & vitâ eternâ donat. Reliquos verò omnes occulto quidem sed iustissimo suo iudicio non eligit, non vocat, non ad credendum convertit, non justificat, non glorificat, neque vitâ eternâ donat, sed sinit eos errare, labi, hallucinari, decipi, ruere, in errore perseverare, &c.

Ieshusius in Epist. ad Rom. F 280. f. 2. Non est liberi arbitrii virtus, vel facultas ipsa apprehensio promissionis, seu vera in Iesum Christum fides: sed & purum & merum donum DEI, quod DEUS ex immensâ bonitate per verbum & Spiritum S. confert in eos, quos ab eterno ad vitâ cœlestis consortium prædestinavit. Aliis peculiare hoc donum non largitur.

Heerbrandus in disp. de prædest. An. 69 Quod multi deficiunt, qui fidem habuisse scribuntur, sciendum est, eos temporaneam habuisse fidem absq; vera animi regeneratione. Si enim, inquit Apostolus, fuissent ex nobis, utiq; mansissent nobiscum. Item: Sententia Christi de iis, qui cum gaudio verbum DEI accipiunt & ad tempus credunt, loquitur de iis, qui habent aliquem gustum & intellectum verbi Dei, ac gratulantur sibi venire in eius cognitionem contra errores, quos jam ex verbo Dei melius instructi intelligunt, quam multis sine vera animi regeneratione contingunt. Sed hi nunquam arrhabonem Spiritus sancti quo soli verè electi obsignantur, acceperunt. Si enim fuissent ex nobis, utique nobiscum mansissent.

Ecce quæso, quam turpiter Animadversores nostri & cum iis recentiores Lutherani à suis Antecessoribus & Megalandro defecerint! Quod scriptura affirmat, quod Lutherus & prisca Lutherani affirmant, ἀποτόμῳ ἀ scriptura negari, affirmant Animadversores.

Omnes inquit, qui renatus est ex aquâ & spiritu habet fidem, justificatur & sanctificatur, quia per sacramenta accenditur augetur & confirmatur fides per quam justificamur & sanctificamur. constat autem multos renasci ex aquâ & spiritu, adeoque per baptismum justificari, & deinde sanctificari, qui tamen non sunt electi.*

S. S.

* ibid.
th. cad.

R. Omnes, qui baptizantur, ex aqua & spiritu renasci, falsum est, de adultis ne Lutherani quidem hoc affirmant. Baptizatus est Simon Magus, qui ex aqua & spiritu renatus nunquam fuit, corvus mansit: imò Apostoli adultos nullos, nisi ex iudicio charitatis, secundum confessionem publicam, jam renatos, ad Baptismum admiserunt. Si credis, inquiunt, licet baptizari. Infantes omnes per Baptismum & in ipso Baptismi actu renasci, falsum est. Imò ullum reprobum, sive infantem, sive adultum, verè renasci falsum est, etiam de sententia priscorum Lutheranorum, quorum ante produxi testimonia. Moderni Lutherani, si vera & non ludicra est Baptismi ceremonia & interrogatio Baptismo præmissa, credis? &c. Fidem infantum Christianorum omnium, non per Baptismum conferri, sed Baptismum antecedere existimant: etsi turpiter sibi postmodum contradicunt, quando initium fidei & regenerationis in omnibus & singulis infantibus acceptum Baptismo ferunt. Quae de re supra aliquoties.

§. 6.

Pergunt: *Ut quis sit electus, non sufficit credere, sed in electione utramque facit paginam, in fide usque ad finem perseverare. Christus non simpliciter ait, qui crediderit: sed qui ad finem perseveraverit, salvus erit, Matth. 10: v. 22, Apocal. 2. v. 10.*.*

* ibid.
th. ead.

R. 1. Vera fides ut Electorum est propria, etiam de Lutheri & priscorum Lutheranorum sententiâ, (quamvis interim ab electione quoque ad tempus sit separabilis: quia non semper credunt omnes electi:) ita cum finali perseverantia semper est conjuncta, ut theologia probat, pag. 468.

2. Non tantum dicit scriptura; *Qui ad finem perseveraverit, salvus erit: sed etiam simpliciter: Qui crediderit, salvus erit, vel vitam eternam habebit, Joh. 3. v. 15. 16. Marc. 16. v. 16.* Quia igitur cum fide conjuncta est salus, cum eadem quoque perseverantia erit conjuncta. Qui negant à vera & salvifica fide inseparabilem esse perseverantiam, ante ultimum vitæ momentum de salute sua certi esse non possunt. Arrigant heic aures Lutherani recentes!

Tandem, ad eludendam demonstrationem ex aurea salutis catena Rom. 8 v. 30. petitam se accingunt, & excipiunt.

§. 7.

(1.) *Nomen glorificationis non uno modo ab Ecclesia Doctoribus accipi: nonnullos intelligere profectus virtutum: alios donorum largitiones: alios rectius æternæ beatitudinis communicationem. Perinde sibi ajunt esse, quæcunque eligatur explicatio.*.*

* pag. 632.
th. 35.

R. Receptissimam amplector explicationem, quam ex Lutheranis præcipui quoque approbant, & cum iis Animadverlores: nempe, per glorifica-

rificationem intelligi æternæ beatitudinis communicationem, aliter qui hunc Pauli locum interpretetur vix puto sanæ mentis ullum esse. Deducit enim nos Apostolus per gradus à gratia ad gloriam, ex hac vita ad futuram, indeq; plenissimam exstruit consolationem. *Virtutum profectus* ad sanctificationem pertinent: *Donorum singularium largitiones* hoc loco intelligi non possunt: quia Apostolus de eo loquitur salutis gradu, qui omnibus electis est communis: Atqui singularium donorum largitio omnibus electis communis non est.

Excipiunt (2.) *Quamvis concedant justificationem & sanctificationem indiviso nexu conjungi, tamen nondum sequi solos electos justificari & sanctificari.* Committi Elenchum oppositorum: opponi justificados, qui glorificantur, justificatis, qui non glorificantur, qui à sua fide recedunt: quos verè justos esse, veramque habere fidem ajunt probatum esse. th. 34*.

§. 8.

R. 1. Omnino sequitur: quia indiviso nexu conjungitur non tantum justificatio cum sanctificatione, sed & justificatio cum glorificatione. *Quoscunque justificavit, eos quoque glorificavit.* Unde sequitur, non posse justificationis participes esse, qui glorificationis expertes erunt: solosque eos justificari, qui & glorificantur. Aliàs nexus justificationis cum glorificatione necessarius non esset. Cum igitur soli electi glorificentur, iidem quoque soli justificabuntur: cumque nulli reprobi glorificentur, nec ulli ex iis justificabuntur. Hanc Lutheri quoque & priscorum Lutheranorum esse sententiam, paulò ante, & supra ostendi. Ita ex hoc loco in specie concludunt, *Simon Pauli & Heshusius* quos ante allegavi. Videatur quoque paraphrasis *Osiandri*.

* ibid.
th 36.

2. Elenchus oppositorum à me nullus committitur. Justificados, qui glorificantur, non oppono justificatis, qui non glorificantur, qui à fide & justitia recedunt: hujusmodi enim justificados nullos agnosco, neque Paulus agnoscit verè justificados, qui tandem glorificandi non sint: Secundum Apostolum, quicumque justificantur, ii etiam glorificantur, neque *Lutherus & prisci Lutherani*, ut suo loco ostendi. Ad thesin 34. frustra provocatur: quia adversus me nihil in ea probatur, ut paulò ante vidimus.

Excipiunt (3.) *Apostolum non loqui de omnibus justificatis, sed tantum de justificatis ad extremum usque vita halitum in justitia & fide perseverantibus.* Ita de vocatis quoque sermonem ajunt fieri, qui Deo vocanti morem gerunt, & in obedientiâ finaliter perseverant*.

§. 9.

* ibid. th. 37.

R. 1. Nullus novit Apostolus justificatos, nisi qui glorificantur, adeoque nullos nisi ad extremum usque vitæ halitum in iustitia & fide permanentes: quæ & *priscorum Lutheranorum* sententia est: videatur *Heerbrandus* in disput. de prædest. jam ante laudatâ. Si aliqui ex justificatis non perseverent, Apostoli consolatio esset nulla: quam tamen firmissimam esse vult, unde colligit tandem, nihil esse, quod à dilectione, quæ est in Jesu Christo, Domino nostro, separare nos possit: quod perseverantiam finalem & ἀντίρροπον arguit: quam qui cum justificatione necessario & perpetuo connexionem esse negant, certitudinem salutis suæ & electionis ad eam, ante ultimum vitæ halitum, habere nullam possunt, adeoque in vita quoque consolationem solidam nullam: ut evidenter supra demonstravi. Probè adversus fluctuationem istam & ἐπὶ ὁχλῷ observetur, quod Apostolus non de perseverantia justificationis, sed absolutè de justificatione loquatur, eamque cum glorificatione conjungat: unde perseverantia quoque necessario infertur: quia non nisi perseverantes glorificantur.

2. Vocatio, de qua loquitur Apostolus, non est illa communis, sed specialis, secundum propositum, quæ cum justificatione & glorificatione perpetuò est conjuncta, adeoque electorum est propria *Heshusius* in Epist. ad Rom. F. 288. fac. 2. *Simon Pauli*, part. alt. meth. pag. 231.

§. 10. Ut non licet, inquiunt, ex hac gradatione Apostolicâ colligere: Quicumque glorificantur, illi etiam vocantur: Soli electi glorificantur: Ergo soli electi vocantur: Hac enim conclusio expressissimè esset contra universalem DEI vocationem: Simili modo nulla planè consequentia infertur: Quicumque glorificantur, ii justificantur & sanctificantur: At soli electi glorificantur: Ergo*.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Prior conclusio, de vocatione secundum propositum, verissima est: neque contradicit doctrinæ sacrarum literarum de vocatione communi, quæ fit per audibile verbi præconium. Est enim vocatio communis & externa electorum & reproborum, de qua illud Christi accipiendum, multi vocati pauci electi: hæc vocatio indiviso nexu cum justificatione, sanctificatione & glorificatione conjuncta non est, ut scriptura testatur & experientia. De hac igitur vocatione Apostolus non loquitur: non enim verè potuisset dicere, omnes vocatos justificari, sanctificari, glorificari; cum minima saltem vocatorum pars justificetur, sanctificetur, &c. Alia igitur est vocatio, de qua Apostolus loquitur, nempe singularis & interna electorum propria, quæ sola indiviso nexu conjuncta est cum justificatione, san-

ne, sanctificatione, glorificatione. Assentiuntur veritati etiam Lutherani Doctores, quos supra allegavimus, assentiuntur & Patres, quorum testimonia supra quoque producta.

2. Posterior quoque conclusio, secundum Pauli doctrinam, verissima est, & ex ea invictè deducitur. Secundum Pauli doctrinam, tantum ii justificantur, qui glorificantur, & tantum glorificantur, qui justificantur: atqui soli electi glorificantur: soli igitur electi justificantur. Aut, si aliqui justificantur, qui electi non sunt: falsum erit omnes justificados glorificari: siquidem soli electi glorificantur. Atqui omnes justificados glorificari, Pauli est doctrina: *quoscunque justificavit, eos & glorificavit.*

S. II.

Excipiunt (4.) *Non esse contradictoriam oppositionem inter duas hasce propositiones: quoscunque Deus justificat & sanctificat, eos & glorificet. Aliquos Deus justificat & sanctificat, quos non glorificat.*

Priorem propositionem negant esse universalem, nec loqui de omnibus justificatis: sed particularem, & loqui de justificatis in iustitia, finaliter perseverantibus. Variare etiam in utraque propositione subjecta: In priore enim esse sermonem de justificatis perseverantibus: In posteriori de justificatis temporariis*.

*pag. 633.
th. 36.

R. 1. Pauli propositio est: *Quos justificavit Deus, eos etiam glorificavit.* Esse universalem omnes sanæ mentis logici iudicabunt: utrum vera an falsa sit, theologi iudicant: non possunt autem falsitatis eam arguere, qui Apostolicam esse concedunt. Brutum à nobis obsequium Animadverlores requirunt, ad omnes glossas & torturas scripturæ acceptandas paratum: cuius insigne specimen possemus edere: si Apostolicam propositionem ad stabiliendam apostaticam positionem concederemus esse particularem.

2. Loqui Paulum de justificatis in iustitia finaliter perseverantibus, largior. Esse verò propterea particularem propositionem, nego. Nam & sua justificatorum perseverantium, qui alii nulli sunt nisi perseverantes, est universalitas, ut & electorum. Quod ajunt de *variatione subjectorum*, & verè justificatis temporariis, purum putum est figmentum scripturæ contrarium: quæ justificationem hujusmodi nullam novit. Itaq; non magis particularis est propositio: *justificati perseverantes glorificantur*: quàm hæc: *Electi perseverantes glorificantur.* Monstrent quæso Animadv. locum, in quo Paul⁹ de justificatione agat distinctè ab ea, quàm cum glorificatione conjunctam esse docet. Si aliqua esset vera justificatio, quæ cum glorificatione conjuncta non esset: an ne adamantina hæc esset salutis catena? An ne solida æternæ gloriæ

gloriæ certificatio? Anne solida inde consolatio? Tam scilicet solida, quàm Lutherana permittunt hypotheses: de quibus supra.

*Quod multi deficiunt, inquit Heerbrandus, qui fidem habuisse scribuntur, sciendum est, eos temporaneam tantum habuisse fidem, absque verâ animi regeneratione, Si enim, inquit Apostolus, fuissent ex nobis, utique mansissent nobiscum. Ubi hoc notari velim, dari quidem fidem temporaneam, secundum scripturam: at justificationem, hoc est absolutionem à maledictione legis, temporaneam non dari: siquidem vera non est justificatio, nisi quæ cum vera animi regeneratione est conjuncta: quæ in *ὑποκατάστασις* non cadit.*

§. 12.

Retàm præclarè gesta sarcasticè de adversario triumphant Animadversores: *En invictam, Wendeline, assertionis tue demonstrationem.*

— — — *Amphora capit*

* ibid.
th. ead.

*Institui, currente rotâ, nunc urceus exiit.**

Et: Ecce Lector! Miseriam suam & infelicem disputationem risu & sarcasmo solantur Animadversores: nec de *Wendelino* tantum, sed & Apostolo *Paulo* victoriam reportant. Quis non applaudat! Egregiè sub manibus opus cessit. Urceus cœpit institui, & currente rota, exiit præter spem omnem amphora! amphora lutosa, fracta, foraminosa, quæ continere nihil, nisi crassos fæces potest.

EXERCITATIO CXXIX.

Excutitur sententia Lutherana de modo conversionis.

§. 1.

Planè acquiescunt Animadversores nostri in doctrina Orthodoxorum de modo conversionis: quam theologia explicat & adstruit, pag. 531. 532. Summa huc redit. Homo in peccatis mortuus & ad spiritualem vitam per conversionem revocandus, ad sui conversionem & vivificationem inchoandam activè non concurrit, sed tantum est subjectum *παθητικόν*, quod agenti & operanti Spiritui non cooperatur, sed potius operanti reluctatur. Eandem & suam esse doctrinam *Lutherani* contendunt, quod tamen persuadere nobis hætenus plerique non potuerunt,

reuerunt, ob nimis *Pelagianas* phrasas & assertiones: quæ causam discretionis, cur alii convertantur, aliis non conuersis, non ad *evdoxiam* Dei, sed ad hominis arbitrium referunt: quod, adductis *Eckhardi* verbis, Theologia probat pag 533.

Censuram hanc verissimam ferre Animadversores non possunt: Excipiunt igitur & exclamant (1.) *Quis nostratum Theologorum unquam hoc docuit? Omnes vñ q̃q̃ hominis conversionem Sp. S. operationi in solidum adscribunt.**

R. Nil opus exclamatione, vel admiratione: videantur parallela quorundam *Lutheranorum* & *Massiliensium*, Exercit. VII. Quæritis, qui *Lutheranorum* unquam ita docuerit? Ego vero quæro, quis neotericorum *Lutheranorum* ita non doceat? Certè omnes, qui allegata. *Eckhardi* verba probant, quæ tanquam maximè orthodoxa Animadversores laudant. Conversionem Sp. S. operationi in solidum se adscribere aiunt, & contra erroneam *Pontificiorum* de libero arbitrio opinionem, per Dei gratiam masculè defendere: interim crudius loquuntur & assentiunt, quam multi ex *Pontificiis*: Videantur parallela modo laudata & ipsa *Eckhardi* ponderentur verba. * ibid. th. 39.

Quod aliqui non convertuntur, causam aiunt non esse querendam in absoluto Dei decreto, nec attribuendam inefficacitati verbi divini, sed propria hominum culpa, qui Sp. S. operationi repagula ponunt, qui verbum Dei non animo discendi, vitamq; emendandi audiunt, qui fructificationem spinis voluptatum huius mundi, aut curarum huius seculi, aliisve modis, infeliciter impediunt & operationem Sp. S. pravis aut alienis occupationibus atque studiis intervertunt. §. 2. * pag. 634.

R. I. Omnes eos, qui per Evangelii præconium cuius actu participes facti sunt, non convertuntur. Sp. S. præceptis obniti, verbum Dei animo discendi, vitam emendandi & ad salutem æternam proficiendi non audire, fructificationem spinis voluptatum & curarum huius seculi impedire; facile largimur. Contra verò causā, cur alii convertantur, hanc esse, quod ex viribus liberi arbitrii Sp. S. præceptis non obniantur, quod verbum Dei animo discendi, vitam emendandi, & ad salutem æternam proficiendi audiant, quod fructificationem spinis voluptatum & curarum huius seculi nō impediunt, sed se obsequio se submittant Sp. S. operationi, emendariq; desierint, & ex horum omnium prævisione profluxisse decretum convertendi, falsum & *Pelagianum* esse orthodoxi pertendunt, cum *Augustino*, *Luthero* & priscis *Lutheranis*, quos in disputatione de prædestinatione prolixè allegavimus. Et miror, quæ fronte negent Animadversores, hac ratione causam discretionis in hominibus poni. Statuunt cum aliis *Lutheranis*, Petrum in abnegatione Christi totaliter defecisse & ex regenito factum irregenitum th. ead.

ut & *Iudam* per proditionem : Quæro igitur cur *Petrus* potius , post abnegationem , fuerit conversus , quam *Iudas* post proditionem servatoris ? Aut aliquid per naturam in ipso fuit , quod in *Iudâ* non fuit : vel fecit per arbitrij vires *Petrus* , quod *Iudas* nō fecit : aut nihil fuit , nihilq; fecit *Petrus* , q̃ in *Iudâ* non fuerit & *Iudas* non fecerit quoque. Si prius dicunt , q̃ dicendū est , nisi hypothesein deferere velint , causam discretionis in *Petro* ponunt ; & fatentur *Petrum* *Iudâ* prælatum esse , quia fecit per naturam , quod *Iudas* facere quidem potuit , attamen non fecit. Sin posterius , causam quidem discretionis in solo ponunt Deo , attamen hypothesein de obice Sp. S. haud posito , de desiderio audiendi verbum & per id proficiendi , de fructificatione verbi per spinas voluptatum & curarum non impeditis , de Sp. S. operatione per pravas & alienas occupationes non interversa &c. deferunt : quam causam allegant , quod , aliis non conversis , convertantur alij Fulmina adversus discretionem hanc observentur duo : Rom. 9. v. 16. *Non est volentis neque currentis , sed Dei miserentis.* 1. Cor. 4. v. 6. *Quis te discernit ?* Quæ adversus *Pelagium* urget *Augustinus*.

2. Ubi ad externum verbi præconium accedit interior gratia & Sp. operatio , quam *Pater* tractionem appellat Christus , omnes tandem remonentur naturæ corruptæ obices , ut supra ostendimus ex Patribus , *Luthero* & aliis *Lutheranis* Doctorib. priscis. Nisi corruptæ naturæ obices removeret gratia , nemo hominum unquam converteretur. *Augustinus* inter profunda arcanorum divinorum hoc refert , quod alij præ aliis convertantur ; Soli loquitur cap. 28. *Mundas de nobis hominum filios eos , in quibus tibi complacuit habitare , quos ab inaccessibilibus profundis secretis judiciorū in comprehensibilem sapientia tua semper justorum , licet occultorum , sine eorū meritis prædestinasti ante mundum , vocasti de mundo , iustificasti in mundo & magnificasti eos post mundū. Non omnibus autem hoc facis , quod admirantur tabescentes omnes sapientes terræ. Et ego , Domine , hoc cōsiderans expavesco & obstupesco de altitudine divinarum sapientia & scientia tua , ad quam ego non pertringo. Occultæ profunditatis heic nihil occurrit iis , qui tam expeditam reddunt causam discretionis , nēpe , quod alij faciant , quod per naturā possunt , alij , quod possunt non faciant ; sed contrarium.*

3. Et si decretum & voluntas Dei in culpā non est , quod reprobi non convertuntur : tamen è causis simpliciter excludi non potest ; ideo enim aliquos non convertit Deus , quia non convertere ab æterno decrevit. Nam si vellet convertere , à nullo libero arbitrio impediri posset , ut ex *Augustino* supra ostendi. Neq; *Lutherus* & prisci *Lutherani* causam , cur hi potius , quā illi , convertantur , ullam aliam , præter Dei voluntatem , norunt , & inscrutabilia Dei heic agnoscunt & adorant judicia. Decretum conditionatum ab

Solutum oppositum, & suspensum à conditione nunquam implenda Deo est ignominiosum, divinæ sapientiæ & potentiæ maiestati prorsus indignum: ut & gratia illa divina quæ nō præ, est sed subest, humanæ volūtatī, per quā sua Deus intentione excidit. Interim omnē penes solū hominē relinere non conversionis culpam, orthodoxi prolixè dant. Nulla in Deum culpa cadit.

Pergunt: *Posse hominem, quoad externam pedagogiam, ex suis viribus ordinari à Deo præstituto quodammodo se submittere, templum frequentare, audire videri verbum divinum, per quod semper Sp. S. operatur in cordibus hominum fidem & conversionem sed ut convertatur, solius esse opus Sp. Sancti.** §. 3.

R. 1. Solius Sp. S. opus esse rectè docet conversionem: Externas actiones loco motivæ, & sensuum, aliquo modo in hominis esse potestate non diffitemur; et si Salomon negat penes hominem esse gressus suos dirigere, & negari non potest, præter intentionem, quandoq; eos, qui convertendi sunt, ad verbi præconium audiendum singulari, spiritus adduci ductu. Interim multi cum intentione audiendi frequentant tēpla, qui tamē inde nihilo meliores redeunt: unde ab hisce externis actionibus causa discretionis peti non potest. Sed longius progrediuntur recentes Lutherani & ad externā pedagogiā referunt quoq; studiū & desideriū ex verbo ad vitā æternā proficiendi, vires Spiritui conversionē intendenti non obluendū, obicem non ponendi, fructificationē verbi voluptatū curarumq; seculariū spinis nō impediendi à vagis, pravis aut alienis animorum occupationibus atque studiis se continendi, omniaq; ea agendi, quæ, si agant, infallibiliter sequatur conversio: ut supra Exercit. IX. vidimus. Hæc tanquā Pelagiana orthodoxi meritò repudiant. Convertit Deus per verbum, quos quando & ubi vult, conatus & desideria ipsorum non expectando sed provuertendo, & sancta desideria iniiciendo, obices corruptæ naturæ removendo, spinas curarum seculariū evellendo, pravas, vagas & alienas animorum occupationes reprimendo si biq; domicilium præparando, non ante per naturam præparatum occupando. *Prævenientis gratiæ hæc sunt opera, non naturæ.**

2. Si conversio solius Sp. S. opus est: quamvis in adultis ordinariè finē verbi externo ministerio non inchoetur vel perficiatur; anne interna Spiritus S. cum verbo currentis actio à conversione excludenda fuerit? Si non excludenda: qua fronte sugillatur tanquam scripturæ ignota vel adversa vocatio interna à nobis asserta? Vide Exerc. 71. & 126. §. 2. §. 4.

Excipiunt (2.) hominem in sui conversione non habere se ut truncum, qui nesciens & violento aut Enthusiastico raptu convertatur: neque habere se ut ovem, quæ naturali instinctu ad ramusculum fertur. Sed convertere Deum, mediante verbo, quod vult legi & audiri: & habere dū vaporem naturalem, ut audito

vel leſto poſſit reſiſtere, & Spiritus S. operationi reſiſtari: non autem poſſe, ex:

* ibid. *natura viribus: verbo divino & Spiritui S. obedire.**

th. ead.

R. 1. Hominem in ſui converſione non habere ſe ut truncum, quamvis *παρτὴν* ſe habeat, neq; violēto aut Enthuſiaſtico converti raptu, apud nos quoque in conſeſſo eſt. Eſt enim ſpiritualiter mortu⁹ cōvertitur, & hoc reſpectu paſſivè ſe habet: tamē animali vita, mēte & voluntate præditus eſt, adeoq; à trunco, lapide vel cadavere plurimū diſtat. Trahit Deus nolentē, ut velit, p̄ ſequitur volentem, ne fruſtra velit, & dum volentem de nolente facit, libertatē voluntatis non tollit, ſed reſtituit. Interim certū eſt, inquit *Lobeck. diſp. in A. C. 20. th. 92. voluntatē ne quidem velle poſſe ſui converſionem, nec tantillum ad eam conferre; ex locis ſcripturæ, Ierem. 13. v. 23. Matth. 12. v. 34. Iohan. 6. v. 44. Iohan. 1. v. 13. & 15. v. 5. 1. Cor. 12. v. 3. Philip. 2. v. 13. Bellarminus ait, Pelagianam eſſe hæreſin, ſi quis opinetur, hominem ſuis viribus poſſe deſiderare & petere à Deo gratiam: de gratia & libero arbitrio l. 6. c. 6.*

2 Medium converſionis in adultis verbum eſt, quod per aures ad cor transmittitur, non tantum in iis, qui convertuntur, ſed & iis, qui non convertuntur: fructificata autē in ſolis iis, quib. ira mens & voluntas à Spiritu præparatur, ut effulgens lumen admittere eiſq; ductū ſequi valeat, occultis virib. inspiratis, quæ cur inspirētur huic potius, quam illi, cauſa non eſt in hominis, ſed in Dei voluntate, Deus enim diſcernit homines, non ipſi ſe diſcernunt homines. Nō negat hoc niſi *Pelagianus*, vel *Maſſilienſis*, qui in irrogeniti hominis poteſtate & viribus eſſe docet, *Sp. S. non reſiſtari, ſp̄inis voluptatū & curarum huius ſæculi fructificationem non impedire &c.* Aliud *Auguſtino*, aliud *Luthero* & priſcis *Lutheranis* viſum.

3. Habere hominem naturalem *δύναμιν* reſiſtendi verbo & operationi Sp. S. extra controverſiam eſt: Hanc verò *δύναμιν* tantum valere, ut applicatam converſionis gratiam & inchoatam Sp. S. operationem cum convertendi intentione conjunctam ſuperare & finaliter intervertere valeat, adeoque fruſtra miſereri Deus velit, quia non vult homo, quod velle per naturā poteſt. Pianè falſum & abſurdum eſt. Videantur quæ ſupra ſunt diſputata.

4. Non poſſe hominem ex naturæ viribus verbo divino & Sp. S. obedire, cōſtans orthoxorum eſt ſententia. Contrarium etſi neoterici *Lutherani* aperte non profitentur, tamen ab eo non longe abſunt, dum deſiderium ex verbo Dei ſalutariter proficiendi atque obediendi, & *δύναμιν* vocati Deo & Sp. operanti non reſiſtandi, ſp̄inisq; voluptatū & curarū ſeculariū verbum Dei non ſuffocandi, tribuunt irrogenitis, th. 43. & ideo multos non converti docent, quia per naturam non faciunt, quod æquè poſſunt facere, atque

atque alii, qui convertuntur, ut supra vidimus Exercit. VIII. Neque aliud sibi vult *Eckhardus à Pelagii errore* scilicet remotissimus.

5. Non video, qui adeò grandem Lutheranis iniuriam faciat *Costenus*, quando scribit, ex Lutheranorum sententia, non regnitum habere se instar ovis naturali instinctu ad ramusculum viridē occurrentis, vel instar canis ad monstrata ossa se moventis. Etenim verbum prædicatum *ὁ δὲ εὐαγγέλιον* & cum desiderio atque studio ad salutem proficiendi audire, sedulo meditari, Sp. S. obicem non ponere, ordini à Deo præstituto se submittere, spinas evellere &c. Quid est nisi ad ramusculum salutis viridem accurrere? De dicto Christi: *Quoties volui congregare filios tuos &c.* nō semel hæc tenor est actū.

Excipiunt (3.) Non licere concludere: *Homo ex naturalibus liberi arbitrii viribus potest resistere Sp. S. operationi, verbiq; fructificationem in corde suo spinis voluptatum huius mundi intervertere: potest, quoad externam pedagogiam, se submittere ordini à Deo præstituto: Ergo potest natura viribus Sp. S. operationi obstacula non ponere, facere ut efficax sit conversionis gratia: Ergo potest fructificationem verbi divini, abjectis voluptatum spinis & curarum secularium intermisso studio, promoveri: potest vagis, pravis & alienis occupationibus abstinere.* §. 5.

R. 1. Quid opus: est per consequentiam extorquere Lutheranis neo-
tericis hanc confessionem, cum diserta eorum ad sint verba: Et quidem A-
nimadversorum nostrorum expressa hæc est confessio, th. 43. *Non resistere a-*
ctuali voluntaria & malitiosa pertinaciā Sp. S. operationi est actus negativus,
qui locū habet in non renatis. Videatur & præcedens th. 40. Sic Exercit. VIII.
Hunnii & Mylii verba produximus, quæ docent, posse hominem per naturam
facere, quæ infallibiliter sequatur conversio, si faciat. Addo jam *Mamphrasium,*
moderatum illum theologum cui omnes orthodoxi sunt *carcinomata*: Is in
suā de fide methodo, pag. F. 2. 6. *Gravissima, inquit, controversia intercedit*
cum Calvinianis, quæ duobus capitibus comprehenditur potest. * pag. 635.
th. 41.

(1.) Num homo non renatus verbum Deo seriò & cum studio discen-
di remotis spinis & obstaculis audire posset?

2. Num Deus per auditum talem efficax esse, & per illum largiri fidem
velit, si nimirum audimus studio discendi remotis impedimentis?

Nos utrobique affirmativam defensamus; Etsi in faciem *Mamphrosio*
hæc contradicit *Nicolaus Hunnius*, in disp. de vocatione universali th. In
Negamus, inquit, requiri studium discendi, quod quisque adferat ad auscultati-
onem verbi, neque id ex se quispiam potest, quod à nostrorum nullo unquam as-
sertum. Ecce Filius ne patrem quidem suum agnoscit, cuius diserta produxi

ex Hoffmanno verba, Exercit. VIII. Contradicit quoq; Hunnio Eckhardus, quem sæpe allegavimus. Hæc scilicet est πολυθρύλητος illa harmonia Doctorum Lutheranorum?

1. Causam quærentibus; cur in eodem auditorum verbi cætu alii convertantur, alii non convertantur, & cur illi potius, quam hi convertantur? Respondent Lutherani pleriq; Quia Sp. S. operationi spontaneâ suâ militiâ obicem alii posuerunt & spinis voluptatum atq; curarum secularium fructificationē non impediverunt. Si posuisse illi & impedisse per naturam dicantur, hi vero nō posuisse & non impedisse per gratiam effi. ac ē, non per naturā corruptā expeditares est: eritq; diversi evētus causa, q̃ gratia divina his subvenerit nihil meliorib⁹, & illis non subvenerit nihilo pejorib⁹ per naturā: quæ orthodoxorum, Aug. Lutheri & priscorum Lutheranorū est sentētia, in quā nō acquiescunt neoterici pleriq; qui causā discriminis ab ipsâ arcessunt naturā (quamvis, per summā impudentiā & ἀμνηχανίαν Animadversores nostri & vindices hoc negent) docent enim disertis verbis posse irrogenitū Sp. S. operationi non resistere actuali & voluntariâ pertinaciâ: docent eos, qui non convertuntur, resistere: docent eos, qui convertuntur, non resistere, adeoque per naturā illos operationē Sp. S. impedire, hos non impedire, sed ordini divino se submittere: & omnes quidem cōverti, qui huic se ordini per vires arbitrii liberi submitunt, & operationē Sp. S. suis usi viribus non impediunt. Et porrò negabunt, se causam discretionis in natura irrogenitâ collocare? Illud verò operationi Sp. S. malitiosè & voluntariè per naturam non resistere, quid aliud est, quam naturæ viribus Sp. S. operationi obstacula non ponere, fructificationem verbi, per voluptatum & curarum secularium spinas, non intervertere, vagis & pravis cogitationibus animum non occupare, facere ut efficax sit conversionis gratia: quod omnes per naturam posse facere creduntur. Non habebit, opinor, quod admodum desideret heic Pelagius, vel minimum reliquæ eius Massilienses. Etiam gratia, quæ heic à non nullis prætenditur, potestati liberi arbitrii permittitur; quod, naucleri instar, gratiæ naviculam regit, & appellere eam ad portum salutis, & in Scyllā & Charibdim, uti libet, repellere potest; adeoq; Sp. potius regit, quam ab eo regitur. Ut ne dubitandi scrupulus nobis sit reliquus dicant eos, qui convertuntur, de suo & ex se non plus contulisse, ad conversionem, quam multos qui in visibilis Ecclesiæ cætu non cōvertuntur & discretionē fieri ex liberitā convertenti Spiritus evdokia omnia corruptæ naturæ obstacula per gratiam in hisce removēntis, illis verò non removēntis. Si annuunt, consentim⁹: si annuunt, vitio nobis deinceps non vertent, Si Pelagiani erroris ipsos æcu averimus.

Annucere

Annueret videtur liber *concord.* fol. 269. ubi ait: quamvis irreginitus homo externa movere membra Evangelium audire, id aliquo modo considerare & de eo loqui possit, ut in Phariseis & hypocritis videre est: tamen hanc ipsi doctrinam esse stultitiam, neque posse ei fidem habere, imo peiorem esse trunco: quando divinæ se voluntati hostiliter opponit, nisi Sp. S. in ipso sit efficax & fidem accendat.

Tertiam exceptionem, de qua haecenus, amplificans septem numeris, §. 6. quos ordine prosequemur.

Dicunt (1.) *Hanc consequentium* (de qua exceptione tertiâ) *apud nullum Lutheranum legi, inveniri autem apud Bellarminum.* * *ibid.*

R. 1. Expressam confessionem modò produxi, & ex hypothesebus recentium *Lutheranorum* evinci ostendi. Non possunt improbare cōsequentiā, aut adversus eam jure protestari, quam diu cum orthodoxis non confitentur causam, cur ex iisdem verbi auditoribus hi potius, quam illi convertantur, vel hi cōvertantur, illi non convertantur, esse liberrimum & *ἀνυπέρβουλον* Dei arbitrium, quod gratiam conversionis internam his largitur nihilo melioribus, & illis negat nihilo peioribus. Profunditatem huius iudicii non penetravit *Augustinus*, non *Lutherus*, non *prisci Lutherani*, quos supra produxi. Imo ex mente quoque *Animadversorum* nostrorum, supra *th. 27.* eos, qui meliores & tractabiliore videntur, quandoque præterit gratia conversionis, & ad eos se convertit, qui sunt deploratiores & peiores. Addo & hoc: Quamdiu non confitentur, à gratiâ, non à naturâ, esse, quod operationi Sp. S. non resistitur actuali, voluntariâ & malitiosâ pertinaciâ quæ obices Spiritui non ponuntur, quod curarum secularium spinis verbi fructificatio non impeditur &c. Siquidem ad hoc ipsum malum è viscerib⁹ naturæ excludendum comparata est conversionis gratia. Natura non magis excludere id potest, quam *pardus* *liventes suas mutare maculas.* *th. 49.*

2. *Bellarminus*, si ubique sibi constaret, de nativa hominis corruptione rectius, quam multi *Lutherani*, doceret: ut ex *Bellarmino* probat *Theologia*, pag. 533. 534. Videatur *Exerc. VIII.*

Dicunt (2.) se largiri, homines posse ex naturalibus viribus resistere operationi Spiritus S. negare vero, posse non-renatos propriis viribus ad Deum se convertere & ad gratiam preparare: non resistere actuali, voluntariâ & malitiosâ pertinaciâ Spiritus S. operationi, esse actum negativum, & locum habere in non-renatis: cooperari autem Sp. S. actum positivum, & in non-renatos minimè cadere. * *ibid.*

R. 1. De naturalibus viribus ad malum nulla est controversia: de viribus autem non resistendi operationi Spirit⁹ S. & citra contradictionem vel pugnam admittendi actionem gratiæ, *Pelagiani* potius, quam orthodoxi, concionantur *th. ead.*

cionantur. *Φρόνημα σαφὲς* inimicitia est adversus Deum & nunquam est sine resistentiâ & contradictione.

2. Ad gratiam quid ni se præparare per naturam dicatur, qui virib⁹ naturalibus Sp.S. operationi non resistit, qui verbum Dei *ὁδεῶσ* & cum studio ad salutem proficiendi audit, qui spinis curarum & voluptatū seculariū evulsis fructificationem verbi non impedit &c. Nam & qui non faciēda vitat se obsequiosum præstat. Neq; vel fingi hi actus negativi sine affirmativis possunt, Aiunt *non repugnare* esse in potestate hominis irrogeniti, non autē *assentiri* aut *velle*. At verò intelligi non potest, quī possit aliquis statuere se cum vocanti: Deo se non repugnaturum, qui actum volūtatis, quō nolit repugnare, haud eliciat, neque intelligi potest, quī actus negativus, *nolo repugnare*, non trahat secū affirmativū, *volo assentiri*: cum necessariā consequentiā alter alterū inferat: ut non possit non velle præcipienti *obedire*, qui vult *non repugnare* si rationis usum habeat neq; vel mortuus vel dormiens convertatur

§. 8.

* pap. 636.
th. ead.

Neq; magni momenti est cautio, quam subjungunt. Quamvis non temerè aut præfractè reluctari Sp.S. operationi in homine convertendo adesse debeat: tamen non est putandū, istam non-relucentiā aliquo modo esse causam cōversionis.

R. Ut ut non sit causa conversionis proxima, tamen ad conversionem est præparatio, quam infallibiliter sequitur conversio, ut *Mylius & Hunnius* docent: à quibus neoterici reliqui non dissentiant, qui omnes eos converti aiunt, qui Sp.S. conversionem intendenti malitiosè non resistunt, qui operationem eius curis & voluptatibus secularibus non intervertunt: quæ cum præviæ ad conversionem sint dispositiones, à causis cur excludi simpliciter debeant, non video: præsertim cum actus illi negativi non possint esse sine affirmativis, in iis, qui rationis habent usum: cumque discretionis causa ex iis derivetur.

§. 9.

* ibid.
th. 44.

Dicunt (3.) *Processuram esse hanc consequentiam, si hominis voluntas esset perfecta, sana, atq; incorrupta, ut fuit in statu naturæ inægra: talem verò post lapsum non esse; siquidem mens in Spiritualibus planè obscurata, corrupta voluntas depravata, adeo ut non simus idonei à nobis cogitare aliquid, tanquam ex nobis ipsis.**

R. 1. Rectè verèque hæc dicuntur, & ideo penitus evertunt, quæ de viribus non renatorum Sp.S. non obluendi, spinas voluptatum & curarū secularium evellendi, fructificationem verbi non impediendi, verbum Dei cum studio ad salutem proficiendi & *ὁδεῶσ* audiendi, nec non faciēdi, quæ infalli-

infallibiliter conversio sequitur, dicuntur. Neq; Pelagiani prorsus integrā & in corruptā naturam post lapsum agnoverunt, etiamsi miseriam ejus extenuarunt: & tamen ex prævisione eorum, quæ facturi per naturam essent homines, divina eligendi & convertēdi decreta deduxerunt. *Faciendi, quod in se est, Deus non denegat gratiam*, in scholâ Pelagii, ut Bellarminus quoq; fatetur. Canonem hunc plenius buccis laudant. *Hunnius & Mylius Mamphraeus*, quibus, recentiores Lutherani hactenus non contradixerunt: etsi ad inferos doctrinam hanc ablegat *Lutherus* in S. A. Videatur *Apolog. Hoffman*: pag. 49. 51. 55. 56. 65. Nempe in hunc scopum tendit *Pelagiana* prævilio eorum, quæ per arbitrii vires facturi essent homines ante collatam gratiam, & quæ infallibiliter secutura esset gratia:

2. Si homo non est idoneus ex se cogitare boni aliquid, sed omnis *ἡ ἀρχὴ* eius à Deo est, quod ex 2. Cor. 3. v. 5. allegant Animadversores, doceāt nos, quæso, quā verbum Dei *ὁ δὲ* & cum studio ad salutem proficiendi audire, voluntariē se ordini divino submittere, Sp. S. malitiosē non resistere, fructificationē verbi divini non impedire possit irreginitus homo: An hæc omnia fiunt sine cogitatione bonā & salutari, & sine voluntate petēdi, quærendi, pulsandi, conandi, obediēdi? Atqui, quod in petentibus, querentibus, pulsantibusq; miraris, cur non eidem gratia, qua desideratur, adscribis? *Vides bonos conatus, pia studia, & dubitas esse Dei dona? Latuerit opus gratia, donec fides, insita cogitationis clauderetur arcano, At ubi supplex oratio, ubi diligens inquisitio, ubi apparet crebra pulsatio, quare non ex qualitate operis subministrationem intelligis invitantis: verba sunt Prosperi contra Collatorem.*

Dicunt (4.) In civilibus externis atque moralibus actionibus valere collectionem: homo potest viribus naturalibus virtuti non studere, justitiam non sectari: Ergo potest etiam virtuti studere, justitiam sectari, sed in spiritualibus actionibus hanc argumentationem esse inefficacem.*

§. 10.

* ibid.

R. 1. Jam ante dixi non opus esse nobis consequentiā, ubi expressa est adversariorum confessio, quam produxi satis, disertē docent *Lutherani*, non tantum quid non possit irreginitus in efficiendo conversionis opere, sed & quid possit: nempe posse eum præstare, quæ infallibiliter consequatur conversio, si præstet, neq; sequi conversionem, si de suo non præstet. Videantur quælo *Hunnii & Mylii* verba apud *Hoffmannum*, quorum hic est sensus: *Posse hominem irreginitum Dei verbum cum discendi desiderio & voluptate audire, & spinas atq; impedimenta ex medio remove. Quos igitur Deus præviderit ordini se submissuros, ad fidem perventuros, & in eā perseveraturos, eos ad vitā aeternā ordinasse. Item: præcipuā causam, cur multi sint vocati & pauci electi,*

electi, non esse in voluntate Dei, sed tantum penes hominē: Item, Homines, si velint, posse credere, & antequam credant, tantum posse, ut, si prastiterint, infallibiliter fidem consequantur: posse omni lubentia verbum Dei acceptare, exemplo Berrhoensium. Eadem omnium quoque eorum est sententia, qui decretum firgunt conditionatum & pravisam laudant fidem, quamvis exprobrari sibi huc & Pelagianismum ægre ferant.

2. Etiam bonitatem actionum moralium *Lutherus* refert ad Sp. S. de S. A. pag. 265. Sic & *Plato* in *Menone* ait: virtutem θεία μοίρα παραγχεῖται. Et *Seneca* Epist. 41. negat bonum virum sine Deo esse. Videatur dissertatio *Maximi Tyrii*: An aliquis divinitus bonus fiat? videantur quæ ad pag. Colleg. 210. Exercit. XXXVII. ex *Augustino* allegavimus.

3. Ut in civilibus & moralibus, qui ad virtutem manucenti vult non obniti, ei vult obsequi: Sic & in Spiritualibus qui Sp. S. gratiæ opus inchoanti vult non reluctari, is obtemperare eique se submittere paratus est: adeoque, hoc respectu, à negatione ad affirmationem utrinque valet collectio in subjecto, quod rationis usum habet.

§ 11. Dicunt (5.) *Protoplastas* per suam erga Deum inobedientiam, factos esse in Paradiso spiritualiter cæcos & nos in ipsis: post lapsum non posse nos ex natura viribus cæcitatem istam deponere & ad Deum converti, absque Sp. S. gratia & verbo divino.*

ibid. th. 46. R. Rectè hæc dicuntur: Interim cæcitatem naturalem etiam *Pelagiani* & *Semipelagiani* agnoscunt & gratiæ necessitatem prædicant: attamen cum gratiæ naturam coniungunt, in cuius esse viribus docent operationi Sp. S. quæ in externâ vocatione se prodit, non resistere & fructificationem verbi non impedire, voluptates & curas seculares reprimere, spinas evellere, desiderare, quærere & facere, quæ infallibiliter sequatur fides & conversio, si fiant &c.

§ 12. Dicunt (6.) *Ipsismet Eckhardus* abstergere calumniam, & à *Pelagianismi* crimine *Lutheranos* vindicare. T. 2. disp. Græß. disp. 15. th. 101. Illudque *Pelagianum*, per naturam facienti quod in se est &c. minimè probare: neque in *Lutheranorum* scriptis vel μὴ vel γὰρ reperiri, quod *Pelagianismum* sapiat.*

ibid. pag. 637. th. 47. R. I. Si negare sufficit, nemo nocens erit. Dissertiora sunt *Hunnij* & *Mylii* verba, quàm ut scrupulum dubitationis relinquant ullum. Qui pugnantia dicunt & docent, à suspitione erroris se non vindicant, sed magis suspectos se reddunt. *Deus*, inquit *Eckhardus*, in omnibus qui studio cognoscendi atque discendi auscultant, nec ipsi operationi Spiritus S. repagula atque obstacula ponunt, (posse hoc omnes supponit) efficax esse vult ad salutem.

Quod.

Quod verò in multis semen illud Dei non adolescit in fructum, homines ipsi in culpâ sunt, qui fructificationem spinis voluptatum huius mundi & curarum huius seculi aliisve modis infelicitè impediunt &c. (quam non impedire possent) non accusanda Dei voluntas, vel divina vocationis inefficacitas.

In falsic. c. 15. quæst. 8. agnoscit *Eckhardus* operationem Sp. S. & verbi eandem in non regenitis, qui convertuntur tandem & qui non convertuntur: quæ & aliorum recentium theologorum *Lutheranorum* est sententia. Causam cur, positis iisdem causis ex parte Dei, illi potius, quam hi convertantur, non in voluntate Dei & vocationis in æqualitate quærendum ait, sed in solis hominibus: quorum alii impediunt operationem Sp. S. & verbi, alii non impediunt: *utrique de suo*: ita quidem, ut utrumque facere per naturam utrique possint. Huc enim redit eventus diversitas quam ad Deum referri nolunt. Si dicat *Eckhardus* converti aliquos, quia non per naturam, sed per gratiam singularem cum studio discendi & cognoscendi auscultaverunt, & operationi Sp. S. repagula atque obstacula contumaciter non posuerunt, quæro cur iis, qui non convertuntur, eadem quoque gratia non succurrat? fortè per naturam non fecerunt, quod alii fecerunt, qui conversi sunt? Aut per naturam idem fecerunt, quod, qui conversi sunt, fecerunt? Prius si dicat, à *Pelagianismo* se vindicare non poterit, & assensu pleno *Pelagianismum* axioma probabit: quod haud obscure innuit sequens ad instantiâ responsio: Si posterius, hypothesein deferet & sibi contradicet, causamque discretionis unicè referet ad voluntatem Dei & vocationis in æqualitatē, quæ naturales obices ab aliis removet, in aliis relinquit, in isto, quamvis occulto, iudicio, ut *Aug. Ambr. Lutherus* & prisci *Lutherani* confitètur: quod igitur non conversi faciunt, idem & conversi erant facturi, nisi gratia Sp. S. his subvenisset, quæ illis non subvenit. Illud manifestum est, inquit, *Aug. ad simplic. quæst. 2.* Frustra non velle, nisi Deus misereatur: illud autem nescio quomodo dicatur, frustra Deum misereri, nisi nos velimus. Si enim Deus misereatur, etiam volumus: ad eandem quippe misericordiam pertinet, ut velimus. Deus enim est, qui operatur in nobis velle & operari pro bonâ voluntate. Et mox: Quod si verum est, & non consequenter vocationi vocatus obtemperat, atque ut obtemperet, in eius est positum voluntate, rectè etiam dici potest: Igitur non misereantis Dei, sed volentis atque currentis est hominis: quia misericordia vocantis non sufficit, nisi vocati obedientia consequatur. Itē: Non potest effectus misericordiae Dei esse in hominis, potestate ut frustra ille misereatur, si homo nolit: quia, si vellet etiâ ipsorum misereri, posset ita vocare, quemadmodum illis aptum esset, ut & moverentur & intelligerent & sequerentur.

Hæc contra *Pelagianos* olim *Augustinus*: quæ probare non possunt recentes *Lutherani*, nisi suas deserant hypotheses. Qui, miror, quæ conscientia, quæ fronte negent, sibi probari *Pelagianum* axioma, facienti quæd &c. cū tamen ad unum omnes moderni doceant, omnes solosq; eos cōverti, qui faciunt, quæ non renati possunt facere, hoc est, qui verbum Dei cum studio proficiendi audiunt & meditantur, qui Sp. S. non obluantur, qui impedimenta remonent &c.

Si Syllogismo convinci mavultis, hunc habete.

Qui docent omnes converti, qui per arbitrii liberi & non renati vires verbum Dei cum studio proficiendi audiunt, meditantur, Sp. S. conversionem intendenti contumaciter non obluantur, & curarum secularium spinas remonent, ordinig; divino se submitunt: ij docent, facienti quod in se est, Deum non denegare conversionis gratiam. Atqui *Lutherani* recentes docent omnes converti, qui &c. Ergo. Propositionis ratio est: quia per arbitrii liberi & non renati vires verbum Dei cum studio proficiendi audire, meditari, Sp. S. non obniti, ordini divino se submittere &c. est facere, quod in se est. Assumptio hæc tē evidenter probata est. Et sic falsitatis convictum est illud vel $\mu\upsilon$ vel $\gamma\epsilon\upsilon$.

§ 13. Planè orthodoxa est illa *Eckhardi* ratiocinatio T. 2. disp. Gress. disp. 15. th. 72.

Qui est merè $\sigma\alpha\rho\kappa\iota\kappa\acute{o}\varsigma$, ἀθεῖς, ἀπολωλὼς à Deo averlus ἐκ θεοῦ τῆ διαβολῆς, à vita Dei abalienatus, in peccatis mortuus, in Satana laqueis captivus, & in peccatorum servitutem addictus, ille non potest dici naturali inclinatione in Deum ferri, aut in conversione suig; substitutione & vivificatione Deo cooperari, vel ad illam se disponere ac preparare. Atqui homo in se & ex naturali sua vetustate consideratus est merè $\sigma\alpha\rho\kappa\iota\kappa\acute{o}\varsigma$ &c. Ergo.

Equidem laudo conclusionem, sed qui cum ea *Eckhardi* aliorumq; *Lutheranorum* alia concilientur placita, non video. Illumne dicemus naturali inclinatione ad Deum non ferri, qui verbum Dei cum studio ad salutē proficiendi cupidē audit, meditatur? Illumne ad sui cōversionem nihil conferre, se non disponere & preparare, qui per arbitrii sui nondum renati usū ab alio se discernit, qui spiritui conversionem intendenti se submittit, qui operati ei non resistit, qui obices spinasq; curarum secularium removet, qui impedimenta ex medio tollit &c. In scholis & Ecclesiis recentium *Lutheranorum* omnia hæc possunt non renati. Cogita, quæso, Lector, an ad agrum irrigandum & fecundandum de suo nihil conferat, & ad fecundationem vel irrigationem activē non concurrat, qui è medio impedimenta removet, quæ aquam aliunde derivandam arcere ab agro possunt, quib⁹ non remotis irrigari ager non potest, & quibus remotis, non potest non irrigari.

2, Parum

2. Parum ad rem facit protestatio illa adversus auditum nostrum gratiæ meritorium & ex opere operato causativum, *Meritum Pelagiani* appellant, quod ex naturæ viribus proficiscitur & ad discrimen faciendum impellit, etsi forte *ισόπποπον* non est. Vocem igitur avversantur adversarii, rem ipsam amplectuntur. Aiunt se Deo auditum benignè prævenienti, corda aperiendi, illuminanti, emollienti, purificanti & renovanti, omnia in solidum tribuere 1. Cor. 3. v. 7. quod disertè in locis supra allegatis negant *Hunnus* & *Mylius*, qui discretionis causam non ad Dei, sed ad hominum referunt voluntatem: à quibus nostri Animadversores, quoad rem ipsam, haud dissentunt quando aiunt non resistere operationi Sp. S. in non renati esse potestate, & converti omnes, qui non resistunt, & fructificationem verbi non impediunt, videte quæso, quid de sententia *Lutheri* ad sui conversionem non conversi conferant, *Postill. Ecclesiast. part. 1. fol. 184. b.* *Stieber* / was guts thut die Vernunft zum Glauben vnd Gottes Wort? Istts nicht sie / die dem glauben vnd Wort Gottes auffs höchst wieder stehet: Daß niemand für ihr zum glauben kan kommen / noch Gottes Wort leiden will / sie werde dann geblendet vnd geschändet: Daß der Mensch muß ihr absterben / vnd gleich werden ein Narr / vnd ja so Unvernünftig vnd Unverständig als ein jung Kind / soll er anders glaubig werden / vnd Gottes Gnad empfangen. Anne verò in huiusmodi hominem cadent, quæ recentibus *Lutherani* non conversis sed convertendis tribuunt?

Dicunt (7.) *Maturè Wendelino* dispiciendum, quæ ratione *Lutheranos* §. 14. erroris *Pelagiani* convincere conatus suæ religionis, fratres ab hoc errore vindicet & liberet. Nihil enim speciosius pro *Pelagianismo* adferri posse sententiâ *Zwinglij* & eius apologetarum *Tigurinorum*, infidelibus *Ethnicis*, ob vitâ laudabiliter gestant, adscribentium eternam vitam.*

& Nil opus est maturè dispicere, cum se ipsam ex tempore refutat calumnia. Neminem, nisi regnitum, ad vitam æternam posse introire, extra omnem est controversiam; quod à *Zwinglio* & *Tigurinis* negatum non nisi calumniatores affirmant: renasci verò aliquem, sine gratiosâ & internâ Sp. S. operatione posse, à *Zwinglio* vel *Tigurinis* affirmari, nemo nisi extrêmè impudens affirmabit: ita & hoc à *Zwinglij* & *Tigurinorum* confessione alienissimum, iustificari & glorificari hominem propter opera, vel absq; fide Deo placere peccatorem. Quicquid igitur de gentilibus nonnullis præsumsit *Zwinglius*, id totum nititur hypothesei conversionis alicuius extraordinariæ, non à viribus arbitrii liberi, sed à gratiâ profectæ: Siquidem ex effectis de causa pronunciavit *Zwinglius*: neque *Zwinglius* solus, sed

* *ibid.*
th. 48.

& cum eo Patres nonnulli, & cum his *Megalandus Lutherus*. Valde sibi placet *Lutherani* in hac *Zwinglii* exagitanda sententia: unde tertium jam hoc nomine in arenam protrahunt Animadversores nostri *Zwinglium*, cui iustam paravi defensionem, Exexcit. XXXVIII. ad quam lectorem remitto.

§. 15.

*Aiunt vitum Vinshemium, Professore olim Vittenbergensem pro lectione sepius dixisse: optimi studiosi, cavete vobis à cælo Zwinglianorum: Ego non optarem versari in cælo Zwinglii: valde enim mihi metuerem à clava Herculis.**

* ibid.
th. cad.

R. Repetunt cantilenam ex Colleg. pag. 209. Forfan bonus ille senex nihil audivit de cælo *Brentiano* & *Ubiquetistico*, in quo etiã diaboli stabulantur: alias dubio procul ita auditores suos compellaturus fuisset: *Optimi studiosi, cavete vobis à cælo Brentiano, ubiquetistico: Ego non optarem versari in cælo Brentii, valde enim mihi metuerem ab infido Diabolorum consortio & homicidalibus machinationibus.*

* pag. 638.
th. 49.

Pergunt nostri: *Non moramur Parei σοφὸν φάρμακον*, qui in *Irenico* hanc sententiam, calumniam vocat malevolorum: quia *Zwinglius* scripserit sub certa conditione, si videlicet in fide hinc migraverint. *Querunt heic, ex quo medio in animo Herculis, Numæ, Camilli, fides in Christum mediatorem salvificæ potuerit concipi? Cum naturalis de Deo notitia, quam gentiles isti habuerunt, nimis fuerit imperfecta & languida, neque verbum Dei in iis fidem accenderit.**

R. 1. Rectè malevolorum calumniam appellat *Pareus*, cum *Zwinglio* affingatur, quod in mentem ei nunquam venit. Sine fide *ἀδύνατος* esse Deo placere, non ignoravit *Zwinglius* cum *Tigurinis*: neque ex naturali de Deo notitia conceptam esse fidem unquam affirmavit. Quamvis autem & verbi Evangelici præconium iis nunquam contigisse dubio procul concesserit *Zwinglius*, iustam tamen & sufficientem eos damnandi causam non habere sibi visus est, ut nec *Patres*, nec *Lutherus*: quia extraordinaria esse ipsorum conversio potuit, sine externo verbi præconio, per internam Sp. S. operationem, seu vocationem: qui etsi verbo ordinariè tanquam instrumento, utitur, tamen ad id non est alligatus: sed sine eo spirare quoque potest, ubi & quando vult. Hinc de *Cornelio* (de quo Act. 10.) ad versus *Erasmum Lutherus*: *Esto, nondum erat baptizatus, & verbum de Christo suscitatio nondum audiverat: num quid hinc sequitur, ipsum sine Spiritu S. fuisse? De S. A. pag. 266. Infantes electi ante Baptismum deeedentes convertuntur, nec per notitiam naturalem, nec per verbum, nec per sacramentum, sed immediatâ Spiritus S. operatione.*

2. Poterunt *Lutherani Herculi, Numa Camillo, Ciceroni*, qui in *Cælo Brentiano* sunt, succurrere per vocationem factam in *Paradiso & Arcâ Noë*. Inde forsan fidem conceperunt. Et in mentem heic non venit Animadv. gratia universalis sufficientis, per quam omnibus ad fidem & vitam patet aditus? Suspenso gradu heic incescit *Meisnerus*, quando quæstionem de salute in tantum gētilium tractavit. *Masculè*, inquit, *pugnamus contra Calvinianos pro universalitate vocationis & sufficientis gratia, docemes, Deum ad salutem omnes verè & realiter vocare, actu sufficientem gratiam ad consequendam salutem elargiri &c.* Vide Exerc. 38. §. 11. Hæc si gratia contigit *Herculi, Numa Camillo, Ciceroni Seneca*, per eam salvati potuisse aut salvatos esse, anne absurdum fuerit dicere?

Illis *Estii* verbis: *dum scriptura insipientientiam & ignorantiam agendorum humano generi tribuit, per hoc clare ostendit, legem naturæ peccato obscuratam & propè deletam esse: facillè subscribunt orthodoxi. Quod igitur errorem, qui istis refutetur verbis, communem cum Pontificiis aliis habeant, ut Anima versores scribunt: ** calumnia est.

* ibid.

Exceptione *Pæreit* tam egregiè declinatâ jam argumentantur Animadv. versores ex *Zuvinglii* verbis:

th. ead. §. 16.

*Quicumque Ethnicis vitam æternam tribuunt, isti Ethnicos ad Deum conversos fuisse asserunt: Atqui quidam Calviniani Ethnicis (aliquibus) &c. Ergo. Minorem aiunt certam esse: Majorem nisi dicto, Apocal. 21. v. 27. **

* ibid.

R. Totum do: Et hinc infero: per calumniam affingi *Zuvinglio*, quod gentiles nonnullos extra Christum, vel sine fide in Christum & verâ conversione, salvatos scribat.

th. 50.

Pergunt argumentando: *Quicumque asserunt Ethnicos conversos fuisse ad Deum, illi ut asserant necesse est, quod Ethnici conversi fuerint ad Deum, vel ex viribus naturalibus, vel Enthusiastico quodam raptu, vel Sp. S. gratiâ. Atqui non gratiâ Sp. S. Ethnicos ad Deum conversos fuisse, possunt affirmare Calviniani: quia Ethnici isti Sp. S. gratiâ fuerunt destituti, cum caruerint verbo divino: neque entusiastico raptu: Ergo natura viribus: quod Pelagianum. **

* ibid.

R. Ita habent tandem quod volunt: hoc est, suam nobis scabiem affricât: sed planè irritò conatu: per nos quidē, q̄ habent, retinebunt. Pro sillogismi assumptionē, quoad membrū primū nego. Probatio est misera principii petitio; ratio, quâ labantē fulciunt, inconsequens est: Negari sequelâ illâ à *Luthero*. ostendi paulò ante nullitatē evincit conversio infantū. Imò, secundū *Lutheranos*, ōnes in Ecclesiæ gremio nati convertuntur sine verbo: dicūtur enim in Baptismo omnes converti infantes, qui verbi capaces nondū sunt: adeo

th. ead.

adeoque adulti Christiani per verbum convertuntur nulli, nisi forsan apostata, qui fidem in Baptismo impressam, postquam adoleverunt, per apostasiam abiecerunt: quod & ipsum est figmentum contrarium scripturæ. Apostata illi non sunt in Ecclesiâ sed in Utopiâ. Vindicationis Eckhardianæ pars 2. q. 6. pro Eckhardo nihil adfert, quod hactenus excussum non sit, præter sphalmata quædam ad Prisciani scholam amandanda, & in eâ examinanda atque castiganda.

EXERCITATIO CXXX.

Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de potestate Christi judiciariâ.

§. 1.

Articulo de sanctificatione transeunt Animadversores ad articulum de glorificatione, cuius antecedens est *judicium ultimum*: Nil heic occurrit Animadversione dignum: probant omnia: sed hypothesis nostris minimè consonum iudicant, quod Judicem mundi futurum dico Christum Θεὸν ὁρῶντα.

Ergone, inquiunt, Wendeline, Christus, secundum humanam naturam, iudicabit homines in extremo iudicio? Ergone humana Christi natura realiter communicata sunt idiomata divina? *

* pag. 639.
th. 51. 52.

R. Christus secundum utramque naturam, iudicabit homines in ultimo iudicio, quamvis humanæ eius naturæ idiomata divinæ non sint communicata, ut suo loco vidimus.

§. 2.

Quæris, inquiunt, effugium in ἀλλοιῶσαι Zwinglianâ, dicens: Θεὸν ὁρῶντα iudicaturum esse mundum, secundum divinam naturam: adversus quod Excipiunt (1.) Christum, secundum humanam naturam esse iudicaturum idque indicari Iohan. 5. v. 27. Potestatem ei dedit indicandi, quia Filius hominis est. *

* ibid.
th. 53.

R. I. Firmo sto talo. non fugio, nec effugium quæro vel in ἀλλοιῶσαι orthodoxâ, vel in communicatione heterodoxâ Eutychianâ aut Monotheticâ. Θεὸν ὁρῶντα dico iudicaturum esse mundum, secundum utramq; naturam, siquidem mundū iudicare non est idioma, sed apotelesma, q̄ Servatori cōpetit secundū utramq; naturā: servatis tamen utriusq; naturæ proprietatibus, & divinâ quidem agente, quod est divinæ, humanâ, quod est humanæ utrius-

utriusque verò naturæ cum proprietates, tum actiones personæ sibi vindicante, ad *Eutychianismum*, *Menothelismum* & *Nestorianismum* evitandum. Igitur nihil hoc opus fuerat exceptionibus. Fingunt sibi adversarium, utrixandi causam habeant.

2. Judicabit Christus, secundum humanam naturam, sed non solam. Officium utriusque est naturæ, quamvis diverso modo, diversisque actionibus & virtutibus ad id utraque concurrat. In allegato Johannis loco τὸ ὅτι explicari per καὶ ὅτι, quia vel *quatenus*, facile patior: nam & hæc Beza arridet interpretatio: quamvis absurdi nihil habeat τὸ ὅτι αἰτιολογικόν, cui favet locus Philip. 2. v. 9.

Ratio, quam Animadversores in sententiam contrariam adferunt, nullius est momenti, quia iudicium, quatenus ab humana natura exercetur, vel etiam potestas judiciaria, quatenus humanæ naturæ est communicata, non est donum infinitum, quamvis prærogativa sit tanta, quantæ capax esse potest creatura. Nam ne in unione quidem personali humana natura definit esse creatura, quam divinorum idiomatum abolet communicatio: cum idiomata divina sint ipsissima essentia divina, quæ uniri quidem, at tamen communicari naturæ humanæ non potest, cum humana natura Deus esse propriè dictus haud possit. Interim illud διοριστικόν; ὅτι, ita non accipio, quasi index indigitetur Christus tantum secundum humanam naturam, vel potissimum quoad humanam naturam: sed hoc sensu; quod etiam, quæ homo, sit iudex: ut in notis Beza pluribus explicat. Quamvis nec illorum incommoda sit interpretatio, qui τὸ, ὅτι υἱὸς ἀνθρώπου, ita accipiunt, quia æternus & ὁμοούσιος DEI Filius Mediator est, assumptæ hominis naturæ. Siquidem officium Mediatorium à Patre Filio est impositum, secundum utramque naturam, tanquam Θεανθρώπου olim futuro, & per incarnationem deinde facto: quo etiam functus est ante incarnationem, tanquam incarnandus suo tempore. Hujus verò officii pars est iudicium.

Excipiunt (2) αἰτιολογίαν nulla niti scripturæ autoritate*.

R. Αἰτιολογίαν ex mente Zuinglii acceptam, non autem διαβολικῶς exagitatam, niti autoritate scripturæ, ostendi supra suo loco.

Excipiunt (3.) Hæc αἰτιολογίαι naturas in Christo per unionem personalem arctissime unitas separari, & in Nestoris castra plenius velis concedi*.

R. Falsum hoc esse docent Exercitationes de persona Christi & commu-

§. 3.
* pag. 64.
th. 54.

§. 4.
* ibid.
th. cād.

communicatione idiomatum. Contrariâ verò doctrinâ ἀλλοίωσις repudiante, & divinæ naturæ propria humanæ communicata affirmante, everti unionem personalem & in castra concedi Eutychis, naturis inter se confusis, ibidem ostendimus.

§. 5.

Jam ajunt; me dicere cum Polano, Christum esse judicaturum mundum, secundum utramque naturam, sed servatis proprietatibus. Nam omnia occulta hominum producere, esse Deitatis: ferre sententiam etiam humana na-

** ibid. th. 55. tura*.*

R. 1. Hanc si meam esse sententiam norunt Animadverfores, cur th. 53. dixerunt, me effugium quærere in ἀλλοίωσις Zwinglianâ, & dicere θεῶν ἰσχυρῶν judicaturū esse mundum, secundum divinam naturam, cujus hæ sunt actiones. Colligere hinc est, numeri tantum causa thesin illam esse additam, & in disputationibus contra Calvinianos quidvis licere arripere undecunque, quod ad exagitandam ipsorum doctrinam idoneum videtur. Docet hoc quotidiana Lutheranorum scriptorum praxis; quæ ab æquitate & charitate Christianâ est alienissima.

2. Omnino doceo Christum esse judicaturum mundum, secundum utramque naturam. Non opus heic erat divinatione, cum disertis verbis expressa extet sententia mea, theol. pag. 272. Ubi dico, CHRISTUM, secundum humanam naturam, administraturum esse judicium, ex revelatione divinæ naturæ, hominum sive bona sive mala opera in medium producendo, sententiam damnatoriam vel absolutoriam sonorâ voce (pro auctoritate) pronunciando, & executionem angelis sive bonis sive malis mandando, &c. Eadem Poloni est sententia, quam ex meâ declaro. Quod ait, occulta hominum producere Deitatis esse, id accipiendum de productione, quæ fit absque alterius omniscientis revelatione; Nam ex revelatione divinitatis etiam humana natura producit occulta cordium. Executionem etsi non exprimit Polanus, tamen non negat, nec alibi negligit.

§. 6.

Audiamus jam exceptiones, quas longâ adducunt serie.

** ibid.
th. ead.*

Excipiunt (1.) hoc modo realem divinorum idiomatum communicationem tolli*.

R. Falsum hoc esse suo loco ostendi. Ex loco ad Coloss. 2. v. 9. unionem personalem & veram idiomatum communicationem probari damus, etsi ab Eutychianâ abhorremus. Locum hunc supra suo loco ad colleg. pag. 257. vindicavi.

Excipi-

Excipiunt (2.) *idiomata unicuique naturæ esse & manere propria & scire & communicari autem alteri etiam naturæ & scire & communicari, per & propter unionem personalem**.

§. 7.

* ibid.
th. ead.

R. Cothurnum hunc supra resolvimus. Communicatio idiomatum facta est in hypostasi non in naturis, estque ex vi unionis personalis mutua: quæ *Lutheranus* non est mutua respectu naturarum: aliàs enim dicendum docendumque esset, Divinam Naturam Humanæ hypostaticè unitam per communicationem esse quantam, finitam, dependentem, in tempore genitam, multis modis compositam, passam & mortuam &c. quæ humanitatis sunt idiomata, omnia & singula personæ communicata: unde de eadem quoque rectè & theologi. è enuntiantur contra *Nestorium*.

Excipiunt (3.) *Christo, secundum humanam Naturam, esse datam infinitam gloriam & maiestatem divinam, Johan. 3. v. 34. & 17. v. 5. accepisse nomen super omne nomen, Philipp. 2. v. 9. sedere ad dextram DEI, habere communicatam omniscientiam ad Coloss. 1. vers. 19. Posse igitur CHRISTUM, secundum naturam humanam, scire occulta hominum, eaque producere**.

§. 8.

* ibid.
th. ead.

R. Locis hisce communicationem *Lutheranam* minimè adstrui, ad disputationem sextam prolixè ostendi. Actum hæc non est agendum. Interim non nego CHRISTUM, secundum naturam humanam, scire occulta cordium posse, eaque producere, nempe ex revelatione naturæ divinæ, non ex communicatione omniscientiæ divinæ: quæ *Eutychiana* est.

Excipiunt (4.) *quando Christo Homini in scripturâ tribuitur iudicium, tum includere istud & sententia iudiciaria prolationem & cogitationum humanarum productionem**.

§. 9.

* pag. 641.
th. 56.

R. Non contradico. Etsi iudicii apotelesma toti competit personæ, secundum utramque naturam: ita tamen ut suum utraque natura agat, uti & agendi distincta sunt principia, nempe naturæ & proprietates.

Excipiunt (5.) *Filium hominis in supremo iudicio reddere unicuique juxta facta ipsius: novisse igitur cogitationes & occulta hominum, eaque producere**.

§. 10.

* ibid.
th. ead.

R. Quo sensu totum dem, jam ante dixi. Interim Filius hominis & natura humana idem non sunt: differunt ut persona & natura.

§. II.

Excipiunt (6) *Symbolum Apostolicum* tribuere omnem potestatem iudiciariam filio Dei incarnato, passio, mortuo, suscitato, exaltato, hoc est, Christo non tam secundum divinam, quam secundum humanam naturam considerata*.

* ibid.
th. ead.

R. Filius Dei incarnatus, passus, mortuus &c. *Persona* est, non *Natura Humana*, & quidem *persona τὸ λόγος* æterna, quæ in assumpta carne est passa, mortua &c. Ut igitur totum officium mediatorium est Christi *θεὸν ἰσχύων*, secundum utramque naturam, sic & iudicii administratio: neutiquam verò solius humanæ naturæ.

§. 12.
* ibid.
th. ead.

Excipiunt (7.) *Rem omnem à Chemnitio explicari, eique concinere Augustinum**.

R. Allegatis Chemnitii verbis, si rectè intelligantur, facilè subscribo: modò distinctarum Naturarum distinctæ proprietates & actiones non confundantur. Et hoc addo: Christum, quā Deus est, potestatem faciendi iudicii ab æterno habuisse, quā *θεὸν ἰσχύων* ab æterno non habuisse, quia ab æterno *θεὸν ἰσχύων* non fuit. Pertinet huc Patrum canon, quem supra allegavimus: *quod ab æterno habuit DEI Filius, ut DEUS; id in tempore accepit, ut homo*, hoc est, ut DEUS homo factus, seu ut *θεὸν ἰσχύων*.

§. 13.

Excipiunt (8.) *Rectè Qualiterum scribere iudicandi verbo plenam omnium potestatem comprehendit, & hinc irrefragabile divinitatis Christi argumentum peti: & hanc potestatem etiam Christo secundum humanam naturam tribui**.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Totum iudicii apotelesma personam arguit, quæ necessariò Deus est. Interim iudicii illius distinctæ sunt partes, quæ singulæ non arguunt divinam Naturam, sed aliquæ humanam tantum divinæ unitam & proprietatibus atque actionibus ab eadem distinctam. Ut igitur ad personam divinam assumpta est Natura humana, quamvis in personam vel naturam divinam non sit mutata; ita ad iudicii quoque assumpta est societas, quamvis non planè idem agat, quod divina. Ad apotelesma enim ut concurrunt naturæ distinctæ, ita & actiones distinctæ. Sic ad apotelesma officii mediatorii pertinent quoque passionēs, quæ tamen naturæ divinæ non competunt etiam si toti personæ rectè tribuuntur.

2. Christum etiam, secundum humanam naturam, iudicaturum *αὐτὸν θεὸν ἰσχύων*, quia secundum humanam Naturam quoque dominium in creaturas exercet, facilè damus: modò, dependentia à natura divina non excludatur.

cludatur, & naturarum proprietates atque actiones non confundantur. Non enim natura humana desinit esse humana, quamvis in unione & gloria sit constituta.

3. Si ex plenâ omnium potestate irrefragabile divinitatis Christi argumentum petitur, quod verissimum non esse judicamus, utique plena illa omnium potestas tanquam idioma naturæ divinæ, humanæ Christi naturæ non est communicata: aut si est communicata & tamen natura humana, mansit natura humana, & in divinam naturam vel personam non est transmutata, sequitur irrefragabiliter ex plena illa omnium potestate divinitatem Christi contra hereticos non posse adstrui: quando non tantum in Divinitatem, sed & in Humanitatem plena illa omnium potestas posse cadere supponitur. Sic igitur irrefragabile hoc divinitatis argumentum cadet: uti & reliqua omnia enervantur & cadunt per communicationem idiomatum Lutheranam. Exceptiunculas & distinctiunculas Lutheranorum non morantur heretici; quippe quæ principium apud ipsos petunt: unde τὸ ὑποστατικὸς & ὁμοουσιὸς, τὸ ἁρμόδιον & τὸ κτὰ ὁμοῖον, &c. ipsos minimè affligit: securè præfidi hæc rident.

De modo, quo sancti mundum sint judicaturi, internos, ut video, consensus est*. Quod ex Chrysostomo & Augustino additur de iudicio exemplari, magis videtur argutum, quàm solidum. In nostra interpretatione & alii Lutherani acquiescunt. Videatur paraphrasis Osiandri, 1. Cor. 6. vers. 2.

* pag. 64.
th. 57.

Tandem vapulant Martyr & Schonfeldius, quod negarint gradus præmiorum & gloriæ in vitâ aternâ futuros. Inde dissensus Calvinianorum traducitur*.

6.14
* ibid.
th. 58.

R. Sententiam hanc Martyr pertinaciter non defendit: sed in medio potiùs relinquit & ἐπεὶ χεῖ. Probabilis, inquit, est utraque sententiâ, nec ad salutem necessarium esse ducō scire utrum istorum verum sit, l. c. class. 3. c. 17. Quod negat Schonfeldius, suo loco relinquo, quæ receptissima Ecclesiarum & Doctorum nostrorum sit sententia, forsan Animadversores non ignorant. Consensum eum, qui omnem omnium & singulorum doctorum, in omnibus & singulis quæstionibus, dissensum excludat, nunquam nobis tribuimus, neque tribuere sibi ulla unquam potuit Ecclesia, à nato Christo, post Apostolicam. Siqui tem ἐπεὶ εἶπε tantum prophetamus & ignorantiam in multis etiam doctissimi confitentur. Minimè vero omnium de absolutâ illâ & catholica panharmonia gloriari possunt Lu-

therani. Unus Lutherus quoties, quæso, ab ipsis dissentit! A posteris quoque quam misere deleitur in doctrinâ de prædestinatione, providentiâ & libero arbitrio? Testes Exercitationes sunt hæ nostræ.

EXERCITATIO CXXXI.

Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de membris Ecclesie, de unione membrorum Ecclesie: defenditur definitio particularis Ecclesie.

§. 1.

TRansit Theologia ad gubernationem creaturarum rationalium in ulterius regendo, indeque ad regimen Ecclesiasticum descendit, & de Ecclesia præcipit, cap. 28. Et quidem th. 5. *Materiam* Ecclesie ait esse homines per verbi præconium ad æternæ salutis participationem vocatos. Addit explicatio, à nonnullis ita latè accipi Ecclesiam, ut Angelos beatos quoque complectatur: nobis verò sermonem esse de Ecclesia hominum, quibus destinata sunt hætenus explicata Christi beneficia: pag 561.

Animadversores tribus argumentis probant, *Angelos non esse membra Ecclesie*, non quidem contra me: quidem hominum, non de angelorum agō Ecclesia: unde silentio præterire hæc poterant: Sed contra *Junium & Bucanum*, quos perstringunt: quamvis etiam nolenti mihi sententiam hanc conentur obtrudere: de quo postmodum.

Graviter, inquiunt, errant *Junius & Bucanus*, qui *Angelicum & humanum genus ad Ecclesia consortium pertinere scripserunt*: th. 61.

R. *Bucanum* audiamus, qui l. 41. q. 16. quærenti, annon *Angeli beati* sint etiam vera Ecclesie pars materialis? Respondet: Sunt sanè, sicut beatorum anima, eaq. pulcherrima: Sed quoniam de Ecclesia loquimur, quatenus eam Deus suo sanguine acquisivit, & eandem verbo suo colligit, Deus verò Angelos beatos, qui nunquam exciderunt non redemit sicut nec eos assumpsit nec ministerio verbi ad Ecclesia suæ communionem vocat &c. ideo Ecclesiam ex hominibus tantum colligi asserimus. Vides, non præiisè & simpliciter Angelos ad Ecclesiam referri, tanquam partem, sed cum certâ limitatione,

N. que

Neque ita absolute & citra ullam distinctionem Junius Angelos ad Ecclesiam refert: distinguit enim Ecclesiam in absolute dictam, quam definit cœtum eorum quos Deus evocat à natura & modulo naturali ipsorum per gratiam in dignitatem filiorum DEI, ad gloriam ejus: Et hujus membra esse Angelos docet, cap. 3. modum vocationis explicat, cap. 4. Et in κατὰ τὴν dictam, quam postmodum restringit ad solos homines, cap. 5. Cum Angeli, inquit, non amplius vocentur, sed immutabiles in sua vocatione perstent, ad quā electi sunt: homines verò in sese mutabiles vocentur à Deo ex electione per vocationem gratiæ, rectè ex eo factum est, ut Ecclesia singulariter de humano genere diceretur. Item: Hæc Ecclesia catholica, sive universalis, dicta secundum quid, id est, ea Ecclesiæ pars, quæ ex hominibus constituta est. Item: Partes essentielles Ecclesiæ sunt materia & forma. Materiam appellamus humanum genus; formam, &c. Hic scilicet gravis est Junii & Bucani error! Forasan etiam ubi-quitate & orali manducatione gravior. Tribus eum argumentis evertant, ne quid inde Ecclesia detrimenti capiat. Videamus argumenta:

(1) Deus filium suum unigenitum non misit in salutem Angelorum vel bonorum vel malorum: sed ad æternam hominibus salutem acquirendam per mortem & passionem, Joh. 3. v. 16. Ergo Angeli nullo modo sunt pars Ecclesiæ, quomodocunque sic dicta*.

§. 2.

*ibid. th. 59.

R. Securi consequentiam videbunt Junius & Bucanus: qui in latiori significato Ecclesiam accipiunt, quando Angelos quoque inter cives ejus numerant: ut constat ex allegatis ipsorum verbis.

(2) Christus in statu humiliationis suæ his in terris obambulans predicavit hominibus, non Angelis, ut agant pœnitentiam & credant & Apostolos ad colligendam Ecclesiam emissos jussit docere gentes & baptizare &c. Ergo Angelus &c.*

§. 3.

* ibid.
th. ead.

R. Et hanc videbunt consequentiam.

§. 4.

(3.) Vita æterna per Christi passionem & mortem hominibus parata non spectat Angelos: Boni in bono confirmati fuissent & cœlesti gloriâ affecti, etiamsi Filius Dei per incarnationem in mundum non venisset &c. Ergo*.

* ibid.
th. ead.

R. Et hanc nullius momenti consequentiam judicabunt. Concedunt enim Ecclesiam per sanguinem Christi redemptorum esse solum hominum, neque cupiunt hoc sibi à senensibus disputatoribus probari.

Ad locum Ephel. I. v. 10. ubi testatur Paulus, DEUM per Christum ἐν παντί φανερῶσαι πάντα omnia, quæ in cœlis & quæ in terra sunt; excipiunt,
Bezant

Bezam & Piscatorem per τὰ ἐν ἑρμῆς non rectè intelligere animas beatorum in cœlis: ipsi verò contendunt verba illa de Angelis accipienda esse, iisque aliud nihil innui, quàm unionem nostricū Angelis pristina societatis instauratio-

* ibid.
th. 60.

R. Facile dabunt *Bucanus & Junius* per τὰ ἐν ἑρμῆς intelligi beatos Angelos, factamque per Christum ἀνακεφαλαιώσιν hominum & Angelorum: Illam societatem per lapsum sublatam & mutuā hostilitate ever-
sam instauravit Deus per Christum, adeoque ad pristinam concordiam at-
que societatem reduxit Angelos & homines: quam Ecclesiam catholicam
absolutè dictam *Junius* appellat absque errore, cujus caput agnoscit Chri-
stum, quamvis eodem modo ad hanc *πανήγυριν* non sint vocati Angeli &
homines: Ut enim diversa eorum est ratio, sic & diversa vocatio, modus ad
corpus unum reducendi diversus. Ego gravem errorem * heic nullum
video. Conferatur locus, Hebr. 12. v. 22. 23. ubi hominum & Angelorum
in Ecclesiam unam coitio describitur.

* ibid.
th. 61.

Jam vel invito mihi per evidentio-
rem, ut gloriantur demonstra-
tionem sententiam *Junii & Bucani* obtrudunt: demonstratio hujusmodi
est:

§. 6.

*Quicumque sunt electi, illi sunt electi in Christo ante jacta mundi funda-
menta per fidem, debentq; in regno gratiae diligenter audire verbum Dei, ex cu-
jus auditu fides nascitur & uti sacramentis. Atqui Angeli sunt electi, juxta
hypothesin Wendelini: Ergo Angeli in Christo sunt electi per fidem, debentque
in regno gratiae diligenter audire verbum, & uti sacramentis, quibus fides accen-
ditur & confirmatur: & per consequens, ad Ecclesiae cœtum pertinent*.*

* pag. 644.
th. 62.

R. 1. Conclusio principalis manifestè falsa est, quæ ex hypothesi
Wendelini elicitur, etiam ex hypothesi scriptura elicitur; suam enim ex scri-
ptura hypothesin *Wendelinus* assumsit: Expresse enim Angeli quidam di-
cuntur electi 1. Tim. 5. v. 21. Intelligunt hic, me non monente, Animadver-
sores nostri, propositionem universaliter veram non esse, vel non nisi de ho-
minibus electis admitti posse, videatur *Exercitatio VI.* quæ hoc ipsum thema
tractat.

2. In propositione affirmant Animadversores, in Ecclesia ex auditu
verbi fidem nasci. Ordinariè hoc fieri in Ecclesia Dei, non credunt Lu-
therani, quicumque omnibus & singulis infantibus baptizatis in ipso Bap-
tismi actu & per Baptismum infundi fidem docent, quæ communis omniū
Lutheranorum est sententia: Imò ne ex Baptismi quidem usu fidem nasci,
sed

sed cum antecedere contrarii sibi *Lutherani* docent in ipsa praxi Baptismi; quando non baptizant infantes, nisi fidem ante professos per *ἀναδόχους*; quæ nisi ludicra, mendax & fallax est ceremonia, in infantibus Christianorum ante Baptismum fidem testatur esse: ut *Lutherus* quoque contendit,

Unionem membrorum Ecclesiæ cum Christo capite explicat theologia, pag. 561. th. II. & subjectâ explicatione; quam insufficientiæ arguunt Animadversores. Quid desiderent, audiamus.

§. 7.

Excipiunt (1.) Cum dico, membra corporis Christi non appellari ex carne ejus & ossibus ejus, ad Ephes. 5. v. 30: quia communem cum ipso naturam humanam, seu carnem & ossa habemus, addendum fuisse *τὸ σὸς διότι σμὸν*, excepto peccato*.

* ibid.
th. 63.

R. 1. Inanis est cavillatio. Assumptam à Dei Filio Naturam humanam sine omni peccato, non uno loco jam ante theologia docuit: unde repetitione hæc opus non fuit. Interim tu, Lector, noveris, causam, cur membra corporis Christi appellemur, non esse unicam hanc, quod naturam cum ipso humanam communem habeamus, sed adferri aliam quoque & principaliorē loco Theolog. allegato.

2. *τὸ σὸς διότι σμὸν* illum nec scriptura ubique addit. Unicus nobis locus sufficiat ad Hebr. 2. v. 14. Quoniam pueri sunt participes carnis & sanguinis, ipse quoque consimiliter particeps factus est eorundem: & v. 16. Non utique Angelos assumpsit, sed semen Abrahæ assumpsit: unde debuit per omnia fratribus similis fieri, ut misericors esset & fidelis Pontifex.

Excipiunt (2.) me addere debuisse unico verbo, secundum quam naturam Christus esset Ecclesiæ caput, ex quo justificationem, sanctificationem & glorificationem haurimus*.

§. 8.
* ibid.
th. cād.

R. Nec heic ullâ opus erat repetitione: siquidem abundè hoc explicatum & inculcatum in doctrina de persona & officio Christi: neq; scriptura hanc declarationem ubiq; exprimit: videantur loca ad Eph. 1, 22. & 5, 23.

Excipiunt (3.) Me impingere in principiâ physica, quando dico caput esse principium motus, ex capite reliqua membra vitam & motum haurire. Num tu, W. exclamant, mortuum capite non carentem vivum dices? Num tibi decollatus tantum erit mortuus? Aliter te docere potuisset Aristoteles, qui, ut animæ vitam, ita & motum adscribit*.

§. 9.

R. Planè trivialis & puerilis hæc est cavillatio, certè indigna collegio & auditorio theologico, eoque Academico & quidem Gerbardiano.

* ibid.
th. cād.

Quasi verò caput vitæ & animæ expers ego principium motus appellem & non caput intelligam, quod in vivo corpore & homine suo fungitur officio, in reliquo corpore regendo spirituque animali, motus vitæ que præcipuo organo, in reliqua membra diffundendo. Hic simul atque influxus impeditur, reliqua omnia collabuntur membra. Expressam quoque animæ mentionem facit theologia explicatione prima. Ita ex nostris Junius quoque de Eccles. c. 3. *Et hac conditio capitis supra corpus ipsius, quod in se perfectum est: quod in convenientiâ cum suo corpore est benè ordinatum: quod virtute denique & efficaciâ singulis corporis sui membris bene singula ordinat, & influentiam vitæ, sensus & motus suppeditat per singulas compages ejus.* Eadem censurâ Philosophætri hi vexare Junium potuissent, & quem non accuratiorem scripturæ interpretem, qui, collatione inter Christum & caput propriè dictum institutâ, explicat bona à Christo tanquam capite in omnia Ecclesiæ ejus membra copiosè influentia. Sma illi apud Peripateticos istos profiteri debuissent nomina, ut quid de capite rectè & satis philosophicè possent sentire & scribere didicissent. Sed audi Lector. Erravit Wendelinus & in principia physica impegit, quando scripsit, *caput esse principium motus, & inde reliqua membra vitam & motum haurire.* Quid de Gerhar-do tibi videtur, qui colleg. hujus disp. XI. th. 170. planè idem scripsit: verba ipsius sunt: *Ut hominis caput non est separatum per locorum intervalla à corpore & membris ejus, sed cum iis conjunctum constituit totum integrale, ut sensum & motum, spiritum & vitam illis subministrare possit: ita etiam Christus &c.* Quantum mutatus ab illo Gerhardus ex intervallo tam brevi! Eat Gerhardus ad Aristotelem & ex eo discat, quid de principio vitæ & motus statuere debuerit. Forsan credidit Gerhardus mortuum capite non carentem & se vivum, & solos decollatos esse mortuos. Turpe est doctori, cum culpa redarguit ipsum. Sed & Mentzero quid fiet? cujus contra Resp. Martinii pag. 165. hæc sunt verba: *Habet in se caput ea, qua sunt ad motum & sensum corporis & membrorum necessaria, eaque derivat per sua organa in membra sibi subiecta, adeoque tanquam dux aliquis regit & gubernat membra, eisque prospicit.* De capitis excellentia vide Lactantium & Platonem, quos laudat Cal. Rhedig A.L. lib. 20. cap. 12. Sed manum de nugis istis.

§. 10.

Vera & sincera Ecclesiæ invisibilis membra dico non esse alia, nisi electos vocatos, justificatos & sanctificatos, seu verè fideles. Ubi subodorantur farinæ Calvinianæ aliquid nimis emunctæ naris homines:

Quæ-

Quærunt (1) *Quam ob causam vocatis proponam electus? cum de istis loquar electis, qui jam actu sunt quique vivunt in Ecclesia cœtu, quos prius vocari debere ajunt constare. Ut enim quis sit electus, requiritur, inquiunt, ut habeat fidem & sic vocatus ad amplectendum verbum divinum*.*

*pag. 645.
th. 646

R. 1. Dicant mihi Animadversores, cur Apostolus ad Rom. 8. v. 30 vocatis præponat prædestinatos, seu electos. Hoc cene verò mirum videtur in cathedrâ *Salana*! Nonne in salutis nostræ catena primus summusque est annulus *electio*, quæ facta ante jacta mundi fundamenta, Ephes. 1. v. 4. Unde patet, quàm ineptum sit illud & absurdum, quod dicunt, eos, qui actu sunt Ecclesia, debere prius vocari, quàm eligi. Electi sunt, qui nondum fuerunt, ab æterno non vocantur actu, nisi qui sunt in tempore.

2. Et illud planè falsum, ut aliquis sit electus, requirunt habeat fidem. Quamvis enim omnes electi tandem vocantur & donentur fide, tamen cum electione in ipso subjecto non semper conjuncta est fides & vocatio. Qui enim ab æterno electi sunt nondum existentes, postquam existere cœperunt, semper electi sunt, quamvis fide non semper sint præditi, neque semper per verbum vocentur. Diversa sunt vocationis, ita & conversionis, momenta: alii in prima infantia, alii in adolescentia, alii in juventute, alii in ætate virili, alii in senectute cruda, alii denique in ultima & decrepita senectâ in vineam Domini, vocantur & convertuntur: qui tamen singuli nunquam non electi sunt aut fuerunt: etsi effecta & consequentia electionis succedunt planè diversis momentis. En tibi *farinam Lutheranam* & quidem satis crassam, quæ fidem non ex Electione, sed Electionem ex fide derivat, electosque fingit homines non ad fidem, ut crederent, sed per fidem, quia crediderunt, antequam electi essent. *Alias etiam oves habeo, quæ non sunt ex hac caulâ: illas quoque oportet me adducere, nam vocem meam audient;* inquit Christus, Johan. 10. v. 16. oves illæ nondum vocatæ, attamen oves, hoc est, electi ex gentilibus demum vocandis. Sed hac de re supra suo loco.

At inquiunt in verso ordine Christus procedit Matth. 20. v. 16. *multi sunt vocati, pauci electi*.*

§. 11.
*ibid.
th. cæd.

R. Non agit CHRISTUS de ordine vocationis & electionis, sed cum vocatione non semper in quovis subjecto conjunctam esse electionem passivam docet: siquidem ex iis, qui vocantur in tempore, pauci ab æterno sunt electi.

Quærunt (2) *quosnam appellem electos? num illos, qui ab æterno per fidem*

§. 12.

b. b. 2

dem

dem in Christum Salvatorem totius mundi : sunt electi & in tempore fidem ex verbi auditu concipiunt ? An illos, qui sunt predestinati ad vitam eternam in Christo per fidem obtinendam ex solo Dei beneplacito, ad divinam in iis declarandam misericordiam, Prioris generis electos admittunt : posterioris ignotos sacris literis affirmant*.

*ibid. th. 65.

R. 1. Electos intelligo, quos Christi Ecclesia contra Pelagianos disputans intelligit, qui nempe ad vitam æternam, ejusq; merita, ex mera Dei misericordia & beneplacito ab æterno sunt ordinati : in quibus Deus nihil spiritualis boni prævidit, nisi quod ex gratia ipsis dare decrevit : qui seipso non discreverunt à reprobis per bonum liberi arbitrii usum : qui ideo credunt, quia electi sunt, non verò electi sunt, quia credituri erant : in quibus non prævidit DEUS, quid præ aliis per naturam essent facturi, sed quid ex gratia ipsis præ aliis esset daturus : qui omnia divinæ debent misericordiæ, nil suæ voluntati vel cursui &c. hos solos norunt, sacræ literæ solos novit Augustinus, solos novit Lutherus. Reliquorum πολίτευμα est in Utopiâ, extra Ecclesiam, imò extra mundum, ubi inventi sunt à Pelagio & monstrati cum Pontificiis, tum recentibus Lutheranis.

2. Secundum doctrinam Lutheranam, electi in Ecclesia nati nulli primum concipiunt fidem ex verbi auditu, sed ordinariè omnes in prima infantia per Baptismum, quamvis nec audiant, nec videant, nec sentiant, nec intelligant, quid agatur. Si qui deinde de novo concipiunt, Apostatæ sint oportet, qui fidem in Baptismo acceptam postmodum abjecerint. Imò ne per Baptismum quidem, secundum aliam eorundem Lutheranorum hypothesein accipiunt, quam ante Baptismum habuerunt, ut jam ante ostendi.

Carpunt quoque Aristarchi definitionem Ecclesiæ particularis, quam dico esse cætum aliquorum electorum eodem tempore in loco certo ad salutem participandam vocatorum, justificatorum, sanctificatorum. Contra hanc definitionem.

§. 13.

Excipiunt (1.) nimis angustam eam esse : in particulari enim Ecclesia vivere non tantum Electos, sed etiam ad tempus credentes & sanctos*.

*pag. 646.
th. 66.

R. Ad tempus tantum verè fideles & sancti sunt nulli, quamvis electi ad tempus multi nec fideles, nec sancti sint : qui quantisper tales sunt, vera Ecclesiæ membra, actu non sunt ; etsi membra hujusmodi non sunt, nisi electi : quæ & veteris Ecclesiæ sententia fuit Hieronym. in cap. 26. Jobi, August. de catech. rud. cap. 20. & contra Donatist. lib. 5. cap. 27. Beda in 6. cant. Bernh. serm. 78. in cant.

Excipi-

Excipiunt (2) *Electos*, qui eodem tempore degunt in loco certo, non pertinere ad particularem Ecclesiam: sed ad universalem referri: rationem adferunt: quia Ecclesiam absolute universalem *W.* dicit esse cœtum constantem ex omnium temporum & locorum hominibus ab æterno electis & in tempore vocatis & vocandis. Hinc inferunt, electos in loco certo eodem tempore viventes cœmi isti universali includi, adeoque particularem Ecclesiam non constituere*.

§. 14.

* ibid.
th. ead. ?

R. Quanta Animadversionis hujus subtilitas! quantum acumen! Tam sunt hæc minutula, ut consequentiæ rationem ego non videam: ita arguunt: *Electi certo tempore in loco aliquo certo congregati, pertinent ad Ecclesiam absolute universalem: Ergo non constituunt Ecclesiam particularem.* Nonne verò absolute universalis Ecclesia ex omnibus & singulis particularibus constituitur? Et unde particulares Ecclesiæ nisi ex plurium individuum uno in loco congregatione? Aut fortè absurdum est, totius alicujus heterogenei partem similem esse simul partem alterius partis heterogeneæ. Non nescire possint accurati hi Philosophi capitis humani partes oculos, aures, membranas, cerebrum, ossa, &c. rectè quoq; appellari partes totius humani corporis, ad quod ut caput, ita & singulæ capitis partes pertinent ad integritatem ejus omnibus, numeris absolvendam. In scholâ aliqua inferiore sitam in subidè disputaretur, nonne admirabundi disputatores hi Academici essent exclamaturi, quantà ἀπαιδοσία, & ἀνομιλία.

Excipiunt (3) *Ecclesias, Romanam, Corinthiacam, Galaticam, Ephesinam &c. fuisse particulares, in iis autem multos à fide defecisse & tamen pertinuisse ad Ecclesias illas: unde inferunt etiam vocatos sanctos Ecclesiæ particularis membra debere dici**.

§. 15.

* ibid.
th. ead.

R. 1. Consequens mihi non contradicit: esse enim vocatos & verè sincereque sanctos Ecclesiarum particularium membra ego non nego: imò expresse hoc docet Theologia.

2. In Ecclesiis illis particularibus aliquos verè fideles & conversos defecisse nego. *Enobis egressi sunt, inquit Johann. Epist. 1. c. 2. v. 19. sed non erant ex nobis: Nam si fuissent ex nobis, permansissent utique nobiscum:* quam Apostolorum sententiam Apostasiæ verè sanctorum opponunt quoq; Lutherani doctores nonnulli, ut ante vidimus.

3. Igitur Apostasia, seu defectio, non est à fide vera conversioneque sincerâ, sed ab agnita veritate Evangelica, à qua ἀπιστία καὶ ποὶ deficiunt, qui

verè conversi nunquam fuerunt: & horum respectu Ecclesiæ particulares deficere dicuntur: quando è verè fidelibus & sanctis maxima pars egreditur, quæ ex illis non fuit.

§. 16.

Excipiunt (4.) Ecclesiam particularem & visibilem esse unam & eandem: visibilis verò Ecclesiam membra, qui audiunt verbum divinum purè prædicatum & utuntur sacramentis, secundum institutionem Christi: horum verò multos esse reprobos*.

* ibid.
th. cad.

R. 1. Ecclesia particularis & visibilis non est planè eadem: Nam & particularis invisibilis datur in quovis coetu visibili.

2. Membra visibilis Ecclesiæ vel sunt κατ' ἀλήθειαν vel κατὰ δόξαν: secundum scientiam D E I, vel opinionem hominum: quæ sæpe fallitur: in illis non sunt nisi verè & sincerè fideles & sancti: in his etiam hypocritæ & πρόσκαιροι. Ut contra Pontificios disputant Evangelici. Defendit heic se ipsam Theologia, pag. 577. 578. &c.

§. 17.

Excipiunt (5.) Istas W. lacunas è turbido fonte permanare: quia in W. scholâ verè fideles & electi non distinguuntur. Melius eum informari potuisse à Confess. August. quæ Ecclesiam definit congregationem sanctorum & verè credentium*.

* ibid.
th. cad.

R. 1. In Wendelini scholâ fideles & electos planè non distingui fallum est: ut hætenus aliquoties notavi, sunt quidem omnes verè fideles electi, sed non omnes electi sunt verè fideles: non enim electi semper credunt, etsi tandem omnes credunt.

2. Sententiam Augustanae Confessionis amplector & in Theologia profiteor: pro veris & vivis Ecclesiæ membris non habeo nisi verè sanctos & fideles. Aliquos autem verè fideles & conversos non esse electos fideles, sed reprobos, Augustana Confess. non docet, neque ego credo.

EXERCITATIO CXXXII.

*Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de notis Ecclesiæ,
de disciplina Ecclesiastica & legum civilium vi
obligativa.*

DE notis Ecclesiæ agit Theologia pag. 581. eosque tres constituit,
1. sinceram & puram prædicationem. 2. Sacramentorum legiti-
mum usum. 3. obedientiam verbi ministerio præstitam.

Judicant A. me peccare ἐν ὑπακοῇ: priores duas ad-
mittunt, tertiam repudiant duabus rationibus.

(1.) *Vera & essentialis Ecclesiæ nota debet esse evidens & notior ipsâ Eccle-
siâ. Atqui tertia nota hujusmodi non est: Ergo. Assumptionem probant:
quia obedientia vera & fidelibus propria è puro hominum corde & salvificâ fide
proficiscitur. Atqui nemo novit hunc vel illum è sincero corde obedire ver-
bi ministerio, nisi solus καρδιωγνῶσις Deus. Hinc veram obedientiam sæpe
mentitur obedientia hypocritica*.*

R., 1. Si inter notas Ecclesiæ veræ tolerari non potest obedientia
verbo præstita, vel vitæ pietas & probitas ad divini verbi præscriptum con-
formata: cur Christus dilectionem constituit notam suorum discipulorum
Joh. 13. v. 35. Ex hoc omnes cognoscent vos esse discipulos meos, si charitatem ha-
bueritis alii in alios, & 1. Joh. 3. v. 10. Per hoc manifesti sunt filii D & I & filii
Diaboli, quisquis enim non exercet justitiam, non est ex D E O, & qui non di-
ligit fratrem suum. Ex fructibus eorum agnoscetis eos, inquit Servator, Matth.
7. vers. 16.

2. *Assumptionem nego: probatio in consequens est: Quamvis e-
nim de individuorum sinceritate pronunciari infallibiliter haud possit ex
obedientia in sensus incurrente: tamen veram in ejusmodi cœtu, qui, præ-
ter verbi divini præconium & sacramentorū administrationem legitimam,
externæ obedientiæ ad verbi præscriptum compositæ studio conspicuus
est, Ecclesiam esse & vera atque sincera ejus membra fidentes pronunciari
potest: quamvis in publicis cœtibus verbum Dei amplectentibus semper
misti hypocritis sinceri sint, ut docet Theologia pag. 552. Idem respon-
dendum Pontificiis, qui negant ex notis Evangelicorum vera & viva Ecclesiæ
membra*

§. 1.

*pag. 647.
th. 67. 68.

membra agnosci posse : nec enim per verbum & sacramenta dignosci ab hypocritis sinceri, qui soli sunt vera & viva Ecclesiæ membra, possunt.

3. *Augustana Confessio* Ecclesiæ materiam constituit art. 8. *sanctos & verè credentes*, Ecclesiam definit *congregationem sanctorum & verè credentium*. Dicant ex quibus notis agnosci possit hæc Ecclesia, si inter notas, ideo non ferenda obedientia, quia ab hypocritis sinceros non discernit. Dicant quoque nobis an pro vera Ecclesia habituri sint cœtum ex manifestè flagitiosis hominibus, in quo nullum in ullo vel externæ pietatis vestigium?

§. 2.

(2.) *Essentialis & propria Ecclesia vera nota non potest separari ab Ecclesiâ*. Atqui obedientia verbi ministerio debita & præstita potest separari ab eâ. Ergo. Assumptionem probant exemplo multarum Ecclesiarum particularium, in quibus verbum DEI purè prædicatur & sacramenta legitime dispensantur, ubi nulla obedientia verbo divino ejusque in ministerio debita præstatur, quin potius sæpius verbum purè prædicatum contemnitur. In specie hæc allegatur Ecclesia Israelitica, de cujus obstinata malitiâ tot occurrunt querelæ*.

* pag. 648.
th. 69.

R. Assumptionem nego: Probatio falsa est: Ecclesia vera, particularis, doctrinam divinam amplexa & sacramentis legitime usa nulla unquam fuit, à qua omnis, respectu omnium & singulorum, exularit obedientia: nedum plurimæ: etsi in multis satis frequentes sunt & fuerunt profani homines, qui nullam præ se ferunt sanctitatem. Neque *Israelitica* Ecclesia, quantisper visibilis fuit, respectu omnium & singulorum *Israelitarum* omnem exuit pietatem aut speciem pietatis: etsi maxima pars obstinatz erat malitiæ. Accedit, quod & falsos Prophetas, neglectis & contemtis veris, sæpe sit fectata Ecclesia ista, & Dei quoque sacramenta profanarit, ita tamen, ut semper aliquæ sanctæ reliquæ manserint, quæ idololatriæ cultu se non polluerunt.

§. 3.

Dico per obedientiam ministerio debitam & præstitam me non tam intelligere *publicum disciplinæ Ecclesiasticæ exercitium*, quàm externum bonorum operum studium & fidei fructus in genere à Christi Ecclesia inseparabiles pag. 581.

Excipiunt (1.) *Esse igitur separabilem hanc notam, quoad priorem acceptionem, adeoque fallere istos, qui eam ponunt pro verâ Ecclesiæ notâ: quam ajunt me ipsum amplecti, quamvis non solam**.

* ibid.
th 70.

R. Ec-

R. Ecclesia interdum strictius accipitur pro vera Ecclesia optimè constituta, cujus *notam* qui ajunt esse *disciplinam Ecclesiasticam*, certe non fallunt. Unde defectus hujus notæ judicium est Ecclesiæ aliquo modo laborantis. Ad hanc perfectionem quia ascendere nobis per impedimenta externa modo non licet, non illico è notis expungenda pietas. Oportet nos *ἐργάζεσθαι τὰ καλὰ ἔργα*, & ire quò possumus, quando non licet, quò volumus. Coetum *incarnatorum Diabolorum*, qui ne speciem quidem pietatis ullum præ se ferant, quis quæso Christi Ecclesiam reputet, quamvis interdum in ea audiatur Evangelii præconium.

Excipiunt (2) *Sicut interna obedientia non potest vera vera Ecclesia nota constitui: quia non est notior Ecclesiâ: Sic etiam externam obedientiam non esse habendam pro vera Ecclesia nota, quia non est vera Ecclesia propria*.*

§. 4.

* ibid.
th. ead.

R. Externam obedientiam ad verbi divini præscriptum compositam & doctrinæ Evangelicæ consentaneam non esse coetus ejus, qui vera est Ecclesia, propriam, falsum est. Contradicit, quam allegant & probant, *Lactantii* sententia th. 71. Detur falsa Ecclesia, in qua omnia pietatis exercitia ad Legis & Evangelii normam composita vigeant. Verbum Dei publicè & ordinariè in certo loco prædicatam coetui semper internam quoque bonam incidit, etsi sterilem quoque & infœcundum ubique reperit. Aut erravit Christus, quando dilectionem mutuum & exercitium justitiæ discipulos suos & Dei filios agnoscere dixit, & à non-discipulis & diaboli filiis distinguere?

Ajunt se minime negare externum & internum bonorum operum studium esse adjunctum aliquod vera Ecclesiæ sicut & persecutiones: interim notam non esse propriè dictam*.

§. 5.

* ibid.
th. 71.

R. Ajunt, sed non probant. Plus habendum fidei testimoniis scripturæ, quæ solutioni argumenti primi præmisimus. Obedientiam non magis esse notam Ecclesiæ, quàm persecutiones, falsum est. Habet suas quoque persecutiones falsa Ecclesia: neque persecutionibus semper obnoxia est vera, quæ nunquam est sine omni obedientia. Probè notentur illa *Lactantii* verba: *Sciendum est illam esse veram Ecclesiam in qua est confessio & pœnitentia*. Innuit igitur infalsa hanc notam non esse: alias & falsa esset vera.

Dico *notas* nostras Ecclesiæ tres non æquè essentielles & inseparabiles esse ab Ecclesiâ visibili in genere. *Primam* simpliciter esse inseparabilem & essentielle: *alteram*, secundum quid: fuisse enim aliquando Ecclesiam, cum nondum essent sacramenta ordinaria, nempe ante institutio-

nem circumcisionis. Addo, si de Ecclesia N.T. in specie loquamur, postquam à Christo accepit sacramenta, rectè inter notas proprias & inseparabiles eam referri: pag. 581. n. 2.

§. 6.

Excipiunt (1) *Quando disputatur de vera Ecclesia notis, sermonem esse præcipue de N. T. Ecclesiâ, quam collegit Christus & Apostoli per præconium Evangelii**.

* pag. 649.
th. 72.

R. Dantur quoque notæ Ecclesiæ veræ in genere. Interim notæ potissimum accommodatæ sunt Ecclesiæ cum Veteris Testamenti, post institutam circumcisionem, tum Novi Testamenti: de qua potissimum quæri jam non inficior, neque contrarium asserit Theologia.

§. 7.

Excipiunt (2) *Quamvis in Veteri T. Ecclesia Israelitica fuerit annos aliquot absque Sacramentis ordinariis, tamen habuisse Sacramenta alia, quæ loco ordinariorum fuerint: nempe conservationem in arca, tempore cataclysmi, transitum per mare rubrum, commorationem sub nube &c. his demum successisse sacramenta ordinaria, circumcisionem & agnum paschalem**.

* ibid.
th. ead.

R. Inter notas Ecclesiæ referimus sacramenta verè ordinaria & constantia atque permanentia, de quorum publicè constat ratione sacramentali: cujusmodi non fuerunt, quæ circumcisionem antecesserunt & ex parte quoque secuta sunt: quippe quæ pro circumstantiâ temporum & locorum sæpe & variè sunt immutata: neque sacramentalis eorum ratio in V.T. adeo fuit explicata & in vulgus nota, ut jam ex declaratione N.T. Non ordinaria minusque nota in notis non habemus.

§. 8.

Excipiunt (3.) *Sacramenta veteris Testamenti, postquam à Deo fuerunt instituta, inseparabiles Ecclesiæ Israeliticae notas extitisse: secus accidere in postrema W. notâ**.

* pag. 650.
th. ead.

R. De sacramentis ordinariis hoc damus: de postremâ nostrâ notâ, quod dicitur, falsum est, ut ante vidimus. Tota hæc animadversio merè cavillatoria fuit.

Jam ad disciplinam Ecclesiasticam transeunt, in quâ etiam videntur sibi animadversione digna observare. Occurrit doctrina hæc theol. pag. 606. & seqq.

§. 9.

Excipiunt (1.) *Excommunicationem in Ecclesia Calviniana finem, ob quem infertur, in hominibus reprobis non posse obtinere. Est enim finis salus excommunicatorum, non interitus anima. Atqui reprobi ad salutem non possunt pervenire: Erit igitur frustranea excommunicatio**.

* ibid.
th. 73.

R. 1. Esse hunc excommunicationis finem, ut reprobi salventur, qui, de sententia Brentii, etiamsi omnia sanctorum opera facerent, salvari non possunt: quis dixerit?

2. Quos

2. Quos excommunicat Ecclesia, è charitatis iudicio, pro emendabilibus habet, adeoque inter alios hoc fine quoque excommunicat, ut ad pœnitentiam reducantur. De reprobatione hujus vel illius nihil temere præsumit vel definit. Interim fieri potest, ut sine suo hoc respectu frustretur. Quid tum verò? Anne propterea ab excommunicatione abstinendum, quia aliquando excommunicati in viam non redeunt? Non utique: nisi & verbi præconio abstinendum quis putet: cum & hoc sæpe numero non emendentur, quorum emendationem intendunt præcone.

3. Reprobos, quos tamen reprobos esse ignorat Ecclesia, excommunicatio non est planè frustranea: neque enim ejus hic tantum est finis, ut excommunicati serventur: sed & alii sunt, nempe ut malum ex Ecclesia tollatur: ut scandala vitentur, & ira Dei à toto cœtu avertatur. Hos fines in reprobis quoque assequitur Ecclesia, adeoque frustranea, respectu eorum, non est excommunicatio. Ecclesia etiam si secundum charitatem judicat de excommunicatis, & benè iis cupit: tamen iudicio divino eos permittit, ei que semper se submittit. Dicant mihi Animadv. quo fine ipsi excommunicandos putent reprobos si quos habent.

Excipiunt (2) *Utrum sentiam, quod per excommunicationem homo à Deo separetur, an tantum separatus declaretur? **

§. 10.
* ibid.
th. ead.

R. Si legitima sit excommunicatio, sententiam probo *Calvini, Bezae Zanchii*, quam exprimunt Animadversores. Sunt enim excommunicabiles à Deo per peccata aliquo modo separati etiam ante quam actu excommunicentur.

Excipiunt (3) *Me probare excommunicationem, inter alia scripturæ loca, etiam I. Cor. 15. v. 5. & I. Tim. 1. v. 20. non quidem contra ipsorum, sed contra Martyris & Aretii sententiam*.*

§. 11.

* ibid.
th. ead.

R. In doctrina de excommunicatione non dissentiunt à nobis *Martyr & Aretius*. In unius & alterius loci interpretatione ab aliis ipsos dissentire, nemo mirabitur, qui frequens hoc esse apud interpretes veteres & recentes noverit. Norunt A. in ipsis illis locis dissensum interpretum veterum *Athanasii, Chrysostomi, Theophylacti, Augustini atque Anselmi*. Vides, lector, totam hanc Animadversionem non esse nisi frigidam cavillationem

Tandem vellicant decisionem quæstionis: *an leges à civili Magistratui obligeant subditorum conscientias?* Ubi in exagitando nostrorum dissensus sunt occupati. Habere leges civiles vim obligandi conscientias probat Theologia tribus argumentis, & negativa argumenta quatuor solvit. Inde dissensum quendam Theologorum notat:

cc 2.

quorum

quorum nonnulli statuunt civilibus legibus deberi obedientiam, propter conscientiam, quamvis non obligent conscientiam. Alii, hanc distinctione neglectâ, simpliciter affirmant, eas habere vim obligandi conscientiam. Cur autem illi hanc obstinendum sententiâ vel phrasi existiment, hæc est ratio: quod, *obligare conscientiam*, ipsis sit imperium propriè, per se, & directè in conscientiam habere: quod solius esse Dei putant. *Debere verò obedientiam propter conscientiam*, sit conscientiam obligare, respectu alterius cujusdam legis obligantis conscientiam, vel propter auctoritatem magistratus in genere, quatenus à Deo est. Hanc distinctionem dico videri mihi potius in *phrasi*, quàm in *re* esse. Siquidem phrasin, *obligare conscientiam*, eodem sensu utrique non videntur accipere.

Quid Animadversores nostri? *Negant in phrasi potius, quam in re dissensum esse: rationem reddunt: quia quæ dicuntur ἀπλῶς & simpliciter, ab illis, quæ dicuntur secundum quid, re ipsa distinguuntur: hic nervus est animadversionis*.*

* pag. 651.
th. 74. &
pag. 652.
th. ead.

R. Certè nervus enervus. Anne qui verbis distinctionem non exprimunt, & simpliciter dicunt, *leges civiles habere vim obligandi conscientias*, illico omnem distinctionem repudiant, nullamque limitationem admittunt: Noverint igitur arguti hi Disputatores, aliud esse simpliciter, non adhibita limitatione dicere, *leges habere vim obligandi conscientias*: aliud dicere, *leges simpliciter & sine ulla limitatione obligare conscientias*: Illud enim qui dicit, etsi limitationem vel distinctionem non exprimit, tamen illico non negat vel excludit: hoc qui dicit, limitationem seu restrictionem omninò excludit. Unde patet rationem Animadversorum; *Quæ disjunctur ἀπλῶς & C. ἀπλῶς veram non esse.*

In Animadversorum, ut video, si holâ licebit argumentari, à distinctione non expressa, ad omnimodam ejus negationem: In *Vendelinâ* schola non item: Faceffat igitur & hæc frigida cavillatio: quæ claudunt disputationem Collegii sui XIII.

EXERCITATIO CXXXIII.

*Vindicantur & defenduntur, quæ de adoratione soli
DEO competente dicuntur & docentur
Theolog. lib. 2. c. 3. th. 5. pag. 652.*

HActenus cum Gerharδο mihi res fuit : contra quem tanquam
collegii præsidem, qui meæ Theologiæ bellum indixit, & in aciem
discipulos, tanquam *gloriosos milites*, eduxit, vivum scripsi, quic-
quid hætenus scripsi: qui præsidio suo sua fecit omnia Respon-
dentium parum modesta & theologica *verba & præcepta*: quæ eisdem Acade-
miæ senioribus & sanioribus improbata esse non ignoro. De Responden-
tibus igitur quamvis Autores haberi velint, non laborandum duxi: cum
nulla eorum in Ecclesia sit autoritas & docendi in cathedris theologicis
partes nimis maturè sibi videantur sumere plerique. Intolerabilis inve-
stivarum licentia silentio potius mulctanda, quàm publicæ nominum men-
tione nobilitanda. Sufficit igitur unius *Gerhardi* nomen, quod in Eccle-
sia *Lutherana* magnum esse novimus : cujus præscriptio has mihi *Exerci-
tationes vindices* extorsit: quibus si alicubi offensus videbitur *Gerhardus*,
non mihi, sed indulgentiæ ejus & negligentiae in temperandâ discipulorum
ἀνεργία, æquus lector id imputaverit.

§. 1.

Gerhardo è statione evocato successit *D. Himmeli*, *Gerhardi* collega,
qui colophonem collegio *Antivvindelino* imposuit non absimilem
principio & medio. Laxavit enim & hic Respondenti suo insolentiæ &
immodestiæ habenas, ut primis & mediis ultima responderent. Hæc i-
gitur cum *D. Himmelio* res mihi erit, qui si modestiorem contra me Re-
spondentem in arenam deduxisset, equidem operam daturus essem, ut hu-
manitate me superiore esse intelligeret.

Tibi si credendum est, *Himmeli*, se plurimum sapere suis persuasionibus
credit *Vindelini*, & lib. 2. Theolog. In Ecclesias *Lutheranas* debacchatur,
calumniosas criminationes spargit, popularia verba depromit & magnum ali-
quid dicere sibi videtur.*

§. 2.

*pag. 653.
Exord.

Ex. 1. Ecce quæso! in ipso limine bilis evomitur. Unde quæso
cc 3 nosti,

nosti, *Vindelinum* credere suis persuasionibus & plurimum sapere? Hoc si credis, me non nosti, adeoque de ignotis temere judicas. Et me & te Deus novit : novit autem altum me non sapere; de te equidem non judicabo.

2. Ubi verò in Ecclesias *Lutheranas* debacchatus sum Theolog. l. 2. Improbo in nonnullis errores, & quidem satis modestè : quod an sit *debacchari*, judicent cordati : aut si est *debacchari*, vos *debacchando* omnes, quotquot unquam fuerunt, scriptores superabitis. Quis enim à centum jam annis majori adversus nos acerbitate disputavit, quam *Lutherani*? Superiora secula longè fuerunt innocentiora : nisi quòd *Iatrochus* classicum contra Regem & Principem sub initia cecinerit *Lutherus*.

3. *Calumniosas criminationes & verba popularia*, quibus magnum aliquid cum alibi, cum in hoc ipso collegio, dicere vobis videmini, remitto vobis. Nihil horum Theologia mea agnoscit.

§. 3.

Docet Theologia adorationis cultum soli Deo deberi, & ex eo colligi Christum quoque verum & æternum esse Deum; pag. 652. 653. Innoxie hæc dicta non potuerunt sine acerba animadversione dimitti. Ecce enim! *Invenit heic humanitas vulpeculam hominis commune suorum dogma tacite ac submissee propagantis: quo nempe Christo secundum humanam naturam cultus divinus eripitur, contra scripturam Psalm. 72. vers. 9. 11. Apocal. 5. v. 13. Philipp. 2. v. 10. Hebr. 1. v. 6. ex Psalm. 97. v. 7. ex quo rectè colligi ajunt unâ eademque adoratione Christum & Deum & hominem adorandum esse*.*

*bid. Anim-
adv. l. §. 1. &
pag. 654. §. 2

R. 1. Crinibus huc trahitur, de quo ex professo actum Theolog. lib. 1. cap. 16. th. 5. expl. 3. pag. 273. Animadversionem & censuram collegii hujus elisit Exercitat. LIX. quæ nostram de religiosa CHRISTI, secundum utramque Naturam, adoratione perspicuè explicat, probat, veterisque Ecclesiæ suffragiis commendat. *Ast vulpecula* nullo heic opus fuit : nil tacite, nil submissee agendum erat vel propagandum, ingenuè, apertè & sine ullis ambagibus jam ante explicata veritas, à qua vestræ nos insectationes & calumniæ non dimovebunt.

2. Si ex allegatis scripturæ testimoniis hoc unum infertur, *unâ eademque adoratione Christum Deum & hominem esse adorandum*, quod hoc loco infertis, non est quòd illa nobis opponatis. Nam & hæc nostra est sententia Theolog. pag. 273. & Exercit. 59. rotundè explicata.

3. Chri-

3. Christo, secundum humanam naturam, cultus divinus eripi ambiguitur dicitur: geminum enim phrasis admittit sensum: *vel enim hoc volunt Animadversores*: nos humanam Christi naturam pro adæquato adorationis religiosæ, tanquam divini cultus objecto non habere, adeoque hoc modo adorabilem esse negare: *Aut hoc volunt*: in adoratione Christi religiosa nos carnem à λόγῳ cogitationibus nostris quasi sequestrare, & ὅγιν una cum carne, hoc est, λόγον ἐν σαρκὶ θέντα, non adorare, unâque adoratione Servatorem Θεάνθρωπον non venerari & colere, sed, exclusâ ab exauditione nostri Naturæ humanæ, tantum divinæ Naturæ preces & vota nostra offerre, non personæ, cum debito respectu ad utramque Naturam.

Prior sensus nostram exprimit sententiam: adæquatum enim adorationis religiosæ objectum nobis nullum est, præter Deum. Jam enim olim Satanæ respondit Christus: *Abi Satana: scriptum est enim, Dominum Deum tuum adorabis & ei soli servies.* Adæquatum religiosæ adorationis objectum esse humanam Christi Naturam, tum demum concedemus *Lutheranis*, cum probaverint, humanam Christi Naturam, seu carnem à λόγῳ assumptam, non esse creaturam, sed creatorem, Deum: Et hanc nostram sententiam vetus Ecclesia Græca & Latina, constanter est professâ: ut ostendi Exercit. 59. Neque ullo modo ei contradicunt allegata Scripturæ testimonia, quæ non loquuntur de humana Christi natura, sed de persona Θεάνθρωπῳ, quàm unicâ veneramur adoratione diversis naturis diversa tribuente, eidem tamen personæ omnia: Qui in adoratione personæ eadem omnia humanæ naturæ tribuunt, quæ divinæ & toti personæ, naturas confundunt inter se & personam cum naturâ: enervant etiam argumentum ex adoratione pro demonstranda Deitate petitum. Argumentum ab adoratione divina petitum nunquam adiget hæreticum ad agnoscendam Christi Deitatem, si humanam Christi naturam admittas adæquatum & completum adorationis esse objectum, eique omnia tribuas, quæ in adoratione tribuuntur divinæ.

Si dixeritis, completæ adorationis dignitatem humanæ Christi naturæ deberi propter communicationem idiomatum divinorum, seu dignitates foris, hoc est, non è natura ipsa, sed ex unione advenientes & contradicentes nos ferre non sustinetis, audite saltem pro nobis respondentem *Cyrellum* lib. 2. in Joh. cap. 141. *Nonne Thomas probus Christi discipulus, & Deum & Dominum suum appellavit? Nonne omnipotens & creator à Scriptura vocatur? Nec adventitias & quasi acquisitas, sed naturales habet*
has di-

has dignitates: propterea & a nobis & ab Angelis adoratur, cum certè nihil adorare scriptura, præter solum Dominum Deum, jubeat. Si ergo de foris sibi advenisse has dignitates credunt, & tamen adorandum esse putant: non creatorem: sed creaturam adorant, recentem quendam Deum ex imperitia fingentes &c.

§. 5.

Posterior sensus per summam nobis calumniam affingitur. Nihil amplius addo; præcludunt calumniæ huic rimam disertæ confessiones nostræ: quibus Theologia in omnibus suffragatur.

* ibid.

Quæ allegantur Theodoret & Chrysostomi verba * nobis non contradicunt, neque adversariorum errorem firmant: Adorare Christum Angeli dicuntur ut hominem, quia λόγον non amplius absolutè adorant, sed σαρκωθέντα & θεάνθρωπον, uti olim non adorarunt, cum non nisi Deus esset. Neque aliud sibi Chrysost., vult, quando ait, προσκυνήσάτωσαν αὐτῷ, φησι πάντες ἄγγελοι θεῷ, ὁ κατὰ σάρκα λέγων: postrema hæc verba hoc unum volunt, præcipi adorationem Filii Dei in mundum introducti, h. e. incarnati. Idem & sequentium est sensus, τὴν ἐξ ἡμῶν σάρκα ἄνω καθῆσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὲρ ἁγγέλων. Adorari caro nostra dicitur, quia adoratur is, qui carnem nostram assumpsit, adoratur, inquam, Deus in carne, & Deus cum carne, adoratione unicâ, unam personam concernente utramque naturam includente, sed & utramque proprietatibus & actionibus distinguente.

§. 6.

Excipiunt, se minimè morari hoc genus hominum cum πρῶτον ψεῦδος in eo latitet, quod negent communicationem Majestatis, sive divinarum propri-

* ibid. §. 3. etatum: sed perhibent omnia ejus dona tantum esse creata & infusa*.

R. Neque nos adeò moramur illud genus hominum, cujus πρῶτον ψεῦδος in eo latitat, quod caro Christi oraliter à dignis & indignis propriè manducetur: pro quo absurdo stabiliendo excogitata est Ubiquitas carnis CHRISTI, indeque communicatio Majestatis & idioma- tum divinarum, qualis hodie in Ecclesiis & scholis Lutheranis prædicatur.

§. 7.

Objiciunt hæc locum Coloss. 2. v. 19. 10. ἐν αὐτῷ σωματικῶς, &c. ubi contendunt τὸ σωματικῶς cum integra patrum phalange exponendum, ἐν σώματι vel ἐν σαρκί. Hinc scilicet probant communicationem idioma-

* ibid.

§. eod.

* ibid. §. 4 per τὸ ὑποστατικῶς & ὁσιωδῶς, explicari patiuntur*.

R. Perin-

Re. Perinde nobis est, vel certe mihi, siue ἐν σώματι, siue ὑποστατικῶς & ὁμοιωδῶς interpretentur Lutherani τὸ σωματικῶς: In assensum ut trahamur nec phalange nec myriade patrum est opus. Habitare enim πᾶν πλήρωμα θεότητος in humana Christi natura, nemo nostrum negat: Quid verò inde? Ergone Naturæ humanæ communicata sunt omnia idiomata Deitatis, ita ut omnipotens, omniscia, omnipræsens &c. sit non minus, quam Natura divina, vel Deitas? Hoc verò sequi constantissimè negamus. Habitare in carne ὑποστατικῶς & essentialiter potest πλήρωμα θεότητος, etiam sinè absurda illa communicatione. Actum de hoc loco Exerc. 59. Interim negare nos communionem Naturarum & veram realemque idiomatum communicationem, falsum est: de quo suo loco. Ex Syro & Arabe quæ adferuntur nos non offendunt paraphrasi non contradicimus.

Illud solenne iis est aliud clausum in pectore, aliud in lingua promptum habere* impingit in famam & æstimationem bonorum virorum, in primis* pag. 655. verò theologorum. Paratior nobis defensio non est, quam calumnia & mendacii ad autores suos relegatio. §. 8. §. cod.

Error, quem ex ore suo exspuit antiquitas*; est ubiquitas corporis* ibid. Christi & communicatio idiomatum Lutherana Schilteri sentones è Patrum §. cod. testimoniis in alienos sensus detortis consultos nihil moramur. Ejusdem farinae sunt Chemnitii & Gerhardi testimonia.

EXERCITATIO CXXXIV.

*Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxorum
de distributione Decalogi.*

Circa distributionem Decalogi inter Orthodoxos & Lutheranos Himmelius cum suo Respondente agnoscit liticulam, propter quam monet non debuisse VV. pulmonem rumpere ventis: cum ex ipsius Calvinii, Musculini, Ursini & Riveti confessione, si modo doctrina & sententia Decalogi de vero Deo & veri Dei cultu integra retineatur, ipsa verborum enumeratio, non videatur res per se talis, pro qua ducendus sibi longus contentionis funis.* §. 1.

Re. 1. Non tam in se ipsum crudelis est W. ut pulmonem ventis rum-
dd pat

* ibid.
Animadv.
4. §. 1.

pat etiam si iustissimæ indignationis causas præbet plurimas Collegii huius *Salani* juvenilis *ἀνπαρτία* qua ultimus hic Respondens ita turget, ut extra rupturæ periculum non esse pulmones videantur. Omnes suas conquirit elegantias quibus, nomen *W.* enigrari posse sibi persuadet. Tuum fuerat *Hummeli*, juvenilem hunc stylum temperare theologicâ quâdam gravitate & humanitate.

2. Interim noveris, cum *Calvino*, *Musculo*, *Ursino*, *Riveto* multisque alii idem me hec sentire. Litē vobis non moveremus, si integrum in Ecclesiis & scholis vestris *Decalogum* retineretis præceptum secundum non omitteretis, & decimum, unum, in duo non displiceretis. Hos si scopulos declinaretis, per me quidem, primæ tabulæ tria, & secundæ septem liceret accensere: modo diversum sentientes nos & Antiquitatis vestigia sequentes ad eandem distributionem non obligaretis. Ego quidem longum contentionis funem, & ne brevem quidem, propterea nunquam duxerim, etsi distinctionem hanc nunquam etiam laudaverim.

§ 2. *Rivetum* jam stylus vester petit. Desiderat ille in *Gerhardo* vestro bonam fidem: quod (vestra sunt verba) *Ursinum* & eos, qui mitius loquuntur impetere voluerit quando dicat: se cum suis eo fuisse adductum ut de hac questione ita digladiaretur, quia suam *Calviniani* distinctionem obtrudere velint, tanquam necessariam. Negatis hæc magnum illum virum *Ursino* reponere quin potius *Ursini* laudare modestiam, quam cum veteribus communem habet. Additis, indolendum esse, virum summum, immerentem publicis proscindi scommatibus.*

* ibid.
§. eod.

§ 1. Sibi hoc impuret *Gerhardus*, qui circumspectius loqui debuerat, & non sine discrimine hec *Calvinianos* accusare, si aliquos tantū, & quidem paucissimos, in dē forte nullos ad primum controversiæ huius fontem recurramus, se adversarios habere intellexit. Ex nostris enim neminē fore puto, qui modestiā *Ursini*, *Calvini*, *Musculi* & aliorū sit improbaturus. In hac controversia qui acriores sunt, nō tam offenduntur diversa illa præceptorū in tabulas duas distributione, quā *decalogi mutilatione*, quā præcepti secūdi infert omissio, & in ēpestivā præcepti decimi uni⁹ in duo laceratione. Quibus assentiuntur hac in parte *Ursinus*, *Calvinus*, *Musc.* & omnes *Orthodoxi*. Uade bona in *Gerhardo* fides non immerito desideratur. Quod pertinaciter non propugnat: *Ursinus* cum *Calvino* & *Musculo*, nec alii propugnant: quod alii præcipuē improbant, & magni hi viri non possunt non improbare.

2. Quid de iniuria iustē conqueritur, immerentem scommate non proscindit: vos adeo delicati estis, ut iustam quoq; defensionem ferre haud possitis: Interim passim scommatū & convitiū plaustra in nos exoneratis, illius

illius immemores legis: *Quod tibi non vis fieri &c.* Nempe vobis occinendum illud *Augustini*: *Mirum est, si in facie hominis tantum intervallum sit inter frontem & linguam; ut frons non comprimat linguam aut calamus sistat: quod vestrum est: nolo enim vestra mihi vindicare!*

Dicis, *Himmeli*, paratragædiari *W.* quando scribit, è prima divinæ legis tabula auctu minimè excusabili præceptum secundum, de imaginibus & idolis non colendis, quasi surripi & eradi, adeoque legem Dei mutilari. *Ita etiam Clementem Alexandrinum, Augustinum aliosque sacrilegi fore accusandos, qui partitione eandem amplexantur: laudatur heic clemens lib. 6. Strom.* qui præceptum de Dei nomine, secundum, de Sabbatho, tertium appellat.*

§. 3.

* pag. 653.

§. 2.

R. 1. Si te dicerem, *Himmeli*, in disputationibus tuis paratragædiari, nonne tragædias excitaturus essem? Non paratragædior mi *Dn. Himmeli*, sed iusto Zelo pro integritate legis divinæ pugno: cui nihil demere, nihil addere fas est ulli homini vel Angelo. Mutilari autem à vobis legem in vestris Catechismis, secundi præcepti omissione & exautoratione, fronte salva non potestis negare.

2. Ad *Clementem Alexandrinum & Augustinum* frustra provocatis. Primum enim nec *Clemens*, nec *Augustinus*, nec quisquam veterum è Decalogo expungit præceptum de imaginibus, etiam si cum primo id videntur conjungere. Et *Clementis* quidem acerrimæ exstant disputationes contra imagines, in quas adeò invehitur graviter, ut ipsas etiam fingendi, pingendique artes vetitas esse affirmet ex hoc ipso præcepto: *Non facies tibi ullius rei similitudinem &c.* vide edit. *Cornel.* pag. 248. 285. 303. Vos si eadem retineretis verba, longum contentionis funem Orthodoxi non ducerent. Deinde unius & alterius Doctoris non habenda ratio, ubi tota reliquorum *Phalanx* iustè de causa contradicit: ut hoc quidem loco: quod ipsi fatentur *Animadverlores*. Stant pro nobis *Origenes* homil. 8. in *Exod.* *Athanasius* in *Syn.* lib. 2. *Gregorius Nazianzenus* in hexamet. *Chrysost.* tom. 2. *Expos.* in *Matth.* homil. 49. *Hetych.* in *Levit.* cap. 26. *Zonan.* hist. tom. 1. pag. 24. *Cedren.* pag. 65. *Nicophorus Xantopul.* in carmine Iambico. Quibus antiquiores *Juda & Ioseph.* lib. 3. *Antiquit.* cap. 4. *Philo* in lib. de Decalog. Ex *Latinis* assentiuntur *Ambrosius & Hieronymus*. Præterea ipse etiam *Augustinus* tom. 4 in quæst. V. & N. T. q. 7. Sententiam nostram approbat; Etsi levicula ductus ratione alibi ab ea discedit, ita tamen ut secundi præcepti verba non omittat. Deniq; de modo suspectus est *Clementis* textus. Expressè enim *Clemens* quintum præceptum numerat λόγον περὶ τῆς εἰκόνος. Unde palam est, de sententia *Clementis*, primæ tabulæ quatuor esse præcepta. Ubi verò quartum, si secundum

de imaginibus est eradendum, vel certe *primò inferendum* ? Ita decimum Clementi est de concupiscentia omnium.

§. 4. Excipiunt Animadverfores : *probandum nobis incumbere B. Patrem non posterioribus potius, quam prioribus corruptum esse: idque εἰς μὲν τῆς ἀπολογίας videri suadere: quamvis aliis error hic videatur obrepisse ex Flavii aliquâ incogitantia & lapsu memoria.*

§. 3.

R. Mendosum esse Clementis textum, extra dubium est: ut memoria hunc esse lapsum credem, persuadere mihi non possum. In posterioribus corruptum dicant, qui errori suo patrocinium in Clemente quaerunt. Nobis hoc probandi onus ne incumbit quidem: Sufficit ostendisse hoc Clementis testimonio nos non angī, tanquam suspecto & corrupto: vos in posterioribus corruptum esse probate. Vindicat ab hac suspitione B. Patrem prisca judaica & primitiva Ecclesiae consensus. Εἰς ἡμῶς ἡς ἀπολογίας nihil suadet aut persuadet.

§. 5.

Hoc dejecti praesidio jam argumentari incipiunt Animadverfores. *Quicquid est non Deus, vel Deus alienus, illud primo praecepto coli prohibetur. Atqui idola & imagines sunt non אלהים, sed אלהים* psalm. 96. v. 5. 1. Cor.

* ibid. 10. 21. Esai. 42. v. 8. Ergo.*

§. 4.

R. Propositionem falsitatis arguit totus patrum Orthodoxorum chorus, quem ante laudavi: docet ille, primum praeceptum esse de solo vero Deo colendo, falsisque in specie Diis non colendis; secundum de idolis & imaginibus non faciendis & colendis. ταυτολογίαν, vel in specie idem primi & secundi praecepti objectum non agnoverunt B. Patres. Argutas consequentias hec non tam respexit Deus, quam hominum sibi blandientium & peccata sua excusantium insaniam, quae in praeceptum de unico vero Deo sincerè colendo sibi non videtur impingere, quando idolorum adhibet instrumenta, quae pro Diis proprie dictis non habet. Huic igitur errori obviam iturus Legislator aeternus distinctas leges duas tulit, unam de solo vero Deo colendo, alteram de imaginibus religiosis non faciendis neque colendis. Thomas distinctionis hanc reddit rationem in densissimis illis papatus tenebris, *Secundâ secunda* quaest. 122. art. 2. resp. ad 2. *Dicendum, quod cultus alienorum Deorum dupliciter apud aliquos observabatur: Quidam enim quaedam creaturas pro Diis colebant, absque instrumentis imaginum. Unde Varro dicit, quod antiqui Romani diu sine simulacris Deos coluerunt: & sic cultus prohibetur primò, cum dicitur: Non habebis Deos alienos. Apud alios autem erat cultus falsorum Deorum sub quibusdam imaginibus, & ideo oportet*

in hunc

tunc prohibetur etiam ipsarum imaginum institutio, cum dicitur: *Non facies tibi sculptile*: & ipsarum imaginum cultus, cum dicitur: *Non coles ea* &c. Interim res ipsa docet, cultus idololatriæ instrumenta, imagines non tantum falsorum Deorum, sed & imprimis veri Dei, præcepto secundo prohiberi. Verus Deus in se, non in imaginibus est colendus, falsus in specie sic dictus nec in se, nec in imagine.

Ad exceptionem *Lutheranorum & Pontificiorum*: quod prohibitio de imaginibus non faciendis & non honorandis non sit peculiare præceptum distinctum à primo, sed primi tantum appendix &c. Ergo &c. §. 6.

Respondet Theologia. i. Negatione antecedentis: Siquidem homines ad idololatriam proclives negant se contra primum præceptum peccare, quando verum Deum in imagine quadam, vel per imaginem colunt: quomodo & Pontificii suam excusant idololatriam.

Excipiunt Animadversores (1.) *Nec Phariseos peccare sibi visos, si quæ verbis inhumanis proximum arietassent, adeoque contentos νόμον ἐν ὁλῇς σαρκὶ & lege factorum νόμον πνευματικὸν in super habuisse, nec tamen propterea salvatorem bisulcasse.* *

* ibid.

R. Præceptum ultimum de concupiscentia per omnia alia diffusum præcepta, & cum externa obedientia internam quoque conjungens non satis intelligebant Pharisei, qui in externa duntaxat obedientia hærebant: à quo ipsos errore liberavit salvator, ultimo ad alia præcepta factum duntaxat nominantia applicato: quomodo Doctoris & interpretis functus est officio. Omnino autem hæc bisulcata lex est. Siquidem à lege, *non machaberis, non furaberis, non occides*, distincta lex, *non concupisces*: quæ singulis hisce lucem adfert: adeoque & legis & interpretationis vim habet. Unde apparet nullam quoque consequentiam esse, si arguteris. *Sententia hæc vel illa est alterius legis interpretatio, vel interpretationi ejus servit*: Ergo peculiaris lex non est: cur igitur distincta lege Deus prohibere imagines & idola voluerit, similis est ratio ei, quæ inductus internam concupiscentiam præcepto singulari & distincto prohibuit. Ut enim *Pharisei* credebant se legi satisfacisse, si externis adulteriis, homicidiis, furtis &c. se non polluisent, quamvis interim internis arderent libidinibus, odiis & avaritiis; ita hominum quoque multi ab omni se putant immunes idololatria, si per imagines verum Deum colant. Huic errori occurrere Legislator peculiari præcepto voluit.

Excipiunt (2.) *Pontificios tamen non desistere suos ἐθέλο περισταθῆναι* §. 7.

*κεῖας incrustare, si maximè gratiis Calvinianorum præceptum de sculptilibus
* ibid. peculiare à primo constituatur.**

R. Non tam de peculiari præcepto heic agitur (etsi ne hoc negli-
gitur) quàm de integritate Legis moralis & retinenda particula illa, quæ
imagines & idola prohibet. Judicium igitur ferent suum Pontificii idolola-
træ è verbis Legislatoria: *Non facies tibi sculptile &c.* sive primi præcepti
tantum sint appendix ut *Lutherani* volunt: sive præceptum secundum
sit à primo distinctum: ut *orthodoxi* volunt. *Servus ille, qui novit voluntatem*
Domini sui, nec se comparavit, nec fecit ex voluntate eius, cadetur multis plagis
Luc. 12. v. 47.

Et hæctenus prima Theologiæ ad argumentum *Lutheranum* & pon-
tificium responsio: addit alteram, quæ negatur consequentia; pag. 659. quam
non attingunt Animadv. ubi & alia, quæ sequuntur sicco pede transeunt.

Docet porrò Theologia idololatriam duplicem esse: *unam* cum co-
litur id, quod verus Deus non est &c. *alteram* cum verus quidem Deus co-
litur, sed non eo modo, quo debet coli, nempe per imagines, idola &c. prio-
rem præcepto primo, posteriorem præcepto secundo prohiberi; pag. 664.

§. 8.

Excipiunt, *veram esse distinctionem: sed cogi nos vicissim largiri idolola-
triam esse, cum falsus Deus colitur in imagine: Unde vero sequi esse hæc tria pri-
ma tabula præcepta, vel omnino quinque.**

* pag. 658.

§. 5.

R. Idololatriam esse, cum falsus Deus colitur in imagine, non cogi-
mur largiri, sed libenter largimur; de numero autem præceptorum quod
infertur, id sequi negamus: Videantur quæ paulò antè ex *Thoma* adduximus
de primo & secundo præcepto.

Primum præcipit cultum religiosum veri Dei & prohibet cultum non
veri vel alieni in specie sic dicti: quales *Ægyptiorum* & aliorum gentilium
fuerunt Dii innumeri. *Secundum* prohibet instrumenta cultus, imagines,
sive per eas verus De⁹ sive falsus colatur: In primis autem veri Dei per ima-
gines cultus prohibetur: quam idololatriam esse multi non credunt.

Exemplum aurei vituli ab *Israëlitis* conflati nihil nobis incommodat.
Recte negant Animadv. eò dementiæ prolapsos esse *Israëlitas*, ut hoc vituli
caput ceu Deum, adorarent: quamvis interim dicantur serviisse vitulo, & i-
dololatriæ accusentur. Est enim idololatria hæc circa modum, quando ve-
rus Deus idololatrice, seu per idola, colitur: quæ latâ significatione dici De-
os alienos ultrò largimur. Sic enim sæpius scriptura appellat. In primo au-
tem & secundo præcepto expresse distinguuntur Dii alieni ab instrumentis
idolo-

idololatriæ cultus, nempe, imaginibus & sculptilibus: quando primum prohibet Deos alienos κατ' ἐξοχήν & in specie sic dictos: secundum imagines & sculptilia.

Vinckelmannus disput. Gieß. Tom. 1. disp. 10. admodum inconsiderate, ne quid gravius dicam, novatores appellat, qui *Lutherana* & *Pontificia* mutilationi & violentæ legis divinæ lacerationi se opponunt, putatque melioribus eos niti rationibus, qui, quæ duo nobis sunt præcepta, pro uno habent, & quod unum nobis, pro duobus. Sed plane vanam hanc esse persuasionem (si affectatam malis appellare ignorantiam, vel scientiâ contradicente, pronunciatam sententiam equidem non contra dixero) evincunt, quæ hactenus sunt dicta nobis, & paulò post dicentur. Interim tantæ confidentiæ argumenta Lectori libet paucis repræsentare & repetere.

(1.) *Quandocunque Deus colitur eo modo, quem ipse verbo suo non præscripsit, tum coluntur Dii alieni primo præcepto prohibiti. th. 10.*

R. Deos coli alienos quandocunque Deus non colitur eo modo, quem verbo suo præscripsit, nimis fidenter dicitur. Anne qualiscunque exorbitatio à modo cultus divini præscripto, ex verò Deo alienum illicò facit. & cum quidem, qui primo præcepto prohibetur? Non datur hoc. Exemplum vituli conflati & idoli *Baal*, contra nos nihil probat. Primo Dii alieni κατ' ἐξοχήν & in specie sic dicti prohibentur: Secundo Deorum imagines & sculptilia.

(2.) *In primo præcepto prohibetur omnis idololatria, quocunque nomine veniat. At cultus & adoratio imaginum est idololatria prohibita: Ergo. th. 12.*

R. Propositio falsa est, ut patet ex iis, quæ dicta sunt.

(3.) *Quicquid præter verum Deum adoratur, & colitur est Deus alienus: Atqui imagines & simulacra coluntur præter verum Deum: Ergo. th. 13.*

R. Propositio de Deo alieno in specie & κατ' ἐξοχήν ita dicto, negatur: conclusio de Deo alieno late sic dicto, nobis non contradicit.

(4.) *Primo præcepto prohibentur Dii alieni. Imagines ad cultum factæ & usurpatae sunt Dii alieni. Ergo imagines &c. prohibentur in primo præcepto th. 14.*

R. Propositio non conceditur nisi cum limitatione: prohibentur Dii alieni

alieni non quocunque sensu dicti & accepti, sed à Deorum imaginibus distincti.

Si tamen probabiliori ratione decimum, de concupiscentia, distinguatur in duo præcepta posset, non obniteremur, modo integra Dei lex conservaretur.

(5.) *Comminationes poenarum & promissiones premiorum legi divinae annexae aut in principio ponuntur, aut in fine, aut primo & præcipuo præcepto adduntur, aut denique singulis. At non præmittuntur Decalogo, nec in fine subjunguntur, nec singulis præceptis apponuntur: Ergo primo præcepto, tanquam præcipuo adduntur; & per consequens textus de imaginibus, cui promissiones & comminationes subjunguntur, pertinet ad primum præceptum. th. 20.*

R. 1. Insufficiens est membrorum disjunctorum enumeratio. Possunt enim comminationes & promissiones annexi & poni non in principio, non in fine, non in primo præcepto, non in singulis, sed in secundo, tertio, quinto uti & ponuntur; potestque ex singulari consilio Legislatoris uni alicui præcepto annexi promissio vel comminatio, quæ accommodari pluribus aliis vel omnibus potest, & ad obsequium iis præstandum excitare: qualis comminatio & promissio annexa secundo & tertio præcepto, ut & quinto.

2. *Assumptio negatur. Nam & in Exodo & in Deuteronomio. promissiones & comminationes in fine adponuntur. Vid. Exod. 21. Deut. 5. & 6.*

(6.) *Deus zelo accenditur adversus imagines idololatrias. Ergo imagines idololatrias sunt Dii alieni & primo præcepto prohibentur. th. 27.*

R. Appendix consequentis est inconsequens. Non omnes Dii alieni, quomodo cunque accepti prohibentur primo præcepto: neque omnis idololatria: Sexta hæc ratio non est nisi repetitio priorum.

(7.) *Conversio, ab imaginibus idololatricis ad Deum verum ejusque cultum est virtus primi præcepti: Ergo textus de Diis alienis & imaginibus est unum idemque præceptum. th. 28.*

R. Antecedens simpliciter verum non est. De imaginibus idololatricis præcipit non primum, sed secundum præceptum. Hactenus momentosa Winckelmanni rationes.

Instant Eadem ratione præcepta de concupiscentia esse dividenda: cum duplex ea sit $\delta\epsilon\lambda\epsilon\acute{\alpha}\zeta\epsilon\sigma\alpha$ & $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma\alpha$, Johan. I. v. 14. 15.*

R. Non

R. Non sunt distinctæ species, ἐπιθυμία δὲ λειάζουσα & συλλαβουσα: Ipsa enim illa, quæ *inescat* & *allicit*, tandem concipit, voluntatis accedente consensu. Neque ex quacunque objecti distinctione sunt multiplicanda præcepta: ut nec distinctæ quævis vitiorum species requirunt distincta præcepta: cum videamus uno prohiberi plura & virtutes quoque præcipi plures. Interim cum constet decem esse præcepta, & verò præceptum de concupiscentia, non obstante objectorum varietate, in plura non dividat scriptura, neque divisionis huius ulla vel probabilis sit ratio: cumque divisionem hanc vetus *Judaica* & *Christiana* Ecclesia nunquam agnoverit, sed sub *papatu* demum, ad declinandam idololatriæ accusationem, abnegatâ lege adversus idola & imagines latâ, dichotomia decimi præcepti, ad complendum numerum, sic invecit: nemo certè nisi quem amor sculptilium & imaginum planè ex cœcaverit, primi à secundo (uti nos numeramus distinctionem improbaverit, quam ante pontificiam idololatriam, universa *Judaica* & *Christiana* Ecclesia semper approbavit. Pontificium errorem nunquam approbassent *Lutherani*, nisi commune cum Pontificiis *idolorum* haberent patrocinium: cuius pudere ipsos debebat.

Sed nolunt videri Animadversores sinè causa ultimum præceptum in duo discerpere: unde averfus hanc accusationem: §. 10.

Excipiunt (1.) *Diversas esse radices* יָצַח & תִּיק. *Posteriores hanc dici de primo concupiscentia motu, qui in corde fit: priorem significare appetitum, qui in actum deducitur & cum rei expetita adeptione est conjunctus.**

*p2g. 659.
§. 6.

R. 1. Miror ex hac radicum diversitate dico decimi præcepti dichotomiam ab Ecclesia *judaica* non fuisse agnitam; à solis verò *idolorum* patronis ex radicibus fuisse deprehensam.

2. Quid si verò vana hæc sit observatio? Vanitatem arguit, quod in Exodo, יָצַח de uxore & de domo dicitur: unde patet Synonyma esse יָצַח & תִּיק. Et תִּיק & יָצַח de utroque concupiscentia motu dicitur. Vide *Hebraicas* concordantias vel saltem lexicon *Avenarii*, ubi exempla allegantur. Utraque etiam concupiscentia prohibentur circa singula decimi præcepti objecta. *Paulus* denique utrumque unico expressit verbo ἐπιθυμῶμεν.

3. Dic mihi Dn. *Himmeli*, annon circa singula objecta præcepti, quod nobis est unum & decimum, prohibeatur concupiscentia δὲ λειάζουσα καὶ συλλαβουσα.

Non negabis, opinor, Necessario igitur agnoscendum tibi pro dispendio

scendo præcepto, planè nullius momenti esse argumentū ex verbis $\eta\eta\alpha$ & $\eta\eta\eta$ petito: quādo utrumq; utrāque concupiscentiā circa singula objecta cōplectitur. Quod si verò omnino in duo dividendū est præceptū decimum: quia concupiscentia aliā est $\delta\epsilon\lambda\epsilon\acute{\alpha}\zeta\epsilon\sigma\alpha$ aliā $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma\alpha$: utique singula decimi præcepti objecta primum ad concupiscentiam $\delta\epsilon\lambda\epsilon\acute{\alpha}\zeta\epsilon\sigma\alpha$ erunt referenda, & sic nonum præceptum constituendum: deinde eadem singula ad concupiscentiam $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma\alpha$: Unde decimum præceptum prodibit. Ecce verò quid non miseri homunciones nobis circa Decalogi distributionem permittemus!

§. 12.

✱ Regerunt Animadv. probandum esse, eandem vocem $\eta\eta\eta$ non posse diversimode accipi; imò debere Deuteronomii locum suadere. Deinde paulum probare appendicem Mosaicam, quæ videbatur restringi tantum ad sextum & septimum præceptum, ad omnia mandata, etiam prima tabula, extendi. Denique Lutherum, Tom. 4. Jen. pag. 531. dicere, à nonnullis dividi hoc præceptum, non tamen magni interesse: quia à Paulo, Rom. 7. Omnia conjunguntur: Non concupisces. &c.*

§. 7.

R. 1. A posse ad esse non valet consequentia: probent nobis Animadv. diversimode accipi: ex Deuteronomii loco nihil nobis persuadebunt: Idem duobus verbis exprimit Moyfes, idemque concupiscentiæ motus circa singula objecta prohibetur.

2. Non duo agnoscit Paulus præcepta, de concupiscentia, sed unum, non obstante objectorum diversitate: *Non concupisces*: pertinere id ad omnia reliqua mandata, extra controversiam est: Quid verò hoc ad dichotomiam?

3. Rectè docet Lutherus non magni momenti esse dichotomiam præcepti decimi: rectius docuisset, si nullius esse momenti dixisset, & pontificiam audaciam severè castigasset.

§. 12.

Excipiunt (2.) cum Deuteron. 5. v. 20. litera Θ inter nonum & decimum præceptum, hoc est, inter prohibitionem concupiscentiæ uxoris & domus sit posita, rectè inde concludi distincta esse illa præcepta, & de re una non agere. Unde magnificam subdunt clausulam: $\lambda\eta\pi\omicron\iota$ itaque sunt ac bullata nuge, quæ VV. oboncat particulam de imaginibus ita distinguere à primo, in sacro textu, ut alia præcepta diversa.*

* ibid.

§. 6.

R. 1. Iterum miror olim *judaicam & Christianam* Ecclesiam præcepti concupiscentiam illicitam prohibentis dichotomiam ex interposita illa litera ו non agnovisse: sed mysteriū hoc innotuisse demū quādo revelari cœpit mysterium iniquitatis, & idola haberi apud Christianos in pretio.

2. ו hoc est, $\text{וַיִּחַד$ servit pars harum subdivisioni, & si judæis credimus, notat textum clausum, obscurum, qui mysticum sensum completur: *Fabritio* etiam, quem laudant heic Animadv. docente: Legibus verò discriminandis adhiberi planè apocryphum & musteum est. Unde in transcurso tantum à *Fabritio*, minus idoneo hac in parte teste, notatur.

3. Exodi 20. inter concupiscentiam domus & uxoris non interponitur ו , sed in eodem versiculo immediatè concupiscentia domus & uxoris alienæ prohibetur.

4. Canonica signorum illorum authoritas non est: neque judæi pro necessario diversarum legum indicio habent ו ו .

5. In textum Deuteronomii fraude falsatoris irrepsisse ו ו docti nonnulli sentiunt: non enim in omnibus reperitur exemplaribus.

6. $\lambda\eta\rho\alpha\varsigma$ & bullatas nugas multas vendit hæc ultima collegij disputatio, cui omnes remitto, tanquam indignas ullo refutationis labore: illud, *oboncat*, non mea, sed *Arcadici* pecoris vox est, cui eam remitto. Ego ad similem distinctionem quando provoco, versiculi distinctionem intelligo, quæ est in primo & secundo præcepto: In Exodo verò inter concupiscentiam uxoris & domus nulla est.

7. Dic mihi quæso *D. Himmeli*, quod nam in ordine sit tibi nonum præceptum: Si prohibitio concupiscentiæ uxoris alienæ, obstabit tibi *Exodus*: Si prohibitio concupiscentiæ domus alienæ, obstabit tibi *Deuteronomium*.

Sed alio argumento laborantibus succurrit *Vinckelmannus* disputatione paulò antè allegatâ th. 29. *Concupiscentiam bis prohibet Dominus: Non concupisces domum proximi tui: Non concupisces uxorem proximi, non servum: Ergo duplex est prohibitio & duplex præceptum: Ratio consequentiæ: quia absurdum esset Dominum in tam brevi Decalogo ταυτολογεῖν.*

R. 1. Antecedens falsum est, si bina verbi concupiscentiam significantis repetitio geminam concupiscentiam in se formaliter alteram ab altera distinctam, unoque verbo unam & altero alteram significatam indigere dicatur: In Exodo planè idem verbum וַיִּחַד repetitur, pro quo in Deu-

teron: semel positum $\pi\iota\kappa$ non nisi synonymum est $\tau\epsilon\tilde{\nu}$ $\gamma\psi\eta$, neque plus minusve significat. Utroque igitur $\delta\epsilon\lambda\epsilon\acute{\alpha}\zeta\sigma\alpha\iota$ & $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma\alpha$ concupiscentia significatur: nisi forsan in Exodo utramque prohibitam neges. Neque tantum circa unum alterumve objectum, sed circa omnia & singula prohibetur utraque. Si igitur omnino distincta hec agnoscenda essent praecepta, non ex verbis concupiscentiam significantibus, sed ex objectis essent numeranda, adeoque non duo, sed plurima essent: verba enim plane idem significant circa singula objecta: ipsa vero objecta sunt distincta. Falsum ergo antecedens & hoc nomine: quia non bis tantum prohibet Dominus, quamvis bis tantum exprimat verbum concupiscentiae, sed septies; siquidem circa singula concupiscentiae objecta subintelligitur verbum $\gamma\psi\eta$ vel $\pi\iota\kappa$. Sic vero non duplex tantum prohibitio & duplex praeceptum erit, sed septuplex prohibitio & septuplex praeceptum: Unde consequentia apparet vanitas.

2. *Vinckelmannum* imitatus pro nostra sententia sic arguo: Idolatriam bis prohibet Dominus & verbis quidem distinctis: Non esto tibi ullus Deorum alienorum ante faciem meam: Non facito tibi sculptile, aut ullam imaginem &c. Ergo duplex est prohibitio & duplex praeceptum. Ratio consequ. Quia absurdum esset Dominum in tam brevi Decalogo $\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ Vides, amice Lector, quid tandem obtineat iste disputator!

3. Quod de $\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ objicitur, ineptum est, & non magis nos, quam *Lutheranos* ferit. Anne omnis verbi ejusdem repetitio $\tau\alpha\upsilon\tau\omicron\lambda\omicron\gamma\iota\alpha$ erit vitiosa? Ita plena tautologiarum erunt omnia scripta sacra & prophana: Repetitio illa nonne ad movendos animos facit?

In pauca contraham, quae prolixè dicta & disputata sunt haecenus: praecepti de concupiscentia, distinctio in duo praecepta si fundamentum habet in textu sacro Mosaisco, vel in verbis concupiscentiam significantibus, vel in objectis concupiscentiae habebit: Atqui nec in verbis, nec in objectis.

Non in verbis: quia in Exodo idem verbum $\gamma\psi\eta$ repetitur, usurpatusque de domo & uxore. 2. quia utrumque verbum $\gamma\psi\eta$ & $\pi\iota\kappa$ in Deuteronomio: significat concupiscentiam $\delta\epsilon\lambda\epsilon\acute{\alpha}\zeta\sigma\alpha\iota$ & $\sigma\upsilon\lambda\lambda\alpha\beta\epsilon\sigma\alpha\iota$: Quo enim modo nefas est concupiscere uxorem, eodem quoque nefas est concupiscere domum, servum, ancillam, asinum proximi &c.

Non in objectis: quia objecta duobus plura sunt: unde tot essent numeranda praecepta, quot sunt objecta: quod absurdum.

Igitur

Igitur plane nullum in textu fundamentum habet. *ὅς περ ἐδίδει δὲ Ζαλ.*

9. 14.

Peccare denique eos dico, qui è libris symbolicis quasi eradunt præceptum de imaginibus, qui è scholis suis & Ecclesiis, quando è Catechismis recitatur Decalogus, id eliminant, eique in Decalogo locum non relinquunt. Facere hoc plerosque omnes *Lutheranos* res ipsa loquitur.

Ægre ferunt hanc *παρρησίαν* Animadverfores: dicunt igitur me alia huius seminis & furfuris eliquare: *τὸ Φορμαλὶαν* mihi exprobrant, imo pignore deposito asseverant, tum animum mihi non fuisse in Christiana Theologia, sed forsitan in Nilo servestiano. Provocant denique ad Lutherum, Chemnitium, Catech. Argent. Rungium &c.*

R. I. Nihil vel seminis vel furfuris eliquo: sed à furfuribus impuris veritatem cœlestem libero, purum ab impuro segrego & ad scripturæ tribunal provoco. *pag. 660. 9. 8.

2. Neque Theologia mea, sed præ reliquis ultima hæc collegii *Salani* disputatio, autorum *τὸ Φορμαλὶαν* loquitur. Dignum patella operculum

3. Nec animus mihi, cum hoc scriberem, in Nilo fuit *Servestiano*: sed in sacra Theologia & scriptura. Vobis Animadversoribus, cum insolentiæ vestræ in me frænum tam libere laxaretis, elabi procul non in Collegio sobrio, sed in balneo vel *Baccho Salano* fuit animus.

4. Frustranea est ad quosdam vestros provocatio: communi suffragio & exemplo in libris vestris symbolicis, quos simplicium erudiendorum gratiâ conscribitis & vulgatis, mutilationem illam Decalogi approbatis & ita rudes docetis in scholis & Ecclesiis: quamvis interim è Bibliis præceptum hoc credere non ausitis. Sufficit è catechismis vestris & auditorum animis erasisse vel saltem non intromisisse. Cur Catechismum *Argentinensem* non sequimini? Neque tamen est, cur tantopere commoveamini Animadverfores, non primi sunt *Lutherani*, qui hoc ex Decalogo præceptum cupiunt erasum: non peccant sine autoritate: Sub tempore *Sinodi Nicenæ secundæ* hæc se prodidit audacia, quàm strenue æmulata ætas sequior

Romana Ecclesiæ: vid. *Morna*: lib. 2. de Euchar:

pag. 214.

EXERCITATIO CXXXV.

Afferitur & vindicatur doctrina Orthodoxa de imaginibus prohibitis; & primum quidem defenditur prima & secunda assertio: ubi vindicantur dua argumenta Dei imaginibus opposita.

§. 1.

*Rthodoxam meam de imaginibus sententiam aliquot assertio-
nibus declarat & demonstrat Christiana Theologia.*

*Prima est: Deus precepto secundo non simpliciter, prohibet
omnium imaginum picturam, sculpturam & usum.*

Assertionem hanc approbant Animadverlores.

§. 2.

*Secunda: Imagines, quibus Deus representatur, pingere aut fingere non li-
cet: adeoque nec in templis collocare. Huic assertioni contradicunt, quam pro-
bat Theologia duobus argumentis.*

Prius est: Quia imagines huiusmodi sunt mendaces pag. 666.

§. 3.

*Excipiunt Animadv. me fluctus in simpulo excitare: sequi Lutheranos
hac in parte συγκατάβασις S. S. Etiam adversarios concedere Spiritum
S. pingi à Lutheranis specie columba, non quod credatur talis esse, sed quia in Ior-
dane specie columba, vel symbolica cum columba unione se patefecit: nec Deum
Patrem formâ hominis barbati & cani, nisi quia in visione Danieli ita apparuit
approbare Lutheranos illud Damasceni, ὡσαύτως ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς ἀστέρας
τὸ χηματίζειν τὸ θεῖον. h. e. insipientia & extrema impietatis est figurare Divi-
nitatem.**

*pag. 661.

§. 2.

*Re. 1. Nullo sego fluctus excito, sed ex limpidissimis Israelis fonti-
bus aquas derivo purissimas ad eluendas sordes idololatrias.*

*2. Si idolum aliquod vel imaginem Dei ligneam, lapideam, argenteam,
vel auream, aut pictam etiam in Ecclesia Sp. S. constituisset, & erexisset, cum
hâc vel simili declaratione, Ecce hoc idolum, hac similitudo, hac imago est Deus
Pater, hac Deus Filius, hac Spiritus S. Hac vobis idola sunt divini cultus in-
strumenta, ad hoc & per hoc verum Israelis Deum, unum in essentia, trinum in
perso-*

personis, adorate & colite, vobisque in memoriam divina omnia revocate: tum certè idolorum, sculptilium, fusilium, pictarumque similitudinum divinarum & imaginum, factores, Patroni & cultores dici possent sequi συγκαταβασι Spiritus S. Atqui longe aliter se res habet Ecce enim contrariam Spiritus S. declarationem & legem! Cui assimilabitis Deum, aut quam similitudinem disponetis ei? Jes. 40. v. 18. Et Cavete diligenter animabus vestris: non enim vidistis ullam imaginem in die, quo locutus est Iehovah ad vos in Horeb è medio ignis, ne forte corrumpamini, & faciatis vobis sculptile aut imaginem ullius simulacri effigiem masculi aut femina, effigiem cuiuscunque animalis Deut. 4. v. 15. 16. 17. Quo pertinet quoque diserta lex secunda in Decalogo. Non facies tibi &c.

Si ullo modo fas esset imaginem aliquam Dei sive pictam, sive sculptam sive fusam facere, parata adversus illam Spiritus S. legem & vocem exceptio fuisset: Novimus quidem τὸ ἀσώματον (verba sunt Damasceni lib. 4. c. 17.) τὸ ἀσώματον καὶ ἀπεριγραπτόν καὶ ἀχρηματισμένον nos non posse facere: Cū vero ipse Deus præsentiæ suæ indicium olim fecerit & apparuerit in specie viri vel juvenis vel grandavi, (apparuit enim Abrahamo in specie viri, Gen. 18. Jesaiæ apparuit insidens solio celsò & elato, Ies. 6.) utiq; imaginē sui nobis exhibuit, adeoque secundum apparitiones istas Deum pingendo, sculpendo, fundendo & sic imaginem & similitudinem Dei, & in specie quidem imaginem viri, præsertim grandavi, (qualis occurrit Daniel: 7. v. 9.) disponendo, non peccabimus, sed gratiam potius inibimus tam studiosè συγκαταβασι illam S. S. Imitando. Attamen Spiritus Sanctus apparitionibus istis non obstantibus cavere diligenter animabus nostris jubet, ne ullam Dei imaginem, quæ vel virum vel feminam, vel aliud animal exprimat faciamus. Unde palam est, licere quidē Deo quæcunque præsentiæ suæ symbola sanctis exhibere (quæ tamen & ipsa imagines Dei non sunt, neque ordinaria in Ecclesia fuerunt, uti nec apparitiones fuerunt ordinariæ, neque promiscuo vulgo repræsentratæ) hominibus verò imaginem & similitudinem Dei pingere, fundere, sculpere, per expressam Dei legem, non licere: Faceffant igitur è Christianorum oculis & templis idola & imagines visibiles, corporeæ, circumscriptæ & figuratæ Dei ἀσώματον, ἀσώματον, ἀπεριγραπτόν καὶ ἀχρηματισμένον. Sunt enim doctores mendaciorum, inquinamenta templorum, offendicula simplicium instrumenta idololatriæ & scortationis spiritualis, hostes divinæ legis & veræ pietatis. Laudamus illud Augustini cap. 7. de fid. & symb. Tale simulacrum (nempe ut Pater sedeat flexis poplitibus) Deo nefas est Christiano in templo collocare.

3. Concedimus imaginem Spiritus S. apud Lutheranos esse colum-
bam, imaginem Dei Patris esse hominem barbaturum & canum apud eosdem.
Concedimus, inquam & deploramus cœcitatē & idololatrici Papatus i-
mitationem. Fuerunt illa olim symbola extraordinaria specialis divinæ
præsentia à Deo data, imagines Spiritus S. & Dei Patris non fuerunt: &
quamvis à Deo, extra ordinem, sanctis quibusdam sint exhibita, lex tamen
divina, *cavete diligenter animabus vestris &c.* Et, *Non facies sculptile &c.* per
ea non fuit abrogata, neque potestas hominibus facta effigiandi Deum per
imaginem viri vel volucris.

§. 4.

Non possum quin heic adjiciam gravissimum Doctoris Lutherani
judicium de hisce Dei imaginibus. Est ille Nicolaus Palladius, Danus Theo-
logus, cuius in libello de invocatione veri Dei & vitandis idolis hæc sunt ver-
ba: *Miror quare in hac clara Evangelii luce impia statua & imagines adhuc
in tanto honore habeantur. Docetur enim nunc, Dei beneficio, in nostris templis
purum verbum Dei, quod damnat omnem templorum ornatum, qui doctrinæ
cœlesti repugnat & Christi fidelibus offendiculo esse potest: verus autem ornatus
templorum Christianorum est ipsum sanctissimum verbi divini ministerium &
usus sacramentorum ac pia ceremonia, quibus se adjungunt non trunci, ligneus
nasus vel oculus, picta & ficta facies: sed vivæ imagines, quæ se vertunt ad
suggerendum &c.*

Et paulò post: *Vt igitur præstigia ac larvæ diabolicæ in cordibus hominum
abominabiles reddantur, easque tanquam æternum interitum fugiant & dete-
stentur, & unicum verum ac vivum Deum (qui se ac suam voluntatem vivâ
voce generi humano patefecit) invocare, colere, glorificare, eique soli confidere
discant: omnes Ecclesiarum vestrarum pastores, propter gloriam Dei hominum
que salutem rogo & pro officii mei ratione etiam jubeo, ut unquam posthac pri-
mi præcepti appendicem: Non facies tibi sculptile neque ullam imaginem &c. pro
concione in ejusdem præcepti declaratione negligant, sed quantâ possunt vehe-
mentia, contra monstrosas illas statuas & larvas cæcæ demonum se opponant, quæ
ad se à vero Deo mentes hominum avocant & captivas tenent &c. Nunquam
in recitatione & explicatione Catechismi deberet huius appendicis de-
claratio sic negligi quemadmodum hodie passim negligitur vel saltem
frigide (si non omnino præteritur) attingitur, perinde ac si non esset
una pars Decalogi, nec digna quæ recitaretur & explicaretur. Et
paulò post! Tametsi quidam verbo Dei informati non colunt ima-
gines*

gines templorum, tamen indoctis & rudibus sunt occasio idololatriæ & defectio-
nis à Deo. Horum ratio maxime esset habenda, ne nostris picturis & imagi-
nibus eorum salutem in aeternum perderemus. Horribilis est & diabolica au-
dacia, quod creatura rationalis, contra expressam prohibitionem creatoris (Nō
facies tibi sculptile neque imaginem) contumaciter audet facere utrumq; etiam
in templis Christianis, quæ jam non eriguntur & reparentur propter statuas, aut
pictas imagines, sed propter verum cultum Dei conservandum & propagan-
dum. Nam prorsus nihil profunt, vel doctoribus vel auditoribus, sed vera do-
ctrinæ de decori sunt, salutare cogitationes impediunt. Nullum igitur bonum
usum in Ecclesia habent teste Esai. 44. Si libri laicorum sunt, ut quidam vo-
lunt, maneat in libris & in domibus extra publicum Christianorum templum,
ubi nequaquam ferenda sunt, ne homines paulatim his imposturis à verbo DEI
& veris cultibus rursus obducantur, &c. Et paulò post: Quàm quæso
stultum & nefarium est, ac horrendum in conspectu Dei & Angelorum, pin-
gere aut fabricare Deum patrem grandævum, senem lippis oculis, canum, tenen-
tem Filium crucifixum, cruentem & habentem apud se columbam! Quid pot-
est ingenium humanum excogitare aut fingere, quod vel Deo simile sit? &c.
Hæc Lutherani Doctoris de imaginibus sententia est, Philippi temporibus
promulgata, ejusq; præfatione commendata. Hanc Animadversoribus
Salanis jam remitto: de patrum & aliorum Lutheranorum sententia suo
loco.

Excipiunt: se effigiare Deum sub imagine, quâ se manifestavit & in hi-
storiis conspiciendum præbuit.

§. 5.
* ibid.

R. Nullam sui imaginem Deus exhibuit: nisi quod ad imaginem sui
hominem condiderit. Gratiolæ suæ & singularis præsentia symbola ex-
hibuit varia, ignem, nubem, columbam, figuram viri &c. Interimque
jussit diligenter cavere animabus nostris ne faceremus sculptile, aut imaginem
nullius simulacri, effigiem masculi aut foeminae, effigiem cujuscunque animalis.
Huic mandato est obtemperandum. Audite saltem Palladium vestrum, si
audire nos non sustinetis: audite veterem Judaicam & Apostolicam pri-
mitivam Ecclesiam, pluresque alios Lutheranos de quibus suo loco. Vi-
detur vobis heic ἀποστατεῖν W. quia supra idola humilia assurgit, & ad
Majestatem Dei enititur, eamque picturis & sculpturis contaminari non
patitur.

Ludere dicitur Chamierus, quando negat historicè depingi posse SS.
Trinitatem, quia nulli unquam apparuit SS. Trinitas sub triplici specie,
ff nempe

§. 6.

nempe viri grandævi, juvenis & columba. Danieli visus senex sed non juvenis & columba: Johanni juvenis & columba, sed non senex: Neque Danieli apparuit, sub specie grandævi, pater, sed Deus: Si, ut distinctæ apparitiones pingantur, rem putant esse confectum*.

* ibid.

R. Non ludit Chamierus neque exulat ratio: Unde enim probabunt solum Patrem apparuisse sub specie grandævi barbati & non Deum, qui est Pater, Filius & Spiritus S. Et, si maximè detur illa apparitio solius Patris sub specie grandævi & barbati viri; anne etiam distinctis apparitionibus pingi SS. Trinitatem posse dandum fuerit? Non opinor: Quia ut S. Trinitas non est sine unitate, ita quoque pingi non deberet sine unitate. Quæ verò species literis sacris consignata Trinitatem & unitatem historicè exprimit? Si hominem scriptura nobis τριμέφalon describeret, veluti Janum bifrontem (quem tamen non nisi bifrontem pingunt, & fingunt fabulæ) haberet forsitan quo se melius tueri idololatria posset: Atqui apparitio hujusmodi est nulla. Nota est horrenda SS. Trinitatis in unitate imago, quam Lutherus exhibuit.

Atqui, inquit, & vestre concedunt licitas esse imagines, quæ ad usum historicum aut symbolicum, vel ad ornatum honestum effinguntur*.

R. Semper excipiunt imagines Dei & idololatriæ abusu profanatas alias, quæ & irritamenta sunt idololatriæ. Quam egregiè Christianorum exornant templi imagines Dei, ex Palladio jam ante audivimus. Hactenus Theologiæ prius argumentum vindicavimus.

Si.

Posterius est, qui expressa est Dei prohibitio Jes. 40. v. 18. Deut. 4. v. 15. Exod. 20. v. 4. pag. 666.

Excipiunt (1) Judæos quidem ex ipsis locis suam δεοιδαιμονίαν adstruere, quæ etiam ne characteres quidem solis, lune, aliarumque stellarum tolerans in suis לויתן: At Majemonidem distinguere ratione formæ, materiæ, objecti, finis, inter prominens & incisum, imaginem & acupictum figuram hominis & bruti, id quod ad cultum idololatriæ fit, vel ad ornatum: quorum illa prohibeantur, hæc concessa sint*.

* ibid. §. 3.

R. Judæorum δεοιδαιμονία non laboramus, cui prima nostra opponitur assertio. Imagines Dei & quæcunque cultui serviunt idololatriæ, præcepto secundo prohibitas averſamus. Neque probat Majemonides Dei imagines sive prominentes sive incisas, sive acupictas, sive humanas, sive bruti figuram exprimentes, quocunque tandem fine fingantur pingantur, si ulpantur, fundantur: quia disertissima est Dei prohibitio. Neque si hæc

si hec à lege & veritate aberrat *Majemonides*, veritati, quam tuemur, quicquam decederet. Interim certum est nullas Judæis fuisse imagines DEI.

Excipiunt (2) *Laudabilem Tertulliani locum* lib. 2. contra Marci: pag. 469. & de idololat. 176. *omnia nostra argumenta prosterne*.*

§. 9.
* pag. 662.
§. col. 1.

R. *Laudabilis hic Tertulliani locus* occurrit pag. 185. edit. Froben. ann. 1562. Verba ejus Animadversores exprefferunt, quæ repetere nimis longum foret. Hoc tu noveris, amice lector, nihil juvari Animadversores laudabili hoc loco: neque vel minimum argumentorum nostrorum everti aut labefactari per eum. Unum hoc dicit docetq; *Tertullianus*, quod primâ nostrâ assertionem ultrò concessimus, nempe non ita rigidè accipiendum præceptum secundum, ut sine discrimine omnes & singulas imagines prohiberi credamus. Et si enim cultus omnium absolutè prohibetur, tamen omnes non prohibentur: quod probat exemplo *serpentis ænei* & *Cherubinorum*. Ullam verò Dei imaginem, etiam extra cultum, pingere, sculperè, fingere, fundere, nobis esse licitum, neutiquam *Tertullianus* docet. Quin potius de corona milit. pag. 453. *Johannes, filioli, inquit, custodite vos ab idolis: non jam ab idololatria, quasi ab officio, sed ab idolis, id est, ab ipsa effigie eorum.* Indignum enim ut imago Dei vivi, imago idoli & mortui fiat: Et notat *Rhenanus* in Apolog. adversus gentes pag. 867. Perpetuò illud nobis esse tenendum, Christianos, temporibus *Tertulliani*, odisse maxime statuas cum suis ornamentis & infundendis precibus quemlibet sibi angulum, ut in cælum suspicerent, satis esse putasse. Quod si verò *Tertullianus* nobis contradiceret; anne unius illius autoritate omnia nostra argumenta prosternerentur?

Adducitur hec interpretes, *Lutherus*, qui nullam ait prohiberi imaginem, nisi quæ Dei sit & adoretur: eò quòd pedagogus fuerit *Moyse* Judæorum carnalium, qui lege, de imaginibus, opus habebant, ne in cultum idololatriæ cum impingerent.*

§. 10.

* ibid.
§. 4.

R. Per *Lutherum* igitur licet Christianis pingere, fingere, sculperè &c. imagines Dei, modò eas non adorent: quas nec pingere nec sculperè Judæis licuit nimis ad idololatriam proclivibus. Ubi verò in scripturis exstat aut fundatur hæc *Lutheri* glossa? Forlan in illo *Esaia*: cui assimila-
bitis DEUM? aut quam similitudinem disponetis ei? Aut in illo: Cavete diligenter animabus vestris &c. Inauditum in Antiquitate pia, Christianos minus tueri præcepto secundo, quam Judæos, & ceremonialem de imaginibus legem fuisse, in Novo Testamento

abrogatam. Eò audaciæ ne Pontificii quidem sani progrediuntur, etiam si pro idolis suis, tanquam pro aris & focis, pugnant, Sed quam honorificè de præcepto secundo *Lutherus* senserit, constat ex Tom. 5. Wittemb. fol. 217. ubi doctrinam *Moyſis* vel Dei potius, appellat ein Gauckelwerck: Wir Christen/inquit, die wir Gottes Wort haben/dürffen solches Gauckelwercks, *Moyſis* nicht. Tom. 3. Jen. pag. 170. præceptum secundum ad solos Judæos restringit: Die Kottengeister haben auch *Moyſen* von Bildern nicht recht verstanden: dann es gehet allein die Juden an. Idem Tom. 5. Wittemb. fol. ante alleg. Wir gehören nicht in *Moyſis* Schul: *Moyſes* hin/ *Moyſes* her: Wiltu daß ich dich höre / so sag mir ein Wort daß mich angehe. *Lutherum* heic sequitur *Brentius* & multi alii *Lutherani*. Magis ad idololatriam olim *Judæos* fuisse proclives, quam hodiè Pontificios falsum est. Sed parum abest, quin per *Lutheri* hypothese in pleraque omnia Decalogi præcepta pro ceremonialibus & abrogatis sint habenda. Nam si præter infidelitatem nullum est in mundo peccatum, ut *Lutherus* docet, utique præceptis parentes honorabis, non occides, non mæchaberis, non furaberis &c. non tenebuntur Christiani: Siquidem transgressio eorum nullam inferet à *opíav*; Gratum homicidis, adulteris, furibus &c. Evangelium, &c.

§. II.

Tandem in medium adducunt *Achilleum Gerhardi* & aliorum argumentum, pro afferenda idolorum, seu imaginum Dei, fabrica.

Si ex historiis de apparitionibus divinis sive lectis, sive auditis, intellectus sibi format species intelligibiles, quæ sunt internarum rerum imagines; sequitur ex iisdem apparitionibus formari quoque manibus posse imagines externas & sensibiles, exempli gratiâ; SS. Trinitatis quæ se in grandævo barbato & juvene viro, insuperque in columba patefecit: idque licere facere. Atqui verum prius: Ergo & posterius.

R. Connexi consequentiam rectè negat *D. Rivetus*, quem heic perstringunt: ratio est: quia intelligendi modum & actum, cujus ipse est author, nunquam prohibuit Deus: picturam verò & fabricam idolorum & imaginum Dei severè prohibuit: Cavete diligenter animabus vestris &c. Imò nec imaginem Dei concipit mens nostra, cum nullam Scriptura exprimat: Sed symbola tantum extraordinariæ & singularis divinæ præsentia, quæ tanquam imagines Dei & SS. Trinitatis, qui arripit & pingit vel sculpsit, virumque grandævum, canum, barbaturum dicit esse DEUM Patrem, Columbam verò Spiritum S. vel imaginem ejus, quod totâ die fit apud *Luthera-*

theranos, injuriam Deo facit & contra præceptum secundum, aliasque Dei prohibitiones, enormiter peccat. Intelligibiles species quoque anſam idololatriæ non præbent, uti imagines ſenſibiles, corporeæ, pictæ, fuſæ, ſculptæ. Quis enim ſanæ mentis unquam coram intelligibili ſpecie, quam mente concluſam habuit, in genua ſe abjecit, aut phantaſiæ ſuæ litavit? Niſi forſan ii, qui parem eſſe rationem putant idolorum in externos ſenſus incurrentium, & idearum ſeu ſpecierum intelligibilium mente conceptarum.

Instant: *Si non eſt peccatum ideas mente conceptas, ſive humane ſint, ſive divine, ſcripturâ ac vocibus depingere: certè peccatum quoq; non erit, lineis easdem & picturis deſcribere: At verum prius: Ergo & poſterius. Connexum probant: Quia imagines propius ad eſſentiam idearum mente conceptarum accedunt, quàm ipſa litera & voces**.

§. 12.

* ibid.

R. Connexum nego: Probatio nullius eſt momenti & planè inconſequens: quia nec Scripturæ nec vocibus obſtat D E I præceptum: Obſtat autem imaginibus Dei pictis, ſculptis, fuſis. Quin nec verè depingimus Scripturâ aut vocibus imagines Dei, quæ in ſcripturis nullæ proponuntur, noſtræque menti repræſentantur. Neque verò rerum geſitarum monumenta ſcripturis aut vocibus expreſſa perinde ſunt idololatriæ instrumenta atq; imagines pictæ, ſculptæ, fuſæ, quales in *Pontificiorum & Lutheranorum* viſuntur templis. Hoc cum probè intelligeret Eccleſia *Apoſtolica* & ſequens purior, vocibus quidem & ſcripturis apparitiones divinas olim factas exprimere non prohibuit: attamen imaginibus præſertim Dei pictis, fuſis, & ſculptis, tanquam divinæ legi inimicis acerrimè ſe oppoſuit: Sic idola citra controverſiam lege Dei damnata & prohibita, mente concepta nihilominus deſcribunt Prophetæ. Patimur igitur *Gerhardum* jam *παῖς αἰῶνος*, licitum verò eſſe imagines Dei pingere, ſculpere aut fingere, ratione ejus nobis perſuaderi non patimur: quia

in ea μὴ δὲν ὄγμις. Neque primus eſt *Gerhardus*, qui ſiculneo iſto folio turpitudinem idolorum tegere laboravit.

EXERCITATIO CXXXVI.

Vindicatur assertio tertia, quarta & quinta de imaginibus: Et imprimis orthodoxorum argumenta, quibus probant imagines sive Dei, sive hominum sanctorum & Angelorum, in templis non esse ferendas.

§. 1.

Tertia de imaginibus assertio est: *Imagines Christi secundum humanam naturam, (vel corpus) & sanctorum etsi pingi aut sculpi per se illicitum non est, modò haberi possent vera: tamen tutius est picturâ & sculpturâ earum abstinere.*

Ratio additur: quia damnum inde emergens est majus, quàm commodum: Siquidem cultu idololatrico à Pontificiis iuquinantur & idololatriæ exercendæ occasionem simplicibus præbent pag. 666.

* ibid.

§. 6.

Animadversores elucidationem assertionis hujus & rationis è subsequentibus promittunt.*. Quid præstituri sunt videbimus.

§. 2.

Quarta assertio: *Imagines sive Dei sive Angelorum aut hominum sanctorum cultu religioso afficere, coram iis in genua procidendo, & vota precesque faciendo nullo modo licet: Ratio est: quia idololatria hæc est verbo Dei damnata &c. pag. 666.*

* ibid.

Nos, inquiunt Animadversores, hæc assertio planè non ferit & calumnia est, quam nobis inurit pag. 668. resp. ad 3. Imperitam plebeculam Lutheranam capitum apertione ac genuflexione idola honorare, etiamsi de externâ quâdem reverentiâ loquatur, quæ civilitatis est, non cultus, indicium*.

Rx. Pontificios potissimum ferit hæc assertio, quos iconolatriæ & idololatriæ utrique accusamus. Utinam ab hoc crimine immunes sint omnes, qui Lutherani volunt haberi & imprimis plebecula imperitior, præsertim ea, quæ Papismo aliquando addicta fuit & idololatriæ assuevit. Interim à plebecula Lutherana capitum apertione & genuflexione idola in templis Lutheranorum picta vel sculpta honorari, sine ulla calumnia verissimè affirmo: Ubi impudentissimè mihi contradicunt Animadversores. negant, quod esse & fieri nos toties totiesque oculis nostris vidimus: De civili

civili cultu non laborat rudis & incivilis plebecula: devotionem superstitione & falsa opinio ex. itat. Magnum illud idolum crucifixi suspensum ad altaria *Lutheranorum* quis de plebecula capitis apertione & genuflexione non honorat? *Arnobii*, cujus fit mentio, temporibus, Christiani & simulacra Dei & cultum eorum averfabantur: Quod à gentilibus vitio ipsis datum. Sic enim ille lib. 6. *Consueſtis crimen nobis maxima impietatis affingere, quod neque ad eas sacras venerationis ad officia construamus, non Deorum aliqujus simulacrum constituamus, aut formam, non altaria fabricemus, non aras &c.* Ubi prolixè ostendit *Arnobius*: non esse hoc crimen, & cur nihil horum Christiani faciant, causas adducit varias. Apud *Minutium* quærentibus Ethnicis: cur nullas aras habent, templa nulla, nulla nota simulacra? respondet *Octavius*: Putatis autem nos occultare quod colimus, si delubra & aras non habemus? Quod enim simulacrum DEO fingam, cum, si rectè existimes, sit DEI homo ipse simulacrum. *Clemens Alexandrinus* respondet: Nobis nullum est sensile sensilis materia: sed intellectilis intellectile simulacrum. Non est DEUS, qui verè DEUS est, sensile simulacrum.

Quinta assertio: *Imagines sive DEI, sive hominum sanctorum & Angelorum in templis non sunt ferendæ.* §. 3.

Hic deum se pungi sentiunt Animadversores, sed mox se consolantur & dissimulant dolorem: *Rationes*, inquit, vix sunt ficulneæ. Ordine igitur eas audiamus, & non ficulneas, sed adamantinas esse doceamus.

Prima: Quia cultu idololatræ à Pontificiis profanantur & idololatriæ exercendæ occasionem præbent: pag. 666.

Excipiunt: *Cultum idololatricum Papistarum imaginibus planè accidentalem esse, non aliter ac aneo serpenti, qui ad remediandum erectus erat, sed ab Ezechia ob idolomaniam cum magna pietatis laude contritus**. §. 4.

§. 1. Si vel maximè accidentalis esset, in templis tamen propterea ferendæ imagines, in quas ferri idololatriæ impetus solet, non essent: quia divinæ legi sunt prohibita, præsertim DEI simulacra: Et quia plus ab iis periculi & damni est in Ecclesia DEI, quàm commodi: nec quicquam est commodi, quod suppleri commodius & rectius non possit per media alia licita & sacris literis approbata. Hinc diserta sunt *Brennii* verba in Catech. ad præceptum nobis se undum: *Multas ob causas utilius esset planè nullas in templis imagines publicè statui: quod & Heerbrandus in disputation. de multiplici idolon. thes. 122. affirmat.*
Imò

Imò ipse quoque *Lutherus* Tom. 2. Jen. pag. 102. Wahr ist es: daß die Bilder sehr gefährlich / vnd ich wolte/es wehren keine auff den Altarn. Eadem multorum *Lutheranorum* mens est, quorum verba prolixè allegata vide *Anatom. Mass. part. 3. cap. 18.* Ingenua est *Johannis Winckelmanni* confessio, Tom. 1. disp. 11. th. 92. *Imagines etiam historicas, quæ occasionem idololatriæ vel etiam vanitati ac profanis cogitationibus præbere possunt, præstat oculis removere.* Ita Theologi *Giesenses*, in nothwendiger Erzehlung der motiven pag. 98. Vnd in der Rettung: Dann Wir/ Gott lob/ wohl wissen/ daß es mit Bildern gefährlich ist.

Falsum est imaginibus *Papistarum* cultum idololatricum planè accidentalem esse: siquidem hoc ipso consilio, hac intentione ab iis pinguntur, sculpuntur, funduntur & in sacris locis publicisque viis statuuntur, ut cultui serviant idololatræ. Ex iis præcipuas à Pontificiis acceperunt *Lutherani*, quas studiose in templis suis asservant & tanto cum zelo pro conservatione earum pugnant: Etsi interim ex *Lutheranis* Doctoribus non desunt, qui novas imagines pingere aut sculperè inconsultum judicant: Quos inter *Ekhardus Lauterbach* in disput. de imag. th. 145. *Jeremias Vietor* in Rettung des Gegenberichts/ pag. 81. *Johan Affelman*, in *Heuschrecken* pag. 6. Alii veteres à Pontificiis idololatræ olim cultas omnia tollendas statuunt, *Winckelmann*. Tom. 1. disp. 11. th. 96. *Hoe* in respons. ad disert. monit. pag. 41. 42. *Baldwinus* im *Auspurgischen Bericht von Bildern*/ cap. 16. p. 122. Ecce Lector! De sententia Theologorum *Lutheranorum* novæ imagines in templa non sunt inferendæ, neque faciendæ: de eorundem sententia veteres, quas à Pontificiis acceperunt, quæ cultui idololatræ jam sunt inquinatæ, sunt tollendæ. Quid igitur reliquum fiet *Lutheranorum* templis?

3. Si magna cum pietatis laude æneum serpentem, jussu Dei olim factum & erectum, contrivit *Ezechias*, postquam ab hominum superstitione coli cœpit; quamvis idololatricus cultus ei planè accidentaliter fuerit: Cur hanc pietatis laudem non ambiunt quoque *Lutherani*? Cur idola sua idololatræ à Pontificiis olim culta, tam scandalosa, tam periculosa, uti ipsi met fatentur, e medio non tollunt?

Secundatio: quia mandat Deus *Exod. 23. v. 24.* ut idola tollantur & destruantur, quæ gentes coluerunt: pari igitur ratione &c. pag. 667.

§. 5.

Excipiunt: *Diversam esse rationem populi Israelitici vel Judaici, qui ad Ethnicam Idololatriam insigniter fuit proclivis; illis igitur interdixisse Deum*
fabri-

Fabricationem & usum imaginum quarumcunque: nobis non item, qui in libertate Christiana à jugo ceremonialium exautorati sumus.*

*pag. 664.
§. cod. 87.

R. 1. Ad idololatriam multi è Christianis æquè sunt proclives atque Judæi olim fuerunt. Testis *Papatus*.

2. Imaginum quarumcunque & quemcunque usum Judæis fuisse interdictum, & præcepto secundo interdici, falsum est: pictoria, sculptoria, fusoria artes sunt ab ipso DEO hominibus concessæ & olim quoque Judæis. Unde jussu Dei quoque rerum aliquarum imagines sunt fabricatæ & in templum illatæ: His argumentis ipsimet utuntur *Lutherani*, ut ostendant non simpliciter omnes imagines divinâ lege prohiberi: Et huc quoque spectat prima Theologiæ assertio: quam approbarunt *Animadversores* supra §. 1.

3. Prohibitionem imaginum secundi præcepti esse ceremonialem, eâque Christianos non teneri, falsum est: quicquid etiam obloquantur *Lutherus & Chemnitius*. Omnes obloquuntur Patres, è quibus duos tantum libet allegare, quos hoc loco objiciunt *Animadversores* nempe *Origenem & Tertullianum*. *Origenes* lib. 7. contra *Cels.* docet, Christianos pariter ac *Judeos* averseari ἀγᾶλματα, ob eandem Dei legem. *Tertullianus* in lib. de *Idololatr.* Edit. *Frob.* pag. 729. Omnis forma vel formula, inquit, idolum se dici exposcit. Inde idololatria omnis circa omne idolum, famulatus & servitus. Inde & omnis idoli artifex ejusdem & unius criminis est: nisi parum idololatriam populus admisit, quia simulacrum vituli & non hominis sibi consecravit. Idolum tam fieri, quam coli Deus prohibet. Quanto præcedit ut fiat, quod coli possit, tanto prius est ne fiat, si coli non licet. Propter hanc causam ad eradicandam scilicet materiam idololatriæ, lex divina proclamat: Ne feceritis idolum: & conjungens; Neque similitudinem eorum, quæ in cælo sunt, & quæ in terra, & quæ in mari. Toto mundo ejusmodi artibus interdixit servis Dei. Et pag. 730. Bene quod idem Deus & lege vetuit similitudinem fieri, extraordinario præcepto serpentis similitudinem introduxit. Si eundem Deum observas habes legem ejus. Ne feceris similitudinem: Si & præceptum factæ postea similitudinis respicis, & tu imitare *Moysem*, ne facias adversus Legem simulacrum aliquod, nisi & tibi Deus jusserit. Si nulla lex Dei prohibuisset idola fieri à nobis, nulla vox Spiritus S. fabricatoribus idolorum non minus quam cultoribus comminaretur: de ipso Sacramento nostro interpreta-remur nobis adversas esse fidei ejusmodi artes: Quomodo enim renunciamus diabolo & angelis ejus, si eos facimus? Et pag. 731. Facio, ait quidam,

sed non colo, quasi ob aliquam causam colere non audeat, nisi ob quam & facere non debeat: Scilicet ob Dei offensam utrobique. Imò tu colis, qui facis ut coli possint. Colis autem non spiritu vilissimi ardoris alicujus, sed tuo proprio: nec anima pecudis impensa, sed animâ tuâ. Illis ingenium tuum immolas, illis sudorem tuum libas, illis prudentiam tuam accendis. Plus es illis, quam sacerdos: cum per te habeant sacerdotem. Diligentia tua Numen illorum est. Addamus & Augustinum epist. 119. Inter illa omnia decem præcepta, solum ibi quod de Sabbato positum est, figuratè observandum præcipitur &c. cetera tamen ibi præcepta propriè præcepta sunt, sine ulla figuratâ significatione, observamus. Nam & idola non colere manifestè didicimus.

§. 6.

*pag. 665.
§. 7.

Quod si verò ceremoniale est illud, de idolis, præceptum, dicant nobis quæso Animadversores cum Chemnitio & Luthero, ubi legatur abrogatum? Parati promptique hæc sunt Animadversores nostri, & locum nominant, 1. Corinth. 8. v. 4 εἰδωλον ἐν τῷ κόσμῳ & οὐ ἐν ᾧ: idolum, imago (synonyma hæc ipsis sunt, quod notandum, quod & Tertullianus concedit) in mundo nihil est*. Rectè, inquit Chemnitius, nihil, id est, res indifferens est & sua naturaliter libera: applaudunt Animadversores glossæ prorsus theologicæ: quæ an ulli præter Chemnitium, in mentem unquam venerit, equidem valde dubito. Et Pauli hanc fuisse mentem credamus: Idolum nihil est in mundo: hoc est: Idolum est res adiaphora in mundo: Adeone arctio inter se nexu juncta sunt, Nihil & res adiaphora? Magnos patronos habet Nihil, per quos in censum rerum & entium refertur. Forsan Chimæra, Tragelaphi & Centauri quoque brevi in hunc rerum & entium ordinem transcribentur, & civitate donabuntur. Initium jam est factum: spem habet successionis. Mirum certè, si idolum est res adiaphora in Novo Testamento & præceptum de idolis est abrogatum, cur filiolos suos tam studiosè ab idolis cavere jubeat Apostolus 1. Joh. 5. vers. 21. Cur ipsi etiam Lutherani idola, quæ Pontificiæ idolomanix olim instrumenta fuerunt, jubeant aboleri. Et in novo testamento res adiaphoræ sint, quæ in veteri abominationes fuerunt & Dii alieni flammis absumendi & quibuscunque modis exterminandi? Sic argumentor: ἰδὼλῳ ac δαιμονία non sunt res adiaphoræ Christianis: Atqui idola sunt ἰδὼλῳ & δαιμονία: Ergo non sunt res adiaphoræ inter Christianos. Propositio manifesta est: cum rebus adiaphoris licet habere communionem: sunt enim in libertate no-

tate nostra positæ : Cum Dæmoniis non licet habere communionem, 1. Cor. 10. vers. 20. *Assumptio* Animadversorum est supra §. 4. Sed indigna hæc absurda glossa est, cui refutandæ calamus aut vox impendatur. Quo sensu idolum vocetur *Nihil*, ex *Chrysostomo*, *Theodoreto*, *Ambrosio* & *Augustino* docet *Chamierus* Tom. 2. lib. 21. cap. 9. Aliud proferendum testimonium pro evincenda secundi præcepti in Novo Testamento abrogatione. Dicant nobis adversarii : annon in veteri quoque testamento, εἰδωλὸν ἐν τῷ κόσμῳ ἔδειν fuerit ? Aut cur potius in Novo ἔδειν sit quam in veteri : Si negare non audent, & sufficientem negationis rationem non habent : uti certè non habent : agnoscant, quælo, absurditatem glossæ de *adiaphoro* & *abrogatione* : Siquidem in veteri quoque testamento ἔδειν fuit, sensu Apostolico, ubi tamen nec idolum *adiaphorum*, nec præceptum abrogatum fuit.

Joh. Camero in *Myroth.* pag. 210. quando ait, idolum non esse ejusmodi, quod cibos vel polluere, vel puros efficere possit, absurdam illam glossam nequaquam stabilit : Non illico res *adiaphora* est, per quod se cibos non potest polluere vel puras efficere. Sed demonstrent dissentientes, inquit, *Winckelm.* *Gieß.* disput. Tom. 1. disp. 11. th. 77. textum de imaginibus hæc modo & sensu esse legem moralem, ut nullam prorsus liceat habere imaginem historicam, sive in templo, sive extra templum, si remota sit veneratio nimirum in rei gestæ memoriam, commonefactionem & testimonium.

R. Iniquissimum postulatum ! Quis enim nostrum unquam hoc affirmavit ?

Hactenus secunda Theologiæ ratio vindicata.

Tertia : Quia idololatriæ vitandæ causa etiam æneum serpentem jussu DEI factum *Ezechias* sustulit 2. Reg. 18. v. 4. Rationem hanc prætereunt Animadversores : quæ tamen valida est, & minimè ficulnea. Nam si ipsius Dei jussu serpentem factum, postquam idololatriæ occasionem præbere cœpit, *Ezechias* jure sustulit : quanto magis tollenda sunt idola contra Dei mandatum facta, quæ & olim idololatricè à *Papicolis* sunt culta, & hodie etiamnum periculosa sunt & scandalosa : quod ne *Lutherani* quidem, ut supra vidimus, audent diffiteri ?

§. 7.

§. 8.

Quarta: Quia imagines religiosæ in templis collocatæ Turcas & Judæos offendunt & à sacris Christianorum arcent.

Excipiunt (1) *Planè ex accidenti hoc esse: Turcas, Judæos & Calvinianos*.
 *Ibid. §. 8. *nos parem in cessere μισεινονίας**.

R. 1. Non est hoc ex accidente: Siquidem imagines religiosas divinâ lege prohiberi norunt: Unde meritò in visa ipsis tam pertinax Christianorum prævaricatio & divinæ legis transgressio. Adeoque communio *μισεινονίας* vitio nobis verti non debet, nec jure potest.

2. Si vel ex accidenti tantum offenderentur: habenda tamen eorum esset ratio in re præsertim, quam periculosam esse ipsimet agnoscunt Lutherani, & cujus damna in Ecclesia sunt plura, quam commoda. Quid Paulus in simili casu? Si esca facit, ut offendant frater meus, ne vescor carnibus in æternum, nec faciam, ut frater meus offendant, 1. Cor. 8. v. 13.

§. 9.

Excipiunt (2.) *Mirandum quòd, cum Calvinianorum templa Judæorum, Turcarum & Saracenorum sunt similia, non plures ex illis profelytos lucremur**.

*Ibid. 1.

R. Justo DEI judicio hoc permittimus. Interim certum est, minus offendi Judæos Turcas & Saracenos nostrorum templorum simplici ornatu, quam in structa illâ & luxuriosâ imaginum pictarum, sculptarum & fularum, unâ voce, idolorum supellectile, ornatuque imaginario: de quo Nicolai Palladis Doctoris Lutherani, judicium supra produximus.

§. 10.

*Putant in visum proni. Animadversores & subinde satis faceri, ipsum etiam Heraclium sibi à risu vix temperaturum, si illa Riveri legeret: Non longè abest à ritu Papistico, quod Elect. Saxon. & Lutherum pingunt Lutherani, unum à dextro, alterum à sinistro latere, procumbentes coram imagine crucifixi.**

*Ibid.

R. Aliam si Heraclius videndi causam non haberet, aut non rideret, vel, si rideret, cœcitatē eorum rideret, qui ad idoli se pedes abjiciunt & in tanto idola habent pretio, quæ tamen consentur esse valde periculosa & multis de causis è Christianis templis & Ecclesiis eliminanda: potius verò cœcitatē illam defleret Heraclytus, & ridendam Democrito relinqueret: illi enim lacrymas miseriæ, huic risum ineptiarum cogitatio elicit: quæ in idolorum cultu concurrunt.

Quinta: quia ut Epiphanius scribit in epist. ad Johannem Patriarch. Hieroso-

Hierosolymitanum, Imagines sive Christi, sive sanctorum, in Ecclesia Christi sunt contra auctoritatem scripturarum, contra religionem Christianam, scrupulositatem Ecclesiae & populis Christianis indignae.

Excipiunt Animadversores in loco *Epiphani* citando *Wendelinum* §. 11. dormire: Esse enim haec ejus verba. *Quando in Ecclesiam intrassem, ut orarem inveni ibi velum pendens in foribus ejusdem Ecclesiae tinctum & depictum, habens imaginem quasi Christi, vel sancti cujusdam. Cum ergo hoc vidissem, in Ecclesia Christi, contra auctoritatem scripturae pendere imaginem, scidi illud &c.** *ibid. §. 9.

R. Non dormitavit W. cui sententiam *Epiphani*, non totidem & omnia ejus verbalibuit allegare, exemplo *Heerbrandi*, in disp. de multipl. idolor. Pap. th. 125. Patet autem ex verbis, quae ipsimet allegant Animadversores, *Epiphani* temporibus in oculis piorum execrabiles fuisse imagines religiosas scripturae & religioni Christianae inimicas: Sic enim *Epiphanius* eodem loco. *Precor ut jubeas presbyteros ejusdem loci precipere, in Ecclesia CHRISTI istiusmodi vela, quae contra religionem nostram veniunt, non appendi: decet enim honestatem suam hanc magis habere sollicitudinem, ut scrupulositatem tollat, quae indigna est Ecclesia CHRISTI, & populis qui tibi crediti sunt. Nonne omnia, quae allegavi, Epiphanius habet?*

*At justum motum movebatur Epiphanius, ne Christi imago inter Christianos idolum fieret, & propterea justus usus zelo illud discidit.** §. 12. pag. 666. §. cod.

R. Non cultum tantum idolorum, sed & ipsa idola & imagines religiosas Scripturae & religioni Christianae adversari docet. Et hodie si in templis *Lutheranorum* easdem videret, idem de iis judicaret, & si posset, dubio procul discinderet & confringeret, justo usus zelo, ne in *Lutheranorum* quoque Ecclesiis scandalum & idololatriae occasionem praerent. Alibi ait, *Diabolum in oculis hominum mortalem naturam deificare, statuas imagines praeferentes per artium varietatem exprimere.*

Porro scribo cum *Erasmo*, usque ad *Hieronimi* aetatem fuisse religionis probatae viros, qui in templis nullam ferebant imaginem, nec pictam, nec sculptam, nec textam, & ne ipsius Christi quidem: §. 13.

Excipiunt: hoc extra controversiam esse verum: primam enim Ecclesiam per tria fere secula & amplius caruisse templis & id testari quoque *Senenos W. Mornaum, Molinaum Hospinianum Vedelium** *ibid. th. 10.

R. Frigida est cavillatio in voce, *Templum*, quae hoc loco in signi-

ficatu accipitur latiore, quatenus ipsa etiam oratoria, aedes sacras & dominicalis complectitur, quæ Apostolicis quoque temporibus exstiterunt, ut ipsimet fatentur Animadv. Sensus igitur est in publicis & sacris ædibus, quæ olim post N.C. divino cultui sunt consecratæ, & id officii præstiterunt, quod modo templa Christianorum, usque ad Hieronymi ætatem (floruit ille anno post C. N. 400.) à viris religiosis nullæ sunt toleratæ imagines: Et hoc sensu idem quod ego, scribit quoque Heerbrandus, nempe probatæ religionis viros ad Hieronymi ætatem nullas in templis imagines tulisse. Eadem & Chemnitii sunt verba in Exam. Concil. Trident. part. 4. pag. 43. *Ut summatim dicam, inquit, ex certis & probatis historiis constat sicut Erasmus in Catechesi sua inquit, usque ad Hieronymi ætatem fuisse probatæ religionis viros, qui in templis nullam ferebant imaginem &c.* Eadem & Hospiniani de orig. templ. pag. 48. à Chamieri tom. 2. lib. 22. cap. 7. stulta fuisset Erasmi & Chemnitii observatio; si ædes sacre fuissent nullæ, in quibus prostare imagines potuissent. Ecce verò quam honorificè appellantur Mornæus, Mollinæus, Hospiniani &c. Socienni W! Sed transeat humanitas: modò agrè ne feras mi D. Himmeli, Lutherum & quos maximè inter Lutheranos facis, tuos à me quoque appellari cum Plauto Sociennos.

§. 14.

Attende verò Lector, quàm benignè Heerbrandum interpretentur nostri Animadversores: ait ille, ad pericula & occasiones idololatriæ præcavendas, satius esse, nullas imagines in templis prostare. De Papatu, inquit, loquitur, ubi occasiones quoque idololatriæ sunt præcavende. Forfan lex de imaginibus, respectu Lutheranorum tantum, est ceremonialis: Pontificiorum verò respectu est moralis & perpetua, uti respectu Judæorum fuit ad idololatriam nimis proclivium. Periculum apud Lutheranos est nullum: etiam in mediis idolis plebecula Lutherana sibi constat & idola minimè veneratur: etiamsi coram magno crucifixo ligneo, quod altaribus imminet, devotissimè capita aperit, genua flectit &c. Etiamsi de grandævo idolo interrogata respondet Deum Patrem esse, de columba Spiritum S. esse, &c. Pontificii quoque in idola Lutherana incidentes idololatriæ exercendæ occasionem nullam arripiunt: etsi in ea non minus mente totâ feruntur, quàm in propriâ, tanquam in veteres suos Deos, quos à Papicolis acceptos, sartos, tectos conservant Lutherani. Certè minùs ingenua hæc est Heerbrandi interpretatio: Loquitur ille de imaginibus religiosis in quocunque templo prostantibus, uti ante ipsum Lutherus & Brentius, de quibus supra. In omnibus templis occasiones idololatriæ sunt præcavendæ, quas præbent

bent erecta idola. Concludo cum Imperatore Carolo Magnio vel quicumque autor est libri, de imaginibus. Nos Prophetis, Evangelicis & Apostolicis Scripturis contenti, & Sanctorum Orthodoxorum Patrum, qui nullatenus in suis dogmatibus, ab eo, qui est via, veritas, & vita, deviarunt, institutis imbuti & sanctas & universales sex synodos, quae pro variis haeresium infestationibus à sanctis & venerabilibus Patribus gesta sunt, suscipientes, omnes novitates vocum & stultiloquas adinventiones abjicimus, & non solum non suscipimus, verum etiam tanquam purgamenta despiciamus: Sicuti & eam, quae, propter adorandarum imaginum impudentissimam traditionem, in Bithinia partibus gesta est, Synodum.

Sanctorum Patrum de imaginibus & idolis judicia hec recitare nimis longum foret, videantur & ipsi & verba ipsorum allegata apud Morneau, de Eucharistia lib. 2. cap. 2. 3. 4. Chamier. tom. 2. lib. 21. cap. 3. Interim observanda illa Concilii Elibertini: placuit picturas in Ecclesia non esse, ne, quod colitur & adoratur, in parietibus pingatur: Et Ambrosii contra Auxent. lib. Epist. 3. In Ecclesia unam imaginem novi, hoc est, imaginem DEI invisibilis, de qua dixit DEUS: faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Illam imaginem, de qua scriptum est, quia CHRISTUS splendor gloriae & imago substantiae ejus: Et Lactantii: Non est dubium, inquit, quin religio nulla sit, ubique simulachrum est.

EXERCITATIO CXXXVII.

Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum
pro retinendis in templis Christianorum idolis
& imaginibus religiosis.

Lutheranorum pro defendendis & retinendis idolis argumenta sex adducit Theologia, eaque solvit. Ex iis hoc loco non nisi duo conantur vindicare Animadversores reliqua supra esse vindicata somniant. Interim ordine repetamus argumenta. §. I.

Primum:

Primum: olim quoque in templo Dei fuerunt imagines: Ergo & jam in templis haberi possunt imagines Dei, Christi & sanctorum.

Theologia negat consequentiam geminâ negationis ratione additâ.

1. Quia non omnia in templis Christianorum sunt retinenda, quæ olim in templo Hierosolymitano fuerunt: aliàs totus leviticus cultus in N. T. esset revocandus & retinendus.

2. Quia imagines, quæ in templo olim, NB. omnibus expositæ fuerunt, brutorum erant, DEI jussu factæ, quæ nec idololatriâ fuerunt inquinatæ, nec ejus exercendæ occasionem Judæis præbuerunt, pag. 668.

§. 2.

Excipiunt Animadversores, Cherubinos & Seraphinos effigie humanâ in corporis habitu, ore, manibus, cruribus, alis binis, jubato thorace atq; ungulis bifidis vestitos & exornatos satis verisimiliter effigiatos ab Hieron. Prado & Joh. Baptista Villalpando.

*pag. 667.
§. II.

R. Ita leviter hoc argumentum vindicant, ut prorsus deferere videantur. Primam negatæ consequentiæ rationem intactam relinquunt: alteram, ut habeant quod reponant, mutilant. Dico, imagines olim in templo omnibus expositas, fuisse brutorum: quod cum negari non posse intelligerent, illa, omnibus expositas omiserunt & pro iis, olim exstructas, reposuerunt: Ut Cherubinos & Seraphinos nobis possent opponere, qui omnibus expositi non fuerunt: Ita qui disputant manus dant.

2. Cherubini & Seraphini à populi conspectu remoti erant: quibus figuram affingere sibi permiserunt Pradius & Villalpandus. Nos verò fictoribus ac pictoribus illis cur fidem habeamus, causa prorsus est nulla: tantum abest, ut satis verisimiliter effigiâsse arbitremur. Pro bent hoc Animadversores. Imò figmento huic ipsimet opponunt Josephum lib. 3. A. 1. cap. 6. & l. 8. cap. 2. Ubi ait, à nemine conspectos, ideoque quâ facie fuerint, nullum hominem posse conjicere vel eloqui. Monstra fuisse, verisimile Animadversoribus videtur, centauris non absimilia, ex parte quoque Pegaso, propter faciem humanam, ungulas bifidas & alas. Rabbini generale nomen hoc est cujuslibet effigiei. David de Pomis scribit in Exodo sumi pro quibuslibet figuris, præsertim hominis, leonis, bovis & aquilæ, in cortinis: ita quoque apud Ezechielem.

Secundum: Imagines imperitæ multitudini sunt librorum loco &c. Ergo in templis Christianorum sunt tolerandæ. Theologia consequentiam negat: ratio-

rationem negationis vide pag. Theolog 668. Neque antecedens simpliciter verum est: *Idolum est doctor mendacii.*

Nec argumentum hoc nec solutionem ejus attingunt Animadverfores: Etsi tristissimum est apud Pontificios & Lutheranos. Forſan A. hujus pudet argumenti & quidem non sine exemplo. Imagines *Laicorum* appellari libros & Biblia a gr̃e ferunt ex *Lutheranis* nonnulli, *Nicolaus Palladius*, de quo supra: Po yc. Loiser. in Calvinismo pag. 39. In primis verò audiendus h̃c *Chemnitius* in Exam. Concil. Trid. part. 4. pag. 39. Sicut *Christus* nullum mandatum dedit de adhibendis imaginibus seu statuis, administrum Ecclesie: ita etiam *Apostoli* emissi ad predicandum Evangelium & ad docendas omnes gentes non leguntur imagines, seu statuas, ad declarandam doctrinam cœlestem, ne quidem quando barbaris gentibus Evangelium annuntiabant, adhibuisse. Cumque jactis alibi fundamentis fidei ad alia loca transirent, repetitiones & commonefactiones doctrinae non statuis commendarunt, sed hominibus fidelibus qui idonei essent ad docendos alios & in hunc usum doctrinam traditam in scripturas retulerunt Organon enim per quod Spiritus S. efficax est, docens, illuminans, convertens, non docuerant esse imagines seu statuas, sed verbum Dei scriptum, predicatum, auditum, cogitatum &c.

Tertium: In templis *Lutheranorum* non adorantur imagines religiosa: §. 3.
Ergo tolerari possunt.

Theologia antecedens & consequentiam negat: pag 668.

Nihil reponunt Animadverfores: Attamen instantiam nituntur vindicare, quæ huiusmodi est. §. 4.

Si ideo abolenda sunt imagines, quia cultu idololatrico à Papistis sunt inquinata: Sequeretur Solem & Lunã quoque aboleri debere, quia à gentibus religiose sunt culti: Sequeretur etiam templa esse destruenda, quia olim multiplici idololatria sunt polluta.

Theologia consequentiam, ab imaginibus & idolis ad Solem, Lunam, & templa negat & rationem negationis ex multiplici dissimilitudine imaginum, idolorumque, & Solis, Lunæ atque templorum reddit: pag. 669.

Quid ad hæc Animadverfores? inſigne acumen suum produnt; Nempe, §. 5.
non nisi nugatur *VV.* quia ad id respondet, quod nunquam fuit in quæſt. Instantia enim non fundatur præcisè super materia, seu rerum totali convenientiã, sed consequentiæ & formæ. *VV.* autem totus in eo fuit, ut disparitate ipsarum rerum utramque paginam compleret, stultam ducens clementiam, cum tot ubique nugis occurratur, perituræ parcere chartæ.*

* ibid.

Ex. Huic Animadversorum triumpho vel ovationi nihil deest nisi §. 12.

h h

fistula

fistula pastoritia, quam minantur *Iona Aurelianensi*, Tu quaeso, *Leſor*, attende: Instantia *Lutherana* negavi consequentiam: rationem negationis reddidi: quia parium illorum, è quorum collatione consequentia necitur, maxima est disparitas, adeo ut ab illis adhuc inferre non liceat: veluti si hoc modo simplex quidem colligeret:

Licet bovem mactare ad cibum: Ergo & hominem mactare ad cibum licebit.

Tibi mi Dn. *Himmeli*, vel tuo magistro si respondendum heic esset, nonne consequentiam negares: Negationis si ratio posceretur, annon ex disparitate *bovis & hominis* eam petiturus esses? Nempe Bos brutum est Homo animal rationale: Boves mactare Deus permittit: Homines mactare non permittit: Boves homini in cibum destinavit Deus: Homines in cibum non destinavit &c. Ita si responderes, & nugari te adversari⁹ exciperet, sine *pastoritia fistula* abire, sive *Tityrū*, sive *Menalcū* vix patereris: Confer arg. huius solutione cum vestra adversus respons. meā, exceptione & Respondenti T. *pastoritiam fistulā* recondendā trade: nos agreste μέλος illud non delectat. Cum inepta *Iona Aurelianensis* responsione nihil nobis est negotii. Quacunque rerum disparitate quamvis infringi consequentiam, & nullā ullam, ii dixerint, qui *pastoritiam fistulam* omnibus præferunt Musicis instrumentis: quod nec Præles, nec Respondens fecerit.

§. 6. Ajunt, ita limitandam esse maiorem meam: Quicquid cultu idololatrico afficitur, per se quatenus tale, id est abolendum: quandoquidem templa non sint idololatriæ instrumenta, nisi propter imagines, adeoque per accidens. Sic autem
* ibid. negari Minorem: cum praxis Ecclesiæ per aliquot secula contradixerit.*

R. I. Hæc cum scriberent, dubio procul dormitarunt Animadv. Ego hoc loco contra imagines non argumentor, sed ad argumentum *Lutheranum* tantum respondeo, connexi negando consequentiam & rationem negationis reddendo idoneam.

Connexi *Lutherani* consequentia hoc nititur simplici axioma: Quicquid cultu idololatrico est inquinatum, id est abolendum: cum verò nec hoc simpliciter verum, sit, utique morbus connexi magis magisque patet.

2. Non angit me illud, per se & quatenus tale, sed connexi in consequentiam amplius detegit: quia Sol, Luna, & templa per se & quæ talia, non sunt inquinata: sed abusu horum ipsi se idololatriæ inquinaverunt: Alia idolorum est ratio, quæ ex intentione fabricantium, vel fabricationem imperantium sunt instrumenta idololatriæ: unde ipsi Animadv. ajunt, Tēpla non esse Idololatriæ instrumenta, nisi propter imagines. Itaque Propositionem sic
potius

potius limbo: Quicquid cultui idololatriæ primariâ intentione destinatum multiplici idololatriâ est inquinatum &c. Hanc, ut & alias limitationes exprimit Theologia pag. 669.

3. Minor, si de imaginibus religiosis sub sumat, vera est, quam firmat praxis Ecclesiæ per multa secula, ut autem non omnia, quæ per accidens serviunt idololatriæ, sunt destruenda: ita nec omnia conservanda. Nam & *enēus serpens* per accidens trahabatur ad abusum idololatricum, quem tamen laudabili pioque Zelo sustulit *Ezechias*. Idem de imaginibus in Papatu inquinatis pronunciant *Lutherani* doctores: quos supra audivimus. Hætenus tertium argumentum.

S. 7.

Quartum: *Deus olim in V. T. humanâ specie videndum se præbuit & Spiritus S. apparuit in specie columbæ. Ergo in ejusmodi speciebus licet Deum pingere, fingere, sculpere &c.*

Respondet Theologia pag. 670. Ad id supra de hoc argumento, ubi ut & hoc loco, nullius id momenti esse ostendimus. Unū hoc observa modo, Lector. Ante promulgatum decalogum & concionem *Esaia* 40. apparuisse Deum *Adamo*, *Patriarchis* & *Mosi* & tamen severè postmodum esse prohibitum ullam ei imaginem fieri, *Deut.* 4. *Jes.* 40.

Quintum: *in secundo Decalogi præcepto prohibentur omnes imagines & sculptilia Deorum gentilium. Ergo:*

Theologia antecedens negat pag. 670. Nihil opponunt Animadverfores.

Sextum: *Præceptum de imaginibus est ceremoniale, quod olim solos judæos obligavit. Ergo Christiani eo non tenentur.*

Theologia negat Antecedens: de quo supra actum.

EXERCITATIO CXXXVIII.

De moralitate Sabbathi.

MEam de Sabbatho sententiam expressi Theolog. pag. 674. Ubi dixi in Sanctificatione Sabbathi esse aliquid morale ac perpetuum, quod *Judæos* & *Christianos* obligat: & aliquid ceremoniale atque mutabile, quod solos *Judæos* olim obligavit: *Christianos* jam non obligat.

S. 1.

Morale & perpetuum dixi esse, ut singulis septimanis certus aliquis dies

h h 2

depu-

deputetur, quo pietatem & divini Numinis cultum peculiariter testificetur Ecclesia. Addidi; hoc, etsi quoad externam formam est quiddam ceremoniale, tamen naturam moralis induere, quia in Ecclesia Dei necessarium & perpetuum est.

Ceremoniale dixi consistere in designatione postremi diei hebdomadis, qui, initio facto à primo, septimus est: deinde in rigida & exacta ab omni opere servili cessatione &c.

Animadverlores ajunt, *ceremoniale, mutabile & typicum* mihi esse in designatione diei septimi, seu postremi hebdomadis. Hinc committunt me cum Amesio et Eatono, qui nihil in Sabbatho ceremoniale agnoscunt: & tandem dubitant an suffragione meâ iis accedam qui statuunt, vi huius præcepti, unum diem è septem necessario divino cultui destinandum esse, ita ut aliter fieri non potuerit aut debuerit.*

* pag. 668.
§. 4.

R. 1. Conjunxi *ceremoniale, mutabile & typicum*. De mutabili assentiuntur mihi & omnibus nostris Amesius & Eatonus: De *ceremoniali & typico* non item: neque fieri potuit, ut cum omnibus heic mihi conveniret, cum inter se omnes non conveniant. Interim fateor, τὸ *typicum* me magnopere non urgere: quando non adeò manifesta typi, in hoc Sabbatho antiquissimo & morali lege, seu decalogo, præcepto, est ratio: quod in primis urgent Amesius & Eatonus: quamvis dissentientibus aliis ego molestus esse nolum. Reliqua igitur, *ceremoniale & mutabile*: quorum hoc quidem admittunt Am. & E. Illud verò non amittunt. Concedunt omne *ceremoniale* esse mutabile pag. 40. negant omne *mutabile* esse *ceremoniale*: quia & leges judiciales fuerunt mutabiles & mutatae sunt, quæ tamen ceremoniales non fuerunt. A. & E. *ceremoniale* non est, quia *typicum* non est, etsi *mutabile* est: mihi *ceremoniale* est, quia *mutabile* est: non quod omne *mutabile* sit *ceremoniale* à morali κατ' ἐξοχήν ita dicto per mutabilitatē distinguatur: Sunt enim moralia κατ' ἐξοχήν sic dicta, immutabilia, ceremonialia verò mutabilia. Igitur τὸ τυπικὸν mihi mittam, conciliari sententiæ nostræ facile poterunt, adhibitâ distinctione τῆς *moralis & ceremonialis*: morale enim latius, & ceremoniale strictius sumunt A. & E. Sed longum contentionis funem hic ego non duxerim.

2. Miror cur dubitent A. an ab eorum stem partibus, qui statuunt vi huius præcepti, unum diem è septem necessario cultui divino destinandum esse, ita ut per hominum auctoritatem, aliter fieri non possit, aut debeat Annon satis clarè meam expressi sententiam, quando dixi hoc morale & perpetuum esse & in Ecclesia Dei necessario observari? Obji-

Obiiciunt mihi *Synodi Dordr.* sess. 164. & in ea *Nationalium* art. 1. §. 2. 2. 3. 4.* *ibid.

R. Acta mea *Lugd. Bat.* excusa, cum privilegio ordinum, an. 1620. non nisi 154. sessiones habent: patienter igitur ferenda mora, donec in 164. incidero suspectæ sunt vestræ allegationes: nam & quando in numeris non erratis, in rebus, datâ operâ, sæpe erratis.

Interim apertum mihi & *Amesio* bellum indicunt, negantes, unum è septem diebus necessariò & immutabiliter (quoad Ecclesiam) divino cultui esse destinandum. §. 3.

Rationem prius, quam proferant, tria supponunt:

(1.) *Naturam legis naturalis consistere partim & principiis natura notis, partim ex conclusionibus inde deductis &c. opponique juri divino positivo quatenus hoc est super additum naturali per specialem revelationem Dei, adeoq; ex beneplacito Dei varium & mutabile: idque aliud fuisse in Ecclesia judaica, quam jam est in Christiana.*

(2.) *Legem Naturæ & moralem hac sola ratione distingui, quod illa cum universalissima præcipua practica, tum conclusiones ex illis deductas, hac non nisi conclusiones istas, certis & necessariis consequentiis innixas comprehendat, insuperque singulari panegyri promulgatas.*

(3.) *Negari non posse, quasdam ceremonias Decalogo esse annexas, quæ non sunt, nec esse queunt juris divini naturalis sed divini positivi, homini super naturalis, adeoque ad nos non attinere.** *pag. 669. §. 2. 3.

R. 1. Primam ὑπόθεσιν concedo: Secundam cum *Amesio* non simpliciter concedo, sed tantum de morali κατ' ἐξοχήν sic dicta: Præceptum quartum de uno è septem diebus divino cultui destinando, non est planè eodem gradu & modo morale, quo reliqua: vid. *Ames* medull. Theolog. lib. 2. c. 15. th. 12. Spectant huc illa Theologiæ verba pag. 674. Hoc etsi, quoad externam formam, est quiddam ceremoniale, tamen naturam moralis induit, quia in Ecclesia Dei est necessarium, adeoque universale & perpetuum. Non igitur simpliciter non morale est, quod est juris divini positivi: uti nec illico ceremoniale est, quod est juris huius: quod omnes divinæ leges species prævadit.

2. Attingi in lege morali quædam non moralia damus. Esse verò inter leges morales aliquam simpliciter ceremonialem typicam, negant *Amesius* & *Eaton*: quid de typico mihi videatur jam antedixi: aliud est legem esse ceremonialem, aliud in lege attingi ceremoniale quiddam. Ita primum præ-

ceptum morale est, & quidem καὶ ἐξοχὴν, etiamsi educationis è terra Ægypti in eo fit mentio: & quintum, etiamsi in eo terræ Canaan fit mentio.

§. 4.

Excipiunt: *Supervacaneam esse Scoti distinctionem, inter legem naturæ strictè & latè sumtam, quatenus etiam positivas leges comprehendat: quæ Dn. Valeo arridet-ipsique Amesio, qui moralium alia statuit principium habere in ipsa natura; alia esse positiva & à solo Legislatoris imperio dependere, respectuque officii & obligationis nostræ eandem planè vim ac rationem habere cum iis, quæ ex sua natura sunt moralis & naturalis juris adeoque immutabilis planè institutionis. Quo & mea spectant Theolog. pag. 674. Hoc etsi quoad externam formam. &c.*

R. Reprehendunt Animadv. distinctionem Scoti, Valei, Amesii & meam: sed sine ratione: probent positivo Dei jure non posse ferri leges ullo modo morales: vel quamvis moralem legem simpliciter ex jure naturali esse deducendam: Et Deum ex jure suo positivo non posse ferre legem moralem, vel omnem Dei legem, ex jure positivo deductam esse vel judicialem vel ceremonialem typicam. Cur legem de Sabbatho inter morales numerant, graves habent causas, qui numerant. Τὸ ἐν ἀρχῇ λαμβάνουσιν Animadv. nostri.

Super hac re *Lutherum* si audiamus adstipulatur ille nobis ipso illo loco: quem Animadv. allegant ex Tom. 5. G. pag. 229. *Wiewol der Sabbath auffgehoben ist / vnnnd die gewissen frey davon sind / so istts doch guth / vnnnd auch von nöthen / daß man einen sonderbahren Tag in der wochen halte / auch forderts die Natur / daß man einen Tag in der wochen still halte.* Et in Catech. majori pag. 610. *Ad minimum unus aliquis dies per hebdomadam huic rei eligendus est.*

§. 5.

Excipiunt Animadv. *Manifestum esse Lutherum non loqui de necessitate immutabili, verum convenientia: Testari id sequentia: Cum à majoribus nostris ad hoc dies dominica ordinata sit, non est immutanda temerè hac innoxia veterum consuetudo jam recepta, ut animus & consentiens ordo consistat, ne quis suæ non necessaria innovatione omnia conturbet.**

*pag. 670.

§. 3.

R. 1. Tam facile eludi non possunt *Lutheri* verba: Loqui *Lutherum* non tantum de necessitate convenientia, sed & de immutabili necessitate, hoc est, necessitate homines strictè obligante & mutatione ipsorum libertati & arbitrio non permittente, disertè illa testantur *Lutheri* verba: *Es erfordert die Natur: Ecce provocat Lutherus ad jus naturale, quod est immutabile: unde per necessariam consequentiam evinci unum è septem diebus, quieti & sanctificationi destinandum Lutherus affirmat eo ipso, quo dicit, à natura requiri,*

requiri. Videant Animadv. quæ paulò ante de lege naturæ & morali tradiderunt. Eodem spectant Cathechismi verba: *ad minimum unus per hebdomadam dies est eligendus &c.*

2. Neque sequentia ad quæ provocant, aliud probant; non enim vocat consuetudinem indefinitè unius è septem diei sanctificationem, quam à natura requiri modo dixerat? Sed definite diei Dominicæ electionem, quam sine scandalo mutari jam non posse ait.

Tandem ex hypothefibus suis argumentantur. *Si vi moralitatis tertii præcepti tenentur Christiani observare aliquem è septem: Sequitur teneri nos præcisè septimum observare. At falsum consequens: Ergo: Connexionem reddunt: quia, ex hypothefi, nihil ceremoniale in eo occurrit: morale autem, quæ tale, obligat omnes & semper, & sic etiam gentiles cogentur septimum sanctificare.** §. 6.

R. Connexum negatur: probatio simpliciter vera non est: quia omnium moralium eadem ratio non est, quæ iure nituntur positivo mutabilia sunt, ita tamen ut mutare ea nulli, nisi Legislatori, fas sit. Alia eorum est ratio, quæ κατ' ἐξοχήν sunt moralia & ex jure naturæ deducuntur; Hæc omnes & simpliciter obligant; illa eò tantum omnes, quibus sunt promulgata & in specie mandata. Non sunt eadem jussa positiva & typica*. Omne quidem typicum est positivum, sed non omne positivum typicum. * ibid. §. 4.

Contra Amesium & Eatonum ita disputantes; Aut observatio diei septimi est politica, aut ceremonialis, aut moralis. Atqui politica non est, quod in confesso est, nec ceremonialis, quia adhuc in Ecclesia retinetur, in quæ ceremonialia & typica defierunt. Ergo moralis erit. §. 7.

Excipiunt: *Se mirari saniorum Doctorum acumen, cum ipsimet concedant Sabbatum ab Apostolis in primum diem esse translatum. Quod verò unum è septem observamus diem, id ajunt fieri, nō ex necessitate, sed ex libertate Christiana.* * pag. 671. §. 5.

R. 1. Et horum Doctorum Salanorum sunt qui acumen mirentur, quod tamen Amesius non miratur, quia simpliciter omnia moralia negat esse immutabilia. Unde Sabbatum judæis docet morale fuisse, quamvis à Legislatore postmodum certis & prægnantibus de causis mutatum fuerit.

2. Unum è septem à Christianis observari diem ex libertate Christiana, non ex obligatione divina, dicunt quidem Animadversores, sed non probant? Non lædit hoc acumen Amesium.

Jam, collatione instituta, Amesius & Eatonus plane diversam fuisse rationem Sabbathi in specie sic dicti & aliorum dierum ceremonialium, ostendunt pag 66. 67. Ubi quinque assignant differentias, è quibus duas tantum A. attingunt. §. 8. Dies

Dies Sabbathi in Decalogo totidem verbis est expressus, alii nec per consequentiam ad illum reducuntur.

Excipiunt: *Quid fiet appendices secundi & quinti præcepti quibus præterea, secundum quosdam, ceremonia primogeniti honore & sacerdotio accessit; an illa omnia, quæ αὐτολεξεί ibi leguntur, pertinebunt ad moralitatem legis? **

* ibid.

§. 6.

R. Ita non eluditur ratio. Appendicibus (quid appendices sibi velint non assequor) quid futurum sit, quæritis? Non angunt eæ *Amesius*, qui de præceptis loquitur, non de singulis præceptorum appendicibus. In lege morali *Amesio* non est præceptum ceremoniale, etsi nonnullis additæ sunt appendices ceremoniales. De primogeniti honore & sacerdotio tantum conjectura est, quæ *Amesius* non turbat.

§. 9.

Altera differentia: Dies Sabbathi non poterat prorogari & transferri in alium diem: feriæ festivales potuerunt &c.

Excipiunt: *Dubiam esse hypothesein, festorum propter concursum translationem: quam etsi comprobent Scaliger, Causabonus, Münsterus, Müllerus & Calendarium Hebraicum, contrarium tamen à Iohan: Coccejo adstrui: Et si maxime ita esset, essentia tamen legibus Ecclesiasticis communi non discriminari. **

* ibid.

R. 1. Evidentibus documentis sententiam suam comprobant, *Scaliger, Causabonus, Münsterus, Müllerus*, & plures alii, quibus potius assurgunt docti, quam uni *Cocceio*: Interim sit ita translationem non semper esse factam: sufficit interdum esse factam. Sabbathum verò nunquam est translatum.

2. Pro Sabbathi ē dierum typicorum ceremonialium numero, exemptione magna est præsumptio, quod pro rogare id nullo modo licuerit.

Pro sententia sua ita porro argumentantur A. &c. E.

Nisi morali ratione præcepti unius ē septem, dies nobis esset observandus, utique nullus certus aliquo præcepto divino numerus, circulus vel terminus constitui posset: Atqui absurdum consequens. Ergo.

§. 10.

Excipiunt A: *sufficere quod vi huius præcepti non tantum certus sed etiam unus in locum Sabbathi, vel si plures, non infiniti, certi saltem & sufficientes sint eligendi. **

* pag. 672.

§. 7.

R. Non sufficit; sed & unus ille cum certo numero dierum ordinariis laboribus assignatorum est conferendus: veluti videmus, Deum omnia certo numero & mensurâ ordinare. Unde ipse in lege sua & quidem morali, expressit numerum dierum profectorum: seu operariorum, quibus exactis gravissima sanctione Sabbathum instituit: neque Ecclesiæ liberum reliquit pro arbitrio pro festos dies numerare, iisque Sabbathum subiungere: ut hac

ut hâc ratione omnem nobis scrupulum eximeret, qui nos perpetuo exerceret, si numerus dierum profestorum ab ipso Deo non esset definitus & pro arbitrio nostro esset definiendus.

Quærit *Eatonus* cuius arbitrio dies isti sint decernendi? Si à magistrali & presbyterio, sequi aliquod decalogi præceptum non ad omnes & singulos pertinere. §. 11.

Excipiunt: *confundi diem Dominicum cum Ecclesiasticis: nihil interesse ceremoniale alicuius præcepti moralis, quale est certorum dierum destinatio & ordinatio, non õnes attinere: ita $\kappa\upsilon\pi\omega\nu\epsilon\mu\alpha$ diei electionem fuisse penes Apostolos.* * ibid.

R. 1. Minimè confunditur dies dominica cum Ecclesiasticis humana authoritate institutis: in Decalogo, legi morali nullum præceptum simpliciter ceremoniale agnoscit *Amesius*. Unde singula Decalogi, tanquam legis moralis, præcepta ad omnes & singulos pertinent: certorum dierum destinatio nullius arbitrio permessa est, quippe ab ipso facta Legislatore.

2. Dominici diei electio ita est Apostolicæ ordinationis, ut simul sit divinæ, quemadmodum & doctrina fuit divina: Etsi de sententia aliorum, à Christo immediatè profecta est: Quis hominum ausit motu proprio temporis circumstantiam in Lege morali definitam mutare?

Objicientibus Apostolorum & Ecclesiæ primitivæ primum septimane diem loco Sabbathi in variatè observantium exemplum respondent A. *factum hoc resurrectionis Christi recolendæ & evitandi scandali judæis dandi gratiâ: Interim cum hac immutabilitate hypothetica Christianâ libertatē optimè posse consistere, cum liberè illum, ut diem simpliciter mutabilem, observarint.* * ibid. §. 12.

R. 1. Nihil unquam heic fuisset causa Ecclesiæ primitivæ, nisi de ordinatione divina fuisset certa. Interim resurrectionis Dominicæ recordationē venisse in considerationem facile damus: nihil enim frustra Deus agit. Scandali judæis dandi nulla heic habita est ratio: Etsi Christiani, ad evitandum hoc scandalum, inter initia Judæorum Sabbathum non contemserunt.

2. Immutabilitas hæc est ex hypothese divinæ voluntatis, non Ecclesiasticæ libertatis, cui adversus legem Dei nihil est permittum. Circumstantiam temporis lege divina & quidem morali definitam simpliciter esse mutabilem & hominum arbitrio permissam persuadere sibi *Amesius* haud potuit: quicquid etiam Chemnitio sit visum.

Pro moralitate præcepti de Sabbatho amplius sic disputant A. & E.

Præceptum de Sabbatho non minus continetur Decalogo, quam reliqua habetque annexam rationem moralem: quia Deus quievit. Ergo & ipsum est morale.

Excipiunt: *Hâc ratione appendicem primi præcepti, qui eduxi te ex Ægypto*

§. 13. Et quinti, ut sis longævus in terra Canaan &c. fore de moraliratione Decalogi: quia non minus in ea continentur, quam reliqua: præceptum etiam de immundicijs legalib⁹ ceremoniale non fore, ob annexam rationem moralem: sancti estote, quia ego sanctus sum.*

* ibid. R. 1. A præcepto ad appendicem præcepti nulla est consequentia: mon-
§. 8. strent nobis in Decalogo contineri præceptum ceremoniale: de appendicibus non est quæstio: non enim præcepta sunt uti lex de Sabbatho: nulla lex in Decalogo de populo Israelitico ex Ægypto educendo, sed prædicatio tantum beneficii pristini: nulla lex de terra Canaan occupandâ sed possessionis continuandæ promissio.

2. Probationem ex ratione morali petitam, minus firmam esse judico: dubium enim nullum, quia plerumque præceptorum ceremonialium rationes fuerint morales.

Pergunt A. & E. Si Sabbathum ab initio mundi ante omnem omnino ceremonii rationem exstitit, sequitur legem de Sabbatho non esse ceremonialem. At rerum prius, quod tribus argumentis probant pag. 56. &c. quæ ibidem vindicant.

Excipiunt (1.) *Franciscum Gomarum negare assumptionem.**

* pag. 673.
§. 14. 2^{ca} ed.

R. Probant eam A. & E. ut modò dixi.

Excipiunt (2.) *Si Amesius loquatur de Ceremoniis quatenus fuerunt umbra futurorum concedere alios non convenire eas statui antelapsario: Interim sacros ritus civilitatē vel cultū divinum spectantes à statu illo alienos non esse.**

* ibid.

R. Posterioris generis ceremonias à statu innocentiae non fuisse alienas equidem facile dederim: sed & de ritibus illis, ex jure positivo, legem potuisse ferri non civilem, neque ceremonialem & typicam in specie sic dictam, sed certo respectu moralem, responderit Amesius. Nam & quoad externam formam, ceremonialia (latiori significato sic accepta, ut typi rationem non includant) naturam moraliū possunt induere ut supra diximus.

§. 15.

Excipiunt (3.) *Nihil quicquam vetare, quo minus leges quasdam positivas Deus homini in statu innocentiae dederit, qualis de non comedendo fructus &c. Et de die septimo præcisè observando in memoriam creationis: has verò abrogari à Legislatore suo tempore potuisse.**

* ibid.

R. Totum, nisi fallor, dabit Amesius: sed leges illas positivas illico ceremoniales in specie sic dictas esse, non dabit: neque immutabilitas ipsi de ratione legis moralis in genere est, pag. 40.

* ibid.

§. 9.

Instant Animadv. Sabbathum ex institutione divina fuisse signum commemorativum creationis, significativum cessationis à peccatis seu Sabbathi spiritualis: hanc rem significatam constitui, Ies 58. v. 13. 14. c. 66. v. 23. Hebr. 4. v. 4. 9.

R. 1.

R. 1. Fuisse Sabbathum ante lapsum institutum cum in finem, ut signum esset commemorativum creationis & sacra quiete significaretur, extra controversiam est, fuisse & institutione divina significativum cessationis à peccatis; id negat cum *Amesio Eatonius* peccato nondum erat locus & quietem spirituales, hoc est, fugam peccati, non per Sabbathum in specie Deus præcepit homini, sed per imaginem divinam & legem moralem inscriptam cordi & concretam.

2. Allegata scripturæ loca ad rem hanc nihil facere ostendit *Eatonius* pag. 45. 46. 47. quo brevitatis causa lectorem remitto: neque enim principaliter heic mea res agitur.

Respondet *Eatonius*, typum Sabbatho primo non convenire, cum ante lapsum nulla fuerit ad Christum relatio, neque posse esse typum rei, potentialiter saltem, non existentis.

§. 16.

Excipiunt (1.) *Falli Eatonum sicut Armenianis doceat, ante lapsum fidei nullum fuisse locum, neque tum habuisse Adamum potestatem in Christum credendi. Primum enim hominem ex internis credendi principijs, quibus Deum & in Deum credidit, omnino habuisse fidem potentialem in Christum.**

* ibid.

R. *Arminianam* sententiam nec *Amesius* nec *Eatonius* amplectitur habuisse Adamum, etiam in innocentia statu potentiam in Christum credendi, communis est nostra sententia, quam etiam *Christiana Theologia* proficitur & propugnat. Quin & hoc damus, Adamum ante lapsum actu credidisse Deum & in Deum: Neque tamen hinc sequitur, Sabbathum ante lapsum fuisse typum Christi & beneficiorum per mediatorem conferendorum cum ne post lapsum quidem huiusmodi typus fuerit, ex institutione divina.

§. cod.

Excipiunt (2.) *Nihil implicare Ursino & alijs, significationem typicam institutioni Sabbathi post lapsum demum accessisse.**

§. 77.

* pag. 674.

§. cod.

R. Sed accessisse hinc non sequitur: à posse ad esse non V. C.

Excipiunt (3.) *Adhuc sub iudice litem esse, an lapsus primorum parentum institutionem Sabbathi antecesserit.**

§. 18.

* ibid,

R. Interim *Amesius, Eatonius* & alij contendunt institutionem Sabbathi priorem & antiquiorem esse lapsu: quæst. 1. de institut. Sabbathi pag. 5. & c. *Exsibilare Animadv.* facilis est * quam sua probare, & alia solidè refutare.

* ibid. §. 10.

Potissima sua fundamenta collocant *Animadv.* in locis Coloss. 2. v. 16. Gal. 4. v. 10. Rom. 14. v. 5. Ubi diversas exagitant interpretum sententias. *Amesius* negat per Sabbathum quorum in locis allegatis fit mentio, intelligi quoque Sabbathum Decalogi, quod probandum erat *Animadv.* non exsibilandum. Quæ subjunguntur * nullius sunt momenti.

* pag. 675.

Ostendit *Amesius* nullam esse consequentiam, si quis ita disputet: Sabbathum indefinite ab Apostolis habentur pro ceremonijs & typis abrogatis. Ergo Sabbathum Decalogi quoque in iis est numerandum: perinde hoc esse, ac si quis hunc in modum inferat & colligat: Ex Apostoli sententia, nemo nos debet iudicare in cibo & potu: Ergo electio panis & vini in cœna Dominica ad usum religiosum non est necessaria à Christo instituta. Quis hanc consequentiam ferat? Atqui similis huic est prior.

§. 11.

* pag. 675.

§. cod.

Quod obijciunt, propositum Salvatori fuisse & Apostolis, non ut leges de diebus festis celebrandis sancirent, sed ut rectè vivendi & cultus divini autores nobis essent * non affligit *Amesium*: Salvatori & Apostolis propositum fuit, non tantum rectè vivendi & colendi Deum leges præscribere, sed, & unum, è septem diebus, quieti & publico Dei cultui designare.

EXERCITATIO CXXXIX.

De institutione & jure diei Dominici.

Dominici die institutionem esse divinam, & vel Dominicam vel Apostolicam, affirmat Theologia & probat 8 argumentis pag. 730.

ii 2

Non

Non contradicunt heic mihi Animadv. Disputant contra *Franciscum Gomarum* & alios qui ne Apostolicæ quidem sanctionis diem hunc esse concedunt, quod mihi displicere sententiam res ipsa loquitur. Haftenus igitur cum Animadv. mihi convenit; quos adv. *Gomarum* disputare & objecta scripturæ loca cum *Amesio* vindicare facile patior. Mallem tamen privatis, quam publicis scriptis de hoc themate à nostris disputatum: vellem etiam modestius Animadversores disputarent.

4.5. &c.

Ego verò cum divinæ institutionis & sanctionis Dominicum diem esse affirmo, numero τῶν ἀδελφῶν eum eximo & Ecclesiæ in eius mutationem nihil permitto. Obligant conscientiam dominicæ sanctiones, & Christiani libertati non subsunt, sed præsunt: Non igitur minus Christianos ad sanctificationem diei dominicæ, quam *judeos* olim ad sanctificationem Sabbathi, obligatos existimo: neq; persuadere mihi possum, Ecclesiam hoc unquam sibi fuisse sumturam, ut Sabbathum judaicum ad ultimum diem septimanæ morali lege restrictum, in primum fuisset translatura, nisi divina accessisset sanctio. Dissentiunt heic Animadversores, sed justas dissensionis causas non habent.

§. 2.

Recurrunt A. ad originem Sabbathi, ut Animadversionem protrahant, & occasionem exagitandi D. *Gomarum* arripiant.

Eandem, inquiunt, fabulam agit G. cum origine & institutione Sabbathi. Ita enim hi homines in rebus maximè serijs quandoq; exercent histrioniam. Addunt, haftenus creditum à mundi creatione Sabbathum originari, nescire se tamen, ater an albus heic sit VV.*

pag. 679.

§. 5.

R. 1. Histrioniam non pijs & religiosjs viris, sed profanis & levibus objicite & discite tandem de bonis honeste loqui & sentire. Non dubito quin ex animi sententia scripserit D. *Gomarus*, quem si errasse maximè constaret: non tamen ita crudè & immodestè tractandus esset, vel à te mi Dn. *Himmeli*, vel à tuo Respondente, *Magistro juvene* quem vel in primis modestia decuisset, quam in hac tota disputatione supra modum desidero. Sed qui porro sunt illi homines, qui in rebus maximè serijs histrioniam exercent? Nostri ordinis nostræq; fidei homines si intelligitis, impudentem vobis calumniam remitto & divinæ justitiæ vindicandam permitto. Atros vos heic esse, non albos res ipsa loquitur.

2. Amplecti me sententiam de Sabbathi ante lapsum institutione, scitote: ut ne porro dubitetis, utrum ater an albus sim.

§. 3.

Et haftenus quidem, per Dei gratiam satisfactum Animadversionibus *Antivvendenianis*, quas Collegium hoc Salanum promisit. Et sic plenissimè vindicata Theol. Christiana; quæ sui defensionem ex parte quoq; debet D. *Iohanni Gerharδο*, qui in hanc me arenam provocavit. Utinam verò vel ipse majorem Theologicæ moderationis rationē habuisset, vel Respondentes suos juvenculos severiore præsidio coercuisset, & eadem mecum humanitate egisset, quā & ego egi in Theologia, & ille secum agi voluisset. Equidem operam dedissem, ut ne verbulo quidem durior se offensum intellexisset. Iam si quid occurreret, quod mordere ipsum (cujus maturū abitum doleo) posse judicaverit lector, non mihi, sed *Gerharδο*, imputaverit, qui quod vis sibi & discipulis suis in me aliosq; Ecclesiarum nostrarū Doctores, permissum esse credidit. Nihil in toto hoc occurrit opere, quod *Gerbardiano* Collegio non sit dignum. Faxit Deus ut in Ecclesiæ Christianæ emolumentum omnishic meus labor cedat. B. *Cypriani* voto, quo Collegiū *Salanum* finitur, & meas hæc exercitationes finio, cui ex animo acquiesco. Quod prius apud quosdam videtur erratum, Domino momente, corrigamus: ut, cum in claritate suā & majestate cœlesti venire cœperit, inveniat nos tenere quod monuit, observare quod docuit, facere quod fecit. Amen.

F I N I S.

I.

I N D E X EXERCITATIO- NUM.

Exercitatio I. Verbo Dei, secundum orthodoxos, constat veritas immota, sine ullâ verâ contradictione & hostili linguæ divinæ cum mente pugnâ.

Exercitatio II. Ostenditur opportunè & ad rem allegata esse *Lutheri* verba ex comment. in Genes. & de Ecclesiæ doctrinâ non esse judicandum ex unius & alterius Doctoris sententiâ, nisi symbolicis ea nitatur libris vel consensu Ecclesiæ.

Exercitatio III. Afferitur efficacia verbi divini: damnatur *Schwëckfeldianismus*: eliduntur cavillationes & exceptiunculæ.

Exercitatio IV. Explicatur & afferitur amplius doctrina de voluntate Dei arcanâ & revelatâ signi & beneplaciti.

Exercitatio V. Ostenditur orthodoxos doctrinam de misericordia Dei sartam tectamque conservare: explicatur sententia de ubi-quitate humanæ naturæ, quoad essentiam: vindicatur animadversio in *Grauerum* docentem, tres divinitatis personas esse ipsissimam Dei essentiam absolutè consideratam.

Exercitatio VI. Ostenditur rectè & theologicè inter objecta prædestinationis etiam *Angelos* referri.

Exercitatio VII. Prædestinationem in Electionem & Reprobationem rectè distingui, docetur.

Exercitatio VIII. Afferitur doctrina orthodoxa de causâ Electionis impulsivâ.

Exercitatio IX. Vindicantur responsiones ad *Lutheranorum* argumenta pro fide prævisâ.

Exercitatio X. Afferitur orthodoxa doctrina de respectibus diversis, quibus decretû electionis est absolutû & non absolutû.

Exercitatio XI. Vindicantur solutiones argumentorum ab *Eckhardo* pro asserendis decreti gratiosi causis in fasciculo productorum.

Exercitatio XII. Vindicatur doctrina orthodoxa de objecto Electionis secundum qualitatem & quantitatem cõsiderato.

Exercitatio XIII. Vindicantur solutiones argumentorum quibus *Lutherani* antecedentem Dei voluntatem, de omnium hominum salute, conantur probare.

Exercitatio XIV. Vindicantur consuetudines, quæ ex doctrinâ *Lutheranâ* de voluntate universalium omnes & singulos salvandi, sub conditione fidei in Christum, eliciuntur.

Exercitatio XV. Vindicatur doctrina orthodoxa de Electionis immutabilitate & certitudine, certoque & definito electorum numero.

Exercitatio XVI. Vindicantur argumenta, quæ pro asserendâ efficiente reprobationis causa principali sunt allata.

Exercitatio XVII. Vindicatur doctrina orthodoxa de causâ reprobationis impulsivâ: ubi de decreto, diverso respectu, absoluto & non absoluto.

Exercitatio XVIII. Vindicatur doctrina orthodoxa de Reprobationis objecto: de misericordiâ universalis; de fine Reprobationis; de decreto absoluto: de immutabilitate Reprobationis.

Exercitatio XIX. Vindicatur doctrina orthodoxa de induratione.

Exercitatio XX. De efficiente creationis causâ.

Exercitatio XXI. De materiâ creationis.

Exercitatio XXII. De cœlo Empyreo.

Exercitatio XXIII. Afferitur doctrina orthodoxa de imagine Dei & ab Animadversorum cavillis vindicatur.

E X E R C I T A T I O N U M.

Exercitatio XXIV. Defenditur doctrina orthodoxa de fine creati hominis.

Exercitatio XXV. Ostenditur locum ad Eph. i. v. ii. ad providentiam Dei universalem rectè referri posse: in cuius & versionem & explicationem inquiritur: disputatur de præscientiâ Dei, ejusque cum decreto conjunctione: de contingentia: de vitæ humanæ termino: de partibus seu gradibus divinæ providentiæ: de annihilationis causâ.

Exercitatio XXVI. Explicatur & vindicatur doctrina orthodoxa, de modis concurrenti, ex parte Dei cum malis impiorum voluntatibus, in exercendis judiciis Deo servantibus: explicantur etiam & vindicantur nonnulla doctorum orthodoxorum dicta.

Exercitatio XXVII. Vindicantur scripturæ testimonia *Permissivis* in hoc, de concursu Dei cum impiorum actionibus malis iudicii divinationem habentibus, negotio opposita.

Exercitatio XXVIII. Defenditur assertio de calumniâ *Graueri* affirmantis orthodoxos quindecim argumentis, Deum esse autorem peccati, quatenus est peccatum, probare.

Exercitatio XXIX. Vindicantur solutiones sex argumentorum, quibus blasphemum dogma de Deo peccati, quatenus est peccatum, autore impingere orthodoxis conantur *Lutherani*.

Exercitatio XXX. Vindicantur argumenta, quæ pro immutabilitate divinæ providentiæ asserendâ ab orthodoxis adferuntur.

Exercitatio XXXI. Vindicantur responsiones ad argumenta contra immutabilitatem divinæ providentiæ allata.

Exercitatio XXXII. Defenditur *Rationale Theologicum Vedelii*: asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de angelorum obedientia & inobedientia.

Exercitatio XXXIII. Asseritur & vindicatur doctrina orthodoxa de causâ lapsus hominum.

Exercitatio XXXIV. Vindicantur solutiones argumentorum, quæ circa causam lapsus objici orthodoxis solent.

I N D E X

- Exercitatio XXXV. Attingitur controversia de materiâ Evangelicæ justificationis, Christi satisfactione pœnali solâ nobis ad justitiam imputatâ, & breviter in Animadversionem tertiam disputationis quartæ animadvertitur.
- Exercitatio XXXVI. Afferitur & vindicatur sententia plerorumq; orthodoxorum de creatione animarum.
- Exercitatio XXXVII. Vindicatur & afferitur doctrina orthodoxa de infantium labe originali & sanctitate fœderali.
- Exercitatio XXXVIII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de speciali gratiâ gentilibus concessâ: ubi de gentium salute quoque afferitur & vindicatur *Zwinglius*.
- Exercitatio XXXIX. Vindicantur & defenduntur, quæ de vocatione obiter hoc loco sunt inserta.
- Exercitatio XL. Retunduntur quædam ἐγκλήματα & ψευδολογήματα Animadverforum de peccato originali & contritione Satanæ per fideles.
- Exercitatio XLI. Paucis examinatur proœmium disputationis quintæ: vindicatur distinctio peccatorum actualium & doctrina de peccato mortali, remissibili, veniali.
- Exercitatio XLII. Attingitur quæstio de salute gentilium: defenditur assertio, quòd in renatos non cadant peccata regnantia.
- Exercitatio XLIII. Solvitur Syllogismus contra reprobationem maximæ partis hominum: defenditur thesis; quòd reprobi non veram agant pœnitentiam; vel, quòd nunquam fide justificante donentur & verè regenerentur.
- Exercitatio XLIV. De passionis Dominicæ finitate & infinitate: Defenditur sententia orthodoxa de fine & intentione satisfactionis Christi.
- Exercitatio XLV. Attinguntur quædam de fundamento salutis, de requisito disputationum theologicarum, de definitione incarnationis Filii Dei, de vocabulis ἐνσάρκωσις, πρόσληψις & ἔνωσις, de

EXERCITATIONVM.

de creatione animæ Christi, de subiecto incarnationis: Vindicatur explicatio loci ad Eph. 4. v. 9.

Exercitatio XLVI. Afferitur veritas de priorum inseparabilitate, de humanæ Christi naturæ visibilitate: Sensus verborum, ἀφ' αὐτῶν ἐγένετο καὶ αὐτῶν.

Exercitatio XLVII. De communicatione Idiomatum à *Lutheranis* laudatâ, quæ in limine disputationis hujus breviter explicatur, examinatur & cum doctrinâ orthodoxâ confertur, quam olim professâ est græca Ecclesia, *Lutherus* ipse & alii *Lutherani*. Ubi *Lutheranorum Suevorum* atque *Hassorum* repræsentatur bellum *Idiomatum* & *Ubiquitisticum* ex ipsorum scriptis.

Exercitatio XLVIII. De communicatione hypostaseos afferitur & defenditur doctrina orthodoxa.

Exercitatio XLIX. De naturarum, humanæ & divinæ, inter se communione, sententia orthodoxa defenditur & afferitur.

Exercitatio L. De intimâ duarum in Christo naturarum περιχωρήσεις & unione indissolubili, non tamen inferente carnis assumptæ in omni *ubi* seu loco, vel creaturâ propinquitatem, seu præsentiam substantialem aut adessentiam.

Exercitatio LI. Defenditur Analysis propositionum de Christo Θεὸν ὁρώμεν.

Exercitatio LII. Afferitur & defenditur orthodoxa sententia, de communicatione idiomatum divinorum in genere, & primum quidem excutitur doctrina *Lutherana* de primo communicationis genere; præcipuè verò, quomodo Deum attingat passio, sententia orthodoxa explicatur & vindicatur.

Exercitatio LIII. Excutitur doctrina *Lutherana* de secundo communicationis genere: afferiturque & vindicatur doctrina orthodoxa in genere.

Exercitatio LIV. Defenduntur argumenta omnipræsentiam seu *ubiquitatem* corporis Christi in specie oppugnantia.

Exercitatio LV. Defenduntur & vindicantur sex regulæ, per quas *ubiquitatis* fundamenta evertuntur.

- Exercitatio LVI.** Defenditur interpretatio loci Matth. 28. v. 18. *πᾶσι ἐξουσία*, & pro communicatione omnipræsentiae nihil facere ostenditur: argumentum quoq; ejusdem omnipotentiae communicationi in specie oppositum à cavillationibus vindicatur.
- Exercitatio LVII.** Defenduntur solutiones argumentorum ab *Eckhardo* pro communicatione omniscientiae allatorum.
- Exercitatio LVIII.** Excutitur denuò locus Joh. 3. v. 34. de Spiritu nō ad mensuram dato: retunditur glossa Animadversorum pro communicatione omniscientiae.
- Exercitatio LIX.** Vindicatur orthodoxa doctrina de communicatione Apotelesmatum, & concursu duarum naturarum, per distinctas operationes, ad idem opus Theandricum: ubi de speciebus Apotelesmatum quoq; differitur & veritas asseritur.
- Exercitatio LX.** Excutiuntur quatuor *πᾶρεργα* disputationi sextae annexa: quorum primum est *ψευδογρημα* contra *Admonit. Neq-stad.* secundum & tertium *ubiquitati* velificantur: quartum Theologiam *Archetypam* humanæ Christi naturæ vindicat.
- Exercitatio LXI.** Excutitur *περόδυσον* disputationis septimæ: ubi de quadam *Averrois* sententia, de *Nestorianismo*, de Animadversorum Humanitate & æquitate, Attingitur etiam quæstio de obedientiâ Christi passivâ.
- Exercitatio LXII.** De phrasibus, *Deitas est passa, Deus est passus*: De solutione animæ à corpore factâ in morte.
- Exercitatio LXIII.** Vindicantur argumenta, quibus probatum est, Christum non pro omnibus & singulis, etiam reprobis, esse mortuum, ut in gratiam cum Deo omnes & singulos reduceret & æternæ vitæ participes faceret.
- Exercitatio LXIV.** Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum *Lutheranorum*, quibus absolutam meriti mortisq; Christi universalitatem conantur asserere.
- Exercitatio LXV.** Vindicatur sententia orthodoxa de descensu Christi ad inferos.

E X E R C I T A T I O N V M.

Exercitatio LXVI. Defenditur orthodoxa assertio de exaltatione Christi secundum divinam & humanam naturam.

Exercitatio LXVII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de ascensione in cœlum.

Exercitatio LXVIII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de sessione ad dextram Dei.

Exercitatio LXIX. Examinantur II. Appendiculae septimae disputationi subjectae, de incarnatione Christi: de communicatione idiomatum: de infinitate satisfactionis Christi: de operibus theandricis: De Christo secundum divinam naturam Mediatore, non *συνωδῶς*, sed hypostaticè: de inæqualitate & æqualitate Patris & Filii: de voluntate antecedente & consequente: de frustraneo Dei decreto: de separatione applicationis ab impetratione: de causâ reprobationis positivâ & negativâ: De autoritate & prærogativâ *Lutheri*, & tandem *ἡ ἀποστολικὴ* de universalitate meriti Christi.

Exercitatio LXX. Afferitur & vindicatur Evangelii definitio.

Exercitatio LXXI. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de vocatione *internâ & externâ*, de vocatione electorum & reprobatorum.

Exercitatio LXXII. De vocatione externâ amplitudine vindicatur & defenditur sententia orthodoxa.

Exercitatio LXXIII. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus *Lutherani* universalitatem vocationis nituntur adstruere.

Exercitatio LXXIV. Vindicatur & defenditur rejectio sententiæ *Lutheranæ*, de fine vocationis reprobatorum, ex parte Dei.

Exercitatio LXXV. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus conantur probare *Lutherani*, reprobos à Deo eâ intentione vocari, ut salventur.

Exercitatio LXXVI. Afferitur & vindicatur sententia orthodoxa

doxa de sacramento propriè dicto, ejusque genere & naturâ: ubi differitur quoque de infantium fide & Baptismo.

Exercitatio LXXVII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de efficiente principali & instrumentali Sacramentorum: De actione Dei internâ cum externo ministerio concurrente.

Exercitatio LXXVIII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de materiâ sacramentorum externâ & internâ.

Exercitatio LXXIX. Defenditur & vindicatur sententia orthodoxa de formâ sacramentorum internâ, ubi multa de *analogiâ* & phrasi sacramentali.

Exercitatio LXXX. Vindicatur & defenditur solutio argumentorum, quibus *Eckhardus* impugnât formam sacramentorum internam ab orthodoxis assignatam.

Exercitatio LXXXI. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de fine & effectu Sacramentorum.

Exercitatio LXXXII. Afferitur & vindicatur sententia vera de significatione vocis *ἱερός*, & de discrimine Sacramentorum Veteris & Novi Testamenti.

Exercitatio LXXXIII. Afferitur doctrina orthodoxa de convenientia V. & N. Testamenti.

Exercitatio LXXXIV. Defenditur definitio Baptismi, quoad nomen & rem.

Exercitatio LXXXV. Defenditur & vindicatur doctrina orthodoxa de causâ efficiente Baptismi principali & instrumentali: ubi de *Laicorum* & mulierum Baptismo.

Exercitatio LXXXVI. De Baptismi causâ materiali afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa.

Exercitatio LXXXVII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de Baptismi causâ formali internâ.

E X E R C I T A T I O N V M.

Exercitatio LXXXVIII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de causâ finali & effectu Baptismi: & primum quidem defenduntur solutiones Argumentorum *Lutheranorum*.

Exercitatio LXXXIX. Defenduntur argumenta *Lutheranis* in quaestione, de Baptismi effectu, opposita.

Exercitatio XC. Vindicatur & defenditur censura de adjunctis Baptismi & præcipuè de Exorcismo.

Exercitatio XCI. Vindicatur & defenditur definitio cœnæ Dominicæ, ejusdemque causa efficiens. Occurritur exceptioni de gemina improprietate & distinctione inter promissionem & rem promissam.

Exercitatio XCII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de verbis mandati in cœnâ Dominicâ & de fractione panis Eucharistici.

Exercitatio XCIII. Afferitur & defenditur sententia orthodoxa de modo accipiendi symbola sacramentalia.

Exercitatio XCIV. Defenduntur argumenta probantia *δείκνυν τὸ*, vel Hoc, tantum ad panem Eucharisticum esse referendum.

Exercitatio XCV. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus adversarii conantur probare τὸ Hoc significare complexum ex corpore Christi & pane vel accidentibus panis.

Exercitatio XCVI. Afferitur & vindicatur sententia orthodoxa de significatione ἔ Est, in propositione, *Hoc est corpus meum*: Ubi argumenta τῷ ῥητῷ opposita vindicantur & defenduntur.

Exercitatio XCVII. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus *Lutherani* τὸ ῥητὸν verborum Christi, *Hoc est corpus meum*, propugnant.

Exercitatio XCVIII. Expositâ sententiâ *Lutheranâ*, de sensu verborum, *Hoc est corpus meum*, & profligatis argumentis

τὸ πρῶτον propugnantibus, vindicatur & defenditur *πρόσῳμα* prius contra *Lutheranos* illatum: quòd τὸ πρῶτον *Lutherani* non retineant, seu, quòd à propriâ verborum significatione abeant.

Exercitatio XCIX. Vindicatur & defenditur *πρόσῳμα* posterius de falsitate interpretationis *Lutherana* in, cum & sub *Hoc*, seu *pane*, est corpus Christi. Ubi argumenta falsitatem demonstrantia defenduntur.

Exercitatio C. Defenduntur & vindicantur argumenta, quibus probatur, in cœnâ Dominicâ adhibendum esse panem verum, alimentarium & cibarium.

Exercitatio CI. Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus *hostiæ orbiculares*, *Pontificiæ* & *Lutheranæ* oppugnantur.

Exercitatio CII. Vindicantur & defenduntur solutiones rationum, quibus *Lutherani* *hostiolas* suas asserere, & pro pane vero atque alimentario venditare conantur.

Exercitatio CIII. Evincitur, contra Animadversorum calumniam, veram corporis Christi præsentiam in cœnâ Dominicâ ab orthodoxis non negari.

Exercitatio CIV. Defenditur & vindicatur explicatio sententiæ orthodoxæ de præsentia corporis & sanguinis Christi in cœna Dominicâ, ut & heterodoxæ *Lutheranæ*.

Exercitatio CV. Vindicantur & defenduntur argumenta præsentia corporali opposita.

Exercitatio CVI. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum *Lutheranorum* pro asserendâ corporali præsentia corporis Christi in, cum & sub pane allatorum.

Exercitatio CVII. Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus probatur, non nisi spirituales præsentiam corporis & sanguinis Christi propriè dicti in cœnâ locum habere, & hanc verissimam atque realissimam esse præsentiam.

EXERCITATIONVM.

Exercitatio CVIII. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus impugnant *Lutherani* veram & realem corporis Christi in cœnâ Dominicâ assertam ab orthodoxis præsentiam.

Exercitatio CIX. Vindicatur & defenditur descriptio spiritualis & sacramentalis manducationis.

Exercitatio CX. Examinatur declaratio *oralis manducationis Lutherana*, quam sacramentalem appellant.

Exercitatio CXI. Vindicantur & defenduntur argumenta, quibus impugnatur *oralis manducatio*.

Exercitatio CXII. Vindicantur & defenduntur argumenta pro spirituali manducatione oppositâ *orali* & corporali.

Exercitatio CXIII. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus *Lutherani* & *Pontificii* oralem manducationem adstruere nituntur.

Exercitatio CXIV. Vindicantur & defenduntur argumenta opposita manducationi indignorum.

Exercitatio CXV. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum, quibus impiorum manducationem propugnant *Lutherani*; Defenditur assertio de fundamento adorationis *Pontificie*, & de fine cœnæ Dominicæ.

Exercitatio CXVI. Afferitur & vindicatur definitio fidei, & distinctio *temporaria à justificante atq; salvifica*.

Exercitatio CXVII. Ad quæstionem de causâ, *cur aliqui tantum credant*, responsio orthodoxa vindicatur & defenditur, ubi etiam de vocatione universali agitur.

Exercitatio CXVIII. Defenditur & vindicatur orthodoxa doctrina de fide justificante electorum propriâ.

Exercitatio CXIX. Defenditur & vindicatur orthodoxa Theologiæ doctrina de fide infantum.

- Exercitatio CXX.** Defenduntur & vindicantur argumenta orthodoxorum perseverantiam Sanctorum adstruentia.
- Exercitatio CXXI.** Defenduntur solutiones argumentorum verè sanctorum & fidelium apostasiam propugnantium.
- Exercitatio CXXII.** Defenditur & vindicatur sententia orthodoxa de certitudine fidei.
- Exercitatio CXXIII.** Defenditur & vindicatur doctrina Theologiæ de materiâ justificationis, quam esse solam Christi *obedientiam passivam*, non activam, ostenditur & primùm quidam argumenta Theologiæ defenduntur.
- Exercitatio CXXIV.** Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum *obedientie activæ* imputationem adstruentium.
- Exercitatio CXXV.** Vindicantur dicta quædam Theologiæ, quæ doctrinæ de materiâ justificationis hætenus assertæ videntur refragari. Defenditur sententia orthodoxa de possibilitate, necessitate & utilitate certitudinis circa justificationem & remissionem peccatorum.
- Exercitatio CXXVI.** Vindicatur & defenditur doctrina Theologiæ de distinctione terminorum, sanctificationis, regenerationis, conversionis, poenitentiae & vocationis internæ agiturque de partitione poenitentiae & sanctificationis.
- Exercitatio CXXVII.** Vindicatur & defenditur doctrina orthodoxa de efficacia gratiæ convertentis.
- Exercitatio CXXVIII.** Defenditur & vindicatur demonstratio de subjecto sanctificationis, quod est solus ad vitam æternam electus homo.
- Exercitatio CXXIX.** Excutitur sententia *Lutherana* de modo conversionis.
- Exercitatio CXXX.** Assertitur & vindicatur doctrina orthodoxa de potestate Christi judiciaria.

EXERCITATIONVM.

Exercitatio CXXXI. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de membris Ecclesiæ, de unione membrorum Ecclesiæ: defenditur definitio particularis Ecclesiæ.

Exercitatio CXXXII. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de notis Ecclesiæ, de disciplinâ Ecclesiasticâ & legum civilium vi obligativâ.

Exercitatio CXXXIII. Vindicatur & defenduntur, quæ de adoratione soli Deo competente dicuntur & docentur Theol. lib. 2. cap. 3. th. 5. pag. 652.

Exercitatio CXXXIV. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxorum de distributione Decalogi.

Exercitatio CXXXV. Afferitur & vindicatur doctrina orthodoxa de imaginibus prohibitis; & primum quidem defenditur prima & secunda assertio: ubi vindicantur duo argumenta Dei imaginibus opposita.

Exercitatio CXXXVI. Vindicatur assertio tertia, quarta & quinta de imaginibus: & imprimis orthodoxorum argumenta, quibus probantur imagines sive Dei, sive hominum sanctorum & Angelorum in templis non esse ferendas, defenduntur.

Exercitatio CXXXVII. Vindicantur & defenduntur solutiones argumentorum pro retinendis in templis Christianorum idolis & imaginibus religiosis.

Exercitatio CXXXVIII. De moralitate Sabbathi.

Exercitatio CXXXIX. De institutione & jure diei Dominici.

II.

I N D E X

*Omnia S. Scripturae testimoniorum, quae in hisce
Exercitationibus Theologicis allegantur, explicantur,
vindicanur.*

G E N E S I S.

Caput	Versus.	
1.	1.	Exerc. 20. §. 2. Exerc. 22. §. 1. 4.
	28.	Exerc. 36. §. 10.
2.	11.	Exerc. 33. §. 1.
3.	15.	Exerc. 18. §. 42.
	17.	Exerc. 33. §. 1.
5.	3.	Exerc. 86. §. 14.
6.	5.	Exerc. 30. §. 21. Exerc. 89. §. 11.
9.	6.	Exerc. 23. §. 5.
	11, 12, 13, 14, 15, 16.	Exerc. 115. §. 10.
17.	7.	Exerc. 37. §. 11. Exerc. 76. §. 14. Exerc. 81. §. 12. Exerc. 85. §. 25, 36.
	10, 11, 13.	Exerc. 82. §. 1. 2. Exerc. 85. §. 14. Exerc. 96. §. 5, 9. Exerc. 76. §. 7.
20.	7.	Exerc. 85. §. 13.
22.	2, 12.	Exerc. 1. §. 6.
23.	16.	Exerc. 18. §. 29.
37.	35.	Exerc. 65. §. 8, 9.
41.	26.	Exerc. 96. §. 5. §. 20.
42.	32.	Exerc. 65. §. 8.
46.	26.	Exerc. 36. §. 11.

E X O D U S.

Caput	Versus.	
1.	5.	Exerc. 36. §. 11.
	17.	Exerc. 27. §. 14.

Caput

testimoniorum S. Scriptura.

Caput	Versus.	
4.	9,10.	Exerc.75. §.12.
	21.	Exerc.1. §.31. Exerc.33. §.8. Exerc.39. §.3.
		Exer.73. §.6. Exer.71. §.9. Exer.75. §.2.
8.	32.	Exer.19. §.16.
9.	1,12.	Exerc.1. §.6. Exerc.71. §.9. Exerc.73. §.9.
		Exer.75. §.2.
	13.	Exer.127. §.13.
	16.	Exerc.26. §.22.
10.	20,27.	Exerc.1. §.6. Exerc.73. §.9. Exerc.71. §.9.
		Exer.75. §.2. Exer.127. §.13.
11.	2,3.	Exer.33. §.8.
	5,6,7.	Exer.55. §.33.
12.	11.	Exerc.82. §.1.
	12,13.	Exer.82. §.1.
13.	6.	Exerc.96. §.18.
	21.	Exer.99. §.27.
20.	6.	Exer.37. §.4.
	12.	Exer.121. §.19.
21.	13.	Exer.25. §.8. Exer.29. §.9. Exer.30. §.4.
	22.	Exer.36. §.4.
22.	28.	Exer.27. §.19.
25.	22.	Exer.99. §.27.
33.	10.	Exer.99. §.27.

LEVITICUS.

Caput	Versus.	
13.	13,15.	Exer.27. §.14.
26.	41,42.	Exer.85. §.27.

NUMERI.

Caput	Versus.	
16.	33.	Exer.65. §.8.
20.	8,9,10,11,12.	Exer.96. §.18.
22,23,24.	2.	Exer.38. §.1.

DEUTERONOMIUM.

Caput	Versus.	
5.	20.	Exer.134. §.12.
10.	16.	Exer.43. §.12. Exer.85. §.27.
12.	4.	Exer.92. §.20.

Caput

Index

Caput	Versus	
16.	5,6,7.	Exer. 89. §.1.
19.	5.	Exerc. 29. §.9.
20.	4.	Exerc. 127. §.38.
	16.	Exerc. 27. §.14.
27.	26.	Exer. 121. §.23.
29.	3,4.	Exerc. 3 §.5. Exer. 4. §.11. Exer. 71 §.3.
30.	6.	Exer. 43. §.12. Ex. 85. §.27.

J O S U A.

Caput	Versus.	
2.	13.	Exer. 27. §.14.
6.	25.	Exer. 27. §.14.

I. S A M U E L I S.

Caput	Versus.	
3.	13.	Exerc. 19. §.43.
4.	4.	Exer. 99. §.27.
10.	6,9.	Exer. 43. §.12.
11.	6.	Exer. 43. §.12.
37.	12.	Exer. 27. §.14.

II. S A M U E L I S.

Caput	Versus.	
6.	6,7.	Exer. 85. §.18.
7.	5,6,7.	Exer. 55 §.33.
	14,15.	Exer. 121. §.19,20.
8.	2.	Exer. 27. §.14.
12.	11.	Exer. 27. §.17. Ex. 29. §.26. Ex. 34. §.19.
16.	10.	Exer. 19. §.20.
	11.	Exerc. 34. §.18.
24.	1.	Exerc. 29. §.12.
	11.	Exer. 19. §.20.

I. R E G U M.

Caput	Versus.	
2.	5.	Exer. 65. §.8.
	15.	Exer. 30. §.7.
8.	13.	Exer. 55. §.33.
10.	12.	Exer. 127. §.53.
11.	11.	Exerc. 30. §.7.

testimoniorum S. Scripturae.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
	12.	Exer. 121. §. 20.
	35.	Exer. 30. §. 7.
12.	15.	Exer. 30 §. 7.
19.	11.	Exer. 54. §. 7.
22.	22.	Exer. 19. §. 20. Exerc. 17. §. 20, 21.

I I. R E G U M.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
2.	17.	Exer. 27. §. 20.
5.	7.	Exer. 27. §. 14.
	14.	Exer. 99. §. 15.
6.	6.	Exer. 99. §. 15.
17.	25, 26.	Exer. 85. §. 10.
18.	4.	Exer. 136. §. 7.
20.	6.	Exer. 25. §. 11.
22.	14.	Exer. 85. §. 17.

I. P A R A L I P.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
22.	11.	Exer. 55. §. 33.

I I. P A R A L I P O M.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
6.	32.	Exer. 73. §. 4.
18.	19. &c.	Exer. 34. §. 2.
21.	16.	Exer. 27. §. 3.

J O B U S.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
2.	1, 2, &c.	Exer. 34. §. 2.
9.	3.	Exer. 75. §. 27.
14.	4.	Exer. 85. §. 29.
	6.	Exer. 15. §. 8.
15.	14.	Exer. 86. §. 14.
24.	21.	Exer. 27. §. 14.
39.	3.	Exer. 18. §. 8.

P S A L M I.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
14.	2, 3.	Exer. 44. §. 12.
16.	27, 31.	Exer. 65. §. 8.
32.	1.	Exer. 63. §. 42.

Index

Caput	Versus.	
33.	8.	Exer. 73. §. 9.
	15.	Exer. 29. §. 33. Ex. 36. §. 3.
36.	7.	Exerc. 64. §. 44.
40.	10.	Exerc. 61. §. 8.
44.	8.	Exer. 57. §. 17.
47.	2.	Exerc. 73. §. 9.
49.	1.	Exer. 73. §. 9.
50.	13.	Exer. 42. §. 10.
51.	7.	Exer. 86. §. 14.
68.	21.	Exer. 33. §. 4.
78.	15, 16.	Exer. 96. §. 17, 18.
80.	3.	Exer. 33. §. 8.
81.	12, 13.	Exer. 19. §. 12.
96.	5.	Exer. 134. §. 5.
97.	17.	Exerc. 72. §. 6.
100.	3.	Exer. 63. §. 10.
104.	15.	Exer. 102. §. 29.
105.	25.	Exer. 27. §. 3.
	41.	Exer. 96. §. 17.
139.	8.	Exer. 65. §. 8. Exer. 127. §. 45.
147.	9.	Exer. 18. §. 8.
	19, 20.	Exer. 63. §. 47. Exer. 73. §. 12. Exer. 71. §. 6. Exerc. 127. §. 33.

PROVERBIA SALOMONIS.

Caput	Versus.	
1.	24.	Exer. 74. §. 8. Ex. 75. §. 3. Ex. 127. §. 44.
4	5.	Exer. 63. §. 47.
	8.	Exerc. 58. §. 12.
16.	1.	Exer. 30. §. 4.
	4.	Exer. 19. §. 24. Exerc. 34. §. 8. Exer. 24. §. 15. Exer. 26. §. 22.
	9.	Exer. 30. §. 4.
	33.	Exer. 30. §. 4.
17.	5.	Exerc. 27. §. 14.
20.	24.	Exerc. 30. §. 4, 6.
21.	1.	Exer. 19. §. 11, 21. Exer. 26. §. 22. Ex. 29. §. 33. Exer. 117. §. 15.

testimoniorum S. Scriptura.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
24.	15.	Exer. 120. §. 6.
	E C C L E S I A S T E S.	
<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
12.	9.	Exer. 36. §. 3.
	I E S A I A S.	
<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
1.	2.	Exer. 75. §. 30.
5.	1, 2, 3.	Exer. 127. §. 30.
	3, 4.	Exer. 1. §. 38. Exer. 75. §. 30. Exer. 39. §. 14.
		Exer. 74. §. 3. Exer. 127. §. 12.
	5, 6.	Exer. 27. §. 22.
6.	9.	Exer. 39. §. 3.
	10.	Exer. 3. §. 3.
7.	14, 15.	Exer. 50. §. 33.
9.	1.	Exer. 14. §. 50. Exer. 63. §. 47.
	9.	Exer. 124. §. 14.
10.	5, 6, 15, 26.	Exer. 27. §. 22.
11.	1.	Exer. 57. §. 1, 17. Exer. 58. §. 2, 11.
	12.	Exer. 60. §. 6.
13.	3, 4, 5, 6, 9, 17.	Exer. 27. §. 22.
19.	14.	Exer. 19. §. 20.
28.	29.	Exer. 119. §. 8.
37.	26.	Exer. 27. §. 22.
42.	8.	Exer. 134. §. 5.
48.	4, 8, 9, 11.	Exerc. 8. §. 52.
	21.	Exer. 96. §. 18.
49.	8, 9, 25.	Exer. 117. §. 25.
	22.	Exer. 37. §. 7.
	23.	Exerc. 63. §. 47.
50.	2.	Exer. 33. §. 8.
52.	10.	Exerc. 33. §. 8.
53.	1, 5, 6.	Exerc. 123. §. 13. Exerc. 27. §. 25. Exerc. 44. §. 12. Exerc. 63. §. 10. Exerc. 71. §. 3.
	12.	Exerc. 63. §. 29, 32.
54.	16.	Exer. 27. §. 24.
55.	1.	Exer. 106. §. 29. Ex. 75. §. 18. Ex. 107. §. 10.
	5.	Exerc. 63. §. 47.

Index

Caput	Versus	
	11.	Exer. 1. §. 24. Exer. 13. §. 18. Ex. 64. §. 34.
		Exerc. 74. §. 15. Exer. 89. §. 11.
57.	1.	Exer. 75. §. 17. Exer. 27. §. 22.
	16.	Exer. 36. §. 3.
58.	2. 9.	Exerc. 1. §. 22.
	13, 14.	Exer. 138. §. 5.
59.	2.	Exerc. 106. §. 29.
61.	1.	Exer. 58. §. 12.
63.	17.	Exerc. 29. §. 13.
64.	8.	Exer. 22. §. 6.
65.	2.	Exer. 74. §. 8. Exer. 127. §. 12, 44.
	7.	Exer. 117. §. 11.
66.	23.	Exer. 38. §. 5.

J E R E M I A S.

Caput	Versus.	
1.	11.	Exerc. 39. §. 3.
4.	4.	Exer. 43 §. 12. Exer. 85. §. 27.
	13.	Exerc. 29. §. 33.
7.	16.	Exer. 13. §. 7.
9.	26.	Exer. 85. §. 27.
10.	23.	Exerc. 30. §. 4, 6. Exerc. 31. §. 3. Exerc. 117. §. 15.
11.	14.	Exer. 13 §. 7.
13.	12, 13.	Exerc. 19. §. 20.
	14.	Exerc. 27. §. 33.
	23.	Exer. 30. §. 21. Exerc. 127. §. 31. Exerc. 18. §. 29. Exerc. 89. §. 11. Exer. 129. §. 4.
15.	8.	Exer. 19 §. 20. Exer. 27. §. 22.
17.	8.	Exer. 110. §. 4.
18.	7.	Exer. 31 §. 22.
22.	7.	Exer. 27. §. 24.
23.	5, 6. &c.	Exer. 50. §. 33.
	23, 24.	Exerc. 50. §. 31.
	21.	Exer. 85. §. 24.
31.	20.	Exer. 26. §. 4.

testimoniorum S. Sriptura.

T H R E N.

Caput

4.

Versus.

4.

Exer. 119. §. 13.

E Z E C H I E L.

Caput

2.

Versus.

3.

Exer. 39. §. 3.

3.

18, 19, 20.

Exer. 63. §. 44.

12.

2.

Exer. 39 §. 3. Exer. 127. §. 12.

14.

9.

Exer. 19. §. 20. Exerc. 27. §. 24. Exer. 29.

§. 12.

18.

4.

Exer. 1. §. 36.

20.

Exerc. 97. §. 28.

32.

Exerc. 1. §. 30. Exerc. 75. §. 30.

21.

22.

Exerc. 1. §. 36.

30.

4.

Exerc. 27. §. 22.

33

11.

Exerc. 1. §. 36. Exerc. 24. §. 1. Exerc. 127.

§. 13.

44.

9.

Exer. 85. §. 27.

D A N I E L.

Caput

2.

Versus.

16, 17, 18.

Exer. 94. §. 2.

19, 30, 47.

Exerc. 76. §. 4.

3.

1, 2, 3, 4, 5, 6.

Exer. 94 §. 2.

17

Exer. 33. §. 8.

19.

Exer. 113. §. 24.

25, 26.

Exer. 99. §. 15.

4.

6.

Exer. 76. §. 4.

9.

2.

Exer. 31. §. 18.

16, 17, 18, 19.

Exerc. 31. §. 18.

12

2.

Exer. 63 §. 16.

17.

13, 14.

Exerc. 56. §. 9.

H O S E A S.

Caput

13.

Versus.

9.

Exerc. 17. §. 4. 21.

J O E L.

Caput

2.

Versus.

28.

Exer. 37. §. 7. Exer. 50. §. 32. Exerc. 96. §. 1.

Exer. 106. §. 29.

C 3

Caput

Index

A M O S.

Caput
8.

Versus.
II.

Exerc. I. 2. §. 4.

Z A C H A R I A S.

Caput
12.

Versus.
I.

Exerc. 36. §. 33.

13.

I.

Exerc. 87. §. 7, 8.

T O B I A S.

Caput
12.

Versus.
7.

Exerc. 76. §. 4.

H E Z R A E L I B. IV.

Caput
13.

Versus.
41, 45.

Exerc. 73. §. 4.

I. M A C C A B A E O R U M.

Caput
I.

Versus.
64.

Exerc. 85. §. 13.

II. M A C C A B A E O R U M.

Caput
7.

Versus.
22.

Exerc. 36. §. 2.

S A P I E N T I A E L I B E R.

Caput
2.

Versus
II.

Exerc. 24. §. 1.

22.

Exerc. 76. §. 4.

9

15.

Exerc. 36. §. 4.

15.

12.

Exerc. 29. §. 13.

E C C L E S I A S T I C U S.

Caput
15.

Versus.
12.

Exerc. 26. §. 7.

M A T T H A E U S.

Caput
I.

Versus
28.

Exerc. 18. §. 10.

2.

2.

Exerc. 127. §. 53.

3.

6.

Exerc. III. §. 40.

II.

Exerc. 85. §. 3.

16, 17.

Exerc. 20. §. 2. Exerc. 98. §. 4. Ex. 92. §. 20.

5.

19.

Exerc. 121. §. 23.

29, 30.

Exerc. 97. §. 78.

45.

Exerc. 63. §. 33.

Caput

testimoniorum S. Scriptura.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
6	10.	Exerc. 107. §. 10.
	24, 25.	Exerc. 42. §. 18, 19.
7.	13, 14.	Exer. 63. §. 36. Exerc. 43. §. 2.
	14, 16.	Exerc. 63. §. 10.
	18.	Exerc. 30. §. 21. Exerc. 89. §. 11. Exerc. 120.
		§. 14.
	22, 23.	Exerc. 43. §. 13. Exerc. 63. §. 10, 32. Exerc.
		71. §. 9. Exer. 38. §. 1. Exer. 63. §. 36. Ex.
		118. §. 9.
	26, 27.	Exer. 63. §. 10.
8.	12.	Exer. 37. §. 11.
10.	20.	Exer. 77. §. 6.
	22.	Exer. 128. §. 6.
	29, 30.	Exer. 33. §. 13.
11.	21, 22, 23.	Exerc. 18. §. 43. Exer. 39. §. 3. Exer. 72. §. 1.
		Exer. 127. §. 12, 33, 36.
	25, 26.	Exer. 16. §. 21. Exer. 17. §. 4. Exer. 18. §. 10.
		Exer. 29. §. 59. Exer. 75. §. 2. Ex. 126. §. 2.
	28.	Exer. 63. §. 45. Exer. 72. §. 3. Exer. 73. §. 9.
		Exer. 107. §. 10.
12.	29, 30.	Exerc. 55. §. 37. Exer. 117. §. 25.
	34.	Exer. 129. §. 4.
13.	10, 11, 12, 13, 14, 15, 16. &c.	Exer. 97. §. 34, 70. Exerc. 117. §. 21.
	16, 17.	Exerc. 83. §. 3, 4.
	20, 21.	Exer. 43. §. 14, 15. Exer. 118. §. 12.
	23.	Exer. 43. §. 15.
	48.	Exer. 63. §. 14.
14.	19.	Exer. 93. §. 4.
16.	13.	Exer. 46. §. 16.
	15.	Exer. 123. §. 6.
	16.	Exer. 46. §. 16.
	18.	Exer. 45. §. 1.
17.	2, 3.	Exer. 46. §. 16.
18.	2.	Exer. 119. §. 12, 13.
	6.	Exerc. 119. §. 11, 12, 13, 14.
	10.	Exerc. 55. §. 14. Exerc. 22. §. 7. Exerc. 67.
		§. 15, 22.

Caput

Index

Caput	Versus.	
	19.	Exer. 73. §. 5.
	20.	Exer. 55. §. 9, 10. &c.
	23.	Exer. 116. §. 11.
	27.	Exer. 43. §. 16.
19.	14.	Exer. 119. §. 2. 3.
	24.	Exer. 105. §. 33.
20.	15.	Exer. 1. §. 39. Exer. 64. §. 56.
	16.	Exer. 43. §. 2. Exer. 131. §. 11. Exerc. 71. §. 3.
	28.	Exer. 63. §. 1, 5, 8.
22.	30.	Exer. 105. §. 27.
	34.	Exer. 1. §. 34.
23.	15.	Exer. 106. §. 7.
	37.	Exer. 1. §. 31. Exer. 63. §. 32. Exer. 74. §. 3, 8.
		Exer. 75. §. 1, 2. Exerc. 127. §. 12, 14, 44.
24.	23, 24, 25, 26, 27.	Exer. 96. §. 31. Exer. 116. §. 10. Exer. 15. §. 2.
		Exer. 42. §. 9. 1
25.	21, 23.	Exer. 123. §. 7.
	34.	Exerc. 22. §. 6.
	41.	Exer. 26. §. 22.
26.	17.	Exer. 97. §. 70.
	27.	Exerc. 92. §. 15.
	28, 29.	Exer. 97. §. 25. Exer. 63. §. 1, 46. Exer. 79
		§. 33. Exer. 97. §. 75.
	39.	Exerc. 25. §. 10. Exer. 123. §. 11.
27.	24.	Exerc. 99. §. 24.
	39, 40, 41, 42, 43, 44.	Exerc. 66. §. 5.
28.	7.	Exerc. 61. §. 8.
	18.	Exerc. 33. §. 8. Exerc. 56 §. 1. Ex. 58. §. 7.
	19.	Exer. 63. §. 45. Exerc. 71. §. 6. Exer. 73. §. 2.
		Ex. 76. §. 15. Ex. 77. §. 6. Ex. 85. §. 1. Ex. 92.
		§. 20. Exerc. 117. §. 11.
	20.	Exerc. 105. §. 41. Exer. 55. §. 9, 10, 11. &c.
	36.	Exerc. 58. §. 8.

M A R C U S.

Caput	Versus.	
1.	4, 15.	Exer. 64. §. 87. Exer. 88. §. 19.

Caput

testimoniorum S. Scripturae.

Caput	Versus.	
2.	7.	Exerc. 59. §. 24.
4.	16, 17.	Exer. 43. §. 14, 15.
	11, 12.	Exer. 97. §. 70, 75.
5.	30.	Exer. 59. §. 30.
6.	20.	Exerc. 127 §. 11.
	41.	Exer. 93 §. 5.
7.	4.	Exer. 84. §. 3.
10.	14.	Exer. 119. §. 2, 13.
14.	23.	Exer. 92 §. 15.
	24, 25.	Exer. 97. §. 25.
16.	15.	Exerc. 71. §. 6. Exer. 72. §. 3.
	16.	Exer. 27. §. 3. Exer. 87. §. 7, 8. Exer. 128. §. 6.
		Exer. 17. §. 4.
	18.	Exer. 85. §. 3.
	19.	Exer. 68. §. 18.
	20.	Exer. 3. §. 9. Exer. 73. §. 6.

L U C A S.

Caput	Versus.	
1.	39.	Exerc. 46. §. 16.
	79.	Exerc. 14. §. 50. Exer. 63. §. 47.
2.	1, 2.	Exer. 83. §. 4.
	36.	Exerc. 85. §. 17.
	40.	Exer. 57. §. 17.
	44.	Exer. 54. §. 7.
	52.	Exer. 58. §. 1.
3.	3.	Exerc. 88. §. 19.
	21.	Exer. 92. §. 20.
4.	30.	Exer. 98. §. 11.
5.	21.	Exer. 59. §. 24.
	31.	Exerc. 12. §. 12.
6.	23.	Exer. 67. §. 15.
7.	30.	Exerc. 71. §. 6. Exerc. 74. §. 3. Exer. 77. §. 6.
		Exerc. 127. §. 7.
8.	13.	Exerc. 43. 8, 14, 15. Exer. 121. §. 1.
	15.	Exer. 43. §. 15.
	46.	Exer. 59. §. 30.

Index

Capit.	Versus.	
9.	16.	Exer. 93. §. 5.
10.	21.	Exer. 117. §. 6.
11.	38.	Exer. 84. §. 3.
	42.	Exer. 1. §. 17.
14.	15.	Exer. 75 §. 22.
	17.	Exer. 1. §. 34.
	24.	Exer. 17. §. 4.
18	16.	Exer. 119. §. 2, 13.
20	36.	Exer. 105. §. 27.
22.	20.	Exer. 63. §. 5. Exer. 113. §. 12.
	28.	Exer. 79. §. 33.
	29, 30.	Exer. 97. §. 31.
	31, 32.	Exerc. 1. §. 21.
23.	34.	Exer. 63. §. 29, 32, 43. Exer. 120. §. 7.
24.	16.	Exer. 98. §. 11.
	26.	Exer. 68. §. 18.
	31.	Exer. 46. §. 12.
	35.	Exerc. 50. §. 33.
	36.	Exer. 92. §. 9. Exer. 105. §. 27.
	39.	Exer. 94. §. 5. Exerc. 105. §. 28.
	44.	Exerc. 105. §. 50.

J O H A N N E S.

Capit.	Versus.	
1.	3.	Exer. 22. §. 6.
	5.	Exer. 43. §. 15.
	7.	Exerc. 86. §. 4.
	12.	Exerc. 118. §. 9.
	13.	Exerc. 129. §. 4.
	14.	Exerc. 50. §. 33.
	16.	Exer. 50. §. 2. Exer. 57. §. 1, 14. Ex. 58. §. 2.
	29.	Exer. 80. §. 19.
2.	2.	Exerc. 113 §. 6.
	11.	Exerc 59 §. 30.
	19.	Exerc. 97 §. 14.
3.	1.	Exerc. 86. §. 4.
	5.	Exer. 76. §. 15. Exer. 79. §. 30. Ex. 81. §. 12.

testimoniorum S. Scriptura.

Capit.

Versus.

		Exerc. 85. § 25, 28, 36. Exerc. 87. § 5, 7, 8.
		Exer. 88. § 10, 14. Exer. 126. § 3.
	6.	Exer. 85. § 29. Exer. 86. § 14. Ex. 36. § 12.
	13.	Exerc. 105. § 52. Exer. 50. § 47.
	15.	Exer. 128 § 6.
	16.	Exer. 8. § 4. Exer. 11. § 14. Ex. 63 § 9, 54.
		Exer. 64. § 3, 9, 76. Exer. 12 § 4. Exer. 74.
		§ 17. Ex. 86. § 29. Ex. 98. § 4. Ex. 131. § 2.
	17.	Exer. 64. § 4.
	18.	Exer. 17. § 4.
	34.	Ex. 130. § 18. Ex. 57. § 1, 2, 10. Ex. 58. § 1, 2.
		Exer. 60. § 7.
	36.	Exer. 17. § 19. Exer. 17. § 4.
4.	10, 14.	Exer. 57. § 17. Exer. 96. § 18.
5	68.	Exerc. 97. § 18.
	19.	Exer. 98. § 4.
	27.	Exer. 59. § 18.
6.	12.	Exer. 71. § 3.
	27, 28.	Exer. 120. § 12.
	36.	Exer. 111. § 4. Exer. 19. § 59.
	37.	Exer. 107. § 10. Exerc. 117. § 3, 6.
	44.	Exer. 71. § 2. Exer. 129. § 4.
	50, 51, 53, 53, 54.	Exer. 107. § 14. Exer. 83. § 4. Ex. 120. § 13.
		Exer. 82. § 3. Exer. 91. § 8. Exer. 106. § 41.
	61, 62.	Exer. 105. § 40. Exer. 111. § 7.
	69.	Exer. 50. § 33.
7.	38, 39.	Exer. 106. § 19.
8	46, 47.	Exer. 29. § 56.
	56.	Exer. 79. § 6. Ex. 83. § 2. Ex. 105. § 4. Ex.
	59.	Exer. 98. § 1. 107. § 11
9.	2, 3.	Exer. 34. § 8.
10.	15.	Exer. 63. § 1.
	16.	Exer. 131. § 10.
	26.	Exer. 29. § 59. Ex. 64. § 76.
	28, 29.	Exer. 15. § 2. Exer. 42. § 9. Ex. 20. § 10.
	38.	Exer. 98. § 4.
	41.	Exerc. 85. § 3

Index

Capit	Versus	
11.	15.	Exer. 55. §. 24.
	21.	Exerc. 58. §. 4.
	42.	Exer. 63. §. 29. 32.
12.	51, 52.	Exer. 38. §. 1. Exer. 117. §. 25.
	8.	Exer. 105. §. 49, 52.
	39, 40.	Exer. 3. §. 3. Exerc. 29. §. 59. Exerc. 39. §. 3.
		Exer. 75. §. 2.
	41.	Exerc. 97. §. 12.
13.	47.	Exerc. 64. §. 4. Exerc. 74. §. 15.
	26.	Exerc. 93. §. 5.
	34.	Exer. 73. §. 12.
14.	2, 3.	Exer. 67. §. 27, 28.
	10.	Exerc. 98. §. 4.
	16, 17.	Exer. 20. §. 2. Exer. 50. §. 32.
	21.	Exer. 97. §. 12.
	23.	Exer. 106. §. 30.
15.	1, 2.	Exer. 118. §. 14.
	5.	Exer. 129. §. 4.
	13.	Exer. 63. §. 33. Exer. 64. §. 4.
	19.	Exerc. 8. §. 40.
	22.	Exer. 44. §. 10. Exer. 75. §. 31. Ex. 127. §. 29
16.	7.	Exer. 45. §. 13.
	28.	Exer. 45. §. 13. Exerc. 105. §. 49, 50. Exerc.
		67. §. 14.
	33.	Exer. 104. §. 5.
17.	5.	Exer. 66. §. 1, 13, 14. Ex. 130. §. 8.
	9.	Exerc. 18. §. 10. Ex. 63. §. 19. Ex. 18. §. 9.
	1, 15, 10.	Exer. 118. §. 9. Exer. 120. §. 7.
	18.	Exer. 63. §. 30.
	19.	Exer. 124. §. 3.
	21, 24.	Exer. 63. §. 30. Exer. 67. §. 15.
19.	30.	Exerc. 93. §. 3.
	33.	Exer. 102. §. 4. Exer. 106. §. 36. Exerc. 92.
		§. 18.
	34.	Exer. 96. §. 32.
20.	22.	Exerc. 111. §. 40.
	26.	Exer. 118. §. 1.

testimoniorum S. Scriptura.

Acta Apostolorum.

Caput	Versus.	
1.	4, 5.	Exer. 85. §. 3, 4, 6.
2.	3.	Exerc. III. §. 40. Exerc. II 4. §. 4.
	5.	Exerc. 63. §. 47. Exer. 72. §. 5. Ex. 73. §. 4.
	9, 10, 11.	Exerc. 72. §. 11.
	16, 17, 18.	Exerc. 50 §. 32.
	23, 27.	Exer. 64 §. 5. Exer. 33 §. 11.
	29.	Exer 64 §. 8.
	30, 31.	Exer. 64 §. 8.
	33.	Exerc. 50. §. 32.
	34.	Exerc. 105. §. 43.
	38, 39.	Exer. 76. §. 15. Exer. 79. §. 30. Ex. 92 §. 20.
		Exer. 87. §. 7, 8. Exer. 88. §. 2, 19. Exer.
		86 §. 17.
	41.	Exer. 81 §. 11. Exer. 64. §. 4. Exerc. 89. §. 1.
	42.	Exerc. 92. §. 9, 21.
3.	15.	Exer. 62. §. 4.
	21.	Exerc 67. §. 16, 23.
4.	12.	Exerc 45. §. 1. Exer. 80. §. 18. Exer. 83. §. 2.
		Exer. 106. §. 19. Exer. 83. §. 3.
	27, 28.	Exerc. 7. §. 3. Exer. 27. §. 26. Ex. 33. §. 11, 31.
6.	6.	Exer. 85 §. 3.
7.	19.	Exerc. 27. §. 14.
	47.	Exerc. 37. §. 11.
	5.	Exer. 1. §. 38. Exer. 77. §. 6. Exer. 85. §. 17.
		Exer. 127. §. 7, 12, 20, 44.
	53.	Exer. 85 §. 2.
8.	12.	Exer 81 §. 1. Exer. 89. §. 1.
	14.	Exer. 43. §. 15.
	17, 18, 19.	Exerc 85. §. 3.
	36, 37.	Exer. 37. §. 17. Exer. 89 §. 1.
	38.	Exer. 91. §. 20.
9.	11, 12.	Exer. 85. §. 33.
	12, 17, 18.	Exer. 85 §. 3.
10.	30.	Exer. 98. §. 4.
	38.	Exer. 58. §. 12. Ex. 39 §. 29, 30.
	43.	Exer. 83. §. 2. Exer. 106. §. 19.

Index

Caput	Versus	
	47.	Exer. 81. § 11.
11.	16.	Exerc. 85. §. 4. 6.
13.	7.	Exerc. 127. §. 11.
	44. 45.	Exerc. 17. §. 4.
	46.	Exerc. 63. §. 32. Exerc. 127. §. 7. Exer. 117. §. 11.
	48.	Exer. 8. §. 35. Exer. 14 § 19. Exer. 70. §. 12. Exer. 117. §. 3. Exer. 118. §. 1, 3.
14.	16.	Exerc. 19. §. 12. Exer. 63. §. 47.
15.	11.	Exer. 80. §. 18. Ex. 83. §. 2, 3, 4. Ex. 105. §. 4.
16.	6, 7, 8.	Exer. 72. §. 1. Ex. 63. §. 47. 48. Ex. 14. § 38.
	13, 14.	Exer. 71. §. 3.
	15.	Exer. 89. §. 1.
	30.	Exer. 127. §. 11.
	31.	Exer. 81. §. 11.
17.	11.	Exer. 43. §. 15.
	27.	Exer. 127. §. 53.
	28.	Exerc. 46. §. 19.
	30.	Exer. 14. §. 50. Ex. 63. §. 47. Ex. 64 §. 76.
		Exerc. 75. §. 11.
19.	6.	Exerc. 85. §. 3.
20.	7.	Exer. 92. §. 9, 11, 12.
	22.	Exer. 33. §. 8.
21.	28.	Exer. 63. § 1. Exer. 62. §. 4.
	16.	Exerc. 87. §. 7, 8. Exer. 92. §. 20.
24.	24, 25, 26.	Exer. 127. §. 11. Exerc. 43. §. 15.
26.	6, 7.	Exerc. 83 §. 2, 3, 5.
27.	35.	Exer. 92 § 9.
28.	8.	Exerc. 85. § 3.

Epistola Pauli ad Romanos.

Caput	Versus.	
1.	2, 3.	Exerc. 36. §. 14. Exer. 83. §. 3.
	4.	Exer. 59. §. 23. Exer. 126. §. 3.
	5.	Exer. 93. §. 3.
	13.	Exer. 63. §. 47.
	14, 15.	Exer. 39. §. 3. Exer. 24. §. 9.

testimoniorum S. Scriptura.

Capit.

Versus.

2.

3.

4.

5.

16.

20, 21.

19.

21, 22, 23, 24. &c.

5, 6, 8.

12.

14, 15.

25, 26.

28, 29.

2.

5.

10, 11.

22.

7, 10, 11.

13.

15.

21.

6, 7, 9, 10.

12.

13.

15.

17, 18, 19.

19.

25.

31.

23.

25, 26.

34.

Exer. 33 §. 8. Exer. 88. §. 15. Ex. 127. §. 49.

Exer. 4 §. 21. Exer. 39. §. 71.

Exer. 4 §. 13. Exer. 127. §. 29. Ex. 13. §. 15.

Exer. 28 §. 16.

Exer. 9. §. 6. Exer. 19. §. 11. Exer. 26. §. 12.

Exer. 19 §. 14.

Exerc. 17 §. 4. Exerc. 64. §. 3, 4.

Exerc. 63 §. 47. Exer. 70. §. 2.

Exer. 38 §. 16. Ex. 123. §. 6.

Exerc. 43 §. 12.

Exerc. 37 §. 2. Exer. 85. §. 27.

Exerc. 63 §. 47.

Exerc. 1. 4 §. 1.

Exerc. 30. §. 1.

Exer. 18. §. 10. Exer. 63. §. 4.

Exer. 76 §. 14. Exer. 79 §. 31. Exer. 84 §. 8.

Exer. 87 §. 10. Exer. 88. §. 1. Exer. 37. §. 19.

Exer. 63. §. 42.

Exer. 64. §. 3, 4.

Exer. 64. §. 31. Exer. 123 §. 12.

Exer. 33 §. 8.

Exerc. 11 §. 14. Exer. 12 §. 4. Exer. 37. §. 2.

Exer. 8 §. 4. Exer. 63 §. 3, 35, 38. Ex. 13, 23.

Ex. 64 §. 4, 34. Ex. 69. §. 11. Ex. 70. §. 10, 13.

Exer. 36. §. 8. Exer. 63. §. 4, 39.

Exer. 123 §. 12.

Exerc. 18. §. 10.

Ex. 63. §. 4, 39. Ex. 86. §. 14. Ex. 124. §. 7, 9.

Ex. 61. §. 8.

Ex. 59. §. 39.

Exer. 18. §. 0.

Exerc. 79. §. 30. Exer. 87. §. 7, 8. Exerc. 88.

§. 19.

Exer. 121. §. 3.

Exer. 63. §. 4. Exer. 73. §. 12.

Exer. 9. §. 10.

Capit.

Index

Caput

Versus.

7.

8, 11.

15.

19.

23, 25.

24.

8.

1.

7, 8.

15.

16.

20, 21.

30, 32.

33.

36.

38, 39.

9.

5.

6, 7, 8, 9.

11, 12, 13, 14, 15, 16. &c.

19, 20, 21.

22.

10.

14, 15.

17.

18.

11.

16.

17.

Exer. 34. §. 19. 30.

Exer. 42. §. 16, 17, 18.

Exerc. 41. §. 23. Exerc. 117. §. 16. Exer. 127.

§. 7, 10.

Exer. 42. §. 16, 17, 18.

Exer. 121. §. 23.

Exer. 10. §. 2.

Exer. 27. §. 7, 45. Exer. 89. §. 11. Exer. 30.

§. 21.

Exerc. 31. §. 23. Exer. 64. §. 17.

Exerc. 39. §. 15.

Exer. 97. §. 33.

Exer. 18. §. 10. Exer. 63. §. 33, 35. Exerc. 64.

§. 4, 8. Exerc. 70. §. 10. Exerc. 71. §. 3, 4.

Exer. 128. §. 1, 6.

Exer. 63. §. 33. Exer. 69. §. 11.

Exer. 118. §. 6.

Exer. 42. §. 9. Exer. 120. §. 16. Exerc. 64.

§. 36.

Exer. 36. §. 14. Exerc. 98. §. 8.

Exer. 37. §. 3.

Exer. 17. §. 4, 13. Exerc. 18. §. 8. Exere. 16.

§. 11, 22. Exer. 18. §. 10, 16, 26. Exerc. 24

§. 15. Exerc. 26. §. 22. Exerc. 29. §. 6, 59.

Exer. 30. §. 21. Exerc. 34. §. 8. Ex. 63. §. 33

Ex. 64. §. 77. Ex. 117. §. 15. Exer. 1. §. 26.

Ex. 7. §. 3. Ex. 8. §. 39. Ex. 117. §. 3. Exer.

129. §. 2. Exer. 117. §. 19, 22.

Exerc. 1. §. 22, 30. Ex. 75. §. 27.

Exer. 24. §. 6. Ex. 26. §. 22.

Exer. 12. §. 10. Exer. 14. §. 33, 36. Ex. 24. §.

9. Ex. 44. §. 10. Ex. 63. §. 46. Ex. 72. §. 10

Ex. 116. §. 1.

Exer. 127. §. 7.

Exerc. 63. §. 47.

Exerc. 86. §. 17. Exerc. 37. §. 6.

Exerc. 83. §. 2.

Caput

testimoniorum S. Scriptura.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
	20.	Exerc. 17. §. 4. Exerc. 1. 8. §. 13.
	21	Exerc. 37. §. 11.
	23.	Exerc. 33. §. 8.
	27.	Exerc. 37. §. 11.
	31, 32.	Exerc. 18. §. 10. Exerc. 13. §. 24. Exerc. 63 §. 53
	36.	Exerc. 19. §. 24. Exerc. 64 §. 56.
12.	3.	Exerc. 57. §. 11.
	21.	Exerc. 84. §. 9.
13.	4, 5, 6.	Exerc. 68 §. 15.
	34.	Exerc. 24. §. 6.
14.	4.	Exerc. 33 §. 8.
	5.	Exerc. 138 §. 18.
	15.	Exerc. 64. §. 35.
16.	3.	Exerc. 85. §. 17.
	20.	Exerc. 45. §. 1.

Epistola Pauli ad Corinthios I.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
1.	12.	Exerc. 9 §. 32 Exerc. 118. §. 5.
	13.	Exerc. 118 §. 5.
	16.	Exerc. 89. §. 1.
	17.	Exerc. 85. §. 15.
	18.	Exerc. 1 7. §. 49.
	23, 24.	Exerc. 107. §. 19. Exerc. 127. §. 49. Exerc. 71. §. 2. Exerc. 127. §. 7. Exerc. 3 §. 4. Exerc. 106. §. 21.
	28, 29.	Exerc. 126. §. 2.
	30.	Exerc. 36. §. 8.
	31.	Exerc. 102. §. 4.
2.	2.	Exerc. 86. §. 5.
	8.	Exerc. 62. §. 4.
	9.	Exerc. 22. §. 6.
	14.	Exerc. 3. §. 4. Exerc. 30. §. 21. Exerc. 43. §. 15.
		Exerc. 89. §. 12. Exerc. 117. §. 21.
	43.	Exerc. 45. §. 15.

Index

Capit	Versus	
3.	2.	Exer.15. §.2.
	5.	Exerc.71. §.2.
	5,6,7.	Exerc.3. §.2. Exerc.77. §.6. Exerc.85. §.4.
		Exer.127. §.33,49. Exer.129. §.13. Exer.131. §.40.
	8.	Exerc.3. §.9.
	9.	Exer.77. §.6.
	10.	Exer.83 §.2.
	11.	Exer.45. §.1.
4.	1.	Exerc.77. §.6.
	6.	Exer.129 §.2.
	7.	Exer.117. §.15. Exer.89. §.12.
	15.	Exer.89. §.8.
	16.	Exer.44. §.14.
5.	7.	Exerc.80 §.18.
	10.	Exerc.95. §.15.
	19.	Exer.98. §.8.
6.	11.	Exerc.88 §.19.
	20.	Exerc.59 §.39.
7.	7,8.	Exerc.38. §.14.
	14.	Exerc.37. §.11,12. Exerc.86. §.17.
8.	13.	Exer.136. §.8.
9.	27.	Exer.42. §.8.
10.	2.	Exerc.100. §.2.
	3,4.	Exerc.80. §.18. Exer.105. §.14. Exer.79. §.42. Exerc.96. §.15. Exer.133. §.15.
	9.	Exer.52. §.9.
	11,12.	Exer.42. §.10. Exer.15. §.2.
	16.	Exer.79. §.30. Exerc.92. §.14. Exerc.94. §.5. Exer.95. §.14. Exer.96. §.32. Exerc.97. §.2. Exerc.100. §.5. Exer.106. §.37.
	17.	Exerc.102. §.4.
	20,21.	Exerc.134. §.5. Exerc.136. §.6. Exerc.97. §.23.
	26.	Exerc.94. §.10.

testimoniorum S. Scriptura.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
11.	23, 24, 25, 16.	Exer. 92. §. 14. Exer. 94. §. 8. Exerc. 105. §. 14. Exerc. 113. §. 12.
	27, 28, 29.	Exer. 62. §. 5, 6. Exer. 97. §. 23.
12.	3.	Exerc. 119. §. 4.
	13.	Exerc. 86. §. 4.
14.	2, 5.	Exerc. 127. §. 49.
	34.	Exerc. 85. §. 17, 33.
15.	5.	Exer. 132. §. 11.
	10.	Exer. 77. §. 6.
	22.	Exer. 64. §. 33.
	28.	Exerc. 98. §. 4.
	4.	Exerc. 50. §. 33. Exer. 105. §. 56.
	57.	Exerc. 40. §. 6.

II. Ad Corinthios.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
1.	12.	Exerc. 86. §. 4.
	19.	Exer. 98. §. 4.
	21.	Exer. 117. §. 38.
3.	5.	Exer. 129. §. 9.
	14, 15, 16.	Exerc. 3. §. 4.
4.	3, 4.	Exerc. 29. §. 59.
	14.	Exer. 88. §. 19.
	15.	Exerc. 64. §. 31.
5.	1, 3, &c.	Exer. 67. §. 27.
	19.	Exerc. 63. §. 41. Exerc. 64. §. 3, 4, 31. Exerc. 59. §. 39.
	20.	Exer. 127. §. 38. Exer. 68. §. 15.
6.	14, 15.	Exer. 96. §. 16. Exer. 107. §. 2.
9.	8.	Exerc. 33. §. 8.
10.	13.	Exer. 57. §. 11.
11.	2, 3.	Exer. 121. §. 12.
	20.	Exer. 93. §. 3.
12.	2.	Exerc. 22. §. 8.
	8, 9.	Exerc. 31. §. 14.
13.	3.	Exerc. 33. §. 8.

Index

Ad Galatas.

Caput	Versus	
1.	8,9.	Exer.96. §.1. Exerc. 116 §.10.
2.	5.	Exer.77. §.6.
	15.	Exer.37. §.11.
3.	1.	Exer.106. §.21.
	6.	Exer.88. §.3.
	11.	Exer.64. §.40.
	15.	Exer.97. §.25.
	17.	Exer.83. §.2,3.
	22.	Exerc.12. §.9. Exer.13 §.24. Exer.83 §.5.
	26.	Exer.87. §.7,8. Exer.118. §.9.
	27.	Exer.79 §.30. Exerc.87. §.5. Ex.88. §.17.
4.	4,5.	Exerc.61. §.7,8. Exer.83. §.3,4. Exer.124. §.17.
	10.	Exer.138. §.18.
	13.	Exer.13. §.23.
5.	4.	Exer.121. §.1.
	17.	Exer.38. §.14. Exer.41. §.2. Exer.47. §.17.
		Exerc.127. §.7.

Ad Ephesios.

Caput	Versus.	
1.	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10.	Exerc.72. §.12. Exer.88. §.15. Exer.118. §.9. Exer.131. §.5. Exer.52. §.9. Exer.131. §.10. Exerc.8. §.21. Exerc.118. §.8,9.
	11.	Exer.19. §.24. Exer.25. §.2. Exerc.32. §.7. Exerc.34. §.5.
	19.	Exerc.127. §.44,45.
	20.	Exerc.60 §.3. Exer.67. §.14.
	21.	Exer.31. §.7.
	22.	Exerc.50. §.28. Exerc.58. §.5. Exerc.131. §.8.
	23.	Exer.105. §.42.
	35.	Exer.58. §.7.
2.	3.	Exerc.37. §.7. Exerc.85. §.39.

Caput

testimoniorum S. Scripturae.

Caput

Versus.

3, 11, 12.

Exerc. 63. §. 47. Exerc. 72. §. 10, 12. Exerc. 73

§. 10. Exerc. 75. §. 20. Exerc. 127. §. 33.

Exerc. 63. §. 44, 48. Exerc. 4. §. 13. Exerc.

14. §. 33. Exerc. 85. §. 29. Exerc. 86. §. 14.

Exerc. 63. §. 47, 48. Exerc. 64. §. 17. Exerc.

73. §. 12.

12.

Exerc. 104. §. 5.

14.

Exerc. 107. §. 1.

17.

Exerc. 83. §. 2. Exerc. 97. §. 2, 12, 23. Exerc.

106. §. 30. Exerc. 108. §. 5. Exerc. 107. §. 7.

19.

Exerc. 50. §. 32.

4.

4.

Exerc. 75. §. 19, 21.

7.

Exerc. 57. §. 11.

9, 10.

Exerc. 45. §. 11. Ex. 50. §. 28, 29, 30. Ex. 97.

§. 12. Exerc. 05. §. 43 52. Exerc. 22. §. 9.

Exerc. 97. §. 12, 13.

17, 18.

Exerc. 30. §. 21.

5.

5.

Exerc. 111. §. 14.

6.

Exerc. 84. §. 5.

8.

Exerc. 15. §. 2.

22.

Exerc. 89. §. 8.

23.

Exerc. 131. §. 8.

25.

Exerc. 63. §. 1. Exerc. 76. §. 15.

26.

Exerc. 76. §. 15, 28. Exerc. 79. §. 30. Exerc. 81

§. 12. Ex. 85. §. 25. Ex. 86. §. 4. Ex. 87. §.

7, 8. Ex. 88. §. 12, 19. Ex. 126. §. 3.

27.

Exerc. 87. §. 5.

30.

Exerc. 131. §. 7.

32.

Exerc. 96. §. 3.

6.

13, 14. &c.

Exerc. 40. §. 6.

12.

2.

Exerc. 127. §. 35.

Epistola ad Philippenſes.

Caput

Versus.

1.

6.

Exerc. 16. §. 21.

23.

Exerc. 67. §. 27.

2.

6, 7, 8.

Exerc. 45. §. 11. Exerc. 61. §. 7. Ex. 66. §. 1. &

ſeqq. Ex. 68. §. 18.

E 3

Caput

Index

Caput	Versus.	
	9.	Exerc. 130. §. 8.
	13.	Exerc. 4. §. 6. Exerc. 14. §. 2. Exerc. 16. §. 21.
		Exerc. 32. §. 4. Exerc. 42. §. 9. Exerc. 121. §. 11,
		13. Ex. 127. §. 21. Ex. 129. §. 4. Exerc. 127
		§. 33.
3.	1.	Exerc. 75. §. 18.
	17.	Exerc. 44. §. 14.
	20.	Exerc. 67. §. 15, 16.
4.	8, 9.	Exerc. 44. §. 14.
	18.	Exerc. 101. §. 4.

Epistola ad Colossenses.

Caput	Versus.	
1.	6.	Exerc. 73. §. 6.
	9.	Exerc. 50. §. 32.
	15.	Exerc. 69. §. 1.
	16, 17, 18.	Exerc. 32. §. 7.
	19.	Exerc. 130. §. 8.
	20.	Exerc. 59. §. 39.
	21.	Exerc. 30. §. 21.
	23.	Exerc. 72. §. 5, 6.
	25, 16, 27.	Exerc. 14. §. 39. Exerc. 72. §. 3. Exerc. 50. §. 33
		Exerc. 63. §. 47, 48. Exerc. 75. §. 12.
	28.	Exerc. 71. §. 6. Exerc. 75. §. 12.
2.	3.	Exerc. 57. §. 18.
	5, 6.	Exerc. 43. §. 15.
	9, 10.	Exerc. 133. §. 7. Exerc. 50. §. 33. Exerc. 58. §. 10
		Exerc. 50 §. 32.
	12.	Exerc. 87. §. 8. Exerc. 127. §. 44, 45. Exerc.
		92. §. 20.
	16.	Exerc. 138. §. 18.
	17.	Exerc. 82. §. 4. Exerc. 83. §. 2, 3.
	23.	Exerc. 30 §. 21.
3.	1, 2, 3.	Exerc. 58. §. 9. Exerc. 67. §. 13, 19 Exerc. 68,
		§. 18.
	5, 6, 7, 8, 9, 10. &c.	Exerc. 126. §. 15.
	19.	Exerc. 57. §. 17.

testimoniorum S. Scripturae.

I. Ad Thessalonicenses.

Caput	Versus.	
1.	6.	Exerc. 43. §. 15.
5.	22.	Exerc. 46. §. 4. Exerc. 101. §. 6.

II. Ad Thessalonicenses.

Caput	Versus.	
1.	8, 9.	Exer. 39. §. 3.
2.	10, 11, 12, 13.	Exer. 27. §. 22. Exer. 17. §. 4. Exerc. 39. §. 3. Exerc. 11. §. 5, 14.
3.	2.	Exer. 64. §. 76.

I. Ad Timotheum.

Caput	Versus.	
1.	16.	Exer. 8. §. 8.
	19, 20.	Exerc. 13. §. 11. Exerc. 121. §. 6.
2.	4.	Exer. 1. §. 10. Exer. 24. §. 1. Exerc. 39. §. 4. Exerc. 63. §. 45, 48. Exerc. 64. §. 44. Exer. 117. §. 15.
	11.	Exer. 85. §. 17, 33.
3.	16.	Exer. 50. §. 33. Exer. 64. §. 12. Exer. 96. §. 3. Exer. 98. §. 4, 16. Exerc. 57. §. 19.
4.	10.	Exer. 64. §. 49 &c.
	16.	Exer. 87. §. 6.
5.	21.	Exerc. 32. §. 7.
6.	6.	Exer. 63. §. 8.
	20.	Exerc. 99. §. 15.

II. Ad Timotheum.

Caput	Versus.	
1.	3, 4.	Exerc. 85. §. 17.
	6.	Exer. 85. §. 3.
	9.	Exer. 11. §. 19.
3.	16.	Exer. 127. §. 49.

Epistola ad Titum.

Caput	Versus.	
1.	1.	Exer. 118. §. 22.

Caput

Index

Caput
3.

Versus.
5.

Exerc. 76. §. 15. Ex. 79. §. 30. Exerc. 81. §. 17
Exerc. 84. §. 5. Exerc. 85. §. 25. Exerc. 86. §. 5
Exerc. 87. §. 7, 8. Ex. 88. §. 7, 12. Exerc. 116.
§. 3.

6. Exerc. 88. §. 2.

Epistola ad Hebræos.

Caput

Versus.

1.

3.

Exerc. 46. §. 8. Exerc. 68. §. 18.

10.

Exerc. 57. §. 17.

14.

Exerc. 68. §. 15.

2.

4.

Exerc. 22. §. 6.

9.

Exerc. 64. §. 31.

14.

Exerc. 50. §. 33. Exerc. 131. §. 7.

16, 17.

Exerc. 111. §. 31.

3.

6, 8.

Exerc. 52. §. 9. Exerc. 104. §. 5.

4.

2.

Exerc. 1. §. 38. Exerc. 70. §. 3. Exerc. 88. §. 15.

Exerc. 3. §. 2. Exerc. 14. §. 21.

4, 9.

Exerc. 138. §. 15.

12.

Exerc. 74. §. 11.

15.

Exerc. 111. §. 32.

5.

4.

Exerc. 85. §. 24.

13.

Exerc. 15. §. 11.

6.

4, 5, 6.

Exerc. 43. §. 4. Exerc. 113. §. 18, 24.

12.

Exerc. 44. §. 14.

7.

7.

Exerc. 61. §. 8.

18.

Exerc. 83. §. 4.

8.

1.

Exerc. 68. §. 18.

4.

Exerc. 67. §. 14. Exerc. 105. §. 49, 56. Exerc.

68. §. 18.

9.

12.

Exerc. 99. §. 14.

24.

Exerc. 67. §. 16.

28.

Exerc. 63. §. 1.

10.

1, 2.

Exerc. 81. §. 4. Exerc. 83. §. 2. Exerc. 97. §. 41.

Exerc. 105. §. 4.

5.

Exerc. 83. §. 3.

Caput

testimoniorum S. Scripturae.

Caput	Versus.	
	12, 13.	Exer. 68. §. 18.
	22.	Exerc. 84. §. 6. Exerc. 104. §. 5.
	26, 27, 28, 29.	Exerc. 113. §. 18, 24. Exerc. 43. §. 4.
II.	1.	Exerc. 15. §. 6, 12. Exer. 83. §. 4. Exer. 107. §. 7, 13. Exerc. 108. §. 5. Exerc. 104. §. 5.
	6.	Exer. 107. §. 10. Exer. 119. §. 2.
	10.	Exer. 22. §. 6.
	13.	Exer. 83. §. 5.
	22.	Exer. 107. §. 10.
12.	9.	Exerc. 36. §. 2.
	12.	Exerc. 68. §. 18.
	14.	Exer. 106. §. 29.
	22, 23, 24.	Exerc. 107. §. 10. Exerc. 131. §. 5.
13.	8.	Exerc. 83. §. 2.
	14.	Exerc. 67. §. 27.
	16.	Exerc. 101. §. 4.

Epistola Jacobi,

Caput	Versus.	
I.	13.	Exer. 29. §. 13.
	18.	Exer. 89. §. 8.
	21.	Exer. 43. §. 15.
2.	10.	Exerc. 121. §. 23.
3.	9.	Exerc. 23. §. 5.

I. Petri Epistola,

Caput	Versus.	
I.	1.	Exerc. 64. §. 27.
	2.	Exer. 9. §. 6. Exer. 86. §. 4. Exer. 44. §. 14. Exer. 84. §. 6.
	4.	Exer. 67. §. 14, 15.
	10, 11, 12.	Exer. 83. §. 2, 3.
	19.	Exerc. 59.
	23.	Exerc. 89. §. 8.
2.	2.	Exerc. 89. §. 8.
	8.	Exer. 24. §. 15. Exerc. 75. §. 2.
	21, 22.	Exerc. 124. §. 4.

Index

Capit	Versus	
3	24.	Exerc. 44. §. 14.
	18, 19.	Exerc. 65. §. 14.
	21.	Exerc. 37. §. 22. Exerc. 76. §. 15, 28. Exerc. 79. §. 30. Exerc. 81. §. 14. Exerc. 86. §. 4. Exerc. 87. §. 6, 7, 8. Exerc. 89. §. 14. Exerc. 102. §. 4.
4	22.	Exerc. 60. §. 3. Exerc. 67. §. 14, 16. Exerc. 68. §. 18.
	1.	Exerc. 52. §. 5, 9.

II. Petri Epistola.

Capit	Versus.	
1.	1.	Exerc. 116. §. 10.
	19.	Exerc. 53. §. 30.
2.	1.	Exerc. 64. §. 35.
3.	9.	Exerc. 24. §. 1. Exerc. 63. §. 45, 48. Exerc. 127. §. 15.
	16.	Exercit. 64. §. 1.

I. Johannis Epistola.

Capit	Versus.	
1.	1.	Exer. 64. §. 21.
	7.	Exerc. 123. §. 13.
	8.	Exerc. 86. §. 4.
	2.	Exer. 63. §. 3.
	3.	Exerc. 64. §. 21, 30.
2.	8, 9.	Exerc. 64. §. 21, 76.
	14.	Exer. 40. §. 5. Exerc. 119. §. 12.
	19.	Exer. 131. §. 15.
	8.	Exerc. 117. §. 25.
3.	9.	Exerc. 120. §. 6, 14.
	4, 5.	Exerc. 40. §. 5, 9. Exerc. 108. §. 5.
5.	6, 8.	Exerc. 96. §. 32. Exerc. 106. §. 27.
	16, 17.	Exerc. 13. §. 7. Exerc. 39. §. 15. Exerc. 63. §. 32. Exerc. 64. §. 23.
	21.	Exerc. 136. §. 6.
7.	7.	Exerc. 73. §. 12.

Capit

testimoniorum S. Scripturae.

II. Johannis Epistola.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
3.	15.	Exerc. 121. §. 14.

Epistola Judæ.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
1.	4.	Exerc. 16. §. 6.
4.	4.	Exerc. 24. §. 15. Exerc. 85. §. 17.
21.	14.	Exerc. 27. §. 14.

Apocalypsis Johannis.

<i>Caput</i>	<i>Versus.</i>	
1.	5.	Exerc. 86. §. 4.
	6.	Exerc. 85. §. 17.
2.	10.	Exerc. 118. §. 8. Exerc. 128. §. 6.
4.	11.	Exerc. 22. §. 6.
5.	9.	Exer. 64. §. 40.
	10.	Exer. 85. §. 17.
12.	11.	Exerc. 40. §. 6.
13.	8.	Exerc. 79. §. 6. Exerc. 83. §. 4.
14.	4.	Exerc. 55. §. 3.
21.	8.	Exerc. 77. §. 4.
	27.	Exerc. 129. §. 16.
22.	15.	Exerc. 64. §. 17.

INDEX

*Patrum & Doctorum Ecclesiae veterum, quorum, ad
consensum demonstrandum, allegantur, explicantur & vin-
dicantur testimonia.*

A.

Aeneas Gazæus.

Exer. 36. §. 3.

Agapetus.

Exer. 65. §. 1.

Agathon.

Exer. 65 §. 1.

Alexandr. Concili.

Exer. 48. §. 2.

Ambrosius.

Exerc. 5 §. 7. Exer. 14. §. 51. 52. Exer. 18.
§. 1. Exer. 34. §. 8. Exer. 36. §. 3. Exer. 59
§. 7, 30. Exer. 63 §. 4. 42. Exer. 64.
§. 4. 62. Exerc. 66. §. 2, 3. Exer. 76. §.
20. Exer. 77. §. 6, 8, 9, 10. Exer. 68.
§. 18. Exerc. 79. §. 2. Exerc. 85. §. 27.
Exer. 89. §. 14. Exer. 96. §. 22. Exer.
97. §. 43, 69. Exerc. 94. §. 1. Exerc.
107. §. 9. Exerc. 113. §. 19, 26. Exerc.
105. §. 38. Exerc. 117. §. 3. Exerc. 121
§. 20. Exerc. 134. §. 3. Exerc. 136. §.
6, 14.

Anselmus.

Exerc. 80. §. 19. Exer. 82. §. 6. Exer.
132 §. 11.

Antiochena Synod.

Exer. 55. §. 8. Exer. 59. §. 31.

Arausican. Concil.

Exer. 127. §. 11.

Arnobius.

Exerc. 1. §. 14. Exerc. 36. §. 3. Exerc.
136. §. 2.

Athanasius.

Exerc. 32. §. 2. Exerc. 36. §. 3. Exer.
46 §. 15. Exerc. 50. §. 17. Exer. 53. §.
4, 26. Exerc. 59. §. 3, 29, 30, 31. Exerc.
66. §. 2. Exerc. 67. §. 2. Exerc. 91. §. 2.
Exer. 111. §. 7, 18. Exer. 113. §. 26. Exer.
132. §. 11. Exer. 134. §. 3.

Augustinus.

Exerc. 3. §. 5, 7, 11. Exerc. 5. §. 7. Exer.
7. §. 4. Exerc. 8. §. 11, 35, 40, 42, 45.
Exerc. 9. §. 9. Exerc. 10. §. 8. Exerc.
12. §. 6. Exerc. 13. §. 8, 18. Exerc. 14.
§. 13, 16, 20, 27, 30, 51. Exer. 15. §. 10,
18. Exerc. 16. §. 7, 10, 12, 19, 21. Exer.
17. §. 2, 4, 7, 11. Exerc. 18. §. 1, 22. Ex.
19. §. 10, 16, 18. Exerc. 24 §. 24. Ex.
25 §. 6. Exerc. 26. §. 23, 25. Exerc.
27. §. 17, 18. Exerc. 29. §. 19, 133, 40
45, 60. Exerc. 30. §. 2, 4, 14. Exerc.
32. §. 2, 4, 7. Exerc. 33. §. 1, 10, 16.
Exerc.

& Doctorum Ecclesia veterum.

Exerc. 34. §. 8. Exerc. 36. §. 3, 7, 11.
 Exerc. 38. §. 7, 14. Exerc. 39. §. 3, 5, 12.
 Exercit. 46. §. 6, 17. Exercit. 48. §. 7.
 Exerc. 50. §. 11. Exerc. 53. §. 7. Exer.
 54. §. 14, 20. Exerc. 55. §. 21. Exerc.
 57. §. 3. Exer. 59. §. 3. Exerc. 62. §. 4.
 Exer. 64. §. 4, 32, 52, 62, 64. Exerc. 65.
 §. 1. Exerc. 66. §. 2, 3, 9. Exerc. 67. §.
 2, 17, 22, 24, 28. Exerc. 71. §. 2, 3. Ex.
 74. §. 10. Exerc. 75. §. 2. Exerc. 76. §.
 8, 12, 14, 19, 10, 23, 24. Exerc. 77. §.
 6, 9, 10. Exerc. 79. §. 2, 20. Exerc. 80.
 §. 19. Exerc. 82. §. 6. Exerc. 85. §. 7,
 27, 31. Exerc. 86. §. 4. 27. Exerc. 87.
 §. 2, 4, 6. Exerc. 88. §. 2. Exerc. 94.
 §. 1. Exerc. 95. §. 19. Exerc. 96. §. 6,
 15, 16, 22. 27. Exerc. 97. §. 69. Exer.
 102. §. 6, 7. Exerc. 103. §. 4. Exercit.
 105. §. 23, 25, 28, 40, 42, 52, 55. Exerc.
 107. §. 6, 7, 18. Exerc. 108. §. 6. Exerc.
 111. §. 2, 3, 7, 18, 39, 42. Exerc. 113. §.
 19, 26. Exerc. 114. §. 6. Exerc. 117. §.
 3, 6, 15, 13. Exerc. 119. §. 2, 12. Exerc.
 120. §. 8. Exerc. 121. §. 12, 14, 20, 21.
 Exerc. 124. §. 6. Exerc. 126. §. 2. Ex.
 127. §. 5, 6, 13, 42, 49. Exerc. 129. §. 2,
 12. Exerc. 130. §. 13. Exerc. 131. §. 13.
 Exerc. 132. §. 11. Exerc. 134. §. 3. Ex.
 136. §. 6. Exerc. 135. §. 3.

B.

Basilius.

Exerc. 22. §. 3. Exerc. 23. §. 6. Exerc. 46.
 §. 4. Exerc. 48. §. 9. Exerc. 65. §. 1. Ex.
 66. §. 3. Exerc. 141. §. 20.

Beda.

Exerc. 82. §. 6. Exerc. 96. §. 15. Exer. 101.
 §. 7. Exer. 131. §. 13.

Bernhardus.

Exer. 30. §. 4. Exerc. 32. §. 7. Exerc.
 36. §. 3. Exerc. 76. §. 20, 24. Exer-
 cit. 77. §. 6. Exercit. 79. §. 2. Exercit.
 106. §. 46. Exerc. 113. §. 19, 26. Exer.
 121. §. 20. Exerc. 127. §. 45. Exerc.
 131. §. 13.

C.

Casarius.

Exerc. 36. §. 3.

Carolus Magn.

Exerc. 136. §. 14.

Cassianus.

Exer. 54. §. 20.

Cedrenus.

Exerc. 134. §. 3.

Chalced. Concil.

Exerc. 48. §. 2. Exerc. 52. §. 3. Exerc.
 53. §. 7. Exer. 59. §. 1, 13. Exer. 65. §. 1.
 Exerc. 77. §. 4.

Charisius.

Exerc. 65. §. 1.

Chrysostomus.

Exerc. 15. §. 18. Exerc. 23. §. 6. Exer.
 32. §. 7. Exer. 38. §. 7. Exerc. 41. §. 7.
 Exerc. 65. §. 7. Exerc. 66. §. 2, 3. Ex.
 76. §. 23. Exer. 79. §. 20. Exer. 81. §. 12.

F 3

Exerc.

Index Patrum

Exerc. 82. §. 6. Exerc. 85. §. 4. Exerc. 88. §. 2. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 97. §. 64. Exerc. 100. §. 11. Exerc. 101. §. 5. Exerc. 106. §. 46. Exerc. 107. §. 9, 19. Exercit. 108. §. 8. Exercit. 111. §. 18. 23. Exerc. 113. §. 19. Exerc. 114. §. 9, 26. Exerc. 119. §. 12. Exerc. 120. §. 8. Exerc. 121. §. 21. Exerc. 130. §. 13. Exerc. 132. §. 11. Exerc. 133. §. 5. Exerc. 134. §. 3. Exerc. 136. §. 5, 6.

Clemens Alexand.

Exerc. 38. §. 2, 7. Exerc. 134. §. 3.

Clemens Papa.

Exerc. 65. §. 1. Exerc. 85. §. 31. Exerc. 100. §. 11. Exerc. 101. §. 5. Exerc. 114. §. 8.

Constantinopol. Concil.

Exerc. 65. §. 1. Exerc. 97. §. 6.

Constant. Concil.

Exerc. 56. §. 3. Exerc. 59. §. 31.

Cyprianus.

Exerc. 15. §. 18. Exerc. 36. §. 3. Exerc. 76. §. 20, 23. Exerc. 79. §. 2. Exerc. 80. §. 15. Exerc. 85. §. 27. Exerc. 92. §. 12. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 96. §. 22. Exerc. 101. §. 7. Exerc. 107. §. 2. Exerc. 111. §. 18. Exerc. 112. §. 6. Exerc. 113. §. 19. Exerc. 139. §. 3.

Cyriillus.

Exerc. 34. §. 8. Exerc. 36. §. 3. Exerc. 46.

§. 8, 17. Exerc. 47. §. 6. Exerc. 48. §. 17, 21. Exerc. 51. §. 4. Exerc. 50. §. 7. Exerc. 52. §. 2. Exerc. 53. §. 4. Exerc. 54. §. 20. Exerc. 55. §. 22. Exerc. 56. §. 2. Exerc. 57. §. 3. Exerc. 59. §. 1, 2, 3, 17, 29, 31, 37. Exerc. 64. §. 4. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 66. §. 2, 3, 9. Exerc. 68. §. 18. Exerc. 67. §. 28. Exerc. 76. §. 19. Exerc. 81. §. 6. Exerc. 96. §. 27. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 103. §. 4. Exerc. 105. §. 25, 8. Exerc. 107. §. 2, 9, 18, 19. Exerc. 111. §. 18. Exerc. 112. §. 2. Exerc. 121. §. 20. Exerc. 124. §. 6. Exerc. 133. §. 4.

D.

Damasceus.

Exerc. 22. §. 3. Exerc. 46. §. 6, 11. Exerc. 47. §. 6. Exerc. 48. §. 7, 11, 16. Exerc. 49. §. 3. Exerc. 50. §. 2, 17. Exerc. 51. §. 2. Exerc. 52. §. 5, 10. Exerc. 53. §. 7, 11, 59. Exerc. 55. §. 8. Exerc. 56. §. 3. Exerc. 57. §. 32. Exerc. 59. §. 1, 2, 3, 13, 16, 17, 20, 29, 31. Exerc. 62. §. 1. Exerc. 66. §. 2. Exerc. 67. §. 22. Exerc. 85. §. 27. Exerc. 97. §. 61. Exerc. 105. §. 28, 38. Exerc. 106. §. 42.

Diodor. Episc. Thars.

Exerc. 22. §. 3.

Dionysius.

Exerc. 50. §. 2. Exerc. 82. §. 26. Exerc. 100. §. 11.

Ephes.

E.

Ephes. Concil.

Exerc. 48. §. 2. Exerc. 52. §. 3. Exerc.
53. §. 3, 39. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 112.
§. 2.

Elibertiri Concil.

Exer. 136. §. 14.

Epiphanius.

Exerc. 23. §. 5. Exerc. 38. §. 2, 7. Exerc.
53. §. 4. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 82. §. 6.
Exerc. 85. §. 31. Exer. 100. §. 11. Exer. 101.
§. 5. Exerc. 136. §. 11.

Eusebius Emis.

Exerc. 113. §. 4. Exerc. 93. §. 1.

Eustachius Antioch.

Exerc. 105. §. 38.

Euthymius.

Exer. 111. §. 18.

F.

Flavius.

Exerc. 52. §. 5.

Francofurt. Concil.

Exer. 65. §. 1.

Fulgentius.

Exer. 7. §. 4. Exerc. 16. §. 7. Exerc. 52. §. 2.
Exerc. 50. §. 22. Exer. 55. §. 21. Exerc. 63.
§. 40. Exerc. 67. §. 28. Exer. 103. §. 4.
Exer. 127. §. 6.

G.

Gelasius.

Exer. 46. §. 2.

Gregorius Nyssen.

Exerc. 25. §. 6. Exerc. 46. §. 15. Exerc. 53.
§. 40. Exer. 105. §. 13.

H.

Hieronymus.

Exer. 22. §. 3. Exerc. 32. §. 7. Exerc. 34. §.
9. Exer. 36. §. 3. Exerc. 55. §. 3. Exer. 59
§. 29. Exer. 64. §. 4. Exer. 66. §. 2. Exer.
81. §. 3. Exer. 85. §. 4, 7, 28. Exer. 88. §. 2.
Exerc. 94. §. 1. Exerc. 105. §. 11, 33, 55. Ex.
114. §. 6. Exerc. 120. §. 15. Exerc. 127. §. 13
Exerc. 134. §. 3. Exerc. 131. §. 13.

Hesychius.

Exerc. 134. §. 3. Exer. 105. §. 13.

Hilarius.

Exer. 25. §. 6. Exer. 36. §. 3. Exer. 59. §. 3.
Exer. 61. §. 3. Exer. 64. §. 62. Exerc. 66. §.
2, 3. Exer. 119. §. 12. Exerc. 114. §. 3, 8.

Hugo de S. Vict.

Exer. 53. §. 4. Exer. 82. §. 6.

I.

Ignatius.

Exerc. 68. §. 18. Exerc. 105. §. 28, 35, 38.

Iosephus.

Exer. 134. §. 3. Exer. 137. §. 2.

Irenaeus.

Exer. 47. §. 1. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 66.
§. 2. Exer. 94. §. 1.

Isidorus.

Index Patrum

Isidorus.

Exerc. 7. §. 4. Exerc. 17. §. 32. Exerc. 85. §. 27. Exerc. 121. §. 20.

Iustinus Martyr.

Exerc. 38. §. 7. Exerc. 46. §. 17. Exerc. 67. §. 24. Exerc. 94. §. 1.

Iustiniani edictum.

Exerc. 53. §. 39.

L.

Lactantius.

Exerc. 36. §. 3. Exerc. 136. §. 14.

Leo Papa.

Exerc. 36. §. 3. Exerc. 47. §. 1. Exerc. 49. §. 3. Exerc. 53. §. 4. Exerc. 66. §. 2, 3, 9. Exerc. 79. §. 2. Exerc. 105. §. 38. Exerc. 107. §. 9.

Lombardus.

Exerc. 10. §. 8. Exerc. 14. §. 16. Exerc. 15. §. 18. Exerc. 36. §. 7. Exerc. 46. §. 18. Exerc. 53. §. 4. Exerc. 16. §. 21. Exerc. 55. §. 8. Exerc. 56. §. 15.

M.

Martini Pap. Concil.

Exerc. 56. §. 3, 6. Exerc. 59. §. 2, 13.

Maxentius.

Exerc. 94. §. 1.

S. Maximus.

Exerc. 22. §. 6. Exerc. 32. §. 2. Exerc. 59. §. 13.

Mediolanens. Concil.

Exerc. 65. §. 1.

Minucius Felix.

Exerc. 91. §. 2. Exerc. 136. §. 2.

N.

Nazianzenus.

Exerc. 36. §. 3. Exerc. 46. §. 15. Exerc. 53. §. 7. Exerc. 66. §. 2. Exerc. 67. §. 24. Exerc. 81. §. 12. Exerc. 85. §. 27. Exerc. 96. §. 29. Exerc. 134. §. 3.

Nemesius.

Exerc. 36. §. 3.

Nicanum Concil.

Exerc. 65. §. 1. Exerc. 68. §. 18. Exerc. 105. §. 28.

Nicetas.

Exerc. 46. §. 2. Exerc. 87. §. 6.

Nicephorus.

Exerc. 57. §. 32. Exerc. 85. §. 38. Exerc. 134. §. 3.

O.

Oecumenius: Vide Scholi Grec.

Exerc. 50. §. 30, 42. Exerc. 53. §. 4. Exerc. 66. §. 9.

Origenes.

Exerc. 45. §. 11. Exerc. 55. §. 22. Exerc. 66. §. 2. Exerc. 68. §. 18. Exerc. 82. §. 6. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 113. §. 19. Exerc. 114. §. 5. Exerc. 134. §. 3. Exerc. 136. §. 5.

Pascha-

P.

Paschasius.

EXERC. 114. §. 16. EXERC. 97. §. 69.

Pleusioti.

EXERC. 34. §. 8.

Primasius.

EXERC. 36. §. 3.

Prosper.

EXERC. 7. §. 1. EXERC. 8. §. 13, 15. EXERC. 14. §. 51, 52, 53. EXERCIT. 36. §. 3. EXERCIT. 64. §. 62. EXERC. 114 §. 6. EXERCIT. 127. §. 6.

Prudentius.

EXERC. 36. §. 3.

R.

Rabanus Maurus.

EXERC. 57. §. 34. EXERC. 76. §. 8. EXERC. 80. §. 15. EXERC. 101 §. 7.

Rhenanus.

EXERC. 136. §. 9.

Roman. Concil.

EXERC. 65. §. 1.

Ruffinus.

EXERC. 65 §. 1. EXERC. 66. §. 2. EXERC. 85. §. 38.

Rusticus Diaconus.

EXERC. 59. §. 13.

S.

Sardicens. Concil.

EXERC. 65. §. 1.

Scholastes Graec. vide oecumenius.

EXERC. 104. §. 5. EXERC. 106. §. 46.

Sexta Synod.

EXERC. 59. §. 2, 13.

Smyrnenfis Confess.

EXERC. 64. §. 4.

Sophronius.

EXERC. 65. §. 1.

Syrmenfis. Concil.

EXERC. 65. §. 1.

T.

Tertullianus.

EXERC. 36. §. 17. EXERC. 66. §. 2. EXERC. 81. §. 14. EXERC. 81. §. 6. EXERC. 85. §. 31, 39. EXERC. 87. §. 6. EXERC. 94. §. 1. EXERC. 105. §. 38. EXERC. 111. §. 18. EXERC. 120. §. 8. EXERC. 121. §. 20, 21. EXERC. 135 §. 9. EXERC. 136 §. 5.

Theodoretus.

EXERC. 22. §. 3. EXERC. 36. §. 3. EXERC. 45. §. 14. EXERC. 46. §. 2. EXERC. 53. §. 7. 39, 55. EXERC. 59. §. 29. EXERC. 66. §. 2. 3, 9. EXERC. 68. §. 8. EXERC. 94. §. 1. EXERC. 96. §. 22. EXERC. 105. §. 11, 38. EXERC. 111. §. 22. EXERC. 136. §. 6.

G.

Theo-

Index Theologorum

Theophylactus.

Exerc. 32. §. 7. Exerc. 57. §. 3. Exer.
66. §. 2. Exerc. 75. §. 23. Exerc. 96.
§. 17. Exerc. 105. §. 56. Exerc. III. §. 7.
Exerc. 114. §. 3. 8. Exerc. 116. §. 13.
Exercit. 119. §. 12. Exerc. 120. §. 2. E-
Xerc. 121. §. 21. Exerc. 124. §. 6. Exer.
132. §. 11.

Toletan. Concil.

Exerc. 65. §. 1.

V.

Valentin. Concil.

Exer. 7. §. 4. Exerc. 63. §. 54.

Vigilius.

Exerc. 9. §. 11. Exerc. 46. §. 26. E-
xerc. 47. §. 6. Exerc. 50. §. 11. Exerc.
53. §. 39, 55. Exerc. 55. §. 22. Exer. 62.
§. 2. Exerc. 66. §. 3. Exer. 67. §. 20, 28.
Exerc. 103. §. 4.

Vormatiens. Concil.

Exerc. 65. §. 1.

Z.

Zonaras.

Exerc. 134. §. 3.

*Index Theologorum & scriptorum orthodoxorum,
qui in hisce Exercitationibus explicantur & vin-
dicantur.*

*Admonitio Neosta-
diana.*

Exerc. 18. §. 26. Exerc. 52. §. 12. EX.
53. §. 6. Exercit. 60. §. 1. Exercit. 61.
§. 3.

Altingius.

Exerc. 47. §. 3.

Amesius.

Exercit. 9. §. 9. Exerc. 1. §. 9. Exercit.
19. §. 1. Exerc. 32. §. 15. Exerc. 59. §.
36. Exerc. 126. §. 2. Exercit. 127. §. 5.
49. Exerc. 138. §. 1, 3, 7, 8, 15.

Angelocrator.

EXERC. 13. §. 22.

Arctius.

Scriptorum orthodoxorum.

Aretius.

Exerc. 80. §. 5. Exerc. 81. §. 2. Exerc.
92. §. 4, 6, 8. Exerc. 119. §. 5. Exerc.
126. §. 14.

Bergius.

Exerc. 34. §. 24.

Beumlerius Marc.

Exerc. 36. §. 1.

Beza.

Exerc. 1. §. 1, 2, 6, 7, 8, 12, 19, 21. Exerc.
3. §. 8. Exerc. 5. §. 2, 3, 6, 7. Exercit.
10. §. 6, 14. Exerc. 11. §. 10. Exerc. 13.
§. 9. Exerc. 18. §. 5, 16, 18. Exerc. 19.
§. 24. Exerc. 24. §. 15. Exerc. 25 §. 6.
Exercit 26. §. 17, 19, 20, 22, 23, 27, 28.
Exerc. 29. §. 28, 29, 35. Exerc. 30. §.
2, 9, 14. Exerc. 31. §. 3, 4. Exerc. 32.
§. 14. Exerc. 33. §. 11. Exerc. 34. §. 3,
4, 11. Exerc. 37. §. 2, 3, 13. Exerc. 38.
§. 13. Exerc. 39. §. 8, 10. Exerc. 45.
§. 10. Exerc. 47 §. 3. Exerc. 48. §. 4.
Exerc. 49. §. 1. Exerc. 51. §. 8. Exerc.
55. §. 33. Exerc. 59. §. 31. Exerc. 61 §.
3. Exerc. 63. §. 15. Exerc. 65 §. 1, 6.
Exerc. 72. §. 6. Exerc. 76. §. 21, 22, 24.
Exerc. 80. §. 5. Exerc. 81. §. 2, 3. Ex.
85. §. 9, 27. Exercit 86. §. 1, 13, 22,
27. Exerc. 89. §. 16. Exerc. 92. §. 2.
Exerc. 98. §. 5, 6. Exercit. 100 §. 8.
Exerc. 111. §. 16. Exerc. 117. §. 16.
Exerc. 119. §. 7. Exercit. 121. §. 16.
Exerc. 131. §. 5.

Bremenses Theologi.

Exerc. 98. §. 5.

Bucanus.

Exerc. 10. §. 13. Exerc. 31. §. 5. Exerc.
32. §. 7, 11. Exerc. 34. §. 15. Exercit.
44. §. 9. Exercit. 61. §. 3. Exerc. 65. §.
1. Exerc. 69 §. 1, 2. Exerc. 76. §. 12.
Exerc. 80. §. 6, 8. Exercit. 86. §. 13.
Exerc. 91. §. 21. Exercit. 102. §. 12.
Exerc. 119. §. 13. Exerc. 131 §. 1, 5.

Bucerius.

Exerc. 28. §. 2. Exerc. 32. §. 7. Exerc.
65. §. 1. Exerc. 79. §. 22. Exerc. 95 §.
21. Exerc. 102. §. 12. Exerc. 104. §. 8.

Calvinus.

Exerc. 4. §. 9. Exerc. 5. §. 6. Exerc. 10.
§. 6. Exerc. 14. §. 6. Exerc. 15. §. 12. E-
xerc. 17. §. 3. Exerc. 18. §. 2, 16, 22, 27,
31, 17. Exerc. 19. §. 8. Exerc. 24. §. 15.
Exerc. 25. §. 6, 7. Exerc. 26. §. 13, 17, 18.
21, 22, 23, 29. Exerc. 28 §. 2. Exerc. 29.
§. 34, 51, 56. Exerc. 30. §. 2, 6, 7, 8, 14.
Exerc. 32. §. 7. Exerc. 33. §. 11, 15. E-
xerc. 34. §. 15. Exerc. 36 §. 1. Exerc. 37.
§. 2. Exerc. 39 §. 3. Exerc. 42 §. 2, 13.
Exerc. 44 §. 3. Exerc. 59 §. 31. Exerc.
63. §. 15. Exerc. 65 §. 1. Exerc. 69.
§. 1. Exerc. 76. §. 3, 21, 26. Exerc. 80.
§. 5. Exerc. 81. §. 2. Exerc. 85. §. 31.
41. Exerc. 87. §. 13. Exerc. 98. §. 5. Exerc.
103. §. 2, 3. Exerc. 105. §. 40, 53, 55.

Index Theologorum

Exercit. 116. §. 4. Exerc. 117. §. 22. Exerc. 119. §. 5, 13. Exerc. 123. §. 8. Exerc. 134. §. 2.

Camera.

Exerc. 1. §. 25. Exerc. 19. §. 12. Exerc. 136. §. 6.

Causabonus.

Exerc. 13. §. 8.

Catechis. Palat.

Exerc. 65. §. 1.

Chamierus.

Exerc. 16. §. 21. Exerc. 49. §. 1. Exercit. 59. §. 16. Exercit. 63. §. 33. Exercit. 135. §. 6. Exerc. 136. §. 13.

Consensus orthodox.

Exerc. 47. §. 14. Exerc. 53. §. 38. Exerc. 61. §. 3. Exerc. 59. §. 25. Exerc. 76. §. 8. Exerc. 67. §. 8. Exerc. 79. §. 22. Exerc. 83. §. 3. Exerc. 91. §. 61. Exerc. 95. §. 7. Exerc. 96. §. 27, 19. Exerc. 97. §. 3. Exerc. 105. §. 48, 52. Exerc. 106. §. 12. Exerc. 107. §. 46.

Cruciger.

Exerc. 13. §. 22.

Danæus.

Exerc. 34. §. 3, 4. Exerc. 42. §. 14. Exerc. 45. §. 10. Exerc. 55. §. 33. Exerc. 12. §. 3, 31. Exerc. 121. §. 22.

Eatonius.

Exerc. 138. §. 7, 8, 16, 18.

Eglinus.

Exerc. 13. §. 22. Exerc. 14. §. 4.

Emmo.

Exerc. 96. §. 36.

Erastus Thom.

Exerc. 53. §. 38, 39, 52. Exerc. 59. §. 18. Exerc. 50. §. 4. Exerc. 105. §. 56. Exerc. 107. §. 16.

Francius Gregor.

Exerc. 53. §. 38.

Goclenius.

Exerc. 13. §. 22. Exerc. 20. §. 3.

Gomarus.

Exerc. 18. §. 18, 35.

Grynæus.

Exerc. 19. §. 24. Exerc. 34. §. 6. Exerc. 39. §. 9.

Gualtherus.

Exerc. 130. §. 13.

Hallus Joseph.

Exerc. 53. §. 38.

Hassiaci Theologi.

Exerc. 9. §. 13.

Helvetica Confess.

Exerc. 3. §. 5.

Hemmingius.

Exerc. 13. §. 16.

Herbor.

& scriptorum orthodoxorum.

Herbornenses Theologi.

Exer. 76. §. 6, 12.

Hommius.

Exerc. 34. §. 15.

Hospinianus.

Exerc. 60. §. 4. Exer. 48. §. 1, 8. Exerc. 54. §. 34. Exerc. 97. §. 86.

Hyperius.

Exerc. 30. §. 11.

Junius.

Exerc. 18. §. 9. Exerc. 34. §. 20. Exerc. 37. §. 5. Exerc. 59. §. 31. Exerc. 131. §. 1, 5.

Keckermannus.

Exerc. 16. §. 3. Exer. 17. §. 15, 16. Exer. 24. §. 4. Exerc. 37. §. 5. Exercit. 50. §. 9. Exercit. 76. §. 21, 23. Exercit. 96. §. 35. Exercit. 97. §. 59. Exerc. 116. §. 5, 12.

Lampadius.

Exerc. 9. §. 8.

Leidenses Theologi.

Exer. 10. §. 1. Exer. 18. §. 24.

Marloratus.

Exerc. 4. §. 12. Exerc. 123. §. 8.

Marpurg. Theologi.

Exer. 95. §. 25.

Martinius.

Exerc. 101. §. 8.

Martyr.

Exer. 5. §. 6. Exerc. 19. §. 2. Exerc. 24. §. 15. Exerc. 26. §. 13. Exerc. 29. §. 40. Exerc. 37. §. 1. Exerc. 47. §. 3. Exerc. 49. §. 1. Exerc. 76. §. 25. Exerc. 103. §. 4. Exercit. 121. §. 22. Exercit. 130. §. 14.

Massonius.

Exer. 26. §. 15. & alibi.

Melanchthon.

Exerc. 104. §. 9. Exerc. 25. §. 5. Exerc. 106. §. 46. Exerc. 96. §. 22.

Malinaus.

Exerc. 9. §. 9. Exerc. 18. §. 24. Exerc. 19. §. 9, 10, 11. Exerc. 64. §. 102.

Munsterius cum Forlage.

Exerc. 119. §. 13.

Musculus.

Exerc. 32. §. 7. Exerc. 34. §. 20. Exerc. 76. §. 6, 12, 26. Exerc. 92. §. 6. Exerc. 123. §. 2. Exerc. 126. §. 14. Exerc. 134. §. 2.

Oecolampadius.

Exerc. 81. §. 26. Exerc. 97. §. 58.

Index Theologorum

Pareus.

Exerc. 13. §. 12, 22. Exerc. 17. §. 20. Exerc. 18. §. 21, 22, 24, 26, 27. Exerc. 19. §. 8, 13. Exerc. 32. §. 11. Exerc. 33. §. 8. Exerc. 51. §. 46. Exerc. 61. §. 3. Exerc. 96. §. 17. Exerc. 97. §. 59. Exerc. 102. §. 12. Exerc. 126. §. 1. Exerc. 129. §. 15.

Pelargus.

Exercit. 17. §. 4.

Perkinsus.

Exerc. 13. §. 21. Exerc. 14. §. 28. Exerc. 17. §. 15, 16. Exerc. 18. §. 18, 19. Exerc. 59. §. 31.

Pezelius.

Exercitat. 19. §. 20.

Pincierus.

Exercitat. 55. §. 33.

Piscator.

Exerc. 1. §. 1. & seqq. Exerc. 5. §. 6. Exerc. 9. §. 18, 19. Exercit. 10. §. 6, 14. Exerc. 11. §. 10. Exerc. 12. §. 5. Exerc. 15. §. 14, 19. Exerc. 17. §. 14. Exerc. 18. §. 18, 20, 32. Exerc. 26. §. 13. Exerc. 29. §. 26, 27, 52, 59. Exerc. 32. §. 11, 14. Exerc. 34. §. 11, 14, 19. Exerc. 35. §. 1, 2. Exerc. 39. §. 3. Exerc. 51. §. 8. Exerc. 57. §. 15. Exerc. 58. §. 14. Exerc. 63. §. 1.

Exerc. 65. §. 1. Exerc. 86. §. 22. Exerc. 96. §. 17. Exerc. 103. §. 2. Exerc. 117. §. 16. Exerc. 131. §. 5.

Pitiscus.

Exerc. 32. §. 1.

Polanus.

Exer. 9. §. 18, 19. Exerc. 13. §. 11, 12. Exerc. 17. §. 4. Exerc. 20. §. 3. Exerc. 25. §. 14. Exerc. 30. §. 10. Exerc. 32. §. 11. Exerc. 34. §. 3. Exerc. 48. §. 2, 5, 7, 9, 15. Exerc. 58. §. 12. Exerc. 59. §. 31. Exerc. 63. §. 33. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 78. §. 4. Exerc. 97. §. 59. Exerc. 116. §. 5. Exerc. 119. §. 6. Exerc. 130. §. 5.

Ravenspergerus.

Exerc. 6. §. 6. Exerc. 9. §. 12. Exerc. 15. §. 12. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 76. §. 27. Exerc. 119. §. 4.

Rennecherus.

Exerc. 5. §. 6. Exerc. 15. §. 13. Exerc. 18. §. 35. Exerc. 29. §. 16. Exerc. 32. §. 14. Exerc. 34. §. 19. Exerc. 39. §. 8.

Rivetius.

Exerc. 39. §. 13. Exerc. 134. §. 2. Exerc. 135. §. 11.

Sadeel.

Exer. 48. §. 6. Exerc. 49. §. 7. Exerc. 55. §. 33. Exer. 76. §. 6, 12.

Scharpius.

& scriptorum orthodoxorum.

Scharpius.

Exer. 126. §. 14.

Schonfeldius.

Exer. 18. §. 36. Exerc. 130 §. 14.

Sculterus.

Exer. 64. §. 46.

Sibrandus.

Exerc. 15. §. 10. Exerc. 126. §. 2.

Smutius.

Exerc. 19. §. 21.

Snecanus.

Exerc. 96. §. 36. Exerc. 119. §. 13.

Sohnius.

Exerc. 36. §. 7. Exerc. 45. §. 10. Exer. 53. §. 49. Exerc. 98. §. 5.

Spindlerus.

Exerc. 34. §. 19.

Steinius.

Exerc. 13. §. 21.

Synod. Dordrech.

Exerc. 14. §. 35. Exerc. 17. §. 6. Exerc. 18. §. 24. Exerc. 117. §. 16.

Szegedinus.

Exerc. 29. §. 39. Exerc. 34. §. 3.

Thysius.

Exer. 18. §. 18.

Timplerus.

Exerc. 46. §. 18. Exer. 108. §. 9.

Tossanus.

Exer. 17. §. 23.

Trelcatius.

Exer. 17. §. 14, 16. Exerc. 37. §. 5. Exer. 76. §. 12. Exer. 80. §. 23.

Vedelius.

Exerc. 32. §. 1, 2. Exerc. 38. §. 9.

Ursinus.

Exerc. 55. §. 33. Ex. 59. §. 31. Exerc. 76. §. 28. Exerc. 134. §. 2.

Wittakerus.

Exer. 37. §. 4. Exerc. 65. §. 1. Exerc. 117. §. 16, 27.

Wolfius Ambros.

Exer. 52. §. 14. Exer. 79. §. 22.

Zanchius.

Exer. 9. §. 9. Exerc. 1. §. 9. Exerc. 10. §. 6. Exerc. 17. §. 20. Exerc. 18. §. 18, 32. Exer. 19. §. 9, 10, 18, 24. Exerc. 24 §. 15. Exerc. 29. §. 17, 31. Exerc. 30. §. 2, 10. Exer. 32. §. 7. Exerc. 34. §. 19. Exerc. 47. §. 3. exerc. 53. §. 49. exerc. 55. §. 33. exerc. 56. §. 1, 2. Exer. 59. §. 31. exerc. 69. §. 1, 2. exerc. 92. §. 7, 8.

Zuvinglius.

Exerc. 26. §. 16. exerc. 29. §. 15, 27, 54. Exer. 32. §. 10. exerc. 34. §. 11, 19. exerc. 38 §. 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 15. Exerc. 40. §. 7. exerc. 42. §. 1, 2. Exerc. 52 §. 14. exerc. 65. §. 1. Exerc. 67. §. 8. Exerc. 76. §. 3, 4. Ex. 82. §. 1. Exerc. 96. §. 1, 2. Exerc. 97. §. 58. Exerc. 117. §. 22. Exer. 129. §. 14, 15, 16. Exerc. 130. §. 2, 3.

Index

V.

*Index Theologorum & scriptorum Lutheranorum,
pro veritate & contra veritatem pugnantium & in hisce E-
xercitationibus allegatorum.*

A.

Adamus Francisci,

Exerc. 76. §. 10,

Affelmannus,

Exercit. 31. §. 25, EXERC. 52. §. 13. EXERC.
102. §. 12. EXERC. 136. §. 3.

Althammerus Andr,

EXERC. 22. §. 11. EXERC. 13. §. 14. EXERC. 14.
§. 20. EXERC. 28. §. 12. EXERC. 55. §. 33. EX.
64. §. 46. EXERC. 71. §. 1. EXERC. 79. §. 13.
EXERC. 127. §. 33.

*Apologia Form. Concord. & Con-
fess. Aug.*

EXERCIT. 34. §. 25. EXERC. 60. §. 3. EXERC.
76. §. 4. EXERC. 98. §. 9.

Avenarius,

EXERC. 66. §. 3.

B.

Balduinus.

EXERC. 8. §. 4. EXERC. 16. §. 7, 11, 12. E-
XERC. 33. §. 1. EXERC. 42. §. 5, 16, 18. EXERC.
136. §. 3.

Borussiaci Theolog.

EXERC. 18. §. 37. EXERC. III. §. 23. EXERC.
22. §. 11. EXERC. 53. §. 50.

Brentius.

EXERC. 4. §. 12. EXERC. 8. §. 16, 35, 39. EXERC.
9. §. 8. EXERC. 12. §. 12. EXERC. 13. §. 12, 18.
EXERC. 14. §. 17, 20. EXERC. 15. §. 11. EXERC.
16. §. 7, 8, 11, 23. EXERC. 18. §. 1, 29, 37, 39.
EXERC. 22. §. 11. EXERC. 26. §. 4. EXERC. 37.
§. 2, 7. EXERC. 38. §. 12. EXERC. 40. §. 6.
EXERC. 45. §. 11. EXERCIT. 47. §. 11, 13. EXERC.
48. §. 6. EXERC. 49. §. 3. EXERC. 50. §. 36, 41.
EXERC. 52. §. 13. EXERC. 54. §. 25. EX. 55. §. 33.
EXERC. 59. §. 16. EXERC. 63. §. 30. EXERC. 64.
§. 58, 71. EXERC. 65. §. 1. EXERC. 66. §. 2, 3, 6, 9.
EXERC. 67. §. 2. EXERC. 68. §. 17. EX. 81. §. 20,
26. EXERC. 98. §. 9. EXERC. 82. §. 11. EXERC. 83.
§. 6. EX.

& scriptorum Lutherandrum.

¶.6. Exerc. 49 ¶.24. Exerc. 108. ¶.15.
Exerc. 111. ¶.17. Exercit. 112. ¶.10, 23.
Exerc. 113. ¶.26. Exerc. 118. ¶.9, 11. Exerc.
119. ¶.7.

Brunsvicensis Theolog.

Exercit. 50 ¶.4, 7, 9, 18. Exercit. 54
¶.5, 9.

Brochmandus.

Exerc. 25. ¶.8.

Bugenhagenius.

Exerc. 18. ¶.39. Exerc. 28. ¶.12. Exerc.
29. ¶.54.

Buscherus.

Exerc. 97. ¶.53.

C.

Celichius.

Exerc. 66. ¶.3. Exerc. 68. ¶.11.

Chemnitius.

Exerc. 12 ¶.4. Exerc. 15. ¶.17 21. Exerc.
10. ¶.2. Exerc. 25. ¶.5. Exerc. 27. ¶.4.
Exerc. 34. ¶.19. Exerc. 38. ¶.14. Exerc.
47. ¶.11. Exerc. 50. ¶.18. Exerc. 52. ¶.5, 14
Exerc. 55. ¶.22. Exerc. 66. ¶.2, 3, 9. Exerc.
67. ¶.3. Exerc. 68. ¶.11. Exerc. 76 ¶.3
9, 10, 11, 15. Exerc. 77. ¶.6. Exerc. 92. ¶.8,
9. Exerc. 94. ¶.1, 2. Exerc. 105. ¶.38, 48.
Exerc. 119. ¶.3. Exerc. 135 ¶.5, 6, 13. E-
xerc. 137. ¶.2.

Chytrius: Dav.

Exerc. 66 ¶.3. Exerc. 98 ¶.9.

Cornerius Christ.

Exerc. 9 ¶.8. Exerc. 18. ¶.39. Exerc. 66.
¶.3.

Corvinus Ant.

Exerc. 8 ¶.35. Exerc. 12. ¶.11. Exerc. 14.
¶.16. Exerc. 71. ¶.2. Exerc. 13. ¶.11.

D.

Danhauerus.

Exerc. 47. ¶.55.

Dietericus Conrad.

Exerc. 20 ¶.3. Exerc. 51. ¶.8.

Dilherrus.

Exerc. 105. ¶.27.

Dresdensis Theolog.

Exerc. 67. ¶.8.

E.

Eberus Paul.

Exerc. 18. ¶.37. Exerc. 47. ¶.8, 11. Ex.
51. ¶.4.

Eckhardus.

Exerc. 1. ¶.2, 3. &c. Exerc. 5. ¶.1 &c. E-
xerc. 11. ¶.1. &c. Exerc. 14 ¶.7. Exerc.
31. ¶.25. Exerc. 52. ¶.14. Exerc. 57 ¶.
1. &c. Exerc. 64. ¶.62. Exerc. 75 ¶.17.
Exerc. 95. ¶.13. Exercit. 102. ¶.1. &c.
Exerc. 106. ¶.10. Exerc. 111. ¶.28, 42.
Exerc. 126 ¶.8. Exerc. 129 ¶.1, 2, 12.

H

Fen-

Index Theologorum

F.

Feurborn.

Exerc. 47. §. 15. Exerc. 50. §. 4, 6, 13.
Exerc 53. §. 52. Exerc 54. §. 5, 14. Exerc.
58. §. 18. Exerc. 59. §. 38.

Finckius.

Exerc 106. §. 42. Exerc. 112. §. 10.

Fischer. Christ.

Exerc. 67. §. 3.

Flacius.

Exerc. 23. §. 3. Exerc 65. §. 7. Exerc. 68
§. 11. Exerc. 91. §. 15. Exerc. 113. §. 17.

Formul. Concord.

Exerc. 8. §. 16. Exerc. 16. §. 11. Exerc. 106
§. 6, 15. Exerc. 59. §. 18.

Forsterus.

Exerc. 14. §. 1. Exerc. 76. §. 9. Exerc. 101.
§. 8. Exerc. 102. §. 14.

Frantzius.

Exerc. 27. §. 11. Exerc 37. §. 13.

G.

Gerhardus.

Passim in omnibus Exercitat.

Gerlachius.

Exerc. 50. §. 6.

Gesnerus Sal.

Exerc. 66. §. 2, 9. Exerc 68. §. 11. Exerc.
76. §. 10.

Giessenius.

Exerc. 52. §. 51.

Giessenses Theolog.

Exerc. 84. §. 2. Exerc. 86. §. 20. Exerc.
116. §. 1. Exerc. 136. §. 3. Exercit. 50.
§. 20.

Grawerus.

Exerc. 5. §. 9. Exerc 11. §. 14. &c. Exerc.
16. §. 21. Exerc 17. §. 21. Exerc. 20. §. 2.
Exerc. 26. §. 8. Exerc. 28. §. 1. &c. 11. Exerc.
29. §. 63. Exerc. 31. §. 11, 25. Exerc. 40. §. 8.
Exerc. 47. §. 20. Exerc. 48. §. 2, 17, 22.
Exerc. 49. §. 7. Exerc. 50. §. 5, 23. Exerc.
51. §. 14. Exerc. 53. §. 23. Exerc. 54. §. 25.
Exerc. 62. §. 11. Exerc. 63. §. 24. Exerc. 64.
§. 31. Exerc. 68. §. 5, 6. Exerc. 82. §. 10.
Exerc. 85. §. 27. Exerc. 95. §. 17, 18. Exerc.
96. §. 22, 29, 30, 32, 47. Exerc 97. §. 49.
Exerc 108. §. 5, 6. Exerc. 97. §. 55. Exerc.
106. §. 49. Exerc. 108. §. 13. Exerc. 113. §.
29. Exerc. 115. §. 12. Exerc. 119. §. 4.

H.

Hafenrefferus. Matth.

Exerc. 14. §. 1. Exerc 20. §. 2. Exerc 41.
§. 3. Exerc. 52. §. 9. Exerc. 53. §. 56. Exerc
64. §. 61. Exerc. 76. §. 10. Exerc 84. §. 6
Exerc. 86. §. 13. Exerc. 108. §. 5. Exerc. 116
§. 1. Exerc. 25. §. 15. Exerc. 120. §. 19.

Hahn.

& scriptorum Lutheranorum.

Hahn, Philipp.

Exerc. 68. §. 11.

Hannekenius.

Exerc. 93. §. 2.

Hassiaci Theolog.

Exerc. 18. §. 28. Exerc. 29. §. 47. Exerc. 47. §. 12. Exerc. 50. §. 6, 7, 9, 18, 25. Exerc. 53. §. 41, 43. Exerc. 54. §. 5, 6, 7, 9, 15. Exerc. 55. §. 8. Exerc. 56. §. 16, 17. Exerc. 58. §. 18. Exerc. 59. §. 3⁹. Exerc. III. §. 23.

Heerbrandus.

Exerc. 8 §. 1⁶. Exerc. 9. §. 8. Exerc. 15. §. 17. Exerc. 17. §. 15. Exerc. 18 §. 39. Exerc. 20. §. 3. Exerc. 37. §. 9. Exerc. 64. §. 71. Exerc. 70. §. 8. Exerc. 76. §. 4, 10. Exerc. 80 §. 14. Exerc. 81. §. 11. Exerc. 82. §. 11. Exerc. 118 §. 11. Exerc. 128. §. 4. Exerc. 136. §. 13, 14.

Heilbrunner.

Exerc. 3. §. 1.

Helmstad. Theolog.

Exerc. 29. §. 47.

Heshusius.

Exerc. 8. §. 16, 35. Exerc. 10 §. 8. Exerc. 14. §. 9, 20. Exerc. 15. §. 10, 11. Exerc. 17. §. 11. Exerc. 18 §. 39. Exerc. 19. §. 3, 6, 10. Exerc. 20. §. 2. Exerc. 24 §. 22. Exerc. 41. §. 3. Exerc. 50. §. 5, 13. Exerc. 67. §. 20. Exerc.

68. §. 4. Exerc. 77. §. 12. Exerc. 75 §. 15. Exerc. 82. §. 11. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 99 §. 24. Exerc. 105. §. 48. Exerc. 116. §. 1. Exerc. 117. §. 23. Exerc. 118. §. 11. Exerc. 127. §. 6, 49. Exerc. 128. §. 4, 9.

Himmeliuss.

Exerc. 5 §. 5. Exerc. 24. §. 15. Exerc. 25. §. 7. Exerc. 53. §. 32. Exerc. 133. §. 1. &c.

Hoe.

Exerc. 30. §. 4. Exerc. 68. §. 17. Exerc. 136 §. 3.

Hoffmannus.

Exerc. 8 §. 12, 39. Exerc. 9. §. 19. Exerc. 14 §. 9. Exerc. 18. §. 28. Exerc. 47. §. 11. Exerc. 51. §. 3. Exerc. 52 §. 13. Exerc. 54. §. 1, 25. Exerc. 59. §. 16. Exerc. 12 §. 1. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 106. §. 15. Exerc. III. §. 29. Exerc. 129. §. 9.

Hopfnerus.

Exerc. 120. §. 6.

Huberus.

Exerc. 18. §. 9.

Hulfermannus.

Exerc. 119. §. 1, 9.

Hunnius P.

Exerc. 8. §. 12, 14. Exerc. 16. §. 11. Exerc. 17. §. 15. Exerc. 50. §. 36. Exerc. 54. §. 1. Exercit. 63. §. 47, 48. Exerc. 64. §. 58.

Index Theologorum

Exerc. 65 §. 1, 8 Exerc. 70. §. 8. Exerc. 73. §. 12. Exerc. 76 §. 10, 35. Exerc. 90. §. 5. Exerc. 117. §. 9, 19. Exerc. 129. §. 8, 9, 10, 13.

Hunnius F.

Exerc. 1. §. 31. & c. Exerc. 3. §. 11 Exerc. 4. §. 8 Exerc. 14. §. 50 Exerc. 15. §. 22 Exerc. 19. §. 13. Exerc. 29. §. 60 Exerc. 38 §. 4, 16. Exerc. 39. §. 14, 15 Exerc. 41. §. 2 Exerc. 63. §. 47. Exerc. 58. §. 19 Exerc. 64. §. 76. Exerc. 71. §. 4. Exerc. 88. §. 20. Exerc. 115 §. 11. Exerc. 127. §. 49, 52. Exerc. 117. §. 24. Exerc. 122. §. 6.

Hutterus.

Exerc. 7. §. 3. Exerc. 8. §. 4. Exerc. 13. §. 3. Exerc. 14. §. 1. Exerc. 19. §. 13. Exerc. 20. §. 2. Exerc. 22. §. 11. Exerc. 29. §. 60. Exerc. 30. §. 4, 12. Exerc. 33. §. 8. Exerc. 34. §. 26 Exerc. 37. §. 2, 5. Exerc. 38. §. 3, 16. Exerc. 41. §. 3. Exerc. 50. §. 36. Exerc. 51. §. 5, 12, 46 Exercit. 52 §. 13. Exerc. 53. §. 32, 49. Exerc. 54. §. 33. Exerc. 55. §. 19. Exerc. 56. §. 17. Exerc. 57. §. 22. Exerc. 59 §. 2, 4, 23, 29, 30. Exerc. 63. §. 47. Exerc. 76. §. 4, 9, 14 Exerc. 80 §. 4. Exerc. 105. §. 57. Exerc. 97. §. 86 Exercit. 116. §. 1. Exerc. 117. §. 8. Exerc. 122. §. 5.

I.

Jacobus Andr.

Exer. 22. §. 11. Exer. 47. §. 11, 13, 14. Exer. 48. §. 6, 15. Exer. 49. §. 3. Exerc. 50. §. 36, 41. Exerc. 51. §. 3. Exerc. 52. §. 13. Exercit. 54. §. 1, 3, 35. Exerc. 55. §. 3, 19, 33. Exerc.

59 §. 16, 23. Exerc. 62. §. 2. Exer. 88. §. 6. Exerc. 67. §. 26. Exer. 68. §. 17. Exerc. 69 §. 13. Exerc. 74. §. 1. Exer. 106 §. 15. Exerc. 97. §. 3. Exerc. 113. §. 19.

Jacobus Mart.

Exer. 18 §. 29. Exerc. 20. §. 2. Exerc. 23. §. 4. Exerc. 30. §. 14. Exerc. 33. §. 1. Exer. 46. §. 2, 5. Exer. 51. §. 5, 9 Exerc. 52. §. 6, 9, 14. Exerc. 63. §. 15. Exerc. 25. §. 15. Exer. 96. §. 37.

Jenenses Theolog.

Exerc. 50 §. 36. Exerc. 54 §. 9.

K.

Kargius.

Exerc. 35. §. 2.

Kirchnerius: Timoth.

Exer. 14. §. 20. Exerc. 15. §. 9. Exerc. 16. §. 23. Exer. 50 §. 5.

Kittelmannus.

Exer. 94 §. 1.

L.

Laurentius Paul.

Exer. 69 §. 13.

Lanterbach: Erb.

Exer. 136. §. 3.

Leiser Polycarp.

Exerc. 137. §. 2.

Lipsenses Theolog.

Exerc. 50. §. 36.

Lobechius.

Exerc. 8. §. 45. Exer. 76. §. 9. Exerc. 129. §. 4.

Loffius.

& scriptorum Lutheranorum.

Loffius.

Exerc. 82. § 11.

Lubinus Erth.

Exerc. 18. § 13. Exerc. 32. § 10.

Lutherus.

Exerc. 1 § 8, 12, 14, 15, 22, 23. &c. Exerc.
2. § 1, 6, 7. Exerc. 3 § 3, 5, 6, 9, 10. Exerc.
4 § 4, 6, 8, 9, 12, 14. Exerc. 5. § 7. Exerc.
7. § 4. Exerc. 8 § 16, 35, 38. Exerc. 9.
§ 8. Exerc. 12 § 5. Exerc. 13 § 14, 18,
19, 24. Exerc. 14 § 16, 20, 26, 29. Exerc.
15 § 2. Exerc. 16 § 7, 8, 1, 14, 15, 21, 23.
Exerc. 17. § 2, 10, 11, 12. Exerc. 18. § 6, 9,
13, 21, 26, 30, 32, 34, 37, 38. Exerc. 19. §
1, 3, 6, 7, 9, 10, 11, 12, 20, 21, 24. Exerc.
20 § 3. Exerc. 22 § 6. Exerc. 23 § 2, 3.
Exerc. 24 § 1, 6, 12, 15, 16, 17, 18. Exerc.
25 § 3, 4, 6, 7, 8, 9. Exerc. 26. § 4, 5, 12.
16, 18, 19, 20, 25, 27, 28. Exerc. 27. § 6,
7, 10, 19, 24, 25. Exerc. 28. § 2, 12. Exerc.
29 § 12, 15, 19, 32, 33, 40, 49, 56. Exerc.
30. § 2, 4, 9, 11, 16, 17, 18, 19, 23. Exerc.
31. § 1, 4, 15, 17, 25. Exerc. 32. § 14, 15,
16. Exerc. 33. § 3, 6. Exerc. 34. § 8, 12,
13, 14, 19, 23, 24, 25, 27, 28, 29. Exerc. 38. § 8.
14. Exerc. 38. § 8. Exerc. 39. § 3, 11. Exerc. 40.
§ 6, 7. Exerc. 42. § 15. Exerc. 47. § 7.
11. Exerc. 50. § 36. Exerc. 51. § 3. E-
xerc. 51 § 38. Exerc. 54. § 1, 2. Exerc.
59 § 18. Exerc. 60. § 3. Exerc. 62. § 2, 8.
Exerc. 65 § 15, 32, 40. Exerc. 64 § 45.
52, 58. Exerc. 65. § 1, 14. Exerc. 66. § 2,
9, 14. Exerc. 67. § 3, 8, 24. Exerc. 71. § 2,

7, 8. Exerc. 74. § 7, 10, 13. Exercit. 75. § 2.
13, 14. Exerc. 76. § 9, 43. Exerc. 77. § 6, 8,
10. Exerc. 79 § 25, 26, 27, 29. Exerc. 81.
§ 19. Exerc. 82. § 9. Exerc. 83. § 6. Exerc.
85. § 4, 41. Exerc. 86. § 1, 13, 14, 20. Exerc.
87. § 9. Exerc. 90. § 5, 7. Exerc. 92. § 1,
2, 5, 8. Exerc. 94. § 1, 2. Exerc. 95. § 3, 19.
Exerc. 96. § 6, 27. Exerc. 98. § 9. Exerc.
99. § 15, 24, 29. Exerc. 104. § 9. Exerc. 105.
§ 39. Exerc. 106. § 15, 37. Exerc. 107. § 6.
Exerc. 111. § 17, 42. Exerc. 112. § 10.
Exerc. 113. § 26. Exerc. 115. § 9. Exerc.
117. § 15, 22. Exerc. 118. § 11. Exerc. 121.
§ 21. Exerc. 126. § 2, 15. Exerc. 127. § 6,
19, 31, 45. Exerc. 128. § 4. Exerc. 129. §
10. Exerc. 135. § 10. Exerc. 136. § 3, 5, 6.
Exerc. 138. § 4, 5.

M.

Major.

Exerc. 47. § 11. Exerc. 53. § 23. Exerc. 67.
§ 20. Exerc. 102. § 1.

Mamphrasius.

Exerc. 47. § 13. Exerc. 55. § 3. Exerc. 65. § 1.
Exerc. 67. § 24. Exerc. 112. § 10. Exerc.
129. § 9.

Mansfeldici Theolog.

Exerc. 34. § 25. Exerc. 71. § 2.

Marbachius.

Exerc. 22. § 11. Exerc. 38. § 12. Exerc. 47.
§ 11. Exerc. 52. § 13. Exerc. 62. § 2. Exerc.
68. § 17.

Matthesius.

Exerc. 65. § 1. Exerc. 66. § 3. Exerc. 67.
§ 2. Exerc. 68. § 11, 17.

H 3

Me-

Index Theologorum

Medorus David.

Exerc. 65. §. 1.

Meisnerus.

Exerc. 8. §. 22. & c. 26. Exerc. 14. §. 1, 14.
Exerc. 22. §. 2, 10, 11. Exerc. 23. §. 2, 4.
Exerc. 30. §. 4. Exerc. 31. §. 25. Exerc. 32.
§. 17. Exerc. 33. §. 1. Exerc. 38. §. 1, 11, 14.
Exerc. 40. §. 8. Exerc. 41. §. 1. Exerc. 46. §.
8. Exerc. 52. §. 14. Exerc. 76. §. 10. Exerc.
84. §. 10. Exerc. 97. §. 51. Exerc. 108. §. 9.
Exerc. 129. §. 15.

Mencelius Hierony.

Exerc. 22 §. 11. Exerc. 65. §. 1.

Menius Just.

Exerc. 90. §. 6.

Mentzerus.

Exerc. 8. §. 8, 36. Exerc. 14. §. 1. Exerc. 10.
§. 13, 14. Exerc. 9. §. 6. Exerc. 17. §. 25.
Exerc. 19. §. 20. Exerc. 20. §. 3. Exerc. 22 §.
18. Exerc. 37. §. 13. Exerc. 47. §. 15, 16, 17.
Exerc. 49 §. 1. Exerc. 50. §. 22, 48. Exerc.
53. §. 52. Exerc. 55. §. 22, 32, 33, 34. Exerc.
59. §. 21, 30. Exerc. 62 §. 3. Exerc. 67. §. 3.
Exerc. 79. §. 2. Exerc. 86. §. 5. Exerc. 92.
§. 17. Exercit. 94. §. 8. Exerc. 95 §. 25. Ex.
96. §. 10, 15, 47. Exerc. 97. §. 87. Exerc.
102. §. 29. Exerc. 107. §. 14.

Micraelius.

Exerc. 57. §. 32.

Mis lenta.

Exerc. 31. §. 25. Exerc. 53. §. 32, 41.

Morlinus.

Exerc. 47. §. 11.

Musculus: Andr.

Exerc. 22. §. 11. Exerc. 62. §. 3. Exerc. 67.
§. 2. Exercit. 105. §. 28.

Musæus Sim.

Exerc. 66. §. 3.

Mylius.

Exerc. 8. §. 4, 12, 14, 39. Exerc. 17. §. 15.
Exerc. 18. §. 26, 29. Exerc. 64. §. 58. Exerc.
76. §. 9. Exerc. 79 §. 26. Exerc. 109. §. 5.
Exerc. 111. §. 42. Exerc. 117. §. 19. Exercit.
129 §. 8, 9, 10, 13.

N.

Norica doctrina forma.

Exerc. 47. §. 8.

O.

Osiander.

Exerc. 8. §. 35. Exerc. 11 §. 5. Exerc. 12. §. 8, 9
Exerc. 14. §. 26. Exerc. 15. §. 7. Exerc. 16. §.
7, 11, 13. Exerc. 18. §. 39. Exerc. 27. §. 1.
Exerc. 38. §. 1. Exerc. 42. §. 5, 16. Exerc. 47.
§. 11, 15,

Scriptorum Lutheranorum.

Reineccius.

§.11,15,16,17. Exer.50. §.36,40. Exer. |
53. §.56. Exerc.54. §.1,7. exerc.62. §.3. |
Exerc.63. §.42,48. Exerc.67. §.2,3,26. exerc.13. §.3. exerc.14. §.1. exerc.64.
Exer.69. §.1. exerc.70. §.12. Exerc.71. §.61. exerc.23. §.7.
§.2. exerc.72. §.3. exerc.74. §.3. Exerc.
92. §.9. Exerc.94. §.6. exerc.106. §.15.
exercit.117. §.6. exerc.118. §.2,7,9. Exer
119. §.13. Exer.121. §.21.

Robertus Paulus.

Exerc.22. §.13. & seqq.

Roth. Frid.

exerc.65. §.8. Exerc.69. §.13.

Rungius.

exercit.2. §.5. Exercit.22. §.11. Exerc.50.
§.41. Exercit 59. §.23. Exerc.67. §.20
Exerc.92. §.8.

P.

Palladius Nicol.

Exer.135. §.2. Exer.137. §.2.

Pandochaus.

Exerc.34. §.25.

Pappus.

Exer.37. §.2. Exer.57. §.32.

Parsimonius.

Exer.47. §.11.

Philippus Nicol.

Exer.62. §.2.

R.

Regius Urb.

Exer.8. §.35. Exer.65. §.1. Exer.68. §.11.
Exer.118. §.11. Exer.128. §.4.

Reidenius.

Exer.105. §.31.

S.

Saccus.

Exer.15 §.10. Exerc.64. §.73. Exer.66.
§.3. Exer.68. §.11. Exer.75. §.15.

Sargerius.

exerc.65 §.1.

Saxonici Theolog.

exerc.34. §.25. exerc.47 §.1. Exerc.50.
§.4,6,25,36,45. Exerc.52. §.5,17. Exerc.
51. §.5,47. Exerc.54 §.1. Exerc.61. §.3.
exer.62. §.3. Exerc.53 §.52. Exerc.11.
§.23. Exerc.60. §.39. Exerc.55. §.8.
Exer.62. §.11.

Scharf-

Index Theologorum

Scharffius.

Exerc. 48. §. 9. &c. Exerc. 69 § 7.

Scheckius.

Exercit. 53. §. 1, 38, 51, 67. Exerc. 54. §. 16, 34. Exerc. 59. §. 25, 26, 29. Exerc. 98 § 12. Exerc. 48. §. 1, 8. Exerc. 68. §. 10, Exerc. 105. §. 1, 56. Exerc. 107. §. 16. Exercit. 13. §. 4.

Schilterus.

Exercit. 126. §. 7, 15.

Schlusselfburg.

Exerc. 31. §. 25. Exerc. 34. §. 25.

Schnepfius.

Exerc. 8. §. 16.

Schopperus.

Exercit. 100. §. 12.

Schroderus.

Exerc. 47. §. 8. Exerc. 66. §. 3. Exerc. 50. §. 45. Exerc. 48 §. 23. Exerc. 53. §. 59, 62, 70. Exerc. 58. §. 20.

Selneccerus.

Exerc 47. §. 11. Exerc. 59. §. 29. Exerc. 67. §. 3. Exerc. 68. §. 11. Exerc. 70. §. 8. Exerc. 76. §. 9. Exerc. 94. §. 1.

Sigwardus.

Exerc. 59. §. 31.

Silberschlag.

Exerc. 31. §. 25. Exerc. 34. §. 25.

Simon Pauli.

Exerc. 9. §. 8. Exerc. 7. §. 11. Exerc. 18. §. 39. Exerc. 66. §. 3. Exerc. 94. §. 1. Exerc. 118. §. 11. Exercit. 118. § 4, 9.

Smalcaldici Articuli.

Exercit. 60. §. 3.

Stegmannus Ios.

Exerc. 94. §. 1.

Suevicum Syngamma:

Exercit 3. §. 5. Exerc. 1. §. 2. Exerc. 77. §. 6. Exerc. 111. §. 10. Exerc. 113. §. 26. Exerc. 97. §. 55. Exerc. 79. §. 13, 28. Exerc. 94. §. 6. Exerc. 106 §. 37. Exerc. 107. § 8, 22.

Suevici Theolog.

Exerc. 18. §. 28. Exerc. 29 § 47. Exerc. 47. § 1, 12, 17. Exerc. 49. §. 1. Exerc. 50. §. 6, 18. &c. Exerc. 52 §. 14, 16. Exercit. 53. §. 24, 41, 43, 56, 58, 59, 60. Exerc. 54. §. 2, 4, 6, 7, 15. Exerc. 55. §. 3. Exerc. 56. §. 16, 17. Exerc. 57. §. 19. Exerc. 58 §. 18. Exerc. 59. §. 13, 23. Exerc. 62. §. 11. Exerc. 68. §. 1. Exerc. 106. §. 15. Exerc. 111. §. 23.

Taufre-

T.

Taufreus.

Exer. 16. §. 11. Exerc. 29 §. 60.

Taurellus.

Exercitat. 25. §. 17.

Thummius.

Exer. 47. §. 1, 15, 16, 17. Exer. 48. §. 14, 15. Exer. 49. §. 1. Exer. 50. §. 4, 6, 20, 24, & c. 41. Exerc. 53. §. 32, 41, 43, 50, 52, 56. Exerc. 54. §. 5, 6, 17. Exerc. 55. §. 8, 32. Exerc. 56. §. 16, 17. Exer. 58. §. 18. Exerc. 59. §. 13, 38. Exer. 62. §. 2, 3, 11. Exerc. 63. §. 41. Exerc. 66. §. 2, 6, 9, 10, 11, 13. Exerc. 127. §. 45.

Torgenses Theolog.

Exerc. 99. §. 29.

V.

Victor. Jerem.

Exerc. 136. §. 3.

W.

Wagnerus, Frider.

Exerc. 115. §. 8.

Westphalus.

Exercit. 47. §. 11. Exercit. 99. §. 24.
Exerc. 55. §. 33. Exerc. 67. §. 3. Exerc.
53. §. 52.

Winckelman.

Exerc. 8. §. 36. Exerc. 15. §. 8. Exerc. 53.
§. 52. Exerc. 72. §. 1. Exerc. 76. §. 10.
Exerc. 77. §. 10. Exer. 134. §. 8, 13. Exerc.
136. §. 3, 6.

Winshemius.

Exerc. 38. §. 12.

Wirtembergici Theol.

Exerc. 49. §. 3. Exerc. 50. §. 36. Exerc.
52. §. 13.

Wittenbergici Theol.

Exerc. 102. §. 8.

Z.

Zehnerus, Joach.

Exerc. 14. §. 1.

VI.

INDEX RERVM ET VERBORVM locupletissimus.

A.

Abstracta.

vide nomina.

Acquisitio & applicatio.

Quandoque tempore distinguuntur.

Exerc. 63. §. 7.

Nulli acquisita bona cœlestia cui tandem non applicentur. Exerc. 63. §. 13.

Exerc. 64. §. 34. Exerc. 77. §. 3.

Acquisitio seu impetratio ab applicatione malè separatur. Exerc. 69. §. 11.

Actus.

Actus primus & secundus an separabiles à suis subjectis Exerc. 106. §. 10.

Actus secundi ab internis & externis causis variè impediri possunt. Exerc. 111. §. 19.

Adam.

Adam primus & secundus. Exerc. 64. §. 33, 47, 48.

Adami apostasia, Exerc. 121 §. 11, 12.

Adoratio.

An & quatenus Christus secundum humanam naturam sit adorandus? Exerc. 53. §. 27, 28, 29. Exerc. 59. §. 31. &c. Exerc. 133. §. 3, 4, 5.

Adorationis objectum completum. Exerc. 59. §. 31, 37.

De adoratione Christi Lutheranorum dissidium. Exerc. 59 §. 38.

An adorari Christus in pane Eucharistico debeat, ex hypothesei corporalis præsentiæ. Exerc. 99. §. 25, 26. &c. Exerc. 115. §. 8.

Adoratio hostiæ consecratæ nata ex figmento corporalis præsentiæ. Exerc. 115. §. 7.

De adoratione soli Deo competente. Exerc. 133. §. 1. &c.

Agnoëta.

Agnoëtarum hæresis. Exerc. 57 §. 32.

Agnus paschalis.

Agnus paschalis fuit Christus, quia sacramentum ejus fuit. Exerc. 80. §. 19. Exerc. 82. §. 4.

Ἀλλοίωσις.

Ἀλλοίωσις Zwinglii explicata & defen-
sa. Exerc. 52. §. 14. Exerc. 62. §. 2.
Exerc. 130 §. 2, 3, 4.

Amor.

Amor generalis & specialis. Exerc. 63.
§. 33, 34, 35, 36.

Amor summus & odium summum cir-
ca idem objectum simul non versan-
tur. Exerc. 63. §. 38.

Analogia. vide sacramentum, & unio
sacramentalis.

Analogia sacramentalis orthodoxo-
rum non est tantum significativa.
Exercit. 37. §. 22. Exercit. 78. §. 1.
&c. Exercit. 80. §. 1, 2, 3. Exerc. 87.
§. 2.

Analogia significativa, obsignativa &
exhibitiva. Exerc. 79. §. 15.

Solviuntur argumenta analogiæ oppo-
sita. Exerc. 79. §. 21. &c.

Sine analogia sacramentum nullum est.
Exerc. 79. §. 27. Exer. 101. §. 7. Exer.
102. §. 4, 6.

Analogia circa fractionem panis. Exer.
79. §. 32.

Defenduntur solutiones argumeto-
rum, quæ à Lutheranis opponuntur
analogiæ sacramentali. Exerc. 80. §. 1.
&c.

Analogia ex institutione quoque pro-
batur; in qua exprimi necesse non est.
Exerc. 80. §. 12, 15.

Analogia sacramentorum indolem ob
oculos ponit. Exerc. 87. §. 1.

Ananias.

Non fuit Laicus. Exerc. 85. §. 33.

Anima.

Anima rationalis Luthero non est for-
ma substantialis hominis. Exerc. 23.
§. 2.

Non est immortalis Luthero. Ibid. §. 8.

Animarum rationalium propagatio per
creationem asserta & defensa con-
tra traducem. Exercit. 36 §. 1.
&c.

Anima Christi creata. Exercit. 45.
§. 9.

Anima Christi Lutheranis nonnullis
per mortem à corpore non fuit sepa-
rata. Exerc. 47. §. 15. Neque separari
potuisse ex hypothesi ipsorum pro-
batur. Exerc. 62. §. 11.

Anima corpori non est communicata.
Exerc. 48. §. 10.

Angeli.

Angeli rectè referuntur ad objectum
prædestinationis. Exerc. 6. §. 5, 6, 7.
Exerc. 131. §. 6.

Angeli boni ita in bonitate confirmati
ut ab ea amplius deficere haud pos-
sint. Exerc. 32. §. 3.

Unde confirmatio bonorum Angelo-
rum & apostasia malorum. Exerc. 32.
§. 4, 5, 8.

Angelorum in bono confirmatio ab orthodoxis non adscribitur merito Christi, Exerc. 32. §. 7.

An etiam Angeli sint membra Ecclesiæ. Exerc. 131. §. 1. &c.

Angeli in terris existentes non sunt simul in cœlo. Exerc. 67. §. 22.

Angelorum manducatio. Exercit. III. §. 22.

Annihilatio.

Annihilatio non perficitur solâ actionis divinæ cessatione. Exerc. 25. §. 17, 18.

Annihilatio activa est volitio Dei, quâ creaturam amplius non esse vult. Exerc. 25. §. 20.

Ἀφαντον.

Quid sit apud Græcos autores. Exerc. 46. §. 15.

Apostasia.

vide perseverantia.

Sancti totaliter non deficiunt. Exerc. 63. §. 15.

Defenduntur solutiones argumentorum apostasiam propugnantium. Exerc. 121. §. 1. &c.

Apotelesma.

Apotelesmatis natura. Exerc. 57. §. 29. Exerc. 59. §. 1. &c. 19. Exerc. 69. §. 6.

Ad apotelesma concurrunt distinctæ naturæ & causæ distinctis actionibus. Exerc. 77. §. 8. 9.

Apotelesmata distincta ab actionibus alterutrius naturæ. Exerc. 59. §. 4.

Apotelesmatis rationem etiam potestas & virtus exercendi opera theandrica habet. Exerc. 59. §. 4, 5, 6, 7. &c.

An divinitatis actiones per carnem exerceantur. Exerc. 59. §. 18.

Distinctio ἀποπλέσματος & ἐνεργήματος. Exerc. 59. §. 20.

Apotelesmatis species non est passio. Exerc. 59. §. 21.

Apprehensio.

Etiam quæ inter se conjunctissima sunt distinctè apprehendi possunt. Exerc. 106. §. 41.

Arbitrium liberum.

In homine irrogenito nullum est secundum Lutherum. Exerc. 8. §. 16. Exerc. 13. §. 18. Exerc. 14. §. 16. Exerc. 19. §. 21.

Arbitrii libertas per præscientiam Dei tollitur, secundum Lutherum. Exerc. 25. §. 6.

Hominum quoque cogitationes & gressus à Deo diriguntur specialiter. Exerc. 29. §. 33.

Arbitrium, quatenus liberum. Exerc. 30. §. 20, 21, 22. &c.

Arbitrium liberum in non renatis quid possit. Exerc. 38. §. 14. Exerc. 129. §. 2, 3. &c.

Arbitrium servum Lutheri.

Liber hic à Luthero nunquam retractatus maximi semper à Luthero & plerisque omnibus Lutheranis habitus. Exerc. 34. §. 25, 26.

Servum Arbitrii Lutheri in hisce exercitationibus citatur ex editione in 8. Anno 1526.

Ascensio in cœlum.

Quomodo Lutherani concedant ascensionem in cœlum esse realem, visibilem & localem *ἀνάστασις*: cum qua tamen ejusdem naturæ omnipræsentia divina, illocalis, invisibilis consistat. Exerc. 54. §. 12, 13.
Veterum Lutheranorum de ascensione sententia: ibid. & Exerc. 67. §. 2.
Ex ascensione in cœlum ubiquitas extendi non potest. Exerc. 60. §. 3. Exerc. 67. §. 28.
Ascensio *μετάστασις πικρή* recentibus Lutheranis. Exerc. 67. §. 1, 2. sed non sine fuco & contradictione: ibid. §. 4. 24.
Ascensionis terminus ad quem. Exerc. 67. §. 4, 6, 13, 14, 15, 16, 25.
Quomodo Christus in cœlo sit? Calumnia Lutheranorum. Exercit. 67. §. 6.
Quomodo Christus dicatur cœlo capi: ibid. §. 7, 8, 9, 10, 11, 23, 24.
An & quomodo in eo alligatus. ibid.
Ascensio Lutheranorum concreta & abstracta. Exerc. 105. §. 43.
Ascensio in cœlum pugnat cum ubiquitate. Exerc. 105. §. 40, 41. &c.
Quomodo Christus ascendendo mundum deseruerit. Exerc. 105. §. 53.
De ascensione in cœlum doctrina Patrum, & inde contra Lutheranos deducta porismata. Exerc. 67. §. 28.

B.

Baptismus.

Secundum Lutheranos non est organum conversionis ordinariæ in Ecclesia. Exerc. 3. §. 7. Exerc. 37. §. 17.
Baptismus accipi potest in remissionem peccatorum & esse lavacrum regenerationis, etiamsi regeneratio per Baptismum non fit, tanquam organum. Exerc. 37. §. 17, 18, 20. Exerc. 76. §. 15. Exerc. 81. §. 8, 13. Exerc. 85. §. 26, 29. Exerc. 88. §. 7, 8, 9. Exerc. 89. §. 1.
Cum Baptismo non est necessario conjuncta regeneratio. Exerc. 37. §. 51.
Baptismus non est institutus ad ablucendas infantum corporeas sordes. Exerc. 37. §. 22. Exerc. 76. §. 28.
Baptismus est causa moralis. Exerc. 38. §. 37.
Baptismi forma. Exerc. 70. §. 4.
Baptismus rectè signum appellatur & per id definitur. Exerc. 76. §. 15.
Baptismus infantum Lutheranis non est causa moralis. Exerc. 77. §. 7.
Baptismus non est organum regenerationis inchoandæ sensu Lutherano. Exerc. 81. §. 4, 5, 6. &c. Quamvis eidem augendæ & fidei conservandæ serviat. Exerc. 85. §. 26.
Baptismus infantes spiritualiter non alterat. Exerc. 81. §. 8, 9, 13, 14, 15 &c. Exerc. 86. §. 26. Exerc. 87. §. 4, 5, 6, 7. Exerc. 88. §. 4, 5. Exerc. 89. §. 5, 7, 8.
De efficacia Baptismi sententia Lutheri. Exerc. 81. §. 18.

Index

- Baptismi necessitas. Exer. 81. §. 22. Exer. 84. §. 9, 10. Exerc. 85. §. 7. Exerc. 88. §. 10.
- Baptismi definitio Lutherana. Exercit. 84. §. 1.
- Baptismus quid propriè significet. Exer. 84. §. 1. Immersionem, an adspersionem. Ibid. §. 2, 3, 4.
- Adiaphorum in immersionis & adspersionis ritu. Ibid. §. 6, 7.
- Baptismi institutio rectè probatur ex Matth. 28. Exerc. 85. §. 1.
- Baptismus quomodo à Johanne dicatur institutus. Ibid. §. 2.
- Baptismus Johannis & reliquorum Apostolorum ejusdem efficaciam. Exer. 85. §. 3.
- In Baptismo distinguendum externum ministerium servi, ab interno ministerio Christi. Exerc. 85. §. 4, 5.
- Baptismus fluminis & Fluminis. Exerc. 85. §. 4.
- Defenduntur solutiones argumentorum, quæ Laicorum & Mulierum Baptismum propugnant. Exerc. 85. §. 9, 10.
- Baptismus quo sensu dicatur duplex internus & externus. Exerc. 85. §. 27. Exerc. 88. §. 9.
- Baptismus obsignat regenerationem etiam quæ sequitur Baptismum. Exer. 85. §. 30. Exerc. 87. §. 10.
- Baptismi Laicorum & Mulierum antiquitas. Exerc. 85. §. 31.
- Defenduntur argumenta Baptismo Laicorum & Mulierum opposita. Exerc. 85. §. 34. & c.
- Baptismum Laicorum & Mulierum nulla excusat necessitas. Exercit. 85. §. 36, 37, 38.
- Ad Baptismi momentum restrictam esse regenerationem veteres non crediderunt. Exerc. 85. §. 39. olim diu dilatus. Ibid.
- Baptismo infantum prior fides. Exerc. 85. §. 41.
- Baptismi materia. Exerc. 86. §. 1. & c.
- An ad Baptismum aliud symbolum, præter aquam, liceat adhibere. Exer. 86. §. 2.
- Baptismi essentiam afficit defectus legitimi ministri. Exerc. 86. §. 2.
- Circa Baptismi materiam dissensio Lutheranorum. Exerc. 86. §. 4.
- Baptismi materia interna sanguis Christi. Exerc. 86. §. 4, 6. Exerc. 99. §. 7.
- Baptismi materia interna non est verbum institutionis. Exerc. 86. §. 4.
- Ad Baptismi materiam internam pertinet quoque mundatio à peccatis & unio cum Christo. Exerc. 86. §. 5.
- Ad Baptismum non admittendi nisi qui sunt in fœdere Dei. Exerc. 86. §. 13.
- Baptismi causa formalis. Exercit. 87. §. 1. & c.
- Inter Baptismi aquam & sanguinem Christi analogia. Exerc. 87. §. 4.
- Baptismi cum arrâ Noachi comparatio. Exerc. 87. §. 6.
- De Baptismi efficaciam scripturæ phrasæ. Exerc. 87. §. 8.
- Infantibus non fidelibus quid Baptismus obsignet. Exerc. 87. §. 10.
- Baptismi finis. Exerc. 88. §. 1.
- Baptismus non est nudum signum. Exerc. 88. §. 2.

Rerum & Verborum.

Baptismus efficax organum salutis nostræ promovendæ & regenerationis quoque. Exerc. 88. §. 4.

Solvuntur argumenta, quibus Lutherani probant omnes infantes in ipso Baptismi actu regenerari. Exerc. 88. §. 6, 7, 8. Exerc. 128 §. 5.

An Baptismus intelligi debeat per aquam Johan. 3. v. 5. Exerc. 89. §. 10, 11, 12, 13.

Defenduntur argumenta Lutheranis opposita in quaestione de Baptismi effectu. Exerc. 89. §. 1. &c.

An ad Baptismum quoque admittendi infantes in gentilismo nati, postquā Parentes ipsorum ad Christianismū sunt conversi. Exerc. 89. §. 1.

Quatenus per Baptismum servemur. Exerc. 89. §. 14.

In verbis institutionis Baptismi tropus. Exerc. 96. §. 4.

Baptismi aqua non minus est sacramentum sanguinis Christi, quā panis Eucharisticus corporis Christi. Exerc. 99. §. 3, 4.

Beatitudo.

Beatitudinis gradus. Exerc. 18. §. 36.

Beatitudinis locus. Exerc. 67. §. 26.

C.

Caput.

Capitis prærogativa & excellentia. Exerc. 131. §. 9.

Καὶ διόγνωσις.

Quatenus humanæ Christi naturæ tribuenda. Exerc. 59 §. 34, 35, 36.

Caro Christi.

λυωθεῖσα, θεωθεῖσα. Exerc. 48. §. 11. Quo sensu dicatur nihil prodesse. Exerc. 111. §. 17, 18, vivifica, Exerc. 59. §. 25, 39.

Charismata.

Circa communicationem charismatum consensus inter orthodoxos & Lutheranos. Exerc. 58. §. 1.

Christus.

Christus non est semi-Redemptor, sed perfectus Redemptor. Exerc. 13. §. 21.

Christus Angelorum Mediator propriè dictus non est. Exerc. 32 §. 7.

Extra Christum nulla in cœlum via. Exerc. 38. §. 2, 5, 15.

Christi anima creata. Exerc. 45. §. 9.

Christi de cœlo descensus Ephes. 4. v. 9. Exerc. 45. §. 11, 12, 13, 14. &c.

Christi corpus non est invisibile Exerc. 46. §. 9, 10, 11, 12, 13.

Christi corpus, quatenus in λόγῳ, an sit in loco? Exerc. 46. §. 19.

Christi corpus Lutheranis infinitum, æternum. Exerc. 52. §. 13.

Christus semper exauditur. Exerc. 120. §. 8. &c.

Christo data in tempore. Exerc. 53 §. 4, 5. ubi Patrum explicantur regulæ. ibid.

Exerc. 55. §. 7. Exerc. 56. §. 10, 11, 12.

Chri-

Index

Christus secundum naturam humanam
Lutheranis est Deus. Exerc. 53. §. 14,
22, 23, 24.

Christus, quia homo, legi divinæ obedi-
entiam activam debuit. Exerc. 123.
§. 6, 8, 7.

An Christus secundum humanam na-
turam, sit Dei filius. Exerc. 53. §. 24,
25, 26, 27, 30. Exerc. 55. §. 10.

Christus secundum quam naturam un-
ctus. Exerc. 57 §. 5, 6.

Non omnia quæ de Christo dicuntur,
necessariò & commodè referuntur
ad Naturam divinam, vel humanam.
Exerc. 57. §. 19.

Quicquid Christus fecit nostro loco, id
nos facere non tenemur, Exerc. 123.
§. 12.

Christi à mortuis suscitatio à Luthera-
nis etiam humanæ naturæ adscribi-
tur. Exerc. 59. §. 23.

Christus non eo fine est mortuus, ut
omnes & singulos homines æternæ
vitæ participes faceret. Exerc. 63. §. 1.
&c.

Christus quo respectu Patre minor.
Exerc. 69. §. 8.

Christi sanguis quomodo à peccatis
mundet. Exerc. 86. v. 10, 11.

Christum induere. Exerc. 88. §. 17, 18.

Christi sanguis quomodo testetur in
terra. Exerc. 106. §. 27, 28, 29. &c.

Christus etiam per beneficia sua ad nos
venit. Exerc. 106. §. 30, 31.

Christi caro quo respectu nihil pro-
fit. Exerc. 111. §. 17, 18. Suevis simul mor-
tua & viva fuit. Exerc. 62. §. 11.

Christi caro quo respectu sit cibus sa-

cramentalis. Exerc. 114. §. 3.

De Christi potestate judiciaria, Exerc.
130. §. 1. &c.

Circumcisio.

Per circumcisionem olim solam pro-
missionis applicationem esse factam,
falsum est. Exerc. 37. §. 11.

Circumcisio in peninsulâ Lusitan, Exerc.
73. §. 4.

Circumcisio propriè signum fœderis,
impropriè ipsum fœdus. Exerc. 76.
§. 14.

Quomodo circumcisio definiatur per
pactum & per signum. Exerc. 79. §.
28. Exerc. 96. §. 12, 13, 14.

De circumcisione Zipporæ. Exerc. 85.
§. 10, 11, 12.

Circumcisio olim non fuit functio sa-
cerdotum propria, Exerc. 85. §. 13,
14, 16.

Circumcisio duplex, externa & interna.
Exerc. 85 §. 27.

Coactio.

Ad peccata Deus non cogit homines:
etsi phrasis hæc non displicuit Luthe-
ro, Exerc. 24. §. 17. Exerc. 29. §. 7, 14,
15 16, 17. Ibid. §. 54.

Coactio & agendi libertas unà non con-
sistunt, Exerc. 33. §. 2.

Cælum.

Cælum empyreum, quod ab ortho-
doxis asseritur, non est imaginarium.
Exerc. 22, §. 2, 9.

Quo

Rerum & Verborum.

Quo die sit conditum. Exerc. 22. §. 3, 7.

Rectè inter creaturas refertur. Ibid §. 6.

In scriptura appellatur cœlum tertium.

Exerc. 22. §. 8.

Absurda Lutheranorum contra cœli locum. Exerc. ead. §. 18.

Quatenus cœlo competat definitio loci. Exerc. 67. §. 28.

De cœlo majesticato Lutherano mysteria. Exerc. 22 §. 11.

Ubi locus cœli. Exerc. 67. §. 17, 18, 19, 22, 25, 26.

In cœlo Brentiano infernus & diaboli cum omnibus tyrannis stabulantur.

Exerc 38 §. 12.

Cœna Domini.
vide Eucharistia.

Fundamenta præsentia corporis Christi in cœna Domini. Exerc. 54. §. 2, 3, 4.

In cœna Domini non sunt nuda signa. Exerc. 76. §. 16. Exerc. 106. §. 16, 17, 18, &c.

Qualem corporis & sanguinis Christi præsentiam in cœna Domini agnoscant Patres. Exerc. 76. §. 19, 20.

Corpus & sanguis Domini in S. cœna non nisi fide possunt percipi. Exerc. 67. §. 20.

In cœna Dominica, secundum Lutherum, tria scitu necessaria. Exerc. 79. §. 27.

Cœnæ Domini definitio. Exerc. 91 §. 3, 4, 9.

In cœna Dominica materia interna est Christi corpus & sanguis. Exerc. 91. §. 4. Exerc. 105. §. 1.

Corporis & sanguinis dominici absentiam à cœna non asserunt orthodoxi. Exerc. 91. §. 6. Exerc 97. §. 2.

Symbolorum sacramentalium in cœna officium. Exerc 91 §. 7, 8.

Cœnæ Dominicæ appellationes variae. Exerc. 91. §. 14.

In institutione cœnæ Dominicæ locutiones impropriae & tropicae. Exerc. 97. §. 17, 18, 20, 21.

Inter cœnæ Dominicæ signa sacramentalia non referenda corpus & sanguis Domini. Exerc. 97. §. 40. Exerc. 99. §. 8.

Cur instituta sit Domini cœna, cum tamen Christus fide accipi quoque extra S. cœnam possit? Exerc. 97. §. 69.

In sacra cœna Christus ad nos venit, & nos ad Christum. Exerc. 107. §. 10.

Cœnæ Dominicæ usus sine manducatione spirituali non est legitimus. Exerc. 113. §. 8.

Κοινωνία.
vide Communio.

Quando Paulus panem appellat *κοινωνίαν* corporis Christi, loquitur de *κοινωνία* Christi & fidelium. Exerc. 96. §. 27.

Quo sensu panis dicatur *κοινωνία*. Exerc. 100 §. 6. Exerc. 106. §. 37, 38. &c.

Solvuntur argumenta probantia *κοινωνίαν* apud Paulum esse *κοινωνίαν* corporalem, & solutiones defenduntur. Exerc. 106. §. 40, 41.

κοινωνία corporis idem est quod corpus communicatum & distributum, se-

K cun-

Index

cundum syngram. Suevicum. Exerc.
106. §.37.

Comminatio.

Comminatio facta sub conditione, cer-
to respectu impossibili non est va-
num terribilamentum. Exercit.121.
§.3,10.

Communicatio.

vide Idiomatica? hypostasis: Natura.

Communicatio quo sensu verbalis.

Exerc.47. §.3.

Communicationis idiomatum genus
primum. Exerc.52. §.1. &c.

Communicationis genus secundum.
Exerc.53. §.1. &c. §6.

Communicatio κατὰ μέθεξιν & κατὰ
συνδύασιν. Exerc.53. §.16,61.

Communicationis genus primum ali-
ter accipiunt Suevi atque alii Luthe-
rani. Exerc.53. §.41.

An eorum, quæ realiter sunt unum,
communicato uno etiam necessario
communicetur alterum. Exercit.53.
§.47.

Communicatio mediata & immediata.
Exerc.53. §.49. Exerc.54. §.23.

Communicatio idiomatum non ex na-
turarum inæqualitate, sed ex unione
personali derivatur. Exerc.53. §.56.

Communicatio apotelesmatum. Exerc.
59. §.1. &c.

Communio.

vide κοινωνία.

Communio corporis & sanguinis Chri-
sti apud Lutheranos triplex. Exerc.
107. §.2.

Concreta.

vide nomina.

Concupiscentia.

An concupiscentia in actum possit
erumpere sine jacturâ fidei & rege-
nerationis? Exerc.42. §.19,20.

Concupiscentia δεινάζουσα & συλλα-
βουσα. Exerc.134. §.9,13.

Conditio.

Conditio impossibilis non efficit axio-
ma fatuum. Exerc.18. §.29.

Conditio impossibilis efficit axioma
negativum. Exercit.75. §.8.

Non omnis conditio est possibilis. Exer.
24. §.13. Exerc.31. §.19,20. Exerc.75.
§.8.

Conditio, seu hypothesis materialiter
aut formaliter considerata. Exerc.31.
§.20.

Conditio respectu humanæ voluntatis
libera esse potest, quæ respectu divini
decreti est determinata. Exercit.31.
§.21.

Confessio Augustana.

Authr & autoritas ejus. Exerc.60. §.4.

Consensus.

Consensus universalis in omnibus sen-
ten-

tentiis in hac vita non est sperandus: minimè verò gloriari de eo Lutherani possunt. Exerc. 29. §. 47.

Consensus in fundamento. Exercit. 33 § 13. Exerc. 41. §. 2, 3.

Consolatio.

Consolatio solida nulla, ubi fides nulla. Exercitat. 64. §. 74. Exercitat. 70. §. 10.

Consolatio solida ex hypothefibus Lutheranis nulla. Exerc. 64. §. 75. Exerc. 70. §. 10.

Ad consolationem requiruntur propositiones aliquo modo universales. Exerc. 70. §. 7.

Tentatus quomodo à desperationis præcipitio retrahendus. Exercit. 70. §. 10.

Contingentia.

Contingentia non tollitur per providentiam divinam immutabilem. Exercit. 30. §. 4, 5. Exercit. 31. §. 2, 3, 6, 7, 8.

Contingentia, secundum Lutherum, nulla: vide necessitas: præscientia.

Contingentia æstimanda è causis secundis & proximis. Exercitat. 31. §. 4, 5.

Contradictio.

Non omnis contradictio est inter Ens & non-Ens expressum. Exercit. 106. §. 8.

Contradictio expressa vel implicita. ibid.

Contradictoria unde æstimanda. Exerc. 106 §. 9.

Contradictoriorum causa sunt contradictoria, neque tollit contradictionem causarum contrarietas. Exerc. 53. §. 39.

Conversio.

vide regeneratio.

Conversionis ordinariæ instrumentum in Ecclesia, secundum Lutheranos, non est verbum Dei. Exercitat. 3. §. 7.

Non-conversionis hominum nec unica causa, nec culpa est in Deo. Exerc. 1. §. 38, 39.

In conversione quatenus admittenda synergia. Exerc. 14. §. 28.

Deo volenti convertere nullum obstat liberum arbitrium. Exercit. 117 §. 2. Exerc. 127. §. 45.

Conversio hominis opus creatione majus. Exercit. 117. §. 15. Exercit. 127. §. 45.

Lutheranorum de conversione sententia. Exerc. 117 §. 18. 19. &c.

Convertentis gratiæ efficacia. Exercit. 127. §. 1. &c.

Conversioni per gratiam factæ irresistibilem opposita argumenta solvuntur. Exercitat. 127. §. 7, 8. &c.

Quomodo velit Deus converti eos, qui non convertuntur. Exerc. 127. §. 12, 13, 14, 15, 16, 17. &c.

Cur reprobi non convertantur. Exerc. 127. §. 13, 14. Exerc. 129. §. 2. &c.

Non-conversionis culpa in solo homine. Exerc. 127 §. 32.

Ad conversionem qualis requiratur vis divina. Exerc. 127. §. 44.

Ante conversionem quid homo possit. Exercit. 127. §. 51, 52, 53. Exercit. 129. §. 13.

De modo conversionis excutitur sententia Lutherana. Exerc. 129. §. 1. &c.

In conversione homo se non habet ut truncus. Exerc. 129. §. 4.

Cur alii convertantur, alii non convertantur. Exerc. 129. §. 5. &c. 12.

Per solas externas causas homo nequit converti. Exerc. 39 §. 12.

Conversionem reproborum quomodo ferio Deus velit? Exercit. 39 §. 12, 13.

Non-conversionis culpa transferri in Deum non potest. Exerc. 74. §. 8, 9.

In conversione alia est actio organi, nempe verbi, alia Spiritus S. Exerc. 77. §. 8.

Conversiones.

Conversiones magnæ parvæq; in mundo sunt à Dei manu? Exerc. 30. §. 7.

Corpus.

Quomodo corpora nostra sint futura πνευματικά: quomodo ισάγγελοι simus futuri. Exerc. 46. §. 16.

Corporis circumscriptio extrinseca & intrinseca. Exerc. 54. §. 19.

Assumptio corporis in λόγον illocalem

non facit corpus illocalem. Exerc. 54. §. 19.

Corpus Christi nunquam in ullo fuit loco nisi visibiliter, localiter, essentialiter. Exerc. 54. §. 31. Exerc. 98. §. 11.

Corporis passiones quo sensu dicantur. Exerc. 65. §. 3.

Corpus Christi exanime an possit dici cadaver. Exerc. 65 §. 7.

Corpori quatenus necessarius locus. Exerc. 67. §. 27.

Corpus non est in loco ἀδιατάτως nisi corporali & quantitativo modo. Exercit. 97. §. 3.

Corpus Christi nunquam & nusquam absque suis proprietatibus. Exerc. 98. §. 10, 11. Exerc. 105. §. 19, 20.

Corpus Christi ex hypothesei ubiquitatis, non minus est in calice, quam sanguis. Exerc. 99. §. 15.

Corpus non potest esse extra finitatis suæ terminos. Exerc. 105. §. 7.

Quale sit corpus quod totum fingitur sub hostiolâ papali. Exerc. 97 §. 2.

Corpus suum manducandum dat Christus, quatenus pro nobis traditum est. Exerc. 105. §. 12, 13, 14. &c.

Cum corporis humani veri naturâ pugnant invisibilitas, impalpabilitas, ubiquitas: quæ nunquam ei conciliantur. Exerc. 105. §. 22, 23, 24. &c.

Corporis humani proprietates non sunt actu videri, palpari &c. Exerc. 105. §. 23, 26.

Corpus humanum an perspicuum & interminatum esse possit. Exerc. 105. §. 25. Nostris corporibus per omnia simile. §. 38.

Rerum & Verborum.

Corpus anne intra aliud *ἀδιασάτως* & immediatè constitutum per contactum ejus circumscribitur. Exercit. 105. §. 29, 34.

Corporum penetratio nulla datur. Exerc. 105. §. 31, 32, 33.

Corpus Christi quomodo invisibiliter in cœna. Exerc. 108 §. 11. Corporis Christi apud Patres duplicis mentio. Exerc. 112. §. 10.

Etiam corpori glorioso competunt actiones naturales. Exerc. 111. §. 26.

Cum corpore, quod *in, cum & sub* pane Lutherani fingunt, fides nullam habere *κοινωνίαν* potest. Exercit. 105. §. 56.

Creatio.

Creationis decretū prius decreto prædestinationis. Exerc. 18. §. 18.

Creatorem cœli & terræ esse Deum Patrem, Filium & Spiritum S. ex solo vocabulo Elohim evidenter demonstrari nequit. Exerc. 20 §. 2.

An creationis causæ sociæ dici possint personæ Divinitatis. Exerc. 20 §. 3.

Materia creationis reliquorum quinque dierum an sint opera perimi diei. Exerc. 21. §. 1, 2, 3, 4.

D.

Damascenus.

Judicium de Damasceno. Exercit. 97. §. 61.

Damnatio.

Damnationis causa meritoria non est

sola incredulitas finalis. Exercit. 16. §. 4, 19. Exercit. 64. §. 1. Exercit. 74. §. 17, 18.

Damnandi propositum non est sine respectu ad peccatum. Exerc. 16. §. 9.

Damnari etiam immeritos Lutherus scribit. Exerc. 18. §. 21.

Damnationis causa meritoria adæquata non est contemptus prædicationis Evangelicæ? Exerc. 63. §. 53. Exerc. 64. §. 17.

Quo sensu perdi & damnari possint, pro quibus Christus est mortuus. Exerc. 64. §. 36.

Nemo damnatur nisi suâ culpâ & merito. Exerc. 64. §. 60.

David.

An à Deo defecerit & fidem planè amisit. Exerc. 121. §. 14, 15, 16, 18.

Decalogus.

Assertitur & vindicatur doctrina orthodoxa de decalogi distributione. Exerc. 134. §. 1. &c.

Decalogi præceptum secundum nemo veterum expunxit è decalogo. Exerc. 134. §. 3.

Secundum præceptum à primo distinctum & quomodo? Exerc. 134 §. 5, 6, 7, 8, 13.

Præceptum ultimum malè in duo dispescitur. Exerc. 134. §. 9, 10, 11, 12, 13.

Decretum.

Decretum absolutum à Luthero propugna-

Index

pugnatum. Exerc. 1. §. 15, 16. Exerc. 3. §. 10. Exerc. 4. §. 9. Exerc. 8. §. 16, 38. Exerc. 18. §. 18, 38.

In decreti absoluti assertione longè horridior est Lutherus, quàm quisquam orthodoxus. Exerc. 4. §. 9.

Decretum absolutum orthodoxis non excludit *πῶς* mediocrum? Exerc. 8. §. 37. Exercit. 9. §. 10. Exercit. 10. §. 13, 14. Exerc. 15. §. 5. Exerc. 31. §. 15. Exerc. 117. §. 2, 3.

Decreti divini & executionis harmonia. Exerc. 8. §. 2. Exercit. 11. §. 7. Exerc. 18. §. 20.

Decretum Dei conditionatum nullum est. Exerc. 13. §. 11. Exerc. 14. §. 5. Exerc. 31. §. 15. Exerc. 63. §. 51.

Decretum suspensum à conditione, quæ nunquam implenda est, imprudens & frustraneum est. Exercit. 14. §. 3, 4, 6.

Decretum quovis respectu absolutum orthodoxi non docent? Exercit. 18. §. 23, 24, 26. Exerc. 31. §. 14, 15.

Decretum horribile quo sensu à Calvino dicatur. Exerc. 18. §. 37.

Decreta Dei etiam ad mala extenduntur. Exerc. 19. §. 24.

Decretum permissivum propriè dictum. Exerc. 30. §. 13.

Decreta Dei omnia sunt immutabilia. Exercit. 30. §. 23. Exercit. 64. §. 67.

Ab eo quod facit vel permittit Deus in tempore ad decretum faciendi aut permittendi firma est consequentia. Exerc. 72. §. 4, 5, 6, 7. Exerc. 74. §. 10.

Descensus ad inferos.

De hoc articulo diversa theologorum judicia Exerc. 65. §. 1.

Lutheranorum sententiæ. Ibid.

Descensus localis ad inferos à plerisque Lutheranis asseritur. Exerc. 65. §. 2, 5.

Quid in inferno Christus egerit. Exerc. 64. §. 11.

Deus.

Deus Luthero est injustus, secundum gratiæ lumen. Exerc. 1. §. 8. Exerc. 31. §. 25.

Deus ab omni hypocrisi & simulatione alienus. Exerc. 1. §. 11, 12, 13. Exerc. 75. §. 29, 30, 31, 32.

Deus nulli illudit. Exerc. 39. §. 15.

Deus revelatus & occultus Lutheri. Exerc. 1. §. 15.

Deus nihil facit, nihil omittit, nihil permittit, nihil impedit, nisi volens. Exerc. 1. §. 27. & eo simpliciter invito nihil fit. Exerc. 33. §. 8.

Deus in hominem non est iniquus, etiam si punit eum ob neglecta ea, quæ præstare non potuit. Exerc. 4. §. 8.

Deus nihil facit aut permittit in tempore, nisi quod ab æterno decrevit. Exerc. 12. §. 13.

Deus non est paratus id facere, quod decrevit non facere. Exerc. 13. §. 13.

Deus fine, quem intendit, nunquā frustratur. Exerc. 13. §. 20. Exerc. 14. §. 36, 37. Exerc. 19. §. 13. Exerc. 24. §. 2, 3. &c. Exerc. 30. §. 28. Exerc. 75. §. 1. &c.

Dei

Rerum & Verborum.

Dei judicia ad humanos calculos non
vocanda. Exerc. 16. §. 8.

Deus peccatori ex rigore justitiæ nihil
debet nisi mortem. Exercitat. 16.
§. 7, 13.

Deus idem vult & non vult, diverso re-
spectu. Exerc. 18. §. 33.

An Deus dici possit lædi. Exercit. 32.
§. 17.

Deus malum, quia malum, permittit,
non efficit. Exerc. 34. §. 4, 5, 6.

Deo licet impendere creaturas suas in
nominis sui gloriam. Exercitat. 34.
§. 8.

Deus quomodo dicatur impellere ad
peccata. Exerc. 34. §. 19.

Deus, secundum orthodoxos, verè &
realiter est passus. Exercit. 52. §. 5, 6.
&c.

Deitas Lutheranis est passa & mortua.
Exerc. 52. §. 14. Quam tamen phrasin
& sententiam alii damnant. Ibid. &
Exerc. 62. §. 1, 2. &c.

In Deum non cadit velleitas. Exerc. 13.
§. 13.

Nec desiderium propriè dictum, idque
frustraneum. Exerc. 39. §. 15.

Deitatem geminam olim Suevia do-
cuit. Exerc. 54. §. 25.

Deus & homo in doctrina de persona
Christi non sunt disparata. Exerc. 96.
§. 36, 37, 38, 39.

Dextra Dei.

vide sessio ad dextram Dei.

Diabolus,

Diabolorum scientia naturalis & expe-

rimentalis, aliæque vires. Exerc. 32.
§. 18.

Διάνοια.

vide sensus.

Διάνοια verborum: Hoc est corpus
meum: inter orthodoxos non est
controversa. Exerc. 97. §. 44.

Διάνοια τῶ ῥητῶ opposita. Exercit. 98.
§. 7.

Qualis quærenda διάνοια. ibid.

Dies dominicus.

De institutione & jure diei dominici.
Exerc. 139. §. 1. &c.

Dilectio.

Dilecti ad vitam æternam sine respectu
ad Christum non sumus. Exercit. 8.
§. 4.

Discretio.

vide reprobatio.

Discretionis causa, quod aliqui cre-
dant, aliqui non credant, à recentibus
Lutheranis asseritur hominis volun-
tas. Exerc. 117. §. 18, à Priscis ἐνδοξίαι
Dei. ibid.

Disparata.

Disparata de disparatis in casu recto
propriè non possunt prædicari.
Exerc. 96. §. 33, 35, 36, 43, 44, 45.

Doctri-

Doctrina.

De doctrina Ecclesiæ non est judican-
dum ex unius & alterius doctoris
sententia, vel scripto. Exerc. 2. §. 4, 5.
Exerc. 5. §. 1, 2. Exerc. 18. §. 17, 25.

Dogma.

An omne dogma fidei verbis propona-
tur propriis in scriptura. Exerc. 97.
§. 83.

Dolus.

An dolus omnis malus? Exerc. 1. §. 14.

E.

Ecclesia.

Ecclesiæ in invisibilem & visibilem di-
stinctio. Exerc. 63. §. 12, 13, 14.

De Ecclesiæ membris doctrina ortho-
doxa. Exerc. 131. §. 10. &c.

Ecclesiæ invisibilis membra vera soli
electi. Exerc. 131. §. 10. &c.

Ecclesiæ particularis definitio. Exerc.
131. §. 13.

Ecclesiæ nota, obedientia verbi mini-
sterio debita & præstita. Exerc. 132.
§. 1, 2.

Electio.

Electio occulta secundum Lutherum,
pugnat cum voluntate Dei revelatâ.
Exerc. 1. §. 8.

Electiois causa impulsiva est sola Dei
εὐδοκία. Exerc. 8. §. 1, 4.

Electiois causa impulsiva non est me-

ritum Christi, quamvis consideratio
ejus ingrediatur electionem. Exerc.
8. §. 2, 3, 4, 6, 7. Exerc. 11. §. 14. &c.

Electiois causa non est fides prævila.
Exerc. 8. §. 7, 8, 9, 10. &c. 21, 22, 23,
24, 35, 39, 40, 41, 48. Exerc. 14. §. 18,
19, 20.

Electio Lutheranorum universalis.

Exerc. 14. §. 1.

Electioem ingreditur consideratio fi-
dei. Exerc. 8. §. 19. Exercit. 11. §. 2, 3,
6, 7.

De electione sanius docent multi Pon-
tificii, quàm plerique recentes Lu-
therani. Exerc. 8. §. 11, 30. Exerc. 14.
§. 53.

Lutherani electionem derivant ex fide
prævisa. Exercit. 8. §. 12, 13, 17, 22,
23, 24.

De causa electionis sententia Massilien-
sium. Exerc. 8. §. 13.

Fides Lutheranis nonnullis non est cau-
sa electionis. Exerc. 8. §. 24, 25.

Aliis & plerisque est causa electionis &
quidem impulsiva. Exerc. 8. §. 28, 46.

Electiois causa non est in homine, se-
cundum veteres Lutheranos. Exerc.
8. §. 35, 38.

Electiois & justificationis non est par
ratio. Exerc. 8. §. 45. Exerc. 10. §. 3,
4, 5.

Electiois causa instrumentalis non est
fides. Exerc. 8. §. 49. Exerc. 11. §. 1, 3,
4, 10.

Electiois & salutis non sunt prorsus
eædem causæ. Exercit. 9. §. 2, 3, 4, 5.
Exerc. 11. §. 12.

Electiois decretum quo respectu ab-
solu-

Rerum & Verborum.

solutum & non absolutum. Exerc. 10. §. 1, 2, 11.

Electiois objectum, homo miser.

Exerc. 10. §. 12. Exerc. 12. §. 2, 3.

Deus ab æterno non decrevit omnes homines salvare. Exerc. 13. §. 6, 7, 8.

Electioem ex operum prævisione qui suspendant. Exerc. 14. §. 29, 30, 31.

Electio est immutabilis. Exerc. 15. §. 1, 2, 3.

Electi quatenus obnoxii periculo damnationis. Exerc. 15 §. 2.

Electi & renati non sunt termini *ισοδυναμῶντες*. Exerc. 15. §. 3. Exerc. 41. §. 22. Exerc. 42. §. 6. Exerc. 43. §. 2. Exerc. 116. §. 3.

Electiois certitudo, secundum hypotheses recentium Lutheranorum, nulla est. Exerc. 15. §. 6, 7, 8, 20, 22. Exerc. 64. §. 49, 69.

Electiois datur certitudo, secundum hypotheses orthodoxorum. Exerc. 15. §. 9, 10, 11, 12, 13. Exerc. 64. §. 71, 72, 73.

Elohim.

Ex solo vocabulo Elohim non potest demonstrari divinarum personarum Trinitas. Exerc. 20. §. 2.

Est.

Est, in propositione: Hoc est corpus &c. Lutheranis significat, existit. Exerc. 95. §. 7. Exerc. 106. §. 2.

Orthodoxis idem est, quod significat. Exerc. 96. §. 1, 2.

Defenduntur argumenta, quibus π̄ Est pro significat poni probatur. Exerc. 96. §. 4. &c.

Scripturæ dicta, in quibus π̄ Est, idem valet, quod significat. Exerc. 96. §. 9, 10, 11, 15, 20.

An copula, Est, possit sustinere tropum? Exerc. 97. §. 48. &c. 56, 57, 58. Exerc. 108. §. 4.

Est pars propositionis. Exerc. 98. §. 49.

Est variè redditum à Patribus. Exerc. 96. §. 22. Exerc. 97. §. 52, 53.

Est pro significat, quandoq; poni etiam Pontificii agnoscunt. Exerc. 97. §. 55. & Theologi Suevici. ibid.

Evangelium.

Evangelium primario solos Electos concernit. Exerc. 70. §. 3. Exerc. 71. §. 7, 8.

Evangelii promissiones reprobis non conferuntur, nec obsignantur. Exerc. 70. §. 3.

Evangelica promissio solos fideles attingit. Exerc. 70 §. 3.

Et reprobi habent, quod credant in Evangelio. Exerc. 70. §. 5.

Evangelii particularitas, quatenus ab orthodoxis asseritur, non evertit fundamentum consolationis & certitudinis. Exerc. 70. §. 7.

Evangelium semper includit fidem. Exerc. 70. §. 8.

Evangelium Lutheranum. Exerc. 70. §. 13.

Eucharistia.

vide Cæna Domini.

Modus accipiendi symbola Eucharistica. Exerc. 93. §. 1. &c.

Orthodoxi in negotio Eucharistico consentiunt in re. Exerc. 97. §. 60.

Eucharisticum mysterium an Apostoli in prima institutione intellexerint? Exerc. 97. §. 72.

Verborum institutionis Eucharisticae declaratio unde petenda? Exerc. 97. §. 3, 74, 84.

Index

- Eucharisticus panis debet esse usitatus cibarius, alimentarius. Exerc. 100. §. 1. &c.
- Vindicantur argumenta pro assertione panis hujus allata. Exerc. 100. §. 8. &c.
- De azymi & fermentato. Exerc. 100. §. 9.
- Panis alimentarius & cibarius ultra mille annos à nato Christo in Ecclesia retentus. Exerc. 100. §. 11. Exerc. 102. §. 13.
- Quare in pane Eucharistico requiratur vis nutriendi. Exerc. 102. §. 2.
- Magni hęc faciendum Christi exemplum. Exerc. 102. §. 13, 14.
- Quomodo indigni fiant rei corporis & sanguinis Christi in Eucharistia. Exerc. 113. §. 18.
- Etiam si in Eucharistia symbolis non sunt *ἀδιασάρως* Christi corpus & sanguis: tamen de participatione illorum confirmare fidem nostram possunt. Exerc. 115. §. 10.
- Eutyches: Eutychiani.*
- Eutychiana *τὴν τῶν* in scholis Lutheranorum frequentia. Exercit. 55. §. 19. Exerc. 59. §. 2.
- Exaltatio.*
- Exaltatio competit Christo secundum utramque naturam, quamvis non eodem modo. Exerc. 66. §. 1. &c. idque de sententia quoque Lutheranorum. ibid. §. 2, 3.
- Exaltationis definitio. Exerc. 66. §. 1.
- Manifestatio gloriæ pertinet ad exaltationem. Exerc. 66. §. 11, 13.
- Excœcatio.*
- Deum excœcare oculos aliquorū, quid Lutheranis sit? Exerc. 16. §. 14.
- Idem
- Idem quid Luthero sit. Exercit. 16. §. 14, 15.
- Excommunicatio.*
- Excommunicationis Ecclesiasticæ finis. Exerc. 132. §. 9.
- Exinanitio.*
- Exinanitionis definitio. Exerc. 66. §. 3, 5.
- Forma servi. ibid.
- Etiam secundum divinam naturam Christus aliquomodo est exinanitus. Exerc. 66. §. 4, 7, 8, 9.
- Occultatio gloriæ in carne est modus humiliationis divinæ naturæ. Exerc. 66. §. 9, 10, 12.
- Exhibitio.*
- Etiam quæ loci intervallo absunt, exhiberi possunt. Exerc. 106. §. 2.
- Exorcismus.*
- Exorcismi antiquitas. Exerc. 90. §. 4.
- De exorcismo sententia Lutheranorum & Pontificiorum. Exerc. 90. §. 5.
- De exorcismo judicium Lutheri, Menii Heerbrandi. Exerc. 90. §. 7.
- Hunnii contra exorcismum argumenta. ibid.
- Rationes exorcismo oppositæ vindicantur. ibid. §. 7. &c.
- Extra.*
- Extra, quomodo in doctrina de unionem naturarum Christi intelligendum. Exerc. 50. §. 17, 18, 19, 21, 22.
- ## F.
- Fames.*
- Fames spiritualis non sedatur nisi manducatione spirituali. Exerc. 112. §. 4.
- Fatum.*

Fatum.

Distinctio Fati in verum & non verum:
veri in Theologicum & physicum:
non veri in chaldaicum & stoicum.

Exerc. 34. §. 14.

Fatum stoicum. Exerc. 39. §. 12.

Fides.

Fides praevisa non est causa electionis.
Exercit. 8. §. 10, 11, 12, 35. Exercit. 118.
§. 4.

Lutheranis quoque nonnullis fides non
est causa electionis. Exerc. 8. §. 24, 25.

Fides non est conditio in objecto ele-
ctionis praequisita. Exercit. 8. §. 25,
26, 27, 28.

Pro excitandâ fide quales requirantur
propositiones. Exerc. 39. §. 15. Exerc.
64. §. 76.

Fides communiter Lutheranis est causa
electionis & quidem impulsiva.
Exerc. 8. §. 28.

Fides quomodo prior & posterior ele-
ctione Lutherana. Exerc. 8. §. 29, 30,
31, 32. &c.

Fides orthodoxis quoq; ingreditur de-
cretum electionis. Exerc. 8. §. 42, 43,
44. Exerc. 10. §. 6, 11.

Fides non est instrumentum electionis.
Exerc. 8. §. 49. Exerc. 9. §. 5, 6, 7.

Fides in Christum & fide apprehensus
Christus idem sunt Lutheranis non-
nullis. Exerc. 9. §. 18.

Fides electionis est effectus. Exerc. 10.
§. 8.

Fides vera electorum propria. Exerc. 12.
§. 12. Exerc. 43. §. 2, 3, 4, 5. &c. Exerc.
118. §. 1. &c. Assentiuntur Lutherani.
Exerc. 118. §. 11. Exerc. 128. §. 4.

Fides cur omnibus non detur? Exerc. 14.
§. 15, 16, 17, 18, 20.

Fideles quatenus caput serpentis conte-
rant. Exerc. 40. §. 5, 6.

Fides temporaria non est justificans.
Exerc. 43. §. 16. Exercit. 116. §. 4, 5, 6.
&c. Exerc. 121. §. 1.

Fidei objectum. Exerc. 10. §. 5.

Quomodo praesens objectum fidei.
Exercit. 104. §. 3, 4, 5, 6. Exercit. 107.
§. 4, 5, 13, 14.

De fide infantum. Exercit. 76. §. 23, 24,
25. &c. Exerc. 89. §. 4, 5. Exerc. 116.
§. 1, 2. Exerc. 119. &c. vide Infantes.

Fides secundum Lutheranos, antecedit
Baptismum infantum. Exerc. 76. §. 29.
Exerc. 85. §. 41. Exerc. 86. §. 13.

Fides etiam absentia & nondum exi-
stentia capit. Exerc. 79. §. 3. Exerc. 83.
§. 5.

Fidei actus Lutheranis nonnullis ima-
ginatio & phantasia. Exercit. 79. §. 7.
Exerc. 108. §. 5, 6.

Quatenus fides longè distantia & ab-
sentia reddat praesentia. Exercit. 79.
§. 13. Exerc. 83. §. 5.

Fidei objectum non tantum promissio,
sed & res promissa: utramque ample-
ctitur. Exerc. 79. §. 13. Exerc. 107. §. 19.
Exerc. 108. §. 6. Exerc. 112. §. 10.

Fides quomodo in coelum subvolet,
Exerc. 79. §. 20. Exercit. 107. §. 8, 21.
Exerc. 108. §. 6.

Fidei objectum per verbum & sacra-
menta divinius & efficacius exhibe-
tur, quam objectum sensibile physicum
per medium naturale. Exercit. 80.
§. 23.

Index

Fides quandoque sumitur pro doctrinâ fidei. Exerc. 121. §. 4.

Fides non est phantasia, seu imaginatio. Exerc. 104. §. 3, 4, 5.

Fidei definitio. Exerc. 116. §. 1, 3.

Fidei temporariæ & justificantis distinctio. Exerc. 116 §. 4, 5, 6. &c.

Ad quæstionem, cur aliqui tantum credant? responsio orthodoxa defenditur. Exerc. 117. §. 1. &c. Heterodoxa Lutheranorum rejicitur. ibid. §. 18.

Fidei accendendæ & conservandæ organa ordinaria, verbum & sacramenta. Exerc. 117. §. 8, 13, 14.

Ad fidem accendendam non sufficit externa verbi prædicatio. Exercit. 117. §. 14.

Fidem creare majus est, quam cælum & terram de novo creare. ibid. §. 15.

De certitudine fidei defenditur sententia orthodoxa. Exerc. 122. §. 1. &c.

Cum fide non consistunt peccata regnantia. Exerc. 123. §. 4.

Filius Dei.

Filius Dei carnem non fuisset assumpturus, si homo non peccasset. Exer. 69. §. 1.

Finitum.

An finitum sit capax infiniti? Exerc. 48. §. 18, 19, 20, 22.

Infinitum ita existens intra finitum ut extra finitum sit nusquam, redditur finitum. Exerc. 50. §. 11.

Finis.

Finem nemo sapiens suspendit à conditione, quam nunquam impletum iri præscit. Exerc. 24. §. 3, 4, 9, 10, 13.

Finis frustratio arguit scientiæ vel po-

tentia defectum. Exerc. 74. §. 3, 4, 5, 6, 7. Exerc. 127. §. 46.

Finis per accidens nullus. Exercit. 74. §. 15.

Finis quandoque formæ rationem habet. Exerc. 80. §. 8.

Fœdus.

Fœderati duplices: qui externis tantum, & qui externis & internis simul gaudent privilegiis. Exerc. 37. §. 2, 7.

Fœderis jus à nativitate quoque est. Exerc. 37. §. 11.

In fœdere aliquis actu esse duobus modis dicitur. Exerc. 81. §. 21. Exerc. 86. §. 17.

An fœdus etiam pro sacramento accipitur. Exerc. 96. §. 11.

In fœderibus non semper adhibentur propria verba. Exerc. 97. §. 15.

Forma.

Forma Dei & forma servi: Philip. 2. quid sit? Exerc. 66. §. 3.

Fractio panis.

Circa fractionem panis analogia. Exer. 79. §. 32, 33, 34.

Argumenta necessitatem fractionis propugnantia defenduntur. Exerc. 92. §. 3, 4, 21.

Panis Eucharisticus frangendus à ministro & dispensatore sacramenti. Ibid. §. 7.

Ex Lutheri sententia fractio panis præcipitur verbis: Hoc facite. Exerc. 92. §. 8.

Fractionis significatio. Exer. 92. §. 12, 17

Solvuntur argumenta negantia fractionem esse actionem sacramentalem, & de-

& defenduntur solutiones, Exerc. 92. §. 13. &c.

Pythagoras panem in cœna frangi prohibuit, Exerc. 92. §. 25.

G.

Gentiles.

An aliqui Gentiles olim, ante natum Christum sint salvati: sententia Zwinglii, Exercit. 38. §. 3. Exercit. 42. §. 2. Exerc. 129. §. 15.

De gentiliū quorundam salute sententia Patrum & Lutheri, Exerc. 38. §. 7, 8. Exerc. 42. §. 2.

Quid ex hypothefibus Lutheranorū sit statuendum, Exerc. 38. §. 11.

Gentiliū virtutes non sine speciali gratiā, Exerc. 38. §. 14.

Gloria.

Glorificatio, quam Christus petiit, Johan 17. y. 5. Exerc. 66. §. 9, 14.

Gratia.

Gratiæ divinæ subtractio ubi & in quibus locum habeat? Exerc. 26. §. 12, 13. Primo hominī an subtracta ante lapsum gratia, Exerc. 26. §. 13.

Gratiæ subtractionem qualem Lutherani, qualem orthodoxi doceant, Exerc. 29. §. 2, 3, 4.

Qualis gratia primo hominī concessa, Exerc. 34. §. 15. Exerc. 121. §. 12.

Gratiam an Adamus acceperit & amiserit, quā potuit in Christum credere, Exerc. 34. §. 16, 17.

Gratia specialis quatenus quoque gentilibus nonnullis concessa, Exerc. 38. §. 1, 14.

Gratia specialis gentilibus concessa non fuit sufficiens ad salutem. Exercit. 38. §. 1.

Gratia vocationis non repugnat absoluto orthodoxorum decreto, Exerc. 38. §. 4.

Gratia universalis sufficiens arridet Lutheranis cum Arminianis & Pontificiis, Exercit. 38. §. 10. Exercit. 41. §. 2. Exerc. 64. §. 63. Exerc. 117. §. 15, 17.

Gratia interdum ita latè accipitur, ut Christum & omnia ejus beneficia complectatur, Exerc. 105. §. 1.

Gratia pro doctrinā gratiæ, Exerc. 121. §. 2.

Gratiæ convertentis efficacia, Exerc. 127. §. 1. &c.

De gratia irresistibili orthodoxorum sententia explicatur, Exerc. 127. §. 2, 3, 4, 5. Lutheri sententia, §. 6.

Solvuntur argumenta gratiæ irresistibili opposita, ibid. §. 7, 8. &c.

Gratia efficax Corazæis non obtigit, Exerc. 127. §. 37.

Gratia illuminationis agit irresistibiliter, secundum Arminianos & Pontificios, Exerc. 127. §. 49.

Convertens gratia Lutheranis, Arminianis & Pontificiis est instar gubernaculi: voluntas hominis instar naviculi, Exerc. 127. §. 49.

H.

Hæresis.

Nulla unquam fuit tam deplorata hæresis, quæ non aliquid sani retinuerit, Exerc. 124. §. 6.

Hoc, δεικτικόν, seu demonstrativum.

Defenduntur argumenta probantia *δεικτικόν* Hoc, in verbis Christi: Hoc est corpus &c. ad solum panem esse referendum. Exerc. 94. §. 1. &c.

Verba Christi, Hoc est corpus meum: sunt omnipotentis potius, quam omnipotentia. Exerc. 94. §. 2.

Hoc, complexum Lutheranium. Exerc. 94. §. 8. Exercit. 95. §. 4. Exercit. 96. §. 25.

Defenduntur solutiones argumentorum contendentium ꝓ Hoc significare complexum ex pane & corpore Christi. Exerc. 95. §. 1. &c.

Homo.

Humani generis massa tota non est ad interitum condita. Exerc. 10. §. 9.

Hominum ante regenerationem alii aliis peiores & meliores. Exerc. 14. §. 26, 27.

Hominem non esse sui juris aut operis liberum electorem docet Lutherus. Exerc. 19. §. 21.

Hominis forma. Exercit. 23. §. 1, 2.

Homini in statu innocentiae non fuit naturalis pugna carnis & spiritus. Exerc. 23. §. 8.

Non omnes & singuli homines in Adamo sunt conditi eo fine, ut aeternam vitam bearentur. Exerc. 24. §. 1, 2, 19, 22.

Hominum aliquos à Deo ad mortem creatos esse docet Lutherus. Exerc. 24. §. 12, 15.

Hominis conditi finis non est damnatio. Exerc. 24. §. 15, 18. Non lapsus. Exerc. 32. §. 9, 10. Exerc. 34. §. 9, 10, 11.

Hostia.

Hostiae papales de sententia Cassandri panis vocabulo indignae sunt. Exerc. 101. §. 1.

Defenduntur argumenta hostiis papalibus opposita. ibid. §. 2.

Hostiae à quibus primum spumae & nebulae appellatae. ibid. §. 2.

Hostiae non sunt panis verus & cibarius. ibid. §. 3, 6, 8, 9.

Hostiae ab Ecclesia Pontificia introductae. ibid. §. 4, 5, 6.

Tempus hostiarum invecstarum. ibid. §. 5. Exerc. 102. §. 21, 24.

Solvuntur argumenta, quibus probatur hostiam esse verum, cibarium & alimentarium panem. Exerc. 101. §. 8, 9, 10. Exercit. 102. §. 1. &c. 8, 9. &c.

Hostiae non sunt idoneae ad officium sacramentale. Exerc. 102. §. 16.

In quavis hostia etiam extra usum Eucharistiae, praesens est Christi corpus, secundum *ὁποθεσίαν* Lutheranam. Exerc. 113. §. 7.

Humana Christi natura.

vide Idioma, hypostasis.

Humana Christi natura quo sensu dicatur subsistere. Exerc. 48. §. 9.

Humana Christi natura quomodo à Græcis dicatur *ὁποθεσία, λογωθήσασθαι, θεωθεῖσθαι*. Exerc. 48. §. 11. Exerc. 53. §. 41.

Humanae Christi naturae praesentia intima & extima. Exerc. 50. §. 4.

Humana Christi natura an & quomodo impleat omnia. Exerc. 50. §. 30, 31, 32, 33. &c.

Huma-

Rerum & Verborum.

Humana Christi natura non est capax proprietatum divinarum. Exerc. 53. §. 7, 39. Exerc. 59. §. 3.

Humana Christi natura non est Deus. Exerc. 53. §. 23, 32. Exerc. 52. §. 14.

Nonnullis Lutheranis humana natura est Deus. Exerc. 53. §. 32, 41.

Quo sensu humana Christi natura dicatur ὑποστατικῶς omnipotens omnipræsens &c. Exerc. 53. §. 38.

Humanæ Christi naturæ etiam æternitas est communicata, secundum Suevos. Exerc. 53. §. 41. Et ὁμοούσιος Deo Patri est. ibid. Exerc. 57. §. 21.

Humana Christi natura operari potest, etiam ubi substantialiter non est præsens. Exerc. 55. §. 28, 29, 30, 31.

Humana Christi natura nullo modo est Ens independens. Exercit. 56. §. 13, 14, 15.

Humana Christi natura non est instrumentum omnium Divinitatis actionum. Exerc. 59. §. 18.

De humana Christi natura idiomata divina nec paronymicè nec synonymicè prædicantur. Exerc. 57. §. 20.

Natura humana non agit nisi quæ sunt humanæ naturæ. Exerc. 59. §. 2.

An homo sit Deus actu primo. Exercit. 49. §. 7.

Humiliatio.

vide Exinanitio.

Hypostasis.

vide Persona.

Quomodo ὑπόστασις filii Dei sit communicata humanæ Christi naturæ. Exerc. 48. §. 1, 2, 3, 4. &c.

Assumptio inter ὑπόστασιν non infert communicationem ὑποστάσεως Lutheranam. Exerc. 55. §. 6.

Quomodo humana Christi natura dicatur subsistere. Exerc. 48. §. 9.

ὑπόστασις τῆς λόγῳ an & quomodo alicubi extra carnem. Exerc. 50. §. 9.

Subsistentia Personalis infinita, secundum hypotheses Lutheranas, necessariò non infert omnipræsentiam.

Exerc. 54. §. 20.

I.

Idiomata.

Idiomata à subjecta inseparabilia. Exerc. 46. §. 1, 2, 3. &c. Exerc. 53. §. 7.

Idiomatum communicatio qualis à Lutheranis improbetur, qualis approbetur. Exerc. 47. §. 2.

Circa doctrinam de communicatione idiomatum representatus consensus & dissensus orthodoxorum & Lutheranorum. Exerc. 47. §. 3, 4, 5, 6.

Idiomata divina sunt ipsa essentia divina. Exerc. 47. §. 6.

Communicatio idiomatum non habet locum in naturis. Exercit. 47. §. 6. Exerc. 53. §. 1. &c.

Pro idiomatum communicatione solvitur argumentum Schröderi primum. Exerc. 48. §. 23. Secundum, Exerc. 58. §. 20. Tertium, Exerc. 53. §. 62. Quartum, Exerc. 53. §. 70. Quintum, Exerc. 53. §. 59.

Nec infert humanæ naturæ omnipotentiam & omnipræsentiam. Exerc. 77. §. 4. Exerc. 86. §. 10.

Quo

Index

Quo sensu verbalis appelletur. Exercit. 47. §. 3.

De communicatione idiomatum olim Lutherus rectè sensit. Exerc. 47. §. 7.

De eadem prorsus orthodoxè docuit Eberus cum aliis Lutheranis. Exerc. 47. §. 8.

Idiomatum communicatio κατὰ συν-
δύασιν explicata. Exerc. 47. §. 3, 10.

De communicatione idiomatum dissi-
dia Lutheranorum. Exerc. 47. §. 10,
11, 12, 13. & .

Idiomatum bellum instauratum in
Suevia & Hassia. Exerc. 47. §. 15, 16, 17.

Idiomatum communicationem non ne-
gant orthodoxi. Exerc. 52. §. 1. & c.

Lutherana communicatio evertit unio-
nem. Exerc. 52. §. 2, 3, 4. & c.

Idiomata divina humanæ Christi natu-
ræ non sunt communicata. Vindi-
cantur argumenta huic communica-
tioni opposita. Exercit. 53. §. 2, 3. & c.
8, 33.

Respondetur ad contraria. Exercit. 58.
§. 3, 4, 5. & c.

Idiomatum communicatio Lutherana
evertit argumenta Ecclesiæ pro Dei-
tate Christi hæreticis opposita. Exerc.
53. §. 15.

Cui communicantur idiomata, ei subje-
ctivè insunt. Exerc. 53. §. 20, 21, 37.

Modi communicandi idiomata secun-
dum Lutheranos. Exercit. 53. §. 40.
Exerc. 59. §. 13, 16.

Idiomata communicata κατὰ κλήσιν &
κατὰ χεῖρσιν. Exerc. 53. §. 43.

Idiomata ἐνεργητικά & ἀνενεργητά.
Exerc. 53. §. 49.

In idiomatibus divinis locum non ha-
bet distinctio actus primi ab usu.

Exerc. 54. §. 5.

Idiomatum inter naturas communica-
tionem non infert realis unio. Exerc.
55. §. 1. & c.

Idiomatum inter naturas mutua com-
municatio tollit naturarum discrimen.
Exerc. 55. §. 4.

Idiomata divina quatenus pari passu
ambulent cum essentia divina. Exerc.
68. §. 8.

Idolum.

Quomodo dicatur esse nihil in mundo,
glossa nonnullorum Lutheranorum.
Exerc. 136. §. 6.

Imago Dei.

Imago Dei rectè constituitur forma
hominis. Exerc. 23. §. 1, 2, 3.

Imago Dei est conformitas hominis
cum Deo. Exerc. 23. §. 3.

Conformitas hæc est in substantia ani-
mæ, in facultatibus & habitibus: ali-
quo modo etiam in corpore & toto
homine. Exerc. 23. §. 4, 5, 6.

De imagine divina etiam post lapsum
aliquid est reliquum. Exerc. 23. §. 8.

Ad imaginem condi est ad exemplar
condi. Exerc. 24. §. 21.

Imagines.

De imaginibus prohibitis defenditur
orthodoxa doctrina. Exerc. 135. §. 1.
& c.

Imago Dei picta aut ficta prohibita.
ibid. §. 2, 3, 4. & c.

De imagine Christi quid statuendum.
Exerc. 136. §. 1. & c.

De

Rerum & Verborum.

De imaginib. angelorum & hominum.
ibid. §.2.

In templis non ferendæ. ibid. §.3.

Defenduntur argumenta imaginibus
opposita. Exerc.136. §.3.

De imaginibus judicia quorundam Lu-
theranorum. ibid. §.4.

Judicium Tertulliani & Origenis. ibid.
§.5.

Tempus imaginum admissarum. ibid.
§.11,12,13,14.

Defenduntur solutiones argumeto-
rum pro retinendis imaginibus &
idolis allatorum. Exerc.137. §.1. &c.

Infinitas.

Infinitum quoque est corpus Christi
Suevis & Hüttero. Exercit.54. §.33.
Exerc.53. §.41. Exerc.52. §.13.

Immortalitas.

Duobus modis accipitur. Exercit.24.
§.24.

Impetratio.

vide acquisitio.

Impii.

Impii, secundum Lutherum, non pos-
sunt Deo dirigenti & impellenti resi-
stere. Exerc.29. §.19.

Improprietas.

κατὰ λέξιν vel σύνθεσιν: priori solâ pos-
sumus acquiescere. Exerc.91. §.19.

Improprietas omnis est in verbis im-
propriis. Exerc.96. §.30.

Improprietas vocum & attributionis.
Exerc.97. §.47,82.

Etiam impropria possunt esse perspicua.
Exerc.97. §.63. &c.

In, cum & sub.

Quo sensu Lutherani particulis hisce
utantur. Exerc.98. §.2,3.

Similis particularum illarum usus in aliis
scripturæ locis an reperiatur? Exerc.
98. §.4,8.

Quo sensu orthodoxi iis utantur. ibid.
§.5,6.

Argumenta falsitatem glossæ Luthera-
næ In, cum & sub convincentia de-
fenduntur. Exerc.98. §.3. &c.

Incarnatio Filii Dei.

Incarnationis definitio Lutherana.
Exerc.45. §.3.

Definitio Zanchii. Exerc.45. §.4.

Incarnationis synonyma *πρόσληψις* &
ἐνωσις: assumptio & unio. Exerc.45.
§.5,6,7.

Incarnationis subjectum Persona, non
natura divina absolutè considerata.
Exerc.45. §.10.

Indigni.

Indigni quomodo fiant rei corporis &
sanguinis Christi in sacra cœna. Exer.
113. §.18.

Indigni non fiunt participes corporis &
sanguinis Christi propriè dicti. Exer.
113. §.19.

Indignorum manducationi opposita
argumenta vindicantur. Exerc.114.
§.1. &c.

Defenduntur solutiones argumeto-
rum militantium pro manducatione
indignorum. Exerc.115. §.1. &c.

Indigni evacuant sibi sacramentum,
quando, quod totum porrigitur, to-
tum non accipiunt. Exerc.115. §.3.

Induratio.

- Induratio non est nuda permissio, & est à Deo volente. Exercit. 18. §. 15, 16. Exerc. 19. §. 4, 5, 14.
- Induratio est a Deo effectivè, secundum Lutherum. Exerc. 18. §. 32. Prolixæ assertionis hujus demonstratio ex Lutero. Exerc. 19. §. 3.
- Indurationis culpa, secundum Lutherum, non est rejicienda in liberum arbitrium. Exerc. 39. §. 11.
- Induratio ad damnationem simpliciter non est necessaria. Exerc. 19. §. 1.
- Induratio consequens reprobationis. Exerc. 19. §. 8.
- Induratio peculiare Dei judicium. Exerc. 19. §. 12, 13.
- Indurant se quoque impii. Exerc. 19. §. 16, 16.
- Indurat Satan, sed aliâ ratione, quam Deus. Exerc. 19. §. 19.

Infantes.

- Infantes omnes peccato originali sunt obnoxii, de sententia orthodoxorû: contrarium per atrocem calumniam iis affingitur. Exerc. 37. §. 1, 2. &c. 16. Exerc. 40. §. 2, 4.
- Infantum sanctitas interna unde? Exerc. 37. §. 3, 4. Exerc. 86. §. 20.
- Infantes in fœdere etiam ante Baptismum. Exerc. 37. §. 3, 4, 5, 6, 7, 15. Exerc. 86. §. 13, 14, 15, 16. Exerc. 81. §. 21.
- Infantes nascuntur filii iræ per naturam & filii fœderis ac gratiæ per promissionem & gratiam. Exerc. 37. §. 9, 11. Exerc. 81. §. 21, 22, 23.

Infantes aliqui etiam in utero materno sancti internâ sanctitate, sed per gratiam, non per naturam. Exerc. 37. §. 15. Exerc. 81. §. 23.

Infantes Christianorum secundum Lutheranos etiam ante Baptismum sunt fideles & regeniti. Exercit. 37. §. 17. Exerc. 81. §. 21. Exerc. 85. §. 41. Exerc. 86. §. 13. Exerc. 90. §. 2.

Infantes Ethnicorum damnare non audent Meisnerus. Exerc. 38. §. 11.

De fide infantum. Exerc. 76. §. 21, 22, 23, &c. Exerc. 81. §. 21. Exerc. 86. §. 22, 23, 27, 28. Exerc. 89. §. 4, 5. Exercit. 116. §. 1, 2. Exerc. 119. §. 1. &c.

Ab infantibus exigere professionem fidei in Baptismo, præposterum est. Exerc. 90. §. 1, 2, 3, 4.

Infantum pœnitentia. Exerc. 116. §. 1.

Infidelitas.

Infidelitas in specie dicta non est causa meritoria universalis damnationis.

Exercit. 16. §. 4, 19. Exerc. 64. §. 1, 17.

Exerc. 63. §. 53. Exerc. 70. §. 2.

Sola infidelitas Lutero peccatum est. Exerc. 72. §. 1.

Infinitum, immensum.

Infinitum, quod extra finitum nasci potest, non est infinitum. Exerc. 50. §. 11. Exerc. 54. §. 33.

Immensitas ab omnipræsentia realiter non est distincta. Exerc. 53. §. 50. Exerc. 54. §. 17.

Immensitas non est attributum ἐπερὶ πλὴν. Exercit. 53. §. 52, 53. Exercit. 55. §. 27.

Immensitatem essentiae divinæ orthodoxi non negant. Exerc. 55. §. 33.

Inspice

Inspiratio.

Non omnis inspiratio occulta est Enthusiastica. Exerc. 38 §. 4.

Instrumentum.

Mali rectè dicuntur instrumenta Dei, quando ad iudiciorum divinorum executionem adhibentur. Exerc. 26. §. 4, 5, 6, 7, 8.

Instrumentorum malitia Deo non imputanda. Exerc. 34. §. 3.

Intercessio.

Generalis & specialis. Exerc. 63. §. 29.

Intercessio pro hostibus. Exerc. 63. §. 32.

Intercessio Christi non est frustranea. Exerc. 64. §. 2.

Christus rogavit pro nobis, non nostro loco. Exerc. 123. §. 9, 10.

Inusitatum.

Inusitatum malè opponitur proprio: quando & inusitatum potest esse proprium. Exerc. 97. §. 47.

Invocatio.

Invocatio religiosa, quatenus Christo secundum humanam naturam competat. Exerc. 59. §. 31, 32, 33.

Judas.

An ad sacræ Eucharistiæ participationem a Christo sit admissus. Exercit. 114. §. 1, 8.

Isaac.

Isaaci qualis & quomodo Abrahamo præcepta immolatio. Exercit. 1. §. 23, 24.

Judicium.

Judicia sua exercet Deus non permitendo, sed efficaciter & potenter agendo. Exerc. 27. §. 10, 11, 12. &c.

Judicia Dei non sunt occasionalia.

Exerc. 27. §. 10, 26, 28, 29.

Judicium charitatis sæpe fallit. Exercit. 64. §. 21, 25. Exerc. 86. §. 18, 19.

Judiciaria potestas Christi. Exerc. 130. §. 1. &c.

Judicare mundum est ἀποτέλεσμα. Exerc. 130. §. 2 &c. ad quod suum utraque confert natura. ibid. Exerc. 57. §. 29, 30. Exerc. 59. §. 27, 28.

Jus.

Jus Dei absolutum. Exercit. 17. §. 8, 12. Exerc. 18. §. 26.

Deo in hominem plus licet, quam homini. Exercit. 17. §. 10, 11. Exercit. 18. §. 21. Exerc. 34. §. 8.

Jus Dei absolutum à scholasticis traditum repudiat Calvinus. Exercit. 18. §. 22.

Jus Dei absolutum duobus modis dicitur. ibid. §. 26.

Jus absolutum à Luthero asseritur. Exerc. 18. §. 26.

Justificatio.

An justificationis materia sit obedientia Christi activa. Exerc. 35. §. 1, 2. Exerc. 61. §. 6.

Omnes justificati glorificantur. Exerc. 118. §. 7.

Solam Christi passivam obedientiam esse justificationis materiam probatur, & vindicatur veritas. Exerc. 123. §. 1. &c.

Vindicantur solutiones argumentorum obedientiæ activæ imputationem adstruentium. Exerc. 124. §. 1. &c.

Justificationis certitudo per hypotheses suas orthodoxis est possibilis, necessaria & utilis. Exerc. 125. §. 2, 3, 4.

Justificati, de quibus Paulus loquitur ad Rom. 8. Quos justificavit. Exerc. 128.

§. 9.

Justificatio apud Paulum non nisi una est. Exerc. 128. §. 11.

Justitia.

Justitiâ salvâ Deus æquales in scelere potest tractare inæqualiter. Exer. 17. §. 11.

Justus est Deus etiam si irascitur peccatoribus, quos in objecta certa dirigit, adversus quæ judicia sua exercere instituit. Exerc. 29. §. 5, 6.

Justitia originalis. Exerc. 23. §. 5.

Justitiæ originalis privatio, partim ad Deum, partim ad hominem referenda. Exerc. 36. §. 8.

L.

λαμβάνειν.

Propria verbi λαμβάνειν significatio. Exerc. 93. §. 2, 3.

Lapsus.

Labi Deus hominem voluit & non voluit, diverso modo. Exerc. 4. §. 3.

Lapsus permisit & decrevit permittere Deus, propter gloriam suam. Exerc. 12. §. 6. Exerc. 33. §. 9, 15, 16.

Lapsu hominis Deus simpliciter non eguit ad justitiæ suæ manifestationem. Exer. 24. §. 17. Exer. 32. §. 10, 12.

Labilitatem primi hominis qualem orthodoxi doceant. Exercit. 29. §. 50. Exerc. 33. §. 12.

Lapsus culpa an, secundum Calvinum, redundet in Deum. Exerc. 29. §. 51.

Adamum Deus non fecit reum, sed fieri

permisit. Exerc. 19. §. 54. Exerc. 34. §. 7, 8.

Lapsus non fuit conditi hominis finis. Exerc. 32. §. 9.

Lapsus culpa in Deum non redundat. Exerc. 32. §. 11, 12, 13. Exerc. 34. §. 1, 2, 3. &c.

In lapsu quatenus libertas ab immutabilitate. Exerc. 32. §. 14.

Lapsus hominis quomodo definiendus. Exerc. 33. §. 1.

Lapsus hominum efficiens principalis. Exerc. 33. §. 2.

Ad lapsum homo non fuit coactus. Exerc. 33. §. 2.

Lapsus est homo, Deo simpliciter nec volente, sed aliquo modo volente & nolente. Exerc. 33. §. 3, 14.

Lapsus hominis sine violentia impedire Deo fuisset facilimum. Exer. 33. §. 6.

Etiam si lapsus est homo contra voluntatem Dei, non tamen sine voluntate Dei. Exerc. 33. §. 10, 11.

Lapsus antecedentia, concomitantia, consequentia. ibid.

Quicquid in lapsu & circa lapsum est boni Deum habet autorem: quicquid mali, diabolus & homines. Exerc. 33. §. 12. Exerc. 34. §. 4, 5, 6, 7.

Lapsus passerulorum & hominum. Exerc. 33. §. 13, 14.

Modi, quibus cum lapsu Deus concurrat. Exerc. 33. §. 15.

Lapsus causa non est præscientia divina. Exerc. 34. §. 12.

An Adamus ad lapsum à Deo sit incitatus & impulsus. Exerc. 34. §. 18, 19.

Lapsus occasio. Exerc. 34. §. 30.

Leges.

Leges.

An leges quoque admittant tropos?

Exerc. 97. §. 77, 78, 81.

An leges à civili magistratu latæ obligent quoque conscientiam? Exerc. 132. §. II.

Libertas.

De ratione libertatis non est vertibilitas in oppositum. Exerc. 30. §. 4.

Libertas ab immutabilitate in Angelis & hominibus labilibus. Exerc. 32. §. 14, 15.

Non omnis immutabilitas tollit libertatem. Exerc. 32. §. 15.

Cum libertate non pugnat omnis necessitas. Exerc. 34. §. 14.

Locus, Localitas.

Locus quatenus corpori necessarius.

Exerc. 46. §. 8, 17, 18. Exerc. 67. §. 27.

An in loco sit Christi corpus, quatenus est in λόγῳ? Exerc. 46. §. 19.

Tres modi in loco existendi non competunt uni corpori Christi. Exercit. 67. §. 4.

Res physicè locata non est necessariò corruptibilis. Exerc. 105. §. 32.

Locorū διαστήματα & circumscriptio- nes non pertinent ad θνητὰς δυσχε- ρίας humani corporis. Exer. 105. §. 53.

Localitas à corpore inseparabilis. Exer. 106. §. 10.

Locutio.

vide phrasis.

Locutio figurata & tropica an possit aliquid habere mysterii. Exerc. 79. §. 23.

Locutiones tropicæ & improprie non alienæ à sacramentis. Exerc. 91. §. 15, 16. Exerc. 97. §. 28, 29, 30.

Impropriè qui loquitur, non illicò au- tor est erroris ab alio ex impropria locutione concepti. Exercit. 97. §. 32, 45.

Deus non omnibus temporibus figura- tas locutiones explicavit per pro- prias. Exerc. 97. §. 33, 34, 35.

Scandalosa locutio: si deceptus sum, Christus me decepit. Exerc. 97. §. 37.

Lutherus.

Lutherum quanti faciant Lutherani: an majoris, quàm omnes Patres? Exerc. 69. §. 13.

Lutheri patrocinio uti quoque possunt orthodoxi & Pontificii. Exercit. 99. §. 24.

Lutherani.

Lutheranorum in orthodoxos iniqui- tas. Exer. 18. §. 25. Exerc. 31. §. 25. Exer. 41. §. 1. Exerc. 61. §. 4. Exerc. 76. §. 1. Exerc. 97. §. 58, 59.

Lutherani dissidia aliis exprobrantes, de domesticis & intestinis suis non cogi- tant. Exerc. 18. §. 27, 28.

Lutherani causam orthodoxis se in pie- tatis studio præferendi nullam ha- bent. Exerc. 29. §. 48.

Lutherani Lutheranis exprobrant Cal- vinianismum, Photinianismum, Ne- storianismum, Jesuitismum, Arianis- mum, Eutychianismum, Valentinia- nismum, Marcionitismum. Exer. 47. §. 16, 17.

Lutherani Lutheranos absurdis oppri- munt. Exerc. 47. §. 17.

Lutherani per hypotheses suas nullam salutis certitudinem habere possunt. Exerc. 70. §. 10. vide consolatio.

Lytrum Christi.
vide meritum Christi.

Quid sentiendum de phrasi: Christus pro omnibus est mortuus sufficienter. Exerc. 64. §. 57. 65.

Lytri Christi particularitas non evertit consolationem. Exerc. 64. §. 75, 74.

M.

Malum.

Malum esse necessarium est, de sententia Erhardi Lubini. Exerc. 18. §. 13.

Mandatum.

vide præceptum.

Manducatio spiritualis.

Quomodo fiat, fide in cælum subvolante. Exerc. 79. §. 20.

Manducatio spiritualis etiam ante sacramentalem peragitur. Exercit. 81. §. 3.

Manducatio spiritualis per hypotheses orthodoxorum non est impossibilis. Exerc. 94. §. 4.

Ubi spiritualis manducatio in institutione præcepta. Exerc. 95. §. 20, 21, 25. Exerc. 113. §. 4.

Manducationis spiritualis descriptio defenditur. Exerc. 109. §. 1. &c.

An manducatio spiritualis sit pars manducationis sacramentalis. Exerc. 109. §. 4.

Defenduntur argumenta pro spirituali manducatione opposita orali & corporali. Exerc. c. 112. §. 1. &c.

Manducatio spiritualis, secundum hy-

potheses Lutherānorum non vivificat. Exerc. 113. §. 3.

Manducatio carnis Christi propriè dictæ à Christo præcepta semper est salutaris. Exerc. 114. §. 6.

Manducatio oralis, capernaitica.

Manducatio oralis defendi non potest sine ubiquitatis auxilio. Exerc. 54. §. 1.

Manducatio oralis ab Averroë derisa. Exerc. 61. §. 1.

Manducatio oralis Augustino judicata barbara, facinorosa & flagitiosa. Exerc. 76. §. 19.

Manducationis oralis effectus. Exerc. 79. §. 15. Exerc. 91. §. 1.

Manducatio oralis propriè dicta nulla est nisi Capernaitica. Exerc. 94. §. 4. Exerc. 98. §. 21. Exerc. 105. §. 39. Exerc. 111. §. 1, 12.

Manducationē oralem cum λήψει confundunt Lutherani. Exerc. 97. §. 4.

Manducatio oralis Lutherānorum est manducatio. Exerc. 97. §. 4.

Manducationem corporis sui propriè dicti oralem Christus in cœna non instituit. Exerc. 97. §. 6. &c.

Manducatio oralis à pia vetustate repudiata. Exerc. 99. §. 21. Exerc. 112. §. 10.

Manducatio oralis subtilior. Exerc. 99. §. 24.

Circa manducationem oralem varius Lutherus. Exerc. 99. §. 24.

Manducatio oralis nuspiam præcepta. Exerc. 105. §. 8.

Manducatio oralis Lutherana examinatur, & manducationem propriè dictam

dictam & oralem non esse demon-
stratur. Exerc. 110. §. 1. &c.
Vindicantur & defenduntur argumen-
ta, quibus impugnatur oralis mandu-
catio Lutherana. Exerc. 111. §. 1. &c.
Manducatio oralis impia & horrenda
est. Exerc. 111. §. 2. Impossibilis. §. 4.
inutilis. §. 8, 16.
Manducatio oralis nihil facit ad beatam
corporum immortalitatem. Exercit.
113. §. 7.
Oralis manducationis utilitates à Lu-
theranis prædicatæ referuntur. Exerc.
111. §. 11, 12, 13, 14. &c.
Oralis & corporalis manducatio quot
modis & respectibus dicatur Luthe-
ranis. Exerc. 111. §. 21.
Manducatio Angelorum. Exercit. 111.
§. 22.
Defenduntur solutiones argumentorū,
quibus Lutherani conantur probare
manducationem suam oralem non
esse Capernaiticam. Exerc. 111. §. 28.
&c.
Defenduntur solutiones argumeto-
rum, quibus Lutherani & Pontificii
oralem manducationem adstruere
nituntur. Exerc. 113. §. 1. &c.
Manducatio oralis apud Patres attingit
corpus Christi sacramentale. Exerc.
112. §. 9, 10. Exerc. 113. §. 19.
Solvuntur argumenta, quibus probant
Lutherani os esse instrumentū man-
ducandi corpus Christi propriè di-
ctum. Exerc. 113. §. 7, 8. &c.
Oralis manducatio a Patribus, Luthero
& Brentio repudiata. Exercit. 113.
§. 26.

Manducatio sacramentalis.

Manducatio sacramentalis quid sit or-
thodoxis. Exerc. 95. §. 19.
Manducatio sacramentalis ubi præce-
pta. Exerc. 95. §. 19.
Manducatio sacramentalis non nisi una.
Exerc. 95. §. 23.
Manducationis sacramentalis obje-
ctum ibid.
Defenditur descriptio manducationis
sacramentalis. Exerc. 109. §. 1. &c.
Orthodoxi, salvis suis hypothésibus,
utroque manducationis objecto ve-
scuntur. Exerc. 109. §. 11.

Manna.

Manna Israelitarum in deserto est esca
spiritualis eadem cum pane Euehari-
stico nostro: nempe, quoad rem cœ-
lestem significatam. Exerc. 82 §. 6, 7,
8, 9, 10.

Maria.

Maria Domini mater Θεοτόκος. Exerc.
60. §. 1.

Massilienses.

Massilienses semipelagiani cum Hunnio
& Mylio comparati. Exerc. 8. §. 14.

Mediator.

Mediator in genere vel in specie dictus.
Exerc. 69. §. 1.
Christus mediator etiam secundum di-
vinam naturam quo sensu dicatur.
Exerc. 69. §. 7.

Mediatoris oblatio. Exerc. 70. §. 1.

Memoria.

vide recordatio.

Memoria non excludit omnem memo-
ratorum præsentiam. Exerc. 91. §. 6.
Exerc. 103. §. 6. Exerc. 108. §. 13.

Mem.

Mendacium.

Non cadit in Deum. Exerc. 1. §. 13.

Mendacium officiosum Christo tribuit
Lutherus. Exerc. 1. §. 14.

Mensura.

Quomodo dici aliquid possit dari non
ad mensuram. Exercit. 57. §. 11, 12, 13.
Exerc. 58. §. 2, 13, 14, 15, 16.

Meritum Christi.

vide Satisfactio, Lytrum.

Meritum Christi non est causa impulsiva
electionis, etsi consideratio ejus
ingreditur decretum electionis. Exerc.
8. §. 2, 3, 4. Exerc. 9. §. 12, 13, 14. &c.

De merito Christi sententia Calvinii.
Exerc. 44. §. 3.

Meritum absolutum & meritum ex pacto.
Exerc. 44. §. 3.

De meriti Christi universalitate. Exerc.
44. §. 6, 7, 8. &c. Exercit. 63. §. 1. &c.
Exerc. 69. §. 14.

Unde merito, seu lytro Christi, dignitas?
Exerc. 59. §. 25.

Solvuntur argumenta pro absoluta meriti
Christi universitate allata. Exerc.
64. §. 1. &c.

Meritum universale, quoad sufficientiam.
Exerc. 64. §. 30, 54, 55, 56.

Meriti Christi universalitas à Pelagio
asserta. Exerc. 64. §. 64.

Meritum lato significato acceptum.
Exer. 8. §. 26.

Metonymia.

Metonymia sacramentalis quid apud
orthodoxos. Exerc. 65. §. 15. Exercit.
97. §. 48.

Ministri verbi & sacramentorum.

Finis ministrorum verbi in obeundo
munere. Exerc. 3. §. 1. &c. Exerc. 75.
§. 13, 14, 15. Exerc. 77. §. 6, 7, 8. &c.

Ministri verbi non laborant nisi de electis
ad Deum convertendis. Exerc.
64. §. 11, 85.

Miraculum.

δύναμις θαυματουργικῆ Christo secundum
utramque naturam quomodo
competat. Exerc. 59. §. 29.

Misericordia.

Misericordia Dei non tollitur per doctrinam
orthodoxorum de reprobatione. Exerc. 5. §. 7.

Deus non misereatur omnium, qui miseri
sunt, nempe misericordiam specialem.
Exerc. 12. §. 9. Exerc. 39. §. 8.

De misericordia Dei universalis. Exerc.
18. §. 8, 9, 10. Exerc. 63. §. 39.

Scripturae dicta de misericordia & φιλανθρωπία Dei, diverso respectu sunt
universalis & particularis. Exer. 19.
§. 22.

Misericordia Lutheri fortuita & vaga.
Exerc. 42. §. 2. Exerc. 38. §. 8.

Monotheletæ.

Error Monotheletarum. Exerc. 59. §. 2,
16, 17, 30.

Mors.

Mors à Christo devicta nihilominus adhuc
dominatur multis. Exer. 64. §. 66

Mori pro aliquo. Exerc. 64. §. 57.

Mortem peccatoris quomodo & quatenus
nolit Deus. Exerc. 127. §. 13, 19.

Mori pro vita mundi non est apotelesma.
Exerc. 59. §. 21.

Mulier.

Rerum & Verborum.

Mulieres.

Mulieribus N.T. non est concessa verbi prædicatio & sacramentorum administratio ne extraordinariè quidem. Exerc. 85. §. 18, 19, 20, 21. &c.

Multi.

An interdum sint omnes. Exerc. 63. §. 4, 8, 16.

Mundus.

Pro mundo noluit Christus intercedere. Exerc. 63. §. 23, 25.

Quomodo noluerit, sententia Lutheranorum. ibid. §. 23, 24.

Mundus quandoque in scriptura solos electos significat. Exercit. 64. §. 3, 4, 31.

Mundus Johan. 3. v. 16. non significat absolutam universalitatem. Exerc. 64. §. 9. &c.

N.

Natura.

Naturarum communicatio in Christo qualis & quatenus admittenda. Exerc. 49. §. 1, 2, 3, 4. &c.

Quomodo natura una dici extra alteram possit, ut nihilo minus non dissolvatur unio personalis. Exercit. 50. §. 4, 13, 14, 15. &c.

Quomodo agat natura una cum communione alterius. Exerc. 59. §. 1, 4, 9, 11, 13, 15. Exerc. 77 §. 4.

Natura divina quatenus incarnata. Exerc. 69. §. 7.

Necessitas.

Secundùm Lutherum omnia sunt necessaria, respectu divinæ voluntatis.

Exerc. 4. §. 6. Exerc. 30. §. 4.

Omnia necessaria Luthero respectu divinæ præscientiæ. Exerc. 25. §. 6.

Necessitas Stoica per columniam affingitur orthodoxis. Exerc. 25. §. 7.

Necessitas coactionis & immutabilitatis. Exerc. 26. §. 27. Exerc. 29. §. 18.

Necessitas consequentis & consequentiæ: necessitas respectu existentiae & productionis. Exerc. 30. §. 2, 3.

Non omnis necessitas excludit contingentiam. Exerc. 30. §. 4, 5. Exerc. 31. §. 4, 5.

Necessitas infallibilitatis & coactionis. Exerc. 31. §. 5. Exerc. 127. §. 47.

Necessitas absoluta. Exerc. 31. §. 5, 15.

Cum omni necessitate conjuncta aliqua immutabilitas. Exerc. 34. §. 12.

Nomina & prædicationes in doctrina de persona Christi usitate.

Concreta naturæ & personæ. Exerc. 51. §. 2, 3, 4, 5. &c.

Prædicationum & propositionum personalium analysis. Exerc. 51. §. 3, 4, 5. &c.

Notitia.

Notitia universalis & specialis. Exerc. 63. §. 37.

O.

Obedientia.

vide justificatio.

Obedientia Christi activa & passiva.

Exerc. 35. §. 1, 2. Exerc. 61. §. 6. Exerc. 123. §. 1. &c.

Obedientia Christi activa est necessaria ad justificationem nostri. Exerc. 123. §. 5. quam nostro bono Christus præstitit, etsi non nostro loco. ibid.
Obedientiam activam etiam Christus, quæ homo, debuit. Exerc. 127. §. 6, 7, 8.

Officium.

Officii nomina competunt Christo secundum utramque naturam. Exerc. 55. §. 12.

Omnes.

Syncategorematica vox modo singula generum, modo genera singulorum notat. Exerc. 1. §. 17. Exerc. 13. §. 5, 6. Exerc. 64. §. 76.

Omnipotentia.

Non negant omnipotentiam Dei, qui negant Deum posse facere, ut eadem creatura simul finita & ubique possit esse. Exerc. 5. §. 8.

Cur Deus dicatur omnipotens. ibid.

Omnipotentia quo sensu à Lutheranis tribuatur humanæ naturæ. Exerc. 53. §. 12, 13.

Omnipotentia communicatio oppugnatur. Exercit. 56. §. 1. & c.

Omnis ἐξουσία apud Matthæum cap. 28. v. 18. Exerc. 56. §. 1. & c.

Nihil est omnipotens, quod est dependens. Exerc. 56. §. 13. & c.

Omnipotentia à Lutheranis ponitur quoque inter fundamenta præsentia corporalis. Exerc. 106. §. 6.

Circa omnipotentia divinæ communicationem dissidium Lutheranorum. Exerc. 56. §. 16, 17.

Omnipotentia naturæ humanæ non evincitur ex operibus theandricis, ad quæ & ipsa concurrit. Exerc. 69. §. 6.

Omnipotentiam Dei ad salutem vel damnationem hominis quicquam conferre aut posse conferre negat Hütterus. Exerc. 33. §. 8.

Omnipræsentia.

vide ubiquitas, infinitas.

In omni præsentia malè distinguitur inter κτήσιν & χρεῖσιν. Exerc. 50. §. 25, 26. Exerc. 53. §. 43.

Omnipræsentia & infinitatis distinctio. Exerc. 53. §. 52, 53.

Omnipræsentia formaliter non est operatio. Exerc. 53. §. 52. unde aliud omnipræsentia, aliud omnioperatio. ibid. Exerc. 54. §. 7. Exerc. 55. §. 26, 32.

Omnipræsentia infinitatis ἐνέργεια non est. Exerc. 54. §. 24.

Omnipræsentia totius Christi quomodo accipienda. Exerc. 55. §. 8.

Omniscientia.

Omniscientia divinæ communicatio oppugnatur. Exerc. 57. §. 1. & c.

Omnis thesauri sapientia. Exercit. 57. §. 24, 25. & c.

De omniscientia κλήσει & χεῖσει dissidium Lutheranorum. Exerc. 58. §. 18.

Ophir.

Ophir Salomonica. Exerc. 72. §. 9.

Opus.

Operum divinorum distinctio. Exerc. 25. §. 16.

Opus

Rerum & Verborum.

Opus idem respectu hominis peccatum: respectu Dei iudicium. Exerc. 29. §. 21.

Ordo.

Ordo alius in intentione, alius in executione. Exerc. 39. §. 6.

Orthodoxi.

Orthodoxis nihil commune cum Stoicis, Libertinis, Manichæis & Pelagianis. Exerc. 14. §. 13. Nihil cum Nestorianis. Exerc. 47. §. 1. Exerc. 50. §. 15. &c. 45. Exerc. 51. §. 2, 4. Exerc. 61. §. 2, 3. Exerc. 62. §. 7. Nihil cum Anabaptistis, Enthusiasticis, Schwencfeldianis. Exerc. 3. §. 1. &c. Exerc. 77. §. 6. Exerc. 88. §. 15.

Orthodoxorum in Lutheranos humanitas & æquitas. Exerc. 18. §. 17.

Orthodoxos in suspitione Nestorianismi vindicant Lutherani. Exerc. 54. §. 5. Exerc. 59. §. 14.

Orthodoxi, salvis suis hypothefibus, refutare Anabaptistas possunt. Exerc. 86. §. 20.

Orthodoxi negantes corporalem præsentiam corporis Christi in cœna fide propterea non destituuntur. Exerc. 109. §. 8, 9.

Oves.

Oves Christi quot modis dicantur. Exerc. 63. §. 10.

P.

Palpabilitas.

An à corpore humano sit separabilis. Exerc. 105. §. 27, 28, 34, 35.

Panis.

vide Eucharistia.

Panis veri & alimentarii materia proxima, forma, finis. Exerc. 101. §. 8, 9.

Panis melius nutrit, quàm caro agnina. Exerc. 106. §. 25, 26.

Panis est quoque sanguis Christi & vinum corpus Christi, secundùm hypothefes Lutheran. Exerc. 99. §. 15.

Pascha.

Vocis pesach vera significatio. Exercit. 82. §. 1, 2.

Eadem ratio paschatis & Eucharistiæ quoad unionem sacramentalem signorum & rerum signatarum. Exerc. 106. §. 22, 23.

An agnus paschalis evidentiore ratione sit sacramentum corporis Christi, quàm Eucharistia. Exerc. 106. §. 24.

Passio.

Deus verè & realiter est passus, etsi Deitas non est passa. Exerc. 52. §. 5, 6, 7. &c. Exerc. 61. §. 3, 4, 10.

Patres.

De Patribus iudicium Lutheri & Lutheranorum. Exercit. 62. §. 2.

Probationes ex Patribus quo fine potissimum adhibeantur. Exerc. 102. §. 7.

Patres ab orthodoxis magni fiunt. Exerc. 117. §. 22.

Pax.

Pax Ecclesiarum Evangelicarum hæcenus per Lutheranos impedita. Exerc. 84. §. 9. Ab orthodoxis quæsitæ. ibid. Exerc. 98. §. 2.

Peccatum.

Peccati, quatenus est peccatum, autorem esse Deum, nemo unquam orthodoxus dixit: sed immani calumniâ à Lutheranis & præcipuè Grawero

Index

- orthodoxis affingitur. Exer. 19. §. 20, 21. Exerc. 26. §. 13, 17, 21, 22. Exer. 27. §. 4. Exerc. 28. §. 1. &c. Exerc. 29. §. 1. &c. Exerc. 30. §. 19.
- Mala quomodo in hominibus operetur Deus, secundum Lutherum. Exerc. 25. §. 4.
- Deus peccati causa deficiens, Hüttero. Exerc. 29. §. 60.
- Peccatum primum quomodo in Dei potestate fuerit, quo tempore debuerit erumpere. Exerc. 26. §. 20.
- Peccati autor Deus non fit, etiam si vitiosa instrumenta dirigit, flectit, inclinat in objecta certa. Exercit. 27. §. 6, 7.
- Peccata peccatis punit. Exerc. 29. §. 60.
- In peccatis distinguenda actio & iudicium Dei ab ἀμείλιχ. Exerc. 28. §. 8, 9. Exerc. 29. §. 25, 26, 27. &c. Exerc. 33, 45. Exerc. 30. §. 19. Exerc. 34. §. 3.
- Peccata materialiter, formaliter & finaliter considerata. Exerc. 29. §. 45.
- Peccatum cur Deus permiserit. Exerc. 29. §. 53.
- Peccati propagatio an consistat cum creatione animarum. Exercit. 36. §. 6, 17.
- Peccati originalis sedes. Exerc. 36. §. 6, 7.
- Peccato originali omnes infantes obnoxii secundum orthodoxos, quibus contrarium per atrocem calumniam affingitur. Exercit. 37. §. 1. &c.
- Peccati originalis expertes Pontificiis, Maria virgo, Jeremias & Johannes. Exerc. 40. §. 1.
- Cum peccato originali consistit sanctitas interna & externa. Exer. 40. §. 3.
- Peccatum originale quomodo Zwinglius negaverit esse peccatum propriè dictum. Exerc. 40. §. 7.
- Peccatum originale formaliter considerato an sit ens positivum? Exer. 40. §. 8.
- Peccati actualis species. Exercit. 41. §. 3. ad quas omnes aliæ species referri possunt. ibid. §. 8, 9. &c.
- Peccatum quo sensu mortiferum. Exer. 41. §. 20.
- Peccatum remissibile, veniale. ibid.
- Peccati mortalis & venialis definitio Lutherana examinatur. Exerc. 41. §. 23.
- Peccata regnantia non cadunt in re-natos. Exerc. 42. §. 3, 4, 5, 6. &c. Exerc. 120. §. 6. Exerc. 123. §. 4.
- Peccatum præter infidelitatem in mundo nullum est Luthero. Exerc. 42. §. 15.
- Peccati servus. Exerc. 42. §. 16, 18.
- Peccatum non imputare, quid? Exerc. 63. §. 42.
- Pelagianismus.*
- Pelagianismi rei sunt Lutherani. Exer. 4. §. 11. Exerc. 8. §. 12, 13, 14, 15, 16, 26, 31. Exerc. 13. §. 4, 18. Exerc. 14. §. 7, 8, 9. &c. Exerc. 19. §. 23. Exerc. 64. §. 62. Exercit. 74. §. 7, 12. Exercit. 117. §. 2. Exerc. 129. §. 12.
- περιχώρασις.*
- Quid sit Lutheranis, quid veteribus Theologis. Exerc. 50. §. 1, 2.
- Permissio.*
- Contra nudos Permissionarios fulminat Lutherus. Exerc. 19. §. 1. &c.
- Cum permissione concurrit efficax Dei actio

Index

actio. Exerc. 19. §. 9, 10, 11, 12. Exerc.
29 §. 38, 40. Exerc. 34. §. 2.
Permissio horribilis, secundum Luthe-
ranos. Exerc. 19. §. 17.
Permissio quid? Exerc. 26. §. 2.
In permissione Deus non est otiosus
spectator, sed potens, sapiens iustusq;
iudex. Exercit. 26. §. 9. Exercit. 27.
§. 1, 2.
In permissione divina concurrentes
actus. Exercit. 26. §. 11. Exercit. 30.
§. 13.
Absurda ad quæ Permissionarii adigun-
tur. Exerc. 27. §. 8.
Glossæ Lutheranorum permissionariæ.
Exerc. 27. §. 10, 13, 17. &c.
De permissione phrasæ Piscatoris du-
riores explicantur. Exerc. 29. §. 52.
Permissio non est sejuncta à decreto.
Exerc. 29. §. 55.
Nihil permittit Deus nisi volens. Exerc.
29. §. 56.
Permissionis decretum. Exerc. 30. §. 13.
De permissione mali aphorismi Angu-
stiniani. Exerc. 33. §. 9.

Perseverantia.

vide Apostasia: & regeneratio.

Internè vocati & iustificati nunquam
deficiunt. Exercit. 15. §. 17, 18, 19, 21.
Exerc. 63. §. 15. Exerc. 89. §. 15.
Perseverantiæ in fide apud Lutheranos
nulla est certitudo. Exerc. 122. §. 5.
Defenduntur argumenta perseveran-
tiam sanctorum adstruunt. Exercit.
120. §. 1. &c.

Persona.

vide Hypostasis.

Tres divinitatis personæ simul sumptæ
non sunt Essentia Dei absolutè con-
siderata, sed differunt ab essentia.
Exerc. 5. §. 9, 10.

Personarum divinarum Trinitas ex solo
vocabulo Elohim contra adversarios
nequit demonstrari. Exer. 20. §. 2.

Persona materialiter & formaliter con-
siderata. Exerc. 57. §. 19.

Quomodo divisis operationibus divi-
detur persona? Exerc. 59. §. 14.

Persona divina quid? Exerc. 69. §. 6, 7.

Propriæ personalitatis causa in humana
Christi natura nunquam fuit in actu
posita. Exerc. 106. §. 10.

Persona à duabus naturis distincta.

Exerc. 57. §. 19.

Persona divina non est tantum *τὸ πρῶτον*
ὑπάρχον. Exerc. 45. §. 10.

Petra.

Petra significativè Christus fuit. Exerc.
96. §. 15.

Apostolus 1. Cor. 10. v. 4. petram intel-
ligit è quia in deserto aqua fluxit.
Exerc. 96. §. 16, 18.

Cur Petra illa spiritualis appelletur?
ibid.

Quomodo Petra Israelitas in deserto
comitata. Exerc. 96. §. 17.

Petrus.

An fidem planè amiserit? Exer. 121. §. 21,
22, 23, 24.

Phrasis.

vide propositio: Locutio.

Phrasium sacramentalium interpreta-
tio. Exerc. 79. §. 26, 31.

Fundamenta explicationis phrasium sa-
cramen-

Index

cramentaliū. Exercitat. 79. §. 37, 38, 40.

In phraſium ſacramentalium interpretatione cur à ſenſu literalī recedendum. Exerc. 81. §. 12.

De omnibus ſacramentis occurrunt phraſes ſacramentales. Exercit. 96. §. 6.

Poculum.

Poculum quomodo organum distribuendi ſanguinem Chriſti. Exercit. 95. §. 9, 10.

Poculum quomodo novum Teſtamentum. Exerc. 96. §. 24, 41.

In verbis: *Poculum eſt novum Teſtamentum* Lutherani nonnulli agnoſcunt tropum, alii contradicunt. Exerc. 97. §. 18, 19, 44.

Verba: poculum eſt novum Teſtamentum: ſunt ſubſtantialia. Exercit. 97. §. 20.

Per *poculum* Lutherani intelligunt ſanguinem Chriſti unitum vino, manifeſtā improprietate. Exerc. 97. §. 79.

Pœnitentia.

vide regeneratio.

A mandato pœnitentiæ ad decretum efficiendi non valet conſequentia. Exerc. 13. §. 19, 20.

Pœnitentia reprobis & electis ſeriò mandatur. Exercit. 18. §. 30, 31. &c. Exerc. 19. §. 7.

Secundùm Lutherum Deus eſt autor quo minus reprobi pœnitentiam agant. Exerc. 18. §. 32.

Cur non omnes agant ſeriam pœnitentiam. Exerc. 64. §. 52.

Pœnitentia infantum. Exerc. 116. §. 1.

Synonyma multis theologis ſanctificatio, regeneratio, converſio, pœnitentia, vocatio interna. Exerc. 126. §. 2.

De partibus pœnitentiæ controverſia quocardine vertatur. Exerc. 126. §. 9, 10, 11 &c.

Pœnitentiæ vocabulum πολύσημον. ibid. §. 13.

Pœnitentiæ partes mortificatio & vivificatio. Exerc. 126. §. 15, 16.

Potentia.

Potentia divina non eſt extendenda ad contradictoria. Exerc. 54. §. 2. Exerc. 105. §. 33. Exerc. 106. §. 11, 12.

Potestas.

Potestas omnis data Chriſto. Exerc. 55. §. 13.

Potestatis & potentiæ differentia. Exerc. 56. §. 1, 2. &c.

Potestas mediatoria. Exerc. 56. §. 6.

πᾶσα ἐξουσία. ibid. §. 1, 2, 3. &c.

Potestas exercendi opera theandrica. Exerc. 59. §. 4, 5, 6. &c.

Pravitas.

Originalis vel actualis: & unde in nonnullis minor actualis. Exerc. 89. §. 10.

Præceptum.

Præcepti de populo Dei dimittendo Pharaoni dati ſenſus & finis. Exerc. 1. §. 25, 26, 29.

Præceptum Dei de non comedendo arboris ſcientiæ fructu. Exerc. 4. §. 3.

Præceptorum divinatorum finis. Exerc. 4. §. 5. Exerc. 127. §. 13.

Apræ-

Rerum & Verborum.

A praecepto ad decretum efficiendi non valet consequentia. Exercit. 13. §. 10, 11, 17.

Præcepta Dei omnia sunt seria. Exerc. 1. §. 24. Exerc. 13. §. 12.

Prædestinatio.

Ad objectum prædestinationis rectè quoque Angeli referuntur. Exerc. 6. §. 4, 5, 6, 7.

Rectè distinguitur prædestinatio in electionem & reprobationem. Exerc. 7. §. 1, 2, 3. &c.

Prædestinationis decretum est unum de fine per media conferendo. Exerc. 10. §. 6.

Prædestinatio respectu diverso absoluta & non absoluta. Exerc. 16. §. 7.

Prædestinationis exempla à Paulo proponuntur *Jacobus & Esauus*. Exerc. 16. §. 11.

De prædestinatione rigidius scripsit Lutherus, quam quisquam orthodoxus. Exerc. 18. §. 17.

A prædestinationis decreto quo modo & respectu orthodoxi intuitum obedientiae vel inobedientiae excludant. Exerc. 18. §. 19.

Prædicationes.

Prædicationum personalium analysis. Exerc. 51. §. 4, 5, 6. &c. Exerc. 52. §. 6.

Quo sensu dicantur verbales. Exerc. 52. §. 11, 12.

Prædicationes causales improprie. Exerc. 96. §. 11, 42. Exerc. 97. §. 18, 92.

Sint prædicationes personales synonymicae, an paronymicae. Exercit. 51. §. 14.

Præscientia.

Præscientia nudè considerata non est pars providentiae divinae actualis.

Exerc. 25. §. 5. Exerc. 30. §. 1.

Præscientiâ divinâ prius est decretum efficiendi vel permittendi. Exerc. 25. §. 6. Exerc. 30. §. 14. Exerc. 31. §. 3.

Præscientia divina rebus præscitis imponit necessitatem & immutabilitatem, secundum Lutherum. Exerc. 25. §. 6. Exerc. 26. §. 16. Exerc. 30. §. 2.

Imponit necessitatem ex hypothesi.

Exerc. 27. §. 11. Exerc. 30. §. 4, 14.

Exerc. 34. §. 12.

Præscientia futurorum & non futurorum. Exerc. 30. §. 15.

Longè alia est ratio præscientiae divinae, quam humanae. Exerc. 30. §. 27.

Præsentia.

Præsentia intima & extima. Exercit. 50. §. 4, 13, 24.

Modi præsentiae carnis Christi à Lutheranis excogitati varii. Exerc. 54. §. 8. Exerc. 55. §. 17.

Præsentia Christi promissa Matth. 18. v. 20. & 28. v. 20. Exercit. 55. §. 9. &c.

Præsentia gratiosa. Exerc. 55. §. 22, 25.

Varii præsentiae modi. Exerc. 67. §. 21.

Præsentia *σχετική* vera & realis est p. æsentia Exerc. 79. §. 4, 5, 6, 16. Exerc. 103. §. 1. &c.

Præsentia ex fide & re simul. Exerc. 79. §. 17. Exercit. 104. §. 4. Exercit. 107. §. 4.

Præsentia rei coelestis in sacramento eadem in V. & N. Testamento.

Exerc. 79.

Præ

Rerum & Verborum.

- Præsentia absentium & futurorum ratione fidei, non est localis, sed objectiva. Exerc. 83. §. 5.
- Præsentia corporis Christi in cœna Lutheranorum, qualis? Exerc. 96. §. 31.
- Præsentia corporis Christi gemina Lutheranorum contradictorium est figmentum. Exerc. 96. §. 31, 32.
- Christus præsentiam corporis & sanguinis sui corporalem & substantialem in cœna non instituit. Exerc. 97. §. 3, 4, 10, 11.
- Plures præsentia modi. Exerc. 99. §. 10, 12, 15. Exerc. 105. §. 50, 51, 54, 55.
- Vera præsentia rerum cœlestium in cœna, secundum orthodoxos. Exerc. 103. §. 1. &c.
- Modus præsentia secundum orthodoxos. Exerc. 104. §. 1. &c.
- Præsentia orthodoxorum, quæ fidei est, vera, realis, non phantastica est. Exerc. 104. §. 2, 3, 4, 5.
- Ad veram realemque præsentiam non est necessaria ἀδιασσίαν. Exerc. 104. §. 6. Exerc. 107. §. 10, 11, 12. &c. Exerc. 108. §. 1, 2. &c.
- Modus præsentia Lutherana excutitur. Exerc. 104. §. 7.
- Præsentia corporis per ἀδιασσίαν nulla est sine contactu corporali. Exerc. 104. §. 7. Exerc. 105. §. 34, 35.
- Defenduntur argumenta præsentia corporali opposita. Exercit. 105. §. 1. &c.
- De præsentia corporis Christi in cœna unde faciendum iudicium. Exercit. 105. §. 3.
- Defenduntur solutiones argumentorū pro asserenda corporali præsentia corporis Christi in, cum & sub pane allatorum. Exerc. 106. §. 1. &c.
- Præsentia corporis Christi in pane fundamentum inter Lutheranos controversum est. Exerc. 106. §. 15.
- Defenduntur argumenta probantia non nisi spiritualement præsentiam corporis & sanguinis propriè dicti in S. cœna locum habere, illamque esse verissimam & realissimam. Exercit. 107. §. 1. &c.
- Etiam in præsentia gratiosa nos dicimur ad Deum venire. Exerc. 107. §. 10.
- Præsentia actus primi & actus secundi, substantialis & ἐνεργητική. Exercit. 107. §. 16.
- Præsentia objecti ante sensum. Exercit. 107. §. 13, 14. Exerc. 108. §. 10.
- Præsentia spiritualis imaginaria Lutheranis est. Exerc. 107. §. 18. Exerc. 108. §. 5. &c.
- Defenduntur solutiones argumentorū, quibus Lutherani impugnant veram & realem corporis Christi in S. cœna ab orthodoxis assertam præsentiam. Exerc. 108. §. 1. &c.
- Præsentia spiritualis absoluitur tribus gradibus. Exerc. 108. §. 11.
- Præsentiam Lutheranorū corporalem negantes non illicò fide destituuntur. Exerc. 109. §. 8, 9, 10.

Præces.

Præces non sunt frustraneæ, etiam si Deus eas ad votum nostrum non exaudit: neque arguunt mutabilitatem divi-

Rerum & Verborum.

divinae providentiae. Exerc. 31. §. 7, 8, 9. &c.

Promissio.

Promittuntur à Deo bona sub conditione, quam nunquam impletum iri præscit. Exerc. 24. §. 7.

Promissio quomodo & quando cadat in debitum. Exerc. 29. §. 4.

Promissio rei sub conditione, quam non præstare Deus decrevit, hypocritica non est. Exerc. 31. §. 23. Exerc. 39. §. 6. Exerc. 75. §. 6, 8.

Promissio quandoque est negatio.

Exerc. 75. §. 8. Exerc. 121. §. 3.

Promissio non minus ad substantiam refertur, quàm ad beneficia. Exerc. 91. §. 22.

Distinctio inter promissionem & rem promissam. Exerc. 91. §. 24.

Homines non faciunt, ut Deus faciat, quod promisit. Exerc. 127. §. 49.

Propositio.

An propositio, in qua aliquid de toto prædicatur non secundum omnes ejus partes dici possit synecdochica? Exerc. 62. §. 8.

Propositionum sacramentalium interpretatio. Exerc. 97. §. 24.

Fundamentum harum propositionum. Exerc. 91. §. 20. Exerc. 98. §. 22.

Propositiones sacramentales non sunt inusitatae. Exerc. 91. §. 21. Exerc. 96. §. 3, 45.

Non omnis propositio identica est nugatoria. Exerc. 95. §. 15. Exercit. 96. §. 28.

Etiam propositiones tropicae possunt esse mysticae, Exerc. 96. §. 3.

Propositio sacramentalis duobus modis accipitur. Exerc. 96. §. 4.

Propositio: Hoc est corpus &c. & Panis est communio &c. quoad rem & sensum eadem sunt. Exerc. 96 §. 20. Exerc. 94. §. 6.

Propositio identica in verbis, Hoc est &c. nobis ineptè exprobratur. Exerc. 96 §. 28.

Propositiones ternariae & binariae, Exerc. 97. §. 21.

Propositio sacramentalis, Hoc est corpus: posito tropo in prædicato, non est identica nugatoria. Exercit. 97. §. 62.

In propositione sacramentali prædicatum non semper est notius subjecto. Exerc. 97. §. 66.

Propositiones *δακτυλικαί*. Exerc. 98. §. 3, 4. Exerc. 106. §. 3, 4.

Propositiones sacramentales biblicae & ecclesiasticae. Exerc. 79. §. 25. Exerc. 96. §. 26, 30.

Propositio: Panis est corpus Christi, an sit scripturae. Exerc. 79. §. 29. An sit clarior altera: Hoc est corpus meum, ibid. Nonnullis Lutheranis est propria, aliis impropria. Exercit. 96. §. 47.

Propositionum improprietas Rhetorica & Logica. Exerc. 91. §. 19, 20.

Propria.

vide idiomata.

Propria sua nec ignis ferro, nec ferrum igni communicat. Exercit. 53. §. 58.

Index

πρόσκαιροι.

Non sunt verè fideles & renati. Exerc.
43. §.15.

Providentia.

Providentia divina etiam mala ab ho-
minibus perpetrata regit & dirigit.
Exerc.25. §.14.

Providentiæ divinæ actus & gradus.
Exerc.25. §.15. Exerc.30. §.1.

Providentia Dei circa malum. Exercit.
26. §.3,18.

Providentia divina malitiam non tan-
tùm in fines, sed & in objecta certa
dirigit. Exerc.26. §.3,9,10,15. Exerc.
27. §.2.

Directio in objecta est inclinatio, fle-
xio, impulsio, excitatio. Exercit.26.
§.3,18,23. Exerc.27. §.6,15,16. Exerc.
28. §.11. Exerc.29. §.5,6,7,8,9. &c.

Deus malis hominibus utitur instru-
mentis. Exerc.26. §.4,5,6,23,24.

Quomodo Deus inclinet malas homi-
num voluntates, secundùm Luthe-
rum. Exerc.26. §.18,24,25,27,28.

Providentia divina necessitate suâ non
facit frustraneas preces & consilia.
Exerc.31. §.6,7,14,15. &c.

Divinæ providentiæ fræno ducuntur &
reguntur cùm diaboli, tum homines
impii. Exerc.26. §.19.

Directio & inclinatio voluntatum hu-
manarum, non tantùm generalis, sed
& specialis. Exerc.29. §.33,34,35.

Cum providentia divina conjuncta
præscientia, etiam si non est pars ejus.
Exerc.30. §.1.

Providentia divina immutabilis non
tollit causarum secundarum contin-

gentiam. Exercit.30. §.3,4,5,12,15.
Exerc.31. §.2,3,4,6.

Ex providentia necessitas non tantùm
quoad existentiam, sed & quoad
ipsam causalitatem & productionē.
Exerc.30. §.4.

Providentia divina regit magna & par-
va. Exerc.30. §.7.

Providentia divina non imponit neces-
sitatē absolutam. Exerc.30. §.5,6,
7. &c. Exerc.31. §.6,7.

Divinæ providentiæ immutabilitas non
tollit præcepta & promissa conditio-
nalia. Exerc.31. §.19.

R.

Ratio.

Ratio fundamentum religionis ortho-
doxæ non est. Exercit.32. §.1,2.
&c.

Quatenus uti liceat, & necesse sit, ratio-
ne in disputationibus theologicis.
Exerc.32. §.1,2. Exerc.91. §.1,2. Exerc.
105. §.29.

Reatus: rei.

Quomodo corporis & sanguinis Chri-
sti fiant rei, qui indignè edunt & bi-
bunt, & non nisi symbola sacramen-
talia accipiunt. Exerc.113. §.18,19.

Reus, seu *ἔνοχος*, quot modis accipia-
tur. Exerc.113. §.18.

Reatus hic non necessariò inducit *ἀδικία-
ς αἰτίαν* ejus, circa quod contrahitur.
Exerc.113. §.20,21,22. &c.

Recordatio.

vide memoria.

Recor.

Rerum & Verborum.

Recordatio & substantiam & beneficia
attingit. Exerc. 113 § 12.

Redemptio.

Redemptio ab ignorantia vel à morte.
Exerc. 64. § 42.

Redemptio κατὰ δόξαν & κατ' ἀλήθειαν.
ibid.

Regeneratio.

vide conversio, sanctificatio.

Non omnis regeneratio fit per verbum
& sacramenta. Exerc. 38. § 13.

Regeneratio, ex sententia Lutheri, or-
dinari antecedit Baptismum. Exerc.
85. § 41.

Regenerati non committunt peccata
regnantia. Exercit. 42. § 3, 4, 5, 6, 7
&c.

Renati Spiritum S. totaliter nunquam
amittunt. Exerc. 42. § 8, 9, 10. &c.
vide perseverantia.

Regeneratio in reprobos non cadit.
Exerc. 43. § 3, 4, 5. &c.

Non quavis illuminatio ad regenera-
tionem sufficit. Exerc. 64. § 41.

An ideo adulti nonnulli, non regene-
rentur, quia obicem ponunt Spiritui
S. alii verò regenerentur, quia obi-
cem non ponunt? Exerc. 89. § 10.

Regenerantes Spiritus intentio non
potest impediri per pravitatem irre-
genitorum. Exerc. 89. § 11, 12.

Regeneratio infantum ad certa & ordi-
naria momenta & organa non est
alligata. Exerc. 89. § 13.

Quomodo & cur renati non peccent?
Exerc. 120. § 14. &c.

Renatis non tantum datur posse velle,
sed & velle. Exerc. 121. § 13.

An regeneratio à sanctificatione sit di-
stincta. Exerc. 126. § 3, 4.

Non renati quid possint? Exercit. 129.
§ 1. &c.

Remissio peccatorum.

Semel impetrata nunquam fit irrita.
Exerc. 123. § 2.

Reprobatio, reprobi.

Reprobi non possunt non perire. Exerc.
4. § 11, 12. Exerc. 16. § 23.

Secundum orthodoxos, nemo ad da-
mnationem destinatus sine respectu
ad peccatum, tanquam causam me-
ritariam damnationis. Exerc. 5. § 6.
Exercit. 16 § 9. Exerc. 17. § 3. Exerc.
18. § 18, 23, 24, 27. Exerc. 24 § 16.

Actus reprobationis negativus & posi-
tivus. Exerc. 5 § 6. Exercit. 17. § 16,
17. &c.

Quæstio de reprobatione absoluta &
comparata. Exerc. 5. § 6, 7. Exercit.
17. § 4, 5. Exerc. 18. § 2, 5, 6, 22.

Discretionis inter electos & reprobos
causa nulla fuit in hominibus, sed in
sola Dei *εὐδοκία*. Exerc. 5. § 7. Exerc.
8. § 35. Exerc. 9. § 8. Exerc. 12. § 7, 8.
Exerc. 13. § 18. Exerc. 14. § 18, 25, 26,
27, 51, 53. Exercit. 17. § 2, 4, 6, 8, 20.
Exercit. 18. § 1, 24. Exercit. 64. § 62.
Exerc. 71. § 2.

Reprobationis objectum homo pecca-
tor. Exerc. 8. § 50. Exerc. 16. § 12.

Propter reproborum poenitentiam Deus
non differt iudicium extremum.
Exerc. 13. § 15.

Reprobationis causa unica non est re-
pudiatio oblatae gratiae Evangelicæ.
Exerc. 14. § 32, 34. Exerc. 17. § 4, 5.

Index

- Reprobationis efficiens principalis, Deus. Exerc. 16. §. 1, 3, 18.
- Reprobationis causa meritoria adæquata non est incredulitas κατ' ἐξο-
χὴν dicta, justificanti fidei privativè
& in specie opposita. Exerc. 16. §. 4.
Exerc. 17. §. 4. Exerc. 18. §. 12.
- Reprobum Deus nunquam vult salvum
facere. Exerc. 16. §. 20.
- Reprobationis & damnationis causa
peccatum. Exerc. 17. §. 1, 21. quamvis
magis propriè dicatur ratio, quàm
causa. §. 62. Exerc. 18. §. 23, 24.
- Reprobationis decretum distinctum
ab executione decreti. Exercit. 17.
§. 7.
- Etiam primum rebellionis peccatum est
causa reprobationis. Exercit. 17.
§. 8.
- Reprobationis finis. Exerc. 18. §. 12, 13.
- Reprobatio hominū quorundam non
fuit absolutè necessaria ad declaran-
dam Dei justitiam. Exercit. 18. §. 14.
- Reprobi quoque salvarentur, si pœni-
tentiam agerent & in ea persevera-
rent. Exerc. 18. §. 29.
- Etiam reprobi causam habent à pecca-
tis abstinendi. Exerc. 18. §. 34.
- Perditionis initium unde? Exercit. 17.
§. 21.
- Decretum reprobationis comparatè
absolutum à priscis Lutheranis asser-
tum. Exerc. 18. §. 39.
- Reprobationis certitudo in hac vita
non datur nisi ex peccato in Spiritum
S. Exerc. 19. §. 22. Exerc. 70. §. 10.
- Reprobi solidā verāque consolatione
nunquam possunt erigi: interim ju-
stam desperandi causam non habent.
Exerc. 19. §. 22, 23.
- Destinatio ad causas damnationis quo
sensu à nonnullis asseratur. Exerc. 29.
§. 46, 48, 49.
- A reprobatione, tanquam causā effici-
ente peccatum non fluit. Exerc. 29.
§. 57, 58, 59.
- Reprobi justam cum Deo expostulan-
di causam non habent. Exercit. 39.
§. 7.
- In reprobos non cadunt peccata venia-
lia. Exerc. 41. §. 22.
- Reprobi in Christum nunquam verè
credunt. ibid.
- Parshominum maxima est reprobata.
Exerc. 43. §. 2.
- Reprobi nunquam sunt verè regenera-
ti & fide præditi. Exerc. 48. §. 3, 4, 5.
&c. Exerc. 117. §. 1. &c.
- Pro reprobis Christus non est mortuus.
Exerc. 44. §. 11, 12, 13.
- Reprobi Deo nō reconciliati damnan-
tur proprā suā culpā. Exerc. 63. §. 40.
- Reprobos salutem Deus non inten-
dit traditione filii in mortem. Exerc.
64. §. 2.
- Reprobationis causa positiva & negati-
va. Exerc. 69. §. 12.
- Quomodo velit Deus reprobos resipi-
scere? Exerc. 71. §. 10.
- Reprobis quomodo mandetur fides in
Christum. Exerc. 71. §. 10, 11, 12, 13.
- Etiam reprobis nonnullis externa con-
versionis media subministrantur.
Exerc. 74. §. 8.
- Reprobi quomodo fiant ἀναπολόγητοι.
Exerc. 74. §. 17, 18, 19.

Repro-

Reprobi Lutheranis quoque in Dei filios adoptantur. Exerc. 118. §. 9.

Reprobos Deus non vult convertere. Exerc. 127. §. 13, 14, 15. &c.

Resistentia.

Resistentia in homine irrogenito duplex, naturalis & voluntaria. Exerc. 117. §. 17.

ῥητόν.

A τῷ ῥητῷ nulli longius abeunt, quam Lutherani. Exerc. 79. §. 23. Exercit. 113. §. 4.

De τῷ ῥητῷ status controversia. Exerc. 91. §. 18.

Argumenta τῷ ῥητῷ opposita vindicantur. Exerc. 96. §. 1. &c.

Quæ propositio κατὰ τὸ ῥητόν intellecta. Exerc. 96. §. 28.

Verba Christi: Hoc est corpus &c. κατὰ τὸ ῥητόν intellecta non inferunt sensum In, cum & sub. Exerc. 96. §. 28.

τὸ ῥητόν multa infert absurda. Exerc. 96. §. 29.

Defenduntur solutiones argumentorum τὸ ῥητόν propugnantium. Exerc. 97. §. 1. &c.

τὸ ῥητόν ad paucas voculas restringunt Lutherani. Exerc. 97. §. 16, 21.

Quid τὸ ῥητόν. Exerc. 97. §. 47.

Lutheranos non retinere τὸ ῥητόν verborum Christi, probatur & argumenta defenduntur. Exercit. 98. §. 7. &c.

S.

Sabbathum.

De moralitate Sabbathi. Exerc. 138. §. 1.

Distinctio Sabbathi. ibid.

An unus è septem diebus necessariò sit cultui divino destinandus. Exercit. 138. §. 2, 3. &c.

Differentia diei Sabbathi & aliorum dierum festorum. ibid. §. 8. &c.

Sacramentum.

Sacramenti forma, finis & effectus. Exerc. 70. §. 3. Exerc. 78. §. 9. Exerc. 81. §. 1. &c.

Sacramentum sine fide nihil prodest. Exerc. 70. §. 3. Exerc. 76. §. 9, 15. Exerc. 77. §. 7. Exerc. 81. §. 29. Exerc. 86. §. 20. Exerc. 88. §. 21.

Locum de sacramentis Philippus inscripsit de signis. Exerc. 76. §. 3.

Sacramenta septem apud Pontificios. Exerc. 76. §. 3.

De voce, sacramentum. ibid. §. 3, 4.

Sacramenti definitio. Exerc. 76. §. 3, 4.

Definitur per signum, per ceremoniam, per actionem, tanquam per synonyma. ibid.

Definitio Augustiniana. Exerc. 79. §. 41.

Definitio Lutheri. Exerc. 113. §. 26.

Sacramentum in propria significatione est signum, quod probatur. Exerc. 76. §. 7, 8, 9, 16.

Signum est legitimum genus sacramenti. Exerc. 76. §. 34, 35, 36. &c. Exerc. 79. §. 26.

In sacramento signi rationem Lutheranis quoque habent res signatae & coelestes. Exerc. 76. §. 9, 10.

Lutherani partes sacramenti duas constituunt, Elementum & verbum. Exerc. 76. §. 10.

Index

- Quo sensu orthodoxi nonnulli doceant sacramentum synecdochicè accipi pro signo tantum. Exerc. 76. §. 12.
- Sacramentum quo sensu dicatur constare ex re terrena & coelesti. ibid.
- Sacramenti integritas. Exerc. 109. §. 7. Exerc. 115. §. 1.
- Quo sensu constituatur duplex materia sacramenti, interna & externa. Exerc. 76. §. 17. Exerc. 78. §. 1. &c.
- Præsentiam rei coelestis in sacramento non negant orthodoxi. Exercit. 76. §. 17, 20.
- Sacramentum per infidelitatem hominum non redditur inanis ceremonia. Exerc. 76. §. 21. vel signum nudum. 22, 23.
- Sacramentum non est compositum physicum, vel totum integrale propriè dictum. Exerc. 76. §. 31.
- Sacramenta actiones non absolutæ, sed relatæ. Exerc. 76. §. 32.
- Sacramentum in censu relatorum est. ibid. §. 35, 36, 37. &c. Exerc. 80. §. 9.
- Sacramenta non sunt nuda & vacua signa. Exerc. 76. §. 43.
- Sacramenti efficiens principalis Christus, secundum utramque naturam. Exerc. 77. §. 1, 2. Causa instrumentalis. §. 6.
- Sacramenti institutio non est idioma divinum, sed apotelesma. Exerc. 77. §. 3.
- Sacramenti essentiam ingredi Christus potest, etiamsi ejus est efficiens. Exerc. 77. §. 5.
- Quid ministri conferant in administratione sacramenti. Exerc. 77. §. 6.
- Sacramenta etiam sunt organa gratiæ, sed moralia tantum, non physica. Exerc. 77. §. 7. Exerc. 81. §. 1, 9, 10, 11. Exerc. 88. §. 2, 14. Exerc. 89. §. 6, 7, 8.
- Materia sacramenti quo sensu accipienda. Exerc. 78. §. 1.
- Ad sacramenti materiam externam rectè referuntur actiones externæ circa elementa. Exerc. 78. §. 2, 3. Quamvis in eodem prædicamento cum elementis absolutè consideratis non sint. ibid.
- Quomodo actio dicatur externa sacramenti forma. Exerc. 78. §. 4.
- Res signata sacramenti non illico accipitur ab omnibus, qui signum accipiunt: etiamsi partes hæ sacramenti dicuntur. Exerc. 78. §. 7.
- Qui fide destituuntur in sacramento nil nisi signum accipiunt. Exerc. 78. §. 8. vide indigni.
- Etiam inter effectum sacramenti & signa sacramentalia intercedit unio. Exerc. 78. §. 10.
- Sacramenta non tantum significant. Exerc. 79. §. 2, 27, 30. Exerc. 84. §. 9. Exerc. 89. §. 6. Exerc. 100. §. 3, 4.
- Quatenus sacramentorum natura tota dicatur esse relativa & contineri mutuo signorum & rerum signatarum respectu. Exerc. 79. §. 3.
- Sacramenta signa significantia, obsignantia & exhibentia. Exercit. 79. §. 2, 3.
- Quo sensu orthodoxi nonnulli negent sacramenta esse signa exhibitiva. Exerc. 81. §. 2.
- Sacramenti res quomodo in coena præsens. Exerc. 79. §. 3, 4, 5.

Sacramentorū ῥῥίαν οὐ ἐνεργείαν ortho-
doxinon confundunt. Exer. 79. §. 10.
Quatenus sacramenti integritas à fide
pendeat. Exer. 79. §. 10, 11. Exerc. 115.
§. 5.

Sacramentum & foedus propriè accepta
non sunt synonyma. Exerc. 79. §. 28.

Sacramenta signa etiam futurorum.
Exerc. 79. §. 35.

Defenduntur solutiones argumentorū,
quibus forma sacramentorū interna
oppugnatur. Exerc. 80. §. 1. & c.

Nemo orthodoxus negat sacramenta
obsignare gratiam. Exerc. 80. §. 5.

Eadem sacramentorum, quæ & verbi
partes. Exerc. 80. §. 5. Exerc. 81. §. 19.

Modus, quo sacramenta exhibent res
signatas. ibid.

Sacramentum formaliter consideratum
non est absolutum. Exercit. 80. §. 6,
9, 10.

Forma sacramenti quatenus interna &
externa. Exerc. 80. §. 7.

Etiam veteris Testamenti sacramenta
sunt μετεδοτικά, neque fuerunt um-
bræ sacramentorum N. T. Exer. 80.
§. 18, 19, 24. Exerc. 82. §. 4. Exerc. 83.
§. 2. Exerc. 105. §. 4.

Sacramenta N. T. secundum Luthera-
nos nonnullos nil significant. Exerc.
80. §. 21.

Exhibitio per sacramentum quomodo
differat ab exhibitione per verbum.
Exerc. 80. §. 23.

Quâ ratione sacramenta sint ὀχήματα.
Exerc. 81. §. 1. Exerc. 84. §. 8.

Sacramenta non sunt vasa gratiæ sensu
Lutherano. Exerc. 87. §. 9.

Veterum & novorum sacramentorum
eadem ratio in significanda, obfi-
gnanda & exhibenda re significata,
seu Christi cum omnibus beneficiis.
Exerc. 82. §. 2. Exerc. 106. §. 20.

Ad substantiā sacramenti pertinet Chri-
stus cum omnibus beneficiis. Exerc.
82. §. 3. Exerc. 98. §. 7.

A substantia veterum sacramentorum
minimè excludenda caro & sanguis
Christi. Exercit. 82. §. 3. Exercit. 83.
§. 2.

Discrimen sacramentorum veteris &
novi T. secundum Heshusium. Exer.
82 §. 11.

Sacramenta vetera & nova conveniunt
in substantia rei. Exerc. 83. §. 2. Exer.
105. §. 2, 3, 4, 5, 6.

Sacramentorū N. T. administratio solis
verbi ministris demandata. Exercit.
85. §. 15.

Circa collationem sacramenti nulla est
tanta necessitas, quæ legis divinæ vio-
lationem excuset. Exerc. 85. §. 16.

Sacramenta administrare & publicè do-
cere in N. T. sceminis non est per-
missum, ne extraordinariè quidem.
Exerc. 85. §. 18, 19.

Sacramentorum, quoad ministrum, par
est ratio. Exerc. 85. §. 34.

Sacramenti contemptus, non privatio,
damnat. Exerc. 88. §. 10.

Sacramentorum necessitas. Exerc. 97.
§. 69.

De cuiusq; sacramenti substantia unde
judicandum. Exerc. 99. §. 5.

De sacramentalibus symbolis sententia
Beza. Exerc. 100. §. 7.

Etiam si

Index

Etiam si in symbolis sacramentalibus
ἀδιαφάτως non sunt corpus & san-
guis Christi: tamen per ea fides con-
firmari potest de participatione illo-
rum. Exerc. 115. §. 10.

Sacrificium.

vide meritum, lytrum.

Sacrificium Christi an infinitum? Exer.
69. §. 4.

Quare dicatur infiniti valoris. ibid. §. 5.

Sacrificia V. T. umbræ fuerunt sacrifi-
cii Christi. Exerc. 82. §. 4. Interim
etiam Christum ipsum exhibuerunt.
Exerc. 106. §. 19, 20.

Salomo.

An à Deo planè defecerit? Exercit. 121.
§. 19, 20.

Salus: Salvatio.

Deus vult omnes homines salvari, &
non vult omnes salvari diverso re-
spectu. Exerc. 1. §. 6, 7, 8, 18. Exerc.
64. §. 1, 46, 61.

Salutis media non conferuntur omni-
bus. Exerc. 12. §. 10.

Deus non vult omnes homines salvos
facere. Exerc. 13. §. 5, 7, 8, 13, 21, 23, 24.
Exerc. 14. §. 2.

Deus non intendit omnium salutem
per media sufficientia. Exer. 30. §. 26.
Exerc. 39. §. 14.

Salutis certitudo nulla ex hypothefibus
Lutheranis. Exerc. 64. §. 49, 50, 51.
Exer. 70. §. 6. Exerc. 122. §. 2.

Salutis certitudo nulla sine fidei sensu.
Exerc. 70. §. 11.

Ad salutem nostram quæ & quomodo
requirantur. Exerc. 124. §. 1, 2.

Sanctificatio.

vide poenitentia, conversio, regene-
ratio, vocatio interna.

An sanctificatio à regeneratione sit di-
stincta. Exerc. 126. §. 3, 4. &c.

Sanctificationis subiectum solus est ele-
ctus. Exerc. 128. §. 1. &c.

Sanctitas.

Sanctitas est regenerationis aut fœde-
ris. Exerc. 37. §. 7, 13.

Sanctitas fœderalis ex promissione.
Exerc. 37. §. 11.

Sanctitas interna cum fœderali neces-
sariò non est conjuncta. Exercit. 37.
§. 15.

Cum sanctitate interna & externa con-
sistere potest peccatum originale.
Exerc. 40. §. 3.

Sanctitas Christi inhærens & obedi-
entia activa. Exerc. 61. §. 6. utraque legi
debita. ibid. Exerc. 124. §. 3, 4, 5.

Satisfactio.

vide meritum.

Satisfactio Christi quo sensu dicatur in-
finita. Exerc. 44. §. 1, 2, 4, 5.

Saul.

Verè regeneratus non fuit. Exerc. 43.
§. 12, 13.

Scheol.

Varia significatio vocis Scheol. Exerc.
65. §. 6, 7, 8, 9.

Scientia.

Scientia divina independens. Exerc. 30.
§. 14.

Scriptura sacra.

vide verbum Dei.

Semi-

Semipelagiani.

Exerc. 8. §. 12, 13. & c. Exerc. 117. §. 2.

Sensus.

vide διάνοια.

Sessio ad dextram Dei.

Non qualis & quanta est dextra Dei, talis & tanta est sessio ad dextram Dei. Exerc. 68. §. 1, 2.

Christus etiam secundum humanam naturam sedet ad dextram Dei, orthodoxis. Exerc. 68. §. 3.

E sessione ad dextram Dei non potest evinci ubiquitas. ibid. §. 4, 5, 6. Exerc. 60. §. 3.

Cui competat sedere ad dextram Dei? Exerc. 68. §. 11.

Etiam secundum divinam naturam Christus sedet ad dextram Dei. Exerc. 68. §. 11.

De sessione ad dextram Dei variae Lutheranorum sententiae. Exerc. 68. §. 17.

Ex sessione ad dextram Dei probari à Lutheranis non potest praesentia corporis Christi in pane. Exerc. 68. §. 18.

Significatio.

vide τὸ πρῶτον Locutio.

Significare & efficere malè opponuntur. Exerc. 3. §. 6. Exerc. 87. §. 6.

Signum, signatum.

Signatum de signo affirmatur in casu recto. Exerc. 96. §. 21. & signum de signato. Exerc. 97. §. 55, 85.

Signatum & signum sunt disparata. Exerc. 96. §. 35.

Signa sacramentalia orthodoxis non sunt legata bona. Exerc. 97. §. 68, 69.

Non sunt nuda & vacua. Exerc. 81. §. 26.

Simulatio.

Simulatio in Deum non cadit. Exerc. 1. §. 12, 13, 14, 19, 21, 22.

Simulatio tribuitur Deo à Lutheris & Lutheranis. Exercit. 1. §. 11, 12, 13, 14. Exerc. 2. §. 1, 2, 3.

σωτήρ.

σωτήρ quid in scriptura significet. Exerc. 64. §. 43.

Quomodo Deus σωτήρ omnium. ibid. §. 44, 45, 46.

Spes.

Spes propriè dicta in Deum non cadit, nedum expectatio eorum quæ nunquam futura præscit. Exerc. 16. §. 9. Exerc. 127. §. 34.

Sustentatio humane Christi naturæ.

Qualis ab orthodoxis asseratur. Exerc. 48. §. 3, 4, 5, 6, 7, 8.

Syncretismus.

Quid syncretismus requirat & à quibus iniri possit. Exerc. 97. §. 61. Exerc. 126. §. 1.

Synecdoche.

Synecdoche Lutheranorum grammatica antehac inaudita. Exerc. 95. §. 4. Exerc. 98. §. 9.

Synusia.

Quo sensu synusia ab orthodoxis tribuatur Lutheranis. Exercit. 79. §. 22. Exerc. 80. §. 23. Exerc. 104. §. 7.

T.

Tentatio.

vide, consolatio.

P

Tenta-

Tentatus, qui sensum fidei in se nullum habet, quomodo à desperationis præcipitio retrahendus. Ex. 70. § 10.

Theologia.

Theologia archetypa increata &c. an communicata humanæ Christi naturæ. Exerc. 60. § 5, 6, 7. &c.

Testamentum.

Testamentum V. & N. conveniunt in substantia rei & fundamento salutis, hoc est, Christo & omnibus beneficiis. Exerc. 83. § 2, 3, 6.

In veteri Testamento etiam exhibitus fuit Christus: fuit Evangelium. ibid.

§ 3. Non fuerunt tantum umbræ. § 4.

Tam præsens fidelibus fuit Christus in veteri Testamento, quam in novo. Exerc. 83. § 4.

A testamentis non sunt alienæ locutiones tropicæ. Exerc. 97. § 26, 27, 28, 30, 31, 45, 46.

Quatenus soli Testamento veteri tribuatur *typha* & adumbratio. Exercit. 97. § 41. Exerc. 105. § 4.

A novo Testam. signa non sunt aliena. Exerc. 97. § 42, 43.

Tradux.

Argumenta pro traduce soluta: eique alia opposita ea scripturâ & ratione. Exerc. 36. § 1. &c.

Tropus.

Circa sedem tropi dissensio. Exerc. 96. § 2. Exerc. 97. § 58, 60.

Quid tropus? Exerc. 97. § 49, 50.

In quibus orationis partibus possit locum habere. ibid. Etiam in copula ei esse locus potest. ibid.

Tropus in prædicato quando propu-

gnari coeperit. Exerc. 97. § 61.

Defenditur solutio argumenti tropum prædicati impugnantis. Exercit. 97. § 62, 63.

An omne tropicum obscurum & ambiguum. Exerc. 97. § 64, 65, 66, 67.

An omnes tropicæ locutiones in scriptura verbis explicentur propriis. Exerc. 97. § 70, 71.

Tropicæ locutionis interpretatio unde petenda. Exerc. 97. § 73, 74, 75.

Tropum rhetoricum ipsi quoque Lutherani agnoscunt. Exerc. 98. § 9.

V.

Vasa ira.

A Deo aptata ad interitum, Exercit. 16. § 7.

Ubiquitas.

De ubiquitate dissidia Lutheranorum. Exerc. 47. § 10, 11.

Ubiquitas absolutè vniversalis in omnibus creaturis. Exercit. 50. § 27, 36. Sententia Manichæorum. Exercit. 50. § 27. Exerc. 67. § 3.

Ubiquetisticum bellum instauratum in Suevia & Hassia. Exercit. 47. § 15. Exerc. 50. § 6.

Ubiquitatis negato non tollit unionem naturarum indissolubilem. Exerc. 50. § 1. &c. 6, 7, 8, 12, 14, 18, 19, 23, 24. Exerc. 97. § 13.

Ubiquitatis absurda. Exerc. 50. § 17.

Ubiquitati locus non fuit in statu exinanitionis, secundum Lutheranos plerosque. Exerc. 50. § 18, 19. Contradiciunt Suevi. ibid. § 20. Exerc. 54. § 5.

Exerc.

Rerum & Verborum.

Exercit. III. §. 23. ἐπέχει Saxonici.
Exerc. 50. §. 6.

Ubiquitati opposita argumenta defenduntur. Exerc. 54. §. 1. &c.

Ubiquitas excogitata ad stabiliendam oralem manducationem. Exerc. 54. §. 1. Exerc. 96. §. 31.

Ubiquitatis figmentum contradictorium. Exerc. 54. §. 6. Exerc. 98. §. 12.

Exercit. 106. §. 8, 9. Inventores ejus Manichæi. Exerc. 54. §. 14.

Ambigua verba: ubi ὁ λόγος, ibi & humana est Christi natura. Exerc. 54. §. 6.

Secundum theologos Hassiacos, Christus in statu exinanitionis, secundum naturam humanam, nec actu naturæ proprio, nec actu personali, substantiali propinquitate omnibus creaturis indistanter præsens fuit. Exerc. 54. §. 6.

Ubiquitas non est consequens unionis personalis. Exerc. 54. §. 9. Exerc. 98. §. 12.

Figmentum ubiquitatis adeo est crassum ut subtiles conceptus non admittat. Exerc. 54. §. 14.

Ubique actu indistanter esse & simul actu finitum esse, crudissima est contradictio. Exerc. 54. §. 15, 16, 17. &c.

Ubiquitas sine infinitate nulla est. Exerc. 54. §. 20, 26, 27, 28. &c. Exerc. 98. §. 12.

Exerc. 105. §. 36, 37. Exerc. 106. §. 13.

Ubiquitas etiam sanctis in gloria constitutis tribuitur à Lutheranis nonnullis. Exerc. 55. §. 3.

Totius Christi ἐνσάρκω apud nos præsentia, non infert ubiquitatem naturæ humanæ. Exerc. 55. §. 9.

Ubiquitate naturæ humanæ negatâ non infertur illicò separatio duarum natu-

rarum. Exerc. 55. §. 23.

Gloriosa operatio humanæ naturæ in omni loco non infert præsentiam naturæ substantialem in omni loco. Exerc. 55. §. 24.

Ubiquitas an sit fundata in art. 3. Augustanæ Confess. in Apologia: in Artic. Smalcald. in Catech. Luth. Exerc. 60. §. 2, 3.

Ubiquitas olim à Fabro Stapulensi Patriis asserta. Exerc. 60. §. 3.

Ubiquitatis vocabulum etiam Lutheranis approbatum. Exerc. 67. §. 3.

Ubiquitas expansiva. Exercit. 54. §. 14. Exerc. 67. §. 3.

Ubiquitas corporis Christi in Ecclesia Catholica repudiata. Exerc. 67. §. 20. Exerc. 55. §. 22.

Ubiquetarii appellantur Lutherani sine omni calumniâ & injuriâ. Exerc. 68. §. 4.

Christus totus in cordibus nostris habitat sine ubiquitate corporis. Exerc. 97. §. 13.

Utrum ubiquitas ex unione, an ex sessione ad dextram Dei deduci debeat, dissentiunt Lutherani. Exerc. 99. §. 12.

Ubiquitas cum veritate & finitate corporis humani non potest conciliari. Exerc. 105. §. 36, 37, 38. Exerc. 107. §. 11.

Ubiquitas inter fundamenta præsentiae substantialis corporis Christi in coena Domini. Exerc. 106. §. 15. Exerc. III. §. 41.

Ubiquitas sacramentalis. Exerc. III. §. 39.

Ubiquitas non est à voluntate, sed ab immensitate. Exerc. III. §. 41.

Ubiquitatis sex species apud Lutheranos. Exerc. 67. §. 3.

Velle.

Inter velle & nolle non est medium
non-velle. Exerc. 16. §. 16. §. 21. Exerc.
18. §. 15. Exerc. 33. §. 4.

Aliud velle, aliud decernere sub condi-
tione. Exerc. 31. §. 22.

Verbum Dei.

In verbo Dei scripto sunt *ἐν ἀνθρώπῳ*
non *ἐν ἀνθρώπῳ*. Exerc. 1. §. 2, 3, 4, 5. &c.

Ubiq; consentit cum interno Dei con-
ceptu. Exerc. 1. §. 6, 7, 8, 9. &c. 31, 32.
&c.

Verbi divini vis propria, efficacia, mate-
riale, formale. Exerc. 3. §. 2, 3, 4. &c.
Exerc. 39. §. 9, 10. Exerc. 88. §. 15.

Verbum Dei à spiritu Dei sejunctum
ad salutem in nobis non est efficax.
Exerc. 3. §. 5. Exerc. 74. §. 11. Exerc.
127. §. 49.

Verbum Dei ad conversionem quo-
modo concurrat. Exerc. 3. §. 7, 8. Exerc.
39. §. 9. Exerc. 77. §. 6. Exerc. 127. §. 11.

Verbum Dei fine suo non frustratur.
Exerc. 13. §. 18.

Verbum Dei non est omnibus odor vi-
tæ. Exerc. 14. §. 21, 22, 23.

Verbum Dei etiam circa reprobos est
efficax. Exerc. 16. §. 16. Exerc. 74. §. 11.

Verbum Dei religiosius tractant ortho-
doxi, quàm Lutherani. Exerc. 16. §. 17.

In verbo Dei nihil fictum aut simula-
tum. Exerc. 18. §. 33.

Verbum Dei organum est morale; non
intell. ctum non afficit mentem.
Exerc. 37. §. 10. Exerc. 88. §. 2. Exerc.
117. §. 2. Exerc. 127. §. 49.

Per Lutheranam hypothesein in Eccle-
sia ordinariè per verbum non rege-

nerantur nisi apostata. Exercit. 81.
§. 10.

Verbum ordinarium medium incho-
andi fidem in adultis. Exerc. 81. §. 9.

Verbum Dei offert non tantùm benefi-
cia Christi, sed & ipsum Christum.
Exerc. 81. §. 19, 20. Exerc. 106. §. 21.

Verbi repudiatio non est causa univer-
salis fidei non data. Exerc. 117. §. 2.

Verbum Dei acceptatur duobus modis.
Exerc. 127. §. 31.

Nexus inter prædicationem verbi &
Spiritus S. gratiam, qualis. Exercit.
127. §. 36.

Veritas.

Veritatis ratio formalis non consistit in
fine loquentis, sed in consensu ver-
borum & mentis. Exerc. 2. §. 1.

Vini infusio.

An in administratione S. cœnæ neces-
saria? Exerc. 92. §. 27. &c.

Visus.

Visus spiritualis & animalis differentia.
Exerc. 108. §. 10.

Visibile, invisibile.

Visibile quid physicis dicatur. Exerc. 98.
§. 11.

An Christi corpus fuerit aliquando in-
visibile? ibid. §. 11.

Visibile & invisibile quot modis dican-
tur; nempe intrinsecè vel extrinsecè?
Exerc. 105. §. 24.

Visibilitas & palpabilitas non sunt tan-
tùm extrinsecæ corporis humani
proprietas. Exerc. 105. §. 35.

Vita.

Vitæ terminus à Deo præfixus, quem
nemo transgreditur, idque decreto
Dei

Dei, non tamen omnem ad causas secundas respectum excludente. Exerc. 25. §. 8, 9.

Vitæ terminus à Deo præfixus non reddit irritas piorum preces, promissiones, comminationes, scientiam medicam, neque excusat eos, qui violentas sibi manus adferunt. Exercit. 25. §. 10, 11, 12, 13.

Vita quomodo communicata corpori dicatur. Exerc. 48. §. 10.

Vitæ & vitalium facultatum *δεικνύοντες* *πρωτόν*. Exerc. 53. §. 63, 64.

Vivere an proprietas animæ. Exerc. 53. §. 10, 44, 63.

Vita substantialis, accidentalis. *ibid.*

64, 65.

Quomodo vivificentur in Christo omnes, ut in Adamo omnes sunt mortui. Exerc. 64. §. 33, 34, 47, 48.

Vivificatio carnis Christi. Exercit. 59. §. 25, 39.

Unctio.

Quomodo unctus Christus spiritu sapientie. Exerc. 57. §. 5, 6, 7, 8. &c.

Unio.

Unio cum Christo per fidem. Exercit. 107. §. 6.

Unio membrorum Christi inter se est à mädicatione spiritali. Exerc. 112. §. 8.

Unio membrorum Christi cum Christo. Exerc. 131. §. 7. &c. non est corporalis. Exerc. 107. §. 2. Exerc. 111. §. 37. Exerc. 112. §. 2, 3.

Unio personalis.

De unione Personali variae Lutherano-
norum sententiae. Exerc. 47. §. 13, 14.
Exerc. 48. §. 6.

Unio personalis non simpliciter per sustentationem describitur, sed per sustentationem hypostaticam. Exerc. 48. §. 3, 4, 5.

Unio naturarum intima & indissolubilis etiam sine ubiquitate naturæ humanæ. Exerc. 50. §. 1. &c.

Quomodo habiter *πλήρωμα* Deitatis in carne, seu assumptâ naturâ humanâ? Exerc. 50. §. 38, 39. &c.

Unio personalis naturarum non infert communicationem idiomatû inter naturas. Exerc. 54. §. 1. &c. Exerc. 77. §. 4.

Qualis unio talis communicatio. Exerc. 55. §. 5.

Unio à communicatione distincta.

Exerc. 56. §. 11.

Non quicquid venit sub unionē, etiam venit sub communicationem. Exerc. 57. §. 23.

Unio personalis quomodo etiam in morte manserit. Exerc. 62. §. 11.

Unionis personalis & sacramentalis non est parratio. Exerc. 96. §. 39.

Unio sacramentalis.

vide sacramentum & analogia.

Verissima & realissima est unio signorum & rerum signatarum in sacramento. Exerc. 79. §. 3. ut & præsentia. *ibid.* §. 4, 5, 6, 7, 8. Exerc. 91. §. 7.

Unio *σχετική* ab orthodoxis non opponitur reali, sed tantum sinuſiæ Lutheranae. Exerc. 80. §. 22, 23.

Unio sacramentalis Lutherana absurda. Exerc. 95. §. 7, 9, 10. Exerc. 99. §. 1, 22.

An ea quæ manent unitissima, nihilominus aliquo modo à se invicem separari possint? Exerc. 99. §. 17, 18. &c.

Vocabulum.

Vocabulū unum & idem semel in eadem positum sententia, respectu diverso, significare potest diversa. Exerc. 56. §. 8. Exercit. 80. §. 4. Exerc. 95. §. 21. Exerc. 109. §. 6.

Vocabula impropria & obscura non sunt synonyma. Exerc. 97. §. 44.

Vocatio.

Vocatio externa nō est absolute universalis. Exer. 14. §. 33. Exer. 39. §. 4. Exer. 63. §. 52, 53, 54, 55. Exerc. 72. §. 1. &c.

Cur etiam reproborum multi vocentur. Exerc. 63. §. 44.

Vocatio primario ad electos pertinet. Exerc. 71. §. 5.

Vocantur serio quicunque vocantur, non tamen omnes cum intentione salvandi. Exer. 14. §. 35, 51. Exerc. 74. §. 19. Exerc. 71. §. 7.

Veritas verbi divini in vocatione afferitur. Exerc. 1. §. 31. &c.

Vocatio universalis in Paradiso & arca Noë. Exercit. 72. §. 2. Exercit. 73. §. 3.

Media vocationis universalis varia à Lutheranis excogitata. Exerc. 14. §. 39. Exerc. 72. §. 3. Exerc. 117. §. 9, 10.

Lutheranis vocatio est universalis respectu omnium temporum, hominū & locorum. Exer. 63. §. 46. Exer. 64. §. 58. Exerc. 72. Exer. 117. §. 8, 9, 10, 11.

Vocatos omnes Deus vult salvatos & non vult diverso respectu. Ex. 15. §. 15.

Circa vocationem reproborum intentio Dei. Exerc. 15. §. 14, 15. Exerc. 39. §. 3, 4, 11. Exerc. 63. §. 44, 45. Exerc. 74. §. 1. &c. 13, 14, 15. &c. Exercit. 75. §. 12. Exerc. 127. §. 25, 26. &c. 48.

Distinctio vocationis in internam & externam, efficacem & inefficacem. Exerc. 63. §. 47.

Vocatio interna est donum electorum proprium. Exer. 15. §. 16. Exer. 71. §. 5.

Vocatio per Evangelii præconium, ex intentione Dei, non est absolute universalis. Exerc. 70. §. 2. Exerc. 72. §. 1, 2, 3. &c. Exerc. 73. §. 8, 9. Exerc. 117. §. 8. &c.

Causa discretionis cur alii vocentur, alii non vocentur per Evangelii præconium. Exerc. 70. §. 2. Exerc. 72. §. 1.

De distinctione vocationis in internam & externam ex professo agitur. Exer. 71. §. 1. &c.

Quo sensu Lutherani admittant vocationem internam & externam. Exer. 71. §. 1.

Vocatio, respectu Dei, gemina est. Exer. 71. §. 2.

Vocatio interna asserta. Exercit. 71. §. 2. Exerc. 126. §. 2.

Non omnium externè vocatorum corda efficaciter à Deo aperiuntur. Exer. 71. §. 3.

Vocatio interna non dicitur tantum respectu hominum. Exerc. 71. §. 4.

Externa vocatio separabilis ab interna. Exerc. 71. §. 5.

Vocatio in genere non est opus misericordiae specialis. Exerc. 71. §. 9.

Vocatio proprie dicta. Exer. 72. §. 1. &c.

De vocatione Americanorum. Exerc. 72. §. 5, 6, 7, 8, 9.

Argumenta contra vocationis absolutā universalitatem & solutiones oppositorum defenduntur. Exerc. 73. §. 1. &c. Solu-

Solutiones argumentorum pro fine vocationis reproborū à Lutheranis assignato defenduntur. Exerc. 75. §. 1. & c.
Vocationis finis alius respectu Dei, alius respectu ministrorum esse potest. Exerc. 75. §. 12. & c.

Externa vocatio quandoque compulsio appellatur. Exerc. 75. §. 23.

Etiā externā vocationē negare Deus sine culpā potest. Exerc. 127. §. 33.

Vocatio efficax. Exerc. 127. §. 48, 51.

De vocatione communi & externā non loquitur Paulus ad Rom. 8. Quos vocavit & c. Exerc. 128. §. 10.

Voluntas.

In voluntate Dei nulla est vera contradictio, si signa suis conceptibus rectē aptentur. Exerc. 1. §. 5, 6, 7, 23, 24, 31.

Exerc. 2. §. 1. Exerc. 4. §. 1, 2, 3, 4, 15.

Voluntas antecedens & consequens. Exerc. 1. §. 6. Exerc. 8. §. 5. Exerc. 16. §. 16. Exerc. 39. §. 13.

Antecedens Lutheranorū non est fundamentum fidei. Exerc. 39. §. 15.

Distinctionem hanc sequuntur incommoda. Exerc. 69. §. 9.

Voluntas signi & beneplaciti non pugnant. Exerc. 1. §. 9, 10, 31. & c.

Voluntas Dei revelata & occulta, secundū Lutherum, pugnant. Exerc. 1. 22.

Voluntati Dei quomodo possit resisti & non resisti. Exerc. 1. §. 30.

Voluntas arcana & revelata circa unum idemq; objectum. Exerc. 4. §. 4.

Voluntas Dei omnib. rebus imponit necessitatem, secundū Lutherū. Exerc. 4. §. 6. Exerc. 29. §. 56. Exerc. 30. §. 8.

Voluntas Dei conditionata est nulla.

Exercit. 4. §. 7. Exercit. 13. §. 11.

Velleitas in Deū non cadit. Exerc. 13. §. 13.

Voluntas Dei independens. Ex. 39. §. 5.

Voluntatis divinæ causa impulsiva propriē dicta datur nulla. Exercit. 9. §. 9.

Exerc. 11. §. 14. Exerc. 17. §. 27.

Voluntas Dei non ordinatur, sed ordinat. Exerc. 9. §. 11.

Voluntas antecedens à Lutheranis decretum appellatur. Exerc. 13. §. 2, 3, 9.

Exerc. 14. §. 1. Exerc. 64. §. 61. Exerc.

69. §. 10. Exerc. 117. §. 8.

Voluntas Dei propriē dicta, decretum: impropriē dicta præceptum: illa semper impletur: hæc non item. Exerc. 13. §. 11. Exerc. 30. §. 18.

Nihil fit nisi Deo volente, secundū Lutherum. Exerc. 26. §. 20.

Voluntas Dei est vel approbativa, vel præceptiva, vel effectiva, vel permissiva & directiva. Exerc. 29. §. 45.

Voluntas divina immutabilis. Ex. 30. §. 18.

Ubi de voluntate Dei constat, impia est dubitatio de potentia. Exerc. 54. §. 2.

Voluntatis antecedentis de omnium hominum salute tria fundamenta à Lutheranis constituuntur. Exerc. 73. §. 2.

Voluntatis & decreti divini distinctio. Exerc. 127. §. 15.

Voluntates hominum à Deo reguntur, diriguntur, flectuntur, & applicantur, determinantur ad objecta. Exerc. 29. §. 33, 34. Exerc. 31. §. 3.

Voluntas non cogitur. Exerc. 127. §. 10.

Z.

Zwinglii monitor. Exerc. 96. §. 1.

40 Tg. S'

Wendelinus

2/

Wendelin, Marcus Friedrich, 1584-1652

Exercitationes theologicae vindicies, pro theologia christiana Marci
Friderici Wendelini ... oppositae Joh. Gerhardi ... collegio
Antiwendeliano ...
Bd.: 2.

Cassellis (1652)

Augsburg, Staats- und Stadtbibliothek -- 4 Th S 1580 -2
urn:nbn:de:bvb:12-bsb11231702-0